

მერაბ ჩუხუა

**ქართველურ ენა-კილოთა
შედარებითი
ლექსიკონი**

**თბილისი
2000-2003**

IBERO-CAUCASICA

**Mérab Tchoukhua
Dictionnaire comparé
des Kartvéliens**

**Merab Chukhua
The Kartvelian Comparative
Dictionary**

**Мераб Чухуа
Сравнительный словарь
кارتвельских диалектов**

მერაბ ჩუხუა

ვუძღვნი პროფესორ
გიორგი როგავას ხსოვნას

**ქართველურ ენა-კილოთა
შედარებითი
ლექსიკონი**

დამატებითი მასალები ისტორიულ-ეტიმოლოგიური
ლექსიკონისათვის

თბილისი
2000-2003

ლექსიკონში მოცემულია ძიებანი ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკიდან. გამოვლენილია საერთო-ქართველური ფუძეენიდან მომდინარე ასეულობით ლექსიკური ერთეული, რომელზეც ადრე არ იყო მითითებული საენათმეცნიერო ლიტერატურაში. ავტორი უხვად მოიხმობს გენეტურად საერთო მასალას მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან. ეტიმოლოგიზებულ ძირთა გარკვეული ნაწილი ინტერესს იწვევს პროტოქართველთა წინარე კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

შრომის შესავალ ნაწილში განიხილება ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის აქტუალური საკითხები. აღწერილია აქამდე უცნობი ფონეტიკური პროცესები სვანურში.

წიგნი განკუთვნილია ფილოლოგიის, ისტორიის, აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტების სტუდენტთა, მასწავლებელთა და ქართული კულტურის ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო საზოგადოებისათვის.

შინაარსი

	83.
წინასიტყვაობა	5
ისტორიული ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხის თაობაზე	
სვანურში: სონანტთა სისტემა ლ რ მ ნ ჟ	15
§ 1. ლ	15
§ 2. ს.-ქართვ. ლ → სვან. ღ	15
§ 3. ლ → ჟ	16
§ 4. ლ → მ	17
§ 5. ლ → ნ	17
§ 6. ლ → რ	18
§ 7. ა	19
§ 8. ს.-ქართვ. მ → სვან. ნ	19
§ 9. მ → ლ	19
§ 10. მ → ბ	20
§ 11. ნ	20
§ 12. ს.-ქართვ. ნ → სვან. რ	20
§ 13. ნ → მ	21
§ 14. ნ → ლ	22
§ 15. რ	22
§ 16. ს.-ქართვ. რ → სვან. ლ	22
§ 17. რ → ნ	23
§ 18. რ → მ	23
§ 19. ჟ → ბ	24
§ 20. ფონეტიკურ პროცესთა ზოგადი კანონზომიერებისათვის	
სვანურში	24
§ 21. ვ → ნ პროცესისათვის ქართველურ ენებში.	24
§ 22. საერთოქართველური სლ თანმიმდევრობის რეალიზა-	
ციისათვის სვანურში	25
§ 23. შიშინა → სისინა გადაბგერებისათვის სიბილანტებში	27
§ 24. ს.-ქართვ. ძ ც წ ს → ძგ ცქ წკ სქ პროცესისათვის	
სვანურსა და ზანურში	30
§ 25. ს.-ქართვ. ს → ქართ. ს : ზან. სქ : სვან. სგ/სკ ←* სქ .	30
§ 26. ს.-ქართვ. წ → ქართ. წ : ზან. წკ : სვან. წკ/სკ	31

§ 27. ს.-ქართვ. ძ → ქართ. ძ : ზან. ძგ : სვან. ძგ →	
სგ/სკ	31
§ 28. ს.-ქართვ. ც → ქართ. ც : ზან. ცქ/ჩ : სვან. სგ ←* ცქ	31
§ 29. უკანაენისმიერთა დაკარგვის შემთხვევები თანხმოვან- კომპლექსებში	32
§ 30. ს.-ქართვ. სთ, თ ქართველურ ენებში	33
§ 31. საერთოქართველური ჭ წკ -ს შესატყვისები სვანურში	36
§ 32. გ/ღ → ზ პროცესისათვის სვანურში	37
§ 33. ტკ კომპლექსისათვის სვანურში	38
§ 34. საერთოქართველური ყ სვანურში	38
§ 35. სისინა შიშინა სიბილანტთა სუბსტიტუციისათვის სა- ერთოქართველურში	39
§ 36. ზმნური სუფიქსაციის ზოგიერთი საკითხი სვანურში	43
§ 37. -არ	43
§ 38. -ერ	44
§ 39. -ებ → -ზბ → -აბ	44
§ 40. -ეფ → -წფ → -აფ	45
ლექსიკონი ა — ჰ	47-426
ბოლოთქმა	427
საერთოქართველურ არქეტიპთა ინდექსი	429
გამოყენებული ლიტერატურა	445
შემოკლებათა განმარტება (ენები, დიალექტები)	451
გაანალიზებულ ძირ-ფუძეთა საძიებელი	454

ქართველურ ენა-კილოთა ლექსიკის შედარებითი შესწავლა გასული საუკუნის 80-იან წლებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიურ ენათა განყოფილებაზე სწავლისას დაიწყო პროფ. გ. როგავას ხელმძღვანელობით. მოგვიანებით კვლევის შედეგები წერილებისა და თეზისების სახით პერიოდულად ქვეყნდებოდა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო კრებულში „ეტიმოლოგიური ძიებანი“, ასევე სხვადასხვა სამეცნიერო სესიათა მასალებში.

1991-1992 წლების მიჯნაზე საქართველოში განხორციელებული სამხედრო-კრიმინალური სახელმწიფო გადატრიალების შემდგომ, როცა ქართველი ერის მტრებმა საქართველოდან განდევნეს **პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას** ჭეშმარიტად ეროვნული ხელისუფლება, ნეობოლშევიკურ-ანტიქართული რეჟიმის პირობებში ჩვენ იძულებით დავტოვეთ სამშობლო და დღემდე დევნილობაში ვაგრძნობთ დამოუკიდებელ სამეცნიერო მუშაობას.

წინამდებარე მონოგრაფიის გამოქვეყნებაზე ფიქრი შესაძლებელი გახდა ახლადგამოცემული სვანური ლექსიკონის წყალობით (ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, სვანური ლექსიკონი, თბილისი, 2000). მისგან დიდად არის დავალებული ჩვენი ნაშრომი. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას: სვანური ლექსიკონი საიმედო (მყარი) საფუძველია ქართველურ ენა-კილოთა ლექსიკის გაღრმავებული ისტორიულ-ეტიმოლოგიური კვლევისა. და გვჯერა, რომ იგი საპატიო ადგილს დაიჭერს ამ რიგის სხვა ლექსიკონთა შორის.

ნაშრომი იქმნებოდა ცნობილი ქართველი ლექსიკოგრაფის ი. ჭყონიასეული განწყობით. ჩვენთვის ახლოა ავტორის გულისტკივილი გამოტოვებულ ქართულ სიტყვებზე. აკი სათაურშივე მოსთქვამდა კიდევ: „სიტყვის კონა, საბა-სულხან ორბელიანის და დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში გამოტოვებული სიტყვები“. სწორედ სხვა ლექსიკონებში (შედარებითი, ეტიმოლოგიური) „გამოტოვებულ“ საერთოქართველურ სიტყვათა კვალდაკვალ ძებნაში მოპოვებულმა მასალამ მოიყარა თავი ამ ლექსიკონში.

ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი უწინარესად სვანურს ეძღვნება. ჩვენი მიზანია, გამოვავლინოთ საერთოქართველურ ძირ-ფუძეთა სვანური ეკვივალენტები. ახსნას ვუძებნით აქამდე თითქოსდა განმარტოებით მდგომ სვანურ სიტყვებს. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, წარმოვაჩინოთ სვანური ლექსიკის იმ ნაწილს, რომელიც კანონზომიერ ფონეტიკურ-სემანტიკურ შესატყვისობებს იძლევა ძველი ქართულის (იბერიულის) მიმართ (არნ. ჩიქობავა). ამიტომაც მეთაურ სიტყვად სვანური გამოვიტანეთ, სადაც სვანური ერთეული ვერ გამოვლინდა, იქ — ქართული.

მასალებში შემოვიდა მხოლოდ ისეთი შეპირისპირებები, რომლებიც ჩვენ მიერ იქნა გამოვლენილი; ან ძველ შესატყვისობებს დამატებულია ამა თუ იმ ქართველური ენის (დიალექტის) სათანადო, აქამდე უცნობი, ეკვივალენტი (აგრეთვე იბერიულ-კავკასიური ბარალელები).

ცალკეულ ლექსიკურ ერთეულთა განხილვისას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა ფონეტიკური პროცესების აღწერას. ამიტომაც ლექსიკონის შესავალ ნაწილში სპეციალური პარაგრაფები ეძღვნება ახალგამოვლენილ ფონეტიკურ შეფარდებებს ქართველურ დიალექტთა შორის.

ნაშრომი შესრულებულია თანამედროვე იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების მიღწევათა საფუძველზე. ჩვენ, როგორც ამ ენათა სხვა მრავალი სპეცია-

ლისტი, ვიზიარებთ იბერიულ-კავკასიურ ენათა და ხალხთა გენეტური ნათესაობის, საერთო წარმომავლობის, ცნობილ თეორიას (ივანე ჯავახიშვილი, არნ. ჩიქობავა), ამიტომაც უხვად მოვიხმობთ საერთოქართველურ ძირ-ფუძეებთან მონათესავე ლექსიკურ მასალას მთის იბერიულ-კავკასიური ენებიდან.

განსახილველი სიტყვები დალაგებულია ანბანთრიგზე.

* * *

ავტორი გულწრფელ მადლობას მოახსენებს მეგობრებს: გოჩა ნაჭყებიას, მედეა სიხარულიძეს, დათო შამუგიას, რომლებიც არაერთი წლის მანძილზე შეძლებისდაგვარად ცდილობდნენ ხელი შეეწყობთ სამეცნიერო მუშაობაში.

და ბოლოს, მოგვიტევეთ იმ ავტორებმა, რომელთა კვლევის შედეგების გამოყენება ვერ მოგვიხერხდა ფორსმაჟორული პირობებისა გამო.

მარიამობისთვე, 2001 წელი.

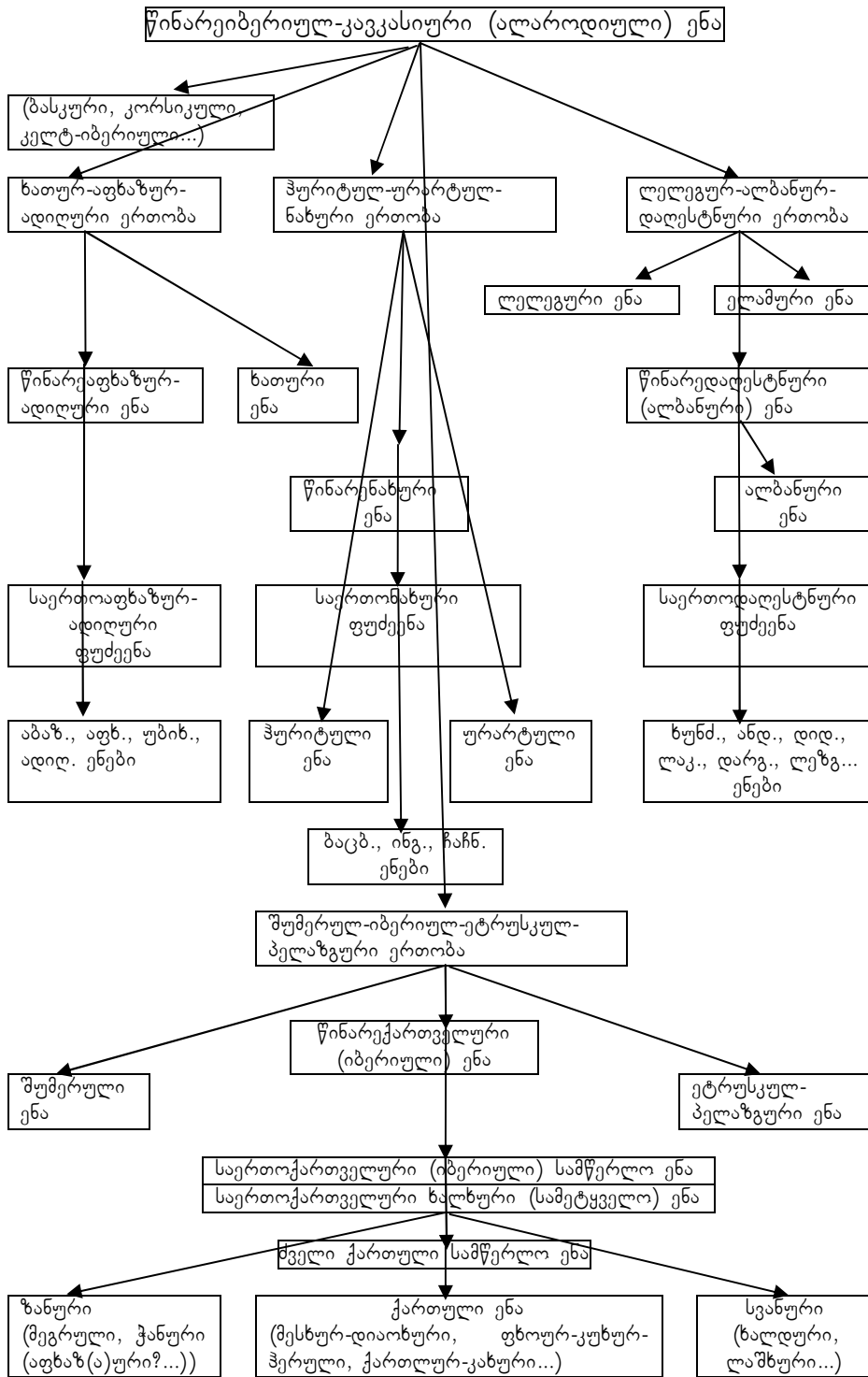
წინასიტყვაობა

ქართველური ენა-კილოები (ქართული, ზანური ანუ მეგრულ-ჭანური,¹ სვანური) შემოდის იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის იბერიულ (ქართველურ) ქვეჯგუფში აფხაზურ-ადილური (აბაზური, აფხაზური, ადიღური, უბიხური, ყაბარდოული (ჩერქეზული)), ნახური (ბაცბური, ინგუშური, ჩაჩნური (იჩქერიული)) და დაღესტნური (ხუნძურ-ანდიურ-დიდოურ-რი, ლაკურ-დარგუული, ლეზგიური...) ქვეჯგუფის ენებთან ერთად (არნ. ჩიქობავა).

იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში ერთიანდება ძველი სამყაროს უძველესი ცივილიზაციის მკვდარი ენებიც: შუმერული, ეტრუსკულ-პელაზგური, ხათური (ანუ პროტოხეთური), ურარტული, ჰურიტული, ელამური, ლელეგური... აგრეთვე თანამედროვე ბასკური ენა (ი. ბრაუნი).

ზემოთჩამოთვლილ ცალკეულ ენათა და ქვეჯგუფთა ნათესაობრივი ურთიერთდამოკიდებულება სქემატურად შემდეგნაირად გამოისახება:

¹ მეგრულისა და ჭანურის (ლაზურის) დამოუკიდებელ ენებად კვალიფიკაცია ზოგიერთი ენათმეცნიერის მიერ (გ. დეეტერსი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე...) სამეცნიერო თვალსაზრისით უსაფუძვლოა და დაუსაბუთებელი. საინტერესოა, რატომ არ შეიტანეს თავიანთ ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში ფენრიხ-სარჯველაძემ დამოუკიდებელ ლექსიკურ სტატიებად ჭანურ-მეგრული იზოგლოსები (არგუნი „ნაჯანი“, ბიგა „ჯონი“, ნეძ-ი „კაკალი“...)? თუ მეგრული და ჭანური დამოუკიდებელი ენებია, მაშინ მათ შორის ფიქსირებული საერთო ლექსიკური მასალაც უნდა ასახულიყო ისეთ ლექსიკონში, როგორც ეტიმოლოგიურია. ავტორების მიერ შემოთავაზებული პრინციპი ამას მოითხოვდა. მაგრამ ეს არ გაკეთდა. — რატომ? პასუხი არასამეცნიერო შეიძლება იყოს...

წარმოდგენილი სქემის ქართველურ ნაწილში განმარტებას ითხოვს საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენისა და საერთოქართველური ხალხური (სამეტყველო) ენის ურთიერთმიმართების საკითხი. ვფიქრობთ, საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენა შეიქმნა წინარე-ქართველური (იბერიული) დიალექტურად ჯერ კიდევ გაუდიფერენცირებელი ენის ბაზაზე. როცა სამწერლო ენა და ცოცხალი მეტყველება მეტ-ნაკლებად ერთმანეთის იდენტურ-იგივეობრივი იყო. და მხოლოდ მომდევნო ეტაპზე სამეტყველო ენის ბაზაზე იკიდებს ფეხს ქართულ-ზანურ-სვანური დიალექტური სხვაობა ანუ კილოურად დიფერენცირებული საერო (ხალხური) ზეპირმეტყველება. სწორედ **ხალხური** იბერიულისგან იღებს სათავეს თანამედროვე ქართველური დიალექტები, მაგრამ იმავდროულად განსხვავებულად მომეტყველე კილოურ ჯგუფებს ყოველთვის აერთიანებდა სამწერლო იბერიული (საერთოქართველური) ენა, როგორც კულტურის, განათლების, რელიგიის და საერთოდ სახელმწიფოს ენა. ამგვარი მიმართება გრძელდებოდა ქართველთა ცხოვრების ისტორიულ პერიოდშიც. ახალი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნეებიდან მოყოლებული ძველი ქართული სამწერლო ენა უშუალოდ აგრძელებდა საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენის უწყვეტ ტრადიციას ტრანსფორმაციის უმნიშვნელოდ ნელი ტემპით მაშინ, როდესაც ქართველური დიალექტების ენებად ჩამოყალიბების პროცესი უკვე დასრულებული იყო. თვით ქართული საერო მეტყველება თითქმის არასდროს არ იყო იდენტური ძველი ქართული სამწერლო ენისა იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ სხვადასხვა ისტორიული ეპოქების მონაცემებია. ქართლური, მესხური, კახური, იმერული... ისევე სხვაობდა ძველ ქართულ სახელმწიფო სამწერლო ენასთან, როგორც მეგრული ან რომელიმე სხვა ქართველური დიალექტი (შდრ. ძველი ლათინური სამწერლო სახელმწიფო ენა და ძველი ლათინური სამეტყველო ენა, როცა ლათინური ენის ისტორიული დიალექტების შედარებით ანალიზით რეკონსტრუირებული სიტყვა-ფორმები არ ემთხვევა ძველი ლათინური სამწერლო ენის რეალურ ფაქტებს (ა. მეიე)). ისტორიულად არსებული საერთო სურათი მეტნაკლები განსხვავებით დღესაც ჩვენს სინამდვილეშიც ანალოგიურია.

საერთოქართველური ფუძეების რეალურად არსებობაზე მეტყველებს ისეთი კომპოზიტების არსებობა, რომლებიც ადიან საერთოქართველური ერთიანობის ქრონოლოგიურ დონემდე, შდრ.: ქართ. **ვენ-აგ-ი** : ზან. **ბინ-ეხ-ი** : სვან. **ჟენ-აჰ**, ს.-ქართვ. ***ჟინ-აჰ-**; საერთოქართველური ***ჟინ-აჰ-**რთული შედგენილობისაა: პირველი **ჟინ-** სეგმენტი იგივე ძირია, რაც ს.-ქართვ. ***ღჟინ-(ო)** სიტყვაში მეორდება (ქართ. **ღვინ-ო**, ზან. **ღ(ვ)ინ-ი**, სვან. **ღჟინ-ელ**). **ჟ-**ს წინ **ღ-**ს განვითარება (ვ. თოფურია) მომხდარა ცალკე აღებულ ***ჟინ-ო** სიტყვაში საერთოქართველურ დონეზე, ამიტომაც დასტურდება **ღ** ფონემიანი ფუძეები ყველა ქართველურ ენაში. **ვენ-აგ-**ის ***ჟინ-აგ-**იდან მომდინარეობას მხარს უჭერს **ინ-**იანი ფორმების არსებობა ზანურში — **ბინ-ეხ-** ← ***ვინ-ახ-**, რომელიც აგრძელებს საერთოქართვე-

ლურ **ი** გახმოვანებას, რაც **ღვინო**-შიცაა დაცული. მეორე ნაწილი კომპოზიციისა **აჯ-** დღეს დამოუკიდებლად არ იხმარება, მხოლოდ ვენ-**აჯ-**შია შემორჩენილი, მისი მონათესავე ძირები დასტურდება დაღესტნურ ენებში: ხუნდ. **ახ**, ბოთლ., ლოდ. **ახი**, ახვან. **აკი**, ანდ. **ოხი**, დიდ. **ახ**, ხვარშ. **ოჰ**, კაბ., ჰუნზ. **აჰ**, ჰინუხ. **ახი**-ბაკ „ზვარი“, დარგ. **ანჯ**, ლაკ. **აჯ** „ბალი“. ე. ი. **ვენ-აჯ-ი** კომპოზიტია და ნიშნავს ღვინის (***ჟინ-**) ბაღს (***აჯ-**).¹

ამრიგად, საერთოქართველურ სამწერლო ენაში (ფუძეენა) არსებობდა დამოუკიდებელი ლექსიკური ერთეულები: ***ჟინ-(ო) → ღჟინ-ო** და **აჯ-** „ბალი“, მათი შერწყმით (კომპოზიციით) საერთოქართველურშივე შეიქმნა **ჟინ-აჯ-** „ვენახი“ კომპოზიტი, რომელიც შესატყვისებს იძლევა ისტორიულ ქართველურ ენებში. აქედან დასკვნა: **ჟინ-აჯ-** სიტყვათწარმოება საერთოქართველური დონისაა. და მიუთითებს საერთოქართველური ფუძეენის რეალურად არსებობაზე, რადგანაც ქართული, ზანური თუ სვანური ენობრივი ცნობიერებისთვის ვ ე ნ ა ხ ი ერთი სიტყვაა, მისი შემდგომი სეგმენტაცია სპეციალური სამეცნიერო კვლევის გარეშე შეუძლებელია.

ვ ე ნ ა ხ ი არ არის ერთადერთი სიტყვა, რომელიც რთული შედგენილობისაა და საერთოქართველური ფუძეენიდან მომდინარეობს. ფუძეენის წიაღში შექმნილად მიიჩნევა ქართული სიტყვა **ქეწნა**. მის შესახებ არნ. ჩიქობავა წერდა: „**ქეწნა-ა/ი : ქელ-წნ-** (ზმნა: წნ-ავ-ს) (სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბ. 1942, გვ. 33)“.

როგორც ვხედავთ **ქე-წნ-** ← ***ქელ-წნ-**, სადაც **ქელ-** იგივეა, რაც ზანური **ჯა(ლ-)** „ხე“, ხოლო **წნ-** — **წან-** „წვნა“, ე. ი. **ქე-წნ-ი/ა** ← ***ქელ-წნ-ი/ა** „ხე წნული“. რა მდგომარეობაა ქართველურ ენებში? ისევე როგორც ვ ე ნ ა ხ ი ს შემთხვევაში, აქაც ზანური და სვანური შესატყვისობებს იძლევიან მთლიანად **ქე-წნ-** ფუძის მიმართ, შდრ. ზან. (მეგრ.) **ზი-ჰონ-ი** ← **ჯი-ჰონ-ი** (შდრ. გვარი **ჯი-ჰონ-აია**), სვან. **ჰე-ჰენ-**დ ზს., **ჩე-ჰენ-**დ ლშ., **ჩი-ჰენ-**დ (ვ. თოფურია). და ეს მაშინ, როცა სვანურს ცალკე აღებული არც **ქელ-**ის და არც **წან-** „წვნა“ ზმნის შესატყვისის არ მოეპოვება, დაკარგული აქვს.

სხვა მხრივაც არის **ქე-წნ-** ფუძე საინტერესო. აქ ყურადღებას მიიპყრობს **ლ-**ს დაკარგვის ფონეტიკური პროცესი ფუძეენაში. ანუ **ქელ-წნ-** → **ქე-წნ-** იმ ენაში განხორციელდა, რომლის ნიადაგზეც თვითონ კომპოზიტია შექმნილი, ხოლო ქართველური ენები (ქართული, მეგრულ-ჰანური, სვანური) შესატყვისობებს იძლევიან სწორედ **ლ** დაკარგულვარიანტიანი ალომორფის მიმართ. ფონეტიკური პროცესების მოქმედება საერთოქართველური ფუძეენის დონეზე მტკიცდება კონკრეტული ფაქტების მიხედვით. შეგვიძლია მივუთითოთ ორ ამგვარ პროცესზე: **ლ-**ს განვითარება **ჟ-**ს წინა პოზიციაში (***ჟინ-ო → *ღჟინ-ო**) და **ლ** სონანტის გაუჩინარება

¹ ს.-ქართვ. ***ჟინ-(ო)** „ღვინო“ სიტყვის შესატყვისებია: ნახ. **ვენ**, აფხაზ. ა-**ჟგ(ნ)** „ღვინო“. მონათესავე ენათა ჩვენება ძვირფასია **ღვინ-ო** სიტყვის ისტორიის კვლევის გზაზე.

წ-სთან პრეპოზიციაში (ძელ-წნ- → ძე-წნ-, შდრ. ს.-ქართვ. ძელ + ქვა, სადაც ლ შენარჩუნებულია).

ასევე საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენის სიტყვაწარმოების ნიმუშად ივარგებს რთული აგებულების **ზა-მთ-არ-ი** სიტყვა, რომელიც **ზა-** „დრო, წელი“ და **მ-თ-არ-ი** „თოვლიანად“ ითარგმნება, შდრ. ზან. **ზო-თ-ონჯ-ი** „ზამთარი“, სვან. **ზა-ჲ** „წელი“...

მეგრული (resp. ზანური) ამ შემთხვევაშიც კანონზომიერ შესატყვისს **ზამ-თ-არ-** კომპოზიტის მიმართ იძლევა, თორემ ცალკე **ზო-** და **თ-ონჯ-** ←***მთ-ოჯ-ი** ფორმები მისთვის უცნობია.¹

ზემოთაღწერილი საერთოქართველური ენობრივი ერთიანობიდან მომდინარე კომპოზიტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ საერთოიბერიული ფუძეენა არ არის მხოლოდ თეორიულად ნავარაუდევი სუბსტანცია, იგი რეალურად არსებობდა კონკრეტულ დროსა და სივრცეში. მისგან უშუალოდ მომდინარეობს ძველი ქართული სამწერლო ენა, რომელიც განაგრძობდა დიდი ხნის წინათ შექმნილი საერთოქართველური სამწერლო ენის ტრადიციებს. ამდენად ქართველური (ქართული) სამწერლო ენის (დამწერლობის) შექმნა ქრონოლოგიურად ემთხვევა საერთოქართველური ფუძეენის არსებობის პერიოდს. ამის დამადასტურებელი სხვა კონკრეტული ფაქტების კვლევა-ძიება მომავლის საქმეა.

საერთოქართველური ფუძეენის დიფერენციაციის მომდევნო ეტაპზე ქართველურ ენებს შორის საბოლოოდ ჩამოყალიბდა რეგულარულ და კანონზომიერ ბგერათმესატყვისობათა შემდეგი ფორმულები:

ს.-ქართვ. ფონოლოგიური სისტემა	ქართული	ზანური	სვანური
*ა	ა/ე	ო → /უ	ა → ა/ე/ი
*ე	ე	ა → /ე	ე → /ა
*ი	ი	ი/ე	ი/ე
*ო	ო	ო → /უ → /ე/ი	ო → /ო/რე
*უ	უ	უ → /ო → /ე/ი	უ → /უ/რე
*ბ	ბ	ბ/მ/ფ	ბ/მ/ფ
*ფ	ფ	ფ	ფ
*კ	კ	კ	კ

¹ **ზო-თონჯ-**ში გამოყოფილი **ზო-** სემანტი, რომელიც შესატყვისია ქართული **ზა-** (**ზა-მთ-არ-ი**, **ზა-ფხ-ულ-ი**), სვანური **ზა(ჲ)** || **ზა-ჲ** „წელი; ზაფხული“ სიტყვებისა (ნ. მარი), შეიძლება ჩანდეს სვანურ **ზო-მზა** „ახალი წელი“ სიტყვაში. ეს უკანასკნელი ზანური წარმოშობისა უნდა იყოს, რაზეც ა → ო (**ზა-** → **ზო-**) გარდაქმნის გარდა ე → ა-ც მიუთითებს (**ზო-მზა**), შდრ.: სვან. **ზა(ჲ)მანე** || **ზამანე** || **ზამანე** „ახალი წელი“ : ზან. **ზომზა** ←***ზო-მოსა** (**მაკე/მოკა...**) „ახალი წელი“... იხ. აქვე.

ს.-ქართვ. ფონოლოგიური სისტემა	ქართული	ზანური	სვანური
*ღ	ღ	ღ	ღ
*თ	თ	თ	თ → მთ
*ტ	ტ	ტ	ტ
*ძ	ძ → ჯ	ჯ/ძგ	ჯ/ძგ
*ც	ც → ჩ	ჩ/ცქ	ჩ (→ ჰ)/ცქ
*წ	წ → ჳ	ჳ/წკ	ჳ (→ ჰ)/წკ
*ზ	ზ → ე	ე → ზ	ე → ზ
*ს	ს → მ	მ/სქ	მ/სქ
*ჯ	ჯ	ჯგ → ძგ(ტ)	ჯგ → ძგ(ტ)
*ჩ	ჩ	ჩქ → ცქ(ტ)/(რ)ცქ	ჩქ → ცქ(ტ)
*ჰ	ჰ	ჰკ → წკ(ტ)/(რ)წკ	ჰკ → შკ/წკ(ტ)
*შ	შ	შქ → სქ(ტ)	შქ/სქ(ტ)
*გ	გ	გ	გ → ჯ/ძ
*ქ	ქ	ქ	ქ → ჩ
*კ	კ	კ	კ → ჳ
*ღ	ღ	ღ	ღ
*ხ	ხ	ხ	ხ → ჰ
*ც	წ	ქ	ღ
*წ	წ/ხ	ქ/ხ	წ
*ყ	ყ	ყ → ლ/Ø	ყ → ჳ
*ფ	ლ/რ(ტ)	ლ/რ(ტ)	ლ/რ(ტ)
*ჰ	ხ/ქ	ხ/ქ	ხ/ქ
*მ	მ	მ	მ/ლ
*ნ	ნ	ნ	ნ/რ
*რ	რ	რ (→ ლ)/ჯ	რ (→ მ)ნ/ლ(შ)
*ლ	ლ	ლ → რ/ლ(შ)	ლ (→ ტ)რ/მ(შ)
*ტ/ვ	ტ/ვ	ვ/მ/ზ	ტ/მ/ზ
*ფ	ფ	*ფ → ე	ფ → ჰ

წარმოდგენილ კონსონანტურ მიმართებათა ფონზე ნათლად ვლინდება ზოგადი ტენდენცია: 1. ლაბიალური, დენტალური, ველარული, ფარინგალური თანხმოვნები ძირითადად **იდენტური** შესატყვისებითაა წარმოდგენილი, სხვაობა ენებს შორის მინიმალურია; 2. ძირითად სხვაობას

ქმნის სიბილანტური რიგი. აქ ქართულის წინა სიბილანტებს ზანურსა და სვანურში უკანა სიბილანტები შეესატყვისებიან, ხოლო ქართულის უკანა სიბილანტებს — ზანურ-სვანური უკანა სიბილანტი + უკანაენისმიერი ხშული. ამგვარი მიმართება სიბილანტებში აიხსნება როგორც არტიკულაციის უკან გადაწევა ზანურსა და სვანურში, რასაც მხარს უჭერს ა, ე საერთოქართველურ ხმოვანთა ევოლუცია ზანურში: ა → ო, ე → ა (არნ. ჩიქობავა).

ჩვენ მიერ გამოვლენილი დამატებითი მასალის მოხმობით ირკვევა, რომ არტიკულაციის უკან გადაწევის ტენდენცია ქართულსაც ახასიათებდა. პროცესი ქართულში შეჩერდა, აქედან გამომდინარე სისტემად არ ჩამოყალიბდა, თორემ ჩანასახის მდგომარეობა **სისინა** → **შიშინა** გადაბგერებისა აქაც შეიმჩნევა. კერძოდ, ისეთ მიმართებებში, როცა ქართულში შიშინა სიბილანტი გვაქვს, ხოლო ზანურსა და სვანურში სისინა + უკანაენისმიერი ხშული (შდრ. ქართ. ***ჩორ**-/მ-**ჩორ**-ე : ზან. **ცქერ**- : სვან. **ცქერ** „ფადარათი“...) საერთოქართველურისთვის აღდგება არა ***ჩორ**-, არამედ ***ცორ**- არქეტიპი, საიდანაც ქართულში ***ჩორ**- განვითარდა **ც** → **ჩ** გადასვლით, ხოლო ზანურსა და სვანურში — ***ცქორ** — **ც** → **ცქ** პროცესის განვლით. ***ცორ**- სისინა არქეტიპის აღდგენას მხარს უჭერს იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებიც — შდრ. ადიღ. ც^გპ „ნაკელი“, ჰუნზ. **ცუმო**, ლეზგ. **ცაუარ**, არჩიბ. **ცაორი** „შარდი“.

ამით იმის თქმა გვსურს, რომ სისინა რიგის სიბილანტებში არტიკულაციის უკან გადაწევა **სისინა** → **შიშინა** გარდაქმნის გარდა მიიღწეოდა **სისინა** სიბილანტის მომდევნოდ უკანაენისმიერ ხშულთა განვითარებით, ე. ი. ს.-ქართვ. **ძ ც წ ზ ს** → ზან., სვან. **ჯ ჩ ჭ ყ შ** ტრასფორმაციის პარალელურად არსებობდა ალტერნაციული **სისინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი ხშული** პროცესი: ს.-ქართვ. **ძ ც წ ზ ს** → ზან., სვან. **ძგ ცქ წკ (ზგ) სქ** — შდრ. ქართ. ღვარძლ-ა (მცენ.) : ზან. ღვანძირ-ა : სვან. ღოსკ ←***ლჟაძგ**... (სხვა ნიმუშები იხ. §§ 25, 26, 27, 28).

ქართ.	← ს.-ქართვ.	→ ზან., სვან.
ჯ/ძ	*ძ	ჯ/ძგ
ჩ/← ც	*ც	ჩ/*ცქ
ჭ/← წ	*წ	ჭ/წკ
ყ/← ზ	*ზ	ყ/(ზგ)
შ/← ს	*ს	შ/სქ

სისინა → **შიშინა** სპორადული პროცესის არსებობით აიხსნება **ჟ**-ს პოვნიერებაც ქართულში, რომელიც საერთოქართველური ***ზ**-საგან მომდინარეობს — **ზ** → **ჟ**. ამიტომაც ქართ. **ჟ** : ზან. **ჟ** : სვან. **ჟ** შესატყვი-

სობისას საერთოქართველურისთვის *ზ სისინა სპირანტი უნდა აღვადგი-
ნოთ, და არა ჟ...

საერთოქართველური *ღ მჟღერი ფარინგალური აფრიკატი აღდგება
ქართ. ჳ : ზან. ქ : სვან. ლ კორესპონდენციის საფუძველზე, რომლისთვის-
საც რამოდენიმე მაგალითი მოიპოვება — ქართ. ჳნდ-ურ-ი || ← ჳად-ურ-ი
: ზან. ქონდ-არ-ი : სვან. ლედ-ერ; ქართ. ჳბ-ორ- „ხბო“ : ზან. ქაბ-ულ-ა :
სვან. ლაბ-ენ-ა. მასალის სიმცირე *ღ-ს დისტრიბუციული შეზღუდულობით
უნდა აიხსნას.

ფარინგალური რიგის სპირანტების (*ჟ, *ჰ) რეფლექსები ქართვე-
ლურ ენებში შეერწყა ლ, ხ და ქ ველარულ თანხმოვნებს. მათი რეკონ-
სტრუქცია შესაძლებელია მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ჩვენება-
ზე დაყრდნობით, შდრ. ბგერათმეცატიყვისობა ს.-ნახ. ჟ : ს.-ქართვ. ლ—
ნახ. ბჟ-ოტ „კოშკი“: ქართვ. ბედ-ო... ნახ. ჰ : ქართვ. ხ/ქ (ნახ. *ბ-ჰარ
„თხილი“ : ქართვ. *თ-ხილ-..., ნახ. ჰონ- „ტვინი“ : ქართვ. ქონ- „ქონი,
ტვინი“...). ჟ-ს წინა პოზიციაში ს.-ქართვ. *ჟ გადადიოდა რ-ში — *ჟჟ
→ რჟ : ს.-ნახ. *ნა-ჟჟ- „ძილი“ : ს.-ქართვ. რულ- ← *ჟჟ-ილ- „რული,
ძილი“...

დამატებით დისტრიბუციულ მიმართებაში იმყოფებოდნენ საერთო-
ქართველური ჟ/ვ ბგერები ერთმანეთის მიმართ, რასაც გავაფიქრებინებს
არაერთგვაროვანი რეფლექსები ქართველურ ენებში, შდრ.: ს.-ქართვ.

*ცეჟ- „დაცვა“ → ქართ. ცავ-/ცევ- : ზან. ჩვ-/ჩუ- : სვან. ჟჩ- ← *ჩჟ-,
მაგრამ ს.-ქართვ. *ჟერწყჟ- → ქართ. ვერწყვი : ზან. მანჰკორა : სვან.

ფაშყჟ ← *ბჰყჟ „ფაშარი“, ე. ი. ქართ. ვ : ზან. მ/ბ : სვან. მ/ბ მიმართე-
ბისას საერთოქართველური ჟ უფრო კბილბაგისმიერობისკენ იხრებოდა,
რაც კომბინატორული ფონეტიკური მოვლენაა და არა ფონოლოგიური
(შდრ. ქართ. ვერძ-ი : ზან. ერჯ-ი ← *ჟერჯ-ი, მაგრამ ქართ. ვეძ-ა : ზან.

მენჯ-ი ← *ვეჯ-ი; ქართ. არჩვ-ი : ზან. ერცქემ-ი ← ერჩქევ-ი; ქართ. თივ-
„თივა“ : ზან. თიფ- ← *თიბ-ი ← *თივ- (შდრ. ქართ. თიბ-ავ-ს : სვან.
შდექჟ ← *შთიჟ...).

და ბოლოს, ჩვენ გამოვრიცხავთ საერთოქართველურ (და მით უფ-
რო წინარექართველურ) ენობრივ დონეზე ე. წ. მარცვლოვანი ჳ ნ ჳ ლ
სონანტებისა და ე. წ. სისინ-შიშინა სიბილანტების არსებობას. მათი
შემოტანა მკვლევართა მიერ სამეცნიერო მიმოქცევაში, ჩვენი აზრით, შე-
პირობებულა, არა ფაქტობრივი მდგომარეობით, არამედ საკითხისადმი
სქემატური მიდგომით. სტრუქტურალისტებისაგან ფონეტიკის უარყოფამ
ენათმეცნიერებაში დაამკვიდრა მექანიკური მიდგომა ენობრივი ფაქტებისა-
დმი. არადა, სწორედ ფონეტიკური კანონების აღმოჩენამ აქცია ენათმეც-
ნიერება სამეცნიერო დისციპლინად (ამაზე დაწვრილების სხვაგან და სხვა
დროს).

ჩვენ ასევე ვერ გავიზიარებთ გ. კლიმოვის მიერ შემოთავაზებულ ე. წ. ქართულ-ზანურ ენობრივ ერთობას, სვანურის საპირისპიროდ. რომ, თითქოს, რაღაც ეტაპზე ქართულ-ზანური ერთიანობის არსებობისათვის აღდგება ესა თუ ის სიტყვა, უმთავრესად კულტურული სფეროდან (რკინა, სპილენძი, ვერცხლი...). როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ქართულ-ზანური რკინის, ს-პილენძის შესატყვისები სვანურშიც მოიპოვება, შდრ. შესაბამისად: სვან. მგ-კრ-ა „სახნისი“ ← ეტ. „რკინა“, ბერეუ „რკინა“ ← „სპილენძი“ და სხვ. როგორ მოვიქცეთ იმ შემთხვევებში, როცა საერთო-ქართველური ეკვივალენტები აკლია ზანურს, და არა — სვანურს? ასეთი შემთხვევები ძალიან ხშირია, მაგრამ ეს ხომ არ ნიშნავს იმას, რომ ზანურს ეს სიტყვები არ ჰქონდა. ჰქონდა, მაგრამ დაიკარგა დროთა განმავლობაში; ან ჯერ კიდევ არ არის გამოვლენილი. ან კიდევ: როგორ არის შესაძლებელი სიტყვა „ქართულ-ზანური“ ერთიანობის დროინდელი იყოს და ამიტომ სვანურს არ ჰქონდეს, და ამავე დროს პარალელურად ეძებდე მონათესავე მთის იბერიულ-კავკასიურ ენებში, შდრ. ქართ. (რ)კინა; ზან. (რ)კინა-, ერკინა (?); სვან. —: ლეზგ. რაკ, თაბას. რუკ „რკინა“ (Г. Климов, ЭСКЯ, გვ. 156-157). ე. წ. ქართულ-ზანური ერთობის უსაფუძვლობა სამეცნიერო ლიტერატურაში სამართლიანად არის გაკრიტიკებული (ბ. გიგინეიშვილი). ამიტომ ამაზე აქ ვერ შევჩერდებით.

ისტორიული ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხის თაობაზე სვანურში

ამ განაკვეთში ვეცდებით ვაჩვენოთ, თუ რა სახის ტრანსფორმაციები განიცადა საერთოქართველური (იბერიული) კონსონანტური სისტემის ამა თუ იმ ფონემამ სვანურში — როგორი ფონეტიკური პროცესები და ტენდენციებია ძირითადი.

სონანტთა სისტემა ლ რ მ ნ ჟ

§ 1. ლ. სონანტი ლ სვანურში მრავალი მიმართულებით იცვალა, რასაც ცხადყოფს ქართველურ ენათა სათანადო მონაცემებთან შედარება. თავს იჩენს შემდეგი სპორადული ფონეტიკური გარდაქმნები: ლ → დ, ლ → ჟ, ლ → მ, ლ → ნ, ლ → რ. განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალცალკე.

§ 2. ს.-ქართვ. ლ → სვან. დ. ბგერათშეფარდებაზე ქართ. ლ : სვან. დ ადრეც მიუთითებდნენ.¹ გ. კლიმოვი ვარაუდობდა უკუპროცესს (დ → ლ) ქართულსა და ზანურში. ამიტომ საერთოქართველური ფორმები აღდგენილია სვანურის ჩვენების ნიადაგზე: ქართ. (მ)გრგუალ- : სვან. გირგოდ, ს.-ქართვ. *მგრგოდ „მრგვალი“; ქართ. ცუილ- : ზან. (მ) ჩირ- სვან. ჯუილ, ს.-ქართვ. *ცუილ „ცვილი“. არადა სვანური მასალის ანალიზი აჩვენებს ამგვარი ვარაუდის უსაფუძვლობას, რადგანაც ლ → დ მოქმედი ფონეტიკური პროცესია სვანურში, ხოლო საპირისპირო დ → ლ ქართულში არ შეინიშნება. ლ → დ გარდაქმნა ნასესხებ, სხვა ენათაგან შეთვისებულ, ერთეულებშიც იჩენს თავს, რაც კიდევ უფრო სარწმუნოს ხდის ლ → დ-ს საკუთრივ სვანურის ნიადაგზე ახსნის შესაძლებლობას — შდრ.: ქართ. ქულა → სვან. ქულა „ქულა (მატყლისა, ბამბისა)“, ქართ. დედინაცვალ-ი → სვან. დინეცაწდ, ქართ. შველ-ა → სვან. შედ- „შველა“... ჩვენ მიერ გამოვლენილია ლ → დ გარდაქმნის სხვა ნიმუშებიც: სვან. დგბუგ ბზ., ბქ., დგბუი ლზმ. „გამოლენჩებული“ : ზან. (მეგრ.) ლობუო „ლენჩი“, სვან. დგბუგ, ← ლგბუგ; სვან. თოდ ზს. „შულო“, ი-თუდ-ი ზს., ლზმ. „იქსელავს დართულ ძაფს“ : ქართ. თელ-, თელ-ვა „მატყლის შენაბდვა (საბა)“, სვან. თოდ- ←*თოდ-; სვან. სდუგ-ჟ ←*სგუდ-ჟ „ნაწნავი“, სდუგ- „წვანა“ : ქართ. შულ-, შულ-ო, სვან. სდუგ-ჟ ←*სგუდ-ჟ ←*შქულ-(ჟ); სვან. ჯუილ- (←*ჩუილ-) „თაფლის სანთელი“ : ქართ. ცვლ-ი || ცვილ-ი : ზან. (მ)ჩირ-ი ←*ჩუილ-ი, სვან.

¹ Г. А. Климов, Этимологический словарь картвельских языков, М. 1964, გვ. 130, 229.

ჯუილ ←***ჩუილ** (ჩ → ჯ (მას შემდეგ, რაც **ლ** → **დ**) გამჯღერება **დ-ს-თან** ასიმილაციით) ←***ჩუილ**; სვან. **ხიად-** : ზან. **ხიოლ-** „სინხარული“, სვან. **ხიად-** ← **ხიალ-** (შდრ. ქართ. **ხიარ-**, **მხიარ-ულ-ი** ←***მ-ხიალ-ურ-ი**); სვან. **შედ** „ჭურჭელი; ხათანგი“ : ქართ. **სილა** „სილა-ჭურჭელი“, სვან. **შედ** ←***შილა** (ა-ს არსებობაზე ისტორიულად **ი** → **ე** ხმოვანგადასვლაც მოწმობს (მ. ქალდანიის წესი); სვან. **ზად** „საფუარი“ : ქართ. **ზელ-/ზილ-** „ზელა“ : ზან. **ზელ-ი** „ცომი“, სვან. **ზად-** ← **ზად-ა** ←***ზელ-ა**; სვან. **პირისდ-** → || **პრისდ-** „მონათვლა“ : ზან. (ქართ.) **პირისელ-ი** || **პირსელ-ი** „ნათლია“ („кума“), სვან. **პირისდ-** ←***პირისლ-** ← **პირისელ-**; სვან. **მაშდ** : ქართ. (მობ.) **მარსლ-ი**, სვან. **მაშდ** ←***მა(რ)სლ-**; სვან. **შდეკუ-** || **შდოკ-** : ქართ. **სლოკ-** „სლოკინი“, სვან. **შდეკუ-** || ← **შდოკ-** ←***სლოკ-**; სვან. **ჭად-** || **ჭად-** „ფარცხვა“ : ქართ. **კალ-** „ლეწვა“, **კალ-ო**, სვან. **ჭად-** || **ჭად-** ←***კად-** ←***კალ-**; სვან. **გირგოდ** : ქართ. **მ-გრგვალ-** : ზან. **გორგოლ-ია** „გრგოლი“, სვან. **გირგოდ** <***გირგოლ...**

§ 3. **ლ** → **ჟ**. ს.-ქართვ. **ლ** : სვან. **ჟ** შეფარდება ცნობილია (ნ. მარი, ვ. თოფურია, გ. როგავა...); წარმოვადგენთ ჩვენ მიერ მოძიებულ დამატებით მასალას: სვან. **მუ-გჟ** „მტრედი“ : ქართ. **გულ-იო** „მომცრო ტრედია ველური (საბა)“, სვან. **მუ-გჟ** ← **მუ-გუჟ** ←***მუ-გულ**; სვან. **ყანსგჟ** || **ყენსგ** || **ყჟანსგჟ** || **ყანსკჟ** „რიკი“ : ქართ. **ყეჩალ-ი** „ესე არს ორი სწორად ტყუბსავით ჯოხი თუ რკინა“, სვან. **ყანსგჟ** || **ყანსკჟ** ← **ყანსგჟ** ← **ყანსგჟ** ←***ყეჩგჟ** ←***ყეჩგალ**; სვან. **ყჟირყჟ** || **ყჟყჟ** „მარყუჟი“ : ზან. **ყურყელ-** || **ყორყელ-** „ყორყი“, სვან. **ყჟრყჟ** ←***ყჟრყელ-** ←***ყორყელ-**; სვან. **შკჟემფ-**, **ან-შკჟემფ-ე** „გაჯოხავს“ : ქართ. **წკებლ-** „გაწკებლა“, **წკებლ-ი**, სვან. **შკჟემფ-** ←***ჭკჟებ-** ←***ჭკებჟ** ←***ჭკებლ-**; სვან. **ცხურკჟ-**, **ან-ცხურკჟ-ინ-ე** „ხრაკავს, ხრუკავს“ : ქართ. **სხურკლ-**, **და-სხურკლ-ვა** „შებლუნძვით შეხმობა (ტყავთა) (საბა)“, სვან. **ცხურკჟ-** ←***ცხურკლ-**; სვან. **ქიჟ** „ერთი წველა ყველი“ : ქართ. **ქილა**, სვან. **ქიჟ** ← **ქილ** ← **ქილა**; სვან. **ჟჟ** „წოლა, ძილი“, **ი-ჟჟ-ე** „სძინავს“ : ქართ. **ძილ-** „ძილი“ : ზან. **ჯირ-** || **ნჯირ-** „ძილი, წოლა“, სვან. **ჟჟ** ← **ჟჟ-** ← **ჯანჟ** ← **ჯიჟ-** || **ჯილ-**; სვან. **დუხ** || ← **დუხჟ** „ყოჩი, ერკემალი“ : ქართ. **თონლ-ი** „ბატკანი ან ცხვარი ექვესი თვიდან ერთ წლამდე“, სვან. **დუხ** || **დუხჟ** ←***დოხჟ** ←***დოხლ-**; სვან. **ჟიცხ** || **იცხ** „მსხალი“ : ქართ. (მ)**სხალ-** : ზან. **სხულ-**, სვან. **ჟიცხ** || **იცხ** ← **იცხჟ** ←***სხიჟ** ←***სხალ-**; სვან. **იფხ** „გვიმრა“ : ქართ. **იფხლ-** || **იმხლ-**, სვან. **იფხ** ←***იფხჟ** ←***იმხლ-**; სვან. **ფუყჟ** „ჩიყვი“ : ქართ. **ბლიყ-** „ჩიყვი“, სვან. **ფუყიყ** ←

ბუიყ ←***ბლიყ**-; სვან. **შდაჟ**-ალ „მერცხალი“ : ზან. **თოლ**-ია „თოლია“, სვან. **შდაჟ**-ალ ←***შთალ**-ალ; სვან. **უღჟა** || **უღჟა** „უღელი“ : ქართ. **უღელ**- : ზან. **უღუ**, სვან. **უღჟა** || **უღჟა** ← **უღჟ** ← **უღჟა** ←***უღელ**-ა; სვან. **ჟელ** : ქართ. **ძაღლ**- : ზან. **ჯოდორ**-, სვან. **ჟელ** ← **ჟელჟ** ←***ჯელ**-; სვან. **გუი** || **გუ** „გული“ : ქართ. **გულ**- : ზან. **გურ**-, სვან. **გუი** || **გუ** ←***გუჟ** ←***გულ**-, სვან. **მაყალ** → || **მა-ყაჟ** ლხმ. „ში-ში“...

§ 4. **ლ** → **მ**: ამგვარი ცვლებების მაგალითები შედარებით მცირეა, მაგრამ პროცესის უტყუარობას ამოწმებს ქართული ენიდან ნასესხები ლექსიკური ერთეულების ჩვენება — შდრ.: ქართ. **ურდულ**-ი → სვან. **ჭურდუმ** ბზ. „ურდული“; ქართ. **შურდულ**-ი → სვან. **შურდუმ** ბზ., **შურდუმ** ბქ. „შურდული“; სვან. **თომირ** ბზ., ბქ., ლნტ., **თომურ** ლშხ. „ბურვაკი“ : ქართ. **თელი**-ი „გოჭი“ : ზან. (მეგრ.) **თუ**, **თულ**-(ეფ(ი) „გოჭი“, ჭან. **თილ**-ა „გოჭი“ ←***თულ**-ა, სვან. **თომ**-ურ || **თომ**-ირ ←***თამ**-ირ ←***თალ**-ირ ← ს.-ქართვ. ***თალ**- „გოჭი“; სვან. **ჟომ**-, ი-**ჟომ**-ი „იშლება“ : ქართ. **ზულ**-, **ზულ**-ეგ-ა „ჩავარდნა, დაშლა“ : ზან. (ჭან.) **ჟოლ**- || **ჟულ**- „გადავარდნა“, სვან. **ჟომ**- ←***ჟოლ**-; სვან. **კემად** || **კემად** || **კემბტ** „მშვილდი“ : ქართ. **ყოღალ**-ი → **კოღალ**-ი „ისარი“, სვან. **კემად** ← **კემად** ←***კოღალ**; სვან. **ყალ**- → || **ყამ**-, ხ-ა-**ყალ**-უნ-ი (←ხ-ა-**ყალ**-უნ-ი) ბზ., ხ-ა-**ყალ**-უნ-ი ლშხ. „ემინია“ — მაგრამ ხ-ა-**ყამ**-ნი (←ხ-ა-**ყალ**-ნი ← ხ-ა-**ყალ**-უნ-ი) ლნტ. „ემინია“, შდრ. **მა-ყალ** ზს., ქს. „შიში“; სვან. **ლარტამ** || **ჰარტამ** „ბოსტანი“ : ქართ. **მტილ**-ი, სვან. **-რტამ** ←***-რტილ**-...

§ 5. **ლ** → **ნ**: მოქმედებს მხოლოდ სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში. პროცესი ბუნებრივია როგორც ნასესხებ ლექსიკაში, ისევე საკუთრივ სვანური ფონდის სიტყვებში: ქართ. **ჩერგილ**-ი → სვან. **ჩერგენ**, ქართ. **მტკაველ**-ი → სვან. **კამგლ** ლშხ., || **კამილ** ლნტ. → || **კამინ** ბზ., ბქ.; სვან. **ჭყუნ** || **ჭყონ** „საზარდული“ : ქართ. (ხევს.) მ-**წყვილ**-ი „საზარდული“ : ზან. (მეგრ.) **წყურ**- (←**ჭყურ**-), სვან. **ჭყუნ** || **ჭყონ** ←***ჭყუნ** ←***ჭყული**; სვან. **ჭგმინ** ზს., ქს. „ქერი“: ქართ. **წინოლ**-ი ← **წიმოლ**-ი : ზან. **ჭიმურ**-ი, სვან. **ჭგმინ** ←***ჭგმელ**; სვან. **ქჟან** || **ქჟან** „ქვა, ჭიუხი, კლდოვანი ადგილი“ : ქართ. **ქვა**, **ქოლ**- ←***ქჟა**-ლ-, ჩა-**ქოლ**-ავ-ს : ზან. **ქუა**, **ქუა**-ლ-ეფ-ი „ქვები“, **ქუალ**-ონ-ი || **ქვალ**-ონ-ი (ტოპ., ეტ. „ქვანარი“), სვან. **ქჟან** || **ქჟან** ←***ქჟა**-ლ-; სვან. **ტყენ** „კეტი“ : ქართ. **ტყე**- : ზან. **ტყა**-, **ტყალ**-ეფ-ი „ტყეები“, **ტყალ**-ონ-ა „ტყიანი“, სვან. **ტყენ** ←***ტყე**-ლ (ს.-ქართვ. ***ტყე**-ლ-); სვან. **გენ**- || **გნ**-, ა-**გენ**-აღ-ი „გარეკავს“ :

ქართ. გელ-, მი-ა-გელ-ვ-ებ-ს, სვან. გენ ←*გელ-, სვან. პაშან „ზვინი“ : ქართ. პასალ-ი „ბოძი, პალო“, სვან. პაშან ←*პაშალ...

§ 6. ლ → რ. ამგვარი გადასვლა ცნობილია ზანური ენიდან, სადაც მითითებულია მის პოზიციურ შინაარსზე: ნებისმიერ თანხმოვანთან მე-ზობლობაში, ასევე სახელებში სახელობითის ი ბრუნვის ნიშნის ზეგავლენით (გ. როგავა). სვანურის ლ → რ ფაკულტატიური ფონეტიკური პროცესია და პოზიციით არ არის არც შეზღუდული და არც შეპირობებული: სვან. კრანკ-, ი-კრანკ-ი „გორდება“ : ქართ. კლაკნ- : ზან. კერკ-, ი-კერკ-ელ-უ(ნ) „გორდება“, ი-კიროკ-უ(ნ) „იკლანება“, სვან. კრანკ ← კლაკნ-; სვან. შირ- || შერ-, ხ-ე-შრ-ი „უსველდება“, მგ-შირ „სველი“, შერ- „წყალობა“, ლე-შრ-ი „საბრალო“ (ეტ. საწყალი) : ქართ. ზალ-ა „შარავი, ვითარცა წყალი (საბა)“, ფშ. ზალა „მარილიანი წყალი“ : ზან. (მეგრ.) შვერ-ი ← შორ-ი „სველი“, შვარ-შვალ-ი (რედუბლ.) „წყლიანობა, წვეთება“, სვან. შირ- || შერ- ←*შალ-; სვან. შდერ ← „თავსხმა, წვიმა, თქეში“ : ქართ. ზღველ-, ზღველ-ა „კოკისპირული წვიმა“ : ზან. (მეგრ.) ზღვარ-ზღვალ-ი (რედუბლ.) „ზღველა“, სვან. შდერ ← შდუელ; სვან. ჯინირ „ციყვი“ : ქართ. ძამლ-ი „ვირთავა“ : ზან. (ჭან.) ძემურ-ი ←*ჯომურ-ი, სვან. ჯინირ ← ჯემილ; სვან. ჯამირ || ჯემურ || ჯემერ „საქონლის ფეხების ტყავი“ : ქართ. ჯამლ-ი, მე-ჯამლ-ე, სვან. ჯამირ || ჯემურ || ჯემერ ←*ჯამელ; სვან. ბჟდერ ბქ., ლნტ. „ჩვილი, ყრმა“ : ქართ. ბზლილ-ი „მწერის კვერცხი“ : ზან. ჟდირ-ტ-ალ-ი „ძვალ-რბილი, ჩვილი“, სვან. ბჟდერ ← ბჟდილ; სვან. კუკურ „ხის კვირტი“ : ქართ. კუკულ-ი „კვირტი“ : ზან. კვიკვილ-ი „კვირტი“, სვან. კუკურ ← კუ-კულ; სვან. მგ-ნჩხრ-ი || მგ-ნჩხირ „გავარვარებული; ცხელი“ : ქართ. ცხელ-ი : ზან. ჩხე ← ჩხელ-, სვან. მგ-ნჩხირ ←*მგ-ჩხელ; სვან. ნა-ჟარ „გაძლება“ : ქართ. ძალ- || ძლ-, გა-ძლ-ებ-ა : ზან. ნჯოლ- || ნჯელ- „ძლევა“, სვან. ნა-ჟარ ← ნა-ჯარ ← ნა-ჯალ; სვან. ცილ ზს., ლშხ. ცირ ლნტ. „კანი, ქერქი“ : ქართ. (ზ. იმერ.) ცილ-ი „კანის თეთრი ნაწილი“, სვან. ცირ || ცილ ← ცილ; სვან. ჟაჭუერ || ჟაჭუარ „არყის ხე“ : ქართ. ძაჭუელ-ი || ძაჭველ-ი „ძახველი“, სვან. ჟაჭუარ || ჟაჭუერ ←*ჯაჭუელ; სვან. თეჟერ- || თეჟერ-, ა-თეჟერ-წლ-ი ბზ., ა-თეჟერ-წლ-ი ლშხ., ა-თეჟერ-ალ-ი ლნტ. „ათვალეგრებს“ : ქართ. თვალ-, ა-თვალ-იერ-ებ-ს, სვან. თეჟერ- || თეჟერ- ← თეჟერ- ← თეჟელ- (შდრ. თეჟერ-წლ „თვალეგი“); სვან. ფაქარ „ჩირქი, წყლული“ : ქართ. ფაქლ-ი || ფანქლ-ი || ფანქალ-ი „წყლულება“, სვან. ფაქარ ←*ფაქალ; სვან. ყუირ-, ყუირ-წა || ყუირ-წ „ცალთვალა“ : ქართ. ბრყვილ-ი „უსინათლო“ : ზან. (მეგრ.) სვერ-ე (←*სვირ-ე), სვან. ყუირ- ← ყუილ- ← ბრყვილ-...

§ 7. მ. საერთოქართველური მ სვანურში ძირითადად რეალიზებულია იდენტურად, მაგრამ მაინც შეიმჩნევა მის განვითარებაში საგრძნობი ცვლილებები: **მ → ნ, მ → ლ, მ → ბ.**

§ 8. ს.-ქართვ. **მ** → სვან. **ნ** : სვან. **ნახე** || **ნახე** „იარალი“ : ქართ. **მან**-ე, **მან**-, **მან**-ავ-ს, **მან**-ვ-ილ-ი : ზან. (მეგრ.) **მოლე** ← **მონე** „იარალი“, სვან. **ნახე** || **ნახე** ← ს.-ქართვ. **მან**-ე; სვან. **ჯინირ** „ციყვი“ : ქართ. **ძამლ**-ი „ვირთაგვა“ : ზან. (ჭან.) **ქემურ**-ი ← ***ჯომურ**-ი „ვირთაგვა“, სვან. **ჯინირ** ← ***ჯემილ**; სვან. **შდრან**- || **შდრან**- || **შტრან**-; ა-**შდნ**-ი „გრეხს (თოვს, ტყავს)“ : ქართ. **თრიმ**-ლ- „თრიმლვა“, **თრიმ**-ლ-ი, სვან. **შდრან**- || **შტრან**- ← ***შთრიმ**-ტ; სვან. **გგგგნ**- „გაქვავება, გაჯიუტება“ : ქართ. (ზ.-რაჭ.) **გაგამ**- „მაგარი“, სვან. **გგგგნ**- ← ს.-ქართვ. **გაგამ**-; სვან. **ნჩუერ**- „ძნებად კორნვა“ : ქართ. **მცვერ**- „მცვრევა“, სვან. **ნჩუერ**- ← ს.-ქართვ. **მ-ცუერ**-; სვან. **ჟრინ**-ტ- „წყვეთი, ყლუბი“ : ქართ. **ზრინ**-ტ-ი, **ზრიმ**-ლ-ი, სვან. **ჟრინ**-ტ- ← **ჟრიმ**-ტ-; სვან. **გამ** || **გამ** ზს., მაგრამ **გან** ← **გამ** ლშხ. „სამაგიერო, სანაცვლო“ : ქართ. **მგამ**-ა (არა მგამა) : ზან. (მეგრ.) **გამა** „მაგიერი, მსგავსი“; სვან. **წგემ** || **წგიმ** ბქ., მაგრამ **წგენ** (← **წგემ**) ბზ., ლნტ. „სიმაღლე, სიგრძე“...

§ 9. მ → ლ. საერთოქართველური მ სონანტის ამგვარი გადასვლა დაედო საფუძვლად ბგერათშესატყვისობის შემდეგ სახეობას — ქართ. მ : სვან. ლ; შდრ.: სვან. **ლჩჩუ** ზს., ლნტ., **ლჩჩუ** ლშხ. „ირემი“ : ქართ. (მთიულ.) **მაცალ**-ო „მოზვერი“, სვან. **ლჩჩუ** || **ლჩჩუ** ← ***ლჩჩაუ** ← ***მაჩალ**-; სვან. **გუალ** „ბოსელი“ : ქართ. **გომ**-ი, **გომ**-ურ-ი, სვან. **გუალ** ← ***გოლ** ← **გომ**-; სვან. **ყლა**-ტ „ბავშვი, ყმაწვილი“ : ქართ. **ყმა**, სვან. **ყლა**-ტ ← ***ყალ**-ტ ← ***ყამ**-ტ; სვან. **ყალ**-, **მა-ყალ** „შიში“ : ქართ. (მოხ., თუმ., ქართლ., ქსნის ხეობ...) **ყამ**-ი „შიში“, სვან. **ყალ**- ← ს.-ქართვ. ***ყამ**- (შდრ. ლენტეხური ხ-ა-**ყამ**-ნ-ი „ეშინია“, რომელიც მესამეულ საფეხურს ასახავს, მაგრამ მატერიალურად ამოსავალ **ყამ**-ს ემთხვევა : ს.-ქართვ. **ყამ**- → სვან. ***ყამ**- → **ყალ**- → ლნტ. **ყამ**-(ნ-); სვან. **ქათალ** „ქათამი“ : ქართ. **ქათამ**-ი : ზან. **ქოთომ**-ი (შდრ. ს-ნახ. ***ქოთამ** „ქათამი“), სვან. **ქათალ** ← **ქათამ**-; ს.-ქართვ. მ → სვან. **ლ** ტრანსფორმაციის არ ცოდნა განაპირობებს მსჯელობას იმის თაობაზე, რომ სვანურში ჯერ დაიკარგა მ, ხოლო შემდგომ ლ სუფიქსი დაერთო — **ქათამ** ← **ქათა** → **ქათალ** (გ. კლიმოვი). სხვათა აზრით, **ქათ**- ძირად გამოიყოფა, **-ალ** სუფიქსურია (მ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). ვფიქრობთ, მომავალში საერთო-ქართველური ეტიმოლოგიური ძიებისას მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს ფონეტიკურ მხარეს სიტყვისას. ეტიმოლოგია მეცნიერებად ფონეტიკის

ჩამოყალიბების შემდგომ იქცა; მისი უგულვებელყოფა კარგს არაფერს უქადის ეტიმოლოგიური ეკვლევის საქმეს.

§ 10. მ → ბ: სვან. **სუიბ-** || **სუბ-** „ცეკვა“ : ქართ. **სამ-**ა, სვან. **სუიბ-** ←***სუბ-** ←***სამ-** (ა-ს ლაბიალიზაციით მივიღეთ უ); სვან. **ღერბეთ** || **ღერმეთ** ზს., ლშხ. **ღერბეთ** ლნტ. „ღმერთი“ : ქართ. **ღმერთ-**ი : ზან. (მეგრ.) **ღორონთ-**ი ← **ღორმოთ-**ი, ჭან. **ღორმოთ-**ი, სვან. **ღერბეთ** ← **ღერმეთ**; სვან. **ბრუჭ** „ბერწი“ : ქართ. **მროწლ-**ე, სვან. **ბრუჭ** ←***მრუჭ** ←***მროჭუ-**; სვან. **ჭანბ-** || **ჭბ-** „დაბარება“ : ქართ. **წამ-** „წამება, შეტყობინება, დაბარება“ : ზან. (ჭან.) **წუმ-**, დო-ვ-უ-**წუმ-**ე „დავუბარე“ (**წუმ-** ←***ჭუმ-**), სვან. **ჭანბ-** || **ჭბ-** ←***ჭამ-**, სვან. **ბანსე** || **ბასე** „მარწყვი“ : ქართ. **მარწყვი-** (ნ. მარი), სვან. **ბანსე** || **ბასე** ←***მანყ** ←***მანყუ-**; სვან. **მგბილ** || **მუბილ** || **მუბულ** „ქვეწარმავალი“ : ქართ. **მუმლ-**ი, სვან. **მგბილ** || **მუბილ** || **მუბულ** ←***მუმილ**; სვან. **მულულ** ბზ., **მულულ** ბქ., **ბულულ** ლშხ., **ბულულ** ლნტ. „ხოჭო“ : ქართ. **მღილ-**ი „ჩრჩილი, მატლი“ : ზან. **მურღულ-**ი, **მურღულ-**ია, სვან. **მულულ** → || **ბულულ**...

სვანურში საპირისპირო ბ → მ გადასვლაც ბუნებრივია: სვან. **მგრშე** „ჭინჭველა“ : ქართ. (ლეჩხ.) **ბუნჭველ-**ი „ჭინჭველა“, სვან. **მგრშე** ←***ბირჭკუ-**; სვან. **მაშე** ზს., ლნტ., **მაშე** ლშხ. „ბარძაყი, ბარკალი“ : ქართ. **ბეჭ-**ი, სვან. **მაშე** || ← **მაშე** ←***ბეჭე**; სვან. **ჩქიმ** : ქართ. **ცქაფ-** ← **ცქაბ-**, სვან. **ჩქიმ** ← **ჩქიბ**; სვან. **შღამ** || **შღუმე** : ქართ. **თებ-**ო, სვან. **შღუმე** ←***შღემ-**უ...

§ 11. ნ. საერთოქართველური ნ სვანურში ძირითადად უცვლელად ნ-ს სახით შემოგვინახა. თუმცა გარკვეული სახის ტრანსორმაციები აქაც შეინიშნება (ზოგიც სერიოზული): ნ → რ (!), ნ → მ, ნ → ლ.

§ 12. ს.-ქართვ. ნ → სვან. რ. ამ ტიპის ცვალეების შედეგად ჩამოყალიბდა ბგერათშესატყვისობის შემდეგი ფორმულა — ქართ. ნ : ზან. ნ : სვან. რ. ნ → რ შესაძლებლობის მიგნებამ სვანურში რეალური გახადა ზოგი ეკვივალენტის ძებნაც (ქართ. ვინა : სვან. **ღერ-** || **ღარ-**, ქართ. -ან „-იან სუფ.“ : სვან. -**წარ** || -**არ**...) — სვან. **ზერდ** ბზ., ბქ., ლნტ., **ზერდ** ლშხ. „ყველის საწური“ : ქართ. **ზინდ-**ალ-ი, სვან. **ზერდ** || **ზერდ** ← **ზინდ**; სვან. **კადარ** ზს., ლნტ., **კადარ** ლშხ. „ხმელი (ადგილი)“ : ქართ. **კადონ-**ი || **კადინ-**ა „კოცონი“, სვან. **კადარ** || **კადარ** ← **კადან-**ა; სვან. **ზაგარ** ზს., ლნტ., **ზაგარ** ლშხ. „ქელი“ : ქართ. **ზეგან-**ი სვან. **ზაგარ** || **ზაგარ** ← **ზეგან**, სვან. **კინტ** ბქ., **კირტ** ლშხ., ლნტ. „ქსოვილის ნაკუწი, ნაჭერი, ნაგლევი“ : ქართ. **კინტ-**უა || **კინტ-**ი „რკინის პატარ-პატარა ნაჭრები“, სვან. **კინტ** → || **კირტ**; სვან. **სგირ-**ი || **სკირ-**ი „სვანური სახლის ქვედა სართული“ : ქართ. (ხევს., თუშ.) **შინ-**ა „ხევსურული სახლის ქვედა

სართული“, სვან. **სგირ**-ი || **სკირ**-ი ←***სქინ**-ი; სვან. **ყერ** „ძალა“ : ზან. **ცონ**-იერ-(ო) „ძალიერი, ძლიერი“, სვან. **ყერ** ← ს.-ქართვ. ***ყაუნ**-; სვან. **ჭერ**- || **ჭრ**-, ი-**ჭრ**-ი (პნ-**ჭერ**) „თავისთან იბარებს, გამოიძახებს“ : ქართ. **წან**- „მოწვევა“, **წან-ა** „წვეულება“ : ზან. **ჭან**-, **ჭან-დ-ა** „წვეულება“, **ჭან-** აფ-ა „დაბარება“, „გამოძახება“, სვან. **ჭრ**- || **ჭერ**- ← სვან. ***ჭენ**- ←***ჭენ**-; სვან. **კარძ**-, ა-**კარძ**-ე || ა-**კანძ**-ე „ბანდავს“, მგ-**კარძ**-ალ-ი „მეწაღე“ : ქართ. **კანძ**-/**კინძ**-, ა-**კინძ**-ავ-ს, სა-**კინძ**-ი, **კანძ**-ი, სვან. **კანძ**- || **კარძ**- ← **კანძ**- ||***კანჯ**-; სვან. **კირბ**-, ა-ს-**კირბ**-ი „ტკეპნის“ : ქართ. **ტკებ**-ნ- || **ტკებ**-ნ-, სვან. **კირბ**- ← **კიბრ**- ←***კიბ**-ნ-; სვან. **სკურ**-, ი-**სკორ**-ე (პნ-**სკურ**) „ფიქრობს“ : ქართ. **სკვენ**- (და-ვ-ა-**სკვენ**-ი), სვან. **სკურ**- ←***სკურენ**-; სვან. **ჭყარ**-, ხ-ა-**ჭყარ**-ნ-ე „ავად ხდება“ : ქართ. **წყენ**-/**წყინ**-, ა-**წყენ**-ს/ა-**წყინ**-ა : ზან. (ჭან.) **ჭკინ**- ← **ჭყინ**-, დი-**ჭკინ**-დ-ინ-უ, სვან. **ჭყარ**- ← **ჭყერ**- ← **ჭყენ**-; სვან. **ხერ**- || **ხერ**- || **ხარ**- „ფხანა“ : ქართ. **ფხან**-, ი-**ფხან**-ს, სვან. **ხერ**- || **ხერ**- || **ხარ**- ← **ფხან**-; სვან. **ძარ** || **ძარ** || **ძერ** „ვინ“ : ქართ. **ვინა** : ზან. **მინ**-, **მინ**-ი, სვან. **ძარ** || **ძარ** || **ძერ** ←***ვენა** ←***ვინა**; სვან. **კარჩხ**- || **კარჩხ** || **კორჩხ**- : ქართ. **კონცხ**-ი, სვან. **კორჩხ** ← **კონჩხ**; სვან. **რადგ** || **რადგ** „ნოყიერი“ : ქართ. **ნიადაგ**-ი, სვან. **რადგ** || **რადგ** ←***ნადგ**; სვან. **მგრშკ** „ჭიანჭველა“ : ქართ. **ბუნჭვე**-ელ-ი, სვან. **მგრშკ** ←***ბინჭკუ**; სვან. **ღურ**- || **ღურენ**-, ხ-ე-**ღურ**-ი „ეფიცება“, ი-**ღურენ**-ე „იფიცავს“ : ქართ. **ხვევენ**- „ხვეწნა“, სვან. **ღურენ**- → || **ღურ**-; სვან. **ბარ**- : ქართ. **ბან**-, სვან. **ბარ**- ← ს.-ქართვ. **ბან**- „დაბანა“...

ერთ ნასესხებ სიტყვაშიც გამოჩნდა **ნ** → **რ** პროცესი, რაც ამაგრებს ჩვენ დებულებას **ნ** → || **რ** ისტორიული გადასვლის არსებობის შესახებ, შდრ. სვან. **ჩერჩ** „მარცვლეულის ჩენჩო“ ← ქართ. **ჩენჩ-ო**.

§ 13. **ნ** → **მ**: სვან. **ჭგრემ** || **ჭერამ** „წითელზოლება“ : ქართ. **წი-რან**-ი „წითელი; ჭერამი“ : ზან. (მეგრ.) **ჭერამ**-ი ←***ჭირონ**-ი, სვან. **ჭგრემ** || **ჭერამ** ← **ჭირან**; სვან. **გამ-აშ-ა** || **გამ-შ-ა** „ძალა, ღონე, შეძლება“ : ქართ. მ-**გნ**-ე, სი-მ-**გნ**-ე, უ-მ-**გნ**-ე, სვან. **გამ**- ← ს.-ქართვ. **გან**-; სვან. **ჩამჭირ** „ღონდლო“ : ქართ. **ცონ**-, მ-**ცონ**-არ-ი, გ-**ცონ**-ინ : ზან. **ჩინ**- || **ჩუნ**-, სვან. **ჩამჭირ** ←***ჩონ**-ირ; სვან. — **ჭკამ**- || **წკაჭამ**- „ნაბერწყალი“ : ქართ. **ბრწყინ**- : ზან. (მეგრ.) (**რ**)**წყინ**- ←***ბრჭკინ**-, სვან. **ჭკამ** || **წკაჭამ** ←***ჭკინ**-(უ); შდრ. აგრეთვე სვან.: **ურეშინ** → || **ურეშიმ** ბზ., **ღეშინ** → || **ღეშიმ** ლხმ., **ლოშინ** → **ლოშიმ** ბქ. „უკან, ბოლოს“, სვან. **ღგრემ** || **ღღღიმ** ← ქართ. **ლოგინ**-ი...

§ 14. ნ → ლ: სვან. ყუელ-, ხ-ყუელ-ენ-ი „სცილდება“ : ქართ. ყუენ-, და-ყუენ-ა „თმის მოშორება, თმის მოცლა, პარსვა“, სვან.. ყუელ- ← ყუენ-, სვან. კულზ-, ი-კულზ-ალ „დაძვრება“ : ქართ. კუნძ-, შე-ი-კუნძ-ა, მო-კუნძ-ულ-ი (საბა), სვან. კულზ- ← კუნძ-; სვან. ფინჯალ „ფინჯანი“ ← ქართ. ფინჯან-ი, სვან. ნან-ვგ → || ლან-ვგ „დედუღეთი“ (შდრ. ქართ. ნენა : ზან. ნანა, ნანა-ია „დედა“); სვან. ღუემალ || ღუემალ, ღომალ ბზ., ღუემალ ბქ., ღემალ || ღომელ ღშზ., ღომალ ღნტ. „ყორანი“ ← ქართ. (ბერძნ.) ყორან-ი...

§ 15. რ. საერთოქართველური რ-ს რეფლექსებიდან აღსანიშნავია ლ (რ → ლ), მ (რ → მ), ნ (რ → ნ) ალოფონები სვანურში. აქედან რ → ლ სპირადულად ზანურშიც იჩენს თავს: ქართ. გორა : ზან. გოლა → || გვალა, ქართ. გარე : ზან. გა-ლე „გარეთ“, ქართ. ქვირით-ი → ზან. ქვილით-ი (გვარი ქვილით-აია), ქართ. წარ- || წერ-ი : ზან. ქვლ-ა || ქილ-ა... რ → მ, რ → ნ სხვა ქართველური ენებისთვის უცხოა.

§ 16. ს.-ქართვ. რ → სვან. ლ. ამგვარი მოდიფიკაცია საერთოქართველური რ ვიბრანტისა სვანურში ცნობილია. არსებობს მისი ახსნის მცდელობაც. ვარაუდობენ რ → ლ-ს იმ ფუძეებში, სადაც ბაგისმიერთაგან ერთერთი თანხმოვანი მოიპოვება — სვან. პილ ← პირ : ქართ. პირ-, სვან. ბელ- ← ბერ- : ქართ. ბერ- „ბერვა“ : ზან. ბარ¹. ბაგისმიერთა პოვნიერება ფუძეში არ უნდა იყოს რ → ლ ცვლების მიზეზი სვანურში, რადგანაც იგი ბაგისმიერთა გარეშეც დასტურდება — შდრ.: სვან. ყულ-ინ, ი-ყულ-ინ-ი „გაჭენდება“ : ქართ. ზრ-ინ-, ზრ-ინ-(ვ-ა) „ჯართ დათქრიალება (საბა)“, სვან. ყულ-ინ- ← ყურ-ინ-; სვან. ღლიჯ- || ← ღლიჯგ- : ქართ. ღრეჯ-ღრიჯ- : ზან. ღინჯგ- ← ღირჯგ-, სვან. ღლიჯგ- ← ღრიჯგ-; სვან. შდურ → || შდულ „კოშკის ქონგური“ : ქართ. თერ-ო : ზან. თარ-ო, სვან. შდულ || ← შდურ ←*შთირ-ჟ ←*შთერ-ო; სვან. ჩუალ || ჩუალ „მეწყერი“, ჩუალ-ობ „მეწყერიანობა“ : ქართ. ცორ-, ცორ-ვ(ა) „თოვლსა და მოლზე ჩაგლინვება (საბა)“, სვან. ჩუალ || ჩუალ ←*ჩორ; სვან. კუილ-ა „ყორე“ : ქართ. ყორ-, ყორ-ე : ზან. ცორ-, სვან. კუილ-ა ← კორ-ე; სვან. უილ ღშზ., ჰუელ ბზ., ჰუილ ბქ. „ჯორი“ : ქართ. ვირ-ი : ზან. გურინ-ი || გურუნ-ი || გირინ-ი || გგრუნ-ი, სვან. ჰუილ || უილ ←*ჟირ; სვან. მშყნჟა || მაშყნჟა „ათინათი, არილი“ : ქართ. მწყაზარ-ი „სუფთა, წმინდა“, სვან. მშყნჟა || მაშყნჟა ←*მაშყნჟალ ←*მაშყნჟარ

¹ გ. მაჭავარიანი, საერთოქართველური კონსონანტური სისტემა, თბ. 1965, გვ. 15; ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ. 1990, გვ. 48, 248.

(**რ** → **ლ** → **ლ** პროცესის დასრულების შემდგომ საკომპენსაციოდ **ო**(←**ა**) დაგრძელდა სვანურში); სვან. **ყუბლ-**ჲდ „უფხო (პურეულის ჯიში)“ : ქართ. **ყვიბარ-ო, ყვიბარ-ი** „ბატარა, ჩია...“ : ზან. (მეგრ.) **ცუბერ-ი** „უმწიფარი (ყურძენი)“, სვან. **ყუბლ-**ჲდ ←***ყუბარ-**ჲდ; საყურადღებოა ნა-სესხებ სიტყვათა ჩვენება, სადაც **რ** → **ლ** უბაგისმიერო ფუძეშიც დადასტურდა: სვან. **მასგლ** ← ქართ. **მასრა**, სვან. **შაშალ** „ლახვარი“ ← ქართ. **შაშარ-ი** „სისხლის გამოსაშვები მახვილი (საბა)“...

§ 17. **რ** → **ნ**: სვან. **წჷინ-** „დამიზნება, გასწორება“ : ქართ. **ს-წორ-** : ზან. **წურ-**, სვან. **წჷინ-** ← **წჷირ-**; სვან. **თეთნ-**ულდ „თეთნულდი“, **თეთნ-ე** || **თეთჷნ-ე** || **თჷეთჷნ-ე** „თეთრი“ : ქართ. **თეთრ-ი**, სვან. **თეთნ-ე** || **თჷეთჷნ-ე** || **თეთჷნ-ე** ←***თეთჷრ-ე**; სვან. **კან** || **კან** „ხარი“ : ქართ. **კარ-ი** : ზან. **ხოჯ-ი**, სვან. **კან** || **კან** ← **კარ**; სვან. **ჟინა** „ძერა“ : ქართ. **ძერა** : ზან. **ჯაჯა-**, **მ-ჯაჯ-ი** „ძერა“, სვან. **ჟინა** ←***ჯენა** ←***ჯერ-ა**; სვან. **სპან** „საქონლის ბაგის თავის გადახურული ნაწილი“ : ქართ. (გურ.) **სპარ-ა-ი** „ქვევრი ზეგითა ნაწილგატეხილი“ (მდრ. ლეჩხ. **სპერ-ვ-ა** „მოკვეთა“), სვან. **სპან** ← **სპარ**; სვან. **ქეშენი** || **ქეშენი** „ქვის კარავი მთაში“ : ქართ. **ქესარ-ი**, სვან. **ქეშენი** || ← **ქეშენი** ←***ქეშარ-ი**; სვან. **ჩხენ-/ჩხინ-**, **ხ-ა-ჩხინ-ა** „გაჩხერილია“ : ქართ. **ჩხერ-/ჩხირ-**, **ჩხირ-ი/ჩხერ-ი** : ზან. **ჩხინჯ-ი**, **ჩხაჟ-ი**, სვან. **ჩხენ-/ჩხინ-** ← ს.-ქართვ. **ჩხერ-/ჩხირ-**; სვან. **კან-/კან-**, **ხ-ო-კან** „სუნი ასდის“ : ქართ. **ყარ-**, **ყარ-ს** : ზან. (მეგრ.) **ცორ-იდ-/ცორ-ად-** „ყროლა“, **ცორ-ად-ილ-ი** „მყრალი“, სვან. **კან-** || **კან-** ←***კარ-**; სვან. **ჰენდ-** → || **ჰანდ-** (ა-**ჰანდ-ურ-ე**) „აწვეთებს“ : ქართ. **წირტ-ა-დ** „წვეთი“, **წრედ-/წრიდ-** : ზან. **წირად-/წირიდ-/წირდ-**, სვან. **ჰანდ-** || **ჰენდ-** ←***ჰერდ-**; სვან. **ხენ-** || **ხენ-**, **ხ-ა-ხენ-ე** ბზ., ლშხ., **ხ-ჲ-ხენ-ე** ბქ., ლნტ. „ახარებს“, **ლი-ხენ-ე** „მიხარება“ : ქართ. **ხარ-**, **ა-ხარ-ებ-ს**, სვან. **ხენ-** || **ხენ-** ←***ხერ-** ←***ხარ-**...

§ 18. **რ** → **მ**. არაანლაუტისთვის დამახასიათებელი პროცესია. სათანადო მასალის სიმცირის გამო ძნელი სათქმელია, ანლაუტში არ გამოჩენა პოზიციური შეზღუდვაა, თუ უბრალოდ არ არის გამოვლენილი შესაძლო შემთხვევები. **რ** → **მ** დაჩნდება როგორც საერთოქართველურ, ისე ნასესხებ სიტყვებში: სვან. **დომეყ** || **დუმეყ**, **ნა-დომყ** „ბერწი“ : ქართ. **დურაყ-ი** „ჩიხვის წალი“ (სემანტიკისთვის მდრ. აჭარ. **ბერწ-ია** „დეკეული“ ← **ბერწ-ი**), სვან. **დომეყ** || **დუმეყ** ← **დურეყ** ← ს.-ქართვ. **დურაყ-**; სვან. **მუ-რ-ყჷამ** „კოშკი“ : ქართ. **ყერ-ო** „ძელი აღმართებით ზღუდედ მოვლებული (საბა)“, სვან. **მუ-რ-ყჷამ** ←***მუ-რ-ყამ-ჷ** ←***მუ-ყარ-ჷ**; სვან. **ჟჷან** „შურთხი“ : ქართ. **ზერან-ი** : ზან. **ჟრუნ-ი** (← **ჟურუნ-ი**),

სვან. **ჟჷან** ← *ჟმან ← *ჟემან- || *ჟერან-; სვან. **ღჷემანლ** || **ღჷამანლ** || **ღომელ** || **ღომალ** ← სვან. *ღორან ← ქართ. (ბერძნ.) **ჟორან-ი**; სვან. **წყგზამ** || **წყგზემ** || ← **წყაზარ** ლნტ. „სუფთა, წმინდა“ ← ქართ. **მწყაზარ-ი** „ლამაზი, წმინდა“; ქართ. **კუკურ** „წვეთი“ : სვან. **კუკუმ** „წვეთი“ ← **კუკურ...**

§ 19. **ჟ** → **ბ**. საერთოქართველური ერთობიდან მომდინარე **ჟ** სვანურში იშვიათად **ბ**-ში გადადის, რითაც ზანურის **გ** → **ბ** პროცესს მოგვაგონებს. განსხვავება იმაშია, რომ ზანურში **გ** → **ბ** უმთავრესად ქართულიდან მომდინარე სიტყვებში დასტურდება: **ყავარ-ი** → **ყამბარ-ი**, **ლავიწი** → **ლაბერწი**... თუმცა — **ვაც-ი** : **ბორ-ი** (ჭან.), ხოლო სვანურში მხოლოდ საკუთარი ფონდის ფორმებში იჩენს თავს: სვან. **ჯაბ** || **ჯჷაბ** „დამლა“ : ქართ. **მ-ძივ-ი**, **ძვ-ინ-ი** „შანთი“, სვან. **ჯაბ** || **ჯჷაბ** ← ***ჯებ-ჟ** ← ***ჯიჟ-ო**; სვან. **ფეშ-** „დალლა“ : ქართ. **ოს-** || **ვას-** || **ვს-**, სვან. **ფეშ-** ← ***ბეშ-** ← ***ჟეშ-**; სვან. **ჩხაფ** „მარცვლეულის საწყაო“ : ქართ. **ცხავ-ი**, სვან. **ჩხაფ** ← ***ჩხაბ** ← ***ჩხაჟ**; სვან. **წობ-**, **ენ-წობ-ე** „მოსრუტა“ : ქართ. **წოვ-**, **წოვ-ს**, **მ-წოვ-ელ-ი** : ზან. **წვ-**, სვან. **წობ-** ← ს.-ქართ. ***წოჟ-** ...

§ 20. **ფონეტიკურ პროცესთა ზოგადი კანონზომიერებისათვის სვანურში**. ზემოთაღწერილ მოვლენებში შეინიშნება ერთი ზოგადი კანონზომიერება, რაც ფონეტიკურ პროცესთა სიმეტრიულობაში გამოიხატება. კერძოდ, ნებისმიერი **A** → **b** გადასვლა იმავდროულად ვარაუდობს საპირისპირო **b** → **A** პროცესს. — შდრ.: **ლ** → **მ**, **მ** → **ლ**; **ლ** → **ნ**, **ნ** → **ლ**; **ლ** → **რ**, **რ** → **ლ**; **მ** → **ნ**, **ნ** → **მ**; **მ** → **ბ**, **ბ** → **მ**; **ნ** → **რ**, **რ** → **ნ** (იხ. აქვე, §§ 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17).

§ 21. **გ** → **ნ** პროცესისათვის ქართველურ ენებში. საერთოქართველურ სიტყვათა ერთი ნაწილის ანლაუტში გამოჩნდება ოპოზიცია ქართ. **გ**: ზან. **ნ/გ** : სვან. **ნ/გ**, შდრ.: ქართ. **ვიდრ-ი** „ბზესავით დაფშვნილი ხმელი თივა“ : ზან. — : სვან. **ნადრ-ა/ნადრ-ა** ← ***ნიდრ-ა** „თივის ბულული; ჩალის კონა“ (ს.-ქართვ. ***ჟიდრ-**); ქართ. **ვაკ-ე** : ზან. (მეგრ.) **ნაკ-ა** ← ***ნოკ-ა** : სვან. **ნაკ** „ვაკე“ (ს.-ქართვ. ***ჟაკ-ე**); ქართ. **ნარდ-ი** „ერთგვარი ყვავილი“, **ვარდ-ი** : ზან. **ნორდ-ი** „ხის გადანაჭერზე ამოსული ნორჩი ღერი“ : სვან. — (ს.-ქართვ. ***ჟარდ-**); ქართ. **ვნ-** „ვნება“ : ზან. **ნ-** ← ***ვნ-** „ვნება“, **ნ-ე** ← ***ვნ-ე** „მაჭარი; ნადველი“ : სვან. **ნენ-ირ** || **ნენ-ირ** „ელენთა“, შდრ. **მა-ჟინ-** || **მან-ჟინ** : ქართ. **მა-ვნ-ე**, **ჟენ-ან-** : **ვენ-ან-ი**; **ღჷინ-ელ** ← ***ჟინ-ელ** : **ღვინ-ო** ← ***ვინ-ო** (ს.-ქართვ. ***ჟინ-**).

ამ ტიპის მასალაში **გ** → || **ნ** სუბსტიტუცია ქართველურ ენებში ამოსავლად **ჟ**-ს ვარაუდობს. ეგვიპე **გ** → **ნ** ხომ არ ვიგულისხმობთ ზანურ

ზმნებშიც, შდრ. ქართ. კავ- „დაკავება“ : ზან. კვნ- || კინ- ← *კოვ- (?)...
საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

§ 22. **საერთოქართველური სლ თანმიმდევრობის რეალიზაცი-
ისათვის სვანურში.** ქართველურ მასალაში **სლ** თანმიმდევრობა იშვია-
თად დასტურდება. იგი თავს იჩენს ს.-ქართვ. **სლოკ-ინ-/-სლუკ-უნ-** ფუძე-
ში: ქართ. **სლოკ-ინ-** || **სლუკ-უნ-** : ზან. **შგკ-ინ** || **შიკ-ინ-** „სლოკინი“,
მეგრ. ფ-**შგკ-ინ-უნ-ქ** „ვსლოკინებ“, მ-ო-**შიკ-ინ-აფ-უნ-ან-ს** „მასლოკინებს“
ჭან. **შიკ-ინ-ი** „სლოკინი“, ა-**შიკ-ინ-ენ** „ასლოკინებს“ (არნ. ჩიქობავა). ქარ-
თულ-ზანურ ფუძეთა ანალიზი აჩვენებს, რომ ზანურში **ლ** დაკარგულია,
ხოლო ქართ. **ო/უ**-ს შესატყვისად **გ/ი** დასტურდება. ქართ. **ო/უ** : ზან. -
გ/ი გ. როგავას წესით აიხსნება, როგორც ლაბიალურ ხმოვანთა დელაბია-
ლიზაცია — **უ/ო** → **გ/ი**. ასე რომ, ამოსავალი ზანური შესატყვისი
სლოკ-ინ- ფუძისა ***შლუკ-ინ-** სახეობისა უნდა ყოფილიყო: **სლოკ-ინ-** :
***შლუკ-ინ-** → ***შუკ-ინ-** → **შგკ-ინ-** → || **შიკ-ინ-**. **ლ**-ს გაუჩინარებას ზა-
ნურში მოქმედი ფონოტაქტიკური შეზღუდვა უდევს საფუძვლად, რომ
ყოველი თანხმოვანი + სონანტი აკრძალულია და სუბერირდება ან სონან-
ტის გადასმით (სონანტი + თანხმოვანი), ან ანაბტიქსური ხმოვნის ჩართ-
ვით (თანხმოვანი + ვოკალი + სონანტი), ან სულაც, როგორც ჩვენს შე-
მთხვევაში, სონანტის ჩავარდნით. ზანურში აღწერილი თანხმოვანთმეგრ-
თების ეს წესი უძველესია და თითქმის უგამონაკლისოდ დღემდე მოქმე-
დება, შდრ. ქართ. **ძაღლ-ი** → ზან. (მეგრ.) **ძადილ-ი**, შობელ-**ძადილ-ი**
„მშობელ-ძალი“...

საერთოქართველურ **სლოკ-ინ-** ფუძეს სვანურში შესატყვისი ეძებნე-
ბა **შდგკ-უნ-** „სლოკინი“ ფორმის სახით. აქვე მიუთითებენ ფუძის ხმაბაძ-
ვითობაზე, ამიტომაც არ იძლევაო მკაფიო ბგერათშესატყვისობებს (გ.
კლიმოვი). სხვა ავტორები სიტყვის ექსპრესიულობას იზიარებენ და მითვე
ხსნიან **ლ**-ს რეფლექსების არ არსებობას მეგრულ-ჭანურში და **ო/უ** : **ი**
შეფარდებას ხმოვნებში; სვანურ **შდუკუნ-** || **შტუკუნ-** ფუძესთან მიმარ-
თება მათთვის არ არის ნათელი (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

ზანურ შესატყვისზე უკვე გვქონდა საუბარი, რაც შეეხება სვანურს
ს.-ქართვ. ***სლოკ-ინ-**ის შესატყვისად აქ დასტურდება **შდეკჷ-** || **შტეკჷ-**
ალომორფები: ლი-**შდეკჷ** ზს., ლშხ., ლი-**შტეკჷ** ლნტ. „სლოკინი“, ხ-
შდეკ-უნ-ე ზს., ხ-ა-**შდეკ-უნ-ე** ლშხ., ხ-**შტეკჷ-უნ-ე** ლნტ. „ასლოკინებს“,
რომელიც **შდოკ-** || **შტოკ-** უფრო ძველი ფორმებიდან მომდინარეობენ.
უცნაურია სვანური **შდ/შტ** ქართული **ს** (ს.-ქართვ. ***ს**) სიბილანტის შესა-
ტყვისად. როგორც ცნობილია, აქ ან **შ** იყო მოსალოდნელი ან იდენტური
ს (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, გ. მაჭავარიანი...). ჩვენი აზრით,
სვანური **შდ** → || **შტ** ზუსტად ასახავს საერთოქართველურ **სლ** თანმიმ-
დევრობას. და თუ ზანურში ისტორიული **ლ** დაიკარგა **ს(→შ)**-ს მომდე-
ნოდ, სვანურში **სლ** გარდაიქმნა ჯერ **სდ**, ხოლო შემდგომ **შდ** || **შტ** ბგე-
რათკომპლექსად. რასაც მოქმედი ფონეტიკური წესი უდევს საფუძვლად:

რომ ყოველი საერთოქართველური *სლ ბგერათმომდევრობა სვანურში რეალიზდება სლ → შდ || შტ სახეობად.

ერთი ნასესხები სიტყვის ანალიზიც ცხადჰყოფს სლ → სდ გადასვლის რეალურობას სვანურში. მხედველობაშია პრისდ- || პირისდ- || პრისტ- || პირისტ- „მონათვლა“ ზმნა. — შდრ.: ლი-პრისდ-პლ ბზ., ლი-პრისდ-პლ ლშხ., ლი-პრისდ-პლ ბქ., ლი-პრისტ-პლ ლნტ. „ნათლობა“, ა-პრისდ-ე (ოხჷ-პირისდ) ბზ., ა-პრისდ-ი (ოხჷ-პირისდ) ბტ., ა-პრისდ-ე (ოხ-პრისდ) ლშხ., ა-პრისტ-ე (ახჷ-პირისტ) ლნტ. „ნათლავს“. ერთი შეხედვით, შეიძლება კაცმა იფიქროს პრისდ- || პრისტ- ფორმების ქრისტე-საგან მომდინარეობა ისევე, როგორც ქართული ქრისტენა „მირონ-ცხება (საბა)“ ზმნისა. ამგვარად ფიქრი ზედაპირულად გვეჩვენება. სინამდვილეში აქ უნდა ჩანდეს ქართულ-მეგრული (← ბერძნ.?) პირისელ-ი || პირგსელ-ი „ნათლია (кум)“ სიტყვა, რომლითაც ადვილად აიხსნება პირსდ- || პირისტ- სრულხმოვნისანი ალომორფების არსებობაც სვანურში, რომ არაფერი ვთქვათ სრულ ფორმალურ იგივეობაზე. ამრიგად, პირისელ- სახელს თავიდან პირისლ- || პრისლ- რედუქციული ფორმები უნდა მოეცა, საიდანაც სლ → სდ || სტ გადასვლით თანამედროვე პრისდ-||პირისდ- || პრისტ || პირისტ- ზმნური ფუძეები განვითარდა.

ჩვენს მიერ გამოვლენილ საერთოქართველური წარმოშობის სხვა მაგალითებშიც ნათლად მჟღავნდება სლ → სდ გადასვლა ისტორიულ სვანურში. ასეთია მაშდ „ნაღეწი მარცვლეულის ხვავი“ სიტყვა სვანურში. მაშდ ზუსტი შესატყვისია ქართული (resp. მოხეური) მარსლ-ი „დაფშვნილი თივის ხვავი“, „დაფშვნილი თივა (ო. ქაჯაია)“ სახელისა. ვარაუდით აუსლაუტური რშდ თანმომდევრობა გამარტივდა სვანურში — *მარშდ- → მაშდ- : ქართ. მარსლ-ი (ს.-ქართვ. *მარს-ლ-).

რშდ თანხმოვანთკომპლექსის კანონზომიერი გამარტივება ჩანს შემდეგ ქართველურ შეპირისპირებაშიც, სადაც სლ → სდ გარდაქმნა საცნაურია — სვან. ქშდ- ← ქარშდ-, მშ-ქშდ-უნ-ა ზს., მა-ქშდ-უნ-ა ლშხ. ←*მა-ქარშდ-უნ-ა „ლენცოფა“ : ქართ. (კახ.) ქარსლ-ა „სპარსული ღვარძლა (ა. მაყ.)“. გარდა მატერიალური ერთიანობისა ამ სიტყვებს აახლოებს სემანტიკური მხარეც: ლ ე ნ ც ო ფ ა ~ ღ ვ ა რ ძ ლ ა საერთო მოტივაციის ასახვაა. ბუნებრივია სვანურ მშ-ქშდ-უნა || მა-ქშდ-უნ-ა სიტყვაში მა- — -უნ-ა ცირკუმფიქსის გამონაწევრება. ამგვარ დერივაციას ეპარალელუბა მა-ყგ-უნ-ა || მა-ყჷგ-უნ-ა „კოდალა“ ლექსემა სვანურში. ამდენად ქართ. ქარსლ-: სვან. ქშდ- ←*ქარშდ- შეპირისპირება კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს საერთოქართველური სლ თანმომდევრობის შდ-დ ტრანსფორმაციას სვანურში (ს.-ქართვ. *ქარს-ლ-).

ისტორიულად სლ → სდ გადასვლა წინ უსწრებდა ს → შ პროცესს სვანურში, ე. ი. ჯერ სლ → სდ, ხოლო მომდევნო ეტაპზე სდ →

შდ||შტ. რატომ? — პასუხი ერთია: საერთოქართველური **შლ** თანმიმდევრობა არ იძლევა **შქდ** → **შგდ** || **შკდ** კომპლექსებს სვანურში, შდრ.: ქართ. **ვაშლ**-: სვან. **ჟისგჟ** || **ჟისკჟ**...

როგორც უკვე მივუთითებდით (იხ. აქვე, § 2), ს.-ქართვ. **ლ** → სვან. **ღ** დამახასიათებელი პროცესია ხმოვნის მომდევნო პოზიციაშიც, მაგრამ ამგვარ შემთხვევებში **ლ** → **ღ** სპორადულად იჩენს თავს და კანონზომიერებას არ ექვემდებარება. სხვა მდგომარეობაა **სლ** პოზიციაში, აქ ყველა ს.-ქართვ. **სლ** → სვან. **შღ** || **შტ**.

თავისი არსით **სლ** → **სღ** პროცესი პარალელურია **სნ** → **სღ** || **სტ** გარდაქმნისა სვანურში, შდრ. სვან. **ფუსნ** → || **ფუსღ** || **ფუსტ** „ბატონი“, **ნსნაჟ** || **ისნაჟ** → || **ჰისტამ** || **ისტამ** „სიზმარი“, **წუსნ** → **წუსღ** || **წუსტ** „წუწნა“ (←ქართ. **წუწნ**-)...

ტოპოლოგიურად ერთგვაროვანი ფონეტიკური პროცესები დასტურდება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებშიც, შდრ. **რლ** → **რღ** (ინგუშურში), **სნ** → **სთ** (ჩაჩნურ-ინგუშურში), **ლხ** → ***ღხ** → **თხ** (ბაცბურში).

§ 23. **შიშინა** → || **სისინა** **გადაბგერებისათვის სიბილანტებში**. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საერთოქართველურიდან მომდინარე სისინა სიბილანტებს ზანურსა და სვანურში შიშინა სიბილანტები შეესატყვისებინან. მიზეზად ამგვარი გარდაქმნისა აღიარებულია არტიკულაციის უკან გადაწევა, რასაც ზანურში ხმოვანთა ჩვენებაც ამაგრებს (არნ. ჩიქობავა):

ქართ.	←	ს.-ქართვ.	→	ზან.,	სვან.
ძ		*ძ		ჯ	ჯ → /ჟ
ც		*ც		ჩ	ჩ → /შ
წ		*წ		ჭ	ჭ → /წ
ზ		*ზ		ჟ	ჟ
ს		*ს		შ	შ

მაგრამ არაიშვიათია შემთხვევები, როცა ზანურსა და სვანურშიც ქართულისმაგვარი რეფლექსები დასტურდება. ამგვარი ფაქტები უნდა აიხსნას როგორც ბგერათშესატყვისობის დარღვევა, შდრ. ქართ. **წვეთ**- : ზან. **ჭვათ**- → || **წვათ**-, ქართ. **ცელ**- : ზან. **ჩალ**- → || **ცალ**- (გ. როგავა). ჩვენ ვეყრდნობით გ. როგავას ცნობილ დებულებას შიშინა სიბილანტთა მეორეული გასისინების შესახებ ზანურსა და სვანურში, რადგანაც ენაში ყოველთვის მოქმედებს ამა თუ იმ ფონეტიკური პროცესის საწინააღმდეგო ტენდენცია (ა. მეიე). წარმოვადგენთ დამატებით საილუსტრაციო მასალას ს.-ქართვ. **სისინა** → ზან., სვან. **შიშინა** → || **სისინა** სპონტანური პროცესის სასარგებლოდ: 1. **ძ** → **ჯ** → || **ძ**: ქართ. ნეძ „კაკალი“ : ზან.

ლა(ნ)ჯ-ი „იფანი, კობიტი“ : სვან. ნენზ || ← ნენძ ←*ნეჯ „სოჭი“; ქართ. ძამლ-ი : ზან. ძემურ-ი ←*ჯემურ-ი „ვირთავა“ : სვან. ჯინირ „ციყვი“; ქართ. ჯიჯლ-ი „ჩიტია ერთგვ.“ : ზან. ჯღირჯლ-უ : სვან. ძინძლ-უ ←*ჯინჯლ-უ „ნამგალა“ (ს.-ქართვ. *ძიძლ-); ქართ. ძინარ-ა-ე (მცენ.) : ზან. ჯინორ-ია (გვარი) : სვან. ძენერ-ა ←*ჯინერ-ა (ს.-ქართვ. *ძინ-არ-); ქართ. ჯიხვ-ი : ზან. ძიხვ-ი ←*ჯიხვ-ი (შდრ. ნასესხები სიტყვები — ქართ. ჯავ-არ-ი → ზან. ძავარ-ი, სვან. ძავტარ, ქართ. ჯიგარ-ი → ზან. ძავარ-ა...);

2. ც → ჩ → || ც : ქართ. ჩიკვი-ი : ზან. ჩხვირკ-ი : სვან. ცხჷკუ || ← ცხეკუ ←*ჩიკუ „ქორი“ (ს.-ქართვ. *ცხიკუ-). ქართ. ქურცხ-ი : ზან. ქვერჩხ-ი „ბუჩქი“, მაგრამ ქურცხ-ონ-ი ←*ქურჩხ-ონ-ი „ბუჩქნარი“ : სვან. ქეჩხ „სარეველა ბალახი“ (ს.-ქართვ. *ქურცხ-); ქართ. ცარ-/ცერ- „ცრა“ : ზან. ცირ-/ცორ- ← *ჩორ- : სვან. შირ- ←*ჩირ- „ფქვა“ (ს.-ქართვ. *ცარ-); ქართ. კცენ- : ზან. კაშ- ←*კაჩ- : სვან. კცენ-(ენ-) || კცენ-(ენ-) ←*კეჩ-(ენ-) (ს.-ქართვ. *კეცენ-(ენ-); ქართ. ცენდ-არ-ი : ზან. ცანდ- ←*ჩანდ- : სვან. ჩერთ ←*ჩენდ (ს.-ქართვ. *ცენდ-); ქართ. ქერცლ-ი : ზან. ქირცა || ქერცა ←*ქირჩა : სვან. ქარც ბქ. ← || ქარჩ ბზ. „ქერტლი“ (ს.-ქართვ. *ქერცლ-); ქართ. სხურკლ- ←*ცხურკლ- : ზან. ჩხირკ- || ჩხერკ- : სვან. ცხურკლ-ინ- ← *ჩხურკლ-ინ- „მოხრავა“ (ს.-ქართვ. *ცხურკლ-); ქართ. მსხვ-რ- ←*მაცხვ-რ- „მსხვრევა“ : ზან. ფუჩხ-ოლ-/ფუჩხ-ა : სვან. ფაცხ ბქ. || ← ფანჩხუ „ნამსხვრევი“ (ს.-ქართვ. *მაცხუ-); ქართ. სხურტ- ←*ცხურტ- „მოკაფვა“ : ზან. (მეგრ.) ცხონტ || ცხოტ- ← || ჭან. ჩხოტ- (ი. ყიფშიძე) : სვან. — (ს.-ქართვ. *ცხურტ-); ქართ. ცხ-, ცხ-რ-ო : ზან. ჩხურ-ი/უ : სვან. ცხ-, მც-ცხ-ა „სიცივე“, მც-ცხ-ი „ცივი“ ← [ჩხ-] (ს.-ქართვ. *ცხ-);

3. წ → ჭ → || წ : ქართ. მწყვილ-ი „საზარდული“ : ზან. წყურ-ი ←*ჭყურ-ი : სვან. ჭყონ „საზარდული“ (ს.-ქართვ. *წყუთილ-); ქართ. ბოწოწ-ო/ბუწუწ-ი : ზან. ბოწოწ-ი ←*ბოჭოჭ-ი „ხავსი“ : სვან. ბო-ჭოჭ „ყვავილი“ (ს.-ქართვ. *ბოწოწ-); ქართ. წვი-ი/წვივი-ი : ზან. წირღვი-ი ←*ჭიღვი-ი, შდრ. ქართ. (←ზან.) ჭიღვი-ი : სვან. ჯურღუ ←*ჭირღუ (ს.-ქართვ. *წიუ-); ქართ. წამ- „შეტყობინება“ : ზან. წუმ- ←*ჭუმ- : სვან. ჭაბ- ←*ჭამ- „შეტყობინება“ (ს.-ქართვ. *წამ-); ქართ. წენ-ი : ზან. წან-ა ←*ჭან-ა : სვან. ჳნ- (ლე-ჳნ-ა) ←*ჭენ- „გასულ წელს“ (ს.-ქართვ. *წენ-); ქართ. წყ-ენ- „წყენა“ : ზან. წკ-უნ- || წკ-უნ- ←*ჭყ-უნ-, შდრ. გურ. (←ზან.) ჭყ-უნ-ვა „მოწყენა, ტკივილი“ : სვან. ჭყარ- (ს.-ქართვ. *წყენ-); ქართ. წენ- „საწენური“ : ზან. ო-წინ-არ-ი (←*ჭინ-), შდრ. ქართ.

(← ზან.) ა-ჭინ-არ-ი „საკიდელი“ (საბა) : სვან. — (ს.-ქართვ. *წენ-); ქართ. წნებ-, სა-წნებ-ელ-ი : ზან. ო-ჭინახ-უ : სვან. წლიხ- || წილხ- ← *ჭინხ- (ს.-ქართვ. *წნებ-); ქართ. წუელ-ი : ზან. წვალ- || ჭოლ-ი ← *ჭვალ-ი, შდრ. იმერ. (← ზან.) ჭვალ-ო „წბილი, წველი“ : სვან. წუ-არ ← *ჭუ-ალ- (ს.-ქართვ. *წუელ-); ქართ. წურ-¹, წურ-წურ- : ზან. ჭურ-ჭულ- || ჭვარ- ჭვალ- : სვან. წურ- ← *ჭურ- „სითხის დენა“ (ს.-ქართვ. *წურ-); ქართ. წყურ-ტ-ი : ზან. წყერ-ტ-ი ← *ჭყურტ-ი, შდრ. ლეჩხ. (← ზან.) ჭყურ-ტ-ი, მა-ჭყურ-ტ-ია „წყურტი“ : სვან. — (ს.-ქართვ. *წყურ-ტ-); ქართ. კაწ-არ-ი : ზან. კოჭ-ი || კონჭ-ი : სვან. გაწ-რ ← კაწ-რ- ← *კაჭ-არ „წვივი“ (ს.-ქართვ. *კაწ-); ქართ. უ-წყ- : ზან. ო-რ-წყ- ← *ო-რ-ჭყ- : სვან. უ-შხ- ← *უ-შყ- (ს.-ქართვ. *უ-წყ-); ქართ. წუეთ- : ზან. წვათ- || ← ჭვათ- : სვან. უიდ- ← *ჭუიდ- ← *ჭუიდ- (ს.-ქართვ. *წუედ-); ქართ. წით-ელ- : ზან. ჭით-ა : სვან. წად-აჲ || ← წად-აჲ (მ. ქალღანი) ← *ჭიდ-ეჲ „წითელა“ (ს.-ქართვ. *წიდ-(ელ-)); ქართ. ჭიბ-ი : ზან. (მეგრ.) ჭიბ-ე, ჭან. წიბ-ა ← *ჭიბ-ა : სვან. — (წ.-ქართვ. *წიბ-); ქართ. წყალ-ი, სა-წყალ-ი, წყალ-ობ-ა : ზან. ჭყოლ-ოფ-ა „წყალობა“, შდრ. წყორ- ← ჭყოლ- „წყლით გაზავება“ : სვან. — (ს.-ქართვ. *წყ-ალ-); ქართ. წყინ-დ- : ზან. (ჭან.) ჭკინ-დ- || მეგრ. წყინ-დ- ← *ჭყინ-დ- : სვან. — (ს.-ქართვ. *წყინ-(დ)). 4. ს → შ → || ს (ზ → უ → || ზ) : ქართ. სიძე : ზან. სიჯა ← შიჯალ : სვან. ჩიჟე ← *შიჯე (ს.-ქართვ. *სი-ძე(ლ-)); ქართ. სირ-ი : ზან. სინდ-ი ← შინჯ-ი (შდრ. სვან. (← ზან.) წყარ-შინდ „იხვი“) : სვან. მგ-სირ ← *მგ-შირ „რო-ჭო“; ქართ. სამ-ი : ზან. სუმ-ი ← შუმ-ი (ე. ჩელები, რ. ერკერტი, ნ. მარი) : სვან. სემ-ი ← *შამ-ი; ქართ. თხის-ურ-ი : ზან. თხვას- || ← თხვაშ- : სვან. თხის-ჲ || ← თხიშჲ „ბუსუსი“; ქართ. სკ-ა : ზან. ფ-სქ-ა(ლ-) ← *ფ-შქ-ალ- : სვან. შგ-ერ- || შკ-ერ- „ფუტკრის ყრა“; ქართ. შიბ-ი : ზან. სქიბ-უ ← შქიბ-უ „წისქვილის ქვა“ : სვან. შგუაბ ← *შგიბ-ჲ „ქვის ურო“; ქართ. სთ(ვ)- : ზან. სთ- ← შთ- „წყდომა“ : სვან. შდ-გნ- || შტ-გნ- „დავიწყება ← მოწყდომა“; ქართ. სტე : ზან. ფ-სუა(ლ-) ← *შტალ- : სვან. ში || შუ ← *შუი „ხელი“ ← „ფრთა“ (ს.-ქართვ. *სტე(ლ-)); ქართ. სვრ-ე, სვრ-ელ-ი : ზან. სვარ- ← *შვარ- : სვან. შტარ „ჭრილობა“ (ს.-ქართვ. *სტერ-); ქართ. თეს-/თეს-ლ- : ზან. თას-/თას-ი ← *თაშ- : სვან. თაშ(ჲ-) ← *თეშ-ჲ (ს.-ქართვ. *თეს-(ლ)); ქართ. ასო : ზან. ოშე : სვან. ისჲ || ← იშჲ „რბილობი“; ქართ. სულ-(აც) : ზან. შურ-ო(თ) „სულაც, სრულიად“ : სვან. სურ-უ ← *შურ-ჲ „ძალიან, სრულიად“; ქართ. სვილ-(ა) : ზან. შელ-

(ებურ-ი) (←*შვილ-) : სვან. **სუღ-ა** ←*შტილ-ა „შვრია“; ქართ. ხაშარ-ი : ზან. ხოშქორ-ი, შდრ. სვან. (← ქართ.) ხანსარ || ← ხაშარ „თრთვილი“; სვან. ქუმ-ფაშ → || ქუმ-ფას, (შდრ. ქართ. ფაშე-ი) თუ სვან. ქუმფ-აშ/ს (შდრ. სვან. ქუმფ „ბუდე“)... ქართ. ზუთხ-ი : ზან. ზენტხ-ი/უ || ზინთხ-უ ←*ჟუთხ-ი, შდრ. აფხაზ. (← ზან.) ა-ჟენთხ-გ „ზუთხი“; ქართ. ზღველ-ა : ზან. **ზღვარ-ი**, **ზღვარ-ზღვალ-ი** ←*ჟღვალ- : სვან. ჟღერ ←*ჟღტელ...

ზემოთაღწერილი **შიშინა** → **სისინა** გადაბგერება სიბილანტებში იმაზე მიგვიჩვენებს, რომ ისტორიულად ქართ. **სისინა** : ზან. **სისინა** : სვან. **სისინა** შეფარდება უფრო ძველი ქართ. **სისინა** : ზან. **შიშინა** : სვან. **შიშინა** შესატყვისობიდან მომდინარეობს და არ საჭიროებს განსაკუთრებული, რიგით მესამე ე. წ. **სისინ-შიშინა** ლოკალური სიბილანტების პოსტულირებას საერთოქართველურ ფუძეენაში (შდრ. გ. მაჭავარიანი, საერთოქართველური კონსონანტური სისტემა, თბ. 1965, გვ. 28, 29).

§ 24. ს.-ქართვ. **ძ ც წ ს** → **ძგ ცქ წკ სქ პროცესისათვის სვანურსა და ზანურში**. ნაშრომის შესავალ ნაწილში აღვნიშნავდით, რომ არტიკულაციის უკან გადაწევა სვანურსა და ზანურში გარდა **სისინა** → **შიშინა** გადაბგერებისა მიიღწეოდა უკანაენისმიერთა განვითარებით **სისინა** სიბილანტთა მომდევნო პოზიციაში. მართალია, ამგვარი გარდაქმნა ძირითადად პერიფერიულ ლექსიკას მოიცავს, და არცთუ ისე ხშირია, მაგრამ მისი გაუთვალისწინებლობაც არ იქნება. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, იგი იძლევა გასაღებს ზოგი ანომალური შეფარდებისა ქართველურ ენებში (ქართ. **ც** : სვან. **ქ**).

§ 25. ს.-ქართვ. **ს** → ქართ. **ს** : ზან. **სქ** : სვან **სგ/სკ** ←***სქ**.

(1) სვან. **სგიმ** || **სკიმ** „ვეძა, მჟავე წყალი“ : ქართ. (ხევს.) სიმ-ურ-ი „მღვრიე წყალი“ : ზან. **სქურ-ი** „წყაროსწყალი, მჟავე წყალი“

(2) სვან. **ყტასგ-** || **ყტასკ-**, **მუ-ყტსგ-ი** || **მუ-ყტსკ-ი** „დაუპატიჟებელი სტუმარი“ : ქართ. **ყვას-**, **მო-ყვას-ი** : ზან. —.

(3) სვან. **სგურ** || **სგტირ** ← **სგირ-ტ** „ქსოვილი (კანაფის ძაფის)“ : ქართ. **სერ-ა** „ქოთნის პირის მოსაკრავი“ || **სირ-ა** (საბა) : ზან. —.

(4) სვან. **ნესგ** (კუბან-ნესგ) „გოგრა, კვახი“ : ქართ. **ნესე-ი** : ზან. —.

(5) სვან. — : ქართ. **პრას-ა/ი** : ზან. **პროსქ-ია** || **პურასქ-ია** || **პოროსქ-ია** „პრასა“.

(6) სვან. — : ქართ. **რისუე-** „რისვა; რისვი“ : ზან. **რისქონ-** „ლოღნა, კრეჭა“.

(7) სვან. **სგოჯ-** : ქართ. **საჯ-** : ზან. **ზოგ-** ←***სქოჯ-**.

§ 26. ს.-ქართვ. **წ** → ქართ. **წ** : ზან. **წკ** : სვან. **წკ** → || **სკ**.

(1) სვან. **მგ-სკაღ** || **მგ-სკად** ← **მგ-წკედ** „ბეჭედი“ : ქართ. **წინდ-ი**, **მ-წინდ-ი**, **ღასა-წინდ-ი** : ზან. **მა-(რ)წკინდ-ი** „ბეჭედი“.

(2) სვან. **წკჳრ-ა** || **წკჳერ-ა** „გაბზარვა“ : ქართ. **წერ-**, **გა-წერ-ა** „გაიბზარა“ : ზან. **წწკჳერ-** || **წკჳირ-**, **ი-წკჳირ-ჟ(წ)** „იბზარება“.

(3) სვან. **წკჳნტ** → || **სკანტ** „წვრილი“ : ქართ. **წვტი-** „წვრილი“ : ზან. **წკჳინტ-ალ-** „წვრილა“.

(4) სვან. **სკარ-ჟ**, **ლა-სკარ** || **ლა-სკჳრ** ←***წკარ** „რიგი, ერთობლივი დღესასწაული“ : ქართ. **წარ-** „წესი, რიგი“ : ზან. —.

(5) სვან. **სკგდგლ** || **სკენდგლ** ←***წკუნდილ** „ცინგლი“ : ქართ. **წვინტლ-** : ზან. **წკენტილ-** „ცინგლი“.

(6) სვან. **სკგრ-ე** || **სკგრ-** ←***წკგრ-** „წვრილი“ : ქართ. **წვნ-იკ-** „წვრილი“ : ზან. —.

(7) სვან. **ძგებ** ←***წკებ** „წახნაგი“ : ქართ. **წობ-** : ზან. **ძგობ-** || ← **წკობ-** „წვერი, წახნაგი, ძგიდე“.

(8) სვან. **წკჳლ** „მაშა“ : ქართ. **წალ-**, **წალ-დ-** : ზან. **წკილ-** || **მ-წკილ-** ←***წკოლ-** „მანთი; საჭრეთელი კბილი“.

(9) სვან. — : ქართ. **რწმოლ-** „ჭოტი, ბუ“ : ზან. **რწკომ-** „ჭოტი, ბუ“.

§ 27. ს.-ქართვ. **ძ** → ქართ. **ძ** : ზან. **ძგ** : სვან. **ძგ** → || **სგ/სკ**.

(1) სვან. **ღოსგ** || **ღოსკ** (შდრ. **ზ.-რაჭ. ღოსკ-**) ←***ღჳაძგ** „ღიმი“ : ქართ. **ღვარძლ-** **ი/ა** : ზან. **ღვანძგირ-** „ღვარძლა“.

(2) სვან. — : ქართ. **ძაბ-** „ძაბვა“, **ძაფ-** : ზან. **ძგუფ** || **ძგიფ-** „ჭიმვა“.

(3) სვან. — : ქართ. **ძრ-**, **ნა-ძრ-** **ე-ვით** „გაკვირვებით“ : ზან. **ძგვირ-**, **ძგვირ-ინ-** **ე-ვით** „გაკვირვებით“, **გუ-გ-ო-ძგვირ-ინ-ჟ-ან-ქ** „გაკვირვებ“.

§ 28. ს.-ქართვ. **ც** → ქართ. **ც** : ზან. **ცქ/ჩ** : სვან. **სგ** ←***ცქ**.

(1) სვან. **ცქერ** „ფალარათი“ : ქართ. **ჩორ-** ←***ცორ-** „მ-ჩორ-ე“ : ზან. **ცქერ-** || **ცქირ-** „გაფალარათება“.

(2) სვან. — : ქართ. **ცმორ-** || **ციმორ-** **ი/ა** : ზან. **ცქიმურ-** „თევზის სახეობა“.

(3) სვან. **წასგ** || **წასკ** ← **წაცქ** „ჭალარა“ : ქართ. **მ-წცე** : ზან. **ჩჩ-ე** || **ქჩ-ე** → **ჩჩ-ე** „თეთრი“.

(4) სვან. **ტყჳესგ-** || **ტყჳესკ-** ←***ტყჳეცქ**, **ხ-ე-ტყჳესკ-** **ენ-** „ნაბერ-წკალი უვარდება“, **ა-მ-ტყჳესგ** || **ა-მ-ტყჳესკ** „ნაბერწკალი, ვარსკვლავი“, **მჟ-ტყჳესკ/გ** „ვარსკვლავი“ : ქართ. **ტყვც-** **ი-ალ-** : ზან. **ტყვაც-** ←***ტყვაჩ-** „ჭეჭა“, **ტყვაც-** **უნ-ს** „ჭეჭს, ტყვცილებს“.

(5) სვან. **ტყერსგ-** **ნ-ჳ** || **ტყერსგ-** **ნ-ჳ** ←***ტყერცქ-** **ნ-ჳ-ჳ** „ტკაცუნა“ : ქართ. **ტკრც-** **ი-ალ-**, **ტკაც-** **ან-** **ი/-უნ-** : ზან. **ტკვარჩ-** **ალ-** ←***ტკორჩ-** **ალ-** „კრიახი“.

ზემოთაღწერილი ბგერათფარდობის (ქართ. **ც** : ზან. **ჩ** : სვან. **ცქ** (***წაცქ** : **მ-წცე** : **ქჩ-ე/ჩჩ-ე...**)) შემდგომ ტრანსფორმაციად გვესახება ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკიდან ცნობილი შესატყვისობა

ქართ. ც : ზან. ჩ : სვან. ქ (ცრემლ- : ჩილამურ- : ქიმრ; უ-ცებ-ი, უ-ცბ-ად : უ-ქბ-ად „მალულად, უნებლიედ“...). კერძოდ, სავარაუდოა ცქ → ქ პროცესი სვანურში. ამგვარი გარდაქმნის საფუძველიც ცხადია, ცქ- ისტორიული კომპლექსის გამარტივება შესაძლებელი ხდება ც → ჰ სპორადული ცვალების წყალობით (შდრ. ქართ. მ-ცირ-ე : სვან. მა-ჰტრ-ენ-ე, ქართ. ცალ-ე : სვან. ჰარ-ი (ვ. თოფურია)). როგორც ეტყობა, სიტყვათა ერთ რიგში მოქმედი ც → ჰ სპორადული პროცესი ქს წინა პოზიციაში ბოლომდე იქნა გატარებული — ცქ → ჰქ → ქ. სწორედ ამით აიხსნება ქართ. ც : სვან. ქ. თორემ ენის სისტემურობის პრინციპიდან თუ ამოვალთ, ქართ. ც : სვან. ქ შეფარდების გვერდით უნდა გვქონოდა ქართ. ძ : სვან. გ, ქართ. წ : სვან. კ. მსგავსი ოპოზიცია არ არის გამოვლენილი. რატომ? — პასუხი ერთია : ძგ → გ, წკ → კ გადასვლები სვანურში არ განხორციელდა იმიტომ, რომ ენაში არ არსებობდა სათანადო ფონეტიკური პროცესები: ძ → ჰ → Ø, წ → ჰ → Ø. ამავე მიზეზით დარჩა ხელუხლებელი ზემოთაღწერილი სხვა შეფარდებები ქართ. ძ : სვან. ძგ, ქართ. წ : სვან. წკ¹.

§ 29. უკანენისმიერთა დაკარგვის შემთხვევები თანხმოდან-კომპლექსებში. მას შემდეგ, რაც განხორციელდა ს.-ქართვ. ჯ ჩ ჰ შ შიშინა სიბილანტთა გარდაქმნა ჯგ ჩქ ჰკ შექ კომპლექსებად ზანურსა და სვანურში არტიკულაციის უკან გადაწევის გამო, შეინიშნება უკუპროცესიც, კერძოდ, ფონეტიკურ ნიადაგზე იკარგება მეორე წვერი კომპლექსისა (გ, ქ, კ) — შდრ.: სვან. ფუხულ ბზ. || ფგსგლ ბქ. : ქართ. ბურძგლ-ი : ზან. ბუძგურ-ია; სვან. სედ- || სიდ- : ქართ. შთ-ენ-ა : ზან. სქიდ- || სქულ-, სვან. სედ- ← *სგედ- ← *შქედ-; სვან. სერ-/ს-რ-, ლი-ს-ერ-ე „ჯობნა“ : ქართ. ჯობ- ← *ჯგ-ებ- „ჯობნა“ : ზან. ჯგ- || ჯგვ- „ჯობნა“, სვან. ს-ერ- ← სგ-ერ- ← *ჯგ-ერ-, შდრ. სვან. რე-სგტ- || რე-სკტ- „მორევა, ცემა“ (იხ. აქვე); სვან. მგ-ლღიჯ || მგ-ღიჯგ ← მგ-ღღიჯგ- „კბილებდაკრეჭილი“: ქართ. ღრეჯ-/ღრიჯ- : ზან. ღინჯგ- || ღვინჯგ-; სვან. წაბ-ტ „სამართებელი“, წაბ-ტ-ირ- „ბარსვა“ : ქართ. წიბ-ო : ზან. ბიწკ-ი ← წკიბ-ი „წვერი (ფეხის)“, სვან. წაბ-ტ- ← *წკიბ-ტ-; სვან. წად- || წად- || წედ-, ხ-ე-წად „ხედავს, უყურებს“ : ქართ. — : ზან. წკედ- || წკიდ-, ქიგიბ-წკიდ-ი „შემოვიხედე“, სვან. წად- ← *წკად-; სვან. ფაშგტ- ← *ფაჩქტ- „ფერება“ : ქართ. ფაჩუნ-ი ← *ფაჩგ-ინ-ი : ზან. ფუჩონ-ი ← *ფუჩქგ-ინ-ი „ფერება“; სვან. ფეშგ/კ ← *ფეჩქ- „გახსნა“ : ქართ. ფჩ-ენ-/ფჩ-ინ- „დაფჩენა“ : ზან. ფაჩ- ← *ფაჩქ- „გახსნა, გაგანიერება“, შდრ. იმერ. (← ზან.) ფაჩქ-ვა „გაგანიერება“; სვან.

¹ აღრე ვარაუდობდნენ ქართ. ბრძ-ოლ-ა : სვან. ბერგ-/ზორგ- „ჭილაობა“ საერთობას, მაგრამ, როგორც გამოირკვა, ქართ. ბრძ- || ← ბორძ- ძირს უკავშირდება ზან. ბურჯ- : სვან. ბურჯ- „რქენა“ (იხ. აქვე).

ჭკჭკ ← *ჭიჭკ- „პატარა ჩიტი“ : ქართ. წიწკ-ან-ა : ზან. ჰინჭკ-ა ← ჰინჭკკ-ა „ლობემძვრალა“; სვან. — : ქართ. ბაჭკა : ზან. ბაჭა ← ბაჭკა „ტკიპა“...

კომპლექსებში უკანაენისმიერთა დაკარგვა-გაუჩინარების შესაძლებლობაზე სათანადოდ უნდა გამახვილდეს ყურადღება ეტიმოლოგიური კვლევა-ძიების დროს. მას გარკვეული წვლილი მიუძღვის გრძელი ხმოვნების წარმომობაშიც სვანურში. ამას გვაფიქრებინებს ლაშხური დიალექტის ჩვენებაც, სადაც შედარებით ხშირია უკანაენისმიერ თანხმოვანთა გაუჩინარება, ხოლო გრძელი ხმოვნები უკეთ არის დაცული. ამ ორ მოვლენას ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირი აქვს. საზოგადოდ თანხმოვნებში დაწყებულმა პროცესებმა **ჭ** → **ჰ** → **Ø**, **ც** → **ჰ** → **Ø**, **ჭ** → **ჰ/ღ** → **Ø**... სვანურში საკომპენსაციოდ ხმოვანთა დაგრძელება გამოიწვიეს. სწორედ თანხმოვნებში მიმდინარე ფონეტიკურ პროცესებში უნდა ვეძიოთ ხმოვანთა სიგრძის წყარო სვანურში. ტიპოლოგიურად ანალოგიური ვითარებაა ნახურ ენებშიც, სადაც თანხმოვანკომპლექსებში ლაბიალიზაციის მოშლამ ხმოვანთა სიგრძეში იჩინა თავი.

§ 30. **ს.-ქართვ. სთ, თ ქართველურ ენებში.** ა) საერთოქართველური **სთ** კომპლექსი სვანურში წარმოდგენილია **შდ/შტ** ← **შთ** რეფლექსის სახით: სვან. ჰანშდჰჰჰ/ჰანშდჰჰჰ ზს., აშდჰჰჰ ლშზ., აშტჰჰჰ ლნტ. ← ***შთაჰჰ** — „ხელიკი“ : ქართ. ასთაჰჰ-ი, ს.-ქართვ. ***ა-სთაჰჰ**; სვან. **შდიმ** || **შტიმ** ← ***შთუმ**- „ყური“ : ქართ. **სთუმ**-, სა-**სთუმ**-ალ-ი : ზან. ო-**რთუმ**-ელ-ი, ს.-ქართვ. ***სთუმ**- (ე. ოსიძე); სვან. **შდ-გნ**- || **შტ-გნ**- ← ***შთ**-უნ- „დავიწყება“ ← ეტ. „წყდომა“ : ქართ. **სთ-უგნ**- (მო-**სთ-უგნ**-ი-ს), **სთ-უგნ**-ელ-ი → || **სთ-უგნ**-ელ-ი || **რთ-გნ**-ელ-ი : ზან. **სთ**-, მა-**სთ-გნ**-ა-ს „მოწყდეს“, მე-**სთ-უ** „მოწყდა“, ს.-ქართვ. ***სთ-უგნ**-; სვანურში ერთმანეთს ემთხვევა ს.-ქართვ. **სთ** და **სტ** კომპლექსთა რეფლექსები, შდრ.: სვან. ნე-**შტ**-რ-აღ || ნე-**შდ**-რ-აღ pluralia tantum „ნესტოები“ : ქართ. ნე-**სტუ**, ნე-**სტ**-ო : ზან. მი-**შვიტ**-ია „ცხვირი“; სვან. **შდარჰ**-, ხ-**ა-შდარჰ**-ე ← ***ხ-ა-შდარჰ**-ე „აბრალებს“ : ქართ. **სტრან**-, მო-**სტრან**-გ-ა „დაბეზღება“ (ს.-ქართვ. ნე-**სტ**-უ, **სტრ**-ან-).

განსხვავებულია **სთ** კომპლექსის რეფლექსები ზანურში. ჰანურ დიალექტში **სთ** იდენტურ ეკვივალენტს აჩვენებს, სავარაუდოა ს.-ქართვ. **სთ** → **შთ** → **სთ** პროცესი ჰანურისთვის. მეგრულ დიალექტში არაიშვიათად ს.-ქართვ. **სთ** რეალიზებულია **შთ** შიშინა სახეობით, თუმცა ქართულის-მაგვარი **რთ** (← **შთ/სთ**) ალტერნაციაც საგრძნობია. ეს უკანასკნელი მიღებული ჩანს ქართულთან ადაპტაციის გზით. იქ, სადაც ფორმალურ-სემანტიკური სიახლოვე საგრძნობი არ არის (ძირითადად სახელებში), მეგრული საკუთარ **შთ** რეფლექსს ავლენს, ხოლო სადაც იგივეობას ვაწყდებით, თავს იჩენს ქართულის ტიპის **რთ** კომპლექსი (ზმნებში) — შდრ. ყველაფერი ზემოთქმულისთვის ზანური სათანადო მასალა: ქართ. **რთ**-, **ე-რთ**-ობ-ა, **გა-რთ**-ობ-ა : სვან. **შდ**-ერ-, **შდ**-აბ- „გართობა, თამაში, შექცევა,

მუშაობა“ : ჭან. **სთ**-ერ-, **ო-სთ**-ერ-უ „თამაში“, მეგრ. **რთ**-, **ე-რთ**-უ-ან-ს „ართობს“, **ო-რთ**-უ „აკეთებს, მუშაობს“, ს.-ქართვ. ***სთ**- „თამაში, შექცევა, მუშაობა“; ქართ. **სთ**-უგ-ნ-, **სთ**-უგ-ელ- || **სთ**-უ-ელ- : სვან. **შდ-გნ-/შტ-გნ** : ჭან. **სთ**-, **სთ**-ვ-, მე-**სთ**-უ, მეგრ. —; ქართ. ნე-**სტ**-არ-ი : სვან. — : ჭან. —, მეგრ. ნე-**შთ**-ერ-ი, ს.-ქართვ. *ნე-**სთ**-არ (შდრ. სვან. **შდ/ტ-გკ**-(?) „ჩხვლეტა“); ქართ. ქო**სტ**-ი ←*ქვე**სტ**-ი „ციკანი“ : სვან. — : ჭან. —, მეგრ. ქვა**შთ**-ი „ახალგაზრდა ცხვარი“, ს.-ქართვ. *ქტე**სთ**-; შდრ. აგრეთვე მეგრ. **ო-რთ**უმ-ელ-ი : ქართ. სა-**სთ**უმ-ალ-ი (იხ. ზევით)...

ბ) ს.-ქართვ. **სთ** კომპლექსისა და ს.-ქართვ. **თ** ბგერის სვანური შესატყვისები ერთმანეთს ემთხვევა. ცნობილია ქართ. **თ** : ზან. **თ** : სვან.

შდ/შტ ←***შთ** (მ. ჯანაშვილი, ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, გ. როგავა, გ. მაჭავარიანი) შესატყვისობა, შდრ.: სვან. **ჟეშდ** || **ჟეშტ** ←***ჟაშთ** „ათი“ : ქართ. **ათ**-ი : ზან. **ვით**-ი ←***ოთ**-ი; სვან. **დშდჟ** || **დშტჟ** ←***დაშთჟ** „დათვი“ : ქართ. **დათვ**-ი : ზან. **თუთ**-ი || **თუნთ**-ი ←***ლოთვ**-ი; სვან. **შდჟუტ** || **შტჟუტ** ←***შთაგტ** „თაგვი“ : ქართ. **თაგვ**-ი : ზან. **მ-თუგ**-ი ←***თოგვ**-ი; სვან. **შდჟუტე** || **შტჟუტე** ←***შთოტე** „თოვს“ : ქართ. **თოვ**-ს, **თოვ**-ლ-ი : ზან. **თუ**-ალ-ა „თოვა“, **თ**-ირ-ი || **თვ**-ირ-ი „თოვლი“, ს.-ქართვ. ***თ**-ოტ-, ***თ**-ოტ-ლ..., სვან. **შთხარ**- „თხრა“ : ქართ. **თხარ**- : ზან. (ნ)**თხორ**-, ს.-ქართვ. ***თხ**-არ-; სვან. **შდხ** || **შტხ** ←***შთხიტ** ←***შთხილ**- „თხილი“ : ქართ. **თხილ**-ი : ზან. **თხირ**-ი, ს.-ქართვ. ***თხ**-ილ-; სვან. **ჟოშთხტ** || **ჟოშთხტ** ←***ოშთხო** „ოთხი“ : ქართ. **ოთხ**-ი || **ოთხო** : ზან. **ოთხ**-ი || **ოთხო** || **ოთხუ**, ს.-ქართვ. ***ო**-**თხ**-**ო**...

გალრმავებული ეტიმოლოგიური კვლევისას ირკვევა, რომ საერთო-ქართველური **თ** ძირიანი სიტყვების ერთ ნაწილში სვანური შესატყვისად ხან **თ**-ს წარმოაჩენს, ხანაც — **შთ**- → **შდ** || **შტ** ალოფონებს. მხედველობაშია საერთო ძირის სხვადასხვა დერივატები, შდრ.: სვან. **ლუ-ნთ** || **ლი-ნთ**-ჟ ←***ლუ-თ** „ზამთარი“ ← ეტ. „თოვლიანი“ (**ლუ**- ქონების აღმნიშვნელი პრეფიქსია: მუჟ „რქა“ — **ლუ**-მუჟ „რქიანი“, ჭტემ „ტარი“ — **ლუ**-ჭტემ „ტარიანი“...): ქართ. **თ**-, **მ-თ**-არ-ი, **ზა-მ-თ**-არ-ი (ეტ. დრო, წელი (**ზა**-) თოვლიანი (**მ-თ**-არ-ი)) : ზან. **თ**-, **თ-ონჯ**- ←***თ-ოჯ**-, **ზო-თ-ონჯ**-ი „ზამთარი“, ს.-ქართვ. **თ**-. სახელური ს.-ქართვ. **თ**- „თოვლი“ ძირი საერთოა ზმნურ ***თ**-ოტ- „თოვა“ ფუძესთან (იხ. ზევით). გამოდის, რომ სახელური ძირის შესატყვისად სვანურმა იდენტური **თ** მოგვცა, ხოლო ზმნური ს.-ქართვ. ***თ**-ოტ-ის შემთხვევაში **შთ** → **შდ/შტ** — **შდ/ტუტე** „თოვა“. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, **თ** — **შთ** შესატყვისითა განაწილებაში ფუძის ზმნურობა/სახელურობა არავითარ როლს არ თამაშობს; სვან. **თერ**- ←***თტერ** „თვალი“, შდრ. სვან. **ა-თეტრ**-ალ-ი ←***ა-თტერ**-ალ-ი „ათვალიერებს“ : ქართ. **თვალ**-ი, **ა-თვალ**-იერ-ებ-ს : ზან. **თოლ**-ი, **ნა-თოლ**-ე/ი

„განათვალა“, ს.-ქართვ. ***თჷლ-**, მაგრამ სვან. ***შდოლ-** → **შოლდ-** || **შგლდ-** || **შელდ-**, ი-**შგლდ-ან-ი** || ი-**შელდ-ან-ი** „ითვლის“, **შელდ** „რიცხვი, სათვალავი“, უ-**შდილ** „მალულად“ ← ეტ. „დაუთვლელად, უთვალოდ“ : ქართ. **თვალ-/თვლ-**, ი-**თვლ-ი-ს**, მი-ი-**თვალ-ა**, ნა-**თვალ-ი** : ზან. **თვალ-**, **თვალ-უნ-ს** „ითვლის, თვლის“, გი-ო-**თვალ-ან-ს** „მოითვლის“; სვან. **თურ-** || **თრ-** || **თ-უნ** || **თ-ნ-**, ლი-**თრ-ე** „სმა“ : ქართ. **თ-რ-/თრ-ე-რ-**, და-ვ-**თვ-ერ** : ზან. რ**თ-ომ-** ← ***თრ-ომ-**, ო-რ**თ-ომ-ელ-ი** ← ***ო-თრ-ომ-ელ-ი** „სასმისი“, მაგრამ სვან. **შდ-გმ-**, ი-**შდ-მ-ი** „თვრება“, მგ-**შდ-მ-ე** „მთვრალი“ : ქართ. მ-**თვრ-ალ-ი** : ზან. — (შდრ. მე-(რ)**თ-ამ-ებ-ულ-ი** „უსიცოცხლო“); სვან. **თჷე** || **თჷ** || **თოჷ** ← ***დთჷე** „თვე“ : ქართ. თვთ-ე, **თთჷ-ე** : ზან. **თჷთ-ა** ← **დჷთ-ა** „თვე, მთვარე“, შდრ. სვან. დო**შდ-ულ** ← ***დჷეშდ-ულ** „მთვარე“.

ზემოთაღწერილ შეპირისპირებებში ნათლად ჩანს **თ** ბგერის შესატყვისთა არასტაბილურობა. სვანური ერთსა და იმავე ძირეულ მასალაში ხან **თ-ს** გამოაჩენს, ხანაც — **შთ** → **შდ/შტ** კომპლექსებს. რაც იმაზე უნდა მეტყველებდეს, რომ **თ** → || **შთ** ფონეტიკური პროცესი რეალურია სვანურში. ტიპოლოგიურად მსგავსი გარდაქმნა თავს იჩენს ქართულშიც, შდრ. ტ-ენ-ი, ნო-ტ-იო, მაგრამ ნე-სტ-ი ← ***ნე-ტ-ი**; ოფ-ი/ა (მცენ.), მაგრამ ოსპ-ი ← ოსფ-ი, პილო → სპილო, ნი-კარტ-ი → ნი-სკარტ-ი, ფოთ-ი → **შფოთ-ი**, პილენძ-ი → სპილენძ-ი... ასევე **თ** → **შთ** ისტორიულ სვანურში, მხოლოდ ამგვარ გარდაქმნაზე მსჯელობისას დიდი სიფრთხილეა საჭირო, ყოველი **თ** — **შთ** მიმართებისთვის აუცილებელია საკითხის საგანგებოდ შესწავლა კონკრეტულ მაგალითზე მითითებით.

შეიძლება შემოგვედავონ : ს.-ქართვ. **თ** → სვან. **თ** შესატყვისობის შემთხვევაში ქართულიდან სესხებასთან გვაქვსო საქმე. ვუბასუხებთ: ამგვარი ფიქრი ხელს უშლის პრობლემის გაღრმავებულ შესწავლას, და საკითხის მარტივ გადაწყვეტად გვეჩვენება.

გ) თავად **შდ/შტ** კომპლექსზე კი უნდა შევნიშნოთ, რომ იგი გარკვეულ ფონეტიკურ გარდაქმნებს ექვემდებარება; მხედველობაშია **შდ** კომპლექსის **დ** წევრის ლაბილურობა. შენიშნული გვაქვს მისი (**დ**) საურთიერთო სუბსტიტუცია **გ**-სთან ერთი ძირის ფარგლებში, შდრ.: სვან.

შგურდ- ← ***შდურგ-**, ი-**შგურდ-ენ-ი** ← ი-**შდურგ-ენ-ი** „იზელს (ცომს)“ : ქართ. **თრგ-უნ-**, **თრგ-უნ-ავ-ს** „სრეხს (საბა)“; შდრ. საპირისპირო პროცესიც სვანურიდან: **გ** — **დ** → **დ** — **გ**, სვან. **სდჷგ-ჷ** „ნაწნავი“, **სგჷდ-** „წვანა“ ← ***სგჷდ-ჷ**, ***სგჷდ-** : ქართ. **შულ-**, **შულ-ო...** **შდ** კომპლექსი შეიძლება გამარტივდეს **დ-ს** დაკარგვის ან დისტანციური მეტათეზისის ხარჯზე: სვან. **შიხუნდ** || **შიხუნდ** || **შიხუნლ** ← ***შდიხუნ** „ძლოკვი, ანკარა“ : ქართ. **თხუნ-ელ-ა** (შდრ. ს.-ქართვ. **თხ-არ-** „თხრა“); **შოლდ-** || **შგლდ-** || **შელდ-** || **შდილ-** ← ***შდოლ-** „დათვლა, რიცხვი“, მჷ-**შოლდ-ან-ი** ← ***მჷშ-**

დოლ-ან-ი „დამთვლელი“ : ქართ. თვალ-, და-თვალ-ა (იხ. ზევით); ხშირია **შდ/შტ** კომპლექსის გათიშვის შემთხვევები **ჟ** ბილაბიალური ფრიკატივის მეშვეობით: სვან. მუ-ფშედ-ე ← მუ-ფჟედ-ე ზს., მუ-ფშედ-ი ← მუ-ფჟედ-ი ლშ., შდრ. მგ-ფეშტჟ-ე ლტ. „გამკრეჭი“, ფეშდ(ჟ)- „კრეჭა“ : ქართ. ფეთ-ფით- „ჭრა“, ა-ფთ-ი „იარალი“ ← ეტ. „საჭრელი“; სვან. ლი-ფშედ-ე ზს., ლშ., ლი-ფშეტ-ე ლტ. ← ლი-ფჟეთ-ე „გაშვება, აშვება“, მუ-ფშედ-ე ← მუ-ფჟედ-ე „გამშვები“, შდრ.: ფიშედ-ე || ← ფჟედ-ე ზს., ფჟედ-ე ლშ., ფიშტჟ-ე ← *ფჟეთ-ე ლტ. „უშვებს“ : ქართ. ფოთ-, ფოთ-ე „მოშვებადაც ითქმის... ანუ დაჯსნილად (საბა)“, და-ფოთ-ებ-ულ-ი „მოშვებული“, და-ფჟთ-ებ-ა „მოშვება“... მსგავსი პროცესები დასტურდება **სდ** (← **სნ, შთ**) კომპლექსიან სვანურ სიტყვებშიც : სვან. აფსსდ || აფსსთ || აფსნდ || აფსათ „გარეულ ნადირთა ღმერთი“ : ქართ. აფთარ-ი : ზან. ანთარ-ი || ანატორ-ი || ობინტრ-ე ← *ოფთორ-ი, სვან. *აფშთას → აფშასდ → აფსასდ || აფსნდ; სვან. ფუსდ || ფუსტ „მეუფე, ბატონი, მე-საკუთრე“, ფუსდ-ჰ || ფუსდ-ჰ || ფუსტ-ჰ „საუფლო“, შდრ. ლაშხ. ფუსსნ ← აღიდ. ფსგ(ნ) „აზნაური“; ფუსდ → ფსუდ- ზმნურ ფორმებში: ხ-ა-ფსუდ-ა ბქ., ხ-ა-ფსტჟ-ა ლტ. „დაბატონებულია“, ხ-ე-ფსუდ-ი (ეს-ფუსდ-ნ-ი) ზს., ლშ., ხ-ე-ფსტჟ-ი „ეპატრონება“...

§ 31. **საერთოქართველური ჭ || წკ- შესატყვისები სვანურში.** შესატყვისობა ქართ. **ჭ** : სვან. **ჭკ** : ზან. **ჭკ** კარგად არის ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურიდან (ნ. მარი, ვ. თოფურია, გ. როგავა, გ. მაჭავარიანი...). **ჭკ** კომპლექსის შემდგომ მოდიფიკაციად მიჩნეულია **შკ** ალოფონიანი სახეობები შემდეგ სიტყვებში — სვან. **შკ**დ-/**შკ**იდ- ← ***ჭკ**ედ- : ქართ. **ჭედ-** : ზან. **ჭკად-**; სვან. მგრ**შკ** ← *ბინ**ჭკ**ჟ- : ქართ. ჯინჭვ-ელ-ი ← *დინ**ჭკ**-ელ-ი, ბინ**ჭკ**-ელ-ი „ჭიანჭველა“ : ზან. დიმ**ჭკ**ჟ ← დინ**ჭკ**ჟ. დასახელებულ ნიმუშებში **ჭ** → **შ** პროცესი კანონზომიერად ასახავს სიბილანტ ფრიკატთა დეზაფრიკატიზაციის საერთო ტენდენციას სვანურში, შდრ. ს.-ქართვ. **ძ ც წ** → სვან. ***ჯ ჩ ჭ** → **ჟ შ ჰ** (ვ. თოფურია, გ. როგავა, გ. მაჭავარიანი, კ. შმიდტი...).

ადრე ცნობილ მაგალითებს უნდა დამატოს ჩვენ მიერ გამოვლენილი შესატყვისები სვანურიდან, სადაც **ჭკ** → **შკ** პროცესის რეალურობა უფრო დამაჯერებლად გამოჩნდება — სვან. **შკ**უნთ-, ი-**შკ**უნთ-ი ← ი-***ჭკ**უნთ-ი „იკრუნჩხება“ : ქართ. **ჭ**ინთ-, ი-**ჭ**ინთ-ებ-ა : ზან. —, ს.-ქართვ. ***ჭ**უნთ-; სვან. მა**შკ** || მა**შკ** ← *ბე**ჭკ** „ბარკალი, ბარძაყი“ : ქართ. ბე**ჭ**-ი : ზან. —, ს.-ქართვ. *ბე**ჭ**-; სვან. ნე**შკა** || ნე**შკა** ← *ნე**ჭკა** „სხვენი“ : ქართ. ნე**ჭა** „ჭილობი“ : ზან. —, ს.-ქართვ. *ნე-**ჭა**.

ზემოთაღწერილი მაგალითები კიდევ ერთხელ ცხადად გამოაჩენენ, რომ ს.-ქართვ. **ჭ** შიშინა აბრუპტივის სვანური შესატყვისები მხოლოდ **ჭ**

→ **ჭკ** || **შკ** მიმართულებით იცვლებოდა, და რომ ს.-ქართვ. **წ** სისინა აბ-რუპტივის რეფლექსებისგან განსხვავდებოდა. კერძოდ, გამორიცხულია **წ** → **ჭ** → **ჭ** || **ღ** ტიპის რეფლექსები ს.-ქართვ. **ჭ**-დან მომდინარე **ჭკ** || **შკ** კომპლექსისა სვანურში ისევე, როგორც ს.-ქართვ. **წ**-ს შესატყვისი **ჭ** არ იძლევა **შ**-ს სვანურში არაკომპლექსურ ბოზიციებში — **ჭ** ⇄ **შ**. მაგრამ ახალ შეპირისპირებებში თავი იჩინა ისეთმა პროცესმა, რაზეც ადრე არ იყო მითითებული. აღმოჩნდა, რომ ს.-ქართვ. **ჭ**-ს შესატყვისებს ემთხვევა ს.-ქართვ. **წკ** კომპლექსის რეფლექსებიც სვანურში, თითქმის ყველა ნი-მუშში ცხადდება ქართ. **წკ** : სვან. **შკ** ←***ჭკ**. **ჭკ** მხოლოდ თეორიულად აღდგება¹ — სვან. **შკუემფ-**, ა-**შკუემფ-ე** ←ა-***ჭკუემფ-ე** „გაჯონავს“ : ქართ. **წკებ-ლ-**, გა-**წკებ-(ლ)ა**, **წკებ-ლ-ი/ა** : ზან. **ჭკვებ-** ←***ჭკებ-** „ცემა“, ს.-ქართვ. ***წკებ-**, ***წკებ-ლ-**; სვან. **შკგფ-** ←***ჭკებ-**, ად-**შკგფ-**ნ-ლ-ე „დააკაკუნა“ : ქართ. **წკებ-ნი** „წვეთის ხმა“, **წკებ-უნ-ი** : ზან. **ჭკვებ-ინ-ი** ←***ჭკებ-ინ-ი**, ს.-ქართვ. ***წკებ-**; სვან. **ტიშკ** || **ტიშკუ** || **უშკუ** ← **ჭტიშკ** ←***ჭტიშკ** „პირი, სახე“ : ქართ. **წუწკ-**, **წუწკ-**(ი-ს) „ბ ა გ ი თ ამოწონა (საბა)“ : ზან. —, ს.-ქართვ. ***წუწკ-**.

ჭკ → **შკ** ტრანსფორმაციის ანალოგიურია **ჭყ** → **შყ**, **წკ** → **სკ**, **წყ** → **სყ** პროცესები სვანურში — სვან. ნა**შყუ** ← ნა**ჭყუ** : ქართ. ნერ**წყვ-** : ზან. ლე(რ)**ჭყვა** || ლენ**ჭკვა**; სვან. **სკებ** ←***წკებ-** „მჭიდრო“ : ქართ. **წკებ-**, გა-**წკებ-ილ-ი** : ზან. რ**წკებ-** ←***წკებ-**, რ**წკებ-უა** „მჭიდროდ შემოვლება რაიმესი“, გო-რ**წკებ-ილ-ი** = გა-**წკებ-ილ-ი**; სვან. **სყ** ←***წყ-**, ა-**სყ-**ი „აკეთებს“ : ქართ. **წყ-**, ა-**წყ-ობ-ს**, გა-ა-**წყ-ობ-ს** : ზან. ნ**წყ-** ← **წყ-**, ო-**წყ-**უნ-ს „აწყობს“; სვან. ზი**სყ** ←***გირწყ** : ქართ. გრ**წყილ-ი** || ← გირ-**წყილ-ი** „რწყილი“ : ზან. მ**წყირ-ი** || **წყირ-ი** ←***გწყირ-ი**...

§ 32. **გ/ღ** → **ზ** პროცესისათვის სვანურში. ეს ფონეტიკური გარდაქმნა ენაში თავიდანვე ბოზიციითაა შეპირობებული: **გ/ღ+ჲ, ე, ი** → **ზჲ, ე, ი**. და რა თქმა უნდა, იგი გაშუალებული იყო ***ძ** აფრიკატით — **ძ** → **ზ**. სვანურში გამოვლენილი გადაბგერება სპორადულად ქართულშიც იჩენს თავს: **ღევ-** → || **ძევ-**, **ერღო** → იმერ. **ერძო**, **ღევ-** →***ღევ-ლ-ი** → **ძევ-ლ-ი**, **ღინგელ-ი** → მთიულ. **ძინგელ-ი**, ნო**გა** → ლეჩხ. ნურ**ძა**...

სვანურში **გ/ღ** → **ზ** პროცესის საილუსტრაციოდ მოვიხმობთ შემდეგ ქართველურ მასალას: სვან. **ღ-ინ-** → || **ზ-ინ-** „მისვლა, სვლა, მო-

¹ მხოლოდ ერთგან დავადასტურებ წკ-სგან მომდინარე ჭკ უცვლელად სვანურში, შდრ. სვან. ჭიჭკუ „კვირტი“ : ქართ. წიწკვი : ზან. ჭინჭკვი. ამ მაგალითში ჭკ-ს სტაბილურობას მომდევნო ტ-სთან მეზობლობამ შეუწყო ხელი.

სვლა“ : ქართ. დ-ინ-, დ-ი-ს; სვან. გაგდჷ → || გაგზჷ „ყბელი“ — გაგადა || გაგდა „ქვედა ყბა“; სვან. ზერჩჷ ←*ღირჩჷ ←*ღჷრჩ- : ქართ. ღუც-ი; სვან. ზისხ ←*ღისხ : ზან. (ჭან.) ღიცხ-ირ-ი „სისხლი“; სვან. ზესხ-რა ←*ღესხ-რა : ზან. (ჭან.) ღუცხუ „ცაცხვი“, სვან. ზეჷ ←*ღეშჷ : ზან. ღიშჷ „შეშა“; სვან. ზიგ- ←*ღიგ-/ღეგ- : ქართ. ღეგ- „დგომა“ → ძეგ-ლ-ი; სვან. ზიზ- ←*გიზ- : ქართ. გეზ-, გზ-ა; სვან. ზისყ- ←*გიწყ- : ქართ. გრწყ-ილ-ი ←*გიწყ-ილ-ი „რწყილი“...

§ 33. ტკ კომპლექსისათვის სვანურში. საერთოქართველური ტკ ჰარმონიულ-დევსიური კომპლექსი სვანურში ძირითადად უცვლელად არის შემონახული: ქართ. ტკვერ-/ტკვირ- : ზან. ნტკვარ- || ტკვარ- : სვან. ტკურნ- ←*ტკურნ-; ქართ. ტკეც-/ტკიც- : ზან. ტკარნ- : სვან. ტკერნ-/ტკენრ- || ტკრ- „რტყმა, ცემა“; ქართ. ტკრც- : ზან. ტკარჩ-ალ- : სვან. ტკერჩ- (←*ტკარჩ-) „ტკაცა-ტკუცი“; ქართ. ტკბ- „მოხვევა, ჩახუტება“ : სვან. ტკბ- „დამაგრება, დაწებება“; ქართ. ტკიც-ინ-ა : ზან. ტკინ-ინ- : სვან. ტკგჩ „მაგრად დაჭიმული რამ“ და სხვ. მაგრამ საკმაოდ მოიპოვება ტკ კომპლექსის გამარტივების დამადასტურებელი ნიმუშებიც : ქართ. მ-ტკავ-ელ- : ზან. მ-ტკო- || მ-ტკუ- || ტკო-უ- || ტკუ- : სვან. კამელ || კამილ ← ტკაჷ-ელ; ქართ. ტკებნ- || ტკებნ- : ზან. ნტკაბ- || ტკაბ- || ბატკ- : სვან. კირბ- || კიბნ- || კიმბ- „ტკეპნა“ ← სვან. *ტკიბნ-; ქართ. ტკერჩ-ი „წნელი, წნული“ : სვან. ტკეც- → || კეც- ბქ. „ტკერი, წნელი“; ქართ. ტკბ-, ტკბ-ილ-ი : ზან. ტკაბ- „ტკბობა“ : სვან. კბ- || კაბ- ←*ტკებ- „ფერება“...

ტკ → კ პროცესის საპირისპიროდ კ/ყ მკვეთრთა წინა ბოზიციაში ტკ-ს განვითარების უდაო შემთხვევებსაც შევხვდებით როგორც საკუთარ, ისე სხვა ენებიდან ნასესხებ ლექსიკაში : ქართ. ბრკ-ე : ზან. ფოკ-ა → || ფოკვ-ა „ობი“ : სვან. ბეტკ-ი || ბეტკ „ნაღები“, „ხორცის ნახარშის ცხიმოვანი ქაფი“ (ბეტკ-ი ←*ბეტკ-ი); ქართ. უკუნ-ი „ბნელი“ : ზან. უკუმ-ელ-ა : სვან. უტკუნ → || უტკუნ „ბნელი“ (უტკუნ ← უკუნ); ქართ. კეც-ი : ზან. კეც-ი || კიც-ი : სვან. კეც → || ტკეც ბზ. „ჭურჭელი (საარაყე)“.., ქართ. ორკეც-ი → სვან. უორტკეც; შდრ. ასევე სვან. ბელყჷჩ || ბალყჷჩ „მურყანი“, მაგრამ ლე-ბელტყჷჩ „მურყნარი“ (შდრ. ქართ. ანკეს-ი → მეგრ. ანტკეც-ი...)

§ 34. საერთოქართველური ყ სვანურში. ფუძეენიდან მომდინარე ყ გლოტალი სვანურში იდენტურად აისახა — ქართ. ყ : ზან. ყ (→ ყ/Ø): სვან. ყ (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, გ. მაჭავარიანი, გ. კლიმოვი...).

ჩვენ მიერ გამოვლენილი ახალი ლექსიკური შეპირისპირებები საშუალებას იძლევა გამოვთქვათ აზრი იმის შესახებ, რომ იდენტური ყ-ს გარდა სვანურში ჳ-ც შეეფარდებოდა საერთოქართველურ ყ ფარინგალს. მიზეზი ამგვარი შესატყვისობისა უნდა ჩანდეს ყ → ჳ სპონტანურ ფონეტიკურ პროცესში — შდრ. ყ → || ჳ სუბსტიტუცია სვანურ სიტყვებში: დაყტ → || დაჳტ „ჩაწეული ადგილი“, ფაყმტირ ლხმ. || ფაჳმურ ლშხ. „ზერელე“. ერთგან ყ || ჳ პროცესის ლექსიკალიზაცია შეინიშნება — ყაბ-ტ „წვერი“/ჳაბ-ტ „აღმა“ : ქართ. მ-ყაფ-ი „შედმართი (საბა)“. ყ → || ← ჳ ბუნებრივია ქართულშიც: უ-ყამ-ურ-ი || უ-ჳამ-ურ-ი, (ჳამ-ლ-ი), მყიე || მჳიე „ნაცრისფერი“, ფერჳ-ი || ფეყ- (ინგილ.), შდრ. ბერჳ- ...

სვანურში ყ → ჳ ისტორიული ფონეტიკური პროცესის არსებობაზე მიუთითებს შემდეგი ლექსიკური ერთეულებიც: სვან. აჳზრ : ქართ. აყარ-ი; სვან. ჳამ || ← ჳამ-ტ : ქართ. მ-ყეს-ი : ზან. ჳამ-; სვან. მუჳტარი „ასკილი“ : ქართ. მაყვალ-ი : ზან. მუჳ-ი; სვან. ჳან „სუნის დენა, ყროლა“ : ქართ. ყარ-, მ-ყრ-ალ-ი : ზან. ცორ-იდ-/ცორ-ად-; სვან. ჳემად ←*ჳედამ „მშვილდი“ : ქართ. ყოდალ-ი „ისარი“; სვან. ჳ-ეფ- „კბენა“, ჳ-ემდ- „ყეფა“ : ქართ. ყ-ეფ-ა; სვან. ჳერ-ი „კიდე“ : ქართ. ყურ-ე : ზან. ცურე- „მხარე“; სვან. ჳტილა „ყორე“ : ქართ. ყორ-ე, ყორ- : ზან. ცორ- „აღყორვა“...

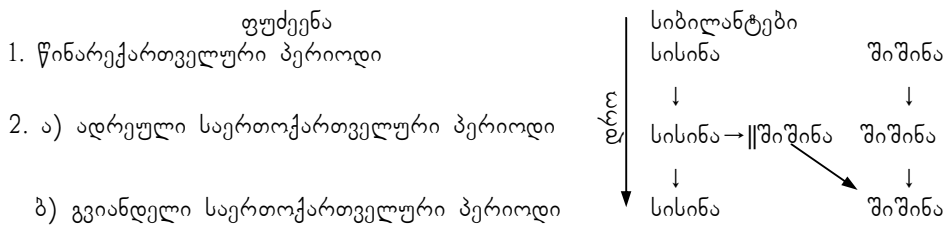
ყ → ჳ გადაბგერების პოზიტივობა სვანურში უნდა იქნეს გათვალისწინებული მომდევნო ეტიმოლოგიურ კვლევა-ძიებაში.

§ 35. **სისინა || შიშინა სიბილანტთა სუბსტიტუციისათვის საერთოქართველურში.** წინარეიბერიულ-კავკასიური ფუძეენის დაშლის შემდგომ, რაც გულისხმობს მის დანაწევრებას დამოუკიდებელ ენებად, ერთ-ერთ ერთეულად გამოიყო წინარეიბერიული ანუ წინარექართველური ფუძეენა. ეს უკანასკნელი წარმოადგენდა წინარეიბერიულ-კავკასიური ენის ერთი კილოური სახესხვაობის უშუალო გაგრძელებას. წინარექართველურში ჩასახული ენობრივი მოვლენების შემდგომი დიფერენცირებით ჩამოყალიბებას იწყებს საერთოქართველური (იბერიული) ენა შემდეგი დიალექტური შემადგენლებით: ქართული, ზანური, სვანური (არ გამოირიცხება დიალექტთა მეტი რაოდენობის შესაძლებლობა, თუმცა დღევანდელი მონაცემებით ამაზე გადაჭრით საუბარი ჭირს; მოსალოდნელი კი არის). ამდენად, ქართველური (იბერიული) ფუძეენის განვითარებაში გამოსაყოფია ორი ძირითადი პერიოდი მაინც: 1. წინარეიბერიული ანუ წინარექართველური პერიოდი (resp. ენა), 2. საერთოიბერიული ანუ საერთოქართველური პერიოდი (resp. ენა). წინარექართველური ენა ქრონოლოგიურად წინ უსწრებს საერთოქართველურ ენას და გამოირჩევა მეტი არქაულობით (გრამატიკული კლასის კატეგორია, ზმნისა და სახელის გაუდიფერენცირება...) და მონოლითურობით (დიალექტური სხვაობების არქონა, თითქმის უცვლელი ამოსავალი ფონოლოგიური სისტემა; ფონეტიკური პროცესები მხოლოდ ჩანასახის მდგომარეობაშია...). წინარექართველური ენის (პერიო-

დის) გაგრძელებას წარმოადგენს საერთოქართველური ენა (პერიოდი), რომელსაც სულ მცირე სამი დიალექტი მაინც გააჩნდა (ქართული, ზანურ-რი, სვანური). სადაც უკვე მოქმედებდა მძლავრად განვითარებული ფონეტიკური პროცესები, რის ნიადაგზეც ყალიბდება დღეს კარგად ცნობილი ბგერათმესატყვისობები ისტორიულ ქართველურ ენებს შორის.

ერთ-ერთ ფონეტიკურ პროცესად, რომელიც აღსადგენია საერთო-ქართველური ენობრივი ერთიანობის დონეზე, მივიჩნევთ **სისინა** → || **შიშინა** სიბილანტთა სუბსტიტუციას, რასაც მზარს უჭერს მონათესავე მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა ინფორმაცია. კერძოდ, ნახურ-ქართველურ ბგერათმესატყვისობათა კვლევისას ჩვენ მიერ გამოვლენილი იქნა შემდეგი სახის კანონზომიერება, რომ საერთოქართველური **შიშინა** სიბილანტ-აფრიკატები საერთონახურში წინაენისმიერ ხშულებს შეისატყვისებენ — ს.-ქართვ. **ჭ ჩ ჭ** : ს.-ნახ. **დ თ ტ**, რაც, როგორც ირკვევა, წინარენახური შიშინა სიბილანტ-აფრიკატთა დეზაფრიკატიზაციის შედეგად ჩამოყალიბდა: **ჭ ჩ ჭ** → **დ თ ტ**. მაგრამ აქვე დადასტურდა გამონაკლისებიც, როცა ს.-ქართვ. **ჭ ჩ ჭ** სიბილანტებს ს.-ნახ.-შიც იდენტური **ჭ ჩ ჭ** შეეფარდება. სათანადო დალესტურ მასალასთან შედარება არკვევს, რომ ამ ტიპის შეფარდებები მეორეულია, ცვლილება მომხდარია საერთოქართველურში და ს.-ქართვ. **შიშინა** : ს.-ნახ. **შიშინა** შეფარდება ამოსავალში ს.-ქართვ. **სისინა** : ს.-ნახ. **შიშინა** შესატყვისობას ვარაუდობს. ე. ი. წინარექართველური **ძ ც წ** ორგვარად იქნა რეალიზებული საერთოქართველურში: წ.-ქართვ. **ძ ც წ** → ს.-ქართვ. **ძ ც წ** → || **ჭ ჩ ჭ**. ამდენად საერთოქართველურ მასალაში ორგვარი წარმოშობის შიშინა სიბილანტები დასტურდება.

საერთოქართველურში არსებული სუბსტიტუცია **სისინა** → || **შიშინა** (სიბილანტები) ფუძეენის დაშლის წინა პერიოდისათვის სიტყვათა ერთ რიგში საბოლოოდ დამკვიდრდა როგორც შიშინა ალომორფები. ამიტომაც ზანურსა და სვანურში სათანადო ფონემური შესატყვისები რეალიზდებიან როგორც **შიშინა** სიბილანტი + უკანაენისმიერი ხშული. სქემატურად სავარაუდო ფონეტიკური პროცესი შემდეგნაირად ჩაიწერება:

წარმოვადგენთ აღწერილი წინარეისტორიული ფონეტიკური პროცესის საილუსტრაციო საერთოქართველურ ენობრივ მასალას სხვა მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ქვეჯგუფის ენათა მონაცემების ფონზე:

(1) ქართ. **ჭიბ-ი**, ზან. (მეგრ.) **ჭიბ-ე**, ჭან. **წიბ-ა** ← **ჭიბ-ა**, ს.-ქართვ. **ჭიბ-** ← **წ.**-ქართვ. ***წიბ-** : ბაცბ. **წამ-¹**, ინგ. **წონ-გ** ← **წომ-გვ**, ჩაჩნ. **წან-გა** || **წონ-გა** ← **წამ-გა**, ს.-ნახ. ***წამ-** : ხუნდ. **წაინო**, ანდ. **წაუნო**, ახვან. **წაუნ-**, ლაკ. **წუნ**, ლეზგ. **ფაიწ** ← **ბიწ** ← **წიბ**, ხინ. **წუმ**, ბუდუხ. **ბუწ** ← **წუმ**, უდ. **ცამ** ← **წამ**., ს.-დალ. ***წიმ-ო**.

(2) ქართ. **ხოჭო**, ზან. **ხოჭო** || **ხოჭუ**, სვან. **ხოჭუ**, ს.-ქართვ. **ხოჭ-ო** ← **წ.**-ქართვ. ***ხოწ-ო** : ბაცბ. **ჩინჭი**, ინგ. **ხინჯ**, ჩაჩნ. **ხინჯა** || **ხინჯი** (ითუმკ.) ← **ხინჯი** „წილი“, ს.-ნახ. **ხინჯი** ← ***ხი(ნ)წ-ი** : ხუნდ. —., **ლეზგ. ხენწ**, თაბ. **ხოწ**, ალ. **ხეწუ**, რუთ. **ხიწ**, არჩიბ. **ხუიმწ** „ტკიპა“, ს.-დალ. ***ხეწ-უ**.

(3) ქართ. **მაჩუ-/მაჩვ-ი**, ზან. **მუნჩქე-ი** || **მუნჩქ-ი** ← **მოჩქე-ი** : სვან. **მინჩქუ** ← **მანჩქუ**, ს.-ქართვ. **მაჩუ-** ← **წ.**-ქართვ. ***მა-ცუ-** : ბაცბ. **ჩა**, ინგ. **ჩა**, ჩაჩნ. **ჩა** „დათვი“, ს.-ნახ. **ჩა** ← ***ცუა** : ხუნდ. **ცი**, ახვან. **ში¹მ**, ბოთლ. **სი¹**, ჰუნზ. **სგ.**, დარგ. **სინ-ქა**, ლაკ. **ცუ-შა** ← ***ცუა-ქა**, ლეზგ. **სეუ**, თაბ. **შეუ**, ხინ. **ფსგ**, უდ. **შუგე** „დათვი“... ს.-დალ. ***ცუა**, შდრ. აფხაზ. **ა-მე¹** „დათვი“.

(4) ქართ. **ჩხართუ-**, ზან. —, სვან. **ჩხურუშტ** || **ჩხორუშედ** ← ***ჩხართუ-**, ს.-ქართვ. ***ჩხართუ-** ← **წ.**-ქართვ. ***ცართხუ-**: ბაცბ. **შურთხ**, ინგ. **შურტყვ** || **შორტყვ** ← ***შორთხვ**, ჩაჩნ. **შარტყა** || **შატყა** ← ***შართხა** „თრიტინა“, ს.-ნახ. **ჩართხუ-ა** ← ***ცართხუ-ა** : ხუნდ. **ცატუ** ← ***ცართუ**, ანდ. **სართუ** ← ***ცართუ**, ჭამ. **სატუ** ← ***ცართუ**, ლოდ. **სართუ** ← ***ცართუ** „თრიტინა“.., ს.-დალ. ***ცართუ-** ← ***ცართხუ-**.

(5) ქართ. **ჩხორ-ე** : ზან. **ცქერ-** || **ცქირ-** : სვან. **ცქერ** „ფალარათი“, ს.-ქართვ. ***ჩორ-** ← **წ.**-ქართვ. ***ცორ-** : ბაცბ. **ჩი-შ**, ინგ. **ჩი-ჟ** ← ***ჩი-შ**, ჩაჩნ. **ჩი-შ** → || **ჩი-ჟ** „შარდი“, ს.-ნახ. **ჩი-შ** pluralia tantum ← ***ცი-** : ანდ. **ჩილ**, ბოთლ. **შილი**, ჭამ. **ში**, ლოდ. **შილი**, ახვან. **შილი**, ხუნდ. **წილ** ← **შილ** ← ***ჩილ** „სკორე“.., ს.-დალ. ***ჩირ** ← ***ცირ**, შდრ. ადიღ. ***ცგვ**, ყაბ. **ცუგ** „ნაკელი“...

(6) ქართ. **შუან-ი** „ეშვი“ : ზან. **ჩქვა(ლ)** : სვან. **ჩქუარ-წ** „ეშვე-ბი“, ს.-ქართვ. ***ჩუალ-** ← **წ.**-ქართვ. ***ცუალ-** : ბაცბ. **ცარ-კ** : ინგ. **ცერ-გ** || **ცარ-გ**, ჩაჩნ. **ცერ-გ** || **ცარ-გ** „ბილი“ ← ***ცუარ-** : ხუნდ. **ცა** ← **ცალ**, ანდ. **სოლ**, ახვან. **ჩილო**, კარ. **სალი**, ტინდ. **სალუ**, ჭამ. **სალ** ← ***ცალუ**, ბოთლ. **სალუ**, ბეჟიტ. **სილა**, ხვარშ. **სელ**, დარგ. **ცულა**, თაბას. **სილ-იბ**, ალ. **სელ-ებ**, რუთ. **სელა**, წახ. **სილი**, ბუდუხ. **სილ**, ხინ. **ცულ-ოზ**, უდ.

ულ-უბ ← ცულ- (უბ მრ. რ. ნიშანია), ს.-დალ. *ცალუ ← *ცჷალ- „კბილი“, შდრ. აფხაზ. ა-ც, ადიღ. ცჷ, ყაბ. ძჷ ← *ცჷ „კბილი“...

(7) ქართ. შინ- „შინება“, ზან. რსქინ- || ცქინ- ← *სქინ-, ს.-ქართვ. შინ- ← წ.-ქართვ. *სინ- : ბაცბ. სემ, ინგ. სიმ, ჩაჩნ. სთიმ- || სიმ- „ნალველი, ღვარძლი“, ს.-ნახ. სიმ : ხუნდ. ცაინ ← სოინ, ანდ. საიმ, ახვან. საიმი., ჰუნზ. სიმ, დარგ. სიმი, ლაკ. საი(ნ), თაბ. სებ, არჩიბ. საამ, რუთ. სჷბ „გინება, რისხვა; ნალველი, ღვარძლი“, ს.-დალ. *სიმ/ნ.

(8) ქართ. შინდ-ი, ზან. სქინდ-ი, სქინდ-ონ-ა, ს.-ქართვ. შინდ- ← წ.-ქართვ. *სინდ- : ბაცბ. «სტავ», ინგ. ძესთძე, ჩაჩნ. ასთი || სთაჷ || სთოჷ „შინდი“, ს.-ნახ. *სნაჷ ← *სან-უ : ხუნდ. სან || სანი, ახვან. შანი ← სანი, კარ. სენი, ტინდ. სანი, ჭამ. სან., ბეჟიტ. სინო, ჰუნზ. სგნუ, რუთ. სგნ, წახ. სუნა „კოწახური“, ს.-დალ. *სან-უ.

(9) ქართ. შთ-ენ-ა, ნა-შთ-ი, ნე-შტ-ი ← ნე-შთ-ი : ზან. სქიდ-/სქად-, სვან. სედ-/სიდ; ← *სქედ-, ს.-ქართვ. *შედ- ← წ.-ქართვ. *ს-ედ- : ბაცბ. დი-ს-, ინგ. დი-ს-, ჩაჩნ. დი-ს- || თი-ს „დატოვება, დარჩენა“, ს.-ნახ. დი-ს- : ხუნდ. ბი-ჩა- ← ბი-შა-, ბოთლ. ბე-შთ-, კარ. ბე-შდ- || ბე-შთ- || ბე-სა-, ჭამ. ბე-სა-, ს.-დალ. *ბე-ს-.

სავარაუდოა, რომ საერთოქართველურში მომხდარი ცვლილებების მიზეზი მდგომარეობდეს არტიკულაციის უკან გადაწევაში (არნ. ჩიქობავა), რაც საფუძვლად დაედო სისინა → || შიშინა სუბსტიტუციას სიბილანტებში. ფუძეენაში ჩასახული სისინა სიბილანტთა გაშიშინების ფაკულტატიური პროცესი სისტემად განვითარდა სვანურსა და ზანურში (ამ უკანასკნელში არტიკულაციის უკან გადაწევა ხმოვნებშიც გამოვლინდა ს.-ქართვ. ა ე → ზან. ო ა (არნ. ჩიქობავა)). მის ნიადაგზე ჩამოყალიბდა ბგერათშესატყვისობათა შემდეგი ფორმულა ქართველურ ენებში — ქართ. სისინა : ზან. შიშინა : სვან. შიშინა.

პრეისტორიული სისინა → || შიშინა სუბსტიტუციის სუსტ გამოძახილს წარმოადგენს ფრცხილ-ი → || ფრჩხილ-ი (შდრ. ზან. ბურცხა || ბირცხა) ტიპის მონაცვლეობა საკუთრივ ქართულში: ძმერხლ-ი → || ჭმერხლ-ი, წმანე → || ჭმანე, ძაველ-ი/ა → || ჭაველ-ი/ა, ცახ-ი → || ჩახ-ი, ციბა → || ჩიბა, ზარ- → || ჟარ- „ზრობა“, ღრძ-ილ-ი || ღოჯ-ი...

მე-5, მე-7, მე-8 და მე-9 შესატყვისობებში წარმოდგენილი შეფარდება: ქართ. ჩ : ზან. ცქ : სვან. ცქ, ქართ. შ : ზან. სქ : სვან. სქ არ გულისხმობს ჩქ → ცქ, შქ → სქ გასისინების პროცესს ზანურსა და სვანურში; პირიქით, ქართულშია მომხდარი ც → ჩ და ს → შ გარდაქმნები, რაშიც მტკიცედ გვარწმუნებს ქართ. ძ ც წ ს : ზან. ძგ ცქ წკ სქ :

სვან. სგ/კ ← ძგ, სგ/კ ← ცქ, სკ ← წკ, სგ/კ ← სქ ← ს.-ქართვ. *ძ *ც *წ *ს (იხ. აქვე, § 24) შესაძლებლობა. ე. ი. არტიკულაციის უკან გადაწევა ზანურსა და სვანურში მიიღწეოდა ორგვარად: 1. სისინა → შიშინა გადაბგერების ხარჯზე სიბილანტებში, 2. უკანაენისმიერ ხშულთა განვითარებით სისინა სიბილანტთა მომდევნო პოზიციაში.

§ 36. **ზმნური სუფიქსაციის ზოგიერთი საკითხი სვანურში.** სვანურ ზმნებში სპეციალური ეტიმოლოგიური დაკვირვებების საფუძველზე გამოიყოფა ისეთ სუფიქსთა წყება, რომელნიც დროთა განმავლობაში ფუძეს, ძირს შეხორცებულა და დღეს მოქმედ მორფოლოგიურ ოდენობად არ მოიაზრებიან. ამგვარი სუფიქსების გამოვლენას დიდი მნიშვნელობა აქვს ისტორიული მორფოლოგიის თვალსაზრისით. ირკვევა, რომ იქ, სადაც დღეს განსხვავებული სურათია, ადრე იგივეობრივი მდგომარეობა დასტურდებოდა. ასე მაგალითად, თანამედროვე სვანურში გვაკლია ქართ. **-ებ** || **-ეფ** : ზან. **-აბ** || **-აფ** შესატყვისი თემისნიშნები, ქვემოთ მოტანილი შეპირისპირებები სვანურ ზმნებშიც ადვილად გამოანაწევრებენ **-ებ** || **-აბ** || **-აბ**, **-ეფ** || **-აფ** || **-აფ** სუფიქსებს რელიქტის დონეზე. ე. ი. **-ებ** → || **-ეფ** ზმნური სუფიქსური ფორმათ(სიტყვათ)წარმოება აქაც პროდუქტიული იყო ისევე, როგორც ქართულსა და ზანურში. თუ ქართულში **-ებ** სუფიქსი იფართოებს დისტრიბუციის არეალს (არნ. ჩიქობავა), სვანურში პირიქით, მისი ზვედრითი წილი დროდადრო მცირდებოდა, დღეისათვის ცოცხალი წარმოება არც არსებობს. **-ებ** სუფიქსის ფუნქცია სვანურში სხვა სუფიქსებმა იკისრეს.

სვანურ ზმნებში გამოსაყოფია შემდეგი სუფიქსები:

§ 37. **-არ** : სვან. ხ-ე-**დაგ-არ**-ი (ამ-**დაგ-ან**) ზს., ლნტ., ხ-ე-**დაგ-არ**-ი (ამ-**დაგ-ან**) ლშხ. „უკვდება“, შდრ. ხ-ე-**დაგ-ენ**-ი (ლ^ა-მ-**დაგ**) ზს., ხ-ე-**დეგ-ენ**-ი ← *ხ-ე-**დაგ-ენ**-ი (ლ^ა-მ-ე-**დაგ**) ლნტ. „ქრება“ : ქართ. **დაგ-**, **დაგ-ავ-**ს, **და-მ-დაგ-**ა, **ი-დაგ-**ებ-ა : ზან. (მეგრ.) **დგ-უ-დგ-უ-ა** (რედუბლ.), **დგ-უ-დგ-უნ-**ს „დადაგავს, აქრობს“; სვან. ხ-ო-**სგიდ-არ**-ი ბქ., ხ-ო-**სგიდ-არ-ალ** ← *ხ-ო-**სგიდ-არ-ალ** ლშხ. „ათვალიერებს“, შდრ. ხ-ო-**სგდ**-ი ზს., ლშხ., ხ-ო-**სკიდ**-ი ლნტ. „უყურებს, ხედავს“, ლი-**სგდ**-ი ზს., ლშხ., ლი-**სკიდ**-ი ლნტ. „ყურება, შეხედვა, ცქერა“ : ქართ. **ცქეტი-ა** ← ***ცქედ-ა** „ყურება“, სვან. **სგ-იდ-არ-** || **სგ-იდ-** : ქართ. **ცქეტი-**, ს.-ქართვ. ***ცქედ-**, შდრ. ქართ. **ცქერ-** : ზან. **ცქვ-ირ-ინ**-ი „ყურება“; სვან. **ჭკუ-არ-**, ა-**ჭკ-ურ-ე** ← * ა-**ჭკუ-არ-ე** (ოთ-**ჭკუ-არ**) ბზ., ა-**ჭკუ-არ**-ი ბქ., ლნტ., ა-**ჭკუ-არ**-ი || ა-**ჭკუ-არ**-ი ლშხ. „ფიქრობს“, შდრ. ხ-ა-**ჭკ-გრ-ა** ბზ., ლშხ., ხ-ა-**ნჭკ-გრ-ა** ბქ., ხ-ა-**ჭკ-გრ-ა** ლნტ. „ფიქრობს, წუხს“, **ჭკ-გრ-** ← **ჭკ-ურ-** ← **ჭკუ-არ-** : ქართ. **ჭკვ-** || **ჭუვ-**, **ჭუვ**-ილი „წუხილი“, **ჭუვ**-ი-ს „წუხს“ : ზან. **ჭკუ-ა** || **ჭკუვ-ა** ← ***ჭკოვ-ა** „აზრი, ფიქრი, ტვინი“, **ჭკვ-ერ**-ი „ჭკვიანი“, ს.-ქართვ. ***ჭოუ-**; სვან. ხ-ო-**კოკუ-არ**-ი ბზ., ხ-ო-**კუიკუ-არ**-ი ბქ. „უჭვრეტს“, უყურებს“ : ქართ. უ-**კიკ-ინ**-ებს-ს : ზან. (მეგრ.) უ-**კიკ-ინ-ან-ს** || უ-**კვიკვ-ინ-ან-ს** „უჭ-

ვრეტს“; სვან. ი-ჰუნ-არ-ი (ობ-ჰუნ-არ) ზს., ი-უნ-არ-ი ← ი-ჰუნ-არ-ი
 ლშხ., ი-მნ-არ-ი ← ი-უნ-არ-ი ← ი-ჰუნ-არ-ი ლნტ. „ისმენს“ : ქართ. (ფშ.,
 ხევს.) ხუნ-ა „ლაღადება“ : ზან. (მეგრ.) ხონ-არ-ი || ხუნ-არ-ი „ხმა“,
 ს.-ქართვ. *ხუნ-/*ხონ-; -არ სუფიქსად ქართულშიც გამოჩნდება: ტკბ-ობ-
 ა/ტკბ-არ-უნ-ი, ჳმ-ევ-/ჳმ-არ-...

§ 38. -ერ: სვან. ლი-შდ-ერ — ლი-შდ-აბ-ნ-ე „გართობა“, მგ-შდ-რ-ე,
 მგ-შდ-ბ-გნ-ე ლშხ., მგ-შტ-აბ-ნ-ე ლნტ. „გამართობი“: ქართ. რთ- ← *სთ-,
 გა-რთ-ობ-ა, ე-რთ-ობ-ა, ა-რთ-ობ-ს, გა-მ-რთ-ობ-ი (შდრ. მგ-შდ-აბ-გნ-ე) :
 ზან. (მეგრ.) რთ- ← *შთ-, ი-რთ-უ-ან-ს „ირთობს“, ქე-რთ-ე „გაართე“,
 ა-მა-რთ-უ-აფ-ალ-ი „გამართობი“, ჭან. ო-სთ-ერ-უ ← ო-შთ-ერ-უ „გართო-
 ბა, თამაში“, სვან. შდ-ერ- || შდ-აბ- || შტ-აბ- : ქართ. რთ- ← სთ- :
 ზან. რთ- ← *შთ- → სთ-, ს.-ქართვ. *სთ-; სვან. ლი-სგ-ერ ← ლი-სგ-ურ-
 "caccare" : ქართ. ჳურ- : ზან. ძგვ- || ნძგვ- „id“, სვან. სგ-ერ- ← *სგ-ურ-
 ← *ძგ-ურ-; სვან. ი-ქუთ-ერ || ი-ქუთ-ერ ზს., ქს., „იპარავს“, ქუთი
 „ქურდი“ : ქართ. ქურდ-ობ-ს, ქურდ-ი : ზან. ქვირთ-უ „ქურდი“; სვან.
 ს-ერ- || ს-ერ-, ლი-ს-ერ || ლი-ს-ერ ← ლი-სგ-ერ „ჯობნა“, ოთ-ს-ერ- ←
 ოთ-სგ-ერ „აჯობა“ : ქართ. ჳ- „ჯობნა“ : ზან. ჳგ-ინ-ა „ჯობნა“, ს.-ქართვ.
 *ჳ-(-ურ-); სვან. შგ-ერ- || შგ-ერ- „ფუტკრის ყრა“, ი-შგ-ერ-ე || ი-შგ-ერ-ე
 „ფუტკარი იყრის, მრავლდება“ : ქართ. სკ-ა „ფუტკრის სახლი“ : ზან. სქ-
 ა(ლ) || სკ-ა(ლ) „ფუტკრის სახლი, სკა“, (ფ)სკ-ა(ლ)- „ფუტკარი“; სვან.
 ა-ცყ-ერ-ი „არჭობს“, ხ-ა-ცყ-ე ქს., „არჭობს“, ხ-ა-ცყ-ერ-ა „არჭვია“,
 შდრ. ხ-ა-ცყ-ენ-ი ზს. „არჭობს, ასობს“, ცაყ || ცაყ „ჯონი“ : ქართ. ციღვ
 „დანა“ : ზან. ციკ- || ციგ- „რჭობა, სობა“; სვან. ჳყ-ერ-, ჳყ-ერ-ი (ოთ-
 ჳყ-ერ) „ებმის ერთმანეთს“ : ქართ. რ-წყ-, ი-რ-წყ-ამ-ს, ე-რ-წყ-მ-ი-ს, შე-ე-
 რ-წყ-ა, შე-რ-წყ-მ-ულ-ი : ზან. (მეგრ.) ჳყ-ან-, დო-ჳყ-ან-აფ-ა, ი-ჳყ-ან-უ-
 ან-ს „შეირწყამს“, გამგ-ნა-ჳყ-ან-ი „შთამომავალი“ ← ეტ. „მონაბამი, მო-
 ბმული“; სვან. ხუ-ერ-, ხ-ე-ხუ-ერ-ენ-ი, ი-ხუ-რ-ე ← ი-ხუ-ერ-ე „ინგრევს;
 იშლის თმებს“ : ზან. (მეგრ.) ხუ- ← ხუ-, ი-ხუ-აფ-უ(ნ) „ინგრევა, იშლე-
 ბა“, ი-ხუნ-ს ← ი-ხუ-უნ-ს „იშლის (თმებს), თუმა-გო-ხ-ილ-ი „თმაგაშლი-
 ლი“... ზოგან საკუთრივ სვანური მასალის ნიადაგზეც ხერხდება -ერ სუ-
 ფიქსის გამოყოფა: სვან. ხ-ო-ბიდ ზს., ხ-ო-ბდ-ერ ქს. „ეწევა“; ხ-ო-კუდ-ერ
 ზს., ქს. „აკლდება, უკლებს“, მაგრამ ო-ხ-ო-კუდ || ა-ხ-ო-კუდ „დააკ-
 ლდა“..., სვან. ძდ-ერ „ცხიმი“ : ქართ. ძელ- / ძლ- „ძლომა“ : ზან. ძდ-
 „ძლომა“, ძდ-ილ- „სუყება“...

§ 39. -ებ → || -აბ → || -აბ : სვან. გ-ებ-, ხ-ე-გბ-ენ-ი (ოთ-გაბ) ბზ.,
 ლშხ., ხ-ე-გებ-ენ-ი ლნტ. „ელრძობა“, ხ-ო-გბ-ე (ოთ-გობ) „უსხლეტს“ :
 ქართ. გ-ებ-, გ-, გადა-ე-გ-ებ-ა, გადა-ე-გ-ო : ზან. —; სვან. გ-ებ-/გ-იბ- :
 ქართ. გ-ებ-, გ-; სვან. გ-ებ-, ხ-ა-გ-ებ-ე (ლა-ხ-ა-გ-იბ-ე ← ლა-ხ-ა-გ-ებ-ე)

„არჭობს, ასობს“ : ქართ. **გ-ებ-**, **ა-გ-ებ-**ებ-ს, **მი-ა-გ-ებ-**ა, **შე-ე-გ-ებ-**ა : ზან. (მეგრ.) **გ-აფ-**ა ← **გ-აბ-**ა „წამოცმევა“, **მ-ა-გ-ან-**ს „წამოაცვამს“, **მუ-მ-ო-გ-ან-**ს „მარტყამს“, **ო-გ-აფ-**ა → || **ა-გ-აფ-**ა ← ***ო-გ-აბ-**ა „სახვნელი, გუ-თანი“, სვან. **გ-ებ-/გ-იბ-**, ს.-ქართვ. ***გ-ებ-**; სვან. **ტყ-აბ-** ← **ტყ-ებ-**, **ა-ტყ-აბ-**ე „წვავს“, **ლი-ტყ-ებ-**ე „შეწვა“, **ლგ-ტყ-აბ-** „შემწვარი“, **მგ-ტყ-აბ-** „შემწვარი; შემწველი“ : ქართ. **ტყ-ინ-**, **ტყ-ინ-**ებ-ა „ცეცხლის გზება, ნთება“, **მო-ტყ-ინ-**არ-ე „ანთებულვიით (საბა)“, **ტყ-ურ-**ბ-ი ← ***ტყ-ურ-ებ-**რ-ი „დი-დი ცეცხლია აღგზებული ფრიად (საბა)“, სვან. **ტყ-ებ-** → || **ტყ-აბ-** : ქართ. **ტყ-ინ-**, **ტყ-ურ-**ბ-, ს.-ქართვ. ***ტყ-**; სვან. **შდ-აბ-** || **შდ-ერ-** „შე-ქცევა, გართობა“, აქ **-აბ-** ← **-ებ** და **-ერ** სუფიქსები მონაცვლეობს (იხ. აქვე, ზემოთ); სვან. **შხ-იბ** ← ***შხ-ებ** „გამონაწვავი, შავი“, შდრ. ი-**შხ-**ი „იწვის“, მე-**შხ-**ე „შავი“, **ლი-შხ-**ი „წვა“ : ქართ. **ვშ-**, **ნა-ვშ-ირ-**ი, **ნა-ხშ-ირ-**ი || **ნა-შხ-ირ-**ი : ზან. **ნო-შქ-ერ-**ი; საკუთრივ სვანურ შეპირისპირე-ბებში გამოიყოფა ასევე **-აბ** || **-ებ** შემდეგ სიტყვებში: სვან. **ტყ-აბ** ბზ., **ტყ-ებ** ლშხ. „თვალის დახამხამება, მოხუჭვა, რული“, შდრ. სვან. უ-**ტყ-აბ-** ბზ., ლშხ., უ-**ტყ-**უნ-ა ბქ., ლნტ. „დაუნუჭავი“ სვან. **ა-შტ-არ-**უნ-ე ლნტ., **ა-შდ-აბ-**უნ-ე ზს. „თვალებს კარკლავს“...

40. **ეფ** → || **-აფ** → || **-აფ** : სვან. **თხ-ეფ-**, **ხ-ე-თხ-ეფ-**ენ-ი „გადაე-კიდება“; „გადაედება“ : ქართ. **რა-თხ-**, **გან-რ-თხ-**მ-ულ-ი, **გარდა-რ-თხ-**მ-ა შდრ. ქართ. **მო-თხ-** : ზან. **თხ-ემ-** || **თხ-იმ** „გაჭიმვა“, ამავე ძირებს უკავ-შირდება სვანური **ი-რთხ-ინ** || **მე-რთხ-ილ** ზს., **ი-რთხ-ინ** ქს. „ცილა“ (გ. კლიმოვი); სვან. **ტყუ-ეფ-**, **ხ-ა-ტყუ-ეფ-** (ხ-**ა-ტყუ-ეფ**) „სცემს, არტყამს (მათრახს)“ : ქართ. **ტყ-ებ-** || **ტყ-ებ-**, **ტყ-ებ-**ა „თავს ცემა (საბა)“, **ტყ-ებ-**ა ← **ტყ-ებ-**ა, **მი-ტყ-ებ-**ა ცემა-**ტყ-ებ-**ა : ზან. **ტყ-აბ-** ← **ტყ-აბ-** „ტყე-ვა“ (გასარკვევია **ჟ-**ს ფუნქცია სვანურში — **ტყ-ჟ-ეფ-**, ფონეტიკური და-ნართია (?)), ქართ. **ტყ-ებ-**, **ე-ტყ-ებ-**ებ-ა : ზან. (რ)**ტყ-აბ-**, **მი-კა-ა-**(რ)**ტყ-აბ-**უ(ნ) „ეწებება“ : სვან. **ხ-ე-(ნ)ტყ-**ი, **ხ-ე-ბენტყ-**ი ← **ხ-ე-(ნ)ტყ-**ებ-ი „ეწებება“; სვან. **ტყუ-ეფ-**, **ხ-ე-ტყუ-ეფ-**ენ-ი „სძვრება (ტყავი)“ : ქართ. **ტყავ-**ი, **ტყავ-**ებ-, **გადა-ე-ტყავ-**ებ-ა : ზან. **ტყებ-**ი ← **ტყობ-**ი (შდრ. გურ. **ტყობ-**ერ-ა), **ტყაბ-**არ-, **ე-ი-ა-ტყაბ-**არ-უ(ნ) „გადაეტყავება, მოსძვრება“, სვან. **ტყუ-ეფ-** ← ***ტყაუ-**ებ-; სვან. **ყულ-აფ** ზს. „ატყავება, აყვლეფა“, **ყულ-აფ-**დ ლიგნე ბქ. „გადაბუგვა“, **ყულ-აფ** ლშხ. „დამტვრე-ვა, დამსხვრევა“ : ქართ. **ყვლ-ეფ-/ყვლ-იფ-**, **ყულ-იფ-**ი „ძვალი (მხრის)“ : ზან. **ცვილ-**ე „ძვალი“, **ყვილ-**ონ-ი „ძვლიანი“, სვან. **ყულ-აფ** ← **ყულ-ეფ**; სვან. **ყუ-ეფ-/ყუ-იფ-**, **ხ-ა-ყუ-ეფ-** (ა-**ხ-ყუ-იფ**) ზს. ლნტ., **ხ-ა-ყუ-ეფ-** (ა-**ხ-ყუ-იფ**) ლშხ. „აძრობს, ამოყოფს“, **ხ-ე-ყუ-ეფ-**ენ-ი „სძვრება“ : ქართ. **ყოფ-** ← **ყვ-ეფ-**, **გამო-ყოფ-**ა, **ე-ყოფ-**ა, **ნა-ყოფ-**ი ← **ნა-ყვ-ეფ-**ი : ზან. **ყვ-** „გაყოფა“; სვან. **შყუ-ეფ-/შყუ-იფ-**, **ხ-ა-შყუ-ეფ-** (ათ-**შყუ-იფ**) „გადა-აძრობს ტყავს, მოხლის“, **შყუ-ედ-**, **ა-შყუ-ედ-**ი (ა-**შყუ-ედ**) „რეცხავს“ :

ქართ. **რ-წყვ**, გამო-**რ-წყვ**-ა „მუწყუკის შარავის გამოდენა“ : ზან. **ნ-ჰყ** ←***რ-ჰყ**, **ო-ნ-ჰყ**-ან-ს „გამორწყავს, მოხდის“, სვან. **შყუ-ეფ-/შყუ-ედ-** ←***ჰყუ-**, შდრ. **რ-წყ-ევ**-ა, **წყ-ალ**-ი... სვან. **ჩ-იფ**-ე „კვებავს, საჰმელს აძლევს“, მგ-**ჩ-ფ**-ე „მიმცემი“ : ქართ. **ც-**, **ც-ემ**-, მი-მ-**ც-ემ**-ი : ზან. ჩ-, **ჩ-ამ**-ა „ჰმევა“, ჩ-ან-ს „აჰმევა“, **ჩ-უ** „აჰამა“, სვან. **ჩ-იფ** ←***ჩ-ეფ**-, სვან. **ჩხ-ეფ**-, **ჩხ-ეფ**-ენ-ი „გახდება, წონაში დაიკლებს“ : ქართ. **ცხრ-ებ**-, **ცხრ-ებ**-ი-ს, **ცხრ-ომ**-ა „დაკლება, მოკლება“, მ-**ცხრ-ალ**-ი, და-**ცხრ**-ა : ზან. **მა-ჩჩხ-ა** ← **მა-ჩჩრ-ა** „თხელი წყალი (არაღრმა)“ ← ეტ. „დამცხრალი, დაკლებული“, შდრ. სვან. **მე-ჩჩხ-ფ** || ← **მე-ჩჩხ-ეფ**-ე „დაკლებული, გამხდარი“, სვან. **ჩხ-ეფ** ←***ჩჩრ-ეფ**-, სვან. **ჩხ-ეფ**-, **მა-ჩჩხ-ეფ** „ჩანჩქერი“ : ქართ. **ჩქ-ეფ**-ი, **ჩქ-ეფ**-ს, და-**ჩჩქ-ერ**-ი „ჩანჩქერი“ : ზან. (ჰან.) გე-**ჩჩხ-ილ**-ონ-ი „ჩანჩქერი“; სვან. **ჰ-ეფ** „კბენა“, **ჰ-ეფ**-ი „იკბინება“, შდრ. **ჰ-ემ**დ- „ყეფა“, **ჰ-ემ**დ-ე „ყეფს“ : ქართ. **ყ-ეფ**-, **ყ-ეფ**-ს, **ყ-ეფ**-ა, მ-**ყ-ეფ**-არ-ი; სვან. **კ-აფ** || **კ-აფ**-, **ხ-ა-კ-აფ** ზს., ლნტ. **ხ-ა-კ-აფ** ლშხ. „სწადია, ნებავს, სურს“, მ-**ა-კ-აფ** ზს., ლშხ., მ-**ა-კ-აფ** ლნტ. „ნება-სურვილი“, შდრ. სვან. მ-**ა-კ**-უ „მინდა“, ჯ-**ა-კ**-უ „გინდა“, ხ-**ა-კ**-უ „უნდა“ : ქართ. (მ-**ა-კლ**-ს (?)) : ზან. (მეგრ.) მ-**ო-კ**-ო(ნ), გ-**ო-კ**-ო(ნ), **ო-კ**-ო(ნ) „id“, მ-**ო-კ**-ო-ნ-ა(ნ) „გვინდა; საკ. სახ.“, ჰან. **-კ**-ო-ნ, ბ-ჰარ-**ა-კ**-ო-ნ ← ბ-ჰარ-**ა-ო-კ**-ო-ნ „დავწერო (უნდა)“, სვან. **კ-აფ** || **კ-აფ** ←***კ-ეფ**-.
 სვანური **-ებ** || **-ეფ** სუფიქსიანი ზმნები ზოგან კაუზატიურობის შინაარსს ამჟღავნებენ და ეფარდებიან ქართულის **რა-/რ-** კაუზატივის ნიშნებს, შდრ.: სვან. **თხ-ეფ** : ქართ. **რა-თხ-** || **რ-თხ-**, სვან. **შყუ-ეფ-/შყუ-იფ** „გადაადრობს“ : ქართ. **რწყვ** „გამორწყვა“, სვან. ჩ-**იფ**-ე = ა-ჰმ-ეფ-ს...
-ებ-/**-ეფ** სუფიქსების გამოყენება კაუზატიურ ფორმებში ცნობილია ზანურიდანაც : **ო-ჰარ-აფ**-უ-ან-ს „აწერინებს“; ერთგან სვანური **-ეფ** სუფიქსი მონაცვლეობს **-ედ** სუფიქსიან ზმნასთან **შყუ-ეფ-/შყუ-ედ**-. ყოველივე ზემოთქმული იმაზე მიუთითებს, რომ სვანური ენის განვითარების ადრეულ ეტაპზე **-ებ** || **-ეფ** სუფიქსიან სიტყვა და ფორმაწარმოებას გაცილებით მეტი გასაქანი ჰქონდა, ისეთივე, როგორც ქართულსა და ზანურში. დღევანდელი გადასახედიდან ძნელია იმ მიზეზზე მსჯელობა, რომლის წყალობითაც **-ებ** || **-ეფ** სუფიქსებს ფუნქციები შეეკვეცა.

სვან. ა- „სადერივაციო პრეფიქსი“: ა-ყბ-ა „ყბა“, ა-კჷედ || ა-კჷატ „კული“, ა-ბედ || ა-ბედ „აბედი“, ა-რტამ „მტილი“, ა-შტექე || ა-შტექე „მაკე“, ა-მტყჷსგ „ვარსკვლავი“, ა-შხალ „ხის ტოტი“...

ქართ. ა- : ა-ბან-ო, ა-დგილ-ი, ა-ლაგ-ი, ა-ბედ-ი, ა-დვილ-ი, ა-ჩრდილ-ი, ა-ფთ-ი, ა-კიდ-ო...

ზან. ო- : ო-რტვინ-ი „მტილი“, ო-ლაგე „ალაგი“, ო-ბედ-ი (შდრ. ძვ. ქართ. ბდ-ჟ-ინ-გ-ა : სვან. ბიდ- „ანთება, წვა“), ო-რჩხე „ქარქაში“ (შდრ. ქართ. ცხავ-ი), ო-რდ-ო/ა-დრ-ე, ო-რ-ო/ა-რ-ე/ა-რ-ილ-ი, ო-სქუ = ი-შელი-ი, ო-ლე = ა-ლო...

ქართულ-სვანურ პრეფიქსთა ერთიანობა ცნობილია (ვ.თოფურია). ზანურში გამოყოფილი ო- პრეფიქსი კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ა- დერივატს. ეგევე ა- გამოიყოფა ქართ. ა-რტალა : ზან. ო-ნტოლო შეპირისპირებაშიც (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. *ა „სადერივაციო პრეფიქსი“ → ქართ. ა- : ზან. ო- : სვან. ა-.

სვან. აბაბჷ ბზ., აბაბა ბქ., აბაბა ლშზ., აბაბჷ || აბაბჷ ლნტ. შორისდებული „ვაი, ვაიმე, ავაიმე“.

ქართ. (ფშ.) აბაბა „შორისდებული გაკვირვება-გაოცებისა“.

ზან. (მეგრ.) ოპოპ || ოპოპო „შორისდებული განგამ-საშიშროების აღმნიშვნელი“.

მიუხედავად ქართველურ ფუძეთა აშკარა ონომატოპოეტური აგებულებისა ბგერათმეცნიერების თვალსაზრისით ქართ. ა : ზან. ო : სვან. ა დაცულია. ყურადღებას იქცევს ერთგვაროვანი ბ → პ გლოტალიზაციის პროცესი ლენტეხურ დიალექტსა და მეგრულში.

ს.-ქართვ. *აბაბა- „ვაი, ავაიმე“ → ქართ. აბაბა-ჲ : ზან. ოპოპო ← *ოპოპო : სვან. აბაბა-ჲ || აბაბჷ-ჲ → || აბაბჷ-ჲ || აბაბა-ჲა.

სვან. -აგ → || -აქ „დანიშნულების მაწარმოებელი სუფიქსი“ : ნან-აგ „დედულეთი“ ← ეტ. „სადედო“, ქაშ-აგ „ჩერქეზეთი, ჩერქეზი“, ტიტ-აგ || ტიტ-აშ „ტრიალი“, ჯგერ-აგ || ჯგირ-აგ || ჯგერ-აგ „წმინდა გიორგი“ (შდრ. მეგრ. ჯგერე „წმინდა გიორგი“) ← ეტ. „საწმინდაგიორგო“, ჩიჟე-აქ „სასიძო“, ჩი-აგ „ყველგან“...

ქართ. -აგ : ქად-აგ-ი, (მ)სუნ-აგ-ი, წახნ-აგ-ი...

ზან. -გ || -გა : ჯინ-გ-ი „საფეთქელი“, ყურდ-გ-ი „მყუდრო“, ხან-გა „გიჟი“, ქარ-გა „ჭრელი“...

ქართველური -აგ სუფიქსი ამოსავალში ისეთივე ფუნქციისა უნდა ყოფილიყო როგორც ნახურ ენათა -აგ, რომელიც სა-ს (სა-ვალ-ი, შდრ. სვან ნან-აგ, ჩიქე-აქ... ქართ. წახნ-აგ-ი, ზან. ცინ-გ-ი ← ცინ-აგ-ი „სა-ფეთქელი...“) და მ—ელ-ისაც (მ-სელ-ელ-ი, ქად-აგ-ი || მ-ქად-ნ-ელ-ი), შდრ. ინგ. ვ-ოლ-აგ „მომსვლელი; მოსავალი“, ე. ი. ვინც უნდა მოვიდეს“, ლო-გ ← ლო-აგ „წასასვლელი“, „წამსვლელი“... იმავე ოდენობა ჩანს აფხაზ. -გა „სა-“ : აჟაგ-გა „ბარი“ ← ეტ. „სათხრელი“, ა-ჟა-რა „თხრა“...

-აგ სუფიქსის თავდაპირველი ფუნქციის დაჩრდილვა ქართველურ ენებში უნდა გამოეწვია გვარის გრამატიკული კატეგორიის ჩასახვა-განვითარებას.

საერთოქართველური ფუძეების დონეზე -აგ სუფიქსის პოზიციურებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ისტორიულ ეთნონიმთა კვლევის პერსპექტივის თვალსაზრისით (აბაზ-აგ || აბაზ-გ, ქაშ-აგ...), როცა -აგ სუფიქსიანი სახელი, ვთქვათ, ქაშ-აგ აღნიშნავდა როგორც ჩერქეზ-ეთ-ს ← სა-ჩერქეზოს, ისე ჩერქეზ-(ელ-)ს...

ს.ქართ. *-აგ „სა-, -ეთ“, მ—(-ელ-) → ქართ. -აგ : ზან. -გ || ← -გა ←*-აგ-ა : სვან. -აქ || ← -აგ.

ქართ. აგარა „სადგური (სახლი) საზაფხულო“, აგარაკ-ი „სახლი მთაში“, ანგარი-ი „ეზოს ან ყანის საზღვარზე არსებული ბუნებრივი ან ხელოვნური ზღუდე“.

ზან. (მეგრ.) აგვარა || ანგვარა „საქონლის ჩასამწყვდევი, შემოღობილი ალაგი“, შდრ. ჭან. ონგორე „დირე, საკიდი“.

სვან. —.

ქართულ აგარა-ს შესატყვისად ზანურში *ოგორა უნდა მოეცა (შდრ. არტალა : ონტოლე/ო (გ. როგავა)); დღევანდელი მონაცემებით მსგავსი ფორმის არსებობაზე მსჯელობის შესაძლებლობას იძლევა სვანური აგორა ლნტ. „საქონლის ბაგი“, რომელიც ზანიზმად კვალიფიცირდება — აგორა ←*ოგორა. ანლაუტში ა/← ო მონაცვლეობა საკუთრივ ზანური (მეგრული) მოვლენაა: ოგაფა → || აგაფა „კავი, გუთანა“, ობედ-ი → || აბედ-ი... ე. ი. თავიდან აგარა-ს შესატყვისად ზანურში *ოგორა გვქონდა, საიდანაც ანლაუტური ო →/ა მონაცვლეობით აგორა მივიღეთ (შდრ. სვან. აგორა); შემდგომ ო → ვა (შდრ. ქორა → || ქვარა, ცონა → || ცვანა) გადაბგერებით, რაც მომდევნო ა-ს გავლენით აიხსნება, თანამედროვე ა(ნ)გვარა განვითარდა.

აფხაზური ა-გჟარა „ლობე“ ზანიზმია, ხოლო ა-ბოტრა შესატყვისია ქართველური აგარა-სი, მხოლოდ აფხ. ა-ბოტრა ←*ა-გჟოტრა (გჟ → ბ, შდრ. ქჟ → ფ : ქართვ. ქვირით-ი → აფხ. ა-ფართ-ა).

ქართველურიდანაა შესული ინდოევროპულ ენებში ფრანგული **han-gar** → რუსული **аггар**...

ს.-ქართ. ***ა-გარ-ა** „შემოდობილი ადგილი, სახლი, ბაკი“ → ქართ. **აგარა** || **ანგარ-ი** : ზან. **ა(ნ)გვარა** ← **აგორა** ← ***ოგორა**.

ქართ. **ა-გურ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ო-გურ-ი**, შდრ. **ოგურ-ხინჯ-ი** ხევი (ტობ.).

სვან. —.

აგური ზანურში (resp. მეგრულში) **ანგურა**-თი გადმოიცემა, რაც ქართულ **აგურ**-თან ადაპტირებული ფუძეა. **ა-გურ**- ფუძის კანონზომიერი შესატყვისი ზანური ეკვივალენტი **ო-გურ**- უნდა ყოფილიყო. იგი შემორჩენილია **ოგურ-ხინჯ-ი** ხევის აღმნიშვნელ სიტყვაში (სოფ. ფახულანი). აქ **ოგურ-ხინჯ-ი** = **აგურ-ხიდი-ი**, შდრ.: ჭუბურ-ხინჯ-ი = წაბლის ხიდი, ბული(შ)-ხინჯ-ი = ბალის ხიდი, თხუმ-ხინჯ-ი = თხმელის ხიდი., რომლებიც ადგილის (დედეების) სახელებია სამეგრელოში.

ა-გურ-/ო-გურ- (ქართ. **ა-** „პრეფ.“ : ზან. **ო-** „პრეფ.“ იხ. აქვე) შეპირისპირება გამორიცხავს ქართული **აგურ**-ი სიტყვის სპარსულიდან წარმომავლობის შესაძლებლობას.

ს.-ქართ. ***ა-გურ-** „აგური“ → ქართ. **ა-გურ-ი** : ზან. **ო-გურ-ი/ა** → || **ა-ნგურ-ა**.

სვან. **ალ-ა** ბზ., ლშხ., **ალ-ი** ბქ., **ალ-ე** ქს. „ეს, ეგ“, მრ. რ.: **ალ-ი-ჲრ** || **ალ-ჲ-არ** ზს., **ალ-ჲ-არ** ლშხ., **ალ-მინ** → || **ამ-ნილ** ლნტ.

ქართ. **ამ-ა**, **ამ-**.

ზან. **ამ-**, **ამ-არ-ი** „აგერ“, ჭან. (ჭ)ამ-...

სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართ. **ამ-**(ა) ჩვენებით ნაცვალსახელთან დაკავშირებულია სვანური **ამაჟ** „აქამდე“, **ამა**-ს ფუძეები, რაც მისაღებია (გ. კლიმოვი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). მაგრამ ამავე ფუძეებს ვერ დავაცილებთ სახელობითის ფორმებში დადასტურებულ სვანურ **ალ-ა** || **ალ-ი** || **ალ-ე** ალმორფებს. ამგვარი შეპირისპირების შესაძლებლობას იძლევა ბგერათმეფარდება ქართ. **მ** : სვან. **ლ**, რასაც **მ** → **ლ** ფონეტიკური პროცესი დაედო საფუძვლად (ამის შესახებ იხ. აქვე, § 9). რატომ განხორციელდა **მ** → **ლ** სახელობით ბრუნვაში, ხოლო დანარჩენ ბრუნვებში ისტორიული **მ** შენარჩუნდა? პასუხი ერთია: სახელობითში ძირეული **მ** ინტერვოკალურ პოზიციაში მკვიდრად იჯდა, ამიტომაც **მ** → **ლ** გადასვლას წინ ვერაფერი აღუდგებოდა, განსხვავებით არანომინატივური ფუძეებისა, სადაც ისტორიულ **მ**-ს თითქმის ყოველთვის თან ახლდა ესა თუ ის თანხმოვანი, რაც ზღუდავდა **მ** → **ლ** გადაბგერებას სვანურში —

შდრ.: **ამ-ნემდ** || **ამ-ნემდ**, **ამ-ნომ** || **ამ-ნოტუმტ**, **ამ-ნპრდ** || **ამ-ნპრილდ**, **ამ-დ**, **ამ-ნემიმ** || **ამ-შა...**

ს.-ქართვ. ***ამ-(ა-)** „ეს, ეგ“ → ქართ. **ამ**, **ამ-ა** : ზან. **ამ-** → || **ჰამ-** : სვან. **ალ-ა** || **ალ-ი** || **ალ-ე** || ← **ამ-ა**.

ქართ. **ალალ-ი** „ოლოლი“.
ზან. **«ოლოლი-ი»** „ზარნაშო, დიდი ბუ“.
სვან. —.

ქართული **ალალ-**ის კანონზომიერი შესატყვისი ჩანს ზან. **ოლოლი-**, რომელიც შემონახულია ქართული ენის დიალექტებში. **ოლოლი-**ი საბას ლექსიკონშიც ფიქსირდება, რაც მის ადრეულ ნასესხობაზე უნდა მეტყველებდეს.

ს.-ქართვ. ***ალალ-** „ზარნაშო“ → ქართ. **ალალ-ი** : ზან. **ოლოლი-ი**.
ქართული ენის ფშაურ დიალექტში მსგავსი მნიშვნელობით დასტურდება **ოდოდ-**ა ფორმა, რაც ნახურ ენათაგან არის შეთვისებული, შდრ.: ინგ. **‘ოდოდ**, ჩაჩნ. (ქისტ.) **ჟადჟად** „ოფოფი“. თუ გავითვალისწინებთ **ლ** → **დ** გადასვლის შესაძლებლობას ნახურ ენებში, ს.-ქართვ. **ალალ-** : ს-ნახ. **ოდოდ** საერთო წარმომავლობის სიტყვებად მიიჩნევა.

სვან. **ანკრ** || **ჰნკრ** „ეჭვი, გუმანი“.
ქართ. **ანკრ-**, გურ. **ანკრ-ათ** „ჭორად ნათქვამი“.

ზან. (მეგრ.) **აკან-ო** ← ***ოკან-ო** „ბუნდოვნად; საეჭვოდ“, **აკან-ო** ვორწყექ „ბუნდოვნად ვხედავ“.

მეგრულში შენახული **ა**, რომელიც საერთოქართველურ **ე**-ს ასახავს, სხვა ქართველურ ენებში დაკარგულია. მისი ზეგავლენითაა **ა** → **ჰ** პალატალიზაცია სვანურში განხორციელებული.

ს.-ქართვ. ***ანკერ-** „ეჭვი, ჭორი; ბუნდოვანი“ → ქართ. **ანკრ-** : ზან. **აკან-** ← ***ოკან-** : სვან. **ანკრ** || **ჰნკრ** ← ***ანკერ**.

ქართ. **ანტრ-**, მოხ. **ანტრ-ად** „მრავლად, ძალიან ბევრი“.
ზან. (მეგრ.) **უნტრ-ო(თ)** „მრავალი, მრავლად“.
სვან. —.

შესაბამისი სვანური ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

თავკიდური **ა** ქართულში და **უ** (← **ო**) მეგრულში ძირეული არ ჩანს, ხმოვანბრეფიქსია.

ს.-ქართვ. ***ანტრ-** „მრავალი, ბევრი“ → ქართ. **ანტრ-ად** : ზან. **უნტრო(თ)** ← ***ონტრ-ოდ**.

ქართ. **ატოლ-ი** „ლიმი“.
ზან. **ᲞᲗᲗᲗ-ი Ი ᲞᲗᲗᲗ-ე** „ერთგვარი ქლიავია, მსხვილი და მკვრივი ნაყოფი აქვს“.

სვან. —.

საკუთრივ **ოტურ-ი Ი ᲞᲗᲗᲗ-ე** ალომორფები დღევანდელ ზანურ (მეგრულ-ჭანურ) ცოცხალ მეტყველებაში არ შეგვხვდრია, მაგრამ შემორჩენილია ზანიზმის სახით ზემო აჭარულში, გურულსა და მესხურში **ოტურ-ი** ფორმით, ხოლო ლეჩხუმურში — **ორტოლ-ე** ←***ოტოლ-ი**.

ატოლ-/ოტურ- ფუძეთა სვანური ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ **ტ** → **თ** (შდრ. ქართ. **ტუნ-ი** : სვან. **თჷელ** ←***ტჷელ**) განმკვეთრების პროცესს სვანურში, აქვე შამოვიდოდა: **ანთრ-ოლ** ზს., **ანთრ-ო** ლშხ. „მსხვილი ვაშლი“.

ს.-ქართვ. ***ა-ტოლ-** „ლიმი; ქლიავი ერთგვარი“ → ქართ. **ატოლ-ი** : ზან. **ორტოლ-ე Ი ᲞᲗᲗᲗ-ი** ←***ოტოლ-ი** : სვან. **ანთრ-ოლ Ი ანთრ-ო** ←***ანტოლ-(ოლ)** ←***ატოლ-(ოლ)**.

ქართ. **არგან-ი** „ჯოხი“, „არგანი არს კვერთხის უსხოსი (საბა)“.

ზან. **არგუნ-ი** „ნაჯახი“.

სვან. —.

ანლაუტში ქართ. **ა** : ზან. **ა** შეფარდება მეორეულია, იგი შედეგია **ო** → **ა** სპორადულ-სპონტანური გადაბგერებისა ზანურში, შდრ. **ობედ-ი** → **აბედ-ი**, **ოგაფა** → **აგაფა**, **ოლაგე** → **ალაგე**, **სოლ-ი** → **სალ-ი** (ქართ. **სოლ-ი**), **ოკანო** → **აკანო...** ე. ი. **არგან-ის** შესატყვისად **ორგუნ-ი** უნდა გვქონოდა მეგრულ-ჭანურში.

საინტერესოა ქართველურ ენათა ჩვენება სემანტიკის დონეზე. აქ ქართულ **ხის ჯოხს** ზანურში **ნაჯახი** შეესატყვისება. ამ მომნაცემიდან ხომ არ გამომდინარეობს, რომ ეტიმონი **ხის ცული** იყო წინარექართველურში. საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს.

ს.-ქართვ. ***ა-რგ-ან-** „ხის ჯოხი, ცული“ → ქართ. **არგან-ი** : ზან. **არგუნ-ი** ←***ორგუნ-ი**.

სვან. **ა-რშეილ** ზს., **ლნტ.**, **ა-რშულ** ლშხ. „ნიფხავი“.

ქართ. **ცვალ-**, **სა-ცვალ-ი**.

ზან. —.

სვანური სიტყვისათვის ამოსავალი ჩანს ისტორიულად დაკარგული ***(რ)შეილ-/*(რ)შეელ-** (←***ჩჷელ-**) აბლაუტური ზმნური ფუძე, ისევე როგორც ქართულში — **ცვალ-**.

ზანურის დიალექტებში შესაბამისი ძირი არ არის გამოვლენილი. თუმცა სემანტიკური მიმართება **ცვალ-** → სა-**ცვალ-** ი დაცულია, შდრ.: მეგრ. გუმა-**თირ**-ალ-ი „საცვალი“ **თირ**-უ-ა „გამო¹ცვლა“.

ს.-ქართვ. ***ცუალ-** „ცვლა“ → ქართ. **ცვალ-**, სა-**ცვალ-** : სვან. **ა-რშულ** || **ა-რშუილ** ←***ა-ჩუილ**.¹

ქართ. **ასპინძ-**, მ-**ასპინძ-**ელ-ი.

ზან. (მეგრ.) მ-**ინჯ-**ე, ჭან. მ-**ანჯ-**ე „პატრონი“, უ-მ-**ინჯ-**ურ-ი „უბატრონო“, უ-მ-**ინჯ-**ენ-ს „უბატრონებს“.

სვან. —.

ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, ცნობილია ქართული **მასპინძელ-** სიტყვის სომხურიდან მომდინარეობის ვერსია (ი. ყიფშიძე, ა. ჩიქობავა, ილ. აბულაძე...). მაგრამ ქართველურ ენებს შორის დადასტურებული ბგერათმეცნიერების ცვლილება ქართ. **ძ** : ზან. **ჯ** უძველესია და ნასესხებ სიტყვებში არ დასტურდება. თუ სესხებაზე იქნება საუბარი, უბრალოდ უკუპროცესის დაშვება.

მ-**ასპინძ-**ელ — მ-**ა/ინჯ-**ე შეპირისპირებაში **სპ-** თანმიმდევრობის გაუჩინარება ძალაუფლებურად მოგვაგონებს ანალოგიურ ვითარებას ადრე ცნობილი დაკავშირებიდან, შდრ.: ქართ. **(ს)პილენძ-** : ზან. **ლინჯ-**ი (ა. ცაგარელი). აქვე შემოსატანია სვანური **ბერეუ** „რკინა“, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს თავიდაც **ბე-** ← **პი-** პრეფიქსი². გამოდის, რომ **ასპინძ-** ფუძე სომხურმა მაშინ შეითვისა, როცა ქართულში **ს** უკვე განვითარებული იყო ფონეტიკურ ნიადაგზე **პ-**ს წინა პოზიციაში: **პარს** → **სპარს**, **პა** → **სპა** (მზ. ანდრონიკაშვილი).

ქვემო სვანური **მიმეჯე** „მოკეთე, ნათესავი“ მეგრულიდან არის ნასესხები.

ს.-ქართვ. ***ა-პინძ-** „პატრონობა, მასპინძლობა“ → ქართ. **ასპინძ-**ა (ტოპ.), მ-**ასპინძ-**ელ-ი : ზან. მ-**ინჯ-**ე || მ-**ანჯ-**ე ←*მ-**(ს)პინჯ-**ე ←*მ-**ოპინჯ-**ე³.

სვან. **აფსანდ** ბზ., **აფსათ** ბქ., **აფსანთ** || **აფსანდ** ლშხ. „გარეულ ნადირთა ღმერთი“.

ქართ. **აფთარ-**ი (ცხოვ.).

ზან. (მეგრ.) **ანთარ-**ი „შინაური საქონლის მფარველი ღმერთი“.

¹ შეიძლება გვეფიქრა სვანური **არშულ** || **არშუილ** „ნიფხავი“ სიტყვის კანონზომიერ შესატყვისობაზე ქართ. **ასალა** : ზან. **ოსარე** „ნიფხავი“ სიტყვებთან, რასაც გადაულაზავი ფორმალური წინააღმდეგობები ახლავს.

² შდრ. ქართ. **პი-ტალ-ი/ო**, -**ტალი-** : ზან. -**ტოლ-ი**. ისტორიული **პი-** ზანურმა აქაც დაკარგა (**პი-ლენძ-**ი : **ლინჯ-**ი).

³ ქართული **უნჯ- მე-უნჯ-ე** „მცველი“ სიტყვაში ზანიზმი ხომ არ არის — ქართ. **ასპინძ-** : ზან. **უნჯ-** ←***ოპინჯ-**?

ქართველურ ენებს შორის დადასტურებულ ბგერათშესატყვისობათა ჩვენების მიხედვით ქართულ **აფთარ**- ფუძეს სვანურში **აფშდარ** უნდა მოეცა (ქართ. **თ** : სვან. **შდ** ← **შთ**), გვაქვს კი **აფსანდ** ←***აფსდას**. ერთი შეხედვით, უჩვეულოა ქართ. **რ** : სვან. **ს**, მაგრამ ფაქტია, **რ** → **|| ს** სუბსტიტუცია სვანურისთვის დამახასიათებელი პროცესია (შდრ.: სვან. ფან-თქრის || ფანთქურ : ზან. ფუთქურ-ი, სვან. **ტრის** : ქართ. **ტვერ**-„მტვერი“ (იხ. აქვე)...) და ეს ჩანს ამ შეპირისპირებაშიც — **აფთარ**- : **აფსანდ** ←***აფშდას** ←***აფშთას**. **დ/თ**-ს გადასმა სიტყვის ბოლოში განპირობებულია **ფშდ** რთული კომპლექსის სუბერაციით.

მოულოდნელი არც იმაშია რამე, რომ ცხოველის აღმნიშნელი სიტყვა ნადირთა ღმერთად კვალიფიცირებულიყო; მით უფრო ამგვარ გააზრებას ხელს უწყობდა **აფთართან** დაკავშირებული უძველესი რწმენა იმის შესახებ, რომ მას უნარი აქვს თავისი ხმა მიამსგავსოს ადამიანისას და მსხვერპლი მიიტყუოს... უძველეს ადამიანებს სწამდათ, რომ **აფთარი** ბიქსესუალურია; მას საკუთარი სურვილით შეუძლია ხან მდებრი იყოს და ხანაც მამრი (ი. ქერქაძე). **აფთართან** დაკავშირებული რწმენა მისი მრავლისშემძლეობის შესახებ ხელს უწყობდა მის გაღმერთებასაც.

ქართულში **აფთარ**-ი ღმერთის მნიშვნელობით არსად დასტურდება, რომ ჰქონდა მას ამგვარი დატვირთვა ნათლად ჩანს მეგრულ **ანთარ**-ში, რომელიც ფონეტიკური ვარიანტია ქართული **აფთარ**-ისა; აქ **ფთ**-ს შეუძლებლობის გამო **ფ** ჩავარდა, რომლის ადგილიც მოგვიანებით **ნ**-მ დაიკავა — **აფთარ**-ი → ზან. **ათარ**-ი (შდრ. აფხაზ. (← მეგრ.) **აფთარ**) → **ანთარ**-ი. ქართულ **აფთარ**-ს, როცა იგი მეგრულმა შეითვისა, ნადირთა ღმერთის მნიშვნელობა უკვე ჰქონდა (გადაჰყვა).

საკუთრივ ზანური შესატყვისი საერთოქართველური **აფთარ**- ნადირთა ღმერთისა შემონახულია, როგორც ამას სამართლიანად ვარაუდობდა ივანე ჯავახიშვილი, ხევსურულ **ანატორ**-ი ღვთაებაში; ოღონდ **ანატორ**- ←***ანტორ**- (**ნ**-ს გავლენით **ნთ** → **ნტ** : **ანთია/ონტუ** (ქ. ლომთათიძე)) ←***ოფთორ**-, შდრ. ნა-**ოფთგრ**-ი (ტობ.) = ქართ. ნა-**აფთარ**-ი.

ქართული **აფთარ**- ფორმის საკუთრივ ზანური (მეგრულ-ჭანური) სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი შემონახულია ასევე ცნობილი კომპოზიტის მეორე ნაწილში, შდრ. **ოჩ-ობინტრე** ← **ოჩ**-***ობტირ**-ე, რომელიც ითარგმნება **ვაც-აფთარ**-ად. აღდგენილი **ოჩ**-***ობტირ**-ე ← **ოჩ**-***ოფთგრ**-ე ← **ოჩ**-***ოფთორ**-ე ჭანური დიალექტის კუთვნილებაა, რაზეც სახელობითი ბრუნვის -ე სუფიქსი მიუთითებს (მეგრ. კუჩხ-ი/ჭან. კუჩხ-ე...). პტ || ფთ სუბსტიტუცია ჭანურიდან სესხებისას არის სავარაუდო (**ვით**- || **ვიტ**- „ათი“...).

შესაძლებლად მიიჩნევენ სვანური **აფსად**-ის კავშირს თრაკიულ-სომხურ **საბადიოს-ასჟათ** ღვთაებასთან (ნ. მარი).

ს.-ქართვ. ***აფთარ**¹ „ნადირთა ღმერთი“ → ქართ. **აფთარ**-ი : ზან. **ანატორ**-ი ←***ანტორ**-ი ←**ონთორ**-ი ←***ოფთორ**-ი : სვან. **აფსათ** || **აფსათ** || **აფსანდ** || **აფსანდ** ←***აფსდას** ←***აფშთას** || ***აფშთარ**.

სვან. **აშდᲚᲗ** ლშხ., **ჰაშდᲗ** || **ჰაშდეკუ** ზს., **აშტაკუ** ლნტ. „ხვლიკი“.

ქართ. **ასთაკვ**-ი || **ასთაკვ** „დუმიანი კიბორჩხალი დიდი (საბა)“.

ზან. —.

ქართული **ასთაკვ**-ი ცნობილია ძველი ქართულიდან. საბას ლექსიკონში იგი განიმარტება როგორც „დუმიანი კიბორჩხალი დიდი“; რუსულ-ქართულ ლექსიკონებში **ასთაკვ**-ის ფარდი ლექსემაა რუსული **омар** (შდრ. ფრანგული **homard**).

ასთაკვ-ის კანონზომიერი შესატყვისია სვანურში დადასტურებული **ჰაშდᲗ** → || **ჰაშდეკუ** ზს., **აშდეკუ** ლშხ., **აშტაკუ** ლნტ. „ხვლიკი“. სემანტიკური მიმართების ისტორიის თვალსაზრისით, სვანურის ჩვენება უფრო ძველად გვესახება — ხვლიკი → დიდი კიბორჩხალი. ანლაუტური **ჰ** სვანურ ფორმებში ფშვინვიერ შემართვას ასახავს.

დიდი ღირებულების ჩანს **სთ** კომპლექსის პოზიტივიზაცია წინარექართველურის დონეზე; ბგერათშესატყვისობა ქართ. **სთ** : სვან. **შთ** → **შდ/შტ** უნიკალურია (შდრ. ქართ. სა-**სთუმ**-ალ-ი : ზან. ო-**რთუმ**-ელ-ი : სვან. **შდიმ/შტიმ** „ყური“ (ე. ოსიძე)).

ბერძნული **αστακός** (ასთაქოს) „დუმიანი კიბორჩხალი“ იმეორებს ქართულის სემანტიკას, რაც უშუალოდ ქართულიდან (და არა საერთო-ქართველურიდან) სესხებას გულისხმობს. გასარკვევია, ბერძნული **ოსთრაკუ** || **ოსთრაკონ** „კუს სახეობა“ ზანურ ***ოსთრაკუ**-ს ხომ არ ვარაუდობს წყაროდ?

ს.-ქართვ. ***ა-სთაკუ**- „ხვლიკი“ → ქართ. **ასთაკვ** || **ასთაკვ**-ი : ზან. ***ოსთრაკუ** ←***ოსთარკუ**(?) : სვან. **აშტაკუ** || **ჰაშდეკუ** || **აშდᲚᲗ** || **აშდეკუ** ←***აშთაკუ**.

წინარექართველურიდან მომდინარე ს.-ქართვ. ***ა-სთაკუ** სახელს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. (აშხარ.) **ა-შთანწიგ** ←***ა-შთაკ** „გველი“: ჩაჩნ. **შალყა**, ინგ. **შო/ულყა** ← ს.-ნაზ. ***შალკუ**-ა „ხვლიკი“ (წ.-ნაზ. ***სთაკუ**-ა) : ხუნძ. **ჩაუთ** || **შაუთ** ←***შაუთკო**, ანდ. **კონჩაუ**, ახვან. **კანცაარა**., ლაკ. **ყურშალა**, არჩ. **უნშა-ლა** ←***ყუნშალა**, თაბ. **ჩურჩულ** ←***ჯუნჩულ** „ხვლიკი“, წახ. **ხონა** ← **ტონა** „გველი“... ხუნძურის ჩვენება (**თ**) ძვირფასია წინარედალესტნური **სთ** → || **შთ** კომპლექსის რეფლექსების ძიების გზაზე (შდრ. მისი შესატყვისი

¹ წინარექართველურში ***აფთარ**- ფორმას მგლის შინაარსი ხომ არ ახასიათებდა: მგელი → აფთარი შეუძლებელი არ ჩანს, ე. ი. ***აფთარ**- წინარექართველთა ტოტემია.

ნახ. ენ. **ლ**, ანდ., ახვახ., არჩ. **ნ** → ლაკ., თაბ. **რ**) — წ.-დად. ***სთაკჷ**
„გველი, ხვლიკი“ → ს.-დად. ***კასთჷ**.

სვან. **აჰწრ** ბქ. „საქსოვი დაზგის საყრდენი ნაწილი“.

ქართ. **აყარ**-ი „სხვენის ლატანი, გინა საკიდრისა (საბა)“, ინგლ.
„სხვენი“, ქართლ. **აყრ**-ებ-ი „სხვენზე გადებული ორი ძელი, რომელზედაც
საკიდელაა ჩამოკიდებული“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურ ლექსემებს აერთიანებთ საყრდენი, საკიდარ/საკიდე-
ლი ძელის სემანტიკა.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საყურა-
დღებოა შესატყვისობა ქართ. **ყ** : სვან. **ჭ**, რასაც საფუძვლად **ყ** → **ჭ** ფო-
ნეტიკური პროცესი დაედო (იხ. აქვე, § 34. **ყ** → **ჭ**).

ს.-ქართვ. ***ა-ყ-არ**- „საყრდენი, საკიდელი ძელი; დირე“ → ქართ.
ა-ყარ-ი : სვან. **ა-ჭწრ** ← ***აყარ**.

სვან. **-წრ** ბზ., **-წრ** ბქ., ლნტ., **-წრ** ლშხ. „კუთვნილების აღმნიშვნელი
სუფიქსი“ (წიდ-**წრ** ბზ., წიდ-**წრ** ბქ., ლნტ., წიდ-**წრ** „ჭუჭიანი“, წიდ „ჭუ-
ჭყი“; თაშ-**წრ** ბზ., თაშ-**წრ** ლშხ., თაშ-**წრ** ლნტ. „ყველიანი; ხაჭაპური“,
თაშ || **თაშ** „ყველი“...).

ქართ. **-ან** (-ეგ-**ან**, -ე-**ან**, -ი-**ან**, -ოვ-**ან**, -ოს-**ან**...).

ზან. **-ონ** (ჭუბუტრ-**ონ**-ი „წაბლიანი“, ჯუმ-**ონ**-ი „მარილიანი“, ყვილ-
ონ-ი „ძვლოვანი“...).

ს.-ქართვ. **-ან** სუფიქსს სვანურში **-ან** უნდა მოეცა, მაგრამ **ნ** → **რ**
გადასვლით **-არ** მივიღეთ (იხ. აქვე § 12. **ნ** → **რ**).

ს.-ქართვ. ***-ან** „იანი“ → ქართ. **-ან** : ზან. **-ონ** : სვან. **-წრ** || **-წრ** ||
-წრ ← ***-ან**.

სვან. **-წრ** ზს., ლნტ., **-არ** ლშხ. „სახელთა მრ. ნიშანი“.

ქართ. **-ნ** (ქვა-**ნ**-ი, წყალ-**ნ**-ი...).

ზან. **-ონ**.

ზანურ-სვანური მონაცემებით ქართულში **-ან** იყო მოსალოდნელი,
მაგრამ სახელებში **-ან** აღარსად არ ჩანს მრავლობითობის სუფიქსად; ა
ყველგან ჩავარდნილია **-ან** → **-ნ**. ტოპონიმებში გავრცელებული **-ან** (ტი-
ბა-**ან**-ი, გურჯა-**ან**-ი...) სუფიქსი წარმოშობით მრავლობითობის სრულ **-ან**
სახეობას წარმოადგენს.

შეიძლება მრავლობითობის **-ან** და კუთვნილების გამომხატველი ს.-
ქართვ. **-ან** საერთო მონაცემი იყოს.

ბ

სვან. **ბაბან-იკ** ლშხ., ლნტ. „ძვრა, განძრევა“, ა-ბზბ-ე ბზ., ლშხ., ა-ბაბ-ე ბქ., ლნტ. „ანიავებს“ ← ეტ. „ათრთოლებს, შეანძრევს“.

ქართ. (ქართლ., მოხ., ფშ., გუდამაყრ.) **ბაბან**-ი „კანკალი, თრთოლა, ძაგდაგი“; **ბაბან**-ი „სიცივის აყოლის ხმა (საბა)“.

ზან. —.

ს.-ქართვ. ***ბაბ-ან**- „ნიავი, რხევა“ → ქართ. **ბაბან**-ი : სვან. **ბაბ-**, **ბაბ-ან-იკ**.

ქართ. **ბაგვ**-ი „მატყლის სქელი წინდა თოვლში სასიარულოდ“; „ნაბდის თბილი, ყელიანი ფეხსაცმელი“.

ზან. (მეგრ.) **ბუგ**-ი „მატყლის თბილი ფეხსაცმელი“.

სვან. —.

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ზანური **ბუგ**- კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ***ბაგჷ**-ძირს. თავდაპირველად ზანურში ***ბოგვ**- უნდა გვქონოდა, მაგრამ ამ ტიპის ფუძეები აქ ტრანსფორმაციას განიცდიან; კერძოდ, აუხლაუტური **გ** ერწყმის წინამავალ ინტერკონსონანტურ **ო** ხმოვანს, რის შედეგადაც **ო** → **უ** გადაბგერება ხორციელდება, შდრ.: ქართ. **დათვ**-ი : ზან. **თუთ**-ი ← ***დოთვ**-ი; ქართ. **თაგვ**-ი : ზან. (მ)**თუგ**-ი ← ***თოგვ**-ი; ქართ. **ლაღვ**-ი (შდრ. მო-**ლაღურ**-ი ← ***ლაღვ**-ურ-ი) „ლეღვი“ : ზან. **ლუღ**-ი ← ***ლოღვ**-ი...

ს.-ქართვ. ***ბაგჷ**- „მატყლის თბილი ფეხსაცმელი (წინდა)“ → ქართ. **ბაგვ**-ი : ზან. **ბუგ**-ი ← ***ბოგვ**-ი.

ქართ. **ბად**-, ნა-**ბად**-ი.

ზან. (ჭან.) **ლი-ბად**-ი „ბალტო, მოსასხამი“.

სვან. —.

ჭანურ **ლი-ბად**-ი სიტყვაში გამოყოფილი **ლი**- ← ***ნი**- (შდრ. ნე-რ-წყ-ვ-ი : ლე-მჰკ-ვ-ა) პრეფიქსი ისტორიულად ქართულისთვისაც **ნი**-ს გვავარაუდებინებს; **ი** → **ა** გარდაქმნა ასიმილატიურია — ქართ. ნა-ბად-ი ← ***ნი-ბად**-ი.

ძირად გამოყოფილი **ბად**- იგივე ჩანს, რაც ქართ. **ბად**-ე, **ბად**-ე-ნი : ზან. **ბოდ**-ა : სვან. **ფატ**-ან || **ფატ**-ან „პერანგი“ (იხ. აქვე) სიტყვებში.

ს.-ქართვ. ***ნი-ბად**- „ნაბადი“ → ქართ. **ნა-ბად**-ი ← ***ნი-ბად**-ი : ზან. **ლი-ბად**-ი ← ***ნი-ბოდ**-ი.

სვან. **ბადუ** ზს., **ბანდუ** ლნტ., **ბიდ** ლშხ. „ფეტვის, კანაფის, სელის ჩენჩო“.

ქართ. (აჭარ., გურ.) **ბონდო** „ხმელი ბალახები ერთად თავმოყრილი“. ზან. **ბურდუ**.

ქართული ენის დიალექტებში დადასტურებული **ბურდუ** თავისი გამოვანებით ზანიზმი ჩანს.

სვანურში ამოსავალ სახეობად ***ბოდუ** → ***ბიდუ** ლშხ. უნდა დავსახოთ, საიდანაც, მ. ქალდანის წესის მიხედვით, ჯერ **ბანდუ** ლნტ., ხოლო შემდგომ **ბადუ** ზს. განვითარდა — ***ბიდუ** → **ბანდუ** || → **ბადუ**. აუსლა-უტური -**ო** ქართულში, -**უ** ზანურში და -**უ** (←**ო**) სვანურში შეიძლება აფიქსური იყოს.

ს.-ქართვე. ***ბონდ-ო** „ჩენჩო“ → ქართ. **ბონდო** : ზან. **ბურდუ** : სვან. **ბანდუ** || → **ბანდუ** ←***ბიდუ** ←***ბოდუ**.

სვან. **ბალ-ე** ბზ., ლშხ., **ბანლ-იდ** ბქ., **ბანლ-ე** ლხმ., ლნტ. „ფოთოლი“. ქართ. **ბელ-**, **ბელ-ვ-ა**, **გადა-ბელ-ავ-ს** „ფოთლებსა და ტოტებს ჩამოაჭრის“.

ზან. (მეგრ.) **ფალ-**, **ფალ-უნ-ს** „შეიფოთლება“, **გო-ფალ-ირ-ი** „შეფოთლილი“, **ფალ-უ-ა** „ყვავილება, შეფოთლვა“, **მა-ფალ-უ** „აღმომცენარე“.

სვანური **ბანლ-** და ზანური **ფალ-** ფუძეების ნათესაობა ცნობილი ფაქტია (გ. როგავა). ჩვენი ვარაუდით, ამასვე უკავშირდება ქართული **ბელ-** ზმნური ფუძეც, რომელიც **გადა-ბელ-ვ-ა** სიტყვაშია შემორჩენილი.

ქართულსა და მეგრულში **ბელ-/ფალ-** ← ***ბალ-** ისტორიულად ნასახელარი ზმნა ჩანს, რომელსაც საერთოქართველური ***ბელ-** „ფოთოლი, ყვავილი, ტოტი“ სუბსტანტივი დაედო საფუძვლად. ერთ შემთხვევაში ენამ ფოთოლ/ტოტის ჩამოჭრის აღსანიშნავად გამოიყენა სახელური ფუძე (ქართულში), მეორეგან პირიქით — **ფოთოლ/ყვავილის** მოსხმა გახდა ძირითადი (მეგრულში). ეგვე **ბელ-** ძირისაა ქართული **ბალ-ან-ი** ←***ბელ-ან-ი** სიტყვაც (**უ-ბელ-ო**) (იხ. აქვე).

ს.-ქართვე. ***ბელ-** „ფოთოლი, ყვავილი, ტოტი“ → ქართ. **ბელ-ი**, **ბელ-** : ზან. **ფალ-** ←***ბალ-** : სვან. **ბალ-ე** || ← **ბანლ-ე** ←***ბელ-ე**.

სვან. **ბალ-ე** „ბეწვი“.

ქართ. **ბალ-ან-ი** „ბეწვი, თმა“.

ზან. —

ძირად **ბალ-** გამოიყოფა; ქართ. **-ან**, სვან. **-ე** დამოუკიდებელი სადერეივაციო სუფიქსებია, რომლებიც ფონეტიკურად ერთმანეთზე არ დაიყვანება.

ზანურში შესაბამისი ფუძე ვერ გამოვავლინეთ. ძნელი სათქმელია, ასახავს თუ არა ქართული **ბულ-ულ-**ი ზანურ ეკვივალენტს. საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

ს.-ქართვ. ***ბალ-** „თმა, ბეწვი“ → ქართ. **ბალ-**ან-ი : სვან. **ბალ-**ე.

ქართ. **ბანც-** || **ბარც,** **ბანც-**ალ-ი, **ბაც-**ბაც-ი, **ბარ-**ბაც-ი.

ზან. (ჭან.) **ბორ-**, **ო-ბორ-**უ „ბორძიკი“, მე-გ-ა-**ბორ-**ა-ს „წაგებორძიკოს“, მეგრ. **ფორჩ-**, **ფორჩ-**უ-ა „ძირს დაცემა“, ქაშა-**ფორჩ-**უ „ძირს დასცა (მრავალი)“.

სვან. —.

ქართველური ენებისთვის ამოსავალია ***ბარც-** არქეტიპი; ასე რომ:

ქართ. **ბარ-**ბაც-ი ← ***ბარც-**ბარც-ი, **ბანც-**ალ-ი ← ***ბარც-**ალ-ი (შდრ. მანგ-ალ-ი/მარგ-ლ-ავ-ს); თუმცა ამ ტიპის (სიმბოლიკური) აგებულების სიტყვებში რწ სონანტთა სიჭარბე ან არარსებობა ბუნებრივად უნდა ჩაითვალოს.

საერთოქართველურ ***ბარც-** ფორმას ზანურში ***ბორჩ-** მოუცია, რაზეც მეგრული **ფორჩ-** ← ***ბორჩ-** მეტყველებს, ჭანურში **რ-**ს გაუჩინარება ჩვეულებრივი მოვლენაა — **ბორ-** ← ***ბორჩ-**.

ს.-ქართვ. ***ბარც-** „ბორძიკი, ბორძიკით სიარული (დაცემა)“ →

ქართ. **ბანც-** || ← **ბარც-**, **ბაც-**ბაც-ი, **ბარ-**ბაც-ი ← ***ბარც-**ბარც-ი : ზან. **ბორ-** || **ფორჩ-** ← ***ბორჩ-**.

სვან. **ბაჟ** „ჭკუა, გონება, გონი (გრძნობა), ცნობა, ცნობიერება“; **ბაჟ-**ინჷ || **ბაჟ-**ჷანჷ || **ბაჟ-**იანჷ „გონიერი, ჭკვიანი, დაკვირვებულნი“, ლი-**ბჟ-**ინ-ე ბჷ., ლ-შჷ., ლი-**ბჟ-**ინ-ე ბჷ., ლი-**ბჟ-**ინ-ე ლნტ. „შეტყობინება“, ხ-ა-**ბჟ-**ინ-ე „ატყობინებს“, ხ-ა-**ბჟ-**ა, ხ-ა-**ბაჟ-**ა „ეჩვენება, ჰგონია“, **ბჟ-**ინ „მაცნე“.

ქართ. **მზ-ერ-/მზ-ირ-**, **მზ-ირ-**ი, გა-**მზ-**ნ-ილ-ი (ქიზიყ.) „ძალიან ნა-სწავლი, გამოცდილი, ბევრის მნახველი“.

ზან. (მეგრ.) **ბჟ-ინ-**, გო-**ბჟ-ინ-**აჷ-ა „ყველასთვის შეტყობინება“, გო-**ბჟ-ინ-**აჷ-ილ-ი „საქვეყნოდ გამოტანილი“.

ქართველურ ენებში ძირად გამონაწევრებული **მზ-**, **ბაჟ-** || **ბჟ-**, **ბჟ-**ინ- ეტიმოლოგიურად უნდა უკავშირდებოდეს **მზის** აღმნიშვნელ სათანადო ძირებს (შდრ. ასევე ქართ. **მზ-**ნ-ელ-ი, სა-**მზნ-**ელ-ი (საბა)).

ს.-ქართვ. ***მზ-**ნ-/**მზ-**ინ- „შეტყობინება, ცნობა“ → ქართ. **მზ-ერ-** || **მზ-ირ-**, **მზ-**ინ- || **მზ-**ნ- : ზან. **ბჟ-ინ-** : სვან. **ბაჟ** || **ბჟ-**, **ბაჟ**, **ბჟ-**ინ- ...

სვან. ბარ- || ბწრ- || ბირ-, ხ-ა-ბრ-ე (ა-ხ-ბირ) ზს., ლნტ., ხ-ა-ბრ-ე ლშხ. „აკლებს“, ხ-ე-ბრ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-ბერ-ენ-ი (ამ-ე-ბარ) ლნტ. „აკლდება“, ლი-ბერ „გამოკლება“, ბწრ-ა „კლება“.

ქართ. ბარ- || ბრ-, ვ-უ-ბრ-ი, გამო-ვ-უ-ბარ-ე.

ზან. (მეგრ.) ფორ-ა „ნაკლი“.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობა ადრეც იყო შენიშნული (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). საერთოქართველური *ბარ- ძირისგან მომდინარედ მიიჩნევა ზანური ფორ-ა, რომელიც ნაკლის აღმნიშვნელია.

ფორ-ა მასდარული ფორმაა ფორ- ←*ბორ- ზმნისა. სამწუხაროდ ამ ზმნის პირიელი ფუძეები ჩვენ ვერ გამოვაველინეთ. სტრუქტურულად მეგრული ფორ-ა ←*ბორ-ა ენათესავება სვანურის ბწრ-ა „კლება“ სახელ-ზმნას.

ს.-ქართვ. *ბარ- „კლება“ → ქართ. ბარ- || ბრ- : ზან. ფორ-ა ←*ბორ-ა : სვან. ბრ- || ბირ- || ბერ- || ბწრ- || ბარ.

სვან. ბარჯ „მხარი“.

ქართ. თეძ-ი, თეძ-ო.

ზან. მენჯ-ი „თეძო“, შდრ. ბანჯ-ი „ფენტხი“.

დაკავშირება პრობლემურია ანლაუტში ბ → მ : თ ← დ მიმართების გამო. ფონეტიკურად ბ ↔ დ გამორიცხულია, ხოლო მორფოლოგიურად ბ/დ ჩანაცვლება დამახასიათებელია ქართველური ენებისთვის, შდრ.: სვან. მერშე : ქართ. (იმერ.) ბინჭვ-ელ-ი, ძვ. ქართ. ჯინჭვ-ელ-ი ←*დინჭვ-ელ-ი (არნ. ჩიქობავა, გ. ბურჭულაძე).

ბ/დ მონაცვლეობა ანლაუტში აიხსნება მხოლოდ მორფოლოგიის დონეზე. როგორც ვთქვით, ფონეტიკურად ბ ↔ დ ტიპის გადასვლა შეუძლებელია ჩვენს ენებში. ვვარაუდობთ, რომ ანლაუტური ბ/დ გამოძახილია ოდინდელი გრამატიკული კლასების არსებობისა წინარექართველურში. ამასვე ადასტურებს ჩვენს მიერ მოპოვებული დამატებითი მასალა: ბ-ინდგელ-/დ-ინდგელ-, ბ-ოჩოლ-ა/დ-ოჩოლ-ა, ბ-უტკო/დ-უტკო, ბ-ოყვ-„ობი“/დ-ოყვ- „მუწუკი“...

სვანური ბარჯ მიღებულია ე → ა → ა უკუმიმართულების უმლაუტის გზით ისტორიული *ბეჯ-ჟ არქეფორმისაგან, სადაც აუსლაუტური -ჟ ფარდია ქართული -ო-სი (თეძ-ო).

ს.-ქართვ. *ბ/დ-ეძ-(ო) „თეძო, მხარი“ → ქართ. თ-ეძ-(ო) ← დ-ეძ-(ო) : ზან. მენჯ-ი ← ბ-ეჯ-ი || ბანჯ-ი : სვან. ბ-არჯ ← ბ-აჯ-ჟ ← ბ-ეჯ-ჟ.

სვან. **ბალ** ზს., ლნტ. „ბელელი“; „პურეულის შესანახი დიდი კიღობანი“.
ქართ. **ბელ-ო**, **ბელ-ელ-ი**.
ზან. **ბალ-უ**.

სვანურში ბოლოკიდური **-ჲ** (**←-ო**) მოკვეცილია. მისი ზეგავლენით განხორციელდა **ე → ა → ა** უკუმიმართულების უმლაუტი სვანურში; ამიტომაც ემსგავსება ზანურ **ბალ-უ** ფორმას. სინამდვილეში კი — **ბალ** **←*ბალ-ჲ** **←*ბელ-ჲ** (იხ. აქვე სვან. **-ჲ** (**← -ო**) : ქართ. **-ო** : ზან. **-უ** „დერივ. სუფ.“).

ს.-ქართვ. ***ბელ-ო** „ბელელი“ → ქართ. **ბელ-ო**, **ბელ-ელ-ი** : ზან.

ბალ-უ : სვან. **ბალ** **←*ბალ-ჲ** **←*ბელ-ჲ**.

ს.-ქართვ. ***ბელ-ო** სიტყვას შესატყვისება: ჩაჩნურ-ინგუშური **ბჟოჲ**
→ || **ვჟოჲ** „საბრძოლო კოშკი“, ხუნძ. **ბოტა**, ანდ. **ბეტაი**, ბოთლ., ღოდ.

ბეტაი, ჭამ. **ბეტა** **←*ბეტაო**, კარ. **ბეტაე**, ახვახ. **ბეტაო** „თავლა, ფარდუ-
ლი, ფარეხი“, ხვარშ. **ბულ'უ** „საჯინიბო“, ჰინ. **ბულ'ე**, ჰუნზ. **ბულ'ი**,
ბეჟ. **ბილ'ო** „სახლი“, აფხაზ. **ა-ბაა** **←*ა-ბააა** „ციხე-სიმაგრე“.

ბელელი, კოშკი, სახლი, თავლა/ფარდული სემანტემათა არსებობა საერთო ძირის სიტყვებში იმაზე მეტყველებს, რომ ამოსავალი მნიშვნელობა **სახლ-კოშკი-სა** უნდა ყოფილიყო. აქედან გამომდინარე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ წინარეიბერიელთა საცხოვრებელი კოშკური ტიპისა ყოფილა. რაც, რა თქმა უნდა, არ ჰგულისხმობს მის ერთადერთობას (მდრ. ს.-ქართვ. ***სა-**

ხალ- → ქართ. **სა-ხლ-ი**, ზან. **ო-ხორ-ი**, სვან. **ლა-ხჲ** (**←*ლა-ხალ-**); ჭამ-
მალ. **ხალ** (**←*ხალ**), კარ. **ხარ**, თაბ. **ხალ**, აღულ. **ხალ**, რუთ. **ხალე** წახ.

ხაჲ (**←*ხალ**) „სახლი...“, ს.-დად. ***ხალ**.

ქართ. (თუშ.) **ბაყვ-ი** „ერთგვარი ფრინველი“.

ზან. (მეგრ.) **ბაყვ-ა** (კვატა) „გარეული იხვის სახეობა“.

სვან. —.

ქართული **ბაყვ-** ფუძის შესატყვისად ზანურში **ბოყვ-** (**ა : ო**) უნდა გვქონოდა. ისტორიულად ასეც იქნებოდა, მაგრამ მავრცობი **ა-ს** (ემფატიკური) ზეგავლენით მოქმედი **ო** → **ვა** პროცესის ჩართვამ მეგრულში კვლავ **ა** დაამკვიდრა; რადგანაც ქართველურ ენებში **ბ ფ პ მ** ბილაბიალურ თანხმოვანთა მომდევნოდ **ვ ვერ** ძლებს და არც არსად დასტურდება: ქართ. **ბაყვ-ი** : ზან. ***ბვაყვ-ა** **←*ბოყვ-ა**.

ს.-ქართვ. ***ბაყჲ-** „გარეული იხვის სახეობა“ → ქართ. **ბაყვ-ი** : ზან.

ბაყვ-ა **←*ბვაყვ-ა** **←*ბოყვ-ა**.

ქართ. **ბაწკ-ი** „სუსტი ძაფი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **მონჭკ-ი** „მატყლი“.

სვან. —.

მონჭკ-ისთვის ამოსავალ სახეობად ***ბოჭკ-** უნდა გვქონოდა. გვაქვს კიდევაც ქართულში ზანიზმის სახით **ბოჭკ-ო**, **ბოჭკ-ოვან-** სიტყვებში.

ს.-ქართვ. ***ბაწკ-(ო)** „მატყლის ძაფი“ → ქართ. **ბაწკ-ი** : ზან.

მონჭკ-ი ← ***ბოჭკ-ი**.

სვან. **ბაგურ-ა** ლნტ., **ბაგური** ბზ., **ბაგურ** ლშხ., **ბადური** (←**ბაგური**) ბქ. „ქურდი“.

ქართ. **ებგურ-ი** „დარაჯი კოშკით, გინა ხიდალმა ანუ მალლით იდარაჯებდეს (საბა)“.

ზან. —.

მნიშვნელობის მხრივ ქართულსა და სვანურს აერთიანებს **ჩასაფრებულის**, **მოდარაჯის** გაგება, რაც დარაჯსაც ახასიათებს და ქურდ-ყაჩაღსაც.

სტრუქტურულად ქართული მეტ სიძველეს აჩვენებს. ცხადია, **ბ** სვანურში გადასმულია, ხოლო ს.-ქართველური **ე** ხმოვანი მომდევნო **უ**-ს ზეგავლენით გადაბგერდა **ა** || **ა** ხმოვნად (მ. ქალდანის წესის მიხედვით) —

***ბეგურ-ი** → ***ბეგური-** → **ბაგურა** || **ბაგური-** || **ბაგურ**.

ბალსქვემოურში შენიშნული **გ** || ← დ სუბსტიტუცია სვანურის სხვა მასალაშიც იჩენს თავს და მეტად მნიშვნელოვანია ამა თუ იმ ძირის ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. ***ე-ბგ-ურ-ი** „მოდარაჯე“ → ქართ. **ებგურ-ი** : სვან.

ბაგური || **ბაგურა** || **ბაგურ** ← ***ბეგური-**.

სვან. **ბასრ** ზს. „ბასრი“; „დაუკოდავი (ვირი, ცხენი...)“.

ქართ. **ბასრ-ი**, ხევს. „მაგარი“, **ბასრ-ი** „ფოლადი რკინა (საბა)“.

ზან. **ბოშ-ი** „ბიჭი, მამრი“.

ქართველურ ენათათვის ნიშანდობლივია „მამრის“, „მჭრელის“ მნიშვნელობა.

ს.-ქართვ. ***ბასრ-** „ბასრი, მჭრელი; მამრი“ → ქართ. **ბასრ-ი** : ზან.

ბოშ-ი : სვან. **ბასრ** ← ***ბაშრ**.

ს.-ქართვ. ***ბასრ-** ფუძეს შეესატყვისება : ჩაჩნ. **ბუორშ-ო** → || **ბუ-**

არჩ, ინგ. **ბორშ**-ა „მამრი; დაუკოდავი“, ხუნძ. **როსა** ← **დ-ოსა**, დარგ. **სუბ**

← **ბ-უს**, ლაკ. **ლას** ← **რ-ას** || ←**დ-ას**, აღ. **შუჟ** ← **ვუშ** ← **ბ-უშ** „ქმარ

რი, მამრი“. თავკიდური **ბ/რ** ← **დ** გრამატიკული კლასის ნიშნებია იბერიულ-კავკასიურ ენებში. საკითხს ვსვამთ ინდოევროპული **ბასრ-** (Барс) ძი-

რის იბერიული წარმომავლობის შესახებ; სემანტიკისთვის შდრ.: ძვ. სპარს. *tigra-* „ბასრი“ : ბერძ. *τιγρις* „ვეფხვი“.

სვან. **ბატკ** ზს., ლნტ. **ბატკ** ლშხ. „მრგვლად შემწვარი თხა, ცხვარი, ხარი, მოზვერი“.

ქართ. **ბატკ-ი** „ჩვილი თიკანი (საბა)“; „შემოდგომაზე ნაშობი შინაური საქონელი: ხბო, ბატკანი ან თიკანი (გურ.)“.

ზან. (მეგრ.) **ბატკ-ი** „ბატკანი; კამეჩის ნაშიერი“.

სვანურში სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა ძირითადად დაცულია, რაც ემთხვევა გურული დიალექტის ჩვენებს, სადაც **ბატკი** სვანურისმარგვარად შინაური საქონლის ნაშიერს აღნიშნავს ზოგადად. ამისავე გამოძახილი უნდა იყოს მეგრულში „კამეჩის ნაშიერისა და ბატკნის“ ერთი ლექსებით გადმოცემა.

ს.-ქართვ. ***ბატკ-** „შინაური საქონლის ნაშიერი“ → ქართ. **ბატკ-ი** : ზან. **ბატკ-ი** ←***ბოტკ-ი** : სვან. **ბატკ-** || **ბატკ-**.

სვან. **ბჷჩ** || **ბეჩ** ზს., ქს. „ქვა“, ა-**ბაჩ-აჷ**-ი „აქვავებს“.

ქართ. **ბიცი**-ი „მიწა მლაშე (საბა)“, გურ. გა-**ბიცი**-ებ-ა → || გა-**ბეცი**-ებ-ა „გაქვავება, გაცივება, გამაგრება“.

ზან. (მეგრ.) **ბეჩა** „გამოქვავული“.

ქართველური ენებისთვის ამოსავალია **ქვის** მნიშვნელობა, საიდანაც განვითარდა მეგრულში გამოქვავულის გაგება (შდრ. ძვ. ქართ. **ქუაბი** (← **ქვა**) „გამოქვავული“), ქართულში სახეზეა **მიწა** ← **ქვა** სემანტიკური ცვალება.

ფორმალურად საინტერესოა ბოლოკიდური **ა** ზანურში, რაც სვანურსაც უნდა ჰქონოდა. მისი არსებობის კვალი ჩანს **ი** → **ე/ვ** გადაბგერებაში — სვან. ***ბიჩა** → **ბეჩ** || **ბჷჩ** (მ. ქალდანის წესის მიხედვით).

ს.-ქართვ. ***ბიცი**-(ა) „ქვა, მიწა“ → ქართ. **ბიცი-ი**, **ბიცი-** || **ბეცი-** : ზან. **ბეჩა** ←***ბიჩა** : სვან. **ბეჩ** || **ბჷჩ** ←***ბიჩა**.

სვან. **ბჷჯჷ** ზს., **ბჷჯჷ** ლშხ. „ტერფი“.

ქართ. **ბოძ**-ი, თუშ. „ჩითას ელემენტი“, **ბოძ**-ალ-ი.

ზან. **ბჷრჯ-ი**.

სვანური **ბჷჯჷ** → || **ბჷჯჷ** ნაუმლაუტარი ფუძე ჩანს: ***ბოჯ** (შდრ. ქართ. **ბოძ**-ი) →***ბოჯ** →***ბჷეჯ** →***ბეჯჷ** → **ბჷჯჷ** → || **ბჷჯჷ**.

ქართულში ბოძი/სვეტი ალბათ ტერფის, როგორც საყრდენის, გაგებიდან განვითარდა.

ს.-ქართვ. *ბოდ- „ტერფი, საყრდენი“ → ქართ. ბოდ-ი, ბოდ-ალ-ი :
ზან. ბურჯ-ი ← *ბორჯ-ი : სვან. ბაჯუ || ბაჯუ ← ბეჯუ ← *ბუეჯ.

სვან. ბაჯუ ზს., ბაჯუ ლშხ. „ჩიყვი“, ლშხ., ლხმ. „სიმსივნე, ხორცმეტი“.
ქართ. ბრძვლ-ი || ბრძვ-ილ-ი „ესე სახელი არს კეთროვანებისა და-
წყებისა, რაჟამს ჯერეთ უჩინო იყოს კეთრი ჯორცთა შინა... (საბა)“, შე-
ბრძვ-ენ-ებ-ა || შე-ბრძვ-ილ-ებ-ა || შე-ბრძვ-ინ-ებ-ა „გარდაბმა (საბა)“.

ზან. ბუჯ-, მე-ბუჯ-ოლ-ერ-ი „მიბმული“.

ქართული ბრძვ-ილ-ი მიმდებარეა ბრძვ- ისტორიული ზმნური ძირი-
სა, რომელიც დამოუკიდებლად არ დასტურდება. ბრძვლ- → || ბრძვნ-
ნასახელარი ზმნებია, და ინარჩუნებენ ამოსავალ, ეტიმონურ მნიშვნელობას
მობმისა, რაც სვანურ ჩიყვ/სიმსივნე/ხორცმეტი სემანტიკებშიც იჩენს თავს,
შდრ. ქართ. ბმა → ბმო „მუწუკი“.

ქართველურ მონაცემთა შედარებითი ანალიზით ირკვევა, რომ ინ-
ტერკონსონანტური რ ქართულში ფონეტიკური დანართია, განვითარებუ-
ლი რედუქციის მომდევნო საფეხურზე ბძუ თანმიმდევრობის დასაძლევად:

*ბაძუ- → ბძუ- → ბრძუ-.

ს.-ქართვ. *ბაძუ- „მობმა“, „მბმო“ → ქართ. ბრძუ-, ბრძვ-ილ- ||
ბრძვ-ინ- : ზან. ბუჯ- ← *ბოჯუ- : სვან. ბაჯუ || ბაჯუ ← *ბაჯუ-.

სვან. -ბაჯუ || -ბაჯუ || -ბაჯუ, ლა-ბაჯუ ბზ., ლა-ბაჯუ ლშხ., ლა-ბაჯუ
ლნტ. „თავშესაფარი ადგილი“.

ქართ. ბაო „მცირე ჩრდილი; ჩრდილი“.

ზან. —.

გამოყოფილი ლა- პრეფიქსი ფუნქციურად ქართულ სა-ს შეესატყვი-
სება, ამდენად *ლა-ბაჯუ ეტიმოლოგიით ნიშნავს საჩრდილობელს. მთაში,
მინდვრად საჩრდილობელ ადგილს თავშესაფარის მნიშვნელობა რომ გან-
ვითარებოდა ლოგიკურიცაა და სინამდვილესაც შეეფერება. ძირად
მიჩნეული ბაჯუ || ბაჯუ || ბაჯუ კანონზომიერი სვანური შესატყვისია ქართუ-
ლი ბაო „ჩრდილი“ სიტყვისა — ო → უ სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში
ნორმალურ სვანურისათვის. — შდრ.: ქართ. ასო → სვან. ასუ, ქართ. მაქო
→ სვან. მარქუ... ქართულ ბაო-ს საბა თურქულში ქო ლგას შეუფარ-
დებს.

ს.-ქართვ. *ბა-ო „ჩრდილი“ → ქართ. ბაო : სვან. ბაჯუ || ბაჯუ ||
ბაჯუ ← ბაო.

სვან. ბელ „ბელი“, ბელ-ოდ ბზ., ბელ-ილდ ბქ., ბელ-ოდილ ლნტ.
„კნინ-ალერს. ფორმ.“.

ქართ. ბელ-ი, უ-ბელ-ო.

ზან. (მეგრ.) ბერ-ი (გიგი-ბერ-ია, თუთა-ბერ-ი, კაკუ-ბერ-ი...), ჭან.
ბერ-ე „ბიჭი, ბავშვი“.

ჭანურ დიალექტში ბოლოკიდური -ე სახელობითის ი-ს ეპარალელე-
ბა (კუჩხ-ე, მეგრ. კუჩხ-ი „ფეხი“...). მეგრულში ბერ- დამოუკიდებლად არ
იხმარება, მაგრამ გვარებში შვილის ადგილს იკავებს: გიგი-ბერ-ია ნიშნავ-
და გიგის+შვილს, თუთა-ბერ-ი „მთვარიშვილს“...

ვფიქრობთ, ბელ-/ბერ-/ბელ- საერთოქართველური მონაცემია და
თავდაპირველად შვილს, ნაშიერს აღნიშნავდა. სიტყვის მნიშვნელობა ბავ-
შვი → დათვის ბელი ქართულში დავიწროვდა (მდრ. უ-ბელ-ო „უშვი-
ლო“, სვან. სა-ბელ „კვიცი“).

ს.-ქართვ. *ბელ- „შვილი, ნაშიერი, ბავშვი“ → ქართ. ბელ-ი,
უ-ბელ-ო : ზან. ბერ-(ე) : სვან. ბელ, სა-ბელ.

ჭანურ ბერ-ეზე მსჯელობისას არნ. ჩიქობავა ჩაჩნურ ბმერ-ს „შვი-
ლი, ბავშვი“ ახსენებდა; ჩაჩნურ-ინგუშური ბმერ პირდაპირ ვერ დაუკავ-
შირდება ქართვ. ბერ-ს, რადგანაც მისთვის ამოსავალია ბაცბური ბა-
დერ ტიპის ს.-ნახ. ბად-ერ არქეფორმა. რომლის ბად- ძირთანაც ჩვენ სა-
ერთოქართველურ *ბელ- ფორმას ვაახლოებთ — ბელ- : ბად. შესატყვი-
ლობა ს.-ქართვ. ლ : ს.-ნახ. დ ისტორიულად სვანურის ლ → დ ტიპის
გადასვლას ვარაუდობს ნახურ ენებშიც. რასაც სხვა ფუძეშიც ვადასტუ-
რებთ — ს.-ქართვ. ო-ბოლ- : ს.-ნახ. ბად-ო... აფხაზ. აბა, აღიდ. იბპ
„ობოლი“... ს.-ქართვ. *ბელ- ძირს უკავშირდება აფხაზ. ა-ფა „ვაჟიშვი-
ლი“, მდრ. აფხაზური გვარების -ბა დაბოლოება.

სვან. ბერ, შამი-ბერ ბზ., შიმ-ბერ || შიემ-ბერ ბქ. „ხელისგული“,
„ნები“, ჭიშხი-ბერ ზს. „ფეხისგული“.

ქართ. ნებ-ი, ნებ-ოვ-ან-ი.

ზან. —

სვანურში მეტათეზისებული ფუძე ვლინდება — ბერ ←*რებ. სავა-
რაულო *რებ- არქეტიპი მიღებულია სვანურისთვის დამახასიათებელი ნ
→ რ გადასვლით (იხ. აქვე, § 12. ნ → რ).

ს.-ქართვ. *ნებ¹ „ნები“ → ქართ. ნებ-ი, ნებ-ოვ-ან-ი : სვან. ბერ
←*რებ ←*ნებ.

¹ ხომ არ უკავშირდება ს.-ქართვ. *ნებ- ძირს აფხაზური ა-ნაბ (←ა-ნაბ (?)) „ხელი“ (?).

ქართ. (რაჭ.) **ბერ-ა-ო** „მუხლუხო“.

ზან. (მეგრ.) **ბარ-უ-უ** „მუხლუხი“.

სვან. —.

ქართული (რაჭ.) **ბერ-ა-ო** სიტყვის ზუსტ ფონეტიკურ-სემანტიკურ შესატყვისის წარმოადგენს ზანური (მეგრ.) **ბარ-უ-უ** (ქართ. ე : ზან. ა, ქართ. ა : ზან. უ, ქართ. ო : ზან. უ). სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში წარმოჩენილი **-ო/-უ** აფიქსური მასალა არის (შდრ.: ქართ. **ბედ-ო** : ზან. **ბად-უ**, ქართ. **წებ-ო** : ზან. **ჭაბ-უ**...).

სვანურში სათანადო ძირი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ბერ-ა(-ო)** „მუხლუხი“ → ქართ. **ბერ-ა-ო** : ზან. **ბარ-უ-უ** ← ***ბარ-ო-უ**.

სვან. **ბერეუ** „რკინა“.

ქართ. **პილენძ-ი** || ს-**პილენძ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ლინჯ-ი** „სპილენძი“.

სემანტიკური მიმართება ს პ ი ლ ე ნ ძ ი ~ რ კ ი ნ ა ბუნებრივია და სხვაგანაც მეორდება (შდრ. რუს. Железо და მისი ბერძნული შესატყვისი (მ. ფასმერი)).

თუ ქართველურ ფუძეთა მიმართებას განვიხილავთ ფორმალური თვალსაზრისით, მეტ სიახლოვეს ქართული **პილენძ-ი** სვანურ **ბერეუ**-თან ავლენს. ამ უკანასკნელში ე — ე ხმოვანთანმიდევრობა მეორეულია და ი — ე თანმიმდევრობისგან რეგრესული ასიმილაციითაა მიღებული. საინტერესოა ამ თვალსაზრისით ქართულიდან ნასესხები **სპელენჯ**, რომელშიც ასევე ი — ე → ე — ე დასტურდება. ქართულსა და ზანურში ნ ფონეტიკური დანართი უნდა იყოს. **პი-/ბი-** არაძირეულია (შდრ. ქართ. ტალ-ი — **პი-ტალ-ი**).

ქართველურ ენათა მონაცემები გამორიცხავს სვანური **ბერეუ** სიტყვის სემიტური ენებიდან მომდინარეობას (ვ. ივანოვი).

ს.-ქართვ. *(**პი-**)**ლედ-** „სპილენძი“ → ქართ. **პილენძ-ი** || **სპილენძ-ი** :

ზან. **ლინჯ-ი** ← ***ლიჯ-ი** : სვან. **ბერეუ** ← ***ბი-ლევ**.

საერთოქართველური ***ლედ-** ძირის შესატყვისებია: ჩაჩნ. **დეზ** || **დეძ**, ინგ. **დეძ** „ყვეთელი სპილენძი“; ხუნდ. **რეზი**, ანვან. **ლეზი**, ბოთლ. **რეზი**, ბავგ. **რეზ** „წითელი სპილენძი“...

სვან. **ბეტკ** ზს., **ბეტკი** ქს. „რძის ან მაწვნის ნაღები“, „ხორცის ნახარშის ცხიმოვანი ქაფი (ლნტ.)“.

ქართ. **ბრკე** || **პრკე** || **პკე**, თუშ. **ბიკა-ჲ** „ობი“.

ზან. (მეგრ.) **ფოკა** || **ფოკვა** „ობი“, **ფოკვ-ინ-აფ-ა** „ობის მოკიდება“.

შეპირისპირება სერიოზულ წინააღმდეგობას აწყდება **ობი ~ ნალები** სემანტიკური სხვაობის გამო. თუმცა მნიშვნელობის ამგვარი გადაწევა დამახასიათებელია სვანურისთვის. — შდრ.: **ბიჰუ** „ობი“, „ნალები რძისა“

(უშგულ.), ე. ი. **ობი** → **ნალები** სვანურისავე ნიადაგზე აიხსნება.

ფორმალური ანალიზისას სვანური **ე** : ზანური **ო** საერთოქართველურ **ა**-ს აღგვადგენინებს — ***ბაკ-ე**, ხოლო **კ**-ს წინ **ტ**-ს გაჩენა საკუთრივ სვანური პროცესია (შდრ. ქართ. **კეც-ი** → სვან. **ტკეც**).

ს.-ქართვ. ***ბაკ-ე** „ობი“ → ქართ. **ბრკე** || **პრკე** || **პკე** || **ბიკა** : ზან. **ფოკა** || **ფოკვა** ←***ბოკა** : სვან. **ბეტკ** || **ბეტკ-ი** ←***ბეკ-ი**.

სვან. **ბეტკ** „სალტე“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ბეტკ-ი** „კალათის (გოდრის) ძირისა და გვერდის ფართე ტკეჩები“.

მეგრულში სახეზეა **ა** → **ე** ისტორიული გადაბგერება — **ბეტკ-ი** ← **ბატკ-ი**. ქართულში მოსალოდნელი **ბეტკ**- არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ბეტკ**- „სალტე; ტკეჩი“ → ქართ. —: ზან. **ბეტკ-ი** ← **ბატკ-ი** : სვან. **ბეტკ**.

სვან. **ბეყუ** ზს., **ბოყუ** ბქ., ლშზ., **ბეყუ-ილ** ლშზ., ლნტ. „ხის ქერქისაგან გაკეთებული ჭურჭელი ხორბლისათვის“.

ქართ. (გურ., იმერ.) **ბოყვ-ი** „ხის ჩარჩო“, ზ. იმერ. „კრამიტის ყალიბი (კეთდება ხისგან)“, აჭარ. „ბოქლომი, კლიტე“.

ზან. (მეგრ.) **ბუყუნ-ი** || **ბუყუნ-ი** „ხის კასრი“.

მეგრული **-ინ** სუფიქსი (ბუყუნ-ი ←*ბუყუ-ინ-ი) სხვაგანაც გამოჩნდება „ზედმეტად“ — შდრ. ქართ. **ვირ-ი** : ზან. **გური/უნ-ი** ←***გვირ-ინ-ი** (ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. ***ბოყუ**- „ხის ჭურჭელი“ → ქართ. **ბოყვ-ი** : ზან. **ბუყუნ-ი** || **ბუყუნ-ი** ←***ბუყუ-ინ-ი** : სვან. **ბეყუ** || ← **ბოყუ**.

სვან. **ბეწუ** „ნეზვი“.

ქართ. **ბუწ-ი** „თოხლი, წლის კრავსა და მცირედ ნაკლებსა ეწოდების (საბა)“; მთიულ. „გამხდარი, გაღეული საქონელი“.

ზან. —.

ბეწუ ნაუმლაუტარი ფუძეა — **ბეწუ** ←***ბიწუ** ←***ბუწ-**. **ი** → **ე**
უმლაუტი მომდევნო **უ**-ს მიეწერება. საინტერესოა, რომ მომდევნო **ე** → **ა**
→ **ა** გადასვლა ამ სიტყვაში არ განხორციელდა.

ს.-ქართვ. ***ბუწ-** „თოხლი, ნეზვი“ → ქართ. **ბუწ-ი** : სვან. **ბეწუ**
←***ბიწუ** ←***ბუწ-**.

ს.-ქართვ. **ბუწ-**ის შესატყვისებია: ხუნძ. **ბოწი**, ანდ. **ბუწი**,
ბოთლ. **ბუწი**, ჭამ. **ბოწი**, ბავ. **ბეწაურ**, ტინდ. **ბოცაორ**, ლოდ. **ბუცაი**,
კარ. **ბეწაურ** „საქონელი, პირუტყვი“.

სვან. **ბეხ** ზს., ქს. „დედალი ცხვარი“; ჯაგლაგი ცხენი (ლშხ.)“.

ქართ. **ბეხ-ი** (ქართლ., ფშ., მთიულ.) „ძალიან დაბერებული საქონელი“.

ზან. **ბახ-ი**, **ბახ-ია** (ად. გვარ.) ჭან. **ბახ-ი** „ავადმყოფი“.

ბახ- ძირი მეგრულში მხოლოდ ად. გვარშია შემორჩენილი (ბახია);
ხოლო დასავლურ დიალექტებში გამოვლენილი **ბახ-ი** „უვარგისი, ძლიერ
გამხდარი ცხენი“ საშუალებას გვაძლევს ზანურის **ბახ-** ძირის სემანტიკაზე
ვიმსჯელოთ; იგი ქართულ-სვანურისას ემთხვევა.

ს.-ქართვ. ***ბეხ-** „დედალი ცხვარი“; „უვარგისი ცხენი (ჭაკი?)“ →
ქართ. **ბეხ-ი** : ზან. **ბახ-ი** : სვან. **ბეხ**.

ქართ. **ბზ-ა**, **ბზ-ე**.

ზან. **ბჟოლ-ი** || **ბჟოლ-ა** „თუთა, თუთის ხე“.

სვან. —

სვანურში სათანადო ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

ახსნას ითხოვს **ბზა/ბჟოლ-** მიმართებაც. ქართულ **ბზა**-ში ისტორი-
ული **ლ** მოკვეცილია — **ბზა** ←***ბზალ-**, შდრ.: ქართ. მართვე : ზან.
(ჭან.) მონთალ-ი, მზე : ბჟა(ლ-), ქვა : ქუა(ლ-), ტყე : ტყა(ლ-), და :
და(ლ-), ძმა(ნ) : ჯიმა(ლ-)... (არნ. ჩიქობავა). სხვა მხრივ, შესატყვისობა
ქართ. **ზ** : ზან. **ჟ**, ქართ. **ა** : ზან. **ო** დაცულია.

სემანტიკური მიმართება **ბზა** ~ **თუთა** ახსნადია; მით უმეტეს, როცა
ბზე სვან ნაწარმოებ სიტყვაში აბრეშუმის გაგება დაჩნდება, შდრ. **ბიზ**-ოვ-
ან-ი „თივა აბრეშუმის მსგავსი (საბა)“. სიტყვის განმარტებისას აბრეშუმის
ხსენება შემთხვევითობად ვერ ჩაითვლება. ის იმაზე მიგვითითებს, რომ საერ-
თოქართველურ ***ბზალ-** არქეტიპს აბრეშუმის ხის მნიშვნელობა ახასიათებდა.

საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე „აბრეშუმის ხის“ აღმნიშ-
ვნელი არქეტიპის არსებობა კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმ უძველეს პერი-
ოდში ჩვენში მეაბრეშუმეობის განვითარებაზე.

ს.-ქართვ. ***ბზ-ალ-** „აბრეშუმის ხე, თუთა“ → ქართ. **ბზა** || **ბზ-ე** :
ზან. **ბჟოლ-ი/ა**.

სვან. **ბიდი** ზს., ქს. „კანაფის თესლის ბუსუსები“, „კანაფის თესლი“. ქართ. (იმერ.) **ბუდარ-ა** „კვანის გული, რომელშიც თესლია მოთავსებული“.

ზან. —.

სვანური უმლაუტის მომდევნო, გამარტივებულ სახეობას წარმოგვიდგენს — **ბიდი** ←***ბიდი** ←***ბუდარ-**.

ს.-ქართვ. ***ბუდ-არ-** „კანაფის, კვანის... გული, თესლი“ → ქართ.

ბუდარ-ა : სვან. **ბიდი** ←***ბუდარ**.

სვან. **ბიმბილ** „მარცვალი (ყურძნისა ან რომელიმე მცენარისა)“.

ქართ. **ბიბილ-ა** „ყვავილი“.

ზან. —.

სვანურში ინლაუტური **მ** განვითარებულია ფონეტიკურ ნიადაგზე **ბ**-ს წინა პოზიციაში. საერთოქართველური **ბიბილ-** უნდა მომდინარეობდეს ***ბილ-ბილ-** არქეტიპისაგან; რედუბლიცირებულ ფუძედ გვეჩვენება.

ძნელი სათქმელია, ისტორიულად რა უფრო ძველია მნიშვნელობის თვალსაზრისით, თუმცა მ ა რ ც ვ ა ლ ი ~ ყ ვ ა ვ ი ლ ი სემანტიკური მიმართება სავსებით ბუნებრივია.

ზანურის დიალექტებში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ბილ-ბილ-** „ყვავილი, მარცვალი“ → ქართ. **ბი-ბილ-ა** :

სვან. **ბიმბილ** ←***ბიბილ**.

ს.-ქართვ. ***ბილ-ბილ-** სიტყვის შესატყვისია ნახურ ენათა ასევე რედუბლიცირებული ***ბუ-ბუ-** ფუძე, შდრ. ბაცბ. **ბუბუ-კ** „ყვავილი“...

სვან. **ბინტუ** || **ბუნტ** „ნისლი, ბურუსი“.

ქართ. **ბუნდ-ი**, **ბუნდ-ოვან-ი**, **ბინდ-ბუნდ-ი**, მთიულ. **ბუნდ-ი** „მუჭიფერისა“.

ზან. —.

სვანურში **ნდ** → **ნტ** გადასვლა განხორციელდა ქ. ლომთათიძის წესის მიხედვით (მჟღერ ხშულთა გამკვეთრება სონანტებთან მეზობლობაში). ისტორიულად ქართული **ბუნდ-** ტიპის ფუძე უნდა გვექონოდა სვანურშიც, საიდანაც ***ბუნდ** → ***ბუნინდ** → ***ბინდუ** საფეხურების გავლით განვითარდა თანამედროვე **ბინტუ** || **ბუნტ**.

ქართულში **ბინდ-/ბუნდ-** მიმართების რკვევისას მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია **ბუნდ-ოვან-**ში სწორედ **ბუნდ-** ვარიანტის გამოყენება და არა **ბინდ-ისა**; „ბინდოვან-ი“ ასეთი სიტყვაწარმოება ქართულს არ ახასიათებს(!).

ს.-ქართვ. *ბუნდ- „ნისლი, ბინდი“ → ბუნდ-ი || ბინდ-ი : სვან.
ბუნტ || ბინტუ ← *ბუნდ.

სვან. ბინულ ბზ., ლშხ., ბინილ ლნტ. „წყარო“.
ქართ. (ლენხ.) ბინ-ულ-ი „წყარო მიწიდან ამონაქუხი“, გურ. მინ-
←*ბინ-, გადა-მინ-ვა „წყლის სხვა მხარეს გადაშვება“.
ზან. (მეგრ.) ბუნ-, განო-ბუნ-ა „გადასხმა წყლის“, შდრ. ბინ-ურ-ი
„მდ. ხუნწში“.

შედარებითი ანალიზის მიხედვით ირკვევა, რომ სვან. ბინ-ილ || →
ბინ-ულ, ქართ. ბინ-ულ-ი ნაზმნარი სახელებია (შდრ. ზან. ბ-უნ-, გურ.
მინ- ←*ბინ-).

ს.-ქართვ. *ბინ-, ბინ-(ილ-) || ბინ-(ულ-) „ამოსხმა; ამოსხმული
(წყარო)“ → ქართ. ბინ-ულ-ი, *ბინ- → მინ- : ზან. ბ-უნ-, ბ-უნ-ილ-ი ||
ბინ-ურ-ი : სვან. ბინ-ილ → || ბინ-ულ.

სვან. ბირჷ-ა || ბილჷ-ა „ბზ., ბნრჷ-ა ლშხ., ბირჷ-ა ლნტ. „ცე-
ცხლის ალი“.

ქართ. ბოლ-, ბოლ-ი, ბოლ-ავ-ს, ინგილ. ბოლ-ება „ძლიერი ციებ-
ცხელება“.

ზან. ბულ-, ბულ-ა „ორთქლი“, კვამლი, ბოლი“, ჭან. „ღრუბელი“;
(მ-)ბულ-ან-ს „ბოლავს“, (მ-)ბულ-აფ-ი = ბოლ-ავ-ი, ბოლ-ა-ობ-ა.

სვანურ ფორმათაგან ბალსზემოური ბილჷ-ა შედარებით სიძველეს
აჩვენებს. დანარჩენი ალომორფები მიღებულია ლ → რ (იხ. აქვე, § 6. ლ
→ რ) პროცესისა და ჷ → ჸი → ი / ჸი გარდაქმნების შედეგად — სვან.
*ბჸლ-ა (შდრ. ზან. ბულ-ა ←*ბულ-ა) →*ბჸილ-ა → ბილჷ-ა → ||
ბირჷ-ა.

ს.-ქართვ. *ბოლ- „ბოლი; ბოლება“ → ქართ. ბოლ-ი, ბოლ- : ზან.
ბულ-ა ← ბულ-ა, (მ)ბულ- ← ბულ- : სვან. ბნრჷ-ა || ბირჷ-ა || ←
ბილჷ-ა ←*ბჸილ-ა ←*ბჸლ-ა.

ს.-ქართვ. *ბოლ- არქეტის შესატყვისებია: ანდ. ჰალ ← ფალ,
ტინდ. ჰაჲ ← ფარ, ჭამ. ჰარა || ჰაა ← ფარა, ბაგვ. ჰაჲ ← ფარ., არ-
ჩიბ. ჰილ ← ფილ, აღ. ელ ← ჰელ ← ფელ „ორთქლი“ ← ს.-დალ.
*ბალ-(ა).

სვან. **ბოლ-**, ხა-**ბოლ-**ა ბზ., ლშხ., ლნტ. „მინოხებულთა, აცოცებულთა“.
ქართ. (რაჭ.) **ბოლ-იარ-ი** „ოთხფეხთა ყიალი“.

ზან. —.

-**იარ** || -**იალ** ქართულში სუფიქსია (შდრ.: ტრ-იალ-ი, სრ-იალ-ი, ჭრ-იალ-, აღრ-იალ-ი...).

ს.-ქართვ. ***ბოლ-** „ხოხვა, ცოცვა“ → ქართ. **ბოლ-**, **ბოლ-იარ-ი** : სვან. **ბოლ-**.

ქართ. **ბოლ-**, ა-**ბოლ-**ავ-ებ-ა (კახ.) „ურმის აყირავება“, შდრ. **ბოლ-ო(ს)**.

ზან. (მეგრ.) **(მ)ბოლ-**, **ი-(მ)ბოლ-უ(ნ)** „აყირავდება“, მი-(მ)**ბოლ-**უ „აყირავდა“, **ბოლ-ო(ს)** „ბოლო“.

სვან. —.

სვანურში სათანადო ფუძე ვერ გამოვავლინეთ, შდრ. სვან. ა-**ბგლ-**აჟ-ი „ანგრეეს“.

ს.-ქართვ. ***ბოლ-(ო)** → ქართ. **ბოლ-**, **ბოლ-ო(ს)** : ზან. **(მ)ბოლ-**, **ბოლ-ო(ს)** : სვან. **ბგლ** ←***ბოლ-?**.

სვან. **ბოდრო** || **ბნარღუ** ბზ., ლშხ., **ბარღუ** ლნტ. „ფულურო, ღრუ“.

ქართ. (იმერ.) **ბოლო** || **ბოდრო** „ფულურო; დიდი ღრუ“, გურ. ბლორო „id“.

ზან. (მეგრ.) **ბურღუ** „ფულურო (დიდი)“.

ბოლოკიდური -**ო** → || -**უ** სვანურში, -**ო** ქართულში და -**უ** ზანურში სადერივაციო სუფიქსებია.

ს.-ქართვ. ***ბოდრ-ო** „დიდი ფულურო“ → ქართ. **ბოდრო** || **ბლორო** || **ბოლო** : ზან. **ბურღუ** ←***ბურღ-უ** : სვან. **ბნარღუ** || **ბარღუ** || ← **ბოდრო**.

სვან. **ბოჭოჭ** „ყვავილი“ (კნინ. **ბოჭოჭ-ოლ**).

ქართ. **ბოწოწ-ო** „სიმინდის ფოჩი, ჟუნჭრუკი“; **ბუწუწ-ი** „ცული და თხელი თმა“.

ზან. (მეგრ.) **ბოწოწ-ი** „ხავსი“.

მოცემული ფუძე ბგერწერითი აგებულებისაა.

მნიშვნელოვანია **წ** : **ჭ** მიმართება ზანურსა და სვანურს შორის, რაც მხარს უჭერს გ. როგავას დებულებას შიშინა სიბილანტთა გასისინების თაობაზე (შდრ.: ქართ. **წვეთ-** : ზან. **ჭვათ-** || **წვათ-**) ზანურში.

ს.-ქართვ. ***ბოწოწ-** „ყვავილი, ხავსი“ → ქართ. **ბოწოწ-ო** || **ბუწუწ-ი** : ზან. **ბოწოწ-ი** ← ***ბოჭოჭ-ი** : სვან. **ბოჭოჭ**.

სვან. **ბოჯგერ** ბზ., **ბოჯგ** ბქ. „ქუჩი“.
 ქართ. **ბაძგარ-ი** „შქერის მსგავსი ხე“.
 ზან. (მეგრ.) **ფენჯგორ-ე** „ცოცხა“.
 საინტერესოა **ძგ** თანმიმდევრობის პოზიციურება ს.-ქართვ. ფუძეენაში.
 სვანური **ო** ქართული **ა**-ს წილ აიხსნება **ა**-ს პოზიციური ლაბიალიზაციით.
 ს.-ქართვ. ***ბაძგ-არ-** „ცოცხა, შქერი“ → ქართ. **ბაძგარ-ი** : ზან. **ფენჯგორ-ე** ← ***ბონჯგგ-ე** : სვან. **ბოჯგ-ერ** || **ბოჯგ-**.

სვან. **ბჟღ-ერ** ბქ., ლნტ. „ჩვილი, ყრმა“.
 ქართ. **ბზღ-ილ-ი**, **ბზღ-იტ-ი** „მწერის კვერცხი“, „ტილი“.
 ზან. (მეგრ.) **ჟღირ-ტ-ი** || **ჟღირ-ტ-ალ-ი**, „ყრმა“, „ძვალრბილი“, **ო-ჟღირ-ტ-ინ-ან-ს** „ჩვილად გამოიყურება“.
 მეგრული ფუძე ***ბჟღ-ირ** და ***ბჟღ-იტ-** ლექსემათა კონტამინაციად მიიჩნევა.
 სემანტიკური თვალსაზრისით ამოსავალია **პატარის**, **უმწიფარის** გაგება.
 ყურადღებას იქცევს ზანურის მსგავსი **ლ** → **რ** პროცესი სვანურში, რასაც სხვა ფუძეებშიც ვადასტურებთ (იხ. § 6. **ლ** → **რ**).
 ს.-ქართვ. ***ბზღ-ილ-/ბზღ-იტ-** „პატარა, ყრმა; ტილი“ → ქართ. **ბზღ-ილ-ი**, **ბზღ-იტ-ი** : ზან. **ჟღ-ირ-ტ-** ← ***ბჟღ-ირ-ტ-** : სვან. **ბჟღ-ერ** ← **ბჟღ-ილ-**.

სვან. **ბჟღლ-**, **ბჟღლ-მა-ბჟღლ** ბზ., **ბჟღლ-მა-ბჟღლ** ბქ., ლნტ. „ბზუილი“, **ბჟუ-ულ** „ბჟუი“.
 ქართ. **ბზუ-ილ-ი**, **ბზუ-**, **ბზუ-ი**.
 ზან. (ჭან.) **ბჟუ-ალ-ა** „ბზუილი“.
 ქართველური ფუძეები ბგერწერითი ხასიათისაა, ამიტომაც გასაგებია სირთულეები გახმოვანებაში.
 ს.-ქართვ. ***ბჟუ-** || ***ბზუ-** „ბჟუი, ბზუილი“ → ქართ. **ბზუ-ილ-ი**, **ბჟუ-ი** : ზან. **ბჟუ-ალ-ა** ← **ბჟუ-ალ-ა** : სვან. **ბჟუ-ულ-** ← **ბჟუ-ულ**, **ბჟღლ-** ← ***ბჟ-უ-ლ**.
 ს.-ქართვ. ***ბჟუ-** || ***ბზუ-** სახეობებს ეპარალელეა: აფხაზ. **ბჟგ** „ხოჭო“, ადიღ.-ყაბ. **ბჟჳ** „ფუტკარი“...

ქართ. **ბრბ-**, **ბრბ-უნ-ვ-ა** „უსინათლოს ბეცება (საბა)“.
 ზან. **ბურბ-უ** „ლამურა“.
 სვან. —.

ქართულის ვითარებიდან თუ ამოვალთ, გამოდის რომ ზანური **ბურბ**-უ უსინათლობის (უსინათლო) ფრინველია. სხვაგან სახელდების იგივე პრინციპია ქართულშიც გამოყენებული, შდრ. **ღამ-ურ-ა** ე. ი. ღამის ფრინველი (ძვ. ქართ. მ-ღამ-ი, მ-ღამ-ი-ობ-ი).

ზანური **ბურბ-უ** სტრუქტურულად ქართულ **ბრბ-ო** სიტყვას შეესა-ტყვისება. მათ გენეტიკურ კავშირზე საუბარი ნაადრევად გვეჩვენება.

ს.-ქართვ. ***ბარბ**- „ბრბუნვა“ → ქართ. **ბრბ-უნ-** : ზან. **ბურბ-უ** ← ***ბორბ-უ**.

სვან. **ბრუჭ** ზს., ქს. „ბერწი“.

ქართ. **მროწლ-ე** „ნახირი“; საქონელი ერთიდან სამ წლამდის“.

ზან. —.

ანლაუტში დადასტურებული ქართ. **მ** : სვან. **ბ** ჩვეულებრივი მო-ვლენაა (ქართ. **მილილი**-ი : სვან. **ბურღულ**, **ღმერთი** : **ღერბეთ**...). რაც შეეხება ძირისეულ განმოვანებას, სვანური **უ** მიღებულია **ო**-სა და ბოლო-კიდური **უ** (← **ლ**)-ს შერწყმით: ***ბროჭუ** → **ბრუჭ**.

სემანტიკური მიმართება **საქონელი** ~ **ბერწი** არ არის უნიკალური — შდრ.: ქართ. **ღურაყ-ი** „წალი“ : სვან. **ღუმეყ** „ბერწი“; სვან. **ნაქად(უ)** „ორი წლის თხა“; ბზ., ლნტ. „ბერწი“; **ბერწი**-ი → აჭარ. **ბერწი**-ია „დეკეული“...

ს.-ქართვ. ***მროწლ**-(ე) „ნახირი, საქონელი“ → ქართ. **მროწლ-ე** : სვან. **ბრუჭ** ← ***ბროჭუ** ← ***მროჭლ**.

სვან. **ბურღ-**, ი-**ბურღ-ენ**-ი ბზ., ი-**ბურღ-ი** ბქ., ი-**ბურღ-ინ**-ე ლშზ., ი-**ბურღუ**-ინ-ე ლნტ. „ცომს ზელს“, „ფშვნის (ქს.)“.

ქართ. (ქიზიყ.) **ბურღ-ნ**-ა „ფეტვის ლეწვა“, მესხ. **ბურღ-ვ**-ა „ძაფის დაწეწვა“, ფშ. **ბურღ-ო** „ხორბლის, ქერის ან ფეტვის გაღეწილი ჩალა“.

ზან. —.

ქართველური ძირები სტრუქტურულ-სემანტიკურ იდენტურობას ამ-ჟღავნებენ.

ს.-ქართვ. ***ბურღ-** „ფშვნა, ლეწვა“ → ქართ. **ბურღ-**, **ბურღ-ო** : სვან. **ბურღ-**, **ბურღუ-** (ლნტ.) ← ***ბურღო** (?).

სვან. **ბურჯ-**, ხ-ე-**ბურჯ-იწლ**, ხ-ე-**ბურჯ-იელ** ლნტ. „რქენს“ ი-**ბურჯ-**იელ-ხ (პოეზ.) „ირქინებიან“, ი-**ბურჯ-იელ** „ირქინება“, ლი-**ბურჯ-იელ**, ლი-**ბურჯ-იწლ** „რქენა, ჭიდილი“, მგ-**ბურჯ-იწლ**-(ი) „მორქენალი“.

ქართ. **ბრძ**, ჰ-**ბრძ**-ავ-ს, მ-**ბორძ**-ალ-ი, **ბრძ**-ოლ-ა, მე-**ბრძ**-ოლ-ი, ე-**ბრძ**-ვი-ს, ი-**ბრძ**-ვი-ს.

ზან. (მეგრ.) **ბურჯ-**, ი-**ბურჯ-**ან-ს „ბორგავს, შფოთავს“, **ბურჯ-**აფ-ი „ჭიდილი“, მა-**ბურჯ-**ე „მბორგავი“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა საერთო წარმოშობაზე ადრეც მიუთითებდნენ (გ. დეეტერსი). ამავე ძირთან სვანური **ბორგ-** || **ბერგ-** ფორმის დაკავშირება სამართლიანად არის უარყოფილი (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). ჩვენი დაკვირვებით, ქართ. **ბრძ-** : ზან. **ბურჯ-** : სვან. **ბურჯ-** ზმნურ ფუძეთა ერთიანობა ეჭვს არ იწვევს; ფორმალურ-მატერიალურ იგივეობას სემანტიკური მხარეც ეხმიანება — ბრძოლა, ბორგვა, შფოთი, რქენა/ჭიდილი საერთო ველის სემანტიკებია.

სვანურ-ზანური ფორმები ქართულისთვისაც განმავანებულ სახეობას გვაგარაუდებინებენ, შდრ. ძვ. ქართ. მ-**ბორძ-**ალ-ი.

ს.-ქართვ. ***ბორძ-** „ბრძოლა, ჭიდილი, ქრენა, ბორგვა“ → ქართ. **ბრძ-** || **ბორძ-** : ზან. **ბურძ-** : სვან. **ბურჯ-**.

ს.-ქართვ. ***ბორძ-** „ბრძოლა“ ზმნას ენათესავება იბერიულ-კავკასიურ ენათა შემდეგი მონაცემები: ს.-ნახ. **ეშ-** „დამარცხება“, ანდ. **ბუშ-**, ბოთლ. **ბეშ-**, კარ. **ბიშ-** || **მიშ-**, ახვან. **ბიშ-**, ჰამ. **ბიშ-**, ტინდ. **ბიშ-** || **ბიშ-**, ხუნდ.

ბერძ- (← **ბერშ-**) „გამარჯვება“... ნახურ-დაღესტნური **შ** ამოსავალში **ჭ** (←***ძ**) აფრიკატს ვარაუდობს.

ქართ. (მესხ.) **ბუძ-**ულ-ად „ძუძუ“.

ზან. (ჭან.) **ბუძ-**ი „ძუძუ“.

სვან. —

ქართულ-ჭანური **ბუძ-** ძირი კარგად აჩვენებს, რომ მოცემული სიტყვა არ არის ბერძნულიდან ნასესხები. პირიქით, თუ სიტყვათა ამ რიგში შემოვიტანთ სვანურ **დუდუღ** ფორმას, მაშინ ცხადი ხდება, რომ ანლაუტური **ბ-**, **დ-** გრამატიკული კლასის ნიშნებია. **ბ** — **დ** მიმართებისთვის შდრ. ქართ. ***დინჭუღელ-** || **ბინჭუღელ-** : სვან. **მგრშუკ**, ქართ. **დინდგელ-** || **ბინდგელ-**ა (იმერ.)...

ს.-ქართვ. ***ბ/დ-უძ-(უღ-)** „ძუძუ“ → ქართ. **ძუძუ** ←***დ-უძუ**, **ბუძ-ულ-**ა : ზან. **ბ-უძ-**ი : სვან. **დ-უღ-უღ** ←***დ-უძ-უღ**.

სვან. **ბუჯერ** ლშხ., ლნტ., **ბგჯერ** ლნტ. „თარო (ჭურჭლის დასაწყობი)“.

ქართ. (გურ.) **ბუძ-უ** „თარო“, იმერ. **ბუძ-ო** || **ბუძ-ე** „ურდულის გასაყრელი ყურები“.

ზან. —

ქართული **ბუჯერ-ი** სვანურიდანაა შემოსული.

საერთოქართველურ ფუძეთა შედარება არკვევს, რომ ძირია **ბუძ-**/**ბუჯ-**, ხოლო **-უ** || **-ე**, **-ერ** სადერივაციო სუფიქსებია.

ს.-ქართვ. *ბუძ- „თარო“ → ქართ. ბუძ-ო || ბუძ-უ, ბუძ-ე : სვან.
ბუჯ-ერ → || ბგჯ-ერ.

სვან. ბღეჰ ბზ., ბღე ბქ., ლნტ., ბღეღ ლშხ. „ნაპრალი“.

ქართ. ლღელმ-ა „ბზარი“.

ზან. —.

სვანურში შებრუნებული სახეობის ალომორფები დასტურდება.
მსგავსი ვითარება სხვაგანაც შეინიშნება, შდრ. ქართ. თერძ- : სვან.

ჟეთხ- ← თეჟ- ← თერჯ- (იხ. აქვე, ჟეთხ). ე. ი. თავდაპირველად სვანურშიც *ღელმ უნდა გვქონოდა, საიდანაც საურთიერთო სუბსტიტუცია-მეტათეზისით ბღელ მივიღეთ. ხოლო დამახასიათებელი ლ → უ → ჰ || დ ფონეტიკური გარდაქმნით თანამედროვე ალომორფები განვითარდა:

*ღელმ- → *ბღელ- → *ბღეუ → ბღეჰ || ბღეღ → ბღე.

ს.-ქართვ. *ღელმ- „ბზარი, ნაპრალი“ → ქართ. ლღელმ-ა : სვან.

ბღე || ბღეღ || ბღეჰ ← *ბღეუ-.

სვან. ბძღ-გნ-, ლგ-ბძღ-გნ-ე „გალივებული“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ბურძღ-ინ-ი, ი-ბურძღ-ინ-უ, დი-ბურძღ-ინ-უ „შეინძრა; გალივდა“.

ქართული შესატყვისის უქონლობის გამო გაძნელებულია საერთო-ქართველურ გახმოვანებაზე საუბარი.

სვან. ბგნ-ღეთ, ბგლ-ნეთ ბზ., ბგნა-ღეთ ლშხ., ბგნ-ღეთ, ბუნა-ღეთ ლნტ. „ბნელი ღამე“.

ქართ. ბნ-ელ-ი, და-ბნ-ელ-ებ-ა, და-ვ-ი-ბენ-ი.

ზან. (მეგრ.) მუნ-აფ-ა „ღრუბელი“, დნ-მუნ-უ „დაბნელდა; მოიღრუბლა“.

სვანური ფორმები კომპოზიტურია; ლღეთ || ლღეთ აშკარად გამოიყოფა და ღამეს აღნიშნავს, ხოლო ბგნ || ბგნა იგივე ჩანს, რაც ქართული ბნ-ელ-ი, ბენ-. მათვე ეკედლება ზან. მუნ- ძირი. მეგრულში სახეზეა ბ → მ (ქართ. ბაწკ-ი : ზან. მონჭკ-ი...).

ს.-ქართვ. *ბან- „დაბნელება, ბნელი“ → ქართ. ბენ-, ბნ-ელ-ი : ზან.

მუნ- ← *ბუნ- : სვან. ბგნ-(ა) ← *ბან-.

სვან. ბგ-ხგ, ბქ. „სტაფილო“.

ქართ. მ-ხალ-ი || ფ-ხალ-ი.

ზან. ხულ-ი „თალგამულა, მიწათხალი“.

სვანურში თავკიდური ბგ- იმავე ფუნქციისა ჩანს, რაც ქართული მ-
(მ-ხალ-ი), ოღონდ სვანური ბ ← მ (იხ. აქვე, ქართ. მ : სვან. ბ § 10.
მ → ბ); აუსლაუტში ლ მოკვეცილია — ბგხგ ←*მგხგლ.

მნიშვნელობის გადაწევა ს ტ ა ფ ი ლ ო ← ფ ხ ა ლ ი / მ ი წ ა -
ფ ხ ა ლ ი სვანურშია საგულვებელი.

ს.-ქართვ. *(მ-)ხალ- „ფხალი, მიწათხალი“ → ქართ. მ-ხალ-ი → ||
ფ-ხალ-ი : ზან. ხულ-ი : სვან. ბგ-ხგ ←*მგ-ხგლ.

ს.-ქართვ. *(მ-)ხალ- სიტყვის მონათესავე ფუძეებს ვადასტურებთ
სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ბაცბ. გოჟ, ინგ. გმე ← გო, ჩაჩნ. გო ||
გომ „ლობიო“ ← ს.-ნახ. გოჟ ←*გოლ; ხუნდ. ჰოლო, ანდ. ჰალი, ჭამ.,
ბაგვალ. ჰალ, ახვახ., კარატ., ტინდ., ბოთლ., ლოდ. ჰალი, ხვარშ. ჰელ,
დარგ. გარა, ლაკ. გურუ, ლეზგ. ხარ-ხარ (რედუბლ.), თაბას. ხარ, აღ.
ხარ-ხარ (რედუბლ.), რუთ. ხარ, წახ. ხარა, კრიშ. ხარ-ხარ (რედუბლ.)
„ბარდა“, "ropox" ← ს.-ღალ. ვალ-ა.

ბ

სვან. **განზ** ზს., ქს. „წვივის ძარღვი“, „წვივი“.
ქართ. **გან-**, **გან-ი**, **გან-ა** „კლანჭები“, „ბრჭყალები“, **გან-**ებ-ი „წვი-
ვები; წვივის ძვლები“.

ზან. **გოჯ-ი** „მუხლი“.

სვანურში **ნ** ფონეტიკური დანართია — **განზ** ← **გან** (ს. ჟღენტი,
მ. ქალდანი).

ამოსავალი მნიშვნელობა წვივისა უნდა ყოფილიყო. ზანური
ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს ძვ. ქართულ **გოჯ-** „მუხლი“ სიტყვაში.

ს.-ქართვ. ***გან-** „წვივი; წვივის ძვალი (ძარღვი)“ → ქართ. **გან-**(ა) :
ზან. **გოჯ-ი** ← ***გოჯ-ი** : სვან. **განზ** ← ***გან**.

სვან. **გაჟუ** ბქ. „მუჭი, ბუნდოვანი, მკრთალი“.

ქართ. (აჭარ., გურ.) **გოჟო** „ყვითელი, გამხდარი (ბავშვზე იტყვიან)“.

ზან. (მეგრ.) **გგჟ-ე** || **გოჟ-ე** „ნელთბილი“.

სვანურ-ზანურ ფუძეთა განმოვანება ინლაუტში მეორეულია. ამოსა-
ვალია ქართულის ვითარება: სვან. **გაჟუ** ← ***გოჟ-ო**, ზან. **გგჟ-ე** || **გოჟ-ე**
← ***გოჟ-ე**.

ბოლოკიდური **-ო**, **-ე** ქართველური ოდენბმოვნიანი სუფიქსებია.

ს.-ქართვ. ***გოჟ-ო** (← ***გოზ-ო**) „მკრთალი; ნელთბილი“ → ქართ.

გოჟო : ზან. **გგჟ-ე** || **გოჟ-ე** : სვან. **გაჟ-უ** ← ***გოჟ-ო**.

სვან. **გარაშა** ბზ., **გარაშა** ბქ., **გარაშაშა** ლშზ., **გარაშაშა** ლნტ. „ჭა-
რი; გველის პერანგი“.

ქართ. (ქართლ.) **გერსლ-ი** „გინგლი, თმა, ბალანი“, ქვ. ქართლ.,
მოხ. **ქარსლ-ი** „თხელი ტყავი“.

ზან. —.

სვანური ალომორფებიდან უფრო ძველია ლაშხურ-ლენტიკური
გარაშაშა, სადაც ქართული **ლ-**ს პოზიციური შესატყვისი **ჟ** შენახულია,
თუმცა მეტათეზისებულია ფუძის სიღრმეში — **გარაშაშა** ← ***გარაშაშა**.

საერთოქართველური არქეტიპი ***გარსალ-** სახეობისა უნდა ყოფი-
ლიყო, საიდანაც განვითარდა **ა-**ს რედუქციით ქართული **გერსლ-** || **ქარ-**
სლ-; სვანურში დადასტურებული ფორმები საერთოსვანური ***გარაშაშა-**
უძველესი ვარიანტიდან სინჰარმონიზმის მეშვეობით მივიღეთ — ***გარაშაშა-**
→ ***გარაშაშა** → **გარაშაშა** || **გარაშაშა** → || **გარაშა** || **გარაშა**.

შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე ქარი ~ თმა, ბალანი, ტყავი კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. *გარს-ალ- „ქარი, კანი“; „თმა, ბალანი“ → ქართ. გერსლ-ი || ქარსლ-ი : სვან. გარაშა || გარაშა || გარაშაშა || გარაშაშა ←*გარაშაშუ ←*გარაშაშუ.

ქართ. (იმერ., გურ., ლეჩხ.) გარო „ხარჩოზე ან ღომზე მოყენებული ქონი (ვ. ბერიძე)“, „მსუქანი ხორცის მოხარშვის შემდეგ წყლის ზედაპირზე მოყენებული ქონი (ს. ჟღენტე)“, „თავზე მორთმეული ქონი ქვაბში საჭმლის მოხარშვისას (მ. ალავეძე)“.

ზან. (მეგრ.) გგრ-ი || გირ-ი „რძის ნახარში“; „შრატი“.

სვან. —

ზანურში ქართული ა-ს შესატყვისად უნდა ყოფილიყო ო, გვაქვს კი — გ || ი; ცხადია, ო → გ || ი განხორციელდა ზანურში გ. როგავას წესის მიხედვით.

აუსლაუტური ქართ. ო : ზან. ი სხვაგანაც დასტურდება (ღვინ-ო : ღ(ვ)ინ-ი...).

ს.-ქართვ. *გარ-ო „ნახარში ქონი, ცხიმი“ → ქართ. გარ-ო : ზან. გგრ-ი || გირ-ი ←*გორ-ო.

სვან. გარ-ჟ „კრიჭა (წისქვილის ნაწილი)“; „გეჭა, როფი“.

ქართ. გარ-ა „ქვაბის ყელ-პირი“, „კოფო“, „ჯონი“.

ზან. (მეგრ.) გუჯ-ი, ლა-გუჯ-ი „საზურგე ტომარა, დაუმუშავებელი ცხვრის ან თხის ტყავისაგან“.

მეგრულში ლა- სემანტიკის პრეფიქსად კვალიფიკაცია ბუნებრივია; აქ ლა-ს მსგავსი ფუნქციით გამოყენება საკმაოდ ხშირად შეინიშნება: ლა-კვატა || ლა-კუჩხა „ჭოლოკი“, ლა-კად-ა : კედ-არ-ო (იხ. აქვე), ლა-გვი-მორია, გვიმორა „გვიმრა“, ლა-ტყვაჟ-ია „ცუდი თოფი“ შდრ. ზმნური

ტყვაჟ-აფ-ა „ცუდად სროლა (ი. ყიფშიძე)“, ლა-ჟურ-ში „ლაყუჩი“... ლა-ს სვანურიდან სესხების დაშვება აუცილებლად არ მიგვაჩნია, რადგანაც ლა-ქართულშიც იჩენს თავს, შდრ. ლა-ფარ-ო/ფარ-ი, ფარ-ვა, ლა-ფერთხ-ა (შდრ. სვან. ფერთხ-ს „ციცხვი“)...

ქართველურ ენებში ძირად გარ- გამოიყოფა, რომელსაც ერთგვარი ჭურჭლის მნიშვნელობა ახასიათებდა.

ს.-ქართვ. *გარ- „ერთგვარი ჭურჭელი“ → ქართ. გარ-ა : ზან. -გუჯ-ი ← -გოჯ-ი : სვან. გარ-ჟ ←*გარ-ო.

სვან. **გაჟ**, **გაჟ**-ა „ძალა, ღონე“, ლგ-**გაჟ** „ღონიერი, ძლიერი“.
ქართ. (გურ.) **გალ**-ა „სუსტი“, **გალ**-, გა-**გალ**-ებ-ა „ძალის, სიმაგრის
დაკარგვა“.

ზან. —.

საყურადღებოა მნიშვნელობის ევოლუცია გურულ დიალექტში, სა-
დაც დიალექტურულად საპირისპირო შინაარსი დასტურდება. თუმცა ძალის
სემის პოვნეირება აქაც საგრძნობია, რამეთუ ძალის ნეგატიურმა გაგებამ
წარმოშვა სისუსტის ცნება: ძ ა ლ ა → ძ ა ლ ი ს და კ ა რ გ ვ ა →
ს ი ს უ ს ტ ე || ს უ ს ტ ი.

სვანურში შეიმჩნევა **ლ** → **ჟ** პროცესი, რაც ბუნებრივია ამ ენის
ფონეტიკისთვის (იხ. აქვე, § 3. **ლ** → **ჟ**).

ს.-ქართვ. ***გალ**- „ძლიერება, ღონე“ → ქართ. **გალ**-ა, **გალ**- : სვან.
გაჟ- ← **გალ**-.

სვან. **გაწ**-რ ბქ. „წვივი“.

ქართ. (ფშ.) **კაწ**-არ-ი „ბრჭყალი“.

ზან. **კონჭ**-ი || **კოჭ**-ი „კოჭი“.

სვანურში შეინიშნება **კ** → **გ** პროცესი, რაც სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში ახსნილია, როგორც მკვეთრთა პოზიციურ-დისიმილაციური გა-
მჟღერება, შდრ.: **ჭაჭ** → **ჭაჭ**, **ტუტა** → **დგტ**... (გ. როგავა). გარდა ამი-
სა, საყურადღებოა **წ** → **ჭ** → **წ** პროცესი სვანურში, რაზეც ზანური ეკ-
ვივალენტი მიანიშნებს — სვან. **გაწ**-რ ← ***კაჭ**-რ ← ***კაჭ**-არ.

ასე რომ, ამ შემთხვევაში საერთოქართველურ ძირად **კაწ**- გამოიყო-
ფა (-**არ**, -**რ** აფიქსებია ქართულსა და სვანურში). მისი ეტიმონი
წ ვ ი ვ - კ ო ჭ ი ს ა უნდა ყოფილიყო. წვივი → ბრჭყალი სემანტიკური
ევოლუციისთვის ქართულში შდრ. **გაზ**-(ებ-)ი ლექსემა რომლისთვის დამა-
ხასიათებელია როგორც „ბრჭყალის“, ისე „წვივის“ სემანტიკა.

ქართული **კოჭ**-ი ზანიზმია, რომელიც **ნ**-ს ფონეტიკურად დართვა-
მდე არის შეთვისებული — ს.-ქართვ. **კაწ**- → ზან. **კოჭ**- → ქართ. **კოჭ**
(შდრ. სომხ. **კუოჭ**).

ს.-ქართვ. ***კაწ**- „წვივი, კოჭი“ → ქართ. **კაწ**-არ-ი : ზან. **კონჭ**-ი ←
კოჭ-ი : სვან. **გაწ**-რ ← ***კაჭ**-რ ← ***კაჭ**-არ.

სვან. **გაღ**- || **გედ**-, **ხ-ა-გად**-ი (ამ-**გაღ**-ინ-და) ბზ., ბქ., **ხ-ა-გად**-ი
(ამ-**გედ**-და) ლშხ., **ხ-ა-გედ**-ი ლნტ. „ეძინება“; ქს. „სძინავს“.

ქართ. **გდ**-, ა-**გდ**-ია, (და)ე-**გდ**-ებ-ა, ე-**გდ**-ო.

ზან. —.

სტრუქტურული იდენტურობა ადვილი დასანახია. ყურადღებას იქცევს სიტყვათა სემანტიკა. მნიშვნელობათა მსგავსი ცვალები კარგად ჩანს ხუნძურ-ანდიურ ენათა მასალაშიც — შდრ. ხუნძ. **გირ-** „დაგდება, დაგორება“, ანდ. **გირ-დ-** „დაწოლა“ : ტინდ. **გორ-დ-** „ძილი, თვლემა“ (ქართ. **გორ-ავ-**ს ტ. გუდავა).

ს.-ქართვ. ***გად-** || ***გდ-** „გდება, ძილი“ → ქართ. **გდ-** : სვან. **განდ-** || **გედ-**.

სვან. **-გან** || **-გენ**, **ლგ-გან** ზს., **ლნტ.**, **ლგ-გენ** უშგ., **ლგ-გან** ლშხ. „განიერი“.

ქართ. **გან-ი**, **გან-იერ-ი**, **გან-** (ზმნისწინი).

ზან. **გო** (←***გონ-**) „გა- ზმნისწ.“.

ს.-ქართვ. ***გან-** „განი, განიერი“ → ქართ. **გან-**, **გან-იერ-ი** : ზან.

გო- ← **გონ-** : სვან. **გან** || **გენ** || ← **გან** (შდრ. ს.-ნახ. **გან-** „შორი“).

სვან. **გატ** ზს., **ლნტ.**, **გატ**. ლშხ. „ქატო“.

ქართ. **ქატ-ო**.

ზან. (მეგრ.) **ქუთ-ია** „მცენარე (თხები ძლიერ ეტანებიან)“.

ქართულ **ქატ-** ძირს კანონზომიერად შეესატყვისება ზანური (მეგრული) **ქუთ-**. ი. ყიფშიძე ლექსიკონში **ქუთ-ია** ფორმასაც უთითებს, რაც არ უნდა იყოს მართებული.

მეგრულის ჩვენება იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ მცენარის სახელწოდებაა შემონახული; თორემ ქატოს გაგებით ქართული სიტყვა გამოიყენება.

ს.-ქართვ. ***ქატ-** „ქატო (მცენ.)“ → ქართ. **ქატ-ო** : ზან. **ქუთ-ია** ←***ქოტ-ია** : სვან. **გატ** || **გატ** ←***ქატ**.

ს.-ქართვ. ***ქატ-** უკავშირდება მონათესავე ენათა მონაცემებს წინააზიოდან, შდრ.: ხათური **ქაით**, ჰურიტული **ქადე** || **ქათე** „მარცვალი, ქერი“.

სვან. **გაჟ** ზს., **გაჟ**-აღ ბქ. „ნატეხი“.

ქართ. **გალ-** || **გლ-**, **გა-გალ-ვა** „დანაყვა“, **გლ-**ა „ჩეჩქვა“, ქიზიყ. **ნა-გალ-**ი „ნალეწი“.

ზან. —.

სვანურში გვაკლია ზმნური ფორმები, რომელიც **გაჟ-** ტიპის უნდა ყოფილიყო; ბალსქვემოურ **გაჟ-აღ** სახელში **-აღ** სუფიქსად გამოიყოფა. **ლ** → **ჟ** ფონეტიკურმა პროცესმა აქაც იჩინა თავი (იხ. აქვე, § 3. **ლ** → **ჟ**).

საერთოქართველურ დონეზე აღდგება **გალ-** ზმნური არქეტიპი, რომელსაც ახასიათებდა **გ ა ტ ე ხ ი ს**, **დ ა ნ ა ყ ვ ა** - ჩ ე ჩ ქ ე ი ს შინაარსი.

ს.-ქართვ. *გალ- „ტეხა, დანაყვა-ჩეჩქვა“ → ქართ. გალ- : სვან. გჷუ || გაუ-(ვლ) ← *გალ-.

სვან. გჷჩ ზს., ლნტ., გეჩ ლშხ. „დანა“ (გჷჩჷ-შ ნათ. ბრ. ფორმა).

ქართ. გაცა → || გაც-ი „კერპი, ღმერთი (წარმართული)“.

ზან. გოჩა „ად. საკ. სახელი“.

გჷჩჷ-შ ნათ. ბრ. ფორმა აჩვენებს, რომ სვან. გჷჩ || გეჩ ისტორიულად გოჩა არქეტიპისაგან მომდინარეობს. გჷჩ(ა) : გაცა : გოჩა სემანტიკური შეპირისპირებისას სვან. დანის (იარაღის) გაგება ამოსავალი ჩანს (შდრ. ქართ. წათ-ი „იარაღი“ → წათ-ე „მეფის სახელი“ : ზან. ჯორთ- || ჯვირთ- „წათი“ (გ. როგავა)) ქართველური ენებისათვის და მიგვითითებს, რომ ქართულ წარმართულ პანთეონში გაცა || გაც-ი იარაღის, ომის ღმერთი იყო. ოღონდ კონკრეტულად „დანის“ მნიშვნელობა გვიანდელი ჩანს სვანურში. უფრო ძველი მჭრელი იარაღის (ხმლის, სატევრის) სემა უნდა ყოფილიყო. ხმალი → დანა მნიშვნელობის გადაწვევისათვის შდრ. ქართ. ვმ-ალ-ი „ხმალი“ : ზან. ხამ-უ „დანა“.

(გაცა : გოჩა) ფუძეს მეგრული ქიარ-იშ ხატი „ქიარ-ის ხატი“ უნდა შეიცავდეს: გოჩა → გოჩა-შ-ი → გოა-ჩ-ი → ქიარ-ი.

ს.-ქართვ. *გაცა- „ღმერთი (ომის, იარაღის)“ → ქართ. გაცა || გაც-ი : ზან. გოჩა : სვან. გჷჩ || გეჩ ← გჷჩა.

სვან. გდ-, ხ-ო-გდ-ურ „უჭირავს, ხელი უკიდია“.

ქართ. გდ- „ჩაგდება ხელში“.

ზან. რდ-, ა-რდ-ებ-ა (გდ → რდ გ. როგავა), ქართ. ვარდ- ← ზან. ო-გდ-¹ (არნ. ჩიქობავა).

-ურ ზმნური სუფიქსია სვანურში და სხვაგანაც გამოიყოფა: ხ-წ-ყჷჩ-ე „ატეხს“, ა-ყჷჩ-ურ-ე „ამტვრევს“, ხ-ა-ყჩ-ურ-ე „ატეხს“; ა-ღფ-ი || ა-ღწფ-ი „ღებავს“, ა-ღფ-ურ-ე || ა-ღაფ-ურ-ი „შავად მოსავს“...

აქ აღწერილი ს.-ქართვ. გდ- ძირი უკავშირდება *გად- ზმნას (იხ. ზევით).

სვან. გებ-/გიბ-, ხ-წ-გებ-ე (ლა-ხ-ა-გიბ-ე) „არჭობს, ასობს“.

ქართ. გებ-, ა-გებ-ებ-ს, ა-გებ-ა...

ზან. გ-აფ-ა, ო-გ-აფ-ს || ო-გ-ან-ს „წამოაცვამს, წამოაცმევს“, ო-გაფ-ა „სახუნელი, გუთან“.

ქართულ-სვანურში -ებ სუფიქსი ფუძეს არის შეხორცებული; ზან-ურთან შედარება მას გამოანაწევრებს (შდრ. გებ- : ზან. გ-აფ- ← *გ-აბ-,

ქართ. **დღვებ-** ← **დღვ-ებ-** : ზან. (ჭან.) **დღვ-ალ-** „დღვება“... **-ებ** || **-ეფ** სუფიქსისათვის სვანურში (იხ. აქვე § 39-40).

ს.-ქართვ. ***გ-(ებ-)** „სობა, წამოცმევა, გებება“ → ქართ. **გებ-** : ზან. **გ-აფ-**, **ო-გ-აფ-ა** : სვან. **გებ-/გიბ-**.

სვან. **გებ-/გიბ-**, **ხ-ე-გბ-ენ-ი** (ოთ-**გაბ**) ბზ., ლზზ., **ხ-ე-გებ-ენ-ი** ლნტ. „ელრძობა“, **ხ-ო-გბ-ე** (ოთ-**გიბ**) „უსხლეტს“.

ქართ. **გ-**, **გ-ებ**, **გადა-ე-გ-ებ-ა**, **გადა-ე-გ-ო**.

ზან. **გ-**, **გ-აფ-**; გინო-**გ-აფ-ა** „გადაგება, **ო-გ-აფ-ურ-ი** „საგები“, „გადასახადი“.

-ებ თემის ნიშანი აქაც ფუძეს არის შეხორცებული — **გებ-**, მაგრამ ქართულ-ზანურის ჩვენება მას ცალკე გამოგვაცოფინებს.

„ლრძობის“ მნიშვნელობა სვანურში **გ ა დ ა ს მ ი ს**, **გ ა დ ა გ ე ბ ი ს** (გადაეგო) გვიანდელ განვითარებას წარმოადგენს. მსგავსი შემთხვევა ზანურშიდან არის ცნობილი, შდრ. მეგრ. გინო-**რშუმ-აფ-ა** „ლრძობა“ : ქართ. **გადა-სმ-ა** („ლრძობა“ ← „გადასმა“).

ს.-ქართვ. ***გ-** „გება“ → ქართ. **გ-**, **გ-ებ-** : ზან. **გ-**, **გ-აფ-** : სვან. **გებ-** ← **გ-ებ-**.

სვან. **გემ**, ლე-**გემ** „დასახურავი“, **გუმ** „ხის საცობი“; „ფიჭვის ქერქი კასრის ძირის **ამოსაგმანად**“.

ქართ. **გმ-ან-** „დაცობა, დაგმანვა“, **სა-გმ-ან-ი**.

ზან. —.

გმ-ან- რედუქცირებული ფუძე ჩანს ქართულში: **გVმ-ან-** → **გმ-ან-**. რედუქციის მიზეზი **-ან** სუფიქსის დართვა უნდა იყოს, რომელიც გამოსაყოფია.

ს.-ქართვ. ***გVმ-** „დაცობა, გმანვა“ → ქართ. **გმ-ან-** : სვან. **გემ-** || **გუმ**.

სვან. **გეჭ** ბქ., ლნტ. „თოხი“ (წისქვილის ხორბლის სატრიალებელი რკინა).

ქართ. **გაზ-ი** „მარწუხი“.

ზან. —.

სვან. **ე** კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. **ა-ს**, შდრ. ქართ. **ა** : სვან. **ე (სამ-ი : სემი, ძაღლ-ი : ყელ(ჟ)...) .**

ქართ. **გაზ-ი** სპირანტიზებული ვარიანტია ისტორიული **გაძ-**ისა, რაც **ძ** || **ზ** სუბსტიტუციით აიხსნება (შდრ. **ძან-ილ-ი** || → **ზან-ილ-ი**, **ძრან-ვ-ა** || → **ზრან-ვ-ა...**).

ს.-ქართვ. *გაძ- „თოხი, მარწუხი“ → ქართ. **გაზ-ი** (← **გაძ-ი**) : სვან. **გეჯ** ← **გაჯ** (შდრ: ს.-ნახ. **გერძ** „იარალი“, ხუნძ. **გაზა** ← **გაძა**, ანდ. **გაზა** ← **გაძა**, ბაგვ. **გალჭა**, ბოთლ. **გაჯა**, დარგ. **გაძა**, ლაკ. **ქაზა**, წახ. **გაძაძ** „წერაქვი“...)

სვან. **გინდერ** || **გინდორ** „ჩაქინდრვა“.
ქართ. **ქედ-ი**, **ქინდრ-** „ჩაქინდრვა“, გურ. **ქინდრ-**ი „მსუქანი კისერი“, ლეჩხ. **ქინდრ-ებ-ი** „კისერი“ (pluralia tantum).

ზან. **ქინდირ-ი** „კისერი, ქედი“.

ყურადღებას იქცევს **ქ** → **გ** პროცესი სვანურში, რაც არ არის უნიკალური — სვან. **გატ** : ქართ. **ქატო**, სვან **გიცარ** „ვერძი“ : მეგრ. **ქაცარი** „თიკანი“...

ს.-ქართვ. ***ქინდ-Vრ-** „ქედი, კისერი“ → ქართ. **ქინდრ-**, **ქედ-ი** : ზან. **ქინდირ-ი** : სვან. **გინდერ** || **გინდორ** ←***ქინდერ-**.

სვან. **გიცუ-**რ-ილ ბზ., **გიც-**რ-ულ ბქ., ქს. „კვლიავი“.

ქართ. **ქაცვი**-ი (მცენ.).

ზან. (მეგრ.) **ქუც-**ი „ქაცვი“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა საერთო წარმომავლობა ცნობილია (ბ. ჭარაია, გ. კლიმოვი...). მათვე უკავშირდება სვანური **გიცუ-**რ-ილ ←***გიცუ-**რა-ილ (-**რა** მცენარეთა დაბოლოებაა, -**ილ** — კნინობითობის სუფიქსი).

ანლაუტში შეიმჩნევა **ქ** → **გ** და **ა** → **ი** ფონეტიკური პროცესები, რაც დამახასიათებელია სვანურისთვის, შდრ. სვან. **გიცარ** : მეგრ. **ქაცარი**-ი „ციკანი“, იხ. წინა მაგალითი.

შეფარდება სემანტიკურ ღონეზე კ ვ ლ ი ა ვ ი ~ ქ ა ც ვ ი ბუნებრივია.

ს.-ქართვ. ***ქაცუ-** „ქაცვი; კვლიავი“ → ქართ. **ქაცვი**-ი : ზან. **ქუც-**ი ←***ქიცვი**-ი : სვან. **გიც-**რ-ულ || **გიცუ-**რ-ილ ←***ქაცუ-**რა-(ილ).

სვან. **გიჭ-**, ი-**გჭ-**ე (ად-**გიჭ**, ად-**გიჭ-**ე ზს., ლნტ., ოთი-**გჭ**, ედ-**გიჭ**, ედ-**გიჭ-**ე ლშხ.) „აკავებს, იჭერს“, **გაჭა** „გაძლება“, ლე-**გიჭ** „დასაჭერი“.

ქართ. **გაწარი-ი** „გრძლად ნაგები მახე (საბა)“ ← ეტიმ. „საჭერი, დამჭერი“.

ზან. —

სვანური **გიჭ-** შეიძლება აბლაუტური სახენაცვალი იყოს **გაჭა** „გაძლება“ ზმნისა. ამაზე ნათლად მიუთითებს ლე-**გიჭ** „დასაჭერი“ ალომორ-

ფი; ე. ი. **გაჭ-** → **გიჭ-** || **გიჭ-**.

ქართულ **გაწ-არ**-ში **-არ** დერივაციული სუფიქსი ჩანს (შდრ. **ჭაგ-ი** || **ჭაგ-არ-ი...**). ზმნური ***გაწ-** ქართულში ვერ გამოვავლინეთ.

ს.-ქართვ. ***გაწ-** „დაჭერა, მახე“ → ქართ. **გაწ-არ-ი** : სვან. **გაწ-** || **გაწ-** || **გაწ-**.

სვან. **გოგუერ** (მრ. რ. **გოგორ-ალ**) „ურმის თვალი“.

ქართ. **გოგორ**-ა „ერქვანთ თვალი საბრუნავი“ (საბა), **გორგოლ**-ა || **გორ-გოლ**-აჟი „პატარა ბორბალი“.

ზან. **გორგოლ**-ია „პატარა ბორბალი; რგოლი“.

ქართველური ფუძეები მიღებულია იმ **გორ-** ძირის რედუბლიკაციის (**გორ** + **გორ-**), რომელიც დღესაც ჩანს ქართულ **გორ-** (**გორ-ავ-ს**) ზმნა-ში (შდრ. **ბრ-** „ბრუნავს“ → **ბორ-ბალ-ი**).

აქ წარმოდგენილი ქართველური ფუძეები შეიძლება მეორედბოდეს სხვა საერთოქართველური წარმომავლობის სიტყვებშიც: ქართ. **მ-გრგვალ**-ი : ზან. **კვარკვალ**-ია : სვან. **გირგოდ** ლმზ., **გორგუედ**, **გირგედ** ზს. „რგოლი, რკალი“; ქართ. **გვირგინ**-ი : ზან. **გურგინ**-ი : სვან. **გურგუინ** ბზ., **გუირგუინ** ლნტ. „გვირგინი“... (შდრ. ქართ. **გორგალ**-ი, სვან. **გურ-ან** „გორება“, ზან. **გვანგვალ**-ი „გორვა“...)

ს.-ქართვ. ***გორ-გორ-** „ბორბალი“, ***გორ-** „გორვა“ → ქართ. **გორ-გორ**-ა, **გორ-გოლ**-ა, **გორ-** : ზან. **გორ-გოლ**-ია, **გვან-გვალ**-ი : სვან. **გო-გუერ**- || **გო-გორ**- ← **გორ-გორ-**, **გურ-ან**.

გორ-გორ- სიტყვის შესატყვისებია ასევე გაორკეცებული ფუძეები მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ბაცბ. **გოგო** „რგოლი, რკალი“, **გორგ**-ი „მრგვალი“, ინგ. **გაერგ-ჰ** „მრგვალი“, ჩაჩნ. **გუორგ**-ი; ხუნძ. **გურგინ**-აბ, ანდ. **გურგუმ**-ა, ლოდ. **ჯირჯამ**-უ, ტინდ. **კორკალ**-ობ, კარ. **გერგამ**-ობ, ახვან. **გიგა** || **გირგან**..., ლაკ. **ქურქი**, დარგ. **ურურუა** ← ***გურურუა**, არჩიბ. **გურგო**, თაბას. **გერგმი** „მრგვალი“... შდრ. შუმ. **გი-გირ** „საბრძოლო ეტლი“... **ბორბლის** აღმნიშვნელი ტერმინის არსებობა საერთოიბერიულ-კავკასიური ერთობის დონეზე მეტად მნიშვნელოვანია ჩვენი ხალხების კულტურული წარსულის, და, საერთოდ, ცივილიზაციის ისტორიის თვალსაზრისით.

ქართ. **გრაკ-ალ-ი** (მცენ.), **გრკ-ო** „რკო“.

ზან. (ჭან.) **კურკ-ა** „წკა“, მეგრ. **კვ** „რკო“.

სვან. —

წინამდებარე დაკავშირება მოტანილია იმის საილუსტრაციოდ, რომ საერთოქართველურ ენობრივ დონეზე არსებობდა **მურხის** აღმნიშვნელი სხვა სინონიმური სიტყვა. კერძოდ, ჩვენი აზრით, **გრაკ-ალ-ი** იყო მცენარე (მუხა), ხოლო მისი ნაყოფი **გრკ-ო** „რკო“. ე. ი. **წიფელ-ი** (ხე) —

წიფ-ი || **წიფ-წიფ-ი** (ნაყოფი) ტიპის მიმართება უნდა გვექონოდა. მოგვიანებით ისტორიულ ქართულში სურათი შეიცვალა მას შემდგომ, რაც ენაში გარვეცვლდა დაღესტნური წარმომავლობის **მუხა** სიტყვა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე თითქოს ირკვევა, რომ ჭანური

კურკ-ა ← ***გურკ-ალ-** ფორმა საერთოქართველური **გრაკალ-**ის (ხის) შესატყვისია, ხოლო მეგრული **კვ** ნაყოფის **გრკ-ო**-ს უშუალო გაგრძელებაა —

გრკ-ო → ***რკ-უ** → **კვ**.

ჭანური **კურკ-** ძირი არის საფუძველი ლათინური **querq-us** „მუხა“ ფუძისთვის. რომელიც აშკარა ქართველური წარმომავლობისა ჩანს.

ს.ქართვ. ***გრაკ-ალ-** „მუხა“, ***გრაკ-ო** || ***გრკ-ო** „რკო“ → ქართ.

გრაკ-ალ-ი, **გრკ-ო** : ზან. **კურკ-ა** ← ***გურკ-ალ-**, **კვ** ← ***რკ-უ** ← ***გრკ-ო**.

ს.ქართვ. ***გრაკ-** ძირის შესატყვისებია: ბეჟიტ. **კჷკჷ**, დიდ. **აკ**, ჰინუხ. **აკ** „წკა“, ხვარშ. **-რკა** (მუჟუ-**რკა**) „რკო“, ლეზგ. **კვკალ**, თაბ. **კე-კელ**, კრიწ. **კაფ**, ბუღლუხ. **კაფ** „წკა“ .., ბაცბ. **კურკო** „რკო“.

სვან. **გურ-** [ლა-ნ-**გურ-**] „ენგური“.

ქართ. ე-ნ-**გურ-ი**, ე-**გრ-ის-ი**, მ-ე-**გრ-ი** || მ-ე-**გრ-ელ-ი**.

ზან. (მეგრ.) ი-ნ-**გგრ-ი** || ი-ნ-**გირ-ი**, მ-ა-**რგ-ალ-ი** ← მ-ა-**გრ-ალ-ი**,

ჭან. მ-ა-**კრ-ონ-ი** ← მ-ა-**გრ-ონ-ი** „მეგრელი“ (ა-**გრ-ონ-ი** „ეგრისი“), **მარგ-ულ-ი** = **მეგრ-ულ-ი**.

ი. ყიფშიძე ჟ. შარდენზე დაყრდნობით **ლანგურ-ი** სახეობას იმოწმებდა მდ. ენგურის აღსანიშნავად. შეიძლება დაისვას საკითხი მისი სვანურობის შესახებ — **ლ-ან-გურ-**. **ლ-**ს დართვა **-ა-**ს წინ არ არის სვანურისთვის უცხო, შდრ. ზან. ორტეინ-ი || ორტილ-ი : სვან. **ლ-ა-რ-ტამ** „ბოსტანი“. ამოსავალი სვანური ვარიანტი **ლ-ენ-გურ-** || **ლ-ენ-გურ-** უნდა ყოფილიყო, საიდანაც **ე** → **ჷ** → **ა** უკუმიმართულების უმლაუტის წესით (მ. ქალღანი) **ლ-ან-გურ-** განვითარდა.

ჭანური **მ-ა-კრ-ონ-ი** (არნ. ჩიქობავა), ჩვენი დაკვირვებით, იძლევა ძვირფას ინფორმაციას ეგრისის სამეფოს საკუთრივ ზანური სახელწოდების შესახებ. ვფიქრობთ, **ე-გრ-ის-ი** მეგრულ-ჭანურად ***ა-გრ-ონ-**ად იწოდებოდა, სადაც **-ონ** მრავლობითობის ზანური სუფიქსია (შდრ. ქვალ-**ონ-ი**, თაგილ-**ონ-ი**, ნიშ-**ონ-ი**...), ხოლო ***მ-ა-გრ-ონ-ი** აღნიშნავდა **ა-გრ-ონ-ი** „ეგრისი“ ქვეყნის მკვიდრს ისევე, როგორც **მ-ე-გრ-ი** **ე-გრ-ის-ის** მკვიდრს ქართულში (**არგონავტ-**შიც მეგრული **არგონ-** ← **ა-გრ-ონ-** „ეგრისი“ სიტყვა ჩანს) (შდრ. **მარგ-ულ-ი** (= **მეგრ-ულ-ი**) „შავქლიავი“, "чернослив").

სამართლიანია ფიქრი **ე-გრ-ის-ისა** და **ე-გურ-** → **ენგურ-**ის საერთო წარმომავლობის შესახებ (ო. კახაძე).

ს.-ქართვ. ***ე-გურ-** „ენგური; ეგრისი“ → ქართ. **ე-ნ-გურ-ი**, **ე-გრ-ის-ი** ← **ე-გურ-ის-ი**, **მ-ე-გრ-ი** || **მ-ე-გრ-ელ-ი** : ზან. **ი-ნ-გგრ-ი** || **ი-ნ-გირ-ი** ← ***ა-ნ-გგრ-ი** ← ***ა-გურ-ი**, **ა-გრ-ონ-ი** ← **ა-გურ-ონ-ი**¹, **მ-ა-კრ-ონ-ი** ← **მ-ა-გრ-ონ-ი** ← **მ-ა-გურ-ონ-ი**, **მ-ა-რგ-ალ-ი** ← **მ-ა-გრ-ალ-ი** ← **მ-ა-გურ-ალ-ი** : სვან. **ლ-ა-ნ-გურ** ← **ლ-ე-ნ-გურ** || ← **ლ-ე-გურ**.

ს.-ქართვ. ***ე-გურ-** სიტყვის შესატყვისია მდინარის აღმნიშვნელი ფორმები იბერიულ-კავკასიურ ენებში: დიდ. **ქერუ**, ხვარშ. **ქულა** ← **ქურა**, ჰინ. **ქორა**, ჰუნზ. **ქურო**, ბეჟიტ. **ქუჟო** ← **ქურო**, კრიწ. **ქურ**, ბუ-დუხ. **ქურ**, უდ. **ქურ** „მდინარე; ნაკადული“.., აფხაზ. **ა-გრ-**უა „მეგრელი“.

სვან. **გურ-ნა** ზს., ლშზ., **გურ-ანა** ლნტ. „ქვასანაყი“.

ქართ. **გორ-ა** || **გორ-ო** „ერთგვარი ჭურჭელი“.

ზან. (მეგრ.) **ქვინჯ-ე** || **ქვიჯ-ე** „როდინი, ქვიჯ-ა“.

საერთოქართველურ ძირად **გორ-** გამოიყოფა, რომლის კანონზომიერი შესატყვისია მეგრული **ქვიჯ-** → || **ქვინჯ-**, სვანური **გურ-** ← **გორ-** (შდრ. **ფხლ-ე** || **ფხულ-ე**) ძირები. ზანურში თავდაპირველად **გორ-**ის კანონზომიერ ეკვივალენტად ***გუჯ-** გვექნებოდა **ო** : **უ**, **რ** : **ჯ** კორესპონდენციებით, მოგვიანებით მისგან **უ** → **ვი** (შდრ. ქართ. **თხორ-ი** : ზან. **თხვირ-ი**...) და **გ** → **ქ** ფაკულტატიური პროცესების გავლით თანამედროვე **ქვიჯ-** || **ქვინჯ-** ჩამოყალიბდა. ქართულსა და მის დიალექტებში გავრცელებული **ქვიჯ-ა** || **ქვიჯ-ე** ზანიზმად კვალიფიცირდება.

საინტერესოა ამ სიტყვის სემანტიკური მხარე. თუ ქართულსა და ზანურში ის ფილ-(შდრ. ფილ-თა ქვა)/როდინ-ჭურჭლის მნიშვნელობით ხასიათდება, სვანურში, პირიქით, ქვასანაყს აღნიშნავს. მსგავსი სემანტიკური სხვაობა აიხსნება საერთოქართველური ფუძის პოლისემიურობით, **გორ-** ერთდროულად როდინსაც შეიცავდა და ქვასანაყსაც (შდრ. ქართ. ფილთაქვა 1. როდინი, 2. ქვასანაყი (ქეგლ-ი)).

ს.-ქართვ. ***გორ-** „ფილთაქვა“ → ქართ. **გორ-ა** || **გორ-ო** : ზან.

ქვიჯ-ე || **ქვინჯ-ე** ← ***გუჯ-ე** : სვან. **გურ-ნა** || **გურ-ანა** ← ***გორ-ანა**.

სვან. **Გ-გჷ**, **მჷ-გჷ** „ტრედი“.

ქართ. **გულ-იო** „მომცრო ტრედია ველური (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **გგ** „როჭო“.

¹ შდრ. ძვ. ქართული პროვინციის სახელი **ა-რ-გ-ჷ-ე-თ-ი** ← ***ა-გ-ჷ-რ-ე-თ-ი** ← ***ა-გ-ჷ-რ-ე-თ-ი** = **ა-გ-რ-ონ-ი** ← ***ა-გ-ჷ-რ-ონ-ი** (მ-ა-რგველ-ი, მ-არგველ-ა-შვილი ← ***მ-ა-გჷრ-ელ-ი**).

სვანურში -**გუ** ძირი მიღებულია შემდეგი საფეხურების გავლით :
მუ-გუ ←***მუ-გუ** ←***მუ-გულ**. **მუ**- პრეფიქსისათვის ფრინველთა სახელ-
წოდებებში შდრ. სვან. **მგ-სირ** ←***მუ-სირ** „როჭო“ : ქართ. **სირ-ი**
(ჰ. ფენრიხი).

ს.-ქართვ. ***გულ**- „ველური მტრედი“ → ქართ. **გულ-იო** : ზან. **გგ**
←***გუ** ←***გულ**- : სვან. **მუ-გუ** ←***მუ-გულ** (შდრ.: ხუნძ. **მეჭუ**, დარგ.
ლადუა „მტრედი“).

სვან. **გუალ** ზს., ქს. „ბოსელი.
ქართ. **გომ-ი**, **გომ-ურ-ი**.
ზან. —.

ყურადღებას იქცევს სვანური ფუძის აუსლაუტი, სადაც ქართული
მ-ს წილ **ლ** სონანტი დასტურდება. შემთხვევა არ არის უნიკალური (ქა-
თამ-ი : ქათალ... იხ. § 9. **ლ** : **მ**). სომხური **გომ** „ბოსელი“ ქართულიდან
არის შეთვისებული.

ს.-ქართვ. ***გომ**- „ბოსელი, გომური“ → ქართ. **გომ-ი**, **გომ-ურ-ი** :
სვან. **გუალ** ←***გოლ**.

სვან. **-გუწალ** || **-გუალ**-, მუ-**გუწალ** ზს., ლნტ., მუ-**გუალ** ლშხ. „კვარი“.
ქართ. **გოლ**-ი „თაფლის ჯუეზა (საბა)“, მთიულ. „ფუტკრების მიერ
აშენებული ფიჭა“, **გოლ**-ეულ-ი.
ზან. —.

ქართველურ ენათა ეს მონაცემი უეჭველ სემანტიკურ-ფორმალურ
ერთიანობას ამჟღავნებს. ამოსავალია თაფლის გაგება (შდრ. ძვ.
ქართ. ...უტკბილეს უფროს თაფლისა და გოლეულისა (ფსალმ.)). „კვარ-
ის“ სემა სვანურში განვითარდა თაფლის სანთლისაგან (შდრ. მეგრ. თო-
ფურ-სანთელი = თაფლ-სანთელი).

ხმოვნური მიმართება სვან. **ტა**: ქართ. **ო** ბუნებრივია (სვან. ჩ**ტა**ლ :
ქართ. ც**ო**რ-, სვან. გ**ტა**ლ- : ქართ. გ**ო**მ-ი).

ს.-ქართვ. ***გოლ**- „თაფლი (ფიჭა)“ → ქართ. **გოლ**-ი, **გოლ**-ეულ-ი :
სვან. მუ-**გუწალ** || ← მუ-**გუალ** ←*მუ-**გოლ**, **გუალ**- ←***გოლ**-.

სვან. **გუწამ** || **გუამ**-, ან-**გუამ**-ე ბზ., ან-**გუამ**-ინ-ე ბქ., ან-**გუამ**-ინ-ე
ლშხ., ან-**გუამ**-ინ-ე ლნტ. „გმობს“.
ქართ. **გმ**- „გმობა“, სა-**გმ**-ობ-ი; ძვ. ქართ. **გი**-ობ-ა „გმობა“, სა-**გი**-
ობ-ელ-ი, ჰ-**გი**-ობ-ს, **გი** ← **გივ**-?.
ზან. —.

თუ ძველი ქართული **გი-ობ-ა** (← **გივ-ობ-ა**) გენეტურად უკავშირდება **გმობა-ს**, მაშინ უძველეს ს.-ქართვ. სახეობად ***გიჟ-ამ-** არის საავარაუდო (შდრ. სვან. **გჟჟმ-** ← **გVჟჟმ-**).

ს.-ქართვ. ***გიჟ-** (← ***გეჟ-?**) → || ***გჟჟ-ამ-** „გმობა“ → ქართ. **გი-**, **გმ-** : სვან. **გჟჟმ-** || **გჟჟმ-** ← ***გVჟჟმ-**.

სვან. **გჟჟ-ან-ჰ** ბზ., **გჟჟ-ან-ა** ბქ., ლნტ., **გჟჟ-ან-აჲ** ლშხ. „მტირალა“, **მა-ნ-გჟჟ-ამ** „სამძიმარი“, **ლა-გჟჟ-ნ-ი** ზს., ლშხ., **ლა-გჟჟ-ან-ი** ლნტ. „სატირალი“, **ლი-გჟჟ-ან-ე** ბზ., **ლი-გჟჟ-ან-ე** ბქ., ლნტ., **ლი-გჟჟ-ან-ე** ლშხ. „ატირება“, **ი-გჟჟ-ან-ე** ბზ., **ი-გჟჟ-ან-ე** ბქ., ლნტ., **ი-გჟჟ-ან-ე** ლშხ. „ტირის“.

ქართ. **გლ-**, **გლ-ა**, **გ-გლ-ის** „გენაღვლების (საბა)“, **მ-გლ-ი-ან**, **გლ-ოვ-ა** „ესე არს სამწუხაროსა ზედა ტირილი... (საბა)“, **მ-გლ-ოვ-იარ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **რგ-**, **რგ-უ-ალ-ა** „გლოვა“, **ი-რგ-უნ-ს** „იგლოვს“, **ო-რგ-უ-ალი** „სამგლოვიარო“, **მა-რგ-უ-ალი** „მგლოვიარე“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა შენიშნულია (გ. კლიმოვი). სვანურში გამოყოფილი **გჟჟ-** კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ **გლ-** ძირს — **გჟჟ-** ← **გლ-** (**ლ** → **ჟჟ** პროცესისათვის სვანურში იხ. აქვე, § 3.).

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით უძველესი ვითარება ქართულს დაუცავს, სადაც **გლ-**(**ოვ-**) სიტყვისთვის ბუნებრივია როგორც მწუხარება-გლოვა-ნაღველის (შდრ. ზანური), ისე ტირილის შინაარსი (შდრ. სვანური, საბას განმარტება).

ს.-ქართვ. ***გლ-** „მწუხარება, გლოვა, ტირილი“ → ქართ. **გლ-**, **გლ-ოვ-** : ზან. **რგ-(უ-)** ← **გრ-(უ-)** : სვან. **გჟჟ-** ← **გლ-**.

სვან. **გჟჟარ-** || **გჟჟარ-** || **გჟჟირ-**, **გჟჟარ-ნჰ** ბზ., **გჟჟირ-ნჰ** ბქ., **გჟჟარ-ნაჲ** ლშხ., **გჟჟარ-ნჰ** ლნტ. „ბუტია“, **მჟჟ-გჟჟარ-ი** ზს., ლშხ., **მჟჟ-გჟჟარ-ი** ლნტ. „ნაწყენი, დამღუბებული“.

ქართ. **გან-?**, **გალ-?**.

ზან. **გორ-**, **გორ-აფ-ა** „გინება“, **ო-გორ-ან-ს** „აგინებს“, **ო-გორ-უ** „გინება“.

არსებობს ცდა ქართული **გალ-** „გალობა“ დაუკავშირდეს ზან. **გორ-** „გინება“ ზმნას (ვ. შენგელია); ამასთან დაკავშირებით ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ქართლური დიალექტის ჩვენება, მხედველობაშია **გან-**, **გა-გან-ებ-ა** „ურცხვად ლანძღვა“. ვერც **გალ-** „გალობა“, ვერც **გან-** „გაგანება“ ვერ აგვიხსნის **ჟჟ-**ს (**გჟჟარ-**) არსებობას სვანურ ძირში. საკითხი დამატებით კვლევას მოითხოვს, ამიტომაც თავს ვიკავებთ ს.-ქართვ. არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან.

სვან. **გუიგუ** ზს., ლნტ., **გუგუ** ლშხ. „გული (კვერცხის...)“.

ქართ. **გუგა-ა** „თვალის გუგა“.

ზან. **გუნგა** „ნაგულა“.

ბოლოკიდური **უ** შეიძლება ფონეტიკურ ნიადაგზე იყოს გაჩენილი (წინამავალ **გუ/გუ** თანმიმდევრობასთან ასიმილაციით), თუმცა არ გამოირიცხება მისი მორფოლოგიური კვალიფიკაციაც (სვან. -**უ** ← **ო** : ქართ. **ა**-(**ციცა** : სვან. **ციც-უ**) მორფოლოგიური შეფარდებაა და არა ფონეტიკური).

ს.-ქართვ. ***გუგ**- „გული, გუგა“ → ქართ. **გუგა-ა** : ზან. **გუნგა-ა** ←***გუგა-ა** : სვან. **გუგ-უ** || **გუიგ-უ** ←***გუგა-ა**.

სვან. **გუიჯ** „წაბლის ნაყოფი“, **გუიჯ-რა** „წაბლის ხე“.

ქართ. **გოზ-ი**, ნი-**გოზ-ი**, **გოზ-ი**-ნაყ-ი.

ზან. —.

ქართ. **გოზ-** (ნი-**გოზ-ი**) ისტორიულად ***გოდ-** უფრო ძველი სახეობიდან მომდინარეობს (შდრ. ქართ. **გაზ-ი** : სვან. **გეჯ-** ...).

ს.-ქართვ. ***გოდ-** „ნიგოზი“ → ქართ. **გოზ-ი**, ნი-**გოზ-ი** : სვან. **გუიჯ-რა** || **გუიჯ-რა** ←***გოჯ-რა**.

სვან. **გგგ-გნ-**, **ი-გგ-გნ-ი** (წდ-**გგგ-ნ-ი**) ზს., ქს. „ქვავედება; ჯიუტდება“.

ქართ. (მესხ.) **გაგა** „უმწიფარი“ ← ეტიმ. „მაგარი“, ზ.-რაჟ. **გაგამ-ა** „მაგარი“, ლეჩხ. **გაგამ-ირ-ებ-ა** „გაჩხირკა“.

ზან. —.

სიმაგრის გაგება ხელშესახებია სვანურშიც და ქართულშიც. გასარკვევია სვან. -**გნ** შეესატყვისება თუ არა ქართ. -**ამ**-ს.

ს.-ქართვ. ***გაგ**-(**ამ**-) „გამაგრება, მაგარი“ → ქართ. **გაგა-ა**, **გაგ-ამ-ა**, **გაგ-ამ-ირ-** : სვან. **გგგ-გნ-** (←***გაგ-ამ-?**).

სვან. **გგგგვ** „ხარის მკერდის თავზე დაგროვილი ქონი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **გაგაბ-ი** „ხორცის ნახარში ქონი“.

შესაბამისი ქართული ფუძის უქონლობის გამო ძნელია ფუძის ისტორიულ განმარტებაზე მსჯელობა. სვანურში ირაციონალური **გ** ხმოვანი ყველა ხმოვნისგან მიიღება ფონეტიკურად (გ. როგავა).

საერთოქართველური არქეტიპი რედუბლიცირებული სახეობისა უნდა ყოფილიყო — ***გებ-გებ-** (შდრ. ს.-ქართვ. **ე** → ზან. **ა**).

ს.-ქართვ. *გებ-გებ- „ქონი“ → ქართ. — : ზან. გაგაბ-ი : სვან.
გგგვვ ←*გგგვბ.

სვან. **გგრგვტ** „ჯოჯოხეთი“.
ქართ. **კოწ-**, **კოწ-ოლ-**ი „ცეცხლის ალი“, ფშ. **კოწ-ლ-ვ-**ა „წყლის ან სხვა სითხის ძლიერი დუღილი“, ხევს. **კოწ-ლ-**ისა „იტყვიან მწვავ, ცხელ საჭმელზე“.

ზან. (მეგრ.) **კოჭ-ობ-**ი „ჭრაქი“.
მნიშვნელობის მხრივ ყველა ქართველურ ენას აერთიანებს ცეცხლის / ცხელის / დუღილის სემანტემები, რაც საერთო ჯამში ცეცხლის სემიდან გამოიყვანება. სვანურის ჯოჯოხეთი გადატანით სემანტიკას ასახავს: მდუღარე, ცეცხლი → ჯოჯოხეთი, შდრ. ებრაული **გეენა** „ჯოჯოხეთი, ცეცხლი“.

პრობლემურია სვანური ეკვივალენტის ფორმალური მხარის იდენტიფიკაცია. თანამედროვე **გგრგვტ** ქართული **კოწ-** ძირის შესატყვისი ***კოჭ-** არქეფორმის რედუბლიცირებულ სახეობას წარმოგვიდგენს, ეს უკანასკნელი თავდაპირველად დისიმილაციური გამჟღერებით ***გოჭ-**ს მოგვცემდა (შდრ. ქართ. **ტუტა** → სვან. **დგტ**, ქართ. **ჭაჭა** : სვან. **ჭაჭ...**), საიდანაც ფუძის გაორკეცვით ჯერ **გოჭ-გოჭ**, ხოლო შემდგომ **გოგოჭ** || **გგრგვტ**-ს მივიღებდით. სვანურში ფუძის რედუბლიკაციით მიღწეულ იქნა სიტყვის ექსპრესიული მხარის გაძლიერება.

მეგრულში ბოლოკიდური **ბ** აფიქსური ჩანს, შდრ. ქართ. **კოწ-ოლ-** : მეგრ. **კოჭ-ო-ბ-**, ქართ. **ჭ(რ)იჭინა** : მეგრ. **ჭიჭი-ბ-**...

ს.-ქართვ. ***კოწ-** „ცეცხლი, მდუღარე, ცხელი“ → ქართ. **კოწ-ოლ-**ი, **კოწ-ლ-** : ზან. **კოჭ-ობ-**ი : სვან. **გგრ-გვტ** ←***გო-გოჭ** ←***გოჭ-გოჭ** ←***კოჭ-**.

ს.-ქართვ. ***კოწ-** ძირის კანონზომიერი შესატყვისია ს.-ნახ. **კეჭ-** (დახარ) „დუღილი“...

სვან. **გგრჯვბ** „მრგვალი მაგიდა“.
ქართ. **გორძამა** „მსხლის ჭიშია ერთგვარი“.
ზან. (მეგრ.) **გუჯუბ-ა** „მრგვალი კალათი“.
ქართველურ სემანტემებს, მიუხედავად დიდი სხვაობისა, მნიშვნელობის თვალსაზრისით აერთიანებს სიმრგვალის სემა: მრგვალი მაგიდა, მრგვალი მსხალი, მრგვალი კალათი. როგორც ეტყობა, ამ საგანთა სახელდებისას ძირითადია მათი ფორმალური აღწერილობა, მრგვალი და არა, ვთქვათ, ოთხკუთხედი (მაგიდა, კალათი...) ან სხვა ფორმისა.

ფორმალურ ჩვენებათა მიხედვით სურათი იდეალურია, თუ გავითვალისწინებთ **ბ** → **მ** (**გორძამ-ა** ← **გორძაბ-ა**), **ო** → **გ** (**გგრჯაბ** ← **გორჯაბ-ა**), **რ** → **Ø** (**გუჯუბ-ა** ← **გურჯუბ-ა**) ფონეტიკურ პროცესებს ქართველურ ენებში.

ს.-ქართვ. ***გორძ-აბ-ა** „მრგვალი“ → ქართ. **გორძამ-ა** ← ***გორძაბ-ა** : ზან. **გუჯუბ-ა** ← ***გურჯობ-ა** : სვან. **გგრჯაბ** ← ***გორჯაბ-ა**.

-**აბ-ა** საერთოქართველური სადერივაციო სუფიქსია, შდრ. ქართ. **კარ-აბ-ა** (კარ-ი), **კაკ-აბ-ა** (კაკ-ი)... რომელიც სვანურშიც გამოჩნდა — **გგრჯ-აბ** ← ***გორჯ-აბ-ა**.

დ

სვან. **დ-**, **დ-ინ-** || → **ზ-ინ-**, **დ-ერ-**, ი-**ზნ-**ე (ოთ-**ნ-ზინ**) ბზ., ე-დ-**ნ-ზინ**-ე ლშხ., ა-დ-ი-**ზნ-**ე ლნტ.) „ივლის, მოივლის“, შდრ. ნამყოს მკწრივე-ბი: ო-**დ-ერ**, ა-**დ-რ-ი** ბზ., ა-**დ-რ-ინ-ე** ბქ., ო-**დ-ერ**, ა-**დ-რ-ი** ლშხ., ა-**დ-ინ-ე** ლნტ. „მისვლა“.

ქართ. **დ-**, **დ-ი-ს**, **დ-ინ-** „დინებ-ა“, მ-**დ-ინ-**არ-ე.

ზან. —.

სვანურში **ზინ-** || **დინ-** ალომორფების არსებობა უნდა აიხსნას **დ** → **ზ** ფონეტიკური პროცესით, შდრ. სვან. **გაგდამ** ბზ., **გაგზამ** ლშხ., **გაგდამ** ლნტ. „ყბედი, მოლაყბე...“ (იხ. აქვე, § 32).

ს.-ქართვ. ***დ-/დ-ინ-** „სვლა“ → ქართ. **დ-**, **დ-ინ-** : სვან. **დ-**, **დ-ერ-**, **დ-ინ-** → || **ზ-ინ-**.

სვან. **დაგ-** || **დამგ-** || **დეგ-**, ხ-ე-**დგ-არ-**ი (ამ-**დაგ-ან**, ათ-**დაგ-ან**) ზს., ლნტ., ხ-ე-**დგ-არ-**ი ლშხ. „უკვდება, შემოაკვდება“; ხ-ე-**დგ-ენ-**ი (ლ-**ამ-დაგ**, ლა-**ხ-დამგ** ზს., ლე-**მ-დაგ**, ლე-**ხ-დაგ** ლშხ.), ხ-ე-**დეგ-ენ-**ი (ლა-**მ-ე-დაგ**, ლა-**ხ-ე-დაგ**) ლნტ. „ქრება“.

ქართ. **დაგ-** „დაგავს, დამდაგა“, სა-**დაგ-**ი.

ზან. (მეგრ.) **დგუ-დგ-**, **დგუდ-გუნ-**ს „დადაგავს“ (რედუბლ.).

სვანურში „**კვდომისა**“ და „**გაქრობის**“ აღმნიშვნელი ფუძეები საერთო წარმოშობისაა და შეესატყვისება ქართულ **დაგ-** „დადაგვა“ სიტყვას, რაც, თავის მხრივ, უკავშირდება ზანურ **დგუდგ-** რედუბლიცირებულ ზმნას, შდრ. ბაცბ. **დ-აკ-** : ინგ. **დ-აგ-** : ჩაჩნ. **დ-აგ-**, ს.-ნახ. **დ-აგ-** „წვა“...

ს.-ქართვ. ***დაგ-** „დადაგვა, გაქრობა, წვა“ → ქართ. **დაგ-** : ზან.

დგუდგ- ← ***დგუგ-** + **დგუგ-** : სვან. **დაგ-** || **დამგ-** || **დეგ-**.

სვან. **დარ-** || **დრ-**, ხ-ე-**დრ-ალ** ბზ., ხ-ე-**დრ-ალ** (ოს-**დარ-ალ**) ბქ., ხ-ე-**დარ-ალ** ლნტ. „უთვალთვალეზს, უდარაჯეზს“.

ქართ. **დარ-** „დარი“, **დარ-ილ-**ი „ჟამთა ძიება თუ მზერა (საბა)“, და-**დარ-ილ-**ეზა „მზერა“.

ზან. (მეგრ.) ე-**დორ-**ია „მარჯვე დრო“, ჭან. ჰე-**მ-ინ-დორ-**ას „იმ დროს“.

სვანური **დარ-** მნიშვნელობით უფრო ქართულის **დარილს**, **დადარილეზს** ეკედლება, ხოლო ზანური ფუძეები ქართულის **დარ-/დრო-**სთან ავლენენ მჭიდრო კავშირს (სემანტიკურ-ფორმობრივად).

ს.-ქართვ. ***დარ-** „დარი, მარჯვე დრო; თვალთვალი, მზერა“ → ქართ. **დარ-ი**, **დარ-ილ-ი** (**დრ-ო?**) : ზან. **დორ-** : სვან. **დარ-**.

სვან. **დარგ** ბზ., ლნტ., ლშხ. „წალი თხა, რომელსაც ჯერ თიკანი არ მოუფია“.

ქართ. **დერგ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **დარგა** „თხა (ერთი წლის)“.

სვანურისთვისაც უნდა ყოფილიყო დამახასიათებელი ა სუფიქსი სიტყვის ბოლოს, რომელმაც კვალი დატოვა **ე** → **ჲ** → **ა** უკანა მიმართულებების უმლაუტის სახით (მ. ქალდანი) — ზან. **დარგ-ა** : სვან. ***დერგ-ა** → ***დარგ-ა** → **დარგ**.

ს.-ქართვ. ***დერგ-ა** „თხა, რომელსაც ჯერ თიკანი არ მოუფია“ →

ქართ. **დერგ-ი** : ზან. **დარგ-ა** : სვან. **დარგ** ← ***დარგ-ა**.

საერთოქართველურში ა-ს პოვნეირებას მხარს უჭერს მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებიც. — შდრ.: ანდ. **ტუქა**, ბოთლ.

ტუქა, ლოდ. **ტუქა**, კარ. **ტუქა** (|| **ტუქუა**), ახვან. **ტუქა** „თხა“, დიდ. **ტექა**, ხვარშ. **ტექა**, ჰინ. **ტიგა**, ბეჟ. **ტიგა** „მამალი თხა“. ჰინუხურ-ბეჟიტური **ტიგა** ახლოს დგას ს.-დალ. ***დიგა** არქეტიპთან.

სვან. **დალ** ზს., ლნტ., **დალ** ლშხ. „ნადირობის ქალღმერთი“.

ქართ. **დალ-ი** „ნადირობის ქალღმერთი“.

ზან. (მეგრ.) **დო-**, **ო-დო-ია** „ნაყოფიერების ღმერთი“, **დო-უ** (ანთროპ.).

ქართულ-სვანურ ფორმათა ნათესაობა საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია (ივ. ჯავახიშვილი, ვ. ბარდაველიძე...). შესაძლებლად მიგვაჩნია მეგრულ **ო-დო-ია**-ში გამოყოფილი **დო-** ძირის დაკავშირება **დალ-** სახელთან **ა** → **ო** და **ლ** → **∅** ზანურისთვის სპეციფიკური ფონეტიკური პროცესების გათვალისწინებით.

თავკიდური **ო** (**ო-დო-ია**) მეგრულში მიმართვის ფორმის **ო** უნდა იყოს, შდრ. ქართ. **ო-დელ-ია**. თუმცა შესაძლებელია მისი სხვაგვარი ახსნაც, შდრ. ქართ. **მტილ-ი** „ბოსტანი“ : ზან. **ო-ნტულ-ე** || **ო-რტინ-ი**, სადაც **ო-** საკუთრივ ზანური მონაცემია (იხ. აქვე, ქართ. **ა-** „პრეფიქსი“ : ზან. **ო-** : სვან. **ა-**).

ს.-ქართვ. ***დალ-** „ნადირობის, ნაყოფიერების (ქალ-)ღმერთი“ →

ქართ. **დალ-ი** : ზან. **«დო-»,** **ო-დო-ია** ← ***ო-დოლ-ია** : სვან. **დალ** || **დალ**.

ს.-ქართვ. ***დალ-** და ს.-ნახ. ***დალ-ე** „ღმერთი“ (ბაცბ. **დალქ** : ინგ.

დალქ : ჩაჩნ. **დმელქ**) საერთო წარმომავლობის სიტყვებია.

სვან. **დაცხ** || **დაცხ-ჟ** ზს., **დაცხ** ლშხ. „სიმსუქნე, კარგი ელფერი“.

ქართ. (ქართლ.) **დრენცხ-ი** „მსუქანი და ზანტი“.

ზან. —

სვანურში ფუძე მეტად შეცვლილია. დაიკარგა **რ** და **ნ** სონანტები; აუსლაუტში მორფოლოგიურ ნიადაგზე გაჩნდა **-ჴ** (← **-ო**) სუფიქსი, რომელმაც ძირეულ **ე**-ზე იქონია ზეგავლენა, კერძოდ, მ. ქალდანის წესით, განხორციელდა **ე** → **ჴ** || **ა** აბლაუტი — **დჴცხ-ჴ** ←***დეცხ-ჴ** ←***დრენცხ-ჴ**.

ს.-ქართვ. ***დრე(ნ)ცხ**- „სიმსუქნე“ → ქართ. **დრენცხ**-ი : სვან. **დჴცხჴ** → || **დაცხ** (←***დეცხ-ჴ**).

სვან. **დიღჴამ** „ნოყიერი (ნიადაგზე იტყვიან)“.
ქართ. (გურ.) **დოდრ**-ი „მსუქანი“, იმერ. **დოყრ**-ო || **დოყ**-ო „ახმახი“.
ზან. (მეგრ.) **დოყორ**-ე „მსუქანი, აყლაყუდა“.
მნიშვნელობის მხრივ ქართველურ ენებში ძირითადია მ ს უ ქ ა ნ ი ს, ნ ო ყ ი ე რ ი ს, დ ი დ ი ს შინაარსი.

ფორმალურად სვანური მეტად ცვლილია. ივარაუდება უძველეს ფორმად ***დოდარ**-ის არსებობა, საიდანაც **ო** → **ჴი** და აუსლაუტში **რ** → **მ** (იხ. აქვე, § 18.) გადასვლით თანამედროვე **დიღჴამ** მივიღეთ — ***დოდარ** → ***დჴიღამ** → **დიღჴამ**.

საყურადღებოა **დ/ყ** მონაცვლეობა ქართველურ დიალექტებში, რაც ფუძის სიმბოლიკით აიხსნება.

ს.-ქართვ. ***დოდ-არ**- || ***დოყ-არ**- „მსუქანი, ნოყიერი“ → ქართ. **დოდრ**-ი || **დოყ**-ო || **დოყრ**-ო : ზან. **დოყორ**-ე ←***დოყორ**-ე : სვან. **დიღჴამ** ←***დჴიღარ** ←***დოდარ**.

სვან. **-დიგ**, **ნჴ-დიგ** ზს., **ნა-დიგ** ლშხ. „საზღაური“.

ქართ. **თიგა** ←***დიგა** „თიხა“.

ზან. **დინა** || **დენა** „მიწა“.

ნჴ- || **ნა**- სადერეივაციო პრეფიქსია სვანურში (**ნჴ-ბოზ** „საღამო“, **ბაზი** „ამაღამ, **ნა-ზემ** „ზომა, „ოდენობა“, **ზომ**- „გაზომვა“...); ძირად გამოყოფილი **დიგ** იგივეა, რაც ქართ. **თიგა**, ზან. **დინა**. ე. ი. **ნა-დიგ**- = **საზღაური** ← ეტ. „სამიწე, მიწისა, ნამიწი“.

ს.-ქართვ. ***დიგ-ა** „მიწა, თიხა“ → ქართ. **თიგა** : ზან. **დინა** : სვან.

დიგ ←***დიგა**.

ს.-ქართვ. ***დიგ-ა**-ს შეესატყვისება: ს.-ნახ. ***გაჴ**; ხუნძ. **რატა**, დიდ.

რიღჴუ, ჰინუხ. **რატა**, ჰუნზ. **რატა** „მიწა“...

სვან. **დინა** ბზ., ლშხ., **დინა** ბქ., **დენა** ლნტ. „ქალიშვილი, გოგო“.
ქართ. (იმერხ.) **დინე** „დედა“.
ზან. —.

შეიძლება ეს სიტყვები შეთვისებული იყოს სხვა ენებიდან. საკითხი სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს.

სვან. **დომეყ** ბზ., **დუმეყ** ბქ., ნა-**დმოყ** ქს. „ბერწი (საქონელი)“.
ქართ. **დურაყ-ი** „წალი; ჯიხვი“.

ზან. **დოჟ-ია** || **დუჟ-ია**.

ერთი შეხედვით უცნაურია ბგერათშეფარდება ქართ. **რ** : სვან. **მ**.
აქ ცვლილება სვანურშია მომხდარი **რ** → **მ** (შდრ. ქართ. **წყაზარ-ი** :
სვან. **წყგზამ** || **წყგზემ**), იხ. § 18.

სემანტიკური მიმართება **წალი** ~ **ბერწი** შესაძლებელია ერთი ფუძის ფარგლებშიც დადასტურდეს (სვან. **ნაქად** „ორი წლის თხა; ბერწი“).
რა შეიძლება მათ აერთიანებდეს? ამოსავალი ჩანს **უშობელი (უზვი)** სემა.

ს.-ქართვ. ***დურაყ-** „წალი, ბერწი“ → ქართ. **დურაყ-ი** : ზან. **დოჟ-ია** || **დუჟ-ია** : სვან. **დუმეყ** → || **დომეყ** (←***დურაყ**).

სვან. **დორყუ** || **დურყუ** „შემოზღუდული ადგილი“; „ბაკი“.
ქართ. **ლაყვა** || **ლაკვა** „ჯურღმული ნაგები“ (საბა).
ზან. **ლორყო** || **ლურყუ**.

ქართულ **ლაყვა** სიტყვას ზანურში შესატყვისად **ლოყუ** || **ლუყუ**
→ **ლორყუ** || **ლურყუ** უნდა ჰქონოდა, მაგრამ ამგვარი ფორმები ზანურის დიალექტებში დღეს არ დასტურდება, დაკარგულია. ზანური ეკვივალენტი — საერთოქართველური **ლაყუა** არქექტიპიდან მომდინარე — შემოგვენახა სვანურში **დორყუ** || **დურყუ** ალომორფების სახით. ამ უკანასკნელში **ლ** → **დ** სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი (შდრ. ქართ. **ქულა** → სვან. **ქუდა...**); ხოლო ქართული **ა**, **ვა**-ს შესატყვისად **ო/უ** და **უ** ← **გო** სიტყვის მეგრულ-ჭანურობას ამტკიცებს; აქვე გასათვალისწინებელია **რ**-ს ზედმეტობაც სვანურ ფორმაში, რაც ასევე ზანური მოვლენაა. საკუთრივ სვანური შესატყვისი უნდა გვქონდეს სვანურ **დწყუ** → || **დწყუ** „ჩაწეული ადგილი“ ლექსემაში.

ს.-ქართვ. ***ლაყუ-ა** „შემოზღუდული ადგილი; ჯებირი; ბაკი“ → ქართ. **ლაყვა** || **ლაკვა** : ზან. **ლურყუ** || **ლორყუ** ←***ლოყვო** : სვან. **დწყუ** || ← **დწყუ** ←***ლაყუ-**.

სვან. **დუხჷ** ზს., **დუხ** ლშხ., ლნტ. „ერკემალი, ყოჩი“.
ქართ. **თოხლ-ი** „ბატკანი; ცხვარი“.
ზან. (ჭან.) **თოლხ-ი** „ერთი წლის თხა“.

თავკიდური **თ** ქართულში მეორეულია (შდრ. **თიკა** ← **დიკა**...) —

თოხლ-ი ← ***დოხლ-ი**.

ქართ. **ლ** : სვან. **ჷ** ბუნებრივია სიტყვის ბოლოში, და აიხსნება **ლ** → **ჷ** გადასვლით სვანურში (იხ. § 3).

ვფიქრობთ, ეს შეპირისპირება გამორიცხავს ს.-ქართვ. ***დოხლ-** არ-ქეტიბის თურქული **თოქლუ**-სგან მომდინარეობას. შეიძლება დაუშვათ სა-პირისპირო პროცესი, რადგანაც ს.-ქართვ. ***დოხლ-**ს შესატყვისები ეძებნება სხვა იბ.-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. **ა-თვლ** „ყოჩი“, ანდ. ენ. **რიხარ** || **რიჰა(რ)** ← ***დინალ** „ცხვარი“...

ს.-ქართვ. ***დოხლ-** „ერკემალი, ცხვარი“ → ქართ. **თოხლ-ი** : ზან.

თოლხ-ი ← ***დოხლ-ი** : სვან. **დუხჷ** → || **დუხ** (← ***დოხჷ**).

სვან. **დუღ**-, ა-**დღ**-მ;ე || ა-**დღგჷ**-ე ბზ., ბქ., ა-**დღიჷ**-ე „კაშკაშებს“.
ქართ. **დუღ-** „დუღს“, **დუღ-ილ-ი**, ნა-**დუღ-ი**, მ-**დუღ-არ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **დუღ-ა** „მდუღარე“, **დუღ-უ-ა** „მდუღარეში გავლება“, **დუღ-ილ-ი**, ჭან. **ნდუღ-**, გე-**ნდუღ-ერ-ი** „საჭმლის სახეობა“.

შედარებით უფრო ძველი სახეობა სვანური ალომორფებიდან **დღიჷ-** უნდა იყოს, რომელიც ***დჷიღ-** საფეხურის გავლით არის მიღებული — ***დუღ-** → ***დჷიღ-** → **დღიჷ-**.

„კაშკაშის“ სემას სვანურში „დუღილის“ გაგება უდევს საფუძვლად:

დუღს → **კაშკაშებს**.

ს.-ქართვ. ***დუღ-** „დუღილი, ხარშვა“ → ქართ. **დუღ-**, ნა-**დუღ-ი**, მ-**დუღ-არ-ე** : ზან. (ნ)**დუღ-**, **დუღ-ა** : სვან. **დღ-მ** || **დღგჷ** || **დღიჷ** ← ***დუღ-**.

ს.-ქართვ. ***დუღ-** ძირის კანონზომიერი შესატყვისებია: ს.-ნახ.

დიღლ ← ***დიჷჷ** „ბულიონი“; ხუნძ. **ჰამო**., ბეჟიტ. **მაჷო**, ხვარშ. **მაჷუ**, ჰუნზ. **მაჷუ**, ლაკ. **ნაჷ**, დარგ. **ნირღ**, არჩიბ. **დიჷ**, რუთ. **რიჷ**, აღ. **რაჷ**, წახ. **დჷჷ** || **დიჷ** „ხორცის ნახარში, ბულიონი“ (შდრ. ქართ. ნა-**დუღ-ი**).

სვან. **დღ-**, ა-**დღ-ულ-ინ-ე** ბზ., ა-**დღ-ულ-ინ-ე** ბქ. „აჭენებს“.

ქართ. **დოღ-ი**.

ზან. —.

სვანურში ფუძე რედუცირებულია — **დღ-** ← **დოღ-**.

ს.-ქართვ. ***დოდ-** „ჭენება“ → ქართ. **დოდ-ი** : სვან. **დდ-ულ-**
←***დოდ-ულ-**.

სვან. **დდებ-** || **დდბ-**, მე-**დდბ-**ე ზს., ლშხ., მე-**დდებ-**ე ლნტ. „გა-
ხრწნილი, დამპალი“.

ქართ. **დდრებ-**, მო-**დდრებ-**ულ-ი „მოულონოებული (საბა)“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურში გვაკლია ზმნური ფორმები. თუმცა ისტორიუ-
ლად მისი არსებობა უეჭველია.

საერთოქართველური **დდრ-ებ-** ფუძისთვის ამოსავალი მნიშვნელობა
გ ა ხ რ წ ნ ი ს ა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***დდრ-ებ-** „გახრწნა“ → ქართ. **დდრ-ებ-** : სვან. **დდ-ბ-** || ←
დდ-ებ- ←***დდრ-ებ-**.

სვან. **დდბჟგ** ბზ., ბქ., **დდბჟი** ლხმ. „გამოლენჩებული, უსიცოცხლო,
მოუქნელი ადამიანი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ლობჟო** „შტერი, ლენჩი, გაუთლელი“.

ქართულში შესაბამისი ფუძე ვერ გამოვავლინეთ, შდრ. გვარი
ლობჟან-ი-ძე (?).

შეპირისპირება მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ **ლ** → **დ**
გადასვლამ ანლაუტშიც იჩინა თავი (იხ. § 2. **ლ** → **დ**).

ს.-ქართვ. ***ლობზ-** „შტერი, ლენჩი“ → ქართ. — : ზან. **ლობჟ-ო** :
სვან. **დდბჟგ** ←***ლობჟგ**.

სვან. **ერქ-** || **ფერქ-**, **ერქ-**გდა || **ფერქ-**გდა ზს., **ფერქ-**წდა || **ფერქ-**და ლშხ., **ერქ-**ედა || **ფერქ-**ედა ლწტ. „ორივე“.

ქართ. **ერგ-**, **ერგ-**ას-ი „ორმოცდაათი“.

ზან. —.

სვანურში ძირად **ერქ-** → **ფერქ-** სეგმენტი გამოიყოფა, **-ედა** || **-გდა** || **-და** სუფიქსია და ქართულ **-ვე** ნაწილაკს ეფარდება ფუნქციურ-მორფოლოგიურად: **სემ-ედა** — სამივე, **ჟომთხტ-წდა** — ოთხი-ვე, **ჟოხუშდ-წდა** — ხუთი-ვე, **ჟეშდ-ედა** — ათი-ვე... (**ერქ-** ფუძისა და სომხური **ერქუ-**ს მსგავსება შემთხვევითია).

ვფიქრობთ, სვანური **ერქ-** → || **ფერქ-** ქართული **ერგ-** ფუძის შესატყვისია, რომელიც შემოგვენახა **ერგ-**ას-ი „ორმოცდაათი“ სიტყვაში. ამ კომპოზიტში **ერგ-** ნახევარს უდრის ე. ი. **ერგ-ას-ი** = **ნახევარ-ას-ი** ანუ ორმოცდაათი. ნახევარი სემანტიკა ორამდე ადვილად დაიყვანება, თუ ვივარაუდებთ, რომ **ერგ-ი** მეორედიდან განვითარდა: ორი → მეორედი → ნახევარი.

მიუთითებენ ქართული **ერგ-** ფუძის რთულ შედგენილობაზეც — **ერ + გ-** (ქ. ლომთათიძე), სადაც გამოყოფილი **ერ-** ეზმიანება **ერ-თ-** რიცხვითი სახელის **ერ-** ძირს (შდრ. ჰან. **არ-** „ერთი“). სვანური მასალის აქ მონაწილის შემთხვევაში გამოდის, რომ ერთის აღმნიშვნელი **ერ-** საერთოქართველური ძირი სვანურ **ერქ-** → || **ფერქ-** „ორი“ სიტყვაშიც იჩენს თავს. საკითხი დამატებით კვლევას საჭიროებს¹.

ქართ. **ეტლ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ატარ-**ი „ჯამი, გობი (ხის)“.

სვან. —.

ზანური **ატარ-** შესაძლებლობას გვაძლევს სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ მის შესატყვის უძველეს ქართულ ეკვივალენტზე, რომელიც ***ეტელ-** სახეობისა უნდა ყოფილიყო, შდრ. ბგერათშესატყვისობა — ზან.

ა : ქართ. **ე**, ზან. **რ** (აუსლაუტში **ი**-ს წინ) : ქართ. **ლ**. ***ეტელ-** → **ეტლ-** გარდაქმნა (რედუქცია) მიეწერება ძლიერი დინამიკური მახვილის მოქმედებას ქართულში (არნ. ჩიქობავა).

არანაკლებ საყურადღებოდ გვეჩვენება სემანტიკური მიმართება ქართველურ სიტყვებს შორის. ვფიქრობთ, **ეტლი** საერთოქართველურ სინამდვილეში ხელით სატარებელ ხისგან გამოჭრილ საკაცეს თუ აღნიშნავ-

¹ არ არის გამორიცხული სვანური **ფერქ-ედა** სულაც ფონეტიკურ ნიადაგზე იყოს გაჩენილი: **ფერჟ-**ედა „ორივე“ (შდრ. **ფერჟ-**ეშდ = **ორ-ი**-ათ-ი) → ***ფერჟქ-**ედა → **ფერქ-**ედა || **ერქ-**ედა „ორივე“.

და. თავდაპირველად ე ტ ლ ი ბორბლიანი არ უნდა ყოფილიყო, ამაზე მეგრულის სემანტიკა მიუთითებს; შდრ. მეგრ. ატარ-ზიდ-ი „ხის გოდრის მზიდი“.

ს.-ქართვ. *ე-ტელ- „ხისგან გამოჭრილი საკაცე; ვარცლი“ → ქართ. ეტლ-ი ←*ეტელ-ი : ზან. ატარ-ი ←*ატალ-ი.

ქართ. ეწერ-ი „ისლოვან-გვიმროვანი ტყე ველოვანი (საბა)“, „მწირი, უნაყოფო მიწა“, „საქართველოს ზოგ კუთხეში უწოდებენ ბუჩქით, ისლით... დაფარულ დაბლობ ადგილს“ (ქეგლ-ი).

ზან. [აჭარ-ა].

სვან. —.

მხოლოდ ვარაუდის დონეზე გამოვთქვამთ მოსაზრებას საქართველოს ძირძველი კუთხის სახელწოდების (აჭარა) შესაძლო ზანური წარმომავლობის შესახებ. ქართველურ ენებს შორის დადასტურებული შესატყვისობები თითქოს იძლევა ამის საფუძველს — ქართ. ე : ზან. ა, ქართ. წ : ზან. ჭ. მოულოდნელიც არაფერია ეწერ- სიტყვის ტოპონიმად ქცევაში. ეწერ-ი არაერთ სოფელს აქვს სახელად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. სახელდება ამგვარ შემთხვევებში მოტივირებულია ადგილის თვისებით (შდრ. ტობ. ეწრ-ოვან-ი...). თავიდან აჭარ-ა-ც ზანურში ქართული ეწერ-ის ფონეტიკურ-სემანტიკური ეკვივალენტი იყო და შემდგომ დღევანდელი აჭარა კუთხის რომელიმე ნაწილს თუ დაერქვა, როგორც ეწერ-ი ნიადგებით (ან ბუჩქით, ისლით...) გამორჩეულ ადგილს. მოგვიანებით მოხდა ტოპონიმის განზოგადება მთელი კუთხის მასშტაბით, შდრ. ოდიშ-ი (სოფლები სამეგრელოში), ოდიშ-ი „სამეგრელო“, ოდიშ-არ-ია „ად. საკ. გვარ, სა-ოდიშ-ე (ქედი)...“

ე. ი. ქართ. ეწერ- ფუძეს ზანურში აჭარ- შეესატყვისებოდა, საიდანაც -ა მატოპონიმებელი აფიქსის დამატებით აჭარ-ა წარმოიშვა. ანალოგიური (-ა სუფიქსიანი) წარმოება გვაქვს ქართულ ეწერ-ა სიტყვაშიც, რომელიც აჭარულში გვიმრას აღნიშნავს — ეწერ-ა „ეწერ ადგილას მზარდი“. ქართული ეწერ-ის საკუთრივ ზანური ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს აგრეთვე მეგრულ ო-(ნ)წარ-ე (←*ო-აჭარ-ე) „ჭაობიანი, ტალახიანი ადგილი“ სიტყვაშიც, შდრ. სვან. ლა-ნწუარ ← ლა-ეჭერ-უ „ტალახიანი ადგილი“.

ს.-ქართვ. *ე-წერ- „ეწერი“ → ქართ. ეწერ-ი, ეწერ-ა : ზან. [აჭარ-ი], აჭარ-ა, ო-(ნ)წარ-ე ← *ო-აჭარ-ე : სვან. ლა-(ნ)წუარ ←*ლა-ეჭერ-უ (?).

ქართ. ვარ-ია „სადღვებელი (ხისა)“, მოხ. ვარ-ია-ფ „ხის ურო“.
ზან. ურ-ო „ურო“.

სვან. —.

საერთოქართველურ უროს აღმნიშვნელ სიტყვად აღსდგება *ჟარ- ძირი, რომელმაც ქართულში ვარ- მოგვცა, ხოლო ზანურში ურ-. შესაბამისად -ია ქართულში და -ო ზანურში დამოუკიდებელი სადერივაციო აფიქსებია, რომლებიც მხოლოდ ფუნქციურად (მორფოლოგიურად) შეესატყვისებიან ურთიერთს, შდრ. იმერ., ქართლ. ვარ-იან-ი.

ს.-ქართვე. *ჟარ- ზანურში ჯერ *ვორ-ში გადავიდოდა (ა → ო). მომდევნო ეტაპზე ვ-ს ზეგავლენით განხორციელდა ვო → უ (არნ. ჩიქობავა, ტ. გუდავა) — *ვორ-ო → ურ-ო. ქართული ურო ზანიზმია.

ს.-ქართვე. *ჟარ- „ურო“ → ქართ. ვარ-ია(-ფ), ვარ-იან-ი : ზან. ურ-ო ←*ვორ-ო.

ქართ. ვაცა-ფ იმერ. „მთავარი ბოძი, რომელზედაც დადგმულია სახლის თავი“; გურ. „სახლის სახურავის მწვერვალი და მთავარი ბოძი“.

ზან. «**ოჩო**», **ოჩო**-ფენები „გრძელი ჯოხები, რომლებსაც ფენების დასადგმელი კაუჭები აქვს“.

სვან. —.

ქართული ვაცა- ფუძის შესატყვისი ზანური ეკვივალენტი «**ოჩო**» უნდა ჩანდეს კომპოზიტური აგებულების სიტყვაში **ოჩო**-ფენები. ამის საფუძველს იძლევა ბგერათშესატყვისობის ჩვენება ქართველურ ენებში, რასაც მხარს უჭერს სიტყვის შინაარსობრივი მხარეც.

ს.-ქართვე. *ჟაცა „გრძელი ხის ჯოხი, ბოძი“ → ქართ. ვაცა- : ზან. **ოჩო**-.

ზ

სვან. **ზად** || **ზად** ზს., ქს. „საფუარი“.

ქართ. **ზელ-ზილ-** „ზელა“.

ზან. **ზალ-**ა „ზელა“, **ზელ-**ი „ცომი“.

ზად მიღებულია **ლ** → **დ** და **ე** → **ა** → || **ა** პროცესების გავლით სვანურში — ***ზელ-** → ***ზად** → || **ზად-**.

სემანტიკური შეფარდება „ცომი ~ საფუარი“ ადვილად აიხსნება, თუ დავუშვებთ რომ „საფუარი“ განვითარდა „მოსაზელის“ (ცომის) მნიშვნელობიდან.

ს.-ქართვ. ***ზელ-** || **ზილ-** „ზელა“ → ქართ. **ზელ-** || **ზილ-** : ზან.

ზალ- || **ზელ-**ი : სვან. **ზად-** || **ზად-** ← ***ზელ-**.

ქართ. **ზაკვ-** „ზაკვა“, მ-**ზაკვ-არ-**ი.

ზან. (მეგრ.) **ზოკ-ულ-**ი || **ზუკ-ოლ-**ი „ჭკუის დარიგება“, მ-**ზუკ-ოლ-**არ-ი „ჭკუის დამრიგებელი, მთქმელი“.

სვან. —.

ამ ძირებს ვერ დავაცილებთ ჭანურ **ზობ-**, **ზობ-**ინ-ი „ლაპარაკი“, ო-**ზობ-**ინ-უ-შ-ი „შესატყობინებელი“, რომელიც მიღებულია **ზოკუ-** (ქართ. **ზაკუ-**) ზანური არქეტიპიდან **კუ** → **პ** ბგერათშერწყმით (ქ. ლომთათიძის წესით). ქართული **ზობ-**, მ-**ზობ-**ავ-ი ჭანურიდან არის შეთვისებული. სვანურში შესაბამისი სიტყვა არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ზაკუ-** „თქმა, დარიგება“ → ქართ. **ზაკვ-**, მ-**ზაკვ-**არ-ი : ზან. **ზუკ-** || **ზოკ-** ← ***ზოკუ-**.

ქართ. **ზან-**, ა-**ზან-**ი „დიდგვაროვანი“, „გვარდილობა (საბა)“, ა-**ზან-**ა-ურ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჟინ-**ო-სქუა.

სვან. **ზან-** (?).

მეგრული **ჟინ-ო** სეგმენტის მსგავსება **ჟინ-** „ზედა“ სიტყვასთან შე-მთხვევითად გვეჩვენება. ვფიქრობთ, მეგრული **ჟინ-ო** ისევე მიემართება ქართულ ა-**ზან-**ს, როგორც **ხოლ-ო** — ა-**ხალ-**ს. — ა-**ზან-**ი : **ჟინ-ო**, ა-**ხალ-**ი : **ხოლ-ო** სტრუქტურული იდენტურობა უეჭველია. ინლაუტური ქართ. ა : ზან. ი აიხსნება როგორც **ო** → **გ** → **ი** პროცესის შედეგი ზანურში (გ. როგავა).

ზანური **ჟინ-ო** ეთნონიმად გამოჩნდება შემდეგ მყარ შესიტყვებაში: **ჟინ(ო)** ბორია „აღმოსავლეთის ქარი“ (შდრ. **წარ-ბორა**, **გურულ-ბორია** = გურული ქარი; ქართ. **ზან-ი**, **ზან-ია** (ანთრობ.): ზან. **ჟინ-ო** (ანთრობ.).

ქართული **ა-ზნ-ა-ურ-ი** საფიქრებელია, რომ **ა-ზან-ურ-**ისაგან მომდინარეობდეს. ხოლო **ჟინო-სქუა** იმავე სიტყვათწარმოებას ჰგულისხმობს, რასაც შემდეგი მაგრული სოციალური ტერმინები: **თავად-სქუა** „თავადიშვილი“, **პატრონ-სქუა** „დადიანი“, **ყაზახი-სქუა** „გლეხი“, **გაგე-სქუა** „მზარეული“...

შესაძლოა ეგევე **ზან-** ძირი ჩანდეს სვანურ-ჩერქეზულ **ზან** ეთნონიმში, შდრ.: ქართ. **ზან-ი**, **სა-ზან-ო**, **ზანა-თ-ი** (ტობ.) : მეგრ. **ჟინო-თ-ა** (ტობ.), (**ჟონ-ეთ-ი** (ტობ.) იმერეთში). ეთნონიმის აღმნიშვნელმა სიტყვამ რომ სოციალურად დაწინაურებული ფენის სტატუსი შეითავსოს ამისი მაგალითი ცნობილია ქართველური სინამდვილიდან (შდრ. აფხაზა „ქართველური ტომი; აზნაური“ ←*აფხ-აზან-(ი?), როგორც **ლა-ზ-ი** ← **ლა-ზან-**).

ს.-ქართვ. ***ზან-** „აზანი; ეთნონიმი“ → ქართ. **ა-ზან-ი**, **ზან-ი**, **ა-ზნ-ა-ურ-ი** (←**ა-ზან-ურ-ი**) : ზან. **ჟინ-ო** (← **ჟგნ-ო** ← **ჟონ-ო**) : სვან. **ზან** ← ***ჟან** (**ზან-ჰრ**, მგ-**ზან** „მეგრელი“, ლუ-**ზნ-უ** „მეგრული“).

სვან. **ზა-მახე** ბზ., **ზა-მახე** ბქ., **ზა-მახე** ლშხ., **ზა-მანხე** ლნტ. „ახალი წელი“.

ქართ. —

ზან. **ზო-მხა** „ახალი წელი“.

ახალი წლის (წელი ახალი) გადმომცემი უძველესი კომპოზიტი **ზო-მხა** ←***ზო-მონა** ზანურში დაკარგულია, მაგრამ არა უკვალოდ; იგი უნდა ჩანდეს სვანურ (ბზ., ლშხ.) დიალექტებში ფიქსირებულ **ზო-მხა** სიტყვაში. ***ზო-მონა** ფუძეში მეორე **ო-**ს რედუქცია სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი **ო** → **ჟ** → **∅** საფეხურის გავლით — ***ზო-მონა** → ***ზო-მჟხა** → **ზო-მხა**.

უფრო მეტიც, ***ზა-მახე** ტიპის კომპოზიტი უნდა გვქონოდა ქართულშიც, მაგრამ ქრისტიანობის გავრცელებამ ხელი შეუწყო მის გაუჩინარებას, შდრ. **კალანდობა**, **კალანდრა**, გურ.-მეგრ. **კალანდა** „ახალი წელი“ (ლათ. Calandae).

ს.-ქართვ. ***ზა-მახე** „წელი ახალი“ → ქართ. — : ზან. **ზო-მხა** ← **ზო-მონა** : სვან. **ზა-მახე** || **ზა-მახე** || **ზა-მახე** || **ზა-მანხე**.

ქართ. **ზებ-/ზაბ-**, **ზებ-ვ-ა** „ცემა“, მთიულ. **სა-ზებ-ელ-ი** „ბანის მიწის სატკეპნი ხისა“, იმერ., გურ. **ზაბ-უნ-ი** „ცემა რამე რბილ საგანზე“.

ზან. (მეგრ.) **ჟიფ-**, **ჟიფ-უნ-ს** „ზებავს“, **ო-ჟიფ-ალ-ი** „საცემი“, **ჟიფ-ილ-ი** „ნაცემი“, **ჟიფ-უ-ა** „ზებვა“.

სვან. —

ქართულ **ზებ-** ძირის ზანურ შესატყვისად მიჩნეულია ჭანური **ზაბ-** (გ. კლიმოვი; ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე), მიუხედავად იმისა, რომ ქართულში **ზაბ-** ვარიანტიც ბუნებრივია.

ზებ-/ზაბ- მონაცვლეობისას უფრო ძველ სახეობად **ზაბ-** მიიჩნევა (შდრ. **ჭერ-/ჭარ-** ← **ჭარ-**), რომლის კანონზომიერი შესატყვისიც შემონახულა მეგრულში **ზებ-** ქართულიდან ნასესხები ფუძის სინონიმურ **ჟიფ-** ა ზმნაში. აუსლაუტური **პ : ფ** შეფარდება წინააღმდეგობას ვერ შეგვიქმნის, ის ანალოგიურია ქართ. **ბებელ-** ა : ზან. **ფარფალ-** ია მიმართებისა. ზანურის ვოკალიზმი შემდგომი გაგრძელებაა ქართ. **ა** : ზან. **ო-** სი — **ჟიფ-** ← ***ჟფფ-** ← ***ჟუფფ-** ← ***ჟობ-** : **ზაბ-**.

ს.-ქართვ. ***ზაბ-** „ზებვა, ცემა“ → ქართ. **ზაბ-** → || **ზებ-** : ზან.

ჟიფ- || **ჟფფ-** ← ***ჟუფფ-** ← ***ჟობ-**.

სვან. **ზერდ** ბზ., ბქ., ლნტ. **ზერდ** ლშნ. „ყველის საწური ხელსაწყო“. ქართ. (ქართლ., ქიზიყ.) **ზინდ-** ან-ი „საკვერავი“, იმერ. **ზინდ-** ალ-ი „ქვაბის მჭედელთა გრდემლი“.

ზან. —.

ქართ. **ნ** : სვან. **რ** ყველა პოზიციაში დასტურდება (შდრ. **ზეგან-ი** : **ზაგან...** იხ. § 12. **ნ** → **რ**).

ს.-ქართვ. ***ზინდ-** „საკვერავი, საწური“ → ქართ. **ზინდ-** ან-ი || **ზინდ-** ალ-ი : სვან. **ზერდ** || **ზერდ** ← ***ზინდ**.

სვან. **ზერჩჷ** „არჯაკელი (მცენარეა)“.

ქართ. **დუც-** ი.

ზან. **დგრჩ-ე** || **დირჩ-ე**.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (გ. როგავა). სვანური ეკვივალენტი შემონახულია ლეჩხუმურ დიალექტში ნასესხობის სახით:

სვან. **ზერჩჷ** → ლეჩხ. **ზერჩო** (**ჷ**-ს ვოკალიზაციით სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში).

სავარაუდოდ **ზერჩჷ** სვანურში მიღებულია უფრო ძველი ***დჷრჩ** არქეტიპისაგან **დ** → **ზ** და **ჷ** → **ჷი** პროცესების გავლით: **დუც-** ი : ***დჷრჩ** → ***დჷრჩი** → ***დირჩჷ** → **ზერჩჷ**. **ჷ**-ს დეჟმლაუტიზაციის მომდევნო ეტაპზე **ზირჩჷ** → **ზერჩჷ** (**ი** → **ე**) უკუმიმართულების უმლაუტი განხორციელდა **ჷ**-ს პოზიციური გავლენით (მ. ქალდანი). პალატალური რიგის ხმოვნების წინ (**ჷ, ე, ი**) **გ/დ** → **ზ** გადასვლა სვანურში გავრცელებული მოვლენაა (იხ. აქვე, § 32. **გ/დ** → **ზ**) : სვან. **ზისზ** ← ***დისზ** :

ჭან. დიცხირ-ი „სისხლი“, სვან. ზესხ-რა ←*დესხ-რა : ჭან. დუცხუ, ზექ
 „შეშა“ ←*დუშქა : ზან. დიშქა „შეშა“, სვან. გაგდან → || გაგნან „ყბელი“...
 ს.-ქართვ. *დუც- „დუცი (ბალახი)“ → ქართ. დუცი : ზან. დირჩ-ე
 || დგრჩ-ე (←*დურჩ-ე) : სვან. ზერჩჷ ←*დირჩჷ ←*დჷირჩ
 ←*დჷირჩ.

ქართ. ზვარ-ი „დიდი ვენახი“, მე-ზვრ-ე.
 ზან. (მეგრ.) ჟვერ-ი „მრავალი მცენარე ერთად ამოსული (უმთავრე-
 სად ბუჩქნარი)“.
 სვან. —.

ქართულში დადასტურებული დიდი (ბევრი) ვენახის სემანტიკის გამოძახილად მივიჩნევთ მეგრულში გავრცელებულ მრავალი მცენარის (ერთად ამოსულის) გაგებას. მნიშვნელობის მხრივ სიახლოვე საგრძნობია.

ფორმალური თვალსაზრისით ზვარ-/ჟვერ- ფუძეთა საერთოწარმო-
 მავლობას წინააღმდეგობა არ ახლავს; შდრ. ქართ. ა : ზან. ე (← ო) —
 ქართ. ძარღვ-ი : ზან. ჯერღვ-ი ← ჯორღვ-ი, ქართ. ტყავ-ი : ზან. ტყებ-ი
 ←*ტყობ-ი... ასევე ქართ ზვარ-ი : ზან. ჟვერ-ი ←*ჟვორ-ი.

ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში (გურ., იმერ., აჭარ.) ფიქსირებული ჟვერ- ფუძე ზანური წარმომავლობისაა, რაზეც ფორმალურ-სემანტიკური იდენტურობა მიანიშნებს.

ს.-ქართვ. *ზჷ-არ- „მრავალი ვაზი (ყურძენი) ერთად; ვენახი (დიდი)“ → ქართ. ზვარ-ი : ზან. ჟვერ-ი ←*ჟვორ-ი.

ს.-ქართვ. *ზჷ-არ- ლექსემის შესატყვისია: აფხაზ. ა-ჟ „ყურძენი“, შდრ. ა-ჟ-ქუაწა „ზვარი, ვენახი“, ა-ჟგ-მჟა „ყურძნის მტევანი“.., ხუნძ. ჟა, ბოთლ. ჟანა „ყურძნის წვენი“.., ჰუნზ. ჟა „ღვინო“ (ჩერქეზ. ზ/სან „წამალი“).

სვან. ზიგ- || ზგ-, ი-ზგ-წლ, ი-ლ-ზიგ-წლ (წდ-ზიგ-ი) ბზ., ი-ზგ-წლ (წდ-ზიგ-ი) ბქ., ი-ზგ-წლ (ედ-ზიგ-ი) ლშხ. „ესახლება“, ი-ზგ-ე „სახლობს“, ლი-ზგ-ე „სახლობა; ცხოვრება“, ლწ-ზგ-ა ზს., ლნტ., ლა-ზგ-ა ლშხ. „სა-ცხოვრებელი“, მე-ზგ-ე „მოსახლე“, ლგ-ზგ-ე „დასახლებული“.

ქართ. დეგ- || დგ-, ვ-დეგ, და-დგ-ა, აღ-დგ-ინ-ებ-ა, და-ვ-ა-დგ-ერ, მ-დეგ-ი, ა-დგ-ილ-ი, ძეგ-ლ-ი, მე-დეგ-ი, მე-დგ-არ-ი, სა-დგ-ურ-ი, სა-დგ-ომ-ი მ-დგ-მ-ურ-ი.

ზან. დგ-, დგ-უ(ნ) „დას“, ო-დგ-ინ-ან-ს „აყენებს, ადგენს“, დგ-უმ-ურ-ი „მდგმური“, და-დგ-ინ-ალ-ი „სადგური, დო-დგ-ინ-უ „დადგომა“, დო-

ვ-ო-დგ-ინ-ი „გავაჩერე“, დგ-უ-ნ „დგას“, დო-დგ-ინ-ა „გაჩერება, ცხოვრება, სახლობა (ი. ყიფშიძე)“.

ზანურში მხოლოდ რედუცირებული ძირი დასტურდება — *დაგ- → დგ-. ქართულსა და სვანურში ორივე სახეობა ჩვეულებრივია. სწორედ განხორციელებულ ფუძეებში განხორციელდა დ → ზ გადასვლა სვანურში, რაც ბუნებრივია პალატალური რიგის ხმოვანთა წინ: დ + ა, ე, ი → ზ + ა, ე, ი, შდრ.: სვან. გაგდა, გაგადა „ქვედა ყბა“ → გაგდა → || გაგადა „ყბელი“; დ → ზ ეპარალელურა გ → ზ პროცესს სვანურში : სვან. ზისყ ← გისყ „რწყილი“ : ქართ. გრწყ-ილ-ი ← *გირწყ-ილ-ი, სვან. ზიზ- ← გიზ- : ქართ. გეზ- (იხ. აქვე)... შდრ. ქართ. ქეგ-ლ-ი ← *დეგ-ლ-ი (კ. მიქაილოვი).

სემანტიკის დონეზე სვანური „სახლობა, მოსახლე“, ახლოსა დგას ქართულის „ადგილი“ || „სადგური“, „მდგმური“ სემანტიკებთან, ხოლო მეგრული დო-დგ-ინ-ა იმეორებს სვანურ მნიშვნელობებს („ცხოვრება, სახლობა“).

ს.-ქართვ. *დეგ- „დგომა, ადგილი“ → ქართ. დეგ- → || დგ-, ა-დგ-ილ-ი : ზან. დგ- ← დაგ- : სვან. ზგ- || ← ზიგ- ← *დიგ-.

ს.-ქართვ. *დეგ- ძირის შესატყვისად მიიჩნევა შემდეგი სახელური ძირები მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ხუნძ. ბ-აკ ← ბ-აკუ, ანდ. მ-ოკუო, ბოთლ. მ-აკუა, ჭამ. მ-აკა || მ-აკუა, ტინდ., ღოდ., ბაგვ., კარ., ახვან. მ-აკუა ← ბ-აკუა „ადგილი“, ხვარშ. მ-უკო || მ-ოკუო, ჰუნზ. ბ-აკ ← ბ-აკუ „ადგილი“, ბეჟ. მ-უკოლ ← ბ-უკუ-ალ „საწოლი“ : ნახ. (ჩაჩნ.) მ-აკა ← *ბ-აკა „საწოლი“... (შდრ. ქართ. ლ-აკ-/ლოგ-ინ-ი ← *ლ-აკ-ინ-ი).

თავკიდური დ-, ბ- → || მ- გაქვევებული გრამატიკული კლასის ნიშნებია იბერიულ-კავკასიურ ენებში.

შეიძლება ვივარაუდოთ ქართული ბაკ-ი „ცხვრის სადგომი“ სიტყვის დადესტურული წარმომავლობა (ხუნძ. ბაკ, ჰუნზ. ბაკ), შდრ. ქართ. ბ-აკა : ზან. ბ-ოკა...

სვან. ზიზ- → || ზგზ- → || ზზ-, ლე-ზიზ ბზ., ლე-ზგზ ლშზ. „საგზალი“, ა-ზზ-ი (ოთ-ზიზ ბზ., ოთ-ზგზ ლშზ.) „აგზანის, ლი-ზზ-ი „გაგზანა“.

ქართ. სა-გზ-ალ-ი, გზ-ავ-ა, გეზ-ი, გზ-ა, მ-გზ-ავ-რ-ი.

ზან. ო-რზ-ოლ-ი (← ო-გზ-ოლ-ი) „საგზალი“, ჭან. ო-გზ-ალ-ონ-ი „საკაცე“, ო-გზ-ალ-უ „სიარული“, ვ-ი-გზ-ალ-ამ „მივემგზავრები“.

საერთოქართველური გეზ- ძირის უშუალო გაგრძელებას წარმოადგენს ზიზ- || ზგზ- || ზზ- ალომორფები სვანურში. აქ ი-ს წინა პოზიცია-

ში **გ** → **ზ** გადასვლა შეინიშნება — ***გიზ**- → **ზიზ**-, რაც ბუნებრივია სვანურისთვის, შდრ. ქართ. **გრწყ**-ილ-ი ← **გწყ**-ილ-ი ←***გიწყ**-ილ-ი : სვან. **ზისყ**- ←***გიწყ**- „რწყილი“...

ს.-ქართვ. ***გეზ**- „გაგზავნა, სვლა; გზა, გეზი“ → ქართ. **გეზ**-ი, **გზ**-ა, **გზ**- : ზან. **რზ**- ← **გზ**-, **გზ**-(ალ-) : სვან. **ზზ**- || **ზგზ**- || **ზიზ**- (←***გიზ**- ←***გეზ**-).

ქართ. **ზუთხ**-ი (თევზ.).

ზან. **ზგნთხ**-ი „ზუთხი“, „მზეთუნახავი“.

სვან. —.

ზანურში შიშინა ***ჟუნთხ**-ი ვარიანტიც უნდა გვექონოდა, რასაც ამ-ტკიცებს აფხაზური ა-**ჟუნთხ** „ზუთხი“.

ს.-ქართვ. ***ზუთხ**- „ზუთხი“ → ქართ. **ზუთხ**-ი : ზან. **ზგნთხ**-ი/ჟ ←***ჟუნთხ**-ი.

სვან. **ზგნთხ** ზს., ქს. „შვრია“.

ქართ. **ზანდ**-, **ზანდ**-ურ-ი „ხორბლის ჯიში“.

ზან. —.

სვანურში სიტყვის ბოლოში **ხ** ფონეტიკური დანართია. **ხ**-ს განვითარება ბუნებრივი პროცესია: ქართ. **თრასკ**-ეს-ი „ქარის სახეობა“ : სვან.

თხარსკ ←***თარსკ** „სეტყვა“, ქართ. ვაცკაც-ი → სვან. **ჟესკაჯცხ**... **ზგნთხ** ←***ზანთ** ←***ზანდ**-.

სვანურიდან არის შეთვისებული ადიღეური **ზანთხ** „შვრია“.

ს.-ქართვ. ***ზანდ**- „შვრია“ → ქართ. **ზანდ**-ურ-ი : სვან. **ზგნთხ** ←***ზანთ** ←***ზანდ**-.

თ

სვან. თ-, ლე-თ ბზ., ლშხ., ლე-თ ბქ., ლნტ. „ღამე“, ლე-თ-ი ბზ., ლშხ., ლე-თ-ი ბქ., ლნტ. „წუხელ“.

ქართ. თ-, თ-ევ-, თ-ენ-, მ-თ-ენ-ი, სა-თ-ევ-ი.

ზან. თ-ან- „თენება“, ო-თ-ან-უ-ან-ს „ღამეს ათევეს“, გ-ი-ფ-თ-ან-ე „ღამე ვათიე“, თ-ან-აფ-ა „აღდგომა“.

ვვარაუდობთ სვანურ ფუძეთა მიმღეობურ წარმომავლობას; კერძოდ, ისტორიულად თ- ცალთანხმოვნისანი ზმნური ფუძის არსებობას, რომელსაც „ღამის+თევის“ მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა, ისევე, როგორც ეს ქართულსა და ზანურს დღესაც ახასიათებს. ე. ი. ლე-თ-(ი) ისტორიულად

სა-თ-ევ-ის აღმნიშვნელი იყო და ღამეს მიემართებოდა — სათევი → ღამე (ლე-თი), რაც უნდა გათენდეს.

ცხადია, ჩვენი დაკავშირება არ გამორიცხავს ქართ. თ-ევ-/თ-ენ- : ზან. თ-ან- : სვან. თ-აჟ- „გაჩენა“ ფუძეთა ერთიანობას (ზ. სარჯველაძე). არა, ჩვენ მხოლოდ მის შესაძლო ეტიმოლოგიურ კავშირზე მივუთითებთ სვანურ ლე-თ-/ლე-თ-ი „ღამე, წუხელ“ ლექსებთან — სვან. თ- „თევა“ → ლე-თ-(ი) „სათევი“ → „ღამე“.

ს.-ქართვ. *თ- „თევა, თენება, ოგანათება“ → ქართ. თ-, თ-ევ-, თ-ენ-, მ-თ-ენ-ი, სა-თ-ევ-ი : ზან. თ-, თ-ან- : სვან. თ-, თ-აჟ-, ლე-თ-(ი) || ლე-თ-(ი).

ძვ. ქართ. -თ(ა) ბრ., მრ. რ. სუფიქსი (კაც-თ(ა), ძე-თ(ა), ძირ-თ(ა)...) .

ზან. (მეგრ.) -თა.

სვან. —

ძველი ქართული მრ. რ. სუფ. -თ(ა), როგორც ცნობილია, ნათესაობითი ბრუნვის ფუნქციასაც შეითავსებს (პოლიფუნქციურია). -თ(ა) სუფიქსს შესატყვისი უნდა ჰქონოდა ქართველურ ენებში. ჩვენი ვარაუდით, შესაბამისი -თ(ა) ზანურში რელიქტის სახით შემორჩენილია შემდეგ მყარ შესიტყვებებში: მეგრ. ჯი-თა ჯინჯი || ჯი-თა ჯინს „ძირთა ძირს(ში)“, წვა-თა წვანჯი || წვა-თა წვანს „წვერთა წვერ-ს(ში), ხვა-თა ხვალე || ხვა-თა ხე „მარტოხელი“, ძა-თა ნძალ-ი/ო „ძალთა ძალით“...

წარმოდგენილ მეგრულ მასალაში -თა სუფიქსი გარდა ნათესაობითის ფუნქციისა მრავლობითობის ნიუანსსაც შეითავსებს.

ს.-ქართვ. *-თ(ა) → ქართ. -თ-ა : ზან. -თა.

სვან. **თალ** „სოლი“.

ქართ. (მთიულ., გუდამაყრ., მოხ.) **თალ-ი** „რკინის სალტე“.

ზან. **თურ-** «ო-თურ-ა», „რკინის სოლი“.

ზანურში მოსალოდნელი **თურ-** ფორმა უნდა ჩანდეს გურულ **ო-თურ-ა-** „რკინის სოლი“ სიტყვაში, რომელიც ზანური წარმომავლობისაა.

ს.-ქართვ. ***თალ-** „სოლი, სალტე“ → ქართ. **თალ-ი** : ზან. **თურ-**, **ო-თურ-ა** : სვან. **თალ**.

ქართ. **თარგ-ი, თარგ-ვა, თარგ-ავ-**ს „ჭრის“.

ზან. **თგნგ-** || **თინგ-** „ჭრა“, **თგ/ინგ-**უნ-ს „(გამო)ჭრის“.

რგ თანმიმდევრობა ზანურში (მეგრულში) **ნგ-**თი შეიცვალა. მოვლენა (**რ** → **ნ**) გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია (**ცუნვა** „ყრუ“ ← **ცურ+გა** (შდრ. **ცურ-უ** „id“), **გნძე** || **გრძე** : **გრძელი, ნტინ-ი** || **რტინ-ი** : **ლტოლ-ვა...**) ხშირ და სიბილანტ აფრიკატ თანხმოვანთა წინა პოზიციაში.

ხმოვანფარდობა ქართ. **ა** : ზან. **გ/ი** ამოსავალში **ო-**ს ვარაუდობს ზანური დიალექტებისთვის (გ. როგავას წესი).

ს.-ქართვ. ***თარგ-** „ჭრა; თარგი“ → ქართ. **თარგ-**, **თარგ-ი** : ზან. **თგნგ-** → || **თინგ-** (← ***თორგ-**).

სვან. **თაშ** ზს., ლნტ., **თაშ** ლშ. „ყველი“.

ქართ. **თესლი-ი**.

ზან. **თას-ი** „თესლი“.

ზანურ-სვანურში დეტერმინანტი **-ლ** დაკარგულია. თუმცა სვანურის თაშ-ჟ-ემ ფორმაში **-ლ** რეფლექსის სახით (**-ჟ**) შენარჩუნებულია. **-ჟ** (← **-ლ**) სუფიქსის ზეგავლენით განხორციელდა **ე** → **ჰ** || **ა** უკუმიმართულების უმლაუტი (მ. ქალდან) : ***თეშ-ჟ** → **თაშ-ჟ** → || **თაშ** || **თაშ**¹.

უფრო საინტერესოა მნიშვნელობის ცვლა სვანურში — **თესლი** → **ყველი**. ცხადია, **თესლი** სემანტემა ენაში თავდაპირველად კვეთის, დვრიტას სინონიმად გამოიყენებოდა, საიდანაც მოგვიანებით **ყველის** შინაარსი განვითარდა: **თესლი** → **დვრიტა** → **ყველი**, შდრ. მეგრ. **თას-ი** „თესლი“ → მარწვინიშ **თასი** = მაწვნის **დვრიტა**.

ზანურში მნიშვნელოვანია **ს** → **შ** → **ს** პროცესი — **თას-ი** ← ***თაშ-ი**, შდრ. ქართ. **წვეთ-** : ზან. **ჭვათ-** → || **წვათ-** (გ. როგავა).

¹ დღეს გავრცელებული **ლაშ-ი** ბზ., **ლაშ-ი** ბქ., **ლაშ-ი** ლშ., **ლაშ-ი** ლნტ. „თესლი“ წარმოშობით **თეს-** → **თაშ** „თესვა“ ზმნურ ფუძეთაგან ნაწარმოები მიმდებარება: ***ლა-თაშ-ი** „სათესი“ → ***ლაშ-ი** → **ლაშ-ი** „თესლი“ → ა-**ლაშ-ი** „თესავს“...

ს.-ქართვ. ***თეს-ლ-** „თესლი“ → ქართ. **თეს-ლ-ი** : ზან. **თას-ი**
←***თაშ-ი** : სვან. **თაშ-** || **თაშ-(უ)** ←***თეშ-უ**.

სვან. **თეურ-** || **თეურ-**, ხ-ე-**თეურ-**/წლ || ა-**თეურ-**წლ-ი ბზ., ხ-ე-**თეურ-**წლ || ა-**თეურ-**წლ-ი ლშხ., ხ-ე-**თეურ-**წლ || ა-**თეურ-**წლ-ი ლნტ.
„თვალყურს ადევნებს, ათვალყურებს“.

ქართ. **თვალ-**ი, ა-**თვალ-**იერ-ებ-ს.

ზან. **თოლ-**ი „თვალი“, ნა-**თოლ-**ე „განათვალი“.

ზმნური ფუძე უფრო ზუსტად წარმოაჩენს ს.-ქართვ. **თჟალ-** ძირის სვანურ ეკვივალენტს. აქ ცვლილება მინიმალურია — **თეურ-** ←***თჟერ-** („მდრ. **თე(რ)**-ალ „თვალეზი“), სადაც **ე**-ს სიგრძე (**ე**) **უ**-ს გაუჩინარების საკომპენსაციო უნდა იყოს. **ლ** → **რ**-სათვის სვანურში იხ. § 6.

ს.-ქართვ. ***თჟალ-** → ქართ. **თვალ-**ი, **თვალ-** : ზან. **თოლ-**, **თოლ-**ი : სვან. **თე(რ)** || **თეურ-** ←***თჟერ-**.

სვან. **თოდ** ზს. „შულო“, ი-**თუდ-**ი ზს., ლშხ. „იქსელავს დართულ დაფს“.

ქართ. **თელ-**, თელვა „მატყლის შენაბღვა (საბა)“.

ზან. —.

აუსლაუტში განხორციელებული ჩანს **ლ** → **დ** ფაკულტატიური ფონეტიკური პროცესი (იხ. **ლ** → **დ** § 2.).

უჩვეულოა ხმოვანთა შესატყვისობა ქართ. **ე** : სვან. **ო**. შესაძლოა, ისტორიულად **ვე(უე)** თანმიმდევრობის დაშვება ფუძე-ენაში, ამას თითქოს ლაშხურის ჩვენება უჭერს მხარს: ო-ხ-**თჟად**, ენ-**თჟად-**ნ-ე, ენ-**თჟად-**ე, თუმცა ქართ. **შქერ-**ი : სვან. **შგორ-**.

ს.-ქართვ. ***თ(უ)ელ-** „ქსელვა; თელვა“ → ქართ. **თელ-** : სვან. **თოდ** || **თუდ-** || **თჟად-** ← ***თჟელ-**.

სვან. **თომ-ირ** ბზ., ბქ., ლნტ., **თომ-ურ** ლშხ. „ბურვაკი“.

ქართ. **თელ-**ი „გოჭი“.

ზან. **თილ-ა** (← **თულ-ა**), **თუ(ლ-)** „გოჭი“.

-**ირ** საკუთრივ სვანური სუფიქსია, რომელიც მხოლოდ სვანურ შესატყვისებში დასტურდება (მდრ. ქართ. **ას-** : სვან. **აშ-ირ** „ასი“...).

გამოყოფილი სვან. **თომ-** ძირი მიღებულია **ლ** → **მ** (იხ. § 4.) და **ა** → **ო** პოზიციური გადასვლით. **ა**-ს ლაბიალიზაცია მომდევნო მ-ს მიეწერება (გ. მაჭავარიანი).

ს.-ქართვ. *თალ- „გოჭი, ბურვაკი“ → ქართ. თელ-ი : ზან. თულ ||
თილ-ა (← თულ-ა) : სვან. თომ-ირ || თომ-ურ ← *თამ-ირ ← *თალ-ირ.

ქართ. თომ-ი/ა, თომ-, გა-თომ-ვ-ა, გა-თომ-ილ-ი.
ზან. (მეგრ.) თგშქვ-ი || თიშქვ-ი „თოვლჭყაბი“.
სვან. —.

თ ო მ ი ~ თ ო ვ ლ ჭ ყ ა ბ ი შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე
დასაშვებია.

ზანური განმოვანება მეორეულია. თავდაპირველად საერთოქართველურ
თომ- ფორმას აქ *თუშქ- უნდა მოეცა — ქართ. ო : ზან. უ,
ქართ. უ : ზან. შქ. მეგრულ-ჭანურისთვის დამახასიათებელი უ/ო → გ →
|| ი გარდაქმნით *თგშქ-ი || *თიშქ-ი გვექნებოდა, საიდანაც მომდევნო
ეტაპზე ვ-ს ფონეტიკურად განვითარებით თანამედროვე ფორმები მივი-
ღეთ.

ს.-ქართვ. *თომ- „ყინული, თოვლჭყაბი“ → ქართ. თომ-, თომ-ი :
ზან. თიშქვ-ი || თგშქვ-ი ← *თუშქ-ი.

სვან. თჷეთჷნე || თეთჷნე ბზ., თეთნე ბქ., თჷეთჷნე ლშზ.,
თჷეთჷნე ლნტ. „თეთრი“.

ქართ. თეთრ-ი, თეთრ-დ-.

ზან. თუთ-ია.

ზანურში თეთრ-ის შესატყვისი ფუძე არ იყო გამოვლენილი. ვფიქ-
რობთ, უმართებულო არ უნდა იყოს თუთია-ს შემოტანა სიტყვათა ამ
რიგში. შეიძლება მივუთითოთ ზუსტ სტრუქტურულ ანალოგზე (ქართ.
ლელჷ- : ზან. ლულ- — თეთჷ- : თუთ-ია).

თეთრი/ვერცხლი საერთო სემანტიკური ველის წევრებია.

ს.-ქართვ. *თათჷრ- „თეთრი“ → ქართ. თეთრ-ი : ზან. თუთ-ია
← *თოთვ-ია : სვან. თეთნე || თჷეთჷნე || ← თეთჷნე.

სვან. თქ-, ხ-ა-თქ-ე ბზ., ბქ., ხ-ა-თქ-ე ლშზ. „საარაყეს აყენებს“,
ლპ-თქ-ა „საარაყე“, «თქ-» „არაყი“.

ქართ. «თქ-» „არაყი“.

ზან. «თქ-».

ქართულ-ზანურში სათანადო ფუძე დაკარგულია, მაგრამ არა უკვა-
ლოდ, სომხური ცქი ← *თქი „არაყი“ ქართველური ენებიდან ჩანს შეთვი-
სებული.

ს.-ქართვ. ***თქ-** „არაყი“ → ქართ. **«თქ-»** : ზან. **«თქ-»** : სვან. **თქ-**, **ლწ-თქ-ა**.

სვან. **თქჷიმ-**, **თქჷიმ-ე** ზს., **თქუმ-ე** ლშხ. „აქრობს“.

ქართ. **ნთქ-** „ნთქმა, შთანთქმა“.

ზან. **ნთქ-ერ-** || **ნთქ-ორ-**, **ნთქ-ორ-უნ-ს** „შთანთქავს“.

-**უმ** სვანურში ფუძესწეზრდილი თემის ნიშანი უნდა იყოს, მსგავსი ფუნქციისა ჩანს მეგრ. -**ორ** || -**ერ**.

ს.-ქართვ. *(**ნ**)**თქ-** „შთანთქმა“ → ქართ. **ნთქ-** : ზან. **ნთქ-ორ-** || **ნთქ-ერ-** : სვან. **თქ-უმ-** → || **თქ-ჷიმ-**.

სვან. **თხ-ეკ-**, **ხ-ე-თხ-კ-ენ-ი** ზს., ლშხ., **ხ-ე-თხ-ეკ-ენ-ი** ლნტ. „ესხმე-ბა, ეწვევება“.

ქართ. **თხ-ეკ-/თხ-ი(ვ)-**, **სი-თხ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **ნთხ-აფ-ა** (ქწ-**ნთხ-აფ-ე** „არწყიე“).

ჩვენს მიერ მოხმობილი სვან. **თხ-ეკ-**, მეგრ. **ნთხ-** (←**თხ-**) იგივე ფუძეებია, რაც ჰან. **ნთხორ-** „ღებინება“, სვან. ლი-**თხ-**უნ-ე „პირღებინება“, ა-**თხ-**არ „გასკდა“, ლი-**თხრ-**ე „სითხიანი ჭურჭლის გახეთქვა“, რომელთაც ადრე სამართლიანად აკავშირებდნენ ქართ. **თხ-** „სითხე, თხევა“ ძირთან (ლ. ნადარეიშვილი). აქვე შემოსატანია : ქართ. **თხრ-**ამ-ლ-ი : ზან. **თხ-**ომ-ურ-ი : სვან. ლე-**თხრ-**ე „მუწუკი“.

ს.-ქართვ. ***თხ-** „სითხე, თხევა“ → ქართ. **თხ-**, **თხ(რ)-**ამ-ლ-ი, **სი-თხ-ე** : ზან. **ნთხ-**, **ნთხ-ორ-**, **თხ-ომ-ურ-ი**. სვან. **თხ-ეკ-**, ლე-**თხრ-**ე, **თხ-უნ-**, **თხ-არ-** || **თხ-რ-**.

სვან. **თხწ-რ-ე** ბზ., ლშხ., **თხწ-რ-ე** უშგ., **თხე-რ-ე** ბქ., ლნტ. „მგე-ლი“, **თხწ-ლ-**, ხ-ე-**თხწ-ლ-ი** „ეძებს“, ლი-**თხწ-ლ-ი** „ძებნა“, მე-**თხწ-**ძწრ ბზ., ლნტ., მე-**თხწ-**წრ ბქ., მე-**თხწ-**ძარ ლშხ. „მონადირე“, ლწ-**თხწ-**იარ || ლწ-**თხწ-**ძარ ბზ., ლა-**თხწ-**არ ბქ., ლა-**თხწ-**ძარ ლშხ., ლა-**თხწ-**წრ ლნტ. „სა-ნადირო“, ი-**თხწ-**იწრ ბზ., ლნტ., ი-**თხწ-**წრ ბქ., ი-**თხწ-**ძარ ლშხ. „ნადი-რობს“.

ქართ. **თხეც-**, ი-**თხეც-ლ-ი**და „თევზაობდა, ნადირობდა“, **თხეც-ლ-ა** „თევზაობა“, მ-**თხეც-ლ-არ-ი** „მონადირე, მეთევზე“.

ზან. —.

აქ ჩამოთვლილ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (წ. მარი). ჩვენ სიტყვათა ამ რიგში დამატებით შემოვიტანეთ სვანური მ გ ლ ი ს აღმნიშვნელი ალომორფები, რომლებიც ფორმალურად ახლოს დგანან **თხეც-**, **თხწ-**, **თხწ-(ლ-)** ზმნურ ძირებთან. სემანტიკურად სვანურ მ გ ე ლ ს ა

(ნადირსა) და ნადირობას შორის ისეთსავე მიმართებას ვხედავთ, როგორსაც — ქართულში: ნადირი ~ ნადირობა.

ს.-ქართვ. ***თხ-ეჟ**- „ნადირობა (მგელზე)“ → ქართ. **თხევ-ლ-**, **თხევ-**, **მ-თხევ-ლ-არ-ი** : სვან. **თხნ-რ-ე** || **თხწ-რ-ე** || **თხე-რ-ე** ←***თხეჟ-ლ-ე**; **თხნ-ლ** ←***თხ-ეჟ-ლ-** || **თხჟ-** ←***თხეჟ-**.

ს.-ქართვ. ***თხ-ეჟ**- „ნადირობა (მგელზე)“ ძირი უკავშირდება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ძაღლის აღმნიშვნელ ფუძეებს: ს.-ნახ. **ფჰ-უ** (მრ. რ. **ფჰ-არ-ჩ**) „ძაღლი“, ხუნდ. **ჰჟე**, ახვახ. **ხჟაჟ**, კარატ. **ჰჟე** || **ჰჟაჟ**, ჰამალ. **ხჟაჟ**, ბაგვ. **ჰჟაჟ**, ბოთლ. **ხჟაჟ**, ღოდ. **ხჟაჟ**, ანდ. **ხოჟ** ← **ხჟაჟ**... დარგ. **ხა**, თაბ. **ხუჟ**, აღულ. **ხუჟ**, რუთ. **ხჟე**, წახ. **ხჟა**, ხინ. **ფხრა**, კრიწ. **ხჟარ**, ბუდუხ. **ხორ** — **ხჟარ**, უდ. **ხა** ← **ხჟა** „ძაღლი“... ვგონებთ ძაღლი / ნადირობა / მგელი სემანტიკური მიმართება პრობლემური არ უნდა იყოს.

სვან. **თხ-**, ა-**თხ-**ჟდ „ახვედრებს, აპოვნინებს, თავსუყრის“.

ქართ. **მ-თხ-უ-**, **მ-თხ-უ-ეგ-** „შეხვედრა, შემთხვევა“.

ზან. (მეგრ.) **ნთხ**-აფ-ა „დაცემა, თავდასხმა“, ჰან. **ნთხ-**, მ-ი-**ნთხ-უ** „მკრა“, „მემთხვია“.

ამასვე უნდა დავამატოთ კიდევ ერთი სვანური ზმნა **ხ-ა-თხ-**ჟმ ბზ., ლნტ., **ხ-ა-თხ-**ჟმ ლშხ. „შურს, ეხარბება“ (შდრ. მეგრ. **ნთხ-**, მ-ო-**ნთხ-უ**-(ნ) „სუნი მცემს“). „სიხარბის“ ნიუანსი სვანურში სუნის (ცემისაგან) განვითარდა. რასაც ეხარაღელება ქართული **შური-ი**, **შურ-ს** „ეხარბება“, რომლის წყაროსაც ზანური **შური-ი** „სუნი“ წარმოადგენს (საკუთრივ ქართული **სურ-** „სურს“ **სუნ-ს/სულ-**ის ალომორფად გვეჩვენება. იხ. აქვე, სვან. **შონ-**).

ს.-ქართვ. *(**მ**)**თხ-** „შემთხვევა, შეხვედრა, მთხვევა“ → ქართ. **მ-თხ-ჟ-** : ზან. **ნთხ-** (←**თხ-**) : სვან. **თხ-** || **თხ-ამ-**.

სვან. **თხ-ეფ-**, **ხ-ე-თხ-ფ-ენ-ი** ზს., ლშხ., **ხ-ე-თხ-ეფ-ენ-ი** ლნტ. „გადაეკიდება“, **მა-თხ-წფ**, **ლწ-ხ-თხ-წფ** ბზ., **მა-თხ-ეფ**, **ლე-ხ-თხ-აფ** ლშხ., **მა-თხ-აფ**, **ლწ-ხ-ე-თხ-აფ** ლნტ. „მონადები, მოედვა (აჰყვა)“.

ქართ. **რა-თხ-** || **რ-თხ-**, გარდა-**რთხ-მ-ა** „გადაფენასავით (საბა)“, ფშ. **თხ-ეფ-** „გადაკიდება, მოკიდება“.

ზან. **თხ-გმ-** || **თხ-იმ-** „გაჭიმვა, გადაჭიმვა“.

ქართველურ ფუძეთა შედარება არკვევს, რომ **-ეფ/-წფ** ფუძეს შეზრდილი თემისნიშანია სვანურში (იხ. § 39-40).

სვანურ **მათხწფ** ფუძესთან ახლოს დგას სტრუქტურულ-სემანტიკურად სომხური **მართახწფ**-ლუკ „ღამურა“ ← „გადაკიდებული“ (შდრ. სვან.

მეთხეფე || **მეთხეფე** „გადაკიდებული“, **მათხეფ** || **მათხაფ** „ღამურა“), რაც სვანურიდან სესხებით აიხსნება.

ს.-ქართვ. ***თხ-** „გადაკიდება, გადაფენა“ → ქართ. **თხ-**, **რა-თხ-**, **თხ-ეფ-** : ზან. **თხ-იმ-** || **თხ-გმ-** : სვან. **თხ-ეფ-** || **თხ-აფ-** || **თხ-აფ-**, **მა-თხ-აფ-**, **მე-თხ-ეფ-ე** || **მე-თხ-ფ-ე**.

სვან. **თხაჟას** || **თხაჟაშ** || **თხისჟ** || **თხიშჟ** „ბუსუსი, ქინქლი, ღინ-ღლი“, **თხის-წარ** ბზ., **თხისჟ-წარ** ბქ., **თხის-წარ** ლშხ., **თხის-წარ** ლნტ. „ქინქლიანი“.

ქართ. **თხის-ურ-ი** „თივთიკი, თმა“.

ზან. (მეგრ.) **თხვას-** || **თხვაშ-** „გამოყრა (მუწუკების, ჭორფლის...), **თხვას-ილ-ი** || **თხვაშ-ილ-ი** „გამოყრილი“.

სვანურში უფრო ძველ სახეობად **თხისჟ** || **თხიშჟ** გვესახება — **თხისჟ** || **თხიშჟ** → ***თხას/შჟ-** → **თხუას/შ** (მ. ქალდანის წესით).

საყურადღებოა **ს/შ** მონაცვლეობა ზანურ-სვანურ ფუძეებში. ცხადია, **ს** → **შ** → || **ს**.

ს.-ქართვ. ***თხისჟ**-(ირ-) „თივთიკი, ქინქლი“ → ქართ. **თხის-ურ-ი** : ზან. **თხვას-** || **შ-** ← ***თხიშჟ-** : სვან. **თხაჟას** || **თხაჟაშ** ← || **თხიშჟ**.

სვან. **თგ** ლშხ., **თგ-ირ** ზს., **თგ-გრ** ლნტ. 1. „წვეტიანი ჩხირი, წკირი“, 2. ზს. „სადგისი“; **ხ-ა-თგ-გნ-ე** (ლო-ხჟ-**თგ-ინ** ბზ., ლო-ხ-**თგ-გნ** ლშხ.), **ხ-ა-თგ-ი** (ლო-ხჟ-**ა-თგ-ინ**) ლნტ. „არჭობს, ასობს“; ბქ. „ნისკარ-ტით ჩხვლეტს“.

ქართ. **ღგ-**, **სა-ღგ-ის-ი**.

ზან. **ღგ-**, **ო-ღგ-იშ-ი** „სადგისი“.

-**ირ** სახელური სუფიქსია სვანურში (შდრ. **თომ-ირ** : **თელ-ი** : **თუ**; **აშ-ირ** : **ას-ი** : **ოშ-ი**...).

თგ- || **თგ-ირ** იმასაც აჩვენებს, რომ ს.-ქართვ. ძირი გახმოვანებული უნდა ყოფილიყო (ამაზე სხვა იბ.-კავკასიურ ენათა ინფორმაციაც მიუთითებს — ხუნძ. **როკენ** „სადგისი“, ნახ. **თეგ-** „კერვა“...).

ს.-ქართვ. ***ღVგ-** „სადგისი; სობა, რჭობა“ → ქართ. **ღგ-**, **სა-ღგ-ის-ი** : ზან. **ღგ-**, **ო-ღგ-იშ-ი** : სვან. **თგ-**, **თგ** || **თგ-ირ** ← ***ღგ-**.

სვან. **ილუ** ზს., ქს. „შველი“.

ქართ. **ილემ**-ი „ირემი“ (ტობ.).

ზან. **ირემ**-ი „ირემი“, **ო-ირემ**-ე (ტობ.) = სა-ირმ-ე.

ირემ-თან დაკავშირებული ტობონიმი ჩანს ქართული **ილემ**-ი, რო-მელმაც ირმის აღმნიშვნელი უძველესი საკუთრივ ქართული ფორმა შემო-გვინახა. **ლ** ვარიანტიანი ფუძის უძველესობაზე სვანური **ილუ** „შველი“ მეტყველებს. იგი ისტორიულად გახმოვანებული ***ილაჟ**- ტიპისა უნდა ყო-ფილიყო. აუსლაუტში **ვ** || **მ** მონაცვლეობა ცხოველთა სახელწოდებებში ზანურისთვისაც და ქართულისთვისაც დამახასიათებელია, შდრ.: ქართ. არჩვ-ი || არჩემ-ი (ბ. გიგინეიშვილი) : ზან. ერცქემ-ი „არჩვი“, ს.-ქართვ. ***არჩავ**-ი; ქართ. ღლაგ-ი || ღლამ/-ნ-ი : ზან. (მეგრ.) **ღლამ**-ი „დიდი თევ-ზი“... ასევე ქართ. ***ილევ**-ი || **ილემ**-ი : ზან. **ირემ**-ი : სვან. **ილუ**. **ლ** → **რ** გადასვლით ზანური გამოირჩევა ქართველური ენებიდან. ამიტომაც **ირემ**-ი მეგრულ-ჭანური გვგონია (შდრ. აგრეთვე **ვ** → **მ** : ქართ. (სპარს.) **ღევ**-ი → მეგრ. **ღემ**-ი...).

წარმოდგენილი ეტიმოლოგია **ირემ**- სიტყვისა გამორიცხავს უსაფუძ-ვლო ვარაუდს მისი ფინური (?) ჰირვი „ლოხი“ ლექსემისგან მომდინარეო-ბის შესახებ (გ. მელიქიშვილი). რაც შეეხება სემანტიკურ მიმართებას შველი ~ ირემი, იგი სავსებით დასაშვებია, შდრ. ქართ. შველ-ი : ზან. (ჭან.) მ-სქვერ-ი „ირემი“.

ს.-ქართვ. ***ი-ლაჟ**- „ირემი; შველი“ → ქართ. **ილემ**-ი ← ***ილევ**-ი || ***ილაგ**-ი¹ : ზან. **ირემ**-ი ← ***ილემ**-ი ← ***ილოვ**-ი : სვან. **ილუ** ← ***ილაჟ**.

ს.-ქართვ. ***ი-ლაჟ**- „ირემი, შველი“ არქეტაპის შესატყვისია: ს.-ნახ. ***ლუჟ** „შველი“, შდრ.: ინგ. **ლიფ**-გ ← ***ლუჟ**-იგ, ჩაჩნ. **ლუ** ← ***ლუჟ**.

ქართ. **იშელ**-ი „საღორე სახლი (საღორეა) (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ოსქუ** „საღორე“.

სვან. —.

თავკიდური **ი** ქართულში, **ო** ზანურში დერივაციული პრეფიქსებია (nomina loci **ი-დაყვ**-, **ი-გურდივ**..., ზან. **ო-კიდ-ო**(მა) „აკიდო“, **ო-რდ-ო** „ადრე“...).

¹ იქნებ ქართული **ირაო** ← ***ილაგო** „ნარნარად ფრენა“ უძველეს დროში ირმის ნახტომს აღნიშნავდა და მატერიალურად ***ილაგ**-ი „ირემი“ ფუძის ერთ-ერთი ფონეტიკური ვარიანტია.

ი-შელ- : **ო-სქუ** შეპირისპირებისას საინტერესოა **-ელ** : **-უ** შეფარდება, რაც ცნობილი მოვლენაა სიტყვის ბოლოში — შდრ.: ქართ. **კელი-ი** : ზან. **ხუ-**, ქართ. **წელი-ი** : ზან. **კინუ-**, ქართ. **წელი-ი** : ზან. **კუ-**...

მეგრული **ოსქუ** იმიტაც არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ სახეზეა **შქ** ისტორიული კომპლექსის გასისინების უტყუარი ფაქტი — **ოსქუ** ← ***ოშქუ** „საღორე“.

ვეფქობთ, ზემოთ მოცემული დაკავშირება გამორიცხავს ზან. **ოს-ქუ**-ს რამენაირ კავშირს ქართ. **ეშვი** „ტახი“ ლექსემასთან (გ. კლიმოვი).

ს.-ქართვ. ***(ი-)შ-ელ-** „საღორე“ → ქართ. **ი-შელ-ი** : ზან. **ო-სქუ** ← ***ო-შქუ**.

სვან. **იშთხუ** „წიხლი“.

ქართ. (მოხ., მთიულ.) **თხუს-ი** „მსხვილფეხა საქონლის კოჭი“.

ზან. —.

ქართ. **თხუს-** ფორმას კანონზომიერად შეესატყვისება სვან. **იშთხუ** — ქართ. **თხ** : სვან. **თხ**, ქართ. **ს** : სვან. **შ**, ქართ. **უ** : სვან. **ჟი** (← **ჟი**). ოლონდ სვანურში **უ**-ს დიფერენციაციის მომდევნო საფეხურზე ი-სთვის დამახასიათებელი მეტათეზისის გამო ძირი გარეგნულად ძალიან შეიცვალა → ***თხუშ-ი** → ***თხუშ** → ***თხუიშ** → **იშთხუ** (იცხუ ← ***ცხიუ** „მსხალი“).

სემანტიკური მიმართება **საქონლის კოჭი** ~ **წიხლი** ბუნებრივი ჩანს.

ს.-ქართვ. ***თხუს-** „კოჭი, წიხლი“ → ქართ. **თხუს-ი** : სვან. **იშთხუ** (← ***თხუიშ**).

სვან. **იშუ** ზს., ლნტ., **ისუ** ლშხ. „რბილეული, რბილი (ხორცი)“.

ქართ. **ასო** „ეწოდების ჯელსა ანუ ფერჯსა, გინა თითოეულთა ნაკვეთთა კაცისასა (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ოშე** „შუა ნაწილი“.

ქართველურ ფორმათა ანალიზისას ყურადღებას მიიბჟრობს ანლაუტური მიმართება ხმოვნებში ქართ. **ა** : სვან. **ი**, რაც არაიშვიათად სხვა მასალაშიც დასტურდება (შდრ. ქართ. **ძალ-** : სვან. **ჯილ** „სიმი“...). სვანურის მდგომარეობა გვიანდელია და გვეჩვენება, რომ შუალედური საფეხური **გ** ირაციონალური ხმოვნისა უნდა ყოფილიყო — **იშუ** ← ***გშუ** ← ***აშუ**. თუ რა კანონზომიერებას ექვემდებარება **ა** → **გ** → **ი** პროცესი, ჩვენთვის გაუგებარია.

ს || ← **შ** მონაცვლეობა სვანურში ასახავს შიშინა სიბილანტთა გაშიშვლების (გასისინების) მესამეულ ვითარებას: ს.-ქართვ. **ს** → სვან. **შ** → **ს**, რაც ზანურისთვისაც არ არის უცხო (იხ. აქვე, § 23.).

ბოლოკიდური **-ჟი** სვანურში და **-ო** ქართულში საერთოქართველურიდან მომდინარე **-ო** სადერევაციო აფიქსია.

ს.-ქართვ. ***ას-ო** „სხეულის ნაწილი“ → ქართ. **ას-ო** : ზან. **ოშ-ე** : სვან. **ის-ჟი** || ← **იშ-ჟი** ← ***გშ-ჟი** ← ***აშ-ო**.

სვან. **კაბ-** || **კბ-**, ხ-ე-**კბ-ა**ლ ბზ., ხ-ე-**კბ-ა**ლ ბქ., ხ-ე-**კაბ-ა**ლ ლშხ., ხ-ე-**კაბ-ა**ლ ლნტ. „ეფერება“.

ქართ. **ტკბ-**, ე-**ტკბ-ი**-ს, **ტკბ-ებ-ა**, ა-**ტკბ-ობ-ს**, მ-ი-**ტკბ-ებ-ა**, მ-ე-**ტკბ-ებ-ა**, ი-**ტკბ-არ-უნ-ებ-ს**, **ტკბ-ილ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ტკაბ-**, გე-**ტკაბ-ეს** „ტკბილად მიირთვეს (დალიეს)“, **ტკაბ-უნ-ა**(ნ) „ტკბებიან“, **ტკაბ-ჟ-ა**.

ზანურში ა განზოგანების არსებობა ქართულისთვის **ტკებ-** არქე-ფორმას გვაპარაუდებინებს. სვანურშიც ისტორიულად ე განზოგანებას ვვარაუდობთ, ე → ა ჩვენს შემთხვევაში ასიმილაციურია და მიეწერება მომდევნო -ა^ლ ზმნურ სუფიქსს. აქვე თავს იჩენს **ტკ** → **კ** სვანური სიტყვის ანლაუტში — ***ტკებ-** → **კებ-** → **კაბ-** || **კბ-**. **ტკ-** კომპლექსის გამარტივების სხვა შემთხვევები ცნობილია: სვან. **კამგლ** || **კამილ** ← ***ტკაჟ-ელ** : ქართ. მ-**ტკავ-ელ-** : ზან. (მ) **ტკო-ჟ** || **ტკ-ჟ**, სვან. **ტკეც** ← **კეც** ← **ტკეჩ** : ქართ. **ტკეჩი**-ი „წნელი“... (იხ. აქვე, § 33.).

სემანტიკური მიმართება **ტკ ბ ა** ~ **ფ ე რ ე ბ ა** ბუნებრივია, შდრ. ეფერება = ატკობს.

ს.-ქართვ. ***ტკ-ებ-** „ტკობა, ფერება“ → ქართ. **ტკბ-**, **ტკბ-არ-**, **ტკბ-ილ-ი** : ზან. **ტკაბ-** : სვან. **კბ-** || **კაბ-** ← ***კებ-** ← ***ტკებ-**.

სვან. **კაბ-ა**დ ბზ., **კაბ-ა** ჩზხ. „პირუტყვი, რომელსაც წელზე ან ფეხზე თეთრი ზოლები გაჰყვება“.

ქართ. (იმერ., გურ.) **კაბ-ელ-ა** „ჭრელი (შავთეთრა) საქონელი“, გურ. **კაბ-ია** (შდრ. ქეგლ-ი).

ზან. (მეგრ.) **კაბობა** ← ***კაბ-ობ-ა** „კაბია, კაბელა“.

სვან. -**ა** || **ა** ქართულ -**ია** (კაბ-**ია**) სუფიქსს ეფარდება, ხოლო ზანურში -**ობ-ა** ქართული -**ელ-ა** დაბოლოების ეკვივალენტი.

ს.-ქართვ. ***კაბ-** „თეთრი, შავთეთრი, ჭრელა“ → ქართ. **კაბ-ელ-ა**, **კაბ-ია** : ზან. **კაბ-ობ-ა** ← ***კაბ-ობ-ა** : სვან. **კაბ-ა** || **კაბ-ა**.

სვან. **კადარ** ზს., ლნტ., **კადარ** ლშხ. „ხმელი ადგილი“.

ქართ. (გურ.) **კადონი** „კოცონი“, **კადინ-ა** „მძიმე დიდი ცეცხლი“.

ზან. —.

სემანტიკური სხვაობა ქართულსა და სვანურს შორის შესამჩნევია; **სინმელე**, **გახურება** უნდა იყოს ის ნიუანსი, რაც აერთიანებს **კოცონსა** და **ხმელ ადგილს** (ლგ-**კადარ-ე** „გამხმარი“).

სვანურში სახეზეა ნ → რ გადასვლა (იხ. § 12).

ს.-ქართვ. *კად-ან- „გახმოზა“ → ქართ. კადონ-ი || კადინა : სვან. კადწრ || კადარ, ლგ-კდარ-ე.

სვან. კად-წრ ზს., ლნტ., კად-არ ლშხ. „ხმელეთი“.

ქართ. (ქართლ., გურ., იმერ.) კედ-არ-ო „ქვეყანა, მხარე“, ლეჩხ. კედ-ერ-ო „მხარე, ნაპირი“, კიდ-ე „ნაპირი“, კიდ-ე-გან-ი.

ზან. (მეგრ.) კად-, ლა-კად-ა „მთის განაპირა მხარე“, კად-არ-ი (ტოპ.), «კად-ა».

სვანურისთვის ისტორიულად *კედ-არ ტიპის ფუძე ივარაუდება, სა-
იდანაც სუფიქსისეული ა-ს ზეგავლენით ე → წ → ა უკუმიმართულების
გადაბერება განხორციელდა (მ. ქალდანი).

კედ- გახმოვანების უწინარესობაზე მიუთითებს ზანური კად- ძირიც
(შდრ. ქართ. ე : ზან. ა), ამიტომ ქართული კიდ-ე დისიმილაციური ვა-
რიანტი ჩანს *კედ-ე ისტორიული სახეობისა : ქართ. *კედ-ე : ზან. კად-ა
→ იმერ. კად-ა „კედელი (საცხეველისა)“.

საკითხი ისმის ზემოთაღწერილ ფუძეთა მიმართების შესახებ
ს.-ქართვ. კედ-ელ- ლექსემასთან.

ს.-ქართვ. *კედ- „ნაპირი, კიდე, მხარე“ → ქართ. კედ-, კედ-არ-ი,
კიდ-ე ← კედ-ე : ზან. კად-, კად-ა : სვან. კად-წრ || კად-წრ ← *კედ-არ.

სვან. კათხ ზს., ქს. „ხის ფეხებიანი სასმისი“, კანთ-ტაბჰგ „ქელეხი“.

ქართ. კათხა „ხის მოზრდილი სასმისი“.

ზან. (მეგრ.) კო(რ)თხო „ხის ჭურჭელი (მარცვლეულის საწყაო)“.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული (გურ., ზ. აჭარ.,
ლეჩხ.) კოთხო ზანიზმად კვალიფიცირდება (შდრ. ქართ. ა — ა : ზან.
ო — ო); შემთხვევითი არც ის ფაქტია, რომ საბას თავის ლექსიკონში
კოთხო არ შეუტანია. ეტყობა, სესხება უფრო გვიანდელ პერიოდში მოხდა.

ქართველურ ლექსემათა სტრუქტურულ-სემანტიკური ერთიანობა
ადვილი დასაწახია.

ს.-ქართვ. *კათხ-ა „კათხა; კოთხო (ხის)“ → ქართ. კათხ-ა : ზან.

კოთხ-ო : სვან. კათხ ← *კათხ-ა.

ს.-ქართვ. *კათხ-ა ძირის შესატყვისებია: ინგ. ცოართხალ, ჩაჩნ.
ცუორთხალ „ჭურჭელი“; ანდ. კონტია, კარატ. კუანტია, ჭამ. კონტია,
ლოდ. კუანტია.., დიდ. ყილ'უ, ხვარშ. კულ'უ, დარგ. ყაგა, ლეზგ. ყუქ,
თაბ. ყამყ, წახ. კუკ „კოვზი“...

ქართ. (აჭარ.) **კაკ-ან-**, **კაკ-ან-**-ა-ღ „ბატკანი“.

ზან. (მეგრ.) **კოკ-ორ-**ი „ვირის ნაშიერი, ჩოჩორი“.

სვან. —.

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ქართულ **კაკ-ან-** სიტყვას კანონზომიერად შეესატყვისება ზანური **კოკ-ორ-**. ბოლოკიდური **-ან/-ორ** შეფარდება შეიძლება მორფოლოგიური იყოს. თუმცა ქართ. **ნ** : ზან. **რ** სხვაგანაც დაჩნდება (შდრ. ქართ. სვან-ი : ზან. შურ-ო, ქედან-ი : ქილორ-ი).

ლეჩხუმურ დიალექტში გავრცელებული **კოკორ-**ი „მუტრუკი“ ზანურ წყაროს ვარაუდობს.

სემანტიკური მიმართება ბ ა ტ კ ა ნ ი ~ ჩ ო ჩ ო რ ი სავსებით დასაშვებია და ნ ა შ ი ე რ ი ს შემდგომ მოდიფიკაციად გვესახება.

ს.-ქართვ. ***კაკ-(ან-)** „ნაშიერი (ვირის, ცხვრის...)“ → ქართ. **კაკ-ან-** ა-ღ : ზან. **კოკ-ორ-**ი.

სვან. **კან-**, **კან-**წრ „ჭუჭყიანი“.

ქართ. **ყანდ-**ი „სიღამპლე, ზადი, ჭუჭყი“, მონ. **ყანდ-**რ-ი „დამბალი“, და-**ყად-**რ-ებ-ა „ხეს რომ სიღამპლე შეერევა“, **ყანდ-**ი-აშვილ-ი „ად. საკ. გვარ.“, **ყარტ-**ლ-ი „სიბინძურე, ჭუჭყი“.

ზან. **კუნდ-**ი „განავალი“, ჭან. **კუნდ-**ალ-ონ-ი „ჭუჭყიანი“.

სვანურში ფუძე გამარტივებულია **კან-** ← ***კანდ-**. თუმცა დასაშვებია **-დ** სეგმენტის აფიქსურობაც ქართულსა და ზანურში.

ქართული **ყარტ-**ლ-ი ამოსავალში ***ყან-დ-ლ-**ის გულისხმობს. სონანტთა გვერდით ხშულთა გამკვეთრების ტენდენცია დადგენილია (ქ. ლომთათიძე), შდრ. ცოტნე ← (მ)ცოდნე...

ყურადღებას იქცევს **ყ/კ** მონაცვლეობა ქართველური ენების მიხედვით, რაც დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია; შდრ.: ქართ. ყულა „სასმისი“ : მეგრ. კულა „სასმისი, ქართ. ყვერბ-ი : ზან. კებურ-ი, ქართ. ყვავ-ი : ზან. კვარ- : სვან. ჭუნერ- ← კუნერ-, ქართ. ყინ-ელ- : სვან. კუნერ-ემ¹...

ს.-ქართვ. ***ყან-დ-** „ზადი, ჭუჭყი, სიღამპლე“ → ქართ. **ყანდ-** || **ყად-რ-** || **ყარტ-**ლ- || **ყანდ-რ-** : ზან. **კუნდ-** ← ***ყონდ-** : სვან. **კან-** ← ***კანდ-** ← ***ყან-დ-**.

¹ შდრ. ნასესხებ სიტყვებშიც **ყ** → **კ** სვანურში: ქართ. ყბა → სვან. კაბჷ ლხმ. „ქვედა ყბა“, ქართ. ყალიბ-ი → სვან. კალიბ || კალიბ...

სვან. **კანდრეჟ** ლშხ., ლნტ. „არჩვის ნაშიერი“.
ქართ. (ფშ.) **კანთურ-ა** „კატის კნუტი (შდრ. ქეგლ-ი)“.
ზან. —.

სვანური ეკვივალენტი ფონეტიკურად სახეცვლილია. ვფიქრობთ, **ჟ** გადასმულია ფუძის შიგნიდან სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში — **კანდრეჟ** ← ***კანდურ-ე** ← ***კანთურ-ე**. სვანურში **თრ** → **დრ** პროცესისათვის შდრ. ქართ. **სერთუკ-ი** → სვან. **სურდუქ**.

ქართველური **კანთ-ურ-ა** გენეტიკურად ენათესავება ნახურ ენათა **კანთ** || **კანათ** || **კნათ** „ბავშვი; ბიჭი; ვაჟკაცი“ ფუძეს, შდრ. ქსნის. ხეობ. **კინტ-ურ-ა** „ბიჭი, ვაჟი“, **კინტ-ო**.

ს.-ქართვ. ***კანთ-ურ-** „ნაშიერი, შვილი“ → ქართ. **კანთურ-ა** : სვან. **კანდრეჟ** ← ***კანთურ-ე**.

ქართ. (გუდამაყრ., მთიულ., ფშ., ხევს.) **კაბ-არ-ი**, მომჟავო, დამჟავებელი სასმელი“, გურ., იმერ., ლეჩხ., რაჭ. **კამბ-არ-ი** „ჯონჯოლი, მწნილი“.

ზან. (ჭან.) **კომბ-ო** || **კობ-ო** || **კობ-უ** || **კობ-ალ-ა**, მეგრ. **კობ-უ** „უმწიფარი, კუხი“.

სვან. —.

სათანადო სვანური ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

ქართულ-ზანურ ფორმათა შეპირისპირებისას ირკვევა, რომ **მ** ფონეტიკური დანართია ქართულის დიალექტებსა და ჭანურში. საერთოქართველურ ძირად ***კაბ-** გამოიყოფა, **-არ** ქართულში, **-ო** || **-უ**, **-ალ-ა** ზანურში მაადიექტივებელი აფიქსებია.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული მნიშვნელობა ს ი მ - ჟ ა ვ ე ს ი უწინარესად გვესახება (არქაულია).

ს.-ქართვ. ***კაბ-** „მჟავე, დამჟავებელი; კუხი“ → ქართ. **კამბ-არ-ი** || ← **კაბ-არ-ი** : ზან. **კობ-უ** || **-ო** || **-ალ-ა**.

ს.-ქართვ. ***კაბ-** ძირის კანონზომიერი შესატყვისია ს.-ნახ. ***კომ-**, შდრ.: ჩაჩნ. **კუონ** (ახ. **კუმ-ა** || **კომ-ა**, ქისტ. **კაჟ**), ინგ. **კომ-ჰ** || **კუომ-ჰ** „მწარე“...

სვან. **კა(რ)** (მრ. რ. **კარ-ჲლ** ბზ., **კარ-ჲრ** ბქ., **კარ-ალ** ლშხ.) „კერია; ფიქალის ქვა“, ლე-**კარ-ე** ბზ., ქს., ლე-**კარ-ე** ბქ. „საფიქალე, გამოსაფიქალე“.

ქართ. **კერ-ა**, **კერ-ია**.

ზან. (ჭან.) **კირ-ა** || **კერ-ა** „კერია“.

სვანურის **ა** გახმოვანებას შეიძლება გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს საერთოქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისათვის. მაშინ ჭანური **ი** გახმოვანებაც გასაგები ხდება: ს.-ქართვ. **ა** → ზან. **ო** → **გ** → **ი**

(გ. როგავა). თუმცა ვერ გამოვრიცხავთ ბოლოკიდური ა-ს (კერ-ა) ზეგავ-
ლენით ე → ა ასიმილაციას სვანურში. და რომ ისტორიულად ა არსე-
ბობდა ფუძის აუსლაუტში, ამაზე ძირეული ა-ს სიგრძე მიუთითებს, რაც
სუფიქსური ა-ს გაუჩინარების საკომპენსაციოდ გვეჩვენება.

მეგრული კერ-იე იმერულ-რაჭულ კერ-იეს იმეორებს, რაც უკანას-
კნელიდან სიტყვის გასესხებას გულისხმობს.

ს.-ქართვ. *კერ-ა „კერია; კერის ქვა“ → ქართ. კერ-ა || კერ-ია :
ზან. კერ-ა || კირ-ა : სვან. კა(რ) || კარ ← *კერ-ა.

სვან. კარძ- → || კარზ-, ა-კარზ-ე ბზ., ა-კარზ-ე ბქ., ა-კარძ-ე ლზზ.,
ა-კარძ-ე ლზტ. „ბანდავს“, მგ-კარძ-ალი-ი „მეწადე“.

ქართ. კინძ- „აკინძვა“, სა-კინძ-ველ-ი || სა-კინძ-ი, კანძ-ი „ერთი
ცხოვარის ნაპარსი (საბა)“.

ზან. კანჯ-ო „ჩამოსაკიდი“.

ნ → რ სვანურში ჩვეულებრივია (იხ. § 12). საინტერესოა რძ || რზ
მონაცვლეობა, რაც მეგრულიდანაც არის ცნობილი (დერძ-ი || დერზ-ი,
ლო-რძ-ამ-ა || ლო-რზ-ამ-ა „დანთება, შენთება...“).

ყურადღებას იქცევს ქართ. ძ : ზან. ჯ : სვან. ძ (← ჯ).

ქართულში ა/ი სუბსტიტუცია (კინძ-/კანძ-) ეპარალელეობა რიცხ-
(გ)-/რაცხ- ფუძეს.

ს.-ქართვ. *კინძ- || *კანძ- „ბანდავა, აკინძვა“ → ქართ. კინძ-, კანძ-ი :
ზან. კანჯ-ო : სვან. კარძ- → || კარზ- (← *კანჯ-).

სვან. კალ- ბზ., კალ ბქ. „ფთილა“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) კვლ-ი || კილ-ი „კონა, შეფუთვა“.

ქართულში შესაბამისი ფუძე საძიებელია; სომხური კოლ-ოლ „ფთი-
ლა“ ზანიზმია, შდრ. ქართ. (← სომხ.) კულ-ულ-ი.

ზანურის გახმოვანება მეორეულია (*კოლ- → კვლ- || კილ-).

ს.-ქართვ. *კალ- „კონა“ → ქართ. — : ზან. კვლ-ი || კილ-ი : სვან.
კალ || კალ.

სვან. კალ-უნ, კალ-კალ-უნ ლზზ., კალ-გნ, კალ-კალ-გნ ჩზზ. „ზოგ-
ჯერ, ღროგამოშვებით, ღროღადრო“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) კან-კალ-ე || კალ-კალ-ე „ზოგი, ზოგიერთი“, კან-კალ-
ე-შ-ა || კალ-კალ-ე-შ-ა „ზოგჯერ“.

სვანურის უმლაუტიანი გახმოვანება (კალ-) მიუთითებს, რომ აღრეულ ეტაბზე **კელ** სახეობაა სავარაუდო — ე → ა მომდევნო უ-ს მიეწერება (მ. ქალდანის წესი). ე-ს პრიმარობას ზანურიც მხარს უჭერს (ს.-ქართვ. ე → ზან. ა).

მოსალოდნელი «**კელ**» ქართულში ვერ გამოვავლინეთ.

ს.-ქართვ. ***კელ**- „ზოგი, ზოგჯერ“ → ქართ. — : ზან. **კალ-კალ-ე** → || **კან-კალ-ე, კალ-კალ-ეშ-ა** → || **კან-კალ-ე-შ-ა** : სვან. **კალ-უნ** || **კალ-გნ, კალ-კალ-უნ** || **კალ-კალ-გნ**.

სვან. **კანჭ**, ლე-**კანჭ** „გაბრაზება“.

ქართ. **კაწ**-, ფშ. **კაწ**-არ-ეთ-ი „ავი, ბრაზიანი, კაპასი“.

ზან. (მეგრ.) **კონწ**-არ-ი „ავი, ბოროტი“, **კონწ**-არ-ი კოჩ-ი „ავი კაცი“.

სვანურსა და მეგრულში **ნ** ფონეტიკურ ნიადაგზეა გაჩენილი. საერთოქართველურ ძირად ***კაწ**- გამოიყოფა. ზანური **წ** სისინა მკვეთრი სიბილანტი სვანური **ჭ**-ს წილ უნდა აიხსნას შიშინა → სისინა სპორადული გადაბგერების ტენდენციით — ზან. **კონწ**-არ-ი ← ***კოჭ**-არ-ი.

***კაწ**- ძირისათვის დამახასიათებელი იყო **ბ რ ა ზ ი ს**, **ს ი კ ა პ ა - ს ი ს** შინაარსი, რასაც სამივე ქართველური ენის მონაცემი უჭერს მხარს.

ს.-ქართვ. ***კაწ**- „გაბრაზება, კაპასობა“ → ქართ. **კაწ-არ-** : ზან. **კონწ**-არ-ი ← ***კოჭ**-არ-ი : სვან. **კანჭ**- ← ***კანჭ**-.

სვან. **კაბ** || **კამბ** ბზ., **კამბ** ბქ., ლშხ., **კაბ** ლნტ. „ბოძი, საყრდენი“, „ტყავის გასაჭიმი ჯოხი“.

ქართ. (ფშ.) **კაბ**-ი „ხის ტოტი“, აჭარ. **კაბ**-ი „საქონლის დასაბმელი მოღუნული ჯოხი“, შდრ. ორ-**კაბ**-ი (ქეგლ-ი), ქართ. **კაბ**-არჭ-ი¹, ნა-**კაბ**-არ-ი (საბა).

ზან. (მეგრ.) **კომბ**-ულ-ი „ხის საყრდენი ქართულ უნაგირზე“; „ისარი“, ჭან. **კობ-ალ**-ი „ტოტი“.

ქართული **კომბალ**-ი ← **კობალ**-ი ჭანურიდან არის შეთვისებული, შდრ. **კობალ**-ა „წარმართული ღვთაება“.

ს.-ქართვ. ***კაბ**- „ჯოხი, ხის ტოტი“ → ქართ. **კაბ**-ი, ორ-**კაბ**-ი : ზან. **კომბ**-ულ-ი ← ***კობ**-ულ-ი, **კობ-ალ**-ი : სვან. **კაბ** → || **კამბ** || **კაბ**.

¹ -**არჭ**-ის გამონაწევრება სხვა მაგალითშიც არის შესაძლებელი: ძვ. ქართ. **მ-ღულ-ი, ღულ-არჭ**-.

სვან. **კართ-**, **ლა-კართ-** „გლერთა“.

ქართ. **კლერთა** || **გლერთა**.

ზან. **კნატ-**, **ო-კნატ-ო** „გლერთა“.

საინტერესოა, რომ სვანური და ზანური ეკვივალენტები შემორჩენილია მხოლოდ ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში. კერძოდ, ზანური სახეობა გურულმა შემოგვინახა — **ო-კნატ-ო** ← ***ო-კანტ-ო**, ხოლო სვანური — ლეჩხუმურმა: **ლა-კართი** ← **ლა-კართ**. სიტყვის პრეფიქსაციის თვალსაზრისით ქართველურ ენებს შორის ისეთივე მიმართებაა, როგორიც „ბოსტნის“ აღმნიშვნელ ფორმებში, შდრ. ძვ. ქართ. **-მტილ-ი** : ზან. **ო-რტივინ-ი** || **ო-რტილ-ი** || **ო-ნტულ-ე** : სვან. **ლა-რტამ** „ბოსტანი“.

ს.-ქართვ. ***კ(ლ)ერთ-** „გლერთა“ → ქართ. **კლერთა** → || **გლერთა** : ზან. **ო-კნატ-ო** ← ***ო-კართ-ო** : სვან. **ლა-კართ** ← ***ლა-კერტ**.

სვან. **კჳჩ-** || **კაჩ** „აღმართი“, **ა-კჩ-ე** (ყო-ხ-**კჳჩ**) ზს., **ა-კჩ-ენ-ი** ლშხ., **ა-კჳჩ-ე** „ლნტ.“ „აღმართავს, შეაყენებს“, **ი-კჳჩ-ი** „წარიმართება“, **ლგ-კჩ-ე** ზს., **ლშხ.**, **ლგ-კჳჩ-ე** „ზეაწეული, ამართული“.

ქართ. **კეც-** „კეცვა“, **კეც-ავ-ს**.

ზან. **კგჩ-** || **კიჩ-** „კეცვა“.

სვანურში სიტყვის მნიშვნელობა დავიწროვებულია — **კეცვა** → **აკეცვა** → **აღმართვა** || **აღმართი**.

სვანური მონაცემები ისტორიული ფუძის განმოვანების თვალსაზრისითაც არის მნიშვნელოვანი (**კაჩ-** → **კჳჩ-**). ქართული **კეც-** მიღებულია ***კაც-** არქეტიპისაგან (შდრ. **ჭარ-** → || **ჭერ-** „ჭრა, დაჭრა“ : ზან. **ჭკორ-**).

ს.-ქართვ. ***კაც-** „კეცვა“ → ქართ. **კეც-** : ზან. **კგჩ-** || **კიჩ-** ← ***კოჩ-** : სვან. **კჳჩ-** || ← **კაჩ-**.

სვან. **კჳკ-** ბზ., **კაკ-** ლშხ. „კევი“.

ქართ. **კევი-** „ესე არს ხეთაგან გამონადენი ნოტიო რამე საცოხნელი ფისივითა (საბა)“, **კევი-ნ-ა**, „ღეჭვა“, **მ-კუ-არ-ი** || **მ-კვი-არ-ი** „ფიჭვის სანთელი“, **მ-კურ-**ის კევი-ი.

ზან. (მეგრ.) **კორ-** || **ნკორ-**, **ი-ნკორ-ს** „იცოხნება“, **ნკორ-ჟ-ა** „ცოხნა“, **ვე-ნკორ-ს** „არ იცოხნება“, ჭან. **მკორ-**, **ო-მკორ-ჟ** „ცოხნა“, **ი-მკორ-ჟმ-ს** „იცოხნის“..

სვანური **კჳკ-** რედუბლიცირებულ ფუძედ გვეჩვენება — ***კეჳ-კ-** → ***კჳჳ-კ-** → **კჳკ-**ი. **ჳ-**ს არსებობის კვალი ჩანს როგორც ხმოვნის სიგრძეში, ისე **ეჳ** → **ჳ(ჳ)** უკუმიმართულების უმლაჟტში (მ. ქალდანი). ფუძის რედუბლიკაცია მისი ბგერწერითობითაა შეპირობებული.

ქართული **კევ-** და ზანური **კორ-** → || **ნკორ-** შეპირისპირება ანა-ლოგიურია ქართ. **შევ-** „მშევა, შიმშილი“ : ზან. **შქორ-**→**შქირ-** მიმართე-ბისა (შდრ. **ტევ-** : **ნტირ-**). ამ შემთხვევაში ქართ. **-ევ** და ზან. **-ორ** და-მოუკიდებელი ზმნური აფიქსებია და მხოლოდ ფუნქციურ-მორფოლოგიუ-რად შეესატყვისებიან ურთიერთს.

კევ- ფუძის კვალი დასტურდება ქართულ **მ-კუ-არ-** || **მ-კვ-არ-** ლექ-სემაში, რომელიც ***მ-კევ-არ-ი** (შდრ. **მ-წევ-არ-ი**) ისტორიული მიმდევრის რედუცირებული სახეობაა — **მ-კევ-არ-ი** → **მ-კვ-არ-ი** || **მ-კ-უ-არ-ი**. ამ-გვარ ეტიმოლოგიას სიტყვის სემანტიკაც უჭერს მხარს: **მ-კვ-არ-ი** „ფიჭვის სანთელი (საბა)“, ე. ი. ფიჭვის **კ ე ვ ი ს გ ა ნ** დამზადებული სანთელი.

სვანური **კირ-ონ** → || **კირ-უნ** „ცვილის დიდი სანთელი“ ფუძეში უნდა ჩანდეს ქართული **მკვარ-ი** || **მკუარ-ი**-ს ბადალი **-ონ** სუფიქსით ნა-წარმოები ზანურში დაკარგული **კირ-ონ-ი** (შდრ. **ჯიმ-ონ-ი**) ფორმა.

ს.-ქართვ. ***კ-(ე)ჟ-** „კევი; ცოხნა“ → ქართ. **კევ-**, **კენ-**, **მ-კვ-არ-ი** (←***მ-კევ-არ-ი**) : ზან. **კორ-** → || (ნ)-**კ-ორ**, ***კირ-ონ-ი** (←***კვრ-ონ-ი**) : სვან. **კვ-კ-ი** || **კვკ-ი** (←***კვჟ-კ-ი**).

სვან. **კვრჩხ-** || **კვჩჩხ-** || **კვრჩხ-** || **კორჩხ-**, ხ-ე-**კვრჩხ-ი** ბზ., ხ-ე-**კვრჩხ-ი** ბქ., ხ-ე-**კვრჩხ-ი** ლშხ., ხ-ე-**კორჩხ-ი** ლნტ. „ცოცდება (ხეზე, კლდეზე...)“.

ქართ. **კონცხ-ი** „ესე არს ცხვირი კლდეთა (საბა)“.

ზან. **კენჩხ-ი** || **კინჩხ-ი** „ქელი“.

სვანურში ლენტეხური დიალექტის ჩვენება უძველესია; ამოსავალი **ო-ს ჟ** ლაბიალური ელემენტის (**ვა**) გაუჩინარების კვალი ჩანს **ა-ს** სიგრ-ძეში — **კორჩხ-** → ***კუარჩხ-** → **კვრჩხ-** || **კვრჩხ-**. სვანურ წყაროს ვარა-უდობს ლეჩხუმური კანჩხა „ძლიერ მაღალი“.

ქართულ **ნ-ს** ამ შეპირისპირებაშიც **რ** შეესაბამება სვანურში (**ნ** → **რ** გადაბგერებისთვის იხ. § 12).

ს.-ქართვ. ***კონცხ-** „მწვერვალზე ასვლა; მწვერვალი“ → ქართ. **კონცხ-ი** : ზან. **კინჩხ-ი** || **კენჩხ-ი** ← **კონჩხ-ი** : სვან. **კვრჩხ-** || **კვრჩხ** || **კორჩხ-** (←***კონჩხ-**).

სვან. **კაფ-** || **კაფ-** || **კაფ-**, ი-**კაფ-** ბზ., ი-**კაფ-** ლშხ., ი-**კაფ-** ლნტ. „წაიქცევა“, ლი-**კაფ-** ბზ., ლშხ., ლი-**კაფ-** ბქ., ლნტ. „წაიქცევა“.

ქართ. **კაფ- კაფ-** ა „ხეთ გარდაკვეთა (საბა)“.

ზან. **კალიფ-** „ხის გადაჭრა ტოტებზე, ჩამოკაფვა“.

მეგრული **კალიფ**- რთული შედგენილობისაა. ის ერთ-ერთი იმ ძირ-
თავანია, სადაც არაძირეული (აფიქსური) **ლ** გადასმულია ფუძის სიღრმე-
ში — შდრ. **ჭყოლად-ა/ჭყვად-უ-ა** : ქართ. **წყუედ-** : სვან. **შყედ-**. ე. ი.

ჭყოლად-ა „დავიწყება“ ←***ჭყოლ-ალ-ა** (-ალ-ა ზმნური დაბოლოებაა:
თქუ-ალ-ა „თქმა“, **წუ-ალ-ა** „წოვა“, **თხუ-ალ-ა** „თხოვნა“...).

ასე რომ, მეგრული **კალიფ**- მიღებულია უფრო ძველი ***კიფ-ალ-**
საფეხურიდან, რომელიც, თავის მხრივ, ***კუფ-ალ-**იდან მომდინარეობს:

***კუფ-ალ-** → ***კგფ-ალ-** || ***კიფ-ალ-** → **კალიფ-**.

ს.-ქართვ. ***კაფ-** „ჭრა, კაფვა“ → ქართ. **კაფ-** : ზან. ***კუფ-ალ-** →
***კიფ-ალ** || **კალ-იფ-** : სვან. **კაფ-**.

ქართ. **კევ-ი**, მკურის-**კევ-ი**.

ზან. (ჭან.) **კავ-ი** „აბედი“.

ქართულ **კევ-** ძირთან დაკავშირებით უკვე გვქონდა საუბარი (იხ.
სვან. **კჭკი/კჭკი**). აქ ვიტყვით მხოლოდ, რომ ჭანური **კავ-ი** ზუსტ ფონე-
ტიკურ შესატყვისობას იძლევა სახელური **კევ-** ძირის მიმართ — **კევ-** :
კავ-. როგორც ეტყობა, საერთოქართველურში მკაფიოდ გაირჩეოდა ზმნუ-
რი **კევ-** სახელური **კევ-**-ისაგან. მეგრულ-ჭანურში **კევ-** ზმნის შესატყვისად
(ნ)კ-ორ- შემოგვენახა (-ევ : -ორ აქ მხოლოდ ფუნქციურია).

ჭანურის სემანტიკა ამაგრებს დებულებას ქართული (მ-)**კვ-არ-ი** სი-
ტყვის **კევ-**თან კავშირის შესახებ, შდრ. ქართ. კ ვ ა რ ი ~ ჭ ა ნ . ა ბ ე -
დ ი ← კ ე ვ ი . ე . ი . „კევი“ იყო მასალა, რისგანაც თავდაპირველად კვა-
რი მზადდებოდა, ხოლო ლაზებში ის ა ბ ე დ ა დ გამოიყენებოდა.

ს.-ქართვ. ***კ-(ეფ)** „კევი“, „კვარი“ → ქართ. **კევ-ი** : ზან. **კავ-**.

ქართ. **კენწ-**, ოკრიბ. **კენწ-ალ-ი** || მე-**კენწ-ალ-ი** „პატარა ტოტი“,
ხევს. **კენწ-ვ-ა** „კენწლაობა“, **კენწ-ლ-ავ-ს**.

ზან. (ჭან.) **კამჭ-** „წნელი, მათრახი“.

სვან. —

ქართ. **კენწ-** : ზან. (ჭან.) **კამჭ-** შეპირისპირება ჭანურისთვის უფ-
რო ძველ ***კანჭ-** ფორმას ვარაუდობს, შდრ. ჭან. დამჭკუ ← ღინჭკუ :
ჯინჭველ-ი.

ამ საერთოქართველური სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა წ ნ ე -
ლ ი ს , პ ა ტ ა რ ა ტ ო ტ ი ს ა უნდა ყოფილიყო.

ქართულში ბუნებრივია როგორც სახელური, ისე ზმნური ფუძეები,
მაშინ როდესაც ჭანურში **კამჭ-** სახელი ერთადერთია. აქაც ქართულის-
ნაირი ვითარება უნდა გვქონოდა. საძიებელია ზმნური ფუძეები.

ს.-ქართვ. ***კენწ-** „წნელით კენწვლა; წნელი“ → ქართ. **კენწ-** || **კენწ-ლ-**, **კენწ-ალ-** || მე-**კენწ-ალ-** : ზან. **კამჭ-** ←***კანჭ-**.

სვან. **კერ** ბქ., ლნტ. ლშხ., **კეძრ** || **კაძრ** ბზ. „კერატი, ტახი“.
ქართ. **კერ-ატ-ი** „მამალი ღორი“, იმერ. **კერ-ი**.
ზან. (მეგრ.) **მა-კერ-იშ-ე**, **კეშ-ი** „კერატი; მამალი ღორი დაუკოდავი“.
უჩვეულოა შესატყვისობა ხმოვნებში ქართ. **ე** : ზან. **ე** : სვან. **ე**;
რომ არაფერი ვთქვათ აუსლაუტის უნიკალურობაზე ქართ.-სვან. **რ** : ზან.
შ (!), შდრ. **თქვირ-** „ათქვირება“ : ზან. (მეგრ.) **თქვიშ-** „id“.
ასახსნელია, თუ რა მიმართებაა ზემოთგანხილულ ლექსემებსა და
ქართ. **კერშ-ილ-ობ-ა** „ნადირთ მაკინტლობა (საბა)“, ზან. **მა-კერ-იშ-ე**
„კერატი“ ფორმებს შორის (ზანიზმია?).

ს.-ქართვ. ***კერ-** „ტახი, დაუკოდავი ღორი“ → ქართ. **კერ-ატ-**,
კერ-ი : ზან. **კეშ-ი**, **მა-კერ-იშ-ე** : სვან. **კერ** || **კეძრ** || **კაძრ**.

სვან. **კენჩხ** ბქ. „მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად მომზადებულ
ლი საკურთხი“, **კონჩხ-ჰრ**, **ნა-კუნჩხ-ენ** „მიცვალებულის წლისთავზე გა-
მართული საკურთხი დიდი წვეულებით“.

ქართ. **კიცხ-** „კიცხვა“, **სა-კიცხ-ავ-ი**, **გან-კიცხ-ულ-ი**.
ზან. —.

აღსანიშნია მნიშვნელობის დიამეტრალური ცვლება სვანურში —
პატივი ← **კიცხვა**. რაც არ არის ერთადერთი; სვანურში ქართულიდან
ნასესხებ **კიცხ-ავ**, **საკიცხ-ავ-** ფუძესაც იგივე მნიშვნელობა განუვითარდა :
ქართ. **საკიცხავ-ი** → სვან. **სიკცხაჟ** || **სიკცხაჟ** „პატივი“, ქართ. **კიცხავ-**
ს → სვან. **ხ-ე-ს-კიცხაჟ** „პატივის სცემს, მიაგებს“.

ს.-ქართვ. ***კიცხ-** „კიცხვა“ → ქართ. **კიცხ-**, **სა-კიცხ-ავ-ი** : სვან.
კენჩხ → || **კონჩხ-** → || **კუნჩხ-**.

სვან. **კეშ** ბზ., ლშხ., **კეშ** ბქ., ლნტ. „ტყაბუჭი“, ლე-**კეშ-გრ-ი** ბზ.,
ლშხ., ლე-**კეშ-გრ-ი** ბქ., ლნტ. „სატყაბუჭე“.

ქართ. **კეც-ი**, **რბილ-კეც-ი**, **ჩვილ-კეც-ი**.
ზან. „**კაშ-ი**“, **კაშ-ია** „ად. გვარი“.

სომხური **კაშ** „ტყავი“ ფუძის განზოგანება მის ზანურ წარმომავლო-
ბაზე უნდა მიგვანიშნებდეს (ქართ. **ე** : ზან. **ა** : სვან. **ე**, **კაშ-** ← **კაჩ-**, **ჩ** → **შ**
პროცესისათვის შდრ. ქართ. **კცენ-ა** : ზან. **კაშ-უ-ა**, **ჯოც-** : **ჯუშ-**).

ს.-ქართვ. ***კეც-** „ტყავი (გამხმარი)“ → ქართ. **კეც-ი** : ზან. **კაშ-ი**
← ***კაჩ-ი** : სვან. **კეშ** || **კეშ** ←***კეჩ**.

ქართ. **კვანძ-**, **კვანძ-ვ-**, **კვანძ-ი**, სა-**კვანძ-ო**.
ზან. (ჭან.) **პორჯ-** „კალთა“.
სვან. —.

ქართული **კვ** : ჭან. **პ** ←***კვ** მიმართება ანალოგიურია ქართ. **ზაკვ-** : ჭან. **ზობ-** ← **ზოკვ-** შეპირისპირებისა (იხ. აქვე **ზაკვ-**). **ნ** → **რ** კომპლექსებში ჭანურისთვის ბუნებრივია, შდრ. მეგრ. შინკა, ჭან. შურკა „ნესვი“; მეგრ. ჭინჭა, ჭან. ჭურჭა...

ს.-ქართვ. ***კუანძ-** „კვანძი, კალთა“ → ქართ. **კვანძ-** : ზან. **პორჯ-** ←***კვონჯ-**.

ქართ. **კვაწ-**, **კვაწ-**ია „ბატარა ქოთანი“.
ზან. **კოჭ-**, **კოჭ-**ობ-ი „ქოთანი ერთგვარი“.
სვან. —.

ქართულ **კვაწ-** ძირს ზანურში კანონზომიერი შესატყვისი მოებოვე-ბა **კოჭ-** ←***კვოჭ-** (შდრ. ქართ. **თვალ-**ი : ზან. **თოლ-**ი ←***თვოლ-**ი...) ძირის სახით. შესაბამისად ქართ. **-ია**, ზან. **-ობ** სადერივაციო სუფიქსებია. მათი დართვა ძირზე გვიანდელი ფაქტია და განეკუთვნება დიფერენციაციის მომდევნო ეტაპს; ამიტომაც სხვაობენ ისინი მატერიალურად. ზანურში წარმოდგენილი **-ობ** ზუსტი ფონეტიკური შესატყვისია ქართული **-აბ** სუფიქსისა, შდრ. კაკ-**აბ-**ი „გუთნის ნაწილი“, წარ-**აფ-**ი ← წარ-**აბ-**ი „ორ ნახნავს შორის დარჩენილი კვალი“, კარ-**აბ-**ა „ზღურბლი, შდრ. კარ-ნაგელა „id“...

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული **კოჭობ-**ი || **კოჭობ-**ა-ფ || **კოჭობ-**ა || **კოჭობ** არქაული ნასესხობაა ზანურიდან; იმდენად ძველი, რომ იგი (**კოჭობ-**ი) საბას ლექსიკონშიც არის განმარტებული.

ს.-ქართვ. ***კუაწ-** „ერთგვარი მცირე ქოთანი“ → ქართ. **კვაწ-**ია : ზან. **კოჭ-**ობ-ი¹.

ქართ. **კვიცა** „მცირე ქოთანი“.
ზან. (ჭან.) **კვანცა** „დოქი, სურა“.
სვან. —.

თანამედროვე ქართული **კვიცა** ფორმა უფრო ძველი **კვეცა-**სგან მომდინარეობს **ე** → **ი** გარდაქმნა მიეწერება **ე** — **ა** ხმოვანთანმიმდევრობის უჩვეულობას ქართულში. რაც **ი** — **ა** ბუნებრივმა შეხამებამ შეცვალა. პროტოქართულში **ე** (კვეცა) ხმოვნის არსებობას მხარს უჭერს ჭანურის მონაცემიც, სადაც **ა** (კვანცა) ხმოვანი ვლინდება, შდრ. ქართ. **ე** : ზან. **ა**. ე. ი. ამოსავალში გვქონდა ქართ. **კვეცა** : ზან. **კვანცა** ←***კვანა**.

¹ ზანური **კოჭობ-**ი „ჭრაქი“ სხვა წარმოშობის სიტყვაა, შდრ. ქართ. **კოწოლ-**ი (იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. ***კუნიც-ა** „დოქი, სურა, ქოთან“ → ქართ. **კვიცა** (←***კვიც-ა**) : ზან. **კვანცა** (←***კვან-ა**).

ს.-ქართვ. ***კუნიც-ა** ლექსემის შესატყვისი ჩანს აფხაზური **ა-წიცა** „ჭიქა“, ეს უკანასკნელი მიღებულია ***ა-კიცა** არქეტიპისაგან. კ → წ შესაძლებლობისთვის შდრ. აფხაზ. **ა-გაწ-გც** || ← **ა-გაკ-გც** „გვერდის ძვალი“ : ქართვ. **ნეკ-ნ-ი**.

სვან. **კიბ-ნ-** || **კიმბ-**, **ა-კიმბ-ი** ბზ., **ა-კიმბ-ი** ბქ., **ა-კიმბ-ე** ლშხ., **ა-კიმბ-ე** ლნტ. „ტკეპნის“.

ქართ. **ტკებ-** || **ტკებ-** „ტკეპნა“.

ზან. (მეგრ.) **ტკაბ-** || **ბატკ-** „ტკეპნა სახლში სადგომი მიწისა“.

სვანურში ძირია **კიბ-**, შდრ.: **ა-ს-კირბ-ი** ბქ., **ა-ს-კიბ-ნ-აჟ-ი** ლშხ. „ტკეპნის“, სიტყვის დასაწყისში **ტკ** კომპლექსი გამართივებულია — **ტკ** → **კ** : სვან. ***ტკებ-** → ***ტკიბ-** → **კიბ-**; შდრ. ქართ. **მტკაველ-** „მტკაველი“ : სვან. **კამინ** ზს., **კამელ** ლშხ., **კამილ** ლნტ. „მტკაველი“; სვან. **კეც** ბქ. „წნელი“ ← ქართ. **ტკეჩ-ი**...

ს.-ქართვ. ***ტკებ-** „ტკეპნა“ → ქართ. **ტკებ-** || **ტკებ-** : ზან. **ტკაბ-** → || ***ბატკ-** : სვან. **კიბ-** → || **კირბ-** || **კიმბ-** ←***ტკიბ-** ←***ტკებ-**.

სვან. **კიკბერ** ზს., ლშხ. „გადაკეტილი კარის შესატყვისი ხის მორი (ძველად); ძალა (ახლა)“.

ქართ. (ქართლ., კახ.) **კაკაბ-ი** „ნაწილია გუთნისა; ხის სადგომი“, რაჭ. **კაკაბა** „საცერი“, ლეჩხ. **კაკაბა** „ძირი ძარი“.

ზან. —.

ქართ. **კაკაბ-**თან შედარებით სვანურში **-ერ** „ზედმეტია“; იგი საკუთრივ სვანური აფიქსი ჩანს.

სვანური ფუძის ისტორიისათვის ფასეულია სვანურიდან შეთვისებული ლეჩხუმური **კაკიბერა** „სამზარეულო სახლში შუაღვეცხლის პირდაპირ ზევით გადებული დირე, რომელზედაც საქვაბე ჰკიდია“ — სვან. **კიკბერ** ←***კაკიბერ**.

ს.-ქართვ. ***კაკ-აბ-** „დირე, მორი“ → ქართ. **კაკაბ-ი** || **კაკაბ-ა** : სვან. **კიკბერ**.

სვან. **კიკჟ-** || **კიკ-**, **ხ-ო-კიკჟ-პრ-ი** ბზ., **ხ-ო-კიკჟ-პრ-ი** ბქ. „უჭვრეტს, უყურებს“; **ხ-ა-კიკ-** „ელის“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **კიკ-ინ-**, **უ-კიკ-ინ-ან-ს** „უჭვრეტს“, **უ-კვიკვ-ინ-ან-ს** „id“.

ზანურ-სვანურ ფუძეთა ანალიზი არკვევს, რომ აქ ძირად **კიკუ**- უნდა გამოვყოთ. ხომ არ უკავშირდება ქართული **კიკვ**-ა „მეომარი, მეთოფე (საბა)“ ამავე ძირს? თუ მსჯელობა სწორია, „მეომრის, მეთოფის“ გავება მეორეული ჩანს, უწინარესი „მეთვალყურის“, „მომლოდინეს“ მნიშვნელობა უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. ***კიკუ**- „თვალყურის დევნა“, „თვალთვალი“ → ქართ. **კიკვ**-ა : ზან. **კიკ(უ-)** → || **კვიკვ**-ინ- || **კიკ**-ინ : სვან. **კიკუ**- → || **კიკ**-.

სვან. **კინტ** ბქ., **კირტ** ლშხ., ლნტ. „ნაკუწი, ნაფლეთი, ნაგლეჯი (ქსოვილის)“.

ქართ. (რაჭ.) **კინტ-უა-ები** „პატარ-პატარა ნაჭრები (რკინის)“, ლეჩხ. **კინტ**-ი „საჭვალ“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურს აერთიანებს **ნაჭრის, ნაფლეთის** საერთო სემანტიკა.

ნ || **რ** მონაცვლეობა კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს **ნ** → **რ** პროცესის რეალურობას სვანურში (**კინტ** → **კირტ**).

ს.-ქართვ. ***კინტ**- „ნაჭერი, ნაფლეთი“ → ქართ. **კინტ**-ი : სვან. **კინტ** → || **კირტ**.

სვან. **კირაუ** „საბძელი“.

ქართ. (მთიულ.) **კვილ**-ი „თივის პატარა ზვინი“.

ზან. —.

სვანურში შეინიშნება ზოგი ფონეტიკური ცვლილება. კერძოდ, **უ** მეტათეზირებულია ფუძის ბოლოში, ხოლო ინლაუტური **ლ** გადასულია **რ**-ში, რაც აქ დამახასიათებელი პროცესია — სვან. **კირაუ** ←***კუირ**-ა ←***კუილ**-ა.

შესაბამისი ზანური ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***კუილ**- „თივის ზვინი, საბძელი“ → ქართ. **კვილ**-ი : სვან. **კირაუ** ←***კუირ**-ა ←***კუილ**-ა.

სვან. **კიჩ**-, ხ-ჲ-**კჩ**-ე ბზ., ხ-ა-**კიჩ**-ი ბქ., ხ-ა-**კჩ**-ე ლშხ. „წყვეტს (ვაშლს, მსხალს, ნესეს)“; ხ-ო-**კჩ**-ე ბზ., ლშხ., ლნტ., ხ-ო-**კიჩ**-ი ბქ. „მოუწყვეტს“.

ქართ. **კვეც**- || ინგილ. **კრეც**- „კვეცა“.

ზან. —.

ამ ქართველურ ფუძეებს საერთო სემანტიკა ახასიათებთ. ახსნას ითხოვს სვანურის **ი** განმოვანება ქართული **ვე** თანმიმდევრობის წილ. სა-

ვარაუდოა ლაბიალიზაციის მოშლა (დელაბიალიზაცია) **ე** → **ი** აბლაუტის მომდევნო საფეხურზე: ***კუნი-**/***კუნი-** → **კინ-**; თუმცა ინგილ. **კრეც-** უფრო ფუძის ბგერწერითობას უჭერს მხარს.

ს.-ქართვ. ***კ(უ)იც-** „კვეცა, მოწყვეტა“ → ქართ. **კვეც-**, **კრეც-** სვან. **კინ-** ← ***კ(უ)ინ-**.

სვან. **კობ** ზს., **კობ** ლშ., **კობ** ლტ. „ხის სახელურიანი ჯამი, ხის სასმისი“.

ქართ. (აჭარ., გურ.) **კობ-ე** „ჭურჭელი ქვევრიდან ღვინის ამოსადებად“.

ზან. **კობ-ემ-ია** „ხაბი; კვანი“, **კობ-**ა „**კობე**“.

ზემოსვანურში **ბ** გამჟღერდა დისიმილაციით (გ. როგავას წესი).

ს.-ქართვ. **კობ-** ძირის ალომორფი უნდა იყოს ს.-ქართვ. **გობ-** „გობი“ სიტყვა (შდრ. სვან. **გუბებ**).

ს.-ქართვ. ***კობ-** || ***გობ-** „ჭურჭელი, სასმისი“ → ქართ. **კობ-ე** || **გობ-ი** : ზან. **კობ-**ა, **კობ-ემ-ია** : სვან. **კობ-** || **კობ-** || **გუბებ-**.

ქართ. (ქიზიყ.) **კოკელ-ი** „ქუსლი; თაღის ფეხის საბრჯენი“.

ზან. (მეგრ.) **კონკერ-ი** „კანჭი, წვივი“.

სვან. —.

ზანურში **ნ** ფონეტიკური დანართია; რაც ენაში გავრცელებული პროცესია (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ს. ჟღენტი).

ქართველური ფუძეები ენათესავენ ნახურ ენათა **კჷაკ** || **კოგ** (←**კოკ**) || **კაგ** (←**კაკ**) „ქუსლი, ფეხი“ სიტყვებს, შდრ. დარგ. **ყუყა**, თაბ. **ყამყ**, აღ. **ყუაყუ**, რუთ. **ყუაყუ**, უღ. **ქჷქჷ** „ფეხი“...

ს.-ქართვ. ***კოკ-ელ-** „ქუსლი“ → ქართ. **კოკელ-ი** : ზან. **კონკერ-ი**.

ქართ. **კოკონ-**ა „ბატარა იხვია ერთგვარი“.

ზან. (მეგრ.) **კოკორგნ-**ა „ბატარა გარეული იხვის სახეობა“.

სვან. —.

ქართულ **კოკონ-**ა-ს კანონზომიერად შეესატყვისება ზანური **კო-კორგნ-**ა. სხვაობას სემანტიკის გარდა ქმნის **რ-**ს „ზედმეტობა“ მეგრულში, რაც გამოწვეულია **რ** ბგერის გაჩენისაკენ მიდრეკილებით.

მეგრული **კოკორგნ-**ა იმერულში **კოკორინ-**ა ფორმით არის ათვისებული. მეგრულის ირაციონალური **გ** ქართულმა სრული **ი** ხმოვნით გადმოიტანა. **გ** → **ი** ბუნებრივია ზანურის იმ კილო-თქმებში, სადაც ისტორიული **გ** მოიშალა (სენაკური). იმერული **კოკორინ-**ა-ს მეგრულ

წარმომავლობას ამ სიტყვის სემანტიკაც უჭერს მხარს: „იხვის მაგვარი გარეული ფრინველი“ (ვ. ბერიძე).

ს.-ქართვ. ***კოკონ-ა** „გარეული იხვის სახეობა“ → ქართ. **კოკონ-ა** : ზან. **კოკორგნ-ა**.

ქართ. (კახ., ქიზიყ.) **კორა** „ხის კოჭი, კარის ჩარჩოზეა მიმაგრებული, დახურვისას კარს წამოედება და დაკეტავს“.

ზან. (ჭან.) **კურა-**, **კურა-კიდ-ი** „რაზა“.

სვან. —.

ჭანური სიტყვა რთული შედგენილობისაა. აქ გამოყოფილი **კურა-** კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **კორა-ს**, შდრ. ქართ. **ო** : ზან. **უ**. კომპოზიტის მეორე სეგმენტი **კიდ-ი** ქართულ **კიდ-** „კიდება“ ზმნას ენათესავება. მთლიანად ჭანური **კურა-კიდ-ი** სიტყვა ისეთივე აგებულებისაა, როგორც მეგრულში **ჩაკა-ზიდ-ი** „ცეკა (კალათი) მზიდი“, სადაც სიტყვის ზმნური ნაწილი **ზიდ-ი**, **კიდ-ი** ბრძანებითის ფორმებითაა წარმოდგენილი.

ს.-ქართვ. ***კორ-ა** „ხის კოჭი“ → ქართ. **კორ-ა** : ზან. **კურ-ა**.

სვან. **კოშდ-** || **კოშტ-** „დუღილი“, ნა-ნ-**კოშდ** ზს., ლშხ., ნა-ნ-**კოშტ** ლნტ. „დანადუღარი“.

ქართ. **კოლთ-** „დუღილის ამოდენა (საბა)“, **კოლთ-ოდ-ა** || **კლთ-ოდ-ა**.

ზან. —.

სვანურში საძიებელია ზმნური ფორმები. ქართ. **კოლთ-** : სვან.

კოშდ- || **კოშტ-** მიმართება სვანურისთვის უძველეს ***კოჟშთ-** არქეტიპს გვაპარაუდებინებს. თუმცა **კოთ-** ტიპის ფუძე ქართულისთვისაც არ არის უცხო, შდრ. იმერ. **კოთ-ი** „ხელმეორედ მოდუღებული მკვახე ტყემლის წვენი“.

ს.-ქართვ. ***კო(ლ)თ-** „დუღილი“ → ქართ. **კოლთ-**, **კოთ-ი** : სვან.

კოშდ- || **კოშტ-** (←***კოჟშთ-**).

სვან. **კრანკ-** || **კრანკ-**, ი-**კრანკ-ი** „გორდება“, ი-**კრანკ-წლ** ბზ., ი-**კრანკ-ელ** ბქ., ი-**კრანკ-წლ** ლშხ., ი-**კრანკ-წლ** ლნტ. „გორავს“.

ქართ. **კლაკნ-**, ი-**კლაკნ-ებ-ა**.

ზან. **კერკ-ელ-**, ი-**კერკ-ელ-უ(ნ)** „გორდება, გორაობს“, **კიროკ-**, ი-**კიროკ-უ(ნ)** „იკლაკნება“, **კირო/აკ-ილ-ი** „კლაკნილი“.

ფუძე ბგერწერითი სახეობისაა, ამიტომაც ხმოვნებში ყველგან არ არის დაცული შესატყვისობა ქართ. **ა** : ზან. **ო** : სვან. **ა**. უფრო საინტერესოა **ლ** → **რ** სვანურში (იხ. § 6), აგრეთვე **ნ**-ს მეტათეზისი (**კრანკ-** ←***კრაკნ-**).

ს.-ქართვ. ***კლაკ-ნ**- „გორვა, კლაკნა“ → ქართ. **კლაკნ-** : ზან. **კერკ-ელ-**, **კირაკ-** || **კიროკ-** : სვან. **კრანკ-** || **კრანკ-**.

სვან. **კუკუმ** ზს. „წვეთი“.
ქართ. (ფშ.) **კუკურ-ი** „წვეთი“.
ზან. —.

სვანური **კუკუმ** კანონზომიერი შესატყვისია ქართული **კუკურ-** ფუძისა. აუსლაუტში გამოვლენილი სხვაობა შედეგია **რ-ს** ფონეტიკური ტრანსფორმაციისა სვანურში — **რ** → **მ** (იხ. აქვე, § 18. **რ** → **მ**) : სვან.

წყვზჳმ ← ქართ. **მ-წყაზარ-ი**...

შეიძლება წარმოშობით რედუბლიცირებული სიტყვა იყოს — **კუკურ-** ← **კურ-კურ-**, შდრ. **პ-კურ-ებ-ა**, **სა-პ-კურ-ებ-ელ-ი**.

ს.-ქართვ. ***კურ-კურ-** „წვეთი“ → ქართ. **კუ-კურ-ი** : სვან. **კუ-კუმ** ← ***კუ-კურ**.

სვან. **კუკურ** ლშხ. „ხის კვირტი“.
ქართ. (აჭარ.) **კუკულ-ი** „კვირტი“.
ზან. (მეგრ.) **კვიკვილ-ი**, ჭან. **კუკულ-ი** „კვირტი“.

საკვირველია, სვანურში **ლ** → **რ** განხორციელდა იქ, სადაც მეგრულმა **ლ** შეინარჩუნა (პირიქით კი იყო მოსალოდნელი), იხ. § 6.

ს.-ქართვ. ***კუკ-ულ-** „კვირტი“ → ქართ. **კუკულ-ი** : ზან. **კვიკვილ-ი** || **კუკულ-ი** : სვან. **კუკურ**.

გასარკვევია ქართულ **კოკორ-**, **კოკობ-** ფუძეებთან მიმართება.

სვან. **კუნკუჳს** „ნართი, შულო (ძაფისა)“.
ქართ. (მთიულ.) **კვირსლ-ი** „ბეწვი შალისა“.
ზან. (მეგრ.) **კვარკვაშ-ა** „ქულა (მატყლისა)“.

ყურადღებას მიიქცევს სვანურის აუსლაუტი, სადაც ისტორიული შიშინა სპირანტი **შ** გადასულია **ს**-ში. ამგვარი პროცესი — სისინა → შიშინა → || სისინა — სვანურსა და ზანურში სხვაგანაც შეიმჩნევა (იხ. აქვე, § 23.). აქვე საცნაური ხდება **რ** → **ნ** გადაბგერება; ხოლო რაც შეეხება აუსლაუტურ **ა**-ს მეგრულში, მსგავსი მდგომარეობა საგულგებელია სვანურშიც. მის (**ა**) ზეგავლენას მიეწერება **ი** → **ე** → **ჳ** უკუმიმართულების უმლაუტი სვანურში (მ. ქალდანი).

ფუძის უძველესი სახეობა დაცულია ქართულში, სადაც მარტივი, გაუორკეცებული არქეტიპია შემორჩენილი. ე. ი. სვან. **კუნკუჳს**

←***კუიარ-კუეშ-ა** ←***კუიარშ-კუიარშ-ა**, მეგრ. **კვარკვაშ-ა** ←***კურ-კუშ-ა**
←***კუიარშ-კუიარშ-ა** (უ-უ → ვა-ვა გადასვლისათვის შდრ. ქართ. წურ-
წურ-ი : მეგრ. ჭურ-ჭულ-ი → || ჭვარ-ჭვალ-ი).

ს.-ქართვ. ***კუირს-(ლ-)** „ქულა (მატყლისა)“ → ქართ. **კვირს-ლ-ი** :
ზან. **კვარ-კვაშ-ა** ←***კუიარშ-კუიარშ-ა** : სვან. **კუნკუჰს** ←***კუიარ-კუეშ-ა**
←***კუიარშ-კუიარშ-ა**.

ქართ. **კუნწუხ-ი**, ქიზიყ. **კონწუხ-ი** „მწვერვალი ხისა, მთისა, წვერი,
თხემი“, მთიულ. „შორი, გადაკარგული ადგილი“.

ზან. (მეგრ.) **კვინჭვხ-ე** „თეძო, ბარძაყი“.

სვან. —.

საბამ **კუნწუხ-ი** განმარტა, როგორც „ხეთ ზედათი წვერვალი“;
ქველ-ში **კუნწუხ-ი** „ხის კენწეროს“ ნიშნავს; სხვა მნიშვნელობისათვის იხ.
ზევით.

ფორმალური თვალსაზრისით, უფრო ძველად ქიზიყური **კონწუხ-ი**
გვეჩვენება — **კონწუხ-ი** → || **კუნწუხ-ი** (ასიმილაციით).

არქაულ **კონწუხ-ი** ფუძეს კანონზომიერი შესატყვისი ეძებნება მე-
გრული **კვინჭვხ-ე** || **კვინჭიხ-ე** „თეძო, ბარძაყი“ სიტყვის სახით. აქ პირ-
ველ ნაწილში **ლ** → **ვ** პროცესი ვლინდება, შდრ. სხვა შესატყვისობები —
ქართ. **კ** : ზან. **კ**, ქართ. **ნ** : ზან. **ნ**, **წ** : **ჭ**, **უ** : **გ** → || **ი** ←***უ** (გ. როგავა),
ხ : **ხ**.

კონწუხ-ი/კუნწუხ-ი : **კვინჭვხ-ე** ←***კონჭუხ-ე** შეპირისპირებას უნდა
დაემატოს რაჭ. **კუნწ-ი**, მობ. **კუნწ-ულ-ი**, ქიზიყ. **კუნწ-ულ-ა** „ხეხილის
მსხმოიარე ტოტი“ ქიზიყ. **კოწ-ოლ-ა** „კენწერო“ : ჭან. **კუჭ-ან-ი** „თავი,
კენწერო“, რომლებს **კონწ-** სეგმენტს გამოგვაყოფინებენ საერთო ძირად,
შდრ. **კენწ-ერ-ო** ←***კონწ-ერ-ო**.

ამოსავალი მნიშვნელობა (ეტიმონი) „ამობურცული, ამოწეული ად-
გილისა“ უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***კონწ-** „მწვერვალი, კენწერო, თხემი, თეძო“ → ქართ.

კონწ-უ-ხ-ი || **კუნწ-უ-ხ-ი**, **კუნწ-ი**, **კუნწ-ულ-ი/ა**, **კენწ-ერ-ო** ←***კონწ-
ერ-ო** : ზან. **კვინჭ-გ-ხ-ე** ←***კონჭ-უ-ხ-ე**, **კუჭ-ან-ი** ←***კონჭ-ან-ი**.

ს.-ქართვ. ***კონწ-**ს გენეტურად უკავშირდება ს.-ნახ. **კუჭ** „მთის წვერი“.

სვან. **კუტაღ** ბზ., **კუტალ** ლშხ. „ღვინის სასმისი“.

ქართ. (თუშ.) **კუტო-დ** „თუჯის პატარა თუნგი“.

ზან. **კოტო** „თიხის ქოთანი (ჩვეულებრივ ლობიოს მოსახარშად იყე-
ნებენ)“.

სვანურში **-წლ** || **-ალ** გამოსაყოფია ისევე, როგორც **-ო** ქართულსა და ზანურში. მორფოლოგიურ დონეზე ქართ. **ო** : სვან. **-წლ** არ არის მოულოდნელი (ქართ. **ღვინ-ო** : სვან. **ღუინ-წლ**).

ს.-ქართვ. ***კუტ**- „ჭურჭელი, სასმისი“ → ქართ. **კუტ-ო-ფ** : ზან. **კოტ-ო** ← ***კუტ-ო** : სვან. **კუტ-წლ** || **კუტ-ალ**.

სვან. **კურთხ-** ზს., ქს., ი-**კურთხ-წნ**-იელ „იკლაკნება, ფართხალებს, გაასავსავებს (ზელს...)“.

ქართ. **კურთხ**-ი „საგვემელი ჯოხი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **კვართხ-ალ-**, ი-**კვართხ-ალ-უ(ნ)** „ფართხალებს, იკრუნჩხება“, გილე-**კვართხ-ალ-უ(ნ)** „დაფართხალებს“.

ს.-ქართვ. ***კურთხ**- „კვერთხი; კლაკნა, კრუნჩხვა“ → ქართ. **კვერთხ**-ი : ზან. **კვართხ-ალ-** : სვან. **კურთხ-** ← ***კურთხ-**.

სვან. **კუნჭილ** || **კუნჯილ** ზს., ქს. „კუნჭები“.

ქართ. **კუნჭი**-ი, **კუნჯი**-ი, **კოწოლ**-ი (← **კუნჯოლ**-ი) „თმის ნაწნავი“.

ზან. **კუჭულ**-ი || **კუჭუჭი**-ი „ქოჩორი“, **კოჭო** „ქოჩორა“ (**კოჭო-ყვარია** „ქოჩორა ყვავი“).

სვან. **კუნჯილ** (← **კუჭილ**) ზუსტად ასახავს ძვ. ქართ. **კოწოლ** (← **კუნჯოლ**-), **კუნჯ**-ებში გამოყოფილ **კუნჯ**- (სვან. ***კუჭ**-) ძირს, აქვე შემოვა მეგრული **კუჭ-ულ-ი** და **კოჭ-ო** ← ***კუჭ-ო**; ხოლო **კუჭუჭი**-ი ქართ. **კუნჯი**-ის ფარდია. ყველა ქართველურ ენაში საერთო ძირად **კუნჯ**- || **კოწ**-, **კუჭ**- || **კოჭ**- გამოიყოფა „ქოჩორის“ მნიშვნელობით.

ს.-ქართვ. ***კუნჯ**- „ქოჩორი“ → ქართ. **კუნჯ**-ები, **კუნჯ-უნჯ**-ი, **კოწოლ**-ი : ზან. **კუჭ-ულ-ი** || **კუჭ-უჭი**-ი || **კოჭ-ო** : სვან. **კუნჯილ** || **კუნჯილ** ← ***კუჭილ** (შდრ. ს.-ნახ. **კუჭ** → || **კუჭ** „ქოჩორი“).

სვან. **კუ-** || **კაუ-**, ი-**კუ-ენ**-ი, ი-**კუ-**ი ზს., ლშხ., ი-**კაუ-**ე ლნტ. „იკრძალავს“, ლგ-**კაუ** ზს., ლნტ., ლგ-**კაუ** ლშხ., შდრ. ლგ-**კაუ**-ე ზს., ლგ-**კაბ** ლშხ. „აკრძალული“.

ქართ. **კავ-**, ი-**კავ**-ებს (თავს იკავებს, თავი შეიკავა).

ზან. **კ-ინ**, ი-**კინ**-ან-ს || ი-**კინ**-ენ-ს „უკან იხვევს; იკავებს (შდრ. დ-ბ-**კინ**-ი „უკან დავიხვიე“, დე-ბ-**კინ**-ი „დავიკავე“).

მეგრული **კ-ინ**- სახეობა აჩვენებს, რომ ქართულსა და სვანურში თემისნიშნისეული **-ავ** || **-აუ** ფუძეს არის შეზრდილი.

მნიშვნელობის ტრანსფორმაციის თვალსაზრისით საყურადღებოა მიმართება: ქართ. დაკავება, შეკავება, სვან. აკრძალვა ← თავის შეკავება, მეგრ. დაკავება, უკანდახევა ← თავის შეკავება.

ს.-ქართვ. ***კ-/კ-აჟ-** → ქართ. **კ-ავ-** : ზან. **კ-ინ-** : სვან. **კ-აჟ-** → || **კ-ჟ-** || **კ-აბ-** || ← **კ-აბ-**.

სვან. **კჟაჟ** ზს. **კჟეც** ქს. „კვენესა“, ლი-**კჟეც** „კვენესა“, მგ-**კჟეც**-ი „მკვენესარე“.

ძვ. ქართ. **კუნეს-ა**, **კუნეს-ი-ს**, ახ. ქართ. **კვნეს-ა**.

ზან. (მეგრ.) **კუშ-ინ-**, **კუშ-ინ-უნ-ს** „კვენესის“, ო-**კუშ-ინ-აფ-ჟ-ან-ს** „აკვენესებს“, ჭან. **კუს-ინ-ერ-ი** „ნაკვენესი, ვინც (და)იკვენესა“.

ზემოსვანური **კჟაჟ** ფორმის წარმომავლობა არკვევს **ა**-ს პოზიტივობას ფუძის შიგნით. ივარაუდება **ე** → **ა** გადასვლა ზემოსვანურში მომდევნო მასდარისეული **ა**-ს ზეგავლენით (მ. ქალდანი), რომელიც თავს იჩენს ნათ. ბრ.-ის ფორმაში კჟაჟ-**ა**-ში „კვენესისა“ — **კჟაჟ** ← ***კჟეც-ა**.

ქართულ **კუნეს-**, სვანურ **კჟეც-** ზმნებს აღრე აკავშირებდნენ ზანურ **კუს-** (ო-**კუს-ჟ**, **კუს-აფ-ი**) „კვენესა“ ფორმასთან. რაც არ მიგვაჩნია მართებულად, რადგანაც ზანური **კუს-** ქართული **კუნეს-** ფუძის გამარტივებული სახეობაა (ნასესხებია). ხოლო საკუთრივ ზანური შიშინა სიბილანტიანი კანონზომიერი შესატყვისი ქართული **კუნეს-** ← ***კუს-ენ-** (ჰ. ფოგტი) სიტყვისა ჩანს ჩვენს მიერ მოძიებულ **კუშ-ინ-** „კვენესა“ ფუძეში, რომელიც მეტ სიძველეს აგებულებითაც აჩვენებს. უფრო სწორად, ის, რაც ჰ. ფოგტმა თეორიულად ქართულისთვის ივარაუდა, რეალურად გამოჩნდა ზანურის **კუშ-ინ-** „კვენესა“ ფორმაში. მეგრული **კუშ-ინ-**, ჭან. **კუს-ინ-** ალომორფთა შედარება გამოარკვევს ჭანურ-სვანურ სისინა სახეობათა მეორეულობას — **კუშ-ინ-** → ჭან. **კუს-ინ-** || სვან. **კუს** → **კუც** || **კჟეც-**. ეს მაგალითი კიდევ ერთხელ ადასტურებს შიშინა სიბილანტთა შიშინა → სისინა გარდაქმნის რეალურობას ზანურსა და სვანურში (იხ. აქვე § 23.).

ს.-ქართვ. ***კუს-ენ-/*კუს-ინ-** „კვენესა“ → ქართ. **კუ/ვნეს-** ← ***კუს-ენ-** : ზან. **კუშ-ინ-** → || **კუს-ინ-** : სვან. **კჟაჟ-** ← || **კჟეც-** ← ***კუს-** ← ***კუშ-**.

სვან. **კჟერ** ზს., ქს., **კერ** ლხმ. „ჩაქუჩი, კვერი“.

ქართ. **კჟერი-ი** || **კვერი-ი** „ჩაქუჩი, კვერი“; „რკინის საცემელი, რკინის დასაკვერებელი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **კვალ-**ია „პატარა ნაჯახი“.

სვანური და ქართული ფორმები ფორმალურ-სემანტიკურ ერთიანობას ამჟღავნებენ. განსხვავებული ვითარებაა მეგრულში, **კვერ-**: **კვალ-** შეპირისპირებისას ასახსნელია აუსლაუტური მიმართება ქართ. **რ** : ზან. **ლ**. სავარაუდოა **რ** → **ლ** გარდაქმნა ინტერვოკალურ პოზიციაში, რაც დამახასიათებელია ზანურისთვის — შდრ.: ქართ. **გორა/ზან. გოლა** || **გვალა**, ქართ. **გარე/ზან. გალე**, ქართ. **ჩირ-ი** → **ჩან. ჩილა**... ასევე **კვერ-/ზან. კვალ-**ია.

ნაჯახის სემას მეგრულში **რ კ ი ნ ი ს ჩ ა ქ უ ჩ ი ს მნიშვნელობა** დაედო საფუძვლად.

ს.-ქართვ. ***კუერ-** „რკინის ჩაქუჩი, კვერი“ → ქართ. **კვერ-** : ზან. **კვალ-**ია ← ***კვარ-**ია : სვან. **კუერ** → || **კერ**.

სვან. **კუერ-** || **კუარ-** || **კურ-**, ი-**კურ-**ემ-ი (ან-**კურ-**მ-ან ბზ., ან-**კუერ-**მ-ან ბქ., ენ-**კუერ-**მ-ან ლშხ.), ი-**კუარ-**ემ-ი ლნტ. „ყინება“.

ქართ. **ყინ-**, **ყინ-**ავ-ს, **ყინ-**ელ-ი, **ყინ-**ულ-ი, მ-**ყინ-**ვ-არ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ო-ღინ-უ** || **ღინ-უ**-ა „ყინვა“, **ღინ-**ი/უ „ყინული“ „ცივი“, **გო-ღინ-**ილ-ი „გაყინული“, ჭან. **ო-ყინ-უ** „ყინვა“, **ყინ-**ი || **ღინ-**ი „ყინული, ცივი“, **ყინ-**ერ-ი || **ღინ-**ერ-ი || **ინ-**ერ-ი „ყინული“, **კ/ყირ-**ავ-ი „ყინული“.

სვანურში საერთოქართველურ **ყინ-** არქეტიპს **ყ** → **კ** და **ნ** → **რ** სვანურისათვის დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესების შედეგად თავდაპირველად ***კირ-უ** უნდა მოეცა. სადაც **-უ** (← **-ო**) ცნობილი სახელური სუფიქსია (შდრ. მეგრ. **ღინ-უ**, ჭან. **კირ-**ავ-). ამ უკანასკნელის ზეგავლენით წინამავალი ისტორიული **ი** ხმოვანი მ. ქალდანის წესის მიხედვით ჯერ **ე**-ში, ხოლო შემდგომ **ჰ**-ში გადავიდა — ქართ. **ყინ-**(ელ-) : სვან.

***კირ-უ** → **კერ-უ** → **კუერ-** || **კუარ-**. ემ სვანურში ქართული **-ამ-**ის (ზან. **-უმ**) შესატყვისი თემისნიშანია.

სვანურის ინფორმაციაც მხარს უჭერს ადრე გამოთქმულ მოსაზრებას **ყინ-** ფუძის სახელური წარმომავლობის შესახებ ზანურში (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართვ. ***ყინ-** „ყინული, ყინვა“ → ქართ. **ყინ-**, **ყინ-**ელ- || **ყინ-**ულ- : ზან. **ღინ-** || **ყინ-** || **ინ-**, **ღინ-**ი || **ყინ-უ** || **ყინ-**ი, **ღინ-**ერ- || **ყინ-**ერ- : სვან. **კუარ-** || **კუერ-** ← **კარ-უ** || **კერ-უ** ← ***კირ-უ** ← ***ყინ-ო**.

სვან. **კუილ** ზს., ქს. „კუნძი“, „ხის დაბალი სკამი, ჯორკო“.

ქართ. (ლექს.) **კვილ-**ო „პატარა კუნძი“.

ზან. (მეგრ.) **კველ-**ა „პატარა დაბალი სკამი“, ჭან. **კულ-**ი „სკამი“.

სვანურში გამოვლენილი მნიშვნელობები ცხადად აჩვენებს სემანტიკური ევოლუციის მიმართულებას: **კუნძი** → || **ხის დაბალი სკამი**“.

იმერული **კველ-ა** „პატარა სკამი, ჯორკო“ იმეორებს მეგრულ **კველ-ა-ს**, რაც მისი ზანური წარმომავლობით აიხსნება. ამ უკანასკნელში შეიმჩნევა **ი → ე** გადაბგერება, რაც სპორადულად სხვაგანაც გამოჩნდება — ქართ. წვიმ-ა : ზან. (მეგრ.) ჭვიმ-ა ← ჭვიმ-ა...

ს.-ქართვ. ***კუილ-** „კუნძი; ხის დაბალი სკამი“ → ქართ. **კვილ-ო** : ზან. **კველ-ა** ← ***კვილ-ა**, **კულ-ი** ← ***კვილ-ი** : სვან. **კუილ**.

ს.-ქართვ. **კუილ-** არქეტიპის შესატყვისებია: დიდ. **ყური**, ხვარშ. **ყულე** „სკამი“, დარგ. **ურყული**, ლეზგ. **ყულ**, წახ. **ყუჟა**, თაბას., აღ., რუთ. არჩ. **ყულ**, შდრ. ახვან. **ყორი** „ფიცარი“.

სვან. **კუნ-** || **კუნან-**, ლუ-**კუნ-**ე ზს., ლუ-**კუნ-**არ || ლუ-**კნ-**ე ლშ., ლუ-**კუნან-**ე ლნტ. „სიმინდთან (ან ფეტვთან) ერთად მოზელილი ყველის გულიანი ბური; ყველიანი მჭადი“.

ქართ. **რკნ-**?, მუ-**რკნ-**ა „რეცხვა“.

ზან. (მეგრ.) **რკვან-**, **რკვან-**უნ-ს „შელესავს“, **რკვან-**ილ-ი „შელესილი“.

სვანურისთვის ამოსავალია **მოზელვის**, **მოზელილის** შინაარსი: ე. ი. ლუ-**კუნან-**ე მოზელილს უდრის; **ლუ-ე** ცნობილი სვანური კონფიქსია, ხოლო **კუნან-** (← ***კუნენ-**) — ძირი.

ყველა ქართველური ფუძისთვის ძირითადია ს რ ე ს ი ს (მოზელვა, შელესვა, რეცხვა) მნიშვნელობა.

ქართულში **მუ-** სხვაგანაც გამოიყოფა — შდრ.: **მუ-სრ-/სარ-**, **სრ-**ავ-ს (ა. არაბული).

თავკიდური **რ** ზანურ-ქართულში კაუზატიური ჩანს.

ს.-ქართვ. *(**რ**)**კუნენ-** „სრესა, ზელა“ → ქართ. **რ-კნ-**? (← ***რ-კუნენ-**), მუ-**რ-კნ-**ა : ზან. **რ-კუნან-** სვან. **კუნან-** → || **კუნ-**.

სვან. **კუიკუ** ზს., ლნტ. „განმარტოებით მყოფი პატარა ვინმე ან რამე“.

ქართ. (რაჭ.) **კოკო** „გალეული პატარა ადამიანი“.

ზან. (მეგრ.) **კოკუ** „პატარა (ადამიანი)“, **კოკ-ი** „პატარა კუნძული“.

განმარტოებით ყოფნის ნიუანსი ხელშესახებია სვანურსა და მეგრულში (კუნძული). ხოლო სიმცირის გაგება ყველა ქართველურ ფუძეს ახასიათებს.

ბოლოკიდური **-ჟე** (← **-ო**) სვანურში, **-ო** ქართულში, **-უ** ზანურში სადერივაციო ოდენზმოენიანი სუფიქსია (სვან. **ჟე** : ქართ. **ო** — **ფარ-ჟე** : **ფერ-ო**; ზან. **უ** : ქართ. **ო** — **ბად-უ** : **ბედ-ო...**).

ს.-ქართვ. ***კოკ-ო** „განმარტოებით მყოფი ვინმე ან რამე“ → ქართ. **კოკ-ო** : ზან. **კოკ-უ**, **კოკ-ი** : სვან. **კუიკ-ჟე** ← ***კოკ-ო**.

სვან. **კუიჰ**- || **კუიჰ**-, ი-**კუიჰ**-ფხს., ი-**კუი**-ეს ლშხ., ი-**კუი**-ესკ ლნტ. „იტყობს, იგებს“, ი-**კუიჰ**-წლ-ი ბზ., ი-**კუიჰ**-წლ-ი || ი-**კუიჰ**-ალ-ი ბქ., ი-**კუი**-წლ-ი ლშხ., ი-**კუი**-წლ ლნტ. „მიიკითხ მოიკითხავს“.

ქართ. **რკვევ**- || **რკვი(ვ)**-, ა-**რკვევ**-ს, ა-**რკვი**-ა.

ზან. (მეგრ.) **რკვან**-, **რკვან**-ჟ-ა „გამორკვევა; გარჩევა“, მუნა-**რკვან**-ი.

ქართველურ ფუძეთა შეპირისპირებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ძირად გამოიყოფა **რ-კუ**- „გარკვევის, გარჩევის“ მნიშვნელობით. იგი გართულელებულია ქართულსა და სვანურში **-ევ** || **-ეუ** მორფემით (სვან.

კუიჰ- || **კუიჰ**- → **კუი**- || **კუი**- ←***კუიუ**- || ***კუიუ**-; შდრ. **უ** → **ჰ**-სთვის : ქართ. **ფვ-ავ**- : სვან. **უწჰ** „ზვავი“). ქართულსა და სვანურს ფუძის აბლაუტი ერთნაირად ახასიათებს — **ე/ი**.

მეგრულში **-ევ** არ არის მოსალოდნელი (გ. როგავა), მის ადგილს ფუნქციურად **-ან** იკავებს (შდრ. ქართ.-სვან. **კ-აუ**- : ზან. **კ-ინ**- „შეკავება“ — იხ. ზევით).

ანლაუტში გამოყოფილი **რ-** კაუზატივის პრეფიქსია (გ. თოფურია, ი. ბრაუნი).

ს.-ქართვ. ***რ-კუ**- „რკვევა, რჩევა“ → ქართ. **რ-კვ-ევ/რ-კვ-ივ**- :

ზან. რ-**კვ**-ან- : სვან. **კუ-ეუ/კუ-იჰ**- ←***კუ-ეუ/კუ-იუ**-.

სვან. **კც**-, **კც-ენ**-, ი-**კც-ენ**-ი (ჩუწთუ-ი-**კც**-, ჩუწლ-**კწც**-, ჩუწლ-**კწც**-ე ბზ., ოთ-ი-**კც**-, ალ-**კწც**-, ალ-**კწც**-ენ-ე ბქ.) „იხილავს“, ლი-**კც**-ე „ხილავს“.

ქართ. **კც-ენ**-, **კც-ენ**-ა „ფშვინვა“, **კც-ენ**-ოდ-ა „ფშვინვიდა“.

ზან. (მეგრ.) **კაშ**-, ბ-**კაშ**-ენ-ქ „ვხილავ“, **კაშ**-ჟ-ა „ხილავ“.

მეგრულში სახეზეა შიშინა სიბილანტის დეზაფრიკატიზაცია სპირანტიზაციის გზით — **ჩ** → **შ**, შდრ. ქართ. **კოც**- : ზან. (მეგრ.) **ხუშ**- ←***ხურ**-.

სვანურში ამოსავალი შიშინა სიბილანტი **ჩ** კვლავ **ც**-ში გადასულა:

ც → **ჩ** → **ც**.

ბუნებრივად გვეჩვენება შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე: **ფ შ ვ ი ნ ვ ა ~ ო ხ ვ რ ა ~ ხ ო კ ვ ა**, რაც მწუხარების გამოხატვის სხვადასხვა ფორმას წარმოგვიდგენს.

გასარკვევია სვანური **კუიუც**- „კვნესა“ ფუძის მიმართება ზემოთაღწერილ ქართველურ სიტყვებთან.

ს.-ქართვ. ***კეც(ენ)**- „ფშვინვა, ხილავ“ → ქართ. **კც-ენ**- : ზან.

კაშ- ←***კაჩ**- : სვან. **კც**- || **კც-ენ**- || ← **კწც(ენ)**- ←***კეც(ენ)**-.

სვან. **კენჯაბ** || ← **კანჯაბ** ზს., **კინჯაბ** ლშხ., **კინჯაბ** ლნტ. „კლდე, კლდის ძირი“.

ქართ. **კბოდ-ე** „ზღვისა და წყლის პირი კლდოვან-ფლატოიანი ჩაუვალი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **კოდუმ-ე** || **კოდემ-ე** „კბოდე“.

სვანურში დაკარგულია სუფიქსი **-ე**, რამაც კვალი დატოვა წინამავალი **ა** ხმოვნის უმლაუტის სახით. სწორედ მისი (**ა**) ზეგავლენით მოხდა **დ-ს** პალატალიზაცია აფრიკატიზაციის გზით — **და** → **ჯა**.

სვანურის ჩვენება სხვა მხრივაც არის საინტერესო. პირველი მარცვლისეული ს.-ქართვ. **ა** ხმოვანი, რომელიც ქართულს დაუკარგავს (**კბოდე** ← **კა-ბოდე**), აქ შენარჩუნებულია; მას ზანურში **ო** შეესატყვისება.

საინტერესოა **ბ-ს** და ***დ-ს** სუბსტიტუცია ქართულში (ურთიერთიანაცვლება).

ს.-ქართვ. ***კადობ-ე** „კბოდე“ → ქართ. **კბოდე** ← ***კადობ-ე** : ზან.

კოდემ-ე || **კოდუმ-ე** (← ***კოდუმ-ე**) : სვან. **კენჯაბ** || **კანჯაბ** || **კინჯაბ** ← ***კანდაბ** ← ***კადობ-ე**.

სვან. **კვრცხ-**, **ა-კვრცხ-ე** ბზ., **ა-კირცხ-ე** ლნტ. „ბელავს“.

ქართ. (მესხ.) **კურცხალ-ი** „ახლადგათიბული ყანა (ხორბალი, ქერი)“.

ზან. —

ძირია **კურცხ-**, **-ალ** ქართულში მასუბსტანტივებელი სუფიქსია (**კურცხალ-**, **წყალ-**... არნ. ჩიქობავა).

სვანურში **უ** → **გ** || **ი** პროცესი დასტურდება. მსგავს გადასვლას ყველა ხმოვანი ექვემდებარება სვანურში (გ. როგავა); მექანიზმი დაუდგენელია.

ს.-ქართვ. ***კურცხ-** „ბელავა, თიბვა“ → ქართ. **კურცხალ-ი** : სვან.

კვრცხ- || **კირცხ-** ← ***კურჩხ-**.

სვან. **კვც** ზს., ლნტ., **კივც** ბქ. „კენკეშა (მცენ.)“.

ქართ. **კივც-ნარა** „ჩიტის ბირკა (მცენ.)“.

ზან. (მეგრ.) **კუც-ი** „ბაძგი (მცენ.)“.

ზანური ეკვივალენტი მიღებულია **-უ** სუფიქსის ძირისეულ **ი** ხმოვანთან შერწყმით: ***კიჩ-უ** → ***კვიც-** → **კუც-¹**.

ქართულ **კივც-ნარა**-ში ორმაგი სუფიქსაცია გვაქვს: **-ნა** და **-რა** (შდრ. **კანკ-რა**, **ძიგ-რა**, **კენკ-რა**...).

ს.-ქართვ. ***კივც-** „კენკეშა; კივცნარა“ → ქართ. **კივც-ნარა** : ზან.

კუც- ← ***კვიც-** ← ***კიჩ-უ** : სვან. **კვც-** || ← **კივც-** ← ***კიჩ-**.

¹ **უ**-ს აუსლაუტური გადასმისათვის სვანურში შდრ.: ქართ. **თოკ-ი** → სვან. ***თოკ** → **თეკუ** ლშხ. → || **თაჟუ** ზს., ლნტ., ქართ. **ფურ-ი** : სვან. **ფურ** → **ფური** → || **ფირუ** ზს., ლნტ...

სვან. **ლაგ-** || **ლანგ-** || **ლგ-**, ა-**ლაგ-**ტენ-ი (ობტ-**ლანგ-**ტენ, ან-**ლანგ-**ტენ-ე) ზს., ა-**ლაგ-**ონ-ი (ობ-**ლანგ-**ონ) ლშხ., ა-**ლაგ-**ტენ-ი (ახტა-**ლანგ-**ონ) ლნტ. „აფასებს, ფასს ადებს“.

ქართ. **ლაგ-**, გადმო-ა-**ლაგ-**ებ-ს, **ლაგ-**ებ-ა.

ზან. (მეგრ.) **ლოგ-**, ბ-**ლოგ-**ინ-ან-ქ „ვაფასებ“, **ლოგ-**ინ-უ-ა „დაფასება“, დო-**ლოგ-**ინ-ეჲს „დააფასეს“.

ფორმალური თვალსაზრისით შეფარდება ქართ. **ლაგ-** : სვან. **ლაგ-/ლანგ-** : ზან. **ლოგ-** კანონზომიერია. ფუძეთა ერთიანობას ზანურსა და სვანურში მხარს უჭერს სიტყვის სემანტიკაც, რაც ერთადერთი ფ ა ს / დ ა ფ ა ს ე - ბ ი ს შინაარსით ვლინდება; ქართულში მსგავსი გაგება არ არის ცნობილი. ცხადია, დ ა ფ ა ს ე ბ ა ქართველურ ენებში დ ა დ გ მ ი ს / დ ა - დ ე ბ ი ს (დალაგების) სემის შემდგომ ევოლუციას წარმოადგენს.

ს.-ქართვ. ***ლაგ-** „დადება/დადგმა, დაფასება“ → ქართ. **ლაგ-** : ზან. **ლოგ-** : სვან. **ლგ-** || **ლანგ-** || **ლაგ-**.

ქართ. **ლანძ-** „ლანძვა“, **ლანძ-**ავ-ს, გა-**ლანძ-**ულ-ი, **ლანძ-**ვ-ა „ცხარე ცეცხლისაგან ზედაპირის წვა“.

ზან. **რუჯ-**, **რუჯ-**ვ-ა „ცეცხლში გავლება (საბა)“, **გო-რუჯ-ილ-ი** = **გა-რუჯ-ულ-ი**.

სვან. —.

ქართული **ლანძ-**ის შესატყვისია ზანური **რუჯ-**. ქართ. **რუჯ-** ძველი ნასესხობაა ზანურიდან, უფრო ადრეული ვიდრე საბას პერიოდია. ზანურთან შედარება აჩვენებს, რომ **ლანძ-**ში ნ ფონეტიკური ჩანართია. ნ-ს განვითარების შემდგომ არის **ლანძ-** სომხურში შეთვისებული (**ლ** → **ლ** საკუთრივ სომხური პროცესია, შდრ. ჰან. **ფაწალა** → სომხ. **ფიწალ** → || **ფიწელ** → კახ. **ფაწიდ-**, ქიზიყ. **ფიწიდ-**).

ს.-ქართვ. ***ლანძ-** „მოხალვა, ლანძვა“ → ქართ. **ლანძ-** : ზან. **რუჯ-** ← **ლოჯ-**.

სვან. **ლაჯ-** || **ლანჯ-** || **ლჯ-**, ა-**ლაჯ-**ი (ო-**ლაჯ-**, ა-**ლანჯ-**) ზს., ა-**ლაჯ-**ენ-ი (ოთ-**ლაჯ-**, ად-**ლაჯ-**ე) ლშხ., გ-**ლაჯ-**ი ლნტ. „რგავს“, ხ-ა-**ლაჯ-**ი, ხ-ა-**ლაჯ-**ენ-ი (ლა-ხ-**ლანჯ-** ბზ., ლა-ხ-**ლაჯ-** ბქ., ჟეს-**ლაჯ-**ე ლშხ.), ხ-ა-**ლანჯ-**ი ლნტ. „ამაგრებს“.

ქართ. **მაგ-**ინ-, **მაგ-**არ-/**მაგ-**რ, ა-**მაგ-**ინ-ებ-ს, და-**მაგ-**ინ-ებ-ა „დარგვა, გადაწინდვა“, **მაგ-**არ-ი, ა-**მაგ-**რ-ებ-ს.

ზან. (მეგრ.) **ნოგ-**რ-ო || **ნორგ-**ო „ნერგი“.

მეგრულში ზმნური ფუძეები არ შეგვხვდება. სახელური **ნოგ-რ-ო** ←***მოგ-რ-ო** (შდრ. ქართ. **მაგ-რ-**) ოდესღაც არსებული ***მოგ-რ-** „დარგვა, დამაგინება“ ზმნისაგან არის ნაწარმოები ისევე, როგორც ქართ. ***მაგ-** → **მაგ-არ-** || **მაგ-ინ-**...

სვანური ეკვივალენტის სიტყვათა ამ რიგში შემოტანა შესაძლებელი ხდება სვან. **ლ** (← **მ**) : ქართ. **მ** შესატყვისობის გამოვლენის წყალობით (იხ. აქვე, § 9.).

ქართული და სვანური ფუძეები სემანტიკურ იდენტურობასაც ამჟღავნებენ.

ს.-ქართვ. ***მაგ-** „დამაგრება, დარგვა“ → ქართ. **მაგ-არ-/მაგ-რ-**, **მაგ-ინ-** : ზან. **ნოგ-რ-ო** || **ნორგ-ო** ←***მოგ-რ-ო** : სვან. **ლჯ-** || **ლჯ-** || **ლჯ-** ←***ლაგ-** ←***მაგ-**.

სვან. **ლწს-**, **ლწს-იწრ** „სალესი ქვა“.

ქართ. **ლეს-**, **ლეს-ავ-ს**, **სა-ლეს-ი**, **ლეს-ულ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ლას-** || **ლას-ირ-** „შლა, წაშლა“; „ლესვა“, ჭან. **ო-ლას-ირ-უ** „ლესვა“, **ლას-ირ-უმ-ს** „ლესავს“.

-ირ საკუთრივ ზანური სუფიქსია.

სვანურში ზმნური **ლწს-** ძირი დაკარგულია. მისი არსებობის კვალი ჩანს ნაზმნარ სახელში **ლწს-იწრ** „სალესი“. ამ სიტყვაში **-იწრ** ოდენ სუფიქსური წარმოება გვაქვს, რაც მოულოდნელია სვანური მორფოლოგიისთვის. ვფიქრობთ, აქ ისტორიულ **ლა-იარ** (ლა-**ლფ**-იარ „საღებავი“ ← **ლი-ლფ-ი** „ღებვა“) კონფიქსი გამარტივებულია. ამის მიზეზი ფუძის აგებულებაა. მოხდა ფუძისეული **ლწ** სეგმენტის რეინტერპრეტაცია — გაიგივება კონფიქსისეულ **ლა-სთან** — **ლწს-იწრ** ← **ლწ-ლწს-იარ**.

უმლაუტიანი **წ** ფუძის შიგნით ასახავს ს.-ქართვ. **ე-ს** : **ლწს-** ←***ლეს-** (შდრ. ქართ. **ჭედ-** : სვან. **ლი-შკწდ-ი** „ჭედა“).

ს.-ქართვ. ***ლეს-** „ლესვა“ → ქართ. **ლეს-** : ზან. **ლას-**, **ლას-ირ-** : სვან. **ლწს-**, **ლწს-იწრ** ←***ლეს-**.

სვან. **ლწჰუ** ზს., **ლწტ. ლაწჰუ** ლშხ. „ირემი“.

ქართ. (მთიულ.) **მაცალ-ო** „მოზვერი“.

ზან. —

დაკავშირება ერთი შეხედვით უჩვეულო ჩანს ანლაუტში ქართ. **მ** : სვან. **ლ** შეფარდებისა გამო. მაგრამ თუ მოვიხილოთ სვანურ ფონეტიკას (იხ. **მ** → **ლ**, § 9), მივხვდებით რომ მისი (დაკავშირების) მნიშვნელობა ფრიად დიდია (შდრ. ქართ. ქათამ- : სვან. ქათალ).

აუსლაუტის ვითარება ახსნას ექვემდებარება; სახეზეა **ლ** → **ჟ** (იხ. § 3) პროცესი რედუქციის მომდევნო საფენურზე სვანურში — **ლწჟ** || **ლაწჟ** ← ***ლაჩაჟ** ← ***მაჩალ**.

ს.-ქართვ. ***მაც-ალ-** „ირემი; მოზვერი“ → ქართ. **მაცალ-ო** : სვან. **ლწჟ** || **ლაწჟ** ← ***მაჩალ**.

სვან. **ლეგ** „ცუდი; განავალი“.

ქართ. (მთიულ.) **ლენგ-**, გა-**ლენგ-ვ-ილ-ი** „ჭუჭყიანი“, გა-**ლენგ-ებ-ა** „გაფუჭება, გაშავება“.

ზან. **ლაგ-ე** „ცუდი“, **ლაგ-ე** ღვინი „ცუდი ღვინო“.

სვანურის მნიშვნელობები ახლოსა დგას მთიულური დიალექტის ჩვენებასთან. შეიძლება ვივარაუდოთ **ლენგ-** ალომორფის წარმომავლობა სავითოქართული **ლეგ-**ისაგან, რომელსაც შავის სემაც ახასიათებს: **ლენგ** ← **ლეგ-**.

ს.-ქართვ. ***ლეგ-** „შავი, ლეგა, ცუდი“ → ქართ. **ლეგ-** → || **ლენგ-** : ზან. **ლაგ-ე** : სვან. **ლეგ**.

სვან. **ლესგ** ზს., ლმზ., **ლესკ** ლნტ. „ფერდი, გვერდი“.

ქართ. **ლაჯ-ი** „ფერხებთ საშუალი (საბა)“, **ლაჯ-ებ-ი** (pluralia tantum).

ზან. —.

ფუძისეული **ე** ხმოვანი სვანურში ნაჟმლაუტარია: **ა** → **ჰ** → **ე** (შდრ. ქართ. **სამ-ი** : სვან. **სემ-ი**, **ძაღლ-ი** — **ჟედ(ჟ)**...).

შესატყვისობა სიბილანტებში ქართ. **ჯ** : სვან. **სგ** || **სკ** მომდინარეობს ქართ. **ჯ** : სვან. **ჯგ** (→ **ძგ** → **სგ** → **სკ**) არქისახეობიდან.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე სვანურში აღსადგენია უძველესი **ლაჯგ-** ფორმა — ***ლაჯგ** → ***ლწჯგ** → ***ლეძგ** → **ლესგ** || **ლესკ**.

ს.-ქართვ. ***ლაჯ-** „ლაჯი, ფერდი“ → ქართ. **ლაჯ-ი** : სვან. **ლესგ** || **ლესკ** ← ***ლწჯგ**.

სვან. **ლემგ** ზს., **ლემკ** ლნტ. „სახურავი“.

ქართ. (იმერ.) **მენჩ-ი** „ჭერი“, **მერჩ-ი** „ჭერი, სხვენი“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობაზე საუბარი შესაძლებელი ხდება ქართ. **მ** : სვან. **ლ** (← **მ**) ბგერათფარდობის გამოვლენის შემდეგ (იხ. აქვე, § 9). **ნ** || **რ** სონორები იმერულში ჩანს განვითარებული, ფონეტიკური დანართია, შდრ. სვან. **შგილ** || **შკილ** : ქართ. **ჩულ-ი** (იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. *მეჩ- „ჭერი, სახურავი, სხვენი“ → ქართ. მენჩი- || მერჩი- ←*მეჩი- : სვან. ლეშკ || ლეშკ ←*ლეჩქ ←*მეჩქ.

სვან. ლეჭურ-ანი ზს., ლეჭურ-ანი ლშხ., ლეჭურ-ან ლნტ. „ურდული; ლილვი“.

ქართ. ლანძვი- || ლანძვ „ფანჯარა“; „ბადის სახე რკინა (საბა)“.

ზან. —.

სვანურში ლეჭურ- ძირად გამოსაყოფია, -ანი || -ანი || -ან სუფიქსია სადერვიაციო (შდრ. სვან. ლანჟ „მთა“ — ლანჟ-ანი „მთიანი“...).

ლეჭურ- ფუძის ქართულ ლანძჟ-თან შედარებით ირკვევა, რომ სვანურში საერთოქართველური ნ გადასულია რ-ში (იხ. აქვე, § 12. ნ → რ) და ამის შემდგომ გადასმულია სიტყვის ბოლოში — ქართ. ლანძჟ- : სვან.

*ლანჯჟ- → *ლერჯჟ- → ლეჭურ¹. ხმოვნებში გამოვლენილი შესატყვისობა ქართ. ა : სვან. ე კანონზომიერია და აიხსნება ა → ა̄ → ე პროცესით სვანურში (თ. შარაძენიძე) — ქართ. სამი- : სვან. სემი-...

სემანტიკურად ქართულ ფ ა ნ ჯ ა რ ა ს ა და სვანურ უ რ დ უ ლ ს აერთიანებს საკეტის სემა; უ რ დ უ ლ ს ა გაგებასთან ასევე ახლოს დგას საბას მიერ მოხმობილი ალტერნაციული განმარტება ლ ა ნ ძ ვ სიტყვისა — „ბადის სახე რკინა“ ე. ი. ბადის მაგვარი (სახე) რკინა.

ს.-ქართვ. *ლანძჟ- „საკეტი, ფანჯარა, ურდული“ → ქართ. ლანძვ || ლანძვი- : სვან. ლეჭურ-ან || ლეჭურ-ანი || ლეჭურ-ანი (←*ლერჯჟ-ანი).

ქართ. ლიგ-, გა-ლიგ-ვებ-ა, გა-ლიგ-ვებ-ულ-ი, ლიგ-ი „შტერი (საბა)“, გან-ლიგ-ებ-ა „გაშტერებით უხმობენ (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ლიგვ-, გო-ლიგვ-ინ-აფ-ა „გალიგება, გაშტერება“;

ლიგ-ვ-ალ-ი, ლაგვ-ა || ლოგ-ო „შტერი, ჩერჩეტი“.

სვან. —.

გაურკვეველია ვ-ს არსებობა ზანურ ფორმებში. თუ ფონეტიკური დანართია, ქართულშიც რატომ ვლინდება?

ს.-ქართვ. *ლიგ(ჟ)- „შტერი, გაშტერება“ → ქართ. ლიგ-ი, ლიგვ- || ლიგ- : ზან. ლიგვ-ალ-ი, ლიგვ- / ლაგვ-.

ქართ. ლილ-ვი „ურმის ღერძი“, „საგორავი“ || ლვილ-ი || რვილ-ი „გუთნის ნაწილი“, „საქსოვი დაზგის საგორავი ნაწილი“.

ზან. ლოლ-, «ო-ლოლ-ა» „ბატარა ურემი“.

¹ რ-ს მეტათეზისისათვის სვანურში შდრ. ქართ. წ რ ი ა ბ - ი : სვან. წ ო ბ ა რ ბზ., წიბარ ბქ., წ ო ბ ა რ ლშხ. „წრიაპი“.

სვან. —.

ქართული **ლვილ-** ძირის შესატყვისი ზანური **ლოლ-** ← **ლვილ-** შემორჩენილია ქსნის ხეობის ქართულში ზანურიდან შეთვისებულ **ო-ლოლ-**ა „პატარა ურემი“ სიტყვაში. რაზეც თვალნათლივ მიუთითებს ძირის გაფორმება **ო — ა** კონფიქსით, რომელიც ქართული **სა — ე** ზუსტი სტრუქტურულ-ფუნქციური შესატყვისია — **სა — ე : ო — ა. ო-ლოლ-**ა თავდაპირველად სალილვე (ბორბლიან) ურემს თუ აღნიშნავდა უბორბლოს (მარხილი) საპირისპიროდ.

ურემის სახობათა მრავალფეროვნება საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე ფასეულია პროტოქართველთა კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც, რასაც არქეოლოგიური მასალებიც უჭერს მხარს (ამაზე სხვა დროს).

ს.-ქართვ. ***ლჷილ-** „ბორბალი, დერძი; ურემი“ → ქართ. **ლილვე**-ი || **ლვილ-**ი || **რვილ-**ი : ზან. **ლოლ-** ←***ლვილ-**, **ო-ლოლ-**ა.

სვან. **ლის-ჷ** ბზ., **ლუს-ჷ** ბქ., ქს. „ძუძუ“.

ქართ. (ქიზიყ.) **მის-ებ-ი** (pluralia tantum) „წვეტები (ქართული კაბის ზედატანისა)“.

ზან. —.

სვანური ფორმებიდან ამოსავალ ვითარებას ბალსზემოური **ლის-ჷ** წარმოადგენს; დანარჩენ დიალექტებში არსებული **ლუს-ჷ** მისი ასიმილაციური სახეობაა — **ლის-ჷ** → **ლუს-ჷ**. ბოლოკიდური **-ჷ** (← **-ო**) სადერვიაციო აფიქსია (შდრ. ქართ. **-ო** : ზან. **-ჷ**). ასე რომ, ძირად სვანურში **ლის-** გამოიყოფა, რომელიც კანონზომიერი შესატყვისია ქართ. (ქიზიყ.) **მის-** ფორმისა. დაკავშირება შესაძლებელი ხდება სვან. **ლ** : ქართ. **მ** სონანტური შესატყვისობის წყალობით (იხ. აქვე, § 9. **მ** → **ლ**).

ქართულში წვეტი სემანტემის პოზიციერება სვანური ძუძუს შესატყვისად იმაზე მიგვითითებს, რომ ამოსავალი მნიშვნელობა სვანურში ძუძუსთავისა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***მის-** „წვეტი“ → ქართ. **მის-(ებ-)**ი : სვან. **ლუს-ჷ** || ← **ლის-ჷ** ←***მის-ო**.

ქართ. **ლნ-**, **ა-ლნ-ებ-ა**, **მო-ა-ლნ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **ლინალ-** || **ნინალ-** || **ინალ-**, **მო-ნინალ-ე** || **მო-ლინალ-ე** || **მო-ინალ-ე** „მსახური, დამხმარე“, **ნინალ-ჷ-ა** || **ლინალ-ჷ-ა** || **ინალ-ჷ-ა** „მოხმარება ქორწილში, ქელეხში“.

სვან. —.

ადრე მეგრულ **მო-ნინალ-ე** სიტყვის ეტიმოლოგიისას ვცადეთ მისი ძირეული **ნინალ-** ნაწილის **ნინა(ლ)** „ენა“ სიტყვასთან დაკავშირება. ვარაუდით **ნინალ-ა/ჷა** „მსახურობა“ ნასახელარი ზმნა გამოდიოდა და ვფიქ-

რობდით, რომ **ნინალ-უ-ა** თავდაპირველად ნიშნავდა ენის მიტანას, ხოლო **მო-ნინალ-ე** ენის მიმტანს = მსახურს. ქართულ (resp. იმერულ) **ა-ლნ-ებ-** ა „მონხმარება“ ზმნაც იგივე წარმომავლობისა გვეგონია — **ლნ- ← ნნ- ← ნენ-** „ენა“. ამგვარ დაშვებას ამაგრებს დაკავშირებულ სიტყვათა როგორც ფორმალური ისე სემანტიკური იგივეობა.

ს.-ქართვ. ***ნენ-ალ-** „ენა“ → ქართ. **ა-ლნ-ებ-ა**, **მო-ა-ლნ-ე**, **ენ-ა ← ნენ-ალ-** : ზან. **ლინალ-** || **ნინალ-** || **ინალ-**, **მო-ნ/ლინალ-ე**, **ნენა(ლ-)** || **ნინა(ლ)** : სვან. **ნინ**.

სვან. **ლგვ** ზს., ქს. „ხსენი“.

ქართ. **ვსენი**-ი „პირველ ნაწოვნი სძე (საბა)“, მოხ., მთიულ. „ახლად ნამშობიარები ქალის რძე; კვეთი; დვრიტა“, ლეჩხ. **სხენ-ი**.

ზან. (ჭან.) **ცხონ**-ი „ახლადმოგებული ძროხის რძისაგან დამზადებული ყველის მსგავსი საჭმელი“.

მნიშვნელობის მხრივ ქართველური ენები კანონზომიერად შეესატყვისებთან ერთმანეთს, სხვაობა მინიმალურია. გასარკვევია ფუძის აგებულების ზოგი საკითხი.

ანლაუტური შეფარდება ქართ. **ს** : სვან. **ლ** ახსნას არ საჭიროებს (შდრ. ქართ. **სძე** : სვან. **ლგვ** „რძე“...). ამდენად, სვანურსა და ჭანურს ფუძის აგებულების უფრო ძველი სახეობა დაუცავთ — ქართ. **ვს-ენ-ი ← სვ-ენ-ი**, შდრ. ლეჩხ. **სხ-ენ-ი**. პირიქით პროცესს ვერ დავუშვებთ არ ჩანს საფუძველი **ხვ** → **ცხ** გადასმისა (გ. კარტოზია) ჭანურში. **ხვ** კომპლექსი აქ სუპერაციას არ ექვემდებარება — შდრ. ჭან. **ო-ხვ**-უ „ლობა“, არც ს.-ქართვ. **ვც**-ს (მ-ვც-ე) მოუცია ჭანურში **ჩხ** (შდრ. **ხჩე** „თეთრი“). ხოლო **სვ** → **ვს** გადასვლას ქართულში განაპირობებს მოქმედი წესი: სიბილანტი + **ვ** აფრიკატი თანმიმდევრობა ქართულ ფონოტაქტიკაში აკრძალულია (შდრ. **ვს**).

ს.-ქართვ. ***ს-ვ-(ენ-)** „ხსენი“ → ქართ. **სხ-ენ-ი** || **ხს-ენ-ი**, **ვს-ენ-ი** : ზან. **ცხ-ონ-ი** ← ***სხ-ონ-ი** : სვან. **ლგვ**.

ს.-ქართვ. ***ს-ვ-(ენ-)**-ის შესატყვისებია: ს.-ნახ. ***ბვი** (ინგ. **პყი**, ჩაჩნ. **ფხი** „ხსენი“); დარგ. **ნიფ** ← **ნიყ**, ლაკ. **ნაკ**, ლეზგ. **ნეჟ**, არჩიბ. **ნატჸ**, თაბ. **ნეჟჸ**, რუთ. **ნჟჟ**, უდ. **ნაყ** „რძე“...

მ

სვან. მ-(ა-) || მ-(ა-) „მასდარის მაწ. ერთ-ერთი პრეფ.“ (მ-ა-ლატ „სიყვარული“, მ-ა-ხალ „ცოდნა“, მ-ა-ზიგ „ტკივილი“, მ-ა-სისგ „სიძულვილი“.

ქართ. მ- (მ-ე-გლოვ-ა-დ „გლოვა“, მ-ი-ყვარ-ობ-ა „სიყვარული“ (არნ. ჩიქობავა, ქ. ლომთათიძე), მ-უ-სრ-ი, მ-უ-რკვნ-ა).

ზან. (მეგრ.) მ-ა-რულ-ა „რბოლა“ (შდრ. რულ-ა), მ-ა-ჩხომ-ა „ცხოვ-ნება“, შდრ. (გე-)ჩხომ-აფ-ა „ცხოვება“.

სვანური მ-(ა-) : ქართ. მ- (მ-ე-გლოვ-ა-დ) ისტორიულად ადამიანის კატეგორიის აღმნიშვნელი პრეფიქსი იყო (არნ. ჩიქობავა). სვანურსა და, აგრეთვე, ქართულში გამოყოფილი მ- პრეფიქსის შესატყვისი ზანური მ- უნდა ჩანდეს ჩვენ მიერ მოძიებულ მ-ა-რულ-ა, მ-ა-ჩხომ-ა (შდრ. ჩხომ-აფ-ა) მასდარულ ფორმებში. ჯერჯერობით ეს არის ორადღორი ბედნიერი შე-მთხვევა, სადაც ნამდვილად ჩანს მ- მასდარული პრეფიქსის ფუნქციონირე-ბის კვალი ზანურში.

ს.-ქართვ. *მ- „ადამ. კატ. აღმნიშვნ. მასდ. პრეფ.“ → ქართ. მ- : ზან. მ-(ა-) : სვან. მ-(ა- || ა-).

სვან. მადა ზს., ქს. „წილში დანამატი, საუფროსო“, ლადა ბქ. „წი-ლის გასათანაბრებელი“.

ქართ. მარდა „ესე არს არადლითი-დღედი ფასი, არამედ გარდაკვე-თით მუშაკთა“, მარდათ დაჭერა (საბა).

ზან. მოდ-ი/ა „მიწის ერთგვარი ლაღა“.

სვანურში მ → || ლ შეიმჩნევა (იხ. აქვე, § 9.).

არ არის გამორიცხული ეს სოციალური ურთიერთობის ამსახველი ტერმინი ქართველურ ენებში გამჭვირვალე ეტიმოლოგიისა იყოს და უკავ-შირდებოდეს დ- „დადება“ ზმნას, მაშინ ქართული მ- პრეფიქსი მ-ეგლო-ვა-დ (არნ. ჩიქობავა), მ-იყვარობა (ქ. ლომთათიძე) ტიპის მასდარული წარმოების კიდევ ერთ მაგალითად გამოდგებოდა, შდრ. მ-უ-სრ-ი (სრ-ვ-ა), მ-უ-რკვნ-ა (იხ. აქვე)...

ს.-ქართვ. *მ-ა-(რ)დ-ა „საუფროსო, სამუშაო ფასი“ → ქართ. მარ-და : ზან. მოდ-ი/ა ← *მოდა : სვან. მადა → || ლადა.

სვან. მანწუ ბზ., მანწუ ბქ., ლნტ., მანწუ ლშხ. „ჭვავი“.

ქართ. „მინას- || მიმას-“, ოკრიბ. მიმას-ტარა, ლეჩხ. მინას-ტარე „ირიგა (მცენ.)“.

ზან. —.

ქართულში ძირად გამოყოფილი **მინას-** → || **მიმას-** (ასიმილაციით) უნდა უკავშირდებოდეს ჭ ვ ა ვ ი ს აღმნიშვნელ სვანურ ალომორფებს, რომლებიც ზემოთ არის წარმოდგენილი. შესაძლებელია **-ს** ქართულში, **-შ** სვანურში, შესაბამისად, გენეტივის **-ის** და **-იშ** ნიშანთა შეკვეცილი სახეობა იყოს.

მეტად მნიშვნელოვანია საბას ლექსიკონში **მანაშა** ((ბალ.) შავი მჭადი (საბა)) ფუძის არსებობა — რაც, ჩვენის აზრით, სვანური წარმომავლობისაა — ქართველურ ტომთა კულტურული ურთიერთმიმართების ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. ***მინას-** „ჭვავი; ირიგა (მცენ.)“ → ქართ. **მინას-** → || **მიმას-** : სვან. **მანწუ** || **მანწუ** || **მანწუ** ← ***მინაში**.

სვან. **მანწა-ჟ** ზს. „თაფლისაგან გამოწვეული ავადმყოფობა; მათრობელა“, **მანწა-ჟ**-იწნ ბქ., **მანწა-ჟ**-იწნ ლნტ. „მათრობელა, მაწყინარი თაფლი“.

ქართ. **მაწა** „თაფლით ვაკეთებული საჭმელი“, ქიზიყ., ფშ. „დესერტი, ტკბილი საჭმელი“, ქართლ., მთიულ. **მაწა-ო** „რძიანა მცენარეა, საქონელს აავადებს“.

ზან. (მეგრ.) **ნოზ-**, **ნოზ-უ**-ა „მოწამლა (თევზის)“, **ნოზ-**უნ-ს „თევზს წამლავს, ნა-**ნოზ**-ა „მონაწამლი“.

სვანური ფორმალურად უფრო ახლოს დგას ქართულის **მაწა-ო** სიტყვასთან. ბოლოკიდური **-ჟ** სვანურში — **მანწა-ჟ**- და **-ო** ქართულში საერთო მონაცემია (იხ. აქვე სვან. **-ჟ** (← **-ო**) : ქართ. **-ო** : ზან. **-უ**).

საერთოქართველურისთვის ამოსავალი მნიშვნელობა **მომწამლა** - **ლ ა ვ ი**, **მ ა თ რ ო ბ ე ლ ა** თ ა ფ ლ ი ს ა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***მაწა-** „მომწამლავი, მათრობელა (თაფლი)“ → ქართ. **მაწა-**, **მაწა-ო** : ზან. **ნოზ-** (← ***მოზ-**) : სვან. **მანწა-ჟ** (← ***მაწა-ჟ**).

ქართ. **მანჭ-**, **მანჭ**-ავ-ს, ი-**მანჭ**-ებ-ა, **მანჭ**-ია (შდრ. პრანჭ-ია).

ზან. (მეგრ.) **მუნჭკ-**, უ-**მუნჭკ**-უ-ან-ს „მანჭავს“ || **მუნჭკ**-უნ-ს (პირს), **მუნჭკ-ილ-ი** „მანჭული“, **მუნჭკ-ია** „მანჭია“.

სვან. —

ზან. **მუნჭკ-** ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისია ქართ.

მანჭ- ფუძისა. **ო** → **უ** ზანურში წინამავალ **მ**-ს მიეწერება (ტ. გუდავა).

ს.-ქართვ. ***მანჭ-** „მანჭვა“ → ქართ. **მანჭ-**, **მანჭ**-ია : ზან. **მუნჭკ-** ← ***მონჭკ-**.

სვან. **-მა-ჟუ-** → || **მან-ჟ**, ლგ-**მან-ჟ**-ე (← ლგ-**მა-ჟუ-**ე) ბზ., ლგ-**მა-ჟუ-**ე ბქ. „განელებული“.

ქართ. **ზავ**-, ა-**ზავ**-ებ-ს, შე-**ზავ**-ებ-ა (საბა), გა-**ზავ**-ებ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ზ**-, გა-**ზ**-ე || გა-**ზ**-ი „გააშველე“, ა-**ზ**-ი-ენ-ს „აშველებს“.

ზანური სახეობა შეიძლება ქართულიდან იყოს შეთვისებული.

-ჟუ- (← **ჟაჟუ-**) ზმნური ძირი — ქართული **ზავ**-ის შესატყვისი — სვანურში დამოუკიდებლად არ იხმარება. გამოყოფილი **მა-ჟუ-** ნაზმნარი სახელია (**მა-** მასდარული პრეფიქსისათვის შდრ.: **მა**-შყანდ „ხსოვნა“, **მა**-ჯუამ „მადლობა“, **მა**-ლატ „სიყვარული“... (ქართ. **მი**-ყვარ-ობ-ა ქ. ლომთათიძე)), რომელიც გართულებულია ლგ-ე კონფიქსით — ლგ-**მაჟუ-**ე (ლგ-ე : ლგ-ზგ-ე „დასახლებული“, ლგ-ზმ-ე „გამოზომილი“, ლგ-თ-ე „მომკილი“...).

ბზ.-ში **ჟ**-ს გაუჩინარებამ საკომპენსაციო კვალი დატოვა ა-ს სიგრძე-

ში — ლგ-**მა-ჟუ-**ე → ლგ-**მან-ჟ**-ე; პროცესი საინტერესოა გრძელი ხმოვნების წარმოშობის ისტორიისათვის სვანურში.

ს.-ქართვ. ***ზაჟუ-** „გაზავება, განელება“ → ქართ. **ზავ**-, **ზავ**-ი : ზან.

ზ-(←***ჟ**-) : სვან. **ჟუ-** → || **ჟ**- ←***ჟაჟუ-** (შდრ. ხუნდ. **ჟობ**-, ანდ. **აბ-ჟ**-, ახვან. **ჟუბ**-...).

სვან. **მა-ლლაჟუ** „მოლალური“; **ლაღჟუ**- „ლეღვი“.

ქართ. **ლეღვი**-ი, მო-**ლალ**-ურ-ი.

ზან. **ლუღ**-ი „ლეღვი“, **მა-ლუღ**-ია || მე-**ლუღ**-ი-ე „მენაძვიე (ჩიტი)“.

ქართ. მო-**ლალ**-ურ-ი (← მო-**ლალჟუ**-ურ-ი) გამჭვირვალეა; ამკარად გამოიყოფა **ლაღჟუ**- არქეტიპი ლეღვის მნიშვნელობით, რომელსაც ზუსტი შესატყვისი ეძებნება სვანურში **მა-ლლაჟუ** ← **მა-ლალჟუ** ალომორფის სახით. საინტერესოა **ღ**-ს მეტათეზისი სვანურში, შდრ.: სვან. ა-**ლღაჟ**-ი „ყრის სახურავიდან თოვლს“, მაგრამ ნამყოს ნაკვეთებში: **ოხჟ-ლაღაჟ**, ან-**ლაღაჟ**-ე ბზ., **ოთ-ლაღაჟ**, ად-**ლაღაჟ**-ე ბქ.

ს.-ქართვ. ***ლაღჟუ**- „ლეღვი“ → ქართ. **ლეღვი**-, მო-**ლალ**-ურ-ი : ზან.

ლუღ-ი, **მა-ლუღ**-ია : სვან. **მა-ლლაჟუ** ←***მა-ლალჟუ**-.

ქართ. **მაშა** „ცერცვი“.

ზან. **ფაჩქა** „ფეტვი“.

სვან. —

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ქართული **მაშა**-ს შესატყვისი ზანური **ფაჩქა** შემორჩენილა საბას ლექსიკონში. **მაშა/ფაჩქა** შეპირისპირება ზანურში ისტორიული ***ბოჩქა** არქეფორმის არსებობას ვარაუდობს, საიდანაც მომდევნო ა-სთან ასიმილაციით მივიღებდით ***ბგაჩქა**-ს (შდრ. ქართ. **ყანა** : ზან. **ცონა** → || **ცვა-**

ნა...); მაგრამ **ბვ** თანმიმდევრობის შეუძლებლობის გამო, მისი გამარტივების გზით დამკვიდრდა ***ბაჩქა → ფაჩქა**.

ანლაუტური მიმართება ქართ. **მ** : ზან. **ბ** (→ **ფ**) ბუნებრივია (შდრ. **მარგ-** : **ბერგ-** „თონი“...), ხოლო ფუძის შიგნით გამოვლენილი **შ** : **ჩქ** შეფარდება საერთოქართველური **ჩ**-სგან მომდინარეობს — **ჩ** → **შ** ქართულში (შდრ. ქართ. **შუან**-ი : ზან. **ჩქვა(ლ-)** „ეშვი“, ს.-ქართვ. ***ჩუა(ლ-)**).

ს.-ქართვ. ***ბაჩ-ა** „ფეტვი, ცერცვი“ → ქართ. **მაშა** ← ***ბაჩა** : ზან. **ფაჩქა** ← ***ბაჩქა** ← ***ბეაჩქა** ← ***ბოჩქა**.

ს.-ქართვ. ***ბაჩ-ა** სიტყვის შესატყვისებია: ადილ.-ყაბ. **მაშე, მაჩ** || **მაჩ'** „ფეტვი“, აფხაზ. **ა-ჩა** „ბური“; ს.-ნაზ. **ბორც** „ფეტვი“; ხუნძ. **მუჩ**, აზვან. **მიჩ**, კარატ. **ბოჩა**, ტინდ. **ბოჩ**, ჭამალ. **ბოშა**, ბაგვ. **ბოჩა**, ანდ. **ბეჩა**, ბოთლ. **ბოჩა**, დარგ. **მუჩი** || **მიჩი** „ფეტვი“...

საერთოიბერიულ-კავკასიური ერთიანობის დონეზე **პ უ რ ი / ც ე რ - ც ვ ი / ფ ე ტ ვ ი**-ს აღმნიშვნელი ტერმინის არსებობა ჩვენი ხალხების უძველეს ტრადიციასა და კულტურაზე მეტყველებს მიწათმოქმედების დარგში.

სვან. **მაშდ** „ნალეწი მარცვლეულის ხვაფი“.

ქართ. (მოხ.) **მარსლ**-ი „დაფშენილი თივის ზვინი, თივა“.

ზან. —

ქართ. **მარსლ**-ს შესატყვისება სვანური **მაშდ** გარკვეული ფონეტიკური გარდაქმნებით: **რ**-ს დაკარგვით **-მაშდ** ← **მარშდ** და **ლ** → **დ** გადაბგერებით **შ**-ს მომდევნო პოზიციაში — **მაშდ** ← ***მარშდ**. საერთოქართველური **სლ** თანმიმდევრობა კანონზომიერად და რეგულარულად იძლევა **შდ**-ს სვანურში (შდრ. ქართ. **სლოკინ**-ი || **სლუკუნ**-ი : სვან. **შდგკგნ** || **შდუკუნ** „სლოკინი“), რაც კომბინატორული ფონეტიკური პროცესია — **სლ** → **შდ**.

ს.-ქართვ. ***მარსლ-** „ნალეწი, დაფშენილი ბალახეულის ხვაფი“ → ქართ. **მარსლ**-ი : სვან. **მაშდ** ← ***მარშდ**.

სვან. **მაშდ-ა-შა** (← **მაშდ-აშუა**) ბზ., **მაშდ-ა-შა** ბქ., **მაშდ-ა-შუა** ლშზ., **მაშტ-ა-შუა** „მარტოხელა“.

ქართ. **მარტო, მარტო ხელა/ი**.

ზან. —

სვანური **მაშდა-შუა** ქართული **მარტო-ხელა**-ს სტრუქტურული ეკვივალენტია — **მაშდ-ა** : **მარტ-ო, შუა** „ხელი“ : **ხელ-ა** „ხელი“, შდრ. **სვე**.

კომპოზიციის პირველი **მაშდ**- სეგმენტი ქართულ **მარტო**-ს მატერიალურადაც უკავშირდება, რადგანაც ცნობილია, რომ **მარტო** ← **მართო** (ქ. ლომთათიძე), ხოლო **მაშდ** (შდრ. || **შდ-ა-შუ** „მარტოხელა“) : ქართ.

მართ- (←***მა-სთ-**) ს.-ქართვ. ***მა-სთ-**ს ვარაუდობს (**სთ** → **რთ** ჩვეულებრივია ქართულ-ზანურში).

დაბოლოს, ქართ. ***მა-რთ-**ში გამოყოფილი **-რთ-** ხომ არ უკავშირდება **ე-რთ-**ი, **ე-რთ-ვ-**ი-ს, **ი-რთ-ავ-**ს : ზან. (მეგრ.) **ა-რთ-**ი „ერთი“, **ა-რთ-უ(ნ)** „ერთვის“ ფუძეთა **-რთ-**ს?

ს.-ქართვ. ***სთ-**, ***მა-სთ-** „მარტო, ერთი“ → ქართ. ***მა-რთ-ო** → **მარტო**, **ე-რთ-ი**, **ე-რთ-** || **ი-რთ-** : ზან. **ა-რთ-**ი, **ა-რთ-** : სვან. **შდ-ა-შუ** „მარტო, ცალკე“, **მა-შდ-ა-შუ-ა** → || **მა-შდ-ა-შუ-ა** || **მა-შტ-ა-შუ-ა**.

სვან. **მა-ჩხ-**, **მა-ჩხ-აფ** ბზ., **მა-ჩხ-ეფ** ლშხ., **მა-ჩჩხ-აფ** ლნტ., ბქ. „ჩანჩქერი“.

ქართ. **ჩქ-ეფ-ი**, **ჩქ-ეფ-ს**, **და-ჩჩქ-ერ-ი** „ჩანჩქერი (საბა)“.

ზან. (ჭან.) გე-**ჩხ-იალ-ონ-**ი „ჩანჩქერი“.

მნიშვნელოვანია **-აფ** || ← **-ეფ** სუფიქსის პოზიტივობა სვანურში (იხ. აქვე, § 40).

აღწერილი შეპირისპირება ბგერწერითი ხასიათისაა, ამით უნდა აიხსნას **ჩქ** || **ჩხ** კომპლექსთა მონაცვლეობა ქართველურ ენებში.

ს.-ქართვ. ***ჩქ-(ეფ-)**, **ჩქ-** „ჩქერა, ჩქეფა, ჩანჩქერი“ → ქართ. **ჩქ-ეფ-**, **და-ჩჩქ-ერ-ი** : ზან. **ჩხ-**, გე-**ჩხ-იალ-ონ-**ი : სვან. **მა-ჩხ-ეფ** → **მა-ჩხ-აფ** → || **მა-ჩჩხ-აფ**.

სვან. **მახე** ბზ., ლშხ., **მანხე** ბქ., ლნტ. „ახალი“.

ქართ. —.

ზან. [მონა] „ახალი“.

თუ სწორია ჩვენი ვარაუდი სვანური **ზომხა** ← **ზო-მონა** „ახალი წელი“ სიტყვის ზანური წარმომავლობის შესახებ, რასაც გვაფიქრებინებს

ა → **ო** (**ზა** : **ზო**) და **ე** → **ა** (**მახე** : **მონა**) ხმოვანთშესატყვისობები, მაშინ მეგრულ-ჭანური **მონა** ჩადგებოდა **მოკა** (ქართ. **მაკე**), **მონჟა** „მწიფე“, **მონდა** „მოწეული“ ისტორიულ მიმღეობათა რიგში, შდრ. **მონა-**ში; **მონ-**ირ-ი (ადგილის სახელები სამეგრელოში) = ახალი(?). სავარაუდოა ისტორიული **მონა** „ახალი“ სიტყვის არსებობა ჭანურ **ნოლა-მისა** ←***მონა-ნისა** (შდრ. ზან. **ნისა** „რძალი“) = ახალი რძალი კომპოზიტიში.

მოსალოდნელი ***მახე** ქართულში არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***მა-ხ-ე** „ახალი“ → ქართ. — : ზან. **მონა** : სვან. **მახე**.

სვან. **მაჯ**-, ი-**მანჯ**-ე ბზ., ლშხ., ი-**მაჯ**-ე ბქ., ლნტ. „ზიდავს“.

ქართ. **ძიმ**-, მ-**ძიმ**-ე, ი-მ-**ძიმ**-ებ-ს, ი-მ-**ძიმ**-ა.

ზან. **ჯუმ**-, მნ-**ჯუმ**-ან-ს „იმძიმებს, მოიტანს“, **ჯუმ**-ავ-ა „მძიმება“, „ზიდვა“.

გამოყოფილი **მაჯ**- სვანურში შემდგომ სეგმენტაციას ექვემდებარება —

მაჯ- ← **მა-ჯ**- (**მა**- მასდარული პრეფიქსია). ე. ი. ამოსავალში გვექონდა **ჯ**- ზმნური ძირი ზანური (მეგრული) **ჯ-უმ**- ტიპისა, აქედან მივიღეთ **მა-ჯ**- მასდარული ფორმა, საიდანაც **მაჯ**- ნასახელარი ზმნა განვითარდა.

ქართ. **მ-ძიმ**-ე ერთნაირად ეხმიანება სვანურსაც (**მა**- : **მ**-) და ზანურსაც (აუსლაუტური **-იმ** (← **-ამ**) : **-უმ**, რაცხ-/რიცხ-, კანძ-/კინძ-).

ს.-ქართვ. ***ძ**-, **ძ**-ამ- „წაღება, მძიმება“ → ქართ. **ძიმ**-, **მ-ძიმ**-ე : ზან. **ჯ-უმ**- : სვან. **მა-ჯ**-, **ჯ**-“.

სვან. **მანგ** (**მანგ-რ**-იმ/-ვლ) ზს., **მანგ-ვარ** ლნტ., **მანგ-ერ** ლშხ. „მსხვილფეხა საქონელი“.

ქართ. (მთიულ., გუდამ.) **მანგე** „დედა ცხვარი“.

ზან. (მეგრ.) **მაქვ-ენჯ-ი** „მომგები საქონელი (ძროხა, თხა, ცხვარი, კამეჩი)“, **მაქვ-ალ-ი** „კვერცხი“.

მიუხედავად ქართველურ ფუძეთა ერთგვაროვანი გაფორმებისა, აშკარაა კავშირი **გ**- „მოგება“ ზმნასთან, რომელიც ოდენ ქართულის კუთვნილებათა. ამიტომაც კონფიქსებად გამოიყოფა **მან/ა**- — **-ენ/არ** სვანურში, **მა**- — **-ე** ქართულში და **მა**- — **ენჯ/-ალ** ზანურში. შესაბამისად **ნ** სვანურსა და ქართულში, **ვ** ზანურში ფონეტიკური დანართია. ასახსნელია **გ** → **ქ** დაყრუების მიზეზი მეგრულ-ჭანურში.

ს.-ქართვ. ***გ**- „მოგება (საქონლის)“ → ქართ. **გ**-, **მან-გ-ე** ← **მა-გ-ე** : ზან. **მა-ქ(ვ)-ენჯ-ი** ← ***მა-გ-ენჯ-ი**, **მა-ქვ-ალ-ი** ← ***მა-გ-ალ-ი** : სვან. **მან-გ-(რ)** || **მა-ნგ-ვარ** || **მან-გ-ერ** ← ***მა-გ-ერ**.

სვან. **მწლ**-იდ ბზ., **მწლ**-იდ ბქ. „ტოროლა“.

ქართ. (თუშ.) **მალ**-აც-ი „ლობემძვრალა (ჩიტ)“, ხევს. **მალ**-ულ-იკ-ა „ფრინველია ერთგვარი“.

ზან. **მელ**-ი⁷.

სვანურში **-იდ** კნინობითობის სუფიქსად გამოიყოფა ისევე, როგორც თუშურში **-აც** (შდრ. მელ-**აც**-ი „მელია“). გასარკვევია ხევსურული **მალ**-ულ-იკ-ა-ს საკითხი, კერძოდ, **-ულ-იკ-ა** აქ კნინობითობის რთული აფიქსია, თუ სხვა ფუძესთან გვაქვს საქმე.

ზანურში მოსალოდნელი *მულ- ან *მოლ- ძირიანი ფორმა არ არის გამოვლენილი, შდრ. მეგრ. მელ-ყურძენე „ჩიტვაშლა“, მელ-იშ-ია „id“, სადაც გამოყოფილი მელ- ჩიტის აღმნიშვნელი ჩანს.

ს.-ქართვ. *მალ- „ტოროლა“ → ქართ. მალ- : ზან. მელ- : სვან. მწლ- || მწლ- (←*მალ-).

სვან. მწშკ ზს., ლნტ., მაშკ ლშხ. „ბარკალი, ბარძაყი“.

ქართ. ბეჭ-ი, სა-ბეჭ-ურ-ი.

ზან. —.

სვან. მ : ქართ. ბ შეფარდებისას ცვლილება სვანურშია მომხდარი ბ → მ, შდრ. ქართ. ბინჭველ-ი „ჭიანჭველა“ : სვან. მერშკ იხ. აქვე, § 10. ქართ. ე : სვან. წ, ქართ. ჭკ : სვან. შკ მიმართებისთვის შდრ.

ქართ. ჭელ- : სვან. შკაღ- ←*ჭკელ- „ჭელა“.

ს.-ქართვ. *ბეჭ- „მხარი; ბარძაყი“ → ქართ. ბეჭ-ი : სვან. მწშკ → || მაშკ.

სვან. მწშყნუა მზ., მაშყნუა ლშხ. „ათინათი, არილი“.

ქართ. მწყაზარ-ი „სუფთა, წმინდა“.

ზან. ჭყიფორ-ი „ამინდი წვიმიანი, წყლიანი, ნესტიანი“.

სვანურში ი-ს სიგრძე ბოლოკიდური რ-ს დაკარგვის საკომპენსაციო ჩანს: მწშყნუა ←*მაშყიფარ ←*მა-ჭყაფ-არ-.

ასახსნელია ა → ი პროცესის მექანიზმი სვანურში, რაც არაიშვიათად სხვაგანაც გამოჩნდება (ძალ-ი „სიმი“ : სვან. ჯილ-...). საკითხი სპეციალურ კვლევა-ძიებას საჭიროებს. ჭყიფორ-ის სემანტიკისთვის შდრ.

ქართ. წყლიან-ი → სვან. წყელიან || წყელიან „მწყაზარი, სუფთა წმინდა“.

ს.-ქართვ. მ-წყაზ-არ- „სუფთა, ნათელი“, „წყლიანი“ → ქართ.

მ-წყაზ-არ-ი : ზან. ჭყიფორ-ი (←*ჭყეფორ-ი) : სვან. მწ-შყნუა || მაშყნუა (←*მა-ჭყაფ-არ).

სვან. მეგუ ზს., მეგუი ქს. „ტოლი, თანატოლი, თანაბარი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) მანგ-ი „სწორი, ტოლი, თანატოლი“, მანგ-ას „თანაბრად, ტოლად, სწორად“, ართი მანგ-ი „ერთმანეთის თანაბარი“.

შესაბამისი ფუძე ქართულში ვერ გამოვავლინეთ. სვან. მეგ-ზან.

მანგ- ←*მაგ- (ნ ფონეტიკური დანართია) ქართულისთვის მეგ- ფორმას

გვავარაუდებინებს. თუმცა ჯერ კიდევ გასარკვევია სვანურის უ/უი აუსლა-უტში ფონეტიკურად განვითარდა, თუ ძირეულია და ზანურმა დაკარგა. საკითხი შემდგომ დაზუსტებას საჭიროებს.

ს.-ქართვ. *მეგ(უ-) „ტოლი, თანაბარი“ → ქართ. — : ზან. მანგ-ი, მანგ-ას : სვან. მეგუ || მეგუი.

სვან. მეგუ, სა-მეგუ „ტყავი“.

ქართ. მოგვი „ფეხსაცმლის სახეობა“.

ზან. (მეგრ.) მაგუ-ია „წალა“, ჰან. მანგუ „საბელი“.

ქართველურ ენათათვის უჩვეულო ბგერათმომართება ქართ. ო : ზან. ა უნდა აიხსნას ე → ო გადაბგერების დაშვებით ქართულში. ე-ს ლაბიალიზაცია (ე → ო) პოზიციური ჩანს და განხორციელდა მ-ს ზეგავლენით, შდრ. ქართ. სითბე → სითბო, *ბატ-ი → ბოტ-ი (გ. როგავა). ამგვარ ვარაუდს მხარს უჭერს სვანურის ჩვენებაც. ასე რომ, უძველესი ქართული არქეტიპი *მეგუ- სახეობისად გვესახება, რომელმაც ზანურში ე → ა და-მანასიათებელი გარდაქმნით მაგუ → || მანგუ შესატყვისი მოგვცა.

საინტერესოა ჰანურ დიალექტში ფიქსირებული ს ა ბ ე ლ ი ს გ ა გ ე ბ ა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ საერთოქართველური ერთობის დონეზე *მეგუ- პრაფორმა ტყავის „თასმებიან ფეხსაცმელს“ აღნიშნავდა.

შესაძლებლად მიიჩნევენ ძვ. ქართული მოგვი- სიტყვის კავშირს სვანურ ჰა-გუ „ქუსლი“ სიტყვასთან (ლ. გელენიძე), რასაც ფორმალური სიძნელებები ახლავს.

მეგრული მაგუ- ფუძე იკითხება აფხაზურ ა-მაგუ „ჩექმა“ სიტყვაში.

ს.-ქართვ. *მეგუ- „ტყავის თასმებიანი ფეხსაცმელი“ → ქართ. მოგვი (←*მეგუ-ი) : ზან. მაგუ- → || მანგუ- : სვან. მეგუ, სა-მეგუ¹.

ქართ. (ქიზიყ.) მელ-, ა-მელ-ვა „ცეცხლის მიერ შეჭამანდის დაწვა“.

ზან. (მეგრ.) მან-, მან-უნ-ს „მეტრუსავს“, მან-ილ-ი „მეტრუსული“.

სვან. —.

ზან. მან- მიღებულია მ-სთან ნაწილობრივი ასიმილაციის შედეგად (მან- ←*მალ-). იმერ. მან-ვა „ცეცხლზე გავლება“ ზანიზმია.

ს.-ქართვ. *მელ- „მეტრუსვა“ → ქართ. მელ- : ზან. მან- (←*მალ-).

¹ სა- პრეფიქსი საკუთრივ სვანური მონაცემია და არაფერი აქვს საერთო ქართულ სა-დანინშნულუბის თავსართთან; ამ თვალსაზრისით შდრ.: ქართ. ბელ-ი : სვან. სა-ბელ „კვიცი“; ქართ. მოგვი : სვან. სა-მეგუ...

ქართ. **მენ**-ა „სენაკი“, „სამყოფი, სადგომი (საბა)“, ინგლ. **მენ**-ა-დ „თიხის ნახევარქვევრა“.

ზან. (მეგრ.) **მან**-¹, **ო-მან**-ე „სორო, ბუნაგი“, **ო-მან**-ე (ტობ.).

სვან. —.

ქართული **მენ**- ძირის შესატყვისი **მან**- ცალკე არ იხმარება ზანურ-ში. იგი უნდა ჩანდეს **ო-მან**-ე = **სა-მენ**-ე სიტყვაში.

დასავლურ დიალექტებში გავრცელებული **ო-მან-ო** ზანური წარმომავლობისაა.

ს.-ქართვ. ***მენ**- „სენაკი, სორო“ → ქართ. **მენ**-ა : ზან. მან-, **ო-მან**-ე.

ს.-ქართვ. ***მენ**-ის შესატყვისია ნახურ ენათა **ბენ** „ბუდე, ბუნაგი“, შდრ. აფხაზ. ა-**უნგ** „სახლი“...

სვან. **-მესგ** || **-მესკ**, **ლე-მესგ** ზს, **ლე-მეს** ლშხ., **ლე-მესკ** ლნტ. „ცეცხლი“.

ქართ. **მასკ-ულ**-ავ-ი → || **ვასკ-ულ**-ავ-ი → || **ვარსკ-ვლ**-ავ-ი „მნათობი“.

ზან. (მეგრ.) **მასკ-ურ-ი** || **მასქ-ურ-ი** „ვარსკვლავი, მნათობი“.

ჩვენთვის ცნობილია დებულება სვანურ ფორმათა ჩერქეზულისაგან მომდინარეობის შესახებ (ს. ჯანაშია); და მაინც, შესაძლებლად გვეჩვენება ქართველურ ფუძეთა გენეტურ ერთიანობაზე მსჯელობა. არ გამოვრიცხავთ საერთოქართველური არქეტიპის ნათესაურ კავშირს „ცეცხლის“ აღმნიშვნელ სათანადო აფხაზურ-ადილურ ფუძეებთან, შდრ. ნახ. **სკივ** „ნაპერწყალი“.

სვანურში ქართულ-ზანური **-ულ** || **-ურ** სუფიქსის ფუნქციურ შესატყვისად **ლე**- პრეფიქსი გამოდის, რომელიც სხვა ფუძეებშიც დაჩნდება: სვან. **ლე**-რთენ „მარცხენა“, შდრ. **მე**-რთენ; სვან. **ლე**-რსგუნენ „მარჯვენა“, შდრ. **მე**-რსგუნენ; სვან. **ლე**-ტეტურ || **ლე**-ტჷტურ : ქართ. ტევრ-ი...

ლაშხურში **სგ** (→ **ს**) კომპლექსი გამარტივებულია. მის არსებობაზე მიუთითებს „ცეცხლისგან“ ნაწარმოები ერთერთი ლექსემა: **მე-ლ-მესგ**-ი ლშხ., **მე-ლ-მესკ**-ი ლნტ. „მეცეცხლური“...

ს.-ქართვ. ***მესკ-ულ**- „ცეცხლი, მნათობი“ → ქართ. **მასკ-ულ**-ავ-ი → || **ვასკ-ულ**-ავ-ი → || **ვარსკ-ვლ**-ავ-ი : ზან. **მასკ-ურ-ი** || **მასქ-ურ-ი** : სვან. **-მესგ** || **-მეს** || **-მესკ**- (←***მესკ**-).

სვან. **მესგჷლა** ზს., ქს. „ნაცარქათამა“ (მცენ.).

ქართ. **ფშალა** „სვია“.

ზან. (ჭან.) **ფშქველა** „თხმელა; ახალგაზრდა თხმელა“.

სვანურში სიტყვის შიგნით **ე** გადასმულია — **მესგჷლა** ←***მსგჷელა**. მოსალოდნელი ქართ. **შ**-ს შესატყვისი სვან. **შგ** გადასულია

ჟ-ს ზეგავლენით სგ-ში, შდრ. ქართ. ვაშლ- : სვან. ჟისგჟ ←*ჟაშგჟ (ჰ. ფოგტი).

ს.-ქართვ. მ ხმოვნის წინ უცვლელად დაუცავს სვანურს, ხოლო ზა-ნურ-ქართულში დაყრუვდა მომდევნო შ-ს გავლენით (ფშალა ← მშალა, შდრ. ფხალ-ი ← || მხალ-ი).

გასარკვევია ქართველურ ენათა სემანტიკის საკითხი.

ს.-ქართვ. *მშუალ-ა „ერთგვარი მცენარეა“ → ქართ. ფშალ-ა : ზან. ფშქველ-ა : სვან. მესგჟლ-ა ←*მსგჟელ-ა.

სვან. მექჟ ზს., ქს. „ზვინი“.

ქართ. (ლექს.) მექვ-ი „ბულული, თივის პატარა გროვა“, რაჭ. ნექვ-ი „ნაწილ-ნაწილ აგროვებული თივა ზვინის დასადგმელად“.

ზან. —.

რაჭულ დიალექტში შეინიშნება მ → ნ (ნექვ-ი ← მექვ-ი).

ხომ არ ჩანს ამ სიტყვათა შესატყვისი ზანური სიტყვა ტოპონიმ მოქვ-ში (აფხაზეთი)?

ს.-ქართვ. *მაქჟ- „თივის ზვინი“ → ქართ. მექვ-ი → || ნექვ-ი : ზან. (მოქვ-?) : სვან. მექჟ.

სვან. მეჯარ ზს., ლნტ. მეჯარ ლშხ. „გაყინული თოვლი, ყინული“.

ქართ. ზარ-ზრ-, მ-ზრ-ალ-ი, ბზარ-ი „ეწოდება, თუცა შემბალი თოვლი შეყინა (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ბუჯრ- → || ბუიარ-აფ-ა „დაზრობა“, ბუჯრ- || ბუიარ-აფ-ილ-ი „დამზრალი“.

ქართულის დიალექტებში (გურ., ლექს.) დადასტურებული ბუინ-, გა-ბუინ-ება „გაყინვა სიცივისაგან (კაცისა)“ ზანიზმი უნდა იყოს. შედარე-ბითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ჟ ← ჯ სვანურში, უ → გ/ი მეგრულში (შდრ. ქართ. ა : ზან. ო (→უ)).

გასარკვევია, არის თუ არა უწინარესი ქართველური ენებისთვის სა-ხელური ფუძეები, რადგანაც ზმნური ფორმები სვანურისთვისაც არის დამახასიათებელი: ი-მჯერ-ი ბზ., ი-მჯერ-ი ბქ., ლშხ., ი-მეჯარ-ი ლნტ. „იყინება“. ქართ. ზარ- უფრო ზმნურ საწყისს უჭერს მხარს.

ს.-ქართვ. *ზარ- || *მ-ზარ- „ყინვა“ → ქართ. ბზარ-, ზარ- || ზრ-, მ-ზრ-ალ-ი : ზან. ბუჯრ- → || ბუიარ- (←*მუურ-) : სვან. მეჯარ || მეჯარ || მეჯერ- (←*მე-ჟარ).

სვან. **მეჯ-** || **მჯ-**, ხ-ე-**მჯ-**წლ ზს., ხ-ე-**მჯ-**წლ (ლო-ხ-**მეჯ-**წლ, ლა-ხ-**მეჯ-**წლ-ე, ლა-ხ-**მეჯ-**წლ-ნ-ე) ლშხ. „უსაყვედურებს“.

ქართ. **ვარძ-მ-ი** (საბა).

ზან. (მეგრ.) **მანჯ-**, სა-**მანჯ-**ელ-ი „მიზეზი, საბაბი“, ი-სა-**მანჯ-**ელ-უ-ან-ს „მიზეზებს“, გა-**მანჯ-**ებ-ა „დამშვიდება“ ← ეტ. „**მიზეზის, საბაბის** მოხსნა“.

ქართ. **ვარძ-**, **ვარძ-მ-ი** „უარის თქმა“, მე-**ვარძ-მ-ე** (საბა) ისტორიულად **ვერძ-** არქაული სახეობიდან მომდინარეობს.

ს.-ქართვ. ***ვერძ-** „საყვედური, უარი, საბაბი“ → ქართ. **ვარძ-**, **ვარძ-მ-ი** : ზან. **მანჯ-** ← ***მაჯ-** : სვან. **მეჯ-** || **მჯ-**.

ქართ. **მოცვი** || **მოცვ** „სელშავი“.

ზან. „**მუჩუ**“ „მთის ჩადუნა“.

სვან. —.

ზანური შესატყვისი შემონახულია ქართული ენის ლეიხუმურ დია-ლექტში. აუსლაუტში **ვი** → **უ** გადასვლა დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია მეგრულში: ქართ. ქაცვი → მეგრ. ქაცუ, ქართ. კავი → მეგრ. *კადვი → კადუ... ე. ი. ზან. (მეგრ.) **მუჩუ** ← **მუჩვი** (შდრ. ქართ. **მოცვი**).

ქართული **მოცვი** ფუძე უნდა ჩანდეს **მარცუ-ალ-** || **მარცვ-ალ-** სიტყვაშიც; ე/ა → **ო** ბაგისმიერებთან ბუნებრივია სიტბე → სიტბო... (შდრ. მთიულ. **მაც-ილ-ა** ← **მაცვ-ილ-ა** „მოცვი“).

ს.-ქართვ. ***მა(რ)ცუ-** „მოცვი; მარცვლოვანი“ → ქართ. **მარცვ-ალ-ი**, **მოცვი** (← **მაცვი**) : ზან. **მუჩუ** ← ***მუჩვი** ← **მოჩვი**.

სვან. **-მტყუალ**, **ნა-მტყუალ** „მონათესავე, ერთი ოჯახიდან წამოსული“.

ქართ. **მერთყვილ-ი** „ქუსლი“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობის იდეა ამ შემთხვევაში ემყარება „ქუსლი“ სიტყვიდან ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინის მიღების შესაძლებლობას, შდრ. ქართ. ქუსლი-ი → ქვისლი-ი.

ს.-ქართვ. ***მე(რ)ტყვილ-** „ქუსლი“ → ქართ. **მერთყვილ-ი** : სვან. **ნა-მტყუალ**, **-მტყუალ** ← ***მეტყვილ**.

სვან. **მუდ-ჟ** „თხუნელა“.
ქართ. **მუდო** „დიდი თაგვი, თხუნველა (საბა)“.
ზან. (მეგრ.) **მუდუ** „მუხვი“.

ბოლოკიდური **-ჟ** (←**-ო**) სვანურში ქართული **-ო**, ზანური **-უ** დე-რივაციული სუფიქსის შესატყვისია; სხვაგანაც დაჩნდება (ქართ. **ფერ-ო** : სვან. **ფარ-ჟ** იხ. აქვე ქართ. **-ო** : სვან. **-ჟ** (სუფ.)).

ს.-ქართვ. ***მუდ-ო** „თხუნელა, მუხვი“ → ქართ. **მუდ-ო** : ზან. **მუდ-უ** : სვან. **მუდ-ჟ** ←***მუდ-ო**.

სვან. **მუსჟ** || **მუს** „თოვლი“.
ქართ. **ნისლ-ი**.
ზან. **ნირს-ი** „ნისლი“.

ცნობილია სვან. **მუს(ჟ)** სიტყვის კავშირი ადიღურ ენათა **ჟასგ** || **ჟას** „თოვლი“ სიტყვასთან; ივარაუდებოდა სვანური ფორმის ადიღური წარმომავლობა (ს. ჯანაშია). შესაძლებლად მიგვაჩნია **მუს-ჟ**— სიტყვის ეტიმოლოგიური კავშირი ქართულ-ზანურ **ნისლ-/ნირს-** ← **ნისრ-** ფუძეებთან, შდრ. **ნ** → **მ** (§ 13), **ლ** → **ჟ** (§ 3) სვანურში — სვან. ***ნისჟ-** → ***მისჟ** → ***მუის** → **მუს** || **მუსჟ**. სემასიოლოგიური გადაწყვეა **ნისლი** → **თოვლი** სვანურში განხორციელდა, რაც სავსებით კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. ***ნის-ლ-** „ნისლი“ → ქართ. **ნისლ-ი** : ზან. **ნირს-ი** ← **ნისრ-ი** : სვან. **მუსჟ** || **მუს** ←***მისჟ** ←***ნისჟ-**.

ს.-ქართვ. ***ნის-ლ-** არქეტიპის შესატყვისებია: ბაცბ. **დოხ-კ**, ინგ. **დოხ-ქ**, ჩაჩნ. **დოხ-ქ** „ღრუბელი“: ხუნძ. **ნუნ**, დარგ. **დირინჟ**, ლაკ. **თურლუ**, ლეზგ. **ცაიქ** ←***თაინჟ**, თაბ. **დი ც** ← **დინჟ**, აღ. **დიქ** ←***დინჟ**., არჩიბ. **დილჟ** „ღრუბელი, ნისლი“ (შდრ. ადიღ. **ჟასგ**, ყაბ. **ჟას** „თოვლი“ (?)).

სვან. **მუდჟლ** ბზ., **ბუდუღლ** ლნტ., **ბუდჟლ** ბზ., ლმხ. „ხოჭო, მწერი“.

ქართ. **მდილ-ი** „მატლი; ჩრჩილი“, და-**მდილ-ულ-ი** : ზან. (მეგრ.) **მურღულ-ია** „ბუზარა“, **მურღულ-ია** „ად. საკ. გვ.“, ჭან. **მურღულ-ი** (ჰიდრონ.).

ქართული და სვანური სახეობების დაკავშირება არ არის ახალი (ჰ. ფენრიხი); მნიშვნელოვანია **მურღულ**-ის არსებობა ჭანურ დიალექტსა (ი. ყიფშიძე) და მეგრულში. უძველეს ქართულ ფორმად ***მღულ**-ი გვესახება : **მღულ**-ი → **მდილ**-ი, შდრ. ფუც-ი → ფიც-ი, მძუძე → ძიძა...

ს.-ქართვ. *მღ-ულ- „მლილი, მწერი“ → ქართ. მლილ-ი ←*მღულ-ი :
ზან. მურღულ-ი || მურღულ-ია : სვან. მულულ → || ბულულ.

სვან. მულ-ულ ბზ., მულ-ულ ბქ., ბულ-ულ ლმზ., ბულ-ულ ლნტ.
„ჭიალუა“.

ქართ. ბაღა „კუ, დიდი კუ (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ფულუ „თხუნელა, მუხვი“.

სვანურისთვის უფრო ძველ სახეობად ივარაუდება *ბაღუ- არქეტი-
ბი, სადაც ბოლოკიდური უ ქართ. ა-სა და ზან. უ-ს შეესაბამება, შდრ.
ქართ. ციცა : სვან. ციცუ... თანამედროვე ალომორფები მიღებულია ა-ს
ლაბიალიზაციითა და ფუძეზე -ილ კნინობითობის სუფიქსის დართვით:

*ბაღუ-ილ → *ბაღულ → ბულულ || მულულ.

მეგრული ფულუ კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ბაღ-ა
ფუძეს. აქ სახეზეა (ა →) ო → უ და ბ → ფ ფონეტიკური პროცესები:
ქართ. ბაღა : ზან. ბოღო → ბულუ → ფულუ. მეგრულ ფულუ-ს საბას
ლექსიკონში ვაფიქსირებთ.

ბერძნულში დადასტურებული ფაღ-ულ- ქართველურ წარმომავლო-
ბას ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. *ბაღ-ა „ჭიალუა, მუხვი“ → ქართ. ბაღ-ა : ზან. ფულ-უ
(←*ბოღ-ო) : სვან. მულ-ულ || მულ-ულ || ← ბულ-ულ || ბულ-ულ
(←*ბაღუ-ილ).

ს.-ქართვ. *ბაღ-ა სიტყვას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში. — შდრ.: დარგ. მილიღ ←*მიღილ, არჩიბ. მილი-
ხუ ←*მიხუილ, თაბ. მოღაჯ ←*მოჯალ, აღ. მღაჯუ ←*მანჯალ, რუთ.
მულჯხ ←*მუხჯლ, წახ. მუჯ, უდ. მეჯ, ხინ. მოქუ „ჭია“...

სვან. მუშგურ-ი || მუშგურ-ი ზს., ლმზ., მუშკურ-ი ლნტ. „სტუ-
მარი“, ი-მშგურანე ბზ., ლმზ., ი-მშგურან-ე ბქ., ი-მშკურან-ე ლნტ. „გაისტუმ-
რებს“.

ქართ. ციქუ-, ვ-ციქუ-, მო-ციქულ-ი, სა-ციქუ-ელ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჩქვ-აფ-ა, ჩქ-უმ-ალ-ა, ვ-ო-ჩქვ-ან-ქ „ვაგზავნი“, მიდგ-მა-
ჩქვ-ი „გამეგზავნე“; ჰან. ჩქვ- || შქვ-, ვ-ო-ჩქვ-ი || ვ-ო-შქვ-ი „გავგზავნე“.

სვანურ მუ-შგურ-არ || მ-შგურ-ან- ფუძეთა შედარება ზმნურ შგურ-ს
გამოგვავოფინებს, რომელიც საერთოა ქართ. ციქუ-, ზან. ჩქუ- ფუძეებ-
თან. ცხადია, ზან.-სვან. შკუ- || შგურ- || ჩქუ- ←*ჩიქუ-.

სვან. მუ-შგუ-პრ-ი || მუ-შკუ-პრ-ი (←მუ-შქუ-არ-ი) აგებულებით ახლო დგას ქართ. მო-ციქ-ულ-თან (←მო-ციქუ-ილ). მნიშვნელობითაც სტუმრის სემა მოსულის, მოციქულის (მოგზავნილის) გაგებიდან განვითარდა.

ბალსზემოური ციქუ „შიკრიკი“ ქართულიდან ჩანს შესული და დაზღვევებლად აჩვენებს ი → ე → ა უკუუმლაუტის რეალურობას, რაც მომდევნო უ-ს მიეწერება (მ. ქალდანი). ციქუ სახელი დამოუკიდებლად არ შეგვხვდრია ქართულში, რომ უნდა ყოფილიყო, ამას სვანური აჩვენებს.

ს.-ქართვ. *ციქუ- „გაგზავნა; მოციქული (სტუმარი)“ → ქართ.

ციქუ-, მო-ციქ-ულ-ი, «ციქუ-ი» : ზან. ჩქვ- || შქვ- : სვან. «შგუ- → || შკუ-», მუ-შგუ-პრ-ი → || მუ-შგუ-რ-ი || მუ-შკუ-პრ-ი || მ-შგუ-ან- || მ-შკუ-ან-.

ქართ. მუჭ-ი, მუჭ-ა, მუჭ-ეულ-ი, მუჭ-ავ-ს, მუჭ-ვ-ა.

ზან. «მუჭკ-ა».

სვან. —.

ქართული მუჭ-ა სახეობის ზანური შესატყვისი მუჭკ-ა უნდა ჩანდეს გურულ მუჭკ-ა სიტყვაში, რომელსაც მუჭეულის სემანტიკა ახასიათებს: მუჭკა „ერთი მუჭა; ის, რაც ცალი ხელით დაიჭირება“.

ს.-ქართვ. *მუჭ- „მუჭი, მუჭა; მუჭვა“ → ქართ. მუჭ-ი, მუჭ-ა, მუჭ- : ზან. მუჭკ-ა.

სვან. მუჭუ || მიჭუ ზს., ქს. „რქა“.

ქართ. მურწ-ი, მურწ-ა „წვერა“.

ზან. —.

ქართულში მურწ- ფუძის მნიშვნელობა დაჩრდილულია; მის ამოსავალ სემანტიკაზე წარმოდგენა შეიძლება ვიქონიოთ სინონიმური სახელწოდებებიდან გამომდინარე, მურწ-აც და წვერ-აც ქართულში ერთსა და იმავე თევზს მიემართება. სახელდება აქ მოტივირებული ჩანს თევზის გარეგნული ნიშნით (ამ შემთხვევაში ჭარბი წვერიანობით). აღნიშნულ სიტყვათა ფორმალური მიმართება ამაგრებს ჩვენს ვარაუდს რქა (სვანური) ~ წვერი (ქართული) სემანტემათა ერთიანობის შესახებ. სვანური მუჭ-უ || მიჭუ ←*მუჭ ზუსტი ფონეტიკური შესატყვისია ქართული მურწ-ი (საბა) სიტყვისა; მხოლოდ სვანურში რ დაიკარგა, რაც არაიშვიათად სხვაგანაც წარმოჩნდება (ქართ. კრატცხ-ლ- : სვან. ჭიშხ ←*კირჩხ, ქართ. ბერჯ-ი : სვან. ბაჯ- ←*ბერჯ-...). ამდენად, უძველესი სვანური ფორმა — ქართული მურწ-ის შესატყვისი — უნდა ყოფილიყო *მურჯ- ←*მურჭ-ი.

ს.-ქართვ. *მურწ- „წვერი, რქა“ → ქართ. მურწ-ი || მურწ-ა : სვან.
მუჭ-უ || **მიჭუ** ←***მუჭ** ←***მურჭ-ი**.
ს.-ქართვ. *მურწ- ძირს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. მურწარ „დინგი, ხორთუმი“; დალ.: ჭამ. მურწა
„წვეტი“, დიდ. ენ. ცემი ←*მეწი, ლაკ. მურწუ, ლეზგ. მურტ ←*მურწ,
არჩიბ. მეწე, თაბ. მურჩ ←*მუჭ, ად. მურტ ←*მურწ „წვერი“...

სვან. მუჭხუ-ი ზს., ლშხ., მუჭახუ-ი ლნტ. „ტკბილი“.
ქართ. წმახ-ე, წმახ-ი „არს, რომელი პირველ არამჟავე იყოს და
მომჟავედეს მცირედ (საბა)“.

ზან. (ჭან.) მკონა, ელა-მკუნ-ერ-ი „ცხარე“, მეგრ. ჭვან-ე (←*მკო-
ნა-ე) „მჟავე“.

სვანურ-ჭანური ფორმები თვალნათლივ აჩვენებენ, რომ ქართული
წმახე || **წმახ-ი** ← **მწახ-ე** || **მ-წახ-ი** (შდრ. აგრეთვე ქართ. **ჭმახ-ი** ||
მჭახ-ი, **მ-ჭახ-ე**).

სვანურის ჩვენება სემანტიკის თვალსაზრისითაც უფრო ძველია და
უახლოვდება მ წ ი ფ ე ს, მ ო ს უ ლ ი ს გაგებას, საიდანაც განვითარდა
ქართულ-ზანური ს ი მ ჟ ა ვ ე — მ წ ი ფ ე → გ ა დ ა მ წ ი ფ ე ბ უ ლ ი
→ მ ჟ ა ვ ე: „პირველ არამჟავე იყოს და მომჟავედეს მცირედ (საბა)“.

საერთოდ სემანტიკური მიმართება ტ კ ბ ი ლ ი ~ მ ჟ ა ვ ე ბუნებ-
რივია. მსგავსი სურათი დავადასტურეთ დალესტნის მონათესავე ენებშიც —
ხუნდ. მიწა-ა.; უდ. მუჭ „ტკბილი“ : ხინალ. მიწ „მჟავე“.

ს.-ქართვ. *წახ-, *მ-წახ-ე „ტკბილი, მწიფე“ → ქართ. წმახ-ი || წმა-
ხე (←*მ-წახ-ე) : ზან. მ-კონ-ა || ჭვან-ე (←*მ-კონ-აე) : სვან. მუ-ჭახ-უ-ი
→ || მუ-ჭხ-უ-ი || მუ-ჭხ-უ-ი.

სვან. მუჭუნარ-ი ბზ., მუჭუნარ-ი ლშხ. „ასკილი“.

ქართ. მაყვალ-ი || მაყუალ-ი.

ზან. (ჭან.) მუყ-ი, მეგრ. მუყ-ი || მუყ-ია „მაყვალი“.

საინტერესო შესატყვისობა ვლინდება სემანტიკის დონეზე — ქარ-
თულ-ზანური მაყვალი : სვანური ასკილი.

ფორმალური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ყ → ჯ (იხ. აქვე
§ 34.), ლ → რ (იხ. აქვე § 6.) გადასვლა და ა-ს ლაბიალიზაციის პრო-
ცესი სვანურში (გ. მაჭავარიანი).

ს.-ქართვ. *მაყუ-ალ- „მაყვალ“ → ქართ. მაყვალ-ი || მაყუალ-ი :
ზან. მუყ-ი || მუყ-ი || მუყ-ია : სვან. მუჭუწარ-ი || მუჭუწარ-ი
(←*მაჭუალ-ი).

ქართ. მჯურ-en-i || მჯურner-i.
ზან. ბუღერ-ი „ნაშარდი“, ბუღერ-ამ-ი „შარდის სუნიანი“, ჭან.
ჯღირ-, ო-ჯღირ-უ „ყროლა“.
სვან. —.

სემანტიკური მიმართება საეხებით კანონზომიერია.
მეგრულში მ → ბ ჩვეულებრივია, რასაც ჯ-ს სპირანტიზაცია მო-
ჰყვება ხოლმე (შდრ. ქართ. რძე : მეგრ. ბუა ← მჯა).

ს.-ქართვ. *ძღერ- „განავალი; შარდი“ → ქართ. m-ჯურ-en-i ||
m-ჯურner-i : ზან. ბ-უღერ- || ← ჯღირ- (შდრ. დარგ. ჯიჭ, ლეზგ., თაბ.
ჩუს, წახ. ცირხ... „შარდი“).

სვან. მგ-კრ-ა ზს., ქს. „სახნისი“.
ქართ. რ-კინ-ა, სა-რკინ-ეთ-ი (ტობ.).

ზან. (ჭან.) ე-(რ)კინ-ა || ი-კინ-ა, ტი-კინ-ა ←*დი-კინ-ა, მეგრ.
რ-კინ-ა || კინ-ა „რკინა“, კინ-ა-ხონ-ა „სახნისი“.

მეგრული კინ-ა-ხონ-ა „სახნისი“ ტერმინის ეტიმოლოგია იძლევა შე-
საძლებლობას საერთოქართველური (რ)-კინ-ა ძირი დავინახოთ სვანურ
მგ-კრ-ა „სახნისი“ სიტყვაში. როგორც ეტყობა, სვანური მგ-კრ-ა, მეგრულ-
ლი კინ-ა-ხონ-ა სიტყვათა წარმოშობა დაკავშირებულია რკინის სა-
ხნისის გამოყენებასთან ხის სახნისის საპირისპიროდ. რ-კინ-ა სახნისის,
იარაღის სინონიმური ცნება ხდება (შდრ. გურ. რკინა „ცული“, რაჭ.
რკინ-ი-კეტი „ძალაყინი“) ქართველურ სინამდვილეში.

საერთოქართველური ერთობის დონეზე რკინა-სახნისის არსებობა
მნიშვნელოვანი ფაქტია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

ს.-ქართვ. *რ-კინ-ა „რკინა, იარაღი“ → ქართ. რ-კინ-ა : ზან.
ე-(რ)კინ-ა || ი-კინ-ა || რ-კინ-ა || კინ-ა : სვან. მგ-კრ-ა ←*მგ-კირ-ა
←*მი-კინ-ა¹.

ს.-ქართვ. რ-კინ-ა ფუძის შესატყვისებია: ს.-ნახ. კორ „ნახშირი“,
ლეზგ. რაკ, თაბას. რუკ „რკინა“...

¹ სვანურ *მი-კინ-ა არქეფორმის მი- თავსართი ისევე მიემართება ჭანურ *დი- (*დი-კინ-ა)
პრეფიქსს, როგორც სვან. მგრშკ : ჭან. დიმჭკუ : ძვ. ქართ. ჯინჭვ-ელ-ი ←*დინჭვ-ელ-ი
სიტყვებში, შდრ. ზ. იმერ. ბინჭველ-ი „id“ ე. ი. მ- ← ბ-, დ- → || ჯ- ფუძეს შეხორცებ-
ული ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშნებია.

სვან. **მენთილ** ბზ., ლშხ., **მენთილ** ლნტ. „მენთილი“ (მცენ.).

ქართ. **მენთილ**-ი (მცენ.).

ზან. (ჭან.) **მარტინ**-ი „თოლია“ (ფრინ.).

მენთილ-ი აბზინდასმაგვარი მცენარეა ქართულში, მისი კანონზომიერი სვანური შესატყვისიც ფლორის აღმნიშვნელია. მნიშვნელობის მხრივ განსხვავებას ქმნის ჭანურის ვითარება, სადაც ზუსტი ფონეტიკური ეკვივალენტი **მარტინ**-ი (შდრ.: ქართ. **ე** : ზან. **ა**, ქართ. **ლ** : ზან. **ნ** — შურდ-ულ-ი : შქურდონ-ი...) თოლიას აღნიშნავს. ფრინველის სახელწოდება რომ მცენარის აღმნიშვნელი გახდეს, ამის პარალელი სხვაც მოიძებნება, შდრ. ქართ. **შროშან**-ი 1. „შოშია“, 2. „ბაღის ბოლქვიანი მცენარე“ ← ბაცბ. **შორშან** „შოშია“...

ჭანურ შესატყვისში საერთოქართველური **ნ** → **რ** გადაბგერება შეინიშნება, რაც აქ გავრცელებული პროცესია, შდრ.: მეგრ. შინკა/ჭან. შურკა „ნესვი“, მეგრ. ჭინჭა/ჭან. ჭურჭა „ლობემძვრალა“, ს.-ქართვ. ბან- „დაბანა“ → მეგრ.-ჭან. ბონ-, მაგრამ თანხმონის წინ ჭან. ბორ-, უ-(მ)ბორ-ტ-უ-შა || ← უ-მბონ-ტ-უ(შა) „სანამ უბანდა“...

ს.-ქართვ. ***მენთ**-ილ- „თოლია“ → ქართ. **მენთილ**-ი : ზან. **მარტინ**-ი ← ***მანთილ**-ი : სვან. **მენთილ** || ← **მენთილ**.

ს.-ქართვ. ***მენთ**-ილ- არქეტიპიდან მომდინარე ზანური **მარტინ**-ფუძე გავრცელებულია ნასესხობის სახით მსოფლიოს მრავალ ენაში: რუს. **мартын**, უკრ. **мартiн**, გერმ. **Martin-s-vogel**, ფრანგ. **mârtin-pecheur**, **martin-chasseur**, ინგლ. **Martin**... დასახელებულ ენებში ის თურქულ ელემენტად ითვლებოდა (ფ. მიკლოშიჩი).

სვან. **მე-ნჩხირ** ბზ., ლშხ., **მე-ნჩხრ**-ი ბქ. „გავარვარებული“.

ქართ. **ცხელ**-ი.

ზან. **ჩხე** ← **ჩხელ**- „ცხელი“.

სვანურში **მე**-ი ამ რიგის სიტყვებში კონფიქსად გამოყოფა (შდრ.

მე-ცხ-ი „ცივი“ : ქართ. **ცხრ**-ო : ზან. **ჩხურ**-უ) — ***მე-ჩხირ**-ი → **მე-ნჩხრ**-ი || **მე-ნჩხირ**-. **ნ** ფონეტიკური ჩანართია (ს. ყლენტი).

საგულისხმოა **ლ** → **რ** ზანურისმაგვარი გადაბგერება სვანურში, რაც სხვაგანაც დაჩნდება (იხ. § 6).

ს.-ქართვ. ***ცხ**-ელ- „ცხელი“ → ქართ. **ცხელ**-ი : ზან. **ჩხე** ← **ჩხელ**- : სვან. **მე-ნჩხირ** || **მე-ნჩხრ**-ი ← ***მე-ჩხილ**-ი.

სვან. **მენწლა** ზს., ქს. „კალია“.

ქართ. (ქიზიყ.) **მუწ-აკ-ი** „წვრილი მწერია ერთგვარი“.

ზან. **მუნწ-ი** „ტყის პატარა სულდგმულია რალაც“ (ი. ყიფშიძე).

სვანურსა და ზანურში **ნ** ფონეტიკური ჩანართია.

ქართული -აკ კნინობითობის სუფიქსია (ა. შანიძე), რომელსაც სვან.

-ლა (←*ილა) შეეფარდება ფუნქციურად — **მენწლა** ←***მუწ-ილა**.

ს.-ქართვ. ***მუწ-** „პატარა მწერი; კალია“ → ქართ. **მუწ-აკ-ი** : ზან.

მუნწ-ი ← **მუწ-ი** : სვან. **მენწლა** ←***მუწ-ილ-ა**.

სვან. **მგრტ-ენ** || **მურთჷ-ენ** ზს., **ლერთ-ენ** ბქ., **ლერთ-ან** ლნტ. „მარცხენა“.

ქართ. **მართ-**, წარ-**მართ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ფურტ-**, მიშა-**ფურტ-ჷ-ა** „წახდენა, გაფუჭება, ურიგოდ ქმნა“, ქიმშა-**ფურტ-ჷ** „წახდინა, ურიგოდ ქნა“.

მართ- ფუძის ნეგატიური შინაარსი წარ-**მართ-** სიტყვაში აღძრავს აზრს მისი შესაძლო კავშირის შესახებ სვანურ **მგრტ-ენ** „მარცხენა“ სიტყვასთან. მსგავსი სემასიოლოგიური გადახრა ცნობილია ქართველურ ენებში: ქართ. მარცხ-ენ-ა → მარცხ-ი..., მეგრ. კვარჩხ-ან-ი „მარცხენა“ → კვარჩხ-ი „ბოროტი, უკუღმართი“, კვარჩხ-ენ-ს „ცუდად იქცევა; არ შეისმენს“.

სვანურში დადასტურებული ანლაუტური **მ** || **ლ** სუბსტიტუცია აიხსნება ჩვენ მიერ დადგენილი **მ** → **ლ** სპონტანური პროცესით, შდრ.

ლერსგჷენ || ← **მგრსგჷენ** „მარჯვენა“ (იხ. აქვე, § 9.).

ქართული წარ-**მართ-** სიტყვის შინაარსი „იკითხება ვაინახურ **წა(რ)მათ** ს(თ)აგ გამოთქმაში: „ცუდი, ძუნწი კაცი“, რაც ქართულიდან ნასესხობით აიხსნება.

ს.-ქართვ. ***მართ-** „უკუღმართი, მცდარი; მარცხენა“ → ქართ.

მართ-, წარ-**მართ-ი** : ზან. **ფურტ-** (←***მორტ-**) : სვან. **მგრტ-ენ** || **ლერთ-ენ** (←***მართ-ენ**).

სვან. **მგრშკ** || **მგშკ** „ჭიანჭველა“.

ქართ. (ზ. იმერ.) **ბინჭველ-ი** „ჭიანჭველა“, ლეჩხ. **ბუნჭველ-ი**, რაჭ.

ბუნჭველ-ა „id“, **ჩინჭველ-ი** ←***დინჭველ-ი**.

ზან. (ჭან.) **ბინჭკუ** „ციცინათელა“, **დიმჭკუ** „ჭიანჭველა“.

მოტანილ შეპირისპირებებში მასალობრივად ახალია ჭანური **ბინ-ჭკუ** ←***ბინჭკუ** ალომორფის მოხმობა, რაც მნიშვნელოვანია სვან.

მგრშკ/მგშკ : ქართ. **ბინჭველ-/ბუნჭველ-/ჩინჭველ-** ← **დინჭველ-** (შდრ. ჭან. **დიმჭკუ**) ფორმათა ურთიერთმიმართების ისტორიის თვალსაზრისით.

სიტყვის ანლაუტში მ/← ბ/დ მონაცვლეობა აქ მორფოლოგიურია (არნ. ჩიქობავა, გ. ბურჭულაძე...). ქართულში ბ-, დ-ს გრამატიკული კლასის ნიშნად გამოყოფას მხარს უჭერს ზანური (resp. ჭანური) ბ-/დ- მორფოლოგიური სუბსტიტუცია — დიმჰკუ/ბინჰკუ (← ბინჰკუ), ოღონდ ჭანურში ბ თავსართიანმა ალომორფმა განსხვავებული სემანტიკა შეიძინა: ჭინჰველა → ციცინათელა.

ს.-ქართვ. *ბ-/დ-ინჰჷ-ელ- „ჭინჰველა“ → ქართ. ბინჰველ-ი → || ბუნჰველ-ი/ა, ჭინჰველ-ი ← *დინჰველ-ი : ზან. ბინჰკუ ← *ბინჰკუ, დიმჰკუ ← დინჰკუ : სვან. მგშკ || ← მგრშკ ← *ბინჰკუ.

ს.-ქართვ. *ბ-/დ-ინჰჷ-ელ- არქეტიპის შესატყვისებია: ბაცბ. თანთ ← *დანტ, ინგ. ძუნთ-აგ → || ზუნგათ, ჩაჩნ. ძუნთაგ → || ზუნთაგ (ს.-ნახ. *დინტ-(აგ) ← წ.-ნახ. *დინტ-(აგ)) „ჭინჰველა“; ხუნდ. წუნწა-რა, ანდ. ენ. ჯუნჯ || ჟუნჟი || ჟუნჟა „ჭინჰველა“... ← ს.-დალ. *დუნჰ-

სვან. მგყ „მიწა-ადგილი“.

ქართ. რიყ-ე.

ზან. (მეგრ.) რეკ-ა „რიყე“, რეკა (ტობ.), რეკა-შ წყარი „ღელე თა-ბაკონში“.

მეგრული რეკ-ა კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. რიყ-ე ფუძეს; ყ → კ (ყვარია → || კვარია...), ე → ა (ა-ს წინ: ჭვიმა → ჭვემა...) გარდაქმნები აქ ჩვეულებრივია. ასე რომ, არქაული ზანური შესატყვისი *რიყ-ა სახეობისა უნდა ყოფილიყო. აუსლაუტში შენარჩუნებულია ქართ. ე : ზან. ა ბგერათშესატყვისობა, შდრ. კლდე/კირდა, მჭლე/ჭკოლა, მხე/მოხა...

პრობლემურია სვანურის ჩვენება ანლაუტში რ → მ პროცესის უნიკალურობის გამო.

ს.-ქართვ. *რიყ-ე „რიყე“ → ქართ. რიყ-ე : ზან. რეკ-ა ← რიყ-ა ← *რიყ-ა : სვან. მგყ ← *მიყ-ე ← *რიყ-ე (?).

ს.-ქართვ. *რიყ-ე არქეტიპს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერო-რიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნდ. რატა, ჰინუნ., ჰუნზ. რატა.., ლეზგ. ნატ'ჷ, თაბ. ნატ'ჷ, ად. ნატ'ჷ, რუთ. ნატ'ჷ, წახ. ნატ'ჷ, არჩიბ. ნატ'ჷ, ბუდ. დონოტ' „მიწა“.

სვან. მგხ ზს., ლნტ. „ავდარი“, მგ-მხ-ე „ავდრის გამომწვევი პიროვნება“.

ქართ. მეს-ი.

ზან. (მეგრ.) მერეხ-ი „თავსხმა, დიდი წვიმა“, მოროხ-ია (ად. გვარი).

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ სვანური მგ-მხ-ე „ავდრის გამომწვევი პიროვნება“ სიტყვის ბადალი მეგრულშიც მოიძვევებოდა ისტორიულად; მისი არსებობის კვალი ემჩნევა ადამიანთა გვარის აღმნიშვნელ **მოროხ**-ია ფორმას, სახელდება მოტივირებულია საქმიანობით: **მოროხ**-ი „ავდარი“ → **მოროხ**-ია „მეავდრე“, შდრ. **მოროხ**-ია-შ(ი) სუკი „ბორცვის სახელია საბედლიანოში“.

ს.-ქართვ. ***მარხ**- „ავდარი“; „მეხი“ → ქართ. **მეხ**-ი : ზან. **მერეხ**- || ← **მოროხ**-, **მოროხ**-ია : სვან. **მეხ** ← ***მას**.

საერთოქართველური ***მარხ**- არქეტიპის შესატყვისი უნდა იყოს იბერიულ-კავკასიურ ენებში გავრცელებული შემდეგი ფორმები: ბაცბ. **მოს** (მრ. რ. **მას**-იშ) „ქარი“, ჩაჩნ. (ჭებ.) **მუოხ** (მრ. რ. **მან**-იშ) „ქარი“, **მარხ**-უო „ღრუბელი“, ინგ. **მუს** „ქარი“, **მარხ**-ჰ „ღრუბელი“; ხუნძ. **მუჩ** (-ჰური), ანდ. **მოჩი**, ბოთლ. **მუჩუ**, ბაგვ. **მუჩუ**, ტინდ., ლოდ., კარ. **მუჩუ**, ჭამ. **მუშუ** „ქარი“, ბეჟიტ. **მუშ**-ას, ჰუნზ. **მუშ**-ას., უდ. **მუშ** „ქარი“ ← ს.-დალ. ***მას**‘ჟ...

სვან. **მეხ-იმ** „მწარე“, ქს. „მჟავე“.

ქართ. **მხე** „რომელსა მჟავისა და ტკბილისა საშუალი გემო ჰქონდეს, ეწოდება მხე“; „**მხე** არს მჟავე და ტკბილი გემო აქვანდეს, არა რომელი სჭარბობდეს (საბა)“.

ზან. **«მოხა»**, შდრ. **მოხა**-სქურ-ი = მჟავე წყალი (ადგილის სახ. სოფ. მუჟავაში, ჭალეში...).

გაურკვეველია -**იმ** სეგმენტის ფუნქცია სვანურში.

ს.-ქართვ. ***მას-ე** „მჟავე“ → ქართ. **მხე** : ზან. **მოხა** : სვან. **მეხ-იმ**.

სვან. **მეხ-ირ** „კვარი“.

ქართ. —.

ზან. (ჭან.) **მას-ვა** „ნაკვერცხალი“.

სვანურში გამოყოფილი -**ირ** სუფიქსი ქართულისთვის -ელ-ს გვაგვარაულებინებს, შდრ. სვან. მენჩხ-**ირ** : ქართ. ცხ-**ელ**-. ამოსავალში -**ელ**-ის არსებობას ჭანურის ჩვენებაც მხარს უმაგრებს. -**ვა** ძირისეულ ა-სთან ასიმილაციით -**ო**-საგან მომდინარედ მიიჩნევა — მას-**ვა** ← მას-**ო** (შდრ. ხვამ-ა ← ხომ-ა „ლოცვა“, ო-ხომ-ალ-ა „დღეობა“). ჭანურში **ო** ხშირად დაჩნდება ქართული -**ელ**-ის შესატყვისად — ქართ. წნ-**ელ**- : ჭან. ჭინ-**ო**...

ამრიგად, საძიებელი შესაბამისი ფუძე ქართულში ***მეხ-ელ**- სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***მეხ**-(ელ-) „ნაკვერცხალი, კვარი“ → ქართ. **«მეხ-ელ-ი»** : ზან. **მას-ვა** ← ***მას-ო**¹ : სვან. **მეხ-ირ** ← ***მეხ-ილ**.

¹ ამ კონტექსტში მეგრული **ნორღვა**-ს შემოტანას მოვერიდეთ, რომელიც შეიძლება **ნორცხვა**-სთან კონტამინაციით ჭანურისმაგვარ ***მარხვა**-ს ინახავდეს.

სვან. **ნა-ბან** ზს., **ნა-ბან** ლზზ. „ფიცი“, **ი-მ-ბან-აღ** (აფ-**ნა-ბნ-ან**, ად-**ნა-ბნ-ი**) ბზ., **ი-მ-ბან-აღ** (ად-**ნა-ბნ-ი**) ბქ. „ფიცება“.

ქართ. **ბან-** || **ბარ-**, **უ-ბნ-** „ეუბნება“, **უ-ბრ-**ად, **ნა-უ-ბარ-**ი, **სა-უ-ბარ-**ი.

ზან. —.

სვანურში **ნა-** პრეფიქსია და უნდა გამოიყოს (შდრ. **ნა-ბურ** „შეღამება“, **ლი-ბურ-**ე „დაღამება“, **ნა-ბოზ** „სალამო“, **ლი-ბზ-**ე „სალამობა“, **ბაზ-ი** „ამალამ“...).

ქართულში **ნ** → || **რ** მონაცვლეობა მორფონოლოგიურია (გ. დეეტერსი), ხოლო პრეფიქსი **უ-** იგივე წარმოშობისაა, რაც **უ-წყ-ი-ს** სიტყვაში.

რა კავშირშია ქართ. (გურ.) **ნა-ბდ-ვ-ა** „დაფიცება“ ზემოთ აღწერილ ფუძებთან (**ნაბდ-** ← ***ნა-ბნ-**, განკაცნა → განკაცდა)?

ს.-ქართვ. ***ბან-** || ***ბარ-** „ფიცი, თქმა“ → ქართ. **უ-ბან-** → || **უ-ბნ-**, **უ-ბარ-** || **უ-ბრ-** : სვან. **ნა-ბან** || **ნა-ბან**, **მ-ბან-** || ← **ნ-ბან-** || **ნა-ბნ-**.

სვან. **ნადრ-ა** ბზ., **ნადრ-ა** ბქ. „თივის ბულული“, „ჩალის კონა“.

ქართ. (რაჭ.) **ვიდრ-**ი „ბზესავით დაფშვნილი ხმელი თივა“.

ზან. —.

ქართველურ ფუძეთა შედარებითი ანალიზი გამოაჩენს ანლაუტში სვან. **ნ** : ქართ. **ვ**, ერთი შეხედვით, უჩვეულო შეფარდებას. მსგავსი სურათი სხვა მაგალითშიც ვლინდება — სვან **ნაკ** : ქართ. **ვაკ-ე** : ზან. **ნაკ-ა** „ვაკე“. ამოსავალი ვითარება, ჩვენი ვარაუდით, ქართულს დაუცავს (იხ. აქვე, § 21).

ახსნას ითხოვს ხმოვანთა ინლაუტური მიმართება; სვანური **ა** || ← **ჲ** საერთოქართველური **ი-ს** შემდგომ ევოლუციად გვესახება. **ი** → **ე** → **ჲ/ა** პროცესი მომდევნო **ა-ს** ზეგავლენას მიეწერება (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. ***ჲიდრ-** „ჩალის კონა; ხმელი თივის ბულული“ → ქართ. **ვიდრ-**ი : სვან. **ნადრ-ა** || **ნადრ-ა** ← ***ნედრ-ა** ← ***ნიდრ-ა**.

სვან. **ნან-აგ** → || **ლან-აგ** „დედულეთი“.

ქართ. (გურ.) **ნენა-ი** || **ნენე-ი** „დედა“, აჭარ. **ნენე-მ** „ბებია; დედა“.

ზან. **ნანა** „დედა“, **ნან-დიდ-ი** „დიდედა“.

სვანურში ძირად გამოიყოფა **ნან** → || **ლან** (დისიმილაციით), ხოლო **-აგ** დანიშნულების გამომხატველი სუფიქსია, მჟღერი ალომორფი **-აქ-**ისა (**ნან-აგ** ← **ნან-აგ** „სადედე → დედულეთი“). ***ნენა** → **ნანა** → **ნან-** || **ლან-** სვანურში აუსლაუტურ **ა-ს** მიეწერება (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. ***ნენ-ა** „დედა“ → ქართ. **ნენ-ა** → || **ნენ-ე** : ზან. **ნან-ა** : სვან. **ნან-** → || **ლან-** ← ***ნენ-ა**.

ქართ. **ნარდ-**ი „ერთგვარი ყვავილი“, „სუმბული (საბა)“.
ზან. **ნორდ-**ი „ხის გადანაჭერზე ამოსული ნორჩი ღერი“.
სვან. —.

ქართულ **ნარდ-**ის შესატყვისი ზანური **ნორდ-**ი მეგრულსა და ჭანურ დიალექტებში დაკარგულია. ზანური ეკვივალენტი შემოგვინახა გურულმა კილომ, სადაც **ნორდ-**ის ძირითადი მნიშვნელობაა **ნორჩი ღერი**, რაც ყვავილისგანაა განვითარებული სემანტიკური გადახრით — ყვავილი → ნორჩი ღერი.

თუ გავითვალისწინებთ **გ : ნ** მიმართების ფონეტიკურ შესაძლებლობას ქართველურ ენებში (ქართ. **გაკე** : ზან. **ნაკა**), დასაშვები ხდება ფორმათა ამ რიგში ქართული **ვარდ-**ის შემოტანაც. **ვარდ-**ის ინდოევროპული ნასესხობის ჰიპოთეზა (მ. ანდრონიკაშვილი, თ. გამყრელიძე, ვიაჩ. ივანოვი) არ არის სათანადოდ არგუმენტირებული. საეჭვოა მისი საერთოინდოევროპული წარმომავლობაც დისტრიბუციული შეზღუდულობის გამო (ძვ. ბერძნული, ავესტა, ლათინური).

შესაბამისი სვანური ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ვარდ-** „ყვავილი; სუმბული“ → ქართ. **ნარდ-**ი, **ვარდ-**ი : ზან. **ნორდ-**ი.

სვან. **ნა-ჟარ-**, ხ-ო-**ნ-ჟარ-**ი (ო-ხჟ-**ნა-ჟარ**) ზს., ხ-ო-**ნ-ჟარ-**ი (ო-ხ-**ნა-ჟარ**) ლშხ., ხ-ო-**ნა-ჟარ-**ი ლნტ. „უძლებს“.

ქართ. **ძალ-**, **ძალ-**ი, **ძალ-**ა, **ძლ-**ევ-ა, და-**ძალ-**ებ-ა, მ-**ძლ-**ე, უ-**ძლ-**ო, უ-**ძლ-**ურ-ი, **ძალ-**იერ-ი || **ძლ-**იერ-ი, მ-**ძლ-**ავ-რ-ი, **ძალ-**ოვ-ან-ი.

ზან. (ჭან.) მე-**ნჯელ-**ი „ძლიერი“, უ-მე-**ნჯელ-**უ „უძლური“, მეგრ. **ნჯოლ-**, მო-**ნჯოლ-**უნ-ს „ძლევს“, მო-**ნჯოლ-**ირ-ი „ძლეული“.

სვანურ **ნა-ჟარ-**ში **ნა-** დამოუკიდებელ პრეფიქსად გამოიყოფა (შდრ. **ნა-**ბან „ფიცი“, **ნა-**ბურ „შელამება“ და სხვა).

ქართ. **ძალ-**ის შესატყვისად სვანურში ***ჯალ-**ს მოველოდით, საიდანაც მოგვიანებით დამახასიათებელი დეზაფრიკატიზაცია-სპირანტიზაციის გზით ჯერ ***ჟალ-** მივიღეთ, ხოლო შემდგომ სპორადული **ლ** → **რ** (იხ. § 6) გადასვლით **ჟარ-** განვითარდა.

ზანური შესატყვისებიდან მეგრულს უფრო ძველი ვითარება შემოუნახავს — ქართ. **ძალ-** : მეგრ. **ნჯოლ-** (← **ჯოლ-**); ჭანურში სახელური ფუძე დასტურდება, სადაც ძირეული ამოსავალი **ო** პრეფიქსულ მე-სთან ასიმილაციით **ე**-შია გადასული (მე-**ნჯელ-**ი ← ***მე-ნჯოლ-**ი), შდრ. ასევე : ჭან. კორეცხ-/მეგრ. კოროცხ- : ქართ. რაცხ-...

ს.-ქართვ. ***ძალ-** „ძალა; ძლევა, გაძლება“ → ქართ. **ძალ-** || **ძლ-** : ზან. **ნჯოლ-** || **ნ-ჯუელ-** ← **ჯოლ-** : სვან. ნა-ჟარ- || **ნა-ჟარ-** (←***ნა-ჟალ-**).
ს.-ქართვ. ***ძალ-** ძირის შესატყვისებია: ხუნძ. ბა-ჟარ-, ანდ. ბა-ჯარ-
უნ-ნ-, ბოთლ. ბა-ჟარ-, ჭამ. ბა-ჟარ-იდ, ტინდ. ბა-ჟარ-იდ-, ბავგ. ბა-ჟარ-
ირ, კარ. ბა-ჟარ-(ილ-), ახვან. ბა-ჟარ-ილ „შეიძლება, შეიძლო“...

ქართ. **ნა-ძრ-ევ-**ით „გაკვირვებით (საბა)“.
ზან. (მეგრ.) **ძგვირ-**, **ძგვირ-ინ-ი** „გაკვირვებით, უკმაყოფილოდ შე-
ხედვა“, **ო-ძგვირ-ინ-ან-ს** „უკმაყოფილოდ გამოიყურება“.
სვან. —.

ნა-ძრ-ევ-(თ) ნამყო დროის მიმდევობაა **ძრ-ევ-** ზმნისა.
მეგრული **ძგვირ-** ქართულისთვისაც განზოგადებულ **ძვრ-** სახეობის
ფუძეს გვაგვარაუდებინებს. მნიშვნელოვანია ბგერათფარდობა ქართ. **ძ** :
ზან. **ძგ** (იხ. § 27).
ს.-ქართვ. ***ძვრ-** „გაკვირვება, უკმაყოფილება“ → ქართ. **ძრ-ევ-**,
ნა-ძრ-ევ-ით : ზან. **ძგვირ-ინ-**.

სვან. **ნანწლ** → || **ნანწლ** ბზ., **ნანწლ** ლშხ. „ქალიშვილი“.
ქართ. **ნინველ-ი** „ათის წლით ათხუთმეტამდე ვაჟსა ნ ი ნ ვ ე ლ ი
და ქალს, ნ ი ნ ვ ე ლ ა (!) ეწოდების (საბა)“, **ნინველება** „ყრმათ სიჩჩო-
ება (საბა)“, **ნინველ-ი** „ჩივილზე მეტი, ჭაბუკისა უმცირესი (საბა)“.
ზან. —.

ნინველა არ არსებული ფორმაა ქართულში. იგი საბას მიერ არის
ხელოვნურად შექმნილი სქესთა გრამატიკული გარჩევისათვის (შდრ. საბას
მიერ ხელოვნურად შექმნილი სხვა წყვილები: **დედოფალი/დედოფალა**,
მოხუცებული/მოხუცებულა, **ქვრივი-ქვრივა...**).

სვანურისთვის ამოსავალია **ნანწლ** ←***ნანწელ** სახეობა; ისტორიუ-
ლი **წ**-ს ზეგავლენას მიეწერება **ი** → **ე** → **წ** → **ა** უკანა მიმართულების
უმლაუტი სვანურში — **ნინწელ** → ***ნენწელ** → **ნანწლ** || **ნანწლ**.

საქართველოში გავრცელებული ქალთა საკუთარი სახელი **ნანწლ-ი**
შეიძლება სვანური წარმოშობისა იყოს (შდრ. ქართ. **ნინ-ო** : ზან. (მეგრ.)
ნინუ).

ს.-ქართვ. ***ნინწ-ელ-** „მოზარდი“ → ქართ. **ნინვ-ელ-ი**, **ნინ-ო** :
ზან. **ნინუ** : სვან. **ნანწლ** → || **ნანწლ** || **ნანწლ**.

სვან. **ნაყრ-**ოლ „ნაჭუჭი, გარსი“.
ქართ. **ნაყრ-**ი „ჩანასახი“, „მარცვალში რძის გამაგრება“.
ზან. (მეგრ.) **ნოყურ-**ი „ჩენჩო, მარცვლეულის ბუდე, კანი“.

მეგრულსა და სვანურში კანის, გარსის, ნაჭუჭის მნიშვნელობა ძირითადია, რის გამოძახილსაც ვადასტურებთ ქართული ფორმის მნიშვნელობაში. კერძოდ, მარცვალში რძის გამაგრება ფაქტიურად მასში მარცვლეულის ბუდის კეთებას ჰგულისხმობს. ე. ი. ქართული **ნაყრ-** გარკვეულწილად იმეორებს სვანურ-ზანურის სემანტიკას.

საერთოქართველური არქეტიპის აღსადგენად ვადასტურებთ მნიშვნელობა აქვს ზანურის განზოგადებას. ირკვევა, რომ ისტორიულად ქართული და სვანური ეკვივალენტებიც ორმარცვლიანი იყო — ქართ. **ნაყრ-** ←***ნაყარ-**, სვან. **ნწყრ-** ←***ნაყარ-**.

ს.-ქართვ. ***ნაყარ-** „მარცვლის ბუდე; ჩენჩო, ნაჭუჭი“ → ქართ. **ნაყრ-** ← **ნაყარ-** : ზან. **ნოყორ-** ←***ნოყორ-** : სვან. **ნწყრ-** ←***ნაყარ-**.

სვან. **ნახე** ზს., ლნტ. **ნახე** ლშ. „იარაღი“.

ქართ. **მახე**, **მახ-ვ-ა**, **მახ-ავ-ს**, **მახვ-ილ-**ი, წა-**მახ-**ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **მოღე** „მასალა, ნივთი, იარაღი (სამუშაო)“.

სვანურში სახეზეა **მ** → **ნ** (იხ. § 8) გადასვლა, რაც გავრცელებული პროცესია.

მეგრულში ქართველური **ხ** ინტერვოკალურ პოზიციაში გამჟღერდა — **მოღე** ←***მოხე**.

ბოლოკიდური -**ე** ქართველურ ენებში დერივაციული აფიქსია — **მახ-** → **მახ-ე**.

ს.-ქართვ. ***მახ-**, **მახ-ე** „მახვა, მახე“ → ქართ. **მახ-ე**, **მახ-**, **მახ-ვ-ილ-**ი : ზან. **მოღ-ე** ←***მოხ-ე** : სვან. **ნახ-ე** || **ნახ-ე** ←***მახ-ე**.

სვან. **ნწყუნ** ბზ., **ნაყუნ** ბქ., **ნწყუნ** ლშ., **ნწყეუნ** ლნტ. „საჭმელი, შეჭამანდი“.

ქართ. **ნაყრ-**, და-**ნაყრ-**ებ-ა, **ნაყრ-**დ-ებ-ა, **ნაყრ-**ი „მცირეოდენი საჭმელი“.

ზან. (მეგრ.) **ნოყორ-**ი „საყლაპავი, ყრონტი, ხახა“.

ქართულსა და სვანურში დადასტურებული მნიშვნელობები იგივეობრივია. თითქოს განსხვავებულია მეგრულის სემანტიკა; მაგრამ, თუ გავითვალისწინებთ **ნოყორ-**ის ფუნქციას როგორც **საყლაპავი / საჭმელი** ორგანოსას, ყველაფერი თავის ადგილზე დგება. ირკვევა, რომ თავდაპირველად **ნოყორ-**საც **საჭმლის**, **ჭამის** შინაარსი ახასიათებდა, ისევე როგორც **ნაყრ-/ნაყუნ** ფუძეებს; ხოლო შემდგომში **ნოყორ-**ის (საჭმელის) მნიშვნელობა შერჩა მხოლოდ იმ ორგანოს, რომელიც **საყლა-**

პ ა ვ ი ს (ს ა ჭ მ ე ლ ი ს) როლს ასრულებდა. სხვაგან ქართული **ნაყრ**-ის შესატყვისი ზმნური ან სახელური **ნოყორ**- აღარ შემოგვრჩა, დაკარგულია.

მეგრული და სვანური ფორმები ქართულისთვისაც ორმაცვლოვან ***ნაყორ**- არქეფორმას გვაგარაულებინებენ. აქვე გამოჩნდება ისტორიული **რ** → **ნ** პროცესი სვანურში, რაც დამახასიათებელი მოვლენაა (იხ. აქვე, § 17.).

ს.-ქართვ. ***ნაყ-ორ**- „ნაყრი, დანაყრება; საჭმელი, შეჭამანდი“ → ქართ. **ნაყრ**-, **ნაყრ**-ი : ზან. **ნოყორ**-ი : სვან. **ნწყუნ** || **ნწყუნ** || **ნწყუნ** || **ნაყუნ** ← ***ნაყორ**¹.

სვან. ნე-ბგჷ-ა ზს., ნი-გბ-ა ლშზ., ნი-გობ-ა ლნტ. „შუბლი“.

ქართ. ბაგე, ნა-ბაგ-ევ-ი „ნატუჩევი (საბა)“.

ზან. —.

სვანურ ალომორფთა შორის მეტ სიძველეს ზს. **ნე-ბგჷ-ა** ← ***ნე-ბოგ-ა** აჩვენებს.

აგებულიების მხრივ ბევრია პარალელი სვანურ სომატურ სახელებში: ნი-კბ-ა || ნე-კბ-ა (შდრ. კაბ-რ-აჟ) „ნიკაპი“, ნე-ფხუნ-ა, ნე-ქჭ-ა || ნი-ქეჭ-ა „წარბი“...

გამოყოფილი სვან. **ბოგ**- ძირი მიღებულია **ბაგ**- არქეტიპისაგან. ა-ს ლაბიალიზაცია (**ა** → **ო**) მეზობელ ბ-ს მიეწერება (გ. მაჭავარიანი).

ს.-ქართვ. ***ბაგ-ე** „ტუჩი, ბაგე“ → ქართ. **ბაგ-ე**, ნა-ბაგ-ევ-ი : სვან. **ნე-ბგჷ-ა** || **ნი-გბ-ა** || **ნი-გობ-ა** ← ***ნე-ბოგ-ა** ← ***ნე-ბაგ-ა**.

ქართ. **ნეკერ**-ი || მთიულ. **ნაკერ**-ი || ქართლ. **ნეკარ**-ი.

ზან. (მეგრ.) **ნოჯველ**-ი || **ნოჯველ-ა** „რტო, შტო“.

სვან. —.

ამ შეპირისპირებაში თავს იჩენს ბგერათფარდობა ქართ. **კ** : ზან. **ც**, რაც მრავალ პარალელს ითვლის : ქართ. **რეკ**- : ზან. **რაჟ**-, ქართ. **კასრ**-ი „ციხესიმაგრე“ : ზან. **ქორშ**-ი „კოშკი, ციხე-სიმაგრე“, ქართ. **კვირ**- : ზან. **ღვირ**-, **გო-ღვირ**-ინ-აფ-ა „გაკვირვება“...

კ : **ც** შეფარდებისთვის ამოსავალია ს.-ქართვ. **ყ**, რომელიც სპორადულად **კ**-ს იძლევა ქართულში, ხოლო **ყ** → **ც** ზანურში რეგულარულ-კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. ***ნა-ყარ**- „შტო, ნეკერი, რტო“ → ქართ. **ნე-კერ**-ი || **ნა-კერ**-ი || **ნე-კარ**-ი ← ***ნა-კარ**-ი : ზან. **ნო-ჯველ**-ი || **ნო-ჯველ-ა** ← ***ნო-ჯოლ**-.

¹ ხომ არ ჩანს ქართულ **ნაყ**- „ნაყვა“ ზმნაში იგივე **ნაყ**- ძირი?

ქართ. **ნელ-ი**, **ნელ-ებ-ა**, **ა-ნელ-ებ-ს**.
ზან. (მეგრ.) **ნარ-**, **ნარ-აფ-ი** „ნელება“, **ი-ნარ-უ/გ** „მდოვრედ, ნელა ინძრევა“.

სვან. —.

ქართული **ნელ-** ფუძის შესატყვისი მეგრული **ნარ-** გადაშენების პირასაა, მისი ადგილი დაიკავა **ნელ-** ფუძემ. საკუთრივ ზანური **ნარ-** ჩვეულებრივ მეტყველებაში არ ისმის, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რამდენიმე სპეციფიკურ გამოთქმას.

ს.-ქართვ. ***ნელ-** „ნელი, ნელება“ → ქართ. **ნელ-ი**, **ნელ-** : ზან. **ნარ-** ←***ნალ-**.

სვან. **ნენზ** || **ნენძ** „სოჭი“.

ქართ. **ნეძ-ი**¹.

ზან. (მეგრ.) **ლანჯ-ი** || **ლაჯ-ი** „იფანი, კობიტი“.

ქართულში **ნეძ-ი** დაკარგულია, მაგრამ მეგრულ-ჭანურს შემოუნახავს **ნეძ-** „კაკალი“ სიტყვაში, ხოლო საკუთრივ ზანური სახეობა **ლაჯ-ი** → || **ლანჯ-ი** „იფანი, კობიტი“ ლექსემაში ჩანს (ქართ. **ნ** : ზან. **ლ**, ქართ. **ე** : ზან. **ა**, ქართ. **ძ** : ზან. **ჯ**).

ყურადღებას იქცევს სვანურში **ძ** → **ჯ** → **ძ** || **ზ** გადასვლა-, რაც არაიშვიათად დასტურდება (იხ. § 23).

ს.-ქართვ. ***ნეძ-** „სოჭი, კობიტი“ → ქართ. **ნეძ-ი**¹ : ზან. **ლაჯ-ი** → || **ლანჯ-ი** : სვან. **ნენზ** || **ნენძ** ←***ნეჯ-**.

სვან. **ნესგ**², კუახ-**ნესგ**, კნინ. კუახ-**ნესგ-ილ** „გოგრა, კვანი“.

ქართ. **ნესტ-**, **ნესვ-ი**, **ნეს-ოვ-ანი** „ნესვის ბოსტანი“.

ზან. —.

საერთოქართველური **ნესტ-** არქეტიპის შესატყვისი სვანური ერთეული შემონახულია კომპოზიტური შედგენილობის კუახ-**ნესგ** სიტყვაში — ქართ. **ნესტ-** : სვან. ***ნესგტ** → **ნესგ**.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საყურადღებოა ქართ. **ს** : სვან. **სგ** (←***სქ**) შეფარდება, რისი დამადასტურებელი არაერთი მაგალითი მოძიებულია ჩვენ მიერ (იხ. აქვე, § 25.).

ს.-ქართვ. ***ნესტ-** „ნესვი“ → ქართ. **ნესვ-ი** : სვან. **ნესგ** ← **ნესქტ**.

ს.-ქართვ. ***ნესტ-** არქეტიპს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. **ნარს** „კიტრი“, აფხაზ. **ა-ნაშა** „კიტრი“, ადიღ. **ნაშ** „ნესვი“...

ქართ. **ნესტარ-ი**.
ზან. (მეგრ.) **ნეშთერ-ი** „შაშარი“.
სვან. —.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ქართ. **ნესტარ-ი** ← ***ნესთარ-ი** (შდრ. **შთ-ენ-ა** → **ნა-შთ-ი**, მაგრამ **ნე-შტ-ი** ← **ნე-შთ-ი**), შდრ. ჰან. **ნო-სთონ-ი**.
თითქოსდა უჩვეულო ქართ. **სთ** : ზან. **შთ** შესატყვისობას ეპარალელ-
ლება ქართ. **გვირისტი-ი** : ზან. **გურიშთ-ი** (ბ. ჰარაია).
ქართულ-ზანურში **სთ-/შთ-** ძირად გამოიყოფა, ხომ არ ჩანს იგივე
ძირი სვან. **შდ-გკ- || შტ-გკ-** „შერჭობა“ ზმნაში (**ხ-ე-შდ-კ-ენ-ი || ხ-ე-შტ-კ-
ენ-ი** „ესობა, ერჭობა“)?
ს.-ქართვ. ***ნე-სთ-არ-**, **სთ-** „შერჭობა“ → ქართ. **ნე-სთ-არ-ი** : ზან.
ნე-შთ-ერ-ი/ნო-სთონ-ი : სვან. **შდ-გკ- || შტ-გკ-(?)**.

სვან. **ნეფე** ზს., ქს. „მეფე“.
ქართ. **მეფე**.
ზან. **მაფა** „მეფე“, **მაფა-წყუ** (ტობ. სამეგრელოში), **მაფა-წყარ-ი**
(ტობ. ლაზეთში) „მეფე-წყარო“.
სვანური **ნეფე** არ მიიჩნევა ქართულიდან ნასესხებ სიტყვად. გამოი-
რიცხება სვან. **ნეფე** „მეფე“: ქართ. **ნეფე** მიმართებაც, რადგანაც ქარ-
თულ **ნ ე ე ე**-ში **ნ-** დამოუკიდებელი პრეფიქსია (შდრ. ქართ. **ნ-ე-ფ-ე/ს-ე-
ფ-ე/მ-ე-ფ-ე**), ხოლო სვანური თავკიდური **ნ** ფონეტიკურ ნიადაგზეა გაჩენი-
ლი — **მ** → **ნ** : ***მ ე ე ე** → **ნ ე ე ე**, ***მ ა ხ ე** → **ნ ა ხ ე || ნ ა ხ ე** :
ქართ. **მ ა ხ ე...** (იხ. აქვე, § 8. **მ** → **ნ**).
ამრიგად, საერთოქართველურ დონეზე აღდგება **მეფე** როგორც და-
მოუკიდებელი ლექსიკური ერთეული. სხვა საკითხია მისი მიმართება **მე-
უ-ფ-ე, ს-უ-ფ-ევ-ა** (გ. კლიმოვი), **ნ-ე-ფ-ე/ს-ე-ფ-ე** სიტყვებთან (შდრ. **უ-ფ-
ალ-ი**)...
ს.-ქართვ. ***მ-ე-ფ-ე** → ქართ. **მ-ე-ფ-ე** : ზან. **მ-ა-ფ-ა** : სვან. **ნ-ე-ფ-ე**
← ***მ-ე-ფ-ე**.

სვან. **ნეც-ინ** ზს., ქს. „წვრილი“ (მპ-**ნცინ-ე, ხ-ო-ნცინ-ა**).
ქართ. **ნეც-**, და-**ნეც-უ-ა || და-ნეც-ვ-ა** „პურის დამტვრევა; დამტვრე-
ვა (საბა)“.
ზან. —.
მნიშვნელოვანია **-ინ** სუფიქსის პოზიტივობა სვანურ ზედსართავ სა-
ხელში (შდრ. **ჭუინელ** „ძველი“ ← ***ჭუელ-ინ** : ქართ. **ძუელ-ი**).
გამოყოფილი **ნეც-** ქართველური ფუძისთვის დამახასიათებელი იყო
წვრილად და მ ტ ვ რ ე ვ ი ს სემანტიკა.

ს.-ქართვ. ***ნეც**- „წვრილად მტვრევა“ → ქართ. **ნეც**, **ნეც**-ვა : სვან. **ნეც**-ინ.

სვან. **ნეშკა** ბზ., ლშხ., **ნეშკა** ბქ., ლნტ. „სხვენი“.
ქართ. **ნეჭა** „ჭილობი“, ინგილ., ქიზიყ. **ნეჭა** „სქელი მატერიის ჩამონაჭრებისაგან დაწნული საფენი“.
ზან. —.

ყურადღებას იქცევს სიბილანტური რიგის შესატყვისობა ქართ. **ჭ** : სვან. **შკ**, რომელიც უნდა განვიხილოთ ქართ. **ჭ** : სვან. **ჭკ**-ს შემდგომ განვითარებად (შდრ. ქართ. **ჭედ**- : ზან. **ჭკად**- : სვან. **შკად**- ←***ჭკედ**- ვ. თოფურია). ამდენად, უფრო ძველად სვანურში ***ნეჭკა** უნდა გვქონოდა.

ქართველურ ფუძეთა მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით, უძველესია „გადასაფარებელი“ გაგება, საიდანაც მივიღეთ „სხვენი“ სვანურში, „საფენი“ — ქართულში (შდრ. ქართ. **ჭერ**-ი).

ს.-ქართვ. ***ნეჭა** „გადასაფარებელი, საფენი“ → ქართ. **ნეჭა** : სვან. **ნეშკა** || **ნეშკა** ←***ნეჭკა**.

სვან. **ნკელ**- || **ნკელ**-, ხ-ე-**ნკელ**-ი ბზ., ლშხ., ხ-ე-**ნკელ**-ი ბქ., ხ-ე-**ნკელ**-ი ლნტ. „მომწყვდევა“.
ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ნკალ**-, გ^ნ-**ნკალ**-უ „გაეკვება“, გ^ო-**ნკალ**-ირ-ი „გაკვებილი“, ქაშგ-მ-ა-**ნკალ**-უ „მომემწყვდია“.

მეგრულსა და სვანურში ანლაუტური **ნ** ფონეტიკური დანართი ჩანს. მიუხედავად ქართულში შესაბამისი სიტყვის უქონლობისა, ადვილია ფუძის რეკონსტრუქცია. რამდენადაც სვანური **ე**- განზოგანება საერთოქართველურ **ე**-ს ასახავს (შდრ. ქართ. **ე** : ზან. **ა** : სვან. **ე**).

ს.-ქართვ. ***კელ**- „მომწყვდევა, გაკვებება“ → ქართ. — : ზან. **ნკალ**- ←***კალ**- : სვან. **ნკელ**- || **ნკელ**- ←***კელ**-.

ქართ. (ზ.-იმერ.) **ნოგა** „ხის ჭურჭელი, მეჯოგეები ხმარობენ ძროხის საწველად“, ლეჩხ. **ნურძა** (← ნურგა) „ძროხის საწველი ჭურჭელი“.

ზან. (მეგრ.) **ნგა** || **ნიგა** „ღურკი“.
სვან. —.

ს.-ქართვ. **ო**-ს ზანურში **გ/ი** შეეფარდება, რაც აიხსნება **ო** : **უ** → **გ/ი** პროცესით (გ. როგავა).

გურულ დიალექტში **ნიგა** „თუჯის თუნგი“ ზანურიდანაა შეთვისებული და სენაკურ **ნიგა**-ს ასახავს.

ს.-ქართვ. ***ნოგა**-ა „ხის ჭურჭელი, დურკი“ → ქართ. **ნოგა** → ||
ნურძა : ზან. **ნიგა** || ← **ნგა** ← ***ნუგა**.

ქართ. **ნოტ**-იო „წვიმიანი“, იმერ. **ნოსტ**-ვა „დანესტიანება“, მო-
ნოსტ-ა, გურ. **ნოსტ**-ო „ჩამდგარი ლორწოიანი წყალი“.

ზან. (მეგრ.) **ნოტ**-აფ-ი || **ნეტ**-აფ-ი || **ნიტ**-აფ-ი „წვეთვა“.

სვან. —.

წყლიანობა/სინესტეს გაგება უპრობლემოდ უკავშირდება მეგრულში
დადასტურებულ **წვეთა**-ს, რასაც ასევე წყლიანობა უდევს საფუძვლად.
იქნებ **წვეთვა** / **წვეთება** იძლეოდეს გასაგებს მთიულურ-გუდამაყ-
რული **ნოტო-ნოტო** „ნაწილ-ნაწილ“ სემანტიემისთვის, ეტიმოლოგიით
წვეთ - **წვეთა** დ.

მეგრული **ნოტ-აფ**-ი ქართულისთვის **ნოტ-ებ**-ა-ს ვარაუდობს, შდრ.
იმერული ზმნური **ნოსტ**-ვა. თუმცა დღეს პირიელი ზმნური ფორმები მე-
გრულიდან ჩვენ არ გვანსენდება.

ს.-ქართვ. ***ნოტ**- „წვიმიანობა, სინესტე“ → ქართ. **ნოტ**- → ||
ნოსტ-, **ნოტ**-იო : ზან. **ნოტ**-, **ნოტ**-აფ-ი → || **ნეტ**-აფ-ი → || **ნიტ**-აფ-ი.

სვან. **ნჩურ**- || **ნჩურ**-, **ნჩურ**-ი (ანუ-**ნჩურ**, ანუ-**ნჩურ**-ე, ანუ-
ნჩურ-ნ-ე) „ძნებად კრავს, კონავს“.

ქართ. (ქართლ.) **მცვერ**-, **მცვერ**-ევ-ა || **ცრ**-ევ-ა „მოკრეფილ ვენახ-
ში ან მოწეულ ყანაში ჭირნახულის ნარჩენების ძებნა, გროვება“.

ზან. —.

ანლაუტური **ნ** სვანურში ქართულ **მ**-ს შეეფარდება. სვანური
ნჩურ- ქართულისთვის **მცვერ**- ურედუქციო ფუძეს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. ***მ-ცურ**- „ძნებადშეკვრა, გროვება“ → ქართ. **მცვრ**- ||
← **მცრ-ევ** : სვან. **ნჩურ**- → || **ნჩურ**-.

სვან. **ნენძგ** „ნისკარტი“.

ქართ. **დინგი**.

ზან. (მეგრ.) **ნიძგ**-ი || **ნიძგ**-ი → || **ნიძგვ**-ი „ნისკარტი“.

ფუძეთა ერთიანობა ეჭვს არ იწვევს, თუ დავუშვებთ, რომ ქართულ-
ში ისტორიულად **ნიძგ**-ი უფრო ძველი სახეობა არსებობდა, საიდანაც
საურთიერთო მეტათეზისის (სუბსტიტუციის) გზით **დინგ**-ი მივიღეთ —
***ნიძგ**-ი → **დინგ**-ი. მსგავსი პროცესი გავრცელებულია ქართულში,
შდრ.: **კუზი** → || **ზუკი** (საბა), **კვნესა** → || **სნეკვა** (საბა), თუშ. **ნიუი**

← **ჟინი**, იმერ. **ნოჟვა** ← **ჟონვა**, ქიზ. **ჟუდი** ← **დუჟი**, კახ., მოხ., ფშ.
განიჟება ← **გაჟინება**, რაჭ. **ლისა** ← **სილა**, ზ. იმერ. **თანჩა** ← **ჩანთა**...
 ნავარაუდები **ნიდგ**- არქეტიპის უპირატესობაზე **ნი**- ფუძეს შეზრდი-
 ლი პრეფიქსიც მიუთითებს — **ნი-დგ**- (შდრ. **ნი-დაყვი**-ი || **დაყვი**-ი, **ნი**-
 ძლაგ-ი, ძღვე-ა... ვ. თოფურია).
 ი. ყიფშიძეც მეგრულის ლექსიკონში **ნი**-ს ცალკე გამოყოფს — **ნი-ძგ-ი**.
 ქართულისთვის აღდგენილი **ნი-დგ**- ამოსავალია ზანურ-სვანური **ნი**-
ძგ-ისთვის — **ნი-დგ**- → **ნი-ძგ**- || **ნი-ნძგ**- (**დ** → **ძ**: ღვე-ს → || ძვე-ს, ზან.
 ძ-ჟ-ნ...).
 დაბოლოს, **სა-დგ-ის**-/**ო-დგ-იშ**-ის **დგ**- ხომ არ ჩანს ***ნი-დგ**-ში?
 ს.ქართვე. ***ნი-დგ**- „ნისკარტი“ → ქართ. **დინგ-ი** ← **ნი-დგ-ი** : ზან.
ნი-ძგ- || **ნი-ნძგ**- || **ნი-ნძგ-ვ**- ← ***ნი-დგ-ი** : სვან. **ნგნძგ** ← ***ნი-ძგ** ← ***ნი-დგ**.

სვან. **ძარ** ზს., **ძარ** ლშხ., **ძარ** → || **ძრ** ლნტ. „ვინ“.

ქართ. **ვი-ნ**, **ვი-ნა**, **ვი-ნა-დ**, **ვი-ნა-დთ-გან**.

ზან. **მი-** || **მი-ნ**, **მი-ნ-ეფ-ი** „ვინები“, **მი-ნ-ი** „ზოგი, ზოგიერთი“.

სვანურში გატარებულია დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესების მთელი წყება: 1. თავკიდური **ძ** ასახავს საერთოქართველურ **ვ**-ს — **ვ** → **ძ** (შდრ.: ქართ. **ცვ-ელ-ა** : სვან. **ცაძ-რა**, ქართ. **ზვავ-ი** : სვან. **ჟაჰ || ჟაძ...**); 2. ბოლოკიდური **ა** (ვინა) მოკვეცილია, მაგრამ არა უკვალოდ: **ი** → **ა/ა** უკუმიმართულების უმლაუტი სვანურში მომდევნო ემფატიკური **ა**-ს ზეგავლენით განხორციელდა, რაც მ. ქალდანის წესით აიხსნება; 3. ძირეული **ნ** ამ სიტყვაში შეცვლილია **რ** სონანტით, რაც შედეგია **ნ** → **რ** ისტორიული პროცესისა (იხ. § 12. **ნ** → **რ**).

ასე რომ, ს.-ქართვ. **ვი-ნ(ა)** არქეტიპმა შემდეგი სახის ცვალებები განიცადა სვანურში: ს.-ქართვ. **ვი-ნ(ა)** → სვან. ***განა** → **ძარა** → **ძარ** || **ძარ** || **ძრ**.

ს.-ქართვ. **ვი-ნ(ა)** „ვინ“ → ქართ. **ვი-ნ**, **ვი-ნა** : ზან. **მი** || ← **მი-ნ**, **მი-ნ(ი)** : სვან. **ძარ** || **ძრ** || **ძარ** ← ***ძარა** ← ***განა**.

ს.-ქართვ. **ვი-ნ(ა)**-ს შესატყვისებს ვუძებნით მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ბაცბ. **მენ** (← **მინა**), ჩაჩნ. **მინა** → || **მილა**, ინგ. **მალა** (← **მინა**) „ვინ“; კარ. **ჰემულ** → **ემუნ**, ტინდ. **იმალა** ← **იმანა**, ჭამ. **იმ** ← **იმან**, ბაგვ. **ჰემი** ← **ემი^ნ** ← **ემინ**, ბოთლ. **ენ^ჟ** ← **ეჟი^ნ** ← **ეჟინ**, ლოდ. **ეჟუ** ← **ეჟი^ნ** ← **ეჟინ**, ხვარშ. **ჰიბა** ← **იმა^ნ** ← **იმან** „ვინ“... ← წ.-დალ. **ი-მანა** || **ი-ჟანა** „ვინ“, შდრ. ს.-ნახ. **მინა** ← წ.-ნახ. ***ჟინა**.

სვან. **ძერ** ლშხ. „ერი“.

ქართ. **ერ-ი**, გურ.-იმერ. **რემ-ა** „ადამიანთა სიმრავლე“.

ზან. **ერ-ებ-ი** pluralia tantum (?) „დიდი ოჯახი“, **ო-რ-ან-ი** „მოდგმა“

სიტყვათა ამავე რიგში უნდა გაერთიანდეს **მ-რ-ევ-ლ-ი**, **მ-რ-ავ-ალ-ი** (ეთნონ. **ჰერ-ი** (ი. ჯავახიშვილი)). ლაშხური **ძ** მიღებულია **ჰ** → **ძ** პროცესით.

შედარებითი ანალიზი აჩვენებს, რომ ძირად გამოსაყოფია **-რ-** „სიმრავლის“ მნიშვნელობით. რომელსაც გენეტურად საერთო ძირები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში (შდრ. აფხაზ. **ა-რ** „ჯარი“...).

ს.-ქართვ. ***რ-ეჟ-**, **ე-რ-** „ერი, მრავალი“ → ქართ. **ე-რ-**ი, **რ-ემ-**ა, **მ-რ-ევ-**ლ-ი, **ჰერ-**ი-, **მ-რ-ავ-**ალ-ი : ზან. **ე-რ-**ებ-ი, **ო-რ-**ან-ი : სვან. **ფერ-**
←***ჰერ-** ←***ერ-**.

სვან. **ფენშ-ი** ბზ., „ნაზი, რბილი მატყლი“.

ქართ. (ქართლ.) **ლას-ა** „აბრეშუმის თხელი ქსელი; აპკი, გარსი“.

ზან. —.

სვანურ ფორმაში არაერთი დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესის კვალი შეიმჩნევა: **ლ** → **ფ** (შდრ. ქართ. **ლურჯ-**ი → სვან. **ფურჯ-**ი), **ა** → **გ** (შდრ. ქართ. **მატლ-** : სვან. **მეტ** : ზან. **მუნტურ-**...), ინლაუტური **ნ** ფონეტიკური ჩანართია (ს. ჟლენტი, მ. ქალდანი). ამდენად, ქართული **ლას-** ძირის თავდაპირველი სვანური შესატყვისი ***ლაშ-**ი ტიპისა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც ზემოთაღწერილი პროცესების შედეგად **ფენშ-ი** ალომორფი განვითარდა — ***ლაშ-ი** → ***აშ-ი** → **ფენშ-ი** : ქართ. **ლას-ა**.

სემანტიკის მხრივ ამოსავალია „**რ ბ ი ლ ი , თ ხ ე ლ ი მ ა ტ ყ ლ ი ს**“ შინაარსი.

ს.-ქართვ. ***ლას-** „რბილი, თხელი მატყლი“ → ქართ. **ლას-ა** : სვან.

ფენშ-ი ←***ლაშ-ი**.

ს.-ქართვ. ***ლას-** არქეტიპს კანონზომიერად შეესატყვისება აფხაზ.

ა-ლასა || **აღას** „მატყლი“...

პ

სვან. **პ-**, **პ-ენ-**, ხ-ე-**პ-ნ-**ი ((ო-ხ-ტ-**პ**, ა-ხ-პ-**პ**, ა-ხ-**პ-ენ-**ი) ბზ., ო-ხ-ტ-ე-**პ** ბქ., ო-ხ-ე-**პ**, ა-ხ-**პ-ენ-**ი ლზხ; ხ-ე-**პ-ენ-**ი (პ-ხ-ტ-ე-**პ**, ა-ხ-პ-**პ**-; პ-ხ-ე-**პ-ენ-**ი) ლნტ. „სკდება“.

ქართ. **პ-**, ა-**პ-ობ-**ს, გან-**პ-ებ-**ა „გახეთქვა, გაპობა“, გან-**პ-ებ-**ულ-ი „გახეთქილი, გაპობილი, გაყოფილი“.

ზან. —.

ქართ. გა პ ო ბ ა, გა ხ ე თ ქ ვ ა ~ სვან. ს კ დ ო მ ა სემანტიკურად ფარავს ერთმანეთს.

ს.-ქართვ. **პ-** „პობა, ხეთქვა“ → ქართ. **პ-** : სვან. **პ-**, **პ-ენ-**.

სვან. **პაშან** ბქ., **პარშან** ლნტ. „ძნებად შეკრული ნამკალის ზვინი“.

ქართ. (აჭარ.) **პასალ-**ი „ბოძი, პალო“.

ზან. —.

ქართველურ სემანტიკათა საერთოობა ეჭვს არ იწვევს.

სიტყვის აუსლაუტში შეინიშნება **ლ-**ს ნაზალიზაცია სვანურში — **ლ** → **ნ** (იხ. აქვე, § 5). სხვა მხრივ ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება დაცულია (ქართ. **ს** : სვან. **შ...**). ლენტეხურში **რ** ზედმეტია, ფონეტიკურად განვითარდა — **პაშან** → **პარშან**.

ს.-ქართვ. ***პას-აღ-** „ზვინი; ბოძი, პალო“ → ქართ. **პას-აღ-ი** : სვან. **პარშ-ან** || ← **პაშ-ან** ← ***პაშ-აღ**.

სვან. **პაშედ** ბზ., **პაშედუ** ბქ., **პაშტუ** ლნტ. „კიდურების კუნთი“.

ქართ. (ქიზიყ.) **პურტ-**ი „ნეკნების ქვემოთა გვერდი“.

ზან. —.

ქიზიყური **პურტ-ი** ისტორიული ***პუსთ-**ის გაგრძელებაა **სთ** → **სტ** → **რტ** ფონეტიკური საფეხურების გავლით (**პურტ-ი** ← ***პუსტ-ი** ← ***პუსთ-ი**).

ს.-ქართვ. **პუსთ-**ის სვანურში **პაშედ** უნდა მოეცა, ხოლო მომდევნო ეტაპზე უკანა მიმართულების უმლაუტის წესით **პაშედუ** განვითარდა:

პაშედ || **პაშიედ** → **პაშიედუ** → **პაშედუ** → || **პაშედ. ი** → **პა** → || **ა** მომდევნო **უ-**ს მიეწერება (მ. ქალდან).

ს.-ქართვ. ***პუსთ-** „ნეკნები, კიდურები“ → ქართ. **პურტ-ი** : სვან.

პაშედ || **პაშედუ** → || **პაშტუ**.

სვან. **პჷჷ** ზს., ლნტ. „მაჯლაჯუნა“.
ქართ. (რაჭ.) **ბეზ-ან-ი** „მსუქანი (ქათამი, გარეული ფრინველი)“, იმერ. **პოზან-ი** ← **ბეზ-ან-ი** „საკლავი პირუტყვის მუცლის ქონი“, ლეჩხ. **ბეზ-ან-ი** || **ბეზ-უნ-ა** „მიძიმე და მსხვილი“.

ზან. (ჭან.) **ბეჯ-ი** „სქელი, მსუქანი“, ი-**ბეჯ-ან-ენ** „სუქდება“, მეგრ. **ო-პინჯ-ინ-ან-ს**, **პინჯ-ალ-ი** „დიდი, აყლაყულა“.

სვანურში ძირად **პჷჷ** უნდა გამოიყოს; **-ჷ** (← **-ო**) საკუთრივ სვანური სუფიქსია, რომელსაც ფუნქციურად **-ან** შეესატყვისება ქართულში (**-ან**-ისთვის შდრ. **სუქ-ებ-ა** → (მ)**სუქ-ან-ი...**) და **-ალ**, **-ინ**, **-ან** ზანურში.

ე → **ჷ** სვანურში **ჷ**-ს მიეწერება — ***ბეჷ-ჷ** → **პჷჷ-ჷ** (მ. ქალღანი).

ს.-ქართვ. ***ბეზ-(ან-)** „მსხვილი, სქელი, ქონიანი“ → ქართ. **ბეზ-ან-ი** → || **ბეზ-ან-ი** : ზან. **ბეჯ-ი** || **ბეჯ-ან-** → || **პინჯ-** : სვან. **პჷჷ-ჷ** ← ***ბეჷ-ო**.

სვან. **ბენტე-** → || **პონტე-**, ხ-ე-**პენტე-** ბქ., ხ-ე-**პწნტე-** ბზ., ხ-ე-**პწნტე-** ლშხ., ხ-ე-**პონტე-** ლნტ. „ეწებება“ || ხ-ე-**ნტე-** „ეწებება“.

ქართ. **ტყებ-**, **ე-ტყებ-ებ-ა** „ეწებება“.

ზან. (მეგრ.) **რტყაბ-**, მიკა-ა-**რტყაბ-ჷ(ნ)** „ეტყებება, ეწებება“.

ქართულის **ე** განზოგანება ს.-ქართვ. **ე**-ს ასახავს, ამას ზანურის **ა**-ც უჭერს მხარს (ქართ. **ე** : ზან. **ა**), შდრ. ბქ. **ბენტე-**. ე. ი. **ე** → **ო** სვანურშია მომხდარი ძირისეული **პ**-ს ზეგავლენით: **ტყებ-** → **ბენტე-** → **პონტე-**. პარალელური **ნტე-** ძირი **-ებ(←-ებ)** სუფიქსს გამოგვაყოფინებს (იხ. § 39-40).

ს.-ქართვ. ***ტყებ-** „მიწებება“ → ქართ. **ტყებ-** : ზან. **რტყაბ-** ←

ტყაბ- : სვან. **ბენტე-** → || **პონტე-** || **პწნტე** || **პონტე-**, **ნტე-**.

სვან. **ბეჷ-ჷ** || **პჷჷ-ჷ** || **პიჷ** || **პიჷ-ჷ**, ხ-ე-**ბეჷ-ენ-ი** ზს., ლშხ., ხ-ე-**ბეჷ-ჷ-ენ-ი** ლნტ. „ემალება“, ხ-ა-**პიჷ** ზს., ხ-ა-**პიჷ-ჷ** ლშხ., ლნტ. „დამალულია“, ლა-**პჷჷ** ბზ., ლა-**პაჷ** ბქ., ლა-**ბეჷ-ჷ** ლშხ., ლა-**პჷჷ-ჷ** ლნტ. „სამალი, დასამალავი“, ლჷ-**ბეჷ-ჷ-ენ-ი** ზს., ლშხ., ლგ-**ბეჷ-ჷ-ენ-ი** ლნტ. „დამალული“.

ქართ. **პარ-**, გა-**პარ-ვ-ა**; ი-**პარ-ებ-ა**, მი-ი-**პარ-ებ-ა**.

ზან. —

ზანურის დიალექტებში ეს ფუძე არ არის გამოვლენილი. რაც შეეხება ქართულ-სვანურ ფუძეთა მიმართებას, საცნაურია სემანტიკურ-მატერიალური სიახლოვე; ახსნას ითხოვს აუსლაუტური **რ** : **ჷ** მიმართება — **პარ-** : **პაჷ-**, რომელიც სხვაგანაც დასტურდება, შდრ. ქართ. მ-წყერ-ი : სვან. შყაჷ-ჷ ზს., ლნტ., შყეჷ-ჷ ლშხ. „მწყერი“. **რ** : **ჷ** შეფარდება ლოგიკურად ჯდება **რ** : **შ** (ბურ- : ბუშ, კვერ- : კუწი-ი...), **ლ** : **შ** მიმართება-

თა საერთო სურათში. ჩვენი აზრით, აქ და სხვაგან გამოვლენილი **რ** : **ჟ** იგივე ქართ. **რ** : სვან **შ** შესატყვისობაა, რომელიც **ჟ**-ს წინა პოზიციაში **რ** : **ჟ**-დ გვევლინება, ე. ი. **შ** → **ჟ** სვანურში **ჟ**-ს მიეწერება. საზოგადოდ კი უნდა ითქვას, რომ სვანურისთვის ბუნებრივია **რ/შ** (ტენტერ/ტენტეშ), **რ/ს** (ფანტქირ/ფანტქის) სუბსტიტუცია.

ს.-ქართვ. *პარ- „(გა)პარვა, მალვა“ → ქართ. **პარ-** : სვან. **პიჟ-ჟ-** || **პიჟ-** || **პეჟ-(ჟ-)** || **პჟჟ-(ჟ-)** ←*პარ-.

სვან. **პიტ** ზს., ქს. 1. „კვერი“, 2. უშგ. „ლუკმა-პური“.
ქართ. (მთიულ.) **ფათ-ილ-ე**, ქიზიყ., ფერეიდნ. **ფათ-ირ-ი** „გამომცხვარი პატარა მრგვალი პური“.

ზან. «**ფურთ-ინ-ა**» „ერთგვარი პური“.

საინტერესოა **ფ — თ** → || **პ — ტ** სუბსტიტუცია ქართველურ ენებში (შდრ. **ფრ-ენ-ა** : სვან. **პერ-** „id“, **ტეფ-** || **თბ-...**).

ქართული **ა**-ს შესატყვისად **ი** სვანურში ალბათ **გ**-სგან განვითარდა — **ა** → **გ** → **ი**. გადასვლის მექანიზმი არ არის ნათელი. ზანური ეკვივალენტი სვანურშია შემონახული, შდრ. **ფურთ-ინ-ა** ბზ., ლშხ.

ს.-ქართვ. *ფათ- „გამომცხვარი კვერი“ → ქართ. **ფათ-ილ-ე** || **ფათ-ირ-ი** : ზან. **ფურთ-ინ-ა** ←*ფათ-ინ-ა : სვან. **პიტ** ←*ფათ.

ქართ. **პიტალ-ი/ო** „სალი, მაგარი კლდე“.

ზან. «**პეტრ-ა**».

სვან. —.

ვარაუდის სახით გამოვთქვამთ მოსაზრებას **პეტრა**-ს ციხის ქართული წარმომავლობის შესახებ. კერძოდ, მისი საყრდენი ფუძე უნდა ყოფილიყო ქართ. **პიტალ-** (**პი-ტალ-**, შდრ. **ტალ-** „ქვა“) ფორმის ზანური **რ** (**ლ** → **რ**) ვიბრანტიანი ალომორფი — **პიტალ-** : ზან. ***პიტორ-**, ამ უკანასკნელისგან **პეტრ-ა** მივიღეთ **ა** მატოპონიმებელი აფიქსის ზეგავლენით — **პიტორ-ა** → **პიტრ-ა** → **პეტრა**, **ი** → **ე** ზანურში ბუნებრივია **ა**-ს წინა პოზიციაში: ქართ. **რიყ-ე** : ზან. ***რიყ-ა** → **რეყ-ა** || **რეყ-ა**, ქართ. **წვიმ-ა** : ზან. **ჭვიმ-ა** → **ჭვემ-ა...** საკითხის ამგვარად განხილვა გამოირიცხავს **პეტრა**-ს ბერძნულ წარმომავლობას. არ გამოირიცხება საკუთრივ ბერძნული **პეტრა**-ს ქართველური ეტიმოლოგია.

ქართ. **პრაწ**-, **პრაწ**-ვა „დაჭყეტა (თვალის)“, **პრაწ**-ავ-ს „დააჭყეტს თვალეbs“, **პრაწ**-ია.

ზან. (მეგრ.) **პირჭ**-, **პირჭ**-ინ-ი (თოლიში) „დაჭყეტა (თვალის), თოლ-**პირჭ**-ალ-ი „თვალდაპრაწული“, უ-**პირჭ**-ან-ს „დაჭყეტილი აქვს“, ო-**პირჭ**-ინ-უ-ან-ს „პრაწავს“.

სვან. —.

სემანტიკური იდენტურობა ქართულსა და ზანურში ადვილი დასანახია; **პრაწ**-/**პირჭ**- ორივეგან უმთავრესად თ ვ ა ლ თ ა ნ მიმართებაში იხმარება, და თ ვ ა ლ დ ა ჭ ყ ე ტ ა ს აღნიშნავს.

ასახსნელია ქართ. ა : ზან. ი ხმოვანიმიმართება. ვფიქრობთ, ბგერათშესატყვისობის დარღვევა გამოწვეულია ფუძის სიმბოლიკური აგებულებით; თანაც გასათვალისწინებელია **პრ** თანმიმდევრობის შეუძლებლობა მეგრულში, რადგანაც აქ თანხმოვანი + სონანტი თანმიმდევრობა აკრძალულია. ჩვენს შემთხვევაში ი შეიძლება სულაც **პრ** თანმიმდევრობის ბგერათგასაყარს წარმოადგენდეს.

ს.-ქართვ. ***პრაწ**- „პრაწვა (თვალის), დაჭყეტა“ → ქართ. **პრაწ**- : ზან. **პირჭ**- ←***პროჭ**- (?).

სვან. **ბტყ-ენ**-, ა-**ბტყ-ენ**-ე ქს. „აბრტყელებს“, ლი-**ბტყ-ენ**-ე ბქ., „აბრტყელება“.

ქართ. **ბტყ-ელ-ი**, ძვ. ქ. **პრტყ-ელ-ი**, ა-**ბრტყ-ელ-ებ-ს**, სი-**ბრტყ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **ბირტყ-ა** „ბრტყელი“, ლა-**პარტყ-ია** „ბრტყელი“.

სვანურში სახელური ფუძე არ ჩანს (დაკარგულა?). ზმნური **ბტყ-ენ**-ფორმალურად ახლო დგას ქართულის გლოტალიზებულ ალომორფებთან: **პრტყ-ელ-ი**, სი-**ბტყ-ე**, მო-უ-**პრტყელ-ე** (საბა). ზანურში ა/ი ხმოვანი პროთეტულია; **ბრ**-ს დასაძლევად არის გაჩენილი — **ბრ** → **ბირ**-/**პარ**- (?).

ს.-ქართვ. ***ბრტყ**-, ***ბტყ-ელ**- „სიბრტყე, ბრტყელი“ → ქართ.

ბრტყ-ელ-ი → || **პრტყ-ელ-ი**, სი-**ბრტყ-ე** → სი-**პრტყ-ე**, **ბრტყ-ელ**- → || **პრტყ-ელ**- : ზან. **ბირტყ-ა**, **პარტყ-** : სვან. **ბტყ-ენ**- ←***ბრტყ-ენ**-.

სვან. **პუშ** ქს. „ერთგვარი საჭმელი ბალახი“.

ქართ. **პურ-ი**.

ზან. —.

აუსლაუტში ქართ. რ : სვან. შ ოპოზიცია არ არის უნიკალური, შდრ. სვან. **კუწში** : ქართ. **კვერ-ი**...

ს.-ქართვ. ***პურ**- „ხორბალი, პური“ → ქართ. **პურ-ი** : სვან. **პუშ**.

უ

სვან. **უაგ-** → || **უგ-**, ლა-**უგ-**ღვრ ბზ., ლა-**უაგ-**წრ ბქ., ლა-**უგ-**იარ ლშხ., ლა-**უაგ-**არ ლნტ. „ბილწი, უწმინდური, ურჯულო“; ლგ-**უაგ** ზს., ლნტ., ლგ-**უაგ** ლშხ. „ბინძური, წაბილწული“.

ქართ. **ძაგ-**, **ძაგ-**ებ-ა, მო-**ძაგ-**ე, სა-**ძაგ-**ელ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჯოგ-**, ბ-**ჯოგ-**უ(ნ) „მძულს“, გო-**ჯოგ-**ელ-ი „შეძულებული“, გასა-**ჯოგ-**ე „შესაზიზღებელი“, ჭან. **ჯუგ-** || **ნჯუგ-** „შეზიზღება“.

სვანური ფორმები აგებულებით და შინაარსობრივ ქართულ სა-**ძაგ-**ელ- სიტყვასთან დგანან ახლოს. ყურადღებას იქცევს იმერულ დიალექტში დადასტურებული მა-**ძუგ-**ი „ბინძური, წაბილწული“, რომელიც გვაფიქრებინებს, რომ ქართულში ისტორიულად **ძაგ-**ის გვერდით **ძუგ-** ალომორფიც არსებობდა (შდრ. ჭან. **ჯუგ-**). იგი **ძულ-** (სი-ძულ-ვ-ილ-ი, მ-ძულ-ს) სინონიმურმა ფუძემ გამოდევნა.

სვანურში **უაგ-** || **უაგ-** || **უგ-** ზმნური ფუძე არ არის გამოვლენილი. არსებობს მცდელობა სვან. **უაგ-** „მოწამვლა“, **უაგ** „წამალი“ დაუკავშირდეს ქართ.-ზან. **ძაგ-/ჯოგ-** ძირებს (გ. კლიმოვი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე), რაც არ მიგვაჩნია მართებულად (**უაგ** „წამალი“, **უაგ-** „წამლობა, მოწამვლა“ სიტყვის შესატყვისებისთვის იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. ***ძაგ-/ძუგ-** „შეზიზღება, შეძულება; საძაგელი, ბილწი“ → ქართ. **ძაგ-**, მო-**ძაგ-**ე, სა-**ძაგ-**ელ-ი, მა-**ძუგ-**ი : ზან. **ჯოგ-**, გო-**ჯოგ-**ელ-ი, **ჯუგ-** → || **ნჯუგ-** : სვან. **უაგ-** → || **უაგ-** || **უგ-** ← ***ჯაგ-**.

სვან. **უაგ** ზს., ლნტ. **უაგ** ლშხ. || **უაგ-წრ** || **უაგ-არ** „წამალი“, ხ-ა-**უაგ-**ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ა-**უაგ-**ენ-ე ლნტ. „უწამლებს, მოარჩენს“, ა-**უაგ-გრ-**ე (ოთ-უაგ-არ) ბზ., ა-**უაგ-გრ-**ი ბქ. „წამლავს“.

ქართ. **ძეგუ-**ი „ბუჩქი, ჩირგვი“, რაჭ. **ძიგვ-**ა „წმინდა ბალახი“, იმერ. **ძეგვ-**ე „ეკალი“.

ზან. **ჯაგ-ი** || **ჯაგვ-ი** „წვრილი ჩირგვი“, **ჯაგ-ო** „ბუჩქნარი“.

ქართ. **ძეგუ-** : ზან. **ჯაგვ-** დაკავშირება სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილიცაა და გაზიარებულიც (კ. დანელია; ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). ჩვენი აზრით, აქვე შემოდის სვან. **უაგ-** || **უაგ-** „წამალი“, „წამლობა“. სვანურში, ისევე როგორც სხვა ქართველურ ენებში, უწინარესია ბალახის მნიშვნელობა, საიდანაც განვითარდა წამალი/მოწამვლა სემანტემა (შდრ. ქართ. წამალ-ი „ბალახი“ → წამალ-ი → || მოწამვლა || უწამლებს, მოარჩენს (გ. როგავა), რუს. **травя** → **отравя** || **травить**).

სვანურში ფუძის აუსლაუტი გამარტივებულია, დაიკარგა **უ**, რომელმაც კვალ დატოვა **ე** → **ჲ** || უკუშემლაუტის სახით (მ. ქალდანი) — ქართ. **ძეგუ-** : სვან. ***ჯეგუ-** → ***უაგუ-** → **უაგ-**||**უაგ-**.

ს.-ქართვ. ***ძევჴ**- „ბალახი, ბუჩქი“ → ქართ. **ძევჴ** → || **ძიგვ-ა** ||
ძიგვ-ე : ზან. **ჯაგვ-ი** → || **ჯაგ-ი** || **ჯაგ-ო** : სვან. **ჟაგ** || **ჟაგ** ← ***ჯევჴ**.

სვან. **ჟაგ-გნ-** || **ჟგ-გნ-**, ა-**ჟგ-გნ-ე** „მარგლავს, თონის“, ლი-**ჟგ-გნ-ე** „მარგვლა“, ლგ-**ჟგ-გნ-ე** „გაწმენდილი, გამარგლული“, ლი-**ჟგ-გნ-ვლ** ბზ., ლი-**ჟგ-გნ-ელ** ბქ., ლი-**ჟგ-გნ-ვლ** ლშხ. „მარგვლის დროს“.

ქართ. **ძევჴ**, გამო-**ძევჴ**-ვა „გამოცეხვა“, სა-**ძიგვ**-ელ-ი (საბა)“.

ზან. —.

სემანტიკური ცვალემა შემდეგი მიმართულებით წარიმართა ქართველურ ენებში: **მარგვლა** → || **თონა** → **ლეწვა** || **ცეხვა** (შდრ. რუს. МОЛОТИТЬ „ლეწვა, ცეხვა, დარტყმა (→ თონა)“).

ფორმალური თვალსაზრისით, საინტერესოა ***ჯევჴ** → ***ჟაგჴ** → **ჟაგ** || **ჟგ**- პროცესი სვანურში (იხ. წინა მაგალითი).

ზანურში მოსალოდნელი ***ჯაგვ**- არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ძევჴ**- „თონა, მარგვლა; ცეხვა || ლეწვა“ → ქართ.

ძევჴ-, სა-**ძიგვ**-ელ-ი : სვან. **ჟაგ-გნ-** || **ჟგ-გნ-** ← ***ჯევჴ-გნ-**.

სვან. **ჟაგ** ზს., ლნტ., **ჟაგ** ლშხ. „ტიკი, ტიკჴორა“.

ქართ. **ძახ-**, **ძახ-ავ-ს**, **ძენ-ვი** ← ეტ. ნაძახევი (შდრ. **ჭარ-** „ჭრა“ → **ჭერ-**).

ზან. (მეგრ.) **ჯგხ-უ-ა** || **ჯიხ-უ-ა**, **ჯიხ-უნ-ს** „ტენის ხორცს ნაწლავში“, უ-**ჯგხ-ვ-ან-ს** „ჩატენილი აქვს“, ენო-**ჯგხ-ილ-ი** „ჩატენილი“.

გასარკვევია სვან. **ზიგ** „ტომარა“ ფუძის წარმომავლობა; სავარაუდოა მისი გენეტიკური კავშირი **ჟაგ**-თან — **ჟაგ** → ***ჟგგ** → **ზიგ**.

ქართველურ ფუძეთა სემანტიკური ერთიანობა არ არის საეჭვო. საყურადღებოა შეპირისპირების მატერიალური მხარე; კერძოდ, ქართ. **ხ** : სვან. **ჯ**. ამგვარ შეფარდებას სხვაგანაც შევხვდებით (შდრ. ქართ. **ლხვ-** (ებ-ა), გა-**ლხვ-ა** : სვან. **ლეგჴ** || **ლგჴ**- „ლხობა“ (ზ. ჴუმბურიძე)). მსგავს სიტუაციაში უძველესია სვანურის ვითარება, ე. ი. **ჯ** → **ხ** ქართულში.

ს.-ქართვ. ***ძაგ(ჴ)**- „ნაწლავი, ძეხვი; ტიკი; ძახვა, ტენა“ → ქართ.

ძახ-, **ძენ-ვი** : ზან. **ჯგხ-** → || **ჯიხ-** ← ***ჯოხ-** : **ჟაგ** || **ჟაგ** || **ზიგ** ← ***ჯაგ**.

სვან. **ჟეთხ** ლშხ., **ჟათხ** ბზ. „სახნისის პირველი კვალი“.

ქართ. **თერძ-**, მესხ. **თერძ-**ვა „მზრალად ხვანა“, მთიულ. ნა-**თერძ-**ი „კვლებს შორის დარჩენილი მოუხნავი მიწა“, **თერძ-**ულ-ი „ნათესი ჴნული

(საბა)“, ზ.-იმერ. ა-**თერძ**-ვა „დაუმუშავებელი მიწის პირველხვნა“, ქვ. აჭარ. გა-**თერძ**-ვა „ყამირის გატეხა; შეთოხნა ან მოხვნა“.

ზან. (მეგრ.) **თანჯ**-, **თანჯ**-უ-ა „საზღვრის მიჩენა“, **თანჯ**-უნ-ს „სა-ზღვარს ავლებს“, სა-**თანჯ**-ო (ტობ.).

თერძ- ფუძეს ზანურში შესატყვისად **თარჯ**- უნდა მიეცა; გვაქვს კი-დევატ საბასთან **თარჯ**- ზმნური, ხოლო იმერ., ლეჩხ. სახელური **თარჯ**-ი „საზღვარი ტყეში“ ფუძეების სახით. ქართულმა **თარჯ**- მაშინ შეითვისა, როცა ჩქამიერთა წინ **რ** → **ნ** გადასვლა არ ფუნქციონირებდა ზანურში. უადგილო არ უნდა იყოს ტობ. **თერჯ-ოლ-ა**-ს მოხმობა ამ კონტექსტში. **თერჯ**- მაშინდელია, როცა **ე** → **ა** გადასვლა არ მოქმედებდა ზანურში — **თერძ**- → **თერჯ**- → **თარჯ**- || **თანჯ**-.

სვანური **ჟეთხ** მიღებულია რთული ფონეტიკური პროცესების გავლით. ბოლოკიდური ხ განვითარებულია (**ჟეთ**- → **ჟეთხ**, შდრ. **ჭაფურ**- || **ჭაფხური** „ბალახი სამყურა“, **ვაცვაც-ი** → **ვესკაცხ...**) მას შემდეგ, რაც ***თერჟ**-ისაგან საურთიერთო მეტათეზისის გზით **ჟერთ**- || **ჟეთ**- გაჩნდა — **თერჟ**- → **ჟერთ**- || **ჟეთ**- → **ჟეთხ** || **ჟანთხ**.

ს.-ქართვ. ***თერძ**- „პირველხვნა; საზღვრის მიჩენა კვალის გავლებით“ → ქართ. **თერძ**-, ნა-**თერძ**-ი, **თერძ**-ულ-ი : ზან. **თარჯ**- → || **თანჯ**- : სვან. **ჟეთხ** → || **ჟანთხ** ←***ჟეთ**- ||***თერჟ**- ←***თერჟ**-.

ს.-ქართვ. ***თერძ**- (←***დ-ერძ**-) ფორმის კანონზომიერი შესატყვისებია: ბეჟიტ. დი-**ზ**-ალ, დარგ. ბა-**ც**-ის, ლაკ. ლი-**სა**-უნ, ლეზგ. **ცა**-უნ, არჩიბ. დე-**ზ**-, თაბ. უ-**რძ**-უზ, ალ. უ-**ზ**-ას, რუთ. დე-**ზ**-ეს, ხინ. **წ**-ილი ← **ძ**-ილი, კრიწ. დი-**ზ**-აზ, უდ. ე-**ზ**- „ხვნა“...

სვან. **ჟედუ**-, ხ-ა-**ჟედ**-უნ-ე ბზ., ლშხ., ხ-ა-მ-**ჟედ**-ი ბქ., ხ-ა-**ჟოდ**-ნ-ე ლნტ. „მომარაგებს“, „უზრუნველყოფს“, ი-**ჟედ**-უნ-ე ბზ., ი-**ჟედუ**-ან-ე ლშხ. „იმარაგებს“, ლე-მ-**ჟედუ**-ი ბზ., ლე-მ-**ჟედ**-ი ბქ., ლე-**ჟოდ**-ნ-ე ლნტ. „უზრუნველსაყოფი“.

ქართ. **ზღავ**-, **ზღავ**-ს, სა-**ზღა(ვ)**-ურ-ი, **ზღვ-ევ**-ა, სა-**ზღვ-ევ**-ი, მი-უ-**ზღ**-ო, ი-**ზღვ**-ი-ა.

ზან. —.

ქართველურ ფუძეთა სტრუქტურული ერთიანობა თვალსაჩინოა. შინაარსობრივ ქართულ და ზღვევასთან (თავს იზღვევს, და-აზღვიან) ძალიან ახლოს დგას სვანური უზრუნველყოფა, უზრუნველსაყოფი-დასაზღვევი.

ს.-ქართვ. ***ზღა-უ**- „უზრუნველყოფა, დაზღვევა“ → ქართ. **ზღავ**- || **ზღვ-ევ** || **ზღვ-ივ** : სვან. **ჟედუ**- → || **ჟედ**- || **ჟდ**.

სვან. **ჟირ-** || **ჟგრ-**, ხ-ე-**ჟრ-**ი (პთ-**ჟირ-**ი, პთ-**ჟირ-**ან) ზს. „უსველდება“, ხ-ე-**ჟრ-**ი „სწყალობს“ (ღერბეთ ხეჟრი „ღმერთი სწყალობს“), მგ-**ჟირ** „სველი, სისველე“, მგ-**ჟრ-**ი „შემცოდებელი“ ← ეტ. „შემწყალებელი“, ლე-**ჟრ-**ი „საცოდავი, საბრალო“ ← ეტ. სა-**წყალ-**ი, **ჟგრ-** „წყალობა“ ← ეტ. „წყალი“.

ქართ. **ზალ-ა** „შარავი, ვითარცა **წყალი**“, ფშ. **ზალ-ა** „წყალი, მარილიანი“.

ზან. (მეგრ.) **ჟვერ-ი** „სველი, წყლიანი“, **ჟვარ-უ-ა** || **ჟვარ-ჟვალ-ი** „წვეთება, წყლის სხმევა“, **ი-ჟვარ-ჟვალ-უ-(ნ)**, „სველდება, ასველებს“.

ქართველური ფუძეებისთვის ამოსავალი ეტიმონი წყალი და აქედან სისველე უნდა იყოს, საიდანაც სვანურში წყალობის, შეწყალება-შემცოდების მნიშვნელობა განვითარდა. მსგავსი მიმართებისთვის შდრ. ქართ. **წყალ-**ი → **წყალ-**ობა-ა, **შეწყალ-**ებ-ა, სა-**წყალ-**ი (ი. ჰავჭავაძე, ა. დირი), მეგრ. **ჰყოლ-** „წყალი“ → **ჰყოლ-**ობ-უ-ა „წყალობა“.

ფორმალური თვალსაზრისით საინტერესოა **ლ** → **რ** (იხ. § 6), **ა** → **გ** → || **ი** სვანურში, რაც ჩვეულებრივია.

ს.-ქართვ. ***ზალ-**(ა) „წყალი“ → ქართ. **ზალ-ა** : ზან. **ჟვერ-** || **ჟვარ-** ← ***ჟორ-**, **ჟვარ-ჟვალ-** (რედუბლ.) ← ***ჟორ-ჟოლ-** : სვან. **ჟირ-** ← **ჟგრ-** ← ***ჟალ-**.

სვან. **ჟიშხა**¹.

ქართ. (იმერ.) **ზისხა** „მეტად მწარე და ცუდი გემოსი“.

ზან. **ჟეშქ-ილ-ა** „ნიგვზის კაკლის გარეკანი“.

ქართული **ზისხა**-ს ზანური და სვანური ეკვივალენტები შემოინახეს დასავლურმა დიალექტებმა: სვანური, როგორც მოსალოდნელი იყო, რაჭულ კილოში შემოგვრჩა **ჟიშხა**-ს სახით, ხოლო მეგრული — მეზობელ იმერულში — ქართ. **ზისხა** : სვან. **ჟიშხა** : ზან. **ჟეშქ-ილ-ა** ← ***ჟიშხ-ილ-ა**¹ (ი → ე-სთვის ზანურში შდრ.: **წვიმა** : **ჭვემა**, **თიჯა** : **დეხა**...).

საერთოქართველური **ზისხა** არქეტიპის ამოსავალი მნიშვნელობა ნიგვზის კაკლის გარეკანის წვენიდან უნდა ყოფილიყო, რომელიც, როგორც ცნობილია, გამოირჩევა სიმწარითა და უგემურობით.

ს.-ქართვ. ***ზისხ-ა** „ნიგვზის კაკლის გარეკანის წვენი“ → ქართ. **ზისხა** : ზან. **ჟეშქ-ილ-ა** ← ***ჟიშხ-ილ-ა** : სვან. **ჟიშხა**.

¹ ხ → ქ-სთვის შდრ. მეგრ. **შხვა** → || ჰან. **ჩქვა** : ქართ. **სხვა**.

სვან. **ჟორ-** „გაბრუება“, ლგ-**ჟორ-**ე ბზ., ლშხ., ლგ-**ჟორ-**ე ბქ., ლნტ. „გაბრუებული, გონდაკარგული“.

ქართ. (გურ.) **ზორ-**, **ზორ-ვ-**, და-**ზორ-ვ-**, მო-**ზორ-ვ-**ა „ცემა“.
ზან. —.

ქართ. ცემა ~ სვან. გაბრუება სემანტიკური შესატყვის-სობისთვის კარგი პარალელი ჩანს მეგრული **ლახ-** „ცემა“ ძირის დისტრიბუცია — შდრ. ლახუა, ლახუნს „ცემს, გალახავს“ → გოლახირი „ნაცემი, ნაგვემი, გაბრუებული“, ლეხ-ი „ავადმყოფი“.

ს.-ქართვ. ***ზორ-** „ცემა“ → ქართ. **ზორ-** : სვან. **ჟორ-** → || **ჟორ-**.

სვან. **ჟრინ-ტ-** „წვეთი; ყლუბი“.

ქართ. (მთიულ., ხევს.) **ზრინ-ტი** „წვეთი“, ფშ. **ზრიმ-ლი** „ცხვარი, ნამი“.
ზან. —.

სვანური **ჟრინ-ტ-** ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისია ქართული **ზრინ-ტი**-ისა (ქართ. **ზ** : სვან. **ჟ**). ფშაური **ზრიმ-ლი** აჩვენებს, რომ ს.-ქართვ. ძირად **ზრიმ-** უნდა აღდგეს **მ** → **ნ** ასიმილაციურია მეზობელი **ტ**-ს გავლენით (შდრ. **წყურ-ტი** — **წყურ-ვ-ილ-ი**).

ს.-ქართვ. ***ზრიმ-ლ-** || ***ზრიმ-ტ-** „ცვარი, წვეთი, ნამი“ → ქართ. **ზრინ-ტი** ← ***ზრიმ-ტი**, **ზრიმ-ლი** : სვან. **ჟრინ-ტ** ← ***ჟრიმ-ტ-**.

სვან. **ჟჟუნ** ზს. „შურთხი“.

ქართ. (იმერ.) **ზერან-ი** „ფრინველია რომელიღაც“.

ზან. [**ჟრუნ-ი**].

სვანურში „ზედმეტი“ **ჟ**, რომელიც ქართული **რ**-ს შესატყვისი უნდა იყოს **რ** → **მ** → **ჟ** (იხ. § **რ** → **მ**) — ქართ. **ზერან-ი** : სვან. ***ჟერან-** → ***ჟემან** → ***ჟმან** || **ჟჟუნ**.

ქართული **ჟრუნ-ი** „შურთხი“ (საბა) შეიძლება ზანურიდან იყოს შეთვისებული, თუმცა ზანურ დიალექტებში ის არ დასტურდება.

ს.-ქართვ. ***ზერან-** „შურთხი“ → ქართ. **ზერან-ი** : ზან. **ჟრუნ-ი** ← ***ჟარუნ-ი** : სვან. **ჟჟუნ** ← ***ჟემან** ← ***ჟერან**.

სვან. **ჟჟინ-ა** ბზ., ლშხ. **ჟინ-ა** ბქ., ლნტ. „ძერა“.

ქართ. **ძერ-ა** || **ძერ-ი**.

ზან. [**ჯაჯ-ა-**], ჰან. **მ-ჯაჯ-ი** „ძერა“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა სპეციალისტთა ეჭვს არ იწვევს (გ. როგავა, ზ.სარჯველაძე). უფრო რთულად დგას სვანური ეკვივალენტის

საკითხი. ს.-ქართვ. ძერ-(ა)-სთან ახლოს დგას **ჟინ-ა** (←*ჯენ-ა ←*ჯერ-ა) ალომორფი. რაც შეეხება **ჟუნ-ა-ს**, იგი კონტამინირებული სახეობაა **ჟუნ** „შუროთი“ ფუძესთან — **ჟუნ** || **ჟინა** → **ჟუნა**.

ქართ. **რ** : სვან. **ნ** ბგერათშეფარდება ჩვეულებრივია (ქართ. **კარ-ი** : სვან. **კან** : ზან. **ხოჯ-ი**) და აიხსნება **რ** → **ნ** სპონტანური გადასვლით სვანურში (იხ. § 17. **რ** → **ნ**).

ს.-ქართვ. *ძერ-(ა) „ძერა“ → ქართ. ძერ-ი, ძერ-ა : ზან. ჯაჯ-ა, მ-ჯაჯ-ი : სვან. ჟინ-ა ←*ჯენ-ა ←*ჯერ-ა.

სვან. **ჟუმ-** || **ჟომ-**, სვან. ი-**ჟუმ-ი** (ო-ხ-**ჟომ-ჰნ**, პნ-**ჟომ-ან**, ენ-**ჟომ-ი**) ბზ., ბქ., ლშბ., ი-**ჟომ-ი** ლნტ. „იმლება“, ლი-**ჟუმ-ე** ზს., ლშბ., ლი-**ჟომ-ე** ლნტ. „დაშლა“ ა-**ჟუმ-ე** ზს., ლშბ., ა-**ჟომ-ე** ლნტ. „არღვევს“.

ქართ. **ზულ-** **ზულ-ეგ-ა** „ჩავარდნა“, და-**ზულ-ეგ-ა** „დაშლა“, მ-**ზულ-არ-ი** „მეწყერი (საბა)“.

ზან. (ჭან.) **ჟოლ-** || **ჟულ-**; მი-**ჟოლ-ე-რ-ე-ნ**, მი-**ჟულ-ე-ე-ნ** „გადავარდნილია“.

ჭანურში დადასტურებული **ო** || **უ** მონაცვლეობას (ზ. სარჯველაძე) ემატება სვანურის **ო** განმეორება, რაც ქართულში **ო** → **უ** ისტორიულ გადასვლას გულისხმობს.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საინტერესოა ქართ. **ლ** : ზან. **ლ** : სვან. **მ**. ცხადია, სვანურში მეორეულ ვითარებასთან გვაქვს საქმე — **ლ** → **მ**. ნასესხებ სიტყვათა ანალიზი ჩვენს ვარაუდს უფრო სარწმუნოს ხდის: ქართ. **ურდულ-ი** → სვან. **ჰურდუმ**, ქართ. **შურდულ-ი** → სვან. **შურდუმ**... იხ. § 4. **ლ** → **მ**.

ს.-ქართვ. *ზოლ- „ჩავარდნა, დარღვევა, დაშლა“ → ქართ. **ზულ-**, **ზულ-ეგ-ა**, მ-**ზულ-არ-ი** : ზან. **ჟოლ-** → || **ჟულ-** : სვან. **ჟომ-** → || **ჟუმ-** ←***ჟოლ-** (მდრ. ხუნძ. **ჟუნ-**, ანდ. **ზურ-დ-** „ჩამოცურება“: აფხაზ. აი-მგ-ჟრა „დაშლა“...).

სვან. **ჟჷლ-ინ-** || **ჟულ-ინ-**, ი-**ჟჷლ-ინ-ი** ბზ., ი-**ჟულ-ინ-ი** ბქ., ი-**ჟჷლ-ინ-ი** ლშბ. „გაჭენდება“; ლი-**ჟჷლ-ინ-ი** ბზ., ლი-**ჟულ-ინ-ი** ბქ., ლი-**ჟჷლ-ინ-ი** ლშბ. „ჭენება“.

ქართ. **ზრ-ინ-**, **ზრ-ინ-ვ-ა** „ჯართ დათქრიალება (საბა)“, ი-**ზრინ-ვ-ა** ქარავანმა და შემოგვიდგა უკანა (საბა)“.

ზან. —.

ქართულში რედუცირებულია ძირეული **უ**, რომელიც სვანურმა შემოგვინახა.

ქართველური **რ** სვანურში **ლ**-ში გადასულა, რაც არ არის ბაგისმი-
ერებთან მეზობლობით შეპირობებული, როგორც ამას სხვები ვარაუდო-
ბენ (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). **რ** → **ლ** ბაგისმიერთა გარეშეც
ხდება; შდრ. ***ჟურ-ინ**- → **ჟულ-ინ**- : **ზრ-ინ**-, სვან. **შაშაღ** ← ქართ.
შაშარ-ი (იხ. აქვე, § 16. **რ** → **ლ**).

ს.-ქართვ. ***ზურ-ინ**- „ჭენება“ → ქართ. **ზრინ-** : სვან. **ჟულ-ინ-** →
ჟულ-ინ- || **ჟულ-ინ-** ← ***ჟურ-ინ-**.

სვან. **ჟღაღრ-ღ** „აშკარად“.

ქართ. **ჟღავნ-**, ა-მ-**ჟღავნ**-ებ-ს, გა-მ-**ჟღავნ**-ებ-ულ-ი, მ-**ჟღავნ**-ებ-ა
„გაცხადება“.

ზან. —.

შესატყვისობათა იდენტურობა გასაგებია ფონემათა ამ რიგში
(ქართ. **ჟღ** : სვან. **ჟღ**).

ჟ-ს სიგრძე სვანურში **ჟ**-ს გაუჩინარების კვალი ჩანს (საკომპენსა-
ციო) — **ჟღაღრ-ღ** ← ***ჟღაჟერ-ღ** (**ღ** ბრუნვის ნიშანია).

ქართ. **ნ** : სვან. **რ** აიხსნება **ნ** → **რ** გადაბგერებით სვანურში (იხ.
§ 12. **ნ** → **რ**).

ს.-ქართვ. ***ჟღაჟ-ნ**- ← ***ზღაჟ-ნ**- „გამჟღავნება, გააშკარავება“ →
ქართ. მ-**ჟღავნ-** : სვან. **ჟღაღრ-ღ** (← ***ჟღაჟერ-ღ**).

სვან. **ჟღერ** „თავსხმა, კოკისპირული წვიმა, თქეში“.

ქართ. (იმერ.) **ზღველ-ა** „დიდი კოკისპირული წვიმა“.

ზან. (მეგრ.) **ზღვარ-ზღვალ-ი** „კოკისპირული წვიმა“ (პ. ჭარაია).

სვანურში **ჟ** დაკარგულია **ჟღჟერ** → **ჟღერ**; **ლ** → **რ** ერთობ ხში-
რია (იხ. § 6. **ლ** → **რ**). ლეჩხუმური **ჟღერ-ი** „დიდი წვიმა“ სვანიზმია.

ზანურში ფუძე გაორკეცებულია, ხოლო ისტორიული **ჟღ** → **ზღ**.

ს.-ქართვ. ***ზღჟელ-** „დიდი წვიმა“ → ქართ. **ზღველ-ა** : ზან.

ზღვარ-ზღვალ-ი (← ***ჟღვარ-ჟღვალ-ი**) : სვან. **ჟღერ** ← ***ჟღჟელ-**.

სვან. **ჟღიჟ-არ** || **ჟღიჟ-არ**, **ჟღიჟ-არ**-ბღიჟარ ბზ., **ჟღიჟ-არ**-
ბღიჟარ ლშ., **ჟღიჟ-არ**-ბღიჟარ ბქ., ლნტ. „ჭრელთვალება“.

ქართ. **ჟღალ-ი** „ჭრელი“; „შავ-მოწითლო (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ჟღარ-ი**, **ჟღარ**-თოლამი „ჭრელთვალება“.

სვანურში ძირად გამოიყოფა **ჟღიჟ**-, რომელიც **ა** → **ი** და **ლ** → **ჟ**
(იხ. § 3. **ლ** → **ჟ**) ფონეტიკურ პროცესებს გულისხმობს.

ს.-ქართვ. ***ჟღალ-** ←***ზღალ-** „ჭრელი, ჭრელთვალა“ → ქართ. **ჟღალ-**ი : ზან. **ჟღარ-**ი (←***ჟღორ-**ი) : სვან. **ჟღიჟ-** (←***ჟღაჟ-** ←***ჟღალ-**).

სვან. **ჟ(ღ)გრბ-**, ლგ-**ჟღგრბ-**ან ზს., ლგ-**ჟღგრბ-**ან ლშხ. „ჩასუქებულ-ლი, მსხვილი“.

ქართ. **ზორბ-**ა „მოსული, მსუქანი, წარმოსადეგი“.

ზან. **ჟვბ-**ჟ „გომბეშო“, მეგრ. გო-**ჟვბ-**ინ-აფ-ილ-ი „გასიებული“, **ჟვბ-**ალ-ი „ტლანქი; ზორბა“.

მიუხედავად იმისა, რომ ფუძე აშკარა სიმბოლიკური სახეობისაა, ქართველურ ენებს შორის დაცულია შესატყვისობა ქართ. **ზ** : ზან. **ჟ** : სვან. **ჟ(ღ)**, ქართ. **ა** : ზან. **ჟ** ← **ო**.

ამ დაკავშირებით ცხადი ხდება, რომ ზანური **ჟვბ-**ჟ „გომბეშო“ სიტყვის ფორმალურ-სემანტიკური თანხვედენა რუსულ **жаба**-სთან შემთხვევითი ფაქტია. წარმომავლობის თვალსაზრისით მათ საერთო არაფერი აქვთ¹. **ჟვბ-**ჟ ებითეტია იმ ბაყაყის სახეობისა, რომელიც მეტიმეტად გაბერილია (ქართ. გომბეშოსავით მსხვილი) — **ჟვბ-**ჟ გორდ-ი „გომბეშო“ → **ჟვბ-**ჟ „გომბეშო“. ე. ი. ეტიმოლოგიურად **ჟვბ-**ჟ გომბეშოს კი არ აღნიშნავდა, არამედ ზორბას, მსხვილს; შემდეგ ხდება **ჟვბ-**ჟ გომბეშოს ტოლფარდი სინონიმი. თავიდან ის მხოლოდ ატრიბუტული მსაზღვრელი იყო.

ს.-ქართვ. ***ზორბ-**ა „დიდი, მსხვილი, მსუქანი“ → ქართ. **ზორბ-**ა : ზან. **ჟვბ-**ჟ, **ჟვბ-** ←***ჟორბ-** : სვან. **ჟღგრბ-** ←***ჟორბ-**.

სვან. **ჟგჟ** „ძირმაგარას ძირი“.

ქართ. (ხევს.) **ზატყ-**ი „ძარღვბანი; ძარღვიანი ხორცი“.

ზან. —.

სვანურ-ქართულ ფუძეთა საერთო წარმომავლობაზე საუბარი შესაძლებელი ხდება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გამოვლენილ იქნა **ტ**-ს დაკარგვის არაერთი შემთხვევა კომპლექსებში. — შდრ.: ქართ. მ-ტკავ-ელ-: სვან. კამ-ილ (←**ტკავ-ელ-**); ქართ. **ტკებ-**ნ- || **ტკებ-**ნ- : სვან. კირბ- || კებ-ნ- (←**ტკებ-**ნ-); ქართ. **ტკეჩ-**ი : სვან. კეც- ბქ. || ← **ტკეც-** „წნელი, წნული“... (იხ. აქვე, § 33). ე. ი. სვან. **ჟგჟ** ←***ჟატყ**.

ეტიმონური მნიშვნელობა საერთოქართველურში ძარღვიანი - ს ა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***ზატყ-** „ძარღვიანი; ძარღვი (ძირმაგარას ძირი ძარღვი)“ → ქართ. **ზატყ-**ი : სვან. **ჟგჟ** ←***ჟატყ**.

¹ რუს. **жаба** სისველის აღმნიშვნელ ინდოევროპულ ძირს უკავშირდება (მ. ფასმერი).

რ

სვან. **რადვ** ბქ., **რადავ** ლშხ. „ნოყიერი“.

ქართ. **ნიადაგი-ი**.

ზან. —.

სვანური **ნ** → **რ** პროცესს აქაც გამოაჩენს (იხ. § **ნ** → **რ**). **ნია-** → **რა-** პრეფიქსად გამოიყოფა (**ნია-** პრეფიქსისთვის შდრ. გურ. **ნია-გავ-ი** (← **გავ-ს**) „გვარი, ნაირი“, **ნია-ღვარ-ი**, შდრ. **ღვარ-ი**, **და-ღვარ-ა...**).

ს.-ქართვ. ***ნ(ი)ა-დავ-** „ნოყიერი, ნიადაგი“ → ქართ. **ნია-დავ-ი** :

სვან. **რა-დვ** || **რა-დავ** ← ***ნა-დავ**.

სვან. **რავუ** ბქ., **რავუ** ლშხ. „მორყეული, დანგრევის პირას მისული (შენობა, ხილი...)“.

ქართ. **რევვ-** „დამტვრევა“, სა-**რევვ-ავ-ი** „მახე“.

ზან. (მეგრ.) **რავვ-ი** „ჩიტის საჭერი მახე“, **რავვ-ავ-ი/ა** „დარეგება“,

რავვ-ინ-ი „დაჯახება“, ჰან. **რავ-ი** ← **რავვ-ი**.

სვანურისთვის უფრო ძველ სახეობად **რევუ-** გვეჩვენება, საიდანაც **ე** → **ნ/ა** უმლაუტით, რომლის მიზეზიც მომდევნო **უ-** არის, მივიღეთ და-დასტურებული **რავუ** → || **რავუ**.

სვანურის სემანტიკა ბუნებრივია მეგრულისთვისაც, სადაც მოყანყა-ლებულ ნაგებობასაც **რავვ-ი** ჰქვია.

ს.-ქართვ. ***რევუ-** „დამტვრევა, დანგრევა, დაცემა“, „მახე“ → ქართ.

რევვ-, სა-**რევვ-ავ-ი** : ზან. **რავვ-ი** → || **რავ-ი**, **რავვ-** : სვან. **რავუ** → || **რავუ**.

სვან. **რავუ** ზს., **რევუ** ლშხ. „კურდღელი“.

ქართ. **არწივ-ი**.

ზან. **როჰო** „როჰო“.

ზანურ-სვანურ ფუძეთა ჩვენება ქართულისთვის ***არწივ-ი** სახეობის არქეფორმას გვაგარაუდებინებს — **არწივ-ი** ← ***არწივ-ი**: ზან. **როჰო** ← ***როჰივ-** : სვან. **რავუ** ← ***რავიუ**. ზანური შესატყვისი საერთოქართველური ***არწიუ-** ფორმისა ქართულს შემოუნახავს მნიშვნელობის სათანადო ცვლით: **არწივი** → **როჰო**.

სვანურის სემანტიკა ახსნას ითხოვს. **არწივი** → **კურდღელი** - ლი მიმართულებით მნიშვნელობის ცვლა ნაკლებსავარაუდოა. უფრო მოსალოდნელია საერთოქართველურში სინონიმური აღტერნაცია კონტექ-

სტების მიხედვით არწივი || რუხი, რაც მსოფლიოს არაერთ ენაში დასტურდება; სანიმუშოდ შდრ. ლათინური aquila „არწივი“ aquilus „რუხი“; სწორედ რუხი ფერის სემანტიკიდან ვითარდება სვანურში კურდღლის სემა — რუხი → კურდღელი. მნიშვნელობის ანალოგიური გადაწევისთვის შდრ. რუსული серый „რუხი“ → серый „კურდღელი“...

ს.-ქართვ. *რაწიჲ- „არწივი; რუხი“ → ქართ. არწივი-ი : ზან. რა-ჭო : სვან. რაჭჲ || რეჭჲ.

ს.-ქართვ. *რაწიჲ- ფორმის კანონზომიერი შესატყვისებია: ხუნძ. წაუჲ, ანდ. წაუნი, ბაგვ. წაუნი, ბოთლ. წაუნი, ლოდ. ცაუნი, კარატ. წაუნი, ტინდ. ცაუნე, ახვან. წაუნ, ჭამალ. წაუნი, ბეჟიტ. ცუჰა, დიდ. ცემ, ხვარშ. ცე⁶, ჰინუხ. ცომ, ჰუნზ. ცუ, დარგ. ჭა-ქა „არწივი“...

ქართულიდან არის შეთვისებული: სომხ. არცუი, ავესტ. arəzifya-; შდრ. ურარტული aršibini (გ. მელიქიშვილი).

სვან. რაგჲ- || რაგჲ-, ხა-რაგჲ-ნ-ე (ოთ-რაგჲ-ინ) ბზ., ლშხ. ხა-რაგჲ-ნ-ე (ოთ-რაგჲ-ინ) ბქ., ლნტ. „დაგვიანებს, დაყოვნებს“, ლი-რაგ-ე || ლი-რაგ-ე ბზ., ლშხ., ლი-რაგ-ე ბქ., ლნტ. „დაგვიანება, დაყოვნება“, ი-რაგ-ე ბზ., ლშხ., ი-რაგ-ე ბქ., ლნტ. „იგვიანებს“.

ქართ. გვ-, გვ-იან-ი, ა-გვ-იან-ებ-ს.

ზან. —

სვანური რაგჲ შედგენილი ფუძეა; ძირად გჲ- გამოიყოფა ისევე, როგორც ქართულში -გვ-იან- სიტყვაში. ხოლო რა- პრეფიქსი ბგერანაცვალთა ისტორიული რე-სი (რე-ქჲ-...), რომლის გადაბგერებაშიც (ე → ა → ა) ჲ-ს მიუძღვის „ბრალი“ (მ. ქალღანი) — *რე-გჲ- → *რა-გჲ- → რა-გჲ- || რა-გჲ-.

ს.-ქართვ. *გჲ- „დაგვიანება, დაყოვნება“ → ქართ. გვ-, გვ-იან- || გვ-იან-ი : სვან. რა-გჲ- || რა-გჲ-.

სვან. რბ-, ი-რბ-იელ ბზ., ი-რბ-იელ ბქ., ლშხ., ლნტ. „აცხობს“, მგ-რბ-იელ „მცხობელი“.

ქართ. რბ-, ე-რბ-ო.

ზან. —

ქართულში რბ- ზმნური ძირი დაკარგული ჩანს. მისი არსებობის კვალი სახელურ ე-რბ-ო-ში უნდა ვეძიოთ: სემანტიკისთვის შდრ. დუღ- „დუღილი“ → ნა-დუღ-ი; ე — ო კონფიქსი ჩანს ე-რდ-ო (იხ. აქვე), ე-ჩ-ო... სიტყვებშიც. „ცხობა“, „წვა“ → „ერბო“ წარმოება საერთო ძირიდან შეიძ-

ლება მოვიძიოთ მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ინგ. **დათ-** „წვა, ცხობა“ → **დათჿ** „ერბო“, „ზეთი“, „ცხიმი“.

ს.-ქართვ. ***რბ-** „ცხობა, წვა“ → ქართ. **რბ-**, ე-**რბ-**ო : სვან. **რბ-**.

სვან. **რდ-**, ლა-**რდ-**ა „სახლი; სამყოფი“, ა-**რდ-**ჟნ-ე „ამყოფებს“, ი-**რდ-**ჟნ-ე „იყოლიებს“, ლი-**რდ-**ე „ყოფნა“.

ქართ. **რდ-**, ე-**რდ-**ო „ზედა ბანი სახლისა“.

ზან. (მეგრ.) **რდ-** → **რთ-**, ო-**რთ-**ა „სამყოფი“, ჟინიშე **ო-რთ-**ა „ზენაარი, ზენაართ სამყოფი“, შდრ. ქიანაშ **ო-რთ-**ა.

ზან. ო-**რთ-**ა ← ო-**რდ-**ა ისევეა ნაწარმოები, როგორც სვანური ლა-**რდ-**ა; ო — ა დანიშნულების კონფიქსია — შდრ.: ო-**კრიბ-**ა ეტ. სა-**კრავ-**ე, კირიბ-ი „კრავი“, ო-**ნჯუ-**ა „სადამო“, **ნჯუ-**ალ-ა „ჭამა, ძოვა“ (გ. როგავა)... ო — ა უძველესი ზანური კონფიქსია და ქართულ **სა** — ე-ს შეესა-ტყვისება.

ქართულ-ზანურში ზმნური ძირი (სვანურის **რდ-**ს მაგვარი) დაკარგულია. რომ ისტორიულად არსებობდა, ამას ცხადყოფს ზან. ო-**რთ-**ა ← ო-**რდ-**ა, ქართ. ე-**რდ-**ო (შდრ. ე-**რბ-**ო, ე-**ჩ-**ო).

ს.-ქართვ. ***რდ-** „ყოფნა“, *ე-**რდ-**ო „სამყოფი“, → ქართ. **რდ-**, ე-**რდ-**ო : ზან. **რდ-**, ო-**რთ-**ა ← ო-**რდ-**ა : სვან. **რდ-**, ლა-**რდ-**ა.

სვან. **რესგჟ-** || **რსგჟ-**, ა-**რსგჟ-**ე ზს., ა-**რსგჟ-**ე ლშხ., ა-**რენსკჟ-**ე ლნტ. „სცემს, მოერევა, გალახავს“, ლი-**სრ-**ე „ჯობნა“, ათ-**სერ** „აჯობა“.

ქართ. **ჯჟ-**, ს-**ჯ-ობ-**ს ← *ს-**ჯჟ-**ებ-ს, მ-**ჯ-ობ-**ნ-ი ← *მ-**ჯჟ-**ებ-ნ-ი, უ-მ-**ჯ-ობ-**ე-ს-ი, **ჯ-ობ-** ← ***ჯჟ-**ებ-.

ზან. (მეგრ.) **ჯგ-ჯრ-ი** → || **ჯგ-ირ-ი**, კარგი“ (ეტ. „ნაჯობნი, ჯობნი-ლი“), უ-**ჯგ-უშ-ი** ← უ-**ჯგვ-იშ-ი** „უკეთესი“, ნო-**ჯგვ-**ე „ნაჯობნება“, რ-**ჯგ-**ინ-ა „ძლევა“, „მორევა“, ო-რ-**ჯგ-**ინ-ან-ს „აჯობებს“, „მორევა“, ჭან. უ-**ჯგ-**იშ-ი „უკეთესი“, ვ-ო-**ჯგ-**ინ-ამ „ვძლევ“, ვ-ო-**ჯგ-**ინ-ი „დავამარცხე“, „ვძლიე“.

შეპირისპირებაში ძირეულად უნდა ვცნოთ **ჯჟ-**, რომელმაც ქართულში მოგვცა **ჯობ-** ← **ჯჟ-**ებ-, შდრ. **შობ-**ა ← **შჟ-**ებ-ა.

ზანური ენის ჭანურ დიალექტში **ჟ** დაიკარგა **ჯგჟ-** → **ჯგ-**; მეგრულში **ჯგვ-** ზოგან შენარჩუნებულია — ნო-**ჯგვ-**ე, უ-**ჯგ-უ-**შ-ი ← უ-**ჯგვ-იშ-**ი, ჭან. უ-**ჯგ-იშ-**ი.

სვანურში ცვლილებები გაცილებით მეტია. აქ ს.-ქართვ. **ჯჟ-** არქიფორმას ჯერ ***ჯგჟ-** მოჰყვია, საიდანაც შემდგომ ***ძგჟ-** მივიღეთ, მოგვიანებით — **სგჟ-**. **სგჟ-** გართულებულია **რე-** ზმნური პრეფიქსით — **რე-სგჟ-** (შდრ. **რე-** : ა-**რე-ქჟ-**ე „აცმევს“, მაგრამ ხ-ა-**ქჟ-**ემ „აცმევს“); ეგვიპტე

რე- რედუცირებული **რ-**ს სახით მეგრულშიც გამოჩნდება — **რ-ჯგ-**ინ-ა „ჯობნა“, **რე-** || **რ-** ზმნის კაუზატიურობას უნდა გახაზავდეს. **რ-** უნდა ჰქონოდა ჰანურსაც, მაგრამ დაიკარგა ფონეტიკურ ნიადაგზე, დამახასიათებელი **რ** → **Ø** პროცესის გამო.

ს.-ქართვ. ***რე-ჯტ-** || ***ჯ(ტ)-** „ჯობნა, მორევა“ → ქართ. **ჯობ-** ← **ჯტ-**
ებ- : ზან. **ჯტ-** || **ჯგ-** || **რ-ჯგ-** : სვან. **რე-სგტ-** → || **რ-სგტ-** || **რე-სკტ-**
← ***რე-ჯგტ-**, **ს-ერ-** ← ***სგტ-ერ-** ← ***ჯგტ-ერ-**.

ქართ. **რის-**, **რის-უვ-ა** „ცხოველთ პარსვა (საბა)“, რისვ-ი.
ზან. (მეგრ.) **რისქ-**, **რისქ-ონ-**უნ-ს „ყვლეფს“, „ლოღნის“, **გორისქონ-**
ილ-ი „გაყვლეფილი“.
სვან. —.

რისქ-(ონ-) ფუძის გარდა პრობლემური არ უნდა იყოს ძველი ქართული **რისუვ-ა**-ს დაკავშირება აგრეთვე მეგრულ **რის-ინ-**აფ-ა ზმნასთან, რომლის მნიშვნელობაც კ ბ ი ლ ე ბ ი ს კ რ ე ჭ ი თ შემოიფარგლება. სემანტიკის თვალსაზრისით მსგავსი დისტრიბუციისა ჩანს ქართულში **კრეკა** „პარსვა“ — **კრეკა** (კბილების), რას იკრიჭები? ნიშანდობლივია, რომ **რის-ინ-**აფ-ა-ს პარალელურ **რის-უ-**ა-ს მეგრულში **კბეჩის** მნიშვნელობა უდასტურდება, **რის-**უნ-ს „კბეჩს“, რაც ახლოს დგას **რისქ-ონ-უ-**ა „გაყვლეფა“ სიტყვის ძირითად სემანტიკასთან. ცხადია, თუ **რის-** და **რისქ-** ფუძეთა საერთო წარმომავლობის ჰიპოთეზას გავიზიარებთ, მაშინ **რის-** ← **რისქ-**.

შესატყვისობა ქართ. **რის-** : ზან. **რისქ-** → || **რის-** საშუალებას იძლევა — სხვა მაგალითებთან ერთად (იხ. § 25) — სხვაგვარად დაისვას ქართ. **ს** : სვან., ზან. **ს** შეფარდების საკითხი, კერძოდ, მისი მეორეულობის შესაძლებლობა — ქართ. **ს** : სვან., ზან. **ს** ← **სქ**. ამით კიდევ ერთხელ დასტურდება იმ ვარაუდის მართებულობა, რომელიც ამბობს, რომ ისტორიულად ქართული **ს-**სათვის **შ-**ს გარდა მეგრ.-ჰანურში **სქ-**ც უნდა ვივარაუდოთ (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართვ. ***რის-** „პარსვა, ყვლეფა“ → ქართ. **რის-**, **რის-უვ-ა**, **რის-ვ-ი** : ზან. **რის-** || ← **რისქ-**.

სვან. **როგტ** ზს., ქს. „ცერცვი“.
ქართ. **გორვ-ელ-ა** „ცერცველა“.
ზან. (მეგრ.) **როგ-**, **როგ-ავ-**ა „ად. საკ. გვარი“.
ზემოიშვებულში დადასტურებული **გორვ-ელ-ა** „ცერცველა“ იმავე ფუძეს შეიცავს, რასაც ფშაურ-ჭიზიყური **გორვ-ელ-ა** „სარეველა მცენარე“, გურული **გორვ-ალ-ა** „ბილპილი“ და უკავშირდება სვანურ **როგტ** „ცერცვი“ ლექსემას. ქართულშიც **გორტ-** თავიდანვე ც ე რ ც ვ ს აღნიშ-

ნავდა; მისგან -ელ-ა სუფიქსის დართვით ისევე არის ნაწარმოები გორგ-ელ-ა, როგორც ცერცვ- ფუძისაგან — ცერცვ-ელ-ა. ამოსავალი სახეობა ქართულისა როგვ-ელ-ა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც რ — გ → გ — რ საურთიერთო მეტათეზისით თანამედროვე გორგ-ელ-ა განვითარდა.

საერთოქართველური როგუ- ფუძეს ზანურშიც უნდა ჰქონოდა შე-სატყვისი, რაც როგ-ავ-ა „ად. საკ. გვარი“ სიტყვაში შემოგვენახა, შდრ. ქართ. ცერცვ-ი → ცერცვ-ა-ძე „ად. საკ. გვარ.“ (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. *როგუ- „ცერცვი“ → ქართ. გორგ-ელ-ა (←*როგვ-ელ-ა) : ზან. როგ-¹ (←*როგვ-¹) : სვან. როგუ.

სვან. რუებ ბზ., რობ ბქ., ლშხ. „ოდნავ ჩაღრმავებული ადგილი“.

ქართ. (იმერ.) რაბ-ო || რობ-ა (საბა) „ორმო წყლიანი“.

ზან. (მეგრ.) რობ-უ, ჭან. რუბ-ა „ორმო“ (შდრ. ქართ. რობ-ა (საბა)).

სვანური რუებ მიღებულია ისტორიული *რებუ-სგან ფუძის შიგნით უ-ს გადასმით (ბუ-ს შეუძლებლობის გამო); სვანური -უ (← -ო) სუფიქსი ქართ. ო-ს (რაბ-ო) ფონეტიკურ-მორფოლოგიური შესატვისია. ქართ. ა : სვან. ე კანონზომიერია — სამ-ი : სემ-ი...

მეგრ. რობ-უ ქართ. რაბ-ო-ს ზუსტი ეკვივალენტია — ქართ. ა : ზან. ო, ქართ. -ო : ზან. -უ (ბელ-ო : ბალ-უ).

ს.-ქართვ. *რაბ-ო „ორმო“ → ქართ. რაბ-ო : ზან. რობ-უ : სვან.

რუებ || რობ ←*რებ-უ.

ქართ. რჩოლ-, რჩოლ-ა „რქენა“, ი-რჩოლ-ებ-ა „ერჩის, ამოჭკრავს რქას“, მ-რჩოლ-ელ-ი „ვინც ერჩის“, ნა-რჩოლ-ი || რჩოლ-ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) ნჩქოლ-, ნჩქოლ-უ-ა „ცემა, ხელის კვრა“, უ-ნჩქოლ-უ-ან-ს „ერჩოლება“, მა-ნჩქოლ-არ-ი „ამომკვრელი“, ნა-ნჩქოლ-ა „ნაცემი“, ნჩქოლ-ირ-ი „ნარჩოლი“.

სვან. —

ქართულსა და ზანურში ძირითადია ა მ ო კ ვ რ ი ს, ც ე მ ი ს მნიშვნელობა. სემანტიკურ იგივეობას ამაგრებს ბგერათშესატყვისობის ჩვენებაც, სადაც კანონზომიერება დაცულია ხმოვნებშიც და თანხმოვნებშიც (ქართ. ჩ : ზან. ჩქ). ანლაუტური შეფარდება ქართ. რ : ზან. ნ აიხსნება, როგორც საკუთრივ ზანური რ → || ნ სუბსტიტუცია: გინძე || გირძე : გრძელ-ი, თანგ-ი ← თარგ-ი, ნჭყუ-ალ-ა : გამო-რწყუ-ა...

შესაბამისი სვანური ეკვივალენტი ჭერჭერობით გამოვლენილი არ არის.

ს.-ქართვ. *რჩ-ოლ- „რჩოლა, რქენა, ცემა, ამოკვრა“ → ქართ.

რჩოლ- : ზან. ნჩქოლ- ←*რჩქოლ-.

ქართ. **რწმ**-ოლ-ი, გურ. **რწმ**-ულ-ი || **რწმ**-უნ-ი „ბუ, ჭოტი“.
ზან. (მეგრ.) **რწკომ**-ი „ჭოტი“.

სვან. —.

ქართულში ძირად **რწმ**- გამოიყოფა, რომელიც რედუცირებული სა-
ხეობაა საერთოქართველური **რწამ**- გახმოვანებული არქეტიპისა. ა-ს პოვ-
ნიერებას ფუძეენაში მხარს უჭერს მეგრულის **ო** გახმოვანება (შდრ. ქართ.
ა : ზან. **ო**, ქართ. **ო** : ზან. **უ**).

უფრო მნიშვნელოვანია სიბილანტური ბგერათშესატყვისობა ქართ.
წ : ზან. **წკ**, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ჩვენს მოსაზრებას **ძ ც წ**
ს → **ძგ ცქ წკ სქ** სპონტანურ სპორადული გარდაქმნის თაობაზე ზა-
ნურსა და სვანურში. რასაც არნ. ჩიქობავას მიერ აღმოჩენილი არტიკუ-
ლაციის უკან გადაწევა უდევს საფუძვლად.

ს.-ქართვ. ***რწამ**- „ჭოტი“ → ქართ. **რწმ**-ოლ-ი || **რწმ**-ულ-ი || **რწმ**-
უნ-ი ← ***რწამ**-ოლ-ი : ზან. **რწკომ**-ი.

ს

ქართ. სა-ვარცხ-ალ-ი „მძრომელი“ (საბა), „ქვეწარმავალი“, «ვარცხ-¹.
ზან. «ორჩხ-¹, ორჩხ-ოლ-ი || ურჩხ-ულ-ი „ურჩხული“.

სვან. —.

ძვ. ქართ. სა-ვარცხ-ალ- სიტყვას საბა განმარტავს: 1. სა-ვარცხ-ალ-ი „ჭქვეია ერთ მძრომსაცა, ვითარცა ჯოჯო, მხვლივი, მისთანა რამ არს“; 2. სა-ვარცხ-ალ-ი „ეწოდების ერთსა თევზსა ზღვისასა სავსესა მელნითა (მსგავსსა) „ხტაპოტისასა“.

საბას განმარტებიდან აშკარა ხდება, გრომ სა-ვარცხ-ალ-ი ხვლიკის მსგავსი ქვეწარმავალია, რომელიც ზღვაშიც ბუდობს.

სა-ვარცხ-ალ-ი ფუძის ზუსტი ზანური ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს ქართულ-ზანურ ო-რჩხ-ოლ-ი → || უ-რჩხ-ულ-ი სიტყვაში. ანალოგიური შესატყვისობისთვის შეიძლება მოვიხმოთ ქართ. სა-გზ-ალ-ი : ზან. ო-გზ-ოლ-ი → || ო-რზ-ოლ-ი. ქართ. ვა(რცხ-ი)ს სადარი ზან. (ვა →) ვო → უ შეზრდილია სა- პრეფიქსის შესატყვის ო-ს (შდრ.: ქართ. სა-ვარცხ-არ-ი : ზან. ო-რცხ-ონჯ-ი ←*ო-ორცხ-ოჯ-ი); ო-რჩხ-ოლ-ი → || უ-რჩხ-ულ-ი მონაცვლეობა (resp. ო → || უ) ანლაუტში ისტორიული ვო თანმიმდევრობის არსებობაზე მიუთითებს: ვა → ვო || ო → უ.

ამრიგად, ქართ. სა-ვარცხ-ალ- სიტყვაში სა-ალ კონფიქსია, ვარცხ- — ძირი. მისი ამოსავალი მნიშვნელობა საძებნია.

ს.-ქართვ. *ჟარცხ-, სა-ჟარცხ-ალ- „ურჩხული“ → ქართ. სა-ვარცხ-ალ-ი : ზან. ო-რჩხ-ოლ-ი → || უ-რჩხ-ულ-ი ←*ო-ჟორჩხ-ოლ-ი.

სვან. სამწლ ბზ., სამწლ ბქ. „ემმაკი, ქაჯი“.

ქართ. სა-მალ-ი, შდრ. ამალ-ი (?) (საბა).

ზან. «ო-ბურ-ი¹ „ემმაკი“.

მიგვაჩნია, რომ სვანურმა შემოგვინახა ე მ მ ა კ ი ს აღმნიშვნელი ქართული სიტყვა, რომელიც (ს)ა-მალ- სახეობისა უნდა ყოფილიყო. მის ზუსტ ფონეტიკურ-სემანტიკურ ეკვივალენტს წარმოადგენს ზანური წარმოშობის რაჭული ო-ბურ-ი „ემმაკი“ ლექსემა. ამ შეპირისპირებაში თითქმის უგამონაკლისოდ არის წარმოჩენილი ქართველურ ენებს შორის გამოვლენილი ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება — ქართ. (ს)ა- : ზან. ო-, ქართ. მ : ზან. ბ (← მ), ქართ. ა : ზან. უ ← ო, ქართ. ლ : ზან. რ.

ქართულსა და სხვა ქართველურ ენებში შემოსული ე მ - მ ა (კ ი) / ქ ა ჯ ი სიტყვების გაბატონებამ ხმარებიდან გამოდევნა საკუთარივ ქართული სა-მალ-ი და ზანური ო-ბურ-ი, რომლებიც შესაბამისად

სვანურმა და რაჭულმა შემოგვინახეს (შდრ. სვან. (← ზან.) **ჟობურ** „კუ-დიანი“).

ქართული **სა-მალ-ი** სიტყვის საკუთრივ სვანური შესატყვისი უნდა გვქონდეს **უ-მწნ-ჟ** ბზ., **უ-მწნ** ლმზ., **უ-მან-ი** ლნტ. „ემმაკი, ბოროტი“ ფორმაში, სადაც **უ-** პრეფიქსი **სა-/ო-** ქართულ-ზანური სეგმენტს შეესატყვისება და არ უდრის უარყოფითობის **უ-**ს (შდრ. ქართ. და : სვან. **უ-დილ**).

ს.-ქართვ. ****(ს)ა-მალ-*** „ემმაკი, ქაჯი“ → ქართ. **ამალ-ი, სა-მალ-ი**¹ : ზან. **ო-ბურ-ი** : სვან. **უ-მწნ || უ-მწნ-ჟ || უ-მან-ი** ← ***უ-მალ-ი**.

სვან. **სან-წა** ბზ., **სენ-ა || სენ-აჲ** ბქ., ლნტ., ლმზ. „წალო, განჯინა“; ლმზ. „სარკმელი“.

ქართ. **სენ-ა**, ხევს. **სენ-ე** „რძის შესანახი სპეციალური ბინა ხვესურულ სახლში“; „სახლის ნაწილი“.

ზან. —.

ქართველურ სახელებში სემანტიკური სიახლოვე ადვილი დასანახია. უწინარესია **განჯინის, წალოს** გაგება.

სვანურში **ე** → **წ** → **|| ა** ძირეული ხმოვნის ტრანსფორმაცია მომდევნო სუფიქსისეული **ა-**ს ზეგავლენით აიხსნება — **სან-წა** ბზ. ← **სწნ-აჲ** ← **სენ-აჲ**.

ს.-ქართვ. ***სენ-ა** „განჯინა, წალო“ → ქართ. **სენ-ა || სენ-ე** : სვან. **სენ-აჲ** → **|| სან-წა** (შდრ. ნახ. **სან-**, **სან-გო** „კარ-მიდამო“, ახვან. **შობე**, ტინდ. **ჭობა**, ლოდ. **შუბუ**., ბეჟ. **შუნა**, ხვარშ. **შონა**., არჩიბ. **სარ** „საფლავი“...)

ქართ. (ხევს.) **სარცხა** „კეწერა (მცენ.)“, **ცირცხა** (← **სარცხა**).

ზან. **ურჩხა** → **|| რუნჩხა**, „ცარცხა, ურიშა (მცენ.)“.

სვან. —.

სალიტერატურო ქართულში დადასტურებული **ცირცხა** ხმოვნის დისიმილაციითა (**ა** — **ა** → **ი** — **ა**) და თანხმოვნის ასიმილაციით (**ს** — **ც** → **ც** — **ც**) **სარცხა** არქეტიპიდან მომდინარეობს, რომელიც უცვლელი სახით ხვესურულ დიალექტს შემოუნახავს.

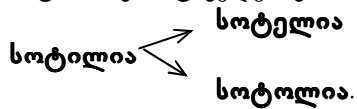
ქართულ **სარცხა**-ს ზანურში შესატყვისი უნდა ჰქონოდა. ზანური ეკვივალენტის ისტორიულად არსებობის კვალი ჩანს დასავლურ დიალექტებში შემორჩენილ სიტყვებში: იმერ., რაჭ. **ურჩხა**, ლეჩხ. **უნჩხა** „ცირცხა“.

¹ ხომ არ შეიცავს (ს)ა-მალ-ი ზმნურ მალ- „დამალვა“ ფუძეს? — შდრ.: უ-მალ. მალ-ე და მელ-ია || მელ-ა; ეს უკანასკნელი წარმოშობით მეტაფორული-ეპითეტური სახელი ჩანს ამ ცხოველის თვისებიდან გამომდინარე მელ-ია ← ეტ. ეშმაკი (უ-ცებ — ცბ-იერ-ი).

ანლუტურ **სა-** თანმიმდევრობას რეგულარულად **ო** შეესატყვისება ზანურში (**სახლ-ი** : **ო-ხორ-ი...**); ქართველური **ცხ** კანონზომიერად იძლევა **ჩხ-ს**, ხოლო ბოლოკიდური სუფიქსური **-ა** ზანურში ძირითადად უცვლელია. ამგვარი პრაქტიკიდან გამომდინარე ქართულ **სარცხა-ს** შეესატყვისად ***ორჩხა** უნდა მიეცა ზანურში; თუ გავითვალისწინებთ ჩქამიერთა წინ **რ** → || **ნ** სუბსტიტუციის შესაძლებლობას, ნათელი ხდება, რომ ზანურში **ურჩხა** || **უნჩხა** ალომორფები რეალურად არსებობდა. საიდანაც **უნჩხა** ვარიანტი ლეჩხუმურმა ისესხა, ხოლო **ურჩხა** რაჭულსა და იმერულში დამკვიდრდა.

ს.-ქართვ. ***სა-რცხ-ა** „ცირცხა“ → ქართ. **სარცხ-ა** → || **ცირცხ-ა** : ზან. ***ორჩხ-ა** → **ურჩხ-ა** → || **უნჩხ-ა**.

ქართ. (აჭარ.) **სატილია** „ურთხმელი“.
 ზან. **სოტელია** || **სოტოლია** „ჭარხალი“.
 სვან. —
 ზანურისთვის უძველეს ვარიანტად **სოტილია** უნდა დავსახოთ:

ანლაუტში **სა** ძირის კუთვნილებაა ამიტომაც არ გადავიდა ზან. **ო**-ში. უ რ თ ხ მ ე ლ ს ა და ჭ ა რ ხ ა ლ ს მნიშვნელობის თვალსაზრისით ს ი წ ი თ ლ ი ს სემა აერთიანებთ.

ს.-ქართვ. ***სატ-ილ-(ია)** „ჭარხალი“ → ქართ. **სატილ-ია** : ზან. **სოტელ-ია** || **სოტოლ-ია** ← ***შოტ-ილ-ია**.

სვან. **სწჷ** ზს., ლნტ., **სეჷ** ლშ. „მარხილი“, **სწჷ-ჩწჷ** ზს., **სეჷ-ჩეჷ** ლშ. „მარხილი და ჩეო; ჩეოიანი მარხილი“.

ქართ. (ზ.-აჭარ.) **სელ-ი** „ბორბლიანი მარხილი (ორთვლიანი)“, **სელ-ი** (საბა).

ზან. (მეგრ.) **სალ-ი** „ურმის ბორბლის ნაწილი, მანა“.

ლაშხური **სეჷ** ფორმა უფრო ძველ ვითარებას აჩვენებს. იგი უშუალოდ საერთოქართველური **სელ-** არქეტიპიდან მომდინარეობს **ლ** → **ჷ** პროცესის გავლით. რაც შეეხება **სწჷ** ალომორფს, აქ მ. ქალდანის მიერ დადგენილი **ე** → **წ** უკუმიმართულების უმლაუტი მჟღავნდება: **სელ-** → **სეჷ** → || **სწჷ**.

სომხური **სელ** „ურემი“ ქართულიდან მომდინარეობს; გასარკვევია, რატომ არ მოხდა **ლ** → **ღ** სიტყვის ბოლოში (ახალი ნასესხობაა?) — **სელ** ⇄ **სედ**.

საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე ბორბლიანი მარხილის არსებობა ღირებულია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

ს.-ქართვ. *სელ- „ბორბლიანი მარხილი“ → ქართ. სელ-ი : ზან. სალ-ი ←*შალ-ი : სვან. სწჷ || ← სეჷ ←*შელ.

სვან. სწყ „სამანი; ჯოხი“. ქართ. საყ-ე „ხალა, სარი, პალო, საბანი“, საყ-ე-ბურთი „ძვ. თამაშობა, ფარბურთი“.

ზან. (მეგრ.) შეყ-ერ-ი „ღერო“. საერთოქართველურ საყ-ე ძირს სვანურში შწყ- შეეფარდებოდა, რომელმაც მოგვიანებით შ → ს პროცესის განვლით მოგვცა თანამედროვე სწყ. როგორც ეტყობა, ქართ. -ე, ზან. -ერ სუფიქსების შესატყვისად სვანურშიც -ე ან -ი გვქონდა, რომლის მოკვეცამ კვალი დატოვა ძირისეული ა ხმოვნის პალატალიზაციის სახით — *შაყ-ე/ი → *შწყ → სწყ.

უმლაუტის კვალი ზანურსაც ეტყობა; აქ საერთოქართველური ა ჯერ ო-ში გადასულა (ქართ. ა : ზან. ო), საიდანაც ო → ე გადაბგერების გავლით დღევანდელი ე გახმოვანება (შეყ-ერ-ი) დამკვიდრდა. ზანურში საერთოქართველური ა ხმოვნის წინ ს → შ გადაწევის არსებობა მნიშვნელოვანია შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით. რადგანაც ზოგიერთთა აზრით, საერთოქართველური ა ხმოვნის წინ (აგრეთვე ე-ს წინაც) ს → შ ყოველთვის იკარგება ზანურში: ს.-ქართვ. სა/სე → ზან. ო/ა (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). ჩვენი დაკვირვებით, ს → შ → Ø დასტურდება მხოლოდ არაძირეულ მასალაში (resp. პრეფიქსებში). ძირეული ს → შ ზანურში არც ერთ პოზიციაში არ იკარგება.

ს.-ქართვ. *საყ-ე „ღერო, ჯოხი, ხალა, სამანი“ → ქართ. საყ-ე : ზან. შეყ-ერ-ი ←*შოყ-ერ-ი¹ : სვან. სწყ ←*შწყ ←*შაყ-ე/ი.

სვან. სგ- || სკ-, ცქ-, ხ-ა-სგ-ემ ზს., ხ-ა-სგ-ემ ლშხ. „შეაქცევს (ზურგს)“; ხ-ო-სგ-ემ ბქ., ლშხ., ხ-ო-ნსკ-ემ ლნტ. „დააქცევს, ანარცხებს“, ე-ცქ-ე ზს. „გაიწი“, ხ-ე-სგ-ი ბქ. „წაიქცევა“.

ქართ. ქეც-, ქც-ევ-, და-ქც-ევ-ა, ქც-ევ-ა, წა-ქც-ევ-ა, მო-ქც-ევ-ა, გა-ი-ქეც-, გარდა-ქც-ევ-ა.

ზან. ჩქვ-, ო-ჩქვ-ან-ს „აქცევს“, გინა-ჩქვ-ი „გადააქციე“, გინა-ჩქვ-ან-ს „ოძიცეთ „სასაცილოდ აქცევს“.

¹ შდრ. ტოპონიმი შუყ-ერ-ი ← შოყერი ქვემოიმერეთში.

ქართ. **ქეც-** || **ქეც-ეგ-** ფუძის დისტრიბუცია სვანურისას ემთხვევა. სემანტიკური ერთიანობა ძირეული მასალის გენეტურ წარმომავლობასაც გულისხმობს.

ფორმალური თვალსაზრისით საინტერესოა **ქ**-ს მეტათეზისი სვანურ-ში **ქც** → **ცქ** → || **სგ** (შდრ. ქართ. **ექვს-** || **ექსვ-** . სვან. **უსგუა** ←***ექსუა**), ასევე **ქც** → **ჩქ** ზანურში. **ქც** აქცესიური ბგერათკომპლექსი ერთნაირად დაიძლია ქართველურ ენებში. სვანურში უძველესი შიშინა **შგ** კომპლექსიანი ვარიანტები **სგ** სისინა ალომორფებმა შეცვალა (შდრ. ზან. **ჩქუ**).

ვერაუდობთ ს.-ქართვ. **ქც-ეუ-** ძირის გენეტურ კავშირს ს.-ქართვ. **ციქუ-** ფუძესთან (იხ. აქვე) — **ქც-ეუ-** || **ციქუ-**. ანალოგიური ვითარებისთვის შდრ.: ს.-ქართვ. **კუცი-** || **ციკუ-** „კვეცა, ცეკვა“, **კუნეს-** || **სნეკუ-** „კნესა“, **ქუაბ-** || **ბაქუ-** (ზან. **ფოქვ-**)...

ს.-ქართვ. ***ქეც-/ქეც-ეუ-** „ქცევა“ → ქართ. **ქეც-** || **ქც-**, **ქეც-ეგ-** → || **ქც-ეგ-** : ზან. **ჩქვ-** ←***ჩქუ-** : სვან. **ცქ-** → || **სგ-** || **სკ-** ← **შქუ** ←***ჩქუ-**.

სვან. **სგიდ-** || **სკიდ**, ი-**სგიდ-**ი ზს., ლშხ., ი-**სკიდ-**ი ლნტ. „იყურება“, ი-**სგიდ-**რ-წლ ბზ., ი-**სგიდ-**რ-წლ ბქ., ი-**სგიდ-**რ-წლ ლშხ., ი-**სკიდ-**არ-წლ ლნტ. „იხედება“, ლი-**სგიდ-**ი ზს., ლშხ., ლი-**სკიდ-**ი „ყურება, შეხედვა, ცქერა“, ხ-ო-**სგიდ-**წრ-ი ბქ. „ათვალიერებს“.

ქართ. **ცქეც-/ცქიტ-**, **ცქერტ-** „დანახვის ნდომა“, და-**ცქეც-**ა „დიდხანს მზერა“, ი-**ცქიტ-**ებ-ა (საბა).

ზან. —.

ბუნებრივია ვივარაუდოთ ***ცქედ-/ცქიდ-** → **ცქეც-** || **ცქიტ-**. სიბილანტებთან **ღ**-ს გლოტალიზაცია გავრცელებული პროცესია ქართულში:

წყუხედ- → **წყუხეც-**, **წრედ-** || **წრეც-** : ზან. **წირდ-** „დნობა“...

განსახილველი სიტყვა თუ რთული შედგენილობისაა **ცქედ-** (-ედ ზმნური სუფიქსია), მაშინ სიტყვათა ამავე რიგში შემოვა ქართ. **ცქერ-** || **ცქირ-**, ზან. (მეგრ.) **ცქ-(უ)-ირ-**, უ-**ცქვირ-**ინ-ანს „დაჟინებით უმზერს“, **ცქვ-**ირ-ალ-ი „მჭვრეტი“.

ე/ი აბლაუტური მონაცვლეობიდან სვანურში მხოლოდ **ი** სახეობა დამკვიდრდა.

ს.-ქართვ. ***ცქედ-**, ***ცქერ-** „ყურება, მზერა“ → ქართ. **ცქეც-/ცქიტ-**, **ცქერ-/ცქირ** : ზან. **ცქვ-ირ-** (←***ცქირ-**) : სვან. **სგ-იდ-** → || **სკ-იდ-** ||***სგ-ედ-** → || ***სკ-ედ-**.

სვან. **სგიმ** ზს., ლშხ., **სკიმ** „ვეძა, მჟავე წყალი“.

ქართ. „**სიმურ-ი**“ „წყალი“, ხევს. **სიმურ-ი** „მღვრიე წყალი“.

ზან. **სქურ-ი** „წყარო“, „მჟავე წყალი“.

ქართულ **სიმურ-**ში სრულად არის ამოსავალი სახეობა დაცული. სვანურში **-ურ** სუფიქსი არ ჩანს (**სგიმ-ურ-?**), შდრ. **სგიმრ-**ამ-ულ „მდინარე ლაშხეთში“; მეგრულში ჩავარდნილია **იმ** ძირეული სეგმენტი — **სქურ-** ← **სქიმ-ურ-**.

რაც შეეხება თითქოსდა უჩვეულო ბგერათშესატყვისობას ქართ. **ს** : ზან. **სქ** : სვან. **სგ/სკ** (← **სქ**), იგი უნდა ჩადგეს სიბილანტთა შესატყვისობის შემდეგ რიგში : ქართ. **ძ** : ზან. **ძგ** : სვან. **სგ/სკ** (←**ძგ**), ქართ. **ც** : ზან. **ცქ** : სვან. **ცქ || სგ || სკ**, ქართ. **წ** : ზან. **წკ** : სვან. **წკ** → **|| სკ** (შდრ. ქართ. **ღვარძლა** : ზან. **ღვანძგირა**, ქართ. **ციმორ-ი || ცმორ-ი** : ზან. **ცქიმურ-ი/ა**, ქართ. **წერ-** (მობ. **გა-ი-წერ-ა**) : ზან. **ნწკერ-** „გაბზარვა“, ქართ. **პრას-ი** : ზან. **პურასქ-ია || პროსქ-ია**, ქართ. **რისჟ-** „რისვა“ : ზან. **რისქ-ონ...** შესატყვისობათა ამგვარი სახეობა ჩვენ მიერ იქნა გამოვლენილი იხ. აქვე, § 25-28).

ს.-ქართვ. ***სიმ-(ურ-)** „წყალი; მჟავე წყალი“ → ქართ. **სიმ-ურ-ი** : ზან. **სქ-ურ-ი** ← ***სქიმ-ურ-ი** : სვან. **სგიმ-** || **სკიმ-**, **სგიმრ-** ← ***სქიმ-ურ**.

გამოყოფილი ს.-ქართვ. ***სიმ-** „წყალი“ ძირი კანონზომიერად შეესატყვისება სხვა იბ.-კავკას. ენათა წყლის აღმნიშვნელ ფუძეებს: ხუნძ. **ლ'ინ**, ანდ. **ლ'ენ**, დარგ. **შინ**, ლაკ. **შინ**, თაბ. **შიდ...**

სვან. **სგირ** ზს., ლშხ., **სკირი** ლნტ. „სვანური სახლის ქვედა სართული“. ქართ. **შენ-ი**, ხევს., თუშ. **შინა** „ხევსურული სახლის ქვემო სართული, სადაც ზამთრობით ცხოვრობენ“.

ზან. —.

სვანური **სგირ-ი || სკირ-ი** კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **შინ-ა** ლექსემას; ბოლოკიდური **-ა/-ი** დამოუკიდებელი აფიქსებია ქართველურ ენებში.

ნ → **რ** საკუთრივ სვანური პროცესია, რომელიც არაიშვიათად სხვაგანაც დაჩნდება — ***შქინ-ი** → **სგირ-ი || სკირ-ი** (იხ. § 12. **ნ** → **რ**).

გამოყოფილი ს.-ქართვ. **შინ-** საერთოა ქართულ **შენ-** „შენება“ ზმნურ ფუძესთან; ე. ი. **შინ-ა** (←**შენ-ა**) „ნაშენებს, ნაგებობას“ აღნიშნავდა, შდრ. **შენ-ი** „აშენებული (საბა)“.

ს.-ქართვ. ***შენ-** „შენება“, ***შინ-** „შენობა“ → ქართ. **შენ-**, **შენ-ი**, **შინ-ა** : სვან. **სგირ-ი || სკირ-ი** ← ***შქინ-ი**.

სვან. **სგჟიზ-** || **სგუზ-** || **სგჟიზ-**, **სგჟიზ-**ე „წყვეტს“, ჟ'ონ-**სგუზ** „ამოვწყვიტე“, **სგჟიზ-**ა „ჟლეტდა“, ლი-**სგჟიზ-**ე „ჟლეტა, წყვეტა, მოსრვა“. ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ზგუნჯ-**, **ზგუნჯ-უ-ნ-ს** „წყვეტს“, გო-**ზგუნჯ-ილ-ი** „გაწყვეტილი“, შდრ. გგმო-**ზგუნჯ-ილ-ი** (მიკროტოპ. სოფ. ქვალონში) ← ეტ. „ჩამონაწყვეტი, ჩამოწყვეტილი“.

ნ მეგრულში ფონეტიკური ჩანართია — **ზგუჯ-** → **ზგუნჯ-**. უფრო მნიშვნელოვანია აუსლაუტის ჩვენება, სადაც სვან. **ზ** : ზან. **ჯ** დასტურდება. სავარაუდოა ისტორიულად **ძ** → **ჯ** || **უ** → **ზ** გადაბგერება სვანურში. **შიშინა** → || **სისინა** სუბსტიტუცია ჩვეულებრივია სვანურსა და ზანურში (იხ. აქვე, § 23).

ქართული შესატყვისის უქონლობის გამო თავს ვიკავებთ საერთო-ქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან.

სვან. **სგუირ** ზს., **სგურ** ლშხ. „ქსოვილი (კანაფის ძაფის)“.
ქართ. **სერა** „ქოთნის პირის მოსაკრავი“ (საბა); **სირ-ა** (საბა).
ზან. —.

სვან. **სგუირ** || **სგურ** მომდინარეობს **სგირ-უ** არქეტიპისაგან, სადაც **-უ** (← **-ო**) ქართული **-ა** სუფიქსის მორფოლოგიურ შესატყვისად გვევლინება (შდრ. ქართ. **ციც-ა** : სვან. **ციც-უ** (←***ციც-ო**)) — სვან. ***სქერ-ო** →***სგირ-უ** → **სგუირ** → || **სგურ**.

მნიშვნელოვანია ქართ. **ს** : სვან. **სგ** (← **სქ**) შესატყვისობა (იხ. § 25).

ს.-ქართვ. ***სერ-ა/სირ-ა** „ქსოვილი მოსაკრავი“ → ქართ. **სერ-ა** : სვან. **სგუირ** || **სგურ**.

სვან. **სდუგ-უ** ზს., **სდუგ-უ** ლშხ., **სტუგ-უ** ლნტ. „ნაწნავი“, **ლუ-სდუიგ-უ** ზს., **ლუ-სდუიგ-უ** უშგ., **ლუ-სდუგ-უ** ლშხ., **ლუ-სტიგ-უ** ლნტ. „დაწნული, ნაწნავი“, **ხ-ო-სდგ-უ-ი** (**ო-ხ-სდუგ-უ-ე**) ზს., ლშხ., **ხ-ო-სტიგ-უ-ი** ლნტ. „უწნავს“.

ქართ. **„შულ-“**, **შულ-ო** „ნართი“.
ზან. —.

სვანურ ფუძეთა შედარებითი ანალიზი აჩვენებს, რომ შედარებით ძველი სახეობა **სდუგ-უ** უნდა იყოს, სადაც ბოლოკიდური **-უ** (← **ო**) სიტყვათმაწარმოებელი სუფიქსია (შდრ. ქართ. **შულ-ო**).

სიტყვის აუსლაუტში **ო** → **უ** დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია სვანურში. მისი რეალურობა ცხადად დაჩნდება ქართულიდან ნა-სესხებ სიტყვებში: **მაქო** → **მარქუ**, **კალო** → **კალუ**, **უცხო** → **უცხუ**, **უბედო** → **უბადუ**, **ასო** → **ასუ**... (ვ. თოფურია, თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, მ. ქალდანი).

გამოყოფილი **სდუგ-** → || **სდუიგ-** სვანურში მიღებულია რთული ფონეტიკური პროცესების გავლით. კერძოდ, საურთიერთო მეტათეზისის გზით მივიღეთ არქაული ***სგუდ-უ** ვარიანტიდან **სდუგ-უ** → || **სდუიგ-უ** ალომორფები — ქართ. **შულ-ო** : სვან. ***სგუდ-უ** → **სდუგ-უ** → || **სდუიგ-უ**. **გ** და **დ** ფონემათა ურთიერთჩანაცვლების წყალობით გაჩნდა **სდ** თანმიმდევრობა სვანურში. ჩვენი დაკვირვებით, **სდ** კომპლექსი აქ არ დასტურდება საკუთარი ფონდის სიტყვებში; ერთადერთია ხ-ა-**სდიკ** „სწყინს, უკმაყოფილოა“, რომელიც ქართულიდან შემოსული **სასტიკ-ი** უნდა იყოს. **სასტიკ-** უცვლელი სახით სვანურის დრო-კილოთა აორისტის წყებაში დაჩნდება: ამ-**სასდკ**-უნ ლშხ., ამ-**სასტკ**-უნ-და ზს. „ეწყინა“.

კითხვა ისმის: საიდან გაჩნდა **დ** სვანურში?

ირკვევა, რომ სვანური **დ** მიღებულია **ლ**-საგან, რასაც ჩვენ მიერ მოძიებული მასალა ადასტურებს — **ლ** → **დ**: სვან. **გირგუედ** ← ***გირგუედ** : ქართ. **გრგვალ-** : ზან. **გორგოლ-**ია „რგოლი“, სვან. **ხიად-** : ზან. **ხიოლ-** „სიხარული“, სვან. **ჭუიდ** ← ***ჩუიდ** ← ***ჩუილ-** : ქართ. **ცვილ-** : ზან. (მ-)**ჩირ-ი...**, სვან. **ქუდა** ← ქართ. : **ქულა** (მატყლისა, ბამბისა...), სვან. **შედ-** „შველა“ ← ქართ. **შველ-**... ამგვარი შეფარდება ადრეც იყო შენიშნული, მაგრამ ამოსავლად სვანურის ვითარებას მიიჩნევდნენ — **დ** → **ლ** (გ. კლიმოვი); ნასესხებ სიტყვათა ჩვენებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება (იხ. § 2. **ლ** → **დ**).

ამრიგად, ქართ. **შულ-ო** სიტყვის სვანური ეკვივალენტი თავდაპირველად ***შქულ-ო** იყო, აქედან მივიღეთ ***შგუდ-უ** → || ***შგუიდ-უ** **ლ** → **დ** გადასვლით, საიდანაც **უ**-ს ზეგავლენით (**შგუ** → **სგუ**) ***სგუიდ-უ** განვითარდა, რომელმაც **გ** — **დ** → **დ** — **გ** სუბსტიტუციით **სდუიგ-უ** || **სდუგ-უ** „ნაწნავი“ მოგვცა (**გ** — **დ** სუბსტიტუციისთვის იხ. § 30).

ს.ქართვ. ***შულ-**, „წვნა, რთვა“, ***შულ-ო** „ნართი, შულო“ → ქართ. **შულ-**, **შულ-ო** : სვან. **სდუგ-უ** || **სდუგ-უ**, **სდუგ-** || **სდიგ-უ** ← **შგუდ-უ** ← ***შქულ-** || ***შქულ-ო**.

სვან. **სენტყუ-**, ი-**სენტყუ-**ალ „წაიშენს თავში ხელებს“, ლი-**სენტყუ-**ალ ბზ., ლი-**სენტყუ-**ალ ბქ., ლნტ., ლი-**სენტყუ-**ალ ლშხ. „თავში ხელების წაშენა“.

ქართ. **სეტყვ-**, **სეტყვ-**ა, **სეტყვ-**ავ-ს...

ზან. —

სიტყვის შიგნით **ნ** განვითარდა სვანურში, რაც ჩვეულებრივი მოვლენაა (ს. ჟღენტი).

და შენის (დაუშენს, წაუშენს) სემანტიკა აერთიანებს ქართულ-სვანურ ფუძეებს, შდრ. გამოთქმა (შესიტყვება) ს ე ტ ყ ვ ა ს ა ვ ი თ და - უ შ ი ნ ა.

ს.-ქართვ. ***სეტყუ-** „დაშენა, სეტყვა“ → ქართ. **სეტყვ-** : სვან. **სენტყუ-** || **სენტყუ-** ←***სეტყუ-**.

ქართ. (ქართლ.) **სვან-ი** „მოჭრილი ხის დასაცურებელი ადგილი ტყეში“.

ზან. **შურ-ო** (რაჭ., ლეჩხ., ზ.-იმერ.) „მთის კალთაზე ჩამოშვებული დიდი თხრილი, ხეების ქვევით დასაცურებლად“.

სვან. —.

დასავლურ დიალექტებში დადასტურებული **შურ-ო** ზუსტად ასახავს ქართული **სვან-ის** ზანურ ეკვივალენტს **ს : შ, ვა : უ** ← **ვო, ნ : რ** შესატყვისობებით — ქართ. **სვან-** : ზან. **შურ-** ←***შვონ-**.

ქართველურ სახელებს საერთო სემანტიკა აერთიანებს.

ს.-ქართვ. ***სჷან-** „ხეების დასაცურებელი თხრილი“ → ქართ. **სვან-ი** : ზან. **შურ-ო** ←***შჷონ-ო**.

ქართ. (ფშ.) **სისნ-ა** „მცირე ჭამა“, იმერ. **სისნ-**, გადა-**სისნ-ა** „გადაჭმა ერთიანად“, ქართლ. **სასნ-ა** „ხარბად ჭამა“.

ზან. (მეგრ.) **შიშონ-**, **შიშონ-უნ-ს** „ბევრს ჭამს განურჩევლად“, დო-**შიშონ-უ** „ერთიანად შეჭამა ყველაფერი“.

სვან. —.

ქართლურ დიალექტში ფიქსირებული **სასნ-ა** ფუძის ინლაუტური განზოგანება მეორეულია — **სასნ-ა** მიღებულია რეგრესული ასიმილაციით **სისნ-ა**-საგან; ამაზე ფშაურ-იმერულის გარდა მეგრულის მონაცემიც მიუთითებს, სადაც **ი** განზოგანება ფუძის შიგნით ერთადერთია.

მეგრულის სრულზოგანობას თუ მივყვებით (**შიშონ-**), ქართულისთვისაც ისტორიულად სრული განზოგანების ***სისან-** არქეტიპი ივარაუდება. სიტყვის მეორე **ა** ხმოვნის რედუქცია მიეწერება მომდევნო ხმოვნით დაწყებული აფიქსის ზეგავლენას — ***სისან-** → **სისნ-**.

ს.-ქართვ. ***სის-ან-** „ხარბად ჭამა“ → ქართ. **სის-ნ-** → || **სას-ნ-** : ზან. **შიშ-ონ-**.

სვან. **სკანტ** ბზ., **წკანტ** ბქ. „წვრილი, ვიწრო“.

ქართ. (აჭარ., გურ.) **წვიტ-ი** „წვრილი“.

ზან. (მეგრ.) **წკვინტ-**, **ო-წკვინტ-**ინ-ან-ს „წვრილძვლიანად გამოყურება, **წკვინტ-ალ-ი** „წვრილსახიანი“, **წკვინტ-ალ-ი** „პატარა წვრილნის-კარტა თევზიჭერია ფრინველი“, შდრ. ქართ. **წინტ-ალ-ი** (ფრინ.).

ზანურსა და სვანურში **წ** ფონეტიკური ჩანართია. ისტორიული **წ** სვანურს დაუკარგავს. მისი არსებობის კვალი ჩანს **ი** → **ა** → **|| ა** ფონეტიკურ პროცესში, რაც **წ**-ს ახასიათებს — სვან. ***წკუიტ** → ***წკინტუ** → **წკანტუ** → **წკანტ** → **|| სკანტ**.

საყურადღებოა შესატყვისობა ქართ. **წ** : ზან. **წკ** : სვან. **წკ** → **|| სკ**, რაც სხვაგანაც ვნახეთ (იხ. § 26).

ს.-ქართვ. ***წ(უ)-იტ-** „წვრილი“ → ქართ. **წვიტ-ი**, **წინტ-ალ-ი** : ზან. **წკვინტ-** || **წკვინტ-ინ-** || **წკვინტ-ალ-ი** : სვან. **სკანტ** || **წკანტ** ← ***წკინტუ** ← ***წკუიტ**.

სვან. **სკარ-**, **სკარ-უ**, **სკარ-ობ** „გვარის ან თემის საერთო დღეობა, რიგრიგობით მართავენ ერთ წელს ერთ ოჯახში, მეორე წელს — მეორეში“, **ლა-სკარ** ბზ., **ლნტ.**, **ლა-სკარ** ბქ. „თემის ან გვარის ერთობლივი დღესასწაული“, **ლე-სკარ** ზს., **ლნტ.**, **ლე-სკარ** ლშხ. „სადღეობო პური, ხაჭაპური“.

ქართ. (ფშ.) **წარ-ი** „რიგი, წესი“.

ზან. **წწკარ-** (← ***წკორ-**), **ლო-წწკარ-უ-**ა „რიგრიგობით რამის დალაგება“.

მეგრულში **ო** → **ა** პროცესის რეალურობას ამტკიცებს ქართ. **სოლ-ი** : ზან. **ფსალ-ი** || **სალ-ი** (← **სოლ-ი**) შეპირისპირება. სხვანაირად აუხსენელია როგორ გაჩნდა **ა** ხმოვნიანი ვარიანტი მეგრულში, ხოლო **ო** ქართულში. საერთოდ პირიქით ხდება — ქართ. **ა** : ზან. **ო**. როგორც ჩანს, სპორადულად უკუპროცესიც **ა** → **ო** → **ა** დასაშვებია ზანურში.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ქართ. **წ** : ზან. **წკ** : სვან. **სკ** (← **წკ**) შეფარდებაც (იხ. § 26).

სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა რ ი გ ი, წ ე ს ი უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. ***წარ-** „რიგი, წესი“ → ქართ. **წარ-ი** : ზან. **წწკარ-** ← ***წკორ-** : სვან. **სკარ-** || **სკარ-** ← ***წკარ-**.

სვან. **სკიბ** ზს., ლშხ., **სკუიბ** ბქ. „მჭიდრო“.

ქართ. **წკებ-** || **წკიბ-**, გა-**წკებ-**ილ-ი.

ზან. **რწკიბ-**, **რწკიბ-უ-**ა „მჭიდროდ, ვიწროდ შემოვლება, ჩაცმა რა-იმესი“, გო-**რწკიბ-**ილ-ი „გაწკებილი“.

ბალსქვემოური **სკუიბ** მიღებულია -**უ** სუფიქსის ფუძეში გადასმით. **უ**-ს მეტათეზისი ჩვეულებრივი მოვლენაა სვანურში (იხ. ზემოთ) — სვან.

***სკიბ-უ** → **სკუიბ** || **სკიბ**.

აუსლაუტში **ბ**-ს გამჟღერება დისიმილაციურია, რაც ფუძის შიგნით ორი მკვეთრის არსებობით აიხსნება (გ. როგავა): **კობ-ი** → სვან. **კობ**, **კუბატ-ი** → სვან. **კუბანდ** || **კუბდ-არ**. ზანური **რ** სიტყვის თავში ფონეტიკურადაა განვითარებული — ***წკიბ-** → **რწკიბ-**.

ს.-ქართვ. ***წკებ-/წკიბ-** „მჭიდრო, შემჭიდროვება“ → ქართ. **წკებ-/წკიბ-**, გა-**წკებ-**ილ-ი : ზან. **რწკიბ-**, გო-**რწკიბ-**ილ-ი : სვან. **სკიბ-** || **სკუიბ** ← ***წკიბ-უ**.

სვან. **სკორ-** || **სკორ-** || **სკუერ-**, ი-**სკორ-**ე (ა-ხუ-**სკუერ**, ან-**სკუერ-**ნ-ე) ბზ., ლშხ., ი-**სკორ-**ე ბქ., ლნტ. „მოიფიქრებს“, ლი-**სკორ-**ე ბზ., ლშხ., ლი-**სკორ-**ე ბქ., ლნტ. „მოფიქრება“.

ქართ. **სკუენ-**, და-ვა-**სკვენ-**ი, ვა-**სკენ-**ი, და-**სკენ-**ა.

ზან. —.

ისტორიული **უ**ე თანმიმდევრობა სვანურში **ო**-ში გადასულა, მაგრამ ბალსქვემოურში ნამყოს ნაკვეთებში შემორჩენილია.

საინტერესოა ქართ. **ნ** : სვან. **რ**; **ნ** → **რ** ბუნებრივია სვანურში : ქართ. **ბან-** : სვან. **ბარ-** „დაბანა“, ქართ. **ზეგან-ი** : სვან. **ზაგარ** || **ზაგარ**, ქართ. **კინძ-** : სვან. **კარძ-**... (იხ. § 12. **ნ** → **რ**).

სვან. **სკორ-** || **სკუერ-** : ქართ. **სკუენ-** || **სკუნ-** ეტიმოლოგიურად შეიძლება უკავშირდებოდეს **სკუ-** || **სკუენ-** „შეკვრა“ ძირს — ქართ. **ნა-სკვ**, **სკულ-ი**, გამო-ნა-**სკუ-**ებ-ა, მო-**სკუ-**ნ-ა : ზან. **სკვ-**, **სკუ-**აფ-ა „შებმა“, **სკვ-ილ-ი** || **სკვ-ირ-ი** „შეკრული“, ო-**სკვ-**უ „შებმა“, ნა-**სკუ-**ა „ნა-სკვი“ : სვან. ლე-**სკუერ** „თოკი“ სიტყვის სტრუქტურა და სემანტიკა იძლევა ამის საშუალებას.

ს.-ქართვ. ***სკუ-/სკუენ-** „ფიქრი, დაკავშირება ერთმანეთთან, შეკვრა“ → ქართ. **სკვ-** || **სკვენ-** || **სკენ-** : ზან. **სკვ-** : სვან. **სკორ-** || **სკორ-** || **სკუერ-**.

სვან. **სკგდგლ** ბზ., **სკგნდგლ** ბქ. „ცინგლი“.

ქართ. **წვინტლ-ი**.

ზან. —.

ბალსზემოურში ძირეული **ნ** დაკარგულია — **სკენდლ** → **სკედლ**.
 სვანური სხვა მხრივაც არის საინტერესო: 1. **წკ** → **სკ**, **უი** → **უ** →
გ — ***წკუნდლ** → **სკენდლ**, 2. ქართ. **წ** : სვან. **წკ** (იხ. § 26).
 ქართულში ისტორიული **ნლ** თანმიმდევრობა **ნტ**-ში გადასულა, რაც
ნ-ს ზეგავლენას მიეწერება, შდრ. **ცინდალ-ი** → **ცინტალ-ი**, **ყინცვის-ი** →
ყინწვის-ი (ქ. ლომთათიძე).
 ს.-ქართვ. ***წჟინდ-ლ**- „ცინგლი“ → ქართ. **წვინტლ-ი** : სვან.
სკედლ || ← **სკენდლ** ← ***წკენდლ** ← ***წკუნდლ**.

სვან. **სკრ-ე** || **სკრ-ი** (მა-ნსკრ-ე, ხ-ო-ნსკრ-ა ზს., ხ-ო-ნსკრ-ა,
სკრ-ილ-ა ლშხ., **სკრ-ი**ალ-ა || მგ-სკრ-ალ-ა, ხ-ო-ნსკრ-ა ლნტ.) „წვე-
 ტიანი; წვრილი“.
 ქართ. (მოხ., ქართლ., ქიზ.) **წვნ-იკ-ი** „წვრილი“.
 ზან. —
 ქართველური ფუძეები უეჭველ სემანტიკურ სიახლოვეს ამჟღავნებენ.
 საფიქრებელია, რომ ქართულში ამოსავალი სახეობა **წუნ-იკ-ი** იყო. შესა-
 ტყვისი სვანური ფუძე ჩამოყალიბდა **ნ** → **რ** (იხ. § 12), **უ** → **გ** და **წ** →
წკ → || **სკ** (იხ. § 26) ფონეტიკური პროცესების გავლით. რაც დამახასი-
 ათებელი მოვლენაა სვანურში. **-იკ** სუფიქსი ქართულში ფუძის სიმბოლი-
 კას განაზღვრავს.
 ს.-ქართვ. ***წუნ-** „წვრილი“ → ქართ. ***წუნ-იკ-ი** → **წვნ-იკ-ი** : სვან.
სკრ-ე || **სკირ-ი** ← ***წკურ-**.

სვან. **სპჷნ** ბზ., ლნტ. „საქონლის ბაგის თავის გადახურული ნაწილი“.
 ქართ. (გურ.) **სპარ-ა**-ი „ქვევრი ან ხალამი ზევითა ნაწილგატეხილი,
 მარცვლეულის ჭურჭლად ხმარობენ“, ლეჩხ. **სპერ-**, **სპერ-ვა** „მოკვეთა“.
 ზან. —
 ქართველურ ენებში უფრო ძველი მნიშვნელობა **ჭ უ რ ჭ ლ ი ს ა**
 უნდა ყოფილიყო.
 საყურადღებოა ბგერათფარდობა სონანტებში ქართ. **რ** : სვან. **ნ**,
 რაც აიხსნება **რ** → **ნ** გადასვლით სვანურში (იხ. § 17. **რ** → **ნ**).
 ს.-ქართვ. ***სპერ-** „დახურული ჭურჭელი; სათავსი“, „მოკვეთა“ →
 ქართ. **სპერ-**, **სპარ-ა(ი)** : სვან. **სპჷნ** ← ***სპერ**.

ქართ. **სპერ-ი** (თემი), **ისპირ-ი** „ჭოროხი“.

ზან. **ფსარ-ი/ფსარ(-ოს)** „ჭოროხი“, **აფსარ-ი** || **აფსარ-ე** „მდინარისა და ადგილის (სიმაგრის) სახელი“, **აფსარ-ე-ა** „თემის სახელი“, **აფსარ-უნტ-ი** „ციხე-ქალაქი“.

სვან. —.

ცნობილია, რომ **სპერ-ის** თემიდან მომდინარეობის გამო მდინარე **ჭოროხს** სპერის მდინარედაც მოიხსენიებენ. ვახუშტი ბატონიშვილისათვის **ჭოროხი** || **სპერი** || **ისპირი** ურთიერთმონაცვლე სახელწოდებებია (სიმ. ჯანაშია).

ქართული **სპერ-** ძირის კანონზომიერი შესატყვისია ზანური (ჭანური) **ფსარ-** ←***სპარ-**. **სპ** → **პს** → **ფს** სუპერაცია აიხსნება ჭანური ფონოტაქტიკის ჩვენებით. აქ **სპ** || **პს** ბგერათათანმიმდევრობები აკრძალულ კომბინაციათა რიცხვს განეკუთვნება. ამიტომაც მოხდა ისტორიული ***სპარ-**ის **ფსარ-**ად დაძლევა.

ჭანური **აფსარ-** — ქართული **ისპირ-** ← **ესპერ-** (შდრ. **სპერ-ი**) ფუძის შესატყვისი — უნდა ჩანდეს ციხე-ქალაქ **აფსარ-უნტ-**ის სახელწოდებაში. სადაც **-უნტ-** ზანური **-უთ** სუფიქსის ალომორფია (შდრ. ზან. ტოპონიმები: კვა-**უთ-ი**, გეგ-**უთ-ი**, გულა-**უთ-ი** (ქართ. გულა-**ურ-ი**)) — **აფსარ-უნტ-ი** ←***აფსარ-უთ-ი**.

ჭანური **აფსარ-ე** → || **აფსორ-ე** (-ე სახელობითი ბრუნვის ჭანური დაბოლოებაა, შდრ. კუჩხ-**ე** „ფეხი...“) ტოპონიმიდან არის ნაწარმოები მედეას ძმის **აფსურ-ტ-ე**-ს საკუთარი სახელიც¹. „ზედმეტი“ **-ტ-** კინობითობის მეგრულ-ჭანური სუფიქსია (ჭკიჭკი-**ტ-ია**, ჯუმუ-**ტ-ია**, შდრ. კრუ-**ხ-ი/კრუ-ტ-ი**).

ს.-ქართვ. ***სპერ-**, ***ე-სპერ-** „სპერი, ისპირი“ → ქართ. **სპერ-ი**, **ისპირ-ი** ← **ესპერ-ი** : ზან. **ფსარ-ი** ←***სპარ-ი**, **აფსარ-ი** ←***აბსარ-ი** ←***ასპარ-ი**, **აფსარ-ე**, **აფსურ-ტ-ე**, **აფსარ-უნტ-ი**.

ს.-ქართვ. ***სპერ-** ძირი ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ს.-ქართვ. ***სპერ-** „კვეთა“ ზმნას (იხ. აქვე, სვან. **სპჷნ** ←***სპერ** : ქართ. **სპარ-ად** ←***სპერ-ა-დ**, ლეჩხ. **სპერ-** „მოკვეთა“).

სვან. **სუბ-** → || **სჷბ-**, ი-**სჷბ-ი**, ი-**სუბ-ი** (ლახჷ-**სჷბ-ინ**, ლჷდ-**სჷბ-ინე**, ლჷდ-**სჷბ-ინი**) ბზ. „ცეკვავს“, ლი-**სჷბ-ი** „ცეკვა“, მჷ-**სჷბ-ი** „მოცეკვავე“.

ქართ. **სამ-**, **სამ-ა** „როკვა (საბა)“, ზ.-აჭარ., იმერხ. **სამ-ა** „ცეკვა“.

ზან. **სოფ-**, ი-**სოფ-უ(ნ)** „ვერ ისვენებს, მოძრაობს, ცქმუტავს“.

¹ ამასთან დაკავშირებით საფულისზნოა არიანეს ცნობა, რომ დაბა **აფსარე**-ს წინათ **აფსურტე**-ს ეძახდნენ, რადგანაც აქ **აფსურტე** დაიღუპა მედეასაგან და ადგილობრივები **აფსურტე**-ს საფლავსაც კი უჩვენებდნენ (სიმ. ჯანაშია).

ცეკვის მნიშვნელობა ძირითადია შეპირისპირებული ფუძეების-
თვის. სვანურში ძირეული უ → (ჟი || ჟი) ხმოვანი ს.-ქართვ. ა-ს ასახავს;
მ (→ბ)-სთან მეზობლობით აიხსნება ა-ს ლაბიალიზაცია — ა → უ (გ. მაჭა-
ვარიანი). მ → ბ სპორადულად დასტურდება სვანურში (იხ. § 10. მ → ბ).
იდენტური ფუძე ცნობილია სხვა ენებიდანაც — შდრ. თურქ., არაბ.
სემა „ცეკვა“. ს.-ქართვ. *სამ- არ უნდა იყოს შეთვისებული უცხო ენებიდან.
ს.-ქართვ. *სამ- „ცეკვა, როკვა“ → ქართ. სამ-, სამ-ა : ზან. სოფ-
(←*სობ-), სოფ-ინ-ი „მოძრაობა“ : სვან. სუბ- || სჟუბ- ←*საბ- ←*სამ-.

სვან. «სულა» „შვრია“.
ქართ. სვილ-ა || სვილ-ი „ჭვავი“.
ზან. (მეგრ.) შელ-ებურ-ი „ჭვავის პური (ყველგარეული)“.
ქართული სვილ- ძირის შესატყვისი ზანური ეკვივალენტი დაცულია
შელ-ებურ- სიტყვაში, რომელიც -ებურ- სუფიქსითაა ნაწარმოები შელ-
ძირისაგან (შდრ. ჯვეშ-ებურ-ი = ძველ-ებურ-ი...). ქართ. სვილ- : ზან.
შელ- ანალოგიურია ქართ. ცვილ- : ზან. ჩირ- მიმართებისა, სადაც ვ-ს
გაუჩინარება უეჭველი ფაქტია. ე. ი. ამოსავალი სახეობა *შვილ-ა → ||
*შველ-ა (შდრ. წვიმ-ა : ჭვემ-ა) უნდა ყოფილიყო მეგრულში.

თუ გავითვალისწინებთ ლ → დ გადასვლის შესაძლებლობას სვა-
ნურში (იხ. აქვე, § 2. ლ → დ), შესაძლებელია ფიქრი ქართული სულ-ა
„შვრია“ სიტყვის სვანურ წარმომავლობაზეც.

ს.-ქართვ. *სჟილ-(ა) „ჭვავი“ → ქართ. სვილ-ი || სვილ-ა : ზან.
შელ- (←*შვილ-ა) : სვან. სულ-ა ←*შჟიდ-ა.
ს.-ქართვ. *სჟილ-(ა) არქეტიპის შესატყვისებია: ბაცბ. «სულა», ინგ.
სულა, ჩაჩნ. სულა „შვრია“; ხუნდ. სუ-სურ, ანდ. «სუ-სურ», ბაგვ. სუ-
სურ, ახვან. შუ-შულ → || შუ-შუ „ველური შვრია“, დარგ. სუ-სულ,
ლაკ. სუ-ს (←*სუ-სულ), ლეზგ. სილ, თაბ. სურ-სულ, აღ. სჟოლ, სულ-
ენ, რუთ. სგკვლ (←*სგლ-გკ), წახ. სიკვლ (←*სილ-გკ) ხინ. სგლ-ქ,
კრიწ. სილ-სილ, ბუდ. სგლ-სგლ „ჭვავი“, ს.-დალ. *სულ.

სვან. სურ-უ „ძალიან, მეტად, სრულად“.
ქართ. სულ, სულ-ა-ც, სრ-ულ-, სრ-ულ-ი-ად.
ზან. (მეგრ.) შურ-ო „სულ“, შურ-ო-თ „სრულიად“.
ქართულში შეიმჩნევა დისიმილაციური გადასვლა ლ — ლ → რ — ლ :
სულ-ულ-ი → სურ-ულ-ი → სრ-ულ-ი, შდრ. წულ-ილ-ი → || წურილ-ი.

საერთოქართველურ **სულ-** ძირს ზანურში კანონზომიერი **შურ-** მო-
უცია **ს** → **შ** და **ლ** → **რ** გადასვლით; სვანურში მესამეული მდგომარეო-
ბა დასტურდება: **სულ-** → **შულ-** → **სურ**. საერთოდ, არაერთი მაგალითი
ამოწმებს, რომ ზანურ-სვანურში **სისინა** → **შიშინა** ტრანსფორმაციის სა-
პირისპიროდ **შიშინა** → **სისინა** უკუპროცესიც მოქმედებდა. სწორედ ამ-
გვარი გადაბეგრების ნიადაგზე გაჩნდა ქართ. **სისინა** სიბილანტი : ზან.
შიშინა სიბილანტი : სვან. **შიშინა** სიბილანტი კორესპონდენციის გვერ-
დით **სისინა** : **სისინა** : **სისინა** პარალელური ოპოზიცია (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. ***სულ-** „მთლიანად, სრულად, სულ“ → ქართ. **სულ**, **სრ-
ულ-** ← **სულ-ულ-** : ზან. **შურ-ო** : სვან. **სურ-** ← **შურ-** ← **შულ-**.

ქართ. **სუტ-**, მოხ. გა-**სუტ-**ილ-ი „გამხდარი, წვრილი“.
ზან. (მეგრ.) **სვიტ-ალ-**ი „გამხდარი, წვრილი“, ო-**სვიტ-**ინ-ან-ს
„წვრილია, გამხდარია“.
სვან. —.

საინტერესოა **უ** → **ვი** მეგრულში, რაც სპონტანური პროცესია
(შდრ. მეგრ. **ხუნ-ა** „ჯდომა“ → გი-ო-**ხუნ-**ალ-ი || გი-ო-**ხვინ-**ჯ-ი „დასაჯლო-
მი“, ქართ. **შულ-** : ზან. **შქვიდ-** „ხრჩობა“...).

ს.-ქართვ. ***სუტ-** „განდომა; წვრილი“ → ქართ. **სუტ-** : ზან. **სვიტ-**
←***შუტ-**.

სვან. **სჷ-**, ხჷ-ჷ-**სჷ** „ვიყავი“, ხ-ჷ-**სჷ** „იყავი“, ლ-ა-**სჷ** „იყო“.
ქართ. **სჷ-**, და-**სვ-**ა-ს, **სვ-**ამ-ს, გარდა-**სჷ-**მ-ა, და-ჷ-**სვ-**ამ-ს, გადა-მ-ჷ-**სვ-**ა.
ზან. (მეგრ.) **რშვ-**, **რშ-**უმ-, გეგენი-ბ-**რშვ-**ი „ვიღრძე“, გინო-**რშუმ-**
აფ-ა „ღრძობა“, კუჩხიქ გეგენ-მ-ა-**რშუმ-**ჷ „ფეხი მეღრძო“.

ქართულ **სჷ-** (**სუმა**) ძირს სვანურში შესატყვისი დაედებნა **სჷ-**
(**ლ-ა-სჷ**) ფორმის სახით, რომელიც წარმოჩნდება დრო-კილოთა აორის-
ტის სისტემაში, სვანური **სჷ-** ძირისათვის ამოსავალი მნიშვნელობაა „სმა,
ჯდომა“ (ბ. გიგინეიშვილი).

ქართული **სჷ-** (**სუმა**) სიტყვის ზანურ შესატყვისად მოველოდით
შვ- (**შუმა**) ძირის არსებობას. ამგვარი დაშვების საფუძველს გვაძლევს
ომონიმური **სმ-ა** ზმნის ზანური ეკვივალენტი — ქართ. **სვ-ამ-ს** : ზან.

შუნ-ს ←***შვ-უმ-ს**.

ჰიპოთეტური ***შუმ-** ფუძის ნაცვლად რეალურად **რშუმ-** ფორმას
ვადასტურებთ მეგრულ დიალექტში. მისი მნიშვნელობები შემორჩენილია
შემდეგ მყარ შესიტყვებაში: გინო-**რშუმ-**აფა (ძვალში, კუჩხიში) „ღრძობა
(ძვლის, ფეხის)“, შდრ. პარადიგმები: გინგ-მ-ა-**რშუმ-**ჷ კუჩხი „ფეხი მე-

ლრძობა“, გეგენ-მ-ა-**რშუმ**-უ „მელრძობ“, გინი-ბ-**რშუმ**-უ-ან-ქ „ვილრძობ“, გეგენი-ბ-**რშუმ**-ე/ი „ვილრძე“...

როგორც ვხედავთ, აწმყოში ფიქსირებულია **რშუმ**- ფუძე, რომელშიც **-უმ**, ქართული **-ამ**-ის შესატყვისი თემის ნიშანი, აორისტიცი გადაყვება, რაც მოულოდნელია (შდრ. ფ-შუნ-ქ—გე-ფ-შვ-ნი „დავლიე“...), მაგრამ მოხმობილი ფაქტები ზუგდიდურის კუთვნილებაა, სამურზაყანულში კი აორისტის ნაკვთებში, როგორც მოსალოდნელი იყო, გაბატონებულია ათემატური ფუძეები: გეგენი-ბ-**რშვ**-ნი, გეგენი-**რშვ**-ნი, გეგენი-**რშ**-უ ← გეგენი-**რშვ**-უ...

მეგრული გინო-**რშუმ**-ა (||-აფ-ა) ქართული გადა-**სმ**-ა ფორმის ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი უნდა იყოს: გადა || ← გარდა: გენო პრევერბები გენეტურადაც ერთია და სემანტიკითაც: გეგენ-**მ-ა-რშუმ**-უ = გადა-**მ-ე-სვ-ა**, ხოლო მეგრული „**ლრძობა**“ სემანტემა ← „**გადასმა**“ სემანტემისაგან, შდრ. ქართ. **გადასმა** „ადგილის შეცვლა (რისთვისმე)“, — გადაადგილება (რისამე), ქეგლ-ი.

რ-ს გაჩენის საფუძველი ნათელი უნდა იყოს. აქ მთავარი როლი სტრუქტურული ომონიმის სუპერაციის აუცილებლობამ ითამაშა: ***შუმ**-„დასმა“ || **შუმ**- „დალევა“ → **რშუმ**- „დასმა“ || **შუმ**- „დალევა“...

მეგრული **რშუმ**- ფუძის გამოყენება სხვა ფუნქციებით კვლავ მოგვადგონებს ქართულის **სმა** ზმნის ძირითად სემანტიკურ ნიუანსებს, შდრ. შესიტყვებები: თოლს გი-ვ-ო-**რშუმ**-უ-ან-ქ „თვალს ვადგამ (ვასვამ)“, ქვარაქ ქათ-მ-ა-**რშ(ვ)**-უ „მუცელი მომაწვა (ამომესვა)“, ალემ-ბ-**რშუ**-ან-ქ „ხანდა-ხან ვკოჭლობ (ფეხს ამოვისვამ (?))“...

ბგერათმეფარდება ქართ. სისინა (**ს**) : ზან. შიშინა (**შ**) : სვან. სისინა (**ს** ← **შ**) სახეობისათვის იხ. აქვე, § 23.

ს.-ქართვ. ***სტ**- „დასმა, ჯდომა, ყოფნა, ყოლა“ → ქართ. **სვ** || **სუ** : ზან. **რ-შვ** || **რ-შუმ** ← ***შვ** || ***შვ-უმ** : სვან. **სტ** ← ***შტ**.

ს.-ქართვ. ***სტ**- ძირის კანონზომიერი შესატყვისებია: ნახ. **და-ს** „დასმა“; ხუნძ. **ლ**-ეზე, აზვან. ბი-**ლ**-უ, ჭამ. ბე-**ლ**-ულა, დარგ. ბი-**ჰ**-ეს, ლაკ. ბი-**შ**-ინ, არჩიბ. ე-**ლ**-ას, ხინალ. ჩე-**შ**-ირ-ი, ბუღლუხ. ო-**ს**-ურ-ი „დადება, დასმა“... ჰურ. **აშშ**- „ჯდომა“, ურარტ. **აშ**- „დასმა“.

სვან. **სხაბ** ბზ., ლშხ. „კუკუხო“.

ქართ. (ლექს.) **სხაბ**-ი „დაკლული საქონლის კისრის ნაწილი“.

ზან. —.

ფუძის გავრცელების არეალი არ სცილდება სვანეთ-ლექსუმის მიდამოებს, რაც ანგარიშგასაწევი ფაქტი შეიძლება იყოს სიტყვის ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. ***სხაბ**- „კუკუხო“ → ქართ. **სხაბ**-ი : სვან. **სხაბ** ← ***შხაბ**.

სვან. **სხჰპ**-დად ბზ., **სხჷაპ**-იად ლშხ., **სხჷაპ**-ია ლნტ. „მოქნილი“.
 ქართ. (ფშ.) **სხვებ**-, გამო-**სხვებ**-ა „გამოხტომა, გამოჭრა“.
 ზან. **სხაპ**-, **სხაპ**-უნ-ს „ცეკვავს“, გეგეშა-**სხაპ**-უ „გამოხტა“, **სხაპ**-ია „მხტომი“, ო-**სხაპ**-უ „ცეკვა“.
 ქართულ-ზანური ძირების კავშირი ცნობილია (ა. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). სვანურის ჩვენება იმით არის საინტერესო, რომ აქ ძირეული **ჷ** ქართულის მსგავსად ნაწილობრვ დაცულია (ლშხ., ლნტ.). მეგრულში (ასევე ბალსზემოურში) **ვ/ჷ**-ს დაკარგვა შეპირობებულია ფუძეში ორი ბაგისმიერი თანხმოვნის პოვნიერებით (**სხვებ**-).
 სვანურში შესაბამისი „მოქნივა“ ზმნური ძირი გამოსავლენია.
 ს.-ქართვ. ***სხჷებ**- „ცეკვა, მოქნივა, ხტომა“ → ქართ. **სხვებ**- : ზან. **სხაპ**- ←***შხვაპ**— : სვან. **სხჷაპ**- || **სხჰპ** || **სხჷპ** ←***შხჷებ**-.

ქართ. **სხვირბ-ლ**- || **სხვრბ-ლ**-, **სხვრბ-ლ**-ვ-ა „ტანთ მუწუკთ სხმა (საბა), ქიზიყ. **სხრუბ-ელ**-ი „ლუდუდი, პატარა მუწუკი“.
 ზან. **ჩხუბ-ურ**-ი „მუწუკი“, ო-**ჩხუბ-ურ**-უ || **ჩხუბ-ურ**-უ-ა „ტანზე მუწუკების გამოყრა“, **ჩხუბ-ურ**-ელ-ი „დაწერტილი, გამოყრილი“.
 სვან. —.
 ქართულ-ზანურ ფუძეთა ანალიზით ირკვევა, რომ საერთოქართველურში **ცხუ(რ)პ**- || **ცხჷი(რ)პ**- არის საგულვებელი. შეიძლება გვეფიქრა ქართული **სხ** კომპლექსის უძველესობაზე, მაგრამ **შხ** → **ჩხ** ზანურში (მით უფრო მეგრულში) არაბუნებრივია. უფრო საპირისპირო პროცესია რეალური: **ცხვარ**- : **ჩხურ**- → || **შხურ**-, **ცხომ**- : **ჩხომ**- → || **შხომ**-...
 ს.-ქართვ. ***ცხვ(რ)პ**-(აღ-) || ***ცხჷ(რ)პ**-(აღ-) „მუწუკი, მუწუკთ გამოყრა“ → ქართ. **სხვრბ-ლ**- || **სხვირბ-ლ**-, **სხრუბ-ელ**-ი : ზან. **ჩხუბ-ურ**-ი, **ჩხუბ-ურ**-.

ტ

სვან. **ტაბ-** || **ტაბ-**, ხ-ა-**ტაბ-**-ე „ათლევინებს“, ა-**ტაბ-**-ე ბზ., ლშხ., ა-**ტაბ-**-ე ბქ., ლტ. „თლის“, ლი-**ტაბ-**-ე || ლი-**ტაბ-**-ე „თლა“.

ქართ. (იმერ.) **ტაფ-**, **ტაფ-**-ა „თლა, წვეტება“, წა-**ტაფ-**-ა ჯონისა „წათლა, წაწვეტება, წაჩეკა ჯონისა (ბ. წერეთელი)“.

ზან. —

ქართ. (იმერ.) **ტაფ-** ზუსტი სემანტიკურ-სტრუქტურული ეკვივალენ-ტია სვან. **ტაბ-** || **ტაბ-**- ფუძისა.

ქართულში ფუძის აუსლაუტი დაყრუებულა — **ტაბ** → **ტაფ**.

ჩვენთვის არ არის მთლად ნათელი გურ. მო-**ტაფ-**-ა სიტყვასთან აღწერილი ფუძეების მიმართება. დიდია სხვაობა შინაარსის თვალსაზრისით — გურ. „მოსპობა“, „განადგურება“ ~ იმერ., სვან. „თლა, წაწვეტება“.

ს.-ქართვ. ***ტაბ-** „თლა, წაწვეტება“ → ქართ. **ტაფ-** (←**ტაბ-**) : სვან. **ტაბ-** || **ტაბ-**.

სვან. **ტალ-** → || **ტლ-**, ლგ-**ტლ-**-ურ-ე ბზ., ლგ-**ტალ-**-ურ-ე ბქ., ლტ., ლგ-**ტალ-**-ურ-ე ლშხ. „დასახიჩრებული, ტალიანი“.

ქართ. **ტალ-ი** „ლაქა“.

ზან. (მეგრ.) **ტალ-ი** „ლაქა“.

მეგრ. **ტალ-ი** ← **ტოლ-ი** პროცესი არ არის უჩვეულო. ჩვენ მიერ მოძიებული ქართ. **სოლ-ი** : მეგრ. **(ფ)სალ-ი** (←***სოლ-ი**) შეპირისპირება ნათლად აჩვენებს, რომ **ლ** → **ა** უკუპროცესი (**ა** → **ლ-**სი) ზანურში მოქმედებდა.

ს.-ქართვ. ***ტალ-** „ლაქა“ → ქართ. **ტალ-ი** : ზან. **ტალ-ი** ←***ტოლ-ი** : სვან. **ტალ** → || **ტლ**.

ს.-ქართვ. ***ტალ-** „ლაქა“ ძირს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში — შდრ.: ს.-ქართვ. **ტალ-** „ლაქა“ : ნახ. **ტაღ-ა** || **ტაღა** „ლაქა“; ხვარშ. **მუტ**, ჰინ. **მუტ**, ლეზგ. ს-**ტალ**, თაბას. **ლიტან** ← **ნოტალ**, კრიშ. აჟ-**ტულ** „წერტილი“...

სვან. **ტაჭრ-**, ლე-**ტაჭრ-** || ლე-**ტეჭრ** „ტევრი, სინშირე“.

ქართ. **ტევრ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ტებ-ი** „ხშირი, გაუვალი ტყე“, მა-**ტგრბ-**აია (ფარონმა-**ტგრბ-**აია ი. ყიფშიძე) „ტევრი“.

ქართ. **ტევრ-** : სვან. **ტაჟრ-** დაკავშირება ცნობილია (გ. დეეტერსი, კ. შმიდტი). ჩვენი დაკვირვებით, მეგრ. **ტგრბ-** → || **ტებ-ი** არ უნდა იყოს ქართულიდან შეთვისებული, თუმცა ქართ. **გ** : ზან. **ბ** უფრო ნასესხებ ფორმებში დასტურდება: **ლაფიწ-ი** → **ლაბერწ-ი**, **ყავარ-ი** → **ყამბარ-ი**. ჩვენს შემთხვევაში **გ** → **ბ** შეპირობებულია თანხმოვანთა სინტაგმატიკით: **-ჟრ-** ან **-რჟ-** თანმიმდევრობები აკრძალულია მეგრულში და მისი სუბე-რაციის კვალი ჩანს **ტგრბ-** → **ტებ-ი** ფორმებში: ქართ. **ტეჟრ-** : მეგრ.

***ტაჟრ-** → **ტგრბ-** → **ტებ-ი**, შდრ. ქართ. **ჯავრ-ი** → მეგრ. **ჯაბ-ი...**
სვანური **ა** გახმოვანება ქართ. **ე**-ს წილ **ჟ**-ს გავლენით აიხსნება — **ეჟ** → **ანჟ** → **აჟ** (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. ***ტეჟრ-** „ტევრი, ხშირი ტყე“ → ქართ. **ტევრ-ი** : ზან.
***ტაჟრ-** → **ტგრბ-** → || **ტებ-ი** : სვან. **ტაჟრ-** || ← **ტეჟრ-**.

ქართ. (იმერ.) **ტაფ-ელ-ა** „ბატარა წითელი ფერის თევზი“.
ზან. (მეგრ.) **ტოფ-უ** || **ტოფ-გ** || **ტიფ-უ** „ერთგვარი თევზია“, **ტოფ-უ-ა** „ქვირითის დაყრა“, **ონტოფ-ო/ა** (ტობ.).
სვან. —

ი. ყიფშიძე მეგრულში **ტოფ-ი** ფორმას ადასტურებს მხოლოდ, რაც სენაკური მეტყველების კუთვნილებაა და ქართულთან ადაპტირებული სა-ხეობა ჩანს. ზუგდიდურ-სამურზაყანულში **ტოფ-უ/გ** გაგვიგონია. პ. ჭარაია თავის ლექსიკონში **ტიფ-უ**-ს იმოწმებს.

ქართ. **ტაფ-ელ-** : ზან. **ტოფ-უ/გ** შეპირისპირება იდეალურია ბგე-რათშესატყვისობათა ჩვენების თვალსაზრისით — ქართ. **ა** : ზან. **ო**, ქართ. **-ელ** : ზან. **-უ**.

დასავლურ დიალექტებში გავრცელებული **ტოფ-ი** (იმერ.), **ტობ-ობ-ა** (ზ. იმერ., ლეჩხ.) „ქვირითის ყრა თევზის მიერ“, **ტობ-ი** (გურ.) „თევზი“ სიტყვები ზანური წარმოშობისაა.

ს.-ქართვ. ***ტაფ-(ელ-)** „თევზის სახეობა; ქვირითის ყრა“ → ქართ.
ტაფ-ელ-ა : ზან. **ტოფ-გ** || **ტიფ-უ** || ← **ტოფ-უ**, **ტოფ-**.

ქართ. **ტაფ-ელ-ა** „ჯონი სარიკაო“, რიკ-**ტაფ-ელ-ა**, რაჭ. **ტაფ-ა-ობ-ა** „რიკ-ტაფელობა“.

ზან. (მეგრ.) **ტურფ-ა** „კუპრის გამოსაკრავი გათლილი ჯონი“.
სვან. —

ტაფ-ელ- : **ტურფ-ა** ოპოზიცია ფუძის აუსლაჟტის თვალსაზრისით ეპარალელურია წით-**ელ-** : ჭით-**ა** შეპირისპირებას, რაც სიტყვის აბსოლუ-ტურ ბოლოში **ლ**-ს მოკვეციტ აიხსნება: ჭით-**ა** ← *ჭით-**ალ-**, ტურფ-**ა** ← *ტოფ-**ალ-**...

მეგრულში ამ სიტყვას გათლილი ჯოხის სემა ახასიათებს, რაც შემთხვევითი ფაქტი არ უნდა იყოს. სავარაუდოა, საერთოქართველური **ტაფ/ბ-ელ-** მიმღეობური წარმოშობის ფუძე იყოს **ტაბ-/ტაფ-** „თლა“ ზმნური ძირიდან ნაწარმოები (იხ. აქვე, სვან. **ტაბ-** : ქართ. **ტაფ-**, ს.-ქართვ. ***ტაბ-**).

ქართულში გავრცელებული **ტურფი**-ი ზანურ წყაროს გულისხმობს.

ს.-ქართვ. ***ტაბ-ელ-** „ტაფელა; გათლილი ჯოხი“ → ქართ. **ტაფელა** : ზან. **ტურფა** (←***ტოფ-ალ-**).

სვან. **ტახ-რა** „მამალი ნაძვი ან ფიჭვი“; „კავკასიური სოჭი“.

ქართ. **ტახ-ი** „მამალი ღორი“.

ზან. —.

მნიშვნელობის ცვალემა სავარაუდოა სვანურში, სადაც **მამრის** გაგება გახდა ძირითადი, რომელიც შემორჩენილა **ტახ-რა** სიტყვაში.

ფორმალური ანალიზისას ირკვევა, რომ **ტახ-** ფუძე სვანურში ქართული **ტახ-**ის შესატყვისია (შდრ. ნეზტ-რა „დედალი ფიჭვი“); ხოლო **-რა** მცენარეთა და ცხოველთა სახელწოდებებში გავრცელებული სუფიქსი: ჯიჰ-, ჯიჰ-რა „მუხა“, წიფ-, წიფ-რა „წიფელი“, ჰებ-, ჰებ-რა „ბალი“...

ს.-ქართვ. ***ტახ-** (←წ.-ქართვ. ***დ-ახ-**) „მამალი ღორი“ → ქართ.

ტახ-ი : სვან. **ტახ-**, **ტახ-რა**.

წ.-ქართვ. ***დ-ახ-** „მამალი ღორი“ ფუძის შესატყვისებია: ს.-ნახ.

(ჰ)აჭა „ღორი“; ხუნძ. **ბოლ'**, ბოთლ. **ბოლ'ონ**, კარ. **ბოლ'ონ**., დიდ. **ბელ'ო**, არჩიბ. **ბოტა** „ღორი“...

სვან. **ტაფ-**, ლე-**ტაფი** „განის ფიცარი“.

ქართ. **ტაბ-ო** გურ. „ჩამურის ნაწილი“, ქვ. აჭარ. „მომრგვალებული ფიცარი“, ლეჩხ. სა-**ტაფ-ურ-**ი „ბარის ტარში გაყრილი ჩხირი ფენის დასაბიჯებლად“.

ზან. «**ტუბ-არ-ი**» „საფუძველი, საძირკველი“, **ტუბ-უ-ხ-ი** „ფსკერი“.

ზანურში **ტაბ-/ტაფ-** ქართველურ ძირთა შესატყვისი ფორმა დაკარგულია (არ არის გამოვლენილი). შესაძლებელია მოსალოდნელი ***ტუბ-** ჩანდეს აჭარულ **ტუარ-**ი ←***ტუბ-არ-**ი სიტყვაში.

საერთოქართველურ ***ტაბ-** სახელს ერთგვარი (საყრდენი) ფიცრის სემანტიკა ახასიათებდა. ამგვარ ჩვენებას მხარს უჭერს ყველა ქართველური მონაცემი (შდრ. **ტაბ-აკ-**ი || **ტაბ-ლ-**ა (?)), შდრ. ჭან. **ტაბ-უ** „ტაბლა“.

ს.-ქართვ. ***ტაბ-** „ერთგვარი (საყრდენი) ფიცარი“ → ქართ. **ტაბ-ო**, სა-**ტაფ-ურ-**ი : ზან. ***ტუბ-არ-**ი (?) : სვან. **ტაფ-**, ლე-**ტაფი** ←***ტაბ-**.

სვან. **ტაფშ-უ**, **ტაფშ-ჟ** უშგ. „ბრტყელი“.
ქართ. (რაჭ.) **ტელ-ფ-ი** „ფართო, ტრიალი ადგილი“, ინგილ. **ტელ-ა-ფ** „გაბრტყელებული“, **ტლ-უ**.
ზან. **ტაშ-ი**, **ტაშ-ირ-ი** (ტობ.).

სვანური **ტაფშ-ჟ** მიღებულია ***ტაშ-ფ-ჟ** უფრო ძველი ვარიანტისა-გან **შფ** თანმიმდევრობის შეუძლებლობის გამო — ქართ. **ტელ-ფ** : სვან. ***ტაშ-ფ-ჟ** → **ტაფშ-ჟ**; აქ ივარაუდება ლ → შ ფონეტიკური პროცესი სვანურისთვის. რასაც ზანურშიც ვადასტურებთ — ქართ. **ტელ-** : ზან. **ტაშ-** || **ტაშ-ირ-** (შდრ. ქართ. ძველ-ი : ზან. ჯვეშ-ი). ამით იმის თქმა გვსურს, რომ **ტაშ-ი** (**ტაშ-ის-კარ-ი**), **ტაშ-ირ-ი** წარმოშობით ზანური ტობონიმებია, რომელთა სახელდებაც მოტივირებულია მათი ადგილმდებარეობით, შდრ. ქართ. (← ზან.) **ტაშ-ირ-ი** „ღია, გაშლილი ადგილი“.

ს.-ქართვ. ***ტელ-(ფფ-)** „ბრტყელი, ფართო, ტრიალი (ადგილი)“ → ქართ. **ტელ-ფ-ი**, **ტელ-ა-ფ**, **ტლ-უ** (←***ტელ-უ**) : ზან. **ტაშ-ი**, **ტაშ-ირ-ი** : სვან. **ტაფშ-უ** || ← **ტაფშ-ჟ** ←***ტაშ-ფ-ჟ** ←***ტეშ-ფ-ჟ**.

ქართ. **ტერფ-ი** „ფერჯის ქვეითი სიბრტყე“; „ფეხის ძირი“.

ზან. (ჭან.) **ტაბ-ან-ი** || **ტაბ-უ** „ფეხის გული“; „ქუსლი“.

სვან. —.

ჭანურში **-ან** || **-უ** დაბოლოებებს არაძირისეულად მიიჩნევენ, ძირია **ტაბ-** (არნ. ჩიქობავა). ჭანური **ტაბ-** უნდა შეესატყვისებოდეს ქართულში განმარტოებით მდგარ **ტერფ-** ფუძეს. თუ დაკავშირებას გავიზიარებთ, მნიშვნელობის მხრივ დიფერენციაცია მინიმალურია ქართველურ ენებში, შდრ.: „ფეხის ძირი“, „ქუსლი“, „ფეხის გული“.

კანონზომიერია ფორმალური მიმართებაც — **ტერფ-/ტაბ-**. ქართ. **ე** : ზან. **ა**, ქართ. **ფ** : ზან. **ბ** (შდრ. **ტეფ-** „გან-ტეფ“, **ტფ-ილ-** : **ტიბ-უ** || **ტუბ-უ**) ბუნებრივია. ახსნას ითხოვს **რ-ს** „ზედმეტობა“ ქართულში; ის, არ არის გამორიცხული, რომ ზანურში (მით უმეტეს ჭანურში) დაკარგულიყო.

აჭარული **ტაბან-ი** „საძირკველი“ ჭანურ წყაროს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. ***ტე(რ)ბ-** „ძირი, ტერფი; ფეხის ძირი“ → ქართ. **ტერფ-ი** ←***ტერბ-ი** : ზან. **ტაბ-უ** || **ტაბ-ან-ი** ←***ტარბ-** (?).

ქართ. **ტინ-** „ლოდი, სალი კლდე“, **ტილ-აბ-** „კირქვა“.

ზან. (მეგრ.) **ტკილ-ი** || **ტკირ-ი** „ლოდი, სიბი კლდე“, **ტკილ-ამ-** „ქვიანი“, კოდუმე-**ტკირ-ი** „კლდიანი სანაპირო (კბოდე)“.

ქართულში ძირად **ტილ-** (→ **ტინ-**) გამოიყოფა, რომლის ზანური კანონზომიერი შესატყვისი გართულებულია **კ-**თი, რაც ბუნებრივია მეგრულისთვის **ტ-**ს მომდევნო პოზიციაში, შდრ. ქართ. **ლ/ზრტილ-ი** : მეგრ.

ხინ **ტკირ**-ი, ქართ. ლურ**ტნ**-ა : მეგრ. ხენ**ტკორ**- „ამოლურტნა“... ასევე ქართ. **ტილ**- : ზან. **ტკირ**- || **ტილ**-.
ს.-ქართვ. ***ტილ**- „ლოდი“ → ქართ. **ტინ**-ი, **ტილ**-აპ-ი : ზან. **ტკირ**-ი || **ტილ**-ი ← ***ტილ**-ი.

ქართ. (ლეჩხ.) **ტონ**-, ამო-**ტონ**-ვა „სატეხით ამოჭრა“.
ზან. (მეგრ.) **ტონ**-, ეშა-**ტონ**-უ-ა (ოტახუთ) „სატეხით ამოტოხვა“.
სვან. —.

ქართ. **ტონ**- : ზან. **ტონ**- ფუძეთა ფორმალურ-სემანტიკური იდენტურობა არ ნიშნავს რომელიმე მათგანის ერთი ენიდან მეორეში სესხებას. **ტონ**- საერთოქართველური დამოუკიდებელი ზმნური ძირია, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო ს.-ქართვ. ***ტეხ**- (ზან. **ტახ**-) სიტყვასთან.
ს.-ქართვ. ***ტონ**- „სატეხით ამოჭრა“ → ქართ. **ტონ**- : ზან. **ტონ**-.

სვან. **ტკვი**- „მაგრად დაჭიმული რამ“.

ქართ. **ტკიც**-ინ-, გა-**ტკიც**-ინ-ებ-ა, **ტკიც**-ინ-ა.
ზან. **ტკიჩ**-ინ-, ო-**ტკიჩ**-ინ-უან-ს „ატკიცინებს; მაგრად გაბერავს“, გო-**ტკიჩ**-ინ-აფ-ილ-ი „დაჭიმული“, **ტკიჩ**-ონ-დ-უ(ნ) „იბერება, მაგრად იჭიმება“.
მეგრულ-ქართულში -ინ ზმნური სუფიქსი დრო-კილოთა ყველა ჯგუფშია წარმოდგენილი; სვანურში -ინ არ დასტურდება, არც ზმნური ფუძეებია ცნობილი.
ს.-ქართვ. ***ტკიც**-ინ- „დაჭიმვა, გაბერვა“ → ქართ. **ტკიც**-ინ- : ზან. **ტკიჩ**-ინ- : სვან. **ტკვი**- ← **ტკიჩ**-.

სვან. **ტრელ**-, ხ-ე-**ტრელ**-წლ ლნტ. „ეთამაშება“, ლი-**ტრელ**-წლ „თამაში“.

ქართ. **ტრელ**-, **ტრელ**-ი „ერთს პირსა და ერთს საქმეზედ დაუმდგარი (საბა)“, ფშ. **ტრელ**-ი „ლაჩარი, მშიშარა“, **ტრელ**-ობ-ა „ფერება, მოფერება“.
ზან. —.

თამაში და **ფერება** საერთო სემანტიკური ველის წევრებია. ამ ფუძეებს ფორმალური იდენტურობა აერთიანებთ.
ს.-ქართვ. ***ტრ-ელ**- „თამაში; ფერება“ → ქართ. **ტრ-ელ**-ი, **ტრ-ელ**- : სვან. **ტრ-ელ**-.

სვან. **ტჷარ**- || **ტჷარ**- || **ტჷარ**-, ა-**ტჷარ**-ე (ან-**ტჷარ**-ე) ზს., ლშხ., ა-**ტჷარ**-ე ლნტ. „ანთებს“, ა-**ტჷარ**-წლ-ი ბზ., ა-**ტჷარ**-წლ-ი ბქ., ა-**ტჷარ**-წლ-ი ლშხ., ა-**ტჷარ**-ალ-ი ლნტ. „ანთებს (ბევრს ან მრავალგზის), ლუ-**ტჷარ**

ბქ., ლნტ., ლუ-ტუარ ლშხ. „ანთებული“, მუ-ტუარ ზს., ლნტ, მუ-ტუარ ლშხ. „მნათი, სანთელი“.

ქართ. ტრ-, ტრ-ი-ობა-ა „აღზნება“, ს-ტრ-ი-ო || ს-ტირ-ი-ო „ტრი-ობის მქნელი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ტურ-, ტურ-აფ-ა „შენთება“, ეთო-ტურ-აფ-ილ-ი || ე-ტურ-აფ-ილ-ი „შენთებული, აღზნებული“, მითო-ტურ-აფ-ა „შეგზნება (ცეცხლის)“, ქინთუ-ტურ-ე „შეუნთე, შეუცაცხანე“.

სვან. ტუარ- : ზან. ტურ- ფუძეთა შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ტრ- ძირი ქართულშიც ისტორიულად განმოვანებული იყო. სა- ვარაუდო *ტუარ- ქართულში არ ჩანს.

ს.-ქართვ. *ტუარ- „ანთება; შენთება“ → ქართ. ტრ- ←*ტუარ- : ზან. ტურ- : სვან. ტუარ- → || ტურ- || ტუარ-.

სვან. ტუერ-დ ბზ., ლშხ., ტურ-ამ-დ ბქ., ტურ-ამ-დ ლშხ., ტუარ-დ ლნტ. ლიგნე „დამტვრევა, ნამსხვრევებად ქცევა“, შდრ. სვან. ტუის „მტვერი“.

ქართ. მ-ტვერ- || მ-ტვრ-, მ-ტვრ-ეფ-ა, ა-მ-ტვრ-ეფ-ს, მ-ტვერ-ი.

ზან. მ-ტვერ-ი ←*მ-ტვარ-ი „მტვერი“.

ზანურ შესატყვისად მოხმობილი მ-ტვერ- ქართულთან ადაპტირებული ფუძეა, რომელმაც გამოდევნა საკუთრივ ზანური *(მ-)ტვარ- არქე- ტიპი, შდრ. მეგრ. ზმნური ფუძე რტუმ-ოლ-ი „მტვრევა“.

ქართულში დაკარგულია ამოსავალი ზმნური ტვერ-; არსებული მ-ტვერ-ი/მ-ტვერ- ნაზმნარი სახელია. ამას კარგად აჩვენებს სვანურის არ- ქაული ტუერ- ფორმა.

ს.-ქართვ. *ტუერ-, „მტვრევა“, *მ-ტუერ- „მტვერი“ → ქართ.

*ტუერ-, მ-ტვერ-, მ-ტვერ-ი : ზან. მ-ტვერ-ი (←*მ-ტვარ-ი), რტუმ-ოლ-ი ←*მ-ტვარ-ოლ-ი : სვან. ტუერ- → || ტურ- || ტუარ-.

სვან. ტყაბ- || ტყაბ- || ტყბ-, ა-ტყბ-ე (ო-ხჟ-ტყაბ) ზს., ა-ტყბ-ი (ო-ხ-ტყაბ) ლშხ., ა-ტყაბ-ე/ი ლნტ. „წვავს“, ლი-ტყბ-ე ზს., ლი-ტყბ-ი ლშხ., ლი-ტყაბ-ი ლნტ. „შეწვა“, ლგ-ტყაბ ზს., ლნტ., ლგ-ტყაბ ლშხ. „შემწვარი“, მგ-ტყაბ ზს., ლნტ., მგ-ტყაბ ლშხ. „შემწვარი“, მგ-ტყაბ-ე ლნტ. „შემწველი“.

ქართ. ტყ-ინ-, ტყ-ინ-ებ-ა „ცეცხლის გზნება, ნთება (საბა)“, მო-ტყ- ინ-არ-ე „ანთებულებით (საბა)“.

ზან. —.

„წვა“ ~ „დანთება“ სემანტიკური მიმართება ადვილი ასახსნელია.

ფორმალური თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს -აბ → || -აბ თე- მის ნიშნის პოენიერება სვანურში (იხ. § 39). -ებ-იანი ფუძე ქართულშიც

შეიძლება მოვიძიოთ — **ტყუერბ-ი** (←***ტყ-ჟ-ებ-რ-ი**) „დიდი ცეცხლი აგზებულ ფრიად (საბა)“.

ს.-ქართვ. ***ტყ-** || ***ტყ-(ებ-)** „დანთება, ცეცხლი; ცეცხლზე შეწვა“ → ქართ. **ტყ-ინ-**, **ტყ-ჟ-ერ-ბ-ი** ← ***ტყ-ჟ-ებ-რ-ი** : სვან. **ტყ-აბ-** || **ტყ-აბ-** ←***ტყ-ებ-**.

ქართ. (იმერ.) **ტყვებერ-ა** „ლაცე კვერცხი“.
ზან. (მეგრ.) **ტყვაპა-ია** „ლაცე კვერცხი“.
სვან. —.

მეგრულში **რ** დაკარგულია **ტყვაპა-ია** ←***ტყვაპარ-ია**. ფუძის სიმბოლიკური (ბგერწერითი) აგებულების მიუხედავად ბგერათშესატყვისობა ქართ. **ე** : ზან. **ა** დაცულია.

ს.-ქართვ. ***ტყჟებ-(ერ-)** „ლაცე კვერცხი“ → ქართ. **ტყვებ-ერ-ა** : ზან. **ტყვაპ-ა-ია** ←***ტყვაპ-არ-ია**.

სვან. **ტყლიბ** ზს., ლნტ., **ტყლიბ** ლშხ. „ელენთა“.
ქართ. **ტყირბ-ი** || **ტყირბ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ტყილ-ი** „ტყირბი, ელენთა“.
ზანურ-სვანურში **ლ** მეორეული ფორმაციისაა. მეგრული უფრო შორსაა წასული; აქ ბოლოკიდური **ბ** დაკარგულია, რაც ჩვეულებრივია მხოლოდ **რ-ს**თან მეზობლობაში (შდრ. ქართ. **რბოლ-ა** : ზან. **რულ-ა** ← **რბულ-ა**...) — მეგრ. **ტყილ-ი** ←***ტყირ-ი** ←***ტყვირბ-ი**.

ს.-ქართვ. ***ტყირბ-** „ტყირბი, ელენთა“ → ქართ. **ტყირბ-ი** || **ტყირბ-ი** : ზან. **ტყილ-ი** (←***ტყირბ-ი**) : სვან. **ტყლიბ** || **ტყლიბ** (←***ტყირბ**).

ს.-ქართვ. **ტყირბ-** ფუძეს შესატყვისები ეძებნება იებრიულ-კავკასიურ ენებში, შდრ.: ნახ. **დჟეფც** „ღვიძლი“; ანდ. **რეტაილ'ი** ←***დეტაილ'ი**, დარგ. **დულეკ**, ლაკ. **თაილიკ**, არჩიბ. **დილიკ**, ხინალ. **დალად** „ღვიძლი“...

სვან. **ტყჟალ** ბზ., ლშხ. **ტყჟალ** ლნტ. „ლაფი, შლამი“.
ქართ. **ტლაპ-ო**.

ზან. **ტყოლ-**, **ო-ნტყოლ-ეშ-ი** → || **ო-ლონტყ-ეშ-ი** „ტლაპო“, **მო-ნტყოლ-ირ-ი** „ლაფში ამოვლებული“.

თუ დამტკიცდება, რომ ყ ან ქართულშია დაკარგული, ან გაჩენილია ზანურ-სვანურში, მაშინ აღწერილ ძირთა სტრუქტურა და სემანტიკა იძლევა მათი დაკავშირებით შესაძლებლობას, შდრ. **ტალან-** ←***ტყალ-** (?).

ს.-ქართვ. ***ტყულ-** „ტლაპო, ლაფი“ → ქართ. **ტლ-აპ-ო** : ზან. **ნტყოლ-** → || **ლონტყ-** : სვან. **ტყულ** → || **ტყულ**.

სვან. **ტყუესგ-** || **ტყუნსგ-** || **ტყუნსკ-**, ხ-ე-**ტყუსგ-**ენ-ი (ეს-**ტყუესგ-**ნ-ი) ბზ., ხ-ე-**ტყუესკ-**ენ-ი „ნაპერწყალი უვარდება“, ამ-**ტყუნსგ** → || ან-**ტყუნსგ** ზს., ან-**ტყუნასგ** ლშხ., ამ-**ტყუნსკ** → || ან-**ტყუნსკ** ლნტ. „ვარსკვლავი“, ქს. „ნაპერწყალი“, მუ-**ტყუნსგ** ზს., მუ-**ტყუნასგ** ლშხ., მუ-**ტყუნსკ** ლნტ. „ნაპერწყალი, ვარსკვლავი“.

ქართ. **ტყვც-**, **ტყვც-**ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ტყვაც-**, **ტყვაც-**ი „ჭეჭა“, „ელვა“, გო-**ტყვაც-**უ „იელვა“, ჭან. **ტკორ-** „სროლა“.

ზანურში ფუძე გასისინებულია **ტყვაც-** ←***ტყვარ-** (შდრ. ჭან. **ტკორ-**). მნიშვნელოვანია შესატყვისობა ქართ. **ც** : ზან. **ჩ** → **ც** : სვან. **სგ/სკ** ← **ცქ** (იხ. § 28).

ბუნებრივად გვეჩვენება სემანტიკური შეფარდება ნ ა პ ე რ წ კ ა ლ ი ~ (ე ლ ვ ა) ვ ა რ ს კ ვ ლ ა ვ ი.

ს.-ქართვ. ***ტყუიც-/ტყოც-** „ელვა, ნათება, ნაპერწყალი“ → ქართ.

ტყვც- (←***ტყვიც-**) : ზან. **ტყვაც-**, **ტკორ-** ←***ტკორ-** : სვან. **ტყუესგ** || **ტყუნსგ** || **ტყუსგ-** || **ტყუნსკ-** ← **ტყუიცქ-**.

სვან. **ტყუეფ-** || **ტყუნფ-** || **ტყუნფ-**, ხ-ე-**ტყუნფ-**ენ-ი (ა-ხ-**ტყუნფ-**) ზს., ლშხ., ხ-ე-**ტყუნფ-**ენ-ი ლნტ. „სძვრება (ტყავი, კანი...), მე-**ტყუეფ-** „ატყავებული“.

ქართ. **ტყავ-**, **ტყავ-**ი, **ტყავ-**ებ-ა, გადა-ე-**ტყავ-**ებ-ა, ა-**ტყავ-**ებ-ს.

ზან. **ტყებ-/ტყაბ-**, **ტყებ-ი** || **ტკებ-ი** „ტყავი“, **ტყაბ-არ-**უ-ა „გატყავება“, გინ-**ტყაბ-არ-**უ(ნ) „გადაეტყავება“, გურ. (← ზან.) **ტყობ-**ერ-ა.

სვანურში სახელური ფუძე გვაკლია. აგებულიებით სვანური ხ-ე-**ტყუეფ-**ენ-ი უდრის ქართულ „გადა-ე-**ტყავ-**ებ-ა-ს.

სვან. **-ეფ** (← **-ებ**) არამხოლოდ ფუნქციურად შეესაბამება ქართულ **-ებ-**ს (იხ. § 39-40). სვანურში **-ეფ** გამოსაყოფია; ძირად გვჩვენება **ტყუ-**, რომელიც რედუცირებული შესატყვისია ქართული **ტყავ-**ისა — **ტყუ-** ←***ტყ-აჟ-**.

ს.-ქართვ. ***ტყ-აჟ-** „ტყავი, ტყავება“ → ქართ. **ტყავ-**ი, **ტყავ-** :

ზან. **ტყებ-** || **ტყაბ-**, **ტყაბ-არ-** ← **ტყობ-არ-** : სვან. **ტყუ-ეფ-** → || **ტყუ-წფ-** → || **ტყუ-ფ-** (←***ტყაჟ-ებ-**).

სვან. **ტყუიფ**- || **ტყუიფ**- || **ტყუიფ**-, ხ-ა-**ტყუიფ**-ი (ლო-ხ-ა-**ტყუიფ**)
ზს., ხ-ა-**ტყუიფ**-ი (ლო-ხ-**ტყუიფ**) ლზნ., ხ-ა-**ტყუიფ**-ი (ლა-ხ-ა-**ტყუიფ**)
ლნტ. „სცემს; არტყამს (მათრახს...)“.

ქართ. **ტყებ**-, **ტყებ**-ა „თავს ცემა (საბა)“, „ტირილი, გოდება“, ძვ.
ქართ. **ტყებ**-დ-ეს.
ზან. —.

-**ეფ** (← -**ებ**) სვანურში აქაც გამოჩნდება ქართული -**ებ**-ის შესა-
ტყვისად. მთლად ნათელი არ არის **ჟ**-ს კვალიფიკაცია სვანურში — ფო-
ნეტიკურად განვითარდა, თუ ქართულმა დაკარგა. ამის ფონეტიკური სა-
ფუძველი არსებობდა ძირში **ბ**-ს პოზიციების სახით — **ტყუებ**- →
ტყებ-. საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს; გამოსავლენია ზანური
ეკვივალენტიც, მდრ. **ტ(ყ)ვაფ**-აფ-ი „თავში ცემა“.

სვანურში ფუძის აბლაუტი ჩვეულებრივია — **ტყუიფ**- → || **ტყუიფ** —
ტყუიფ-, ქართულში **ე** — **ი** არ არის შენიშნული.

ს.-ქართვ. ***ტყ(უ)ებ**- „ცემა, ტირილი“ → ქართ. **ტყებ**- : ზან.
ტ(ყ)ვაფ- : სვან. **ტყუიფ**- → || **ტყუიფ**- → || **ტყუიფ**- || **ტყუიფ**-.

სვან. **ტყერსგ**-ნ-, **ტყერსგ**-ნ-**ა** ბზ., **ტყერსგ**-ნ-**ა** ბქ. „ტკაცუნა“.

ქართ. **ტკრც**-ი-ალ-ი/ა, **ტკაც**-ან-ი, **ტკაც**-უნ-ა.

ზან. **ტკარჩ**-ალ-ი „კისკისი, კაკანი“, **ტკარჩ**-აფ-ი „ტკაცანი“.

ტკ/ტყ მონაცვლეობას ალბათ ამ ფუძის ბგერწერითი ხასიათი გან-
საზღვრავს, თუმცა **ტკ/ტყ** სპორადულად ამის გარეშეც იჩენს თავს —
ტყბილ-ი || **ტყბილ**-ი.

ქართ. **ც** : ზან. **ჩ** : სვან. **სგ** (← **ცქ**) ბგერათფარდობამ აქაც იჩინა
თავი (იხ. § 28).

ს.-ქართვ. ***ტყაც**-ან- „ტკაცანი“ → ქართ. **ტკაც**-ან- || **ტკაც**-უნ-,
ტკრც-ი-ალ-ი/ა : ზან. **ტკარჩ**- || **ტკარჩ**- : სვან. **ტყერსგ**-ნ-←***ტყარცქ**-ან-.

სვან **ტენ**- || **ტინ**-, ალ-**ტენ**-ე (ოთ-ლგ-**ტინ**) „ჭყლეტს“.

ქართ. **ტენ**-, **ტენ**-ი-ს, გა-**ტენ**-ილ-ი, შე-**ტენ**-ილ-ი, და-**ტენ**-ა, **ტენ**-
ებ-ა „ჯრა (საბა)“.

ზან. **ტვენ**-, **ტვენ**-ჟ-ა „ტენა“, გო-**ტვენ**-ილ-ი „გატენილი“.

სემანტიკურ-ფორმალური იგივეობა ადვილი შესამჩნევია. სვან. ა-ლ-
სხვაგანაც დასტურდება — ალ-**ფარ**-ი „ფარავს“ : ქართ. **ფარ**-, **ფარ**-ი...

ს.-ქართვ. ***ტენ**- „ტენა, ჭყლეტა“ → ქართ. **ტენ**- : ზან. **ტვენ**- :
სვან. **ტენ**- || **ტინ**-.

ჴ

სვან. -ჴ (\leftarrow -ო) „დერივაც. სუფ.“.

ქართ. -ო „დერივაც. სუფ.“.

ზან. -ო \rightarrow || -ჴ „დერივაც. სუფ.“

მულ-ჴ : მულ-ო : მულ-ჴ, ფერ-ჴ \rightarrow || ფერ-ჴ : ფერ-ო, სდუგ-ჴ :
შულ-ო, ბალ- \leftarrow ბალ-ჴ : ბელ-ო : ბალ-ჴ, წებ-ო : ჭაბ-ჴ || ჭაბ-ო...

ს.-ქართვ. *-ო „სადერივაციო სუფიქსი“ \rightarrow ქართ. -ო : ზან. -ო \rightarrow ||
-ჴ : სვან. -ჴ (\leftarrow *ო).

სვან. ჴედნ \rightarrow || ჴედლ „ძლივს“.

ქართ. ოდნ-ავ-, ოდნ-ავ-ი.

ზან. (მეგრ.), ონდ-ე || ონდ-ე-თ „ძლივს“.

ამ სიტყვის ამოსავალი სახე ყველაზე უკეთ ქართულს დაუცავს —

სვან. ჴედლ || \leftarrow ჴედნ \leftarrow *ოდნ, ზან. ონდ- \leftarrow *ოდნ-.

ზანურში დნ \rightarrow ნდ გამოწვეულია თანხმოვანთა სინტაგმატიკაში მკაცრად გატარებული წესით — კონსონანტი + სონანტი აკრძალულია და სუპერირდება სხვადასხვა მიმართულებით: სონანტის გადასმით (C + S \rightarrow SC), ან ხმოვნის ჩასმით C+S \rightarrow CVS (შდრ. ქართ. მშობელდაღლ-ი \rightarrow მეგრ. შობელდაღილ-ი...).

ზემოაღწერილ ფუძეთა ისტორიული კავშირი ქართ. ოდ-ენ ლექსე-მასთან შესაძლოდ მიგვაჩნია.

ს.-ქართვ. *ოდნ- (ოდ-ენ?) „ოდნავ, ძლივს“ \rightarrow ქართ. ოდნ-ავ-ი, ოდნ-ავ-, ზან. ონდ-ე-(თ) (\leftarrow *ოდნ-ე-(თ)) : სვან. ჴედლ || ჴედნ (\leftarrow *ოდნ-).

სვან. ჴ-ელ-, ი-ჴელ-იელ ბზ., ლშზ., ი-ჴელ-იელ ლნტ. „კნავის“.

ქართ. წივ-, წივ-ი-ს, წივ-ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჴვ-, გე-ჴვ-ი-ან-ს „წივის“, ჴვ-ი-აფ-ი „წივილი“.

სვანურსა და მეგრულში ფუძე რედუცირებულია: ჴ-ელ- \leftarrow *ჴიჴ-ელ-, ჴვ- \leftarrow *ჴივ-; სვანურში ი-ს რედუქციამ საკომპენსაციოდ მომდევნო ხმოვნის (ე) დაგრძელება გამოიწვია (შდრ. სვან. ყჴ-ილ- \leftarrow *ყიჴ-ილ- : ქართ. ყივ-ილ-ი...).

სვანურში **ჟ**-ს წინა პოზიციაში ისტორიული **ჭ** — ქართული **წ**-ს შესატყვისი — ჯერ **ჭ**-ში გადასულა, ხოლო შემდგომ სულაც დაიკარგა (შდრ. ქართ. **წვერ**-ი : სვან. **ჟერ**-ე ← **ჭვერ**-ე ← ***ჭვერ**-ე... ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. ***წიჟ**- „წივილი“ → ქართ. **წივ**- : ზან. **ჭვი**- : სვ. **ჟეილ**- || **ჟეილ**-.

სვან. **ჟერ** ზს., ლნტ., **ჟორ** (←**ჟერ**) ლშხ. „მიწა, თიხა“.

ქართ. **წვირ**-ე „ნეხვი, ჭუჭყი, ნაკელი“.

ზან. (მეგრ.) **წვერ**-ე „ნეხვი“.

მეგრული **წვერ**-ე ქართულთან ადაპტირებული ფუძეა — **წვერ**-ე

←***ჭვერ**-ე.

როგორც ეტყობა, მეგრ. ***ჭვერ**-ე ტიპის ფუძე სვანურშიც დასტურდებოდა. ბოლოკიდური -ე აქ დაკარგულია, მას შემდეგ, რაც ასიმილირებულ იქნა ძირისეული **ი** — ***ჭვირ**-ე → ***ჭვირ**-ე → ***ჟერ**-ე → **ჟერ**-.

შინაარსობრივი მიმართება **ჭუჭყი** ~ **მიწა** ადვილი ასახსნელია. მნიშვნელობის გადაწევა ქართულ-ზანურშია მომხდარი. რასაც ქართულში **მიწა** შეთვისებული სიტყვის გაბატონებამ შეუწყო ხელი, ხოლო მეგრულში **ღიხამ** გაიფართოვა სემანტიკური ველი. **მიწა** → **წვირ**ე მიმართებისათვის შდრ. ქართ. **მიწა** → მეგრ. **მინწა** „წვირე, ნაკელი“.

და რომ **მიწის** მნიშვნელობა ამ სიტყვისთვის ძირითადია, ამაში მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ჩვენებაც გვარწმუნებს, სადაც გენეტურად საერთო ძირებს ვადასტურებთ, შდრ.: აფხ. ა-**რწიგრა**-ა, ადიღ. ა-**ჭიგრა** „მიწა“; წახ. **ჭიდე** ← **ჭირე**, ხინ. **ინჩიე** ← **ჭინე**, ლეზგ. **ჩილ** ← **ჭილ**, თაბ. **ჩილ** ← **ჭირე**, აღ. **ჩილ** ← **ჭირე**, რუთ. **ჩილ** ← **ჭირე** „მიწა“, დიდ. **ჭელო**, ხვარშ. **ჭიდა**...

ს.-ქართვ. ***წვირ**-ე „მიწა, ტალახი“ → ქართ. **წვირ**-ე : ზან. **წვერ**-ე (←***ჭვირ**-ე) : სვან. **ჟერ**-ე → || **ჟორ** (←***ჭვირ**-ე).

სვან. **ჟიდ** ზს., ლშხ. „დეღამა, ცვარი, წვეთი“.

ქართ. **წვეთ**-, **წვეთ**-ი.

ზან. **ჭვათ**- → || **წვათ**-, **ჭვეთ**-ი || **ჭვათ**-ი, **წვათ**-ან-ს || **ჭვათ**-ან-ს „მოწვეთავს“.

სვან. **ჟიდ** სტრუქტურულად ქართ.-ზან. **წვეთ**- || **ჭვეთ**- ფორმებთან ამჟღავნებს სიახლოვეს. **ჟიდ** ნააბლაჟტარია — **ჟიდ** ←***ჟედ** ←***ჭედ** ←***ჭედ**, შდრ. ლაშხური **ჟედ** „id“ ალომორფი.

სვანურში ფუძის აუსლაუტი უძველეს ვითარებას გვიჩვენებს; ე. ი. ქართ. **წვეთ-** ←***წჷედ-**.

ს.-ქართვ. ***წჷედ-** „წვეთი, ცვარი, წვეთება“ → ქართ. **წვეთ-** : ზან.

ჭვათ- → || **ჭვეთ-/წვათ-** : სვან. **ჟიდ** || **ჟედ** (←***ჭჷედ**).

ს.-ქართვ. ***წჷედ** არქეტიპი გენეტიურად საერთოა სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებთან — შდრ.: ხუნძ. **წად**, ახვან. **წარი** ← **წადი**, ანდ. **წა** ← **წად**, ბოთლ., ჭამ., ბაგვ., კარ. **წაჲ** ←***წარ** ←***წად** „წვიმა“...

სვან. «**ჟინ-**», მა-**ჟინ** ზს., ლშხ., მჰ-**ჟინ** ლნტ. „მავნე“; **ნგნ-**ირ ზს., ლშხ., **ნგნ-**ირ ლნტ. „ელენთა“.

ქართ. **ვნ-**, მა-**ვნ-**ე, **ვნ-**ებ-ა, **ვნ-**ებ-ს.

ზან. (მეგრ.) **ნ-**, ო-**ნ-**უ „ვნებს“, გ-**ნ-**უ „გავნო“, **ნ-**ე „მაჭარი; ნაღველი, ღვარძლი“.

სვანურის გახმოვანებული ფუძეები **ჟინ-**, **ნგნ-** ← **ჟინ-** (შდრ. ქართ. **ვაკე** : სვან. **ნჰკ** „ვაკე“, **ვიდრ-**ი : **ნადრა...**) უძველეს, ურედუქციო ვითარებას წარმოაჩენს და ემთხვევა საერთოქართველურ მდგომარეობას: ზანურში ძირი გამარტივებულია — **ნ-** ←***ვნ-**, **ნ-**ე ←***ვნ-**ე. სემანტიკურად ქართულის ვნება (შდრ. ვ ნ ე ბ ა თ ა ღ ე ლ ვ ა) სემანტიკიდან ადვილად გამოიყვანება მეგრულის როგორც მაჭარი, ისე ნაღველი, ღვარძლი სემები: მაჭარი ← ვნების აღმძვრელი, ვნებიანი; ნაღველი, ღვარძლი ← მავნე. ამ უკანასკნელის შემდგომ ევოლუციად გვევლინება სვანური ელენთა (← ნაღველი).

ვნების აღმნიშვნელი საერთოქართველური ***ჟინ-** ძირის დერივაცია ს.-ქართვ. ***ჟინ-ო** „ღვინო“ (→ ქართ. **ღვინ-ო**, ზან. **ღვინ-**ი → || **ღინ-**ი, სვან. **ღჟინ-**ელ). აქ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ღვინოზე, როგორც ვნების აღმძვრელ გამაბრუებელ საშუალებაზე, შდრ. მეგრ. **ნ-**ე ←***ვნ-**ე „მაჭარი“. საერთოქართველურ ***ჟინ-ო** „ღვინო“ ლექსემას ვერ დავაცილებთ საერთოქართველურ ***ჟინ-აჰ-** „ვენახი“ უძველეს კომპოზიტს (შდრ.: ქართ. **ვენ-**აჰ-ი ←***ვინ-**აჰ-ი, ზან. **ბინ-**ეხ-ი ←***ვინ-**ოხ-ი, სვან. **ჟენ-**ჰჰ ←***ჟინ-**ჰჰ). კომპოზიტის პირველი კომპონენტი, რა თქმა უნდა, იგივე ***ჟინ-** არის, რომელიც ***ჟინ-ო** „ღვინო“ სიტყვაშია, ხოლო **აჰ-** იგივე ფუძეა, რაც: ხუნძ. **ახ**, ბოთლ., ლოდ. **ახი**, ახვან. **აკი**, ანდ. **ოხი**., ლაკ. **აკ**, დარგ. **ანჰ** „ბალი“... შდრ. თანამედროვე **ახ-ო** ← **აკ-ო** (არნ. ჩიქობავა). ე. ი. კომპოზიტი ***ჟინ-აჰ-** ეტიმოლოგიით ღვინის ბაღს აღნიშნავდა, რაც რეალობასთან ახლოა.

ვენებისა და ღვინის სემანტიკათა გადმოცემა საერთო ძირის სიტყვებით დამახასიათებელია სხვა მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებისათვისაც, შდრ.: ბაცბ. ვენ „ღვინო“, ჩაჩნ. უნ ←*ჟინ, ინგ. უ(ნ) ←*ჟინ „დაავადება, ინფექცია“, ვაინახ. უნ-ხუო „ავადმყოფი“ ← ს.-ნახ. *ჟინ- „ვენება, ღვინო“: ს.-ქართვ. *ჟინ- „id“, შდრ. აფხაზ.: ა-ჟე ← ა-ჟენგ „ღვინო“ და ა-ჟანგ-ზა „ელენთა“ (აფხაზური -ზ(ა) ← ა-ზ(ა) „ნაღველი“).

ზემოთწარმოდგენილი ეტიმოლოგია ღვინისა და ვენახის თაობაზე გამორიცხავს ადრე გამოთქმულ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ეს ლექსემები ნასესხებია ქართველურში ინდოევროპული ენებიდან (თ. გამყრელიძე, ვიარ. ივანოვი). მოულოდნელიც კი იყო ხალხს, რომელმაც ხუთასზე მეტი ყურძნის ჯიში გამოიყვანა, ინდოევროპელებისგან შეეთვისებინა ღვინისა და ვენახის სახელწოდებები.

ს.-ქართვ. *ჟინ-/ჟენ- „ვენება, თრობა/გაბრუნება; მაჭარი, ღვინო, ნაღველი, ღვარძლი“ → ქართ. ვნ-, მა-ვენ-ე, ღვინ-ო ←*ვინ-ო, ვენ-ავი ←*ვინ-ავი : ზან. ნ- ←*ვნ-, ნ-ე ←*ვნ-ე, ღ(ვ)ინ-ი ←*ვინ-ი, ბინ-ეხ-ი ←*ვინ-ოხ-ი : სვან. მა-ჟინ || მჰ-ჟინ, ნგნ-ნრ || ნგნ-ირ ←*ჟინ-, ღჟინ-ელ ←*ჟინ-ელ, ჟენ-ჰჟ ←*ჟინ-ჰჟ.

სვან. ჟიშკჟ ზს., ლნტ., ჟიშკ ლხმ. უშკჟ ლშხ. „პირი, სახე“.
ქართ. წუწკ, წუწკ-ი, წუწკ-ი-ს „ბაგით ამოწოვნი (საბა)“.
ზან. —.

ქართულში დაკარგულია სახელური ფუძე *წუწკ-ი, რომელსაც ბაგის მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა. ამას საბას მიერ მოხმობილი წუწკ-ნ „ბაგით წოვნი“ ადასტურებს. სემანტიკური ფარდობა ბაგე — სახე — პირი ბუნებრივია.

შეიძლება გვეფიქრა სვან. ჟიშკ ძირის კავშირზე ქართ. ჰოჰ-თან (იხ. ქეგლ-ი), მაგრამ ჰოჰ- წოვა-თუშურიდან შეთვისებულად მივიჩნიეთ (შდრ. ბაცბ. ჰოჰ „პირი; ხეობა“, ინგ. ჰოჰ : ჩაჩნ. ჰუოჟ || ჰ).

ქართული *წუწკ-ის შესატყვისი სვანური ჟიშკ შეპირისპირება ეფუძნება შემდეგ ქართველურ კორესპონდენციებს. ქართ. წ : სვან. ჰ → Ø, ქართ. წკ : სვან. ჰკ → შკ (იხ. აქვე, § 31). ე. ი. სვან. ჟიშკჟ || უშკჟ || ჟიშკ ← უშკ ←*ჰუშკ ←*ჰუჰკ- (შდრ. ქართ. ჰელ-: სვან. შკან-).

ს.-ქართვ. *წუწკ- „ბაგე, პირი“ → ქართ. წუწკ-ი, წუწკ-ნ-: სვან.

უშკჟ || ჟიშკჟ || ჟიშკ ←*ჰუჰკ-.

ს.-ქართვ. *წუწკ- ძირის მონათესავე ძირებია: ადიღ. ჰოწ „პირის ღრუ“, აფხ. ა-ჰა „პირი“; ბაცბ. ჰოჰ, ინგ. ჰოჰ, ჩაჩნ. ჰუოჰ „სახე, პირი“...

სვან. **ჟიჯ** ზს., ქს. „გველი, ძლოკვი“.

ქართ. **ოდ-ი** „გველი“, **ოდ-ის-ი** (ტობ.), **ოდ-ელ-ი** „ად. საკ. გვარი“.

ზან. —.

საკუთრივ ქართულში **ოდ-ი** ლექსემა „გველის“ მნიშვნელობით არ იხმარება, დაკარგულია. მაგრამ ქართულში დაკარგული სიტყვა სომხურს ადრევე შეუთვისებია და **ოდ** → **|| ოც** „გველი“ სახით შემოუნახავს.

ქართ. **ოდ-** : სვან. **ჟიჯ** შეპირისპირება გამორიცხავს ადრე გამო-თქმულ მოსაზრებას სვანური **ჟიჯ**-ის კავშირის შესახებ ქართ. **გველ-** : ზან. **გვერ-** სიტყვებთან.

ს.-ქართვ. ***ოდ-** „გველი“ → ქართ. **ოდ-ი**, **ოდ-ელ-ი**, **ოდ-ის-ი** (შდრ. გ ვ ე ლ ე თ ი (ტობ.)) : სვან. **ჟიჯ** ← ***უჯ** ← ***ოჯ**.

სვან. **ჟოსარ** ზს., ლნტ., **ჟოსარ** ლშხ. „ჩოხა“.

ქართ. **ასალ-ი** „ცხენის ზურგზე გადასაფარებელი ქსოვილი“, გურ.

ასალა- „ქეჩა კეხის ქვეშ დასაფენი“.

ზან. (მეგრ.) **ოსარე** „პერანგი“; „ურმის ნაწილი“.

მეგრულ **ოსარე**-ში ადრე ქართული **სერ-ი** „ღამე“ ფუძის შესატყვისი კანონზომიერ **სარ-** ფუძეს ხედავდნენ (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). რაც არ არის მართებული. ზანური **ოსარე** კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ***ა-სალ-ა** ფუძეს, ოღონდ თანამედროვე **ოსარე** უძველესი ***ოსორა-**(**ე**) ფორმისაგან (ქართ. **ა** : ზან. **ო**, ქართ. **ლ** : ზან. **რ**) მომდინარეობს. შუა საფეხურად აღდგება ***ოსარა-**(**ე**), სადაც ინლაუტური **ო ა**-ში მომდევნო **-ა** სუფიქსის ზეგავლენით გადავიდა. აუსლაუტური **ე** ზანურში **ა-ე** თანმიმდევრობის გვიანდელ რეალიზაციას წარმოადგენს (ტომარა-**რა-ე** → მეგრ. ტომარე... ვ. თოფურია).

საყურადღებოა, რომ მეგრულ **ოსარე**-ს ქართულისმიერი სემანტიკაც ახასიათებს, რაზეც სამართლიანად მიუთითებდა ი. ყიფშიძე (იხ. ლექსიკონი, **ზენწარი-ი**, **ოსარე**).

ს.-ქართვ. ***ა-სალ-ა-** „ქეჩა, ჩოხა, პერანგი“ → ქართ. **ასალა** → **|| ასალ-ი** : ზან. **ოსარე** ← ***ოსარა-**(**ე**) ← ***ოსორა-**(**ე**) : სვან. **ჟოსარ** **|| ჟოსარ** ← *(**ჟ**)**ასალ** (**ჟ** ფონეტიკური დანართია, შდრ. ობოლ-: **ჟობელ**, ოსტატ-: **ჟოსტატ**...).

ს.-ქართვ. ***ა-სალ-ა** (resp. ზან. **ოსარე**, სვან. **ჟოსარ**) დაკავშირებულია ადიღეურ **სადჷ** „პერანგი, ახალუხი“, უბიხურ **აშე** „პერანგი“ ფუძეებთან (გ. როგავა). აქვე შემოსატანია: ჩაჩნ. **ასა(ნ)**, ინგ. **ოასჷ** ← **ოასა(ნ)**, ბაცბ. **ასრ** (მრ. **ასერ-ჩ**) „თასმა, ქამარი“...

სვან. **ჟშხ-** || **ჟშხ-** || **ჟშხ-**, ხ-ა-**ჟშხ-** (ათ-**ჟშხ-**) ბზ., ხ-ა-**ჟშხ-** (ახ-**ჟშხ-**) ბქ., ხ-ა-**ჟშხ-** (ათ-**ჟშხ-**) ლშხ., ხ-ა-**ჟშხ-** (ათა-**ჟშხ-**) ლნტ. „ამხელს, ამჟღავნებს, გასცემს (მას, მას)“; ა-**ჟშხ-** ბზ., ა-**ჟშხ-** ბქ., ა-**ჟშხ-** (ად-**ჟშხ-**) ქს. „ამხელს, ამჟღავნებს“.

ქართ. **ჟწყ-**, **ჟწყ-**-ი-ს, ა-**ჟწყ-**ებ-ს, **ჟწყ-**ებ-ა, ი-**ჟწყ-**ე, ნა-**ჟწყ-**ებ-ი.
ზან. **ორწყ-** || **ოწყ-** „ხედვა, ყურება“.

შეპირისპირების სემანტიკური მხარე ეჭვს არ იწვევს. ცნობილია ასევე ზანურ-ქართულ ფუძეთა საერთო წარმომავლობაც (დ. მაჭავარიანი).

სვანურში **ჟშხ-** ფორმის პოვნეობა ქართული **ჟწყ-**ის შესატყვისად აიხსნება როგორც **ჰყ** → **შყ** → **შხ** ფონეტიკური პროცესის შედეგი; შდრ. ქართ. ნერწყუ- : სვან. ნაწყუ → || ნაშხუ, სადაც **შყ** → || **შხ** სუბსტიტუცია რეალური ენობრივი ფაქტია.

ამდენად, სვანური **ჟშხ-** მიღებულია ***ჰყ**- არქეტიპისაგან **ჟშყ-** საფუძურის განვლით — ქართ. **ჟწყ-** : სვან. ***ჰყ**- → ***ჟშყ-** → **ჟშხ-**; ხოლო ზანური ფორმები ***ო(რ)ჰყ-** უფრო ძველ საფუძურს ჰგულისხმობენ. აქ **წყ** → **ჰყ** → **წყ** მესამეული პროცესის შედეგად თანამედროვე ალომორფები განვითარდა (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. ***ჟწყ-** „უწყება, შეტყობა, შეტყობინება, ხედვა“ → ქართ. **ჟწყ-** : ზან. **ო-რწყ-** || **ო-წყ-** (←***ო(რ)ჰყ-**): სვან. **ჟ-შხ-** || **ჟ-შხ-** || **ჟ-შხ-** (←***ჟ-შყ-** ←***ჟ-ჰყ-**).

სვან. **ჟჩ-**, ი-**ჟჩ-** (ოთ-ი-**ჟჩ-**) ზს., ლშხ., ლნტ. „იგერიებს“.

ქართ. **ცავ-**, ი-**ცავ-**, **ცავ-**, და-ი-**ცავ-**, და-**ცავ-**, მ-**ცავ-**ელ-ი.

ზან. **ჩუ-** || **ჩგ-**, **ჩუ-**ალ-ა „ცვა“, „დამალვა“, პი-**ჩუ-**ან-ი „პირცვა, მარხვა“, **ტყა-ჩუ** „ტყის მცველი“. ჰან. **ჩ-უ** „უდარაჯა“, მა-მ-**ჩგ-**ალ-ე „მცველი“, პი-**ჩგ-**ა „პირცვა, მარხვა“.

სემანტიკური შენაცვლება მო გ ე რ ი ე ბ ა ~ და ც ვ ა ~ და - მ ა ლ ვ ა (შენახვა) ბუნებრივია.

ჟ-ს მეტათეზისის საფუძველი სვანურში არ ჩანს. მაგრამ პროცესი გავრცელებულია და შეიძლება ზუსტ ანალოგზეც მივუთითოთ, შდრ.: ქართ. **დაშავ-**(ებ-ა) → სვან. **დაჟშ-** || **დაჟშ-** „გაფუჭება, დაშავება“ (ქართ. **ცავ-** : სვან. ***ჩაჟ-** → **ჟჩ-**), ქართ. **ძილ-** : სვან. ***ჯიჟ-** → ***ჟაჟ-** → **ჟჟ-** „ძილი“.

ზანურში მხოლოდ რედუცირებული ფუძე გვაქვს : ქართ. **ცავ-/ცავ-** : ზან. **ჩგ** ←***ჩაჟ-**.

ს.-ქართვ. ***ცჟუ-** „დაცვა“ → ქართ. **ცავ-/ცავ-**, მ-**ცავ-**ელ-ი : ზან. **ჩგ-/ჩუ-** (← **ჩაჟ-**) : სვან. **ჟჩ-** ←***ჩჟ-** ←***ჩაჟ-**.

ფ

სვან. **ფათქ** ზს., ქს. „ორმო“.

ქართ. (იმერ.) **ფათქ**-ა „ჭურჭელი (წყლის)“.

ზან. (მეგრ.) **ფოთქი** → || **ფოთქვი** „ორმო, საბუდარი თევზთა, ჩიბე, ღჯილო“

ქართველური ფუძეებისთვის არსებითია **ორ მო ს**, **ამოღ რ მ ა** - ვ ე ბ უ ლ ის გაგება. ამასვე ვარაუდობს იმერ. **ფათქ**-ა „ჭურჭელი“, რომელიც **ამოღ რ მ ა ვ ე ბ უ ლ** **ჭ უ რ ჭ ე ლ** ს აღნიშნავდა თავდაპირველად (**გობ-ი/გუბ-ი/გუბე**, **ქვაბ-ი/ქვაბ-ი**).

ს.-ქართვ. ***ფათქ**- „ორმო, ამოღრმავებული“ → ქართ. **ფათქ**-ა :

ზან. **ფოთქი** → || **ფოთქვი** : სვან. **ფათქ**.

სვან. **ფათქ-უს** „დამპალი ხე“.

ქართ. **ფოთქი** „ხე მალ გამტეხი“ (საბა)“.

ზან. —.

სვანურში **-უს** სუფიქსად გამოიყოფა (იხ. მომდევნო ლექსემა). ხოლო, რაც შეეხება ძირის გახმოვანებას (**ფათქ** — **ფოთქ**), აქ პროცესი შემდეგნაირად წარიმართა: **ფათქ** → ***ფუთქ** → ***ფანქ** → **ფათქ-უს**;
ე → **ჲ** — **ა** მომდევნო **ჲ**-ს ზეგავლენით (მ. ქალღანი).

მნიშვნელობის მხრივ სხვაობა ქართველურ ფუძეებს შორის მინიმალურია.

აქ განხილული ფუძეები შეიძლება საერთო იყოს „ხავსის“ აღმნიშვნელ სიტყვასთან (იხ. მომდევნო მაგალითი).

სვან. **ფანთქუის** ბზ., ქს., **ფუნთქუის** ზს., **ფანქუის** || **ფანქუს** ლშ., **ფანთქურ** ზს., ქს. „ხავსი“.

ქართ. (ჯავახ.) **ფოთქი** „შემხმარი კანი (ხავსის)“.

ზან. (მეგრ.) **ფუთქურ-ი**, ჭან. **ფუთქირ-ი** → || **ფუქირ-ი** „ხავსი, ყვავილი“.

საყურადღებოა **-უს/-ურ** მონაცვლეობა ფუძის ბოლოში, რასაც მხოლოდ სვანურში აქვს ადგილი. ხომ არ არის ეს უჩვეულო მონაცვლეობა ქართ. **რ** : სვან. **შ** შესატყვისობასთან კავშირში (შდრ. სვან. **კუწში** : ქართ. **კვერ-ი**, **ბუშ** : **ბურ-ი**...) (?).

ს.-ქართვ. ***ფოთქ**- „კანი, ხავსი“ → ქართ. **ფოთქი** : ზან. **ფუთქურ-ი** || **ფუთქირ-ი** : სვან. **ფანთქუის** || **ფუნთქუის** || **ფანთქურ** ← ***ფოთქ-ურ**.

სვან. **ფაჟ** ბზ. „გაოგნებული, ელდანაცემი, მისუსტებული“.
ქართ. **ფაზ-არ-ი** „არს ქვა ნავდელთა ანუ ღვიძლთა შინა შექმნილი (საბა)“.

ზან. **ფიჟვი** „ფილტივი“, **ფიჟვ-ალ-ი** „მისუსტებული, ნაღვლიანი“, მო-**ფიჟვ-ინ-აფ-ილ-ი** „მოწყენილი, ავადმყოფური“.

მეგრ. **ფიჟვი** მიღებულია ისტორიული ***ფუჟ**-ისაგან, რომელიც ზუსტი ეკვივალენტია ქართ. ***ფაზ-** (**ფაზ-არ-ი**) და სვან. **ფაჟ** ფუძეებისა (ქართ. **ზ** : ზან. **ჟ** : სვან. **ჟ**, ქართ. **ა** : ზან. **უ** (←**ო**) (**ფს** გამო) : სვან. **ა**).

ქართულში **-არ** სუფიქსურია (შდრ.: **ჭაგ-არ-ი**, **ჭაგ-ი**; **წყ-არ-ო**, **წყ-ალ-ი**, **წყ-ურ-ვილ-ი**; **გაწყ-არ-ი**; **ყაფ-არ-ი** (იხ. აქვე)...

ს.-ქართვ. ***ფაზ-** „ფილტვის, ღვიძლის ან ნაღველის მიერ გამოწვეული სისუსტე“ → ქართ. **ფაზ-არ-ი** : ზან. **ფიჟვ**-, **ფიჟვი** (←***ფუჟ**-ი) : სვან. **ფაჟ**.

სვან. **ფარ-ფალ** ბზ., ლხმ., **ფარ-ფალ-ა** ზს. „ცეცხლის ალი“.

ქართ. **ფერ-ფლ-ი**, **ფერ-ფლ-**, ი-**ფერ-ფლ-ებ-ა**.

ზან. (მეგრ.) **ფა-ფალ-ი** „ფერფლი“, **ფა-ფალ-**, დნ-**ფა-ფალ-უ** „დაი-ფერფლა, დაიწვა“, ქიგუ-ვ-ო-**ფა-ფალ-ე** „დავწვი, ფერფლად ვაქციე“, გე-**ფა-ფალ-ერ-ი** „დაფერფლილი“, ჭან. **ფალ-ურ-ი** „ცეცხლის ალი“.

რედუქციკაცია ფუძისა ქართველურ ენებში შეჰველია. ამოსავალი საერთოქართველური არქეტიპი ***ფერ-ფერ-** უნდა ყოფილიყო, რომლის რედუქციკებულ სახეობასაც ქართული **ფერ-ფლ-** წარმოგვიდგენს — ქართ. ***ფერ-ფელ-** : ზან. ***ფარ-ფალ-** → **ფა-ფალ-** (შდრ. ქართ. **ე** : ზან. **ა**).

ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში მარტივი ფუძეებიც დასტურდება: იმერ. **ფრ-ავ-ელ-ი** „ფერფლი“, ლეჩხ. **ფერ-ილ-ი** „ფერფლი“, რაც თავისთავად სვამს საკითხს ქართ. **ფერ-ო** „ნაცრისფერი“ : სვან. **ფაზ-ჟ** ზს., **ფარ-ჟ** ლშხ., **ფაზ-** ლნტ. „ნაცრისფერი“ ფორმებთან მიმართების შესახებ.

სემანტიკური მიმართება ნ ა ც რ ი ს ფ ე რ ი ~ ფ ე რ ფ ლ ი ადვილად აიხსნება, როგორც დ ა ფ ე რ ფ ლ ი ლ ი ს (ნაცრის) შემდგომი ევოლუცია.

ს.-ქართვ. ***ფერ-** || ***ფერ-ფერ-** „ფერფლი, დაფერფლა, ფერფლის-ფერი“ → ქართ. **ფერ-ფლ-** ← **ფერ-ფელ-**, **ფერ-ილ-ი**, **ფრ-ავ-ელ-ი**, **ფერ-ო** : ზან. **ფა-ფალ-** ←***ფარ-ფალ-**, **ფარ-ულ-ი** : სვან. **ფარ-ფალ-** ←***ფერ-ფელ-**, **ფარ-ჟ** || **ფაზ-** || **ფაზ-ჟ** ←***ფერ-ო**.

ქართ. **ფარგ**-ა „თევზის სახეობა“.

ზან. (მეგრ.) **ფორონჯ**-ი, ჭან. **ფორეჯ**-ი „ზუთხი“.

სვან. —.

ი. ყიფშიძე მეგრულ **ფორონჯ**-თან დაკავშირებით მიუთითებდა ქართულ **ფოროჯ**-ი სიტყვაზე (იხ. ლექსიკონი). თუ გავიზიარებთ ქართ. **ფარგ**-ა : ზან. **ფორონჯ**-ი ფუძეთა საერთო წარმომავლობას, ცხადია, ქართული **ფოროჯ**-ი ზანიზმად კვალიფიცირდება. **ფოროჯ**-ი საკმაოდ ძველ ნასესხობას წარმოადგენს; უფრო ადრინდელს ვიდრე **ნ** განვითარდებოდა მეგრულ-ჭანურ ფორმაში. **ნ**-ს გარეშე იგი ფიქსირებული საბას ლექსიკონშიც — **ფორეჯ**-ი „ზუთხს ჰგავს (საბა)“.

სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში **გ** → **ჯ** პალატალიზაცია-აფრიკატიზაცია სახელობითის **ი** ფორმანტის ზეგავლენას მიეწერება და სპორადულად სხვა შემთხვევაშიც იჩენს თავს: ქართ. თ ა რ **გ** - ი → მეგრ. თ ა ნ **ჯ** - ი (სა-**თანჯ**-ო მარგატელი = სა-**თარჯ**-ო მაკრატელი)...

ქართ. **ფარგ**- : ზან. **ფოროჯ**- მიმართება ქართულისთვის განმოვანებულ **ფარაგ**- ფუძეს ვარაუდობს ისტორიულად, საიდანაც **ფარგ**- რედუცირებული სახეობა მივიღეთ -**ა** სუფიქსის დართვის შემდგომ ეტაპზე — **ფარაგ**-ა → **ფარგ**-ა.

ს.-ქართვ. ***ფარ-აგ**- „თევზი ზუთხისმაგვართა ჯგუფიდან“ → ქართ.

ფარგ-ა (← **ფარაგ**-ა) : ზან. **ფორონჯ**-ი || **ფორეჯ**-ი (←***ფოროჯ**-ი).

ქართ. **ფარტ**-ენ-ა „მატყლის ფთილა (საბა)“, ფშ., მთიულ., გუდა-მაყრ. „მეორედ გადაჩეჩილი მატყლი დასართავ ქულად დამზადებული“, გურ., იმერ. **ფანტ**-ელ-ა „ფთილა, ფარტენა“.

ზან. (მეგრ.) **ფუტ**-ოლ-, **ფუტ**-ოლ-უ-ა „დართვა“, ვ-**ფუტ**-ოლ-უნ-ქ || ვ-უ-**ფუტ**-ოლ-უნ-ქ „ვართავ“, ნა-**ფუტ**-ოლ-ა „ნართი“, **ფუტ**-ოლ-ირ-ი „დართული“.

სვან. —.

ქართულში ზმნური ფუძეები გვაკლია. ისტორიულად აქაც **ფატ**-ტიპის ძირი უნდა გვქონოდა, რომელიც მეგრულში **ფუტ**- ←***ფოტ**-ფორმას შეისატყვისებს. **ნ/რ** ქართულში ფონეტიკური დანართი ჩანს: **ფატ**- → **ფანტ**-ელ-ა/**ფარტ**-ენ-ა. გასარკვევია ქართ. **ფანტ**- „ფანტ-ვ-ა“ ფუძესთან მიმართება.

ს.-ქართვ. ***ფატ**- „დართვა; ფთილა“ → ქართ. **ფარტ**-ენ-ა || **ფანტ**-

ელ-ა : ზან. **ფუტ**- ←***ფოტ**-.

სვან. **ფატან** ზს., ლნტ., **ფატან** ლშხ. „პერანგი“.
ქართ. **ბადენ-ი** „სამოსელი, მოსასხამი“.
ზან. (ჭან.) **ფოთ-ინ-ი** „ფეხსაცმელი“.

ღ → **ტ** გლოტალიზაცია სვანურში ჩვეულებრივი მოვლენაა, შდრ.
სვან. **ფელტ** || **ფოლტ** ზს. „ფერდობი“ : ქართ. **ფერდ-ი**. სიტყვის თავში
ს.-ქართვ. **ბ** დაყრუებულა, რაც ასევე ჩვეულებრივია სვანურში (იხ. აქვე
ქართ. **ბაყლ-ის**, **ბაყვ-ის**, **ბლიყ-ის** სვანური შესატყვისები).

ქართ. **ბად-ენ-ი** შეიძლება უკავშირდებოდეს **ბად-ე**-ში გამოყოფილ
ბად- ძირს (**ნა-ბად-ი**), ზან. **ბოდ-ა** — **ბად-ე**.

ს.-ქართვ. ***ბად-ენ-** „პერანგი, მოსასხამი“ → ქართ. **ბად-ენ-ი** : ზან.
ფოთ-ინ-ი ← ***ბოდ-ინ-ი** : სვან. **ფატ-ან** → || **ფატ-ან** (← ***ბად-ენ**).

ს.-ქართვ. ***ბად-(ბად-ე)**, **ბად-(ენ-ი)**, **ნა-ბად-**ის შესატყვისებს ვა-
დასტურებთ იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ბაცბ. **ბოდ** „მახე“, ჩაჩნ. **ბედ-**
ირ/ბედ-არ „ტანსაცმელი“, ინგ. **ბედ-არ**; ახვან. **ბათან**, ბაგვ. **ბათ-ან-ბი**
(pluralia tantum), ბოთლ. **ბართ-ა**, ლოდ. **ბართ-ან-ბე** (pluralia tantum),
რუთ. **ბად-უ**, წახ. **ბად-ა** „ტანსაცმელი, შარვალი“...

სვან. **ფაქარ** „ჩირქი; წყლული“.

ქართ. **ფაქლ-ი** „კეთრის ავი ქერტლი (საბა)“, ძვ. ქართ. **ფანქალ-ი**
„ქეცი“.

ზან. —

სვანურის სრულხმოვნობა ანგარიშგასაწევია ქართულისთვისაც —
ფაქლ-ი ← ***ფაქალ-ი**. **ლ** → **რ** ზანურისმაგვარი გადასვლა აქაც საცნაუ-
რია (იხ. § 6).

ვფიქრობთ, „ჩირქი, წყლული“ ~ „კეთრის ქერტლი“ საერთო რიგის
სიტყვებია (შდრ. **ფაქლ-ი** „წყლულება“ (საბა), ძვ. ქართ. **ფანქალ-ი**).

ს.-ქართვ. ***ფაქ-ალ-** „წყლული, კეთრი“ → ქართ. **ფაქ-ლ-ი** || **ფან-**
ქალ-ი : სვან. **ფაქ-არ** (← ***ფაქ-ალ**) (შდრ. ლეზგ. **ბარხუნ**, ალ. **მარჰუნ**,
ზინალ. **ფარხუნ** „მუწუკი“).

სვან. **ფაშედ-ე** || **ფაშედ-ე** || **ფაშტ-ე**, ი-**ფაშედ-ი**ელ, ი-**ფაშედ-ა**ელ
(ათ-**ფაშედ-ი** || **ა**ელ) ბზ., ი-**ფაშედ-ელ** (ათ-**ფაშედ-ალ**) ბქ., ი-**ფაშედ-**
აელ (ლოხ-**ფაშედ-ა**ელ) ლშხ., ი-**ფაშტ-ე**იელ (ლწხ-**ფაშტ-ე**იელ) „ტრა-
ბანობს, იკვეხნის“.

ქართ. **ფათ-ურ-ი**, ა-**ფათ-ურ-ებ-ს**.

ზან. (მეგრ.) **ფუთ-ორ-ი**, უ-**ფუთ-ორ-უან-ს** „ეფერება“, **ფოთ-**,
ი-**ფოთ-უან-ს** „მოიხმობს“.

სავარაუდოა, რომ „ტ რ ა ბ ა ხ ი ს, კ ვ ე ხ ნ ი ს“ ნიუანსი სვანურში „ფ ე რ ე ბ ი ს“ გაგებიდან განვითარდა — ფ ა თ უ რ ი → ფ ე რ ე ბ ა → ქ ე ბ ა, ტ რ ა ბ ა ხ ი.

ქართ. ფათ-ურ-ი : ზან. ფუთ-ორ-ი უ-ს პოვნეირებას უჭერს მხარს. კერძოდ, ზანურში უ ძირისეულ ო-ს შეერწყა — *ფათუ-ორ-ი → ფუთ-ორ-ი, ხოლო ქართულში სუფიქსისას — *ფათუ-ორ-ი → ფათ-ურ-ი. ამ თვალსაზრისით სვანურის ვითარება უფრო ძველია.

მნიშვნელოვანია, ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით, შესატყვისობა ქართ. თ : სვან. შდ.

ს.-ქართვ. *ფათუ- „ფერება, ქება, ტრაბახი“ → ქართ. ფათ-ურ-ი : ზან. ფუთ-ორ-ი : სვან. ფაშდუ- → || ფაშტუ || ფშუდ-.

სვან. ფაშგუ- || ფაშგუ- || ფაშკუ-, ხ-ა-ფაშგუ-ე ბზ., ხ-ა-ფაშგუ-ე ბქ., ხ-ა-ფაშგუ-ე ლშხ., ხ-ა-ფაშკუ-ე ლნტ. „ეფერება, ხელს უსვამს“.

ქართ. ფაჩ-უნ-ი.

ზან. (მეგრ.) ფურ-ონ-ი „ხელის წასმა (гладить)“, უ-ფურ-ონ-უან-ს „ეფერება“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა შენიშნული ჰქონდათ ი. ყიფშიძეს, პ. ჭარაიას (იხ. ლექსიკონები). მეგრულში ქ დაკარგული ჩანს — ფურ-ონ-ი ← *ფურჩ-ონ-ი (ქართ. ჩ : ზან. ჩქ). ქართულ ფაჩ-უნ-ში ძირისეული უ-ს კვალი ჩანს — ფაჩ-უნ-ი ← *ფაჩუ-ინ-ი (შდრ. სვან. ფაშგუ-).

ს.-ქართვ. *ფაჩუ- „ფერება, ფათური“ → ქართ. ფაჩ-უნ-ი (← ფაჩუ-ინ-ი) : ზან. ფურ-ონ-ი ← *ფორჩე-ინ-ი : სვან. ფაშგუ- || ფაშგუ- || ფაშკუ- ← *ფაჩქუ-.

შეიძლება დაისვას ს.-ქართვ. *ფათუ-, *ფაჩუ- არქეტიპების საერთო წარმომავლობის საკითხი — ფუძის სიმბოლიკა.

ქართ. ფაშგ-ი, ფშგ-ინ-, ფშგ-ინ-ვ-ა, ფუშ-ნიერ-ი || ფაშგ-ნიერ-ი.

ზან. (მეგრ.) ფუშქ-ინ-, ფუშქ-ინ-უ-ა „ფშვინვა“, ფუშქ-ინ-უნ-ს „იბერება; ბერავს“, ფუშქ-ი „გაბერილი, გაზვიადებული“.

სვან. —.

ქართულ ფაშგ- ფუძეს კანონზომიერად შეესატყვისება მეგრული ფუშქ- ← *ფოშქე- (ქართ. ა : ზან. ო → უ, ქართ. შ : ზან. შქ). მეგრულში სახელური ფორმა დაკარგულია. აქ ქართულიდან შესული ფაშგ-ი ერთადერთია.

ხომ არ არის ჭანური შქეპბე „ფაშვი“ მეტათეზისებული სახეობა *ფუშქ-ე ძველი სახეობისა? საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს.

ს.-ქართვ. *ფაშუ- „ფაშვი, ფშვინვა“ → ქართ. ფაშვი-ი, ფშვინ-
←*ფაშვი-ინ- : ზან. *ფუშქ-ინ- ←*ფოშქვ-ინ-.

ს.-ქართვ. *ფაშუ-ის შესატყვისებია: ს.-ნახ. მარშ „ოჯახური ძეხვი“...,
ხუნძ. ბატა, ანდ. ბოტა., ტინდ., ლოდ. ბატი, კარ. ბატე., დიდ. ბილ^ყ,
ჰუნზ. ბა^ყა, არჩიბ. ბატა „ძეხვი, ნაწლავი“...

სვან. ფაშუჟ ზს. „ქაშა, ფაშარი“.

ქართ. ვერწყვი || ვერწყვ „ქვირითი“.

ზან. მანჭკორა „მანჭკვალა (სოკო)“.

საყურადღებოა სემანტიკური მიმართება ფაშარი ~ ქვირი-
თი. აქ ამოსავალი სემანტემა ფშვინადისა უნდა ყოფილიყო, რასაც
კარგად უღებდა როგორც ქვირითის, ისე ფაშარის გაგება —
ფშვნადი → ფაშარი || ქვირითი, შდრ. ზან. მანჭკორა = ფაშარა,
ფშვნელა.

ფორმალური ანალიზისას გარკვეული ცვალება შეინიშნება სვანურ
ეკვივალენტში. მხედველობაშია ანლაუტური ვ → ბ → ფ გადასვლა, რაც
გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია, შდრ. სვან. ჩხაფ : ქართ. ცხაფ-
(იხ. აქვე, § 19). ე → წ → ა გადასვლა სვანურში პოზიციურია და მიე-
წერება მომდევნო ჟ-ს ზეგავლენას (მ. ქალდანი). სიბილანტური შესატყვი-
სობა ქართ. ჰყ : სვან. შყ მომდინარეობს ქართ. წყ : სვან. ჰყ უფრო
ძველი სახეობიდან: ქართ. ვერწყვი : სვან. *ჟე(რ)ჰყჟ → *ბა(რ)ჰყჟ
→ ფაშუჟ : ზან. მანჭკორა ←*გარჰყვ-არა (შდრ. ვ : მ—ვედა : მენჯ-ი).

ს.-ქართვ. *ჟერწყჟ- „ფაშარი, ფშვნადი; ქვირითი“ → ქართ.
ვერწყვი-ი : ზან. მანჭკორა ←*გარჰყვ-არა : სვან. ფაშუჟ ←*ბა(რ)ჰყჟ
←*ჟე(რ)ჰყჟ.

სვან. ფარხ (მრ. რ. ფარხ-არ) ბქ. „ხაფანგი, კვერნის დასაჭერი“.

ქართ. ფერტი-ი, სა-ი-ფეტი-იო არს სხვა რიგად თოკითვე ადგილზედ
შეუბყრას ფერტი (საბა).

ზან. ფარხ-ი.

აქ სვანური იმდენად არის საინტერესო, რომ მან შემოინახა ქართუ-
ლი ფერტი- „ფეხი“ სიტყვის შესატყვისის უძველესი ზანური ფარხ- ფორმა.
ფარხ- „ფეხი“ ზანურში საბრტე-ს შინაარსსაც შეითავსებდა. სწორედ სა-
ბრტე-ის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეული შეითვისა სვანური ენის ბალ-
სქვემოურმა დიალექტმა (შდრ. მეგრ. პენ-უ || ბენ-უ „ტერფი“ ←*ბარხ- :
ქართ. ფერტი-, ბერტი- (სა-ბრტე-ე) : სვან. ბარტი (ნა-ბარტი „კვალი“) „ნაბიჯი“).

ს.-ქართვ. *ბერგ- „ფეხი; ტერფი“ → ქართ. ფერგ-ი, სა-ი-ფეგ-იო,
სა-ბრგ-ე : ზან. ბენ-უ || ბენ-უ (←*ბარხ-) „ტერფი“, ფარხ-ი „ხაფანგი“ :
სვან. ბან(რ)გ, ნა-ბარგ.

სვან. ფარგი ბქ. „ურჩი, ჯიუტი“.
ქართ. (აჭარ.) ფანჯა-ი „უტიფარი, მოურიდებელი, ურცხვი“.
ზან. «ფანჯიკ- || ფარჯიკ-».

სვანურში შეიმჩნევა ნ → რ გადაბგერება, რაც ბუნებრივი პროცესია (იხ. აქვე, § 12. ნ → რ). ზანური ეკვივალენტები შემორჩენილია შემდეგ ქართულ გვარებში: ფანჯიკ-ი-ძე, ფარჯიკ-ია. აქედან პირველი ჭანური უნდა იყოს წარმოშობით.

ქართულსა და სვანურში სიტყვის ნეგატიური შინაარსი საგრძნობია. აღწერილი ფუძეები შეიძლება ნასესხები იყოს ქართველურ ენებში.

სვან. ფან-ი ზს., ფან-ლ-ელ ლშხ. „ბავშვის ნაქსოვი ფეხსაცმელი“.
ქართ. (ქიზიყ.) ფანც-ი „ქსოვილი (ზოგადად)“, ფაც-ერ-ი „თევზის მახე (საბა)“, ფაც-ერ-კოდ-ი „ტრედის მახე (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) «ფორჩ-ა», ხე-ფორჩ-ა „სახელური“, ჭან. ფორჩ-ა „ბერანგი“, ხე-ფორჩ-ა.

ქართული ქსოვილი, სვანური ნაქსოვი სემანტემები ეტიმონურ მნიშვნელობებს აჩვენებენ. საერთოქართველური ფაც- ძირი ქსოვის სპეციფიკურ რომელიღაც ტერმინს თუ აღნიშნავდა. ბერანგის გაგება ჭანურში გვიანდელია, ნაქსოვის / ქსოვის შემდგომ ევოლუციად გვესახება.

ფორმალური თვალსაზრისით ქართველურ ფუძეთა ურთიერთმიმართება იდეალურია, შდრ.: ქართ. ა : ზან. ო : სვან. ა/ვ, ქართ. ც : ზან. ჩ : სვან. ჩ. ფონეტიკური დანართია ნ ქიზიყურში და რ ზანურში.

საერთოქართველური ერთობის ხანაში ქსოვილის / ქსოვის აღმნიშვნელი არაერთი საერთო ძირის არსებობა პირდაპირი მითითებაა პროტოქართველთა ყოფის მაღალ კულტურაზე.

ს.-ქართვ. *ფაც- „ქსოვა, ქსოვილი“ → ქართ. «ფაც-», ფანც-ი (← ფაც-ი), ფაც-ერ-ი : ზან. ფორჩ-ა (←*ფორჩ-ა) : სვან. ფან- || ფან-.

ს.-ქართვ. *ფაც- ძირის შესატყვისია ს.-ნახ. *(დ-)ე-ვც- „წვნა, ქსელვა, ქსოვა“.

სვან. **ფწცხ-** || **ფწცხ-** || **ფაცხ-**, ლა-**ფცხ-**ნრ ბზ., ლა-**ფცხ-**ირ ბქ., ლა-**ფცხ-**ნრ ლშხ., ლა-**ფწცხ-**ირ ლნტ. „ფოცხი“, მგ-**ფცხ-**ი ზს., ლშხ., მგ-**ფწცხ-**ი ლნტ. „მფარცხავი“, ნა-**ფწცხ-**ჟ ბზ., ნა-**ფაცხ-**ჟ ბზ., ნა-**ფაცხ-** ბქ., ლშხ., ნა-**ფაცხ-**ჟ ლნტ. „ნაფარცხი“.

ქართ. **ფარცხ-**, **ფარცხ-**ი, **ფარცხ-**ავ-ს, ნა-**ფარცხ-**ი.

ზან. **ბუცხ-**, **ბუცხ-**ი „ფარცხი, ფორცხი“, **ბუცხ-**ან-ს „ფარცხავს“, ნა-**ბუცხ-**ა „ნაფარცხი“, ო-**ფუცხ-**ჟ „ფარცხვა“...

ქართული **ფორცხ-**ი ზანუჩიდანაა შეთვისებული. თავკიდური **ბ** ზანუჩრში უძველეს ვითარებას ასახავს. სვანურში **რ** დაკარგული ჩანს.

ს.-ქართვ. ***ბარცხ-** „ფარცხი, ფოცხი, ფარცხვა“ → ქართ. **ფარცხ-** || **ფარცხ-**ი : ზან. **ბუცხ-** || **ბურცხ-**ი : სვან. **ფწცხ-** || **ფწცხ-** || **ფაცხ-** (←***ბარცხ-**).

ს.-ქართვ. ***ბარცხ-**ს ეძებნება მონათესავე ძირები სხვა იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ხუნძ. **ფურუცა**, ანდ. **რებცაუ** ← **ბერცაუ**, ბოთლ. **ფერცაუ**, ტინდ. **ბეცაი** || **ბერცა**, კარ. **ბეცაე** || **ბერცაე**, დიდ. **ბირუს**, ხვარშ. **ბარუც** || **ბურუც**, ჰუნზ. **ბარუს**, დარგ. **დ-ურაძ** || **დ-ურაცა**, თაბ. **ცურუც** ← || **დ-ურუც**, აღ. **დ-ურუც**, წახ. **ვეცა** ← **ბერცა**, უდ. **ფენცა** ← **ბერცა** „კავი, ოქოქა“. სემანტიკური მიმართება **კავი** ~ **ფარცხი** სავსებით კანონზომიერია.

თავკიდური **ბ-დ** დაღესტნურში და **ბ** ქართველურში ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშნებია და უნდა გამოიყოს — ***ბ-არცხ-**, დაღ. ***ბ-ერცა-უ** || ***დ-არცა-უ**. შეპირისპირება მნიშვნელოვანია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისით, შდრ. ლათ. porca „კვალი, ხნული“.

სვან. **ფემფ-ორ**, **ფიმფ-ორ** ბზ. „ადიდებული, აქაფებული (მდინარე)“.

ქართ. **ფოფ-რ-**, ა-**ფოფ-რ-**ილ-ი, ა-**ფოფ-რ-**ებ-ა „აღლევება“ (შდრ. **ფოფ-**ინ-ებ-ა „დუღილივით რევა“; მ-**ფოფ-**ინ-არ-ე „ჩქარად მდუღარე (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ფირფ-ინ-**აფ-ა „აგურგვლა“, გე-**ფირფ-**ონ-დ-ჟ „აიფოფ-რა“, ჭან. **ფოფ-ოჯ-ი** „ქაფი“.

ხმოვნებში შენიშნული შეუსაბამობა ამ ფუძის სიმბოლიკური ხასიათით არის შეპირობებული.

ს.-ქართვ. ***ფოფ-(რ-)** || ***ფოფ-(ინ-)** „ადიდება“, „აქაფება“ → ქართ. **ფოფ-რ-**, **ფოფ-ინ-** : ზან. **ფირფ-ინ-**, **ფოფ-ოჯ-ი** „ქაფი“ : სვან. **ფემფ-ორ** || **ფიმფ-ორ**.

სვან. **ფენტხ** ბქ., ლნტ., **ფონთხ** ბზ., **ფონთხ** ლშხ. „ფენტხ-ი“.

ქართ. **ფენტხ-ი**, ქართლ. **ფერთხ-ელ-ა** „საქონლის ფერდის ტყავი“.

ზან. **ფანთხ-ი**.

ე → || ო სუბსტიტუცია სვანურისავე ნიადაგზე უნდა აიხსნას (შდრ. ქართ. **შქერ-ი** : სვან. **შგორ-ი**, **ფერდ-ი** : **ფელტ** || **ფოლტ**...).

ზანურის დიალექტებში სათანადო ფუძე დაკარგულია. ძირის განმოვანებით გურ. **ფანთხ-ი** ზანურ წყაროს უნდა ასახავდეს (შდრ. ბგერათმეცნიერების სტრუქტურა ქართ. ე : ზან. ა — **ფენთხ-** : **ფანთხ-**).

ს.-ქართვ. ***ფენთხ-** „ფენთხი“ → ქართ. **ფენთხ-** → || **ფერთხ-ელ-ა** : ზან. **ფანთხ-ი** : სვან. **ფონთხ** || **ფონთხ** || ← **ფენთხ**.

ქართ. **ფერ-დ-ი** „ფერდი, გვერდი“.

ზან. (მეგრ.) ო-**ფარ-ე** „ზურგი, უკანა მხარე (სხეულისა)“.

სვან. —.

-**დ** ქართულში იმავე ფუნქციისაა, რაც შვილ-**დ-ი**, შდრ. ზან. **შქვილ-ი** (არნ. ჩიქობავა), **წალ-დ-ი**, **ცულ-დ-ი** || **ცული-ი**... სიტყვებში.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა შედარება **ფერ-/ფარ-**ს ძირად გამოაცალკევებს.

ს.-ქართვ. ***ფერ-** „ფერდი“ → ქართ. **ფერ-**, **ფერ-დ-ი** : ზან. **ფარ-**, ო-**ფარ-ე**.

სვან. **ფეშ-** || **ფაშ-** || **ფაშ-**, **ფეშ-**ა ზს., ქს. „დაღლა“, **ფეშ-**ნ-ი ზს., ლშხ., **ფეშ-**ენ-ი ლტ. „იღლება“, ხ-ა-**ფიშ** ზს., ქს. „დაღლილია“, მა-**ფაშ** ბქ., ლტ., მა-**ფეშ** ლშხ. „დაღლა“.

ქართ. **ფს-** || **ფას-** || **ფს-**, **ფს-ებ-ა**, ხევს. **ფას-ებ-ა** „დაოსება“, და-**ფს-**ებ-ულ-ი, და-**ფს-ებ-ულ-ი**.

ზან. —.

დაღლა, **დაცლა**, **დაოსება** სემანტიკური მიმართება ჩვეულებრივია და ახსნას არ საჭიროებს.

ფორმალური ანალიზის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია სვან. **ფ** : ქართ. **ვ** (შდრ. ქართ. **ცხავ-** : სვან. **ჩხაფ**, იხ. აქვე), რაც ამოსავალში **ვ** : **ბ** მიმართებას გულისხმობს (ქართ. **წოვ-** : სვან. **წობ-** „წოვა“), იხ. § 19.

საყურადღებოა ფუძისეული ხმოვნის აბლაუტი სვანურში **ფეშ-/ფიშ-**, რაც შესაბამისი ქართული ძირისთვის უცხოა; მასდარულ ფორმებში შეიმჩნევა ე → ა → ა უკანა მიმართულების უმლაუტი, რაც ამ შემთხვევაში დაკარგული ბოლოკიდური ა-ს გავლენით აიხსნება.

ს.-ქართვ. ***ფეს-** „დაღლა, დავსება“ → ქართ. **ფს-** || **ფას-** || **ფს-** : სვან. **ფეშ-/ფიშ-** → || **ფაშ-** → || **ფაშ-**.

სვან. **ფეშე-** || **ფეშე-**, **ფეშე-ა** ლშხ., ბქ. „გახსნა“, **ფეშე-აჲ** ბზ., **ფეშე-ა** ბქ., **ფეშე-ა** „ხსნადი“, **ფეშე-ნი** „გახსნის“, ლი-**ფეშე** „გახსნა“.
ქართ. **ფრ-ენ-/ფრ-ინ-**, და-**ფრ-ენ-ა**, და-ი-**ფრ-ინ-ა**, და-**ფრ-ენ-ილ-ი**.
ზან. (მეგრ.) **ფარ-**, **ფარ-ილ-ი** „გახსნილი, გაშლილი“, **ფარ-უნ-ს** „ხსნის“.

ზანურ-სვანური ფუძეების მონაცემებთა ჩვენებით ქართული ძირის ე განზოგანება არის სავარაუდო — ***ფარ-ენ-**; ე ხმოვნის რედუქცია მომდევნო სუფიქსისეული ხმოვნის ზეგავლენითაა გამოწვეული.

მეგრულში ქ დაკარგულია (შდრ. **ფურ-ონ-ი** ← ***ფურქ-ონ-ი**). სავარაუდო ქ იმერულ დიალექტს შემოუნახავს, სადაც მეგრულიდან ნასესხები **ფარქ-ვა** დასტურდება „გაწევის“, „გაგანიერების“ მნიშვნელობით — **ფარ-** ← **ფარქ-**. სხვა მხრივ შესატყვისობათა კანონზომიერება დაცულია — ქართ. **ფარ-** : ზან. **ფარქ-** : სვან. **ფეშე/ფეშე-**.

ს.-ქართვ. ***ფარ-(ენ-)** „გახსნა, დაფრენა“ → ქართ. **ფრ-ენ-/ფრ-ინ-** (← **ფარ-ენ-** || **ფარ-ინ-**) : ზან. **ფარ-** (← **ფარქ-**) : სვან. **ფეშე** || **ფეშე-** ← ***ფარქ-**.

სვან. **ფეშელჷ-** || **ფეშტჷ-**, ხ-ე-**ფშელ-ენ-ი** (ეს-**ფეშელ-ენ-ი** ბზ., ოს-**ფეშელჷ-ენ** ლშხ.), ხ-ე-**ფეშტჷ-ენ-ი** „დააცხრება, დაეცემა, დაესხმის“.

ქართ. **ფეთ-**, ე-**ფეთ-ებ-ა**, შე-მ-ე-**ფეთ-ა**, განა-**ფეთ-ნ-ეს**, და-**ფეთ-ებ-** ულ-ი.
ზან. —.

ამ დაკავშირებით აუხსნელი გვრჩება ბოლოკიდური ჯ სვანურში (ფონეტიკური დანართია?), შდრ. ქართ. ბულა → სვან. ბულჷა.

ს.-ქართვ. ***ფეთ-** „დასხმა, დაფეთება“ → ქართ. **ფეთ-** : სვან. **ფეშტჷ-** || **ფეშელჷ-** ← ***ფეშთ-**.

სვან. **ფეშელჷ-** || **ფეშტჷ-**, მჷ-**ფშელ-ე** ზს., მჷ-**ფშელ-ი** ლშხ., მგ-**ფეშტჷ-ე** ლნტ. „გამკრეჭი“, უ-**ფშელ-ა** ბზ., ლშხ., უ-**ფშელ-ა** ბქ., უ-**ფეშტჷ-ა** ლნტ. „გაუკრეჭელი“, ლე-**ფშელ-ე** ბზ., ლშხ., ლე-**ფშელ-ე** ბქ., ლე-**ფეშტჷ-ე** ლნტ. „გასაკრეჭი“.

ქართ. **ფეთ-/ფით-**, **ფით-ა** „ჭრა (საბა)“, და-**ფით-ა** „გაჭრა“, ა-**ფით-ი** „იარალი“ ← ეტ. „საჭრელი“.
ზან. —.

კვლავ აუხსნელი გვრჩება აუსლაუტური ჯ (ფეშელჷ-) სვანურში. იქნებ ბალსქვემოურის ჩვენება არ იყოს მეორეული (ლე-**ფშელ-ე**, უ-**ფშელ-ა**).

ს.-ქართვ. ***ფეთ-/ფით-** „ჭრა, კრეჭა“ → ქართ. **ფეთ-/ფით-**, ა-**ფით-ი** : სვან. **ფეშელჷ-** || **ფეშტჷ-** ← ***ფეშთ-**.

სვან. ფითჷ ბზ., ლნტ., ლშხ. „ნამცეცი, ბეწვი“; ფითჷ „თოვლის ფთილა“; ფჳთჷ || ფათჷ „თმა“.

ქართ. ფთილ-ა, ფთილ-ა „ბამბის წნული (საბა)“.

ზან. —.

უფრო ძველი სახეობაა საბას მიერ დამოწმებული ფთილ-ა ტიპის ფუძე, რომელმაც, ერთი მხრივ, ფთილ-ა მოგვცა, მეორე მხრივ, — სვანურ-რი ფითჷ „ფთილა, ბეწვი“. ფითჷ-ს შემდგომ განვითარებას წარმოადგენს ფჳთჷ || ფათჷ „თმა“ სვანურში. ფონეტიკურად განსხვავებული ვარიანტები ენამ მნიშვნელობითაც გაარჩია და სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულები წარმოშვა. ი → ა → ა უკუმიმართულების უმლაუტი აუსლაუტურ ჴ-ს მიეწერება (მ. ქალდანი). თავად ჴ ქართულ ლ-ს შეესატყვისება — ლ → ჴ, შდრ. ქართ. ძაღლ- : სვან. ჟეღჷ, ქართ. ცინდალ-ი : სვან. ცინდაჷ... (იხ. § 3).

ს.-ქართვ. *ფთილ-(ა) „ფთილა, ბეწვი, თმა“ → ქართ. ფთილ-ა || ფთილ-ა : სვან. ფითჷ → || ფჳთჷ || ფათჷ.

ს.-ქართვ. *ფთილ- ფორმას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. ა-ფთა „მატყელი ცხვრისა (პირველი გაბარსვის)“; ბაცბ. ფათარ, ჩაჩნ. ფათარ, ინგ. ფათარ „ბუმბული, თივთიკი (თხისა)“...

სვან. ფითჷ ზს. „ფქვილეული“, ითქ-ფითჷ „მარცვლეულ-ფქვილეული“.

ქართ. ფიფქ-ი (←*ფითქ-ი) „ფიფქი“, გა-ფიფქ-ულ-ი „ფიფქიანი“.

ზან. (მეგრ.) ფითქ-ი „ფაფა (ლომის ფ ქ ვ ი ლ ი ს გ ა ნ)“, გო-ფითქ-ილ-ი „გაფიფქული“, ფითქ-ჟ-ა „გაფიფქვა“.

ზანურ-სვანური განვითარების უფრო ადრეულ საფეხურს ასახავს, რადგანაც, ვფიქრობთ, რომ ქართ. ფიფქ-ი/ფიფქ- ასიმილაციითაა მიღებული ფითქ-ისაგან. სვან. ბიფხ „ცხვარი“ ქართულ ფიფქ-ს ასახავს და ნასესხებია.

არ არის ინტერესმოკლებული მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით ქართველურ სიტყვათა მონაცემები: ერთის მხრივ, მეგრ. ფითქ-ი „ფიფქი“, გო-ფითქ-ილ-ი — გა-ფიფქ-ულ-ი და, მეორეს მხრივ, სვან. ფითჷ „ფქვილეული“, მეგრ. ფითქ-ი „ფაფა“. ფიფქი, ფქვილი, გაფიფქვა საერთო პარადიგმის წევრი სემანტემებია და ეტიმონად ნ ა ფ ქ ვ ი ს ნ ა - მ ც ე ც ი ს, ფ ა ნ ტ ე ლ ი ს გაგებას გულისხმობენ.

ს.-ქართვ. *ფითქ- „ფიფქი, გაფიფქვა, ფქვილი, ნაფქვი“ → ქართ. ფიფქ-, ფიფქ-ი (←*ფითქ-): ზან. ფითქ-, ფითქ-ი : სვან. ფითჷ.

სვან. **ფიკ-ჟ** || **ფჟიკ-ჟ** ზს., ლნტ., **ფუკჟ** ლშხ. „ვაცი“.
ქართ. **ვერკ-ემ-ალ-ი** || **ერკ-ემ-ალ-ი**, ფშ. **ვერკ-ამ-ელ-ი** „ერკემალი, მამალი ცხვარი“.

ზან. —.

საერთოქართველურის დონეზე გამოიყოფა **ვერკ-ემ-ალ-** ფუძე, რომელსაც სვანურში **ფიკ-ჟ** (→ **ფუკ-ჟ**) მოჰყვია ***ბერკ-ჟ** საფეხურის გავლით (შდრ. ქართ. **ვ** : სვან. **ფ** ← **ბ**, § 19). აუსლაუტური **-ჟ** სვანურში **-ემ-ლ-** თანმიმდევრობის კომბინატორული რეფლექსია — შდრ.: ქართ. **ცხემ-ლ-** : სვან. **ცხუ** „ისარი“ (იხ. აქვე).

მიმართება სემანტიკურ დონეზე ეჭვს არ იწვევს — **ერკემალი** ~ **ვაცი** - ი სავსებით ბუნებრივია.

ს.-ქართვ. ***ვერკ-ემ-(ალ-)** „ერკემალი, ვაცი“ → ქართ. **ვერკ-ამ-ელ-ი** || **ვერკ-ემ-ალ-ი** || **ერკ-ემ-ალ-ი** : სვან. **ფჟიკ-ჟ** || **ფუკ-ჟ** || ← **ფიკ-ჟ** (← ***ბერკ-ჟ**).

ს.-ქართვ. ***ვერკ-ემ-(ალ-)** ფუძეს შეესატყვისება იბერიულ-კავკასიურ ენათა შემდეგი მონაცემები: ბაცბ. **ბმოკ**, ინგ. **ბოჯ** ← **ბოგ** ← **ბოკ**, ჩაჩნ. **ბუოჟ** || **ბუოჯ** || ← **ბუოგ** || **ბუაგ** ← **ბოკ** „ბოტი, ვაცი“, ს.-ნახ. **ბოკ**; ხუნდ. **ფორკენ**, ანდ. **ჰორჰინ** ← **ჰორკინ**, ლოდ. **ჰარქინ**, ტინდ. **ჰარქინ**, კარ. **ჰარკინ**, ჭამ. **ჰაწიმ** ← **ჰარკიმ**, ბაგვ. **ჰაჭიმ** ← **ჰარკიმ**, ახვან. **აკე⁶** || ← **არკენ** || ← **ჰარკენ-ი** „ცხვარი“ ← ***ფარკ-იმ**, ს.-დალ. ***ბარკ-იმ/ნ**.

სვან. **ფის-ე** ზს., ქს. „ფისი; კუპრი“.

ქართ. **ფის-ი** „წიწვოვანი მცენარეების წებოვანი წვენი“.

ზან. **ფირს-ა** „ფისი“.

სვანური ფუძის ჩვენება უძველესია და საერთოქართველური არქეტიპისას ემთხვევა. **ფის-ე** სახეობის უწინარესობას ამტკიცებს ზანური ეკვივალენტიც, რომელშიც ვლინდება **ე** : **ა** შესატყვისობა (შდრ. ქართ. **კლდ-ე** : ზან. **კირდ-ა**, **მცირ-ე** : **ცირ-ა...**).

აქ გამოყოფილი **ფის-** ძირი ეტიმოლოგიურად უკავშირდება **ფს-მ-ა**, **ფს-ელ-ი**, **მო-ფის-ვ-ა** ფუძეებში გამოყოფილ საერთოქართველურ **ფის-/ფს-** ძირს (შდრ. ზან. **ფს-უმ-ა**, **ო-ფს-იმ-უ**, **ნა-ფს-უმ-ა** „შარდი“, სვან. **მე-ფს-ა-დ**). ამ არქეტიპებს აერთიანებს ს ი თ ხ ი ს (წ ვ ე ნ ი ს) გ ა მ ო ყ ო ფ ი ს ს ე მ ა.

ს.-ქართვ. ***ფის-ე** „ფისი“ → ქართ. **ფის-ი** ← ***ფის-ე** : ზან. **ფირს-ა** ← ***ფიშ-ა** : სვან. **ფის-ე** ← ***ფიშ-ე**.

სვან. **ფიშ-ირ** „მრავალი, ბევრი“, **ფიშ-რ-ობ** „სიმრავლე“, ი-**ფიშ-ირ-ი** „მრავლდება“, ა-**ფიშ-ირ-ე** „ამრავლებს“, ლი-**ფიშ-ირ-ი/ე** „გამრავლება“.

ქართ. **ვრც**, **ვრც-ელ-ი**, ა-**ვრც-ელ-ებ-ს**, გან-ა-**ვრც-ო**, სი-**ვრც-ე**.

ზან. (შეგრ.) **ფი(რ)ჩ-ა** || **ფი(რ)ჩ-ალ-ი** „ვრცელი, გაშლილი, დიდი“, თოლ-**ფიჩ-ალ-ი** „დიდ თვალებს“, ჭან. **ფირჩ-ე** „დიდი“, ლექე **ფირჩ-ე** „დიდი ლაქა“.

ანლაუტური მიმართება **ვ/ფ** ქართველურ ენებში ამოსავლად **ვ-ს** ვა-რაუდობს, **ვ** → **ბ** → **ფ** გარდაქმნა ზანურსა და სვანურში განხორციელდა. ქართულში ძირეული **ი** ხმოვანი დაკარგულია, რომელიც სვანურის ზმნურ ფორმებში ზოგან რედუცირდება. ზანურში **ი** არ განიცდის რედუქციას. საერთოქართველური არქეტები ***ჟირც-ელ-** უნდა ყოფილიყო.

საგულისხმოა სემანტიკური მიმართება **ვ რ ც ე ლ ი / დ ი დ ი / ბ ე ვ - რ ი**, რაც სავსებით კანონზომიერია.

სვანურში დამატებით შეინიშნება **ჩ** → **შ** (შდრ.: ქართ. **ცენ-** : ზან. ჩან- : სვან. **შენ-** ←*ჩენ-, ქართ. **რც-** || **რც-** : ზან. **რჩ-** : სვან. **რშ** ← რჩჩ-...) და **ლ** → **რ** ფონეტიკური პროცესები. უძველესი სვანური არქე-ფორმა იყო ***ბირჩ-ელ-** → ***ფირშ-ილ-** → **ფიშ-ირ-**.

ს.-ქართვ. ***ჟირც-(ელ-)** „ვრცელი, დიდი, მრავალი“ → ქართ. **ვრც-**, **ვრც-ელ-ი** : ზან. **ფირჩ-ა(ლ-)** || **ფირჩ-ე** ←***ბირჩ-ალ-** : სვან. **ფიშ-ირ** ←***ფირშ-ილ** ←***ბირჩ-ელ**¹.

სვან. **ფიჩქ** ზს., ლშხ. „სუფრა; სამფეხა მრგვალი მაგიდა“.

ქართ. **ფიჩხ** || **ფიჩვ-ი** „მატყლის ფარდაგი“.

ზან. —.

სვანურში დაკარგულია აუსლაუტური **ჟ** — ***ფიჩქჟ** → **ფიჩქ**, რაც გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია: სვან. **ჟელჟ** → **ჟელ** „ძალი“, **მეტჟ** → **მეტ** „მატლი“, **მატყჟ** → **მანტყ** || **მატყ** „მატყლი“...

მნიშვნელობის მხრივ უფრო ძველად „გადასათარებლის, სუფრის“ შინაარსი გვეჩვენება, საიდანაც გვიან „სამფეხა მრგვალი მაგიდის“ სემა სვანურის ნიადაგზე განვითარდა.

ს.-ქართვ. ***ფიჩქჟ** „გადასათარებელი, სუფრა“ → ქართ. **ფიჩხ** || **ფიჩვ-ი** : სვან. **ფიჩქ** ←***ფიჩქჟ**.

¹ ქართ. -**ელ** : სვან. -**ირ** ← -**ელ** სხვა ადიექტივშიც შევნიშნეთ — **ცხ-ელ-ი** : **მენჩხ-ირ** „გავარვარებული“ (იხ. აქვე).

ქართ. **ფიცხ-**, **ფიცხ-ებ-**, **ფიცხ-ი**, **ფიცხ-ელ-ი/ა**.

ზან. (მეგრ.) **ფიხს-**, **გო-ფიხს-აფ-** „გაფიცხება (ბავშვის)“, **გე-ფიხს-უ** (ბალანაქ) „ბავშვი გალიზიანდა, გაფიცხდა“, **გო-ფაჩხს-აფ-** „ნადირის გამორეკვა ტყიდან“, **ო-ფაჩხს-აფ-ე** (ტობ.), **ფიხს-**აია „ად. საკ. გვარი“.

სვან. —.

ფიცხ-/ფიხს- მიმართება კანონზომიერია ფორმალური თვალსაზრისით; მას მხარს უმაგრებს სემანტიკური იგივეობაც — **ფიცხება** ~ **გალიზიანება** ← ეტ. **გაფიცხება**, შდრ. მეგრ. **ფიხს-ი** (ბავშვზე იტყვიან) : ქართ. **ფიცხ-ი**.

რამდენადმე განსხვავებულია ნადირობასთან დაკავშირებული ტერმინის **გო-ფაჩხს-აფ-** ჩვენება, სადაც მოსალოდნელი **ი-ს** ნაცვლად ძირში **ა** ხმოვანი დასტურდება. **ი** → **ა** გადაბგერება მომდევნო **-აფ-** სუფიქსისეული **ა-ს** ზეგავლენით აიხსნება — **გო-ფაჩხს-აფ-** ← **გო-ფიხს-აფ-**. მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისითაც საინტერესოა ტერმინი **გო-ფაჩხს-აფ-** „ტყიდან ნადირის გამორეკვა“, რასაც საფუძვლად **გაფიცხება** (= **გოფაჩხაფა**) უდევს.

ს.-ქართვ. ***ფიცხ-** „გაფიცხება“ → ქართ. **ფიცხ-** : ზან. **ფიხს-** → || **ფაჩხ-**.

სვან. **ფიწალ ბზ.**, **ბირწალ** ეშგ., **ბიწარ** ბქ. „ფიწალი“.

ქართ. **ფიწალი-ი** (←***ბირწალი-ი**).

ზან. **ბურჭულ-ი** „წალდი“, **ნა-ბურჭულ-**ა „წალდევი“.

სვანურის მონაცემები მოხმობილია მხოლოდდამხოლოდ ქართული **ფიწალ-** სიტყვის ისტორიის დასადგენად. ირკვევა, რომ მჟღერი **ბ** ფონემიანი ვარიანტები ქართული ენის დიალექტებშიც იყო გავრცელებული, საიდანაც იგი სვანურმა შეითვისა; არც **რ** ყოფილა ქართულისთვის უცხო.

საყურადღებოა ფუძის პირველი მარცვლის გახმოვანება — ქართ. **ი** :

ზან. **უ**. ქართულის მდგომარეობა მეორეულია — **უ** → **ი**-სთვის შდრ.

ქართ. **ფიც-ი** : ზან. **ფუჩი-ი** (ძვ. ქართ. **ფუც-ი**). ზანურში **უ** → **გ || ი** არ განხორციელდა; **ბ-ს** მომდევნო პოზიციაში ეს არ არის მოსალოდნელი (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. ***ბურწ-ალ-** „ფიწალი, წალდი“ → ქართ. **ფიწალი-ი** : ზან. **ბურჭულ-ი**.

სვან. **ფორხ-**, **ფორხ-ნა ბზ.**, **ფორხ-ნ** ბქ. „ჩინდრიკ-ჩინდრიკით მოსიარულე“.

ქართ. **ფორხ-**, **ფორხ-ი-ალ-ი**, **ფორხ-ავ-ს**.

ზან. (მეგრ.) **ფურხ-**, **ფურხ-ონ-ი** „ფორხიალი“, ჭან. **მე-ფოხ-ე(რ)-ი**, **ო-ფოხ-უ** „ხოხვა“.

სვანურში ზმნური ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ფორხ- „ფორხილი“ → ქართ. ფორხ- : ზან. ფურხ- || ფონ- ←*ფორხ- : სვან. ფორხ-ჰჲ || ფორხ-ჰ.

სვან. ფოტორ ბზ., ფროტ ბქ. „ფუტურო ხე“.
ქართ. ფოტ-ორ-ო „ფლატე (საბა)“, ფუტ-ი „ნის ხმელი ქერქი (სა-
ბა)“, ფუტურ-ო.

ზან. (მეგრ.) ფუტურ-ელ-ი „ფუტურო“, ფუტურ-ამ-ი „მატიანი
ფუტურო ხე“, ფუტურ-ან-ს „მატილი უჩნდება, ფუტუროვდება“.

სვანური კვივალენტები განზოგანების უძველეს საფეხურს ასახავენ.
ამას ქართული ფოტორ-ო-ც ცხადჰყოფს.

ს.-ქართვ. *ფოტ-(ორ-) „ფუტურო“ → ქართ. ფოტ-ორ-ო → ||
ფუტ-ურ-ო, ფუტ-ი : ზან. ფუტ-ურ- : სვან. ფოტ-ორ → || ფროტ.

სვან. ფოქ ზს. „გამოქვაბული; ბუნაგი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ფოქვა || ფოქვე „გამოქვაბული, ბუნაგი“ (შდრ. ქვიბ-ია
„გამოქვაბული, ორმო“), ფოქვე-ეშ-ი (ტობ.) ი. ყიფშიძე).

შესაბამისი ქართული ძირი შეიძლება შემონახული იყოს ქვაბ-ი ||
ქუაბ-ი (გამო-ქვაბ-ულ-ი) ფორმაში. თუ დავუშვებთ, რომ ფუძე მეტათე-
ზისებული სახეობაა *ბექუ- არქეტიპისა (შდრ. ზან. ქვიბ-ი). სვან. ფოქ
მიღებულია *ფექუ ძველი ალომორფიდან ფუძის შიგნით ძირეული უ-ს
გადასმითა და ე-სთან შერწყმით — *ბექუ- → *ფექუ → ფოქ.

ს.-ქართვ. *ბექუ- || *ქუაბ- „გამოქვაბული“ → ქართ. ქუაბ-ი : ზან.

ფოქვე || ქვიბ- : სვან. ფოქ ←*ბექუ.

შეიძლება დაისვას საკითხი ს.-ქართვ. *ქუა(ლ-) „ქვა“ ძირთან ეტი-
მოლოგიური კავშირის შესახებ.

სვან. ფოყ || ფჰყ ბზ., ფოყ ბქ., ლნტ., ფეჰუ || ფოყ ლშხ. „თეძო,
გავა, გვერდი; მხარე“, ფოყ-რა ლხმ. „თეძოამოვარდნილი“.

ქართ. ბაყვი „მუხლს ზეითი (საბა)“, მო-ბაყუა „მოკეცი (ბაყვის
გაშლით) ჯდომა (საბა)“, ხევს. ბაყვი „ადგილი, სადაც ბარკალი ეკვრის
მუცელს“.

ზან. «ბოყვი» „საჯდომი ძვალი“.

ზანურის დიალექტებში ბოყვი- დაკარგულია; ო განზოგანება იმერუ-
ლი ბოყვი- ფუძისა მის ზანურ საწყისზე მიუთითებს — ქართ. ა : ზან. ო —
ბაყვი- : ბოყვი-.

სვანურისთვის ამოსავალია **ფეჟუ** ლშხ. ვარიანტი, საიდანაც **ე** → **ჲ** (ჟ-ს გავლენით) ბალზემოურში განხორციელდა — **ფეჟუ** → ***ფჲჟუ** → **ფჲჟ**; ხოლო **ფოჟ** მიღებულია **ჟ**-ს ფუძის შიგნით გადასმითა და ძირისეულ **ე**-სთან შერწყმით — **ფეჟუ** → **ფუჟე** || **ფოჟ**.

ს.-ქართვ. ***ბაჟუ**- „თედოს, ზურგის ძვალი; დღაჟვი“ → ქართ. **ბაჟვი** || **ბაჟვი** : ზან. **ბოჟვი**-ი : სვან. **ფოჟ** || **ფჲჟ** || ← **ფეჟუ** ← ***ბაჟუ**-.

ს.-ქართვ. ***ბაჟუ**- ძირს შეესატყვისება **ძვლის**, **მხრის** აღმნიშვნელი ძირები მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: აფხაზ. ა-**ბაჟა** || ა-**ბაა** (ქ. ლომთათიძე) უბიხ. **ბჟგ**, ადიღ.-ყაბ. **ბჟგ** „ძვალი“; ნახ. **ბალ**-ი „მხრები“ (pluralia tantum) ← ***ბაჟუ** || ***ბაჟუ**; წახ. **ბარკუ** || **ბარჟუ** „ძვალი“, ლეზგ. **კარაბ** ← **ბარკუ**, თაბას. **კურაბ** ← **ბარკუ**, რუთ. **ყვრგბ** ← **ბგრჟგ**, ხინალ. **ნიკ** ← **ნიჟუ**, უდ. **უჟემან** ← **ნერჟუ** ← ***ნ-ერჟუ** „ძვალი“...

თავკიდური **ბ** ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშანია ამაზე ხინ.

ნიკ (← ***ნიჟუ**) და უდ. **უჟემან** (← ***ნ-ერჟუ**) ფორმები მიუთითებს — წ.-იბ.-კავკ. **ბ-აჟუ** || **ბ-არჟუ** „ძვალი“.

სვან. **ფოშდა** ბქ. „გვერდის ფიცარი“.

ქართ. **ფთა** „ერქვანთ **საგვერდულის** ფიცარი“ (საბა), ქიზიყ. „ჯარის (ჯარა) მორგვზე ჯვარედინად აფარებული ფიცრები“, ფშ. „ჯარის (ჯარა) ერთი ნაწილთაგანი“.

ზან. —.

სემანტიკური იდენტურობა სვანურსა და ქართულს შორის უდავოა. რამდენადაც **გვერდის** გაგება მეორდება, იქნებ **ფთა** || **ფრთა**-ც აქვე შემოვიდეს.

დიდი ღირებულებისაა სვანურის განმოვანება ქართული **ფთა** ძირის ისტორიის აღსადგენად. მხოლოდ **ო**-ს პრიმარობა ნაკლებსავარაუდოა; უფრო **ა**-ს ვვარაუდობთ, რამაც **ფ**-სთან მეზობლობით ლაბიალიზაცია განიცადა სვანურში — ***ფაშდა** → **ფოშდა**, ხოლო ქართულში მომდევნო **ა**-ს ზეგავლენით რედუცირდა — **ფათა** → **ფთა**.

ს.-ქართვ. ***ფათ-ა** „გვერდის ფიცარი“ → ქართ. **ფთ-ა** : სვან. **ფოშდა-ა** ← ***ფაშდა-ა** ← ***ფაშთ-ა**.

სვან. **ფრეჟ** ლშხ., ლნტ. **ფაქრაჟ-ჲნ** || **ფაქრაჟ-ან** ზს. „უფსკრული, ხრამი“, **ქაჟჟ-ან** ლშხ., ლნტ. „სალი კლდე“.

ქართ. (თუშ.) **ქანქან-ი** „ხვეელი“, ქართლ., ქიზ. **ქანქან-ა** „გვირაბი“.

ზან. (მეგრ.) **ქვრქე** || **ქირქე** „უფსკრული, ხრამი; ფრიალო“.

სვანურში **ფრექ** || **ფაქრ-აჷ**- მიღებულია ***ქრექ** || ***ქაქრ-აჷ**- ძველი სახეობიდან, რაზეც დიალექტური (ლნტ., ლშხ.) **ქაჷქ-ან** მიუთითებს; **ქ** → || **ფ** ჩანაცვლება სხვაგანაც შეიმჩნევა სვანურში, შდრ. **ქუხჷ** → || **ფუხჷ** „მუწუკი“.

ქართველური ფუძეები რედუბლიცირებულია.

ს.-ქართვ. ***ქან-ქან**- „უფსკრული, ხრამი; გვირაბი“ → ქან. **ქან-ქან-ი** || **ქან-ქან-ა** : ზან. **ქგრ-ქე** || **ქირ-ქე** (←***ქონ-ქონ**) : სვან. **ფრექ** || **ფაქ-რაჷ-ან** || **ქაუქან** ←***ქარ-ქან**.

სვან. **ფუთხ-ჷ** || **ფურთხ-ჷ** ბქ. „ხორცის შემაგრებული ბურთულა“. ქართ. (ზ. აჭარ.) **ფუთხ-ო** „ხმელი მუწუკი“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურში ძირად **ფუთხ-** გამოიყოფა. ბოლოკიდური **-ჷ** (← **-ო**) : **-ო** სადერივაციო აფიქსებია (იხ. აქვე, სვან. **-ჷ** (← **-ო**) : ქართ. **-ო** : ზან. **-უ**).

გასარკვევია სვანურ **ქგთხ** „მუწუკი“ სიტყვასთან მიმართება. თუ ვივარაუდებთ აღწერილ ფუძეთა სიმბოლურ აგებულებას, მაშინ ადვილად აიხსნება **ქუხჷ** || **ფუხჷ** „მუწუკი“ || **ფუთხჷ** || **ქგთხ** „მუწუკი“ მონაცვლეობა სვანურში, როგორც **ქ/ფ**, **თხ/წ** ბგერწერითი სუბსტიტუცია (შდრ. ქართ. **ფურთხ-ი**).

ს.-ქართვ. ***ფუთხ-ო** „მუწუკი (ხმელი)“ → ქართ. **ფუთხ-ო** : სვან. **ფუთხ-ჷ** → || **ფურთხ-ჷ**.

სვან. **ფუკჷ-ნ-ირ** ლხმ. „ონშივარი, ორთქლი“, **ფუკჷ-ი** ბზ., ლნტ., **ფიკჷ-ი** ბქ. „მშრალი“.

ქართ. **ფუტ-ი** (←***ფუკ-ი**) „ავი კვამლი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ფურკ-ი** „კვამლი, ბოლი“.

ქართულ **ფუტ-ი** მეორეულია, მისი წინაპარი სახეობა **ფუკ-ი** უნდა ყოფილიყო (შდრ. **ტიმოთე** || **კიმოთე**), ამაზე ქართველური ძირები ნათლად მეტყველებენ.

სვანურისთვის ლახამულურის ჩვენება ამოსავალია — **ორთქლი** → **მშრალი**.

რ მეგრულში განვითარებული ჩანს (ეპენტეზა).

ს.-ქართვ. ***ფუკ-** „ორთქლი, კვამლი“ → ქართ. **ფუტ-ი** (← **ფუკ-ი**) : ზან. **ფურკ-ი** ←***ფუკ-ი** : სვან. **ფუკჷ-ნ-ირ**, **ფუკჷ-ი** || ← **ფიკჷ-ი** ←***ფუკ-ი**.

სვან. ფუსჷლ ბზ., ფგსგგლ ბქ. „ლინლი“.

ქართ. ბურძგლ-, ბურძგლ-ი, ბურძგნ-ი-ს, ა-ი-ბურძგლ-ა.

ზან. ბუძგურ-ი || ბუძგურ-ია „ბუსუსი, ღინლი“, შდრ. ჭან.

ფუსჷლ-ი „ულვაში“.

სვანურში (ბზ.) გ-ს დაკარგვამ მომდევნო უ ხმოვანი დააგრძელა —

ფუსგულ → **ფუსჷლ** (შდრ. სვან. სედ-ენ-ი ←*სგედ-ენ-ი „რჩება“ : ზან.

სჷიდ- || **სჷად-** : ქართ. შთ-ენ- ←*შედ-ენ-). საინტერესოა ასევე ბ → ფ ანლაუტში, რაც გავრცელებული მოვლენაა (იხ. სიტყვები: ფოყ, ფუყჷ, ფუყჷ...). ისტორიული -ძგ- აქაც სგ-ში გადასულა.

ს.-ქართვ. *ბუ(რ)ძლ- „ბუსუსი, ღინლი“ → ქართ. ბურძგლ-ი,

ბურძგლ- → || **ბურძგნ-** (შდრ. ქორწილ-ი → ქორწინ-ებ-ა) : ზან. ბუძ-

გურ- : სვან. ფუსჷლ- || ფგსგგლ (←*ბუძგულ-).

სვან. ფუყჷ ზს. „ძირმაგარა; ჩირქოვანი სიმსივნე“.

ქართ. ბაყლ-ი „მწიკვლი, ჩირქი“.

ზან. —.

სვანურს თავდაპირველად ბაყჷ ფორმა უნდა მოეცა (შდრ. ბგერათ-შესატყვისობა ქართ. ლ: სვან. ჟ (იხ. § 3. ლ → ჟ)), გვაქვს კი ფუყჷ, რომელიც მიღებულია ა-ს ლაბიალიზაციით და დამახასიათებელი ბ → ფ პროცესით — ბაყლ-: *ბაყჷ- → *ბუყჷ- → ფუყჷ-.

ს.-ქართვ. *ბაყლ- „ჩირქი, მუწუკი“ → ქართ. ბაყლ-ი : სვან.

ფუყჷ ←*ბაყჷ.

ს.-ქართვ. ბაყლ-ის შესატყვისებია: ანდ. ბიდჷან-ებ, ახვან. ბიდჷად-ე, კარ. ბიდჷამ-ჷტა, ბოთლ. ბიდჷაბ, ლოდ. ბიდჷან „ჩირქი, მუწუკი“..., ნახ.

დაან(-აჷ) ←*დ-აყნ „ჩირქიანი წყლული“. ბ-დ გრამატიკული კლასის გა-ქვავებული ნიშნებია იბერიულ-კავკასიურ ენებში — *ბ-აყლ-, *დ-აყნ-, *ბ-იყჷან-.

სვან. ფუყჷ ზს., ქს. „ჩიყვი“.

ქართ. (ლექს.) ბლიყ-ი „ჩიყვი“.

ზან. —.

ლექსუმური ბლიყ-ის ჩვენება ძვირფასია ფუყჷ-ის წარმოშობის დასადგენად. ცხადია, ძირისეული უ სვანურში რთული შედგენილობისაა, ის შეიცავს ჟ-ს, რომელიც ქართული ლ-ს შესატყვისია, და ი-ს (შდრ. ბლიყ-ი). ე. ი. თავდაპირველად მივიღეთ მოსალოდნელი *ბჷიყ-, აქედან ბჷ თან-მიმდევრობის შეუძლებლობის გამო ბუყ, საიდანაც ფუყჷ განვითარდა —

ბლიყ- : *ბჷიყ → *ბუყ → *ბუყჷ || ფუყჷ (იხ. § 3, ლ → ჟ).

ს.-ქართვ. *ბლიყ- „ჩიყვი“ → ქართ. ბლიყ-ი : სვან. ფუყუ
←*ბჟიყ.

სვან. ფუშ „თიაქარი“.
ქართ. ფუც-, ზ. იმერ. ფუც-უკ-ი, გურ. ფუც-უნ-ა „მუწუკი“, ლეჩხ.
ფუც-უც-ი „ტანზე გამონაყარი“.
ზან. —.

ქართულ ფორმათა შედარებით ანალიზის საფუძველზე ირკვევა, რომ აქ ძირად ფუც- გამოიყოფა. სწორედ მისი კანონზომიერი შესატყვისი უნდა ჩანდეს სვანურ ფუშ სიტყვაში. ეს უკანასკნელი ფუჩ არქეფორმიდან მომდინარედ მიიჩნევა, რამდენადაც ჯ → უ, ჩ → შ, ჭ → შ შიშინა სიბილანტთა დეზაფრიკატიზაცია-სპირანტიზაცია სვანურისთვის დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია (გ. როგავა). ქართული ფუშ-ი სვანური წარმომავლობისაა.

სემანტიკური ფარდობა თ ი ა ქ ა რ ი ~ მ უ წ უ კ ი ახსნადია, თუ გავითვალისწინებთ ორსავე სემანტემაში ა მ ო ბ ე რ ვ ი ს (ამობერილის) შინაარსის არსებობას.

ზანურში ამ ფუძის შესატყვისი ფორმა არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ფუც- „ამობერილი“ → ქართ. ფუც-, ფუც-უნ-ა, ფუც-უკ-ი, ფუც-უც-ი ←*ფუც-ფუც-ი : სვან. ფუშ ←*ფუჩ.

სვან. ფუშდ- || ფუშდ- || ფიშუდ- || ფიშტ-უ-, ფიშუდ-ე, ფუშდ-ე ზს., ფუშდ-ე ლშ., ფიშტ-ე ლტ. „უშვებს“, მუ-ფუშდ-ე ზს., ლშ., მგ-ფუშტ-ე „გამშვები“, ლი-ფუშდ-ე ზს., ლშ. ლი-ფუშტ-ე ლტ. „გაშვება, აშვება“.

ქართ. ფოთ-/ფუთ-, ფოთ-ე „მოშვებულადაც ითქმის... ანუ დახსნილად (საბა)“, და-ფოთ-ებ-ული „მოშვებული“, და-ფუთ-ებ-ა „მოშვება (საბა)“.

ზან. —.

სვანურში უ სტაბილურია — ფუშდ-, ქართულში შეიმჩნევა ო/უ მონაცვლეობა — ფოთ-/ფუთ-. ქართველურ სიტყვებში ა შ ვ ე ბ ი ს, მ ო შ ვ ე ბ ი ს, გ ა შ ვ ე ბ ი ს შინაარსია ძირითადი.

ს.-ქართვ. *ფოთ- „შვება, აშვება“ → ქართ. ფოთ- || ფუთ- : სვან. ფუშდ- → || ფუშდ- || ფიშტ-.

სვან. ფუცხ-უ ზს., ქს. „რკინის კავი (იხმარება მოხარშული ხორცის ამოსაღებად)“.

ქართ. ფუცხ-ი || ფუცხ-უ || ფუცხ-ი || ფუცხ-უ „კავოედნი რკინა ქვაბით ხორცთა აღმოსაღებელი“ (საბა).

ზან. ფოცხ-ი || ფორცხ-ი || «ფორჩხ-ი» „ფოცხი“.

ქართულსა და სვანურში სემანტიკურ-ფორმალური იდენტურობა შეინიშნება. აუსლაუტური -ჟ სვანურში და -უ → || -ვ ქართულში ძირეული არ უნდა იყოს, რასაც ზანურის მონაცემები ადასტურებს. ზანურისათვის უფრო ძველი, შიშინა სიბილანტიანი ალომორფი იმერულმა დიალექტმა შემოგვინახა. ამ უკანასკნელის ჩვენება სვანური სიტყვის ისტორიისათვისაც ღირებულია — ფუცხ-ჟ ←*ფუჩხ-ჟ.

ფ უ ც ხ ვ - ი ~ ფ ო ც ხ - ი სემანტიკური მიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა საბას განმარტება — ფუცხვ-ი „რკინის ფოცხი“.

ს.-ქართვ. *ფუცხ- „ფუცხვი; ფოცხი“ → ქართ. ფუცხ-ი || ფუცხ-ჟ || ფუცხვ-ი || ფუცხვ : ზან. ფოცხ-ი || ფორცხ-ი || ფორჩხ-ი ←*ფუჩხ-ი : სვან. ფუცხ-ჟ ←*ფუჩხ-ჟ.

სვან. ფხაჟ ბზ., ლნტ., ფხაჟ ბქ., ფხერჟ ლშხ. „მაგარწვეტებიანი რამ“.

ქართ. ხიწვ-ი „წვეტიანი ანახეთქი (ეკალივით)“.

ზან. «ხიჟვ-ი», „ხიწვი“.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული ხიჟვ-ი შიშინა ალომორფი ზანური მონაცემი ჩანს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ საბას ლექსიკონში მხოლოდ ხიწვ-ი სახეობა დასტურდება. ეტყობა, ზანური ხიჟვ-ი მოგვიანო ხანის ქართულში გავრცელდა, ვიდრე საბას პერიოდია.

გარკვეული ხასიათის ფონეტიკური სხვაობა სვანურ ალომორფებში ადვილი დასანახია. აქ აუსლაუტური ჟ გადასმულა სიტყვის თავში; მანამდე მისი მოქმედების კვალი ეტყობა ი → ე → ა → ა დეპალატალიზაციის ფონეტიკურ პროცესს, რაც მ. ქალდანის წესის მოქმედებით აიხსნება: *ხიჟჟ → *ხეჟჟ → *ხაჟჟ || *ხაჟჟ → ფხერჟ ლნტ. || ფხაჟ ბქ. || ფხაჟ ბზ., ლნტ.

ს.-ქართვ. *ხიწჟ- „ხიწვი“ → ქართ. ხიწვ-ი : ზან. ხიჟვ-ი : სვან. ფხაჟ || ფხაჟ || ფხერჟ ←*ხიჟჟ.

სვან. ფხეჟ-ფხიჟ-, ფხეჟ-ა ზს., ქს., ფხაჟ-ა ბზ. „დაშლა“ ფხეჟ-ნ-ი ზს., ლშხ., ფხეჟ-ენ-ი ლნტ. „იხსნება, იშლება“, ფხიჟ-ე „გაშლის, გახსნის“.

ქართ. ფხლეზ-, და-ფხლეზ-ა „გაშისვლება (მკლავის)“.

ზან. —.

სვანური ფუძე ე/ი აბლაუტს აჩვენებს — ფხეჟ-ფხიჟ-; ბალსზემოური ე → ა მასდარულ ფორმაში, მომდევნო ა-ს მიწერება (მ. ქალდანი).

ქართულისთვის უცხოა ე/ი მონაცვლეობა; აქ სვანურთან შედარებით ლ „ზედმეტია“, იქნებ სვანურსაც ჰქონდა და დაკარგა.

ს.-ქართვ. *ფხლეზ-/*ფხლიზ- „გაშლა, გახსნა; გაშიშვლება“ → ქართ. ფხლეზ- : სვან. ფხეჟ → || ფხაჟ- || ფხიჟ- ← *ფხლეჟ- *ფხლიჟ-.

სვან. ფხერ-ა ბზ., ფხერ-ა ბქ., ლნტ. „გახელა (თვალისა)“.

ქართ. მხელ-/მხილ-, ა-მხელ-ს ა-მხილ-ა, სა-მხილ-ი, მა-მხილ-ებ-ელ-ი. ზან. —.

ს.-ქართვ. ლ-ს ამ შემთხვევაშიც რ მოუცია სვანურში, რაც ბუნებრივია (იხ. § 6. ლ → რ). აქ მს კომპლექსიც ფხ-ში გადასულა, მს → ფხ სხვა შეპირისპირებაშიც გამოჩნდება (იხ. ქვემოთ). სვანურში გვაკლია პირიელი ფორმები.

ს.-ქართვ. *მხელ-/*მხილ- „გახელა, გამხელა“ → ქართ. მხელ-/მხილ- : სვან. ფხერ- ← *მხელ-.

სვან. ფხიტ ბქ., ქს. „მარჯვე, გაბედული, მოქნილი“, მე-ფხტ-ე ზს., ლშზ., მე-ფხეტ-ე ლნტ. „ფხიზელი, მოქნილი, ცოცხალი“.

ქართ. (ქიზიყ.) ფხ-იტ-ი „ცქვიტი, ყოჩაღი, მარჯვე“, ფხ-ოვ-ელ-ი „მარჯვე“, ფხ-იან-ი.

ზან. ოფხონ-ი „გამრჯე, ყოჩაღი“.

ფხ-ს ძირად გამონაწევრება ქართულის ნიადაგზე შესაძლებელია. სვან. ფხ-ოჟ-ელ „მამაცი“ ქართულიდან არის შესული. ზანური ეკვივალენტი ზ. იმერულ კილოს დაუცავს — ფხ-ონ-ი = ფხ-იან-ი.

ს.-ქართვ. *ფხ-(იტ-), *ფხ- „ფხიანი, ფხოველი, ყოჩაღი, მარჯვე“ → ქართ. ფხ-იტ-ი, ფხ-იან-ი, ფხ-ოვ-ელ-ი : ზან. ფხ-ონ-ი : სვან. ფხ-იტ, მე-ფხ-ეტ-ე ← *მე-ფხ-იტ-ე.

სვან. ფხრიჟუ- || ფხირჟუ-, ა-ფხრიჟუ-ი (ან-ფხირჟუ-ი) ბზ., ა-ფხრიჟუ-ი (ო-ზ-ფხირიჟ) ბქ. „თხრის“, ლი-ფხრიჟუ-ი ბზ., ლი-ფხრიჟუ-ი ბქ. „თხრა“.

ქართ. ფხრეწ-/ფხრიწ-, ფხრეწ-ს, ფხრიწ-ა, ფხაწ-ი-ფხუწ-ი (საბა).

ზან. ხიჟ-, ხიჟ-ჟ-ა „კბეჩა“.

სვანურში გაბატონებულია ი (ი — ი) განმოვანების ფორმები, ქართულში — ე/ი. ბალსზემოურში კვლავ ზედმეტად გამოჩნდება უ — ფხრიჟუ- (ფონეტიკური დანართია?).

ს.-ქართვ. *ფხრეწ-/*ფხრიწ- „ფხრეწა, თხრა“ → ქართ. ფხრეწ-/ფხრიწ- : ზან. ხიჟ- ← *ფხიჟ-: სვან. ფხრიჟ- → || ფხრიჟუ-.

სვან. **ფხვლ** ზს. „გველის წიწილა“, „ხვლიკი“.
 ქართ. **მხულ-ივ-ი** || **მხვლ-ივ-ი**, **ხვლ-იკ-ი**.
 ზან. (მეგრ.) **ხვილ-არ-ი** → || **ხველ-არ-ი** || **ხოლ-არ-ი**; ჭან. **მხოლ-ურ-ე** || **ხოლ-ურ-ა** || **ფხორ-უ-ე** „ხვლიკი“.
 ს.-ქართვ. ***მხ** თანმიმდევრობა აქაც ასიმილაციით **ფხ**-ში გადასულა (შდრ. ქართ. **მხელ-** : სვან. **ფხერ-**); ასევეა ზანური ენის ჭანურ დიალექტშიც. ამოსავალი **უ** ხმოვანი ზანურში **ო**-ს ეფარდება, რაც **ო** || **უ** მონაცვლეობის შედეგი ჩანს; სვანურში — **უ** → **გ**.
 თავიკიდური **მ**- ქართველურ ენებში გამოსაყოფია.
 ს.-ქართვ. ***მ-ხულ-** „ხვლიკი“ → ქართ. **მხულ-ივ-ი** || **ხვლ-ივ-ი**, **ხვლ-იკ-ი** : ზან. **ხვილ-არ-ი** || **ხველ-არ-ი** || **ხოლ-არ-ი** || **მხოლ-ურ-ე** || **ხოლ-ურ-ა** || **ფხორ-უ-ე** : სვან. **ფხვლ** (←***მ-ხულ-**).

სვან. **ფვნ-**, **ხ-ა-ფვნ** (მ-ა-**ფვნ**-დ-ა, **ხ-ა-ფვნ**-ჟ-ა, **ხ-ა-ფვნ**-დ-ჟ-დ-ს ბზ.)
 ხ-ა-**ფვნ**-დ-ეს ქს. „სწყურია“.
 ქართ. **ბინ-** (?).
 ზან. (ჭან.) **მბინ-**, **ო-მბინ-**უ „წყურვილი“, **ა-მბინ-**უ „მოსწყურდა“.
 ჭანურში **მ** ფონეტიკური დანართია — **მბინ-** ←***ბინ-**. ისტორიული ***ბინ-** ზმნის შესატყვისი ჩანს სვანური **ფვნ-** ← **ბინ-** „წყურვილი“.
 საკითხი ისმის ამ (მ)**ბინ-/ფვნ-** ფუძეთა მიმართების შესახებ **ბინ-**ულ-ი „წყარო“ (იხ. აქვე) სახელში გამოყოფილ **ბინ-** ძირთან, შდრ.: ქართ. **წყალ-**, **წყარ-**ო და **წყ-**ურ-ვ-ილ-ი, ს-**წყ-**ურ-ი-ს.
 ს.-ქართვ. ***ბინ-** „წყურვილი“ → ქართ. **ბინ-** (?) : ზან. **მბინ-** ←***ბინ-** : სვან. **ფვნ-** ←***ბინ-**.

სვან. **ფვტგრ-** || **ფვტრ-**, **ფვტ/ფიტ-**, **ფვტ-გრ-ჲ** ბზ., **ფვტ-რ-ჲ** ბქ. „გამხვრეტი, ხვრეტი“, **ფიტ-ე** ზს., **ფვტ-ე** ქს. „ხვრეტს“, მე-**ფტ-ე** ზს., ლშზ., მე-**ფვტ-ე** ლნტ. „გამხვრეტილი“.
 ქართ. **ფატ-რ-**, **ფატ-არ-**, **ფატ-რ-ავ-ს**, გამო-**ფატ-რ-ულ-ი**, მ-**ფატ-რ-ავ-ი**, **ფატ-არ-ი** „ფუტურო“.
 ზან. (მეგრ.) **ფორტ-ა** || **ფორტ-ო** || **ფორტ-ვა** „გაფატრული (ხე, მუცელი...)“.

ქართველური ენებისთვის ამოსავალი ძირეული ხმოვანი **ა** იყო, რომელიც ქართულს დაუტავს უცვლელად (შდრ. ზან. **ო—ფატრ-** : **ფორტ-**) სვანურში ს.-ქართვ. **ა ე**-ში გადავიდა (შდრ. **სამ-ი** : **სემ-ი**), რომელიც შემდგომ ფუძის აბლაუტით **ი-ს** იძლევა — **ფვტ/ფიტ-** → || **ფვტ-**.

შეპირისპირებითი ანალიზი ცხადჰყოფს, რომ აღწერილ მაგალითში ძირად **ფატ-** გამოიყოფა, **-არ** სუფიქსია. ზანურში თავიდანვე რედუქციურებული ფუძე უნდა გვქონოდა, რომელმაც თანხმოვანი + სონანტი თანმიმდევრობის შეუძლებლობის გამო, **რ-ს** მეტათეზა გამოიწვია — **ფატ-რ-** : **ფოტ-რ-** → **ფორტ-**.

ს.-ქართვ. ***ფატ-**, ***ფატ-არ-** „ფატურა, ხვრეტი; ფუტურო“ → ქართ. **ფატ-რ-** **ფატ-არ-ი** : ზან. **ფორტ-** ←***ფოტ-რ-** : სვან. **ფვტ/ფიტ-** || **ფვტ-**.

ქ

სვან. **ქაბ-ნ** || **ქწბ-**, ხ-ე-**ქაბ-**უნ-წლ ბზ., ხ-ე-**ქაბ-**უნ-წლ ბქ., ხ-ე-**ქაბ-**უნ-წლ ლშზ., ხ-ე-**ქაბ-**იელ ლნტ. „აუქცევს, არიდებს (თავს)“, ლი-**ქაბ-**იელ, ლი-**ქაბ-**უნ-წლ „აქცევა (გვერდის), არიდება (თავის)“, მგ-**ქაბ-**ი ბზ., მგ-**ქაბ-**ი ბქ., ლნტ., მგ-**ქაბ-**ი ლშზ. „ამქცევი, გვერდის ამვლევი“.

ქართ. **ქაბ-ნ-**, **ქაბ-ნ-**ა „სიტყვის გარდაცქაფნა, გარდასხვაება (საბა)“.
ზან. —

ფორმალური იდენტურობა ქართველური ფუძეებისა ადვილი დასა-
ნახია — ქართ. **ქაბ-(ნ-)** : სვან. **ქაბ-(ნ-)** || **ქაბ-** || **ქწბ-**.

ახსნას ითხოვს სემანტიკური მხარე. მართლაც, ერთი შეხედვით, რა
უნდა იყოს საერთო „თავის არიდებასა“ და „სიტყვის გარდასხვაებას (საბა)“
შორის? ამის გარკვევაში დაგვეხმარება ქართული **ქცევ-** ფუძის სემანტი-
კური დისტრიბუცია, რომლისთვისაც **აქცევა** = **გვერდის ავლა-**ც დამა-
ხასიათებელია და **ქცევა-**ც (უ ქ ც ე ვ ს).

ს.-ქართვ. ***ქაბ-** „აქცევა, ქცევა“ → ქართ. **ქაბ-ნ-** : სვან. **ქაბ-** ||
ქაბ- || **ქაბ-** || **ქაბ-(ნ-)**.

ქართ. **ქათ-ინ-**, **ქათ-ინ-**ა-ურ-ი „ტკბილად და ტყუილად მოუბნება“.

ზან. (მეგრ.) **ქუთ-ოლ-**, **ქუ(რ)თ-ოლ-**აფ-ა „ტრელობა, ფერება, პირ-
ფერობა“, უ-**ქუთ-ოლ-**უ-ან-ს „ეპირფერება, ემლიქვნელება“, **ქუთ-ოლ-**ა
„ქლესა“.

სვან. —

არ გვახსენდება ზმნური ფორმები ქართულიდან, რომელთა პოვნე-
ლებაც საეჭვოდ არ მიიჩნევა.

ძირად გამოიყოფა **ქათ-/ქუთ-** (←***ქოთ-**), რომლის მნიშვნელობაც
პ ი რ ფ ე რ ო ბ ა / მ ლ ი ქ ვ ნ ე ლ ო ბ ა ს, საზოგადოდ, არაგულწრფელ
ქცევას უტოლდება.

ს.-ქართვ. ***ქათ-** „არაგულწრფელი ქცევა/საუბარი“ → ქართ. **ქათ-**
ინ- : ზან. **ქუთ-** || **ქურთ-** ←***ქოთ-**.

სვან. **ქან** ზს., ქს. „კანაფი“ **ქენ-**წმ ზს., **ქენ-**ემ ქს. „კანაფის თესლის
შეჭამანდი“, **ქენ-**მ-წრ ლშზ., **ქენ-**ემ-წრ ლნტ. „კანაფის თესლის გულიანი
პური“.

ქართ. **ქერ-**ი, **ქერ-**ელ-ი „კანაფის, სელის გარე კანი“.

ზან. —

ერთი შეხედვით, უჩვეულოდ მოგვეჩვენება სემანტიკური მიმართება:
კ ა ნ ა ფ ი ~ ქ ე რ ი. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ქართული ქ ე რ -
ე ლ - ი სიტყვის ჩვენებას, საცნაური ხდება, რომ **ქერ-** ფუძესაც ახასია-

თებდა ისტორიულად „კანაფ-სელის“ მნიშვნელობა. საფიქრებელია, რომ **ქერ**-ი სიტყვაში კ ა ნ ა ფ ი ს სემანტიკის დაჩრდილება გამოწვეულია შუამერულიდან მომდინარე (ქუნიბუ) კ ა ნ ა ფ- ფორმის გაბატონებით ქართულში, შდრ.: მეგრ. **კიფ-ი/უ** „კანაფი“, ნა-**კიფ-უ** (ტობ.) „ნაკანაფევი“ : ქართ. **კანაფი** (ჩაჩნ. **კუომალ**, ინგ. **კუომალ** „კანაფი“...).

აუსლაუტური **რ : ნ** შესატყვისობა აიხსნება როგორც **რ → ნ** გადაბგერება სვანურში (ქართ. ვარ-ი : სვან. ვან ←*ვარ..., იხ. აქვე, § 17). მიმართება ხმოვნებში **ე : ა** ქართულის მეორეულობას ამტკიცებს — **ქერი** ←*ქარ-, შდრ. სომხ. (← ქართ.) **ქარ** || **გარ** „ქერი“.

ს.-ქართვ. *ქარ- „კანაფი, სელი; ქერი“ → ქართ. **ქერი**-ი, **ქერ-ელ**-ი : სვან. **ქან** ← *ქარ.

ს.-ქართვ. *ქარ- არქეტიპისგან მომდინარე სვანური **ქან** უნდა ჩანდეს სპარსულ **ქანა**, ოსურ **გან**, თურქულ **ქენ**-დირ, მარიულ **ქენე** „კანაფი“ სიტყვებში. გამოსაკვლევიან, აფხაზური ა-**ქიგნე** ხომ არ წარმოაჩენს ზანურ **ქონ**-¹ ეკვივალენტს ს ე ლ ი ს მნიშვნელობით.

ქართ. (ქართლ.) **ქანქლ-ე** || **ქარქლ-ი** „მსუბუქი, თხელი“, მთიულ. **ქარქლ-ი** „თხელი, სიფრიფანა“, მოხ. **ქარქლ-ა-ფ** „ძალიან თხელი“.

ზან. (მეგრ.) **ქექე** „მსუბუქი“, **ქექ**, დე-**ქექ-უ** „შემსუბუქდა, მსუბუქი გახდა“.

სვან. —

ზანურში შესატყვისი ფუძე ძალიან გაცვეთილია, ამას ხელს უწყობდა აგებულების სიმბოლიკა, ბგერწერითი ხასიათი.

ს.-ქართვ. *ქარ-ქალ- „მსუბუქი, თხელი“ → ქართ. **ქან-ქლ-ე** || **ქარ-ქლ-ი/ა-ფ** : ზან. **ქექე**, **ქექ**.

სვან. **ქართ-** || **ქართ-** „აღმოსავლეთი საქართველო“, მგ-**ქართ** || მგ-**ქართ** „აღმოს. საქ. მცხოვრ. ქართველი“, ლგ-**ქართ-უ** „ქართული“.

ქართ. **ქართ-**, **ქართ-ლ-ი**, **ქართ-ვ-ელ-ი**, **ქართ-ულ-ი**, **ქართ-ავ-ი** (ტობ.).

ზან. **ქორთ-უ** „ქართველი“, **ქორთ-ულ-ი** „ქართული“.

ადრე მიუთითებდნენ სათანადო ქართველურ ფუძეებთან სვანური **ქართ** „თბილისი“ სიტყვის ერთიანობაზე (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). მაგრამ **ქართ-** „თბილისი“ მეორდება მეგრულში, აფხაზურსა და სვანურში, ამიტომ ძნელია მის ოდენსვანურობაზე საუბარი.

საკითხი ისმის ქართ. **ქართ-ა** : სვან. **ქერთ-** (იხ. აქვე) ფუძეებთან მიმართების შესახებ.

ს.-ქართვ. *ქართ- „ქართველი, ქართული“ → ქართ. ქართ-ლ-ი, ქართ-ულ-ი, ქართ-ვ-ელ-ი, ქართ-ლ-ელ-ი, ქართ-ავ-ი : ზან. ქორთ-, ქორთ-უ, ქორთ-ულ-ი : სვან. ქწრთ- || ქართ-, მგ-ქწრთ || მგ-ქართ, ლგ-ქართ-უ.

სვან. ქასგრ- || ქსწწ-, მუ-ქწწწგრ-ა ლშხ., მგ-ქსწწწ-ი ჩხხ. „მამულა (მცენ.)“.

ქართ. ქასრ-ა „მცენარეა ერთგვარი“, თივა-ქასრ-ა (მცენ.) (საბა).

ზან. —.

სვანური მუ-ქწწწგრ-ა მიღებულია მუ- პრეფიქსთან ასიმილაციით მუ-ქასგრ-ა უფრო ძველი სახეობისაგან. ჩუბეხურში შეინიშნება რ → ნ გადასვლა, რაც დამახასიათებელია სვანური ფონეტიკისთვის (იხ. აქვე, § 17. რ → ნ).

ს.-ქართვ. *ქასრ- „მამულა (მცენ.)“ → ქართ. ქასრ-ა : სვან. მუ-ქწწწგრ-ა || მგ-ქსწწწ-ი ← *მუ-ქასრ-ი/ა.

სვან. ქაქ → || გაგ „ფაფა“.

ქართ. (გურ., იმერ.) ქაქ-ია || ქაქ-იე „ფაფა“.

ზან. —.

საკითხავია, რამდენად გამართლებულია ზან. (მეგრ.) ქაფ-ირ-ი „ბუ-ლიონი“ სიტყვის აქ მოხმობა — ქაფ-ირ- ← *ქაქწ-ირ- ← *ქვაქ-ირ. ქწ → ფ ზანურში დამახასიათებელი პროცესია — ძელქვა : მეგრ. ჩამფ-ა ← ჯამ-ფა (ქ. ლომთათიძე), შდრ. ასევე იმერ. ქვინახარ-ი „მაღალფეხებიანი ყუთი (სამზარეულოში ჭურჭლის შესანახად)“ → მეგრ. ფინახარ-ი „ბაგა, ხვასტაგთა საჭმლის ჩასაყრელი“.

ს.-ქართვ. *ქაქ- „ფაფა“ → ქართ. ქაქ- : ზან. ქოქ- → || ქვაქ || ქაქგ⁻¹ : სვან. ქაქ → || გაგ.

სვან. ქაშწწ ბზ., ლნტ., ქაშან ლშხ. „საცალფეხო ბილიკი“.

ქართ. ქაშან-ი „შამბთა და თოვლზედ გაქელილი გზა (საბა)“, ზ. აჭარ. „მაღალტყიან ადგილას დაშვებული ბუნებრივი თხრილი, რაშიაც შეშას ან მძიმე საშენ მასალას თრევით დააცურებენ“.

ზან. —.

სვანურში შგ || შკ კომპლექსი არ განვითარდა ფუძეში ქ გუტურა-ლის პოვნიერების გამო (ხომ არ არის შეთვისებული?).

ს.-ქართვ. *ქაშან- „ვიწრო გზა, ბილიკი, თხრილი“ → ქართ. ქაშან-ი : სვან. ქაშან || ქაშწწ.

სვან. **ქჷრ-** || **ქრ-**, ა-**ქრ-**ე (ა-**ქჷრ**) ზს., ლშხ., ა-**ქჷრ-**ე ლნტ. „მოჭრის“, ი-**ქრ-**ე (ან-**ქჷრ** ზს.), ი-**ქჷრ-**ე ლნტ. „იჭრის“, ი-**ქრ-**ი ბზ., ლშხ., ი-**ქჷრ-**ი ლნტ. „იჭრება“, ლი-**ქჷრ-**ე ლნტ., ლი-**ქრ-**ე ზს., ლშხ. „ჭრა“.

ქართ. (მობ.) **ქენც-**, გა-**ქენც-**ა „განია“, **ქენც-**ვ-ა „ხევა, დახევა“.

ზან. **ქარ-** || **ქანრ-** „ხელში დაჭერა, გაწევა“, გო-**ქანრ-**უ „გაწია“, დნ-**ქარ-**უ „დაიჭირა ხელში“.

ქართველური დიალექტებიდან მეგრულსა და მოხეურში **ნ** ფონეტიკური დანართი ჩანს. ბგერათშესატყვისობა ქართ. **ე** : ზან. **ა** : სვან. **ჲ** (← **ე**), ქართ. **ც** : ზან. **ჩ** : სვან. **ჩ** უეჭველს ხდის აღწერილ ფუძეთა საერთო წარმომავლობას.

მნიშვნელობის მხრივ ქართული და სვანური მეტ სიახლოვეს ამჟღავნებენ — **ჭ რ ა ~ ხ ე ვ ა** საერთო რიგის სემანტიკები; ზანურის **გ ა ო წ ე ვ ა**, **დაჭერა** უნდა წარმოადგენდეს **გ ა ხ ე ვ ი ს** შემდგომ ევოლუციას. ქართული **ქარ-** „ქაჩვა“ ზანიზმი შეიძლება იყოს, მან საკუთრივ ქართული **ქეც-** (მობ. **ქენც-**) ძირის ადგილი დაიკავა.

ს.-ქართვ. ***ქეც-** „ჭრა, ხევა, გაწევა“ → ქართ. **ქენც-** : ზან. **ქანრ-** || **ქარ-** : სვან. **ქრ-** || **ქჷრ-** (←***ქერ-**).

ქართ. **ქედ-ან-ი** „დიდი მტრედი, ქედანი“.

ზან. (მეგრ.) **ქილ-ორ-ი** „ხოხობი“.

სვან. —

სიტყვის შიგნით წარმოჩნდება ბგერათფარდობა ქართ. **დ** : ზან. **ლ**, რაც სპორადულად სხვაგანაც დაჩნდება (ქართ. **ლად-** : ზან. **ლოლ-** (მეგრ.), **ლოდ-** (ჭან.), ქართ. **ხვედ-** : მეგრ. **ხვალ-** „შეხვედრა“...).

ახსნას მოითხოვს აუსლაუტური ქართ. **ნ** : ზან. **რ** (იხ. აქვე, სხვა მაგალითი — ქართ. **სვან-ი** : ზან. **შურ-ო**).

იქნებ ქართული **გედ-ი** არ იყოს ყაბარდოულიდან ნასესხები (ივ. ჯავახიშვილი) და სვანურ შესატყვისს ასახავდეს. მით უმეტეს, **ქ** → **გ** სვანურისთვის არ არის უცხო: **გატ** : **ქატო**, **გიცარ** : **ქაცარ-ი**, **გინდერ-** : **ქინდრ-**(გ-ა)...

ს.-ქართვ. ***ქიდ-ან-** „ქედანი, ხოხობი“ → ქართ. **ქედ-ან-ი** : ზან.

ქილ-ორ-ი ← **ქიდ-ონ-ი** : სვან. **გედ** ←***ქიდ-** (?).

სვან. **ქელ** ზს. „კარავი“.

ქართ. **ქალა**, ქიზიყ. „კარ-ფანჯრის ჩარჩოს ზემოთა ნაწილი“, „ქულის ზემო ნაწილი“.

ზან. (მეგრ.) **ქოლო** „კასრი“.

სვანურში ბოლოკიდური **ა** მოკვეცილია, აქვე ვლინდება **ა** → **ე** გადასვლა : **ქელ** ← **ქელა** ← **ქალა**.

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით, მეგრული უფრო და-
ცილებულია ამოსავალ ვითარებას. შეინიშნება **ს ა ხ ლ ი** (ნაგებობა) →
კ ა ს რ ი ტრანსფორმაცია, რაც ბუნებრივია ჩვენი ენებისათვის; შდრ.
ქართ. **კასრ-ი** „სახლი მომცრო სათავისწინაო“ → || **კასრ-ი** „ეწოდების
ჭურჭელსა... (საბა)“ : ზან. **ყორშ-ი** || **ცორშ-ი** „კოშკი, ციხე-სიმაგრე“...
როგორც ეტყობა, თავიდან მეგრული **ქოლო** მცირე ნაგებობას აღნიშნავ-
და, სადაც ინახებოდა ესა თუ ის სურსათი; აქედან მნიშვნელობის დავიწ-
როებით **ჭ უ რ ჭ ლ ი ს** სემა განვითარდა.

ს.-ქართვ. ***ქალ-ა** „მცირე ნაგებობა; კარავი“ → ქართ. **ქალ-ა** : ზან.
ქოლ-ო : სვან. **ქელ** ← **ქელ-ა**.

სვან. **ქეშენ-ი** ბზ., ლშხ., **ქეშენ-ი** ბქ. „კარავი მთაში“.

ქართ. (აჭარ.) **ქესარ-ი** „ერო“.

ზან. **ქეშინ-ი**¹.

ზანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს რაჭულ დიალექტში შემორჩენილ
ქეშინ-ი „ხის ჯამი“ სიტყვაში (?) (← ზან. ***ქაშორ-ი**). **კ ა რ ა ვ ი** ~
ე რ ო სემანტიკური მიმართებისათვის შდრ. რაჭ. **მაჩა** 1. „სამკედლიანი
შენობა“, 2. „იარაღი, ქვის სათლელი“.

ს.-ქართვ. **რ-ს** სვანურში **ნ** მოჰყვია (იხ. § 17. **რ** → **ნ**).

ს.-ქართვ. ***ქეს-არ-** „ერო, ჭურჭელი“ → ქართ. **ქეს-არ-ი** : ზან. **ქე-
შინ-ი** ← **ქაშ-ორ-ი**¹ : სვან. **ქეშენ-ი** || **ქეშენ-ი** ← **ქეშ-ან-ი**.

ქართ. (თუშ.) **ქვირ-ან-ა**ცი „კვიცი“, მთიულ. **ქვირ-ა-ქვირ-ა** „კვიცის
მოხმობის შეძახილი“, ხევს. **ქვირ-ო-ქვირ-ო** „კვიცის მოსახმობი სიტყვა“,
ქართლ., იმერ. **ქვი-ქვირ-ი** „კვიცის ხმა“.

ზან. (მეგრ.) **ქვირ-ა** „კვიცი“.

სვან. —.

ქართველურ სიტყვებს შორის სემანტიკური სხვაობა მინიმალურია.
ყველგან **კ ვ ი ც ი ს** მნიშვნელობაა ძირითადი.

ფორმალური თვალსაზრისით მეგრულ **ქვირ-ა**-სთან ახლოს დგას
თუშური **ქვირ-ან-ა**ცი, სადაც ფუძედ **ქვირ-ან-** გამოიყოფა. **-ა**ცი(-ი) თუ-
შურში გავრცელებული სემანტიკა (თ. უთურგაიძე). ქართ. (თუშ.) **ქვირ-
ან-** : ზან. (მეგრ.) **ქვირ-ა** ფუძეთა მიმართებაზე მსჯელობისას უადგილო
არ უნდა იყოს **ქურ-ან-**ის მოხმობა, რომელიც „წ ა ბ ლ ი ს ფ ე რ ც ხ ე -
ნ ა დ“ განიმარტება — **ქვირ-ან-** → **ქურ-ან-**. თუ ვარაუდი მართებულია,
მაშინ უძველეს ზანურ ფორმალად **ქვირ-ან-** უნდა დავსაზნოთ. სიტყვის აბ-

სოლუტურ ბოლოში **ნ**-ს გაუჩინარება გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია მეგრულში — შდრ. ქართ. ვინ : მეგრ. მი ← მი**ნ**... (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართვ. ***ქჷირ-ან**- „ცხენი, კვიცი“ → ქართ. **ქვირ-ან** || **ქურ-ან**, **ქვირ-ა-ქვირ-ა** || **ქვირ-ო-ქვირ-ო**, **ქვი-ქვირ-ი** ← **ქვირ-ქვირ-ი** : ზან. **ქვირ-ა** ← **ქვირ-ან**.

სვან. **ქიზ** „სიცილი, ხარხარი“.
ქართ. (გურ.) **ქიზ**-, **ქიზ**-ებ-ა „ზმორება“, აჭარ. **ქიზ**-, **ქიზ**-ვებ-ა, იმერ. **ქიზ-ინ**-ი „ცახცახი შეციების გამო“.

ზან. —
ქართველური ძირებისთვის ამოსავალია **ცახცახის** სემანტიკა.
ს.-ქართვ. ***ქიზ**- „ცახცახი, ხარხარი“ → ქართ. **ქიზ**-, **ქიზ**-ინ-ი : სვან. **ქიზ**.

სვან. **ქილიქ** „სახლის, შენობის გარეთა კუთხე“.
ქართ. **ქილიკი**-ი (საბა), (იმერ.) **ქილიქი**-ი || **ქილუქი**-ი „ფიცრების ნა-სკვი სახლის კუთხისა“.

ზან. (მეგრ.) **ქილიქი**-ი „შენობის სახურავის კუთხე“.
გასარკვევია, არის თუ არა უფრო ძველი იმერ. **ქილუქი**-ი სახეობა, ხოლო **ქილიქი**- მისი ალომორფი (ასიმილირებული).
შეიძლება ეს სიტყვა უცხო ენებიდან იყოს შემოსული.

სვან. **ქირს** ზს., **ქირც** ქს. „ოსპი (მცენ.)“.
ქართ. (ხევს.) **ქირცა** „სათიბი ბალახია ერთგვარი“.
ზან. (მეგრ.) **ქირცა** „ოსპი“.
სვანურში ბოლოკიდური **ა** მოკვეცილია, **რს** || **რც** მონაცვლეობა **რ**-სთან მეზობლობითაა გამოწვეული (შდრ. მეგრ. **გარზება** || **გარძება** ← ქართ. **გაძლება**).

ს.-ქართვ. ***ქირცა** „ოსპი“ → ქართ. **ქირცა** : ზან. **ქირცა** ←***ქირჩა** : სვან. **ქირს** || **ქირც** ←***ქირჩა**.

სვან. **ქიქ(-ი)** „ნამცეცი“.
ქართ. (მობ.) **ქიქი**-ილ-ა-ჟ „წილი“, ზ. იმერ. **ქიქი**-ი „წვრილი მატლი“, იმერ. **ქიქა**-ო „შინაური ფრინველის ძალიან წვრილი მკბენარი“, გურ. **ქიქა**-ბ-ა „ტილის მაგვარი მწერია“.
ზან. —

ძირად **ქიქ-** გამოიყოფა, სვან. -**ი**, ქართ. -**ილ-ა-ი**, **ა-ი**, -**აბ-ა** კნინობითობის სუფიქსია.

ს.-ქართვ. ***ქიქ-** „ნამცეცი, ნამცეცა, მწერი“ → ქართ. **ქიქ-** : სვან. **ქიქ-ი**.

სვან. **ქიქილ** || **ქინქილ** ზს., ლშხ. „ფაფარი“.

ქართ. **ქინქილ-ი** „ბუსუსი“.

ზან. (მეგრ.) **ქიქილ-ი** || **ქინქილ-ი** „პატარა ახლამოსული თმა“.

სვანურსა და ზანურში ისტორიულად უფრო ძველი, ურედუქციო ფუძეებია შემორჩენილი — **ქინქილ-** ← **ქინ-ქილ**.

აღწერილი ფორმები რედუბლიცირებული უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. ***ქინ-ქილ-** ← ***ქილ-ქილ-** „ბუსუსი, თმა“ → ქართ.

ქინქილ-ი : ზან. **ქი-ქილ-ი** || ← **ქინ-ქილ-ი** : სვან. **ქი-ქილ** || ← **ქინ-ქილ**.

ს.-ქართვ. ***ქილ-ქილ-** (რედუბლ.) უკავშირდება ტინდ. **ქარა**, ჭამ.

ჩა ← ***ქარა**, ახვან. **ქარი**, ხვარშ. **ქერა**, ჰუნზ. **ქერა**, ბეჟიტ. **ქემა** || ← **ქერა** „თმა“...

სვან. **ქიჟ** ბზ., ლშხ., ლნტ. „ერთი წველა ყველი“.

ქართ. **ქილა**.

ზან. —

შეიძლება ამ სიტყვათა წყარო არაბ., თურქ. **ქილე** იყოს. საინტერესო ფუძეა, თუნდაც იმიტომ, რომ **ლ** → **ჟ** (იხ. § 3) პროცესმა ნასესხებ სიტყვებშიც იჩინა თავი.

სვან. **ქორ** „სახლი, ოჯახი“, **ქორ-ჲ(შ)** მარე „სახლიკაცი“.

ქართ. **ქორ-ი** „სახლის ერდოზე სახლი (საბა)“, **ქორ-ედ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ქორ-**, **ო-ქორ-იე** „ხვიმირი“, „წისქვილში სასიმინდე“.

სვანურ-ქართულ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (თ. გონიაშვილი). მეგრული **ო-ქორ-იე** (შდრ. **ო-ჭკორ-იე**) სიტყვაში ძირად გამოყოფილი **ქორ-** კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ **ქორ-** ფუძეს. მეგრულის სემანტიკას შეიძლება მნიშვნელობა ჰქონდეს წინარექართველური ეტიმონის დასაზუსტებლად. საერთოქართველური **ქორ-** ფორმის შესატყვისებიც მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან განსხვავებულ სემანტიკას აჩვენებენ: ბაცბ. **ქორ**, ინგ. **ქორ**, ჩაჩნ. **ქუორ**¹ „ფანჯარა, სათვალთვალო (კოშკზე)“, (შდრ. საბა: **ს ა ხ ლ ი ს ე რ დ ო ზ ე ს ა ხ ლ ი**), ხუნძ. **გორ-დო**, ანდ. **ინგურ**, ბოთლ. **ჰინგურ**, ლოდ. **ინგურ**, ტინდ.

¹ ქართულ-ჩაჩნურ ფუძეთა დაკავშირება თ. გონიაშვილს ეკუთვნის.

ინგუერ || ჰინგუარ, ბავგ. ჰუნგარ || ჰუნგუა, ახვან. ინგო ←*ინგორ „ფანჯარა“.

ს.-ქართვ. *ქორ- „სახლის ერდოზე სათვალთვალო სახლი“ → ქართ. ქორ-ი, ქორ-ედ-ი : ზან. ქორ-, ო-ქორ-იე : სვან. ქორ.

ქართ. ქორაფ-ი „ტეგანი (საბა)“, რაჭ., ლეჩხ. „თათაბო“, გურ. ქორაფ-ა „ნაცარქათამა“ (მცენ.).

ზან. (მეგრ.) ქოროფ-ე „ნაცარქათამა“.

სვან. —.

ქორაფ- სიტყვას საბა ტეგანზე მსჯელობისას მოიხსენებდა: „ტეგანი ქორაფიო — კარაბადინმა D¹ (სახარებაში) E“.

მეგრულის ჩვენება ემთხვევა გურული დიალექტისას — „ნაცარქათამა“.

ს.-ქართვ. *ქორ-აფ- „ტარხუნა, ნაცარქათამა“ → ქართ. ქორაფ-ი/ა : ზან. ქოროფ-ე.

ქართ. (ქართლ.) ქოსტ-ი „ციკანი“, „შემოდგომით მთიდან დაბრუნებული ციკანი“ (ქეგლ-ი).

ზან. (მეგრ.) ქვაშთ-ი „შიშაქი, წლის დედალი ცხვარი“.

სვან. —.

მეგრული ქვაშთ-ი ქართულისთვის ქვესტ-ის გვავარაუდებინებს, შდრ. ქართ. ე : ზან. ა. შეიძლება გვეფიქრა ო → ვა პროცესზეც მეგრულში, მაგრამ ამგვარ გარდაქმნას სათანადო პოზიცია სჭირდება — მასიმილებელი ა : ქორა → ქვარა, გოლა → გვალა (მაგრამ გოლ-ურ-ი კვინჩა „მთის კვინჩა“, გვალ-ურ-ი არ არსებობს), ცონა → ცვანა, მაგრამ ნო-ჟუნ-ი „ნაყანევი“... თანაც ო → ვა მეგრულში მხოლოდ ზუგდიდურ-სამურზაყანულ კილოკავშია მოსალოდნელი.

უფრო მნიშვნელოვანია სთ კომპლექსის პოვნეირება საერთოქართველურ ენობრივ დონეზე².

ს.-ქართვ. *ქუნესთ- „ციკანი“ → ქართ. ქოსტ-ი (←*ქვესთ-ი) : ზან. ქვაშთ-ი.

სვან. ქოქ ზს., ლშხ., ლნტ. „ფულურო“.

ქართ. ქოქ-ი „ეკალი ჩირგვიანი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ქოქ-ა „ცარიელი, ფულურო“.

¹ მხედველობაშია „უსწორო კარაბადინი“ (ილ. აბულაძე).

² ქოსტ-ქვაშთ- ფუძეებთან ფორმალურ-სემანტიკურად ახლოს დგას სვან. ნე-ღეშტ/ნე-ღაშდ „ციკანი“, რომ არა უჩვეულო ქართ.-ზან. ქ : სვან. ღ.

სიტყვათა ამ რიგში უნდა შემოვიტანოთ ზემო რაჭული **ქოქ-ო** „გამადლარი“, რომლის ნეგატიური შინაარსი **სიცარიელის, უძიროს** გაგებას უახლოვდება.

ს.-ქართვ. ***ქოქ**- „ცარიელი; ფულურო“ → ქართ. **ქოქ-ი** || **ქოქ-ო** : ზან. **ქოქ-ა** : სვან. **ქოქ**.

სვან. **ქუთ** || **ქუთუ** (მრ. რ. **ქუთუ-წრ** || **ქუთუ-წრ**) ზს. „ხაჭაპური“. ქართ. **ქადა** „ერბოთ ზელილი პური“, „ერბოიანი პური (საბა)“. ზან. **ქუთუ**.

სვანური **ქუთ(უ)** იმით არის საინტერესო, რომ აქ შემოგვენახა ქართული **ქადა**-ს შესატყვისი ზანური სახეობა. ამაზე (resp. ზანურობაზე) მიგვითითებს არა მხოლოდ ფუძის გახმოვანება, არამედ **დ** → **თ** პროცესიც — შდრ. ქართ. **შ ვ ი დ** - ი : ზან. **შ ქ ვ ი თ** - ი...

სომხურში გავრცელებული **გათა** || **ქათა** ალომორფები ქართულ წარმომავლობას ჰგულისხმობენ (ინგილ. **ქათა**).

საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე **ქადა** „ერბოიანი პური, ხაჭაპური“ სიტყვის პოვნიერება მნიშვნელოვანია პროტოქართველთა კულინარიის ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. ***ქად-ა** „ერბოიანი პური, ხაჭაპური“ → ქართ. **ქად-ა** : ზან. **ქუთ-უ** ← ***ქოდ-უ** : სვან. —.

სვან. **ქურმილ** || **ქურილ** „გრდემლი“.

ქართ. **ქვრდემლი-ი** || **ქვირდემლი-ი**, **გრდემლი-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ქულამურ-ი** „გრდემლი“.

სვანური ფუძე მეტად გაცვეთილა, აქ ძირეული **დ** დაკარგულია, ხოლო **მ**-ს მეტათეზა განუცდია ან სულაც ჩავარდნილა. უნდა გვქონოდა ***ქურდემლი**, საიდანაც თანამედროვე ალომორფები განვითარდა.

მეგრულში ინლაუტური **ლ** საერთოქართველურ **დ**-ს ასახავს — **დ** → **ლ** : **ქედან-ი** : **ქილორ-ი** ← ***ქიდონ-ი**, **ხვედ-რ-ი** : **ხვალ-ამ-ა**, **ჭან. ლოდ-**, მეგრ. **ლოლ-** „ქმნა“... შდრ. ქართ. **წავედ-ი** → || **წაველ-ი**... ამდენად ძველი ზანური ეკვივალენტი **ქუდამურ-** უნდა ყოფილიყო.

თუ აუსლაუტური **ლ**-ს დეტერმინანტობა დამტკიცდება, იქნებ **-ემ** ფუძის ზმნურ წარმომავლობაზე მიუთითებდეს.

ს.-ქართვ. ***ქუ(რ)დ-ემ-ალ-** „გრდემლი“ → ქართ. **ქვირდემლი-ი** || **გრდემლი-ი** : ზან. **ქულამურ-ი** ← ***ქუდამურ-ი** : სვან. **ქურილ** || ← **ქურმილ** ← ***ქურდემლი**.

ს.-ქართვ. ***ქუ(რ)დ-** ძირის შესატყვისები ვლინდება მონათესავე დალესტნურ ენებში: ახვან. **ქორტა**, კარ. **ქოტა** ← **ქორტა**, ტინდ. **ქოტა** ←

ქორტა, ბავგ. **ქორტა**, ბოთლ. **ქუართა**, დიდ. **ქუართა**, ლაკ. **ყუტილოუ**, არჩიბ. **კურტა**, ლეზგ. **კუთა**, **კვტა** ← **კურტა**, ხინალ. **კულლა** ← **კურ-და** „კვერი, ჩაქუჩი“, ს.-დალ. ***ქორდა**.

სვან. **ქურუხ(უ)** ბზ., ლშხ. „რუხი“.
ქართ. (ინგილ.) **ქურუხ-ი** „პირქუში“.
ზან. **ქინორ-ი**.

მეგრულ-ჭანურში საძიებელი ფუძე არ არის დაცული. შესაძლოა, ოკრიბ., ლეჩხ. **ქინორ-ი** „ნაცრისფერი“ ზანურ წყაროს ასახავდეს — ***ქუ-ნორ-ი** → **ქვნორ-ი** → **ქინორ-ი** (**უ** → **გ** — **ი**) (?).

ს.-ქართვ. ***ქუხ-ორ-** „რუხი, ნაცრისფერი“ → ქართ. **ქურუხ-ი** (←***ქუხურ-ი**) : ზან. **ქინორ-ი** ←***ქუხორ-ი** : სვან. **ქურუხ(უ)** ←***ქუ-ხურ(უ)**.

სვან. **ქუფ** (მრ. რ. **ქუფ-ჟ**-წრ ბზ., **ქუფ-ჟ**-არ ლშხ.) „დაწული კი-ღობანი“.

ქართ. **ქუმ-**, სა-**ქუმ-ელ-ი** „ხისაგან სნეულთ მვრით სატარებლად შე-მზადებულსა ეწოდების“, „საკაცე“ (საბა).

ზან. **ქიმ-**, **ო-ქიმ-ო** „ეტლი“.

ო-ქიმ-ო საბასთან დასტურდება; დიდი ლექსიკოგრაფი იოანე პეტ-რიწის თარგმანებით სარგებლობს სიტყვის განმარტებისას (ი. აბულაძე). **ო-ქიმ-ო** ქართული სა-**ქუმ-ელ-ი** სიტყვის ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისია. ძირად გამოყოფილი **ქუმ-** (→ **ქიმ-**) იგივეა, რაც სვანური **ქუფ-** ← **ქუბ** ← **ქუმ** (იხ. აქვე, § 10. **მ** → **ბ**). ოღონდაც, სვანურში ოდენსუფიქსური **ქუფ-ჟ** წარმოიხდება, რომელიც მრ. რ. ფორმები შემორჩენილი. სამსავე ქართველურ ენაში დაკარგულა **ქუმ-** ზმნური ფუძე, რომელსაც რაღაც **მოწყობილობით ტარების** სემანტიკა ახასიათებდა.

ს.-ქართვ. ***ქუმ-** „ეტლით ან სხვა მოწყობილობით ტარება“ → ქართ. სა-**ქუმ-ელ-ი** : ზან. **ო-ქიმ-ო** (←***ო-ქუმ-ო**) : სვან. **ქუფ-ჟ** (←***ქუბ-ჟ** ←***ქუმ-ო**).

შეიძლება ს.-ქართვ. **ქუმ-** ძირის მონათესავე იყოს ხუნძ. **ჰოქო**, ახვახ. **ჰორქო**, ლოდ. **ჰოქო** „ურემი“... ← ს.-დალ. **ფოქო** ← **ბოქო** (?).

სვან. **ქუქუ-** || **ქუქუ-** || **ქქუ-**, **ი-ქქუ-** (ეს-**ქუქუ-** ბზ., ლშხ.), **ი-ქუქუ-** (ან-**ქუქუ-** ლნტ.) „ცუცქდება“.

ქართ. —

ზან. **ქუქ**, გე-**ქუქ**-უ(ნ) „ჩაცუცქებულია“, ვა-გ-ი-**ქუქ**-ა-თ „ნუ ჩა-
ცუცქდებით“, გე-**ქუქ**-ინ-ი „ჩაცუცქება“.

ქართულში მოსალოდნელი **ქუქ**- ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ასახსნელია **ჟ**-ს პოვნეირება სვანური ფუძის აუსლაუტში. შეიძლება
იგი ფონეტიკურ ნიადაგზე გაჩენილიყო, წინამავალ **უ** → || **ჟ**-სთან ასიმი-
ლაციით. არ გამოირიცხება ბგერწერითი წარმომავლობაც, რასაც ფუძის
ამკარად სიმბოლური აგებულება უწყობდა ხელს.

ს.-ქართვ. ***ქუქ** „ჩაცუცქება“ → ქართ. — : ზან. **ქუქ** : სვან. **ქქ**-
ჟ || **ქქქ-ჟ** || **ქქქ-ჟ** (←***ქუქ**).

სვან. **ქუნ** ბზ., ლნტ., **ქუნ** ლშხ. „ჭიუხი, კლდოვანი ადგილი“.

ქართ. **ქუა** || **ქვა**, **ქოლ**-, ჩა-**ქოლ**-გ-ა.

ზან. **ქუა(ლ)** „ქვა“, **ქუალ**-ფ-ი „ქვები“, **ქვალ-ონ**-ი (ტობ.) ← ეტ.
„ქვებიანი“.

სვანურში „ქვის“ მნიშვნელობაც არ არის უცხო. სვანური ლექსიკო-
ნის (იხ. გვ. 788) საილუსტრაციო მაგალითში **ქვის** გაგებაც ამკარაა:
„**ქუნდღუ** ალგენღლი ამჟი ლირდღე!“ — „**ქვად** იქცეს ასეთი ყოფა!“ სვანუ-
რის ჩვენება ძვირფასია საერთო-ქართველური ფუძის ისტორიის თვალსაზ-
რისითაც; თუ ქართულმა დეტერმინანტი სუფიქსი **ლ** დაკარგა სახელურ
ფუძეში (შდრ. ზმნური **ქოლ**- ← **ქუალ**- „ქოლვა“), ხოლო ზანურმა მხო-
ლოდ მრავლობითსა და ნაწარმოებ ფუძეებში შემოინახა, სვანურში ფუძე
უცვლელად არის შენარჩუნებული. ამ მხრივ ჩვენი მაგალითი არ არის
უნიკალური, ანალოგიური ვითარებაა **ტყენ** „კეტის“ აღმნიშვნელ სვანურ
ფუძეშიც; შდრ. ქართ. **ტყე** : ზან. **ტყა(ლ-)** : სვან. **ტყენ** „კეტი“ ←
ს.-ქართვ. ***ტყელ**-.

ს.-ქართვ. ***ქუალ**- „ქვა, კლდე, ჭიუხი“ → ქართ. **ქვა** || **ქუა**, **ქოლ**-
← **ქუალ**- : ზან. **ქუა(ლ-)** : სვან. **ქუნ** || **ქუნ**.

სვან. **ქუნჯ** ზს., **ქუნჯ** ლშხ. „სახელური (კოტა, მაჭო)“.

ქართ. (თუშ.) **ქურ-ო** „ხელთათმანი“, **ქურ-ო** „არს ორთავე ველთა
შესაყოფელი ფართო ბეწვიანი სითბოსათვის (საბა)“.

ზან. **ქუჯ-ი** „ხელთათმანი“.

სვანური იმდენად არის საინტერესო, რომ მან ზანურიდან ნასესხები
ისეთი სიტყვა შემოინახა, რომელიც საკუთრივ ზანურში დაკარგულია.

ქართ. **ქურ-ო** : ზან. **ქუჯ-ი** (←***ქურ-ი**) მიმართებისათვის მოვიხმობთ ანა-
ლოგიურ შეპირისპირებას — ქართ. **სურ-ო** : ზან. **სუჯ-ი**. ბოლოკიდური
-**ო** სუფიქსურია (შდრ. აგრეთვე ქართ. **ღვინ-ო** : ზან. **ღვინ-ი** || **ღინ-ი**).

ს.-ქართვ. *ქურ-, *ქურ-ო „ხელი, სახელური; ხელთათმანი“ → ქართ. ქურ-ო : ზან. ქუჯ-ი.

ს.-ქართვ. *ქურ-, *ქურ-ო სიტყვას შესატყვისები ეძებნება მთის მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში, სადაც ძირითადია ხელის მნიშვნელობა; შდრ.: ნახ. ქულ-(გ) „ხელი“, ხუნძ. ქუერ || ქერ „ხელი“, ბოთლ. ქუადუ ← ქუარ-დუ „ხელში“; ბავგ. ქუად ← ქუარ, ბეჟიტ. ქორო, ჰუნზ. ქორო „ხელის მტევანი“, ლაკ. ქუა ← ქუარ, ლეზგ. ქულ (← ქურ), ხინალ., არჩიბ., უდ. ქულ ← ქურ „ხელი“...

სვან. ქუიშარ-ჲ ბზ., ქიშორ-ა ბქ., ქუიშარ-აი ლშხ. „რუხი“.

ქართ. (ლექს.) ქისორ-ი || ქისონ-ი „თავისფერი, ნაცრისფერი“.

ზან. (მეგრ.) ქვიშორ-ი „ნაცრისფერი“.

ქართ. ქისორ-/ზან. ქვიშორ- ფორმებს სემანტიკურ-სტრუქტურული იგივეობა აერთიანებთ (ქართ. ს : ზან. შ). მხოლოდ მეგრულში ვ ზედმეტია. ამ სიტყვაში ვ-ს გაჩენა მეტაანალიზის შედეგი უნდა იყოს. მხედველობაშია ქვიშა ლექსემასთან ქვიშორ-ის „ნაცრისფერის“ გაიგივების შესაძლებლობა. ამიტომაც ქვიშორ-ი ←*ქიშორ-ი : ქართ. ქისორ-ი.

ქართულში ქისორ- ფორმას ფონეტიკური ვარიანტები მოეპოვება — ოკრიბ., ლექს. ქი ს ო რ - ი „ნაცრისფერი“. შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ხ/← ს მონაცვლეობა საერთო მასალაში, რაც არ არის უნიკალური შემთხვევა, შდრ. ქართ. ფხვლიკ-ი → || ფხვლიკ-ი, II სუბ. პირ. ნიშანი ს → || ხ...

ს.-ქართვ. *ქის-ორ- „ნაცრისფერი“ → ქართ. ქისორ-ი || ქისონ-ი || ← ქისორ-ი : ზან. ქვიშორ-ი ←*ქიშორ-ი : სვან. ქუიშარ- ←*ქიშუარ- ← ქიშორ-.

სვან. ქშდ-, მჰ-ქშდ-უნ-ა ზს., მა-ქშდ-უნ-ა ლშხ. „ლენცოფა“.

ქართ. (კახ.) ქარსლ-, ქარსლ-ა „სპარსული ღვარძლა (ა. მაყ.)“.

ზან. —

ქართული ქარსლ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისია სვანური რედუცირებული ქშდ(← ქაშდ-) სახეობა, რომელიც ჩანს მჰ-ქშდ-უნ-ა || მა-ქშდ-უნ-ა სიტყვაში. სვანურ ფორმას აგებულების მხრივ ეპარალელობა მა-ყგ-უნ-ა ბზ., ლნტ., მა-ყუგ-უნ-ა ბქ. „კოდალა“¹ ლექსემა, სადაც ასევე გამოიყოფა მა- — -უნ-ა ცირკუმფიქსი.

¹ აქ გამოყოფილი ყუგ- → ყოგ- შესატყვისია ქართ. კოდ- (კოდ-ალ-ა), ზან. კგდ- || კიდ- || კუდ- ძირებისა, ოღონდ სვანურში ყოგ- ←*ყოდ-, შდრ. სვან. გ || დ : დაპარ → || გაპარ „სუფთა“...

ქართ. **ქარსლ-** : სვან. **ქშდ-** (← **ქაშდ-**) შეპირისპირება კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს საერთოქართველური **სლ** თანმიმდევრობის **შდ-**დ ტრანსფორმაციას სვანურში, შდრ. ქართ. **მ ა რ ს ლ - ი** : სვან. **მ ა შ დ** (იხ. აქვე, § 22)...

ს.-ქართვ. ***ქარსლ-** „ლენცოვა, ღვარძლა“ → ქართ. **ქარსლ-ა** : სვან. მშ-**ქშდ-უნ-ა** || მშ-**ქშდ-უნ-ა** ← *მშ-**ქაშდ-უნ-ა**.

სვან. **ქვითირ** || **ქვთვრ** ზს. „ცარიელი ქონი“.
ქართ. (ფშ.) **ქუნთ-ურ-ა** „მსუქანი (ბავშვზე იტყვიან)“, ლეჩხ. **ქვინთლ-ი** „ლორის ხორცის ქონიანი სქელი მონათალი“.
ზან. (მეგრ.) **ქვანთილ-ა** „ღუმე (ცხვრისა)“.

ფშაური **ქუნთ-ურ-ა** ფორმაში **ლ** დაკარგულია — ***ქუნთლ-ურ-ა** → **ქუნთ-ურ-ა**.

სვანურში შემდეგი პროცესები დასტურდება **უ** → **გ**, **ლ** → **რ** (იხ. § 6. **ლ** → **რ**) — **ქუნთილ** → **ქვითირ**.

ყველა ქართველურ დიალექტში **ქონის**, **სიმსუქნის** ნიუანსია ძირითადი.

ს.-ქართვ. ***ქუნთ-ილ-** „ქონი, ღუმე“ → ქართ. **ქვინთლ-ი**, **ქუნთ-ურ-ა** : ზან. **ქვანთილ-ა** (← ***ქუნთილ-ა**) : სვან. **ქვთვრ** || **ქვითირ** (← ***ქუნთირ**).

სვან. **ქვრთ-**, ი-**ქვრთ-ე** ზს., ქს. (ზხტ-**ქირთ**, პნ-**ქვრთ-ე**, პნ-**ქვრთ-ი** ბზ., ონ-**ქვრთ**, ენ-**ქვრთ-ე** ლშხ.) „ილობავს“, ლი-**ქვრთ-ე** „ილობვა“, ლგ-**ქვრთ-ე** „მოლობილი, შემოლობილი“, მგ-**ქვრთ-ე** „მოლობავი“.

ქართ. **ქართ-ა** „შემოლობილი ადგილი“.

ზან. (მეგრ.) **ქვრთ-ა/ი** || **ქვთ-ა** „მჭიდროდ დასახლებული ადგილი (სოფელი)“; „ქალაქი“.

ქართველური სიტყვებისთვის ძირითადია ლობე/ლობის მნიშვნელობა. მეგრულის სემანტიკა დასახლების უძველესი სახეობის — შემოლობილი, გამაგრებული სამოსახლო ადგილის — გამოძახილად გვეჩვენება.

ქართული **ქართ-ა** ფორმის ძველი ზანური **ქუთ-ა** შესატყვისი უნდა ჩანდეს **ქუთ-ა-ის** — (ბერძ. **ქუთ-ა-ია** || **ქუთ-ა-ი-ონ**) ტოპონიმშიც, შდრ.

მეგრ. **ქუთ-ეშ-ი** ← ჭან. **ქუთ-ა-იშ-ი**, სვან. **ქუთ-ჰ-შ**. თავდაპირველად ქუთაისის აღსანიშნავად **ქუთა** || **ქუთა-ია** გაუფორმებელი ზანური ფუძე გამოიყენებოდა, როგორც სინონიმი **მსხვილი დასახლებული პუნქტისა**. ე. ი. **ქუთ-ა-(ია)** „ქუთაისი“ ჰგულისხმობდა დიდ, მჭიდროდ დასახლებულ, გამაგრებულ (შემოლობილ) ქალაქ-ციხე-სიმაგრეს და ქალაქის **სინონიმი** იყო ისევე, როგორც მოგვიანებით **თბილისი**,

შდრ. მეგრ.-სვან.-აფხაზ. **ქართ-(ი)** „თბილისი“, ვაინახური ქ ა ლ ა ქ = თ ბ ი ლ ი ს ი, ქ ა ლ ა ქ ო დ ე უ ო რ = თ ბ ი ლ ი ს უ რ ი მ ს ხ ა ლ ი, ქ ა ლ ა ქ ო „თბილისელი“...

საერთოქართველური **ქართ-ა**-ს ზანური ეკვივალენტი **ქუთ-ა** (←***ქოთ-ა**, შდრ. ბერძნ. **ქოთა** || **ქოთა-ის-**). იკითხება აფხაზურ ა-**ქუთ-ა** „სოფელი ბევრი მცხოვრებით“ სიტყვაშიც, რომელიც აშკარა ზანიზმია. შეიძლება დაისვას საკითხი **ქართ-ა**, **ქართ-ლ-ი**, **ქართ-ავ-ი** (ტობ.), **ქართ-(გ)-ელ-ი** ფუძეთა ერთიანობის შესახებ (შდრ. ვაინახური ქ ა რ თ || ქ დ ე რ თ „ლობე, სიმაგრე“ = რუს. из-городь).

ს.-ქართვ. ***ქართ-(ა)** „ლობე, შემოლობვა; გამაგრებული, შემოლობილი ადგილი (ციხე-სიმაგრე)“ → ქართ. **ქართ-ა** : ზან. **ქერთ-ი** || **ქეთ-ა** || **ქუთ-ა** (←***ქორთ-ა**), **ქუთა-ია**, **ქოთა** : სვან. **ქერთ-** (←***ქართ-**).

სვან. **ქეს-ა** ბზ., **ქეს-ე** ბქ. „ფიფქი, მშრალი თოვლი“.

ქართ. (ფშ.) **ქირსლ-**, მთიულ. **ქირსლ-ი** „ქერტი“, **ქირსლ-ი**, **ქირსლ-ავ-ს** „წვრილ-წვრილად თოვა“.

ზან. —.

სვანურში შესატყვისი ფუძე გაცვეთილი, გამარტივებულია — **ქეს-** ←***ქირს-**, -ა/-ე წარმოშობით ფუძეს შეზრდილი მასდარის ნიშანი ჩანს.

ს.-ქართვ. ***ქირს-**, ***ქირს-ლ-** „თოვა, წვრილ-წვრილი ფიფქი“; → ქართ. **ქირს-ლ-** : სვან. **ქეს-ე** || ← **ქეს-ა** ←***ქირშ-ა**.

სვან. **ქერხ** „სარეველა ბალახი“.

ქართ. **ქურცხ-ი** „სარეველა“, გურ. **ქურცხ-ი** „გაუვალი ტყე“.

ზან. (მეგრ.) **ქვერხხ-ი** „სარეველა, ეკლიანი ბუჩქი“, **ქურცხ-ონ-** „ბუჩქნარი“, ჭან. **ქუნცხ-ი** „ჩირვი“.

მეგრული ფორმა დისიმილაციურია **ი — ი → ე — ი — ქვირხხ-ი → ქვერხხ-ი**. სვანურში ფუძე გამარტივებულია — **ქურხხ** → **ქერხ**.

ს.-ქართვ. ქართვ. ***ქურცხ-** „სარეველა“ → ქართ. **ქურცხ-ი** : ზან. **ქუნცხ-ი**, **ქვერხხ-ი** ←***ქვირხხ-ი** ←***ქურხხ-ი** : სვან. **ქერხ** ←***ქურხხ**.

ღ

სვან. **ღაბ-ნ-ა** ზს., ლშზ., **ღაბ-ენ-ა** ლნტ. „მოზვერი“.

ქართ. **ვბ-ორ-(ებ-ი)**, მე-**ვბ-ორ-ე**, **ვბ-ო** → || **ხბ-ო**.

ზან. (მეგრ.) **ქაბ-ულ-ა** „მოზრდილი ხბო“.

ქართველურ ენებში ძირად **ღაბ-** → || **ღაბ-/ვბ-/ქაბ-** გამოიყოფა, რაც საერთოქართველურისთვის ***ღებ-** ტიპის ფუძეს ვარაუდობს. ქართ. **ჭ** : სვან. **ღ** : ზან. **ქ** მიმართება წინააღმდეგობას ვერ შექმნის, შდრ. ქართ. **ჭ**ნდ-ურ-ი : სვან. **ღ**ედ-არ || **ღ**ედ-ერ „მინდვრის ბარდა“ (მ. ქალდა-ნი) : ზან. **ქ**ონდარ-ი (იხ. აქვე). გასარკვევია, ოპოზიცია ქართ. **ჭ** → /**ხ** : სვან. **ღ** : ზან. **ქ** ხომ არ ჰგულისხმობს სხვა წყაროს, ვთქვათ, წინარექართველურ ***ღ** ფარინგალური რიგის მჟღერ აფრიკატს (!).

ს.-ქართვ. ***ღებ-** (?) „ხბო“ → ქართ. **ვბ-ორ-** || **ვბ-ო** → || **ხბ-ო** : ზან. : **ქაბ-**ულ-ა : სვან. **ღაბ-ნ-ა** || **ღაბ-ენ-ა** ← ***ღებ-ენ-ა**.

სვან. **ღამენ-** || **ღამენ-**, ლი-**ღამენ-**ე „დროის მიცემა“, ხტ-ა-**ღამენ-**ე „ვაცლი“, მა-**ღამენ** „მატალე, დრო მომეცი“.

ქართ. **ღამ-**, და-**ღამ-**ებ-ა, მ-**ღამ-**ი, **ღამ-**ე, **ღამ-**ურ-ა, სა-**ღამ-**ო.

ზან. (ჰან.) **ღომ-ან** || **ღომ-ა** „გუშინ“, **ღომ-ან-ერ-ი** „გუშინდელი“, მეგრ. **ღუმ-ა**, **ღუმ-ან-ერ-ი** „წუხანდელი“.

ადრე გამოთქმული ვარაუდი ქართული **ღამ-**ე სახელის არქაული **ღამ-ენ-** სახეობისაგან მომდინარეობის შესახებ, რაც ჰანურ-მეგრულის ჩვენებათა მიხედვით გაკეთდა (არნ. ჩიქობავა), მაგრდება სვანური ენის მონაცემების მოხმობითაც. ნასახელარი **ღამ-ენ-** ზმნა სვანურში უძველეს ეტაპზე დროის სემანტიკით ხასიათდებოდა, ე. ი. უფრო ზოგადი მნიშვნელობა გააჩნდა: სვან. **ღამ-ენ-** „დრო“ → ლი-**ღამენ-**ე „დროვება, დროის მიცემა, დაცლა (ვაცლი)“, სემანტიკისთვის შდრ. ქართ. დ რ ო → ა დ - რ ო ვ ე ბ ს = ა ც ლ ი ს. პრინციპში დაღამებაც ხომ დროის გასვლას ნიშნავს.

ს.-ქართვ. ***ღამ-ენ-** „ღამე, ღამით (წუხელ); დაღამება“ → ქართ. **ღამ-**, **ღამ-ე** : ზან. **ღუმ-ა(ნ)-** || ← **ღომ-ან-** : სვან. **ღამენ-** || **ღამენ-**.

ს.-ქართვ. ***ღამ-ენ-** არქეტიპის შესატყვისია: ბაცბ. **ღა^ნ** ← ***ღან**, ინგ. **ღა** ← ***ღან**, ჩაჩნ. **ღა^ნ** || **ღან**, ს.-ნახ. ***ღან** „სიზმარი“...

სვან. **ღანწუ-**იმ ბზ., **ღენწ-**იმ ბქ., **ღენწუმ** ← ***ღენწუ-**იმ ლზზ., **ღენწუ-**(იმ) ლნტ. „სახვნელი იარაღი, გუთან“.

ქართ. **ხვეწ-**ი „მოკაკული სათლელი“ (საბა), გურ. **ხვეწ-**ი „მოხრილი რკინა“.

ზან. (მეგრ.) **ხვაწ-**ა „კოვზის სათლელი დანა“, ნა-**ხვაწ-**ა „ლომის ამოღების შემდეგ ფსკერზე წარმოქმნილი ქერქი“, ეტ. „ნაკაწრი“, ჰან. **ხვეწ-**ი „რკინის იარაღი კოვზის გულის ამოსათლელად“.

სვანური ალომორფებიდან უფრო ძველ სახეობად გვეჩვენება ლენტეხური **დენწუ-** || **დენწუ-**იმ, რომელიც შედარებით ახლოს დგას ქართულ **ხვეწ-**თან. **ხვეწ-** : **დენწუ-** შეპირისპირებაში გასათვალისწინებელია **ჟ-**ს მეტათეზისი სვანურში და **ხ** → **ღ** გადასვლა (შდრ. სვან. **ღან-**ატ „ორსული“ : მეგრ. უ-**ხენ-**ო „id“), **ნ-**ს ფონეტიკური დართვა ინლაუტში, რაც ასევე ბუნებრივია (შდრ. ქართ. ღერღედ-ი : სვან. ღარღანდ, იჯარა → ინჯარ, კაწრ- : კანჭ-ურ- (მ. სუხიშვილი)...).

ქართველური ფუძეებისათვის ბუნებრივია **ს ა ხ ვ ნ ე ლ ის** (სვანური), **ა მ ო ს ა თ ლ ე ლ ის** (ქართული, ზანური), მოხრილი რკინის (გურ. დიალ.) მნიშვნელობები, რომელთაც აერთიანებთ რკინის იარაღით რაღაცის **ა მ ო ლ ე ბ ის**, **ა მ ო ლ უ რ ტ ნ ის** გაგება. სწორედ ამაში იკვეთება **ხ ვ ე წ ის**, როგორც იარაღის, პოლიფუნქციურობა. ამიტომაც იქცა ის „გუთანად“ სვანურში, შდრ. რაჭ., მთიულ. **ხოწ-**ი „ნიჩაბი“, „ბარი“.

ს.-ქართვ. ***ხუენ-** „ხვეწი, ამოსათლელი იარაღი; გუთანი“ → ქართ. **ხვეწ-**ი : ზან. **ხვეწ-**ი || ← **ხვაწ-**ი/ა : სვან. **ღანწუ-**იმ || **დენწ-**იმ || **დენწუ-**(იმ) ← ***ხუენ-**.

ს.-ქართვ. ***ხუენ-** ძირს უკავშირდება: აფხაზ. აი-**ხაწ** „რკინის შამფური“, ა-მ-**ჰაწ** „კოვზი“; ბაცბ. **ღაწ** „ნაკაწრი“...; ხუნდ. **ჰეწ**, ანდ. **ხუწუ**, კარატ. **ჰეწე**, ჭამ. **ხიწუ**, ბაგვალ. **ჰეწუ**..., ჰინუხ. **ხარწუ**, ჰუნზ. **ხაწგ**, არჩიბ. **ხაწი**, ალ. **ღამწ** „მარწუხი, გაზი“...

სვან. **-ღაშდ** || **-ღაშტ** || **-ღეშდ**; ნე-**ღაშდ** ბზ., ნე-**ღეშდ** ლშზ., ნი-**ღაშტ** „თიკანი“.

ქართ. **თიკ-ან-ი**.

ზან. (მეგრ.) **თიღ-**ი „ბატკანი; ცხვარი“.

სვანური შესატყვისი ნაწარმოებია **ნე-/ნი-**—ა კონფიქსით; სუფიქსური სეგმენტი **-ა** დაკარგულია, მაგრამ მისი არსებობის კვალი დააჩნდა **ი** → **ე** || → **ჰ** პროცესის სახით ძირეულ ხმოვანს. უძველესი სახეობა ***ნი-შთიღ-**ა ფორმისა უნდა ყოფილიყო (შდრ. ნი-ქჰ-ა, ნი-გბ-ა, ნი-ფხტნ-ა...). **ღ-**ს მეტათეზისის ფაქტი ცნობილია (იხ. აქვე **მალლაჟე**); შესატყვისობა ქართ.-ზან. **თ** : სვან. **შდ** ბუნებრივია (ნ. მარი, ვ. თოფურია, გ. როგავა, კ. შმიდტი...).

დაკავშირება პრობლემურია ქართ. **კ** : ზან. **ღ** : სვან. **ღ** უნიკალურობის გამო (იქნება **კ** ← ***ყ** → **ღ** (?)).

ს.-ქართვ. ***თიკ-ან-** „ბატკანი, თიკანი“ → ქართ. **თიკ-ან-ი** : ზან.

თიღ-ი : სვან. **ნე-ღაშდ** || **ნი-ღაშტ** || **ნე-ღეშდ** ← ***ნი-შთიღ-ა**.

ს.-ქართვ. ***თიკ-ან** ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში; შდრ.: **წეკირ**, ბოთლ. **წეკირ**, ჭარ. **წეჭი** ←

წიკი, ტინდ. **წიკარ**, ბავგ. **წიკერ**, კარ. **წიკერ**, ახვან. **ჭიკე** : ღიდ. **ციკი**, ხვარშ. **ჩიკი**, ბეჟ. **ჩიკე**, ჰუნზ. **ჩიკე** „თიკანი“...

სვან. **ღედ** „ეჭვი; სამართალი“, ი-ლ-ღედ-ი ბზ., ბქ., ლშხ., ლნტ. „განსჯის“, უ-ღაღ ბზ., უ-ღაღ-უ ბქ. „უსამართლო, უკანონო“.

ქართ. **ღდ-ინ-**, **ღდ-ინ-ი** „განსჯა, რჯული, სარწმუნოება“.

ზან. **ღდ-ან-**, **ღდ-ან-ა** „განსჯა, ძრახვა“, მ-ი-ღდ-ან-უ(ნ) „განმსჯის, დამხრახავს“, ვა-გა-მ-ღ-ღდ-ან-ა „ნუ განმსჯი“.

ზანურში **ღღ** დეცესიურ-ჰარმონიული კომპლექსი რედუქციის მომდევნო საფეხურზე შექმნილი **ღღ-ს** სუპერაციას გვიჩვენებს. რედუქცია

გამოწვეულია **-ან** ხმოვნიანი სუფიქსის დართვით. ***ღაღ-ან-** → ***ღდ-ან-** → **ღდ-ან-**. ქართ. **ღდ-ინ-ი** მიღებულია შემდეგი საფეხურების გავლით: **ღედ-**

ენ- → ***ღდ-ენ-/ღდ-ინ-** → **ღდინ-ი**. ქართ. **ღდ-ინ-ი** არაბულიდან მომდინარედ მიაჩნიათ, მის წყაროდ არაბულ **დიჰნ** „რელიგია, რწმენა“ ასახელებენ (გ. წერეთელი, ნ. ნედოსპასოვა, ლ. ავალიანი). სვან. **ღედ-** : ქართ.

ღდ-ინ- : ზან. **ღდ-ან-** ← **ღდ-ან-** გამორიცხავს რაიმე შესაძლებლობას სესხებისა, **ღ-ს** განვითარება **ღ-ს** წინ (!) ამგვარ დაშვებას ქართველურ ენათა ფონეტიკა ეწინააღმდეგება. თუ სესხებაზე იქნება საუბარი, უფრო სავარაუდოა პირიქით პროცესი: ქართ. **ღდ-ინ-** → არაბ. **დიჰნ** (**ღ-ს** გაუჩინარებით).

ს.-ქართვ. ***ღედ-(ენ-)/ღედ-(ინ-)** „განსჯა, სამართალი, ეჭვი, ძრახვა“ → ქართ. **ღდ-ინ-ი** (←***ღდ-ენ-ი**) : ზან. **ღდ-ან-** ←***ღდ-ან-** : სვან. **ღედ-**, უ-ღაღ-უ || ← უ-ღაღ-უ ← უ-ღედ-უ (ე → ა → ა მომდევნო უ-ს გავლენით).

სვან. მგ-ღდ-ერ-ლ ბზ., მგ-ღდ-ერ-ლ ლშხ., მგ-ღდ-ერ-ილ ბქ. „ცერცველა“ **ღედ-არ** || **ღედ-ერ** ზს., **ღედ-ერ** ქს. „მინდვრის ბარდა“.

ქართ. **ვნდ-ურ-**ი „ცერცვი“, მოხ. **ვად-ურ-**ი „მინდვრის ბარდა“.

ზან. **ქონდ-არ-**ი „უსუბი, ქონდარი“.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (ივ. ჯავახიშვილი, მ. ქალდანი). **ქონდ-არ-** ფორმის ზანურად კვალიფიკაცია ემყარება ბგერათშესატყვისობათა შემდეგ ჩვენებას ქართ. **ვ** : ზან. **ქ** : სვან. **ღ**, რაც

დასტურდება ქართ. **ვბ-ორ-** : ზან. **ქაბ-ულ-ა** : სვან. **ღაბ-ნ-ა** || ← **ღაბ-ენ-ა** (იხ. აქვე) შეპირისპირებაშიც. **ვ/ქ/ღ** თანხმოვნები ერთმანეთისაგან არ გამოიყვანება, მართალია **ვ** → **ქ** ჩვეულებრივია ზანურ მასალაში (**ვტარ-ბალ-/ქობალ-...**), მაგრამ **ვ** → **ღ** უცხოა სვანური ფონეტიკისთვის. რაც ამოსავალში მესამე წყაროზე მიუთითებს. ამგვარად გვეჩვენება ფარინგალური რიგის მჟღერი აფრიკატი ***ვ**, რომელიც **ვ/ღ** რეფლექსებს იძლევა

ლეზგიურ ენებში, სადაც **ფ** ფონემა დღესაც ფუნქციონირებს — შდრ.:
თაბ. რ ი ფ ი : არჩიბ. ბ ა რ **ჭ** : უდ. ბ ე ლ „მზე“..; თაბ. ნ ი ჟ ე :
არჩიბ. ნ ა ბ **ჭ** : უდ. ნ ე ლ „ცრემლი“...

ს.-ქართვ. ***ფად-** „ცერცვი; ქონდარი“ → ქართ. **კად-ურ-ი, კნდ-ურ-ი**
(←***ვანდ-ურ-ი**) : ზან. **ქონდ-არ-** (←***ვონდ-არ-**) : სვან. **ღედ-წრ || ღედ-**
ერ (←***ღად-ერ**).

ქართ. **ღერდ-**, ამო-**ღერდ-**ავ-ს „გაჭირვებით, ძლივს იტყვის სა-
თქმელს“, სა-**ღერდ-**ელ-ი „სალაპარაკო“, სა-**ღერდ-**ელ-ი აეშალა, ე. ი.
„ბევრს ლაპარაკობს“.

ზან. (ჭან.) **ღარდ-**ალ-ი „ლაპარაკი“, დო-**ღარდ-**ალ-უ „ილაპარაკა“,
ო-**ღარდ-**ალ-უ „ლაპარაკი“, მეგრ. **ღარდ-**ალ-ი „უთავბოლო, მოსაბეზრებე-
ლი ლაპარაკი“, ვა-**ღარდ-**ალ-უ-ა „ბევრს ნუ ყბედობ“.

სვან. —.

ქართული სა-**ღერდ-**ელ-ი იმავე სტრუქტურისაა, რაც სა-თქმ-ელ-ი,
სა-წად-ელ-ი... **ღერდ-** ფუძის ნეგატიური შინაარსი „ძლივს, გაჭირვებით
ბევრი ლაპარაკი“ გამოდახილს ჰპოვებს მეგრულის „უთავბოლო, მოსაბე-
რებელ ლაპარაკში (ყბედობა)“.

ღერდ-/ღარდ- (ქართ. ე : ზან. ა) კანონზომიერ მიმართებას აჩვენებს.

შესაძლებლად მიაჩნიათ ზანური **ღარდ-**(ალ-) ზმნის დაკავშირებას
სვანურ **გარგ-ლ-ა** ბზ., **გარგ-ლ-ა** ლშზ., **გარგ-ალ-** ლნტ. „ლაპარაკი“ სი-
ტყვასთან, შდრ. ხუნძ. **გარგა-**დ-იზე || **გარგა-**ზე, **გარგ-**არ „ლაპარაკი, ყბე-
დობა“ (არნ. ჩიქობავა). თუ ამ ფუძის ხმაბაძვიტობას გავიზიარებთ **გ/ღ**
მონაცვლეობა ქართველურ ენებში დასაშვებია; თუმცა სხვა სიტუაციაში
სვანური უფრო პირიქით (საპირისპირო) ჩვენებას იძლევა — ქართ. **გ** :
ზან. **გ** : სვან. **ღ** (გენ-ი : გინ-ი : ***ღენ-** → **ღუნ** „ხბო“...).

ს.-ქართვ. ***ღერდ-** „ლაპარაკი; ყბედობა“ → ქართ. **ღერდ-**, სა-
ღერდ-ელ-ი : ზან. **ღარდ-**(ალ-) : სვან. **გარგ-ლ-** ← || **გარგ-ალ-** ← ||
***გერგ-ალ-**.

სვან. **ღეშგ-** || **ღეშკ-**, ი-**ღეშგ-**წლ-ხ ბზ., ი-**ღეშგ-**წლ-ხ ბქ., ი-**ღეშ-**
წლ-ხ (←ი-**ღეშგ-**წლ-ხ) ლშზ., ი-**ღეშკ-**წლ-ხ ლნტ. „ეცილებიან, დაობენ“.

ქართ. (რაჭ.) **ღისკ-**ინ-ი „მტრობა, ხელის შეშლა ვინმესთვის“.

ზან. —.

ქართული **ღისკ-**ის შესატყვისად სვანურში **ღიშკ-** უნდა გვქონოდა
(შდრ. ლნტ. **ღეშკ-**), ზემოსვანურსა და ლაშხურში დადასტურებულია
ღეშგ-, სპირანტის მომდევნო **კ** გამჟღერდა — **კ** → **გ**; ამგვარ შესაძლებ-

ლობაზე ცალსახად მიუთითებს ერთი ნასესხები სიტყვის ანალიზი; შდრ. ქართ. **სკლატ-ი** → სვან. **სგალანტ** ზს., **სგალატ** ლშხ. — **სკ** → **სგ**.

ს.-ქართვ. ***ღირსკ**-(ინ-) „მტრობა, დავა, ხელის შეშლა“ → ქართ. **ღისკ**-ინ-ი : სვან. **ღეშგ**- || **ღეშკ**- ←***ღიშკ**-.

ქართ. **ღეჭ**-, **ღეჭ**-ავ-ს, **ღეჭ**-ვ-ა, სა-**ღეჭ**-ი.

ზან. (მეგრ.) **ღანჭკ**-, **ღანჭკ**-უნ-ს → || **ღვანჭკ**-უნ-ს „ღეჭავს“, **ღანჭკ**-უ-ა, ო-**ღანჭკ**-ალ-ი „საღეჭი“.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულია მცდარი აზრი იმის შესახებ, თითქოს ქართ. **ღეჭ**- ძირს მეგრულში **ღაჭ**- „ღეჭვა“ შეესატყვისებოდეს (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). არა-და, **ღაჭ**-უ-ა მეგრულში კრეჭა-ს ნიშნავს. ზემოხსენებული ვარაუდი, როგორც ეტყობა, ი. ყიფშიძის ლექსიკონიდან იღებს სათავეს, სადაც მეგრ. **ღაჭ**- ლეჭვადაც განიმარტება. პ. ჭარაიას მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში ი. ყიფშიძის შეცდომა გასწორებულია. ავტორი **ღანჭკ**-უ-ას სინონიმად კ ა ნ კ - უ - ა - ს მოიხმობს, რაც მართებულად მიგვაჩნია. ქართ. **ღეჭ**- : ზან. **ღანჭკ**- შეპირისპირებაში, მიუხედავად ფუძის აშკარა სიმბოლური აგებულებისა, დაცულია ბგერათმეცნიერებისათა ჩვენება ქართველურ ენებში: ქართ. **ე** : ზან. **ა**, ქართ. **ჭ** : ზან. **ჭკ**... **ნ** ფონეტიკური დანართია ზანურში.

ს.-ქართვ. ***ღეჭ**- „ღეჭვა“ → ქართ. **ღეჭ**- : ზან. **ღანჭკ**- || **ღვანჭკ**- ←***ღაჭკ**-.

სვან. **ღიჭ-უ** || **ღიჭ-უ** (მრ. რ. **ღიჭ-უ**-არ, ნათ. ბრ. **ღიჭ-უ**-იმ) „და-ღრეჯილი, გაბრაზებული“, ლი-**ღჭ**-გნ-ე „გაბრაზება, გაღიზიანება“, ნა-**ღჭ**-გნ „გაბრაზებული, გაღიზიანებული“.

ქართ. **ღრძ**-, (გულ-) **ღრძ-ო**, **ღრძ-ობ**-ა, ი-**ღრძ**-ო.

ზან.—.

ქართულ **ღრძ-ო**-ს კანონზომიერად შეესატყვისება სვანური **ღიჭ-უ** სახელი. ბოლოკიდური ქართ. -**ო** : სვან. -**უ** (← -**ო**) სადერივაციო აფიქსი ჩანს (იხ. აქვე სვან. -**უ** : ქართ. -**ო** : ზან.: -**უ**).

ზმნური **ღრძ**- „ღრძობა“ სემანტიკას საფუძვლად სვანურში დადასტურებული „გ ა ღ ი ზ ი ა ნ ე ბ ი ს“ გაგება დაედო — გ ა ღ ი ზ ი ა ნ ე ბ ა → ღ რ ძ ო ბ ა.

ქართული **ღრძ**- ძირი ისტორიულად განმოვანებული უნდა ყოფილიყო; რ აქ ფონეტიკური დანართია, გაჩენილი რედუქციის მომდევნო საფეხურზე: ***ღიძ**- → ***ღძ**- → **ღრძ**- (შდრ. ქართ. ღიზ-(?), ზან. **ღვიზ**-, ო-**ღვიზ**-ინ-ან-ს „გაღიზიანებულია, უკმაყოფილოდ გამოიყურება“, **ღვიზ**-ალ-ი „მოღუშული“).

ს.-ქართვ. ***ლიძ-**, ***ლიძ-ლ** „გალიზიანება“, „ლრძო“ → ქართ. **ლრძ-**, **ლრძ-ლ** : სვან. **ღჟ-** ←***ღიჯ-**, **ღიჯ-ჟ** ←***ღიჯ-ლ**.

სვან. **ღლიჯგ-**, მგ-**ღლიჯ** (← მგ-**ღლიჯგ**) ბზ., ლნტ., მგ-**ღიჯგ** ← მგ-**ღლიჯგ** ბქ. „კბილებდაკრეჭილი“.

ქართ. **ღრეჯ-/ღრიჯ-**, და-**ღრეჯ**-ილ-ი, მ-**ღრეჯ**-ი, ი-**ღრიჯ**-ებ-ა.

ზან. (მეგრ.) **ღინჯგ-**, **ღინჯგ**-ალ-ი || **ღვინჯგ**-ალ-ი, ო-**ღინჯგ**-ინ-ან-ს, ი-**ღვინჯგ**-ინ-ან-ს „ილრიჯება“, გო-**ღინჯგ**-ინ-აფ-ილ-ი „დალრეჯილი“.

ზანურ-სვანური ასახავს ს.-ქართვ. ი განმრავანებას (**ღრიჯ-**).

სვანურში რ სიტყვის შიგნით ლ-ში გადასულა (იხ. § 16. რ → ლ), ხოლო ზანურში ნ-ში, რაც ბუნებრივია (შდრ. გვნძ-ე : ქართ. გრძ-ელ).

ს.-ქართვ. ***ღრ-ეჯ-/ღრ-იჯ-** „ღრეჯა“ → ქართ. **ღრეჯ-/ღრიჯ-** : ზან. **ღინჯგ-** || **ღვინჯგ-** (←***ღირჯგ-**) : სვან. **ღლიჯგ-** || **ღიჯგ-** ←***ღრიჯგ-**.

სვან. [ღოსგ || ღოსკ] „ღიმი“.

ქართ. **ღვარძლ-ი** || **ღვარძლ-ა**.

ზან. (მეგრ.) **ღვანძგ-ი** || **ღვანძგ-ირ-ა** (შდრ. იმერ. **ღვანძგილა**).

სვანურმა სათანადო ძირი დაკარგა; მისი არსებობა ცხადი ხდება ზ. რაჭული **ღოსკ-ი** „ღიმი“ სიტყვის განხილვისას. ვფიქრობთ, ქართულ **ღვარძლ-**ს სვანურში **ღოსგ || ღოსკ** (←***ღუარძგ**) უნდა მოეცა, აქედან რაჭულმა ისესხა მნიშვნელობის ცვლით („ღვარძლა“ → „ღიმი“) **ღოსკ** ალომორფი.

მეგრული **ღვანძგირ-ა** კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. **ღუარძლ-ს** ლ → რ გადასვლით. და რომ ლ ზანურ ფორმებში რეალურად არსებობდა, ამას იმერული **ღვანძგილა** ამტკიცებს.

საინტერესოა ბგერათმეცნიერების ს.-ქართ. ძ : ზან. ძგ : სვან. სგ || სკ ← ძგ (მსგავსი ტიპის შესატყვისობებზე იხ. § 27).

ს.-ქართვ. ***ღუარძლ-** „ღვარძლა“ → ქართ. **ღვარძლ-ა** || **ღვარძლ-ი** : ზან. **ღვანძგ-ირ-(ა)** (←***ღვარძგ-ილ-(ა)**) : სვან. **ღოსგ-** || **ღოსკ-** ←***ღუარძგ-ჟ**.

ს.-ქართვ. ***ღუარძლ-** „ღვარძლა (მცენ.)“ უთუო კავშირშია ქართულ **ღვარძლ-** „სიმწარე“ ფუძესთან, რაც დასაკავშირებელია ს.-ნახ.

***ყუანძ-**; ხუნძ. ტ‘ანწა ← **ყუანწა**, დიდ. **ყონწა**, ხვარშ. **ყანწა**, დარგ. **ყანწ**, ლეზგ., არჩიბ. **ყანწა** „ძმარი“ ლექსემებთან.

სვან. **ღუმ-ირ**, **ღომ-ირ** ბზ., ზს., ლნტ., **ღუმ-ურ** ლშხ. „ნაძვი“.

ქართ. **ლომ-ი**.

ზან. **ლუმ-უ** || **ლომ-უ** „ლომი“.

სვანურისათვის ამოსავალია **ლომ-ირ** ალომორფი, რომელიც კანონ-ზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. **ლომ-ს**, **-ირ** საკუთრივ სვანური სუფიქსია (შდრ. ქართ. **ას-ი** : სვან. **აშ-ირ**, ქართ. **თელ** : სვან. **თომ-ირ...**), რომელსაც ფუნქციურად ზანური **-უ** შეესაბამება.

დაკავშირება პრობლემურია სემანტიკური თვალსაზრისით — **ლომი** ~ **ნაძვი**. მნიშვნელობის გადაწევა სვანურში განხორციელდა, რასაც ქართულიდან შეთვისებული **ლომ** „ლომი“ ფუძის **გ ა ბ ა ტ ო ნ ე ბ ა მ** შეუწყო ხელი. ანგარიშგასაწევია ის ფაქტიც, რომ **ლუმ/ომ-ირ** სვანურში საზოგადოდ წიწიან მცენარესაც აღნიშნავს; ამიტომ **წიწვი** (მარცვალი) ~ **ლომი** (მარცვალი) ბუნებრივად გვეჩვენება.

ს.-ქართვ. ***ლომ-** „ლომი (მარცვალი)“ → ქართ. **ლომ-ი** : ზან. **ლომ-უ**

→ || **ლუმ-უ** : სვან. **ლომ-ირ** → || **ლუმ-ირ** || **ლუმ-ურ**.

ს.-ქართვ. ***ლომ-** ფუძეს შეესატყვისება დაღესტნურ ენათა გენეტურად საერთო მასალა „პურის“ მნიშვნელობით : ანდ. **ღან**, ბოთლ. **ღანი**, ლოდ. **ღანი**, ჭამ. **ღან**, ბავგ. **ღან**, ტინდ. **ღანი**, კარ. **ღანე** || **ღანი**, ახვან. **ღანე** „პური“...

სვან. **ღუნ** -, უ-**ღუნ**-ა „იდაყვი“.

ქართ. ი-**ღუნ**-იო.

ზან. —.

ძირად გამოყოფილი **ღუნ-** შეიძლება იგივე იყოს, რაც **ღუნ-** „ღუნვა“ ზმნა. სახელდების მოტივაციის თვალსაზრისით უადგილო არ უნდა იყოს საბასეული განმარტების მოხმობა, შდრ. **ი-დაყვი** „მკლავთ სადრეკი (საბა)“, **ი-ღუნ-იო** და ისქიო... რომელთა მიერ აქვს მდრეკელობა, მუჟლთა და ბარკალთა (საბა)“.

საერთოქართველური **ღუნ-** ფუძის ალომორფად მიიჩნევენ **ღულ-** ფუძეს — შდრ.: ქართ. **ღულ-ი** || მ-**ღულ-ი** „ნამგალი“ — ეტ. „მოღუნული“, მეგრ. **ღულ-**(ა) „მოღუნული“, „ღუნვა“, სვან. **ღულ-**პ-ღ „მუხლი“ (ქ. ლომთათიძე, კ. შმიდტი...).

ს.-ქართვ. ***ღუნ-** „ზმნური ღუნვა“, **ღულ-** „სახელური მოხრილი, მოღუნული“ → ქართ. **ღუნ-**, **ღულ-** : ზან. **ღულ-** : სვან. **ღუნ-**, **ღულ-**.

ქართ. (მოხ.) **ღუჭ-**ა „შავი, მური, ჭვარტლი“, ქართლ. **ყუჭ-**ი „ძალიან შავი“, ქიზიყ. **ყურჭ-**ი „ძალიან შავი“, რაჭ. **ყურჭ-**ი „მწიფე ხილი“, **ყურჭ-**ო „ძალიან მწიფე მსხალი“.

ზან. (მეგრ.) **ხონჭკ-**ა „მწიფე, შავი“.

სვან. —.

ხონჭკა-ა სიტყვა ზანური ენის დიალექტებში დამოუკიდებლად არ დასტურდება, ერთადერთია კომპოზიტური შედგენილობის **ხონჭკა-ყვარია** „ყვავის სახეობა“. აქ გამონაწევრებული **ხონჭკა** ზანიზმის სახით უნდა ჩანდეს გურულ დიალექტშიც, შდრ. გურ. **ხონჭკა** „კარგად შემოსული ჰყინტი სიმინდი“, სადაც ს ი მ წ ი ფ ი ს შინაარსი ძირითადია.

როგორც ვხედავთ, სემანტიკური სიახლოვე თვალსაჩინოა ქართველურ ენებში — ზან. **ხონჭკა** „მწიფე, შავი“ : ქართ. **ღუჭ-ა** || **ყუჭ-ი** || **ყურჭ-ი** „მწიფე, შავი; ჭვარტლი“. ამოსავალია სიშავის გაგება; ს ი შ ა ვ ე, ძ ა ლ ი ა ნ შ ა ვ ი გარეგნული სახეა ძალიან მწიფე ხილისა; გაშავდა, შავია ე. ი. გადამწიფებულა, ძლიერ მწიფეა. ამდენად, მეგრ. **ხონჭკა**-ყვარია = **ჭილ**-ყვავი = **შავი** ყვავი.

ფორმალურად საერთოქართველურ არქეტიპთან ყველაზე ახლოს მოხეური **ღუჭ-ა** დგას. სწორედ მისი შესატყვისია ზანური **ხონჭკა** — **ღ** : **ხ** (← **ღ**) მიმართებისთვის შდრ.: ქართ. **ბაღუ**-ი „დიდი მუცელი“ : ზან. (მეგრ.) **ბუნუ** ← ***ბუღვ-ი** „კუზი (გ. კლიმოვი)“. **ღ** || **ყ** ქართულისავე ნიადაგზე აიხსნება — **ღ** → **ყ**.

ს.-ქართვ. ***ღუ(რ)ჭ-(ა)** „შავი“ → ქართ. **ღუჭ-ა** || **ყუჭ-ი** || **ყურჭ-ი/ო** : ზან. **ხონჭკა**-ა (← ***ღორჭკა**-ა).

ს.-ქართვ. ***ღუ(რ)ჭ-ა** არქეტიპის შესატყვისია: ბაცბ. **აარჭ-ი**⁵, ინგ. **აარჯ-ჰ** || **აარჟ-ჰ**, ჩაჩნ. **აარჟ-ი** || **აარჟ-ი**⁵ „შავი“ ← ს.-ნახ. **აარჭ-ინ**.

სვან. **ღუჭ** ბზ., ბქ. „ბუ“.

ქართ. **ბუვ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ღუ**, ჭან. **ბღუ** „ბუ“.

აუსლალუტური **ჭ** სვანურში კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. **უ**-ს —

უ → **ჭ** : სვან. **კუჭეჭ** : ქართ. **რკვევ**, სვან. **უაჭ** : ქართ. **ზვავ**-...

საინტერესო ვითარებაა ს.-ქართვ. **ბღ** კომპლექსის რეალიზაციის თვალსაზრისით ქართველურ ენებში. ამოსავალი **ბღ** შენარჩუნებულია მხოლოდ ზანური ენის ჭანურ დიალექტში. **ბღ**-ს გამარტივება ორი მიმართულებით წარიმართა ქართველურ დიალექტებში: 1. **ბღ** → **ბ** ქართულში, 2. **ბღ** → **ღ** სვანურსა და მეგრულში.

ს.-ქართვ. ***ბღუუ**- „ბუ“ → ქართ. **ბუვ-ი** || **ბუ** : ზან. **ბღუ** → **ღუ** : სვან. **ღუჭ** (← ***ბღუუ**).

ს.-ქართვ. ***ბღუუ**- ლექსემას შესატყვისები ეძებნება სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენებში : ნახ. **ბჰოუ** → || **ბოუ** → || **ბუდჰ**, ლოდ. **ბოჰუ**, ჭამ. **ბუჰუ** „ბუ“...

¹ **ჭილ**-ი ← **ჭელ**-ი ქართულში შ ა ვ ი ს სინონიმად გამოდის. იხ. აქვე **ჭილ**-ყვავ-ი.

სვან. **ღუ-**, მუ-ღუ-ნა ზს., მუ-ღუ-ნ ღნტ., მუ-ღუ-ნა ღმს. „ყვავილი“.
ქართ. **ღივ-**, **ღივ-**ი „თესლიდან ახლადამოსული მცენარე“, **ღივ-**ღ-ებ-ა.
ზან. (მეგრ.) **ღვ** „ღივი, ღოჯი“.

უფრო ძველი ვითარება ფუძის ისტორიის თვალსაზრისით ქართულს
შემოუნახავს. ინლაუტური **ი** ხმოვანი სვანურში რედუცირებულია — **ღუ**
←***ღიუ**, ხოლო მეგრულში **ივ** თანმიმდევრობის შერწყმით ჯერ **უ** მივი-
ღეთ, საიდანაც **უ**-ს ლაბიალურობის შესუსტებით **გ** განვითარდა — ***ღივ** →
***ღუ** → **ღვ**.

ქართულის დიალექტებში **ღივ-** ფუძის გვერდით **ყივ-** სახეობაც
ფიქსირდება — ხევს., ინგილ., ფშ. **ყივ-**ი „მცირე ამონაზარდი თესლიდან“.
კითხვა ისმის: ხომ არ გულისხმობს **ღივ-** || **ყივ-** მონაცვლეობა იმას, რომ
ქართულ **ყვ-**ავ-ი-ს, **ყვ-**ავ-ილ-ი სიტყვებშიც იგივე **ყივ-** ძირია? — საკი-
თხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

ს.-ქართვ. ***ღიუ-** „ამონაზარდი თესლიდან; ყვავილი, ღივი“ → ქართ.

ღივ-, **ღივ-**ი : ზან. **ღვ** ←***ღუ** ←***ღივ** : სვან. **ღუ-** ←***ღიუ-**, მუ-ღუ-ნა ||
მუ-ღუ-ნა || მუ-ღუ-ნა.

სვან. **ღუებ** ზს. „გობი“, **ღობ-**რა ღმს. „ვარცლი, გეჯა“.

ქართ. **გვიმ-**ირ-ი || **კვი-**ირ-ი „ხის ჭურჭელი, მარცვლის ჩასაყრელი
წისქვილში“, „წისქვილის სახვარბლე (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ქუფ-**ე „ფარდები ურმისა სიმინდის ჩასაყრელად“.

შეიძლება შემოგვედაონ: სვანური **ღუებ** ქართული **გობ-**ის შესა-
ტყვისიაო. ამგვარი დაშვება უსაფუძვლოდ გვეჩვენება, რადგანაც **გობ-**ის
შესატყვისად სვანურში **გუებ** || **გობ** დასტურდება, თანაც ამ ენის ოთხსა-
ვე დიალექტშია გავრცელებული. **გობ-/გუებ-** ფუძეებს ეკედლება მეგრულ-
ლი **ქოფ-**ე ←***გობ-**ე „ბუკი, სკა“ სიტყვაც.

ქართ. **გვიმ-** : ზან. **ქუფ-** : სვან. **ღუებ** ძირთა შედარება გამოაჩენს

გ : **ქ** : **ღ** შესატყვისობას, რომელიც, ჩვენი დაკვირვებით, საერთოქართვე-
ლურში **ღ** მჟღერი ფარინგალური აფრიკატის არსებობით უნდა აიხსნას
(იხ. აქვე, გვ. 13).

ს.-ქართვ. ***ღუიბ-** „ხვიმირი“ → ქართ. **გვიმ-**ირ-ი : ზან. **ქუფ-**ე

←***ქუიბ-**ე : სვან. **ღობ-** || **ღუებ-** ←***ღუბ-** ←***ღუიბ-**რა.

სვან. **ღუერ-**, ხ-ე-ღუერ-ენ-ი (ღნ-ღ-ღუერ-ი) ბზ., ხ-ე-ღუერ-ი (ღნ-ღ-
ღუერ-ი, ღნ-ღ-ღუერ-ი) ბქ., ღმს., ხ-ე-ღუერ-ი ღნტ. „ფიციცება“, ი-ღუენ-ე ||
ი-ღუენ-ე ზს. „ფიციცავს“.

ქართ. **ხვევნ-**, **ხვევნ-**ა „ხვეწნა“, ი-**ხვივნ-**ილ-ი.

ზან. —.

სვანურში შეიმჩნევა **ხ** → **ღ** გამჟღერება, რაც ბუნებრივია (იხ. მომდევ-
ნო შეპირისპირება). **ნ** || **რ** სუბსტიტუცია **ნ**-ს პრიმარობაზე მეტყველებს.

ფიცი ~ **ხვეწა** ბუნებრივი მიმართებაა სემანტიკური თვალსაზრისით.

ს.-ქართ. ***ხუეჟ-ნ**- „ხვეწა, ფიცილი“ → ქართ. **ხვეგნ-** || **ხვიგნ-** :
სვან. **ღუერ-** || **ღუენ-** ← ***ხუეჟნ-**.

სვან. **ღგნ** ზს., ქს. „დღესასწაული“, **ღგნ-მა-ღგნ**, **ღგნ-მემ-ურ** ზს.,
ლშხ. „რელიგიური დღესასწაული“, **ღგნ-მარუ** ბზ., **ღგნ-მერუ** ლშხ.
„დღესასწაულების პერიოდი“.

ქართ. **ხონ-ი** (ტობ.), **ხონ-ი** „დიდი ტაბაკი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **-ხუ** (← **ხუნ**), დღა-**ხუ** „დღესასწაული“.

თავკიდური **ღ** სვანურში **ხ**-სგან მომდინარეობს, ამგვარ შესაძლებ-
ლობაზე წინა მაგალითშიც შევნიშნავდით. ძირისეული **გ** ს.-ქართ. **ო**-ს
ასახავს, რომელსაც ზანურში **უ** მოუცია — სვან. (**გ** ←) **ო** : ქართ. **ო** :
ზან. **უ**. დიდი სუფრის შინაარსი დღესასწაულისგან უნდა განვითარებული-
ყო — „დიდი სუფრა“ ← „დღესასწაული“. ე. ი. **ხონ-ი** (ტობ.) = სადღე-
ობო ადგილი, შდრ. ძვ. ქართ. **ღონ-ი** „კერპი“, **ხონ-ურ-ი** „სადღეობო
ცეკვა იმერეთში“.

ბოლოკიდური **ნ** მეგრულში დაკარგულია, რაც ჩვეულებრივი პრო-
ცესია (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართ. ***ხონ-** „დღესასწაული“, „დღეობა“ → ქართ. **ხონ-ი** || **ღონ-ი** :
ზან. **ხუ** (← ***ხუნ**) : სვან. **ღგნ** (← ***ხონ**).

ჟ

სვან. **ყაბა** „ცალ მხარეზე გადაწონილი ტვირთი“.

ქართ. (ლექს.) **ყაბა** „მსუბუქი ტვირთი“, გურ. **ყაფა** „არამკვიდრად
მოკრული ტვირთი“.

ზან. —.

ამ ფუძის დისტრიბუცია შეზღუდულია ქართველურ ენებში: სხვა ენე-
ბიდან ხომ არ მომდინარეობს? საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

სვან. **ყაბ-ჟ** ზს. „წვერი“.

ქართ. **ყვნი**-ი || **ყვინ**-ი „შუბლი“, რაჭ. **ყვინ**-ია „შუბლგამობერილი“.

ზან. (მეგრ.) **ყვინ-გ**-ი || **ყვინ-გ**-ი „საფეთქელი; ქეჩო“.

სვანურ **ყაბ-ჟ** : ქართ. **ყვინ**-ი მიმართება ანალოგიურია ქვემოთ განხილული სვან. **ჯაბ-(ჟ)** „დამლა“: ქართ. **ძვინ**-ი „შანთი“ შეპირისპირებისა. ამგვარი შეპირისპირება იძლევა ფუძის გაღრმავებული სეგმენტაციის შესაძლებლობას. ვფიქრობთ, ბოლოკიდური **-ჟ** (← **-ო**) სვანურში და **-ინ** ქართულში დამოუკიდებელი სადერივაციო ფორმანტებია, რომლებიც მხოლოდ ფუნქციურად შეეფარდებიან ურთიერთს. სვანურში საცნაური ხდება **ჟ** → **ბ** გადაბეგრება (იხ. აქვე, § 19). სვანურის ჩვენება იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ შენარჩუნებულია ძირისეული **ა** ხმოვანი, რომელიც ქართულსა და ზანურში რედუცირდა მომდევნო **-ინ** სუფიქსის ზეგავლენით. ასე რომ, საერთოქართველური არქეტიპი ***ყაჟ**- უნდა ყოფილიყო.

მეგრულში გამოვლენილი **-გ** აფიქსურია. ფონეტიკურ ნიადაგზე გაჩენილი არ გვგონია, შდრ.: ქართ. ყუდრო : მეგრ. ყურდ-გ-ი, ქართ. ყვედრებ-ა → მეგრ. ყვანდ-გ-ინ-ი „id“ (იხ. აქვე, სვან. **-აგ** || **-აქ** : ქართ. **-აგ**).

ს.-ქართვ. ***ყაჟ**-(ინ-) „საფეთქელი, შუბლი“ → ქართ. **ყვინ**-ი : ზან.

ყვინ-გ-ი || **ყვინ-გ**-ი (←***ყვინ**-ი) : სვან. **ყაბ-ჟ** (←***ყაჟ**-ო).

ქართ. **ყარ-** || **ყრ-**, **ყარ-ა**, **ყრ-ის**, **სა-ყარ-ი**, **ნა-ყარ-ი**, **მი-ყარ-მო-ყარ-ა**.

ზან. (მეგრ.) «**ყორ**», **ო-წყორ**-ჟ „ბევრი, თავზე საყრელი“, ჭან. **ყორ-**, **ო-ყორ**-ჟ „გადაღვრა“, მე-**ყორ**-ჟ „გადაასხა“.

სვან. —.

მეგრულში **ყორ-** ზმნურ ფუძეს პირიელი ფორმები არ უდასტურდება; გადაყრა/ყრის მნიშვნელობით აქ გაბატონებულია ერთადერთი რ ღ ვ - ა ფ - ა (ქართ. ღ ვ რ - ა) ზმნა. მისი არსებობის კვალი შემორჩენილია ქართული თ ა ვ ზ ე ს ა ყ რ ე ლ ი ტიპის მყარ შესიტყვებებში: **ო ნ ყ ო რ უ თ ძ უ**, **ო ნ ყ ო რ უ თ მ ი ღ ნ ა**, შდრ. **ი რ ღ ვ ა ფ ა ლ ო ძ უ** „გადასაყრელად გვაქვს“, ე. ი. ბევრი გვაქვს. და თუ მეგრულში **რ ღ ვ ა ფ ა** „ღვრა“ ზმნამ დაიკავა **ყარ-** „ყრა“ ზმნის ადგილი, ჭანურ დიალექტში პირიქით — **ყორ-** ფუძეა ძირითადი გადასხმა/გადაღვრის აღსანიშნავად. ასე რომ, **ღ ვ რ ა ~ ყ რ ა** ბუნებრივი მიმართებაა.

სტრუქტურულად მეგრ. **ო-წყორ-ჟ** || ჭან. **ო-ყორ-ჟ** ქართული **სა-ყრ-ელ-** ფორმის ზუსტი ეკვივალენტი: **სა** : **ო**, **ყარ-** : **ყორ-**, **-ელ** : **-ჟ**.

ს.-ქართვ. ***ყარ-** „ყრა“ → ქართ. **ყარ-** || **ყრ-** : ზან. **ყორ-**, **ო-წყორ-ჟ** ||

← **ო-ყორ-ჟ**.

სვან. **ყანსგჟ** ბზ., **ყენსგ** ბქ., **ყუნსგჟ** ლშზ., **ყანსკჟ** ლნტ. „რიკი“.

ქართ. **ყეკალ-ი** „ესე არს სწორედ ტყუბსავით ორკაპი ჯოხი (საბა)“.

ზან. —

სვან. **ყანსგუ** ზუსტად ასახავს ს.-ქართვ. **ყეჯ-ალ-** ფორმას. შეპირის-პირება წარმოაჩენს შემდეგ კანონზომიერ და რეგულარულ ბგერათმეცნიერებას ქართველურ ენებში — სვან. **ყ** : ქართ. **ყ**, სვან. **სგ/სკ** (←**ძგ** ← **ჭგ**) : ქართ. **ჭ**, სვან. **უ** (←**ლ**) : ქართ. **ლ**; **ნ** ფონეტიკური ჩანართია სვანურში; სვან. **ა** : ქართ. **ე** ვარაუდობს პოზიციურ (კომბინატორულ) გადაბგერებას სვანურში: **ე** → **ა** → **ა** უკანა მიმართულების უმლაუტი მომდევნო **უ** სონანტის ზეგავლენით აიხსნება (მ. ქალდანი).

სიტყვის აუსლაუტში **უ**-ს წინ სვანური **ა** დაიკარგა, მაგრამ არა უკვალოდ; მისი კვალი ეტყობა პირველმარცვლისეულ **ა**-ს, იგი საკომპენსაციოდ დაგრძელდა — **ყანსგუ** ←***ყანჭგაუ**.

ისტორიულად რედუქციის მომდევნო საფეხურზე სვანურში შეიქმნა **ჭგუ** თანმიმდევრობა, რაც ხელსაყრელი პოზიციია **ჭგუ** → **ძგუ** → **სგუ/სუ** გადასვლისათვის; შდრ. ქართ. **მარჭუნე** : სვან. **ლერსგუნე** „მარჯვენა, მუსგუნე“ „სწორი“ (თ. გამყრელიძე).

ლაშხური **ყუნსგუ** ასიმილაციური ალომორფია **ყანსგუ** ფორმისა, რომელიც ბალსზემოურში უცვლელად შემოგვრჩა.

ს.-ქართვ. ***ყეჯ-ალ-** „ჯოხი, რიკი“ → ქართ. **ყეჯ-ალ-ი** : სვან.

ყუნსგუ || **ყანსგუ** || **ყენსგ** || **ყანსკუ** (←***ყეჯგაუ**).

ს.-ქართვ. ***ყეჯ-ალ-** არქეტიპს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში — შდრ.: ბაცბ. **ღაჭ**, ინგ. **ღაჯ** → || **ღაუ**, ჩაჩნ. **ღაჯ** → || **ღაუ** „ჯოხი“; ხუნდ. **ჭუჭ**, ანდ. **ჭუჭ**, ბაგვ. **ჭურჭ**, ბოთლ. **ჭუჭ**, ლოდ. **ჭუჭ** „ჯოხი, ჩხირი“... **ჯ** → **ჭ** დაღესტნურში ბუნებრივია და აიხსნება მჟღერ აფრიკატთა და ხშულთა გლოტალიზაციის ზოგადი ტენდენციით (ამაზე სხვაგან).

სვან. **ყაჯ** || **ყაჯ**, ლგ-**ყაჯ** ზს., ლნტ. ლგ-**ყაჯ** ლშხ. „აკრძალული“, მგ-**ყაჯ**-(ი) ზს., ლნტ. „ვინც კრძალავს“.

ქართ. **კრძ-ალ-**, ა-**კრძ-ალ-ვ-ა**, ა-**კრძ-ალ-ულ-ი**, ნა-**კრძ-ალ-ი**.

ზან. —

სვანურ ფორმებში არქაული ვითარებაა შემონახული. **ა**-ს რედუქცია და **ყ** → **კ** გადასვლა ქართულშია საგულვებელი. რედუქციის მომდევნო საფეხურზე **კძ** თანმიმდევრობის დასაძლევად **რ** განვითარდა — ***ყაძ** → ***კძ** → **კრძ**, შდრ. ს.-ნახ. **კადალ** → ქართ. **კდალ-ი** → || **კრდალ-ი**...

ამ ფუძეთა ზანური შესატყვისი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ყაძ** „აკრძალვა“ → ქართ. **კრძ-ალ-** ← **კძ-ალ-** ←***ყაძ-ალ-** : სვან. **ყაჯ-** || **ყაჯ-**.

სვან. **ყაყ-ა** „ავი თვალი“, **ყაყ-ელ** ლშხ. „ქაჯი“.
 ქართ. (ფშ., იმერ.) **ყაყ-ა** „ფინთი“.
 ზან. (მეგრ.) **ყოყ-უ** „მოჩვენება; ბატარა“, „ცუდი“.
 მეგრული **ყოყ-უ** კანონზომიერად შეესატყვისება **ყაყ-ელ**- ფორმას
 (ა — **ო**, **-ელ**—**უ**). ძირად **ყაყ**- გამოყოფა.
 ს.-ქართვ. ***ყაყ-ა**, ***ყაყ-ელ**- „ავი (თვალი), ფინთი, ქაჯი“ → ქართ.
ყაყ-ა : ზან. **ყოყ-უ** : სვან. **ყაყ-ა/ყაყ-ელ**.

სვან. **ყაჭ-უ** || **ყაჭ-**, ლი-ნ-**ყაჭ** „უაზრო ლაბარაკი“ ი-ნ-**ყაჭ** ზს., ინ-
ყაჭ ლშხ. „საუბრობს“, ი-ნ-**ყაჭ**-აწლ ბზ., ი-ნ-**ყაჭ**-აწლ ბქ., ი-ნ-**ყაჭ**-აწლ
 ლშხ., ი-ნ-**ყაჭ**-აწლ ლნტ. „საუბრობს, მასლაათობს“.
 ქართ. **ყვ-ელ-რ-**, **ყვ-ელ-რ-ებ-ა** „ბოროტსა უთქმოდეს (საბა)“, ა-**ყვ-**
ელ-რ-ებ-ს.

ზან. მეგრ. **ყვ-ალ-** → || **ვ-ალ-** „ყვედრება“, წუმო-**ყვ-ალ**-აფ-ა =
 წამო-**ყვ-ელ-რ-ებ-ა**.
 სვანურ-ზანურში ქართული **-ელ** ზმნური სუფიქსის ბადალი არ მო-
 გვებოვება. სურათი ისეთივეა, როგორც **ხვ-ელ-რ-** „შეხვედრა“ ძირის შე-
 მთხვევაში — შდრ. ქართ. **ხვ-ელ-** : ზან. **ხვ-ალ-** : სვან. **ხჭ-** (ხ-ე-**ხჭ**-ა
 „შეხვედება“, ხ-ე-**ხჭ**-ი ლშხ. „id“).
 ს.-ქართვ. ***ყჭ**-(ელ-) „თქმა; უკმაყოფილების გამოთქმა“ → ქართ.
ყვ-ელ-რ- : ზან. **ყვ-ალ-** → || **ვ-ალ-** : სვან. **ყაჭ-უ** || **ყაჭ-**.

სვან. **ყაფრ** ბზ., **ყაფრ-ან** ლშხ. „სუსხი, ცივი“.
 ქართ. (რაჭ.) **ყეფ-ი** „მეტისმეტად ცივი“.
 ზან. —.
 ბალსზემოურში ფუძე გამარტივებულია, გვაკლია **-ან** სუფიქსი.
 ქართ. **ე** : სვან. **ჰ/ა** აიხსნება მ. ქალდანის წესით, როცა **ე** გადადის **ჰ** || **ა** —
 ა-ში, რაც მომდევნო ა-ს ზეგავლენით ხდება — სვან. **ყაფრ-რ-ან** || **ყაფრ-**
 ←***ყეფ-რ-ან**.
 ს.-ქართვ. ***ყეფ**- „სუსხი; ცივი“ → ქართ. **ყეფ-ი** : სვან. **ყაფრ-** ||
ყაფრ-რ-ან ←***ყეფ-რ-ან**.

სვან. **ყერ**¹ ზს., ქს. „ძალა“.
 ქართ. (ფერეიდნ.) **ყოფ-ა** „შეძლება“.
 ზან. **ყონ-**, **ყონ-ი-ერ-ი** || **ყონ-ი-ერ-ო** „ძლიერ-(ი)“.

ფერეიდნულში ფუძე გამარტივებულია: ***ყოვ-ნ**-ა → **ყოვ**-ა, ასევე ზანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, **ვნ** → **ნ** : **ყოვ-ნ**- → **ცონ**- (შდრ. ქართ. **ყოვ-ნ**- „დაყოვნება“ : ზან. **ცონ**-).

სვანური გახმოვანება შეიძლება უძველეს ს.-ქართვ. ა-ს ასახავდეს — **ა** → **ე**. ხოლო სვან. **რ** : ზან. **ნ** : ქართ. **ნ** სავსებით ბუნებრივია (იხ. § 12. **ნ** → **რ**).

ს.-ქართვ. ***ყაჟ-ნ**- „შეძლება, ძალა“ → ქართ. **ყოვ**-, **ყოვ-ა** : ზან. **ცონ**-, **ცონ-ი**-ერ-(ო) : სვან. **ყერ** ← ***ყენ**.

სვან. **ყერ**² ზს., ქს. „ნეზვი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ცორ-ი** „ნეზვი, დედალი ღორი“.

ქართულში სავარაუდოდ **ყარ-/ყერ-** ძირი დაკარგულია (შდრ. **კერ-ი**(?)). ზანურ-სვანურ ფორმათა შედარება ს.-ქართვ. არქეტიპის აღდგენის შესაძლებლობას იძლევა. თუ ვივარაუდებთ, რომ ზან. **ო** ასახავს ს.-ქართვ. **ა**-ს (**ა** → ზან. **ო**), რომელმაც სვანურში **ე** მოგვცა (**სამ-ი/სემ-ი**...) — **ა** → **ჰ** → **ე**.

ს.-ქართვ. ***ყარ-** „ნეზვი, დედალი ღორი“ → ქართ. — : ზან. **ცორ-ი** ← ***ყორ-ი** : სვან. **ყერ** ← ***ყარ**.

სვან. **ყერ**³-, **ხ-ო-ყერ** „ურჭობს“, **ოს-ყერ** „გაურჭო“, **მგ-ყერ** „გამრჭობი“.

ქართ. **ყარ-/ყრ-**, **ჟ-ყრ-ი**-ს, **გა-ჟ-ყარ-ა**, **მ-ყრ-ელ-ი**.

ზან. —.

სვანური **ე** ამ შემთხვევაშიც ს.-ქართვ. **ა**-ს ასახავს (იხ. წინა მაგალითი). ფუძეთა სტრუქტურულ-სემანტიკური იგივეობა არ არის სადაო.

ს.-ქართვ. ***ყარ-** „გაყრა, შერჭობა“ → ქართ. **ყარ-** → || **ყრ-** : სვან. **ყერ-**, **მგ-ყერ** ← ***ყარ-**.

სვან. **ყერ-** || **ყარ-** || **ყარ-**, **ხ-ე-ყრ-ენ-ი** (მ-ე-**ყარ**, **ხ-ე-ყარ** ბზ., მ-ე-**ყარ**, **ხ-ე-ყარ** ბქ., ლმზ.), **ხ-ე-ყერ-ენ-ი** ლნტ. „ემართება, მოსდის“.

ქართ. **ყარ-/ყრ-**, **შე-ვ-ე-ყრ-ებ-ი**, **შე-მ-ე-ყარ-ე**, **შე-ვ-ყრ-ი**.

ზან. —.

სვანურში **ა** → **ჰ** → **ე** გადასვლის ყველა საფეხური არის წარმოდგენილი.

ს.-ქართვ. ***ყ-არ-** „შეყრა, დამართება“ → ქართ. **ყარ-/ყრ-** : სვან. **ყარ-** → || **ყარ** → || **ყერ**.

სვან. **ყერ-** || **ყარ-** || **ყარ-**, ხ-ე-**ყრ-**ენ-ი (ვთ-**ყარ** ზს., ეთ-**ყარ** ლშხ.), ხ-ე-**ყერ-**ენ-ი (ვთე-**ყარ**) ლნტ. ეშვება, ეხსნება“, ლი-**ყრ-**ენ-ი „გაშვება, დახსნა (დაეხსენი)“.

ქართ. **ყც-**, **ყც-**ოლ-ა (საბა).

ზან. —.

სვანურ ფორმათა ვოკალიზაცია ს.-ქართვ. არქეტიპისთვის ა განმომვანებას ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. ***ყაც-** „გაშვება“ → ქართ. **ყც-**, **ყც-**ოლ-ა : სვან. **ყარ-** → || **ყარ-** → || **ყერ-**.

სვან. **ყიჰ-** || **ყჰ-** || **ყი-** || **ყი-**, ხ-ო-**ყჰ-**ე (ოთ-**ყიჰ-**ე) ბზ., ხ-ო-**ყი** (ოთ-**ყი**) ლშხ., ხ-ო-**ყი-**ესგ (ოთ-**ყი**) ბქ., ხ-ო-**ყი-**ესკ (ათჟ-**ყი**) ლნტ. „ჩაუყოფს“.

ქართ. **ყავ-**, ჩა-ვ-**ყავ-**ი.

ზან. —.

სვანური ფორმებიდან ბალზემოლური **ყიჰ-** უძველესი ჩანს, რომელსაც შეეფარდება ქართული **ყავ-**. **ყიჰ-** მიღებულია ა → გ — ი და ჟ → ჰ ფონეტიკური პროცესების გავლით (შდრ. ქართ. ზავ- : სვან. ჟაჰ → ჟაღ || ჟა).

ს.-ქართვ. ***ყაჟ-** „ჩაყოფა“ → ქართ. **ყავ-** : სვან. **ყი-** || **ყი-** || **ყიჰ-** ←***ყიჟ-** ←***ყაჟ-**.

სვან. **ყლ-/ყალ-**, ხ-ა-**ყლ-**ჟნ-ი ბზ., ლშხ., ხ-ა-**ყულ-**ჟნ-ი ბქ., ხ-ა-**ყამ-**ნ-ი ლნტ. „ეშინია“, ა-**ყალ-**ჟე ბზ., ლშხ. ა-**ყალ-**ჟე ბქ., ა-**ყალ-**ე ლნტ. „აშინებს“, ლი-**ყალ-**ე „შეშინება“, მა-**ყალ** „შიში“.

ქართ. (ქიზიყ., ხევს., თჟმ., მოხ., ქსნის ხეობ.) **ყამ-**ი „შიში“, **ყამ-**ი არა აქვ „არ ეშინია“.

ზან. —.

სვანურისთვის ამოსავალია **ყალ-** ფუძე, რომელიც კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **ყამ-** სახელურ ფორმას, შდრ. ქართ. **მ** : სვან. **ლ** (**ქათამ** : **ქათალ**; იხ. § 9. **მ** → **ლ**). ლენტეხურში დადასტურებული **ყამ-**ნ-პოზიციურია **ლ** → **მ** (იხ. § 4. **ლ** → **მ**). და მესამეულ ვითარებას ასახავს, რომელიც დაემთხვა უძველეს მდგომარეობას — ***ყამ-** → **ყალ-**ნ- → || **ყამ-**ნ-.

ქართულში საძიებელია ზმნური ფორმები.

ს.-ქართვ. ***ყამ**- „შიში“ → ქართ. **ყამ-ი** : სვან. **ყალ-** || **ყლ-** → || **ყამ(ნ-)**.

სვან. **ყლა-ჟ** ზს., ქს. „ბავშვი, ბიჭი“.
ქართ. **ყმა**, მო-**ყმ-ე**, **ყრმა**.
ზან. —.

-**ჟ** საკუთრივ სვანური სუფიქსია, ამიტომ ძირად **ყლა-** (← **ყალ-**) გამოიყოფა, რომელიც შეესატყვისება ქართულ **ყმა**-ს. ქართველურ ფუძეთა დაახლოება შესაძლებელი ხდება ჩვენ მიერ გამოვლენილი ქართ. **მ** : სვან. **ლ** კორესპონდენციის მოშველიებით (იხ. წინა მაგალითი, აგრეთვე § 9. **მ** → **ლ**). სემანტიკური იდენტურობაც ამის დასტურია — ქართ. **ყმა-** : სვან. **ყლა-ჟ** ← ***ყალ-ჟ** (ქართ. **ა** : სვან. **ჟ** ფუნქციური შეფარდებისთვის შდრ.: ქართ. ციც-**ა** : სვან. ციც**ჟ** → || **ცჟიც**, ქართ. ყანჩა : სვან. ყანჩ**ჟ**...).

ს.-ქართვ. ***ყამ-ა** „ყმა, ბავშვი, ბიჭი“ → ქართ. **ყმა** → || **ყრმა**, მო-**ყმ-ე** : სვან. **ყლა-ჟ** ← ***ყალ-ჟ** (შდრ. აღილ. **ჭჷ** || **ყჷ**, ნახ. **ყონ-** „ახალ-გაზრდა, ვაჟი“...).

სვან. **ყოშ** || **ყოშ** „მცირე სახლი მთაში, (საგანგებოდ აგებული სახლი), ქოხი“, **ყარშ** (ტოპ. სვანეთში).

ქართ. **კასრ-ი**, **კასრ-იკ-ი** „სამეფო სახლი, კოშკი“, „სახლი, მცირედლი“, რაჭ. მო**კასრ**-იელება „მილაგ-მოლაგება“, **კასრ-ა-ძე** (ანთრობ.).

ზან. (მეგრ.) **ყორშ-ი** || **ყორშ-ი**, **ყოშ-ი** || **ყოშ-ი** „ციხე-სიმაგრე, კოშკი“, **ყორშ-ია** || **ყორშ-ია** (ანთრობ.).

ძველ ქართულში **კასრ-** ფუძე „ციხე-კოშკის“ მნიშვნელობით დასტურდება. საბასთან **კასრ-**ისთვის ძირითადია **ს ა ხ ლ ი ს ა და ჭ უ რ - ჭ ლ ი ს** მნიშვნელობები. თანამედროვე ქართული ენის დიალექტებში **კასრ-ი** მხოლოდ ჭურჭლის მნიშვნელობით გამოიყენება: იმერ. **კასრ-ი** „ყავრის მაგვარი მასალისაგან გაკეთებულ კალათს“ ეწოდება. რაჭულში **კასრ-**ით ნაწარმოები ნასახელარი ზმნური ფუძე მო-**კასრ-**იელება „მილაგ-მოლაგება“ იხმარება, რაც თავდაპირველად სახლის (კასრის) დალაგებას თუ უდრიდა.

მნიშვნელობის თვალსაზრისით მეგრულში ძველი ქართულის ვითარებაა შემორჩენილი; აქ **ყ/ყორშ-ი** || **ყოშ-ი** უდრის „ციხე-სიმაგრეს, ციხე-კოშკს“. სვანური იმეორებს **კასრ-**ის საბასეულ გაგებას: **ყოშ** || **ყოშ** „მცირე სახლი მთაში (საგანგებოდ აგებული), ქოხი“, შდრ. „სახლი მო-მცრო (საბა)“.

თითქოს ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარეობს, რომ საერთო-ქართველურში **კასრ-** ფუძის ეტიმონი „ციხე-კოშკისა“, „სამეფო სახლისა“ უნდა ყოფილიყო.

სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება ქართ. **კასრ-** სიტყვის არაბულიდან მომდინარეობის შესახებ (ნ. წაქაძე), შდრ. არაბ. ყასრ-უნ „ციხესიმაგრე, სასახლე“. არაბული და ქართული ფუძეების შედარება გამოაჩენს მათ შორის არსებულ სტრუქტურულ და სემანტიკურ იდენტურობას; თუ გავიზიარებთ ქართ. **კასრ-**ის არაბულიდან სესხებას (და არა პირიქით), გამოდის, რომ შიშინა ტიპის ქართველურ ენებში ნა-სესხები სიტყვის **ს-ც** გადადიოდა **შ-ში**, რომ არაფერი ვთქვათ **ა : ო, კ : ყ** შესატყვისობებზე.

ჩვენი აზრით, საპირისპირო, ქართულიდან არაბულში სესხების ჰიპოთეზას მხარს უჭერს **კასრ-** ფუძის დისტრიბუციაც ქართველურ ენებში, შდრ.: **კასრ-ი** (ტოპ. საინგილოში), **ყარს-ი** (ტოპ. და ციხე ისტორიულ ლაზეთში ოღონდ **ყარს-ი** ← **ყასრ-ი**), **კასრაძე** (ანთროპ.), მეგრ. **ყორშია** (ანთროპ.).

გარდა ამისა, სემიტურ ენათა სპეციალისტები არაბ. **ყასრ-**უნ ფუძეს მიიჩნევენ ლათ. *castrum*-იდან მომდინარედ (ნოლდეკე, წერეთელი). სავარაუდოა, რომ ლათინურისთვისაც და არაბულისთვისაც ამოსავალია ს.-ქართვე. ***ყასრ-**.

საკითხი ისმის ქართულ **კასრ-**, **კარს-ე**, **კარ-** „კარი“ ფუძეთა ურთიერთმიმართების შესახებ (შდრ. ქართ. **კარ-ი**, **კარ-აბა**, **კარ-ავ-ი**, **სა-კარ-იე**, მეგრ. **ო-კარ-იე**, **კარ-ე**...).

ს.-ქართვე. ***ყასრ-** (||**ყარ-ს**-(?)) „ციხე-სიმაგრე, სამეფო სახლი“ → ქართ. **კასრ-ი** ← **ყასრ-ი**, **კარს-ე**, **ყარს-ი** : ზან. **ყ/ცორში-ი** || **ყ/ცოში-ი** ← **ყორში-ი** : სვან. **ყოშ** || **ყოშ** ← ***ყარში**- შდრ. **ყარში**- (ტოპ.).

სვან. **ყუბლ-**აჲ ბზ., **ყუბლ-**ა ბქ., **ყუბლ-**აჲ ლშხ. „უფხო პურეულის ჯიში“.

ქართ. **ყვიბარ-ო** „ლომის კუფხალი, ბალახია (საბა)“, ზ. აჭარ. **ყვიბარ-ი** „ბატარა, ჩია ადამიანი, ბავშვი“ ← ეტ. „უმწიფარი“, იმერ., გურ. **ყუბარ-ი** „ბატარა“.

ზან. (მეგრ.) **ყუბერ-ი** „უმწიფარი, უნდილი (ყურძენზე იტყვიან)“.

საინტერესო სურათი ვლინდება მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით. მეგრულის ჩვენება ამოსავალია სხვა ქართველური ფუძეებისათვის — უ მ წ ი ფ ა რ ი → ბ ა ტ ა რ ა , ჩ ი ა , ბ ა ვ შ ვ ი ; სვან.

უფხო-ც უმწიფარიდან განვითარდა. ნეგატიური შინაარსი ყველგან ფიგურირებს. რ → ლ სვანურში ჩვეულებრივი პროცესია (იხ. § 16).

ს.-ქართვ. ***ყუბ-არ-** „უმწიფარი, უნდილი“ → ქართ. **ყვიბარ-ო** ← **ყუბარ-ო**, **ყუბარ-ი** : ზან. **ყუბერ-ი** ← ***ყუბორ-ი** : სვან. **ყუბლ-** (← ***ყუბარ-**).

სვან. **ყუნ-** || **ყურ-** || **ყურ-**, ა-**ყურ-**ე „წვეს“, ა-**ყუნ-**ე (ოთ-**ყუნინ**) ზს., ლნტ., ა-**ყუნ-**ე (ოთ-**ყუნინ**) ლშხ. „აწვენს“, ხ-ე-**ყუნ-**წლ (ლოხ-**ყურ-**დ-ა) ბზ., ხ-ე-**ყუნ-**წლ ბქ., ლნტ., ხ-ე-**ყუნ-**ალ (ლოხ-**ყურ-**დ-ა; ლენ-**ყუნინ-**ი) ლშხ. „უწვება“, ლა-**ყურ-**ა „საწოლი“.

ქართ. **ყოფ-/ყუფ-**, **ყოფ-ნ-**ის, და-**ყოფ-ნ-**ებ-ა, მ-**ყოფ-**არ- || მ-**ყუფ-**არ-.

ზან. (მეგრ.) **ყონ-**, ო-**ყონ-**უ „საბუღარი“, ქიდი-**ყონ-**ეს „დაიბუღეს (ქათმებმა)“, დი-ბ-**ყონ-**ათ „დავწვეთ“, ჭან. ო-**ყონ-**დ-ინ-უ „დაცდა, დაყოფნება, დო-მ-ი-**ყონ-**დ-ი „დამიცადე“.

ქართველურ ფუძეთა სემანტიკური ერთიანობა ეჭვს არ იწვევს. **წოლა/დაცდა/დაბუღება** სემანტემები ზანურ-სვანურში დაყოფნებისგან განვითარდა, რაც ბუნებრივად გვეჩვენება.

ჩვენთვის მთლად ნათელი არ არის სვანურში ძირად **ყუ-** გამოვყოთ, თუ **ყუნ-** → || **ყურ-**; თუ ამოსავლად საერთოქართველურში **ყოუნ-** ფუძეს მივიჩნევდით, მის შესატყვისად სვანურში **ყუნ-** → || **ყურ-** სავსებით კანონზომიერია. მაგრამ აუხსნელი დავგვრჩებოდა ნამყოს ნაკვთებში გავრცელებული **ყუ-** ძირიანი ფორმები: ლო-ხ-**ყუ** ბზ., ლო-ხ-**ყუ** ლშხ. „დაუწვა“, ასევე დაუდგენელია ოთ-**ყუნინ** „დააწვინა“ ფორმაში **ყუ-** ძირი და -**ინ** სუფიქსი, თუ **ყუნ-** → **ყუნინ-** ფონეტიკური პროცესი გვაქვს...

ს.-ქართვ. ***ყოუნ-** „დაყოფნება“ → ქართ. **ყოფ-ნ-**, მ-**ყოფ-**არ : ზან. **ყონ-** || **ყონ-** ← ***ყოფ-ნ-** : სვან. **ყუ-** || **ყურ-** || **ყუნ-**.

სვან. **ყუნზ-**, **ყუნზ-**ელ „ყურძენი“, ლე-**ყუნზ-**ელ-ა „ვენახი“.

ქართ. **ყურძ-**, **ყურძ-**ენ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ყურზ-**ენ-ი || **ყურძ-**ენ-ი „ყურძენი“.

ქართველურ ენებში საერთო ძირად **ყურძ-** გამოიყოფა. რ → ნ და ძ → ზ საკუთრივ სვანური პროცესებია. ქართულ-ზანური -**ენ** სუფიქსი სვანურში -**ელ-**ს შეიფარდებს; აქ -**ელ** შეიძლება სხვა მონაცემი იყოს, შდრ. სვან. ლ-**ენ-**ელ „ღვინო“, შიგ-**ელ** (იხ. აქვე).

საერთოქართველურ **ყურძ-** ძირის კანონზომიერი შესატყვისი ჩანს დალესტურ ენათა შემდეგი მონაცემები: დიდ. **კუდი**, ჰინუხ. **კვიდი**,

ჰუნზ. **კოდო**, ხვარშ. **კუდო**, ბეჟიტ. **კოდო..**, ხინალ. **კინაზ** „ყურძენი“.
 სათანადო დაღესტნურ ფუძეებთან შედარებით ირკვევა, რომ **დ** → **ძ** → **|| ზ**
 ერთნაირი ფონეტიკური გარდაქმნაა ხინალულურსა და ქართველურ ენებში;
 ე. ი. ხინ. **კინაზ** ← ***კინძა** ← ***კინდა**, ს.-ქართვ. ***ყურძ-** ← **წ.**-ქართვ.
 ***ყურდ-**; შდრ. ურარტული GİŠuldini „ვენახი“ (გ. მელიქიშვილი).
 ს.-ქართვ. ***ყურძ-** (← **წ.**-ქართვ. ***ყურდ-**) „ყურძენი“ → ქართ.
ყურძ-ენ-ი : ზან. **ცურძ-**ენ-ი ← **ყურძ-**ენ-ი : სვან. **ყუნზ-**ელ ← ***ყურძ-**ელ.

სვან. **ყუნტ-**, **ყუნტ-**აჲ ბზ., **ყუნტ-**აჲ ლშხ. „დახრილი“.
 ქართ. **კუნტ-**, მო-**კუნტ-**ავ-ს, მო-**კუნტ-**ულ-ი, და-**კუნტ-**ულ-ი.
 ზან. —.

სემანტიკური იგივეობა დახრა ~ დაკუნტვა ხელშესახებია
 ქართველურ ენათა ამ მასალაში.

ანლაუტური მიმართება ქართ. **კ** : სვან. **ყ** აიხსნება როგორც **ყ** → **კ**
 გადაბგერება ქართულში, შდრ. ქართ. რეკ- „გარეკვა“ : ზან. **რაც-** ←
რაც- : სვან. რეყ-, ქართ. კალ- „კვლა“ : ზან. **ყვილ-** ← **ყულ-**... ე. ი.
 ქართ. **კუნტ-** ← **ყუნტ-**.

საძებნია **ყუნტ-** ძირის შემცველი ზმნური ფორმები სვანურში.

ს.-ქართვ. ***ყუნტ-** „მოკუნტვა, დახრა“ → ქართ. **კუნტ-** ← **ყუნტ-** :
 სვან. **ყუნტ-**.

ქართ. **ყურს-**, და-**ყურს-**ულ-ი (ქეგლ-ი), ქართლ., ფშ. და-**ყურს-**ვ-ა
 „დადუმება, განაბვა“.

ზან. **ცურშ-**, **ცურშ-**ინ-ი „დაძინება, განაბვა“, დო-**ცურშ-**ინ-ელ-ი =
 და-**ყურს-**ულ-ი, ქიდრ-**ცურშ-**ეს „ქათმები მიიყუჩნენ“.
 სვან. —.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მეგრ. **ცურშ-** დაკავშირებულია ქარ-
 თულ **ყურ-**, **ყურ-**ება ზმნურ ძირთან (ი. ყიფშიძე), რაც არ არის მართე-
 ბული. მეგრული **ცურშ-** ზუსტი ეკვივალენტია ქართ. **ყურს-**ისა.

ს.-ქართვ. ***ყურს-** „განაბვა, დადუმება“ → ქართ. **ყურს-** : ზან.
ცურშ- ← ***ყურშ-**.

სვან. **ყუყუ** || **ყუიყუ** ზს., **ყუყუ** ლშხ., **ყუიყუ** ლნტ. „ჩიყვი“.
 ქართ. (ქიზიყ.) **ყიყვი** „ჩიყვი“, ფშ. **ყიყვი** „ჩინჩახვი“.
 ზან. —.

სვანური ვარიანტებიდან მეტ სიძველეს **ყუიყუ** ამჟღავნებს და ასი-მილაციით არის მიღებული ***ყიყუ** არქეტიპიდან (შდრ. ქართ. **ყიყვი**) — **ყიყუ** → **ყუიყუ** → || **ყუყუ**.

ს.-ქართვ. ***ყიყუ**- „ჩიყვი“ → ქართ. **ყიყვი** : სვან. **ყუყუ** || ← **ყუიყუ** (←***ყიყუ**).

სვან. **ყუაბ-** || **ყუბ-**, **ყუაბ** || **ყუაბ** „გუნდა“ ი-**ყუბ**-ი-ხ (ც-ხტ-**ყუაბ-** ან-ხ) „იკრიბებიან“, მუ-**ყუბ**-ე ბზ., ლშხ., მუ-**ყუბ**-ე ბქ., ლნტ. „შემგროვე-ბელი, თავის მომყრელი“.

ქართ. (ქიზიყ.) **ყობი** „თევზის თავსაყარი ადგილი, სადაც იკრიბებიან“.

ზან. —.

თ ა ვ შ ე ყ რ ი ს, შ ე გ რ ო ვ ე ბ ი ს სემანტიკა ძირითადია ქართველურ ფუძეებში. ფორმალურად სვანური უფრო ძველ სახეობას გვიჩვენებს.

ს.-ქართვ. ***ყუაბ-** „გროვება, შეკრება“ → ქართ. **ყობი** ← (←***ყუაბი**) : სვან. **ყუაბ-** || **ყუბ-** → || **ყუბ-** || **ყუბ-**.

სვან. «**ყუამ-**», მუ-რ-**ყუამ** ზს., ლნტ., მჟ-რ-**ყუამ** ლშხ. „კოშკი“.

ქართ. **ყერ-ო** „ძელი აღმართებით ზღუდვად მოვლებული (საბა)“.

ზან. «**ყაჯ-**», ო-**ყაჟ-ო** „განჯინა, თახჩა“.

ქართული **ყერ-ო** : სვან. მუ-რ-**ყუამ** ფუძეთა სტრუქტურული მიმართებაზე მსჯელობისას უპრიანია პარალელად მოვიხმოთ სხვა ანალოგიური შემთხვევა, შდრ. ქართ. **ფერ-ო** : სვან. მუ-**ფარ-ჟ** || მგ-**ფარ-ჟ**. ეს უკანასკნელი ცხადად მიუთითებს იმაზე, რომ „კოშკის“ აღმნიშვნელი სვანური სიტყვა თავდაპირველად *მუ-**ყარ-ჟ** სახეობისა იყო, საიდანაც მოგვიანებით **რ** → **მ** (იხ. აქვე, § 18. **რ** → **მ**) გადასვლით ჯერ *მუ-**ყამ-ჟ** მივიღეთ, ხოლო შემდგომ **ჟ**-ს ფუძეში გადასმითა და **რ**-ს განვითარებით — თანამედროვე მუ-რ-**ყუამ**.

ქართული **ყერ-** ძირის ზანური შესატყვისი (***ყაჯ-**) უნდა ჩანდეს ზემოთხსენებულ ო-**ყაჟ-ო** სიტყვაში (ე : ა, რ : ჯ).

ს.-ქართვ. ***ყერ-** „ყერო; კოშკი; წალო“ → ქართ. **ყერ-ო** : ზან. **ყაჯი**, ო-**ყაჯ-ო** : სვან. მუ-რ-**ყუამ** || მუ-რ-**ყუამ** ←*მუ-**ყამ-ჟ** ←*მუ-**ყერ-ჟ**.

სვან. **ყუაბგ-** || **ყუბგ-** || **ყუაბგ-**, მუ-**ყუბგ**-ი ბზ., ლშხ., მუ-**ყუაბგ**-ი „დაუპატიჟებელი სტუმარი“.

ქართ. **ყვას-**, მო-**ყვას**-ი.

ზან. —.

სვანურისთვისაც ახლოა მოყვარის, ახლობლის გაგება. კერძოდ, მოყვარემ შეითავსა დაუბატიჟებელი სტუმრის სემანტიკა, რადგანაც, როგორც წესი, შინაურებს სპეციალურად არ ჰბატიჟობენ.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ბგერათშესატყვისობა ქართ. **ს** : სვან. **სგ/სკ** (იხ. § 25).

ს.-ქართვ. ***ყუას-**, ***მო-ყუას-** → ქართ. **ყვას-**, **მო-ყვას-** : სვან. **მუ-ყუასგ-** || **მუ-ყუასკ-** ← ***მუ-ყუასქ-**.

სვან. **ყუასგ** ზს., **ყუასკ** ლშხ. „ყინტორა“.

ქართ. **ყოში** || **კოში** „აყირო“, აჭარ. „მწარე გოგრა, კვახი“, გურ. **კოში**-ია/ე „უკანო პატარა გოგრა“.

ზან. —.

ერთი შეხედვით უჩვეულოდ გვეჩვენება, აუსლაუტური შესატყვისობა — ქართ. **შ** : სვან. **სგ**. ამგვარ შეფარდებას მოველოდით **ჟ**-ს წინა პოზიციის (თ. გამყრელიძე). სვანურში ისტორიულად აუსლაუტური **ჟ**-ს პოზიციურებაზე მიუთითებს **ე** → **ჲ** → || **ა** გადასვლაც სიტყვის შიგნით. სავარაუდოა აუსლაუტში **ჟ**-ს გაჩენა **ყუ** ლაბიალურ კომბლექსთან ასიმილაციით. ამგვარად, თავდაპირველად უნდა გვექონოდა ***ყოშქ** → ***ყუეშქ**, აქედან ასიმილაციით ***ყუეშქ-ჟ** → **ყუასგ** → || **ყუასკ**.

ს.-ქართვ. ***ყოში** „აყირო; ყინტორა“ → ქართ. **ყოში** → || **კოში** : სვან. **ყუასგ** || **ყუასკ** ← ***ყუეშქ-ჟ** ← ***ყუეშქ**.

სვან. **ყუეფ-** || **ყუფ-**, მე-**ყუფ-** ზს., ლშხ., მე-**ყუეფ-** ლნტ. „გახუნებულნი“.

ქართ. **ყაფ-**, და-**ყაფ-**ებ-ა „დაძველება, დაობება (პურისა); დალობა ხილისა (ქსნის ხეობა)“, და-**ყაფ-**ულ-ი „დაძველებული“.

ზან. (ჭან.) **ყვაფ-**, მე-**ყვაფ-**ერ-ი „მაწონი“.

ქართული **ყაფ-** ფორმალურად ახლოს დგას ს.-ქართვ. არქეტიპთან.

სვან. **ყუეფ-** → **ყუფ-** ძველი ***ყოფ-** სახეობის გაგრძელებას წარმოადგენს. **ო** განმოვანება სვანურში ა-სგან განვითარდა **ფ**-სთან მეზობლობით — **ყაფ-** → **ყოფ-** → || **ყუეფ-**. ჭანური **ვა**-ც ქართული **ა**-ს შესატყვისი **ო**-ს ბგერინაცვალაია (შდრ. **ო-ხომ-ალ-ა** || **ო-ხვამ-ე**) — ***ყოფ-** → **ყვაფ-**.

მნიშვნელობის მხრივ **გახუნება**, **დალობა**, **დამყავება** (მაწონი) ერთი რიგის სემანტიკებია და საფუძვლად დაძველებას ჰგულისხმობენ.

ს.-ქართვ. ***ყაფ-** „დაძველება, გახუნება, დალობა“ → ქართ. **ყაფ-** : ზან. **ყვაფ-** (← ***ყოფ-**), მე-**ყვაფ-**ერ-ი : სვან. **ყუეფ-** || **ყუფ-** (← ***ყოფ-**).

ს.-ქართვ. ***ყაფ**-ს შეესატყვისება: აფხაზ. ა-**მაყა** „ხნიერი“, ნახ. **ყან**-ოლ „სიბერე, სიძველე“, ინგ. **ყან**-ჰ „ძველი“, ჩაჩნ. **ყდენ-ა** || **ყან-ა** „ძველი“... თაბ. **ყაბი** || **ყავი** „id“.

სვან. **ყუიუ** ზს., ქს. „შესაწირავი ცხოველი, ზვარაკი“.

ქართ. **ყვინიზ-ი**, **ყვნიზ-ი** „ფრინველთ პოხილობა (საბა)“, გა-**ყვნიზ**-ებ-ა „გასუქება (ფრინველთა)“.

ზან. —.

ქართული ფუძე მეტათეზირებული სახეობაა ისტორიული ***ყვზ-ინ**-არქეტიპისა, შდრ. **კუნეს-** || **კვნეს-** ← ***კუს-ენ-** (ჰ. ფოგტი). აღდგენილი ***ყვზ-(ინ-)** ფორმის ზუსტი შესატყვისია სვანური **ყუიუ**¹.

ანსნას ითხოვს სიტყვათა სემანტიკური მხარე. ძველი ვითარება ქართულს დაუცავს, სადაც პოხილობა = სიმსუქნე ძირითადია. ე. ი. სვანური ზვარაკი სემანტიკისთვის ამოსავალია ნასუქის გაგება. შესაწირავ საქონელს თავიდანვე სპეციალურად ასუქებდნენ, ამიტომაც **ნასუქი** = **ზვარაკი** (შდრ. მეგრ. **ჩიხ**-უ-ა → **ჩიხ**-უ „სააღდგომო ბურვაკი“); საბასთან ზუარაკი განიმარტება როგორც ნასუქარი, რაც არ არის შემთხვევითი ფაქტი.

ს.-ქართვ. ***ყუიზ-(ინ-)** „სიმსუქნე; გასუქება“ → ქართ. **ყვნიზ-**, **ყვნიზ-ი** ← ***ყვზ-ინ-ი** : სვან. **ყუიუ**.

სვან. **ყუიჩ-** || **ყუჩ-**, ი-**ყუჩ-**ე ზს., ქს. (აღ-**ყუიჩ**, აღ-**ყუიჩ-**ე ზს.) „ტეხს“, ხ-**ყუჩ-**ე ზს., ლნტ., ხ-ა-**ყუჩ-**ე ლშხ. „ატეხს“.

ქართ. (ინგილ.) **ყეჩ-**, გა-**ყეჩ-**ვ-ა „გატეხა“.

ზან. —.

გაუგებარია უ სეგმენტის (**ყუიჩ-**) წარმომავლობა. სვანურში ისტორიულად **ყუეჩ-** || **ყუიჩ-** აბლაუტი უნდა გვქონოდა.

ს.-ქართვ. ***ყეჩ-** „ტეხა“ → ქართ. **ყეჩ-** : სვან. **ყუეჩ-/ყუიჩ-** (← ***ყეჩ-/ყიჩ-**).

სვან. **ყულ-აფ** ზს. „ატყავება, აყვლეფა“, **ყულ-აფ-დ** ლიგნე ბქ. „გადაბუგვა“, **ყულ-აფ** ლშხ. „დამტვრევა, დამსხვრება“.

ქართ. **ყვლ-ეფ-/ყვლ-იფ-**, **ყვლ-ეფ-ს**, **ყვლ-იფ-ა**, სა-**ყვლ-ეფ-**ი „ყვილ“, **ყულ-იფ-**ი „ძვალი (მხრის)“.

¹ ეს დაკავშირება გამოცხადდა სვანური **ყუიუ** ლექსემის რამენაირ კავშირს თურქულ ენათა **ყუზ** „კრავი“ სიტყვასთან.

ზან. (მეგრ.) **ცვილ-ე** „ძვალი“, ჭან. **ყვილ-ი** „ძვალი“, **ყვილ-ონ-ი** „ძვლიანი“.

სვანურ-ქართულში ბუნებრივია გაყვლეფის შინაარსი, რომელსაც **ყვილ-** „ძვალი“ ძირი უდევს საფუძვლად. გაყვლეფის მნიშვნელობა თან სდევს ძვლისგან ნაწარმოებ გო-ძვალ-უ ზმნას მეგრულში — **ძვალ-ი** → მეგრ. გო-ძვალ-უ „გაყვლიფა, ძვალტყავად აქცია“ (ქ. ლომთათიძე).

სვან. **ყულ-წფ** → || **ყუღლ-წფ** || **ყუღლ-აფ** ნაზმნარი სახელია; გამოყოფილი **-წფ** || **-აფ** ქართული **-ეფ/-იფ** სუფიქსის შესატყვისია. ეს შეპირისპირება აჩვენებს, რომ **-ებ** || **-ეფ** ტიპის სუფიქსები უძველეს წარსულში სვანურშიც ბუნებრივი იყო. დღეს მათ მხოლოდ რელიქტის სახით ვადასტურებთ (იხ. აქვე, § 39-40).

ს.-ქართვ. ***ყუილ-** „ძვალი“, **ყუღლ-ეფ/ყუღლ-იფ-** „გაყვლეფა“ → ქართ. **ყულ-იფ-ი** (←***ყუილ-იფ-ი**) : ზან. **ცვილ-ე** || **ყვილ-ი** : სვან. **ყუღლ-აფ** || **ყუღლ-წფ** || ← **ყულ-წფ** (←***ყუილ-ეფ-ა**).

ცნობილია ს.-ქართვ. **ყუილ-**ის იბერიულ-კავკასიური შესატყვისები: ხუნძ. **რატაა**, ახვან. **რატაი**, კარ. **რატაე**, ტინდ. **რატაი**, ანდ. **როტაი**, ბეჟ. **ლ'ორა**, ჰუნზ. **ლ'ორა**, დარგ. **ლიგა**, ლაკ. **ლიქა...** (ტ. გუდავა).

სვან. **ყუღლ-** || **ყუღელ-/ყუღილ-**, ხ-წ-**ყუღლ-ე** (ა-ხ-**ყუღილ**) ზს., ლნტ. ხ-ა-**ყუღლ-ე** (ა-ხ-**ყუღილ**) ლშზ. „აშორებს, აცლის (ჭუჭყს)“, ხ-ე-**ყუღლ-ენ-ი** ზს., ლშზ., ხ-ე-**ყუღელ-ენ-ი** ლნტ. „სცილდება, შორდება“, ლი-**ყუღელ** „დაშორება, მოცილება“.

ძვ. ქართ. **ყუენ-**, და-**ყუენ-ვ-ა** || და-**ყუენ-ა** „თმის მოშორება, თმის მოცილება, პარსვა“.

ზან. —

ქართული **ყუენ-** ძირისთვის ამოსავლად მოცილების (თმის) მნიშვნელობას მიიჩნევენ (ბ. გიგინეიშვილი), რასაც სვანურის ჩვენებაც ზურგს უმაგრებს (შდრ. ხ-ა-**ყუღლ-ე** „აცლის ჭუჭყს“). პარსვის გაგება გვიანდელია — მოშორება, მოცილება → პარსვა.

ფორმალური ანალიზი ძირად **ყუ-**ს გამოგვაყოფინებს **-ელ**, **-ენ** შესაბამისად საკუთრივ სვანური და ქართული ზმნური სუფიქსებია.

სვანური ფორმა აბლაუტურია **ყუ-ელ-/ყუ-ილ-**, ქართულში **ყუ-ინ-** არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***ყუ-ენ-** „მოცილება, მოშორება; პარსვა“ → ქართ. **ყვ-ენ-** || **ყუ-ენ-** : სვან. **ყუ-ელ-/ყუ-ილ-** (შდრ. ხუნძ. **კაჟან-**, ლოდ. **კაჟან-**, ბაგვ. **კაჟან-დ-** „პარსვა“...).

სვან. **ყუფ** || **ყუფეფ**/**ყუფიფ**-, ხ-ჰ-**ყუფ**-ე (ა-ხ-**ყუფიფ**) ზს., ლნტ. ხ-ა-**ყუფ**-ე (ა-ხ-**ყუფიფ**) ლშხ. „აძრობს, გამოყოფს“; ხ-ე-**ყუფ**-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-**ყუფ**-ენ-ი ლნტ. „სძვრება“ (კანი, კული...).

ქართ. ***ყუ-ეფ**-, **ყოფ**- „გამოყოფა“, გა-მო-ი-**ყოფ**-ა, **ყავ**-, გა-**ყავ**-ი.

ზან. (მეგრ.) **ყვ**-, გო-**ყვ**-ი „გა-ყავ“.

მნიშვნელობის მიხედვით ქართველური ენებისთვის ძირითადია ერთი ნაწილისაგან სხვა ნაწილის გამოყოფის, მოძრომის შინაარსი.

სვანურში ფუძე აბლაუტურია **ყუ-ეფ**/**ყუ-იფ**, გამოყოფილი **-ეფ**/**-იფ** ქართული **-ეფ**-ის შესატყვისია, რომელიც ძირს შეეზარდა (შდრ. ქართ.

ყავ || **ყვ**-**+**-**ეფ** → **ყუ-ეფ**/**ყოფ**-.

ს.-ქართვ. ***ყაუ**-/***ყუ**-(**+**-**ეფ**) „გამოყოფა, გაყოფა“ → ქართ. **ყავ** ||

ყვ-, **ყოფ**- (←***ყუ-ეფ**) : ზან. **ყვ**- : სვან. **ყუ-ეფ**/**ყუ-იფ**-.

სვან. **ყუ-ილ** ზს., ლშხ., ლნტ. „ცალი“.

ქართ. **ყვე**-არ-ი „წყვილი“.

ზან. (მეგრ.) **ღალ**-, მა-**ღალ**-ე „წყვილის ცალი (წყვილიდან ერთერთი)“; „ამხანაგი“.

ამ შეპირისპირებაში ძირად **ყვე**/**ყუ**-**ღ** (← **ღუ**-) გამოიყოფა ქართველური ენების მიხედვით, რომელიც ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ს.-ქართვ. ***ყაუ**-/***ყუ**- (**ყუ-ეფ**/**ყოფ**-) და **ყუ**- (**ყუ-ენ**-, **ყუ-ელ**-) ძირებს (იხ. წინა ორი შეპირისპირება).

სვანური **ყუ-ილ**- სახელი მომდინარეობს **ყუ-ელ**/**ყუ-ილ** ზმნური ფორმებიდან: **ყუ-ელ**- → **ყუ-ილ**- → **ყუილ**- ე. ი. „ცალი“ ← „გამონაყოფი, დანაყოფი“. „გამონაყოფის“ მნიშვნელობიდან განვითარდა მეგრული მა-**ღალ**-ე-ც; **ღალ**- ფუძე მიუთითებს, რომ სვანური **ყუ-ელ**- ტიპის ***ღუ-ალ**- → **ღალ**- ზანურშიც გვქონია ისტორიულად.

ყვე-არ-ში -არ სუფიქსია (შდრ. **ჯავ**-არ-ი, **ყავ**-არ-ი, **წყ**-არ-(ო)...),

სემანტიკურად იგი **გაყოფილიდან** (→ **წყვილი**) წარმოდგა. ქართულში **ყავ**/**ყვე**- მიმართებისთვის შდრ. ქართ. **ცავ**/**ცევ**- „ცვა“ (ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. ***ყაუ**-/***ყეუ**- „გაყოფა“ → ქართ. **ყვე**-არ-ი : ზან. **ღალ**-

მა-ღალ-ე (←***მა-ღუ-ალ**-ე) : სვან. **ყუ-ილ**- ← **ყუ-ილ**/**ყუ-ელ**-.

ს.-ქართვ. ***ყ-აუ**- უკავშირდება ნახ. **ღე-ყ-არ** „გაყოფა, ჭრა“; ხუნძ.

ყ-ოტ-, ანდ. ბუ-ყ-, ბოთლ. **ბუ-ყ**-, კარ. **ბო-ყ**-, ახვან. ბუ-ყ-ორ- „ჭრა“... ფუძეებს (შდრ. ბოთლ. მი-ყ-ო „გაყო, დაანაწილა“).

სვან. **ყუირ**-ჰ ბზ., **ყუირ**-ჰ ბქ., ლნტ. „ცალთვალა“.

ქართ. **ბრყვილ-ი** || **ბრყულ-ი** „უსინათლო“, **ბრყვილ-**, და-**ბრყვილ-**ებ-ა „თვალთ სინათლის დაკლება“.

ზან. (მეგრ.) **ცვირ-ე** → || **ცვერ-ე** „ბრმა“, ჭან **ყვირ-ერ-ი** „მიუმხდარი, ჭკუანაკლები“.

თავკიდური **ბრყუ-** რთული ოთხწევროვანი თანხმოვანთკომპლექსი სვანურსა და ზანურში გამარტივებულია, რაც ამ ენებისთვის ბუნებრივია (შდრ. სვან. **ცხა** ←***ბრცხა** : **ფრცხილ-ი**, მეგრ. **წკინ-** : **ბრწყინ-**...). აქვე შეიმჩნევა **ლ** → **რ** პროცესი (იხ. § 6. **ლ** → **რ**).

სემანტიკურად საინტერესოა **ბ რ მ ა** → **ც ა ლ თ ვ ა ლ ა** სვანურში. ქართულში ვარაუდობენ **ბრყვილ-ი** → **ბრიყვი-ი** (ა. არაბული), რაც სავსებით ბუნებრივია. ამასვე ეხმიანება გურ. **ყვი-ერ-ი** „მიუმხდარი, ჭკუანაკლები“, რომელიც ჩვენ წარმოშობით ჭანური დიალექტური სახეობა გვგონია ს.-ქართვ. ***ბრყუილ-** ზმნური ფორმისა — ჭან. **ყვირ-** „დაბრმავება“ → **ყვირ-ერ-ი** „დაბრმავებული“ → **ყვი(რ)-ერ-ი** „ბრმა, მიუმხდარი, ჭკუანაკლები“.

სომხური **კუიირ** → || **კურ** „ბრმა“ ზანურიდან უნდა იყოს შეთვისებული.

ს.-ქართვ. ***ბრყუილ-** „უსინათლო, დაბრმავება“ → ქართ. **ბრყვილ-**, **ბრყვილ-ი** → || **ბრიყვი-ი** : ზან. **ცვირ-ე** || **ცვერ-ე**, **ყვირ-ერ-ი** : სვან. **ყუიირ-ჲ** || **ყუიირ-ჲ**.

ს.-ქართვ. **ბრყუილ-** არქეტაპის შესატყვისები დასტურდება დაღესტნურ ენათა ლეზგიურ ქვეჯგუფში: ლეზგ. **ბჷრყუ**, თაბ. **ბჷრყუ**, რუთ. **ბგრყიდ**, წახ. **ბირყინა** „ბრმა“...

სვან. **ყუიირყ-უ** || **ყუირყ-უ** ზს. „მარყუჟი“.

ქართ. **ყორყ-ი** "ГОРЛО".

ზან. (მეგრ.) **ყურყ-ი**, **ყურყ-ელ-ი** || **ყურყ-ელ-ი** || **ყორყ-ელ-ი** „ყორყი, ყელი, ხორხი“.

სვანურში გამოყოფილი აუსლაუტური **-უ** (← **-ო**) დერივაციული სუფიქსია (ქართ. **-ო** : ზან. **-ო** → || **-უ**-ს შესატყვისი, იხ. აქვე), ხოლო **ყუიირყ** || **ყუირყ-** იგივე ძირია, რაც ქართული **ყორყ-**. **მ ა რ ყ უ ჟ ი ს** გაგება მეორეულია; **ს ა ყ ე ლ ო ს** (ყორყის, ყელის) მნიშვნელობიდან განვითარდა.

ს.-ქართვ. ***ყორყ-** „ყორყი, ყელი, ხორხი“ → ქართ. **ყორყ-ი** : ზან. **ყურყ-ი**, **ყურყ-ელ-ი** || **ყორყ-ელ-ი** : სვან. **ყუიირყ-უ** || **ყუირყ-უ** ←***ყურყ-ო**.

ს.-ქართვ. **ყორყ-**ის გენეტური შესატყვისებია: ხუნძ. მუ-**ყულუყ**, კარ. **ყუანყუა**, ტინდ. **ყუანყუა**, ჭამ. **ყუანყუა** || **ყუნყა**, ბაგვ. **ყუნყა**,

ბოთლ. **ყუანყუა**-ტირ, ღოდ. **ყუანყუა**-ტილ, ანდ. **ყუანყუა**, დარგ. **ყოყა-რი**, ლაკ. **ყაყარი**, არჩიბ. მუ-ყლაყ, თაბ. **ყარყარ**, აღულ. **ყურყ**, წახ. **ყორხ**-ამ, უდ. **ყოკ** „ხახა“...

უ

სვან. **უამ** ზს., ლნტ., **უამ** ლმზ. „თავთავიანი პურეული“; „ლომის შეჭამანდი“.

ქართ. **სომ-ინ-ი** „დიდი პური (საბა)“.

ზან. —.

ქართველურ სიტყვებს შორის სემანტიკური სიახლოვე ადვილი დასა-ნახია. ყურადღებას იქცევს ფუძის განმოვანებაში სხვაობა — ქართ. **სომ** : სვან. **უამ** || **უამ**. სავარაუდოა ფონეტიკური პროცესები სვანურში, კერძოდ, **ვ** || **ა** შედეგია უმლაუტიანი **რ**-ს დაშლისა, შდრ. სვან. ***უომ** → ||

***შემე** → ***შემეჟ** → || ***შამეჟ** → || ***შამ-ჟ** → **შამ** || **შამ** (მსგავსი ვითარებაა **თოკ**-ის შემთხვევაშიც — სვან. **თოკ** || **თჟეკ** → **თეკჟ** → **თჟკჟ** → **თჟკჟ** მ. ქალღანი) **-მეჟ**- თანმიმდევრობის გამარტივება პოზიციურია, რადგანაც **ბ ფ პ მ + ჟ** თანმიმდევრობები აკრძალულია ქართველურ ენებში.

-ინ სუფიქსი საკუთრივ ქართული მონაცემი ჩანს (**ყვ-ინ-ი**, **ძვ-ინ-ი**, იხ. აქვე).

ს.ქართვ. ***სომ-** „პურის შეჭამანი“ → ქართ. **სომ-ინ-ი** : სვან. **შამ** || **შამ** ← ***შემეჟ** ← ***შემე**.

სვან. **შარ** ბზ., **შარ** ბქ. „ფართო ზოლი (რამე ფერის ფონზე მორუხო ზოლი)“.

ქართ. **სერ-ი**, და-**სერ-ვ-ა**, და-**სერ-ილ-ი**, ქსნის ხეობ. **სრ-ე** (← **სერ-ე**) „გრძელი ზოლი, რომელსაც თიხის ჭურჭელს გარს ავლებენ“, ფშ. **სრ-ელ-ა** „გარდიგარდმო ზოლი“.

ზან. —

ფუძის განმოვანება სვანურში მეორეულია, **შარ-** || **შარ-**, ცხადია ისტორიული **შერ-**ისგან მომდინარეობს, რომელსაც აუსლაუტში **-ჟ** ან **-ა** სუფიქსი ერთვოდა ქართ. **-ე(სრ-ე)** || **-ელ-**(სრ-ელ-ა)-ის შესატყვისი. როგორც ცნობილია, **ე**-ს მომდევნო **ჟ/ა**-ს შეუძლია **ე** → **ჲ** || **ა** უკანა მიმართულების უმლაუტის გამოწვევა (მ. ქალღანი).

ს.ქართვ. ***სერ-** „დასერვა; ფართო გრძელი ზოლი (სერი)“ → ქართ. **სერ-**, **სერ-ი**, **სრ-ე**, **სრ-ელ-ა** : სვან. **შარ-** || **შარ-** ← ***შერ-V**.

სვან. **შარ-** || **შერ-** || **შერ-**, ა-**შარ-ე** ბზ., ა-**შერ-ე** ბზ., ლშხ., ა-**შერ-ე** ბქ., ლნტ. „ლესავს“, ლი-**შარ-ე** ბზ., ლი-**შერ-ე** ბზ., ლშხ., ლი-**შერ-ე** ბქ., ლნტ. „გალესვა“, ლა-**შერ-**(ა) ბზ., ლშხ., ლა-**შერ-ა** ბქ., ლა-**შერ** ლნტ., „სალესი“.

ქართ. **სარ-/სრ-**, მო-ვ-**სარ**, **სრ-ვ-ა**, მო-**სრ-ულ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **შერ-** → || **შირ-**, **შირ-ჟ-ა** „სრვა“; „ცვეთა“, აკო-**შირ-ჟ** „ამოხოცა“, **შერ-ილ-ი** „გაცვეთილი“, ჭან. ფ-**შირ-ა**ფ „ცვეთ“, ო-**შირ-ჟ** „ცვეთა“.

სვანური ფორმებიდან უძველესი ვითარება ბალსემოურ დიალექტშია შემონახული. უმლაუტიანი გრძელი **ჲ** უშუალო გაგრძელებაა საერთოქართველური **ა** ხმოვნისა: ს.ქართვ. **ა** → სვან **ჲ** → **ჲ** → || **ჲ** || **ე**. ზა-

ნური გ/ი ს.-ქართვ. ა-ს შესატყვისი ო-ს რეფლექსებია — ო → გ → || ი (გ. როგავა).

არანაკლებ საყურადღებოა მნიშვნელობის განვითარება სვანურში, სადაც „გალესვა“ სემანტიკის საფუძვლად „ც ვ ე თ ა“ დაედო : ს რ ვ ა → ს რ ვ ა / ც ვ ე თ ა (ზან.) → ლ ე ს ვ ა (სვან.).

ს.-ქართვ. *სარ- „სრვა, ხოცვა“ → ქართ. სარ- || სრ- : ზან. შირ- || ← შერ- ← *შორ- : სვან. შერ- || შერ- || შწრ- ← *შარ-.

სვან. შარდ- || შარდ-, ა-შარდ-ე ბზ., ლშზ., ა-შარდ-ე ბქ., ლნტ. „ამშვიდებს, აწყნარებს“, „ასუსტებს“, ლი-შარდ-ე ბზ., ლშზ., ლი-შარდ-ე ბქ., ლნტ. „დამშვიდება“, შარდ-ა ბზ., შარდ-ა ბქ. „ის ვინც ადვილად წყნარდება“, შარდ-ი ზს., ლშზ., შარდ-ი ლნტ. „რბილი, სუსტი“.

ქართ. სავათ-, გა-სავათ-ებ-ა „დალლა“, მი-სავათ-ებ-ულ-ი „დალლი-ლი, დასუსტებული“.

ზან. —

სემანტიკური სიახლოვე გარკვეულ ნიუანსებში იგივეობრივი ხდება, შდრ. სვან. შარდ-ი „სუსტი“ და ქართ. მი-სავათ-ებ-ულ-ი „უღონო“.

სვანურში მეორე მარცვლისეული ა ჩავარდნილია, რამაც მაკომპენ-სირებელი სიგრძის სახით კვალი დაამჩნია პირველ ა-ს, — CVCVC → CVC̄C. ქართული სავათ-ის კანონზომიერ შესატყვისად სვანურში *შაჟდ- გარდამავალმა ალომორფმა ვერ გაძლო, რადგანაც ამოქმედდა ჟდ → რდ პროცესი დენტალური თანხმოვნების წინ, შდრ. სვან. სერდე ← ქართ. სევედა; ასევე *შაჟდ- → შარდ-.

გასარკვევია, თუ რა მიმართებაშია გარეული ფრინველის სახელწოდება სავათ-ი ზმნურ სავათ- ფუძესთან.

ს.-ქართვ. *საჟად¹ „დამშვიდება; დალლა, დასუსტება“ → ქართ. სავად- : სვან. შარდ- || შარდ- ← *შაჟდ- ← *შაჟად-.

სვან. შგებ- || შგბ-, ხ-ა-შგბ-ე ზს., ხ-ა-შგბ-ე ლშზ., ხ-ა-შგბ-ე ლნტ. „აძრობს, აჩენს“, ხ-ე-შგბ-ენ-ი ზს., ლშზ., ხ-ე-შგბ-ენ-ი ლნტ. „სძვრება; ჩნდება“.

ქართ. შევ-, ვ-შევ-, შვებ-ა, გა-შვებ-ა, სი-შჟელ-ი → || ში-შჟელ-ი, „შვებ-ელ“¹.

¹ ს.-ქართვ. *საჟად- ეტიმოლოგიურად უკავშირდება სხვა „დალლის“ აღმნიშვნელ ს.-ქართვ. *ხ-ეჟ ძირს — ქართ. სევ- : ზან. შულად : სვან. შერ-; იხ. აქვე.

ზან. **შქვ-** || **შკვ-** „შვება“, ო-**შქვ-**ან-ს „ცხენი კვიცს აჩენს“, ვა-შა-**შქვ-**ან-ს „არ შობს/აჩენს (ცხენი)“, ქულა-**შქ-**უ „ცხენმა კვიცი გააჩინა“, ღო-უ-**შქვ-**ი = და-უ-**შვ-**ი...

საინტერესოა მეგრულის ჩვენება, სადაც დასტურდება ქართულიდან ნასესხები **შვებ-ელ-უ-**ა „ძრობა“, **შვებ-ელ-ან-**ს „ტყავს აძრობს“, გო-**შვებ-ელ-უ** „ტყავი გააძრო“, **შვებ-ია** „მძრობი(ა)“ (შდრ. სვან. **შგებ-** || **შკებ-** „გაძრობა, გატყავება“). საკუთრივ ქართულში **შვებ-** ფუძე ამ მნიშვნელობით ვერ გამოვავლინეთ (შდრ. სი-**შჷ-ელ-**ი || ში-**შჷ-ელ-**ი, გა-**შიშვლ-**ება).

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს შესატყვისობა ქართ. **ვ** : სვან. **ბ**, რაც დაემატება ცნობილ ქართ. **წოვ-** : სვან. **წობ-** მეპირისპირებას (იხ. აქვე, § 19).

ქართველური ფუძეებისთვის დამახასიათებელია გაჩენის, გა-**შვებ**ის, ძრობა-ატყავების სემანტიკა, შდრ. ქართ. **შოვნ-**, ი-**შოვ-**ის „გააჩენს“.

ს.-ქართვ. ***შეჷ-** „გაჩენა/გაშვება; აძრობა/ატყავება“ → ქართ. **შევ-**, **შვებ-**, სი-**შჷ-ელ-** || ში-**შჷ-ელ-** : ზან. **შქვ-** → || **შკვ-** : სვან. **შგებ-** || **შკებ-** ←***შქეჷ-**.

სვან. **შგერ-**, **შგერ-ობ-** ბქ., ლშხ., **შკერ-ობ-**; ლნტ. „ფუტკრის ყრა“, ი-**რშგ-ინ-**ე (← ი-**შგრ-ინ-**ე) ბზ., ი-**შრ-ინ** (ან-**შგერ**) ბქ., ლშხ., ი-**შკერ-**ე „იყრის ფუტკარი, მრავლდება“, ნა-**შგერ-**ჷ ბქ., ნა-**შგერ** ლშხ., ნა-**შკარ** ლნტ. „ფუტკრის ნაყარი“.

ქართ. **სკა** „ფუტკრის სახლი“; **სკა-**მ იყარა.

ზან. (მეგრ.) **სქა** „ფსქა (მრ. **სკალ-ეფ-**ი) „ფუტკარი, ო-**სქალ-**ე „სა-ფუტკრე“, **სქა-ქ** ირთუ „სკამ იყარა“, ჭან. მ-**სქა** || მ-**ცქა** „ფუტკარი, სკა“.

სვანური **შგერ-** || **შკერ-** მიიჩნევა საერთოქართველური **სქ-ალ** ძირის კანონზომიერ შესატყვისად — ს.-ქართვ. **სქ-** → ***შქ-** → **შგ-/შკ-**. სვანურში **სკის გაყრა**, **ფუტკრის გამრავლება** გადმოცემულ იქნა ნასახელარი ზმნით **შგ-ერ-** || **შკ-ერ**, სადაც **-ერ** ზმნური სუფიქსია — შდრ. ლი-**შდ-ერ** „გართობა“ || ლი-**შდ-აბ-**ე „გართობა“, ქართ. **ჯჷ-** "caccare" : ზან. **ტგ-** „id“ : სვან. ლი-**სგ-ერ** "caccare", ლა-**სგ-არ** „საპირფარეშო“ (იხ. § 38).

სვანურში შიშინა განზოგანება სტაბილურია, ზანურში სახეზეა გასინინების **სქ** → **შქ** → **სქ** ფონეტიკური პროცესი ისტორიულად — ზან. **სქა(ლ)** „სკა, ფუტკარი“ ←***შქა(ლ)**.

ს.-ქართვ. ***სქ-(ალ-)** „სკა, ფუტკარი“ → ქართ. **სკა** (←***სქალ-**) : ზან. **სქა(ლ)** ←***შქა(ლ)** : სვან. **შგ-ერ-/შკ-ერ-** ←***შქ-ერ-** (შდრ. აფხაზ. ა-**შხა** „ფუტკარი“).

სვან. **შგილ** ზს., ლშხ., **შკილ** ლტ. „სხვენი“.

ქართ. **ჩულ-ი** „სახურავი“.

ზან. —.

ბგერათშესატყვისობა ქართ. **ჩ** : სვან. **შგ** რეგულარულ-კანონზომიერი (შდრ. ქართ. **ჩემ-ი** : სვან. მი-**შგუ...**); რაც შეეხება ფუძის გახმოვანებას, სვანური **ი** მეორეულად მიიჩნევა, ნაშუბლაუტარია: ***ჩქულ-ი** → ***შქულ-** → **შგილ** || **შკილ** (თუმცა არ გამოირიცხება **უ** → **გ** → **ი** შესაძლებლობაც).

შეფარდება სემანტიკურ დონეზე **სახურავი** ~ **სხვენი** კანონზომიერია.

სომხური **ჯულ** „სახურავი“ ქართულიდან უნდა იყოს შეთვისებული — **ჩულ** → **ჯულ**.

ს.ქართვ. ***ჩ-ულ-** „სხვენი, სახურავი“ → ქართ. **ჩ-ულ-ი** : სვან.

შგილ || **შკილ** ← ***ჩქ-ულ**.

სვან. **შგირ-** || **შგრ-**, ა-**შგრ-**ე ზს., ა-**შგრ-**ე ლშხ., ა-**შკრ-**ე ლტ. „აშეშებს, აქვავებს; კლავს უცებ“, ლი-**შგრ-**ეზს., ლშხ., ლი-**შკრ-**ე ლტ. „სიკვდილი (უეცრად)“, ლგ-**შგრ-**ე ზს., ლშხ., ლგ-**შკრ-**ე „ხელფეხაშეშებულნი, გალიგვებულნი“, **შგირ-**ა ზს., ლშხ., **შკირ-**ა ლტ. „გაქვავება, გაშეშება (უეცარი სიკვდილი)“.

ქართ. **შ-**, სი-**შ-ი** → || ში-**შ-ი**.

ზან. **შქ-**, **შქ-ურ-**, ო-**შქ-ურ-უ(ნ)** „ეშინია“, **შქ-ურ-ინ-ი** „შიში, შეშინება“, **შქ-ი-შქ-ილ-ი** „დარდი, წუხილი“, ი-ფ-**შქ-ი-შქ-ილ-გქ** „ვწუხვარ, ვდარდობ“.

სვანური ძირის დისტრიბუცია აჩვენებს, რომ სიკვდილის გაგება მეორეულია (არაძირითადი). უძველესია გაშეშების, გაქვავების სემა, რაც დაედო საფუძვლად შიშის, დარდის გაგებას.

სვანურში ძირად **შგ-** || **შკ-** გამოიყოფა **-ირ** ზმნური სუფიქსია (იხ. აქვე, § 37), ზანურში ერთგან (**შქ-ი-შქ-ილ-ი**) ფუძე გაორმაგებულია (რედუბლიკაცია), სხვაგან **-ურ** (**შქ-ურ-**) სვანური **-ირ**-ის ფარდი სუფიქსია. ქართულში ზმნური ფორმები გვაკლია, სი-**შ-ი** || ში-**შ-ი** ერთადერთია.

ს.ქართვ. ***შ-** „შიში, დარდი, გაშეშება“ → ქართ. სი-**შ-ი** → || ში-**შ-ი** :

ზან. **შქ-ურ-**, **შქ-ურ-ინ-ი**, **შქ-ი-შქ-ილ-ი** : სვან. **შგ-ირ-** || **შკ-ირ-** || **შგ-რ-** || **შკ-რ-** ← ***შქ-ირ-**.

სვან. **შგინ-Ⴌლ** ბზ., **შგინ-ი** || **შგინ-ილ** ბქ., „წიწკანა, კუტკალია (ფრინ.)“.

ქართ. **ჩინ-ი** || **ჩიტ-ი** || **ჩიორ-ა**.

ზან. (მეგრ.) **ცქირ-**, **ცქირ-**პაპა „მესკია (ფრინ.)“; ჭან. მ-ჩქი^რ-ი „ჩიტი“.

სვანურ-ზანური შესატყვისობებს იძლევა ქართული **ჩინ-** სახეობის მიმართ. **ჩიტ-ი/ჩიორ-ა** ქართულის ნიადაგზეა გაჩენილი. კითხვა ისმის: ქართული **ჩიორ-ა** ←***ჩი-ვ-ორ-ა** სახეობის შესატყვისი ხომ არ ჩანს მეგრულ-ჭანური **ჩიქვ-ი** ←***ჩქივ-ი** „ერთგვარი ფრინველი“ ლექსემაში?

ჩინ-/შგინ-/ცქირ- შეპირისპირება საჭიროებს განმარტებას. ვფიქრობთ, მეგრული **ცქირ-** ამოსავალში **ჩქირ-** (←***ჩქინ-**) სახეობისა იყო; **ჩქირ-** → **ცქირ-** გადასვლას ბგერწერითი ხასიათის აქვს, შდრ. ჭან. მ-ჩქი^რ-ი.

ს.-ქართვ. ***ჩინ-** „ჩიტი; წიწკანა, მესკია“ → ქართ. **ჩინ-ი** : ზან.

ცქირ- (პაპა) ←**ჩქირ-** || ***ჩქინ-** : სვან. **შგინ-რლ** || **შგინ-ილ** || ← **შგინ-ი** ←***ჩქინ-ი**.

სვან. **შგინჟან-** || **შკიჟან-**, ი-**შგინჟან-**ალ ბზ., ი-**შკიჟან-**ელ ბქ., ი-**შგინჟან-**ალ ლშხ., ი-**შკიჟან-**ალ ლნტ. „იბღვირება, ცუდად, ბოროტად იხედება“.

ქართ. **კსინ-**, **კსინ-ვ-ა**, **კსინ-ავ-ს**, მ-**კსინ-ვ-არ-ე** „მაწყინრად აშლილი (საბა)“.

ზან. —

ერთი შეხედვით, პრობლემური ჩანს **კშ** → **შკ** || **შგ** პროცესის დაშვება სვანურში, მაგრამ აქცესიური კომპლექსის სუპერაციის ანალოგიური შემთხვევა სხვაგანაც გამოვავლინეთ — შდრ. ქართ. **ქშენ-ა** : სვან. ლი-**შგა-**დელ ლშხ., ლი-**შკა-**დელ ლნტ., მაგრამ ზემო სვანური ლი-**ქშ-**დელ || ლი-**ქშ-**ელ „მთქნარება“ — **ქშ** → **შქ** → **შგ** || **შკ**.

ამრიგად, ამოსავალ **კს** კომპლექსს თავდაპირველად **შკ** უნდა მოეცა სვანურში, ხოლო შემდგომ **შგ**. პროცესის ამგვარი განვითარება დასაშვებია. რაშიც ერთი ნასესხები სიტყვის ისტორიაც გვარწმუნებს — **სკ** → **სგ** : ქართ. **სკალატი-ი** || **სკალატი-ი** → სვან. **სგალატი** „მაული“. ე. ი. ქართ. **კსინ-ავ-** : სვან. ***კშინ-აჟ-** → ***შკინ-აჟ-** → || **შკიჟან-** || **შგინჟან-**.

ს.-ქართვ. ***კსინ-** „ბღვერა, მრისხანება“ → ქართ. მ-**კსინ-ვ-არ-ე**, **კსინ-** : სვან. **შგინჟან-** || **შკიჟან-** ***შკინ-აჟ-**.

სვან. **შგომ-** || **შგუემ-** || **შკუემ-** || **შგუ-**, ხ-ე-**შგუემ** ზს., ხ-ე-**შგო** ← ხ-ე-**შგუ-**ემ ლშხ., ხ-ე-**შკუემ** ლნტ. „სთხოვს“, ლი-**შგუემ** ზს., ლი-**შგომ** ლშხ., ლი-**შკუემ** „ხვეწნა“, მუ-**შგუემ** ზს., მუ-**შგომ** ლშხ., მუ-**შკუემ** ლნტ. „მთხოვნელი“.

ქართ. **ჩივ-**, **ჩივ-**-ის, **შე-ს-ჩივ-**-ის, **სა-ჩივ-**-არ-ი, **მ-ჩივ-**-ან-ი, **ჩივ-**-ილ-ი.
ზან. —

სვანურში **შგუ-** || **შკუ-** ძირად გამოიყოფა, **-ემ** ფუძესშეზრდილი ქართული **-ამ-**-ის შესატყვისი თემისნიშანია (შდრ. ქართ. **ბ-ამ-** : სვან. **ბ-ემ-** „ბმა“) — **შგუ-ემ-** || **შკუ-ემ-**. ქართული **ჩივ-**-ის შესატყვისად თავიდან ***ჩქიუ-** უნდა გვექონოდა, საიდანაც **ჩქ** → **შგ/შკ** და **იუ** → **ჰუ** || **აუ** || **უ** (მ. ქალღანი) პროცესების გავლით მივიღებდით ***შგაუ-** || **შკაუ-** ვარიანტებს, რომელზეც **-ემ** თემის ნიშნით დართვით ჩამოყალიბდა რედუცირებული **შგუ-ემ** || **შკუ-ემ** სახეობები.

თხოვნის სემანტიკას სვანურში **ჩივილი** უღვეს საფუძვლად — **შეს-ჩივის** → **შესთხოვს**; შემთხვევითი არ არის, რომ სტრუქტურულად სვანურის **ხ-ე-შგუ-ემ** || **ხ-ე-შკუ-ემ** „თხოვს“ ემთხვევა ჩივილის აღმნიშვნელ **ხ-ე-მშერ-წლ** „შესჩივის“ ფორმას — **ხ + ე + ფუძე + თემისნიშანი**.

ს.-ქართვ. ***ჩიუ-** „ჩივილი“ → ქართ. **ჩივ-**, **მ-ჩივ-**-ან-ი, **სა-ჩივ-**-არ-ი, **ჩივ-**-ილ-ი : სვან. **შგუ-** || **შკუ-** + **ემ-** ← ***ჩქაუ-ემ-**.

სვან. **შგურ-**, **ა-შგურ-ან-ე**, **ა-შგურ-ან-ი** ბზ., **ა-შგურ-ან-ი**, **ა-შგურ-ან-ე** ბქ., **ა-შგურ-ან-ე** ლშხ., **ა-შკურ-ან-ე**, **ა-შკურ-ან-ი** ლნტ. „რჩევას აძლევს, მიუთითებს, არიგებს“, **ლუ-შგურ-ან-ე** ბზ., **ლუ-შგურ-ან-ე** ბქ., **ლუ-შკურ-ან-ე** ლნტ. „რჩევამიცემული“, **ნა-შგურ-ან-ე** ბზ., **ნა-შგურ-ან** ბქ., **ნა-შგურ-ან** ლშხ. „დანარიგები“.

ქართ. **შვერ-/შვირ-**, **ა-შვერ-ა**, **უ-შვერ-ს** „უთითებს“, **მი-უ-შვირ-ა** „მიუთითა“.

ზან. **შქორ-**, **შქორ-**-ია „აშვერილი“.

ქართულის მნიშვნელობა **მ ი თ ი თ ე ბ ა / ჩ ვ ე ნ ე ბ ი ს ა¹** სვანურისთვის გასათვალისწინებელია.

ს.-ქართვ. ***შუერ-/შუერ-** „რჩევა, მითითება, შვერა“ → ქართ. **შვერ-/შვირ-** : ზან. **შქორ-** ← ***შქვარ-** : სვან. **შგურ-** ← ***შგურ-**.

სვან. **შგურ/შგური** ზს., **შგურ** ლშხ., **შკური** ლნტ. „სირცხვილი“, **ხ-ო-შგურ** ზს., ლშხ., **ხ-ო-შკურ** ლნტ. „რცხვენია“, **ლუ-შგური** ზს., **ლუ-შგურ** ლშხ., **ლუ-შკური** ლნტ. „მორცხვი“.

ქართ. **შვერ-**, **უ-შვერ-**-ი „უბატიური (საბა)“, „უსირცხვილო, არასაკადრისი“.

ზან. **სკვირ-**, **უ-სკვირ-** „უზრდელი“.

¹ თუ გავითვალისწინებთ **ნ** → **რ** შესაძლებლობას სვანურში (იხ. § 12), ადვილი შესაძლებელია სვან. **შგურ-** „მითითება“: ქართ. **ჩვენ-** „ჩვენება, მითითება“ დაშვებაც(?).

ქართული უ-შვერ-ი/უ-შუერ-ი აგებულებით ნაწარმოები ფუძე ჩანს — უ უარყოფითობის პრეფიქსია: უ-რჩ-ი, უ-რცხვ-ი... გამოყოფილი შვერ-იგივე უნდა იყოს, რაც შვერ- „მიშვერა“ (იხ. წინა მაგალითი). სვანური ი განზოგადებას ასახავს — შგუირ → || შგურ.

ქართული უ-შვერ-ის ზანური შესატყვისი უ-სკვირ-ი იმერულ დიალექტშია შემორჩენილი.

ს.-ქართ. *შუერ-/*შუირ- → ქართ. შვერ-/შვირ- : ზან. სკვირ-
←*შქვირ- : სვან. შგურ-/შგუირ-

სვან. შგურდ-, ი-შგურდ-ენ-ი (ან-შგურდ-ენ-ე) „იზელს (ცომს)“.
ქართ. თრგ-უნ-, თრგ-უნ-ავ-ს „სრესს (საბა)“.
ზან. —

შინაარსობრივი ერთიანობა ნათელია — სრესა ~ ზელა. ისტორიული ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია დ-სა და გ-ს ურთიერთანაცვლება (საურთიერთო მეტათეზისი), რაზეც უკვე გვქონდა საუბარი სვან. სდუგ-ჟ „ნაწნავი“ სიტყვის განხილვისას. როგორც ეტყობა, დ — გ ურთიერთმანაცვლება გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია ისტორიულ სვანურში, და მისი გათვალისწინება სასარგებლოა სვანურ ძირთა ისტორიისათვის (იხ. ქვემოთ სხვა მაგალითები).

ამრიგად, ქართ. თრგ-უნ-ის შესატყვისად სვანურში უნდა გვქონოდა *შდურგ-ენ- (ქართ. თ : სვან. შდ), საიდანაც დ — გ ურთიერთმანაცვლებით მივიღეთ დადასტურებული შგურდ- (←*შდურგ-).

ქართული თრგ-უნ- რედუცირებული ფუძე ჩანს — თურგ-უნ- → თრგ-უნ- (-უნ აფიქსის ზეგავლენით).

ს.-ქართ. *თურგ-უნ- „სრესა, ზელა“ → ქართ. თრგ-უნ- : სვან. შგურდ-ენ- ←*შდურგ-ენ-.

სვან. შგუაბ ბზ. „ჟრო“.

ქართ. შიბ-, შიბ-ი „შიბი, ფენა კლდისა; შვერი, შვეტი“.

ზან. (მეგრ.) სქიბ-ჟ „წისქვილის ქვა“, ჭან. მ-სქიბ-ჟ || ფ-სქიბ-ჟ „წისქვილი“.

ამოსავალი მნიშვნელობა საერთოქართველური შიბ- ძირისა წ ა - წ ვ ე ტ ე ბ უ ლ ი ქ ვ ი ს აღნიშვნა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც განვითარდა წ ი ს ქ ვ ი ლ ი ს ქ ვ ა (→ წ ი ს ქ ვ ი ლ ი) || ჟ რ ო სემანტიმები. მეგრულში არსებული შიბ-ჟა „დარტყმა; წისქვილის ქვის დამუშავება“ ქართულიდან არის შეთვისებული, თუმცა ქართულში „შიბ-“ ზმნური ფუძე მსგავსი მნიშვნელობით არ არის დადასტურებული.

საინტერესოა სვანური შგუაბ-ის ფორმალური ანალიზი. ფუძის შიგ-ნით ლაბიალური ჟ ისტორიულ -ჟ სუფიქსს ასახავს, რომელიც მეგრულ-

ჭანური -უ-ს შესატყვისია — სქიბ-უ : უქიბ-უ → *შგაბ-უ → *შგაბუ →
შგუაბ. მნიშვნელოვანია **უქ** → **სქ** ზანურში, გასისინების საფუძველი არ
ჩანს. სვანურში პირიქით, საფუძველი არსებობდა, მაგრამ **შგუაბ** თანმიმ-
დევრობა არ გადავიდა ***სგუაბ** სისინა სახეობაში.

ს.-ქართვ. ***შიბ-** „წაწვეტებული ქვა, წვერი (ქვის); წისქვილი“ →
ქართ. **შიბ-ი**, **შიბ-ი** : ზან. **მ-სქიბ-უ** || **სქიბ-უ** ← ***უქიბ-უ** : სვან. **შგუაბ**
← ***შგაბუ** ← ***შგაბ-უ** ← ***უქიბ-უ**.

ს.-ქართვ. **შიბ-** არქეტის შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში, შდრ.: ბოთლ. **შება**, ბავგ. **შებ** ← **შება** : ახვან.
საება ← **შება** „სადარაჯო, საგუშაგო კოშკი“. მნიშვნელობის მხრივ ქვის
კოშკი ახლოს დგას (ქ ვ ი ს) წ ვ ე რ ი ს გაგებასთან.

სვან. **შდაჟ-ალ** ზს., ლშხ., **შდაჟ-ლ** ბზ., **შტაჟ-ალ** ლნტ. „მერცხალი“.
ქართ. **თალ-ი**.

ზან. **თოლ-ია**.

ქართულში დაკარგულია ***თალ-** ტიპის ფუძე, რომელიც სავარაუ-
დოა, ზანურიდან შემოსულმა **თოლ-ია**-მ განდევნა. **მერცხალი** ← **თოლია**
სემანტიკური გადაწევა სვანურში გვიანდელია, მაშინდელი როცა სვანებს
ალარ ჰქონდათ ზღვასთან უშუალო კავშირი.

სვან. **-ალ** ზან. **-ია** სუფიქსის ფუნქციური შესატყვისია.

ძირად სვანურში **შდაჟ-** გამოიყოფა, რაც ზუსტი ფონეტიკური ეკვ-
ივალენტია ზანური **თოლ-** ფორმისა — ქართ.-ზან. **თ** : სვან. **შდ** || **შტ**,
ქართ.-სვან. **ა** : ზან. **ო**, ქართ.-ზან. **ლ** : სვან. **ჟ** (იხ. § 3).

ს.-ქართვ. ***თალ-** „თოლია“ → ქართ. **თალ-ი** : ზან. **თოლ-ია** :
სვან. **შდაჟ-ალ** || **შტაჟ-ალ** ← ***შთაჟ(-ალ)**.

სვან **შდამ** ზს., **შტამ** ლნტ. „მცენარეა ერთგვარი (იჭმევა)“.

ქართ. **თამ-ელ-ი** (მცენ.).

ზან. **თომ-ი** „სათივე ბალახი“, შდრ. **რთომ-ი** (ტოპ. სამურზაყან.-ში).

ქართული **თამ-** ძირის კანონზომიერი **თომ-** ზანური შესატყვისი და-
ცულია რაჭულ **თომ-ი** სიტყვაში. **-ელ** საკუთრივ ქართული მონაცემი
ჩანს (შდრ. თხმ-ელ-ი/ა, წიფ-ელ-ი/ა...), მოსალოდნელი -უ || -ურ ზანურ-
ში და **-რა** სვანურში არ დასტურდება.

ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება ქართ. **თ** : ზან. **თ** : სვან. **შდ** || **შტ**
← ***შთ**, ქართ. **ა** : ზან. **ო** : სვან. **ა** ← ***ა**, რომელიც ამ სიტყვაში ფიქსირ-
დება, უეჭველს ხდის **თამ-** ძირის არსებობას საერთოქართველურში
„თ ა მ ე ლ ი ს“ მნიშვნელობით.

ს.-ქართვ. ***თამ-** „თამელი“ → ქართ. **თამ-ელ-ი** : ზან. **თომ-ი** → ||
რთომ-ი : სვან. **შდამ** || **შტამ** ← ***შთამ-ი**.

სვან. **შდან-** ბზ., **შდენ-** ბქ., ლშხ. **შტენ-** ა ლნტ. „გამოლევა, გათავება; სულის ამოსვლა“, **შდინ-** ე ზს., **შდენ-** ე ლშხ., **შტინ-** ე ლნტ. „ამთავრებს, ათავებს; გამოლევს“.

ქართ. **თხ-**, **თხ-ოვ-/თხ-ოვ-**, და-ი-**თხ-ოვ(-ებ)-ს**, და-**თხოვ-**ნ-ა, ფშ. **თხ-ევ-**, და-**თხ-ევ-**ა „დაკარგვა, მიმალვა“.

ზან. **თხ-ინ-**, ი-**თხ-ინ-**ჟ-ან-ს „მოიშორებს“, შურს ჟ-**თხ-ინ-**ჟ-ან-ს „სულს ამოხდის“ (შდრ. სვან. ს უ ლ ი ს ა მ ო ს ვ ლ ა).

ქართველური ენებისთვის ძირითადია წ ა ს ვ ლ ი ს, გ ა თ ა ვ ე ბ ი ს, გ ა მ ო ლ ე ვ ი ს, მ ო შ ო რ ე ბ ი ს გაგება (შდრ. ქართ. გ ა მ ო თ ხ ო ვ ე ბ ა, ე თ ხ ო ვ ე ბ ა).

სვანურში **შთხ-** კომპლექსი თავიდან არ უნდა ყოფილიყო ხმოვნით გათიშული, **გ** → **ი** || **ე** ხმოვანთა ჩართვა მეორეულია — ქართ. **თხ-** : ზან. **თხ-** : სვან. **შთხ-** → **შთგხ-** → || **შდინ-** (შდრ. ლაშხური ლი-**შთხ-**ე „გათავება“).

საინტერესოა **ე** → **ჰ** გადასვლა ბალსზემოურის მასდარულ ფორმაში -ა სუფიქსის ზეგავლენით — **შდენ-ა** → **შდან-ა**.

ს.-ქართვ. ***თხ-(ეჟ)-** „გამოლევა, წასვლა; დაკარგვა, მოშორება“ → ქართ. **თხ-ევ-** → || **თხ-ოვ-** : ზან. **თხ-ინ-** : სვან. **შდან-** || **შდენ-** || **შდინ-** || **შდგხ-** || ← **შთხ-**.

სვან. **შდარჟ-**, ხ-ა-**შდარჟ-**ე ზს., ლშხ. „აბრალებს“.

ქართ. **სტუან-**, მო-**სტუან-**გ-ა, მ-**სტოვ-**არ-ი.

ზან. —.

მნიშვნელოვანია სემანტიკური შესატყვისობა და ბ ე ზ ლ ე ბ ა ~ და ბ რ ა ლ ე ბ ა, რაც კანონზომიერია; და ბ ე ზ ლ ე ბ ა გარკვეული თვალსაზრისით და ბ რ ა ლ ე ბ ი ს მომენტსაც შეითავსებს.

შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საინტერესოა საერთოქართველური **სტ-** კომპლექსის განვითარება სვანურში — ქართ. **სტ** : სვან.

შდ (← **სდ** ← **სტ**). **სტ** → **სდ** საცნაურია სვანურში — შდრ. ქართ. სა-**სტიკ-**ი : სვან. ხ-ა-**სდიკ** „სწყინს“, აორ. ამ-სა**სდკ-**გნ ლშხ., ამ-სა**სტიკ**გნ ზს... ქართ. **ნ** : სვან. **რ** გულისხმობს **ნ** → **რ** გადასვლას (იხ. § 12. **ნ** → **რ**).

ს.-ქართვ. ***სტუ-ან-** „ბეზღება“, „დაბრალება“ → ქართ. მ-**სტოვ-**არ-, **სტუ-ან-/სტუ-ან-** : სვან. **შდარჟ-** ← ***შდჟ-ან-**.

სვან. **შდ-ერ-**, **შდ-ებ-**; **ლი-შდ-ერ** ზს., **ლი-შდ-ირ** ბქ., „თავის შექცევა“, **ლი-შდ-აბ** ზს., **ლი-შდ-აბ** ლშხ., **ლი-შტ-აბ** ლნტ. „მუშაობა, შრომა; მოვლა, მოქცევა“, **ლი-შდ-რ-აბ** „თამაში“; **ლი-შდ-ბ-უნ-ე** ზს., ლშხ. „გაკეთება, გართვა (სახლისა), **ლი-შტ-აბ-ნ-ე** ლნტ. „შექცევა, გართობა“, **მგ-შდ-რ-ე** ზს., **მგ-შდ-ბ-გნ-ე** ლშხ., **მგ-შტ-აბ-ნ-ე** „გამართობი, შემქცევი“.

ქართ. **რთ-** „მორთვა“, **რთ-ავ-ს** „აკეთებს“, **მო-რთ-ო** (ტირილი).

ზან. (მეგრ.) **რთ-**, **ო-რთ-უ-ნ** „აკეთებს“, **ი-რთ-უ-ან-ს** „ერთობა (თავს იქცევს)“.

სვან. **შდ-**, ქართ.-ზან. **რთ-** ძირებისათვის ამოსავალია „კეთება, მორთვა“ მნიშვნელობები.

ფონეტიკურად სვან. **შდ** : ქართ. **რთ** : ზან. **რთ** შესატყვისობა გულსხმობს **სთ** → **რთ** პროცესს ქართულ-ზანურში — შდრ. ქართ. **სათუმ-ალ-ი** : ზან. (მეგრ.) **ო-რთუმ-ელ-ი** : სვან. **შდიმ** (ე. ოსიძე). ამით იმის თქმა გვსურს, რომ **სთ** → **რთ** (**სთველ-ი** → **რთველ-ი...**) ტიპის გადასვლა ზოგან უკვე უძველეს ქართულში (იბერიულში) არის განხორციელებული და მისი (**სთ** → **რთ**) დოკუმენტურად დაფიქსირება შეუძლებელია. სასთუმალ-ის შემთხვევაშიც **სთ** → **რთ** პროცესს ქართულში **სა-**პრეფიქსმა შეუშალა ხელი, თორემ **ს** → **რ** აქაც ისევე განხორციელდებოდა, როგორც სხვა შემთხვევებში.

ამდენად, ქართ.-ზან. **რთ** : სვან. **შდ** შეპირისპირების შემთხვევაში ჩვენ ჰიპოთეტურად ვვარაუდობთ **რთ**-ს ადგილას **სთ**- კომპლექსის არსებობას უძველეს ქართულში.

შდ-აბ- — **შდ-ერ-** შეპირისპირების ნიადაგზე **-აბ** (←**-ებ**) აშკარად გამოიყოფა სვანურში, რაც ქართული **-ებ** თემისნიშნის ბადალია; შდრ. **ლი-შხ-ი** „წვა“, **ა-შხ-ი** „წვავს“, **მე-შხ-ე** „შავი“, **შხ-იბ** „გამონაწვავი“. ამგვარ ფაქტებს მომავალში მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს (**-ებ**, **-ეფ**, **-იბ** აფიქსებზე იხ. § 39-40).

ს.-ქართვ. ***სთ-** „მორთვა, შექცევა, კეთება“ → ქართ. **რთ-** ←***სთ-** : ზან. **რთ-** || ←***შთ-** : სვან. **შტ-** || **შტ-** ←***შთ-**.

სვან. **შდ-ერ-** || **შდ-ირ-**, **ხ-ე-შდ-რ-ენ-ი** || **ხ-ე-შდ-რ-აბ** ბზ., **ხ-ე-შდ-რ-აბ** ბქ. „ეთამაშება“, **ხ-ა-შდ-ირ** ბზ., **ხ-ა-შდ-ირ** ბქ. „ერთობა“, **ლი-შდ-ერ** ზს., **ლი-შდ-ირ** ბქ. „თავის შექცევა“, **მგ-შდ-რ-ე** ზს. „მოთამაშე“.

ქართ. —

ზან. (ჭან.) **სთ-ერ-**, **ო-სთ-ერ-უ** „თამაში“.

შეპირისპირება სვან. **შდ-ე/ირ-** : ზან. (ჭან.) **სთ-ერ-** ქართულისთვის **სთ-** ძირიან არქეტიპს ვარაუდობს, რომელიც შესაძლებელია ჩანდეს **რთ-** ←***სთ-** ძირში, შდრ.: **რთ-**, **ე-რთ-ობ-ა**, **გა-რთ-ობა-**, მეგრ. **ე-რთ-უ-ან-ს** „ბავშვს ათამაშებს, ართობს“, **ა-რთ-უ-აფ-ა** ღუღიშგ „თავის შექცევა“. სა-

ერთოქართველური **სთ-** ძირიანი მორფემები, რომელთა შემდგომი სეგმენტაცია ვერ ხერხდება, როგორც ეტყობა, სვანურში რეალიზდებოდა მხოლოდ ***შთ-** → **შდ-** || **შტ** ალომორფთა სახით, ქართულში — **სთ** → || **რთ-**, მეგრულში — **შთ** (იშვიათად **რთ-** ქართულთან ადაპტირებულ ფუძეებში); ჭანურ დიალექტში საერთოქართველური **სთ-** უცვლელი ჩანს, თუმცა სავარაუდოა ***სთ** → **შთ** → **სთ** გარდაქმნა¹.

აქ განხილული სვანური **შდ-ერ-** || **შდ-ირ-** ფუძეები იმავე **შდ-** ძირს შეიცავენ, რასაც ლი-**შდ-ბ-უნ-ე**, ლი-**შდ-ბ-გნ-ე**, ლი-**შტ-აბ-ნ-ე** ლნტ. „გართობა“, ი-**შდ-ბ-უნ-ე** „ერთობა“, შეექცევა“ სიტყვები (იხ. ზემოთ).

ს.-ქართვ. ***სთ-ერ-** „თამაში, გართობა“ → ქართ. **რთ-** (←***სთ-**) : ზან. (მეგრ.) **რთ-** ←***შთ-**, ჭან. **სთ-ერ-** ←***შთ(-ერ-)** : **შდ-ერ-** || **შდ-ირ-** ←***შთ-ერ-**.

სვან. **შდექ-** || **შტექ-**, ჰვ-**შდექ-ე** || ჰვ-**შტექ-ე** ბქ., ა-**შტექ-ე** ლშხ., ა-**შტექ-ე** ლნტ. „მაკე“, ი-ნ-**შდექ-ი** ზს., ლშხ., ი-ნ-**შტექ-ი** ლნტ. „მაკდება“. ქართ. **სთქ-**, გან-**სთქ-დ-ა**, **სქ-დ-ებ-ა**, **სქ-ელ-ი**, სი-**სქ-ე**.
ზან. —

ქართულისთვის ამოსავალია **სქელი/სისქე**-ს სემანტიკა, მნიშვნელობის განვითარება წარმართა **ს ქ ე ლ დ ე ბ ა** → **ს კ დ ე ბ ა** მიმართულებით. **ს ქ ე ლ ი ს** სემა არის საყრდენი სვანური **მ ა კ ე**-ს გაგებისთვისაც — **ს ქ ე ლ ი** → **მ ა კ ე**.

სვანურში გვაკლია უძველესი ზმნური ძირები **შდექ-** || **შტექ-** (← **შთექ-**) სახეობისა. დადასტურებული ი-ნ-**შდექ-ი** ფორმა წარმოშობით ნასახელარი ზმნაა, რასაც კარგად აჩვენებს ლენტეხური ი-ნ-**შტექ-ი**, შდრ. ა-**შტექ-ე** „მაკე“. ამ შეპირისპირებაში მნიშვნელოვანია **სთ** თანმიმდევრობის პოზიციურება საერთოქართველური ენის დონეზე (შდრ. აგრეთვე ქართ. **ასთაკუ**-ი : სვან. **აშდეკუ**). ქართულში ფიქსირებული უჩვეულო **სქ-** (**სქ-ელ-ი**, სი-**სქ-ე**) კომპლექსი ახსნას პოულობს მის წარმომავლობაში — **სთექ-** → **სთქ-** → || **სქ-**. ასევე არ გამოირიცხება სვან. **შთექ-** ძირის ეტიმოლოგიური კავშირი ქართ. **თქვ-ირ-** : ზან. **თქვ-იშ-** „გათქვირება“ ფუძეებთან.

ს.-ქართვ. ***სთექ-** „გასქელება, სისქე, სქელი“ → ქართ. **სთქ-** || **სქ-** : სვან. -ნ-**შდექ-** || ა-**შტექ-**, ჰვ-**შტექ-ე** || ა-**შთექ-ე** || ა-**შტექ-ე** ←***შთექ-**.

სვან. **შდის-ტ** ბზ., **შდჟის-ტ** ბქ. „ჭიბი“, ლხმ. „ჩალის ზვინი ხეზე“. ქართ. (გურ.) **თის-** „მოღგმა, გვარი“.

¹ სვან. **შდ** : ჭან. **სთ** (ს.-ქართვ. **სთ**) მიმართების ნიმუშად ხომ არ გამოდგებოდა სვან. **შდექ** „კბილი“ : ჭან. **სთიქ-**, ო-**სთიქ-**უ „ფხრეწა“, გე-**სთიქ-ერ-** „დაფხრეწილი“? იხ. აქვე სვან. **შდექ** : ქართ. **თიკ-ი**...

ზან. —.

ბალსქვემოური ფორმა ასიმილირებული ვარიანტია **შდის-ჟე** უფრო ძველი სახეობისა. სვანური **შდის-ჟე** ←***შთის-ო** კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **თის-** „მოდგმა, გვარი“ ფუძეს — ქართ. **თ** : სვან. **შდ.**

სემანტიკური ევოლუცია წარიმართა **ჭიბი** → **ნათესავი** → **გვარი** || **მოდგმა** მიმართულებით. ადამიანთა საერთო წარმომავლობის აღსანიშნავად სომატური ორგანოების გამოყენება ჩვეულებრივი მოვლენაა ქართულ (ქართველურ) სინამდვილეში — **შდრ.**: სისხლი, ჩემი სისხლი, ლვიძლი, ლვიძლი ძმა, ქუსლი → ქვისლი... ამას **ჭიბის** სემანტიკაც უწყობდა ხელს. მხედველობაშია **მოზმის** (=ჭიბის), **მოზმულის** სემა, რაც ლახამულურის ჩვენებითაც მტკიცდება — „ჩალის ზვინი ზეზე“. აბა, სხვა რა უნდა იყოს საერთო ჭიბსა და **ზეზე** დადგმულ **ზვინს** შორის, თუ არა **მოზმის/მოზმულის** სემანტიკა, აქედან — **მოდგმა, ნათესავი, გვარი**.

ს.-ქართვ. ***თის-** „მოზმა, მოზმული; ჭიბი“ → ქართ. **თის-ი** : სვან.

შდჟის-ჟე || ← **შდის-ჟე** ←***შთის-ო**.

სვან. **შდორ-** || **შდორ-** || **შტორ-** || **შდჟრ-** || **შდერ-**, ხ-ე-**შდორ-** ბზ., ხ-ე-**შდჟრ-**ი, ხ-ე-**შდჟრ-**ენ-ი ბქ., ხ-ე-**შდორ-**ი ლშზ., ხ-ე-**ნშტორ-**ი ლნტ. „ეხვევა“, ლი-**შდორ-**ე ბზ., ლშზ., ლი-**შდერ** ← ლი-**შდორ** ბქ., ლი-**ნშტორ-**ე ლნტ. „მოხვევა“, ლე-**შდორ-**ი ბზ., ლშზ. „მოსახვევი“.

ქართ. **თორ-**, **თორ-ი**, **თორ-ნი** „ტანსაცვამია რკინისა, ტანსაცმელს ჯაჭვთა უწოდენ (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **თორ-**, **თორ-**ია „ად. საკ. გვ.“

ქართველურ ძირებს აერთიანებს **მოხვევის**, **მოსახვევის**, **ტანსაცმლის** სემანტიკა. ქართულში გამოსავლენია **თორ-** ზმნური ფუძე მოხვევის, გახვევის მნიშვნელობით (**თორ-** → **თორ-ი**, შდრ. **ფარ-** → **ფარ-ი**).

ს.-ქართვ. ***თორ-** „მოხვევა, ჩაცმა, ჩასაცმელი = მოსახვევი“ → ქართ.

თორ-ი || **თორ-ნი** (pluralia tantum) : ზან. **თორ-** : სვან. **შდორ-** || **შტორ-** || **შდორ-** ←***შთორ-**.

სვან. **შდომ**, **შდამ** ბზ., **შდომ** ლშზ., **შდემ** || **შდჟემ(-იშ)** ბქ. „გამონაყარი (სხეულზე)“.

ქართ. **თებ-ო** „თმის მწიკვლი (საბა)“, „ქერტლი“.

ზან. —.

სიტყვათა მნიშვნელობის თვალსაზრისით საინტერესოა მიმართება: **ქერტლი**, **მწიკვლი** ~ **გამონაყარი**, რაც სავსებით ბუნებრივია.

ყურადღებას იქცევს სვანურის განმარტება: **ო, ა, ო, ე, უე**. არას-
ტაბილურობა ხმოვნებში შედეგია ქართ. **-ო** დერივაციული სუფიქსის შე-
სატყვისი სვან. **-უ** (← **-ო**) მორფემის (იხ. აქვე ქართ. **-ო** : სვან. **-უ** (← **-ო**))
ძირისეულ **ე** || → **ა** ხმოვანთან შერწყმისა. ე. ი. თავიდან გვქონდა ქართ.

თებ-ო : სვან. ***შდებ-უ** → || **შდამ-უ**, მაგრამ **ბ/-ბუ** თანმიმდევრობა ეწი-
ნააღმდეგება სვანურ (ქართველურ) ფონოტაქტიკას. ამიტომაც მოხდა
ბ/მუ-ს სუბერაცია-დაძლევა ორი მიმართულებით: 1. **უ** სეგმენტის ფუძის
შიგნით გადასმით, რამაც ძირეულ **ე** ხმოვანთან შერწყმით ჯერ **უე** თან-
მიმდევრობა, შემდგომ **ო** → || **ო** ხმოვნები მოგვცა — **შდუმ** (← **შდემუ**)
ბქ., **შდომ** (← **შდუმ**) ბზ., **შდომ** (← **შდუმ**) ლშხ.; 2. ზოგ ფორმებში
აფიქსი **-უ** **ბ/მ**-ს მომდევნოდ დაიკარგა — **შდებ-უ** → **შდემ-უ** → ||
შდამუ → **შდემ** ბქ., **შდამ** ბზ.; **ბ** → **მ** პროცესი არ არის უჩვეულო სვა-
ნური ფონეტიკისთვის. იგი სხვაგანაც დასტურდება — შდრ.: სვან. **გაწყაბ** ||
გაწყამ „მთელი, სრული“, სვან. **მგრშკ** (← ***ბირშკ**) : ქართ. **ბინჭუელ-**
„ჭიანჭველა“...

ს.ქართვ. ***თებ-ო** „გამონაყარი, ქერტლი, თებო“ → ქართ. **თებ-ო** :
სვან. ***შდებ-უ** → **შდომ** || **შდამ** || **შდომ** || **შდემ** || **შდუმ**.

სვან. **შდრან-** || **შდრან-** || **შტრან-**, ა-**შდრან-** ბზ., ბქ., ა-**შდრან-**
ლშხ., ა-**შტრან-** ლნტ. „გრეს“, ლი-**შდრან-** ზს., ლი-**შდრან-** ლშხ., ლი-
შტრან- ლნტ. „გრეს“, ლე-**შდრან-** ზს., ლე-**შდრან-** ლშხ., ლე-**შტრან-**
ლნტ. „დასაგრესი“, ლგ-**შდრან-** ზს., ლგ-**შდრან-** ლშხ., ლგ-**შტრან-** ლნტ.
„დაგრესილი“, მგ-**შდრან-** ზს., მგ-**შტრან-** ლნტ. „დამგრესი“.
ქართ. **თრიმლ-**, **თრიმლ-**ავ-ს „ამუშავებს (ცხოველის ტყავს)“,
თრიმლ-ი, ფშ., ხევს. **თრემლ-**ი „ხე ან ბუჩქი“.
ზან. —.

ზმნური **შდრან-** || → **შდრან-** || **შტრან-** კანონზომიერად შეესა-
ტყვისება ქართულ **თრიმლ-** ფუძეს — სვან. **შდ** : ქართ. **თ**, სვან. **რ** :
ქართ. **რ**, სვან. **ნ** (← **მ**) : ქართ. **მ**; აუსლაუტური **ლ-**ს ფარდი სვანური
უ დაკარგულია **მ** (→ **ნ**)-ს მომდევნოდ, მისი არსებობის კვალი ჩანს **ი** →
ე/ა || ა პროცესში ე. ი. სვანური ***შთრემუ-** → ***შთრამუ-** → **შდრან-** ||
შდრან-.

ქართული **თრიმლ-**ი სახელი წარმომდგარია ზმნური **თრემლ-** ||
თრიმლ-ისაგან **სათრიმლავი** || **თრიმლის** სემანტიკით; მსგავსი მიმართე-
ბისთვის შდრ.: ქართ. **ფარ-** → **ფარ-ი**, **ჭერ-** → **ჭერ-ი**, **კვეთ-** → **კვეთ-ი**
ე. ი. უწინარესია ზმნური ფუძე, და არა სახელური.
ქართ. **-ლ** : სვან. **[-უ]** შეიძლება ძირეული არ იყოს.

ს.-ქართვ. ***თრემ-ლ-/*თრიმ-ლ-** „თრიმლვა, გრეხა, დამუშავება; თრიმლ-ი“ → ქართ. **თრემ-ლ-/*თრიმ-ლ-**, **თრიმ-ლ-ი** : სვან. **შდრან- || შდრან- || შტრან- || შტრან-** ←***შთრანმ-ჟ-** ←***შთრემ-ჟ-**.

სვან. **შდურ || შდულ** „კომის ქონგური (კომის უკანასკნელი სართული); ჩხბ. „ბანი, ერდო“; კნინ. **შდურ-ულდ**.

ქართ. **თერ-ო || თე-ო** „მდგურის კიდე, ნაპირი (საბა)“, თუმ., ფშ., ქართლ. **თე-ო** „საყარაულო ალაგი“, აჭარ. **თერ-ეგ-ი** „თარო“.

ზან. **თარ-ო**.

ქართველურ ფუძეთათვის მნიშვნელობის მხრივ ძირითადია კ ი დ ე, თ ა რ ო, ქ ო ნ გ უ რ ი, ნ ა პ ი რ ი (უკანასკნელი) შინაარსი. შეიძლება დავუშვათ, რომ აჭარ. **თერ-ეგ-ის** რედუცირებული სახეობა იყოს თუმ., ფშ. **თერ-გ-ი** (← **თერ-აგ-ი**) „დასაწოლად გაკეთებული ადგილი“ (?).

სვანურისთვის ისტორიულად სავარაუდოა ***შდერ-ჟ** არქეტიპი (ქართ. **თერ-ო** : ზან. **თარ-ო** : სვან. **შდერ-ჟ**), საიდანაც **-ჟ** (← **-ო**) აფიქსის შერწყმით ძირეულ **ე-სთან უ** (← **ო**) მივიღეთ — ***შდერ-ჟ** → ***შდჟერ || *შდორ** → || **შდურ** → || **შდულ** (შდრ. ფხოლ-ე || ფხულ-ე „თითი“).

სიტყვის ბოლოში დადასტურებული **რ ~ ლ** სუბსტიტუცია ამაგრებს ჩვენ მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას **რ** → **ლ** გადასვლის შესახებ სვანურში (იხ. აქვე § 16. **რ** → **ლ**).

თუ **თარ-ო-ს** შემოტანა სიტყვათა ამ რიგში მართებულია, რაშიც ჩვენ ეჭვი არ გვებარება, მაშინ ქართ. **თარ-ო** ← ზან. **თარ-ო**.

ს.-ქართვ. ***თერ-ო** „კიდე, თარო; ქონგური, ნაპირი“ → ქართ. **თერ-ო || თე-ო, თერ-ეგ-ი || თერ-გ-ი** ←***თერ-აგ-ი**: ზან. **თარ-ო** : სვან. **შდულ || შდურ** ←***შდორ** ←***შდჟერ-**.

სვან. **შდემ- || შტემ-**, ა-**შდემ-ე** (ოთ-**შდემ**) ზს., ლშხ., ა-**შტემ-ე** (ათჟ-**შტემ**) „თრობს“, მგ-**შდემ-ე** || მგ-**შტემ-ე** „მთრობელი“, ლგ-**შდემ-ე** ზს. || ლგ-**შტემ-ე** ლნტ., „მთვრალი“.

ქართ. **«სთVმ-»** → || **«რთVმ-»**.

ზან. **«რთომ-»**, ო-**რთომ-ელ-ი** „დიდი სასმისი (საბა)“, აჭარ. ო-**რთომ-ელ-ა-ე** „ორჯამიანი ჭურჭელი ხისა“.

ზანური ეკვივალენტი ქართულმა შემოგვინახა ო-**რთომ-ელ-ის** „სასმისი“ სახით, სადაც **ს მ ის** (ს ა ს მ ის ი) სემანტიკა ხელშესახებია, გამოყოფილი ზან. **ო—ელ-** კონფიქსი ქართ. **სა—ელ-**ის ფონეტიკურ-მორფო-

ლოგიური შესატყვისია, ხოლო ოპოზიცია კომპლექსის დონეზე სვან. **შდ** : ზან. **რთ** სავსებით ბუნებრივია.

ს.-ქართვ. ***სთVმ**- „სმა, თრობა“ → ქართ. **სთVს**- → || **რთVმ**-¹ : ზან. **რთომ**-¹, ო-**რთომ**-ელ-ი : სვან. **შდგმ**- → || **შტგმ** ←***შთგმ**-.

სვან. **შდ-გნ**- || **შტ-გნ**-, ხ-ე-**შდ-ნ**-ი (ათ-წ-**შდ-გნ**) ბზ., ხ-ე-**შდ-ნ**-ი (ეთ-ე-**შდ-გნ**) ლშხ., ხ-ე-**შტ-ნ**-ი ლნტ. „ავიწყდება“, უ-**შდ-ნ**-ა ზს., უ-**შდ-ნ**-ა ლშხ., უ-**შტ-ნ**-ა ლნტ. „დაუვიწყარი“, ლგ-**შდ-ნ**-ე ბზ., ლშხ., ლგ-**შდ-ნ**-ე ბქ., ლგ-**შტ-ნ**-ე ლნტ. „დავიწყებული, მივიწყებული“, მგ-**შდ-ნ**-ე ბზ., ლშხ., მგ-**შდ-ნ**-ე ბქ., მგ-**შტ-ნ**-ე ლნტ. „დამვიწყებელი“.

ქართ. **სთ**-, **სთ-უგნ**-, მო-**სთ-უგნ**-ა || მო-**სთ**-უ-ლ-ა „მოწყვეტა“.

ზან. (ჰან.) **სთ**-, დო-**სთ**-უნ „წყდება“, მე-**სთ**-უ „მოსწყდა“.

სვანური დავიწყების სემანტიკა ახლოს დგას ჰანურ-ქართულის მოწყდომა სთან; წყდომისა და დავიწყების გამოხატვა საერთო ფუძით უცხო არ არის ქართველური ენებისთვის — შდრ. ქართ. ვი-წყ-„დავიწყება“, წყ-დ- „მოწყდომა“, ზან. (მეგრ.) ჰყორ-დ-უ **ნ** „მეწყდება“, მ-ო-ჰყორ-დ-უ **ნ** „მავიწყდება“ : სვან. შყედ-ენ-ი „წყდება“...

ს.-ქართვ. ***სთ**- „წყდომა, დავიწყება“ → ქართ. **სთ**-, **სთ-უგნ**- || **სთ-ულ**- : ზან. **სთ**- ←***შთ**- : სვან. **შდ-გნ**- → || **შტ-გნ**- ←***შთ-გნ**-.

სვან. **შდგქ** || **შდიქ** ზს., ლშხ., **შტიქ** ლნტ. „კბილი“, ბქ., „მჭრელი“, **შდიქ**-ურ(-ა) ბზ., **შდიქ**-ურ-წ ბქ., **შდიქ**-ურ-ად ლშხ., **შტიქ**-ურ(-წ) ლნტ. „უკბილო“, ნა-**შდექ** „ნამგალი“ (მ. ქალდანი), ლგ-**შდიქ** ზს., ლშხ., ლგ-**შტიქ** ლნტ. „კბილიანი“.

ქართ. (გურ.) **თიკ**-ი „ხის ტოტი ან მსგავსად გაშვერილი ნაწილი საგნისა, სახელური“, აჭარ. **თიკ**-ერ-ა; **თიკ**-ი „ქათმის ბიბილო“; კახ. **თიკ**-ვი „თაგვი (წყლის)“.

ზან. (მეგრ.) **თიკ**-ი „ღირღილო“, **თიკ**-, გო-**თიკ**-ონ-დ-უ **ნ** „აფოფრდება“, ინა-**თიკ**-ინ-ან-ს „ენისკარტება“.

უცნაური ჩანს შეფარდება ქართ.-ზან. **კ** : სვან. **ქ**. ცვლილება სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი — **კ** → || **ქ** : ქართ. ბაკ-ი → სვან. ბაქ, ქართ. სერთუკ-ი → სვან. სურდუქ, სვან. ქურზუნ || კურზუნ „სწრაფი სიარული“... აქვე მოსატანია ქართ. **ტვინ**- : სვან. **თჟელ** „ტვინი“.

ქართველური ფუძეებისთვის ამოსავალია გამოშვერილის, დაკბილულის, კბილიანის სემანტიკა, შდრ. კახ. **თიკ**-ვი „თაგვი“ ← ეტ. „კბილიანი“ ისევე როგორც: **კბ-ილ**-ი — **კბ**-ო ეტ. „კბილიანი“.

ს.-ქართვ. ***თიკ-** „გამოშვერილი, კბილი, დაკბილული“ → ქართ. **თიკ-ერ-ა, თიკ-ი** || **თიკ-ვი** : ზან. **თიკ-**, **თიკ-ი** : სვან. **შღჟქ** || **შღიქ** → || **შტიქ** ←***შთიკ**.

სვან. **შედ** ზს., ქს. „ჭურჭელი; ხაფანგი“.
ქართ. **სილა**, ხევს. ა-**სილა**-ა „კოდი“, **სილა**-ჭურჭელ-ი.
ზან. —.

სვანურში ბოლოკიდური **ა** მოკვეცილია, მისი არსებობის კვალი **ი** → **ე** პროცესში ჩანს (მ. ქალდანი). საყურადღებოა **ლ** → **დ** ფონეტიკური პროცესი, რასაც სხვაგანაც ვადასტურებთ (ქართ. **ცვილ-ი** : სვან. **ჯჷიდ** ← **ჩჷიდ**... იხ. § 2. **ლ** → **დ**). ამრიგად, ძველი სვანური არქეტიპი ***შილა** ტიპისა იყო — **შილა** → **შელ** → **შედ**.

ს.-ქართვ. ***სილ-ა** „ჭურჭელი, სილაჭურჭელი“ → ქართ. **სილ-ა, ა-სილ-ა** : სვან. **შედ** ←***შილ-ა**.

სვან. **შერ** „დაღლა, დაქანცვა“, ი-მ-**შერ**-ალ ზს. ქს. „იღლება“, ლი-მ-**შერ**-ალ „გადაღლა“, ლგ-მ-**შერ**-ე „გადაღლილი, დამაშვრალი“.

ქართ. **სევ-**, და-**სევ**-ება „დაღლა“, და-**სევ**-ებ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **შულ-**, **შულ-იდ**-/**შულ-ად**-, **შულ**-ად-ა „დაღლა“, **შულ**-იდ-უნ-ს „ღლის“, **შულ**-ად-ირ-ი „დაღლილი“.

-**იდ**/**ად** ზმნური სუფიქსებია ზანურში (შდრ. ქართ. **ყარ-** „ყროლა“ : ზან. **ყორ-იდ-** || **ყორ-ად-** „ყროლება“). ქართ. -**ევ**, ზან. -**ულ**, სვან. -**ერ** აფიქსები არა მხოლოდ მორფოლოგიურად შეესატყვისებიან ურთიერთს; ძირად გამოსაყოფია ს.-ქართვ. **ს-ეჷ-** „დაღლის“ მნიშვნელობით.

ს.-ქართვ. ***ს-ეჷ-** „დაღლა, დაქანცვა“ → ქართ. **ს-ევ-** : ზან. **შ-ულ-**, **შ-ულ-იდ**-/**შ-ულ-ად-** : სვან. **შ-ერ-** (შდრ. ს.-ქართვ. ***ჷეს-**).

სვან. **შიბ** ზს., ლნტ. „ხვანჯარი“.

ქართ. **სიბა** „სარტყლის ადგილი, სასარტყლე“.

ზან. (ჭან.) **შიბ**-ი „ზონარი“.

სვანურში ბოლოკიდური **ა** მოკვეცილია — **შიბა** → **შიბ** (შდრ. მეგრ. **ბოგა** → სვან. **ბოგ** „ხიდი“...).

სვანურში მნიშვნელობის ამოსავალი სახეობაა დაცული.

იქნებ მეგრული **შიბ-**, **შიბ**-უ-ა „წვნა“ ზმნაც აქვე შემოვიდეს.

ს.-ქართვ. *სიბ-ა „სარტყელი, საწელო, ხვანჯარი“ → ქართ. სიბ-ა : ზან. შიბ-, შიბ-ი : სვან. შიბ- ← შიბ-ა.

სვან. შიგელ ზს., ქს. „საწურიდან ამოღებული ჭყინტლი ყველის შე-სანახი ჭურჭელი (შეიძლება იყოს ყუთის ფორმის, ან ტკეჩისგან მოწნული კ ა ლ ა თ ი)“.

ქართ. ცეკა „კალათი“.

ზან. (მეგრ.) ჩაკა „დაწნული კალათი, გიდელი“.

მნიშვნელობის მხრივ სვანურისთვისაც ამოსავალი მოწნული კ ა ლ ა თ ი ს ე მ ა უ ნ და ი ყ ო ს .

ფუნქციურად -ელ (შდრ. ლტინ-ელ : ლვინ-ლ...) სვანურში ქართ.-ზან. ა-ს შეესატყვისება. შესატყვისობა მორფოლოგიურია, და არა-ფონე-ტიკური. თავიდან *ჩეგ-ელ- უნდა გვექონოდა სვანურში, საიდანაც ჩ → შ სპირანტიზაციით და ე — ე → ი → ე დისიმილაციური გადაბგერებით შიგ-ელ მივიღეთ. ქართ.-ზან. კ : სვან. გ შეფარდებაში უძველესია გ. ამას იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემები ამტკიცებენ.

ქართული ცეკ-ა ძირი ძვ. ბერძნულმა შეითვისა საკ- „ტომარა“ სა-ხით: ცეკა → საკ.

ს.-ქართვ. *ცეგ-ა) „ცეკა, კალათი, ყუთი“ → ქართ. ცეკა ← *ცეგ-ა : ზან. ჩაკ-ა ← *ჩეგ-ა : სვან. შიგ-ელ ← *ჩეგ-ელ.

ს.-ქართვ. *ცეგ-ა-ს დაღესტნური შესატყვისებია: ლოდ. ჩაგ-ი, ჭამ.

ჩაგ, ტინდ. ჩაგი, ახვან. შაგი, ხუნდ. ხ'აგ ← შაგ, დიდ. შაგ, ჰინ. შოგ, ხვარშ. შაგ || შოგ, კაბ. შაგ, ჰუნზ. შაგ „ქვაბი, ჭურჭელი“...

სვან. შიდ ზს., ქს. „ნებადართულია, შესაწყნარებელია, შეიძლება, რელიგიური ეთიკით დასაშვებია“, მადე შიდ „არ შეიძლება“...

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) შინ-, შინ-ერ-, შინ-ერ-ს „ნებადართულია, შესაწყნარე-ბელია, ეთიკით დასაშვებია“, ვა-შინ-ერ-ს „არ შეიძლება“..., მ-ი-შინ-ერ-ს „ჩემთვის შეიძლება, შემძლია“, ვა-მ-ი-შინ-ერ-ს „ჩემთვის არ არის ეთიკით ნებადართული“, შდრ. ჭან. შენ-ერ-ი.

ქართულში სავარაუდო «სინ-/სიდ-» ვერ გამოვავლინეთ.

სვანური შიდ და მეგრული შინ-ერ- შინაარსობრივ ფარავს ერთმა-ნეთს. ფონეტიკური სხვაობა ნ/დ ადვილი ასახსნელია. ნ || დ მონაცვლეო-ბა სვანურსაც ახასიათებს (ხ-ე-წა-დ-ი || ხ-ე-წენ-ი „ეშველება“) და მეგრულ-საც (ჯუნა || ჯუნა „კონა“). ჭანური შენ-ერ-ი ← შინ-ერ-ი „თავისუფა-ლი“ ალბათ იგივე ფუძეა, რაც მეგრული შინ-ერ-.

ს.-ქართვ. *სინ(დ)- „რელიგიით, ეთიკით შესაძლებელი, ნებადართული“ → ქართ. *სინ-/*სიდ- : ზან. შინ-ერ- → || შენ-ერ-ი: სვან. შიდ.

სვან. შიჟ- || ში-, ი-ში-წლ ბზ., ი-ში-წლ ლშხ., ი-ში-წლ ბქ., ლნტ. „ჩხუბობს“, ლი-ში-წლ ბზ., ლი-ში-წლ ბქ., ლნტ., ლი-ში-წლ ლშხ. „ჩხუბი, ომი“, ნწ-ში-წლ-ჟ ბზ., ნწ-ში-წლ ბქ., ლნტ., ნა-ში-წლ ლშხ. „ნაჩხუბარი“.

ქართ. სევ-/სივ-, ე-სევ-ა/ე-სი-ა, თუშ. სივ-, მ-სივ-ან-აჟი „ბუტია“, გა-სივ-ებ-ა „გაბუტვა, ჩხუბი“, ქართლ. ა-სეულ-ი ← ა-სევ-ილ-ი „ნაჩხუბარი“. ზან. —.

ქართულში შეიმჩნევა ფუძის აბლაუტი — ე/ი, სვანურში მხოლოდ ი გახმოვანებაა გავრცელებული. აქ ჟ დაკარგულია: შიჟ- → ში-.

ს.-ქართვ. *სიჟ-/*სიჟ- „ჩხუბი, გაბუტვა, დასევა“ → ქართ. სევ-/სივ- : სვან. ში- ← შიჟ-.

სვან. შიშდწ ბზ., შიშდიქ ლშხ. „ლილი; დუგმა“.

ქართ. ჩათ-ო (ფშ. ჩათ-უა) „თასმა, რომელსაც ბოლოში რკინის რგოლი აქვს (ქეგლი)“.

ზან. —.

ქართული ჩათ-ი ძირის შესატყვისად სვანურში მოსალოდნელი იყო *ჩქაშთ-ი, საიდანაც ქ (→ გ) ს მეტათეზით სიტყვის ბოლოში და ა → გ → ი გადასვლით თანამედროვე ფორმები განვითარდა — ქართ. ჩათ- : სვან.

*ჩქაშთ-ი → *შქაშდ-ი → *შგშდაქ → შიშდწ || შიშდიქ.

სიტყვის თავიდან შდ კომპლექსის მეორე წევრის აუსლაუტში გადასმის სხვა მაგალითიც არის გამოვლენილი, შდრ. ქართ. თხუნ-ელ-ა : სვან.

შ ი ხ უ ნ დ ← *შ დ ი ხ უ ნ „ძლოკვი“ (იხ. აქვე, § 30).

ს.-ქართვ. *ჩათ- „რკინის რგოლიანი თასმა; ლილი“ → ქართ. ჩათ-ო || ჩათ-უა : სვან. შიშდიქ || შიშდწ ← *შგშდაქ ← *შქაშდ-ი ← *ჩქაშთ-ი.

სვან. შიხუნლ ბზ., შიხუნდ ლშხ., შიხუნდ ლნტ. „ძლოკვი, ანკარა“.

ქართ. (მ) თხუნ-ელ-ა.

ზან. (ჰან.) მ-თხოლ-არ-ი „ხვლიკი“.

ქართულ-ზანური თ-ს შესატყვისი შდ კომპლექსი სვანურში გაიხლიჩა, დანაწევრდა; კერძოდ, მისი მეორე დ კომპონენტი ბალსზემოურ დიალექტში დაიკარგა, ხოლო ლაშხურსა და ლენტეხურში გადასმულია სიტყვის ბოლოში — *შდისუნ → შიხუნდ || შიხუნდ || შიხუნლ. სვანურში ფუძის შიგნით ლ || ნ მონაცვლეობა შეინიშნება, რაც ქართულ-ზანურ

ფუძეთა შეპირისპირებაშიც გამოჩნდება — ქართ. მ-თხუნ-ელ- : ზან. მ-თხოლ-არ-; ქართ. ე : ზან. ა კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. *თხუნ-ელ- „თხუნელა, ხელიკი, ძლოკვი“ → ქართ. მ-თხუნ-ელ-ა || თხუნ-ელ-ა || თხუნ-ელ-ი : ზან. მ-თხოლ-არ-ი : სვან. შიხუნდ || შიხულ ←*შიხუნ || ლ.

სვან. შირ- || შირ-, ა-შირ-ე ბზ., ა-შირ-ე ბქ., ა-შირ-ე ლშხ. „ფქვავს“, ლა-შირ-ა ბზ., ლა-შირ-ა ბქ., ლნტ., ლა-შირ-ა ლშხ. „ხელსაფქვავი“, ლი-შირ-ე ზს., ლშხ., ლი-შირ-ე ლნტ. „დაფქვა“.

ქართ. ცარ- → || ცერ-, აღ-ვ-ცარ, სა-ცერ-ი, ცრ-ი-ს.

ზან. ცორ- → || ცვრ- || ცირ-, ცვრ- || ცირ-უნ-ს „ცრის“, ო-ცვრ-ალ-ი „საცერი“, ჭან. ბ-ცორ-უმ „ვცრი“, ბ-ცორ-ი „გავცარ“, ო-ნცორ-უ „საცერი“.

ცრა ~ ფქვა სემანტემათა იგივეობა ეჭვს არ უნდა იწვევდეს.

სვანურში ანლაუტური შ კანონზომიერი შესატყვისია ქართული ც-სი — ც : ჩ → შ; შდრ. ქართ. ცენ- : სვან. შენ- (მა-შენ „ნაყოფი“), ქართ. ცეკ-ა : სვან. შიგ-ელ... ქართ. ა : სვან. ი მიმართებისას უფრო ძველი ვითარება ქართულს დაუცავს (შდრ. ქართ. ძალ-ი : სვან. ჯილ „სი-მი“...).

საინტერესოა, რომ ზანურში სისინა ვარიანტებია მხოლოდ წარმოდგენილი, როცა სვანურში გაშიშინება სახეზეა; ცხადია, ზან. ცორ- ←*ჩორ-.

ს.-ქართვ. *ცარ- „ფქვა, ცრა“ → ქართ. ცარ- → || ცერ-, სა-ცერ-ი : ზან. ცირ- || ცვრ- || ცორ- ←*ჩორ- : სვან. შირ- || შირ- (←*ჩარ-).

ს.-ქართვ. ცარ- „ცრა“ ძირს სახელური ფორმები შეესატყვისება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში „საცერის“ მნიშვნელობით: ნახ. ცა-ცა, ხუნდ. სუსუ-კუ, ანდ. სუსუ-კუ, კარ., ბოთლ. სუსუ-კუ, ახვან. შუშუ-კე „საცერი“; აქ ფუძის გაორკეცება საცნაურია — ნახ. ცა-ცა, დად. სუსუ ←*ცუ-ცუ...

სვან. შკუნთ-, ხ-ე-შკუნთ-ი ბზ., ლშხ., ხ-ე-შკუნთ-ი ლნტ. „ეკრუნჩხება, ეკუნთება“, ი-შკუნთ-ი ბზ., ლშხ., ი-შკუნთ-ი ლნტ. „მოიკრუნჩხება, მოიკუნთება“, ლი-შკუნთ-ე ბზ., ლშხ., ლი-შკუნთ-ე ლნტ. „მოკრუნჩხვა, მოკუნთვა, მობუზვა“.

ქართ. ჭინთ, ჭინთ-ვ-ა, ი-ჭინთ-ებ-ა, მო-ჭინთ-ულ-ი, ჭინთ-ი. ზან. —.

სემანტიკური თვალსაზრისით აღწერილ საერთოქართველურ ფუძეთა ერთიანობა ეჭვს არ იწვევს: **ჭინთვა**, **კრუნჩხვა**, **კუნთვა** საერთო სემანტიკური ველის წევრებია.

შედარებითი ფონეტიკის თვალთახედვით მნიშვნელოვანია ქართ. **ჭ** : სვან. **შკ**, რაც ამოსავალში სვანურ **ჭკ**-ს ვარაუდობს —**ჭკ** → **შკ**.

გასარკვევია მიმართება ფუძის ხმოვნით ნაწილში — სვან. **უ** : ქართ. **ი**; აქ სვანური უფრო ძველ მდგომარეობას აჩვენებს. ვფიქრობთ, რომ ამ მაგალითში **უ** ისევე გადავიდა **ი**-ში, როგორც **ფიც**-ის შემთხვევაში; შდრ. ძვ. ქართ. **ფუც**- → ახ. ქართ. **ფიც**- (გ. როგავა) : ზან. **ფუჩ**-, ქართ. **მძუძე** → || **ძიძა** (არნ. ჩიქობავა)... ასევე **ჭუნთ**- → **ჭინთ**-.

ს.-ქართვ. ***ჭუნთ**- „ჭინთვა, კრუნჩხვა, კუნთვა“ → ქართ. **ჭინთ**-ი, **ჭინთ**- (←***ჭუნთ**-) : სვან. **შკუნთ**- || **შკუნთ**- ←***ჭკუნთ**-.

სვან. **შკუწმფ**- || **შკუემფ**-, ა-**შკუწმფ**-ე ბზ., ლშზ., ა-**შკუემფ**-ე ბქ., ლნტ. „გაჯონავს“, ლი-**შკუწმფ**-ე ბზ., ლშზ., ლი-**შკუემფ**-ე ბქ., ლნტ. „გაჯონავს“, მე-**შკუწმფ**-ე ბზ., ლშზ., მე-**შკუემფ**-ე ბქ., ლნტ. „გამჯონავს“.

ქართ. **წკებლ**-ი || **წკებლ**-ა, **წკებლ**-, გა-**წკებლ**-ა, **წკებ**-ა.
ზან. (მეგრ.) **ჭკვაბ**-, **ჭკვაბ**-უა „გაწკებლა“, გო-**ჭკვაბ**-უ „გაწკებლა“, „სცემა“.

სვანური ანლაუტში **შკ**-ს იძლევა ს.-ქართვ. **წკ**-ს შესატყვისად — **წკ** → **ჭკ** → **შკ**. ქართ. **ლ**-ს შესატყვისი **წ** (**წკებლ**- : **შკუემფ**-) ფუძის შიგნითაა გადასმული — სვან. **შკუემფ**- ←***შკემფ**-წ; ხოლო **მ** ფონეტიკური დანართია.

ამრიგად, ს.-ქართვ. **წკებლ**-ისგან სვანური **შკუემფ**- განვითარდა შემდეგი ფონეტიკური პროცესებისა და საფეხურების გავლით: **წკებლ**- → სვან. ***ჭკებლ**- (დისიმილაციური გამჟღერებით) → ***შკუემფ**- (დაყრუებით **ბ** → **ფ**) → **შკუემფ**- (მ-ს განვითარებით).

სვან. **შკუემფ**-, ქართ. **წკებლ**- ნასახელარი ზმნებია; ზან. **ჭკვაბ**- იძლევა თითქოს ზმნური ს.-ქართვ. **წკებ**-ის შესატყვისს (შდრ. ქართ. **წკებ**-ა „წელით ცემა“ (საბა)).

ს.-ქართვ. ***წკებლ**-, ***წკებ**- „გაწკებლა“ → ქართ. **წკებლ**-, **წკებ**- : ზან. **ჭკვაბ**- (ქართ. **ე** : ზან. **გა**— შდრ.: **ელ**-ავ-ს : **ვალ**-უნ-ს) : სვან. **შკუემფ**- ←***ჭკებლ**-.

სვან. **შკვფ**-გნ-, ა-**შკვფ**-გნ-წლ-ი (აღ-**შკვფ**-გნ-წლ-ე) ბზ., ა-**შკვფ**-გნ-წლ-ი (აღ-**შკვფ**-გნ-წლ-ე) ბქ., ლნტ., ა-**შკვფ**-გნ-წლ-ი (აღ-**შკვფ**-გნ-წლ-ე) ლშზ. „აკაკუნებს“.

ქართ. **წკაბ-ნ**, **წკაბ-ნ-ი** „წვეთის ჳმა“ (საბა), უ-**წკაბ-უნ-ებ-ს** (საბა).
ზან. (მეგრ.) **ჭკვაბ-**, **ჭკვაბ-აფ-** || **ჭკვაბ-ინ-ი** „წკაპნი; რაიმე ნივ-
თის დაცემის ხმა“.

საერთოქართველური **წკ** კომპლექსი სვანურში ჯერ **ჭკ**-ს სახით იყო
წარმოდგენილი, ხოლო მომდევნო ეტაპზე განხორციელდა **ჭკ** → **შკ** (იხ.
წინა ნიმუში): **წკაბ-** → სვან. ***ჭკაბ-** → **შკგბ-** → **შკგფ-**.

ს.-ქართვ. ***წკაბ-** „დაცემის ხმა“ → ქართ. **წკაბ-** : ზან. **ჭკვაბ-**
(←***ჭკობ-**) : სვან. **შკგფ-** (←***ჭკაბ-** ←***ჭკაბ-**; **პ** → **ბ** დისიმილაციური
გამჟღერება).

ქართ. **შოლტ-**, **შოლტ-ი** „ტყავის ანაჭერი გრძლად“ (საბა).

ზან. (მეგრ.) **შქვერთ-**, **შქვერთ-ი**, **შქვერთ-ია** „შოლტი“.

სვან. —.

საერთოქართველური **ლთ-** ქართულში **ლტ-**ში გადავიდა (შდრ. ყინ-
წვისი || ← ყინცვისი (ქ. ლომთათიძე)); **თ** → **ტ** ქართულში **ლ-**ს მიეწერე-
ბა. **ლ** → **რ** თანხმოვნის წინ ცნობილი წესია მეგრულში (გ. როგავა).
იმერ., გურ., აჭარ. **შხვერთ-ი** ზანურიდანაა შეთვისებული.

ს.-ქართვ. ***შოლთ-** „შოლტი“ → ქართ. **შოლტ-** : ზან. **შქვერთ-**
←***შქორთ-**.

სვან. **შომ-**, **შომ-ა** „როდის, რა დროს“, **შომ-ად** „რა დრომდის“,
შომ-რი-ას „ოდესღაც“.

ქართ. **სავან-**ი „ცხოვრება“.

ზან. (მეგრ.) **შვან-**ი „დროება, ხანა“.

„დროის“ გაგება საგრძნობია სამსავე ქართველურ ენაში.

უფრო რთულია ფორმალური მიმართება — ქართ. **სავან-** : ზან.

შვან- : სვან. **შომ-**. თეორიულად **სავან-** ფორმას ზანურში ***შოვონ-** უნდა
მოეცა (ქართ. **ს** : ზან. **შ**, ქართ. **ა** : ზან. **ო**), გვაქვს კი **შვან-**. რატომ?
— საქმე იმაშია რომ მეგრულში ერთმანეთის მეზობლად ორი **ო** (**ოო**)
ვერ ძლებს და აუცილებლად გვაძლევს **აა-**ს, შდრ. ქარნეჩი-ი „ორმოცი“
←***ქორნეჩ-ი**, ასევე ***შოვონ-ი** → ***შვან-ი** → **შვან-ი**. ხოლო სვანურში
სავარაუდოა, რომ განხორციელდა **ჟა-**ს შერწყმა **ო-**დ, აუსლაუტში კი —
ნ → **მ** (იხ. აქვე, § 13) — ქართ. **სავან-** : სვან. ***შაჟან** → ***შონ** →
შომ.

ს.-ქართვ. ***საჟან-** „დროება, ცხოვრება, ხანა“ → ქართ. **სავან-ი** :
ზან. **შვან-ი** ←***შვან-ი** ←***შოვონ-ი** : სვან. **შომ-** ←***შონ-** ←***შაჟან-**.

სვან. **შონ-** || **შონ-**, ხ-**შონ-**წლ ბზ., ხ-**შონ-**წლ ბქ., ლნტ., ხ-**შონ-**წლ ლშხ. „შურს“, ლი-**შონ-**წლ ბზ., ლი-**შონ-**ე ბზ., ლშხ., ლი-**შონ-**ე ბქ., ლნტ. „შური, შეშურება“, ნა-**შონ** ბზ., ლშხ., ნა-**შონ** ბქ., ლნტ. „შენაშურები“.

ქართ. **სურ-**, მ-**სურ-**ს, **სურ-**ი-ს, მო-**სურ-**ნ-ე, **სურ-**ვ-ი-ილ-ი.

ზან. **შურ-**, ო-**შურ-**უ „შურს“, ვად-ი-**შურ-**უ-ა „არ დაინანო“.

და ნ ა ნ ე ბ ი ს ს ე მ ა ს ვ ა ნ უ რ ი ს თ ვ ი ს ა ც ა რ ი ს დ ა მ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ე ლ ი ი-**შონ-**ე „ინანებს“, ლი-**შონ-**ე ბქ. „დანანება“.

მნიშვნელობის თვალსაზრისით ამოსავალია ს უ რ ვ ი ლ ი ს გაგება, შდრ. მ-**სურ-**ს || მ-**შურ-**ს (← ზან.) ზუსტი სტრუქტურულ-მორფოლოგიური ანალოგია.

სვანურში შეინიშნება რ → ნ გადაბგერება, რაც გავრცელებული პროცესია (განსაკუთრებით ზმნებში) ამ ენაში: ***შორ-** → **შონ-**.

ს.-ქართვ. **სურ-** საერთო წარმომავლობისაა **სულ-/სუნ-** „სული, სუნნი“ ლექსემებთან ერთად. რ/ნ/ლ მონაცვლეობა მორფოლოგიური უნდა იყოს (გ. დეეტერსი).

ს.-ქართვ. ***სურ-** „სურვილი → || შური“ → ქართ. **სურ-** : ზან.

შურ- : სვან. **შონ-** ← ***შორ-**.

სვან. **შუ/ში** „ხელი“.

ქართ. **სუ-ე** || **სვ-ე** „ფრთა“.

ზან. (მეგრ.) **ფსუ-ა** || **ფსუ-ა(ლ)**, ჭან. **ფსუ-ა** || **სუ-ალ-** „ფრთა“.

სვანური გახმოვანების ძველი სახეობა შენარჩუნებულია მიც. ბრუნვის ფორმაში **შუ-ნ** „ხელს“. სვანური **შუ** საერთოქართველური **სუ-ე**‘ს კანონზომიერი შესატყვისია ი-ს დაკარგვითა და ს → შ გადაბგერებით — **ში/შუ** ← ***შუ-ი** || ***შუ-ელ-**.

პრობლემური არ უნდა იყოს კორესპონდენცია სემანტიკურ დონეზე — ქართ.-ზან. ფ რ თ ა ~ სვან. ხ ე ლ ი ; ფ რ თ ა გარკვეული თვალსაზრისით ხელის გაგებასაც შეიცავს. ზანურში საცნაურია შ ი შ ი ნ ა → ს ი ს ი ნ ა პროცესი.

ს.-ქართვ. ***სუ-ე(ლ-)** „ფრთა, ხელი“ → ქართ. **სუ-ე** || **სვ-ე** : ზან.

ფსუ-ა || **სუ-ა** (← ***შუ-ალ-**) : სვან. **ში/შუ** (← ***შუ-ელ-**).

ს.-ქართვ. ***სუ-ელ-** არქეტიპს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ანდ. **ლ’ირო**, ლოდ. **ლ’ერუ**, ჭამ. **ლ’ერუ**, ტინდ. **ლ’ირო**, ახვახ. **ლ’ირო**, ბაგვ. **ჰილუ** ← **ლ’ილუ** : დიდ. **ლეღ** ← **ლ’ელ**, ხვარშ. **ლიღ** ← **ლ’ილ** „ფრთა“... ს.-ქართვ. ს : ს.-დად. **ლ’** ბუნებრივია (იხ. ***სიმ-ურ-ი** აქვე), ბოლოკიდური უ/ჟ/ო დაღესტნურში

ს.-ქართვ. **ჟ**-ს ეფარდება — ***სჟელ**- — **ლ'ერუ** ←***ლ'უერ**-, ხოლო **ლ** → **რ** დაღესტნურში ს.-ქართვ. **ლ**-ს შეიფარდებს.

სვან. **შუა** „დარდი, ზრუნვა, ფიქრი“.
ქართ. **სუე** || **სვე** „ბედი, სვე, იღბალი“.
ზან. —

ზანურში შესაბამისი ფუძე არ ჩანს. შეიძლება სვანური **შუა** ზანისმად მიგვეჩნია, ამას შესატყვისობა ხმოვნებში ქართ. **ე** : ზან. **ა** დაედებოდა საფუძვლად. და მაინც, ჩვენ თავს ვიკავებთ ამგვარი კვალიფიკაციისაგან.

ს.-ქართვ. ***სჟ-ე** „ბედი; დარდი“ → ქართ. **სჟ-ე** || **სვ-ე** : სვან. **შუ-ა** (←***შჟ-ა**).

ქართ. **შუანი** „მჯეცთა და ძალთა მაგარნი და დიდნი კბილნი (საბა)“.
ზან. (მეგრ.) **ჩქვალ**-, **ჩქვა** „ეშვი“, **ჩქვალ-ეფი** „ეშვები“.

სვან. **ჩქუა** (მრ. რ. **ჩქუარ-არ**) „ეშვი“ (?).

ჩვენ ეჭვს გამოვთქვამთ, იქნებ ბალსქვემოური **ჩქუა** (მრ. რ. **ჩქუარ-არ**) „ეშვი“ არ იყოს ზანურიდან ნასესხები.

ბოლოკიდური **რ** სვანურში, **ლ** ზანურში და **ნ** ქართულში ფუძის კუთვნილებაა (დეტერმინანტი). ქართ. **ნ** : სვან. **რ** ახსნილია **ნ** → **რ** პროცესით სვანურში (იხ. აქვე §, 12), ხოლო ქართ. **ნ** : ზან. **ლ** შეფარდებაზე სვავანაც შევნიშნავდით (იხ. ქართ. **სვანი** : ზან. **შურ-ო** ←***შულ-ო...**).

ს.-ქართვ. მდგომარეობისთვის **ჩუალ**- არქეტიპს ვვარაუდობთ, რადგანაც **ჩ** → **შ** სპირანტიზაცია ქართულმა განიცადა.

ს.-ქართვ. ***ჩუალ**- „ეშვი“ → ქართ. **შუანი** (←***ჩუანი**) : ზან. **ჩქვალ** : სვან. **ჩქუარ**.

ს.-ქართვ. ***ჩუალ**- „ეშვი“ სიტყვას პარალელები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ნახ. **ცერ**- || **ცარ**-(გ/კ) „კბილი“, ხუნძ. **ცა** ← **ცალ**, ანდ. **სოლ** ←***ცოლ**, აზვახ. **ჩილო**, კარ. **სალი** ←***ცალი**, ტინდ. **სალუ** ←***ცალუ**, ჭამ. **სალ** ←***ცალუ**, ბოთლ. **სალუ** ←***ცალუ**, ბეჟიტ. **სილა** ← **ცილა**, ხვარზ. **სელ** ← **ცელ**, დარგ. **ცულა**, თაბას. **სილ-იბ**, აღ. **სელ-ებ**, რუთ. **სგლა**, წახ. **სილი**, ბუდუხ. **სილ**, ხინ. **ცულ-ოზ**, უდ. **ულ-უხ** ← **ცულ**- (**უხ** მრ. ნიშანია) „კბილი“ (შდრ. აფხაზ. ა-ც, ადიღ. **ცვ**, ყაბ. **ძვ** ← **ცა** „კბილი“). წ.-იბ.-კავკ. სათანადო ძირი ***ცუალ**-სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

სვან. **შუმ-** || **შემ-** || **შუმ-**, ხ-ე-**შმ-** (ლა-ხ-**შემ**) ზს., ხ-ე-**შუმ-** (ოხ-**შუმ-**ენ) ლშხ., ლნტ. „ეხმინება, ეხმაურება“.

ქართ. **სამ-**, **სიმ-სამ-** || **ციმ-ცამ-** (დიალ.) „ჩამიჩუმი“.

ზან. (მეგრ.) **შუმ-**, **შუმ-ორ-ი** „ხმიანობა, ხმაური, ჩამიჩუმი“.

ზანური ფუძე ნაზმნარი სახელია **შუმ-** „ხმაური, შეხმინება“ ზმნი-სა; **-ორ** ქართ. **-ოლ** სუფიქსის შესატყვისია. უძველესი გახმოვანება საერთო ქართველური ფუძისა **ა-**ნიანი უნდა ყოფილიყო — ***სამ-**. **უ-**ს პოვნეირება სვანურში შედეგია **ა-**ს ლაბიალიზაციისა მ-სთან მეზობლობაში — ***შამ-** → **შუმ-**. სავარაუდლოა აქვე გაერთიანება ქართ. **სემ-** „სმენა“ ძირისა.

ს.-ქართვ. ***ს-ამ-** „ხმიანობა, გამოხმაურება“ → ქართ. **სამ-** : ზან. **შუმ-ორ-** : სვან. **შუმ-** || **შემ-** || **შუმ-** (←***შამ-**).

ქართ. (იმერ.) **შუშა** „ახალი, ნორჩი, თოთო“.

ზან. (მეგრ.) **შქეშქილა** || **შქიშქილა** „ახალი, თოთო, ნორჩი (ხორცზე იტყვიან).“

სვან. —.

მეგრულში სიტყვის მნიშვნელობა დავიწროებულია. აქ საინტერესოა **უ** → **გ** || **ი** პროცესი (გ. როგავა) — ***შქუშქილ-ა** → **შქეშქილ-ა** || **შქიშქილ-ა**.

ს.-ქართვ. ***შუშ-** „ნორჩი, თოთო“ → ქართ. **შუშ-ა** : ზან. **შქი-შქილ-ა** || **შქეშქილ-ა** ←***შქუშქილ-ა**.

სვან. **შუშხუამ** ბზ., ლნტ. **ფეშხუამ** (← **შეშხუამ**) ბქ., **შუშხუამ** ლშხ. „წინაღლე (ახალი წლისა)“.

ქართ. **სისხამ-**, **სისხამ** დილით.

ზან. —.

მნიშვნელოვანია სემანტიკური შესატყვისობა ქართველურ ენებში — ქართ. **სისხამ-** „დილით ადრე“ ~ სვან. **წინაღლე**.

ს.-ქართვ. ***სისხამ-** „ადრე“; „წინაღლით“ → ქართ. **სისხამ-** : სვან. **შუშხუამ** || **შუშხუამ** (←***შიშხამ**).

სვან. **შუ-**, **ჰ-შუ-** ბზ., ლშხ., **ა-შუ-** ბქ., ლნტ. „ანთებს“, **ლ-შუ-** ბზ., ლშხ., **ლი-შუ-** ბქ., ლნტ., „დანთება“, **ლი-შუ-წლ** ბზ., **ლი-შუ-წლ** ბქ., ლნტ., **ლ-შუ-წლ** ლშხ. „ცეცხლის დანთების დრო“, **რ-შუ-წლ** ბზ., **ი-შუ-წლ** ბქ., ლნტ., **რ-შუ-წლ** ლშხ. „ინთება (ცეცხლი)“.

ქართ. ცი-, ცი-ა „ცეცხლი“, ცი-ალ-ი || ცი-აგ-ი || ცი-ატ-ი „ნათება“, ცი-აგ-ობ-ს „ნათებას, კიაფობს“.

ზან. —.

ქართულ-სვანური ფუძეების დაკავშირება გარდა სემანტიკური იგივეობისა, ეყრდნობა ბგერათშესატყვისობათა ჩვენებას ქართ. ც : სვან. შ (← ჩ) (ნ. მარი, ვ. თოფურია, გ. როგავა...). ქართულში მოკვეცილია ისტორიული გ თანხმომავანი, რომელიც სვანურმა რედუქციის მომდევნო საფეხურზე შემოგვინახა. დაკარგული ე ხმოვნის კვალი ჩანს წინამავალ ხმოვნის (ა, ო) საკომპენსაციო სიგრძეში. ამოსავალი სახე შეპირისპირებული ფუძეებისა უნდა ყოფილიყო — *ცევ-/*ცივ- : *ჩეჟ-/*ჩიჟ-.

ს.-ქართვ. *ციჟ-/*ციჟ- „ნათება, ცეცხლი, წვა“ → ქართ. ცი- ← *ცივ- /*ცევ- სვან. შჟ- ← *ჩჟ- ← *ჩეჟ- /*ჩიჟ-.

საერთოქართველური *ციჟ-/*ციჟ- შეიძლება ჩანდეს ქართული ცივ-ი სიტყვაშიც (შდრ. ს-ი-ცხ-ე/სუ-სხ-ი ← *სუ-ცხ-ი; ქართ. ცხ-რ-ო : ზან. ჩხ-ურ-ჟ). მასვე უკავშირდება აფხაზური ა-მცა „ცეცხლი“ (ა-ნცაა „ღმერთი“)...

სვან. შჟათ ბზ., შჟათჟ ბქ. „სალესი ქვა“; ლხმ. „ფიქალის მაგვარი თლილი ქვა“.

ქართ. სათ-ი „გიშერი“, მა-სათ-ი „სალესი, სასრევი“, ხევს. მა-სანთ-ო „კეცეული“.

ზან. შოთ-ი „შოთი“.

საერთოქართველური სათ- ძირის შესატყვისი ზანური ერთეული უნდა ჩანდეს ქართულ შოთ-ი სიტყვაში, შდრ. შოთ-ის პური „კეცზე შემწვარი პური“ (ქართ. ს : ზან. შ, ა : ო).

სვანური ფორმებიდან არქაულია ბალსქვემოური შჟათ-ჟ ვარიანტი, საიდანაც ჟ-ს მეტათეზისით ბალსზემოურში შჟათ დამკვიდრდა — შჟათ-ჟ → შჟათ. ბოლოკიდური -ჟ ← -ო სადერივაციო სუფიქსი სვანურში (შათ-ჟ) ქართულ მა-ს ეტოლება ფუნქციურად (მა-სათ-ი).

ქართველური სემანტემები კეცი (შოთი), კეცეული (მა-სანთ-ო), სალესი ქვა (შჟათ || შჟათჟ, მა-სათ-ი), გიშერი (სათ-ი) საერთო ჯამში მაგარი ქვის (გიშერის?) ვარიანტებად მიიჩნევა.

სომხური სათ ქართულიდანაა შეთვისებული.

ს.-ქართვ. *სათ- „გიშერი“, მა-სათ- → ქართ. სათ-ი, მა-სათ-ი, მა-სანთ-ო ← მა-სათ-ო : ზან. შოთ-ი : სვან. შჟათ || შჟათჟ ← *შათ-ო.

ს.-ქართვ. *სათ-, მა-სათ- (← წ.-ქართვ. *სად-, *მა-სად-) უკავშირდება ოქროს აღმნიშვნელ ძირებს მთის იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: აღილ. დგჰ ← *სგდჰ, ყაბ. დგჰ ← *სგდგ; ინგ. დოშუჟ ← *შად-უჟ, ჩაჩნ. დეში || დეშიჟ || დაშუჟ ← *შად-უჟ (ს.-ნახ. *შად-ეჟ);

ხუნდ. მე-სედ, ანდ. მი-სიდი, ბოთლ. მი-სიდი, ღოდ. მი-სიდი, ჭამ. მი-სუდ, ტინდ. მი-სედი, კარ. მე-სედ, ახვახ. მი-სიდი, დარგ. მუ-სი ← მუ-სიდ, ლაკ. მუ-სი ← *მუ-სიდ, არჩიბ. მი-სირ- ← *მი-სიდ, უდ. მი-ს ← მი-სიდ „სპილენძი“, ხინ. მი-ს ← *მი-სიდ „ოქრო“.

სვან. შუარ ზს „წყლული, იარა“ (შდრ. შუარ-ა-შ-ბაღე ბქ., შუარ-ა-ბაღე ლშბ. „მრავალძარღვა“ ← ეტ. „იარა ფოთლება“).

ქართ. სვრ-ე, სვრ-ელ-ი.

ზან. სვარ-, სვარ-უ-ა, ო-სვარ-უ „ჭრა“.

ზანურ-სვანურის ჩვენებით ფუძე ქართულშიც გახმოვანებული უნდა ყოფილიყო — სვერ- || სუერ-.

სვანურში ბოლოკიდური მასდარისეული -ა სუფიქსი მოკვეცილია (შდრ. შუარ— შუარ-ა-შ-ბაღე), რომელმაც გამოიწვია ძირისეული ე → წ → ა ცვალემა (მ. ქალდანის წესი). ზანურში აქაც სახეზეა შიშინა სიბილანტის გასისინება — შ → ს.

ს.-ქართვ. *სუერ- „ჭრა“ → ქართ. სვრ-ე, სვრ-ელ-ი : ზან. სვარ- ← *შვარ- : სვან. შუარ- ← *შუერ-ა.

სვან. შუწლ „ხვლიკი“.

ქართ. მ-სვლ-იკ-ი „ხვლიკი“, მესხ. სვენ-ა „მინდვრის მწვანე ხვლიკი“, მ-სუენ-ი (საბა), ხევს., მონ., თუშ., იმერ. ფ-სვენ-ი „უშხამო გველი“.

ზან. (მეგრ.) შველ-ა „უშხამო გველი, გველნოკერა“.

სვანურ-ზანური არკვევს ქართული ძირის ისტორიას, უძველესი ფორმა სუელ-ა ტიპისა უნდა ყოფილიყო (შდრ. მესხური სვენ-ა). ნ || ლ მონაცვლეობა ქართულის შიგნით ძვირფასი ფაქტობრივი მასალაა ქართ. ნ : ზან. ლ || რ შესატყვისობის ისტორიის კვლევისას (სვან-ი : შურ-ო).

ბოლოკიდური ა სვანურში მოკვეცილია, მის არსებობას ამტკიცებს ე → წ გადასვლა ინლაუტში — სვან. შუწლ ← *შუელ-ა (შდრ. ნათ. ბრ. შუალწ-შ).

ს.-ქართვ. *სუელ-(ა) „უშხამო გველი, ძლოკვი, ხვლიკი“ → ქართ. სვენ-ა, მ-სვლ-იკ-ი, მ-სუენ-ი || ფ-სვენ-ი : ზან. შველ-ა : სვან. შუწლ- ← *შუელ-ა.

ს.-ქართვ. *სუელ-(ა) არქეტიპს შეესატყვისება ს.-ნახ. *სუალ-ორ „კვერნა“, შდრ.: ინგუშ. სოალარ, ჩაჩნ. სნლორ || სალუარ || სალოლოურ || სალოლორ...

სვან. **შუ-წრ-**, **შუ-ინ-**, ხ-ე-**შუტრ-**ი (წ-ხ-**შუწარ-**ი ბზ., ეთ-**შუარ-**ი ლშხ.), ხ-ე-**შუწარ-**ი (ამ-**შუარ-**ან) ბქ. „ჭრილობა ურთულდება, უმიზნებდება“, ლი-**შუწარ** ბზ., ლნტ., ლი-**შუარ** ბქ., ლშხ. „ჭრილობის გართულება“, ა-**შუ-ინ-**ე ბზ., ლშხ., ა-**შუ-იან-**ე ბქ., ლნტ. „ასუფთავებს“, ი-**შუ-ინ-**ი (წ-ხტ-**შინ-**ან, წ-ნ-**შუ-ინ-**ან; წ-ნ-**შუ-ინ-**ი, ბზ., ოთ-**შუ-ინ-**ენ, ედ-**შუ-ინ-**ან; ედ-**შუ-ინ-**ი ლშხ.) „სუფთავდება“.

ქართ. **სვირ-ინ-**, **სვირ-ინ-**დ-ებ-ა „განრყვნა, გინა **სნება**, გინა **სრვა**-ა (საბა)“, **სვრ-**ა; **სვარ-**, და-ი-**სვარ-**ა, **სრვა**-ა (← **სვრა**) „საგანი მომსრველი (საბა)“; ე-**სვრ-**ებ-ა.

ზან. —.

ერთი შეხედვით რა უნდა იყოს საერთო დასვრა-სა და გა-სუფთავებას შორის; მაგრამ სვანური **შუ-ინ-** სიტყვის ისტორიას თუ განვიხილავთ, ცხადი ხდება, რომ დასვრა → გასუფთავება რეალურია; შდრ. მსგავსი ვითარება ზანურში — ქართ. **ნეხვი** : ზან. **ნახტ-** „რეცხვა“ ე. ი. „ნეხვის მოშორება“ (დ. მაჭავარიანი).

ვერაუდობთ, რომ სვანურში **შუარ-** აღნიშნავდა **დასვრას**, **სრვა** (სენი მომსრველი (საბა))-ს, ხოლო მისგან ნაწარმოები **შუ-ინ-/შუ-იან-** (←***შუირ-ინ-**, შდრ. ქართ. **სვირ-ინ-**) **დასვრილის მოშორებას**, ანუ გასუფთავებას; შდრ.: ზან. ნეხვი → ნეხვა → ნეხვის მოშორება → რეცხვა.

სვარ-/სვირ-, ა/ი აბლაუტისთვის შდრ. ქართ. რაცხ-/რიცხ-...

ს.-ქართვ. ***სტარ-/სტირ-(ინ-)** → ქართ. **სვარ-/სვირ-ინ-** : სვან.

შუარ-, **შუ-ინ-** (←***შუირ-ინ-**).

სვან. **შუენ-**, **შუენ-**ანგ ბზ., **შუენ-**ანგ ლშხ. „ცხოველის დასაჭერი ყულფიანი თოკი (ქამანდი)“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **შვილ-**, მო-**შვილ-**უ-ა „ათოკვა“, მო-ბ-**შვილ-**ან-ქ „ავთოკავ“, მო-**შვილ-**ერ-ი „ათოკილი“.

ქართულში შესაბამისი ფუძე ვერ გამოვავლინეთ. ცხადია, სვანური **შუენ-** ძირი იგივეა, რაც მეგრული **შვილ-**. ოღონდ მეგრულში მხოლოდ ზმნური (ნასახელარი) ფორმები შემოგვრჩა. -**ანგ** || **ანგ** სუფიქსი სვანურში ქართული **სა-**ს მორფოლოგიური ეკვივალენტია და ენათესავება -**აქ** || **აგ** (იხ. აქვე) სუფიქსებს (შდრ. ჩიყე-**აქ** „სასიძო“...).

ქართული ეკვივალენტის უქონლობა აძნელებს ფუძის შემდგომ სეგმენტაციას: **შუ-ენ-(?)**, **შვ-ილ-(?)**, თუ სვან. **შუ-ენ-** ←***შუ-ილ-?** (ლ → ნ სვანურში იხ. აქვე § 5.).

ს.-ქართვ. ***სტ-** „მოსათოკი, საბმელი“ → ზან. **შვ-ილ-(?)** : სვან. **შუ-ენ-(?)**.

სვან. **შუიმ** ზს. „საზღვარი“.
ქართ. **სამან-ი** „საზღვარი“, მოხ. „თემიდან კაცის გარიცხვის ნიშანი“, მთიულ. **სამან-ა**, გურ. **სამან-ე**.

ზან. (ჭან.) **სინორ-ი** „საზღვარი“.

სემანტიკური იდენტურობა ეჭვს არ იწვევს. ფორმალური მიმართების თვალსაზრისით საყურადღებოა ქართ. **-ან** : ზან. **-ორ** : სვან. **ჟ** — სვან. **შუიმ** ←***შიმ-ჟ**; სიტყვის სუფიქსურ ნაწილში შეფარდება ფუნქციურ-მორფოლოგიურია, ანდა ქართ. **სამ-ან**- მიღებულია ისტორიული **სამ-ალ**- არქეტიპისაგან. ამ შემთხვევაში ამოსავალი **ლ**-სგან ზანურ **რ**-საც მივიღებდით და **ლ** → **ჟ** გარდაქმნით სვანური **ჟ**-ც ახსნადია. ჩვენ ამ უკანასკნელ მოსაზრებას ვიზიარებთ.

ს.-ქართვ. ***სამ-ალ**- ფორმის ზანური (ჭანური) შესატყვისი შეთვისებულია თურქულსა და ბერძნულში **sinir** „მიჯნა“ ფორმით. ზანურ წყაროსავე ჰგულისხმობს მესხური-ჯავახური სინორ-ი „საზღვარი“. ხოლო სომხური **სამან** ქართულიდან მომდინარეობს.

ს.-ქართვ. ***სამ-ალ**- „საზღვარი“ → ქართ. **სამ-ან-ი** || **სამ-ან-ა** || **სამ-ან-ე** : ზან. **სინ-ორ-ი** ←***შემ-ორ-ი** ←***შუმ-ოლ-ი** : სვან. **შუიმ** ←***შიმ-ჟ** ←***შამ-აჟ**.

სვან. **შუინლ-** || **შუილ-**, ლი-**შუინლ-**იელ ბზ., ლზხ., ლი-**შუილ-**იელ ბქ., ლნტ. „ქვის სროლა“.

ქართ. **სომ-ი** „საკამრე ქვა“.

ზან. **სთომ-** (?).

სვანურში ლი-**შუილ-**იელ ნასახელარი ზმნაა; აქ ქვის ერთერთი სახეობის აღსანიშნავად უნდა გვქონოდა **შუილ-** ძირი, რომელიც, ისევე დაედო საფუძვლად ქვის სროლის აღმნიშვნელ ზმნას, როგორც

გურნჷ „რიყის ქვა“ → ლი-**გურნჷ**-ე „ქვის სროლა“, **ბჷჩ** „ქვა“ → ლი-**ბჷჩ-**წლ „ქვის სროლა“ ზმნებს. განსხვავება იმაშია, რომ სახელური **შუინლ** || **შუილ** სვანურში არა ჩანს (დაკარგულია?).

ქართ. **სომ-** : სვან. **შუილ-** || **შუინლ-** ძირთა შეპირისპირება წარმოაჩენს **მ** : **ლ** შეფარდებას (მდრ. **ქათამ-** : **ქათალ**), რომელიც კანონზომიერია და არაერთ სხვა მაგალითშიც დასტურდება (იხ. აქვე, § 9). ამრიგად, უძველეს ფორმად სვანურში **შუმ-** გვქონდა, ქართული **სომ-**ის შესატყვისად, რომელმაც **უ** → **ჟი** და **მ** → **ლ** გადაბგერებით დღევანდელი **შუილ-** მოგვცა.

იქნებ ჭანური **სთომ-** || **სტომ-** (ი-**სთ/ტომ-**ელ-ან „ისვრიან“) ძირიც თავდაპირველად ქვის სროლას აღნიშნავდა.

ს.-ქართვ. *სომ- „ერთგვარი ქვა (სასროლი)“ → ქართ. სომ-ი : ზან.
სტომ- || სთომ- ←*სომ- ←*შომ- (?) : სვან. შუილ- || შუილ- ←*შულ-
←*შუმ-ი.

სვან. შეუ-ეფ-/შეუ-იფ-, შეუ-ედ-/შეუ-ედ; ხ-ა-შეუ-ფ-ე (ათ-შეუ-იფ
ბზ., ათა-შეუ-იფ ლნტ.), ზს., ლნტ., ხ-ა-შეუ-ფ-ე (ათ-შეუ-იფ-) ლშხ.,
„გადააძრობს ტყავს“, მოხდის“; ა-შეუ-დ-ი (ა-შეუ-ედ ბზ.) ზს., ლშხ.,
ა-შეუ-ედ-ი ლნტ. „რეცხავს“.

ქართ. რ-წევ-, რ-წევვ-, გამო-რ-წევ-ა „მუწუკის შარავის გამოდენა“,
რ-წევვ-ა.

ზან. (მეგრ.) ნჟყ-, ო-ნჟყ-ან-ს მუწუკის „მუწუკს შარავს გამოადენს“,
„მა¹-ო-ნჟყ-ან-ს ღვინს „ღვინოს მოხდის“, ნჟყ-აფ-ა „გამორწყვა“.

ზანურში ანლაუტის ნ ფონეტიკური დანართი არ არის, იგი ქართუ-
ლი რ-ს (კაუზატივის) ბგერინაცვალა — რ → ნ ცოცხალი ფონეტიკური
პროცესისა მეგრულში ხშულთა და სიბილანტ აფრიკატთა წინა პოზიციაში
ზან. : რტ-ინ-ა, ნტ-ინ-ა : ქართ. ლტ-ოლ-ვ-ა; ჟუნ-გა ← ჟურ-გა „ყრუ“,
შდრ. ჟურ-ჟ- : ქართ. ყრ-ჟ; ქართ. თერძ-ულ-ი „ნათესი ჳული“ : მეგრ.
თანჯ-ჟ-ა ←*თარჯ-ჟ-ა „საზღვრის მიჩენა ხეებით“...

ფუნქციურად ქართულ-ზანურის რ-ს სვანურში ოდენ სუფიქსური
-ეფ, -ედ ფორმათწარმოება შეესატყვისება (ამ შემთხვევაში ფორმაწარმო-
ება ემთხვევა სიტყვაწარმოებას). რ ე ც ხ ვ ის სემას სვანურში
წყ ა ლ შ ი გ ა ვ ლ ე ბ ა უდევს საფუძვლად.

ქართველური ფუძეებისათვის ამოსავალია რეცხვის, გამორწყვის ე. ი.
წყლის გამოდენის მნიშვნელობა. მატერიალურად გამოყოფილი რ-წევ-
ნ-ჟყ- (← რ-ჟყ-), შე-ჟ- ს.-ქართვ. წყ- წყლის აღმნიშვნელი ძირია, რომე-
ლიც ჩანს ნე-რ-წევ-ში (ე. ი. გამო-რ-წევ-ულ-ი): ქართ. ნე-რ-წევ-ი : ზან.
(მეგრ.) ლე-¹რ¹ჟყვ-ა, ჳან. ლე-ნჟყვ-ა (← ლე-რ-ჟყვ-ა) : სვან. ნა-შეუ-
„ნერწყვი“.

ს.-ქართვ. *წყ-ეჟ-/რ-წყ-ჟ- (← რ-წყ-ეჟ-) „გამორწყვა, წყლის გამო-
დენა“ → ქართ. რ-წყ-ვ-ა, რ-წყ-ევ-ა, ნე-რ-წყ-ვ-ი : ზან. ნჟყ- (← რჟყ- ←
რ-ჟყ-), ლე-რ-ჟყ-ვ-ა : სვან. შე-ჟ-ეფ, შე-ჟ-ედ-, ნა-შეუ (←*ჟყ-ჟ-).

სვან. შხ- || შიხ-, ი-შხ-ი „იწვავს; იწვის“, ა-შხ-ი ზს., ლნტ., ა-შხ-ი
ლშხ. „წვავს“, ლი-შხ-ი „დაწვა“, ნა-შიხ-ჟ ზს., ლნტ., ნა-შიხ ლშხ. „დანაწ-
ვავი“, შიხ „ნახშირი“, შხ-იბ „გამონაწვავი“, „მეტად შავი“, მე-შხ-ე ზს.,
ლშხ., მე-შენ-ე „შავი“.

ქართ. ¹ჯშ-, ნა-ჯშ-ირ-ი (მესხ. ნა-შხ-ერ-ი).

ზან. ნო-შქ-ერ-ი || ნო-შქ-ე-ი „ნახშირი“.

ქართულსა და ზანურში ზმნური ფუძეები დაკარგულია; უნდა გვქონოდნა **ვშ-**, **შქ-** ტიპის ფორმები, რისი არსებობის კვალი დასტურდება **ნა-** — **-ირ** = **ნო-** — **-ერ** კონფიქსით გაფორმებულ **ნა-ვშ-ირ-** = **ნო-შქ-ერ-** სიტყვაში. ზანური **შქ** ძირი მიღებულია **ვშქ-** უძველესი სახეობისაგან — ქართ. **ვშ-** : ზან. **ვშქ** → **შქ**. თუმცა არ გამოვრიცხავთ უშუალოდ **ვშ-**საგან მეტაფიზის გზით **შქ-**ს მიღებასაც: **ვშ** → **შვ** → **შქ**. **ვ** → **ქ** სხვა პოზიციებშიც დასტურდება ზანურში, შდრ. ქართ. **ვტარბალ-ი** : ზან. **ქობალ-ი** || **ქოვალ-ი**, ქართ. **ვბ-ორ-** : ზან. **ქაბ-ულ-ა** „ზბო“...

მსგავსი ვითარება უნდა გვქონდეს სვანურშიც, სადაც **შხ-** თანმიმდევრობა მიღებულია საერთოქართველური **ვშ-** არქეტიპისაგან — **ვშ** → **შვ** → || **შხ**. ამ მხრივ, სვანურის მდგომარეობა იდენტურია ქართული ენის მესხური დიალექტისა — ქართ. **ნა-ვშ-ირ-ი** → მესხ. **ნა-შხ-ერ-ი**. **ვშ** → **შხ** გარდაქმნის შესაძლებლობა კარგად ჩანს საერთოქართველური **ვს-ენ-/ვს-ოჟ-ნ-** ფუძის შესატყვის სვანურ ერთეულშიც: **შხ-უნ-** ← **ვშ-უნ-** (იხ. აქვე, **შხ-უნ-**).

განზომავებული **ი/ე** ვარიანტიანი ფორმები გვიანდელი ფორმაციისაა სვანურში: **შხ-** → **შეს-/შის-**.

ს.ქართვ. ***ვშ-** „წვა, დანახშირება“ → ქართ. **ვშ-**, **ნა-ვშ-ირ-ი** → || **ნა-შხ-ერ-ი** : ზან. **შქ-**, **ნო-შქ-ერ-ი** : სვან. **შხ-** ← **შვ-** ← ***ვშ-**.

სვან. **შხ-არ** ზს., ლნტ. „შუბლზე თეთრნიშნა საქონელი“, „ნიშა“.

ქართ. **ცხ-არ-ი** || **ცხ-არ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **ჩხ-ორ-**ია „სხივი“.

თავდაპირველად **შხ-არ** ფუძეს სვანურშიც სხივის სემანტიკა უნდა ჰქონოდა, რომელსაც დროთა განმავლობაში მნიშვნელობის დავიწროებით ნიშანს (თეთრნიშნას) ფუნქცია დაეკისრა. სიტყვის მნიშვნელობის ევოლუციის ანალოგიური სურათი იკვეთება იმერულ დიალექტშიც, სადაც ქართული **კიაფ-**ის იმერული ალომორფი **კიოფ-**ი სვანურისებურ სემანტიკას აჩვენებს — **კიოფ-**ი „ცხენის შუბლზე პატარა თეთრი ნიშანი (ი. ჰყონია)“, შდრ. მეგრ. **კიოფ-**ი „id“.

ქართ. **ცხ-არ-** : ზან. **ჩხ-ორ-** : სვან. **შხ-არ** ფორმებში გამოყოფილი **ცხ-** ძირი ეტიმოლოგიურად საერთოა სი-**ცხ-**ე ცე-**ცხ-**ლ-ი, **ცხ-**ელ-ი სიტყვებში დადასტურებულ **ცხ-**სთან.

სემანტიკურად ქართულ სი-**ცხარ-**ეს, ისევე როგორც მეგრულ სხივის, საფუძვლად მწველის (ცხარე), მცხუნვარეს სემა დაედო, შდრ. ასევე მეგრ. **ჩხ-ან-ა** „სიცხიანი, მზიანი; სიცხე, მზე“. მეგრული ტოპონიმიც **ჩხორო-ია** ეტიმოლოგიით მზიანი, სხივიანი / მცხუნვარე ადგილს თუ აღნიშნავდა.

ს.-ქართვ. ***ცხ-არ-** „ცხელი, მცხუნვარე, ცხარე, მწველი“ → ქართ. **ცხ-არ-ი** || **ცხ-არ-ე** : ზან. **ჩხ-ორ-ია** : სვან. **შხ-წარ** ←***ჩხ-წარ**.

სვან. **-შხირ**, ლა-**შხირ** ლნტ. „ცხენისწყალი“.

ქართ. **ცხენ-ი**.

ზან. **ჩხენ-**, **ჩხენ-იშ-ი** (ტობ.).

ქართული **ცხენ-** ფუძის ზანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს იმერეთში დადასტურებულ **ჩხენ-იშ-ი** = **ცხენ-ის-ი** ტობონიმში (ივანე ჯავახიშვილი, არნ. ჩიქობავა...). ვფიქრობთ, უძველეს წარსულში ამავე **ჩხენ-იშ-ი** ფორმით აღინიშნებოდა ზანურში მდინარე **ცხენ-ის-წყალ-ი**ც. ცხოველის აღმნიშვნელი სიტყვის გამოყენება **-(ი)შ-ი** სუფიქსიან ზანურ ჰიდრონიმებში ცნობილია, შდრ. მდ. **ჩხოლ-შ-ი(ა)** (= **ცხოვ-ელ-ის-ა**) ზუგდიდის რაიონში (ჩხოლ „ძროხა“).

საერთოქართველური **ცხენ-** სახელის შესატყვისი სვანური **-შხირ** „ცხენი“ (**ცხ** : **ჩხ** → **შხ**, **ნ** : **რ** (← **ნ**) იხ. § 12) იკითხება მდინარე ცხენისწყლის სვანურ დასახელებაშიც — ლა-**შხირ**, ეტიმოლოგიით სა-**ცხენ-ო**, ლა-**შხურ** ლშხ. ←*ლა-**შხირ-ჟ**.

საერთოქართველურ ***ცხ-ენ-** სახელში **ცხ-** ძირად გამოსაყოფია, შდრ.: **ცხ-ოვ-ელ-**, **ცხ-ოვ-არ-** || **ცხ-ვ-არ-**, ***ცხ-ომ-** (ზან. **ჩხ-ომ-** „თევზი“)...

ს.-ქართვ. ***ცხ-ენ-** „ცხენი“ → ქართ. **ცხენ-ი** : ზან. **ჩხენ-ი** : სვან. **შხირ** ←***შხენ** ←***ჩხენ**.

სვან. **შხ-უნ-**; ა-**შხ-ჟენ-ი** (ო-**შხ-უნ** ბზ., ოთ-**შხ-უნ** ლშხ., ათჟა-**შხუნ** ლნტ.) ზს., ქს. „შეინახავს“; ნა-**შხუნ** „შენახული“, ლჟ-**შხუნ** || ლჟ-**შხჟინ** „შენახული“, ლი-**შხჟენ-ი** „შენახვა“ ხ-ო-**შხჟენ-ი** (ოთ-**შხუნ-ე** ლშხ.) ზს., ქს. „შეუნახავს“.

ქართ. **გხ-ო-** (მ-ა-**გხ-ო-ს**), **გხ-ოვ-ნა**; **გხ-ენ-ება**, ა-**ჟგხ-ნ-ი**ს „აუხსნის“.

ზან. **რშ-ონ-** ←***ვშ-ოვ-ნ**, **შინ-** ←***ვშ-ინ-** „ხსონა, ხსენება“.

ს.-ქართვ. **გხ-** კომპლექსის დაძლევის საინტერესო სურათია ქართველურ ენებში: ს.-ქართვ. **გხ** → ქართ. **გხ** || **ხს** || **სხ** (დიალექტებში), ***ვშ** → **შხ** (სვანურში), **ვშ** → **რშ** || → **შ** (ზანურში).

სვანური სემანტემა შენახვა (ა-შხ-ჟენ-ი) **დამახსოვრებისაგან** განვითარდა შდრ. ქართ. **ხ-ილ-ვა**, გა-**ხ-ელ-ა** : სვან. მა-ხალ, ხ-ო-ხალ „ცოდნა“; „იცის“ (ი. ცერცვაძე). ამავე შტოს ვუკავშირებდით მეგრ. **ხვილ-** ფუძეს : ხვილ-ჟა „დამწყვედვა“, ხვილ-უნ-ს „ამწყვედვს“, მაგრამ მუნა-ხვილ-ჟან-ს „იხილავს“, ქა-ვ-ო-ხვილ-ჟ „შევიწინე, ვუნახე“; შდრ. ქართ. ხ ს ო ვ ნ ა = შე ნ ა ხ ვ ა.

ს.-ქართვ. ***ვს-ოჲ-ნ-**, ***ვს-ენ-** „ხსოვნა, ხსენება“; „გახსნა, ახსნა“ → ქართ. **ვს-ოგ-ნ-**, **ვს-ენ-** : ზან. **რშ-ონ-**, **შ-ინ-**, **შ-** : სვან. **შს-უნ-** ←***შვ-უნ-** ←***ვშ-უნ-**.

სვან. **შგგ-** || **შგ-** || **შგჯ-**, ი-**შგ-გნ-**ი (ოთ-**შგგ-ნ-ან** ბზ., ოთ-**შგგ-ნ-ენ** ლშხ.), ი-**შგჯ-გნ-**ი ლნტ. „მაგრდება“, ხ-ე-**შგ-გნ-**ი ზს., ლშხ., ხ-ე-**შგჯ-გნ-**ი „უმაგრდება“, ლი-**შგ-გნ-**ე ბზ., ლშხ., ლი-**შგჯ-გნ-**ე ლნტ. „გამაგრება“.

ქართ. **საგ-** || **საგ-რ-**, მო-**საგ-რ-ე**, იმერ. ჩა-**საგ-ვ-ა** „გამაგრება, ჩა-კეტვა“, ჩა-**საგ-ულ-**ი „გამაგრებული“.

ზან.(მეგრ.) **საგ-ურ-**, დო-**საგ-ურ-ე** „დაამაგრე“, **საგ-ურ-ელ-**ი „გამაგრებული, რომ არ დაქანდეს“, ო-**საგ-ურ-ალ-**ი „ქვა ან ხის ნაჭერი გასაჩე-რებლად (სამაგრი), რომ ურემი არ დაგორდეს“, **საგ-ურ-უა** „გა-/დაამაგრება“.

ქართულ **საგ-** ძირს კანონზომიერად შეესატყვისება სვანური **შგგ-** || **შგ-** || **შგჯ-** || **შგ-** (ქართ. **ს** : სვან. **შ, გ** : **გ** → **ჯ**). ფორმალურ ერთიანობას მხარს უჭერს ამ სიტყვათა შინაარსი, რომელიც **გ ა მ ა გ რ ე ბ ი ს** სემით შემოიფარგლება.

მეგრული **საგ-ურ-** უჩვეულო **-ურ** გაფორმებით იმეორებს ქართულ **საგ-რ-** ძირს, რაც მეორეული მოვლენა უნდა იყოს. თავდაპირველად მეგრულშიც ***შოგ-ურ-** შიშინასიბილანტიანი ალომორფი გვექნებოდა, საიდანაც ქართულთან ადაპტაციის გზით **საგ-ურ-** მივიღეთ.

ს.-ქართვ. ***საგ**¹ „დაამაგრება, ჩაკეტვა; სამაგრი“ → ქართ. **საგ-**, **საგ-რ-** : ზან. **საგ-ურ** ←***შოგ-ურ-** : სვან. **შგ-** || **შგ-** || **შგჯ-** || **შგგ-** ←***შაგ-**.

სვან. **შგლდ-** || **შოლდ-** || **შელდ-** || **შდილ-**, ი-**შგლდ-ან-**ი ზს., ი-**შგლდ-ან-**ი ლშხ., ი-**შელდ-ან-**ი ლნტ. „ითვლის“, მგ-**შგლდ-ან-**ი ბზ., მგ-**შელდ-**ე ბქ., მგ-**შგლდ-ან-**ი ლშხ., მჟ-**შოლდ-ან-**ი ლნტ. „დამთვლელი“, ლე-**შოლდ-ან-**ი ზს. „დასათვლელი“; **შელდ** || **შოლდ** ზს., ქს. „რიცხვი, სათვალავი“, **ჟ-შდილ** „მალულად“ ← ეტ. „დაუთვლელად“.

ქართ. **თვალ-** || **თვლ-**, **თვლ-ა**, ი-**თვლ-ი-ს**, ი-**თვალ-ა**, მი-ი-**თვალ-ა**, სა-**თვალ-**ი.

ზან. **თვალ-**, **თვალ-უ-ა**, **თვალ-უნ-ს** „თვლის, ითვლის“; „დაიტირებს“ ← ეტ. „ითვლის“, ო-**თვალ-არ-**ი „სათვლელი“, ო-**თვალ-უ-** „სათვალი“.

სვანური **შოლდ-**, **შელდ-**, **შგლდ-**, **შდილ-** ფუძეების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ უწინარესი **შოლდ-/შდილ-** (←***შდოლ-**) უნდა ყოფილიყო, რომელმაც უმლაუტიანი **შოლდ-** ალომორფის გავლით **შელდ-** მოგვცა : **შოლდ-** → ***შჟელდ-** → **შელდ-**, ხოლო **შგლდ-** უშუა-

¹ საერთოქართველურ ფუძეებაში ხომ არ გვქონდა **ს-შ** პრეფიქსაცია, შდრ. ქართ. **საგ-შაგ-** „დაამაგრება, და-მაგ-ინ-ებ-ა“, სვან. **შ-გჯ-** || ← **შ-გგ-/ლ-აჯ-** || **ლ-ჯ-** „გამაგრება“...

ლოდ **შდოლ**-ის განვითარებაა — **ო** → **გ** → **ი** : ***შდოლ**- → **შდგლ**- → **შდილ**- || **შგლდ**-.

აქ მეტად მნიშვნელოვნად გვეჩვენება **შდ** კომპლექსის დაშლის (**დ**-ს გადასმით) დაფიქსირება ფაქტობრივი მასალით. **დ**-ს მეტათეზის უტყუარი შემთხვევები სხვაც ვნახეთ (იხ. აქვე : **შიხუნდ**, **შგურდ**-, **სდუგუ**...).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება დანამდვილებით ითქვას, რომ ს.-ქართვ. **თჟალ**- „დათვლა“ ზმნის შესატყვისი სვანური ფორმა თავიდან **შდოლ**- სახისა იყო, საიდანაც განვითარდა დღეს დადასტურებული სხვა ალომორფები — ქართ. **თვალ**- : სვან. ***შდჟელ**- → || **შდოლ** → || **შოლდ**-.

დაბოლოს, შეიძლება საკითხის დასმის წესით გამოვთქვათ ვარაუდი ქართ. **თვალ**- : ზან. **თოლ**- : სვან. **თერ**- || **თეჟრ**- „თვალი, დათვალიერება“ (იხ. § 30) ძირთა შესაძლო კავშირზე ჩვენ მიერ შეპირისპირებულ ქართ. **თვალ**- : სვან. **შდილ**- || **შელდ**- || **შოლდ**- || **შგლდ**- „დათვლა“ ფუძეებთან. ს.-ქართვ. **თჟალ**- ლექსემის ორნაირმა ფიქსაციამ (რეალიზება) სვანურში **შდოლ**- || **შოლდ**- და **თერ**-/**თეჟრ**- (←***თჟერ**-) სახით არ უნდა გაგვაკვიროს, რადგანაც ბუნებრივად გვეჩვენება შემდეგი ეტიმოლოგიური კავშირიც სვანურში, შდრ.: ქართ. **თრ**- „თრობა“ : სვან. **თრ**- „სმა“, მაგრამ სვან. **შდ-გმ**- „თრობა“ : ზან. **რთ-ომ**- (იხ. აქვე **შდგმ**- „თრობა“)...

ს.-ქართვ. ***თჟალ**- „თვლა, თვალი“ → ქართ. **თვალ**- || **თვლ**- : ზან. **თოლ**- → **თვალ**- : სვან. **თეჟრ**- || **თერ** || **შდილ**- || **შელდ**- || **შოლდ**- || **შელდ**- ← ***შდჟელ**-.

ს.-ქართვ. ***თჟალ**- ძირის შესატყვისი ჩანს ნახ. **თარ**- „თვლემა“, შდრ. ქართ. **თვალ**- →/თვლ-ემა-...

სვან. **შეშგილ** ბზ., **შიშგილ** ბქ., **შიშკილ** ლნტ. „ლანძილი (მცენ.)“.

ქართ. (ხევს.) **დიშლა** „ერთგვარი სათიბი ბალახი“.

ზან. **ჯიშკილა** || **ჯიშქილა** „ლანძილი“.

სამეცნიერო ლიტერატურაში **ჯიშკილა**/**შიშგილ** ფუძეთა ერთიანობაზე ადრეც იყო მითითება (ა. მაყაშვილი, ა. ჭკადუა). ჩვენ მიერ გამოვლენილ იქნა ამ ფუძეთა ქართული ეკვივალენტი, რომელიც **დიშლა**-ს სახით შემორჩენილია ხევსურულ დიალექტში.

ვარაუდი ეყრდნობა ბგერათშესატყვისობათა ჩვენებას ქართულსა და ზანურს შორის. კერძოდ, ინლაუტში თავს იჩენს სიბილანტური ოპოზიცია ქართ. **შ** : ზან. **შქ**, რაც სავსებით კანონზომიერია. აქვე გამოჩნდება ზანურისათვის დამახასიათებელი სრულზმონობა — ქართ. **დიშლა** ←***დიშილა** : ზან. **ჯიშქილა**.

დიშლა/**ჯიშკილა** ლექსემათა შეპირისპირებისას წარმოჩნდება ბგერათფარდობა ანლაუტში ქართ. **დ** : ზან. **ჯ**. ამ შემთხვევაში, ჩვენი აზ-

რით, ზანური (resp. მეგრული) **ჭ** სიბილანტი მომდინარეობს **ღ** დენტალი-საგან — **ღ** → **ჭ**. **ღ**-ს პალატალიზაციისა და **ჭ** აფრიკატად ქცევის აუცი-ლებელ პირობას წარმოადგენს პალატალური რიგის **ი** და **ე** ხმოვანთა პოსტპოზიცია ფუძეში მომდევნო რომელიმე შიშინა სიბილანტის თანხლე-ბით, შდრ. ძვ. ქართ. ჯინჭველ- ←*დინჭველ- : ჭან. დიმჭკუ (გ. როგავა).

შესაძლებელია სვანური **შიშგ/კილ** არ იყოს ზანურიდან ნასესხები და ამ ენისთვის დამახასიათებელი **ღ** → **ზ** პროცესის გავლით იყოს მიღე-ბული (იხ. § 32. **გ/ღ** → **ზ**) : სვან. **შიშგ/კილ** ←***შიშქილ**- ←***დიშქილა**. გურულ-იმერულში აგრეთვე საბას ლექსიკონში ფიქსირებული **ჭიშ-კილა** ზანიზმია.

ს.-ქართვ. ***დიშ-ილა**-ა „ღანძილი“ → ქართ. **დიშლა** : ზან. **ჭიშკილა** || ← **ჭიშქილა** ***დიშქილ**-ა : სვან. **შიშგილ** || **შიშკილ** ←***შიშქილ** ←***დიშ-ქილა**(?).

ჩ

სვან. **ჩალგ**-ნ ბქ., **ჩორგ**-ნ ბზ., **ჩორგ**-ნ „კოჭლი“.

ქართ. (ლექს.) **ცალქ**-ია „დახრილი“.

ზან. (მეგრ.) **ცორქ**-, დე-**ცორქ**-ჟ „დააფრაკდა“, **ცორქ**-ი „მრუდე, აფრაკი“.

სვანურ ფორმათაგან უძველესია ბალსქვემოურის ჩვენება, რომელიც კანონზომიერად მიემართება საერთოქართველური ***ცალქ**- ფუძეს, თუმცა **ქ** → **გ** სპონტანური გადაბგერება მაინც შეიმჩნევა (შდრ. ქართ. ქატო → სვან. გატ || გატ, მეგრ. ქაცარ-ი „თიკანი“ → სვან. გიცარ || გიცარ „ვერდი“...). ეს მაგალითი კიდევ ერთხელ ცხადად აჩვენებს **ლ** → **რ** პროცესის რეალურობას სვანურში (იხ. აქვე, § 6. **ლ** → **რ**).

მეგრულში სახელური ფორმა უწინარესია; დე-**ცორქ**-ჟ მისგან (**ცორქ**-) არის ნაწარმოები. ყურადღებას იქცევს თანხმოვანფარდობა ქართ. **ც** : ზან. **ც** : სვან. **ჩ**, რაც აშკარად მიუთითებს შიშინა → სისინა, ამ შემთხვევაში **ჩ** → **ც**, მეორეულ პროცესზე ზანურში (აგრეთვე სვანურში).

მნიშვნელობის ევოლუციის თვალსაზრისით მიმართება კოჭლი / დახრილი / მრუდე სავსებით ბუნებრივია, რამეთუ საერთო სემანტიკურ ველს წარმოგვიდგენენ.

ს.-ქართვ. ***ცალქ**- „დახრილი, მრუდე, კოჭლი“ → ქართ. **ცალქ** : ზან. **ცორქ**- ← ***ჩორქ**- ← ***ჩორქ**- : სვან. **ჩორგ**- || **ჩალგ**- ← ***ჩალქ**-.

სვან. **ჩამჟირ** „დონდლო, მოუქნელი“.

ქართ. **ცონ**-, გ-**ცონ**-ი-ნ, მ-**ცონ**-არ-ი, სი-**ცონ**-ილ-ი, უ-**ცონ**-ვ-ელ-ი.

ზან. **ჩინ**- || **ჩუნ**-, მ-**ჩინ**-ოჯი, მეგრ. **ჩინ**-ორ, დე-**ჩინ**-ორ-ჟ „დამაკდა“.

შესაძლებლად მიგვაჩნია სვანური **ჩამჟირ**-ის დაკავშირება ქართულ **ცონ**- „დაზარება“ ძირთან. სემანტიკური სიახლოვე ეჭვს არ იწვევს; დონდლო, მოუქნელი, ზარმაცი, მცონარე საერთო რიგის სემანტემებია.

სვანურში ოდენსუფიქსური წარმოება გვაქვს — **-ირ** (შდრ. **აშ-ირ** : **ას-ი**, **ლო-მირ** : **ლომ-ი**... სვან. ქადჟ-**ირ** ზს., ქადჟ-**აჟ** „მაცდური“...).

არქაული ***ჩომ**-ირ სვანურში არ არის შემორჩენილი; მისი ალომორფი ჩანს **ჩამჟ-ირ**, რომელიც მიღებულია შემდეგი საფეხურების გავლით — ***ჩომ-ირ** → ***ჩუმ-ირ** → **ჩემჟ-ირ** → || **ჩამჟ-ირ** || **ჩამჟ-ირ**;

ე → **წ** → **ა** პროცესი კომბინატორული ფონეტიკური მოვლენაა და მომდევნო **ჟ**-ს ზეგავლენით ხორციელდება (მ. ქალდანის წესი). ს.-ქართვ.

ნ → სვან. მ აიხსნება სვანურისავე ნიადაგზე ნ || მ, შდრ. ლოშგინ || ლოშგიმ (იხ. § 13).

ს.-ქართვ. *ცონ- „დაზარება; მცონარება“ → ქართ. ცონ-, მ-ცონ- არ-ი : ზან. ჩინ- || ← ჩუნ- : სვან. ჩამჟ-ირ ←*ჩომ-ირ ←*ჩონ-ირ.

ქართ. ჩარბ-ი „ნისკარტი“.

ზან. (მეგრ.) ჩქეფ-ი || ჩქიფ-ი „ჩანგალი“.

სვან. —.

თუ დამტკიცდება ქართულ ჩარბ- ფუძეში რ-ს მეორეულობა, ე. ი. მისი ფონეტიკურად განვითარება, შესაძლოა ვივარაუდოთ იგივე *ჩაბ- ძირის არსებობა ნი-ჩაბ-ი სიტყვაშიც (შდრ. ნი-დაყვი-ი...).

გამოყოფილი *ჩაბ- ძირს კანონზომიერად უკავშირდება მეგრული ჩქეფ-ი → || ჩქიფ-ი, რომელიც უფრო ძველი *ჩქობ-ი ფორმისგან მომდინარეობს ო → გ → || ი (ქართ. ა : ზან. ო) და ბ → ფ პროცესების გავლით.

აჭარულსა და გურულ დიალექტებში დადასტურებული ჩქიფ-ი „ჩანგალი“ ზანური წყაროდან მომდინარეობს.

ჩ ა ნ გ ლ ი ს გაგება, რომელიც მეგრულს ახასიათებს, გვიანდელია. უძველესი ჩანს ქართულის ვითარება, სადაც წ ვ ე ტ ი ა ნ ი ს შინაარსია ძირითადი.

ს.-ქართვ. *ჩა(რ)ბ- „წვეტიანი საგანი; ნისკარტი“ → ქართ. ჩარბ-ი, ნი-ჩაბ-ი : ზან. ჩქიფ-ი || ← ჩქეფ-ი ←*ჩქობ-ი.

სვან. ჩაჩხ- || ჩაჩხ- || ჩაჩხ-, ი-ჩაჩხ-ეღ ბზ., ი-ჩაჩხ-ელ ბქ., ი-ჩაჩხ-ეღ ლშხ., ი-ჩაჩხ-იელ ლნტ. „სცემს“, ლი-ჩაჩხ-ეღ ბზ., ლი-ჩაჩხ-ელ ბქ., ლი-ჩაჩხ-ეღ ლშხ., ლი-ჩაჩხ-იელ ლნტ. „ცემა, დარტყმა, რტყმა“.

ქართ. ცაცხ-ან-, შ-ე-უ-ცაცხ-ან-ებ-ს, ცაცხ-ან-ი „გაწყრომა“.

ზან. (მეგრ.) ჩხეჩხ- || ჩხიჩხ-, ჩხეჩხ-აფ-ი „ცაცხანი“, უ-ჩხეჩხ-უ-ან-ს „აწუხებს“, ვ-ა-უ-ჩხე/იჩხ-უ-ა „ნუ უცაცხანებ“, „ნუ აწუხებ, აბრაზებ“.

მეგრული ფორმები ასიმილაციურია — ჩხეჩხ- || ჩხიჩხ- ←*ჩეჩხ-; ხოლო გ/ი-ის პოზიციურება ს.-ქართვ. ა-ს შესატყვისად ფუძის შიგნით მისი ო-საგან წარმომავლობას ჰგულისხმობს — ქართ. ცაცხ- : ზან. *ჩოჩხ- → *ჩეჩხ- → || ჩხიჩხ-.

ს.-ქართვ. *ცაცხ- „გაწყრომა, ცემა, შეწუხება“, „შენთება“ → ქართ.

ცაცხ-ან- || ცაცხ-ან-ი : ზან. ჩხეჩხ- || ჩხიჩხ- ←*ჩოჩხ- : სვან. ჩაჩხ- → || ჩაჩხ- → || ჩაჩხ-.

სვან. **ჩაპ** ბზ., **ჩებ** ბქ. „ჩაღრმავებული ადგილი, ფოსო“; კეკეს პწყბა-
ჟი **ჩაპ** ხარ (ბზ.) „კეკეს ლოყაზე ფოსო აქვს“ (იხ. სვანური ლექსიკონი).

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) **ჩებ**-ა „ჭიბი“.

ქართულისთვის მოსალოდნელი «**ცაპ**-ა» ფორმა არ არის გამოვლენი-
ლი. ბუნებრივია სემანტიკური ცვალემა ფ ო ს ო → ჭ ი ბ ი.

სვანურში ბოლოკიდური **ა** მოკვეცილია, მას მიეწერება **ე** → **ჰ**
პროცესი ბალსზემოურში — **ჩებ**-ა → **ჩაპ** (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. ***ცაპ**-ა „ჩაღრმავებული ადგილი; ჭიბი“ → ქართ. «**ცაპ**-ა» :
ზან. **ჩებ**-ა ← ***ჩაპ**-ა : სვან. **ჩაპ** || **ჩებ** ← ***ჩებ**-ა.

სვან. **ჩაჟ** ბზ., **ჩაჟ** ბქ., ლნტ., **ჩაჟ** ლმზ. „ცხენი“, ლგ-**ჩაჟ** ბზ., ლგ-
ჩაჟ ბქ., ლნტ., ლგ-**ჩაჟ** „ცხენოსანი“.

ქართ. **ცედ**-, მო-**ცედ**-ი „საფურე ძროხა (საბა)“.

ზან. «**ჩაჯ**-ი».

ქართულ მო-**ცედ**-ი სიტყვაში ძირად **ცედ**- გამოიყოფა, მო- აფიქსუ-
რია (არაძირეული), შდრ. მო-**ზვ**-ერ-ი, **ზვ**-ობ-ა, **ზვ**-არ-ა, უ-**ზვ**-ი...

ცედ- საერთოქართველურ ძირს ასახავს ზანური «**ჩაჯ**-ი», **ც** → **ჩ**, **ე** →
ა, **დ** → **ჯ** (ქართ. ჯუნდ-ი : ზან. ხუნჯ-ი, ვიდ-ი : ხინჯ-ი, ტრედ-ი : ტო-
რონჯ-ი, ლერდედ-ი : ლორლონჯ-ი...) რეგულარულ-კანონზომიერი გადა-
სვლებით. ოლონდ, **ჩაჯ**-ი ზანურ დიალექტებში დაკარგულია, ის სვანურში
შემოგვენახა ზანურიდან ნასესხებ **ჩაჟ** || **ჩაჟ** || **ჩაჟ** სიტყვაში.

ქართულში ფ უ რ ი ს პოვნიერება უთუოდ იმაზე მიუთითებს, რომ
ცედ- ძირის ეტიმონური შინაარსი ჭ ა კ ი ს ა იყო. ამ კონტექსტში უად-
გილოდ არ გვეჩვენება სვანური **ფაშდ**-ილ, **ფაშაშდ** || **ტ** (←***მაჩედ**) „ფა-
შატი“ სიტყვის მოხმობა.

ს.-ქართვ. ***ცედ**- „ფაშატი, ჭაკი; ცხენი“ → ქართ. **ცედ**-, მო-**ცედ**-ი :
ზან. **ჩაჯ**-ი : სვან. **ფაშაშტ** || **ფაშაშაშდ** ←***მაჩედ**.

ს.-ქართვ. ***ცედ**- არქეტების შესატყვისი ჩანს: ადილეური **შუდუ**
←***ჩუდუ**, აფხაზური ა-**ჩადა** „ვირი“...

სვან. **ჩერთ** ზს. „ეჩო“.

ქართ. «**ცენდ**», **ცენდ**-არ-ი „ნ ა კ ა ფ ი ბლაგვი (საბა)“, იმერ., ფშ.
„მ ო ჭ რ ი ლ ი ხის გამხმარი ძირი“.

ზან. (მეგრ.) **ცანდ**-, **ცანდ**-უ-ა „ჭრა (მკვეთრად)“, **ცანდ**-უნ-ს „მკვე-
თრად, ბასრად ჭრის“, **ცანდ**-ი „მკვეთრი, მჭრელი“.

ქართულში სადერივაცია სუფიქსად **-არ** გამოსაყოფია (შდრ. ჯაგ-**არ**-ი, ცხედ-**არ**-ი, ყაფ-**არ**-ი/მ-ყაფ-ი...). მოსალოდნელი ზმნური **ცენდ-** საძიებელია (დაიკარგა?).

სვანური **ჩერთ** მეგრული **ცანდ-**ის ფარდია; ორივე **ფარ-**(ვ-ა) → **ფარ**-ი ტიპის მიმართებას აჩვენებს. ფონეტიკური გადასვლა **ნ** → **რ** სვანურში ჩვეულებრივია (იხ. აქვე, § 12); მეგრულში საცნაურია **ჩ** → **ც** გასისინების პროცესი, რაც შიშინა სიბილანტთა ნაწილობრივი გასისინების საერთო ტენდენციით აიხსნება (იხ. აქვე, § 23.).

ქართველურ ენებში კ ვ ე თ ა / კ ა ფ ვ ა სემანტემათა საერთოობა ხელშესახებია. სვანური ე ჩ ო სემა განვითარდა მ კ ვ ე თ ი ს / მ თ ლ ე - ლ ი ს გაგებიდან, შდრ. მეგრ. **ცანდ-** → **ცანდ-ი** „მკვეთრი“.

ს.-ქართვ. ***ცენდ-** „კვეთა, კაფვა, თლა“ → ქართ. **ცენდ-**, **ცენდ-არ-ი** : ზან. **ცანდ-** ← ***ჩანდ-** : სვან. **ჩერთ** ← ***ჩერდ** ← ***ჩენდ**.

სვან. **ჩეფ** || **ჩაფ** || **ჩფ**, ხ-ე-**ჩფ**-ენ-ი (ლხ-**ჩაფ**; ლხ-**ჩეფ**-ენ-ი) ზს., ხ-ე-**ჩფ**-ენ-ი (ლხ-**ჩეფ**-ენ-ი) ლშხ. „ავადმყოფობა შეეყრება“, ლი-**ჩეფ**- ზს. „სენის შეყრა“.

ქართ. **ცოფ-**, **ცოფ-ი**, გა-**ცოფ**-დ-ა, გან-**ცვიფ**-რ-დ-ა, **ბეც**-ი, **ბოც-ი/ბუც-ი** „შტერი“.

ზან. (მეგრ.) **ფოჩ**-ო „შტერი, უგნური, სულელი; ცოფი“, გე-**ფოჩ**-უ „გასულელდა; გაცოფდა“, ქიმშა-**ფოჩ**-უ „გაშტერდა“.

საინტერესოა, რომ ქართულიდან შემოსული **ცოფ-** მეგრულში **ფოც-** ვარიანტად განზოგანდა; შდრ.: ქართ. **ცოფ**-იან-ი მეგრ. **ფოც**-იან-ი გა-**ცოფ**-დ-ებ-ა — ი-**ფოც**-ებ-უ(ნ). ფონეტიკური თვალსაზრისით პროცესი განიმარტება როგორც საურთიერთო მეტათეზისი, რაც შეპირობებულია ზანურის ფონოტაქტიკით.

ნასესხებ სიტყვაში აღწერილი პროცესი (**ცოფ-** → **ფოც-**) განხორციელებულია ქართული **ცოფ**-ის ზანურ ეკვივალენტშიც. შდრ. მეგრული **ფოჩ-ო** სახელი, რომელსაც ზუსტად უდგება საბასეული **ცოფ**-ის განმარტება — **ფოჩ-ო** = **ცოფ-ი** „გონება და ცნობა მოძარცული“. ბოლოკიდური **-ო** მეგრულში დერივაციული სუფიქსია — შდრ. ქიზიყ. ბ უ ც - ო „ბეცი“, ზმნურ ფუძეში **-ო** აღარ გამოჩნდება: გე-**ფოჩ**-უ, ქიმშა-**ფოჩ**-უ...

სვანურის განზოგანება კანონზომიერია, თუ გავიზიარებთ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ **ბეც**-ი/**ბოც**-ი || **ბუც**-ი „შტერი“ და **ცოფ**-ი ერთი **ბაც-** (შდრ. **ბაც**-ი) არქეტიპის ფონეტიკური ვარიანტებია. აქ ქართული **ო/უ** ამოსავალი ს.-ქართვ. **ა** ხმოვნის ლაბიალიზებული ვარიანტებია, **ა** → **ო/უ** ძირისეული **ბ მ ფ**-ს ზეგავლენაა (შდრ. ქართ. **სითბე** → **სითბო** (გ. როგავა)).

ს.-ქართვ. *ბაც-/*ცაბ- „შტერი, ცოფი, ბრმა“ → ქართ. ბეც-/ბაც-, ბოც-ო || ბუც-ო || ბრუც-ო : ზან. ფოჩ-ო, ფოჩ- : სვან. ჩეფ- || ჩაფ- ←*ჩაბ-.

ს.-ქართვ. *ბაც-/*ცაბ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნდ. ბეც-ავ, ბოთლ. ბოცაუ, ტინდ. ბეცა-უბ, ბავ. ბესა-უბ ← ბეცა-უბ, კარ. ბეცა-ობ, ახვან. ბეცა-ულ-აბ-ე || ბეცა-ავ „ბრმა“, ჰინუხ. ბეც-აბ, ხვარშ. ბეც-ჟე, ჰუნზ. ბაჩ-დუ „ბრმა“, არჩიბ. ბეც-, ბეს-თუ „ბრმა“, ლეზგ. ფაიში „ყრუ“, თაბ. ბიში, აღ. ბუშ-ეფ ←*ბუშ-ეფ, რუთ. ბეშ-თაფ, წან. ბოშ-ინა, კრიწ. ბეშ-აღ „ყრუ“. მნიშვნელობის ცვალეა ბრმა → ყრუ ლეზგიური ქვეგვარის ენებშია მომხდარი.

სვან. ჩ-ეშ-/ჩ-იშ- || ჩ-შ-, ლი-ჩ-ეშ „მოსწრება, დასწრება“, ხ-ო-ჩ-შ-ე (ოხ-ჩ-იშ ზს., ლშხ., ახო-ჩ-იშ ლნტ.) „მოსწრება, დასწრება“, ხ-ო-ჩ-შ-ენ-ი (ოთ-ჩ-ეშ-ენ ბზ., ლშხ.), ხ-ო-ჩ-ეშ-ენ-ი (ახო-ჩ-იშ-ენ-ე) ლნტ. „გაასწრება“.

ქართ. წ-ევ-, მ-წ-ვის-ე/მ-წ-ვის-ი.

ზან. ჭ-იშ- „მოსწრება, გასწრება, დაწვევა“, ო-ჭ-იშ-უ-ან-ს „ასწრება“, უ-ჭ-იშ-უ-ან-ს „მიასწრება, გაასწრება“, ჭ-იშ-ა-ფ-ა „სწრება“, ო-ჭ-იშ-უ „სწრება“.

სვანური ჩ-ეშ- ასიმილაციითაა მიღებული უძველესი ჭ-ეშ- არქეტიპისგან, თუმცა ჭ → ჩ სხვა პოზიციებში იჩენს თავს, შდრ. სვან. ჭკჭკნდ ზს., ჩკჭკნდ ლშხ., ჩიჭკნდ ლნტ. „ტირიფი“.

-ეშ-/იშ სვანურში და -იშ ზანურში ზმნური სუფიქსებია, რომელიც ქართულის -ეს სუფიქსის ფონეტიკურ-მორფოლოგიური შესატყვისია (შდრ. სვან. ჳამ-ეშ-ა → ჳამ-აშ-ა „ძალა, ღონე“ : ქართ. მ-კნ-ე; სვან. ჯ-ეშ-, ხ-ა-ჯ-ეშ : ქართ. გ-ავ-; სვან. ნჳჳ- „ხედნა“ : ქართ. მწყ- „ხედნა“, „წვრთნა“ || მწყ-ეს- „მწყემსვა“, მწყ-ეს-ი → მწყ-ემს-ი : ზან. ნჳჳ- || მჳჳ- „წვრთნა“, „გახედნა“, ჳჳ-ეშ- || ჳჳ-იშ- „მწყემსვა“, ჳჳ-ეშ-ი || ჳჳ-იშ-ი || ჳჳ-ეშ-ი „მწყემსი“.

საკითხი ისმის სვანურ ჭ-ჟ-იშ ←*ჭ-ჟ-იშ „ვაჟი“, ქართულ წულ-ი/წვ-ილ-ი (ყმა-წვ-ილ-ი) ←*წ-ევ-ილ-ი „მოწეული“ ფუძეებთან ეტიმოლოგიური კავშირის შესახებ, რომელთაც საერთოქართველური წ- ძირი უღვეს საფუძვლად.

ს.-ქართვ. *წ- „მოწევა, მოსწრება“ → ქართ. წ-ევ-, წულ-ი || წვ-ილ-ი ←*წ-ევ-ილ-ი, მ-წ-ვის-ე/ი ← მ-წ-ევ-ის-ე/ი : ზან. ჭ-, ჭ-იშ- : სვან. ჩ-ეშ- ←*ჭ-ეშ-, ჭ-ჟ-იშ ← ჭ-ეჟ-იშ.

სვან. **ჩეჩხ** || **ჩაჩხ** ზს., ქს. „ცოცხი“.

ქართ. **ცოცხ**-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჩხვიჩხვ**-ი „ფესვი“.

ქართულ-სვანური შეპირისპირება ცნობილია (ს. ჟღენტი). ს.-ქართვ. **ცოცხ**- ძირის ზანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს მეგრულ **ჩხვიჩხვ**- სიტყვაში, რომლის ფორმალური სხვაობა შედეგია რეგრესული (**ჩვიჩხვ**- → **ჩხვიჩხვ**) და პროგრესული (**ჩხვიჩხ**- → **ჩხვიჩხვ**-) ასიმილაციური პროცესებისა. ლეჩხუმური **ჩიჩხვ**-ი „ძირი, ფესვი“ მეგრულიდან არის ნასესხები, იგი ძველი ზანური **ჩვიჩხ**-ის უშუალო გაგრძელებაა — ქართ. **ცოცხ**- : ზან. ***ჩუჩხ**- → ***ჩვიჩხ**- → ლეჩხ. **ჩიჩხვ**-. **უ** → **ვი** სპონტანური პროცესია ზანურში (შდრ. ქართ. **შუღ**-, სი-**შუღ**-ილ-ი : ზან. **შქვიღ**- „ბრჩობა“...).

ს.-ქართვ. ***ცოცხ**- „ცოცხი; ფესვი“ → ქართ. **ცოცხ**-ი : ზან.

ჩხვიჩხვ-ი ← **ჩვიჩხ**- ←***ჩუჩხ**- : სვან. **ჩეჩხ** || **ჩაჩხ** ←***ჩეჩხუ** ←***ჩუჩხ**.

სვან. **ჩილ** ზს., ქს. „ჟანგიანი წყალი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ჩგრ**-ე „ჭაობის წყალი, ჭაობი“.

ქართულში მოსალოდნელი **ცალ-/ცილ**- დაკარგულია (ცილა?).

ს.-ქართვ. ***ცვლ**- „ჟანგიანი, მღვრიე წყალი, ჭაობი“ → ქართ. — :

ზან. **ჩგრ**-ე ← **ჩგლ**-ე : სვან. **ჩილ**.

ქართ. **ჩირ**-ი „გამხმარი ხილი“.

ზან. **ჩქიჯ**-ი⁷.

სვან. —.

ზანურ შესატყვისზე მსჯელობა შესაძლებელი ხდება მხოლოდ ქართული მონაცემების მიხედვით. ასეთად ჩვენ მივიჩნევთ საბას მიერ მოხმობილ **შკიჯ**-ი || **შკიჭ**-ი || **სკიჯ**-ი || **სკიჭ**-ი „ჭიშმში, ჩამიჩი“ ლექსემას. სემანტიკის დონეზე ი გ ი ვ ე ო ბ ა ადვილი დასანახია — გამხმარი ხილი = ჭიშმში.

ვფიქრობთ, ქართულ **ჩირ**-ი ფორმას ზანურში შეესატყვისებოდა **ჩქიჯ**-ი, რომელიც თავიდანვე არაადეკვატურად იქნა შეთვისებული ქართულში ზეპირი მეტყველების გზით: **ჩირ**-ი : ***ჩქიჯ**-ი → ***შქიჯ**-ი → || **შკიჯ**-ი (შდრ. მეგრ. ჯიშქილა → ქართ. ჯიშკილა...). ნასესხები სიტყვა ქართულმა გამხმარი ყურძნის (ჭიშმში) აღსანიშნავად გამოიყენა.

ს.-ქართვ. ***ჩირ**- „ჩირი“ → ქართ. **ჩირ**-ი : ზან. **ჩქიჯ**-ი.

სვან. **ჩიფ-** || **ჩგფ-** || **ჩფ-**, **ჩიფ-ე** || **ჩგფ-ე** „კვებავს, საჭმელს აძლევს“, ლი-**ჩფ-ე** „საქონლის გამოზამთრება“, მგ-**ჩფ-ე** „გამომკვებავი“, მგ-**ჩფ-ე** „მომგვრელი“.

ქართ. **ც-**, **ც-ემ-**, მო-მ-**ც-ემ-**-ი.

ზან. **ჩ-**, **ჩ-ამ-ა** „ჭმევა; ცემა“, ქო-**ჩ-**ი „აჭამე“, ო-**ჩამ-**ალ-ი „საჭმელი“, **ჩ-ან-**ს „აჭმევს“.

ზანურში ს.-ქართვ. **ც-ემ-** ზმნის შესატყვის ერთეულებს ჭ მ ე ვ ე ი ს, დ ა პ უ რ ე ბ ი ს ნიუანსიც ახასიათებს, რაც ახლოსა დგას სვანურის „კ ვ ე ბ ა ს თ ა ნ“. მიცემის გაგება სვანურისთვისაც ყოფილა დამახასიათებელი, რასაც არაორაზროვნად მგ-**ჩფ-ე** „მომგვრელი“ (შდრ. ქართ. 'მო-მ-**ც-ემ-**ი) ადასტურებს.

სვანურში ზმნის სუფიქსაცია განსხვავებულია **-ეფ/-იფ** (იხ. § 40).

ს.-ქართვ. **ც-** „ცემა, მიცემა; ჭმევა“ → ქართ. **ც-**, **ც-ემ-** : ზან. **ჩ-**, **ჩ-ამ-ა** : სვან. **ჩ-იფ-** || **ჩ-გფ-** || **ჩ-ფ-** ←***ჩ-ეფ-/ჩ-იფ-**.

სვან. **ჩიჩუღა** ზს., ლშხ., **ჩიჩუღელა** ლნტ. „დიყი“.

ქართ. **ცერცველა**, იმერ. **ცერცვალა** „სოია“.

ზან. —.

სვანურში **ჩ** დაკარგულია — **ჩიჩუღელა** ←***ჩერჩუღელა**: **ე**—ი მიმართება ბუნებრივია — ქართ. **ჭედ-** : სვან. **შკიდ-**, **ცეკ-ა** : **შიგ-ელ...**

სავარაუდოა, რომ **ცერცველა** შეიცავდეს **ცერცვ-** ძირს; მაშინ — **ცერცვ-ელ-ა** — სვან. **ჩიჩუ-ელ-ა**. ლეჩხუმური **ჩინჩველა** სვანურიდან არის შეთვისებული; **ნ** ლეჩხუმურშია გაჩენილი, თუ **ჩ** → **ნ** სვანურში?

ს.-ქართვ. ***ცერცუ-**, ***ცერცუ-ელ-ა** „ცერცვი, ცერცველა, სოია“ → ქართ. **ცერცვი**, **ცერცვ-ელ-ა** || **ცერცვ-ალ-ა** : სვან. **ჩიჩუ-ლ-ა** || ← **ჩიჩუ-ელ-ა** ←***ჩერჩუ-ელ-ა**.

სვან. **ჩიშღ-**, ხ-ე-**ჩიშღ-ღელ** ბზ., ლშხ., ხ-ე-**ჩიშტ-იელ** ლნტ. „რქენს“, ლი-**ჩიშღ-ღელ** ბზ., ლი-**ჩიშღ-ღელ** ლშხ. „რქენა, რჩოლა“.

ქართ. **ქოთ-**, **ქოთ-**ი, **ქოთ-ეზა** „ხეთქება (საბა)“, ფშ. **ქოთ-ობ-ა** „ჩხუბი, ხმაური“.

ზან. —.

ჩიშღ- ფუძეში **იშ-** სიგრძე ისტორიულად **ჟი-**ს არსებობაზე მიანიშნებს — **ჩიშღ-** ←***ქიშღ-** ←***ქჟიშღ-** || ***ქჟეშთ-**, ხოლო **ქ** → **ჩ** ბალატალიზაცია-აფრიკატიზაცია პოზიციურია და **ი-**ს ზეგავლენის შედეგია. უძველესი სვანური ფუძე ***ქოშთ-** → || ***ქჟეშთ-** სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

მნიშვნელობის მხრივ ქართველური ფუძეების უეჭველ სიახლოვეს აჩვენებენ — რ ქ ე ნ ა ~ ხ ე თ ქ ე ბ ა, ჩ ხ უ ბ ი.

ს.-ქართვ. *ქოთ- „რქენა, ჩხუბი, ხეთქება“ → ქართ. ქოთ-, ქოთი- : სვან. **ჩიშდ-** || ← **ჩიშდ-** ← *ქიშდ- ← *ქუიშდ- || *ქუეშთ-.

სვან. **ჩოშ-** || **ჩუშ-**, ა-**ჩუშ-**ი, ლი-**ჩუშ-**იელ, ნა-**ჩოშ** "coire".
ქართ. **ცოც-**, **ცოც-**ვ-ა „ბარკლითა და თეძოთ სლვა (საბა)“.

ზან. **ჩოჩ-** || **ჩგჩ-** || **ჩიჩ-**უ-ა „ცოცვა“, "coire".

ქართულის დიალექტებში გავრცელებული **ჩინჩლ-** ფუძე ზანურიდან მომდინარეობს.

არანაირი საფუძველი არ არსებობს ქართ. **ცოლ-** : ზან. **ჩილ-** „ცოლი“ ფუძეებისა და სვან. **ჩოშ-** (←***ჩოჩ-**) ერთმანეთთან დაახლოებისა (გ. კლიმოვი).

ს.-ქართვ. ***ცოც-** „ცოცვა“; "coire" → ქართ. **ცოც-** : ზან. **ჩოჩ-** → || **ჩგჩ-** → || **ჩიჩ-** : სვან. **ჩოშ-** ←***ჩოჩ-**.

სვან. **ჩუთარ-**ჲდ || **ჩუთარ-**ად ზს., ქს. „ცვედანი“.

ქართ. **ცვედანი-**ი.

ზან. **ჩუთუ** „ცვედანი“.

ზანურში ბოლოკიდური **ნ** დაკარგულია — **ჩუთუ** ←***ჩუთონ**, რაც დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია (ა. ჩიქობავა).

სვანური ზუსტად ასახავს ს.-ქართვ. **ცუედან-** არქეტიპს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამ თვალსაზრისით შესატყვისობა ქართ. **ნ** (ცვედან-) : სვან. **რ** (ჩუთარ-), რაც მხოლოდდამხოლოდ ძირეულ ლექსიკაში შეინიშნება (იხ. § 12. **ნ** → **რ**). ამიტომ გამოსარიცხია მოსაზრება სვანური ეკვივალენტის ზანურიდან მომდინარეობის შესახებ (გ. კლიმოვი).

ზანურ-სვანურ ფუძეებში საცნაურია **დ** → **თ**. შეიძლება აღწერილი ლექსემა შეიცავდეს ქართ. -**ან** : ზან. -**ონ** : სვან. -**არ** || -**წრ** ქონების სუფიქსს (იხ. აქვე, სვან. -**წრ** || -**წრ** || -**წრ** : ქართ. -**ან** : ზან. -**ონ**).

ს.-ქართვ. ***ცუედან-** „ცვედანი“ → ქართ. **ცვედანი-**ი : ზან. **ჩუთუ** ←***ჩუდ-ონ-** : სვან. **ჩუთარ-** ←***ჩუდან-**.

ქართ. (მთიულ., ქართლ.) **ჩუთ-**ი „კავი, სახვნელი“, ქართლ. **ჩუთ-**, ა-**ჩუთ-**ვ-ა „ანეულად მოხნული მიწის ხელმეორედ მოხვნა“.

ზან. **ჩქურთ-**ი „სატენი ხის გულამოსალებად“.

სვან. —.

ქართული **ჩუთ-** ფუძის კანონზომიერი ზანური შესატყვისი ქართული ენის იმერულ დიალექტშია შემორჩენილი — ქართ. **ჩუთ-** : ზან. **ჩქურთ-**. **ჩქურთ-**ის ზანურობაზე, გარდა ბგერათშესატყვისობის — ქართ.

ჩ : ზან. **ჩქ** — ჩვენებისა, მიუთითებს **თ**-ს წინა პოზიციაში **რ**-ს განვითარებად — **ჩქურთ-ი** ←***ჩქუთ-ი**.

ამ დაკავშირებას წინააღმდეგობა არც სემანტიკის დონეზე ახლავს: **კ ა ვ ი ც, ს ა ტ ე ხ ი ც** ორივე რალაცის **ა მ ო ს ა ლ უ რ ტ ნ ა ლ, ა მ ო - ს ა ლ ე ბ ა ლ** გამოიყენება (შდრ. ზ. იმერ. **ჩოთ-ი** „ბარისებრი ხის იარაღი, მხლის საკეპი“).

ს.-ქართვ. ***ჩუთ-** „კავი, სახვნელი; ამოსატეხი“ → ქართ. **ჩუთ-, ჩუთ-ი** || **ჩოთ-ი** : ზან. **ჩქურთ-ი** ←***ჩქუთ-ი**.

სვან. **ჩუაღ** ზს., ლნტ., **ჩუაღ** ლშხ. „მეწყერი“, **ჩუაღ-ობ** ზს., ლნტ. „მეწყერიანობა“.

ქართ. **ცორ-**, **ცორ-ი**ალ-ი, ა-**ცორ-დ-ა**, ა-**ცორ-ვ-ებ-ა**, **ცორ-ვ-ა** „თოვლსა და მოლზე ჩაგლინ(ვ)ება (საბა)“.

ზან. —

საბას განმარტებიდან ცხადად ჩანს, რომ ქართულ **ცორ-** ძირს ჩაძირვის, ჩაფლობის გაგება ახასიათებს, რაც ფარავს სვანური მეწყერი (завал) სემანტიკას.

სვან. **ჩუაღ-** მიღებულია **ო** → **უა** (შდრ. გომ-ი : გუალ...) და **რ** → **ლ** დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესების გავლით — **ჩორ-** → **ჩუაღ-** (იხ. § 16. **რ** → **ლ**).

ს.-ქართვ. ***ცორ-** „ჩაფლობა, ჩამოწყდომა“ → ქართ. **ცორ-** : სვან. **ჩუაღ-** || **ჩუაღ** ←***ჩორ-**.

სვან. **ჩუეფ-/ჩუიფ-** || **ჩუფ-**, **ჩუეფ-**ენ-ი „დნება“, ლი**ჩუფ-**ე ზს., ლშხ., ლი-**ჩუეფ-**ე ლნტ. „დნობა“, **ჩუიფ-**ე „ადნობს“.

ქართ. (იმერ.) **ციფ-ო** „გამხდარი, ულამაზო“.

ზან. —

დნობა-გახდომა საერთო სემანტიკური ველის წევრებია, შდრ. ქართულში **დამდნარი/დნობა-**ს გამოყენება **გამხდარი/გახდომის** სინონიმ (ეპითეტად).

სვანურში **ჩუეფ-/ჩუიფ-** ნასახელარი ზმნაა — ***ჩიფ-უ** → **ჩუიფ-/ჩუეფ-**, სადაც **-უ** (← **-ო**) ქართ. **ო-**ს (ციფ-**ო**) ფუნქციურ-მატერიალური შესატყვისია.

ს.-ქართვ. ***ციფ-ო** „სუსტი, გამხდარი, ჩამომდნარი“ → ქართ. **ციფ-ო** : სვან. **ჩუეფ-/ჩუიფ-** ←***ჩიფ-უ**.

სვან. **ჩქიმ** ზს., ქს. „ლაზათი, შნო“.

ქართ. **ცქაფ**-ი „სწრაფი“, გურ., ლეჩხ. **ცქაფ**-ი „მარდი, მკვირცხლი, ლაზათიანი“ მთიულ. **ცქეფ**-ია „ცოცხალი, მარდი, ყოჩალი“.

ზან. (მეგრ.) **ჩქოფ**-ო „ლაზათიანი, პირბადრი“.

ზანურის ჩვენება ძვირფასია ს.-ქართვ. ფუძის განზოგანების ძიებისას — ქართ. **ა** (→ **ე**) : ზან. **ო**. სვანურში სახეზეა **ა** → **ი** პროცესი (შდრ. **ძალ**-**ჯილ** „სიმი“...).

ფუძის აუსლაუტი დაყრუებულაა ქართულ-ზანურში — **ბ** → **ფ**, რა-ზეც სვანური **მ** მიუთითებს, რომელიც **ბ**-ს ბგერინაცვალია (ქართ. ბინ-ჭველ-ი : სვან. **მ** გ რ შ კ).

ს.-ქართვ. ***ცქაბ**- „სიმკვირცხლე, სიცოცხლე, შნო, ლაზათი“ →

ქართ. **ცქაფ** → || **ცქეფ** : ზან. **ჩქოფ**-ო ←***ჩქობ**-ო : სვან. **ჩქიმ** ←***ჩქაბ**.

სვან. **ჩჩ**-ურ- || **ჩუნჩ**-ურ-, ა-**ჩჩ**-ურ-ე ბზ., ა-**ჩჩ**-ურ-ე ბქ., ა-**ჩუნჩ**-ურ-ე ლნტ. „ამტვრევს, დაშლის (პურს, ყველს...)“, ლი-**ჩჩ**-ურ-ე ბზ., ლშხ., ლი-**ჩჩ**-ურ-ე ბქ., ლი-**ჩუნჩ**-ურ-ე ლნტ. „დაშლა, დამტვრევა“.

ქართ. **ცეც**¹, ნა-მ-**ცეც**-ი, და-ნა-მ-**ცეც**-ებ-ა.

ზან. (მეგრ.) **ჩგჩ**- || **ჩინჩ**-, **ჩგ/ინჩ**-ოლ-უ-ა „დანამცეცება, დამტვრევა, დაშლა“, ქიმთა-**ჩინჩ**-ოლ-უ „ჩაამტვრია (სარკე)“, **ჩგ/ინჩ**-ოლ-ია „ყველის სახეობა (დაშლილი, დანამცეცებული ჭყინტი ყველი)“, **ჩგჩ**-გ „მცირე, ნამცეცა“, დო-**ჩინჩ**-ოლ-ი „დაშალე, დაამტვრე“.

ქართულში დამოუკიდებელი **ცეც**- ზმნური ძირი ვერ გამოვავლინეთ. ისტორიულად მის არსებობაზე მიუთითებს ნაზმნარი სახელი ნა-მ-**ცეც**-ი.

ფუძის განზოგანება აქ მეორეულია — ***ცაც**- → **ცეც**- (შდრ. **ჭარ**- → || **ჭერ**-) — ისევე, როგორც სხვა ქართველურ ენებში: ზანური **გ/ი** საწყის სახეობად **ო**-ს ვარაუდობს (ქართ. **ა** (→ **ე**) : ზან. **ო**), ხოლო სვანური **უ** (ჩუნჩ-) ასიმილირებული **ა** → /**ე** არის — ჩანჩ-ურ- → ***ჩუნჩ**-ურ-. ინლაუტური **ნ** ფონეტიკური ჩანართია ზანურსა და სვანურში.

ქართველურ ფუძეთა სემანტიკური ჩვენება იგივეობრივია.

ს.-ქართვ. ***ცაც**- „მტვრევა, დაშლა, დანამცეცება“ → ქართ. **ცეც**¹, ნა-მ-**ცეც**-ი : ზან. **ჩინჩ**- || **ჩგჩ**- ←***ჩინჩ**- : სვან. **ჩჩ**- || **ჩუნჩ**- ←***ჩინჩ**-.

სვან. **ჩხწვ** „მარცვლეულის საწყაო“.

ქართ. **ცხავ**-ი „საცრის მსგავსი ხელსაწყო, რომელსაც ძირი მოწნული აქვს“, „ცხრილი“.

ზან. (მეგრ.) **ო-რჩხე** „ქარქაში“.

ქართული ვ-ს შესატყვისად სვანურში ბ უნდა გქონოდა (შდრ. ქართ. წოგ- : სვან. წობ-...), რომელიც სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში დაყრუვდა — ცხავ- : *ჩხაბ- → ჩხაფ-, ზანურში „ზედმეტი“ ო-სთვის შდრ.: ქართ. მტილ-ი : ზან. ო-რტ(ვ)ინ-ი....

ს.-ქართვ. *ცხაჟ- „მოწული ჭურჭელი; ცხრილი“ → ქართ. ცხავ-ი : ზან. ჩხავ-, ო-რჩხე ← *ო-რჩხავ-ი : სვან. ჩხაფ ← *ჩხაბ ← *ჩხაჟ.

სვან. ჩხენ-/ჩხინ- || ჩხენ-, ხ-ა-ჩხინ-ა ზს., ხ-ა-ჩხინ-ა ლშხ., ხ-ა-ჩხენ-ა ლნტ. „გარჭობილია, გაჩხერილია“, ხ-ა-ჩხინ-ე ზს., ხ-ა-ჩხენ-ე ლნტ., ხ-ა-ჩხინ-ე ლშხ. „არჭობს“, ხ-ე-ჩხინ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-ჩხენ-ი ლნტ. „ეჩხირება“, ლი-ჩხინ-ე ზს., ლშხ., ლი-ჩხენ-ე ლნტ. „გარჭობა, გაჩხერა“.

ქართ. ჩხერ-/ჩხირ-, ჩხერ-ი, ჩხირ-ი „ბადის საქსოვი ჩხირი, ფათხა“, გა-ჩხერ-ა „გარჭობა“.

ზან. (ჭან.) ცხაჯ-ი „ბადის საქსოვი“, მეგრ. ჩხანჯ-ი; ჩხაჟ-ი „ბადის საქსოვი (საბა)“.

საბას მიერ მოხმობილი ჩხაჟ-ი ზანურ წყაროს ვარაუდობს, მხოლოდ სიტყვის სესხებისას ზანური ჯ, ქართული რ-ს შესატყვისი, არაადექვატურად აისახა — ჯ → უ : ჩხაჯ-ი → ჩხაჟ-ი (შდრ. ზან. მარყუჯ-ი → ქართ. მარყუჟ-ი). ასევე ქართულ ნასესხობაში მნიშვნელოვანია, რომ ისტორიული შიშინა ჩ სიბილანტი შემოგვენახა; მაშინ როდესაც მეგრულ-ჭანური ენის ჭანურ დიალექტში ჩ → ც საცნაურია — *ჩხაჯ-ი → ცხაჯ-ი.

ჩ → ც ამ შემთხვევაში კომბინატორული ფონეტიკური პროცესია, და გასისინების მიზეზი ფუძის ბოლოში ჯ-ს პოვნეირებაა, შდრ. ქართ ცვარ-ი : ზან. ცუნჯ-ი ← ჩუნჯ-ი (გ. როგავა).

ზანურისთვის სავარაუდო ჩხაჯ- არქეტიპის კვალი ჩანს აფხაზურ ა-ჩხაჯნჯ → ა-ჩხაჯნ სიტყვაში (ვ. აბაევი, გ. მაჭავარიანი). ზანურის გახმოვანება ს.-ქართვ. ე-ს (ჩხერ-) ასახავს (ქართ. ე : ზან. ა), ხოლო სვანური ფორმები ი (ჩხირ-) გახმოვანებას მიჰყვება (ჩხინ-); სვანურში ყურადღებას იქცევს რ → ნ პროცესი — ჩხირ- → ჩხინ-, რაც ბუნებრივია (შდრ. ქართ. ვარ-ი : ზან. ხოჯ-ი : სვან. ვან... იხ. § 17. რ → ნ).

ს.-ქართვ. *ჩხერ-/*ჩხირ- „ჩხირი“, „გაჩხერა“ *ჩხერ-ი/ჩხირ-ი; → ქართ. ჩხერ-/ჩხირ-, ჩხერ-ი/ჩხირ-ი : ზან. ცხაჯ-ი || ჩხაჟ-ი || ← ჩხაჯ-ი : სვან. ჩხინ- → || ჩხენ-.

სვან. ჩხ-ეფ- || ჩხ-ფ-, ჩხ-ეფ-ი ზს., ჩხ-ეფ-ი ლშხ., ჩხ-ეფ-ენ-ი ლნტ. „გახდება (წონაში დაიკლებს)“, მე-ჩხ-ფ-ე (ხ-ო-ნ-ჩხ-ფ-ა ზს., ლშხ.), მე-ჩხ-ეფ-ე (ხ-ო-ნ-ჩხ-ეფ-ა ლნტ.) „გამხდარი“, ლი-ჩხ-ეფ „გახდომა“.

ქართ. **ცხერ-**, და-**ცხერ-**, **ცხრ-**, **ცხრ-**ებ-ა, და-**ცხრ-**ა, და-**ცხრ-**ომ-ა „დაკლება, მოკლება (საბა)“, მ-**ცხრ-**ალ-ი.

ზან. მა-**რჩხ-**ა „თხელი წყალი (არაღრმა)“ ← ეტ. „დამცხრალი, დაკლებული“.

ზანური **მა-რჩხ-**ა აგებულების მხრივ ზუსტი შესატყვისია სვანური **მე-ჩხ-ფ-ე** || ← **მე-ჩხ-ეფ-ე** ფორმისა (ქართულში **მე-ცხრ-ე** უნდა გვქონოდა) შდრ. სვან. **მე-ფხ-ე** „მოწმენდილი ცა, კარგი ამინდი“ : ზან. **მა-ფხ-**ა, ქართ. **მე-ფ-ე** : ზან. **მა-ფ-ა...** **მა-**—**ა** უძველესი ზანური კონფიქსია, რომლის ადგილსაც ქართულთან ადაპტირებული **მა-**—**ე** ალომორფი იკავებს თანდათანობით.

სვანურში **რ** დაკარგულია (**ჩხ-ეფ-** ← ***ჩხრ-ეფ-**), ზანურში იგივე **რ**, როგორც მოსალოდნელი იყო, გადასმულია — ***მა-ჩხრ-ა** → **მა-რჩხ-**ა.

-ეფ სვანურში ქართული **-ებ** (**ცხრ-ებ-**)-ის ფუნქციურ-ფონეტიკური შესატყვისია; დღევანდელი ნორმებით უფუნქციო რუდიმენტი (იხ. § 39-40).

ს.-ქართვ. ***ცხ-ერ-** „დაკლება, გახდომა“ → ქართ. **ცხ-ერ-** || **ცხ-რ-**, მ-**ცხ-რ-**ალ-ი : ზან. **რჩხ-**, **მა-რჩხ-**ა ← ***მა-ჩხრ-ა** : სვან. **ჩხ-ეფ-** ← ***ჩხრ-ეფ-**, **მე-ჩხ-ეფ-ე** ← ***მე-ჩხრ-ეფ-ე**.

სვან. **ჩხიმ**, მგ-**ჩხიმ** „ცხიმი“.

ქართ. **ცხომ-**, **ცხომ-**ებ-ა, **ცხომ-**დ-ა „გაცოცხლდა“, **ცხიმ-ი**, **ცხ-**, **ცხ-**ებ-ა, ს-**ცხ-**ი-ა.

ზან. (მეგრ.) **ჩხომ-**, **ჩხომ-**აფ-ა, გე-**ჩხომ-**აფ-ა „დაბედება“ **ჩხომ-ი-** „თევზი“, **მა-ჩხომ-**ა „ცხოვნება“.

აღრე ქართული **ცხონ-**ებ-ა დაუკავშირდა მეგრულ **ჩხონ-**აფ-ა ფუძეს (გ. როგავა). საერთოქართველური ***ცხონ-** მორფემისთვის ეტიმოლოგიურად **ცხოვ-**რ-ებასთან კავშირს ვარაუდობენ; ვარაუდი რეალური ჩანს (გ. კლიმოვი). ამავე კონტექსტში ჩვენს ყურადღებას მიიქცევს ძველი ქართული **ცხომ-ებ-ა** „განცოცხლება“ სიტყვა. მისი შესატყვისი ჩანს მეგრული **ჩხომ-აფ-ა** (გე-**ჩხომ-**აფ-ა) „დაბედება“. თუ შეპირისპირება რეალურია, მაშინ ზუსტი სტრუქტურული შესაბამისობა წარმოჩნდება — **ცხომ-ებ-ა** : **ჩხომ-აფ-ა**. გარკვეული სიძნელეები თავს იჩენს „ცხოვრება“ ~ „დაბედება“ სემანტიკათა ერთიანობის თვალსაზრისით, მაგრამ ეს მოჩვენებითია, რადგანაც **ჩხომ-** ფუძეს „ცხოვნების“ ნიუანსიც ახასიათებს შემდეგ უძველეს მასდარულ ფორმაში, როგორცაა მეგრ. **მა-ჩხომ-**ა „ცხოვნება“.

არ არის გამორიცხული **ცხ-ომ-** ფუძის **ცხ-** ძირის ეტიმოლოგიური კავშირი ქართულ **ცხ-** (**ცხ-**ებ-ა) სიტყვასთან, შდრ. ქართ. მირონ-**ცხ-**ებ-ა : მეგრ. გე-**ჩხ-ომ-**აფ-ა „დაბედება“. ამგვარი შესაძლებლობა უფრო რეალურს გახდოდა ერთ-ერთ პრობლემურ ქართველურ შეპირისპირებას — ქართ. **ცხიმ-** : ზან. **ჩხომ-** : სვან. მგ-**ჩხიმ**. დაშვებისას მხედველობაში გვაქვს **ცხიმ-**ის როგორც სა-**ცხ-**ის, სა-**ცხ-**ებ-ელ-ის (ე. ი. რაც ს-**ცხ-**ი-ა) გა-

აზრება ისტორიულად. ხოლო **ცხომ**-ებ-იდან ისევე შეიძლება ზანური **ჩხომ**- „თევზი“ სუბსტანტივის (შდრ. ზმნური (გე-)**ჩხომ**-აფ-ა) გამოყვანა, როგორც **ცხოვრ**-ებიდან (შდრ. **ცხოვრ**-ებ-ა) **ცხოველ**- (შდრ. ზან. **ჩხოულ**-), **ცხოვარ**- || **ცხვარ**- (შდრ. ზან. **ჩხური**-ი → || **შხური**-ი). **ჩხური**-ი → || **შხური**-ი „ცხვარი“ ფონეტიკური გადასვლას (**ჩხ** → **შხ**) მეგრულში ეპარალელება **ჩხომ**-აფ-ა || **შხომ**-აფ-ა (**ჩხ** || **შხ**) სუბსტიტუცია. რაც არ უნდა იყოს შემთხვევითი ფაქტი მათი გენეტიკური ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. ***ცხ**-, ***ცხ-ომ**- „ცხოვნება, ცხება; ცხიმი“ → ქართ. **ცხ**-, **ცხ-ომ**-, **ცხ-იმ-ი** : ზან. **შხომ**- || ← **ჩხომ**-, **ჩხომ-ი** : სვან. **-ჩხიმ**, **მე-ჩხიმ**.

სვან. **ჩიდ**- || **ჩიდ**- || **ჩედ**- || **ჩად**- || **ჩაძ**-, ა-**ჩაძ** ბზ., ა-**ჩად** ლშხ., ა-**ჩაძ** ლნტ. „წავიდა“, ლი-**ჩედ** „წასვლა“, მე-**ჩედ** „წამსვლელი“, -**ჩედ**- „გადაცდენა“, ლგ-**ჩიდ** „გადაცდენილი“, ლგ-**ჩედ**-ინ-ე ბზ., ლშხ., ლგ-**ჩედ**-ინ-ე ბქ., ლნტ. „გადაცდენილი“, ლგ-**ჩედ**-ე ზს., ლშხ., ლგ-**ჩად**-ე ლნტ. „გადაცდენილი“.

ქართ. **ცეთ**- || **ცთ**-, **ცთ-ომ**-ა, **ცთ-ენ-ილ**-ი, **ცდ-ენ-ა/ცდ-ინ-ა**, **შე-ცდ-ომ**-ა, **გა-ცდ**-ა, **გადა-ცდ**-ა; **ნა-ცთ**-ი, **მ-ცთ**-არ-ი || **მ-ცდ**-არ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჩილათ**- || **ჩგლათ**-, **ჩგლათ**-ა „ცდენა“, **გინო-ჩგლათ**-ირ-ი „გადაცდენილი“, **გეგნა-ჩირთ**-უ „გადაცდა“, **ჩგრთ-უ(ნ)** „ცდება“, **ჭან. ჩულეთ**- || **შულეთ**- „აცდენა“.

ქართველურ ძირ-ფუძეთა შედარებითი ანალიზისას ირკვევა, რომ ისტორიულად ფუძის გახმოვანება ანიანი უნდა ყოფილიყო — ***ცად**- → || ***ცათ**-, რომელმაც ზანურში ***ჩუთ**- მოგვცა (**ა** → **ო** → **უ**), რაზედაც **-ალ** ზმნური აფიქსის დართვით, ხოლო შემდგომ **ლ** სეგმენტის ძირეულ **თ** თანხმოვანთან საურთიერთო მეტათეზისით მივიღეთ **ჩულათ**- || **ჩულეთ**- ალომორფები — ***ჩუთ-ალ**- → ***ჩულათ**- || **ჩულეთ**- (შდრ. აქვე ქართ. **კაფ** : ზან. **კალიფ**- ← ***კიფ-ალ**- ← ***კუფ-ალ**-). მეგრულ დიალექტში დამატებით დამახასიათებელი **უ** → **გ** → **ი** პროცესიც გატარდა — ***ჩუთ-ალ**- → ***ჩგთ-ალ**- || ***ჩით-ალ**- → **ჩგლათ**- || **ჩილათ**-. აფიქსისეული **ლ**-ს საურთიერთო მეტათეზა-ჩანაცვლება **დ**-სთან ხშირია ზანურში (შდრ. ქართ. **წყუედ**- „წყდომა, წყვეტა“ : ზან. **ჭყვად/ჭყოლ**- „წყვეტ, წყდომა“ → ***ჭყოლ-ალ**-ა „დავიწყება“ → **ჭყოლად**-ა, **ჭან. სქიდ-ალ**-ა „დარჩენა, სიცოცხლე“, მეგრ. **სქილად**-ა ← ***სქიდ-ალ**-ა...).

სვანურში ძირისეულ ხმოვანთა ნაირსახეობას (**გ, ი, ე, ა** || **ა**) საფუძვლად **ა** უდევს, რომელიც ს.-ქართვ. ***ცად**- სახეობიდან მომდინარეობს.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ **ცად**- → || **ცათ**- ალომორფთა მერყეობა საერთოქართველურ ფუძენაშიც შეიმჩნეოდა, საიდანაც, ერთის

მხრივ, ქართული **ცეთ-** || **ცთ-** || **ცდ-** განვითარდა **ა** → **ე** აბლაუტით, ხოლო, მეორეს მხრივ, სვანურის ოდენ მჟღერვარიანტიანი **ჩად-** და ზანურის ოდენყრუვარიანტიანი ***ჩუთ-**(ალ-) მივიღეთ. **დ** || **თ** სუბსტიტუცია საერთოქართველურის დონეზე უნდა შეინიშნებოდეს **ცჷედ-** || **ცჷეთ-** || **ცუდ-**, **ცჷედ-ან-/ჩუთ-უ** ლექსემაშიც. **დ** || **თ** პროცესი სავარაუდოა მხოლოდ საერთოქართველურისთვის, რადგანაც წინარექართველურში ამოსავალია მჟღერი სახეობები.

მნიშვნელობის მხრივ იგივეობა ადვილი შესამჩნევია; ძირითადია წ ა ს ვ ლ ა - გ ა დ ა ც დ ე ნ ა, რაც შესაძლებელია ერთი ძირის ფარგლებშიც (სვანური).

ს.-ქართვე. ***ცად-** || ***ცათ-** „გადაცდენა, წასვლა“ → ქართ. **ცეთ-** || **ცთ-**, **ცდ-**, **ცდ-ენ-/ცდ-ინ-** : ზან. **ჩულეთ-** || **ჩილათ-** ← ***ჩუთ-ალ-** : სვან. **ჩად-** || **ჩჷდ-** → || **ჩედ-** || **ჩდ-** || **ჩგდ-** || **ჩიდ-**.

ც

ქართ. (გურ., ქართლ.) **ცახ-ი** „საპარკე, მცირე პარკი“, **ცახ-ე** (საბა).

ზან. (მეგრ.) **ჩახვ-ია** „მცირე ტომარა, პარკი“.

სვან. —.

ქართულ **ცახ-** ძირს ზანურში შესატყვისად **ჩახ-** უნდა ჰქონოდა (ქართ. ა : ზან. ო, ც : ჩ); შესატყვისობა ხმოვნებში დარღვეულია მეგრულში მომხდარი ცვლილებების გამო. მხედველობაშია ო → ვა შესაძლებლობა, შემდგომში ვ-ს დისტანციური მეტათეზით. ე. ი. ***ჩახ-ია** → ***ჩვახ-ია** (შდრ. ყან-ა : ცონ-ა → || სვან-ა, გორა : გოლა || გვალა...) → **ჩახვ-ია**. გვიანდელი **ჩახვ-** მეგრულიდან არის შეთვისებული ქართულის დასავლურ დიალექტებში: ზ.-აჭარ. **ჩახვ-ი** „პატარა ტომარა, პარკი“, გურ. **ჩახუ-ა** || **ჩახვ-ა** „მცირე პარკი“.

სვანურში შესაბამისი ფორმა დაკარგული ჩანს.

ს.-ქართვ. ***ცახ-** „საპარკე, მცირე პარკი, ტომარა“ → ქართ. **ცახ-ი** || **ცახ-ე** : ზან. **ჩახვ-** ←***ჩვახ-** ←***ჩახ-**.

სვან. **ცაჲ-რა** ბზ., **ცაჲ-რა** ბქ., ლნტ., **ცაჲ-რა** ლშნ. „თელა“.

ქართ. **ცველ-ა** „ნაძვი“.

ზან. (მეგრ.) **ცვ-** || **ცი-** „თელა“.

სვანური ფორმები მიღებულია ***ცუეუ-** არქეტიპისაგან დამახასიათებელი უ → ჰ → || **ჲ** ფონეტიკური გადასვლით (შდრ. ქართ. ზვ-ავ-ი : სვან. **ჟაჰ** || **ჟაჲ**, ქართ. **ვინა** : სვან. **ჲრ** || **ჲარ...**), ნ-ს სიგრძე სვანურში უ-ს დისიმილაციური გაუჩინარების საკომპენსაციო კვალია — ქართ.

ცუელ- : სვან. ***ცუეუ-** (ლ → უ) → **ცაუ-** → **ცაჰ-** || **ცაჲ-** || **ცაჲ-** (ე → ა → || ა უ-ს წინ ახსნილია (მ. ქალღანი)).

ქართ. **ცუელ-** : ზან. **ცვ-** მიმართების ზუსტი სტრუქტურული ანალოგი მოიპოვება ქართ. **წუელ-**: ზან. **წუ**, **სუელ-** „სველი“ : **შვ-**... შეპირისპირებათა სახით. ამოსავალია **ცუ-** ←***ცუუ-** (შდრ. ქართ. -ელ : ზან. -უ სუფიქსებში).

სემანტიკური სხვაობა თ ე ლ ა ~ ნ ა ძ ვ ი ადვილად აიხსნება; თ ე ლ ა → ნ ა ძ ვ ი ქართულში მომხდარა. **ცველა-**ს ისტორიული ადგილი ბერძნულიდან შეთვისებულმა **თელა-**მ დაიკავა.

ს.-ქართვ. ***ცუ-ელ-** „თელა“ → ქართ. **ცველ-ა** : ზან. **ცი-** || **ცვ-** ←***ცუ-** ←***ჩუუ** : სვან. **ცაჲ** || **ცაჰ-** || **ცაჲ-** || **ცაჲ** ←***ცუეუ-** ←***ჩუელ-**.

ქართ. (ოკრიბ.) **ცეტა** „თევზი, მოკლე და მკვრივი“.

ზან. (მეგრ.) **ციტუ** „წვრილი თევზი; ლიფსიტა“.

სვან. —

წარმოდგენილი საერთოქართველური ფუძე აშკარა სიმბოლიკური აგებულებისაა. ამიტომაც არ გაგვაჩნია ხმოვნებში კანონზომიერი მიმართება, შდრ. ფუძის შიგნით ქართ. **ე** : ზან. **ი**, ხოლო აუსლაუტში ქართ. **ა** : ზან. **უ** (ეს უკანასკნელი იგივე მიმართებას წარმოაჩენს, რასაც III სუბ.

პირის ს.-ქართვ. -**ა** სუფიქსი ქართ. კლ-**ა**, წერ-**ა** : ზან. ჯვილ-**უ**, ჭარ-**უ**).

ამოვდივართ რა აღწერილი ფუძის აგებულების ხასიათიდან, შესაძლებლად გვესახება ქართული **ცოტა** ლექსემის სიტყვათა ამ რიგში შემოტანა. იქნებ აქვე შემოდირდეს სვანური **ცუზ** ←***ცუზუ** (შდრ. მრ. რ. **ცუზუ**-პრ) „თევზი“, თუმცა ალბათ ძნელია მისი დაცილება ქართულ **თევზ-ი** ფორმასთან — **ცუზუ** ←***ცეზუ** ←***თეზუ**- (?) შდრ. სვან. **ციუ** „ლიფსიტა“.

ს.-ქართვ. ***ცვტ-ა** „წვრილი, მოკლე თევზი; მცირე საზოგადოდ“ → ქართ. **ცეტ-ა**, **ცოტ-ა** : ზან. **ციტ-უ**.

სვან. **ციბ** ზს., ქს. „მაღალი ღობე; გალავანი“.

ქართ. **ციცაბ-ი** „ფრიალო გვერდი ამართული (საბა)“, **ციცაბ-ო**.

ზან. —

ქართულში ფუძე გაორკეცებულია — **ციბ-ცაბ-** → **ცი-ცაბ-**.

ს.-ქართვ. ***ციბ-** „მაღალი გვერდი, კედელი“ → ქართ. **ციბ-ი**, **ციცაბ-ი** || **ცი-ცაბ-ო** (←***ციბ-ცაბ-**) : სვან. **ციბ**.

სვან. **ცილ** ზს., ლშხ., **ცირ** ლნტ. „კანი, ქერქი“.

ქართ. (ზ. იმერ.) **ცილ-ი** „გოგრის, საზამთროსა და მისთანათა **კანის** თეთრი ნაწილი“.

ზან. —

სვანურში დიალექტების მიხედვით დასტურდება **ლ** → || **რ** აუსლაუტური მონაცვლეობა. **ლ** → || **რ** მონაცვლეობა ამაგრებს ჩვენს დებულებას **ლ** → **რ** ისტორიული პროცესის არსებობის შესახებ სვანურში (იხ. აქვე, § 6).

ს.-ქართვ. ***ცილ-** „კანი, ქერქი“ → ქართ. **ცილ-ი** : სვან. **ცილ** → || **ცირ** ←***ჩილ**.

ქართ. **ციმორ-ი** „თევზია ერთგვარი“, **ცმორ-ი** (საბა), **ცმორ-ა**.
ზან. (მეგრ.) **ცქიმურ-ი** „ცმორა“.

სვან. —

ზანური **ცქიმურ-ი** ზუსტი ეკვივალენტია ქართული **ციმორ-ი** ფორმისა — ქართ. **ც** : ზან. **ცქ**, ქართ. **ი** : ზან. **ი**, ქართ. **მ** : ზან. **მ**, ქართ. **ო** : ზან. **უ**, ქართ. **რ** : ზან. **რ**. საბას ლექსიკონში დადასტურებული **ცქიმურ-ა** ზანურ წყაროს ჰგულისხმობს და **ცმორა-ს** შეეფარდება.

ს.-ქართვ. ***ციმ-ორ-** „წვრილი თევზის სახეობა“ → ქართ. **ციმორ-ი** || **ცმორ-ი** || **ცმორ-ა** : ზან. **ცქიმურ-ი/ა**.

ქართ. (იმერ.) **ციც-ინ-**, და-**ციც-ინ-**ებ-ა „სხეულის კანის, ტუჩის და-სკდომა“, და-**ციც-ინ-**ებ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ციც-ინ-**, გო-**ციც-ინ-**აფ-ა „კანის დასკდომა სიცივისაგან“, **ციც-ინ-**აფ-ილ-ი „კანდამსკდარი“, მ-ი-**ციც-ონ-**დ-უ „კანი მისკდება“.

სვან. —

ფონემური იდენტურობა ქართველური ფუძეებისა არ გამორიცხავს მათ საერთოქართველური წყაროდან დამოუკიდებლად მომდინარეობას. ამაზე ზმნის სუფიქსაცია -**ებ** : -**აფ-** და ზმნისწინთა განსხვავებული გამოყენება ქართ. **და-**, ზან. **გო-** მიუთითებს. სესხების შემთხვევაში იდენტურობა აქაც იჩენდა თავს, შდრ. შიშინა გო-**ჩიჩ-ინ-**აფ-ა სახეობა.

ს.-ქართვ. ***ციც-ინ-** „კანის დასკდომა სიცივისაგან“ → ქართ. **ციც-ინ-** : ზან. **ციც-ინ-** || **ციც-ონ-** || ← **ჩიჩ-ინ-**.

ქართ. **ცოცხ-ალ-ი**, **ცოცხ-ლ-ობ-ს**, ა-**ცოცხ-ლ-**ებ-ს.

ზან. «**ო-ჩხ-არ-ი**», «**ო-ჩხ-ი**» „შესაწევარი“.

სვან. —

ქართული **ცოცხ-ალ-** ფუძე ისტორიულად ***ს-ო-ცხ-ალ-**ისაგან მომდინარეობს ისევე, როგორც — **ცეცხლ-ი** ← ***სეცხლ-ი** (არნ. ჩიქობავა), თანამედროვე ზანურში (მეგრულში) წარმოდგენილი **ცხორცხალ-ი** ქართულიდან შეთვისებული სიტყვაა. არადა, ქართ. ***ს-ო-ცხ-ალ-** არქეფორმას საკუთრივ ზანური შესატყვისიც უნდა ჰქონოდა. ვარაუდით, იგი ჩანს ქართული ენის დიალექტებში (მოხ., ქსნის ხეობ., ქართლ., ხევს., თუშ.)

გავრცელებულ **ო-ჩხ-არ-ი** „შესაწევარი“ ← ეტ. „სასიცოცხლო“ სიტყვაში (შდრ. სომხური **ვოჩხარ** „ცხვარი“ (ნ. მარი)). ისტორიულად ქართული **ს-** პრეფიქსის შესატყვისი **შ** ზანურში ვერ ძლებს **ო-**ს წინა პოზიციაში და უკვალოდ იკარგება; ამასთან არა აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ რა წარმოშობისაა **ო** ზანურში, საერთოქართველური ა-სგან მომდინარეობს იგი, თუ **ო-**საგან : ქართ. **სახლ-** : ზან. **ოხორ-** ← ***შოხორ-**, ქართ. **სარცხა** : ზან. **ურჩხა** ← ***შორჩხა...** ასევე ქართ. ***ს** **ო** **ც** **ხ** - **ა** **ლ** - : ზან. **ოჩხ-არ-** ← ***შოჩხ-**

არ-**ოჩხარ-ი/ოჩხ-**ი „შესაწევარი“ სემანტემა ეტიმოლოგიით სასიცოცხლო სწავს.

ს.-ქართვ. ***ს-ოცხ-ალ-** „ცოცხალი“ → ქართ. **ცოცხ-ალ-ი** : ზან. **ოჩხ-არ-ი** ←***შოჩხ-არ-ი**.

სვან. **ცქერ** „საქონლის ფაშეში მოთავსებული მოუნელებელი საჭმელი“, ბზ., ლშხ. „ფალარათი“.

ქართ. **ჩორ-**, მ-**ჩორ-**ე „ძაღლისა და მჯეცის სკორე (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ცქერ-** || **ცქირ-**, **ცქერ-ან-ს** || **ცქირ-ან-ს** „აფალარათებს (ფრ.)“.

ზანურში ქართულის შესატყვისად **ცქურ-** იყო მოსალოდნელი; მაგრამ **უ** → **გ** || **ი** პროცესის გავლით **ცქერ-** || **ცქირ-** მივიღეთ, როგორც ამას ვარაუდობდნენ ქართულ-ზანური ფორმების ანალიზისას (გ. როგავა). ბგერათშესატყვისობის თვალსაზრისით სვანურიც ზანურს მიჰყვება, ოღონდ აქ — ***ცქორ** → **ცქერ**.

მნიშვნელოვანია სიბილანტური რიგის ბგერათშესატყვისობა — ქართ. **ჩ** : ზან. **ცქ** : სვან. **ცქ**; ცვალემა ქართულსაც შეჰხვებია **ც** → **ჩ** (შდრ. **ფრცხილ-ი** → **ფრჩხილ-ი...**), ხოლო სვანურ-ზანურში — **ც** → **ცქ**. შესატყვისობათა ფორმულა ქართ. სისინა სიბილანტი (**ძ, ც, წ, ს**) : ზან. სისინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი გუტურალი (**ძგ, ცქ, წკ, სქ**) : სვან. სისინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი გუტურალი (**ძგ** → **სგ** || **სკ, ცქ** → **სგ** || **სკ, წკ** → **სკ, სგ** || **სკ**) ბუნებრივია ისევე, როგორც ქართ. **ჭ, ჩ, შ** : ზან. **ჭგ, ჩქ, ჭკ, შქ** : სვან. **ჭგ, ჩქ/შგ, ჭკ/შკ, (შქ→) შგ** || **შკ** (იხ. § 24-28).

ს.-ქართვ. ***ცორ-** „მჩორე, ფალარათი“ → ქართ. **ჩორ-**, მ-**ჩორ-**ე : ზან. **ცქირ-** || **ცქერ-** (←***ცქურ-**) : სვან. **ცქერ** (←***ცქორ**).

ს.-ქართვ. ***ცორ-** არქეტიპს შესატყვისობები ეძებნება სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ადიღ. **ცოგ** || **ცუ** „ნაკელი“, ნახ. **ჩი-შ** || **ჩი-უ** „შარდი“, ანდ. **ჩილ**, კარ. **ჩილა**, ბოთლ. **შილი**, ლოდ. **შილი**, ჭამ. **ში**, ახვან. **შილი**, შდრ. ხუნძ. **წილ** ←***შილ** ←***ჩირ** „სკორე (ცხვრისა)“...

სვან. **ცხამ** ზს., ქს. „ღვარძლი“.

ქართ. **სხამ-ი** „შხამი“.

ზან. (მეგრ.) **შხამ-ი**, ჭან. **ჩხამ-ი** „შხამი“.

სვანურში **ცხ** კომპლექსი მეორეულია და ენაში მოქმედი **სხ** → **ცხ** ფონეტიკური პროცესის შედეგია, რაც სპორადულად სხვაგანაც იჩენს თავს (შდრ. ქართ. (მ)**სხალ-** : სვან. **იცხ** || **ტიცხ** ←***ცხიტ** ←***სხჰ** „მსხა-

ლი“, ზან. უ-**სხ**-უნ-უ „ურჩევნია“ : სვან. ხ-ო-**ცხ**-ა ←*ხ-ო-**სხ**-ა...). უძველეს სვანურ ფორმად — ქართულ **სხამ**-ის შესატყვისად — ვვარაუდობთ ზანურის ტიპის **შხამ**- ფუძეს, რომელიც ისტორიულად დღევანდელ ნასესხებ **შხამ** || **შხამ** „გესლი, შხამი“ სიტყვას ემთხვეოდა.

საზოგადოდ უნდა ითქვას, რომ სვანური **ცხამ**-, ზანური **შხამ**- ფუძეები ქართულ **სხამ**-/**შხამ**-თან ადაპტირებული ფორმებია და ისტორიულ სინამდვილეზე ამგვარ სიტუაციაში მხოლოდ თეორიულად თუ შეიძლება საუბარი, შდრ. მეგრ. **ულამ**-ი „ღვარძლი“. დანამდვილებით უნდა ითქვას შემდეგი, რომ **შხამ**-ის აღმნიშვნელი ქართველური ფუძეები, რომელიმე ენიდან ნასესხობას არ გულისხმობენ და მეტნაკლებად ასახავენ საერთოქართველური ***სხ-ამ**- ერთეულის შემდგომ ევოლუციას, შდრ. ქართ. რი-**სხ**- : ზან. **შხ**-, ი-**შხ**-ან-ს „რისხავს“ (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. ***სხ-ამ**- „შხამი, გესლი, ღვარძლი“ → ქართ. **სხამ**-ი → || **შხამ**-ი : ზან. **ჩხამ**-ი || **ულამ**-ი || **შხამ**-ი ←***შხომ**-ი : სვან. **ცხამ** ←***სხამ** ←***შხამ**.

ს.-ქართვ. ***სხ-ამ**- და ს.-ქართვ. ***რი-სხ**- „რისხვა“ საერთო **სხ**-ზმნურ ძირს შეიცავენ.

სვან. **ცხამ**- || **ცხემ**- || **ცხმ**-, ნა-**ცხამ**-ტუ ბზ., ნა-**ცხემ**-ტუ ბქ. „ალაგებული (სუფრა)“; „ალაგება“, ლი-**ცხმ**-აღ ბზ., ლი-**ცხმ**-აღ ბქ. „სუფრის ალაგების დრო“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **რცხიმ**-, მო-**რცხიმ**-უ-ა (პიჯიშე) „ახსნა (პირისა)“ ← ეტ. „მოწმენდა“, მუ-**რცხიმ**-ი პიჯი „აუხსენი პირი“.

სვანურშიც, მეგრულის მსგავსად, ძირეულ ხმოვნად **ი** უნდა გვქონოდ და, მაგრამ მომდევნო **ჟ** ზეგავლენით **ი** → **ე** || **ა** განხორციელდა (მ. ქალღანი). **რ** ზანურშია გაჩენილი — ***ცხიმ**- → **რცხიმ**-.

ქართულში **ცხიმ**- ფორმა „ახსნის, ალაგების, მოწმენდის“ მნიშვნელობით საძიებელია.

ს.-ქართვ. ***ცხიმ**- „აწმენდა, ახსნა, აწყობა“ → ქართ. — : ზან. **რცხიმ**- ←***ცხიმ**- : სვან. **ცხმ**- || **ცხამ**- || **ცხემ**- ←***ცხიმ**-.

სვან. **ცხეკუ** || **ცხაკუ**, **ცხაკუ** ზს., ლნტ., **ცხეკუ** ლშხ. „ქორი“.

ქართ. **ჩხიკუ**-, **ჩხიკვ** || **ჩხიკვ**-ი, ქიზიყ. **ჩხვინკ**-ი „ჩხიკვი“.

ზან. (მეგრ.) **ჩხვირკ**-ი, ჭან. **ჩხვიკ**-ი „ჩხიკვი“.

საყურადღებოა ერთგვაროვანი ფონეტიკური პროცესები მეგრულსა და ქიზიყურ დიალექტში: შესაბამისად **რ**-სა და **ნ**-ს განვითარება **კ**-ს წინა პოზიციაში, **ვ**-ს მეტათეზისი აუსლაუტიდან ფუძის შიგნით, რაც ჭანურ-

საც ახასიათებს; აქ შეიძლება **რ** დაკარგულიყო — ჭან. ***ჩხვირკ-ი** → **ჩხვიკ-ი**.

განსაკუთრებულია სვანურის ვითარება, სადაც ს.-ქართვ. **ჩხ** კომპლექსის შესატყვისად **ცხ** სისინა ალოფონი დასტურდება — **ჩხ** → **ცხ**; ძირისეული **ი** ხმოვანი მომდევნო **ჟ**-ს ზეგავლენით **ე** || **წ**-ში გადასულა — **ჩხიკჟ** → **ცხეკჟ** → || **ცხწკჟ**. სისინა || შიშინა სუბსტიტუცია ჩვეულებრივია სვანურში, შდრ.: **ხანსარ** || **ხაშარ** „მყინვარი, თრთვილი“, **ქუმფჳს** || **ქუმფჳშ** „თაშვში ჩაწყობილი შიგნეული მოხარშული (შდრ. **ქუფ** „ბუდე“, ე. ი. -**წ**შ → -**წ**ს ნათ. ბრ. ნიშ.), **იშჟ** || **ისჟ** „რბილეული, რბილი (ხორცი)“, **ქარჩ** || **ქარც** „ქერტილი“, ფ **წ** **ჩხ** ჟ || ფ **წ** **ცხ** (ჟ) „ნამსხვრევი“, მეგრ. ფუჩხა... (იხ. აქვე, § 23.).

სემანტიკური ცვალება ჩხიკვი → ქორი სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი.

ს.-ქართვ. ***ჩხიკჟ** „ჩხიკვი“ → ქართ. **ჩხიკვ** || **ჩხიკვ-ი** → ქიზიყ. **ჩხვინკ-ი** : ზან. **ჩხვიკ-ი** || **ჩხვირკ-ი** ← **ჩხირკვ-ი** : სვან. **ცხწკჟ** || **ცხეკჟ** ← ***ცხიკჟ** ← ***ჩხიკჟ**.

ქართ. (მობ.) **ცხრ-**, **ცხრ-**ეულ-ი „პურის პატარა და თხელი კვერი“.

ზან. (მეგრ.) **ცხგრ-**ა „ერთგვარი პატარა პური“, "чурек" (ი. ყიფშიძე). სვან. —.

ქართულ-ზანური სიტყვები არ იძლევა სრულ ინფორმაციას ფუძის ისტორიულ განმარტებაზე. რამდენადაც მეგრულში **გ** ირაციონალური ხმოვანი შეიძლება განვითარდეს **ო/უ**, **ი**-საგან; ფუძის საერთოქართველურ კოკალიზაციაზე გადაჭრით საუბარი უსაფუძვლოა.

ერთი რამ ცხადია, **ცხრ-/ცხგრ-** ფორმები აღნიშნავდნენ ერთგვარ პატარა პურს, შეიძლება რუსულ чурек-ს.

ს.-ქართვ. ***ცხVრ-** „ერთგვარი პატარა პური“, "чурек" → ქართ. **ცხრ-**ეულ-ი : ზან. **ცხგრ-**ა.

სვან. **ცხურკჟ-ინ-**; **ლი-ცხურკჟ-ინ-**ე ბზ., ლშხ., „მოხრაკვა“, ა-**ცხურკჟ-ინ-**ე ბზ., ლშხ., **ლი-ცხურკჟ-ინ-**ე ლშხ., ლნტ. „მოხრაკვა, მოხრაკვა“, ა-**ცხურკჟ-ინ-**ე ლშხ. „ხრაკავს, ხრუკავს“.

ქართ. **სხურკლ**, **სხურკლ-**ავ-ს, და-**სხურკლ-**ვ-ა „მებლუნძვით შეხმობა (ტყავთა)“ საბა.

ზან. (მეგრ.) **ჩხგრკ-ინ-** || **ჩხირკ-ინ-**, გო-**ჩხირკ-ინ-**აფ-ა „შეხმობა რაიმესი ცეცხლისაგან (მზისაგან)“, გო-**ჩხირკ-ონ-**დ-უ¹(ნ) „გაისხურკლება“, **ჩხგრკ-**ალ-ი „გასხურკული“.

ანლაუტური **სხ** შეიძლება მეორეული იყოს (შდრ. ქართ. **ცხუკ-ი**).

სვანური უცვლელად ასახავს ს.-ქართვ. განმოვანებას და იძლევა შე-სატყვისობას აუსლაუტში ქართ. **ლ** : სვან. **ჟ** — **ცხურკჟ** ← **ცხურკლ**-. ჩხ → **ცხ** გასისინების პროცესი სვანურში აქაც გამოჩნდა (იხ. § 23).

ზანურში სახეზეა **ჟ** → **გ** || **ი** პროცესი, **ლ** სიტყვის ბოლოში მოკვეცილია — **ჩხირკ**- || **ჩხგრკ**- ← **ჩხურკლ**-.

ს.-ქართვ. ***ცხურკლ**- „სხურკვლა, ხრუკვა, ხრაკვა“ → ქართ. **სხურკლ**-, **ცხუკი** ← ***ცხურკლ**- : ზან. **ჩხირკ**- || **ჩხგრკლ**- ← ***ჩხურკ**- : სვან. **ცხურკჟ**- ← ***ჩხურკლ**-.

სვან. **ცხუადჟ** ზს., ქს. „დიდი ქვაბი“. ქართ. (ქსნ. ხეობ.) **ცხედ**-არ-ი „კუბო“. ზან. —.

ქართული **-არ** სუფიქსია გამოსაყოფია, მისი შესადარი ჩანს სვანური **-ჟ**; შესატყვისობა მორფოლოგიურია (ფუნქციური).

სვანურ **ცხუად-ჟ** ფორმაში **ცხ**-ს შემდგომ **ჟ** გაჩენილია ფონეტიკურ ნიადაგზე, ფუძის აუსლაუტთან ასიმილაციით — **ცხუად-ჟ** ← ***ცხად-ჟ**-. ქართ. **ე** : სვან. **ა** პოზიციურია და აიხსნება **ე** → **ა** → **ა** უკუუმლაუტური გადასვლით სვანურში **ჟ**-ს წინა პოზიციაში (მ. ქალდანის წესი).

ს.-ქართვ. ***ცხედ**- „დიდი ჭურჭელი“ → ქართ. **ცხედ**-არ-ი : სვან. **ცხუად-ჟ** ← ***ცხად-ჟ** ← ***ცხედ-ჟ** ← ***ჩხედ-ლ**-.

სვან. **ცხუედ**- || **ცხუად**- || **ცხუად**-, **ცხუედ**-ნი (ა-**ცხუად** ბზ.) ზს., **ცხუედ**-ნი (ა-**ცხუად**) ლზს., **ცხუედ**-ენ-ი (ა-**ცხუედ**-ენ-ი) ლნტ. „წყდება, შეწყდება“, **ცხუიდ**-ე ზს., ლნტ., **ცხუდ**-ე ლზს. „შეწყვეტს“; ლი-**ცხუდ**-ე „შეწყვეტა“.

ქართ. **ცხუედ**-, მ-**ცხუედ**-ი „გავიანი“, და-მ-**ცხუედ**-ებ-ა „დაგვიანება“.

ზან. **ცხად**-, **ცხად**-აფ-ი, **ცხად**-ინ-ი „დაგვიანება“, დ-ბ-**ცხად**-ი „დავიგვიანე“.

ქართული მ-**ცხუედ**-ი ნაზმნარი სახელია (მიმღეობა). ოდენპრეფიქსული **მ**-იანი წარმოება გავრცელებულია ქართულში: **მ**-წყუედ-ი, **მ**-კვეთ-ი, **მ**-ხვეტ-ი, **მ**-ხვრეტ-ი...

მნიშვნელოვანი სემანტიკური სახესხვაობაა ქართველურ ფუძეებში განვითარებული, თუმცა შესატყვისობა ქართ.-ზან. **გ ვ ი ა ნ ი**, **და გ ვ ი ა ნ ე ბ ა** ~ სვან. **შ ე წ ყ ვ ე ტ ა** ბუნებრივად გვეჩვენება.

ს.-ქართვ. ***ცხუედ**- „დაგვიანება, შეწყვეტა“ → ქართ. მ-**ცხუედ**-ი, მ-**ცხუედ**-, «**ცხუედ**» : ზან. **ცხად**- ← ***ცხუად**- ← ***ჩხუად**- : სვან. **ცხუედ**-/**ცხუიდ**- → || **ცხუდ**- || **ცხუდ**- (← ***ჩხუედ**-/***ჩხუიდ**-..)

სვან. **ცხუაბ** || **ცხუაბ-**, ი-**ცხუაბ-ი** (აღ-**ცხუაბ**) ზს., ი-**ცხუაბ-ენ-ი** (ედ-**ცხუაბ-ე**) ლშზ., ი-**ცხუაბ-ი** (აღ-**ცხუაბ**) ლნტ. „მოიტაცებს“, „იმიშველებს (ხმალს, ხანჯალს)“.

ქართ. **სხუებ-**, **სხუებ-ა** „თავთავთა და ფოთელთა წაგლეჯა“, ი-**სხუ-ებ-ღ-ა** (საბა), მ-**სხვერპ-ლ-ი** ←*მ-**სხვაბ-ლ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **სხუბ-**, **სხუბ-აფ-ა/ი** „ხელში აყვანა“, ი-**სხუბ-უ-ან-ს** „ხელში იყვანს“, **სხუბ-ინ-ი** „ჭიდება“, ქემა-**სხუბ-უ** „მოეჭიდა, აეკიდა“, „გა-აუპატიურა, შეურაცხყო“.

ქართველური ენებისათვის ძირითადია „მ ო გ ლ ე ჯ ი ს, მ ო ტ ა ც ე - ბ ი ს, მ ო ჭ ი დ ე ბ ი ს (ხ ე ლ შ ი ჩ ა გ დ ე ბ ი ს), თ ა ვ დ ა ს ხ მ ი ს“ შინაარსი.

სხ → **ცხ** აფრიკატიზაცია სვანურში ხშირია : ქართ. **სხ-ამ-** „სხმა“ : სვან. **ცხ-ემ-**, ი-**ცხ-ემ** „იზრდება“ (ვ. თოფურია), მეგრ. **სხ-უნ-**, მ-ი-**სხ-უნ-უ** „მირჩევნია“ : სვან. **ცხ-ონ-**, მ-ი-**ცხ-ონ-**, ხ-ო-**ცხ-ა** „მერჩია“...

ქართულს ე განმოვანება მეორეულია. ამოსავალია **ა**, რომელიც სვანურს დაუცავს, ზანური **უ-ც** ა-ს პრიმარობას უჭერს მხარს — ქართ.

***სხუაბ-** : ზან. ***სხუობ-** → **სხუბ-** : სვან. **ცხუაბ-** || **ცხუაბ-**.

ს.-ქართვ. ***სხუაბ-** „მოგლეჯა, ტაცება, ხელში ჩაგდება“ → ქართ.

სხუებ- : ზან. **სხუბ-** ←***სხუობ-** ←***შხუობ-** : სვან. **ცხუაბ-** || **ცხუაბ-** ←***სხუაბ-** ←***შხუაბ-**.

სვან. **ცხუი** ზს., ლნტ., **ცხუ** ლშზ. „ისარი“.

ქართ. (თუშ.) **ცხემლ-ი** „ჩხირი (წინდის)“, **ცხემლ-ებ-ი** „ხელთა ქვე-ბი მომზადებული, კვერთხები განმზადებული (საბა)“, ფშ., გუდამაყრ., მთიულ., ქსნის ხეობ. **ცხემლ-ა** „ხის პატარა ჯოხი (საქსოვი)“.

ზან. «**ცხემლ-იშ-ი**» „დიდი სატევარი“.

ფუძის ანალოგიური ცვეთა-გამარტივება სვანურიდან ცნობილია, შდრ.: **ცხუი** : **ცხემლ-** და **თუი** : **თაფლ-**. გურ. **ცხემლ-იშ-ი** „დიდი სატევარი“ ზანურიდან მომდინარე გვგონია, ამაზე ფუძის გაფორმება მიგვიითითებს — **-იშ-ი** : **-ის-ი**.

ს.-ქართვ. ***ცხამ-ლ-** „ჩხირი, ისარი, სატევარი“ → ქართ. **ცხემ-ლ-ა** || **ცხემ-ლ-ი** : ზან. **ცხემ-ლ-იშ-ი** : სვან. **ცხუი** || **ცხუ** ←***ჩხამ-ჟ-**.

სვან. **ცცც** ზს., ქს. „საადრეო სიმინდის ჯიში, წვრილმარცვლიანი“.

ქართ. **ციც-ელ-ა** || **ციც-ა** (მცენ.).

ზან. (მეგრ.) **ციც-ან-ა** „ლომის სახეობა“.

აგებულების მხრივ სვანური **ცცც** ქართულ **ციც-ა** ალომორფს უდგება, მეგრული **ციც-ან-ა** — ქართ. **ციც-ელ-ა**-ს.

ს.-ქართვ. ***ციც**- „სიმინდის, ღომის სახეობა“ → ქართ. **ციცა** ||
ციცელა : ზან. **ციცანა** ←***ჩიჩანა** : სვან. **ცც** ←***ციცა** ←***ჩიჩა**.

სვან. **ცყ**, **ცყ**, **ცყერ**, **ცყ** || **ცყ**, სვან. ხ-ა-**ცყ**-ენი ზს., ხ-ა-**ცყ**-ე
ლშხ., ხ-ა-**ცყ**-ე ლნტ. „არჭობს, ასობს“, ხ-ა-**ცყ**-ერ-ა ბზ., ლშხ., ა-**ცყ**-ერ-ი
ბქ., **ცყ** ბზ., ლნტ. **ცყ** ლშხ. „ჯოხი“, ა-**ცყ**-ან-ი „კარის ურდულით, ჯო-
ხით დაკეტვა, დაგმანვა“, ლა-**ცყ**-ან ბზ., ლნტ., ლა-**ცყ**-ან ლშხ. „ურდული“,
ლი-**ცყ**-ან-ი „ჯოხით დაკეტვა“.

ქართ. **ციღვი** || **ციღვი** „დანა“.

ზან. (მეგრ.) **ციკი** „წვეტი“, **ციკ**, ინა-**ციკ**-უ-ან-ს „არჭობს“, ო-**ციკ**-
აფ-ალ-ი „სარჭობი“, ხამუ-**ციკ**-ი „დანა რჭობანა“, ჭან. **ციგ**, ო-**ციგ**-უ
„შერჭობა“.

დაკავშირება პრობლემურია აუსლაუტის ალოფონთა მრავალფეროვ-
ნების გამო — ქართ. **ღ(უ)** : ზან. **კ** || **გ** : სვან. **ყ**. და მაინც, სვანურის
ჩვენება უწინარესი ჩანს; **ყ**-დან **ღ**-ს მიღება არ არის შეუძლებელი, ასევე —

ყ → **კ** → || **გ**.

აუსლაუტში ლაბიალური **უ** მხოლოდ ქართულს შემორჩა. მისი არ-
სებობის კვალი შეიძლება ეტყობოდეს სვანური ძირის განმოვანებას, სა-
დაც ხელშესახებია **გ** ← || **ი** → **წ** → || **ა** პროცესი: ***ციყუ** → ***ცყუ** → ||
***ცყუ** → **ცყ** || **ცყ**.

ს.-ქართვ. ***ციყუ**- „ჯოხი შესარჭობი, წვეტიანი, მჭრელი“ → ქართ.

ციღვი || **ციღვი** : ზან. **ციკ** || **ციგ**, **ციკ**-ი ←***ციყ**-(**ი**) : სვან. **ცყ** ||
ცყ || **ცყ** || **ცყ** ←***ციყუ**.

ქართ. **ძაბ-**, **ძაბ-**ავ-ს, და-**ძაბ-**ულ-ი, მ-**ძაფ-**რ-ი, **ძაფ-**ი ← **ძაბ-**ი (ნ. ჭობონელიძე).

ზან. «**ძგუფ-** || **ძგიფ-**» „ჭიმვა“.

სვან. —.

ზანურის დიალექტებმა ქართული **ძაბ-** ძირის შესატყვისი **ძგუბ-** ← **ძგობ-** (**ო** → **უ** ბაგისმიერებთან (ტ. გუდავა)) ალომორფები დაკარგეს, სამაგიეროდ გურულმა დიალექტმა შემოგვინახა **ძგუფ-** || **ძგიფ-** „ჭიმვა“ ზმნა, რაც აშკარა ზანიზმია (ქართ. **ა** : ზან. **ო** → **უ**, **ძ** : **ძგ**).

ქართველურ ფუძეთა შედარებისას მნიშვნელოვანია ბგერათშესატყვისობა ქართ. **ძ** : ზან. **ძგ**. რაც ზანურში არტიკულაციის უკან გადაწევის (არნ. ჩიქობავა) ალტერნაციული გამოხატულებაა და სულ უფრო და უფრო მეტ მასალაში იჩენს თავს (იხ. აქვე, § 27) — ქართ. **ძაბ-** : ზან.

ძგუბ- → **ძგუფ-** || **ძგიფ-**.

ფუძეთა სემანტიკა იგივეობრივია; და ძ ა ბ ვ ა, და ჭ ი მ ვ ა (შდრ. **ძაფი**, **ჭიმი**) სემანტემათა ერთიანობა სავსებით ლოგიკურია.

ს.-ქართვ. ***ძაბ-** „დაბვა, დაჭიმვა“ → ქართ. **ძაბ-** || **ძაფ-**, **ძაფ-**ი : ზან. ***ძგუბ-** → **ძგუფ-** || **ძგიფ-**.

სვან. **ძაძ-** **ძაძ-**რა ზს. „ტომარა“.

ქართ. **ძაძ-ა**, **ძაძ-**ებ-ი.

ზან. **ძონძ-ი** „ძონძი; ძაძა“, **ძონძ-ეფ-ი**, **ძანძ-ა** „ტომარა“, **ძანძ-ავ-ა** „ად. საკ. გვარ.“, შდრ. **ტომარაძე**.

ქართული **ძონძ-ი** ზანურიდან არის შემოსული, რაზეც ფუძის განზოგანების გარდა, **ნ-**ს პოზნიერებაც მიუთითებს. მეგრული **ძანძ-ა** „ტომარა“ ასიმილაციით არის მიღებული **ძონძ-ა**-საგან (შდრ. ქართ. **ძაძ-ა**) — ***ძონძ-ა** → **ძანძ-ა**. თუმცა **ო** → **ა** ასიმილატორის გარეშეც ხორციელდება მეგრულში — ქართ. **სოლ-ი** : მეგრ.-ჭან. **სალ-ი** || **ფსალ-ი** ← **სოლ-ი**.

ტ ო მ ა რ ა, ძ ა ძ ა ს შინაარსის გადმოცემა ერთი ძირის ფარგლებში შესაძლებელია, შდრ. ბერძნული **საკ-ი** „ტ ო მ ა რ ა; ძ ა ძ ა“ (← ქართ. **ცეკა**).

ს.-ქართვ. ***ძაძ-ა** „ტომარა, ძაძა, ძონძი“ → ქართ. **ძაძ-ა**, **ძაძ-**ებ-ი : ზან. **ძონძ-ი**, **ძანძ-ა** (← ***ძონძ-ა**) : სვან. **ძაძ-** **ძაძ-**რა.

სვან. **ძგბ-ენ-**, ლგ-**ძგბ-ენ-ე** გაბრაზებული, ჯავრისაგან გაბერილი“.

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) **ძგვიბ-**, **ძგვიბ-ინ-ი** „უკმაყოფილოდ გამოხედვა“, **ძგვიბ-ალ-ი** „ჯავრიანი, უკმაყოფილო“, გუგო-**ძგვიბ-ინ-უ-ან-ქ** „გაგაბრაზებ, გაგამწარებ“.

ჯ ა ვ რ ი ს, გ ა ბ რ ა ზ ე ბ ი ს, უ კ მ ა ყ ო ფ ი ლ ე ბ ი ს შინაარსი დამახასიათებელია აღწერილი ფუძეებისათვის. სათანადო ქართული შესატყვისის უქონლობის გამო ძნელია საერთოქართველური ძირის რეკონსტრუქცია.

სვან. **ძგუბ-** || **ძგუბ-**, ხ-ე-**ძგუბ-ენ-ი** ზს., ლშხ., ხ-ე-**ძგუბ-ენ-ი** ლნტ. „ივსება, ევსება“, ლი-**ძგუბ-ე** ზს., ლშხ., ლი-**ძგუბ-ე** ლნტ. „გავსება, ვსება“.

ქართ. —

ზან. **ძგებ-** || **ძგებ-**, მეგრ. **ძგებ-ილ-ი** „გავსებული დაცობილი“, ო-**ძგებ-ალ-ი** „საცობი“, **ძგებ-უნ-ს** „ავსებს, აცობს“, ჭან. ო-**ძგებ-უ** „გავსება“, ბ-**ძგებ-უფ** „გავსებ“, ვ-**ძგებ-ი** „გავავსე“.

ქართულში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

სვანური **ძგუბ-** აჩვენებს, რომ ზანურისთვის უწინარესია **ძგუბ-** სახეობა: **ძგუბ-** → **ძგებ-** → || **ძგებ-** || **ძგებ-**.

ქართული ეკვივალენტის უქონლობის გამო საერთოქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან თავს ვიკავებთ.

სვან. **ძგუბ-ენ-** || **ძგუბ-ენ-**, ხ-ე-**ძგუბ-ენ-ი** ზს., ლშხ., ხ-ე-**ძგუბ-ენ-ი** ლნტ. „სწყდება, ეცლება“.

ქართ. **ჯმენ-** || **ჯმენ-**, ვ-ი-**ჯმენ**, **ჯმენ-ა** „გამოცლა, გაშვება (საბა)“, **ჯმენ-ილ-ი** „გამოცლილი“, უ-**ჯმენ-ა** „გაეცალა“.

ზან. (მეგრ.) **ძგვაბ-**, **ძგვაბ-ინ-ი**, და-**ძგვაბ-უ(ნ)** „დაეცემა“, მიდა-**ძგვაბ-უ** „წავიდა“, ქიქეთა-**ძგვაბ-უ** „ჩამოვარდა, მოსწყდა“.

ერთი შეხედვით, უცნაური ჩანს ქართ. **ჯმენ-** : სვან. **ძგუბ-ენ-**, ამიტომაც მივუთითებთ მის ზუსტ სტრუქტურულ პარალელზე — ქართ. **ჯმ-**, უ-**ჯმ-ო** || უ-**ჯმ-ა**, სა-უ-**ჯმ-ე** : სვან. **ჯუბ-**, ლე-**ჯუბ** (ა. შანიძე).

ზანურ-სვანური ძირისეული გახმოვანება ქართულისთვის **ჯუბ-ენ-** უფრო ძველ სახეობას ვარაუდობს.

ქართული **ჯუ-** შესატყვისი ისტორიული **ჯგუ** თანმიმდევრობა ზანურსა და სვანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, **ძგუ** სისინა სახეობაშია გადასული (თ. გამყრელიძე). ბუნებრივია **მ** → **ბ** ზანურსა და სვანურში.

ს.ქართვ. ***ჯუბ-ენ-** „წასვლა, გაცლა, მოწყდომა“ → ქართ. **ჯმენ-** || **ჯმენ-** : ზან. **ძგვაბ-** ←***ჯგუამ-** : სვან. **ძგუბ-ენ-** || **ძგუბ-ენ-** ←***ჯგუბ-ენ-**.

სვან. **ძგერ-ინ-** || **ძგრ-ინ-**, ა-**ძგრ-ენ-** (ობ-**ძგერ-ენ**) „იტენის, ავ-
სებს“, ხ-ობ-**ძგრ-ენ-** (ობჷ-**ძგერ-ინ**) „უვსებს, უყორავს, უტენის“.

ქართ. **ჯილ-**, **ჯილ-ე** „წყალთაგან გამოფლათული (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ძგილ-**, **ნძგილ-**ჟ-ა „გავსება, გატენა, გაჩხერა“, **ნძგილ-**
ჟ-ს „ავსებს“, გი-ობ-**ნძგილ-**ჟ(ნ) „გაჩხერილი აქვს“.

ქართ. **ჯილ-** : ზან. **ძგილ-** ფუძეთა კავშირი ცნობილია (გ. როგავა);
თუ გავითვალისწინებთ **ლ** → **რ** გადასვლის შესაძლებლობას სვანურში
(იხ. § 6. **ლ** → **რ**), **ძგერ-** (← **ძგილ-**) ალომორფიკ ადვილად დაუკავ-
შირდებოდა ქართ. **ჯილ-** : ზან. **ძგილ-** ფორმებს.

ქართ. **ჯ** : ზან.-სვან. **ძგ** საერთოქართველურისთვის **ძ** სისინა სიბი-
ლანტს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. ***ძილ-** „ყორვა, გავსება“ → ქართ. **ჯილ-**, **ჯილ-ე** : ზან.

ნძგილ- || ← **ძგილ-** : სვან. **ძგრ-** || **ძგერ-** ← ***ძგილ-**.

სვან. **ძიბ-რა** „გარეული ხარი, ჯიხვი“.

ქართ. **ჯიხვი** „ჯიხვი“.

ზან. **ჯიქი** ← ***ჯიქვი** „ჯიქი“, **ჯიქი**-ია „ად. საკ. გვ.“

ქართული **ჯიხვი**-ი ფორმის კანონზომიერი შესატყვისია ზანური **ჯიქი**-
(ქართ. **ჯ** : ზან. **ქ** — ქართ. **ჯვარბალ-ი** : ზან. **ქობალ-ი**, ქართ.
მ-**ჯც**-ე : ზან. **ქჩ**-ე „თეთრი“, ქართ. **ჯოც** - : ზან. **ქოს** - ...),
ოღონდ ერთი შენიშვნით, რომ ქართული **ჯიხვი** ← **ძიხვი**-ი, რასაც ამტკი-
ვებს ქართულიდან ნასესხები **ძიხვი** „ჯიხვი“ ფორმა მეგრულში.

საერთოქართველური ***ძიხუ-** არქეტიპის შესატყვისი სვანური ეკვი-
ვალენტი უნდა ჩანდეს ბერძნულ ζῆμψιδ „დომბა“ ლექსემაში (შდრ. ოსუ-
რი **დომბა** ← ***ძომბა**, რუმინული **ზიმბ-რუ**, ძვ. რუს. **зѣбрь**, ჩეხ. **zubr**
„ჯიხვი“...). როგორც ეტყობა, ს.-ქართვ. **ძიხუ-** სვანურში ***ძიფ-რა** ალო-
მორფით იყო წარმოდგენილი, სადაც **-რა** საკუთრივ სვანური სუფიქსია
(ტახ-**რა** : ტახ-ი, კუცი-**რა** : კვიცი-ი). ინლაუტური **ფ** მომდინარეა **ჭუ**
კომპლექსისაგან — **ჭუ** → **ფ**, რაც ბუნებრივია სვანურში, შდრ. ქართ.
ჭურ- „ხურება“ : სვან. **ფგრ-** ← ***ჭური-** (ქ. ლომთათიძე). სწორედ სვანუ-
რის **-რა** დაბოლოებიანი ***ძიფ-რა** || ***ზიბ-რა** სახეობა ისესხეს ინდოევრო-
პულმა ენებმა.

ს.-ქართვ. ***ძიხუ-** „გარეული ხარი; ჯიხვი“ → ქართ. **ჯიხვი**

← ***ძიხვი** : ზან. **ჯიქი** ← **ჯიქვი** : სვან. **ზიბ-რა** || **ძიბ-რა** ← ***ძიხუ-რა**
← ***ჯიხუ-რა**.

სვან. **ძიკ-ჟ** „თავი (ნანადირვეის, კომბოსტოს...), ლგ-**ძიკ-ჟ** „თავიანი“, **ძიკ-ჟ** „უთავო“.

ქართ. (იმერ.) **ციკ**-ი „რაიმე საგნის თავი, წვერი“ ქიზიყ. **ციკა** „მეტიჩარა ქალიშვილი“.

ზან. (მეგრ.) **ჩიკ**-ი || **ჩიკ**-ჟ „ნიკაპი“, შდრ. **ციკ**-ი „წვეტი“, ო-**ციკ**-ინ-ან-ს „თავი აქვს ამოყოფილი“, **ციკ**-ალ-ი „მეტიჩარა“, ვე-**ციკ**-ინ-ჟ-ა „ნუ მეტიჩრობ“.

ანლაუტური შეფარდება ქართ. **ც** : ზან. **ჩ** → **ც** : სვან. **ძ** უჩვეულოა. ცვალება სვანურში მომხდარა — **ც** → **ძ**. ტიპოლოგიურად მსგავსი ვითარებაა ს.-ქართვ. ***ცუილ**- ფუძის შემთხვევაშიც, შდრ.: ქართ. **ცვილ**-ი : ზან. **ჩირ**-ი ← ***ჩვირ**-ი : სვან. **ჭუილ** ← ***ჩუილ** ← ***ჩუილ**. ამდენად, სვან. **ძიკ-ჟ** ← ***ციკ-ჟ** ← ***ჩიკ-ჟ**.

ამ შეპირისპირებაშიც ნათლად ჩანს სისინა → შიშინა → || სისინა პროცესის რეალურობა ქართველურ ენებში (სვანურსა და ზანურში), რაც სულ სხვაგვარად აგვიხსნის ქართ. სისინა : ზან. სისინა : სვან. სისინა სიბილანტთა მიმართების ისტორიას (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. ***ციკ**- „რაიმე საგნის თავი, წვერი, წვეტი“ → ქართ. **ციკ**-ი/ა : ზან. **ციკ**-ი) ← **ჩიკ**-ი → || **ჩიკ**-ჟ : სვან. **ძიკ-ჟ** ← ***ციკ-ჟ** ← ***ჩიკ-ჟ**.

ქართ. **ძრახ**-, **ძრახ**-ვ-ა, **ძრახ**-ავ-ს, ნა-**ძრახ**-ი, სა-**ძრახ**-ავ-ი, სა-**ძრახ**-ი, სა-**ძრახ**-ის-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჯლორ**-, მ-ო-ო-**ნჯლორ**-ჟ(ნ) „მესირცხვილება“, ო-**ნჯლორ**-ე „სირცხვილი“, სა-ო-**ნჯლორ**-ო „საძროხისი“, ჭან. ო-**ნჯლორ**Ლ-ე „id“.

სვან. —.

რუსთველისეულ ნა-**ძრახ**-ში აშკარაა სასირცხვილოს შინაარსი (სჯობს სიცოცხლესა **ნაძრახსა**...). მეგრულში შესატყვისი ზმნური ჯლორ-დაკარგულია; მისი არსებობის კვალი ჩანს ო-(ნ)**ჯლორ**-ე ნაზმნარ სახელში, რომელიც ქართული სა-**ძრახ**-ავ-ის იდენტურია სტრუქტურულ-სემანტიკურად (შდრ. ნასახელარი ზმნა მ-ო-**ონჯლორ**-ჟ(ნ)).

შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით ქართ. **ძ** : ზან. **ჯ**, ქართ. **ა** : ზან. **ო** რეგულარულ-კანონზომიერია (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა...). მეგრულში მოსალოდნელი იყო **ჯროხ**- ქართ. **ძრახ**-ის ეკვივალენტად, მაგრამ, რადგანაც კონსონანტი + სონანტი თანმიმდევრობა აქ აკრძალულ თანმიმდევრობათა ჯგუფს განეკუთვნება, განხორციელდა საურთიერთო მეტათეზისი **რ**-სა და **ხ**-ს შორის, ხოლო **ჯ**-ს მომდევნოდ **ხ** გამჟღერდა — **ძრახ**- : ***ჯროხ**- → ***ჯხორ**- → **ჯლორ**-¹.

¹ თუმცა არ გამოირიცხება **ღ** → **ხ** შესაძლებლობა თვით ქართულში, შდრ.: **ძღ**-ოლ-ა — გა-ჟ-**ძენ**-, **ძღ**-ომ-ა — გა-ვ-**ძენ** || **ძედ**... ანუ **ძრახ**- ← ***ძრად**-(?).

ს.-ქართვ. ***ძრახ-** „ძრახვა; სირცხვილი“ → ქართ. **ძრახ-** : ზან. **ჯლორ-**, **ო-ნჯლორ-**ე (←***ჯროხ-**).

ქართ. **ძურა** „ძუკნა“, ზ. იმერ., ლეჩხ. **ძურა** „არაწესიერი ყოფაქცევის ქალი“.

ზან. (მეგრ.) **ძგრე** → || **ძერე** „მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი“, შდრ. **ჯოლ-ა** „ხათრიელი“.

სვან. —.

მეგრულში უფრო ძველად ***ჯურ-ა** უნდა გვქონოდა, საიდანაც **ო/უ** → **გ** → || **ე** გადასვლით **ძგრ-ე** || **ძერ-ე** განვითარდა. ზანურ-სვანური **ზურ-ა** „დედალი“ სხვა ძირი უნდა იყოს, შდრ. ქართ. **ძურ-ა** : ზან. **ჯოლ-ა** ←***ჯურ-ა**.

ს.-ქართვ. ***ძურ-ა** „ძუკნა“, „ძუ“ → ქართ. **ძურ-ა** : ზან. **ძგრ-ე** || **ძერ-ა** ←***ძორ-ა** || ← **ჯოლ-ა** ←***ჯურ-ა**.

სვან. **ძლირ-** || **ძღვრ-** || **ძღრ-**, ა-**ძღრ-ე** (ოთ-**ძღირ**) ზს., ლშხ., ა-**ძღრ-ე** (ათჟა-**ძღირ**) ლნტ. „ასველებს“, მგ-**ძღირ** ლშხ., მგ-**ძღვრ** ლნტ. „სველი“.

ქართ. **ზღვ-ა**.

ზან. (მეგრ.) **ძღვარ-** || **ზღვარ-**, დნ-ბ-**ძღვარ-**ი „ძლიერ დავსველდი“, გო-**ზღვარ-**ილ-ი || გო-**ძღვარ-**ილ-ი „დასველებული, წყალში ამოვლებული“.

სავარაუდოა, რომ აქვე შემოდირდეს **ზღვის** აღმნიშვნელი საერთოქართველური ფორმები — ქართ. **ზღვ-ა** : ზან. (მეგრ.) **ზღვ-ა** || **ძღვარ-**, ჭან. მ-**ზოლ-ა** || **ზოლ-ა** || **ზულ-ა** : სვან. **ძულვ-ა** || **ზულვ-ა** ←***ძულ-ა** „ზღვა“. თუ ვარაუდი მართებულია, მაშინ **ძღვარ-**ში -**არ** ზმნური აფიქსია, რომელიც ნასახელარ ზმნებში დაჩნდება: **ზღვ-ა** → **ზღვარ-ჟ-ა** || **ძღვარ-ჟ-ა**, ტყები „ტყავი“ → **ტყაბარ-ჟ-ა** „გატყავება“, ჭით-ა „წითელი“ → **ჭითარ-ებ-ა**, ი-ჭით-**არ-ებ-ჟ(ნ)** „წითლდება“, ა-ჭით-**არ-ენ-ს** „აწითლებს“, კუნტა „მოკლე“ → **კუნტარ-ებ-ა**, ი-კუნტ-**არ-ებ-ჟ(ნ)** „მოკლდება“, ა-კუნტ-**არ-ენ-ს** „ამოკლებს“... ასევე ჩვეულებრივია -**ირ** ზმნური სუფიქსი სვანურში -**ძღ-ირ-** (←***ძულ+ირ-**): ხ-ო-ცხკ-ე — ხ-ო-ცხკ-**გრ-ე** „სთხრის თვალს“, ხ-ო-ცხკ — ხ-ო-ცხკ-**გრ-ე** (ოთ-**ცხირ**) „იცის, უხსნის, აგებინებს“, ი-კედ — ი-კედ-**გრ-ე** (ოთ-კედ-**ირ**) „იხდის“...

ს.-ქართვ. ***ძულ-ა** || ***ძულ-** „ზღვა; დასველება“ → ქართ. **ზღვ-ა** ← (***ძულ-ა** ←***ძულ-ა**): ზან. **ზოლ-ა** || **ზულ-ა** || **ძღვარ-** (←***ძულ-არ**) : სვან. **ძულჟ-ა** (←***ძულ-ა** →) **ძღ-ირ-**.

სვან. **ძღუერ** || **ძღერ** „ცხიმი, ყუათი“.

ქართ. **ძღ-**, **ძედ-**, **ძღ-ომ-ა**.

ზან. **ნძღ-ილ-**, **ნძღ-ილ-უ-**, **ნძღ-ილ-ი** „ცხიმი“, გო-**ნძღ-ილ-ირ-ი** „მსუყე, ნოყიერი“, (**რ**)**ძღ-** „ძღომა“, **ო-ძღ-უ** „გაძღომა“.

მეგრული **ძღ-ილ-** ნასახელარი ზმნაა, რომელსაც საფუძვლად **ძღ-** „ძღომა“ ზმნიდან ნაწარმოები **-ილ** სუფიქსიანი მიმღობა უდევს საფუძვლად. მსგავსი აგებულებისაა სვანური **ძღ-უ-ერ** || **ძღ-ერ** ← ***ძღ-ერ-უ-**, სადაც **ძღ-** ძირია, **-ერ** ზმნური სუფიქსი (იხ. § 38), ხოლო **-უ** დერივაციული სუფიქსია ქართული **ო-**ს ბადალი (იხ. აქვე, სვან. **-უ** (← **ო**) : ქართ. **-ო**).

„ც ხ ი მ ი, ყ უ ა თ ი“ სვანურში **გ ა მ ა ძ ღ ა რ ი** ს გაგებიდან განვიტარდა.

ს.-ქართვ. ***ძედ-** || ***ძღ-** „ძღომა“ → ქართ. **ძედ-** || **ძეხ-** || **ძღ-** : ზან.

ძღ- → || **რძღ-** || **ნძღ-+ილ-** : სვან. **ძღ-ერ** || **ძღ-უ-ერ** ← ***ძღ-ერ-უ-**.

სვან. **ძღუ-ილ-** || **ძღუ-ილ-** || **ძღუ-ლ-**, **წ-ძღუ-ილ-ე** ბზ., **წ-ძღუ-ლ-ე** (ოხუ-**წ-ძღუ-ილ-**) ბქ., **ა-წ-ძღუ-ილ-ე** ლშხ., **წ-ძღუ-ილ-ნ-ე** ლნტ. „შესწივის“.

ქართ. —.

ზან. **ძღუმ-**, მეგრ. **ძღუმ-ინ-ი** „ჩივილი“, **ძღუმ-ინ-უნ-ს** „უკმაყოფილებას გამოთქვამს“.

ქართულში **ძღუ-** ტიპის შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

მეგრული **ძღუმ-** მატერიალურადაც და შინაარსობრივ უახლოვედ

სვანურ **ძღუ-ილ-** სიტყვას, ოღონდ — **ძღუმ-** ← **ძღუ-უმ-**. საინტერესოა რედუბლიცირებული **ძღ-ირ-ძღ-ინ-ი** „ჩივილი“ სახეობა მეგრულში, რასაც

ძღ- ძირი უდევს საფუძვლად — ***ძღუ-ირ-** → **ძღ-ირ-**, შდრ. სვან. **ძღუ-ილ-**.

ს.-ქართვ. ***ძღუ-** „ჩივილი“ → ქართ. — : ზან. **ძღვ-**, **ძღ-ირ-**, **ძღ-უმ-** : სვან. **ძღუ-ილ-** || **ძღუ-ილ-**.

სვან. **ძღღ** ბზ., **ძღღ** ლშხ., **ძღუღ** ლნტ. „დიდი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) **ძუღ-ე** „ძალიან“, ძლიერ“.

ძირად **ძუღ-** გამოყოფა, რაზეც სვანურში **-ღ** ბრუნვის ნიშნის დართვით ჯერ **ძუღ-ღ** მივიღეთ, ხოლო შემდგომ **ღ-**ს მეტათეზისით — **ძღუ-ღ** (შდრ. სვან. **მა-ღლაღუ** ← ***მა-ღლაღუ** „მოლაღური“...) კიდევ უფრო გვიანდელია ზმნური **ძღუიღ-ე** || **ძღღღ-ე** „ადიდებს“ ფორმები სვანურში.

მნიშვნელობის მხრივ სვანურის ჩვენება უფრო ძველია — **დიდი**,

დიდად → **ძალიან**, **ძლიერ**.

ქართულში სათანადო ძირი დაკარგული ჩანს.

ს.-ქართვ. *ძულ- „დიდი“ → ქართ. — : ზან. ძულ-ე : სვან. ძღ-ღ || ძღ-ღ || ძლუ-ღ ←*ძულ-ღ.

სვან. ძგგერ ბზ., ძიგირ ბქ., ძგგერ ქს. „ძეძვი“.

ქართ. ძიგურ-ა-ღ „ეკალა“.

ზან. (მეგრ.) ძიგერ-ი || ძიგირ-ი „ეკალი“.

ქართული და ზანური ფორმების ერთიანობა ცნობილია (გ. როგავა, ჰ. ფენრიხი). საფიქრებელია, რომ სვანური ძიგირ || ძგგერ სიტყვა არ არის ნასესხები რომელიმე ქართველური ენიდან და საერთოქართველური-დან მომდინარე დამოუკიდებელ ერთეულს წარმოადგენს.

ფუძის გახმოვანების ისტორიის თვალსაზრისით უწინარესად ქართულის ვითარებას მივიჩნევთ, რაც მეგრულში ძიგურ- → ძიგერ- → || ძიგირ- პროცესს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. *ძიგ-ურ- „ეკალი, ძეძვი“ → ქართ. ძიგ-ურ-ა-ღ : ზან. ძიგ-ირ-ი || ← ძიგ-ერ-ი ←*ძიგ-ურ-ი : სვან. ძგგ-ერ || ძიგ-ირ ←*ძიგ-ურ.

სვან. ძენ-ერ-ა „ერთგვარი მცენარე, რომლისგანაც საცერს აკეთებენ“.

ქართ. (აჭარ.) ძინ-არ-ა-ღ „მოყვითალო ფერის კაჟოვანი სიმინდი“.

ზან. (მეგრ.) ჯინ-ორ-ი, ჯინ-ორ-ია „ად. საკ. გვარ.“, ჯინ-ორ-ი „საკ. სახ.“

თუ ზანურის მონაცემს შემოვიტანთ შემოთავაზებულ შეპირისპირებათა რიგში, ცხადი ხდება რომ სვან. ძენ-ერ-ა ←*ჯინ-ერ-ა. მეგრული გვარები ხშირად წარმოაჩენენ ისტორიულად უფრო ძველ ფორმებს, ვიდრე სასაუბრო სიტყვებია — შღრ. ქართ. ძეწნ- : მეგრ. ზ ი ჭ ო ნ-, მაგრამ ჯ ი ჭ ო ნ-აია = ძ ე წ ნ-ა-ძე (შღრ. ჰყონ-ია = მუხა-ძე, წიფურ-ია = წიფელ-ა-ძე...).

ს.-ქართვ. *ძინ-არ- „ერთგვარი მცენარე სიმინდისებრთა სახეობიდან“ → ქართ. ძინ-არ-ა-ღ : ზან. ჯინ-ორ- : სვან. ძენ-ერ-ა ←*ჯინ-ერ-ა.

სვან. ძეძ-, ძეძ-გ ზს., ძეძ-ინ ლშხ. „ძვრა“.

ქართ. (დიალ.) ძეძ-, ძეძ-ებ-ა „სვლა“.

ზან. (მეგრ.) ძანძ-, ძანძ-უნ-ს „არყევს, არწევს“, ძანძ-უ-ა „დანძრევა, დარწევა“, ძანძ-ილ-ი „ნარყევი“.

ქართველური ფუძეებისათვის ძირითადია „გადაადგილების“ სემა, რომელიც იტევს ძ ვ რ ი ს, ს ვ ლ ი ს, რ ყ ე ვ ა / რ წ ე ვ ი ს შინაარსს.

მიუხედავად ფუძის სიმბოლიკური აგებულებისა, ბგერათშესატყვისობა ქართ. ე : ზან. ა დაცულია, რასაც ვერ ვიტყვით სვანური გახმოვანების შესახებ — სვან. ძეძ- ←*ძეძ-.

ს.-ქართვ. *ძეძ- „გადაადგილება“ → ქართ. ძეძ- : ზან. ძანძ- ←*ძანძ- : სვან. ძეძ- ←*ძეძ-.

წ

სვან. წაბ-ჟ- ზს., ლნტ., წაბ- ლშხ. „სამართებელი“, ი-წბ-ჟრ-ე (←*ი-წაბ-ჟ-ირ) (ოთ-წაბ-ჟ-ირ, ად-წაბ-ჟ-ირ-ნ-ე) ბზ., ლშხ., ი-წაბ-ჟრ-ე (←*ი-წაბ-ჟ-ირ-ე) „იპარსავს“.

ქართ. წიბ-ო „წვერი, გვერდი“, თუშ. „წვრილი ჯოხი“, ნა-წიბ-ჟრ-ი „ნაპირი“, „პირი“.

ზან. (მეგრ.) ბიწკ-ი „წვერი (ფეხის)“.

სვანურში წვრილი წვერის გაგებიდან მივიღეთ მჭრელი, სამართებელი ლექსემა, რომელიც გაპარსვის მნიშვნელობას დაედო საფუძვლად. წვერი ~ პარსვა მიმართების თვალსაზრისით ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ქართველურ ენათა ჩვენება - ქართ. წვერი : წვერ- „წვერვა, მეგრ.-ჭან. წვანჯ-ი (←ქვაჯ-ი) „წვერი“ : ქვარ- „გადაჭრა“ (ფორმალური მიმართებისთვის შდრ. ცვაჯ-ი || ცვარ-ჟ-ა „დაკოდვა“).

სვანური წაბ-ჟ სახელი ქართული წიბ-ო-ს ზუსტი სტრუქტურული შესატყვისია — სვან. -ჟ (← -ო) : ქართ. -ო დერივაციული სუფიქსია (იხ. აქვე); სვან. ა : ქართ. ი ხმოვანმიმართება გვიანდელია, სავარაუდოა ი → ე → ა სვანურში მ. ქალდანის წესით (*წკიბ-ჟ → *წებ-ჟ → წაბ-ჟ → წაბ-ჟ). სახელური წაბ-ჟ-დან -ირ ზმნური სუფიქსის დართვით არის ნაწარმოები წაბ-ჟ-ირ- „პარსვა“ ზმნა (შდრ. ოთ-წაბ-ჟ-ირ, ად-წაბ-ჟ-ირ-ნ-ე ბზ.). -ირ სუფიქსისათვის იხ. აქვე, § 36, 37, 38. სვანურში უძველესი წკ კომპლექსი გამარტივებულია — წკ → წ (შდრ. სვან. ლი-სედ ← ლი-სგედ- : ზან. სქიდ- „დარჩენა“, იხ. § 29), ამას მეგრული ბიწკ-ის ადასტურებს, რომელიც უფრო ძველი წკიბ-ისგან მომდინარეობს საურთიერთო მეტათეზისის გზით, შდრ. ზან. ბიძგ- || ძგებ-; ქართ. ო : ზან. ი-სთვის შდრ. ღვინ-ო : ღვინ-ი || ღინ-ი... (ქართ. წ : სვან. წკ იხ. § 26).

ს.-ქართვ. *წიბ-ო „წვერი, პირი“ → ქართ. წიბ-ო, ნა-წიბ-ჟრ-ი : ზან. ბიწკ-ი (←*წკიბ-ი) : სვან. წაბ-ჟ → || წაბ-, წაბ-ჟ-ირ- → || წაბ-ჟრ- ←*წკიბ-ჟ.

სვან. წად- || წად- || წედ-, ხ-ე-წად „ხედავს, უყურებს“, ლი-წედ „დანახვა, შეხედვა, ყურება“, ხ-ე-წედ-ენ-ი (ამ-წად ზს., ემ-წად ლშხ.), ხ-ე-წედ-ენ-ი (ამე-წად) ლნტ. „ენახვება“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) წკგდ- || წკიდ- (უ — ა) „ყურება“, ქიგი-ბ-წკგდ-ი „შემოვიხედე“, ქიგი-წკიდ-ჟ „შემოხედა“, ჭან. წკედ-, გო-ვ-ი-წკედ-ი „გავიხედე“.

ქართულში შესატყვისი ვერ გამოვავლინეთ.

სვანურში **წკ** კომპლექსი აქაც გამარტივებულია (იხ. აქვე, § 29), რაც წინა მაგალითშიც გამოჩნდა — ***წკად** → **წად** || **წად** || **წად** || **წად**. მეგრულში **ი** || **გ**-ს პონიერება ამოსავლ **ო**-ზე მიუთითებს: სვან. **წკად** : მეგრ.-ჭან. **წკოდ**.

ს.-ქართვ. ***წად** „ხედვა, დანახვა, ყურება“ → ქართ. — : ზან.

წკად || **წკიდ** || **წკვდ** ← ***წკოდ** : სვან. **წად** || **წად** || **წად** ← ***წკად**.

სვან. **წად** || **წად**, ა-**წად**-ატი ზს., ა-**წად**-ატი ლმზ., ა-**წად**-ატი-ლნტ. „წალავს“, ლგ-**წად**-ატი ზს., ლმზ., ლგ-**წად**-ატი „მოთუთქული“.

ქართ. **წად**, **წად**-ა, **წად**-ავ-ს, მო-**წად**-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **წოდ** || **წოდ**, **წოდ**-ა || **წოდ**-ა „ჭვარტლი, მური კვამლისა“, **წოდ**-უა „გაჭვარტლვა“, გო-**წოდ**-ირ-ი „გაწალული“, ჭან. **მწოლა** || **წოლა** „id“.

სვან. **წად**-ატი არ შეიძლება ქართულიდან იყოს ნასესხები, რადგანაც სვან. -ატი ნასახელარ ზმნებში ბუნებრივია: **ბაჩ** „ქვა“ → ა-**ბაჩ**-ატი „აქვავებს“, **ყალ** „შიში“ → ა-**ყალ**-ატი „აშინებს“....

ს.-ქართვ. ***წად** „ჭვარტლი, წალვა“ → ქართ. **წად**, **წალა** : ზან.

წოდ || **წოდ** || **წოდ**-ა || **წოდ**-ა : სვან. **წად** || **წად**.

ქართ. **წად**-ო „მთხრებლის სახეობა (საბა)“; ფშ., ქიზიყ. „განჯინა“.

ზან. [ჭა], ინ-ჭა „ჭა“.

სვან. —.

ზანურში ბოლოკიდური **ლ** → **რ** დაკარგულია. და რომ ის ისტორიულად არსებობდა, ამაზე სვანურში შესული ფორმები მეტყველებენ. კერძოდ, ბალსქვემოურში დაცული **ჭარ**-პრ „ჭები“ აშკარა ზანიზმად გვეჩვენება — ქართ. **წად** : ზან. **ჭარ**.

მეგრულში გავრცელებული ინ-ჭა რთული შედგენილობის სიტყვაა, მიღებულია ინი „ქვედა“ + **ჭა** „წალო“ სემანტიკისაგან. აქედან დასკვნა, **ჭ** ის გაგება მეორეულია, მას საფუძვლად დაედო **წ ა ლ ო ს**, **გ ა ნ ჯ ი** - **ნ ი ს** სემა.

ს.-ქართვ. ***წად** „წალო, განჯინა“ → ქართ. **წად**-ო : ზან. ინ-ჭა,

ჭა (← ***ჭარ**-).

ს.-ქართვ. ***წად** არქეტიპს შესატყვისება ნახურ ენათა **წა(ნ)** ფუძე :

ბაცბ. **წა** (მრ. რ. **წენ**-ბუდ), ინგ. **წა** (**წენ**-ომ), ჩაჩნ. **წა** (**წენ**-ომ) „ოთახი, სახლი“...

ქართ. **წან-** || **წნ-**, ვ-**წან-**, ნა-**წნ-**ავ-ი, **წნ-**ულ-ი.

ზან. «**ჭონ-**».

სვან. —.

საკუთრივ ზანურში ქართული **წან-** ფორმის შესატყვისი **ჭონ-** არ იძებნება, დაკარგულია. სავარაუდო ალომორფი ქართულმა შემოინახა. ვვარაუდობთ **ჭონ-**ი „მკერავი (ბეწვის, ქუდის)“ ლექსემის ზანურ წარმომავლობას, შდრ. გურ. **ჭონ-**ვ-ა „ცუდად კერვა“, შე-**ჭონ-**ვ-ა, რაჭ. **ჭონ-**ია „ვენახის ასახვევი“. ჰიპოთეზა ეყრდნობა ბგერათშესატყვისობათა ჩვენებას ქართველურ ენებში — ქართ. **წ** : ზან. **ჭ**, ქართ. **ა** : ზან. **ო**.

ს.-ქართვ. ***წან-** „კერვა, წვნა“ → ქართ. **წან-** || **წნ-** : ზან. **ჭონ-**, **ჭონ-**ი (შდრ. მეგრ. **ჭ-**ალ-ა „კერვა“).

ქართ. **წარ-** || **წერ-**, ზე-**წარ-**ი, იმერ. **წერ-**ი „ნიგვზის კანი“.

ზან. (მეგრ.) **ჭელ-ა** || **ჭილ-ა** „ნიგვზის (კაკლის) გარეკანი“.

სვან. —.

საერთოქართველურ **წარ-** ფორმას ზანურში **ჭორ-** უნდა მოეცა; გვაქვს კი **ჭელ-ა** || **ჭილ-ა**, რომელიც **ო** → **გ** || **ი** ფონეტიკური გადასვლით (გ. როგავა) და **რ** → **ლ** ალტერნაციით (შდრ. ქართ. **გორა** : ზან. **გოლა**, ქართ. **ჩირ-**ი → მეგრ. **ჩილ-**ა, ქართ. **ქვირით-**ი → მეგრ. **ქვილით-**ი (გვარი **ქვილითაია**), ქართ. **გარე** : მეგრ. **გალე...**) მივიღეთ მოსალოდნელი **ჭორ-**ისაგან. **რ** → **ლ** ზანურში პოზიციურია (ინტერვოკალური).

ს.-ქართვ. ***წარ-** „კანი, გარეკანი“ → ქართ. **წარ-**ი → || **წერ-**ი : ზან. **ჭილ-ა** || **ჭელ-ა** (←***ჭორ-**ა).

ს.-ქართვ. **წარ-**ს უკავშირდება: ნახ. **ჭარ** „კანი, გარეკანი; თმა“, ხუნდ. **ჭირი**, ტინდ. **მიჭა**, ჭამ. **მიჭა**, ჰუნზ. **მუჭ**, ლეზგ. **ჭარ**, თაბ. **ჭარ**, აღ., რუთ. **ჭარ**, წახ. **ჭარ**, ბუდუხ., კრიწ. **ჭერ**, ხინ. **ჭარ**, არჩიბ. **ჭარგ** „თმა“...

ქართ. **წარ-**, **წარ-**აფ-ი „ორ ნახნავს შუა დარჩენილი მოუხნავი კვალი“.

ზან. (მეგრ.) **წურ-**, **წურ-**უ-ა „კვალის გავლება“, **წურ-**უნ-ს „კვალს ავლებს“.

სვან. —.

სემანტიკური იგივეობა ქართველურ სიტყვებს შორის ადვილი დასანახია. ორსავე ენაში კვალის გავებაა მთავარი, იქნება ეს ხვნით კვალის გავლება (მეგრული), თუ მოხნულს შორის მოუხნავის კვალად გამოჩენა (ქართული).

ქართულში **-აფ-** (**წარ-**აფ-) ზედმეტია და იმავე ღირებულებისაა, რაც ს-**წრ-**აფ- სიტყვაში, შდრ. ს-**წარ-** (გავა-ს-**წარ**), სადაც **-აფ-** აღარ

გამოჩნდება. ეტყობა, **-აფ-** სახელური წარმონაქმნია. ამიტომაც ზმნურ **წურ** **-(-უ-ა)** ფორმაში ის აღარ დასტურდება.

ს.-ქართვ. ***წარ-** „კვალის გავლება; კვალი“ → ქართ. **წარ-**, **წარ-აფ-** : ზან. **წურ-** ← ***ჭორ-**.

ქართ. (გურ.) **წართ-** „ხვავი“.

ზან. (მეგრ.) **ჭორთ-**, მე-**ჭორთ-**უ(ნ) „ბევრი ასხია“, გო-**ჭორთ-**ილ-ი „დახუნძლული“.

სვან. —.

ქართული **წართ-** ნაზმნარი სახელი უნდა იყოს წარმოშობით. რა-ზედაც ცალსახად მიუთითებს მეგრულში დადასტურებული **ჭორთ-** ფუძე, შდრ. ჰან. **ჭორთ-**ონ-ა (ტობ.).

წართ-/ჭორთ- შეპირისპირება ავლენს კანონზომიერ ფორმობრივ-სე-მასიოლოგიურ შესატყვისობას (**წ : ჭ, ა : ო**), ხ ვ ა ვ ი ~ და ხ უ ნ ძ ვ - ლ ა.

სათანადო სვანური ფუძე ჯერჯერობით არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. ***წართ-** „ხვავი, დახვავება, დახუნძლვა“ → ქართ. **წართ-** : ზან. **ჭორთ-**.

სვან. **წარფხ-**ან ბზ., ქს., **წარფხ-**ან ბქ. „წიხლი“.

ქართ. **წიფხ-**ი „წვრილი წნელი“, „წვრილი და გრძელი ყლორტი (საბა)“.

ზან. (ჰან.) **ჭეფხ-**ე „წნელი“.

სვანურის მონაცემთა აქ შემოტანა პირობითია, მეტად დიდია სემანტიკური სხვაობა. ქართული **წიხ-**ლ-/**წიხ-**ნ- ფუძეთა ისტორია გაარკვევს საერთო ფუძეა, თუ სხვა მონაცემთან გვაქვს საქმე (შდრ. მე-**წიხ-**არ-ი „მწიხლავი“).

ჰანურში აუსლაუტური **-ე** სახელობითის **-ი** ნიშნის ალომორფია, შდრ. მეგრ. კუჩხ-**ი**, მაგრამ ჰან. კუჩხ-**ე**. სწორედ ამ **ე**-სთან ასიმილაციით განვითარდა ინლაუტური **ე**- ჰანურში — ქართ. **წიფხ-**ი : ზან. **ჭიფხ-**ი → ჰან. **ჭიფხ-**ე → || **ჭეფხ-**ე.

ს.-ქართვ. ***წიფხ-** „წნელი (შოლტი?)“ → ქართ. **წიფხ-**ი : ზან. **ჭეფხ-**ე ← ***ჭიფხ-**ე : სვან. **წარფხ-**ან || **წარფხ-**ან ← ***წეფხ-**ან- ← ***ჭიფხ-**ან-.

სვან. **წაღ**, **წაღ-არ-**აღ „წულეები“.

ქართ. **წაღა** „მაღალყელიანი, ქუსლიანი ფეხსაცმელი“.

ზან. (მეგრ.) **წულა** „უყელო ან დაბალყელიანი ფეხსაცმელი“, ჰან. **წულა** „ჩაფულა, ფეხსაცმელი“.

სვანური **წად-არ-აღ** ორმაგი მრავლობითის ფორმაა. თავიდან **წად-არ** pluralia tantum-ს წარმოადგენდა, მაგრამ, როცა მან დაკარგა მრავლობითობის გაგება, კვლავ იქნა მრავლობითობის **-არ** → **-აღ** სუფიქსით გაფორმებული.

ქართულში გავრცელებული **წულა** ზანიზმია; ენამ ნასესხები სიტყვა გამოიყენა **წაღა**-ს სემანტიკურ ველში **დაბალყელიანი ფეხსაცმლის** აღსანიშნავად.

ს.-ქართვ. ***წად-ა** „ჩასაცმელი; ფეხსაცმელი“ → ქართ. **წად-ა** : ზან. **წულ-ა** ← ***წოდ-ა** : სვან. **წად-არ-აღ**.

ს.-ქართვ. ***წად-ა** ფორმას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ადიღ. **ცაჴ** „ფეხსაცმელი“, ნახ. **ბარწყ** || ← **ბარზაღ** „ტანსაცმელი“, დიდ. **შეტაუ**, ჰინ. **შეტაუ**, ხვარშ. **შიტაუ**, ჰუნზ. **შიტაა** „ტანსაცმელი“...

სვან. **წედ-** || **წდ-**, ხ-**წდ-უნ-ი** ზს., ლშზ., ხ-**წედ-უნ-ი** ლნტ. „ნახვა სურს, ენატრება“.

ქართ. **წად-**, მ-**წად-ს** || მ-**წად-ია**, **წად-ილ-ი**, **წად-ინ-**, მო-**წად-ინ-ა**, სა-**წად-ელ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **წვად-ილ-ი** „წადილი“, მო-**წვად-ილ-უ(ნ)** „მსურს, მწადია“. მეგრული აქ პირობითად შემოვიტანეთ; **წვად-ილ-ი** ალბათ ქართული **წად-ილ-ია**, თუმცა შეიძლება მეგრ. **წვად-ილ-** ← **წოდ-ილ-**: ქართ. **წად-ილ-** (ზან. **ო** : ქართ. **ა**). უფრო საინტერესო ჩანს ჰან. **ნჳელ-**, გომ-**ანჳელ-უ** „მომენატრა“, გომ-**ნჳელ-ერ-ი** „მონატრებული“, რომელიც **ო** → **ე** (კოროცხ- → კორეცხ-) და **ღ** → **ლ** გარდაქმნით ს.-ქართვ. **წად-** ძირს ასახავს.

ქართულ **წად-** ძირთან აკავშირებენ სვანურ ლი-**ჟად-ი** „ნატვრა“ ზმნას (ნ. მარი, გ. კლიმოვი), რაც უმართებულოა. სვან **ჟად-** „სურვილი“, ი-**ჟდ-ი** „ნატრობს“ სწორად არის შეწყვეილებული ქართ. **ვედ-** (გ-ვედ-ია, ვედ-რ-ებ-ა) ფუძესთან (ჰ. ფენრიხი).

ს.-ქართვ. ***წად-** „ნატვრა, წადილი“ → ქართ. **წად**, **წად-ილ-**, **წად-ინ-** : ზან. **ჳელ-** ← ***ჳოდ-**, **წვად-** ← **ჳოდ-** (?) : სვან. **წდ-** || **წედ-** ← ***ჳად-**.

საკითხი ისმის ს.-ქართვ. **წად-** „ხედვა, დანახვა“-სთან მიმართების შესახებ (იხ. აქვე).

ქართ. **წელ-**, **წელ-ვ-**, **წელ-ავ-**ს, გა-**წელ-ილ-**ი, გა-**წელ-ვ-**ა „გაჭიმვა“.
ზან. (მეგრ.) **ნჯალ-**, გო-**ნჯალ-უ-**ა „გაკავება“, გო-**ნჯალ-ირ-**ი „დაჭი-
მული, გაკავებული“.
სვან. —.

მეგრულში **ნ** ფონეტიკური დანართია — **ნჯალ-** ← **ჯალ-**. შესატყვი-
სობა ქართ. **ე** : ზან. **ა**, ქართ. **წ** : ზან. **ჭ** უეჭველს ხდის ამ ფუძეთა ერთი-
ანობას. **წელ-** : **ჯალ-** ზუსტი ფონეტიკურ-სემანტიკური ეკვივალენტებია.

ს.-ქართვ. ***წელ-** „გაწელვა, დაჭიმვა“ → ქართ. **წელ-** : ზან. **ნჯალ-**
← **ჯალ-**.

სვან. **წემაშ** ბზ., **წამაშ-უ** უშგ., **წემაშ-უ** ლნტ., **წემეშ** || **წემბეშ**
ლშხ. „ჭაბანი“.

ქართ. **წმას-ნ-**, **წმას-ნ-ა**, **წმას-ნ-ი-ს**, **წმას-ნ-ილ-**ი.
ზან. (მეგრ.) **ჭემოშ**, **ჭემოშ-უ-**ა „წმასნა“, **ჭიმოშ-ილ-**ი „წმასნილი“,
ჭან. ო-**ჭიმოშ-უ** „გრება თოკისა“, ბ-**ჭიმოშ-ი** „დავეგრიხე თოკი“.

სვანური ფუძე წარმოშობით ნაზმნარი სახელია, რაზეც უშუალოდ
და ლენტეხურში შემორჩენილი -**უ** სადერივაციო სუფიქსი მიუთითებს —
სვან. **წამაშ-უ** || **წემაშ-უ** ← ***წამეშ-ო**. ისტორიულად **წემეშ-ო**-ს რეალუ-
რად არსებობას ამტკიცებს ლეჩხუმური **წემბეშ-ო**, რომელიც გახმოვანე-
ბით უფრო ახლოს დგას ლაშხურ **წემებშ(უ)** ალომორფთან.

ანლაუტური **წ** სვანურში მესამეულ საფეხურს ასახავს — **წ** → **ჭ** →
წ (შდრ. ზან. **ჭიმოშ-**). **შიშინა** → || **სისინა** ალტერნაციის შესახებ სვა-
ნურში იხ. აქვე, § 23. სამაგიეროდ სვანური ფუძის გახმოვანება საერთო-
ქართველურ სრულხმოვნობას ასახავს. აქ ცვალება ნაკლებია — **წამაშ-**
← ს.-ქართვ. ***წამას-**.

ეტიმოლოგიურად სვანური **ჭაბანი** წარმოშობილია ნ ა გ რ ე -
ხ ი თ ო კ ი ს ა გ ა ნ, ამგვარი დაშვების მართებულობას მხარს უჭერს ჭა-
ნურის სემანტიკა **ჭიმოშ-** „თოკის გრება“ — თ ო კ ი ს გ რ ე ხ ა →
ნ ა გ რ ე ხ ი თ ო კ ი → **ჭაბანი**.

ს.-ქართვ. ***წამას-** „გრება, წმასნა“ → ქართ. **წმ-ას-ნ-** : ზან. **ჭიმოშ-** ||
ჭემოშ- ← ***ჭუმ-ოშ-** : სვან. **წემაშ** || **წემაშ-უ** || **წემეშ** || **წამაშ-უ**
← ***ჭამ-ეშ-ო**.

ქართ. **წენ-**, სა-**წენ-**ურ-ი „საყული“.

ზან. **წინ-**, ო-**წინ-**არ-ი.

სვან. —.

ო-წინ-არ-ი აგებულებით ზანურობას უჭერს მხარს; **ო**—**არ** ზანური
კონფიქსია ქართული **სა**—**ელ-**ის ზუსტი სტრუქტურულ-ფუნქციური შე-

სატყვისი (ო-ცვილ-არ-ი : სა-კვლ-ელ-ი, ო-ლიბაფ-არ-ი : სა-ლბობ-ელ-ი, ო-ლალ-არ-ი : სა-ყფ-ელ-ი...). იმერული სა-წენ-ურ-ი საკუთრივ ქართული ეკვივალენტი უნდა იყოს ო-წინ-არ-ისა. საკვლევიამ გამოყოფილი წენ-, წინ- ზმნური ფუძის წარმომავლობა ქართველურ ენებში. ხომ არ ჩანს იგი სვანურ წენ- „შეშველება, მოხმარება“ ზმნაში?

ს.-ქართვ. *წენ-/*წინ- → ქართ. სა-წენ-ურ-ი : ზან. ო-წინ-არ-ი
←*ო-ჭინ-არ-ი (შდრ. ქართ. (← ზან.) ა-ჭინ-არ-ი (საბა)) : სვან. წენ- (?).

ქართ. წერ-ო (ფრინ.).
ზან. ჭარ-ო (ფრინ.) „ქორსა ჰგავს, თევზს ამოიტაცებს წყლით და სჭამს (საბა)“.

სვან. —.

ქართულში დადასტურებული ჭარ-ო ზუსტი სტრუქტურულ-ფონეტიკური შესატყვისია წერ-ო-სი (ქართ. წ : ზან. ჭ, ქართ. ე : ზან. ა, ქართ. რ : ზან. რ, ქართ. -ო : ზან. -ო). ქართული -ო : ზანური -ო ამ შემთხვევაში აფიქსურია, ასახავს ზანურის ძველ ვითარებას, როცა ენაში

წ → ჭ, ე → ა განხორციელებული იყო, ხოლო ო → უ ჯერ კიდევ არ მოქმედებდა (შდრ. წყალ-ტუბ-ო, ჭან. ტუბ-უ, მეგრ. ტიბ-უ).

საბასეული დახასიათება ჭარ-ო-სი მიანიშნებს მის მონათესავეობას წერ-ო-სთან: „თევზს ამოიტაცებს წყლით და სჭამს“.

ს.-ქართვ. *წერ-ო „წერო“ → ქართ. წერ-ო : ზან. ჭარ-ო.

სვან. წექ- || წქ-, ხ-ა-წქ-უნ-ე ზს., ხ-ა-წექ-უნ-ე ლშხ., ხ-ა-წექ-უნ-ე ლნტ. „აწვეთებს“ ← წექ-ტ ზს., წექ-ტ ლშხ., წექ-ტ „წვეთი“.

ქართ. (გურ., იმერ.) წაქ-ი „შრატი“, რაჭ., ქართლ. წაქ-ა „წათხი“.

ზან. წუქ-ი „სველიდან ნადულის მოხდის შემდეგ დარჩენილი სითხე“.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული წუქ-ი ზანიზმია.

ფორმალურად სვანურში ზმნური ფუძე მეტ სიძველეს ამჟღავნებს -

წექ- — წექ-ტ. ქართულ-ზანურში ზმნური ფორმები გვაკლია, სვანურის სემანტიკისათვის შდრ. ქართ. წო-წოქ-ა ←*წაქ-წაქ-ა „ხმელის მჟავის გამონაწერი (საბა)“.

სვან. წაქ || წრაქ „სველი, შრატი, წაქი“ ქართულიდან არის შესული.

ს.-ქართვ. *წაქ- „წვეთება, წვეთი; წაქი“ → ქართ. წაქ-ი/ა : ზან.

წუქ-ი ← კოქ-ი : სვან. წექ-ტ || წექ-ტ || წაქ-ტ || წექ- || წექ- ←*კაქ-.

სვან. **წი-კართ** ზს., ლნტ., **წი-კართ** „ლშხ. ←*წირ-კატ „ქამრის ლითონის ენა“.

ქართ. **წალ-კატ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ჭარ-კენტ-ი** „თავმოკაკული ჯიხი“.

ქართული **წალ-კატ-ი** ასიმილირებული სახეობა ჩანს ისტორიულ ***წერ-კატ-ისა** (შდრ. **წერ-ა-ქვ-ი** : ზან.(ჭან.) **ქვა-მჭარუ** „ფანქარი“), რომელსაც კანონზომიერად შეესატყვისება მეგრული **ჭარ-კენტ-ი** ←***ჭარ-კოტ-ი**. ამ უძველესი საერთოქართველური კომპოზიტის (შდრ. ქართ. **ზამ-თარ** : ზან. **ზო-თონჯ-**) პირველი კომპონენტი იგივე **წერ-/ჭარ-** „წერა“ უნდა იყოს (ქიზიყ. **წერ-ვ-ა** „დახაზვა და ამოჭრა“); გასარკვევია **კატ-** ფუძის წარმომავლობა (კეტ-ი?).

სვანურში შესაბამისი სიტყვა სისინა ალომორფითაა წარმოდგენილი —

წი-კართ ←***წერ-კატ** ←***ჭერ-კატ**.

ს.ქართვე. ***წერ-კატ-** „წალკატი“ → ქართ. **წალ-კატ-ი** ←***წერ-კატ-ი** : ზან. **ჭარ-კენტ-ი** ←***ჭარ-კოტ-ი** : სვან. **წი-კართ** || ← **წი-კართ** ←***წერ-კატ** ←***ჭერ-კატ**.

სვან. **წიკუ-** || **წიკუ-** || **ჭიკუ-** || **წკურ-**, ლწ-**წიკუ-**წრ ბზ., ლწ-**წიკუ-**წრ-ი ბქ., ლა-**წიკუ-**ან ლშხ., ლა-**ჭიკუ-**არ-ი ლნტ. „ჭუჭრუტანა, გასაჭვრეტი“, **წკურ-**უ ზს., ქს. „ჭუჭრუტანა“.

ქართ. **ჭვირ-**, **ჭვირ-ი** „შეხედვა (საბა)“, **მ-ჭვირ-ობ-ელ-ი**, **სა-ჭვირ-ალ-ი**, **გა-მ-ჭვირ-ვ-ალ-ე**, **ჭვირ-ს** „გამოსჭვრეტს“.

ზან. (მეგრ.) **ჭკორ-**, **ო-ჭკორ-ი-ე** „საჭვრეტელი, ჭუჭრუტანა“, **წკვირ-**, **უ-წკვირ-ინ-ან-ს** „უჭვრეტს“, **წკვირ-ინ-ი** „განქიქებით ჭვრეტა“.

ქართული **ჭვირ-** ფუძე მეგრულში ორგვარ ფორმას შეიფარდებს: **ჭკორ-** (გ. როგავა), **წკვირ-** (ვ. შენგელია); ცხადია, ქართ. **ჭვირ-** : ზან. ***ჭკვირ-** → **ჭკორ-** || **წკვირ-**. იქ, სადაც **ჭკ-**ს მომდევნოდ **ვ-** სტაბილურად ზის **ჭკუ-** → **წკვ-** განხორციელდა (თ. გამყრელიძე).

სვანური **წიკუ-** || **ჭიკუ-** || **წკუ-** გამარტივებული ფუძე ჩანს. **ჭკუირ-** ისტორიულად უფრო ძველი სახეობა უნდა გვექონოდა სვანურშიც, საიდანაც **რ-**ს დაკარგვა-ჩავარდნით მივიღეთ **ჭკუი** გარდამავალი საფეხური, ხოლო აქედან **ჭიკუ-** || **წკუ-** → || **წიკუ-** || **წიკუ-** ალომორფები განვითარდა. ისტორიული **რ** სონანტის კვალი ჩანს **ი** ძირისეული ხმოვნის სიგრძეში : ლწ-**წიკუ-**წრ || ლა-**წკუ-**ან ←*ლა-**ჭკუირ-**არ. ლა-არ კონფიქსი პროდუქტიულია სვანურში და სხვაგანაც გამოიყოფა: ლწ-ჯიშ-წრ „საქსოვი დაზგა“ — **ჯიშ-** „ქსოვა“, ლა-მდბ-წრ „სამუშაო იარაღი“ — მდბ- „მუშაობა“, ლა-ყალ-წრ „საშიში“ — მა-ყალ „შიში“, ლა-მგლდ-ან-წრ „დასათვლელი ადგილი“ (შდრ. ლწ-**წიკუ-**წრ „გასაჭვრეტი ადგილი“) — მგლდ-ენ- „დათვლა“...

საძიებელი რ შენარჩუნებულია წყურ-უ „ჭუჭრუტანა“ სიტყვაში, რომელიც მომდინარეობს *ჭაჭირ-უ (-უ ← -ო, შდრ. ქართ. -ო) არქეტიპიდან: *ჭაჭირ-უ → *წკვირ-უ → *წყურ-უ → წყურ-უ; უ-ს გამარცვლიანება (უ → უ) პოზიციურია და წინამავალ უ-ს მიეწერება: სვან.

წყურ-უ (←*ჭაჭირ-უ) : ზან. ო-ჭკორ-იე.

სვანურ ფორმებში დადასტურებული წ || ჭ სუბსტიტუცია აიხსნება ენაში მოქმედი ზოგადი შიშინა → || სისინა პროცესით (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. *ჭაჭირ- „ჭვრეტა, მჭვრეტი, საჭვრეტი“ → ქართ. ჭვირ- : ზან. ჭკორ- || წკვირ- ←*ჭკვირ-: სვან. წიკუ- || წიკუ- || წიკუ- || ჭკიუ- || წკურ- ←*ჭაჭირ-.

ქართ. წიპწა, ზ. იმერ. წინწა, ქართლ. წაპწა „ყურძნის კურკა (თესლი)“.

ზან. წიმჭა „ყურძნის კურკა“.

სვან. —.

ქართული წიპწა სიტყვის კანონზომიერი საკუთრივ ზანური შესატყვისი ჭანურსა და მეგრულში დაკარგულია, მაგრამ არა უკვალოდ; მის ოდინდელ არსებობაზე მიუთითებს იმერულში შემორჩენილი ჭიმჭა, რომელსაც ზანური ფონოტაქტიკით შეპირობებული პ → მ ფონეტიკური პროცესის კვალიც ეტყობა. საქმე იმაშია, რომ, განსხვავებით ქართულისაგან, ზანურში პწ || პჭ თანხმოვანთმიმდევრობა აკრძალულია. მისი სუბერაცია-დაძლევა მოხდა ბუნებრივი მჭ კომპლექსის შენაცვლებით — პჭ → მჭ.

ს.-ქართვ. *წიპ-წა „ყურძნის კურკა (თესლი)“ → ქართ. წიპწა → ||

წინწა || წაპწა : ზან. ჭიმჭა ←*ჭიმჭა.

ქართულ წიპწა-ს აკავშირებენ დაღესტნურ ენათა სათანადო მონაცემებთან, შდრ.: ხუნძ. წიბილ, კარატ. წიბილ, დარგ. ტუტი ←*ჭუჭი, ლაკ. ტუტი ←*ჭუჭი, ლეზგ. ციფიწ; არჩიბ. ტუმმულ ←*ჭუმმულ, თაბას. ტუმუტ ←*ჭუმუჭ, აღულ. ტიბით-არ ←*ჭიბიც-არ, რუთ.

ტგმგლ ←*ჭგმგლ, წახ. თგმგლ ←*ცგმგლ, უდ. თაულ ←*ჭულ „ყურძენი“ (არნ. ჩიქობავა, ოტ. კახაძე...). შესაძლოა აქვე შემოდიოდეს ნახურ ენათა ჭიმ „ლიმი, ატოლი“, აფხაზ. ა-წიპ „ვაშლი“...

საერთოკავკასიური ენობრივი ერთიანობის დონეზე ყურძნის აღმნიშვნელი ლექსემის პოზიციურება უდაოდ იმაზე მიუთითებს, რომ პროტოკავკასიელები პირველნი იყვნენ კაცობრიობის ისტორიაში, ვინც ყურძნის კულტურა მოაშინაურა, რაზეც მევენახეობასთან (მეღვინეობასთან) დაკავშირებული სხვა ტერმინებიც მიუთითებენ (შდრ. აფხ. ა-უგ(ნ) : ს.-ქართვ. უინ-(აწ-) : ს.-ნახ. ვენ „ღვინო“...).

სვან. **წიჷ-ერ** ბზ., **წიჷ-ერ** ბქ., ლნტ., **წიორ** ← **წიჷ-ერ** ლშხ. „წავი“.
 ქართ. **წავ-ი**.
 ზან. (მეგრ.) **წვინ-ორ-ი** „წავი“, ჭან. **წინ-არ-ი** || **წვინ-არ-ი** „წავი“.
 ყურადღებას იქცევს სვან. **-ერ** || **-ერ** და ზან. **-ორ** სუფიქსები, რაც ქართულისთვის **-არ**-ს გვარაუღებინებს. როგორც ეტყობა, **-არ** დაიკარგა ქართულში — **წავ-არ-ი** → **წავ-ი**.

ქართველურ ენათა ვოკალიზმის თვალსაზრისით, საინტერესოა **ა** → **გ** → **ი** პროცესი სვანურში — ***წაჷ-ერ** → ***წგჷ-ერ** → **წიჷ-ერ**; ქართ. **ა** : ზან. **ვი** ვარაუდობს **ო/უ** → **ვი** პროცესს ზანურში — ***წონ-ორ-** → || ***წუნ-ორ-** → **წვინ-ორ-**, შდრ. **ათ-ი** : **ვით-ი** ← ***ოთ-ი**, **შულ-** „ხრჩობა“ : **შქვიდ-** ← ***შქულ-**... უჩვეულო ჩანს ქართ. **ვ** : ზან. **ნ** მიმართება, რასაც პარალელი ეძებნება — ქართ. **კავ** „დაკავება“ : ზან. **კენ-** || **კინ-** „დაკავება“
 იხ. § 21. **ვ** → **ნ**. საზოგადოდ, საერთოქართველური **ვ**-ს შესატყვისად ზანურში განსხვავებულ რეფლექსებს გამოაჩენს — ქართ. **ტ ე ვ** : ზან. **ტ ა ლ** „გაშვება“, ქართ. **(მ) შ ე ვ - / (მ) შ ი (ვ) -** : ზან. **შ ქ ო რ -** || **შ ქ გ რ -** || **შ ქ ი რ -** „შიმშილი; დამშევა“, ქართ. **ტივ-/ტი(ვ)-** : ზან. **(ნ) ტ ი რ -** || **(ნ) ტ ი ნ -**...

ს.ქართვ. ***წაჷ-(არ-)** „წავი“ → ქართ. **წავ-ი** : ზან. **წვინ-ორ-ი** (← ***წუნ-ორ-ი**) : სვან. **წიჷ-ერ** || **წიორ** || **წიჷ-ერ** (← ***წაჷ-არ-**).
 საერთოქართველური **წაჷ-** ძირის შესატყვისი ჩანს ნახურ ენათა მონაცემები: ჩაჩნ. **ჭობ**, ინგ. **ჭობ**, ბაცბ. **ჭობ** ← **ჭობ** „წყლის ბულა“, „выпь“...

სვან. **წიფ-რ-ჷ** ბქ., **წიფ-არ-ი** ლნტ. „წითელი“, **წიფ-რ-ჷ** შდხ „წითელი, მწიფე თხილი“.

ქართ. **წამ-**, მე-**წამ-ულ-ი** „წითელი“.
 ზან. (მეგრ.) **ჭუბ-**, **ჭუბ-ერ-ი** დინა-**ჭუბ-ერ-ი** „თინა წითელი“ (საგო-ზავი მიწა).

ქართულში ძირად **წამ-** გამოსაყოფია, ხოლო კონფიქსად — **მე-ულ-** : **მე-რწყ-ულ-ი**, **მე-კვერცხ-ულ-ი**, **მე-რძე-ულ-ი**... **მე-წამ-ული**.

საერთოქართველური **წამ-** ძირის შესატყვისია მეგრული **ჭუბ-** ფორმა, რომელიც შემორჩენილია კომპოზიტური შედგენილობის დინა-**ჭუბ-ერ-ი** (=თინა-წითელი) სიტყვაში, სადაც **ჭუბ-ერ-ი** ს ი წ ი თ ლ ი ს (წ ი - თ ე ლ ი ს) ფუნქციური ეკვივალენტია. ალბათ ტოპონიმი **ჭუბერ-ი**ც იმავე **ჭუბ-ერ-** „წითელი“ ფუძეს შეიცავს.

ქართ. **წამ-** : ზან. **ჭუბ-** ← ***ჭობ-** შეპირისპირებისას საჭიროდ მიგვაჩნია დიალექტური (გურ.) **წიფ-ინ-**, გა-**წიფ-ინ-**ებ-ა „გაწითლება“ სიტყვის მოხმობა, რომელიც ასიმილაციით არის მიღებული ***წაბ-ინ-** არქე-

ტიპისაგან. გურულის ჩვენება იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ მ-ს(წამ-) წინაპარი ბგერის ბ (→ ფ)-ს არსებობა რეალური ხდება ქართულსთვისაც, შდრ. მეგრ. ჭ უ ბ - ე რ - ი.

ს.-ქართვ. *წაბ- „სიწითლე, წითელი“ → ქართ. წამ ← *წაბ-, მე-წამ-ულ-ი, წიფ-ინ- ← *წაბ-ინ- : ზან. ჭუბ-ერ-ი ← *ჭობ-ერ-ი : სვან. წიფ-რ-უ || წიფ-არ-ი ← *ჭაბ-არ-ი.

ს.-ქართვ. *წაბ- „წითელი“ ძირის შესატყვისი ჩანს ნახურ ენათა *მუწ-, შდრ. ჩაჩნ. მუწ-ა-დუოლა „გაწითლება“...

ქართ. წიწ-აკ-ა, წიწმ-ატ-ი/ა, ლეჩხ. წიწმ-არ-იტ-ი, გურ. წიწმ-არ-იტ-ა „წიწმატი“.

ზან. (ჭან.) ჭიჭ-ი „მარილი“, ჭიჭამ-ი „ობრახუში“.

სვან. —.

შედარებითი ანალიზის წყალობით შესაძლებელი ხდება ქართულსთვის *წიწმ- არქაული სახეობის რეკონსტრუქცია, შდრ. ქართ. ე : ზან. ა, ს.-ქართვ. ე. საკითხი დაისმის წიწ- (წიწ-აკ-ა, წიწ-ინ-დერ-ა...) ძირთან ურთიერთობის თაობაზე, შდრ. ჭან. ჭიჭ-ი-კვერ-ი „მარილკვერი“.

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

სემანტიკური მიმართება წ ი წ მ ა ტ ი ~ ო ხ რ ა ხ უ შ ი ბუნებრივად გვესახება.

ს.-ქართვ. *წიწ- „წიწაკა, მარილი“, *წიწ-ემ- „წიწმატი“ → ქართ.

წიწ-აკ-ა, წიწ-ინ-დერა, წიწმ-ატ-ი/ა, წიწმ-არ-იტ-ი-ა/ი ← *წიწ-ემ- : ზან. ჭიჭ-ი, ჭიჭ-ამ-ი.

სვან. წალ ზს. „მაშა“.

ქართ. წალ-, წალ-დ-ი.

ზან. (ჭან.) წკილ-ი „შანთი“, მ-წკილ-ი „საჭრეთელი კბილი“.

ქართულ წალ-დ-ში -დ სუფიქსურია (შდრ. მ-შვილ-დ-ი, ცულ-დ-ი...), ძირად გამოყოფილი წალ- ფუძე ისტორიულად ჭ რ ი ს აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო, რაზეც ჭანურის სემანტიკაც მიუთითებს; აქ შანთი ა მ ო მ ჭ რ ე ლ ი ს სემიდან განვითარდა ისევე, როგორც ს ა ჭ რ ე თ ე - ლ ი კ ბ ი ლ ი — მ ჭ რ ე ლ ი კ ბ ი ლ ი სგან. სვანურის „მ ა შ ა“ „შ ა ნ - თ ი ს“ შემდგომ ევოლუციად გვევლინება.

ქართულისა და სვანურის ა ძირისეული განმოვანება ჭანურში ი-ს შეიფარდებს, რომელიც ო-საგან (შდრ. ქართ. ა : ზან. ო) მომდინარეობს —

ა : ო → გ → ი (გ. როგავა).

ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ქართ. წ : ზან. წკ : სვან. წკ, რაც არაერთ მაგალითში დასტურდება (იხ. აქვე, § 26).

ს.-ქართვ. *წალ- „ჭრა“ → ქართ. წალ-, წალ-დ-ი : ზან. (მ)წკილ-ი
←*წკგლ-ი ←*წკოლ-ი : სვან. წკალ.

სვან. წკარ- || წკერ-, წკარ-ა ბზ., წკერ-ა ქს. „ბზარვა“.
ქართ. (მობ.) წერ-, გა-ი-წერ-ა „გაიბზარა“.
ზან. წწკერ- || წწკირ-, გო-წწკერ-უ-ა „გაბზარვა“, გი-წწკირ-უ „გა-
იბზარა“, გო-წწკერ-ილ-ი „გაბზარული“.

თავკიდური ნ ფონეტიკური დანართია ზანურში — წკერ- →
წწკერ- || წწკირ-. ასახსნელია ქართველურ ენათა ვოკალიზმი; რაც ამოსა-
ვალში ა-ს გვავარაუდებინებს, ე. ი. ა → ე ისტორიულ ქართულსა და
სვანურში, ზანურში — ო → გ || ი (შდრ. ქართ. ა : ზან. ო → გ → || ი
(გ. როგავა)). გვიანდელი ე → წ სვანურში პოზიციურია და მომდევნო
ა-ს მიეწერება — წკერ-ა → წკარ-ა (მ. ქალღანი).

საყურადღებოა ქართ. წ : ზან. წკ : სვან. წკ ბგერათმესატყვისობა
(იხ. აქვე, § 26).

სემანტიკური იგივეობა ქართველურ ენებში ეჭვს არ იწვევს.

ს.-ქართვ. *წარ- „ბზარვა, ბზარი“ → ქართ. წერ- : ზან. წწკირ- ||
წწკერ- ←*წკორ- : სვან. წკარ- || წკერ- ←*წკარ-.

სვან. წკებ-, ძკებ „წახნაგი“.
ქართ. წობ-ი „წვეტი, წვერი“.
ზან. (მეგრ.) წკობ-ი || ძკობ-ი „წვეტი, წახნაგი, წვერი, კიდე“.
მეგრულში ნაწილობრივ, ხოლო სვანურ ფორმებში მთლიანად
მკვეთრთა გამჟღერება საცნაურია: წკობ-ი → ძკობ-ი, წკობ → წკაუბ
→ ძკებ. მნიშვნელოვანია ბგერათმესატყვისობა ქართ. წ : ზან. წკ : სვან.
წკ → ძკ (იხ. აქვე, § 26).

ს.-ქართვ. *წობ- „წობი, წახნაგი, წვერი“ → ქართ. წობ-ი : ზან.
ძკობ-ი || ← წკობ-ი : სვან. ძკებ ←*წკაუბ ←*წკობ.

ქართ. წკვერტ-/წკვირტ- „წკვერტვა, აბრეხა“, ა-წკვერტ-ილ-ი „აბ-
რეხილი (ულვაში)“, წკვერტ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჭყვართ-, ჭყვართ-უნ-ს „გამართავს, გაჭიმავს“, გო-ჭყვ-
ართ-ილ-ი „გამართული“, ჭყვენტ-ერ-ე → || წკვენტ-ერ-ე „წკვენტი“.

სვან. —

ქართველური ფუძეები ბგერწერითი (სიმბოლიკური) აგებულებისაა.
ამიტომაც მჟღავნდება კ/ყ, თ/ტ სუბსტიტუცია ერთი და იმავე ძირის

ფარგლებში. თუმცა ხმოვნითი შესატყვისობა ქართ. ე : ზან. ა ნაწილობრივ დაცულია — **წავერთ-** : **კევართ-**.

ს.-ქართვ. ***წყურთ-/წყურით-** „გამართვა, აპრება“ → ქართ.

წავერთ-/წავირთ-, **წავერთ-**ი : ზან. **კევართ-**, **კევენტ-**ერ-ე → || **წავენტ-**ერ-ე.

სვან. **წლიხ-** || **წილხ-** || **ხლიწ-**, ლგ-**წლიხ-**ე ბზ., ლგ-**ხლიწ-**ე (← ლგ-**წლიხ-**ე) ბქ., ლშხ., ლგ-**წილხ-**ე ლტ. „გაწურული“.

ქართ. **წნებ-/წნის-**, **წნეს-ს/წნის-ა**, სა-**წნებ-**ელ-ი, **წნებ-**ი.

ზან. (მეგრ.) **წგლოხ-** || **წილოხ-**, **წილოხ-**უნ-ს „წურავს“, **წგლოხ-**ირ-ი „გაწურული“, ო-**კენახ-**უ „საწნებელი“, ჰან. ო-**წილოხ-**უ „წურვა“, ბ-**წილოხ-**უფ „გწურავ“, ო-**კინახ-**უ „წნება; საწნებელი“, ბ-**კინახ-**ი „დაწურე“.

სვანურში ზმნური **წლიხ-** ფუძე დაკარგულია, იგი მხოლოდ ნაწარმოებ (მიმღებურ) ფორმებში შემოგვრჩა. სვან. **წლიხ-** ასახავს ი განმრავანებას (შდრ. ქართ. **წნის-**). აქ ანლაუტური **წ** სტაბილურია (**კ** → **წ**) მაშინ, როდესაც ზანურის ორსავე დიალექტში **კ** → || **წ** მონაცვლეობა რეალურია. როგორც ეტყობა, გაშიშინების შემდგომ ძლიერი პირუკუ **ში-შინა** → **სისინა** პროცესიც მოქმედებდა (იხ. § 23). ქართველურ ენებში (ზანურ-სვანურში) ასხნას ითხოვს **ლ** || **წ**.¹

ს.-ქართვ. ***წან-ებ-/წან-ის-** „წურვა, წნება“ → ქართ. **წნ-ებ-/წნ-ის-**, **წნ-ებ-**ი, სა-**წნ-ებ-**ელ-ი : ზან. **წგლოხ-** || **წილოხ-** || **წგლოხ-** || **წილოხ-**, **კენახ-** || **კინახ-**, ო-**კენახ-**უ || ო-**კინახ-**უ ← ***კონახ-** || ***კონის-** : სვან. **ხლიწ-** || **წილხ-** || **წლიხ-** ← ***კან-ის-**.

ქართ. «**წო-**», (იმერ.) **წო-**ია „პატარა ჩიტი, მუდამ ერთსა და იმავე ხმას გამოსცემს“, ლეჩხ. **წო-**იო „ლამეძახია, ზარნაშო“.

ზან. (მეგრ.) **კუ-**ია „პატარა მწივანა ჩიტი“; „ინდაურის წიწილა“.

სვან. —.

ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება: ქართ. **წ** : ზან. **კ**, ქართ. **ო** : ზან. **უ** ამ ფუძის საერთოქართველურიდან მომდინარეობაზე მეტყველებს. -**ია** კნინობითობის სუფიქსი მეგრულშიც მეორდება, რაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. ***წო-(ია)** „მწივანა ჩიტი“ → ქართ. **წო-ია** || **წო-იო** : ზან. **კუ-ია**.

¹ ხშირად სვანური ფორმებიც **ლ**-ს გამოაჩენენ ქართული **წ**-ს წილ, შდრ. ქართ. **ძილ-/ძინ-** : ზან. **ჯირ-/ჯან-** : სვან. **ჟუ-** ← ***ჟაჟ-** ← ***ჯილ-** „ძილი“.

ქართ. **წორ-ო** || მ-**წორ-ო** „ცირცელი (მცენ.)“.

ზან. **ჭორ-ი** „კესანე, ციცინო (მცენ.)“.

სვან. —.

ქართული **წორ-ო**-ს შესატყვისი ზანური **ჭორ-ი** უნდა ჩანდეს იმე-
რულ დიალექტში დადასტურებულ **ჭორ-ი** სიტყვაში. ფუძის აგებულების-
თვის შდრ. ქართ. ღ ვ ი ნ - ო : ზან. ღ ვ ი ნ - ი → || ღ ი ნ - ი ...

სვანურში შესაბამისი ლექსემა ვერ გამოვავლინეთ.

ს.-ქართვ. ***წორ-(ო)** „ცირცელი“; „ციცინო“ → ქართ. **წორ-ო** ||
მ-წორ-ო : ზან. **ჭორ-ი** ←***ჭორ-ო**.

ქართ. (მოხ.) **წრეკ-**, გა-**წრეკ-**ა „დაგრება“.

ზან. (მეგრ.) **ჭირაკ-**, **ჭირაკ-**უ-ა „გრება; დანაოჭება“, **ჭირაკ-**ილ-ი
„დანაოჭებული“, „დაგრებილი“, ი-**ჭიროკ-**უ(ნ) „იკლაკნება, იგრიხება“.

სვან. —.

ფუძე სიმბოლიკური (ბგერწერითი) სახეობისაა, მაგრამ, მიუხედავად
ამისა, ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება არ არის დარღვეული — შდრ.:

ქართ. **წ** : ზან. **ჭ**, ქართ. **ე** : ზან. **ა**.

„გ რ ე ხ ა“, „მ ა ნ ჭ ვ ა“, „დ ა ნ ა ო ჭ ე ბ ა“, „კ ლ ა კ ნ ა“ საერთო რი-
გის სემანტიკებია.

ს.-ქართვ. ***წირ-ეკ-** „კლაკნა, გრება“ → ქართ. **წრ-ეკ-** : ზან. **ჭირ-
ოკ-** || ← **ჭირ-აკ-**.

ქართ. (იმერ.) **წრიფ-ი** „გამხდარი; ფიზიკურად სუსტი“.

ზან. **ჭიფ-ე** „წვრილი“, „გამხდარი“, **ჭიფ-არ-**, დე-**ჭიფ-არ-**უ „წვრილი
გახდა“.

სვან. —.

ქართული **წრიფ-ელ-ი** დაკავშირებულია ზანურ **ჭიფ-ე**, მ-**ჭიფ-ა** ფუ-
ძეებთან (არნ. ჩიქობავა). ჩვენ მიერ მოხმობილი იმერ. **წრიფ-ი** კარგად
აჩვენებს ქართული ფუძის ისტორიას — **წრიფ-ელ-ი** ←***წრიფ-ელ-ი** (შდრ.
ზან. **ჭიფ-** ←***ჭრიფ-**).

მნიშვნელობის განვითარება საერთო მიმართულებისაა ქართველურ
ენებში: **წრიფ-** || ← **წრიფ-** ძირს ქართულშიც აღმოაჩნდება ს ი გ ა მ -
ხ დ რ ი ს, ს ი წ უ რ ი ლ ი ს გაგება ისევე, როგორც ზანურში (ჭანურში)
ს ი წ რ ფ ე ლ ი ს, ს ი წ მ ი ნ დ ი ს ნიაუნსია ხელშესახები (ს. ჟღენტი,
ჰ. ფენრიხი).

ს.-ქართვ. ***წრიფ-** „წვრილი, წრფელი; გახდომა“ → ქართ. **წრიფ-ი**,
სი-**წრიფ-ო**, **წრიფ-ელ-ი**, **წრიფ-**(შე-ს-**წრიფ-ა**) : ზან. **ჭიფ-ე** ,მ-**ჭიფ-ა** (←*მ-
ჭრიფ-ა—, **ჭიფ-არ** (←***ჭრიფ-არ-**).

ს.-ქართვ. ***წრიფ**- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში, შდრ. ჩაჩნ. **ჭაფ**-და^ნ „გაბრტყელება“, ინგ. **ჭაფ**-დჟ...

ქართ. **წურ**-, ი-**წურ**-ებ-ა, მი-ი-**წურ**-ა, მი-**წურ**-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **წკურ**-, გინო-**წკურ**-უ-ა „გადაწურვა“, გეგნო-**წკურ**-უ „გადაწურა“, იმენდგგინო-**წკურ**-ილ-ი = იმედ-გადა-**წურ**-ულ-ი.

მეგრულში ფიქსირებული **წურ**-, ილა-**წურ**-უ-ა „დახრა, ჩახრა“ ქართულიდან არის შეთვისებული. საკუთრივ ზანური **წკურ**- — ქართული **წურ**-ის შესატყვისი — შემორჩენილია ზემოთაღწერილ სპეციფიკურ გამოთქმებში.

ამ შეპირისპირებაში ვლინდება ქართ. **წ** : ზან. **წკ** ოპოზიცია, რაც ბუნებრივია და აიხსნება **წ** → **წკ** გარდაქმნით ზანურში (იხ. აქვე, § 26).

ს.-ქართვ. ***წურ**- „მიწურვა“ → ქართ. **წურ**- : ზან. **წკურ**-.

ქართ. **წუხ-ელ**- || **წუხ-ელ**-ის, მ-**წუხრ**-ი, თუშ. **ძოდ**-ი, **ძოდ**-ან-ის, ხევს., მოხ. **ძოდ**-ან „ამას წინათ“, **წედ**-ან || **წებ**-ან.

ზან. (მეგრ.) **წობ-ოლ-ე** „წინ, წინათ, ამას წინათ“, ჭან. **წობ-ლე** „წინ“.

სვან. —.

ქართულში ფორმათა მრავალფეროვნება ამოსავალში **წობ**- || **წობ-ელ**- || **წობ-ან**-ის არსებობაზე მიუთითებს, რომელსაც კანონზომიერად უკავშირდება ზანური (resp. მეგრულ-ჭანური) **წობ**- (**წობ-ოლ-ე**) ძირი. — შდრ.: გურ. **წახან**-აი || **წახ-ან-ე** ← ***წობ-ან** „წელან“.

მნიშვნელობის მხრივ, ძირითადია **წ ი ნ ა ს** (ამას წინას) შინაარსი.

ს.-ქართვ. ***წობ**- „წინათ, ამას წინათ“ → ქართ. **წუხ-ელ**-(ის), **წედ**-ან **წახ**-ან- || **წებ**-ან, **ძოდ**-ი || **ძოდ**-ი || **ძოდ**-ან- (ის) : ზან. **წობ-ოლ-ე** → || **წობ-ლე**.

ს.-ქართვ. ***წობ**-ს უკავშირდება აფხაზური ა-**წს** „ღამე“, რომლის კვალს სომხურშიც ხედავენ (ს. ჯანაშია).

სვან. **წჷენ**- || **წონ**-, ხ-ო-**წჷენ**-ე ბზ., ლშხ., ხ-ო-**წონ**-ე ბქ. (შდრ. ო-ხ-**წჷენ**) „უსინჯავს“.

ქართ. **წვნ-ევ**-, ვ-ა-**წვნ**-ევ, ი-**წვნ-ევ**-ს „გასინჯავს, იგემებს“, ი-**წვნ**-ი-ა „გამოსცადა, გასინჯა“, **წვნ**-ევ-ა.

ზან. —.

ქართულში, ისევე როგორც სვანურში, ფუძის დისტრიბუცია მეტად შეზღუდულია. ის გამოიყენება მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტებში (მყარ გამოთქმებში), როგორცაა: მარცხი იწვნია, გემო იწვნია, გაჭირვება იწვნია...

სვანური **წუნ-** ქართულისთვისაც გახმოვანებულ ფუძეს გვაგარაუდებინებს ისტორიულად. ე-ს რედუქცია ამ შემთხვევაში ძირს შეხორცვბულ -ევ სუფიქსს მიეწერება — *წვენ-ევ- → წვ-ევ-.

ზანურში შესაბამისი ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი (შდრ. წის-აფ-ა „წვენვა, გასინჯვა, ჭაშნიკი“ — წ-ის-(?)).

ს.-ქართვ. *წუნ- „გასინჯვა, წვენვა, ჭაშნიკი“ → ქართ. წვ-ევ- ←*წვენ-ევ- : სვან. წონ- || წუნ-.

სვან. წუი, წიუ ზს., ლშზ., წუ-არ ლნტ. „წველი“.

ქართ. წუელ-ი || წველ-ი, ძვ. ქართ. წველ-ა.

ზან. (მეგრ.) ჭოლ-ი „წველი“, წუ „ბზე“, ჭან. წუ „ბზე“, ო-წვალ-ე „საბზელი“ (შდრ. იმერ. ჭვალ-ო „წველი“).

სვანურში წუი/წიუ სუბსტიტუცია და სხვა ქართველურ ენათა სათანადო ფუძეებთან მისი შედარება გვაფიქრებინებს, რომ ამოსავალში გვქონდა წუჲ- (←*წუეჲ-); ამ მხრივ მეტად საყურადღებოა მრავლობითის ჩვენება სვანურში, შდრ.: წუჲ-არ ბზ., წუჲ-არ ლშზ., წუ-არ ← წუჲ-არ ბქ., აქედან ირკვევა, რომ ლენტეხური წუ-არ pluralia tantumi-ა.

ქართული წველ-ის მიმართ ზანური ორგვარ შესატყვისობას იძლევა —

ქართ. წუელ- : ზან. წუ-; ქართ. წუელ- : ზან. *ჭვალ- → ჭოლ- || წვალ-. ამგვარი სურათი არ არის უჩვეულო ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით, შდრ.: ქართ. წყალ- : ზან. წყუ, მაგრამ ქართ. წყალ- (მო-ვ-წყალ) : ზან. ჭყოლ-, ჭყოლ-უ-ა „დაწყვლა, დაჭრა“, ჭყოლ-ირ-ი „წყლული“. ცხადია, ს.-ქართვ. წყ-ალ- → ქართ. წყალ-ი, წყალ- : ზან. წყ-უ ←*ჭყ-უ, ჭყ-ოლ-.

იმერულ დიალექტში დადასტურებული ჭვალ-ო „წველი“ ზანიზმია.

სვანურში აქაც წ → ჭ → წ პროცესი ბოლომდეა მიყვანილი მაშინ, როდესაც ზანურში (წ →) ჭ || წ მერყეობა რეალური ფაქტია (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. *წუნ-ელ- „წველი, წბილი“ → ქართ. წუელ-ი || წველ-ი : ზან. წუ-, წვალ- || ჭოლ- ←*ჭვალ- : სვან. წუი || წიუ || ← წუჲ ←*წუეჲ ←*ჭუნ-ელ-.

ს.-ქართვ. წუ-ელ- არქეტიპს შესატყვისები მოეპოვება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ს.-ნახ. წოჲ „ძნა“, ლეზგ. ცჲულ || ჩოულ ← ჭჲულ, თაბ. შალ ← ჩჲულ, აღ. შელ ← ჩჲელ, რუთ. ჯჲლ ← ჭჲელ, წახ. ჯოლ ← ჭჲელ, ხინ.. ცჲულ ← წჲულ „ძნა“...

სვან. **წჷიდ-** || **წუდ-**, ნე-**წჷიდ** || ნე-**წუდ** (ბ-ო-ნ-წუდ-ა) ზს. „წვრილი“.

ქართ. **წულ-ილ-ი** → || **წურ-ილ-ი**, სი-**წლ-ო**, სი-**წულ-ილ-ე**, მო-**წლ-ო**, ნიაგ-**წულ-ილ-ი** (საბა).

ზან. (ჭან.) **წულ-უ** „მცირე, პატარა“, მეგრ. **რწულ-ე** „ვიწრო“.

ქართულ-ჭანურ ფუძეთა გენეტიკური ერთიანობა ცნობილია (ლ. ნა-დარეიშვილი). სვანური ნე-**წუდ-** → || **-წჷიდ-** სახელიც ადვილად დაუკავ-შირდება ქართულ-ზანურ **წულ-** ფუძეს, თუ გავითვალისწინებთ **ლ** → **დ** ფონეტიკურ შესაძლებლობას: ქართ. **ქულა** → სვან. **ქუდა...** (იხ. აქვე, § 2. **ლ** → **დ**).

სემანტიკის მხრივ სვანური იდენტურობას ამჟღავნებს ქართულთან მაშინ, როდესაც **წ ვ რ ი ლ ი** → **მ ც ი რ ე**, **პ ა ტ ა რ ა** ჭანურ დიალექტში საცნაურია.

ს.-ქართვ. ***წულ-** „წვრილი, დაწვრილება“ → ქართ. **წლ-** || ← **წულ-**, **წულ-ილ-ი** → || **წურ-ილ-ი** : ზან. **წულ-უ** → || **რწულ-ე** : სვან. **ნე-წჷიდ** || ← **ნე-წუდ** ← **ნე-წულ**.

სვან. **წჷიდ-** || **წუდ**, ა-**წჷიდ-ე** (შდრ. **ოთ-წჷიდ**) „წურავს“, **ლა-წჷიდ-წრ** „საწური“.

ქართ. **წვენ-**, **წვენ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **წონ-**, **წონ-უ-ა**, ბ-**წონ-გ** სქას „თაფლის ამოღება სკიდან და დაწურვა“.

მეგრული **წონ-**(უ-ა) იგივე **წვენ-**ის გამოყვანაა.

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით მეგრულის მსგავსი ვითარებაა ქართულის დიალექტებიდან მთიულურში, სადაც **წ ვ ე ლ ა**, **მ ო წ ვ ე ლ ა** ზმნა გამოიყენება „სკიდან თაფლის ამოღება-დაწურვის“ აღსანიშნავად.

მატერიალურად ქართულ **წვენ-**ს ზანურში შესატყვისად ***წვან-** უნდა ჰქონოდა, რომელმაც მოგვიანებით **ვა** → **ო** (შდრ. **წველ-ი** : მეგრ. ***ჭვალ-ი** → **ჭოლ-ი** იხ. აქვე) გადასვლით თანამედროვე **წონ-** მოგვცა ქართ. **წვენ-** : ზან. ***წვან-** → **წონ-** : სვან. ***წჷინ-** → **წჷიდ-**.

აქამდე **წვენ-** ქართულში განმარტოებით იდგა; მაშინ როდესაც სხვა: **წვ-ელ-**, **წვ-ეთ-**, **წვ-იმ-წვ-** ძირიან სიტყვებს ზანურში შესატყვისები დაეძებნა: **ჭვალ-**, **ჭვათ-**, **ჭვიმ-**. და კიდევ, **წვ-** ძირიანი სიტყვათა ჩვენება იმას ადასტურებს, რომ მეგრულში **წვენ-**ის შესატყვისი **წონ-** ← ***წვან-** უფრო ადრე ***ჭვან-** სახისა იყო.

ს.-ქართვ. ***წჷინ-** „წვენი; წვენის გამოყვანა, წურვა“ → ქართ. **წვენ-ი** : ზან. **წონ-** ← ***წვან-** ← ***ჭვან-** : სვან. **წჷდ-** || **წჷიდ-** ← ***ჭჷინ-**.

სვან. **-წჳინ-** „დამიზნება, გასწორება“, მჟ-მ-**წჳინ**-ე ბზ., ბქ., ლზხ., მჟ-მე-**წჳინ**-ე ლნტ. „გამსწორებელი, დამიზნებელი“, მე-**წჳინ** ზს., ქს. „სწორი“.

ქართ. ს-**წორ**-ი, ს-**წორ**-ებ-ა, ს-**წორ**-ე, სა-ს-**წორ**-ი.

ზან. **წურ**-, გე-**წურ**-აფ-ა „დამიზნება“, უ-**წურ**-უ-ან-ს „უმიზნებს“, მა-**წურ**-აფ-უ „მისწავლებელი“, მე-**წურ**-აფ-ა „მისწავლება“.

ქართველურ ენათა მასალის ფორმალურ-სემანტიკური ერთიანობა ეჭვს არ იწვევს. აუსლაუტური **წ** სვანურში აიხსნება ენაში გავრცელებული **რ** → **წ** ფონეტიკური გარდაქმნით — **წჳინ**- ← **წჳირ**- ← **წორ**- (იხ. აქვე, § 17. **რ** → **წ**).

გასარკვევია ქართულში გამოყოფილი **ს**- პრეფიქსის ისტორიული ფუნქცია. უკავშირდება თუ არა იგი სხვაგან დადასტურებულ **ს**- სეგმენტს: **ს**-**წ** ა ვ - (ლ -), **ს**-**ყ** ი დ -, **ს**-**ძ** ე, **ს**-**ძ** ა ლ - ი, **ს**-**წ** ა რ - / **ს**-**წ** რ - ა ფ - ი, **ს**-**ე** - ფ - ე || **მ**-**ე** - ფ - ე || **წ**-**ე** - ფ - ე ...

ს.-ქართვ. ***წორ**- „გასწორება, სწორი“ → ქართ. **ს-წორ**-, **ს-წორ**-ი : ზან. **წურ**- : სვან. **წჳინ**- ← ***წჳირ**- ← ***წორ**-.

სვან. **წურ**-, ხ-ო-**წურ**-ე „უდენს, ადენს (ოფლს, ცრემლს...), მე-**წურ**-ე „მდენი, თხევადი“.

ქართ. **წურ-წურ**-, მო-**წურ-წურ**-ებ-ს (ოფლი, სისხლი...), **წურ-წურ**-ით სდის, **წურ-წურ**-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჭურ-ჭულ**-, **ჭურ-ჭულ**-ი „წურ-წურ-ი“, მ-ა-**ჭურ-ჭულ**-უ(ნ) || მ-ა-**ჭვარ-ჭვალ**-უ(ნ) „წურწურით ჩამოსდის (ოფლი, წყალი, ცრემლი...)“.

ქართულ-ზანურში რედუბლიცირებული ფუძეები დასტურდება, სადაც **წურ**- || **ჭურ**- ძირად გამოიყოფა, მისი სვანური ეკვივალენტი რედუცირებული ფორმაა — ***ჭურ**- → **წურ**-; აქ საცნაურია **ჭ** → **წ** განშიშინების პროცესი (იხ. § 23).

ს.-ქართვ. ***წურ**- „სითხე, თხევა“ → ქართ. **წურ-წურ** : ზან. **ჭვარ-ჭვალ**- || **ჭურ-ჭულ**- : სვან. **წურ**- ← ***ჭურ**-.

ქართ. **წყვილ**-ი, სწორ-**წყვილ**-ედ-ი „გვერდი“, იმერ. **წყვილ**-ებ-ი „ჭანჭლები“.

ზან. **ჭყვირ**-ი „ნერბი, დედალი (თხა, ცხვარი)“.

სვან. —.

ზანური **ჭყვირ**-ი კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **წყვილ**-ფუძეს (ქართ. **წ** : ზან. **ჭ**, ქართ. **ლ** : ზან. **რ** ← **ლ**).

საინტერესო სემანტიკური ცვალები დასტურდება ზანურში:
წყვილი → დედალი. რაც ალბათ სინონიმური მნიშვნელობიდან განვითარდა — წყვილი = ლუწი, დედალი (კენტის საწინააღმდეგო).

ს.-ქართვ. *წყვილ- „წყვილი“ → ქართ. წყვილ-ი : ზან. ჰყვი-ირ-ი
←*ჰყვი-ილ-ი.

ქართ. წყურ-ტ-, წყურ-ტ-ი „სნეულობა არს, რომელი მრავალს წყალს ასმევს კაცს და განახმობს სიმკლით (საბა)“.

ზან. წყვრ-ტ-ი || წყირ-ტ-ი „წყურტი“, „ჰყურ-ტ-ი“, „მა-ჰყურ-ტ-ია“.
სვან. —

საკუთრივ მეგრულში დღეს მხოლოდ სისინა სიბილანტიანი წყირ-ტ- || წყვრ-ტ- დასტურდება; მისთვის უწინარესი ჰყურ-ტ- ალომორფი შემორჩენილია ქართული ენის ლეჩხუმურ დიალექტში ნასესხები მა-ჰყურ-ტ-ია სიტყვის სახით. აქ მა-ია კონფიქსად გამოიყოფა (შდრ. მეგრ. მა-ლულ-ია „მელეღვია (ავადმყოფ.)“). ლეჩხუმურში ზანური ჰყურ-ტ- მაშინ არის გადასული, როცა უ → გ → || ი პროცესი ენაში არ მოქმედებდა, ასევე ჰ მყარად იჯდა სიტყვის თავში (შდრ. წყირ-ტ- || წყვრ-ტ- ←*ჰყურ-ტ-).

ცხადია, ქართველურ ენათა წყურ-ტ- || ჰყურ-ტ- უკავშირდება წყურ- „წყურვილი“ ფუძეს, რომელიც, თავის მხრივ, ეტიმოლოგიურ კავშირშია წყ- (წყ-ალ-, რ-წყ-ევ-ა, ნე-რ-წყ-ტ-...) „წყლის“ აღმნიშვნელ საერთოქართველურ ძირთან (ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. *წყურ-ტ- „წყურტი“ → ქართ. წყურ-ტ-ი : ზან. წყირ-ტ-ი || ← წყვრ-ტ-ი || ← ჰყურ-ტ-ი, მა-ჰყურ-ტ-ია.

სვან. წვრს- || წირს- || წირს-, ა-წვრს-ე ბზ., ა-წირს-ე ბქ., ლნტ., ა-წირს-ე ლშ. „გრებს“, წვრს || წირს „ღვლერჭი“.

ქართ. წრეს-/წრის-/წრას-ნ-, წრეს-ს/წრის-ა, წრას-ნ-ილ-ი „მეტად შეგრეხილი (საბა)“, ს-წრას-ნ-ი.

ზან. (მეგრ.) წიროს-, წიროს-უ-ა „გრება კანაფის თოკის“, წიროს-ილ-ი „დაგრეხილი, ნაგრეხი“.

სვანურ-ზანურში მხოლოდ სისინა შესატყვისებია შემორჩენილი. და რომ შიშინა ალომორფებიც არსებობდა ამაზე ნათლად მიუთითებს სვანური ჰირეს || ჰერეს ლექსემა (იხ. აქვე).

ქართველურ ფუძეებში საცნაურია სტრუქტურულ-სემანტიკური სიანხლოვე.

ს.-ქართვ. *წირ-ას-/წირ-ეს-/წირ-ის- „გრება“ → ქართ. წრას-ნ-/წრეს-/წრის- : ზან. წიროს- (←*ჰიროს-) : სვან. წვრს- || წირს- || წირს- (←*ჰირის-).

სვან. **წგხ**-ი „საჭიროება“, **მა-წგხ** ზს., **მგ-წგხ** ქს. „საჭიროება“.
ქართ. **წუხ**-ი, სულ-**წუხ**-ი „ჩქარი“, მუ-**წუხ**-ი „სასწრაფო, საჭირო, საჩქარო“.

ზან. —.

სულ უფრო მეტ მასალაში იჩენს თავს სვანური მასდარისეული **მ**-პრეფიქსის ბადალი **მ**- ქართულში. წინამდებარე შეპირისპირება იმიტაცაა მნიშვნელოვანი, რომ პრეფიქსი **მ**- აქ საერთოქართველური წარმოშობის გენეტიურად საერთო ფუძეში ვლინდება. ძირად გამოყოფილი **წგხ-წუხ**-შეიძლება დაუკავშირდეს **წუხ**- (**წუხ**-ილ-ი) ზმნას.

ს.-ქართვ. ***მ-V-წუხ**-, **წუხ**- „საჭიროება; საჭირო“ → ქართ. **წუხ**-, **მუ-წუხ**-ი : სვან. **წგხ**-, **მგ-წგხ** || **მა-წგხ**.

ჭ

სვან. **ჭანტი** ბქ., **ჭანტი** ბზ., ლშხ., **ჭანტი** ლნტ. „კორკოტი“.
ქართ. **წანდილ**-ი „კორკოტი“, „მგბარი ხვარბალი (საბა)“.
ზან. —.

სვანური ფორმები კანონზომიერი ფონეტიკურ-სემანტიკური შესატყვისია ქართული **წანდილ**-ისა. ზოგი რამ ცვლილება მაინც შეინიშნება; კერძოდ, დაკარგულია აუსლაუტური **ლ**- სვანურში, ალბათ, **ლ** → **ჟ** საფეხურის გავლით. მისი კვალი წინამავალი პირველი მარცვლისეული **ან**-ს სიგრძეში დაჩნდება — **ჭანტი** ← **ჭანტიჟ** ← **ჭანტილ**. **ჭანტილ** არქეტიპის რეალურობას ამტკიცებს სვანურიდან ნასესხები რაჭულ-ლეჩხუმური **ჭანტილა** „კორკოტი“. ამით ირკვევა, რომ **ნდ** → **ნტ** გამკვეთრების პროცესი (**ჭანდილ** → **ჭანტილ**) ქრონოლოგიურად წინ უსწრებდა **ლ** → **ჟ** გადასვლას სვანურში.

ს.-ქართვ. ***წანდ-ილ**- „წანდილი, კორკოტი“ → ქართ. **წანდილ-ი** : სვან. **ჭანტი** || **ჭანტი** || **ჭანტი** ← ***ჭანდილ**.

ს.-ქართვ. ***წანდ-ილ**- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. **ჭან-უო** || **ჭან-ო** || **ჭონ-უა** „პურის სახეობა“, ხუნძ. **ჩედ**, ლაკ. **ჩაბ**, ლეზგ. **ჭაბ**, წახ. **ჭად** „პური“...

წინარეიბერიულ-კავკასიურ ენაში წ ა ნ დ ი ლ ი ს = დ ა ნ ა ყ ი - ლ ი ხ ო რ ბ ლ ი ს აღმნიშვნელი სიტყვის არსებობა მნიშვნელოვანია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისით.

სვან. **ჭაფურ** ბზ., **ჭაფორ** უშგ., **ჭაფხური** ბქ., **ჭაფორ** ლშხ., ლნტ. „ფამფარა (მცენ.)“, „სამყურა ბალახი“.
ქართ. (გურ.) **წებარ-ი** „ხოვერა“.

ზან. (მეგრ.) **ჭაფურ-ია** „ერთგვარი ბალახი (ყუათიანი)“.

გურულში დადასტურებული **წებარ**- ფუძის კანონზომიერი ზანური (მეგრული) შესატყვისია **ჭაფურ**- ფორმა. ქართ. **წ** : ზან. **ჭ**, ქართ. **ე** : ზან. **ა** ბგერათშესატყვისობა ამ ენებისათვის ბუნებრივია. რაც შეეხება ობოზიციას ქართ. **ა** : ზან. **უ**, იგი ამოსავალში **ა** → **ო** → **უ** პროცესს ვარაუდობს მეგრულ-ჭანურში.

ბუნებრივია ზანურ-სვანურ ფორმათა მიმართებაზე მსჯელობა. ამის საფუძველს იძლევა მათი მატერიალური და სემანტიკური სიახლოვე, შდრ.

სვან. **ჭაფურ/ორ** → || **ჭაფხური** : ზან. **ჭაფურ**-(ია). სვანური ალომორფები ზანურიდან ნასესხებად მიიჩნევა იმ შემთხვევაში, თუ დამტკიცდება, რომ ს.-ქართვ. **წებ-არ**- ფუძე ეტიმოლოგიურად **წებ/ჭაბ**- „წებო, წებავს“

უკავშირდება. მეგრულის სემანტიკა ამის საფუძველს იძლევა, შდრ. გამო-
თქმა: **ჭაფურია** ცალო მიკგაჭაბუ „ჭაფურისავეთ გეწებება“.

ს.-ქართვ. ***წებ-არ-** „ხოვერა, სამყურა ბალახი“ → ქართ. **წებ-არ-ი**
: ზან. **ჭაფ-ურ-ია** ← ***ჭაბ-ურ-ია** : სვან. **ჭაფხური** || **ჭაფურ** || **ჭაფორ** ||
ჭაფორ ← ***ჭებ-არ-(?)**.

სვან. **ჭაბ-** || **ჭბ-**, ი-**ჭბ-**ი (ოთ-**ჭაბ**, ად-**ჭაბ**, ად-**ჭაბ-ნ-ე**) „იბარებს“,
ლი-**ჭბ-**ი „დაბარება“.

ქართ. **წამ-**, ვ-უ-**წამ-ე** „ვამცნე“, **წამ-ებ-ა** „შეტყობინება“, გურ.,
აჭარ., ქართლ. დამო-**წმ-ებ-ა** „დაბარება“.

ზან. (ჭან.) **წუმ-**, დო-ვ-უ-**წუმ-ე** „დავუბარე“, უ-**წუმ-ერ-ს** „ეტყვის“.

დაბარების გაგება ძირითადია ქართველურ ენა-კილოებში.

მნიშვნელოვანია ფუძის ფონეტიკური მხარეც. ჭანური სიტყვის თავ-
ში ისტორიული **ჭ**, ქართული **წ**-ს შესატყვისი, კვლავ **წ**-ში გადასულა —
წუმ- ← ***ჭუმ-**; აქ დადასტურებული ქართ. **ა** : ზან. **უ** ბუნებრივია **მ**-სთან
მეზობლობაში (ტ. გულავა). ფონეტიკურად ცვლილია სვანური ფორმის
აუსლაუტიც — **მ** → **ბ** (იხ. აქვე, § 10).

კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ფაქტობრივ მასალაზე დაყრდნობით შიში-
ნა სიბილანტთა მეორეული გასისინების შესაძლებლობა ქართველურ ენებ-
ში (გ. როგავა), იხ. აქვე, § 23.

ს.-ქართვ. ***წამ-** „დაბარება, შეტყობინება“ → ქართ. **წამ-** : ზან.
წუმ- ← ***ჭუმ-** ← ***ჭომ-** : სვან. **ჭაბ-** || **ჭაბ-** || **ჭბ-** ← ***ჭამ-**.

სვან. **ჭაბ** ზს., **ჭაბ** ლშხ., **ჭაბ-ს** ლნტ. „თეთრი ნიშანი (სახეზე)“,
ჭაბ-ი ბზ., **ჭაბ-ი** უშგ., **ჭაბ-ად** ლშხ., **ჭაბ-ს** ლნტ. „ნიკორა, ნიშა“, ნე-**ჭა**-
← ***ნე-ჭაბ-ა** „წარბი“.

ქართ. **წარბ-ი**.

ზან. **ჭობ-ი** „წარბი“.

სვანურში საინტერესო სემანტიკური გადაწევა ფიქსირდება —
წ ა რ ბ ი → **თ ე თ რ ი ნ ი შ ა ნ ი**; **ნ ი შ ა**. ნე-**ჭა**-ში აშკარად გამოი-
ყოფა ნე—ა კონფიქსი (ამისთვის იხ. აქვე, ნე-**ბგჟ-ა**). ამ ფუძის ამოსავა-
ლი სახეობა ნე-**ჭაბ-ა** უნდა ყოფილიყო **ქ**-ს გაჩენა ანალოგიით მოხდა,
ნებგჟა „შუბლი“ სიტყვის ზეგავლენით. ხოლო **ჭა** (ნე-**ქ-ჭა**) ელემენტი
ქართული **წარბ-**ის შესატყვისი სვანური **ჭაბ-**ის ფონეტიკურად შეცვლილი
სახეობაა. ბაგისმიერთა გაუჩინარება სვანურ სიტყვათა აუსლაუტში ცნო-
ბილი ფაქტია: ქართ. **თაფლ-** : სვან. **თუ**, ქართ. **ცხემლ-** : სვან. **ცხუ** ||
ცხუი „ისარი“...

ზანურში, ისევე როგორც სვანურში, რ სონანტი დაკარგულია: **კობი** ← **კობრბ-ი**, **კაბ-** ← **კარბ-** (ქართ. **წარბ-**).

ს.-ქართვ. ***წარბ-** „წარბი“ → ქართ. **წარბ-ი** : ზან. **კობ-ი** ← ***კობრბ-ი** : სვან. **კა-** || **კაბ-** || **კაბ-** ← ***კარბ-**.

სვან. **კაბ-** || **კაბ-** || **კბ-**, ი-**კბ-ი** (აღ-**კაბ-ი**-ე ბზ., ედ-**კაბ-ი**-ე ლშხ.), ი-**კაბ-ი** ბქ., ლნტ. „იკვალავს (გზას თოვლში)“.

ქართ. **წებ-**, **წებ-ო**.

ზან. **კაბ-**, **კაბ-ო** || **კაბ-უ**, **კაბ-აკ-**, **კაბ-აკ-ან-ს** „თოვლს ტკეპნის; გზას იკვალავს“.

უმლაუტიანი ა (**კაბ-**) სვანურში საერთოქართველურ **ე**-ს ასახავს — ***კებ-** → **კაბ-**.

წებება ~ გაკვალვა სემანტიკური სხვაობის გასაღებს თითქოს მეგრულის **ტკეპნა** სემანტება იძლევა, რომელიც გარდამავალი საფეხურია მნიშვნელობის განვითარების გზაზე.

-აკ (**კაბ-აკ-**) სუფიქსია მეგრულში და ძირისეულ განზოგადებას იმეორებს ფუძეზე დართვისას, შდრ. მეგრ. **ფელ-ეკ-** : ქართ. **ფლ-ეთ-**.

ასევე საერთოქართველური **წებ-** ძირის სვანური შესატყვისი შეიძლება ჩანდეს -**უნ** || -**ენ** სუფიქსით გაფორმებულ **კბ-უნ-** || **კბ-ენ-** ზმნურ ფუძეში: ი-**კბ-ენ-ე** ზს., ი-**კბ-უნ-ე** ქს. „მოიხვევს, ჩატენის“.

ს.-ქართვ. ***წებ-**, ***წებ-ო** „დაწებება, წებო“ → ქართ. **წებ-**, **წებ-ო** : ზან. **კაბ-**, **კაბ-აკ-**, **კაბ-ო** || **კაბ-უ** : სვან. **კაბ-** || **კბ-** ← ***კებ-**, **კბ-ენ-**.

სვან. **კაბ-იდ-** || **კებ-დ-** || **კებ-იდ-** || **კბ-იდ**, ხ-ა-**კბ-იდ-ა** ზს., ხ-ა-**კბ-იდ-ა** ლშხ., ხ-ა-**კებ-დ-ა** ლნტ. „ამწყვდევია“, ა-**კბ-იდ-ე** (ოთ-**კებ-იდ**) ზს., ა-**კბ-იდ-ე** (ოთ-**კებ-იდ**) ლშხ., ა-**კებ-დ-ე** (ათჟა-**კებ-იდ**) ლნტ. „ამწყვდევს“, ლა-**კბ-იდ-ა** ზს., ლა-**კბ-იდ-ა** ლშხ., ლა-**კებ-დ-ა** ლნტ. „ჩაუსამწყვდევია“.

ქართ. **წაფ-**, და-**წაფ-ებ-ა**, ე-**წაფ-ებ-ა**, და-ე-**წაფ-ა**.

ზან. **კოფ-**, ო-**კოფ-უ** „დაჭერა; დაიჭირა“, **კოფ-ილ-ი** „დატყვევებულის, დაჭერილი“, ო-**კოფ-ალ-ი** „დასაჭერი“, **კოფ-უნ-ს** „იჭერს, აპატიმრებს“.

მნიშვნელობის მხრივ სვანური ზანურს მიჰყვება — „**დამწყვდევა**“/„**დაჭერა**“ საერთო პარადიგმის წევრებია — „**დაჭერა**“ → || „**დამწყვდევა**“. ქართულშიც „**დაწაფების**“ მნიშვნელობა დაჭერის ან განვითარდა: დაეწაფა ← დაიჭირა.

ფორმალური თვალსაზრისით სვანური ახსნას მოითხოვს. აქ -**იდ** „ზედმეტი“ (შდრ. სვან. **კებ-იდ-** : ქართ. **წაფ-** : ზან. **კოფ-**), ხოლო აუს-

ლაუტში — სვან. **ბ** : ქართ.-ზან. **ფ**. ჩვენთვის საინტერესო შეპირისპირება ზუსტად ისეთსავე სურათს იძლევა, როგორც საერთოქართველური **ტეფ**-„თბობა, თბილი“ ძირის შემთხვევაში — შდრ.: ქართ. **ტეფ** : სვან. **ტებ-ილ-** (ქართ. **ფ** : სვან. **ბ**, ქართ. **ფ** : სვან. **-ილ-**), ქართ. **წაფ** : სვან. **ჭებ-ილ-**ში გამოყოფილი **-ილ** ზმნური სუფიქსია სვანურში ქართული **-ედ-**ის შესატყვისი (სხ-ედ-, წყუ-ედ-/წყუ-ილ-...). ე/ი აბლაუტი სვანურშიც ბუნებრივია **ტებ-ედ-/ტებ-ილ-**, **ჭებ-ედ-/ჭებ-ილ-**...

ს.-ქართვ. ***წაბ-** „დაჭერა, დამწყვდევა, დაწაფება“ → ქართ. **წაფ** : ზან. **ჭოფ-** ← ***ჭობ-** : სვან. **ჭებ-** ← ***ჭაბ-**.

სვან. **ჭარ-** || **ჭარ-** || **ჭრ-**, ხ-ე-**ჭრ-**ი, ხ-ე-**ჭრ-**ენ-ი (ლა-ხ-**ჭარ-**ი) ზს., ხ-ე-**ჭრ-**ენ-ი (ლე-ხ-**ჭარ-**ი) ლშხ., ხ-ე-**ჭარ-**ი ლნტ. „მიეზმის“ ლი-**ჭრ-**ენ-ი ზს., ლშხ., ლი-**ჭარ-**ნ-ე ლნტ. „გადაბმა, მიბმა“, ლა-**ჭარ** ზს., „მისაბმელი“.

ქართ. (მობ., ქსნის ხეობ., რაჭ.) **წერ-**ი „მომკილი სვილის ძნა“, ხევს. **წერ-**ილ-ა „შეკრული ძნა“, ფშ., მთიულ. **წერ-**ა „ოთხფხად დადგმული ძნა, სულ რამდენიმე ძნისა“.

ზან. (მეგრ.) **ჭერ-ინ-** → || **ჭირ-ინ-**, მო-**ჭირ-ინ-**აფ-ა „რალაცის დაკავშირება“, მი-**ჭირ-ინ-**უ-ან-ს „იკავშირებს, ქიმბ-**ჭირ-ინ-**უ „დაიკავშირა“, მი-ო-**ჭირ-ინ-**უ „მისწვდა, მიადწია“, გე-უ-**ჭირ-ინ-**უ „ხელი მოჰკიდა“.

ქართულში ზმნური ერთეული გვაკლია მაშინ, როდესაც ზანურ-სვანურში მხოლოდ ზმნური ფუძეები დასტურდება. ხევსურული **წერ-ილ-ა** ნამყოს **-ილ-ა** სუფიქსიანი მიმღეობაა წარმოშობით, ამას ფუძის სემანტიკაც ამტკიცებს — **წერ-ილ-ა** = **შეკრული** (ძნა) (შდრ. **წერ-იულ-**ი „ყანის **ნაკრეფი შეკონვილი** (საბა)“.

საერთოქართველურ გახმოვანებაზე ფიქრისას, მიმართება ქართ. **ე** : ზან. **გ** || **ი** : სვან. **ა** || **ჲ** უწინარესად სვანურის ვითარებას მიგვაჩვენებს — ქართ. **ე** ← **ა** : ზან. **ი/გ** ← **ო** : სვან. **ჲ** || ← **ა** (შდრ. ქართ. **ჭერ-** „ჭრა“ : ზან. **ჭკირ-** || **ჭკერ-** || **ჭკორ-**...).

სამსავე ქართველურ ენაში ძირითადია **შეკვრის**, **მიბმის**, **დაკავშირება** / **შეკავშირების** სემანტიკა.

ს.-ქართვ. ***წარ-** „მიბმა, შეკვრა, დაკავშირება“ → ქართ. **წერ-**, **წერ-**ი, **წერ-**ა, **წერ-**ილ-ა ← ***წარ-** : ზან. **ჭირ-** || **ჭერ-ინ-** ← ***ჭორ-ინ-** : სვან. **ჭრ-** || **ჭარ-** || ← **ჭარ-ენ-** (შდრ. ს.-ქართვ. ***წან-**).

სვან. **ჭაჭკ-უ** ზს., **ჭაჭკ-უ** ლნტ., **ჭეჭკ-უ** ქს. „თვლემა“.

ქართ. **წინწყ-**ალ-ი „ნაპერწყალი“, ლეჩხ. **წინწყ-**ალ-ა „ფიცხი, გულ-ფიცხი“, ფშ. **წინწყ-**ლ-ი „ნაპერწყალი“.

ზან. (მეგრ.) **ჭვაჭკ-**, **ჭვაჭკ-**უ-ა „ციმციმი, კიაფი, ბჟუტვა“, ი-**ჭვაჭკ-**უ მურიციხი „ვარსკვლავი ციმციმებს“.

სვანურისა (resp. ქვემო სვანურის) და მეგრულის განმეორება მხარს უჭერს საერთოქართველურისთვის **ე** ხმოვნის რეკონსტრუქციას. შესაბამისად — ქართული **წინწკ-ალ-** ← ***წენწკ-ალ-**; **ე** → **ი** გადასვლა მომდევნო მარცვლეული **ა**-ს ზეგავლენით აიხსნება.

ბოლოვიდური **ჟ** სვანურში, რომლის გამოც **ე** → **ჟ** || **ა** პროცესი განვითარდა — **ჟაჟკ-ჟ** ← **ჟანჟკ-ჟ** ← **ჟეჟკ-ჟ** (მ. ქალღანი), ფონეტიკურად შეესატყვისება ქართულ **-(ა)ლ-ს** (**წინწკ-(ა)ლ-**), ე. ი. **ჟეჟკ-ჟ** ← ***ჟეჟკ-ლ-** (შდრ. **ჟედ-ჟ** : ქართ. **ძალ-ლ...**). ინლაუტური **ვ** მეგრულში ფონეტიკური დანართია, ისევე როგორც ქართულში **ნ**.

მნიშვნელობის თვალსაზრისით ქართველურ ლექსემებს აერთიანებს ბჟჟტვის, ციმციმის შინაარსი, საიდანაც განვითარდა თვლე-მის სემა სვანურში.

ს.-ქართვ. ***წინწკ-(ა)ლ-** „ციმციმი, კიაფი, ბჟჟტვა“ → ქართ. **წინწკ-ლი** || **წინწკ-ალ-ა** || **წინწკ-ალ-ი** ← ***წენწკ-ალ-ი** : ზან. ***ჟეჟკ-ჟ** ← ***ჟეჟკ-ჟ** : სვან. **ჟაჟკ-ჟ** ← || **ჟანჟკ-ჟ** ← || **ჟეჟკ-ჟ** ← ***ჟეჟკ-ლ-**.

სვან. **ჟანდ-** || **ჟანდ-** || **ჟანდ-** || **ჟანდ-**, ა-**ჟანდ-** ბზ., ა-**ჟანდ-** ბქ., ლნტ., ა-**ჟანდ-** ლშნ., „ფარცხავს“, ლა-**ჟანდ-** რ ბზ., ლა-**ჟანდ-** რ ლშნ., ლა-**ჟანდ-** რ ბქ., ლნტ. „ფარცხი“.

ქართ. **კალ-**, **კალ-ვ-ა** „ლეწვა“, მ-**კალ-ავ-ი** (ად. გვარ. მ-**კალ-ავ-ი** შვილ-ი), **კალ-ო** „სალეწავი ადგილი“, მ-**კალ-ი**, სა-მ-**კალ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **კელ-ი/ო-ნკე-ე**ში „კალო“, ჟან. **ო-ნკალ-ა**შ-ე „კალო“.

მიუხედავად იმისა, რომ სვანური ფორმები სრულიად არ აჩვენებენ გარეგნულ მსგავსებას ქართულ შესატყვისთან, სპეციფიკური ფონეტიკური პროცესების გათვალისწინებით ცხადი ხდება, რომ საერთოქართველური **კ** სიტყვის ანლაუტში პალატალიზაცია-აფრიკატიზაციის გზით **ჟ**-ში გადასვლა — **კანლ-** → **ჟანლ-** (შდრ. **კაც-** : **ჟანშ-** ← **კანშ-**) ხოლო საერთოქართველური **ლ** სვანურში **დ**-თი არის შეცვლილი: ***ჟანლ-** → **ჟანდ-** (შდრ. ქართ. **ქულა** → სვან. **ქულა**, ქართ. **შველ-** → სვან. **შედ-** „შველა“, ქართ. **თელ-** : სვან. **თოდ-**..., იხ. § 2. **ლ** → **დ**).

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით, **ლეწვა/ფარცხვა** სინონიმური ჩანს.

ს.-ქართვ. ***კალ-** „ლეწვა, ფარცხვა“ → ქართ. **კალ-**, **კალ-ო** : ზან. **კე/ალ-**, **ო-ნკე-ე**ში || **ო-ნკალ-ა**შ-ე : სვან. **ჟანდ-** || **ჟანდ-** || **ჟანდ-** || **ჟანდ-** (← ***კანდ-**).

სვან. **ჭერეს** || **ჭირეს** ბქ., ლშხ., ლნტ. „სახარატო იარაღი“.

ქართ. **წირეს**-ი (ქეგლ-ი), გურ., აჭარ. „ღვლერჭი“.

ზან. (მეგრ.) **წურეს**-ი „ღვლერჭი“.

ცხადია შეპირისპირებული სახელური ფუძეები საერთოა ზმნურ **წრეს**-**წრან**-**წრის** : სვან. **წრის** - || **წირს** ალომორფებთან (იხ. **წგრს**-).

ამგვარი ანალიზი ამტკიცებს **ჭ** → || **წ** პროცესის რეალურობას ქართველურ ენებში (იხ. § 23).

მეგრული **წურეს**-ი შებრუნებული სახეობაა ზმნური **წიროს**-ისა — ***ჭიროს**- → ***წოროს**- → **წურეს**-.

ს.-ქართვ. ***წირ-ან**-/***წირ-ეს**- || ***წირ-ის**- „გრეხა, გრეხილი; ღვლერჯი“ → ქართ. **წირ-ეს**-ი : ზან. **წურ-ეს**-ი ← ***ჭირ-ოს**-ი : სვან. **ჭერ-ეს** || ← **ჭირ-ეს**.

ქართ. (კახ., გურ.) **ჭვინტ**-ი „ქალამნის, ფეხსაცმლის ცხვირი“.

ზან. (მეგრ.) **წკვინტ**-ი „წვერი, ცხვირი რაიმე საგნისა“, უ-**წკვინტ**-ან-ს „გამოშვერილი აქვს რაიმე საგანს (აღამიანს) წვერი, ცხვირი“.

სვან. —

ზანურში **წკვინტ**- ფორმა ფუძის უფრო ძველ გახმოვანებას წარმოაჩენს — ქართ. **ჭ ვ ი ნ ტ** - : ზან. **წ კ ვ ე ნ ტ** - || ← **წ კ ვ ი ნ ტ** -.

სიბილანტური რიგის შესატყვისობა ქართ. **ჭვ** : ზან. **წკვ** პოზიციურია და აიხსნება **ვ**-ს ზეგავლენით: **ჭკვ** → **წკვ** (თ. გამყრელიძე), თუმცა შიშინა → სისინა ტრანსფორმაცია უამისოდაც შეიმჩნევა ზანურში, შდრ.

წვეთ- : **ჭვათ**- → || **წვათ**-, **ცელ**- : **ჩალ**- → **ცალ**-... (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. ***ჭვინტ**- „რაიმე საგნის წვერი, ცხვირი“ → ქართ.

ჭვინტ-ი : ზან. **წკვინტ**-ი || ← **წკვინტ**- ← ***ჭკვინტ**-.

ქართ. **ჭილ**-, **ჭილ**-ი „ჭიხი“, „წილი“, ქსნ. ხეობ. **ჭი-ჭილ**-ა „ტილი“.

ზან. (მეგრ.) **ჭკირ**-ი, ჰან. მ-**ჭკირ**-ი „წილი“.

სვან. —

უფრო ადრე ზანურ **ჭკირ**- ფუძეს აკაშირებდნენ ქართულ **წილ**-თან, რომელიც ფუძის სიმბოლური აგებულების გამო დაკარგული **ჭილ**- სახეობის ალომორფად მიიჩნეოდა (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). არადა, საბას ლექსიკონში **წილ**-ი სიტყვის პარალელურად **ჭილ**-ი-ც დასტურდება. კერძოდ, **ჭივ**-ი ლექსემის განმარტებისას დიდი ლექსიკოგრაფი ცხ რედაქციაში **ჭილ**-ი ფორმასაც მოიხმობდა: **ჭივ**-ი (მძრომ)... ტილი (**ჭილ**-ი CB) CD (ხაზი ჩვენია — მ. ჩ.), შდრ. ქართ. **ჭი-ჭილ**-ა ← ***ჭილ**- (ფუძის რედუქლიკაცია).

ს.-ქართვ. ***ჭილ**- „წილი; ტილი“ → ქართ. **ჭილ-ი**, **ჭი-ჭილ-ა** : ზან. **ჭკირ-ი** || მ-**ჭკირ-ი**.

ს.-ქართვ. ***ჭილ**- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. ა-**წა**, აღილ. **წა**, ყაბ. **წა** „ტილი“, ხუნძ. **ჭეტ** ← **ჭერ**-ტი, ანდ. **ჭონ**-ნი ← **ჭორ**-ნი, ჭამ. **ჭან** ← **ჭარ**-დი, ტინდ. **ჭან**-დი ← **ჭარ**-დი, კარ. **ჭან**-ტე ← **ჭარ**-ტე, ახვან. **ჭან**-ტი ← **ჭარ**-ტი..., დარგ. **წი**-ქა, არჩიბ. **ჭინ**, თაბ. **ჭირ**, აღ. **ჭიდ** || **ჭირ** ← **ჭილ**, წახ. **ჭინ**., ულ. **ინ** ← **ჭინ** „რწყილი“, ს.-დალ. ***ჭილ**...

ქართ. **ჭილ**-, **ჭილ**-ყვავ-ი.

ზან. **ჭკა** „შავი ფრინველი“.

სვან. —.

უცნაურია, მაგრამ ფაქტია რომ ჩვენს ენებში ორგანული წარმოების ს ი შ ა ვ ი ს გამომხატველი საერთოქართველური ფუძე დღემდე არ არის გამოვლენილი: ქართ. **შავ**-ი ოსურ-ირანულიდან მომდინარეობს (ვ. აბაევი, მზ. ანდრონიკაშვილი...), ზან. **უჩა** თეთრის (**ჩე**-) უარყოფითაა მიღებული — **ჩე** „თეთრი“ → **უჩა** „უთეთრო“, „არათეთრი“ ანუ „შავი“; სვან. მე-**შხ**-ე || მე-**შხხ**-ე „შავი“ ნა-**ჭშ**-ირ-ს უკავშირდება — ნ ა ხ შ ი რ ი → შ ა ვ ი (იხ. აქვე, **შხ**- || **შხხ**- || **შხხ**-).

შ ა ვ ი ს / ს ი შ ა ვ ი ს მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა ქართულ **ჭილ**-ფუძეს, რომელიც **ჭილ**-ყვავ-ი სიტყვაში შემოგვრჩა. ამას თავად **ჭილ**-ყვავ-ი სიტყვის ეტიმოლოგია ცხადჰყოფს. საბასთან იგი განიმარტება როგორც შ ა ვ ი ყვავი, ე. ი. **შავი** = **ჭილ**-. სხვა ენებშიც **ჭილ** ყ ვ ა ვ ი ს ცნება ასევე გადმოიცემა, შდრ. თურქ. **ყარა**-ყარლა = **ჭილ**-ყვავ-ი, **ყარა** „შავი“ = **ჭილ**-.

ქართული **ჭილ**- „შავი“ ფორმის ზანური შესატყვისი მჟღავნდება **ჭკა** სიტყვაში, რომელიც შ ა ვ ი ფ რ ი ნ ვ ე ლ ი ს გადმოსაცემად გამოიყენება ქართული ენის დიალექტებში — **ჭკა** (ხევს., მოხ.) „შავი ფრინველი“, ხოლო საბას, ნ. ჩუბინაშვილის, დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში **ჭკა** **ჭილ** ყ ვ ა ვ ი ს სახეობად არის წარმოდგენილი, მისი სინონიმია.

ქართ. **ჭილ**- : ზან. **ჭკა** ოპოზიცია საერთოქართველურისთვის **ჭელ**-არქეფორმას ვარაუდობს (შდრ. ქართ. **ე** : ზან. **ა**). ზანურში ბოლოკიდური **ლ** ისევე დაიკარგა, როგორც **ჭითა** : **წითელ**- ზედსართავ სახელში. ე. ი. ამოსავალი, რეკონსტრუირებული სურათი ქართველურ ენებს შორის წარმოგვიდგება შემდეგი სახით — ქართ. ***ჭელ**- : ზან. **ჭკალ**- (შდრ. ქართ. **ძელ**- : ზან. **ჯა(ლ)**-, **ჯალ**-ეფ-ი „ხეები“). იქნებ საძიებელი **ჭელ**-

„შავი“ ჩანდეს ა. არაბულის მიერ მოდიებულ კონტექსტში: „მომეგონნეს სუნნელემა, აღმიხსენდენ ლაწვნი — ჭელნი (ალ. ჭავჭავაძე)¹.

ს.-ქართვ. ***ჭელ-** „შავი“ → ქართ. **ჭილ-** || **ჭელ**² : ზან. **ჭკა** (← **ჭკალ**).

ს.-ქართვ. ***ჭელ-** არქეტიპის შესატყვისებია: ხუნძ. **ჭეშ-ერ-აბ** ← **ჭედ-ერ-აბ**, ანდ. **ბე-ჭედ-ირ**, ბოთლ. **ბე-ჭერ** ← **ბე-ჭედ**, ჭამ. **ბე-ჭატ-უბ**, ტინდ. **ბე-ჭეტ-უბ**, ახვან. **ბე-ჭიდ-აბ-ე**, კარ. **ბე-ჭატ-ირ-უბ**, ლოდ. **ბე-ჭერ** ← **ბე-ჭედ**., ლეზგ. **ჭულ-აჟ** „შავი“ ← ს.-დალ. ***ჭელ-** → || **ჭედ-** → || **ჭერ-** (ლ → დ → რ ფონეტიკურ პროცესთა გათვალისწინებით)...

სვან. **ჭინჭილ** ზს., ქს. „ნაწლავი“.

ქართ. (აჭარ.) **წენწულ-ი** „ნაწლავი“.

ზან. **ჭინჭა** || **ჭიმჭა** „ასფურცელა“ (შდრ. ოშ-ფა).

სვანური **ჭინჭილ** სამეცნიერო ლიტერატურაში მიიჩნევა ქართ.

წელ- „ნაწლავი“ : ზან. **ჭგ-** || **ჭუ-** „id“ ფუძეთა შესატყვისი ***ჭელ-** სვანურ-რი ძირის რედუბლიცირებულ სახეობად — ***ჭელ-ჭელ-** → **ჭინჭილ** (ჰ. ფენრიხი). ჩვენის აზრით, უფრო უპრიანია საუბარი **ჭინჭილ** სიტყვის ქართულ (აჭარულ) **წენწულ-ი** „ნაწლავი“ ფორმასთან ნათესაობის შესახებ. კვლევა-ძიების მომდევნო ეტაპზე არ გამოირიცხება საერთოქართველური ***წელ-** და ***წენწულ-** ფუძეთა შესაძლო ერთიანობა. ფაქტობრივი მასალა აჩვენებს, რომ რედუბლიკაცია მომხდარა არა სვანურში ან აჭარულ დიალექტში, არამედ მას ადგილი ჰქონდა უკვე საერთოქართველური ერთობის ხანაში, საიდანაც, ფუძეების დიფერენციაციის შემდგომ, განვითარდა: სვან. **ჭინჭილ**, ზან. **ჭინჭა** → || **ჭიმჭა**, აჭარ. **წენწულ-ი**.

ს.-ქართვ. ***წენწულ-** „ნაწლავი“³ → ქართ. **წენწულ-ი** : ზან. **ჭინჭა** || **ჭიმჭა** ← ***ჭინჭალ-** : სვან. **ჭინჭილ** ← ***ჭენჭელ**.

სვან. **ჭირ-** || **ჭრ-**, ხ-ო-ჭრ-ე (ოთ-ჭირ, ოთ-ჭირ-ე, ოთ-ჭირ-ნ-ე ბზ., ლშზ., ოთ-ჭირ-ისგ ბქ.), ხ-ო-ჭრ-ი (ათჟ-ჭირ, ათო-ჭირ-ე, ათო-ჭირ-ი) ლნტ. „შემოუთვლის“, ლა-ჭირ ზს., ლნტ., ლა-ჭირ ლშზ. „დასაბარებელი, დანაბარები“.

¹ ა. არაბული, ზმნური და სახელური ფუძეთქმნადობის პრობლემა ქართველურ ენებში, თბ., 2001, გვ. 65; შავი = წითელი.

² ქართ. **ჭელ-** || **ჭილ-** მიმართებისათვის შდრ.: **ღვეზ-ელ-** || **ღვეზ-ილ-**.

³ ზანურის სემანტიკა ასფურცელასი (**ჭინჭა**) შეიძლება ყველაზე არქაული აღმოჩნდეს ***წენწულ-** არქეტიპისთვის. ფუძის რედუბლიკაცია ***წელწელ-** სიტყვის ექსპრესიულობის გასაძლიერებლად გახდა საჭირო — ***წელწელ-** „ასფურცელა“ ე. ი. „მრავალი ნაწლავი ერთად“.

ქართ. **წირ-**, **წირ-ვ-**, **წირ-ავ-**ს „მიუძღვნის“, **შე-წირ-ულ-**ი, **მო-წირ-**ავ-ი „მომცემი“.

ზან. —.

სვანურში **ჭირ-** ძირად გამოიყოფა; რომელიც კანონზომიერი შესატყვისია ქართულ **წირ-** ფორმისა. მნიშვნელობის თვალსაზრისით, ამოსავალია „**მ ი მ ა რ თ ვ ი ს**, **მ ი ძ ღ ვ ნ ი ს**“ შინაარსი.

ს.-ქართვ. ***წირ-** „მიმართვა; მიძღვნა“ → ქართ. **წირ-** : სვან. **ჭრ-** || ← **ჭირ-**.

სვან. **ჭიჭკუ** ზს., ქს. „კვირტი“.

ქართ. (მთიულ.) **წიწკვ-**ი „ხის წვრილი ტოტი“, მოხ., თუმ., ხევს.

წიწკ-ი (← **წიწკვ-**ი) „არყის, ფოხვის ნედლი ტოტები, რომლებსაც საქონელი ჭამს ზამთარში“, ლეჩხ. **წიწკა** (← **წიწკვა**) „ჭიჭლაყა“.

ზან. (მეგრ.) **ჭინჭკვ-**ი „კვირტი“, „აყვავებული“.

მეგრულში **წ** ფონეტიკური ჩანართია, რაც გვიანდელი მოვლენაა. ამაზე ნათლად მიუთითებს ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში დადასტურებული იმერ.-რაჭ. **ჭიჭკვ-**ი „აყვავებული (ჭარხალი)“; „ნედლი ტარო“, რომელიც ზანური წარმოშობისაა.

ს.-ქართვ. ***წიწკუ-** „კვირტი; ნედლი; ყვავილი“ → ქართ. **წიწკვ-**ი || **წიწკ-**ი || **წიწკა** : ზან. **ჭინჭკვ-**ი ← **ჭიჭკვ-**ი : სვან. **ჭიჭკუ**.

სვან. **ჭიმ-ა** ბზ., ლშხ., **ჭიმ-ა** ლნტ. "pubes".

ქართ. **წამ-**ი „ბეწვი“; „თმა, რომელიც იზრდება თვალის ქუთუთოების კიდეზე“.

ზან. **ჭემ-**ი „ილიისა და ადამიანის სხეულის სხვა ნაწილების თმა (pubes)“.

სვანურში, ქართულსა და ზანურში დადასტურებული სემანტემები გვაჩვენებენ, რომ საერთოქართველური **წამ-** სიტყვა სხეულის თმის ან საფარს აღნიშნავდა საზოგადოდ.

შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით სხვა გამონაკლისთა ჯგუფში ჯდება აქ გამოვლენილ ხმოვანფარდობა ქართ. **ა** : ზან. **ე**, რაც საერთოქართველურ **ა-**ს ასახავს, შდრ.: ქართ. ძარღვ-ი : ზან. ჯერღვ-ი, ტყავ-ი :

ტყებ-ი, ლამ-ი : ლეშქ-ი... **ა** : **ე** შეფარდება უნდა აიხსნას როგორც **ა** → **ე** ნაწილობრივი ასიმილაცია მომდევნო სახელობითი ბრ.-ის ნიშან **ი-**სთან

სახელურ ფუძეებში. ზანურში ჯერ **ა** → **ა** გადაწევა განხორციელდა, ხოლო შემდგომ ეტაპზე ხდება **ა** → **ე** შდრ.: ზან. **ენ-**ი ← **აენ-**ი : ქართ.

აც-ი, ზან. **ღეჯ-**ი ← **ღაჯ-**ი : ქართ. **ღორ-**ი... და რომ, ვთქვათ, ქართულ **ტყავ-** ფუძეს ზანურში **ტყობ-** შეესატყვისებოდა, ამას რეალურად ამტკი-

ცებს ზანურიდან გურულ დიალექტში შესული ტყავ- ძირიანი სიტყვა. მხედველობაშია გურ. **ტყობ-ერ-ა-დ** „კანი, ტყავი ხის“, შდრ. უფრო გვიანდელი სვანური ნასესხობა **ტყებ-ერ-ა** „ტყავის საზამთრო ფეხსაცმელი“. ე. ი. **ჭემ-ი** ← **ჭომ-ი**, **ტყებ-ი** ← **ტყობ-ი**, **ჭერღვ-ი** ← **ჭორღვ-ი**, **ლეშქ-ი** ← **ლოშქ-ი**...

ს.-ქართვ. ***წამ-** „ბეწვი, სხეულის თმისანი საფარი“ → ქართ. **წამ-ი** : ზან. **ჭემ-ი** ← ***ჭომ-ი** : სვან. **ჭმ-ა** || **ჭიმ-ა** ← ***ჭმ-ა** ← ***ჭამ-ა**.

სვან. **ჭირს-** || **ჭირს-**, ლგ-**ჭირს** ბზ., ლშბ., ლგ-**ჭირს** ბქ., ლგ-**ჭირს**-ე „ამოჭრილი“, ა-**ჭირს**-ი ბზ., ა-**ჭირს**-ე ლშბ., ა-**ჭირს**-ი ბქ., ა-**ჭირს**-ე ლნტ. „ამოძირკვავს“; „ამოტვიფრავს“.

ქართ. **წრანს-ა**, **წანს-ა**გ-ი „წათლილი“.

ზან. (მეგრ.) **ჭვერს-**ი „ძირი; საძირკველი“.

ქართული **წრანს-** და **წანს-ა**გ-ი ისევე მიემართება ერთმანეთს, როგორც **ქად-ილ-ი**, **ქად-ებ-ა**, **ქად-ნ-** და **ქად-აგ-ი**. სვანურ ზმნურ ფუძეს სახელური **ჭირებს-** || **ჭერებს-** დაედო საფუძვლად; ზანური **ჭვერს-**ი ← ***ჭურებს-**ი (შდრ. **წურებს-**ი, იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. ***წირ-ანს-** || **წირ-ებს-** || **წირ-ის-** „გრება, გრებილი“, ლვლერჭი“ → ქართ. **წრანს-**, **წანს-ა**გ-ი : ზან. **ჭვერს-**ი ← ***ჭურებს-**ი : სვან. **ჭირს-** || **ჭირს-** ← **ჭირებს-**.

სვან. **ჭკამ** || **ჭკამ** || **წკუამ** || **წკუამ**, მგ-**ჭკამ** ზს., ლნტ. მგ-**ჭკამ** ლშბ. „ნაპერწკალი“, **წკუამ** ბზ., ლნტ., **წკუამ** ლშბ. „ნაპერწკალი“.

ქართ. **ბრწყინ-**, **ბრწყინ-ავს-**, **ბრწყინ-ვალ-ე**, **ნა-ბერწყალ-ი** „ნაპერწკალი“.

ზან. (მეგრ.) **წკინ-** || **რწყინ-**, **წკინ-უნს-**, „ბრწყინავს“, **მა-რწყინ-** აია „ციცინათელა“ (შდრ. ბალსქვემოური მგ-**ჭკამ** „id“).

ზანურ-სვანურში ფუძის ანლაუტი გამარტივებულია, დაიკარგა **ბრ-** თანმიმდევრობა, რაზეც უკვე გვქონდა საუბარი (იხ. აქვე: სვან. **ყური-** : ზან. **ყვირ-ე** : ქართ. **ბრყვილ-ი**). ზანურში **ჭკ** → **წკ** პროცესი დასრულებულია (***ბრჭკინ-** → (**რ**)**წყინ-**) მაშინ, როდესაც **წკ** || ← **ჭკ** სვანურში დღესაც შეიმჩნევა. კანონზომიერება ასეთია, სადაც **ყ** სტაბილურად ზის, იქ **ჭკუ** → **წყუ**, ხოლო **ყ**-ს გაუჩინარების შემთხვევაში **ჭკ** ⇄ **წყ** (მგ-**ჭკამ**).

საერთოქართველური **ი** სვანურში დაექვემდებარა **ი** → **ან** || **ა** გადაბგერებას, რაც დერივაციული **ყ**-ს ზეგავლენით აიხსნება (მ. ქალდან) — ***ჭკინ-ყ** → **ჭკემ-ყ** || **ჭკამ-ყ** || **ჭკამ-ყ** → **წყუამ-** || **წყუამ-** || **ჭკამ-** ||

ჭკამ- (ნ → მ გადასვლისთვის შდრ.: ქართ. **ლოგინ-ი** → სვან. **ლგრგიმ** „გრძელი სკამი; დივანი“, **ლოშგ-ინ** → || **ლოშგ-იმ...** იხ. აქვე § 13. **ნ** → მ).
ს.-ქართვ. ***ბერწყ-ინ**- || ***ბრწყ-ინ**- „ნაპერწყალი; ბრწყინვა“ →
ქართ. **ბერწყ-**, **ბრწყ-ინ**- : ზან. (რ)**წყ-ინ**- (←***ბრჭკ-ინ**-) : სვან. **ჭკამ**- ||
ჭკამ- || **წყაჴამ**- || **წყაჴამ**- (←***ჭკ-ინ-ჴ**).

სვან. **ჭკეჴ/ჭკოჴ-**, ხ-ო-**ჭკჴ**-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ო-**ჭკეჴ**-ენ-ი ლნტ.
„უწყდება“, **ჭკოჴ**-ე ზს., ქს. „ამოწვეტს, დახოცავს“, მგ-**ჭკჴ**-ე ← მგ-**ჭკეჴ**-ე
„ამომწყვეტი“.

ქართ —.

ზან. **წკიზ-**, ო-**წკიზ**-ან-ს „მწყობრად აწყობს“, ქგდა-**წკიზ**-ჴ „მწყობ-
რად დააწყო“, დო-**წკიზ**-ილ-ი „მწკვრივად დაწყობილი“, **წკაზ-**, **წკაზ**-ჴ-ა
წკაზ-ილ-ი || **წკიზ**-ილ-ი (შდრ. **დრეკ-/დრიკ-** : **დირაკ-(ილ-ი)** || **დირიკ-**
(ილ-ი)).

ზმნა ფუძედრეკალია როგორც ზანურში (**წკიზ-/წკაზ-**), ასევე სვა-
ნურში (**ჭკეჴ/ჭკოჴ-**). ამ ფუძეთა შესატყვისად ქართულში მოველოდით
***წკეზ-/წკიზ-** ან ***ჭკეზ-/ჭკიზ-** სახეობის ფორმებს, რაც არ არის გამო-
ვლენილი. შეიძლება ზანური მონაცემის ქართულს ასახავდეს, თუმცა **ჭკ**
→ **წკ** გადასვლა ზანურს ყველა პოზიციაში ახასიათებს. გარდა ამისა,
სვან. **ე** : ზან. **ა** შესატყვისობა ამ ფუძის ზანურობას უჭერს მხარს. ე. ი.

ზან. **წკაზ-/წკიზ-** ←***ჭკაჴ-/ჭკოჴ-**.

სათანადო ქართული ეკვივალენტის უქონლობის გამო თავს ვიკავებთ
საერთოქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან. შევნიშნავთ მხო-
ლოდ, რომ ამ სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა **მწყობრად და-**
წყობისა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც **დახოცვა**, **დაწყვეტი** ის
შინაარსი განვითარდა.

სვან. **ჭკირ-ნ**- || **ჭკგრ-ნ**-, **ჭკგრ-ნ**-ჲ ბზ., **ჭკგრ-ნ**-ჲ ბქ., ლნტ., **ჭკგრ-**
ნ-ჲ ლშხ. „მომთმენი (თმენია)“, მგ-**ჭკგრ-ნ**-ე ← მგ-**ჭკგრ-ნ**-ე ზს. „მომთმენი“.

ქართ. **ჭირ-ნ**-, ხელ-მო-მ-**ჭირ-ნ**-ე, მ-**ჭირ-ნ**-ე, მო-მ-**ჭირ-ნ**-ე (საბა).

ზან. —.

ქართულ-სვანურში **მოთმენის**, **რაიმეს** შეკავებ-
ბის/დაკავებბის მნიშვნელობა ადვილი დასანახია.

აგებულების თვალსაზრისით ფუძეები იდენტურია — ქართ. **ჭირ-ნ** :

სვან. **ჭკგრ-ნ** ←***ჭკირ-ნ**-.

ზანური ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ჭირ-ნ- „მოთმენა, შეკავება, დაკავება“ → ქართ. **ჭირ-ნ-**,
მ-ჭირ-ნ-ე : სვან. **ჭკგრ-ნ-**, მგ-ჭკგრნ-ე ←-ჭკირ-ნ-

სვან. **ჭკრუ-** || **ჭკიუ-**, ა-ჭკრუ-ან-ე ბზ., ა-ჭკიუ-ან-ე ბქ., ა-ჭკრუ-ან-ე
ლშხ., ა-ჭკიუ-ან-ე ლნტ. „ციმციმებს“, მგ-ჭკგუ-ე ბზ., მგ-ჭკგუ-ე ბქ., მგ-
ჭკრუ- ლშხ., მგ-ჭკიუ-ე ლნტ. „მოციმციმე“.

ქართ. **ჭევ-ლ-**, **ჭევ-ლ-ი** „მდინარის ჩაციმციმება, მდინარის ციმციმი
(საბა)“, **ჭავ-ლ-ი** „id“, მ-ჭევ-ლ-ი.

ზან. —.

ქართულში ამოსავალი **ჭევ-** ზმნური ფუძე არ არის გამოვლენილი.
ნაზმნარ სახელებში აშკარად გამოიყოფა **-ლ** დეტერმინანტი სუფიქსი
(არნ. ჩიქობავა) — ***ჭევ-**(ა) → **ჭევ-ლ-ი** (შდრ. **ცემ-**(ა) → **ცემ-ლ-ი** (სა-
ბა)). სვანურში ა/ე → ი გადასვლის მექანიზმი დაუდგენელია — ქართ.

ჭავ-ლ- || **ჭევ-ლ-** : სვან. **ჭკიუ-** (←***ჭკაუ-**). სხვა მხრივ, სხვაობა არ შე-
იმჩნევა; სემანტიკური მონაცემი იდენტურია.

შესაბამისი ზანური ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

ს.-ქართვ. ***ჭაუ-** „ციმციმი“ → ქართ. **ჭავ-ლ-ი** || **ჭევ-ლ-ი**, მ-**ჭევ-**
ლ-ი : სვან. **ჭკრუ-** || **ჭკიუ-**, მ-**ჭკრუ-** || მ-**ჭკიუ-** ←***ჭკაუ-**.

სვან. **ჭკ-უნ-**, ა-ბ-ჭკ-უნ-ე ბზ., ბქ., „ახრამუნებს“.

ქართ. **ჭ-ამ-**, **ჭ-ამ-ა**, **ჭ-ამ-ს**, სა-**ჭ-ამ-ი**, სა-**ჭ-მ-ელ-ი**.

ზან. **ჭკ-ომ-** || **ჭკ-უმ-**, **ჭკ-უნ-ს** || **ჭკ-უმ-უნ-ს**, ო-**ჭკ-ომ-ალ-ი** „საჭმე-
ლი“, ო-**ჭკ-ომ-ონ-ი** „შესაჭმელი“, **ჭკ-ომ-ურ-ა** „ლორმუცელა“, ბ-**ჭკ-ომ-ი**
„ვჭამე“.

ქართულსა და ზანურში **-ამ**, **-ომ** || **-უმ** სეგმენტი თემის ნიშნად არ
მოიხარება; მხოლოდ ერთგან, მეგრულ დიალექტში **-უმ** თითქოს თემის-
ნიშნად მიიჩნევა — **ჭკ-უნ-ს** „ჭამს“ (შდრ. ქართ. ი-**ჭ-ამ-ს** : მეგრ. ი-**ჭ-უნ-ს**).

სვანურთან შედარებაც მხარს უჭერს **-ამ**, **-ომ** || **-უმ** მორფემათა
გამოცალკევებას ქართველურ ენებში — **ჭ-ამ-** : **ჭკ-უმ-** : **ჭკ-უნ-**. თუმცა
არ გამოირიცხება სვანური **-უნ-**ის ძირეულობის შესაძლებლობაც; საქმე
იმაშია, რომ სვანურის ფონეტიკით **მ** → **ნ** და **ა** → **უ** ლაბიალიზაცია ად-
ვილად აიხსნება — ***ჭკ-ამ-** → ***ჭკ-უმ-** → || **ჭკ-უნ-**.

სვანური **ემ-** „ჭამა“ ლექსემის დაკავშირებას საერთოქართველურ
ჭ-ამ- ფუძესთან (ნ. მარი) გადაულახავი სიძნელე ელოდება წინ; რამდენა-
დაც საერთოქართველური **ჭ** არ იძლევა **ჭ** → || **Ø** რეფლექსს, შდრ. ბგე-
რათშესატყვისობა ქართ. **ჭ** : ზან. **ჭკ** : სვან. **ჭკ** || **შკ** (იხ. § 31).

ს.-ქართვ. ***ჭამ-** „ჭამა“ → ქართ. **ჭამ-** : ზან. **ჭკ-ომ-** → || **ჭკ-უმ-** : სვან. **ჭკ-უნ-** (←***ჭკ-უმ-**).

ს.-ქართვ. ***ჭამ-** სიტყვას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნდ. **ჭამ-**, ანდ. **ჭამ-მ-**, ბოთლ. **ჭამ-დ-**, ჭამ. **ჭა-ჭან-**, ტინდ. **ჭა-ჭან-**, ბაგვ. **ჭან-**, კარ. **ჭამ-** || **ჭამ-დ-**, ახვან. **ჭან-**, არჩიბ. **ჭამ-უს**, რუთ. **დი-ჭინ** (ტ. გუდავა) „ღეჭვა, ცონხა“.

იბერიულ-კავკასიური ფუძეები სიმბოლიკური აგებულებისაა, რაც ხელს არ უშლის მათი საერთო წარმომავლობის შესაძლებლობას.

სვან. **ჭკუ-არ-** || **ჭკუ-წრ-**, ა-**ჭკ-ურ-** ← ა-**ჭკუ-არ-** (ოთ-**ჭკუ-წრ**) ბზ., ა-**ჭკუ-არ-** ბქ., ლნტ. ა-**ჭკუ-არ-** || ა-**ჭკუ-არ-** ლშხ. „ფიქრობს“, ხ-ა-**ჭკ-გრ-** ბზ., ლშხ., ხ-ა-**წკ-გრ-** ბქ., ხ-ა-**ჭკ-გრ-** „ფიქრობს, წუხს“, მგ-**ჭკ-გრ-** ლნტ. „მზრუნველი“.

ქართ. **ჭოვ-** || **ჭუვ-**, **ჭუვ-ი-ს/ჭოვ-ი-ს** „წუხს“, **ჭუვ-ილ-** „წუხილი“.

ზან. **ჭკუ-** ← ეტ. „ფიქრი“.

სვანურში **ჭკუ-** გამოიყოფა (-**არ**, -**გრ** || -**ირ** ზმნური სუფიქსებია, იხ. აქვე, § 37) ძირად, რომელიც რედუცირებული სახეობაა ***ჭკოუ-** (→ **ჭკუ-**) არქეტიპისა — ქართ. **ჭოვ-** || **ჭუვ-** : სვან. **ჭკუ-**. შეპირისპირების საერთო წარმომავლობა არც სემანტიკით და არც აგებულებით ეჭვს არ იწვევს. საძიებელი ზანური ეკვივალენცია **ჭკუ-** (?).

ს.-ქართვ. ***ჭოუ-** „ფიქრი; წუხილი“ → ქართ. **ჭოვ-** || **ჭუვ-** : ზან.

ჭკუ- ←***ჭკოვ-**: სვან. **ჭკუ-არ-** || **ჭკ-გრ-** ←***ჭკოუ-არ-**.

სვან. **ჭკენ-** || **ჭკნ-**, ხ-ე-**ჭკნ-** „უჭკნება“, ი-**ჭკნ-** (აღ-**ჭკენ-**) „ჭკნება“.

ქართ. **ჭნ-**, **ჭნ-ობ-**, **ჭნ-ავ-** „მჭლე“, (და-)მ-**ჭნ-**არ-ი.

ზან. (ჭან.) **ჭკონ-**, დო-**ჭკონ-**დ-ინ-უ „დაჭკნა“, ხე-**ჭკონ-**დ-ინ-ერ-ი „ხელდამჭკნარი“.

ქართულში ისტორიულ **ჭნ-** ძირს **ჭკნ-** ალმორფი მოეპოვება. კ-ს განვითარება ნ-ს წინ ჩვეულებრივია ქართულში (შდრ. **წნელ-**ი → || **წკნელ-**ი...). **ჭნ-** ძირის განმოვანებულ სახეობაზეც მიუთითებენ —**ჭან-**ი „გამზდარი“ (ა. არაბული).

ქართულ-ქართველურში ამოსავალ ა განმოვანებაზე მიუთითებს ჭანურისეული **ო-ც** (ქართ. **ა** : ზან. **ო-ჭან-** : **ჭკონ-**).

მეგრულში ზმნური ფუძე — ქართ. **ჭან-**ის შესატყვისი — დაკარგულია. არც სვანურში ვლინდება **ჭან-**ის შესაბამისი სუბსტანტივი.

ქართ. **ჭან-/ჭნ-** : ზან. **ჭკონ-**ს ეტიმოლოგიურად უკავშირდება სახელური მ-**ჭლ-**ე/**ჭკოლ-**ა (ბ. ჭარაია, გ. როგავა). საერთოქართველური **ჭან-/ჭალ-**

ანუ **ნ/ლ** სუბსტიტუცია ისეთივე ფუნქციისაა, რაც ს.-ქართვ. **ძინ-/ძილ-** (ზან. **ჯან-/ნჯირ-** ←*ჯილ-)... სიტყვაში.

ს.-ქართვ. ***ჰან-** „ჰკნობა, გახდომა“ → ქართ. **ჰნ-**, **ჰნ-ავ-**, **ჰან-** : ზან. **ჰკონ-** : სვან. **ჰკნ-** || **ჰკვნ-** ←***ჰკან-**.

სვან. **ჰმ-ინ-** „წმენდა, დაგვა, ხვეტა“, მე-**ჰმ-ინ-**წლ „ვარსკვლავთმრიცხველი“, მე-**ჰმ-ინ-**ე „დამგველი“, ლგ-**ჰმ-ინ-**ე „დაგვილი, დახვეტილი, გამოწმენდილი“.

ქართ. **წმ-ედ-/წმ-იდ-**, **წმ-იდ-ა**.

ზან. (მეგრ.) **წიმ-ინდ-**, გო-**წიმ-ინდ-**უ „გაწმინდა“, **წიმ-ინდ-**ან-ს „წმენდს“, **წიმ-ინდ-**ელ-ი „გაწმენდილი“.

სვანურში ზმნური ფორმები გვაკლია. აქ ფიქსირებული **ჰმ-ინ-** ამოსავალში ***ჰმ-იდ-** ვარიანტს ვარაუდობს. თუმცა ქართული **-ედ/-იდ** სუფიქსიანი ზმნები სვანურში უსუფიქსოდაც ფუნქციონირებენ, შდრ. ქართ. **ხუ-ედ-** : სვან. **ხუ-** „შეხვედრა“...

საინტერესოა მეგრულის ვითარება, სადაც დამახასიათებელი სრულხმოვნობა ვლინდება. ამ მხრივ მეგრულის ვითარება უძველესია, საერთო-ქართველური მდნომარეობის ამსახველი. სვანური ფუძის ჩვენების გათვალისწინებით საცნაური ხდება, რომ ზანურში ქართულთან ადაპტაციის შედეგად უწინარესი შიშინა ***ჰიმ-იდ** არქეფორმა დაიკარგა — ***ჰიმ-იდ-** → **წიმ-ინდ-**.

სვანური მე-**ჰმ-ინ-**წლ (ივ. ნიჟარაძე) ტერმინი ეტიმოლოგიურად გა მ წ მ ე ნ დ ს (შდრ. მე—წლ : მე-ზელ-წლ „მოსიარულე“, მე-ღარ-წლ „მომღერალი“, მე-ჯგრ-წლ „მლოცველი“...) ნიშნავს და უპირისპირდება მე-მხ-ე „ავდრის გამომწვევ“ პიროვნებას (ქურუმს). მე-**ჰმ-ინ-**წლ „გამწმენდი“ გულისხმობდა ცუდი ამინდების პერიოდში გამოდარების შემძლე (გამომწვევ) პიროვნებას, რომელსაც ცის გა წ მ ე ნ დ ა (ღრუბლებისაგან, ნისლისაგან...) ევალებოდა.

ს.-ქართვ. ***წიმ-(ედ/-იდ-)** „წმენდა, გასუფთავება“ → ქართ. **წმ-ედ-/წმ-იდ-**, **წმ-იდ-ა** : ზან. **წიმ-ინდ-** ←***ჰიმ-იდ-** : სვან. **ჰმ-ინ-** || **ჰმ-ინ-** ←***ჰიმ-იდ-**(?).

ს.-ქართვ. ***წიმ-** ძირის შესატყვისია სნ.-ნახ. **წემ-/წამ-**, შდრ. ბაცბ. **წემ-(ღ-არ)** || **წამ-(ღ-არ)** „გასუფთავება“...

ქართ. **ჰონ-**, **ჰონ-**ია „მოკლე“, **ჰონ-**ია ჩოხა „მოკლე ჩოხა“.

ზან. (ჰან.) **ჰკონ-**ი „პატარა“, **ჰკონ-**ი კითი „ნეკი“.

სვან. —.

ქართულ **ჭონ-** ძირის (**ჭონ-**ია) ძირითადი მნიშვნელობა სიმცირის, სიმოკლის აღნიშვნა უნდა ყოფილიყო, რაც ჩანს შესიტყვებაში **ჭონ-**ია ჩონხა „მოკლე ჩონხა“.

სიმცირის გაგებაა ძირითადი ჭანურ **ჭკონ-**ი კითის „ნეკი“ შემთხვევა-შიც. რადგანაც ცნობილია, რომ ნეკი ყველაზე მცირე, მოკლე თითს აღნიშნავს. ასე, რომ ჭანური **ჭკონ-**ი კითი შესატყვევის ეტიმოლოგიური სემანტიკა მოკლე თითისა უნდა ყოფილიყო.

ფუძეენებში გამოვლენილი ბგერათმიმართებაც ამ ფორმათა საერთო წარმომავლობას უჭერს მხარს — **ჭონ-** : **ჭკონ-** (ქართ. **ჭ** : ზან. **ჭკ**).

ს.-ქართვ. ***ჭონ-** „მოკლე“ → ქართ. **ჭონ-**(ია) : ზან. **ჭკონ-**ი.

ქართ. **ჭორ-**, **ჭორ-ტ-**ი.

ზან. (მეგრ.) **ჭკორ-**ი „მონა“, პატონ-**ჭკორ-**ალ-ა „ბატონყმობა“.

სვან. —.

ზანურ **ჭკორ-** ფუძეს ადრე ქართულ **მ-ჭირ-** „დაჭერა“ სიტყვასთან აკავშირებდნენ (კ. შმიდტი, გ. მაჭავარიანი...) მიუხედავად სემანტიკური სიახლოვისა ფორმალური მხარე, კერძოდ, ფუძეთა განზოგადება (ქართ. **ი** : ზან. **ო**) გამორიცხავს ამგვარ შესაძლებლობას.

მართალია, ქართულში **ჭორ-ტ-**ის ძირითადი სემანტიკა მონისა დღეს ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით დაჩრდილულია, მაგრამ ქართულიდან სომხურში გადასული სოციალური მდგომარეობის აღმნიშვნელი **ჭორ-ტ-** „მონა, ყმა“ ტერმინი ამართლებს ჩვენს ვარაუდს.

ქართ. **ჭორ-ტ-** : ზან. **ჭკორ-** შეპირისპირება ქართულში **ტ-**ს „ზედმეტად“ გამოაჩენს. მისი გამონაწევრება დამოუკიდებელ აფიქსად ქართულისავე ნიადაგზე ხერხდება (მდრ. ქართ. **წყურ-** „წყურვილი“ → **წყურ-ტ-**ი (იხ. აქვე)).

ჭორ-ტ-ი/**ჭკორ-**ი მიმართება ებარალებს ქართ. **შკლ-დ-**ი : ზან. **შქვილ-**ი შეპირისპირებას (-დ აქაც „ზედმეტია“).

ს.-ქართვ. ***ჭორ-** „დამონება, ყმა“ → ქართ. **ჭორ-ტ-**ი : ზან. **ჭკორ-**ი.

სვან. **ჭრჷ-** || **ჭარჷ-**, ხ-ა-**ჭრჷ-**ი ზს., ხ-ა-**ჭრაჷ-**ი ლშხ., ხ-ა-**ჭარჷ-**ი ლნტ. „სთავაზობს, აძალეხს, მიართმევს“, ნა-**ჭრაჷ-**უნ ზს., ნა-**ჭარჷ-**უნ ლნტ. „მისართმევი, შესათავაზებელი“, ნა-**ჭრაჷ-**ჷ ზს., ნა-**ჭრაჷ** ლშხ., ნა-**ჭარჷ** ლნტ. „შენაძლევია“, მგ-**ჭრჷ-**ი ზს., მგ-**ჭრაჷ-**ი ლშხ., მგ-**ჭარჷ-**ი ლნტ. „შემოთავაზებული, დამძალეხელი“.

ქართ. **კერძ-**, მი-**კერძ-**ო-ებ-ა, გან-**კერძ-**ო-ებ-(ულ-ი), ე-**კერძ-**ებ-ა, მი-**კერძ-**ვა.

ზან. —.

სემანტიკის მხრივ ქართულ ფორმებს სვანურთან ახლოებს **მიკერ-ძობა/მირთმევის, დაძალება/აკრძალვის** გაგება, შდრ. მი-კერძ-ვ-ა, ე-კერძ-ებ-ა „ედლევა“, „რაც უნდა ჭირი მამკერძონ...“ (ვაჟა).

საფიქრებელია, რომ სვანური **ჭრაჟ-** მიღებულია რთული ფონეტიკური ტრანსფორმაციების გზით — ქართ. **კერძ-** : სვან. **ჭრანჟ-** ← **ჭარჟ-** ← ***კარჟ-** ← ***კარჯ-** (შდრ.: ქართ. **კაც-** : სვან. **ჭაშ-** ← **კაშ-**, ქართ. **კალ-** : სვან. **ჭანდ-**, იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. ***კერძ-** „განკერძობა, მირთმევა, დაძალება“ → ქართ. **კერძ-**, **კერძ-ო** : სვან. **ჭრანჟ-** || **ჭარანჟ-** ← **ჭარჟ-** ← ***კარჯ-**.

სვან. **ჭურ-**, ი-**ჭურ-**ე „მოზელს“, ლი-**ჭურ-**ე ლნტ. „მოზელა“.

ქართ. **წველ-**, **წველ-ა**, მე-**წველ-**ი, **წველ-**ი-ს.

ზან. **ჭვალ-**, **ჭვალ-ა** „წველა“, ო-**ჭვალ-**უ „საწველი; წველა“, მა-**ჭვალ-**უ „მეწველი“.

სვანური **ჭურ-** ლენტეხურის კუთვნილებაა და მიღებულია **ჭუ-** + **-ირ** უფრო ძველი სახეობისაგან. **ჭუ-** ძირი „მოზელის“ მნიშვნელობით ჩანს სხვა საერთოსვანურ ფუძეშიც: ჰი-**ჭუ-** ბზ., **ჭუიჭ-** ← ***ჰი-ჭუ-** ბქ., ი-**ჭუ-** ლშხ., ი-**ჭუ-** ლნტ. „მოზელა, ზელა“. სვანურში გამოყოფილი **ჭუ-** ძირი კანონზომიერი შესატყვისია საერთოქართველური **წუ-**სი, რომელიც ჩანს **წვენ-**ი, **წუ-**ა (საბა) ლექსებშიც. **წველა** / **მოზელა** სემანტიკურ მიმართებას წინააღმდეგობა არ ახლავს.

ს.-ქართვ. ***წუ-**(ელ-) „წველა; ზელა“ → ქართ. **წვ-**ელ- (**წვენ-**, **წუ-**ა) : ზან. **ჭვ-**ალ- : სვან. **ჭურ-** ← ***ჭუ-**ირ-.

ქართ. **ჭურ-**ი „აბჯარი“, სა-**ჭურ-**ვ-ელ-ი, **ჭურ-**ვ-ილ-ი „ჯავშნით შეკაზმული“ (საბა), აღ-**ჭურ-**ვ-ა, აღ-**ჭურ-**ავ-ს.

ზან. (მეგრ.) **წკურ-**ი „კანი, ჩენჩო“.

სვან. —.

ქართული **ჭურ-** ძირისთვის უმთავრესია რალაციტ შემოსვის შინა-არსი. სწორედ **ს ა ფ ა რ ი ს**, **ა ლ ჭ უ რ ვ ი ლ ო ბ ი ს** ნიუანსი აერთიანებს **ჭურ-** : **წკურ-** ფუძეებს ერთმანეთთან; მათვე ადვილად დაუკავშირდება მეგრული **წკურ-** ზმნა, რომელსაც **დ ა ხ უ ჭ ვ ა / დ ა კ ე ტ ვ ი ს** შინაარსი ახასიათებს.

აქ ყურადღებას იქცევს ქართ. **ჭ** : ზან. **წკ** ოპოზიცია, რაც არ არის უნიკალური (შდრ. ქართ. **ჭუმ-**ინ- : ზან. **წკუმ-**ინ- : სვან. **წკუნამ** „წკმუტუნი“) არ გამოირიცხება ამგვარ შეპირისპირებებში **წ** → **ჭ** გადასვლის შესაძლებლობა ქართულში (შდრ. ფრცხილ-ი → ფრჩხილ-ი, მძილ-ი (საბა) → მჭილ-ი...).

ს.-ქართვ. ***წურ-** „გარე საფარი; კანი“ → ქართ. **ჭურ-**, **ჭურ-**ი : ზან. **წკურ-**, **წკურ-**ი.

სვან. **ჭუ¹**, **ჭუ-ემ**, ი-**ჭუ**-მ-ე ← ი-**ჭუ**-ემ-ე (ქჷ-ხ-**ჭუ**-ემ-ნ-ედ ბზ.), ი-**ჭუ**-ემ ლნტ. „მო-¹რბის“.

ქართ. **წევ-წი(ვ)**-, გა-ს-**წევ**-ს, გა-ს-**წი**-ე-თ/გა-ს-**წი**-თ.

ზან. **ჭუ**-, გო-**ჭვ**-ი „გაიქეცი“, მე-**ჭვ**-უნ-ს → || მე-**ჭ**-უნ-ს „მირბის“, მო-**ჭვ**-უნ-ს „მორბის“, ი-ნ-**ჭუ**-აფ-უ(ნ) „მიიწევს, მიიჩქარის“ მნ-**წვ**-ილ-უ „სწრაფად მიდის“.

ზანურ-სვანურში რედუცირებული ფუძეები დასტურდება, ძირისეული ხმოვნის ჩავარდნა მომდევნო -**უმ** (ზანურში), -**ემ** (სვანურში) თემისნიშანთა ზეგავლენას მიეწერება. რაც შემდგომ მთელს პარადიგმაზე გავრცელდა. სვანურში -**ემ** თემისნიშანი ფუძეს შეეზარდა. მისი გამონაწევრება მხოლოდ შედარებითი ანალიზით ხერხდება — **ჭუ**- + **-ემ** → **ჭუ-ემ**.

ს.-ქართვ. ***წიუ**-/***წიუ**- „რბენა, სიჩქარე“ → ქართ. **წევ-წი(ვ)**- : ზან. **ჭვ/ჭუ**- : სვან. **ჭუ¹**, **ჭუ-ემ**-.

სვან. **ჭუმ** (მრ. რ. **ჭომ-ჰრ**) ზს., ლნტ., **ჭემ** (← **ჭუმ**) ლზმ. „სახელური, ყური, ტარი“.

ქართ. (გურ.) **წუმ**-ი „მტევანი (ყურძნისა)“, ხევს. **ყურ-წუმ**-ი „ყურე“.

ზან. —.

სვანურისთვის უწინარესია მრავლობითის ფორმებში შემონახული **ჭომ** სახეობა, რომელიც კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **წუმ**-ფუძეს. ხმოვნებში შენიშნული სხვაობის მიზეზი შეიძლება **ო** || **უ** სუბსტიტუცია იყოს, რომელიც სვანურისთვის ბუნებრივია (**ფხოლე** || **ფხოლე** „თითი“...).

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით საყურადღებოა მ ტ ე ვ ა ნ ი ~ ს ა ხ ე ლ უ რ ი, ყ უ რ ე, ტ ა რ ი მიმართება, სადაც უძველესია მ ტ ე ვ ა ნ -ის გაგება (შდრ. შესიტყვება ხ ე ლ ი ს მ ტ ე ვ ა ნ ი).

ს.-ქართვ. ***წუმ**- „მტევანი, სახელური“ → ქართ. **წუმ**-ი : სვან. **ჭემ** || **ჭუმ** || **ჭომ** ← ***ჭუმ**.

სვან. **ჭყან** ზს., ლნტ., **ჭყან** ლზმ. „ქონი, ცხიმი (გადამდნარი)“.

ქართ. (გურ.) **ჭყან**-ი „ხორცის ნახარში, ქონიანი წყალი“.

ზან. **ჭყან**-ი¹.

ზანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი. მისი (**ჭყან**-) აქ შემოტანა პირობითია. არა ვართ დარწმუნებული გურულის ჩვენებაში; ეს ზანიზმია თუ საკუთრივ ქართული მონაცემი.

¹ ქართველური **ჭყან**- ძირის შესატყვისი ჩანს ნახურ ენათა თევზის აღმნიშვნელი შემდეგი ლექსემები: ბაცბ. **ჭარ**-ე, ინგ. **ჭყარ**-ჰ, ჩაჩნ. **ჭარ**-ა || **ჭყარ** || **ჭყარ**, ს.-ნახ. **ჭყარ**-ე. თ ე ვ ზ ი ~ ც ხ ი მ ი, ქ ო ნ ი მიმართება სემანტიკის დონეზე ბუნებრივია, შდრ. ქართ. **ცხიმი**-ი : ზან. **ჩხომ**-ი „თ ე ვ ზ ი“...

საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს. მანამდე ძნელია საერთო-ქართველურ არქეტიპზე საუბარი. ამიტომ ჩვენ თავს ვიკავებთ საერთო-ქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან.

სემანტიკურ დონეზე გურულ-სვანურის ჩვენება ცალსახად მიუთითებს გადამდნარი ქონ - (ცხიმ-) -ის ძირითად მნიშვნელობაზე.

სვან. **ჰყარ-** || **ჰყრ-**, ხ-ა-**ჰყრ-**ენ-ი (ა-ხ-**ჰყარ** ბზ., ლა-ხ-**ჰყარ** ბქ.), ხ-ა-**ჰყარ-**ნ-ე ლნტ. „ავად ხდება“, ლი-**ჰყარ** „ავად გახდომა, დასენიანება (заражаться)“.

ქართ. **წყენ-/წყინ-**, ა-**წყენ-**ს, ა-**წყინ-**ა „მოწამლა“.

ზან. (ჰან.) **ჰკინ-**, დი-**ჰკინ-**დ-ინ-უ „დაიღალა, მოქანცა“ (შდრ. მეგრ. **ჰყან-**ა „ძალა“).

სვანური ქართულის ე (**წყენ-**) გახმოვანებას მიჰყვება — ქართ.

წყენ- : სვან. **ჰყარ-** ←***ჰყერ-**. ჰანურში ი გახმოვანება ფუძისა ერთადერთია — ქართ. **წყინ-** : ჰან. **ჰკინ-** ←***ჰკინ-**.

სიტყვის აუსლაუტში სახეზეა შესატყვისობა ქართ.-ზან. **ნ** : სვან. **რ**, რაც აიხსნება **ნ** → **რ** პროცესით სვანურში (იხ. § 12).

ს.-ქართვ. ***წყენ-/წყინ-** „წყენა, მოწამლა, დაქანცვა“ → ქართ.

წყენ-/წყინ- : ზან. **ჰყან-/ჰკინ-** (← **ჰყან-/ჰკინ-**) : სვან. **ჰყრ-** || **ჰყარ-** (←***ჰყენ-**).

ს.-ქართვ. ***წყენ-/წყინ-** ფუძეს უკავშირდება „ძალის“ აღმნიშვნელი ძირები მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. **ჰალ-**ონ⁵ „ძლიერ(ი)“, ხუნძ. **წყა-**ბ, ახვან. **ჰყა-**ბ, კარ. **წყა-**ი, ბეჟიტ. **წყა-**, დარგ. **წყა-**ლი „ძლიერ(ი)“...

სვან. **ჰყერ-** || **ჰყარ-** || **ჰყარ-**, **ჰყერ-**ნ-ი (ოთ-**ჰყერ**) „ებმის ერთმანეთს“, ლე-**ჰყარ** ზს., ლნტ., ლე-**ჰყარ** ლშხ. „გაბმული“, ლგ-**ჰყარ** ზს., ლნტ., ლგ-**ჰყარ** ლშხ. „მუღმივი“, „ხანგრძლივი“, მგ-**ჰყარ** „მუღმივი“.

ქართ. **წყა-**, რ-**წყა-**, მი-**წყა-**ივ „მარადის“, ე-რ-**წყა-**მ-ი-ს, შე-ე-რ-**წყა-**, შე-რ-**წყა-**მ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ჰყან-**, გამგ-ნა-**ჰყან-**ი „შთამომავლობა“ ი-**ჰყან-**უ-ან-ს „აფუძნებს, იკავშირებს, მოიშენებს“.

სვანურში ძირად **ჰყა-** გამოიყოფა, -**ერ** ზმნური აფიქსია (შდრ. ლი-**შდ-**ერ, ლი-სგ-ერ... იხ. აქვე, § 38).

ქართულში რ- „ზედმეტი“ ანლაუტში (რ-**წყა-**), იგი ძველი კაუზატივის პრეფიქსი ჩანს (**წყა-**მ-ე-ბ-ა — რ-**წყა-**მ-ენ-ა...).

ს.-ქართვ. ***წყა-** „მიბმა, დაკავშირება, შერწყმა; მუღმივი, ხანგრძლივი, გაბმული“ → ქართ. **წყა-**, მი-**წყა-**ივ, რ-**წყა-**(ამ;) : ზან. **ჰყან-** : სვან. **ჰყარ-** || **ჰყარ-** || **ჰყერ-**.

სვან. **ქყორ** „მუხა“, **ლა-ქყორ-ა** „მუხები“, „სამუხე“.

ქართ. **წყონ**-, **წყნ**-ეთ-ი (ტობ.), **წყნ**-ორ-ი (ტობ.).

ზან. **ჰყონ**-ი → || **ჰკონ**-ი || მ-**ჰკონ**-ი „მუხა“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (არნ. ჩიქობავა). სვანურში **ქყორ**- შესატყვისის არსებობაზე უნდა მიუთითებდეს რაჭულ დიალექტში ფიქსირებული **ლა-ქყორ** „მუხის სარები“ სიტყვა. რომელიც, თუ გავიზიარებთ მის სვანურ წარმომავლობას, მრავლობითი რიცხვის ფორმაა **ქყორ** „მუხა“ სახელისა, რაზეც ქართულის შინაარსიც მიუთითებს („სარები“) : სვან. **ქყორ** „მუხა“ — **ლა-ქყორ-ა** „მუხები, სამუხე, მუხისა“ → ქართ. (რაჭ.) **ლა-ქყორ**- „მუხის სარები“.

აუსლაუტური შეფარდება ქართ.-ზან. **ნ** : სვან. **რ** აიხსნება როგორც

ნ → **რ** გადბგერება სვანურში (იხ. აქვე, § 12. **ნ** → **რ**).

საგარაუდო **ქყორ** ფორმა გარკვეულად მიგვითითებს საერთოქართველური ფუძის განმოვანებაზე, იგი ***წყონ**- სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***წყონ**- „მუხა“ → ქართ. **წყნ**-ეთ-ი, **წყნ**-ორ-ი : ზან.

ჰყონ-ი → || **ჰკონ**-ი || მ-**ჰკონ**-ი : სვან. **ქყორ** ←***ჰყონ**.

სვან. **ჰყუნ**- || **ჰყენ**- || **ჰყონ**-, **ჰყუნ** (მრ. რ. **ჰყონ**-არ) ზს., ლნტ., **ჰყენ** (მრ. რ. **ჰყონ**-არ) ლზმ., **ჰყონ** ლშბ. „საზარდული“.

ქართ. (ხევს.) მ-**წყვილ**-ი „საზარდული“ (ა. შანიძე).

ზან. (მეგრ.) **წყურ**-, **წყურ**-კუჩხ-ი „კოჭი“.

ხევსურულ დიალექტში დადასტურებული მ-**წყვილ**-ი „საზარდული“ (ა. შანიძე), ჩვენი დაკვირვებით, შესატყვისება ამავე მნიშვნელობის საერთოსვანურ **ჰყონ**- ფუძეს. აუსლაუტური ქართ. **ლ** : სვან. **ნ** წინააღმდეგობას ვერ შეგვიქმნის (იხ. § 5. **ლ** → **ნ**). საერთოქართველურ **ლ**-ს ზანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, **რ** მოუცია აუსლაუტში სახელობითის **ი** ბრ. ნიშნის წინ (გ. როგავა) — ქართ. მ-**წყვილ**-ი : სვან. **ჰყონ** (←***ჰყუილ**) : ზან. **წყურ**- (←***ჰყვირ**-).

ზანურში შიშინა → სისინა გადასვლა შეინიშნება — **ჰყ** → **წყ**.

ს.-ქართვ. ***წყუილ**- „საზარდული“ → ქართ. მ-**წყვილ**-ი : ზან.

წყურ-ი ←***ჰყვირ**-ი : სვან. **ჰყუნ** || **ჰყენ** || **ჰყონ** ←***ჰყუილ**.

სვან. **ჰგბერ**- || **ჰუბერ**- || **ჰუბერ**-, ა-**ჰუბერ**-ე (ოთ-**ჰუბერ**) ბზ., ლშბ., ა-**ჰგბერ**-ი ბქ., ა-**ჰუბერ**-ე ლნტ. „გმანავს“, ლგ-**ჰგბერ**-ე „დაგმანული“.

ქართ. (ლენხ., რაჭ.) **წბერ**-, ლენხ. სა-**წბერ**-ი „საპრესი“, **წბერ**-, **წბერ**-ვა || **წბერ**-ვა „პრესით გამოწურვა“, „ღვინის დაწურვა“, **წბერ**-ი „ჭაჭის საწური, ღვინის სახდელი“.

ზან. —

სვანურში **კბ** არაკანონიკური ბგერათთანმიმდევრობა თავდაპირველად **გ** პროთეტური ხმოვნით გაითიშა, რომელიც (**გ**) შემდგომ **ბ**-სთან ლაბიალიზაციით უ-ში გადავიდა: ***კბერ-** → **კგბერ-** → || **კუბერ-** → **კუბერ-**.

ქართველური ფუძეებისათვის დამახასიათებელია „დაპრესა / დაგმანვა / დაწურვა“ მნიშვნელობები.

ს.-ქართვ. ***წბ-ერ-** „ბრესა; გმანვა“ → ქართ. **წბერ-** → || **წბერ-**, **წბერ-ი** : სვან. **კუბგერ-** || **კუბერ-** || **კგბერ-** ←***კბერ-**.

სვან. **კგმინ** ზს., ქს. „ქერი“.

ქართ. (რაჭ.) **წინოლ-ი** „ტიმოთელა, ბალახეული მცენარე“.

ზან. **ჭიმურ-ი** (საბა).

სვანური **კგმინ** „ქერი“ სიტყვა განმარტოებით დგას; რაჭული **წინოლ-ი** კანონზომიერი შესატყვისია **კგმინ** ფორმისა, რომელსაც ზანური **ჭიმურ-ი**ც ადვილად დაუკავშირდება, მხოლოდ — რაჭ. **წინოლ-ი** ← **წიმოლ-ი** ნაწილობრივი (**ლ**-სთან) ასიმილაციით.

საბასთან **ჭიმურ-ი** ზოგადად „მგბარი მარცვლის“ აღმნიშვნელია, რაც ახლოსაა „ქერისა“ და „ტიმოთელას“ მნიშვნელობასთან (შდრ. მესხ. **ჭიმბურ-ი** (← ზან. **ჭიმურ-ი**) პურის ან მჭადის ნაფხვენი (საჭმელია)“.

ლ → **ნ** სვანურში (იხ. § 5) და **ლ** → **რ** ზანურში აღნიშნული პროციისთვის დამახასიათებელი პროცესებია. სომხური **ჭიმურ** ზანური წარმომავლობისა ჩანს.

ს.-ქართვ. ***წიმ-ოლ-** „მარცვლეული; ქერი“ → ქართ. **წინ-ოლ-ი** ← **წიმ-ოლ-ი** : ზან. **ჭიმ-ურ-ი** : სვან. **კგმ-ინ** ←***კგმ-გლ**.

სვან. **კგნჭ-ალ**, ი-**კგნჭ-ალ-ბ** „დაობენ“, ლი-**კგნჭ-ალ** „დავა, კინკლაობა“.

ქართ. **წიწ-**, **წიწ-ვ-ა** (შდრ. **წუწ-ვ-ა** „კინკლაობა“) გა-ვ-**წიწ-ე**.

ზან. **ჭიჭ-ოლ-ი** „წიწვა; კინკლაობა“, ვე-**ჭიჭ-ოლ-ა-თ** „ნუ დაობთ, კამათობს, ხმაურობთ“.

სიტყვა ქართველურ ენებში ბგერწერითი ხასიათისაა. საინტერესოა საერთო ზმნური აფიქსის პრონიერება სვანურ-ზანურში — სვან. **-ალ** : ზან. **-ოლ** (**კგნჭ-ალ-** : **ჭიჭ-ოლ-**). **ნ** ფონეტიკური ჩანართია სვანურში (ს. ჟღენტი).

ს.-ქართვ. ***წიწ-(ალ-)** „დავა, კამათი, კინკლაობა“ → ქართ. **წიწ-** || **წუწ-** : ზან. **ჭიჭ-ოლ-** : სვან. **კგნჭ-ალ-** ←***ჭიჭ-ალ-**.

სვან. **ჭერემ** ბზ., **ჭერამ** ბქ., ლშხ., ლნტ. „ჭრელა, წითელზოლება საქონელი“.

ქართ. **წირან**-ი „წითელი“, მესხ. „ჭერამი“.

ზან. **ჭერამ**-ი „ჭერამი“.

სვანური **ჭერემ** || **ჭერამ** ზუსტი შესატყვისია ქართული **წირან**-ისა; აუსლაუტური ქართ. **წ** : სვან. **მ** შეფარდება მეორეულია — შდრ.: ქართ.

ლოგინ-ი → სვან. **ღგრემ**, **ღღშგინ** → || **ღღშგიმ**... (იხ. § 13).

ქართული **ჭერამ**-ი ზანური წარმომავლობისაა, რადგანაც **ან** → **ამ** გადასვლა მეგრულში ბუნებრივია; შდრ. ქართ. **-ან** : მეგრ. **-ამ** (ქუდ-**ი-ან**-ი : ქუდ-**ამ**-ი, ტილ-**ი-ან**-ი : ტი-**ამ**-ი...).

რაჭული **ჭემარ-ო** „ფერადი საქონელი“ სვანურიდან არის შეთვისებული — **ჭემარ-ო** ← **ჭერამ-ო**.

სვანური **წგრან** ბქ., ლნტ. „წითურა (მხლის ჯიშია)“, **წგრნ-ი** ზს., ლშხ., **წგრან-ი** ლნტ. „წითელი“, ისევე როგორც სომხური **წირან** „ჭერამი“, ქართულიდან არის ნასესხები.

და კიდევ ერთი, ქართ. **წი-რ-ან-ი** || **წი-თ-ელ-ი** || **წი-ქ-არ-ა** „წითელი (საბა)“ || **წი-ფ-ინ-** (გურ. გა-**წი-ფ-ინ-ე**ბა „გაწითლება“) ფუძეთა შედარებითი ანალიზისას ირკვევა, რომ ს ი წ ი თ ლ ი ს აღმნიშვნელი საერთო-ქართველური ძირია ***წი-**, ხოლო **-რ-**, **-თ-**, **-ფ-** ისტორიული ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშნებია, რომელნიც ფუძეს არიან შეზრდილნი. გვკითხავენ — **წი-ქ-არ-ა**? მართლაც **ქ** ასეთი გრ. კლასის ნიშანი უცნობია იბერიულ-კავკასიურ ენებში, მაგრამ შეუძლებელია აქვე არ გავახსენდეს ნახურ ენათა მონაცემი — **წე-გ-ენ** „წითელი“, რომელსაც **წი-ქ-არ-ა** შეესატყვისება. გურული **წიქორ**-ი „წითელი“ ზანური შესატყვისია **წიქარ-ა**-სი.

ს.-ქართვ. ***წი-რ-ან** „წითელი; ჭერამი“ → ქართ. **წირან-ი** : ზან. **ჭერამ-ი** ← ***ჭირონ-ი** : სვან. **ჭერემ** || **ჭერამ** ← ***ჭირან**.

სვან. **ხალ-**, ხ-ო-**ხა** || ← ხ-ო-**ხალ** (ხ-ო-**ხალ**-და ბზ., ლნტ., ხ-ო-**ხალ**-დ ბქ., ხ-ო-**ხალ**-და ლშხ.) „იცის, ჰგონია“, მა-**ხალ** „ცოდნა, გამოცდილება“.

ქართ. **ხელ-**, **ვ-ა-ხელ-**, **ა-ხელ-ა**, **ხილ-**, **ვ-ი-ხილ-ე**, **ხილ-ვ-ა**, **მ-ხილ-ვ-არ-ე**, **ხილ-ულ-ი**, **უ-ხილ-ავ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ხვილ-**, წგმო-**ხვილ-აფ-ა** „ნახვა რაიმესი“, ქემგ-ვ-ო-**ხვილ-ე** „შევეუმჩნიე“, **ხვილ-უ-ა** „შენახვა, შემჩნევა“.

ქართულ **ხელ-/ხილ-** და სვან. **ხალ-** ფუძეთა ერთიანობაზე ადრეც მიუთითებდნენ: სვან. **ხ-ალ-** არა მხოლოდ ძირეული მასალის მიხედვით, არამედ სტრუქტურულადაც შესაძლოა ქართ. **-ხ-ელ** ფუძის ადეკვატური იყოს (ილ. ცერცვაძე). **ხ-ელ-/ხ-ილ-** ფუძე საერთო ძირისაა ნა-**ხ-ა**, **ხ-ედ-ვ-ა**, სა-**ხ-ე** ფორმებთან (ვ. თოფურია).

მეგრულში დადასტურებული **ხვილ-** ფუძისთვის ბუნებრივია ქართულისმავგარი ხ ე დ ვ ა / ნ ა ხ ვ ა / ხ ი ლ ვ ა სემანტიკა. ამას თვალსაჩინოს ხდის კონტექსტების განხილვა, შდრ. ქართ. „წადი და იქ იხილავ“ და მისი ზუსტი ზანური თარგმანი „მეუ დო თექ ქ ი გ ი ო ხ ვ ი ლ უ ა ნ ქ ე“, ან კიდევ „ნ ა ხ ა ვ, თუ ასე არ იქნა“ — ქ ი გ ი ო ხ ვ ი ლ უ ა ნ ქ, თაშგ ვეჟუღა“.

ერთგვარი შეუსაბამობა ჩანს შესაღარებელ ფუძეთა ხმოვნებში, სადაც ქართული ე/ი ზანურში ვი-ს შეიფარდებს. ე → || ი : ვი (**ხელ-/ხილ-** : **ხვილ-**) შეფარდებას ზუსტი ანალოგი ეძებნება ქართ. **ცქერ-** (ვუც-ქერ)/**ცქირ-** (ვუცქირე) : ზან. **ცქვირ-** (უცქვირინანს) „განქიქებით ცქერა“ ზმნური ფორმების სახით. რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ზანური **ხვილ-**, **ცქვირ-** ისტორიულად ***ხილ-**, ***ცქირ-** არქეფორმებიდან მომდინარეობენ ი-ს წინა პოზიციაში თანხმოვნის შემდგომ გ-ს განვითარებით. თუმცა, არ გამოირიცხება ო → ვი შესაძლებლობაც მეგრულ-ჭანურში, შდრ.: ხომა → || ხვიმა, ხოლარ-ი → || ხვილარი „ხვლიკი“, ქართ. კალ- ←*ყალ- „კვლა“ : ზან. ცვილ- || ყვილ- ←*ყოლ- „id“, წათ-ი : ჭვირთ-ი ← ჭორთ-ი...

ამრიგად, საერთოქართველურ ფუძეენას ჰქონდა ხ- ძირიანი ზმნური ფორმები, რომელთა სემანტიკაც „ხედვით“, „ხილვით“ შემოისაზღვრებოდა; განსხვავებული მნიშვნელობები, რაც თანამედროვე ქართველურ ენა-კილოებში დასტურდება, ინოვაციას წარმოადგენს და გაჩენილია ქართველურ ენათა დამოუკიდებელი განვითარების პერიოდში.

ს.-ქართვ. ***ხ-(ელ-)/*ხ-(ილ-)** „ხილვა, ხედვა, ნახვა“ → ქართ. **ხ-ელ-/ხ-ილ-**, **ხ-ედ-**, **ნა-ხ-** : ზან. **ხვილ-** ←***ხ-ილ-** ან ***ხ-ოლ-** : სვან. **ხა** || ← **ხალ-** ← **ხ-ალ-**(?).

სვან. **-ხარ** || **-ხარ**, მგ-**ხარ** ზს., ლნტ., მგ-**ხარ** ლშხ. „ხვალე“, მგ-**ხარ** „ხვალე“.

ქართ. **ხვალე** || **ხვალე**, **ხვალე-ე** || **ხვალე-ე**, და-**ხვალე-ი-ებ-ა** (საბა).

ზან. **ხოლ-ო** „კიდევ“; „კვლავ“.

სვანურს ბოლოკიდური **-ე** სუფიქსი მოეკვეცა (შდრ. ქართ. **-ე** : ზან. **ო** — ქართ. თხლ-ე : ზან. თხოლ-ო...), თუმცა რთული (კომპოზიტური) აგებულების ფუძეებში **-ე** შემორჩენილია: მგ-**ხარ-ე**-ჩხენ ბზ., მგ-**ხარ-ე**-ჩხენ ბქ., მგ-**ხარ-ე**-ჩხენ ლნტ., მგ-**ხარ-ე**-ჩხენ ლშხ. „ზეგ“. თუ გავითვალისწინებთ მ-სთან დისიმილაციით **ჟ**-ს გაუჩინარებას, ხოლო აუსლაუტურ **ლ** → **რ** გადასვლას სვანურში, ცხადი ხდება, რომ უძველესი სვანური შესატყვისი ს.-ქართვ. **ხჟალ-ე** ფუძისა *მგ-**ხჟალ-ე** უნდა ყოფილიყო.

სემანტიკური მიმართება **ხვალე** ~ **კიდევ/კვლავ** ადვილად აიხსნება, თუ გავითვალისწინებთ მონათესავე ენათა ინფორმაციას, სადაც გენეტურად საერთო ფუძეები დასტურდება, შდრ. ჩაჩნ. (ჭებ.) **კენ** „კიდევ“, **კენ-ო** „შემდგომ (после)“, **კან-ა** „ხვალე“...

ს.-ქართვ. ***ხჟალ-(ე)** „კიდევ, შემდგომ, ხვალე“ → ქართ. **ხვალე**, **ხვალე-ე** : ზან. **ხოლ-ო** (←***ხვოლ-ო**) : სვან. **[-ხარ]**, **მგ-ხარ** || **მგ-ხარ** ← || **მგ-ხარ-ე** (←***მგ-ხჟალ-ე**). (შდრ. ხუნძ. **ხადუბ**, ანდ. **ბეხუდუ**, ახვან. **კ'ედო**..., დიდ. **ლუდე**, ხვარშ. **ღჟადე** „ხვალე“..., ლეზგ. **ახნა**, აღ. **კანი** „შემდეგ“...).

ქართ. **ხარ-ო** „მარცვლეულის შესანახი ხის ჭურჭელი (ან ბელის განყოფილება)“ ქეგლ-ი, გურ.-იმერ. „ნალია“, ქართლ., ქიზიყ., მესხ., თიან., ყიზლ.-მოზდ. „პურის ორმო“.

ზან. **ხულ-ა** „ბეღელი“, მე-**ხულ-ე** (რ. ერისთავი).

სვან. —.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული მნიშვნელობებიდან სვანურ „ბეღელი“ სემანტიკისთან ყველაზე ახლოს დგას გურ.-იმერ. „ნალია“, თუმცა სალიტერატურო ენის ჩვენებაც მცირედ სხვაობს — **ბეღელი** ~ **ბეღლის განყოფილება**. ცხადია, პროტოქართველურში **ხარ-ო** ერთ-ერთი სახობა იყო **ბეღლისა**.

ფორმალური მიმართების თვალსაზრისით ქართულ **ხარ-ო**-სა და სვანურ **ხულ-ა**-ს შორის ისეთივე სურათია როგორც — ქართ. **რაბ-ო** : ზან. (ჭან.) **რუბ-ა**, მეგრ. **რობ-უ**. ამ ნიმუშებში ქართ. **-ო** : ზან. **-ა** ფონეტიკური არ უნდა იყოს (ფუნქციურია). ქართული **ხარ-ო**-ს ზუსტი სვანური შესატყვისი ჩანს ტოპონიმ **ხულ-ო**-ში.

სვანურში ინტერვოკალურ პოზიციაში **რ** → **ლ** გადაბგერება ჩვეულებრივი მოვლენაა: ქვირით-ი → ქვილით-ი, გორა/გოლა → || გვალა, გარე/გალე, ჩირ-ი → ჩილა... ასევე ქართ. **ხარ-ო** : ზან. ***ხორ-ო** → **ხულ-ო**.

გურ.-იმერ.-რაჭ.-აჭარ. **ხულა** „ნალია, ბელელი“ ზანურიდან არის შეთვისებული.

ს.-ქართვ. ***ხარ-** „მარცვლეულის (ჭირნახულის) შესანახი ნაგებობა“ → ქართ. **ხარ-ო** : ზან. **ხულ-ო** || **ხულ-ა** ← ***ხორ-ო**.

ქართ. **ხაშარ-ი** „მცენარის გრძელი ამონაყარი“; „თრთვილი“.

ზან. (მეგრ.) **ხოშქორ-ი** „გამონაყარი ხეზე; ხორკლი“; „თრთვილი“, **ხოშქორ-ამ-ი** ჯა „ხორკლიანი ხე“; „ყინვისაგან შეყინული ხე“.

სვან. —.

შესატყვისობა კანონზომიერია როგორც სემანტიკურ, ისე ფორმალურ დონეზე. სვანურში ქართულიდან შეთვისებული **ხანსარ** || **ხაშარ** „თრთვილი; ყინული“ ალომორფები დასტურდება, სადაც **შ** → **ს** შიშინა სიბილანტის გასისინების მეტად მნიშვნელოვანი პროცესი შეინიშნება.

ს.-ქართვ. ***ხაშ-არ-** „ხორკლი; თრთვილი“ → ქართ. **ხაშ-არ-ი** : ზან. **ხოშქ-ორ-ი**.

ქართ. **ხელ-**, ქართლ. **ხელ-ა** „მაწვნის ქილა“.

ზან. (მეგრ.) **ხარ-ა** „ღვინის სასმისი“, **ო-ხარ-ო** „წყლის ჭურჭელი (ხისა)“.

სვან. —.

მეგრული **ხარ-ა** ფორმალური თვალსაზრისით ქართლური **ხელ-ა** სიტყვის ზუსტი ეკვივალენტია, თუმცა ეტიმოლოგიურად იმავე **ხელ-/ხარ-** ძირებს ვხვდავთ ქართულ (იმერულ) **ხელ-ედ-ან-ი**, მეგრულ **ო-ხარ-ო** (შდრ. იმერ. **ო-ხარ-ო**, სვან. **ჟონარ** || **ონარ** ზს., ლნტ. **ჟონარ** || **ონარ** ლშხ. „წყლის საზიდი მცირე ხის კასრი“ ← ზან. **ო-ხარ-ო**) სიტყვებშიც.

ქართული **ხელ-**, ზან. **ხარ-** ძირების შესატყვისი ჩანს სვანურში გავრცელებული ზმნური ფუძე „სმის“ მნიშვნელობით, შდრ. სვან. **ხულ-**, ი-**ხულ-ი** ბზ., ლშხ., ი-**ხულ-ი** ბქ., ლნტ. „სვამს“. ძნელი ასახსნელია სვანური **უ** გახმოვანება ქართული **ე**, ზანური **ა**-ს შესატყვისად. საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს (შდრ. ქართ. **გენ-ი** : ზან. **გინ-ი** (**გან-**) : სვან. **ღუნ** „ხბო“).

ს.-ქართვ. ***ხ-ელ-** „სასმისი, სმა“ → ქართ. **ხელ-ა**, **ხელ-ედ-ან-ი** : ზან. **ხარ-ა**, **ო-ხარ-ო** : სვან. **ხულ-** || **ხულ-**.

ს.-ქართვ. ***ხ-ელ-** ფუძეს შეესატყვისება აფხაზ. **ა-ხა-რა** „წოვა, სმა“; ნახ. დ-ა-**ხ-არ** „სმა, თრობა“; ხუნძ. **ხაუ-ე-ზე**, ტინდ. **ხა-ლ'ა**, ჭამ. **ხე-ლა**, ბოთლ. **ხაუ-დ-ი**, ჰუნზ. **ხუ-ლ'ა**, ბეჟიტ. **ხუ-ლ'ა-ლ**, დიდ. **ჰა-ლ'ჟ-ა..**, ლაკ.

ხაუ-ჩ-ინ || **ხაუ**-ტ-ინ, ლეზგ. **ჯ**-უნ || **ხ**-უნ, თაბას. უ-**ჯ**-უზ || უ-**ხ**-უზ, აღულ. უ-**ხ**-ას „სმა“...

ქართ. **ხელ**- „გახელება“, სი-**ხელ**-ე, **ხელ**-ი „არს, რომელი უცნობოდ გარბოდეს და არცა სხვათა ავნებდეს (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) **ხან-გა** „გიჟი“, გე-**ხან-გ**-უ „გაგიჟდა“, სი-**ხან-გ**-ე „სიხელე“.
სვან. —.

მეგრულში ძირად გამოყოფილი **ხან**- (**ხან-გა**) ქართული ხელ- ფორმის შესატყვისია. ჩანს მეგრულში საერთოქართული **ლ** ჯერ **რ**-ში გადასულა — ქართ. **ხელ**-ი : ზან. (მეგრ.) **ხარ**-ი; ხოლო -**გა** სუფიქსის ფუძესთან შეხორცების შემდგომ **რგ** → **ნგ** პროცესი განხორციელდა (**ხარ-გა** → **ხან-გა**) ისევე, როგორც **ფუნ-გა** „ყრუ“ სიტყვაში: **ფურ-გა** → **ფუნ-გა**, შდრ. პარალელური წარმოების მეგრული **ფურ-უ** : ქართ. **ყრ-უ** (ყურ-ი).

ასე რომ, საერთოქართველური **ხელ**- ფუძის შესატყვისად ზანურს

ხარ- მოუცია, რაც შენახულია **ხან-გა** ← **ხარ-გა** სიტყვაში.

გამონაკლისად ვერ ჩაითვლება -**გა** „უქონლობის სუფ.“-ის გამოყენება საპირისპირო ფუნქციით, შდრ. მეგრ. **ქარ-გა** „დაწერტილი“, „ჭრელი“ (ქართ. **წერ**- „ჩხვლეტა“ **წერ-ტ**-ილ-ი...) შდრ. მეგრ. **ქარ-ჭ**-ულ-ია „ჭრელი“ (იხ. აქვე, სვან. -**აგ** || -**აქ** : ქართ. -**აგ** : ზან. -**გ**-, -**გა**-).

აქვე ვსვამთ საკითხს აღწერილ ფუძეთა სვანურ **ხრ-ინ**- „გაბრაზება“, მეგრ. **რხ-ინ**- ← **ხრ-ინ**-თან მიმართების შესახებ (იხ. აქვე, სვან. **ხრ-ინ**-).

ს.-ქართვ. ***ხელ**- „გახელება, გიჟი“ → ქართ. **ხელ**-, **ხელ**-ი : ზან.

ხან-გა ← **ხარ-გა**, **რხ-ინ** ← **ხრ-ინ** ← ***ხარ-ინ**- : სვან. **ხრ-ინ**- ← ***ხლ-ინ**-.

სვან. **ხერ**- || **ხერ**- || **ხერ**, ა-**ხერ**-ი (ო-ხჷ-**ხერ**) ბზ., ხ-ა-**ხერ**-ი ბქ., ხ-ა-**ხერ**-ე ლშხ., ხ-ა-**ხერ**-ე ლნტ. „ფხანს“, ლი-**ხერ**-ე ბზ., ლი-**ხერ**-ი ლშხ., ლი-**ხერ**-ე ბქ., ლი-**ხერ**-ი ლნტ. „ფხანა“, მა-**ხერ**-ა ბზ., ლშხ., მა-**ხერ**-ა ბქ., ლნტ. „მუნი“ (← ეტ. „ფხანა“).

ქართ. **ფხან**-, **ფხან**-ა, ი-**ფხან**-ს, ო-**ფხან**-ი.

ზან. —.

სავარაუდოა, რომ საერთოქართველური **ფხ** კომპლექსი სვანურში გამარტივდა **ფ**-ს გაუჩინარებით, რასაც ძირეული **ჲ** (← **Ⴣ**) ხმოვნის საკომპენსაციო დაგრძელება მოჰყვა (შდრ. ქართ. **ფხეკ**- : სვან. **ხე-გნ**-, ა-**ხე-გნ**-ე „ფხეკს“ : ზან. (მეგრ.) **ხეკ**- (← **ფხეკ**-), გუმო-**ხეკ**-ილ-ი „გამო-ფხეკილ-ი“...). სიტყვის აუსლაუტში შეინიშნება ქართ. **ნ** : სვან. **რ**, რაც კანონზომიერია (იხ. აქვე, § 12. **ნ** → **რ**).

ს.-ქართვ. *ფხან- „ფხანა“ → ქართ. ფხან- : სვან. ხერ- || ხერ- || ხან- ←*ფხან-.

ქართ. (აჭარ.) ხვანძ- „ცერცველა“.

ზან. (მეგრ.) ხაჯ-ი „ცერცვი“.

სვან. —.

აჭარულ ხვანძ- სიტყვაში ნ ფონეტიკური დანართია. ამოსავალ *ხვანძ- ძირს ზანურში *ხოჯ- უნდა მოეცა (შდრ. ქართ. ვა : ზან. ო (თვალ-ი/თოლ-ი...), ქართ. ძ : ზან. ჯ), მაგრამ სხვა ხოჯ- „ხარი“ სიტყვასთან ომონიმის თავიდან ასაცილებლად ენამ გამოიყენა ო → ა ფონეტიკური შესაძლებლობა (ომონიმური სუბერაცია) — ქართ. *ხვანძ- : ზან. *ხოჯ- → ხაჯ- (შდრ. ქართ. სოლ-ი : ზან. (ფ)სალ-ი ←*სოლ-ი).

ს.-ქართვ. *ხუანძ- „ცერცვი“ → ქართ. *ხვანძ- → ხვანძ- : ზან.

ხაჯ-ი ←*ხოჯ-ი.

ს.-ქართვ. *ხუანძ- „ცერცვი“ სიტყვის შესატყვისად მივიჩნევთ აფხაზ.

ა-ხუძ „ლომი“ ლექსემას. სემანტიკური მონაცვლეობა ც ე რ ც ვ ი ~ ლ ო მ ი სავსებით კანონზომიერია.

ქართ. ხვანჯ-, გურ. ხვანჯ-ალ-ი „გასუფთავება, გაწმენდა“, ლეჩხ. ხვანჯ-ალ-იე „სუფთა, გაწმენდილი“.

ზან. (მეგრ.) ხურჯკ-, ხურჯკ-უმ-ი „კაშკაშა; სუფთა, ელვარე“.

სვან. —.

ქართულ ხვანჯ- ძირს კანონზომიერად შეესატყვისება მეგრული ხურჯკ- (ვა : უ ←*ვო, ჯ : ჯკ); ნ/რ მიმართება ქართველურ ენებში ბუნებრივად გვეჩვენება, შდრ. ქართ. სვან- : ზან. შურ-ო (იხ. აქვე). გასათვალისწინებელია ასევე თანზომონის წინ ნ/რ სუბსტიტუცია მეგრულში: გირძე || გინძე „გრძელი“, რტინი || ნტინი „გაქცევა“...

-ალ სუფიქსს მეგრულში ფუნქციურად -უმ (ხურჯკ-უმ-ი) შეეფარდება, ორივე ზმნური ფუძეებიდან არის გადმოყოლილი, შდრ. გურ. გა-ხვანჯ-ალ-ებ-ა, გა-ხვანჯ-ალ-ებ-ულ-ი; მეგრულშიც ალბათ *ხურჯკ-უმ-ს „აკრიალებს, ელვარეს ხდის“ ფუნქციონირებდა, საიდანაც სახელური ხურჯკ-უმ- შემოგვრჩა, ისევე როგორც შუმ-ს „სვამს“ და შუმ-ი (იხ. საბა)...

ს.-ქართვ. *ხუანჯ- „ელვარება, გაწმენდა, კაშკაში“ → ქართ. ხვანჯ-ალ- : ზან. ხურჯკ-(უმ-) ←*ხვანჯკ-.

ქართ. **ხიმ-** || **ხიბ-**, ლეჩხ. სა-**ხიმ-ი** || **სახიბ-ი** (საბა) „სწორი ჯოხი, რითაც ძალი არის დაბმული“, გურ. გადა-**ხიმ-ვ**-ა „შეღობვა“.

ზან. (მეგრ.) **ხიბ-**, გინო-**ხიბ-უ**-ა „გადაღობვა“, ო-**ხიბ-ალ-ი** „საკეტი“, **ხიბ-ილ-ი** „ღობილი“.

სვან. —.

ქართულში **მ** || **ბ** მონაცვლეობა შეიმჩნევა, მეგრულში **ხიბ-** ერთადერთია. ზანური **ხიბ-** ფუძე უნდა ჩანდეს **ხიბ-ულ-ა** (ხობის რაიონი) ტოპონიმშიც, შდრ. ძვ. ქართ. სა-**ჯივ-ი** „ბორკილი“.

ს.-ქართვ. ***ჯიჟ-** „შეღობვა, გადაღობვა“ → ქართ. **ხიმ-** || **ხიბ-**, სა-**ჯივ-ი** || სა-**ხიმ-ი** || სა-**ხიბ-ი** : ზან. **ხიბ-**.

ქართ. (ლეჩხ., ქიზიყ.) **ხიხვ-ი** „დიდი და სავსემტევნიანი თეთრი ყურძნის ძველებური ჯიში“.

ზან. (მეგრ.) **ხემხუ** „სამურზაყანოში გავრცელებული თეთრი ყურძნის ჯიში“.

სვან. —.

ქართული **ხიხვ-ი** — ზანური **ხემხუ** სიტყვათა შეპირისპირებითი ანალიზისას ირკვევა, რომ ადგილი აქვს გარკვეულ ფონეტიკურ ცვლილებებს მეგრულში; კერძოდ, ა) ინლაუტური **ი** : **ე** უნდა აიხსნას როგორც **ი** → **ე** მეგრულში (შდრ. წვიმა : ჭვემა || ← ჭვიმა, თიჯა : დეხა || ← დიხა...); ბ) აუსლაუტური **ვ-ი** თანმიმდევრობა **უ-ში** გადასულა ***ხიმხვ-ი** → **ხემხუ** (შდრ. ქართ. ნაძვ-ი : მეგრ. ნუზუ ←*ნოდვ-ი), გ) ინლაუტში **ხ-ს** წინ **მ** ფონეტიკური დანართია — **ხემხუ** ←***ხეხუ**.

გურულ დიალექტში ფიქსირებული **ხემხო** „ვაზის ჯიშია ერთგვარი“ მეგრულ **ხემხუ**-საგან უნდა მომდინარეობდეს (ზანიზმია).

ს.-ქართვ. ***ხიხჟ-** „თეთრი ყურძნის ჯიში“ → ქართ. **ხიხვ-ი** : ზან. **ხემხუ** ←***ხეხუ** ←***ხიხვ-ი**.

სვან. **ხრინ-**, ი-**ხრინ-ი** ზს., ქს. „ბრაზდება“, ი-**ხრინ-ა**ლ ბზ., ი-**ხრინ-ა**ლ ბქ., ლნტ., ი-**ხრინ-ა**ლ ლშხ. „ბრაზობს, ჯავრობს“, ა-**ხრინ-ე** „აბრაზებს“, ლი-**ხრინ-ე** „გაბრაზება, გაჯავრება“.

ქართ. **ხელ-**, **ხელ-ობ-ს**.

ზან. (მეგრ.) **რხინ-**, ი-**რხინ-უ(ნ)** „ავარდება, გულს იყვანს“, მუს გი-**რხინ-უქ** „რას ჯავრობ, ბრაზდება“.

ქართულში შესადარებელი სიტყვა ჩანს **ხელ-(?)**.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით, ყურადღებას იქცევს **ხრ** → **რხ** გადასვლა მეგრულში, რაც შეპირობებულია მეგრულში არსებული ფონოტაქტიკური შეზღუდვით: თ ა ნ ხ მ ო ვ ა ნ ი + ს ო ნ ა ნ ტ ი თანმიმდევრობა აქ არაკანონიკურია (აკრძალულია).

ს.-ქართვ. ***ხლ-ინ-** „ბრაზი, ჯავრი; გაბრაზება“ „გახელება“ → ქართ.
ხელ- : ზან. **რხ-ინ-** (←***ხრ-ინ-**) : სვან. **ხრ-ინ-**.

სვან. **ხუკჷ** „უმწეო, ბეჩავი“.
ქართ. (ლექს.) **ხუკ-ი** „საბყარი, დავრდომილი“.
ზან. (მეგრ.) **ხუნკ-ი** „ინვალიდი, პარალიზებული“, **ხუნკ-**, **დე-ხუნკ-ჷ**
„დაინვალიდდა“.

სვანურ შესატყვისში აუსლაუტური **ჷ** ფონეტიკური დანართია, გაჩე-
ნილი წინამავალ **ჷ**-თან ანალოგიით, შდრ. ქართ. **ბუქ-ი** : სვან. **ბუქჷ** ||
ბუქჷ ← **ბუქ-ი** „ქარი“, **კუნ-ი** : **კუნჷ** || **კუნჷ** ← **კუნ-ი**...

ქართული (resp. ლექსუმური) **ხუკ-**ის ფონეტიკურ-სემანტიკური ვა-
რიანტებია: აჭარ. **ხმუკ-ი** ← **ხუკ-ი** „მჭლე, გამხდარი (საქონელი)“, იმერ.,
ჯავახ. **ხოკ-ი**, შდრ. საბასთან: **ხოკ-ი** „ღორთა და კამბემთ სენი“.

ს.-ქართვ. ***ხუკ-** „უმწეობა, ავადმყოფობა; საბყარი“ → ქართ. **ხოკ-ი** ||
ხმუკ-ი || ← **ხუკ-ი** : ზან. **ხუნკ-ი** ← **ხუკ-ი** : სვან. **ხუკჷ** ← **ხუკ-ი**.

სვან. **ჩჷ-**, **ამა-ჩჷ** ზს., ქს. „მტერი“, **ლ-ი-ამა-ჩჷ** ბზ., **ლ-შხ.**, **ლი-ამა-
ჩჷ** ბქ., **ლი-ამა-ჩჷ** **ლნტ.** „მტრობა“, **ი-ამა-ჩჷ** „იმტრობს“, **ხ-ე-ამა-ჩჷ** „ემ-
ტერება“.

ქართ. **ხვ-**, **ხუ-**ებ-ა „გაბრაზება“, **ხუ-**ობ-ს.
ზან. (მეგრ.) **ხვ-**, **ა-ხვ-ი-ენ-ს** „აბრაზებს, განარისხებს“.
ქართულ-ზანურ ფუძეთა ნათესაობა ადრეც იყო შენიშნული (რ.
აბაშია). რაც შეეხება სვანურ ერთეულს, იგიც (**ჩჷ-**) აქვე შემოდის; **ამა-**
პრეფიქსი ჩვეულებრივია სვანურში: **ამა-შტჷმ** || **ამა-შტჷამ** „მოსვენება“,
შდრ. **ლი-შტჷემ** „მოსვენება“...

რ ი ს ხ ვ ა / ბ რ ა ზ ი / მ ტ რ ო ბ ა სემანტემათა ერთიანობა ეჭვს არ
იწვევს.

ს.-ქართვ. ***ჩჷ-** „მტრობა, მტერი, განარისხება“ → ქართ. **ხვ-** : ზან.
ხვ- : სვან. **ჩჷ-**, **ამა-ჩჷ-**.

სვან. **ჩჷატ** || **ღჷატ** „დიდი წნელი, ჭოკი“.
ქართ. **ხალ-**, **ხალ-ი** || **ხალ-ა** „ჭოკი, გრძელი ჯოხი“.
ზან. **ჩოლ-ი** „ნიგვზის საბერტყი გრძელი ჯოხი“.
ქართული **ხალ-ი** ფუძის შესატყვისი ზან. **ხოლ-ი** (შდრ. **კალ-ი** :
კოლ-ი „კალია“) ფორმა შემოინახა რაჭულმა დიალექტმა.

ფორმალური თვალსაზრისით სვანური **ჩჷატ** → **ღჷატ** მეტ სხვაო-
ბას ავლენს. ვფიქრობთ, აქ უძველესი ფორმა **ხალ-ჷ** ტიპისა უნდა ყოფი-
ლიყო. იგი უფრო ქართული **ხალ-ა** სახეობისკენ იხრება (შდრ. ქართ.

ც ი ც - ა : სვან. ც ი ც - უ) — ქართ. ხალ-ა : სვან. *ხალ-უ → *ხად-უ → ხუად → ხუატ || ღუატ.

წარმოდგენილი შეპირისპირება შესაძლებელი ხდება ლ → დ პროცესის წყალობით სვანურში (იხ. აქვე, § 2. ლ → დ).

ს.-ქართვ. *ხალ-(ა) „ჭოკი; წნელი (გრძელი)“ → ქართ. ხალ-ი || ხალ-ა : ზან. ხოლ-ი : სვან. ღუატ || ხუატ ← *ხუად ← *ხალ-უ.

ს.-ქართვ. *ხალ-(ა) არქეტიპის შესატყვისებია: ბაცბ. ხენ, ინგ. ხე (მრ. რ. ხენ-აშ), ჩაჩნ. ხენ || ხან „ძელი, ხე“ ← ს.-ნახ. ხენ (→ ქართ. ხე), ანდ. ლ'უდი, ჭამ. ლ'უნნი, ლოდ. ლ'უდი, ტინდ. ლ'უმი || ლ'უდე, კარ. ლ'უდა, ბოთლ. ჰუდი || ჰურ, ახვახ. ლ'უდა ← ს.-ანდ. *ხული „შეშა“, ბეჟ. ხე-ხა „ხე“, ჰუნზ. ხო-ხე „ტყე“, რუთ. ხუ-ქ „ხე“...

სვან. ხუ-ერ- || ხუ-რ-, ხ-ე-ხუ-რ-ენ-ი (ან-ხუ-ერ-ნ-ი ზს., ეხ-ხუ-ერ-ნ-ი ლშხ.), ხ-ე-ხუ-ერ-ენ-ი ლნტ. „ენგრევა“, ი-ხუ-რ-ე ზს., ქს. „ინგრევა; იშლის (თმებს...)“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ხუ- → || ხ-, ხ-უნ-ს „დაშლის“, ი-ხუ-აფ-უ(ნ) „იშლება, ინგრევა“, ი-ხ-უნ-ს (← ი-ხუ-უნ-ს) „იშლის (თმებს...)“, გო-ხ-ილ-ი „ჩამოშლილი“, თუმა-გო-ხ-ილ-ი „თმაგაშლილი“.

სვანური ძირი გართულებულია -ერ ზმნური სუფიქსით, რაც ბუნებრივია (იხ. აქვე, § 38). გამოყოფილი ხუ- იგივე ძირია, რაც ზანური ხ(უ-). ქართველურ ფუძეებს „დაშლის“ სემანტიკა აერთიანებს.

შესაბამისი ქართული ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ხუ- „დაშლა, ნგრევა“ → ქართ. — : ზან. ხ(უ-) : სვან. ხუ-ერ-.

სვან. ხუირ ზს., ქს. „ხვალი“.

ქართ. (ლექს.) ხვირ-ა „ხვალი კატა“.

ზან. (მეგრ.) ხვანჯ-ა „მამალი ღორი დაუკოდავი“.

ქართულსა და ზანურში (resp. მეგრულში) სიტყვის მნიშვნელობა დავიწროებულია: ხ ვ ა დ ი → ხ ვ ა დ ი კ ა ტ ა ; ხ ვ ა დ ი ღ ო რ ი.

მეგრულში ფონეტიკური ცვლილებები საგრძნობია: ხვანჯ-ა

← *ხვინჯ-ა ← *ხვიჯ-ა (შდრ. ქართ. ხვირ-ა).

ბოლოკიდური ა სვანურში მოკვეცილია (შესაძლებელია, არც ჰქონოდა).

ს.-ქართვ. *ხუირ-(ა) „ხვალი“ → ქართ. ხვირ-ა : ზან. ხვანჯ-ა ← ხვიჯ-ა : სვან. ხუირ.

სვან. **ხუ-ორ-** || **ხიუ-ორ-** || **ხი-ორ-** || **ხი-ორ-**, ა-**ხუ-ორ-** (ოთ-**ხიუ-ერ**, ად-**ხიუ-ორ-**) ბზ., ა-**ხი-ორ-** ლშხ., ა-**ხი-ორ-** ლნტ. „სიგრძეზე ხევს (ნაწლავებს)“, ლი-**ხი-ორ-** ბზ., ლშხ. ლი-**ხი-ორ-** „სიგრძეზე გახევა, გაჭრა“.

ქართ. **ხევ-ხივ-**, **ხევ-**ს, გა-**ხი-ა** (←გა-**ხივ-**ა).

ზან. —.

უფრო ძველი **ხიუ-** სახეობა ბალზემოურს შემოუნახავს (ად-**ხიუ-ორ-**), სხვაგან **უ** სემანტი დაკარგულია ისევე, როგორც ქართულის აორისტის წყებაში. სვანური **ხიუ-** საერთოქართველურ **ი** განმოვანებას ასახავს მაშინ, როცა ქართულში ორივე **ე/ი** საფეხური დასტურდება (-**ერ** სუფიქსზე იხ. § 38).

ფუძეები მნიშვნელობის მხრივ მინიმალურ სხვაობას აჩვენებენ, სვანურში ოდნავ დავიწროებულია სიტყვის სემანტიკა — ხ ე ვ ა → სიგრძეზე ხ ე ვ ა. აქ ძირად გამოყოფილი **ხეუ-/ხიუ-** შესაძლებელია ჩანდეს ზემოთგანხილულ ***ხუ-** „დაშლა, ნგრევა“ ზმნაში.

ს.-ქართვ. ***ხ-ეუ-/ხ-იუ-** „ხევა“ → ქართ. **ხევ-/ხი(ვ-)** : სვან. **ხუ-ორ-** || **ხი-ორ-** || ←***ხიუ-ერ-**.

ს.-ქართვ. **ხ-ეუ-/ხ-იუ-** ზმნურ ფუძეებს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნძ. **ბი-ვ-**, ანდ. **ვაბ-** (ვაბ-ვაშ-), ბოთლ. **ვაბ-**, ლოდ. **ვაბ-**, ჭამ- **ვა-დ-** (←ვაბ-დ-), ტინდ. **ვაბ-დო**, ბაგვ. **ვაბ-**, კარ. **ვაბ-** || **ვაბ-**, ახვან. **ვარ-** (←**ვაბ-რ-**) „გახევა; გაბობა“...

ვ

სვან. **კაბ-ჟ**, **კაბ-კაბ-წლ** ბზ., **კაბ-ჟ** ბქ., **ლნტ.**, **კაბ-კაბ-ელ** ლშზ., **კაბ-კაბ-ელ** ლნტ. „გულალმა, პირალმა“.

ქართ. **ყაფ-არ-ი**, **მ-ყაფ-არ-ი** „ამართული“, **მ-ყაფ-ი** „შელმართი (საბა)“.
ზან. —

ქართველურ მონაცემთა შედარებითი ანალიზის შედეგად ირკვევა, რომ აქ ძირად ***ყაბ-** გამოიყოფა, რომელსაც ქართულში **ბ-**ს დაყრუებით **ყაფ-** მოუცია, ხოლო სვანურში **ყ** → **ვ** ფონეტიკური გარდაქმნის შემდგომ ეტაპზე **კაბ-** მივიღეთ (იხ. აქვე, § 34. **ყ** → **ვ**).

ფუძის სუფიქსაცია განსხვავებულია ქართველურ ენებში; **-ჟ** : **-არ** სხვადასხვა მონაცემი უნდა იყოს. მიმართების კვალიფიკაცია მხოლოდ ფუნქციურ-მორფოლოგიური ჩანს. ლაშურ დიალექტში მხოლოდ ფუძეგაორკეცებული ვარიანტი გვიდასტურდება.

სემანტიკურ-სტრუქტურული იგივეობა საგრძნობია. ამ ქართველური ძირის ეტიმონი **აღმა-**სი უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***ყაბ-** „აღმა“ → ქართ. **მ-ყაფ-**, **(მ)-ყაფ-არ-ი** (←***ყაბ-**) : სვან. **კაბ-ჟ** || **კაბ-ელ** ←***ყაბ-**.

სვან.. **კამ-**, **კამ-შ-ა** ზს., ლშზ., **კამ-აშ-ა** ლნტ. „ძალა, ღონე, შეძლება“.

ქართ. **კან-**, **მ-კნ-ე** „შემძლებელი (საბა)“, **სი-მ-კნ-ე** „ძალა და შეძლება“.

ზან. —

სვანურში ისტორიულად მასდარული ფორმებია შემორჩენილი **-ეშ-**(ა) → || **-აშ-**(ა) ზმნური სუფიქსით გართულებული, რომელიც ქართულის მიმართ „ზედმეტად“ სხვაგანაც გამოჩნდება (შდრ. ქართ. **გაგ-** : სვან. **ჭ-ეშ-** (←***გ-ეშ-**) || **ჯ-ონ-** (ვ. თოფურია)). ***კამ-ეშ-ა** → || **კამ-აშ-ა** (**ე** → **წ** → **ა**) უკუმიმართულების უმლაუტი მასდარული **ა-**ს ზეგავლენით აიხსნება (მ. ქალღანი). **წ** → **მ** (**კან-** → **კამ-**) გადასვლისათვის იხ. § 13.

ამოსავალი ზმნური ძირი ქართულშიც განზოგანებული უნდა ყოფილიყო — ***კან-** → **კნ-**, ***მ-კან-ე** → **მ-კნ-ე**. საერთოქართველური ზმნური **კან-** ფუძე არ შემორჩენია ჩვენს ენებს. (ქართულ-ზანური ღონ- ხომ არ არის ***კან-**-ის ზანური ეკვივალენტი?).

სემანტიკის მხრივ იგივეობა უდაოა — ძ ა ლ ა , ღ ო ნ ე , შე ძ ლ ე - ბ ა .

ს.-ქართვ. ***კან-** „ძალა, შეძლება“ → ქართ. **კან-**, **მ-კნ-ე** : სვან. **კამ-შ-ა** || **კამ-აშ-ა** ←***კან-**ეშ-ა.

სვან. **ვასგ** ზს., ლშხ., **ვასკ** ლნტ. „ჭადარა“, **ვასგ-წრ** ბზ., **ვასგ-წრ** ბქ., **ვასგ-წრ** ლშხ., **ვასკ-წრ** ლნტ. „ჭადაროსანი“.

ქართ. **ვც-**, მ-**ვც-ე**, მ-**ვც-ოვ-ან-ი**.

ზან. (მეგრ.) **(რ)ჩ-ე** „თეთრი, ჭადარა“, **რჩ-ინ-უ** „მოხუცი“, დნ-**რჩ-ინ-უ** „დაბერდა“, ჰან. **ქჩ-ე** || **ხჩ-ე** „თეთრი“, **ქჩ-ინ-ი** || **ხჩ-ინ-ი** „დედაბერი“.

სვანურში ბოლოკიდური საერთოქართველური -**ე** აფიქსი დაკარგულია. ინლაუტური **ა** პროთეტული ხმოვანია. გაჩენილია ფონეტიკურ ნიადაგზე, **ვსგ** აქცესიური თანმიმდევრობის დასაძლევად (თუ ***ვსგე** → ***ვესგ** → ***ვასგ(?)**).

ქართველურ ენათა ბგერათმესატყვისობის ისტორიის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია შეფარდება ქართ. **ც** : სვან. **სგ** (←***ცქ**) — ს.-ქართვ. **ც**.

ს.-ქართვ. ***ვც-ე** „თეთრი, ჭადარა“ → ქართ. **ვც-**, მ-**ვც-ე**, მ-**ვც-ოვ-ან-ი** : ზან. **(რ)ჩ-ე**, **რჩ-ინ-უ**; **ხჩ-ე** || **ქჩ-ე**, **ხჩ-ინ-ი** || **ქჩ-ინ-ი** (←***ვჩ-ე**, ***ვჩ-ინ-**) : სვან. **ვასგ** || **ვასკ** ← **ვასქ** ←***ვაცქ-ე**.

სვან. **ვად** (**ვადჷ**-ემ ბქ.) ზს., ლნტ., **ვად**, **ვად-ილ** (კნინ.) ლშხ., **ვად-ილ** (კნინ.) ლნტ. „მუცელი“.

ქართ. (ქართლ., ქიზიყ.) **ღენდერ-ი** „ლიბი“, **ღენდერ-ა** „ლიბიანი“.

ზან. **ქენდერ-ი**¹ (?).

საერთოქართველური არქეტიპი ***ვედ-** უნდა ყოფილიყო. **ნ** ფონეტიკური დანართია ქართულ დიალექტებში, ხოლო **-ერ** — საკუთრივ ქართული სადერივაციო აფიქსი. რომელსაც ფუნქციურად **-ჷ** შეეფარდება სვანურში, ამ უკანასკნელს მიეწერება **ე** → **ა/ა** უკუმიმართულების უმლაუტი სვანურში (მ. ქალდანი).

ახსნას ითხოვს სვან. **ვ** : ქართ. **ღ** მიმართებაც. სავარაუდოა **ვ** → **ღ** ქართულში, შდრ. ქართ. **ვ** უ ე ზ - ა || **ღ** ვ ე ზ - ე / ი ლ - ი : ზან. **ხოზ** - ო.

ქართული ენის რაჭულ დიალექტში შემონახული ჩანს ზემოხსენებულ ქართველურ ფუძეთა ზანური ეკვივალენტი, რადგანაც **ვ** → **ქ** ტიპის გარდაქმნა მხოლოდ ზანური დიალექტებისთვის არის დამახასიათებელი, შდრ. **ვეარბალ-ი** || **ვორბალ-ი** : ზან. **ქოვალ-ი** || **ქობალ-ი**, **ვოც-** : **ქოს-...** ასევე **ვენდ-ერ-ი** : **ქენდ-ერ-ი**.

ს.-ქართვ. ***ვედ-** „ლიბი, მუცელი“ → ქართ. **ღენდ-ერ-ი** ←***ვედ-ერ-ი** : ზან. **ქენდ-ერ-ი** (←***ქედ-არ-ი**)¹ : სვან. **ვად-** || **ვად-ჷ** ←***ვედ-ჷ**.

¹ იქნებ ს.-ქართვ. ***ვედ-**ის კვალი ჩანდეს ზანურ **ქორბა** || **ქორა** „მუცელი“ სიტყვაშიც (←***ქოდბა?**), შდრ. **ქოთმე** → **ქორმე** „ქათამი“, დ/თ → რ ბაგისმიერების წინ ზანურში.

სვან. **კაფჷ** ზს., ლნტ. **კაფ** ლშხ. „ღრუ (პირის)“, ბქ., ლშხ. „შე-
ჭრილი, გულამოღებული“.

ქართ. (თუშ.) **კვაფ**-ი „ჩარმავებული ადგილი“, ხევს. **კვაფ**- „ამო-
ღრმავებული“, მოხ. **კოფ**-ი „ორმო“, ფშ. **კვამფ**-ი „ჩარმავებული ადგილი“.

ზან. (მეგრ.) **ხვიპ**-ი „ღრმა“, **ხვიპ**-ი სენი „ღრმა თეფში“, **ხვიპ**-ია
„ზოგადად ღრმა ჭურჭელი“, **ხოპ**-ი || **ხოფ**-ი || **ხოპ**-ი (ტოპ.), **ხოპ**-წყარ-ი
„ხოპის წყალი (ჰიდრ.)“, ჭან. **ხოფ-ა** (ტოპ.).

ქართველური ფუძეებისთვის ძირითადია ამოღრმავებულის, ღრმას
შინაარსი. ეს განსაკუთრებით საგრძნობია ლექსემათა შესიტყვების დონეზე —
შდრ.: ხევს., თუშ. **კვაფ** კოზი „ამოღრმავებული კოვზი“ : ზან. **ხვიპ**-ი
კვზი „ამოღრმავებული კოვზი“...

სვანურში შეინიშნება **ჟ**-ს მეტათეზისი, ლაშხურში ის საერთოდ გა-
უჩინარდა: სვან. ***კჟაფ** → **კაფ** || **კაფჷ**.

მეგრულში მკლავნდება **ვა** : **ო** → || **ვი** : **ხვაფ** → **ხოფ** → **ხვიფ** ||
ხვიპ-. აქვე საცნაური ხდება ტოპონიმ **ხოპ**- || **ხოფ**- || **ხოპ**-ის წარმომავ-
ლობა. იგი ისტორიულად ჩარმავებულ ადგილს აღნიშნავდა, ხოლო **ხოპ**-
წყარ-ი „ხოპის წყალი“ — ღრმა მდინარეს (შდრ. ჭან. **ხოფ-ა** (ტოპ.)).

ს.-ქართველ. ***კჟაბ**- „ღრმა, ჩარმავებული; ღრუ, ორმო“ → ქართ.
კჟამფ-ი || ← **კჟაფ**-ი → || **კოფ**-ი : ზან. **ხვიპ**-ი || ← **ხოპ**-ი || **ხოფ**-ი ||
ხოპ-ი : სვან. **კაფ** || **კაფჷ** ← ***კჟაფ**.

სვან. **კაშ-ჷ** ბქ., ლნტ., **კაშ** ლშხ. „ზვინი (სარიანი)“, „ჩხა, ორკაპა
სარი ს ა კ ი დ ლ ა დ“.

ქართ. **ყეს**-, მ-ყეს-ი.

ზან. (მეგრ.) **ყაშ**-, **ყაშ**-ჷ-ა, დო-**ყაშ**-ინ-ი „წინდვა, გადაწინდვა ვაზი-
სა“, „ღარგვა“, „დამაგინება“.

ქართ. მ-ყეს-ი ნახმნარი ფუძეა, ძირია **ყეს**- „მოხმის, დამაგრების“
მნიშვნელობით (მსგავსი წარმოებებისთვის შდრ. ქართ. ***ყენ**- → მ-**ყენ**-ი →
მ-**ყენ**-ობ-ა : ზან. **ყონ**-).

სვან. **კაშ-ჷ** → || **კაშ** : ქართ. მ-ყეს-ი მორფოლოგიური მიმართე-
ბისთვის სხვა მასალაც მოიძებნება, შდრ. სვან. **ყაბ-ჷ** || **კაბ-ჷ** : ქართ.

მ-ყაფ-ი. აქ -**ჷ** (← **ო**) სუფიქსის ქართულის **მ**- პრეფიქსის ფუნქციურ
შესატყვისობაზე შეიძლება საუბარი — სვან. **კაშ-ჷ** ← ***კეშ-ჷ** (მ. ქალდა-
ნის წესის მიხედვით).

ეს მაგალითი კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს ქართ.-ზან. **ყ** :
სვან. **კ** შეფარდების რეალურობას (იხ. აქვე, § 34).

საერთოქართველური **ყეს**- ფუძისთვის დამახასიათებელი იყო **მ** **ო** -
ბ **მ** **ი** **ს**, **მ** **ო** **კ** **ი** **დ** **ე** **ბ** **ი** **ს**, **დ** **ა** **მ** **ა** **გ** **რ** **ე** **ბ** **ი** **ს** შინაარსი.

ს.-ქართვ. ***ყეს-** „მობმა, მოკიდება, დამაგრება“ → ქართ. **ყეს-**,
მ-**ყეს-** : ზან. **ცაშ-** : სვან. **კაშ || ← კაშ-ჟ ←*კეშ-ჟ.**

სვან. **კან-** || **კან-** || **კან-**, ხ-**კან** ზს., ლშხ., ხ-**კან** ლნტ. „სუნი
სცემს“, ხ-**კან-**ე ბზ., ლშხ., ხ-**კან-**ე ბქ., ხ-**კან-**ე ლნტ. „სუნს უდენს“,
ხ-**კან** ზს., ქს. „სუნი ასდის“, ლი-**კან-**ე ბზ., ლშხ., ლი-**კან-**ე ლნტ., ლი-
კან-ე ბქ. „სუნის დენა, ყროლა“.

ქართ. **ყარ-** || **ყრ-**, **ყარ-**ს, ა-**ყრ-**ოლ-ებ-ს, მ-**ყრ-**ალ-ი.

ზან. (მეგრ.) **ცორ-**ად-/**ცორ-**იდ-, **ცორ-**იდ-უნ-ს „აღპობს, აყროლებს“,
ცორ-ად-ილ-ი „დამპალი, მყრალი“, **ცორ-**დ-ჟ(ნ) „ლპება“.

ბგერათმეფარდება სვან. **კ** : ქართ. **ყ** სვანურის ნიდაგზე აიხსნება —
ყ → **კ** (შდრ. **ყ** || **კ** სუბსტიტუცია თვით სვანურში: ფ ა **ყ** ჟ შ ი რ ბზ.,
ფ ა **ყ** შ ჟ ი რ ლხმ., მაგრამ ფ ა **კ** შ უ რ ლშხ. „ზერეღე“, სვან. დ ა **ყ** ჟ
|| დ ა **კ** ჟ „ჩაწეული ადგილი“. **ყ** : **კ** შეფარდების შესახებ იხ. § 34).

აუსლაუტური ქართ.-ზან. **რ** : სვან **ნ** გულისხმობს **ნ** ← **რ** წარმო-
მავლობას სვანურში (შდრ. **ჯარ-**ი : **კან**, იხ. § 17).

ს.-ქართვ. ***ყარ-** „ყროლა, სუნის დენა“ → ქართ. **ყარ-** || **ყრ-**, მ-**ყრ-**
ალ-ი, **ყრ-**ოლ-ა : ზან. **ცორ-**, **ცორ-**იდ-/**ცორ-**ად-/**ცორ-**დ- : სვან. **კან-** || **კან-** ||
კან- ←***ყარ-**.

სვან. **კემად** ბზ., **კემად** ბქ., **კემეტ** || **კემად** || **კემად** ლშხ., **კემანტ**
ლნტ. „მშვილდი“.

ქართ. **ყოდალ-ი** → || **კოდალ-ი** „ისარი“.

ზან. —.

სვანურისთვის უძველესია ***კუდამ** არქეტიპი, რომელიც ასახავს საერ-
თოქართველურ ***ყოდალ-** ფორმას **ლ** → **მ** გადასვლით (იხ. § 4) და **ყ** → ||
კ სუბსტიტუციით (იხ. § 34).

სემანტიკური მიმართება მ შ ვ ი ლ დ ი ~ ი ს ა რ ი ბუნებრივია,
რადგანაც უძველეს ეპოქაში საერთოქართველური ***ყოდალ-** შეითავსებ-
და მთლიანად „მ შ ვ ი ლ დ - ი ს რ ი ს“ ცნებას.

ს.-ქართვ. ***ყოდალ-** „შვილდ-ისარი“ → ქართ. **ყოდალ-ი** → ||
კოდალ-ი : სვან. **კემად** || **კემედ** || **კემად** ←***კოდამ**.

სვან. **კერ** || **კერ** ბზ., ბქ. „სამკლავე, სახელური, ტარი“.

ქართ. **კერ-**, **კერ-**ი „რტო“, შვიდ-**კერ-**ი „შვიდრტოედი (საბა)“.

ზან. —.

მნიშვნელოვანია შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე : ქართ. რ ტ ო
|| შ ტ ო ~ სვან. სახელური, ტარი, რომლისთვისაც ეტიმონურია
შტოს (გამოშვებლის) შინაარსი.

კონსონანტთა ამ რიგში იდენტური კორესპონდენციები ბუნებრივია —
ქართ. **ჭ** : სვან. **ჭ**, ქართ. **რ** : სვან. **რ**. ასახსნელია **წ**-ს სიგრძე ბალსზემო-
ურში. იქნება სახელობითის **ი** ისტორიული ბრ. ნიშნის კვალი იყოს.

ს.-ქართვ. ***ვერ-** „შტო, შვერილი, სახელური“ → ქართ. **ვერ-** :
სვან. **ვერ** || **ვერ**.

სვან. **ვეფ-** || **ვეფ**, **ვეფი** „იკბინება“, ლი-**ვეფ** „კბენა“, ხ-**ვეფ** (პთ-
ვეფ-ნი) ზს., ლშხ., ხ-**ვეფი** ლნტ. „კბენს“, მგ-**ვეფ**-ია ზს., ლშხ., მგ-**ვეფ**-
ია ლნტ. „კბენია“.

ქართ. **ვეფ**, **ვეფ**-ს, მ-**ვეფ**-არ-ი, მ-**ვეფ**-ია || **ვეფ**-ია.

ზან. —.

სვანურში **-ეფ** ზმნურ სუფიქსად გამოიყოფა —**ვეფ**, შდრ. სვან.
ვეშელ-ე „ყეფს“, ლი-**ვეშელ** ზს., ლი-**ვეშელ**-ე ლნტ. „ყეფა“.

ე ↔ **ვე** გადასვლა აქაც უეჭველია (იხ. § 34).

ს.-ქართვ. ***ვეფ** „ყეფა, კბენა“ → ქართ. **ვეფ** : სვან. **ვეფ**.

ს.-ქართვ. ***ვეფ** ხმაბაძვით ფუძეს შეესატყვისები ეძებნება მონათე-
სავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნდ. **ჰაფ**, კარატ. **ჰაბ**, ტინდ. **ჰაბ**,
ბაგვ. **ჰაბ**, ბოთლ. **ჰაბ**, ჰინუხ. **ჰაფ**, დარგ. **ღამფ**, ლაკ. **ჰაფ**, არჩიბ.
ჰამფ „ყეფა“...

სვან. **ვეშღან** || **ვეშღან**, ი-**ვეშღან**-ი ბზ., ი-**ვეშღან**-ნი ბქ., ი-**ვეშღან**-ე
(ოხ-**ვეშღან**) ლშხ. „ღრღნის, ხრავს“, ლი-**ვეშღან**-ი ბზ., ლი-**ვეშღან**-ი ბქ.,
ლი-**ვეშღან**-ე ლშხ. „ღრღნა, ხრა“.

ქართ. **ვეურთნ**, **ვეურთნა** „თრგუნვით ლეწა (საბა)“; „სრესით
მტვრევა“, [და-]ჰ-**ვეურთნ**-იდ-ეს.

ზან. —.

სვანურში **ჟ** ბილაბიალი დაკარგულია, რისის კვალიც ჩანს ფუძისე-
ული **წ** ხმოვნის სიგრძეში — **ვეშღან** → **ვეშღან**.

საერთოქართველურ **თ**-ს სვანურში **შღ** შეეფარდება, რაც უეჭველს
ხდის ამ ფუძეთა საერთოობას.

სემანტიკური სხვაობა: „მ ტ ვ რ ე ვ ა, ღ რ ღ ნ ა, გ ა მ ო ხ რ ა“,
ვფიქრობთ, წინააღმდეგობას ვერ შექმნის.

ს.-ქართვ. ***ვეუ(ს)თ-ან** „ღრღნა, გამოხრა; მტვრევა“ → ქართ.

ვეურთან : სვან. **ვეშღან** || **ვეშღან** ← ***ვეშღან**.

სვან. **ვერ-** || **ვირ-** || **ვერ-**, **ვერ-**-ი (ო-ვერ ბქ.) ზს., ლშზ., **ვერ-**-ენ-ი ლნტ. „ცვეღება“, **ვირ-**-ე ზს., **ვერ-**-ე ლშზ., ლნტ. „ცვეთს“, ლი-ვერ- ზს., ლშზ., ლი-ვერ-ე ლნტ. „ცვეთა“.

ქართ. **ვეც-**, **ვოც-**, მ-ვეც-ი, ნა-მ-ვეც-ავ-ი, **ვოც-**-ვა, **ვოც-**-ავ-ს, სა-**ვოც-**-ი (პირ-სა-**ვოც-**-ი, ხელ-სა-**ვოც-**-ი...).

ზან. **ხუშ-**, **ხუშ-**-უნ-ს „ვეის“, **ხუშ-**-უ-ა „ხოცვა, დაგვა“, ო-**ხუშ-**-ალ-ი „ცოცხი“.

მეგრული **ხუშ-** (←***ხურ-**) ძირი სამართლიანად არის დაკავშირებული ქართულ **ვოც-** ზმნურ შესატყვისთან (არნ. ჩიქობავა). ზანური ქოს- „გვა“ ზმნა ქართულიდან შეთვისებული **ვოც-** არის — **ვოც-** → **ქოს-**. სა-მეცნიერო ლიტერატურაში გაზიარებულია აზრი მ-ვეც-ისა და **ვოც-**-ის სა-ერთო წარმომავლობის შესახებ (კ. შმიდტი). საერთოქართველურ სიტყვა-თა ამავე რიგში შემოგვყავს სვანური **ვერ-/ვირ-** „ცვეთა“ ზმნა, რომელიც კანონზომიერი შესატყვისია ქართული **ვეც-** (მ-ვეც-ი) ძირისა. მნიშვნელო-ბის ცვლა ხოცვა → ცვეთა მიმართულებით ცნობილია ჩვენს ენებში — შდრ. ქართ. **სარ-** „სრვა“ → ზან. **შერ-** || **შირ-** „ცვეთა“. პრობლემური ჩანს, ერთი შეხედვით, შესატყვისობა ქართ.-სვან. ე : ზან.

უ (← ო). მსგავსი შესატყვისობები ქართველოლოგიაში ახსნილია რო-გორც ა : ო კორესპონდენციის შემდგომი საფეხური, ე. ი. ქართ. ა → ე (გ. მაჭავარიანი). ამგვარ დაშვებას ეხმიანება ქართ. **ვაც** → სვან. **ვაც-** || **ვაც-** ზმნური ძირი, რომელიც უძველეს ნასესხობას წარმოადგენს, მანამ-დელს, ვიდრე ა → ე განხორციელდებოდა ქართულში; შდრ. სვან. ა-**ვაც-**-ე ზს., ლშზ., ა-**ვაც-**-ე ლნტ. „ღუპავს“.

ს.-ქართვ. ***ვაც-** „ხოცვა; ცვეთა“ → ქართ. **ვეც-/ვოც-**, მ-ვეც-ი, **ვოც-** : ზან. **ხუშ-** ← **ხორ-** : სვან. **ვერ-** || **ვერ-/ვირ-** ←***ვაი-/ვირ-**.

სვან. **ვერ-** || **ვერ-**, **ვერ-**-ი ბზ., **ვერ-**-ი ბქ., ლშზ. „ყური, კიდე“. ქართ. **ყურ-**-ე. ზან. (მეგრ.) **ყურ-**-ე „მხარე“, ჩქიმ-**ყურ-**-ე „ჩემს მხარეს“, სქან-**ყურ-**-ე „შენს მხარეს“.

სვანურში უ-ს დაშლამ (უ → უი), შემდგომ კი მისი ლაბიალური სეგმენტის მოშლამ, კვალი დატოვა ძირისეული ხმოვნის სიგრძის სახით — ქართ. **ყურ-**-ე : სვან. ***ვურ-**-ი → ***ვური-**-ი → ***ვური-**-ი (დისიმილაციით ო — ი → ე — ი) → **ვერ-**-ი → || **ვერ-**-ი (შდრ. ძვ. ქართული მ-**ვარ-**-ე).

ბოლოკიდური -ი სვანურში არამხოლოდ მორფოლოგიურ-ფუნქციური შესატყვისია ქართულ-ზანური -ე სადერივაციო სუფიქსისა.

ყ → ვ ამ ფუძეშიც საცნაურია (იხ. § 34).

ს.-ქართვ. *ყურ-(ე) „კიდე, ყურე, მხარე“ → ქართ. ყურ-, ყურ-ე :
ზან. ღურ-ე : სვან. კერ-ი || კერ-ი ←*კურ-ი.

სვან. კოჲ ბზ., კოჲ ბქ. „შეშის ან ყავრის წყობა“.
ქართ. ხორ-ა „შეშის ზვინი (საბა)“.
ზან. «ხოჯ-ი».

სვანური ფორმები ზანურ წარმომავლობას ჰგულისხმობენ. სვანაირ-
ად აუხსნელი გვრჩება ქართ. რ : სვან. ყ შეფარდება აუსლაუტში. რ → კ
მხოლოდ ზანურის ფონეტიკით აიხსნება (გ. როგავა) — ხორ-ი → ხოჯ-ი.
სხვა საკითხია ხ → კ აფრიკატიზაციის შემთხვევები სვანურში, რაც ნა-
სესხებ სიტყვებში ფონემათა არაადეკვატური აღქმით აიხსნება, შდრ.:
ქართ. ხარდან → სვან. ვარდან, მეგრ. ხურუ → სვან. ვურუ „ხვრელი“...
საკუთრივ სვანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს შემდეგ სვანურ სი-
ტყვებში: ლუ-ხორ „შეკრება“, ხორ-ეჲ ზს., ხორ-აჲ ლნტ., ხორ-აჲ ლშხ.
„გროვა, ხორა; კრებული“...

ს.-ქართვ. *ხორ- „შეკრება; ხორა“ → ქართ. ხორ-ა : ზან. «ხოჯ-ი» :
სვან. ხორ-.

სვან. კულ „თავხუა (სიმინდის ტაროს სოკო)“.
ქართ. კუვილ-ი „თავთავი“.
ზან. ხვი(რ)-ხვილ-ი „კვირტი, ყვაილი“.

„თავხუა“-ს გაგება სვანურში მეორეული ჩანს. უფრო ძველად
კულ ალბათ ტაროს თუ აღნიშნავდა. თავთავი ~ ტარო სემან-
ტიკური შეფარდება სავსებით ბუნებრივია. ტარო → თავხუა
მნიშვნელობის დავიწროებას სვანურში ხელი შეუწყო ქართულიდან შესუ-
ლი ტარო სიტყვის გაბატონებამ.

პრობლემურია ფორმალური მიმართებაც — კუვილ : კულ. ვი
თანმიმდევრობის ჩავარდნას სვანურში ვერ დავუშვებთ. ამგვარი განვითარ-
ება პროცესისა უკვალოდ არ ჩაივლიდა. მხედველობაშია ხმოვნის და-
გრძელება დაკარგული მარცვლის საკომპენსაციოდ — უ ⇄ უ. გადამწყვე-
ტი მნიშვნელობისაა ზანურის ჩვენება, რომელიც სვანური ფორმის პრიმა-
რობას უჭერს მხარს — კულ : ხვი(რ)-ხვილ- (რედუბლ.) და ქართულის-
თვის *კულ-ივ- არქეფორმას გვაგვარაუდებინებს, შდრ. ყულ-ივ-ი „მხრის
ძვალი“...

ს.-ქართვ. *კულ- „თავთავი“ → ქართ. კუვილ-ი (←*კულ-ივ-ი) :
ზან. ხვი(რ)-ხვილ-ი (←*ხულ-ხულ-ი) : სვან. კულ.

ს.-ქართვ. ***გულ-** „თავთავი“ სიტყვის შესატყვისებია: ხუნძ. **ტორ** || ← **ტ'ორი** (ჰიდ.), ანდ. **ტ'ორა**, კარ. **ტ'არა..**, ახვან. **ტარა** || ← **ტ'არა**, დიდ. **ტარა**, ჰინ. **ტერა**, ხვარშ. **ტალა**, ბეჟ. **ტერა**, ჰუნზ. **ტერა** || **ტელა**, დარგ. **ლუგი** ← **გული**, ლაკ. **ჭალი** ← **ჯალი**, არჩიბ. **ლოქ** ← **ქოლ**, ლეზგ. **ყილ**, თაბას. **კულ**, რუთ., წახ. **გგტ** ←***გუდ** ←***გულ**, ხინ. **კილ** „თავთავი“...

სვან. **კუმდ-** || **კუმდ-**, მა-**კუმდ-აგ** || მა-**კუმდ-აგ** „ბარკალი, ბარძაცი“. ქართ. **კურთ-ი/ა** „სილა, მჭილი“.
ზან. —.

სემანტიკური მიმართება სილა, მჭილი ~ ბარკალი, ბარძაცი ამოსავალში წიხლის ეტიმონურ შინაარსზე უნდა მეტყველებდეს.

სვანურში ძირად **კუმდ-** ←***კუმთ-** სეგმენტი გამოიყოფა; **მა-** იგივე პრეფიქსია, რაც სხვა სომატურ სახელშიც დაჩნდება, შდრ.: ქართ. **კელ-ი** „ხელი“ : ზან. **ხუ-** : სვან. **მწ-კწლ**, **კწლ** || **კალ** „მხარი“ (სვან. **-აგ** || **-აქ** სუფ. იხ. აქვე).

***კუმთ-/კურთ-** შეპირისპირებაში სვან. **შთ** : ქართ. **რთ** მიმართება დაჩნდება, რაც **სთ** → **რთ** (შდრ. სთუელ-ი → რთველ-ი...) პროცესს ვარაუდობს ქართულში.

ს.-ქართვ. ***კუსთ-** „წიხლი, ბარკალი (მჭილი)“ → ქართ. **კურთ-ი/ა** : სვან. **კუმდ-** || **კუმდ-** ←***კუმთ-**.

სვან. **კუამ** (ნათ. ბრ. **კუამ-წ-შ**) ზს. „ბუჩქი, ჩირგვი“. ქართ. (ლექს.) **ხვილე** „ჩირგვი“.
ზან. —.

სვანურში ბოლოკიდური ფუძისეული **ა** მოკვეცილია, მაგრამ ნათ. ბრ. ფორმაში ისტორიული **ა** ხმოვანი დაცულია: **კუამწ-შ** ←***კუამა-იშ**. მომდევნო **ა**-ს პოზიციური ზემოქმედებით ფუძის ინლაუტში **ი** → **ე** → **წ** → **ა** უკუმმართულების უმლაუტი განხორციელდა. თუ გავითვალისწინებთ **ლ** → **მ** (იხ. აქვე, § 4) გადასვლის შესაძლებლობას სვანურში, გამოდის, რომ ამოსავალში ***კუილ-ა** არქექტიპი არსებობდა ლექსუმური **ხვილე**-ს შესატყვისად — სვან. **კუამ-ა** ← **კუწლ-ა** ←***კუელ-ა** ←***კუილ-ა** : ქართ. ***კუილ-ა-ა** → ლექს. **ხვილ-ა-ა** → **ხვილ-ე**.

სემანტიკური იდენტურობა ქართველურ ენებში კიდევ უფრო ამაგრებს ზემოთაღწერილ ფუძეთა საერთო წარმომავლობის შესაძლებლობას.

ს.-ქართვ. ***ჭუილ-ა** „ბუჩქი, ჩირგვი“ → ქართ. **ჭუილ-ა-ფ** → ლეჩხ.
ხვილ-ა-ფ → **ხვილ-ფ** : სვან. **ჭუამ** || **ჭუამ**- ←***ჭუნალ-ა** ←***ჭუნელ-ა**
 ←***ჭუილ-ა**.

სვან. **ჭუამ**-, **ხ-ო-ჭუნამ**-ი ბზ., **ხ-ო-ჭუნამ**-ი ბქ., **ხ-ო-ჭუნამ**-ე ლშხ.
 „გადა-ულოცავს“, **ლა-ჭუნამ** ბზ., **ლა-ჭუამ** ლშხ., **ლნტ.**, **ლა-ჭუმ**-ი ბქ.
 „ეკლესია“, **მა-ჭუნამ** ბზ., **მა-ჭუამ** ბქ. „მადლობა“, **მა-ჭუმ**-წრ ბზ., **მა-ჭუმ**-
 წრ ბქ. „მადლობელი, მადლიერი“.

ქართ. **ჭამ-ა**, **ჭამ**-ობ-ა, **ჭამ**-ევ-ა „დახმარება“ **სა-ჭამ**-ევ-ელ-ი, **სა-ჭამ**-არ-ი
 „შესაწევნელი (საბა)“.

ზან. **ხომ**- || **ხვამ**-, **ხომ**-ა → || **ხუმ**-ა „ხმა“, **ხვამ**-ა „ლოცვა“, **დო-**
ხვამ-ა „გადალოცვა“, **ა-ხვამ**-ან-ს, **ი-ხვამ**-ან-ს „ილოცავს“ „გადაულოცავს“,
ხვამ-ან-ს „ლოცავს“, **ხვამ**-ერ-ი „დალოცვილი“, **ო-ხვამ**-ერ-ი || **ო-ხვამ**-ირ-ი
 „დასალოცი, ლოცვა“, **ო-ხვამ**-ე „ეკლესია, სალოცავი“, **ო-ხვამ**-უ || **ო-ხომ**-უ
 „ლოცვა“, **ო-ხომ**-ალ-ა „სალოცავი“.

ცხადია, **ლოცვა** / **დალოცვა**, **სალოცავი** = **ეკლე-**
სია სემანტიკებს საფუძვლად **ხმ-ა** / **ხმ-ობ-ა** სემა დაედო. საინტე-
 რესოა, ქართული **მო-ი-ჭმ-ობ-ს** / **მო-ი-ჭმ-ევ-ს**, რომელიც ერთდროულად
 „მოხმობასაც“ აღნიშნავს და „დახმარებასაც“ ანუ „მოხმობას დასახმარებ-
 ლად“, ე. ი. მოიხმობს, რათა დაიხმაროს; სწორედ აქედან განვითარდა შე-
 მდგომში **ლოცვის** მნიშვნელობა, შდრ. ლათ. *orāre* „თხოვნა, თქმა,
 ლოცვა“ → *orāculum* „ღმერთების მისამართი ადგილი“, რუს. *орать* „დახი-
 ლი, ყვირილი“...

ქართველურ ფუძეთა შედარებითი ანალიზის საფუძველზე საერთო-
 ქართველურისთვის აღვადგენთ **ჭუამ**- არქეტიპს, რომელიც სვანურის (ბქ.)
 თანამედროვე მდგომარეობას ემთხვევა. ქართულში რედუცირებული ფუ-
 ძეები დასტურდება — **ჭუამ**-ა → **ჭამ**-ა...

ამოსავალ **ჭა** თანმიმდევრობას ზანურში **ო** (→ || **ვა**) || **უ** მოუცია,
 რაც კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. ***ჭუამ**- „ხმა, მოხმობა“, „ლოცვა“ → ქართ. **ჭამ**-ა, **ჭამ**-ევ- ||
ჭამ-არ : ზან. **ხომ**- → || **ხვამ**-, **ხუმ**- : სვან. **ჭუნამ**- || **ჭუნამ**- || **ჭუნამ**- ||
ჭუამ-.

ს.-ქართვ. ***ჭუამ**- არქეტიპის კანონზომიერი შესატყვისებია: აფხაზ. **ჭო**-,
 ა-**ჭო**-არა „თქმა, თხოვნა/ხვეწა, ლოცვა“, ნახ. **მოჭ** „ჰანგი, ლექსი, სიმღერა“...

სვან. **ჭუასგ**- || **ჭუასკ**-, **ჭუესგ**- || **ჭუესკ**-, ხ-ე-**ჭუესგ**-ენ-ი/ლ-ხ-**ჭუესგ**-
ნ-ი ბზ., ათ-**ჭუასგ** ბქ., ლე-ხ-**ჭუასგ** ლშხ.) ხ-ე-**ჭუესკ**-ენ-ი (ათე-**ჭუასკ**)
ლნტ. „მიეპარება“, **ჭუესგ**-ნ-ი ზს., **ჭუესგ**-ენ-ი ლშხ., **ჭუესკ**-ენ-ი ლნტ.
„გაიპარება, მიიპარება“, ლი-**ჭუესგ** ზს., ლი-**ჭუესკ** ლნტ. „მიპარვა“.

ქართ. **ხუაშ**-, **ხვაშ**-იად-ი „საქმე დაფარული სახორციელო“,
„საქმე დაფარვითი (საბა)“.

ზან. —.

ქართულში **ხვაშ**- ძირად არის გამოსაყოფი; -ი-ად გავრცელებული
სადერივაციო აფიქსია ქართულში: ძნ-ი-ად-ი, ვმ-ი-ად-ი, წყვდ-ი-ად-ი,
ზვ-ი-ად-ი...

ქართველურ ფუძეთა შინაარსობრივი იგივეობა ადვილი დასანახია —
გ ა პ ა რ ვ ა , დ ა ფ ა რ ვ ა → ს ა ი დ უ მ ლ ო , დ ა ფ ა რ უ ლ ი .

საინტერესოა სვან. **ჭ** : ქართ. **ხ** შეფარდება, სადაც ქართულის ვი-
თარება მეორეულად გვეჩვენება —ქართ. **ხუაშ**- ←***ჭუაშ**- (შდრ. სვან.
ჭუასგ/კ ←***ჭუაშგ/კ**- (**სგ** || **სკ** ← **შგ** || **შკ**)) ისევე, როგორც ქართ.
ლხუ- ←***ლჭუ**- : სვან. **ლაჭუ/ლეჭუ**- „ლხობა“...

ს.-ქართვ. ***ჭუაშ** „საიდუმლო, დაფარული; დაფარვა (პარვა)“ →
ქართ. **ხვაშ**-, **ხვაშ**-იად-ი (←***ჭუაშ**-იად-ი): სვან. **ჭუესგ**- || **ჭუესკ**- ||
ჭუასგ/კ- ←***ჭუაშქ**-.

სვან. **ჭუილ-ა** ზს., ქს. „ყორე“.

ქართ. **ყორ**- „აღყორვა“, **ყორ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **ყორ**-, **ყორ**-უ-ა „აღყორვა“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა შეპირისპირება ცნობილია (ჰ. ფენრიხი).
ჩვენი დაკვირვებით, შესაძლებელი ჩანს სვანური **ჭუილ-ა** ლექსემის სი-
ტყვათა ამ რიგში შემოტანა. მით უფრო, რომ ქართ. **ყ** : სვან. **ჭ** ბუნებ-
რივია — **ყ** → **ჭ** (იხ. § 34) ისევე, როგორც **რ** → **ლ** (იხ. აქვე, § 16)
სვანურში.

ამრიგად, ქართულ **ყორ**-ე ფუძეს სვანურში შეესატყვისებოდა ისტო-
რიული **ჭორ**-ე არქეტიპი, საიდანაც თანამედროვე **ჭუილ-ა** განვითარდა.

ს.-ქართვ. ***ყორ**-(ე) „ყორვა, ყორე“ → ქართ. **ყორ**-, **ყორ**-ე : ზან.
ყორ- : სვან. **ჭუილ-ა** (←***ჭორ**-ა).

ჭ

სვან. **ჯაბ** || **ჯუაბ** ბქ., ლშხ. „ბეჭედი, დამლა“.

ქართ. **ძივ-**, **მ-ძივ-**, **ძვ-**ინ-ი „შანთი“.

ზან. (მეგრ.) **ძი-**ა „მძივი“.

სხვაობა მნიშვნელობის დონეზე ბეჭედი, დამლა ~ მძივი ადვილად აიხსნება, თუ დავუშვებთ, რომ „დამლა“ საქონელზე დაკიდებული განმასხვავებელი ნიშნის მოვალეობას ასრულებს, ფაქტიურად იმასვე, რასაც — მძივი.

მეგრულში ფუძე გასისინებულია (**ჭ** → **ძ**), რაც ჩვეულებრივი პროცესია (შდრ. ჭან. **ჩხორტ-** → || მეგრ. **ცხონტ-** || **ცხოტ-** „ჩამოკაფვა“) — **ძი-ა** ← ***ჯივ-ა**. სვანურში შიშინა **ჭ** სიტყვის თავში შენარჩუნებულია. ასახსნელია ფუძის გამომვანება — ქართ. **ი** : სვან. **ა**. ცვლილება სვანურში მოხდა **ი** → **ჲ** — **ა**, რაც შეპირობებულია პოზიციურად და **ჟ**-ს მიეწერება, რომელიც ფუნქციური შესატყვისია მეგრული **ა**-სი (შდრ. ციცი-**ა** : სვან. ციცი-**ჟ**) გამოყოფილი **-ჟ** (← **-ო**) ასევე ფუნქციურად ქართ. **-ინ** სუფიქსის შესატყვისია — **ძვ-ინ-** ← ***ძივ-ინ-**. ე. ი. ამოსავალში გვქონდა ქართ. **ძივ(ინ-)** : ზან. ***ჯივ-ა** : სვან. ***ჯიბ-ჟ** (შდრ. წოვ- : წობ-) → ***ჯაბ-ჟ** → ***ჯაბ-ჟ** → **ჯუაბ-** || **ჯაბ-**.

ს.-ქართვ. ***ძიჟ-** || **ძიჟ-**ინ- „მძივი, ნიშანი, დამლა, შანთი“ → ქართ. **მ-ძივ-**, **ძვ-**ინ-ი : ზან. **ძი-**ა ← ***ჯივ-ა** : სვან. **ჯაბ** || **ჯუაბ** ← ***ჯიბ-ჟ**.

სვან. **ჩაჯან-** „ნაყოფიერების, მოსავლიანობის ღმერთი“.

ქართ. **ზადენ-**ი „ნაყოფიერებისა და მცენარეულობის ღმერთი“ (მ. წერეთელი).

ზან. (მეგრ.) **ჭუჭელ-**ია „მოსავლიანობის ღმერთი“ (ი. ჯავახიშვილი).

ძველი ქართული **ზადენ-**ი, რომელიც ითვლება ხეთური **სანდონ** || **სანთას** „მცენარეულობის ღმერთის“ შესატყვისად (მ. წერეთელი, ი. ჯავახიშვილი) უნდა ჩანდეს მეგრულ **ჭუჭელ-**ია სიტყვაში. ამას მხარს უჭერს შესატყვისობები — ქართ. **ზ** (← **ძ**) : ზან. **ჭ**, ქართ. **ა** : ზან. **ჟ** ← **ო**, ქართ. **დ** : ზან. **ჯ** ← **ღ** (შდრ. ქართ. ჯუნდ-ი : ზან. ხუნჯ-ი, ტრედ-ი : ტორონჯ-ი...).

საერთოქართველური ***ძად-ენ-**ი სვანურში ***ჯად-ენ-**ს მოგვცემდა, საიდანაც **ე** → **ჲ** გადასვლით, ხოლო მისივე გავლენით **დჲ** → **ჯჲ** პალატალიზაცია-აფრიკატიზაციით, **ჩაჯან-**ს მივიღებდით (შდრ. გვარი **ჩაჯან-**ი-ძე); შდრ. სვან. კეჯაბ ← *კენდაბ : კბოდე...).

თეორიულად ნავარაუდევია სვანური **ჯაჯან**- რეალურად დასტურდება ნასესხობის სახით აფხაზურში, შდრ. აფხაზ. **ჯაჯან** „ნაყოფიერების, მოსავლიანობის ღმერთი“. ქართველური **ჯ** → აფხაზ. **ჯა** ბუნებრივია — ქართ. **ჯმუხ**-ი → აფხაზ. **ა-ჯაგხ**.

ს.-ქართვ. ***ძადენ**- „ნაყოფიერებისა და მოსავლიანობის ღმერთი“ → ქართ. **ზადენ**-ი ← ***ძადენ**-ი : ზან. **ჯუჯელ**-ია ← ***ჯოდელ**-ია : სვან. **ჯაჯან** ← ***ჯადენ**.

სვან. **ჯარ** ზს., ლნტ., **ჯარ** ლშხ. „ვარცლი“.

ქართ. **ძარ**-ი „გოდორი, ველ-**ძარ**-ი „ხელის გოდორი“, გურ. **ძარ**-ო || **ძარ**-ი „წვრილი წნელით დაწნული საქათმე, სასიმინდე“.

ზან. **ჯორ**-ოფ-ა, **ჯინ**-ი¹.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა სტრუქტურულ-სემანტიკური იდენტურობა ეჭვს არ იწვევს. ზანური შესატყვისი შემონახულია იმერულ დიალექტში გავრცელებული **ჯორ**-ოფ-ა „დიდხანს ნახმარი უვარგისი ქვაბი“ სიტყვაში, რომელიც გართულებულია **-ობ** → **-ოფ** სადერივაციო სუფიქსით, შდრ. ზან. **კოკ-ობ**-ე, **კოჭ-ობ**-ი...

შეიძლება ზანური **ჯორ-ოფ**-ა სტრუქტურის ფუძე ჩანდეს ქართული ენის მთის კილოებში არსებულ **ძობან**-ი ← ***ძან-ობ**-ი „ჭერში ჩამოკიდებული კალათა“ ლექსემაში (შდრ. ქართ. ← (ზან.) **ჯინ**-ი (საბა)).

ს.-ქართვ. ***ძარ/ძან**- „ვარცლი, გოდორი“ → ქართ. **ძარ**-ი || **ძარ**-ო, **ძობან**-ი ← ***ძან-ობ**-ი : ზან. **ჯორ**-ოფ-ა, **ჯინ**-ი ← ***ჯენ**-ი ← ***ჯონ**-ი : სვან. **ჯარ** || **ჯარ**.

სვან. **ჯაჟ** ბზ., **ჯაჟ** ბქ. „ძირი, ძირ-ფესვი“ გამოთქმაში **ჯაჟ**-აშ ლი-ჭმინ-ე „ძირფესვიანად ამოგდება“.

ქართ. **ძევ**-, მ-**ძევ**-ალ-ი || **ძევ**-ალ-ი, გარე კახ. **ძევ**-არ-ი „ქათმის საბუდარი“.

ზან. **ჯალ**-, **ჯა**-ალ-ი → || **ჯა**-ლ-ი „მძევალი; ბუდეში ჩატოვებული ბოლო კვერცხი“.

მსგავსი გამოთქმა **მძევალ/ჯალ**- სიტყვის მონაწილეობით მეგრულ-შიც დასტურდება — სი, **უჯალეთ** ეშალაფირი „შე, უმძევლოდ ამოგდებლო“. სემანტიკურად გასაგებია, თუ რატომ მიიღო სვანურში სიტყვამ ძირ-ფესვის გაგება. განმარტება კონტექსტით არის შეპირობებული, რაზეც მეგრული მონაცემი მეტყველებს. ამიტომაც გვგონია, რომ სვანური **ჯაჟ** || **ჯაჟ** კანონზომიერი გავრძელებაა საერთოქართველური **ძეჟ**- ძირი-სა. **ა** → **ჟ** || **ა** გადაბგერება აიხსნება მ. ქალდანის წესით — ქართ. **ძევ**- :

სვან. ***ჯეჷ**- → **ჯანჷ**- || **ჯაჷ**-. ხოლო სვანური **ჯალ** || **ჯალ** || **ჯელ** „მძევალი“ ზანიზმად უნდა ჩაითვალოს.

ხომ არ შეიცავს ქართული **მ-ძევ**-ალ- ფორმა **ძე**- „მემკვიდრე; ვაჟიშვილი“ ფუძეს? მაშინ კიდევ უფრო მეტად გასაგები ხდება სვანურის სემანტიკა („უძეოდ, უმემკვიდროდ ამოგდება“).

ს.-ქართვ. ***ძეჷ**-(ალ-) „მძევალი“ → ქართ. **მ-ძევ**-ალ-ი || **ძევ**-ალ-ი || **ძევ**-არ-ი : ზან. **ჯა**-ლ-ი || ← **ჯა**-ალ-ი (ი. ყიფშიძე) : სვან. **ჯაჷ** || **ჯანჷ** (←***ჯეჷ**).

სვან. **ჯანჷკ**-იან ბზ., **ჯანჷკ**-იან ბქ., ლნტ. **ჯანჷკ**-იან ლშხ. „ჩაფსკვნილი“.

ქართ. **ძეწკ**-(?) (საბა).

ზან. (მეგრ.) **ჯგვიჯგვ**-ალ-ი „ჩაფსკვნილი“, ო-**ჯგვიჯგვ**-ინ-ან-ს „ჩაფსკვნილად, ძვალმსხვილად გამოიყურება“.

ქართული **ძეწკ**-ის მნიშვნელობა ჩვენთვის მთლად ნათელი არ არის, ამიტომაც იგი პირობითად, მხოლოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ (საკითხის დასმის წესით) შემოგვაქვს შეპირისპირებათა ამ რიგში, შდრ. გა-**ძეწკ**-ილ-ი, გა-**ძეძგ**-ილ-ი „სავსე“.

მეგრული ფორმა ასიმილაციით არის მიღებული — **ჯგვიჯგვ**- ←***ჯვიჯგ**- ←***ჯვიჯკ**- ←***ჯოჯკ**-. ს.-ქართვ. **ა** → ზან. **ო** (→ **ვი**) ფაკულტატიურად დასტურდება სხვა მასალაშიც : ქართ. **ათ**- : ზან. **ვით**- „ათი“, ქართ. **კალ**- (← **ყალ**-) : ზან. **ცვილ**- „კვლა“, მეგრ. **ხოლ**-არ-ი → || **ხვილ**-არ-ი „ხვლიკი“... (შდრ. ასევე **ჯინჯვ**-ელ-ი : **ჯვიჯგ**-იტ-ია).

მეგრულიდან არის შესული ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში გავრცელებული ფორმები: იმერ. **ჯიჯგვ**-ი „დაბალი, სქელი, ქონმორეული“, ლეჩხ. **ჯიჯგვ**-ი „მაგარი, ურყევი“, გურ. **ჯიჯგვ**-ი || **ჯვიჯგ**-ი „ჩაფსკვნილი კაცი“. ქართული დიალექტური ერთეულები ფონეტიკურად უფრო ძველ ალომორფებს წარმოადგენენ, ვიდრე თავად მეგრულია (შდრ. გურ. **ჯვიჯგ**-ი).

ზანურ-სვანურ ფუძეთა სემანტიკა იდენტურია; სვანურში გვაკლია ზმნური ფუძე.

ს.-ქართვ. ***ძაწკ**- „ჩაფსკვნა; მსხვილძვალი“ → ქართ. **ძეწკ**- : ზან.

ჯგვიჯგვ- ←***ჯვიჯგ**- ←***ჯოჯკ**-. სვან. **ჯანჷ**- || **ჯანჷკ**-.

სვან. **ჯით** ზს., ქს. „ბურვაკი“.

ქართ. **კიდ**-ო „უციკნო თხა (ქველ-ი)“, ქართლ., მობ. „უბატკნოდ მეწველი ცხვარი“, ხევს. **კიდ**-უ „უღედო ბატკანი“.

ზან. —.

ქართველურ მონაცემთა შედარების საფუძველზე საერთოქართველურ არქეტიპად *გიდ-ო ფორმას აღვადგენთ, საიდანაც გ → ჯ პალატალიზაცია-აფრიკატიზაციის გზით სვანურში ჯიდ → ჯით მივიღეთ, ხოლო ქართულში გ-ს გლოტალიზაციით კიდ-ო || კიდ-უ განვითარდა.

რა თქმა უნდა, ახსნას ითხოვს შესატყვისობა სემანტიკის დონეზე — ქართ. ცხვარი, ბატკანი ~ სვან. ბურვაკი. ამგვარი მიმართების გარკვევაში ნამდვილად დაგვეხმარება სვანური თომირ სიტყვის სემანტიკური დისტრიბუცია, რომელსაც გარდა „ბურვაკისა“ (ძირითადი სემა) ბეჩოურში „ცხვრის“ მნიშვნელობაც უდასტურდება.

ს.-ქართვ. *გიდ-ო „ცხვარი, ბატკანი; ბურვაკი“ → ქართ. კიდ-ო → || კიდ-უ : სვან. ჯით (←*ჯიდ ←*გიდ).

სვან. ჯინირ ზს. „ციყვი“.

ქართ. ძამლ-ი „ვირთაგვა“.

ზან. (ჭან.) ძემურ-ი „ვირთაგვა“.

საინტერესოა შესატყვისობა, სემანტიკის დონეზე — სვან. „ციყვი“ ~ ქართ.-ზან. „ვირთაგვა“. სახელწოდება ობიექტის გარეგნულ მსგავსებას ეყრდნობა.

სვანური ფორმა მრავალმხრივ საყურადღებოა: ჯერ ერთი, აქ შემონახულია ქართული ძ-ს შესატყვისი ჯ შიშინა სიბილანტი მაშინ, როდესაც ისტორიული ჯ ზანურში კვლავ ძ-დ ქცეულა — ძემური ←*ჯემური-ი. ლ → რ ფონეტიკურ პროცესზე სვანურში სხვა მაგალითებთან დაკავშირებით უკვე გვქონდა საუბარი (იხ. § 6). აქვე მივუთითებთ ზუსტ სტრუქტურულ ანალოგზე ქართულ-სვანურში: ქართ. ვამლ-ი (შდრ. ძამლ-ი) : სვან.

ვემირ || ვემერ || ვამირ (შდრ. ჯინირ ← ჯემერ). მ → ნ გადასვლის ფაქტებიც საკმაოდ ვიციტ სვანურიდან (იხ. აქვე, § 8).

ქართულში ფუძე რედუცირებულია; დაკარგული ჩანს მეორე მარცვლისეული ხმოვანი. ვფიქრობთ, უძველეს ქართულში გვქონდა წამ-ალ-ტიპის ძამ-ალ- არქეტიპი, საიდანაც უმანვილო პოზიციაში ა-ს ჩავარდნით მივიღეთ ისტორიული ძამლ- ალომორფი — ძამ-ალ- → ძამლ-.

ს.-ქართვ. *ძამ-ალ- „ციყვი; ვირთაგვა“ → ქართ. ძამლ-ი : ზან.

ძემ-ურ-ი ←*ჯემ-ურ-ი : სვან. ჯინ-ირ ←*ჯემ-ერ ←*ჯამ-ალ.

სვან. [ჯინჯლ-უ], ძინძლ-უ → || ძინცხ-უ ზს. „ნამგალა“.

ქართ. ჯიჯლ-ი „შაშვისებური ფრინველი“.

ზან. (მერ.) ჯლირჯლ-უ → || ჯღერჯღ-გ „შაშვისებური, მომცრო ფრინველი, ბელურაზე უფრო დიდი“.

სვანურის სემანტიკა ახლოს დგას სხვა ქართველურ ენათა ჩვენებასთან. ყურადღებას იქცევს **შიშინა** → **სისინა** პროცესი სვანურში, რაც ანალოგიურია სვან. **ცხაკუ** || **ცხეკუ** (←***ჩხიკუ**) : ქართ. **ჩხიკუ**- : ზან. **ჩხვირკ**- შეპირისპირებისა (იხ. აქვე, § 23).

ზანურსა და სვანურში ფუძე გართულებულია შესაბამისად **-უ** (→**გ**) და **უ** (← **-ო**) სადერივაციო აფიქსებით. ამდენად სვანურისთვის სავარაუდოა **ჯიჯღ-ო** ტიპის არქეტიპი, რაც საერთოქართველურ **ჯიჯღ-ო**-ს ემთხვევა. **ნ/რ** განვითარებულია სვანურსა და ზანურში.

ს.-ქართვ. ***ჯიჯღ-(ო)** ←***ძიძღ-ო** „ნამგალა“ → ქართ. **ჯიჯღ-ი** : ზან. **ჯღჯღ-ღ** || ← **ჯღორჯღ-უ** ←***ჯიჯღ-უ** : სვან. **ძინცხ-უ** || ← **ძინძღ-უ** ←***ჯიჯღ-უ**.

სვან. **ჯიჰ-რა** ზს., **ჯი-რა** ქს. „მუხა“.

ქართ. **ძაბ-რა** „აყირო“ (კახ.), „სუსქა“ (ქართლ.).

ზან. (მეგრ.) **ჯუმ-ე-ნე** „ჯიჯღაყა, მხალი საჭმელი“.

ქართულსა და სვანურში სუფიქსად გამოყოფილი **-რა** დამახასიათებელი დაბოლოებაა ზოგი მცენარის სახელწოდებაში (ქართ. კანკ-**რა**, ძიგ-**რა**... სვან. წიფ-**რა**, ზესხ-**რა**, ჰებ-**რა**... ჰ. ფენრიხი). მისი ზანური ეკვივალენტი ჩანს **-ენე** (ჯუმ-**ენე**).

ქართველურ ენათა აუსლაუტში გამოვლენილი ბგერათფარდობა ქართ. **ბ** : ზან. **მ** : სვან. **ჰ** → **Ø** საერთოქართველურისთვის **გ**-ს ვარაუდობს, რადგანაც **გ** → **ბ** ბგერათკომპლექსებში ჩვეულებრივია ქართული ენის დიალექტებში: თეგზ-ი → თებზ-ი, აგჟანდ-ი → აბჟანდ-ი, კოვზ-ი → კობზ-ი... ასევე **გ** → **მ** მეგრულში არაიშვიათად გამოჩნდება: ქართ. ღლაგ-ი : მეგრ. ღლამ-ი, ქართ. არჩგ-ი : მეგრ. ერცქემ-ი, ქართ. დეგ-ი : მეგრ. დემ-ი, ქართ. ვეძა : მეგრ. მენჯ-ი... ხოლო **გ** → **ჰ** || **Ø** სვანურში გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია, შდრ. ქართ. ზგაგ-ი : სვან. ჟჰჰ || ჟჰ, ქართ. ცვ-ელ-ა „ნაძვი“ : სვან. ცჰჰ-რა ←*ცაჰ-რა...

ს.-ქართვ. ***ძაჟ-(რა)**¹ „მუხა“ → ქართ. **ძაბ-რა** ←***ძაგ-რა** : ზან.

ჯუმ-ე-ნე ←***ჯოვ-ე-ნე-ე** : სვან. **ჯი-რა** ← || **ჯიჰ-რა** ←***ჯავ-რა**.

¹ საერთოქართველურში მუხისთვის რამოდენიმე სახელის არსებობა: ***გრაკ-ალ-**, ***წყონ-**, ***ძაჟ-(რა)** იმაზე მიუთითებს, რომ აქ გაირჩეოდა: მთის, ბარის, კავკასიური და სხვ. მუხის სახეობები.

სვან. **ჩლ-**, მგ-**ჩლ-**ნი ზს., ლნტ., მგ-**ჩლ-**აი ლშხ. „მარჩიელი, მკითხავი“.

ქართ. **ძნ-**, მ-**ძნ-**ა „ბოროტად დათქმა (საბა)“, მ-**ძნ-**ელ-ი „მძნის მოქმედი (საბა)“, გურ. ბ-**ძნ-**ა „ტაბუ“, ი-ბ-**ძნ-**ი-ს, იმერ. ბ-**ზნ-**ილ-ობ-ა (ვ. ბერიძე).

ზან. **ჩინ-** „ყურება“.

სვანურში ზმნური ფორმები გვაკლია. ძირად გამოყოფილი **ჩლ-** კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ **ძნ-** არქეტიპს, შდრ. ბგერათ-შესატყვისობა ქართ. **ძ** : სვან. **ჩ**, ქართ. **ნ** : სვან. **ლ** (← **ნ**).

საერთოქართველური **ძნ-** ზმნური ძირის ეტიმონური მნიშვნელობა აკრძალულის (ტაბუირებულის) კეთება-გამოძიების, ტაბუს ახსნისას უახლოვდებოდა. ჩვენს ხელთ არსებული მასალით ძნელია უფრო ზუსტ სემანტიკაზე საუბარი.

კითხვა ისმის: ხომ არ უკავშირდება ზემოთაღწერილი ქართველური ფუძეები ძვ. ქართ. **ძინ-** „ხედვა“ : ზან. **ჩინ-** „ყურება“ (ა. შანიძე) ფორმებს?

ს.-ქართვ. ***ძინ-** || **ძნ-** „ტაბუს ახსნა; მკითხაობა, წინასწარმეტყველება“ → ქართ. **ძნ-**, მ-**ძნ-**ელ-ი, **ძნ-**ობ-ა, მ-**ძნ-**ა → || ბ-**ძნ-**ა : ზან. **ჩინ-** : სვან. **ჩლ-** (←***ჩნ-**)¹.

სვან. **ჩმარ-**, ლგ-**ჩმარ-**ე ბზ., ლშხ. „გადაზელილი ყველი“, „სულგუნი“, მგ-**ჩმარ-**ი „დამმარილებელი“.

ქართ. **ძმარ-**ი.

ზან. (მეგრ.) **ჩუმორ-**ი „ძმარი“, ე-**ჩუმოლ-**აფ-ა „გადაზელა“, „შეზელა (ელარჯის)“, ქე-უ-**ჩიმოლ-**ე „შეზილე მარილთან ერთად“, ე-**ჩემოლ-**(აფ)-ირ-ი „შეზელილი (ელარჯი)“, ჭან. **ჩუმორ-**ი || **ჩიმორ-**ი „ძმარი“, ბ-**ჩუმორ-**უფ „ვამარილებ“.

სვანურში ზმნური **ჩმარ-** ფუძე (ზანური **ჩუმორ-/ლ** ტიპისა) დაკარგულია. და რომ ოდესღაც არსებობდა, ამის უტყუარი საბუთია ნაზმნარი სახელები (მიმღებები): ლგ-**ჩმარ-**ე და მგ-**ჩმარ-**ი. სავარაუდოა, რომ **ჩმარ-** ზმნურ ფორმას სვანურში, როგორც ზანურში, დ ა მ ა რ ი ლ ე ბ ი ს, გ ა დ ა ზ ე ლ ი ს მნიშვნელობა ჰქონოდა. აქედან შესაბამისად ნაზმნარი სახელი გ ა დ ა ზ ე ლ ი ლ - დ ა მ ა რ ი ლ ე ბ უ ლ ი (ლგ-**ჩმარ-**ე) ანუ დამარილებული ყველი, სულგუნი. ამ კონტექსტში უადგილო არ უნდა იყოს გურულ დიალექტში არსებული გ ა დ ა ზ ე ლ ი ლ ი ასევე ნაზმნარი სახელის მოხმობა, რომელსაც ს უ ლ გ უ ნ ი ს მნიშვნელობა ახასიათებს: გადაზელილი = სულგუნი. ლგ-ე (ლგ-**ჩმარ-**ე, შდრ. მგ-**ჩმარ-**ი) კონფიქსური წარმოება მეტად პროდუქტიულია სვანურში: ლგ-ჭმ-ე „მო-

¹ ეს დაკავშირება აზრს კარგავს იმ შემთხვევაში, თუ დამტკიცდება კავშირი სვან. მგ-**ჩლ-**აი „მკითხავი“ და **ჩგლაჲ** „კენჭი, წილი“ სიტყვებს შორის, შდრ. ქართ. **ჩილა** „წილი, კენჭი“.

თიბული“, ლგ-მწრ-ე „მომზადებული“, ლგ-ბ-ე „დაბმული“, ლგ-წც-ე „და-
ლუპული“, ლგ-გ-ე „დადგმული“...

ს.-ქართვ. ***ძამ-(არ-)** „ძმარი; დამარილება, გადაზელა“ → ქართ. **ძმ-
არ-ი** : ზან. **ჯუმ-ორ-ი** → || **ჯიმ-ორ-ი**, **ჯუმ-ორ-** : სვან. **ჯმ-არ-** (←***ჯგმ-არ-**
←***ჯამ-არ-**); შდრ. ზან. **ჯგმ-უ** || **ჯიმ-უ**, სვან. **ჯგმ** → || **ჯიმ** „მარილი“...

ს.-ქართვ. ***ძამ-** „მარილი“ ძირს შესატყვისები მოეპოვება მონათესა-
ვე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: უბიხ. **ჯი..**, ხუნძ. **წამ** → || **წან**, ანდ.
წონ, ახვავ. **წანი..**, ჰუნზ. **ცა⁵**, დარგ. **ძი** || **ძე**, ლაკ. **წუუ...** „მარილი“ ←
წ.-დალ. ***ძამ-**.

სვან. **ჯორ-** || **ჯუარ-**, მუ-**ჯორ-** ზს., მუ-**ჯუარ** ლზმ. „სამარხვო შეჭა-
მანდი (ნიგვზის ან კანაფის თესლისაგან გამომხდელი ზეთი)“.

ქართ. (ქსნის ხეობ.) **ძავრ-ი** „მსხვილად დაფქული პური და ფქვილი
წყალში გახსნილი“.

ზან. (მეგრ.) **ჯინჯ-ილ-ა** „ქერის პური“.

ქართული **ძავრ-**ის შესატყვისად სვანურში ***ჯაჟრ-** უნდა გვექონოდა,
საიდანაც **ჟ-**ს მეტათეზისით მივიღეთ **ჯუარ-**, ხოლო შემდგომ — **ჯორ-**.
ზანურში **ჯინჯ-** განვითარდა **რ** → **ჯ** აუსლაუტური გადაბგერებით და **ოვ** →
უ → **გ** → **ი** ევოლუციით — ქართ. **ძავრ-ი** : ზან. ***ჯოვჯ-ი** → ***ჯუნჯ-ი** →
ჯენჯ-ი → || **ჯინჯ-ი**. სვან. **მუ-**, ზან. **-ილ-ა** სადერივაციო აფიქსებია.

ს.-ქართვ. ***ძაჟრ-** „ქერისაგან დამზადებული სამარხვო შეჭამანდი
(პური, ზეთი)“ → ქართ. **ძავრ-ი** : ზან. **ჯინჯ-ილ-ა** : სვან. **მუ-ჯორ** || **მუ-
ჯუარ** (←***მუ-ჯაჟრ**).

ქართ. **ჯომ-**, **ჯომ-ი** „გასრულებულივით (საბა)“, გურ. **ჯომ-ი** „უხე-
ში, ტლანქი რამ ნაქსოვი“.

ზან. (მეგრ.) **ჯგვიშ-**, **ჯგვიშ-უ-ა** „ცუდად კერვა“, ნა-**ჯგვიშ-ა**, **ჯგვიშ-**
ილ-ი „ცუდად ნაკერი“; **ჯგუშ-**, **ჯგუშ-ია** || **ჯგვიშ-ია** „ად. საკ. გვარი“.

სვან. —.

სათანადო ზანური ფუძე ნაწილობრივ იძლევა სიბილანტურ შესა-
ტყვისობას — შდრ. ქართ. **ჯ** : ზან. **ჯგ**, მაგრამ ქართ. **შ** : ზან. **შ** (მოვე-
ლოდით **შქ-ს**). შესატყვისობის დარღვევა აიხსნება ფუძის სტრუქტურით;
უფრო ზუსტად ერთი ძირის ფარგლებში ორი შიშინა სიბილანტის არსე-
ბობით; ერთგან **გ-ს** განვითარებამ შეაჩერა (ხელი შეუშალა) **შ-ს** მომდევ-
ნოდ **ქ-ს** გაჩენა — **ჯომ-** → **ჯგუშ-** || **ჯგვიშ-** → **ჯგუშქ-**.

კითხვა ისმის: ზმნურ **ჯომ-ს** ხომ არ უკავშირდება სახელური **ჯევშ-ი**
„მეწადის ტყავის საჭრელი იარაღი“, რაც გურულ დიალექტში დასტურდება.

ს.-ქართვ. *ჯომ- „უხეშად კერვა“ → ქართ. ჯომ- : ზან. ჯგუმ- → || ჯგვიშ-.

სვან. ჯურღუ || ჯულუ „წინამხრის ძვალი“.
ქართ. (გურ.) წივ-ი, წვივ-ი || წვ-ი „კანჭი“.
ზან (მეგრ.) წირღვ-ი „კანჭი“.

ზანურში ქართული წვივ-ის შესატყვისად *ქვივ- უნდა გვქონოდა, საიდანაც ისტორიული ჰილვ- (ქართ. ჰილვ-ი) განვითარდა ვ-ზე ღ-ს დართვით (შდრ. მსგავს პოზიციაში ღ-ს ჩართვა მეგრულში : ქართ. კავ-ი → მეგრ. კადვ-ი || კად-უ), ხოლო შემდგომ დამახასიათებელი შიშინა → სი-სინა ალტერნაციითა და რ-ს განვითარებით მივიღეთ წირღვ-ი. ე. ი. ქართული ჰილვ-ი (საბა) ზანურის უფრო ძველ შიშინა და რ განუვითარებელ საფეხურს ასახავს. სვანურშიც იგივე მიმართულებით წარიმართა საერთოქართველური წუიუ-ის შესატყვისი ერთეულის ტრანსფორმაცია — ქართ. წვივ- : სვან. *ჰუიუ- → *ჰულუ → ჯულუ → || ჯურღუ. იმავე მნიშვნელობის წირღუ „წვივის ძვალი“ სვანურში გვიანდელ ზანიზმად უნდა ჩაითვალოს.

ს.-ქართვ. *წუიუ- „წვივის ძვალი; კანჭი“ → ქართ. წვ-ი || წვივ-ი : ზან. წირღვ-ი ← *ჰილვ-ი ← *ქვივ-ი : სვან. ჯურღუ || ჯულუ ← *ჰულუ ← *ჰუიუ-.

სვან. ჯუირ- || ჯუირ-, ხ-ო-ჯუირ-ი ზს., ქს. „წაუბიძგებს, გვერდზე გასწევს, დამცირებს (ეტ. ჩამოსწევს)“, ლი-ჯუირ ბზ., ლი-ჯუირ-ე ლშზ., ლი-ჯუირ-ი ბქ., ლი-ჯუირ-ე ლნტ. „წაუბიძგება, გვერდზე გაწევა, ჩაწევა, დამცირება (ზს.)“.

ქართ. ძვერ-, ძვრ-ებ-ა, გა-ვ-ძვერ, გა-ი-ძვერ-ა, მო-ს-ძვრ-ა, ჩა-ს-ძვრ-ა, გა-ი-ნძერ (← ძვერ?).

ზან. (მეგრ.) ნჯურ- (← ჯვირ-), ინო-ნჯურ-ე- „ჩაწეული, დაწეული ადგილი“.

ქართველური ფუძეებისათვის ძირითადია ჩამოწევის, გაწევის, დაწევის, დამცირების (ზს.) (შდრ. ქართ. გა-ი-ძვერ-ა) მნიშვნელობები.

ფორმალური იდენტურობა საგრძნობია. სვან.-ზან. ი გახმოვანება უნდა მიუთითებდეს ე/ი აბლაუტის ოდინდელ არსებობაზე ქართულში, სადაც მხოლოდ ე (ძვერ-) გახმოვანებაა გაბატონებული (შდრ. ძვირ-, ძვირ-ი).

ს.-ქართვ. *ძუერ-/*ძუირ- „გა-, შე-, და-წევა“ → ქართ. ძვერ-, გა-ი-ძვერ-ა : ზან. ნჯურ- (← *ჯვირ-) : სვან ჯუირ- || ჯუირ-, ← *ჯუერ-/ჯუირ-).

სვან. **ჩგჳკ** ზს., ქს. „პატარა ჩიტი (ბელურას მსგავსი)“.

ქართ. **წიწკ-ან-ა** (ფრინ.).

ზან. (მეგრ.) **ჭინჭ-ა** „პატარა ჩიტი, ლობემძვრალა“, ჳან. **ჭურჭ-ა** „id“.

საერთოქართველურ **წიწკ-** ძირს სვანურში **ჭიჭკ-** უნდა მოეხა,

გვაქვს კი **ჩგჳკ. ჳVჭ** → **ჩVჭ** გადასვლა ცნობილია, როგორც მკვეთრთა დისიმილაციური გამჟღერება, შდრ.: ქართ. **ჭაჭა** → სვან. **ჩაჭ**, მეგრ. **პაპა** „მღვდელი“ → სვან. **ბაბ**, ქართ. **ტუტა** (ნაცარტუტა) : ზან. **ტუტა** : სვან. **დგტ...** (გ. როგავა).

ი → **გ** გადასვლაც კანონზომიერებას ექვემდებარება სვანურში. მისი მიზეზი ბოლოკიდური **ა** (სუფიქსის) არსშია საძიებელი. ჩვენი დაკვირვებით, **ი** → **გ**, ისევე როგორც **ი** → **ე** → **წ/ა** (მ. ქალდანი), ხდება მომდევნო **ა/ჟ** ბგერათა ზეგავლენით. პროცესი აღიწერება, როგორც პალატალურ (**ი**) ხმოვანთა ასიმილაციური დეპალატალიზაცია (შდრ. სვან. **შიყ** — მრ. რ. **შეყ**-პრ „ზურგი“, **ქიმ** — **ქემრ**-პლ „ცრემლი“, **ფხიტ** — **ფხტ**-პრ „ნატეხი, კვნიტი“... ამაზე ცალკე გვექნება საუბარი). ამრიგად, სვანურში თავიდანვე **ჩიჭკ-ა** (შდრ. მეგრ. **ჭინჭ-ა**) გვქონდა, საიდანაც დეპალატალიზაციით **ჩგჳკ** მივიღეთ; გავლენა **ა**-სია.

მეგრულ-ჭანურში დაკარგულია **კ** სიტყვის ბოლოს. პროცესი ასიმილაციურია, წინამავალმა **ჭ**-მ დაიმსგავსა მომდევნო მარცვლისეული **ჭკ-ჭინჭკ-ა** → **ჭინჭ-ა** (ნ ფონეტიკური ჩანართი), **კ**-ს დაკარგვის პროცესისთვის შდრ. ქართ. **ბაჭკა** → მეგრ. **ბაჭა** „ტკიპა“.

ს.-ქართვ. ***წიწკ-ა** „ლობემძვრალა“ → ქართ. **წიწკ-ან-ა** : ზან. **ჭინჭ-ა** (←***ჭიჭკ-ა**) : სვან. **ჩგჳკ** (←***ჭიჭკ-ა**).

შეიძლება ს.-ქართვ. ***წიწკ-ა** ფუძეს უკავშირდებოდეს სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებიც : ბაცბ. **ჭაწუკ**., ხუნძ. **ჭინჭ** „ბელურა, ჩიტი“, ჳუნზ. **აწუ** „მერცხალი“, აფხაზ. **ა-წ-გს** „ჩიტი“...

სვან. **ჰად-რა** ზს., **ად-რა** ქს. „იელი“.

ქართ. **იელ-ი** || **იალ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **იოლ-ი** || **იო-ი** „იელი“.

სვანურის გახმოვანება ფასეულია. იგი კარგად აჩვენებს **ა** → **ე** გადაბგერების რეალურობას ქართულში, რასაც ზანურის **ო** ხმოვანიც მხარს უჭერს — ქართ. **ა** : ზან. **ო** : სვან. **ა**.

ანლაუტური **ჰ** სვანურში საერთოქართველური **ი**-ს რეფლექსი ჩანს:

ი → **ე** → **ჰ**. გარდა ამისა, სვანურშივე შეიმჩნევა **ლ** → **დ** გადაბგერება, რაც ამ ენაში გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია, შდრ. ქართ. **ქულა** → სვან. **ქულა** (იხ. აქვე, § 2).

ს.-ქართვ. ***ი-ალ-** „იელი“ → ქართ. **ი-ელ-ი** || ← **იალ-ი** : ზან.

ი-ოლ-ი → || **ი-ო-ი** : სვან. **ად-** || **ჰად-** ← ***ე-ად-** ← ***ი-ალ-**.

სვან. **ჰარ-ი** ზს., ქს. „ცარიელი“.

ქართ. **ცარ-**, **ცარ-იელ-ი**.

ზან. (მეგრ.) **ჩვარ-ა** „ცარიელი“, **ჩვარ-ა** ნეძ-ი „ცარიელი კაკალი“.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (ვ. თოფურია). ქართულ **ცარ-** ძირს ზანურში **ჩორ-** უნდა მოეცა, **ჩვარ-ა** მისი ასიმილირებული სახეობაა — ქართ. **ცარ-** : ზან. **ჩორ-ა** → **ჩვარ-ა** (შდრ. ქართ.

ყ ა ნ - ა : ზან. **ცონ-ა** → || **ცვან-ა**, **გ ო რ - ა** : **გოლ-ა** → || **გვალ-ა**, **მ - ხ ო ლ - ო** : **ხვალ-ა** (ხვალა-ხე „მარტოხელა“)...

მეგრულის **-ა** ქართულში **-ე** სუფიქსს ვარაუდობს (შდრ. ხევს. **ცალ-ე**), ამასვე ეხმიანება სვანური **-ი** სიტყვის ბოლოში (შდრ. ქართ. **ბრგ-ე** : სვან. **ბგგ-ი**, ქართ. **ყურ-ე** : სვან. **წურ-ი** „ყური, კიდე“...). ამიტომაც უპრიანი ჩანს საერთოქართველურის დონეზე **ცარ-ე** არქეტიპის რეკონსტრუქცია.

ს.-ქართვ. ***ცარ-ე** „ცარიელი“ → ქართ. **ცარ-**, **ცარ-იელ-ი** : ზან.

ჩვარ-ა ← ***ჩორ-ა** : სვან. **ჰარ-ი** ← ***ჩარ-ი**.

სვან. **ჰაშკ** ზს., **აშკ** ლშხ., **აშკ** ლნტ. „შალის ორწვერა ძაფი“.

ქართ. **აშკ-ი** „ილეკროს ძაფი“ („**რკინისა** და **სპილენძის ძაფი**“ (საბა)).

ზან. **ოშკ-ი** (ტობ.)

ქართველურ ენებში წარმოდგენილ ფუძეებს შეიძლება შესატყვისები ჰქონდეს (შდრ. ინგუშური **აშქ** „რკინა“, შუმერული **გუშკინ** „ოქრო“). საინტერესოა თავკიდური **ჰ** ზემოსვანურში, რაც ფშვინვიერ შემართვას ასახავს — **ჰაშკ** ← **აშკ**...

ს.-ქართვ. ***აშკ-** „ოქრო, რკინა, სპილენძი“ → ქართ. **აშკ-ი** : **ოშკ-ი** : სვან. **ჰაშკ** || **აშკ** || **აშკ**.

სვან. **ჰნრ-**, მა-**ჰნრ-ა** (უშგ.) „ჩრდილიანი ადგილი“.

ქართ. **არ-ილ-ი**, **არ-იელ-ი**, **არ-ე**.

ზან. (მეგრ.) **ორ-ო** „ჩრდილი; აჩრდილი“, ჭან. **ორ-ა** „დროის მონაკვეთი“.

ქართული **არ-ილ-**ისა და მეგრული **ორ-ო-**ს ერთიანობაზე უკვე გვქონდა საუბარი. დავამატებთ, რომ საერთოქართველური **არ-** უნდა ჩანდეს სვანურ **ჰნრ-** ძირშიც, რომელიც სემანტიკის მხრივ მეგრულის **ორ-ო-**ს უდგება. მა-ა კონფიქსად გამოიყოფა სვანურში (შდრ. **მა-ნცხ-ა** || **მა-ნცხი-ა** „ციება“, **მე-ცხ-ი** „ცივი, სიცივე“, **მა-სტუნ-ა** „ტკივილი“...); თავკიდური **ჰ** ფშვინვიერ შემართვას ასახავს უშგულურში, ასე რომ — **ჰნრ-** ← **ნრ-** ← ***არ-**.

მეგრული **ორ-ო** უნდა ჩანდეს იმერულ **ორო** „პაპანაქება“ სიტყვაშიც.

ქართული **არე** ფორმის სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი **ორა** (ჭან.) შეთვისებულია ლათინურ-იტალიკური ენების მიერ, შდრ. ora „უამი“ ← ზან. **ორა**.

ს.-ქართვ. ***არ-** „არე; ჩრდილიანი ადგილი; აჩრდილი; მზის სხივი“ →

ქართ. **არ-ილ-ი**, **არ-იელ-ი**, **არ-ე** : ზან. **ორ-ო**, **ორ-ა** : სვან. **ჰნრ-** ← **ნრ-**.

სვან. **ჰენდ-** || **ჰანდ-**, ა-**ჰანდ-ურ-ე** „აწვეთებს“, ლი-**ჰენდ-ურ-ე** || ლი-**ჰანდ-ურ-ე** ბზ., ლი-**ჰანდ-ურ-ი** ბქ. „წვეთება“.

ქართ. (ხევს.) **წირტ-ა-ღ** „წვეთი“.

ზან. —.

ღ → **ტ** გამკვეთრება მჟღერისა აიხსნება ქ. ლომთათიძის წესით, სონანტებთან მეზობლობაში მჟღერ და ფშვინვიერ ხშულთა და აფრიკატთა გლოტალიზაციით: ყინცვის-ი → || ყინწვის-ი, ცინდალ-ი → ცინტალ-ი...
ე. ი. **წირტ-** ← **წირდ-**.

ცვლილებები სვანურში მეტია. ანლაუტური შეფარდება ქართ. **წ** : სვან. **ჰ** მეორეულია და ამოსავალში გულისხმობს **წ** : **ჭ** შესატყვისობას (ვ. თოფურია); ქართ. **ი** : სვან **ე** → || **ჰ** პოზიციურია და მომდევნო **ჟ**-ს მიეწერება (მ. ქალდანი) — **ჰენდ-ურ-** → || **ჰანდ-ურ-**, სადაც **-ურ** სემანტიკური რედუცირებული ალომორფია საკუთრივ სვანური **-ურ** ზმნური სუფიქსისა (იხ. აქვე, § 36-37), ხოლო **რ** → **ნ** სპონტანური ფონეტიკური პროცესია სვანურში (იხ. § 17). ამდენად, თავდაპირველად ქართულ **წირტ-** (← **წირდ-**) ფუძეს სვანურში შეესატყვისებოდა ***ჰერდ-ურ-** კანონზომიერი ეკვივალენტი, საიდანაც ზემოთაღწერილი ფონეტიკური პრო-

ცესების გავლით მივიღეთ თანამედროვე **ჰენდ-ჟერ-** → || **ჰანდ-ჟერ-** ალო-
მორფები.

და ბოლოს, ხომ არ უკავშირდება ხევსურული **წირტ-ა-ე** დღევან-
დელ **წრეტ-/წრიტ-** ზმნურ ფუძეს, რომელსაც შესატყვისები ეძებნება
ქართველურ ენა-დიალექტებში (შდრ. ძვ. ქართ. **წრედ-/წრიდ-/წრდ-** :
ზან. (მეგრ.) **წირიდ-** || **წგრიდ-/წირად-**, ჰან. **წროდ-** || **წურდ-** (არნ. ჩი-
ქობავა, ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. ***წირდ-** „წვეთავს, წვეთი“ → ქართ. **წირტ-**, **წირტ-ა-ე** :
სვან. **ჰანდ-** || ← **ჰენდ-** (←***ჰერდ-**).

სვან. **ჰერ-** || **ჰრ-**, ლი-**ჰრ-**ი ზს., ლ^ნ-**ჰერ-ე** (← ლი-**ჰერ-ე**) ლშზ., ლი-
ჰერ-ი (← ლი-**ჰერ-ი**) ლნტ. „გამოძახება, დაბარება“, ი-**ჰრ-**ი (ჰნ-**ჰერ**, ად-
ჰერ) ზს. „თავისთან იბარებს, გამოიძახებს“, ი-**ჰერ** ბქ. „ითხოვს, თხოუ-
ლობს“, **ჰერ** ზს. → || **ჰერ** ქს. „ხმა“..

ქართ. **წან-**, **წან-ა** „წვეულება“, მი-**წან-ებ-ა** „მიწვევა“.

ზან. (მეგრ.) **ჰან-**, **ჰან-აფ-ა** „გამოძახება, დაბარება“, ი-**ჰან-ე-ან-ს**
„დაიბარებს, მოიწვევს“.., ჰან. **ჰან-დ-ა** „წვეულება“, უ-**ჰან-დ-უ** „მოიწვია“,
უ-**ჰან-დ-ეფ-ს** „პატიჟებს, იწვევს“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ნათესაობაზე ჯერ კიდევ ნ. მარი მიუთი-
თებდა. უფრო ძველ სახეობად **წენ-** ფორმას აღადგენენ (გ. კლიმოვი).
არქაული **წენ-**ის კანონზომიერი შესატყვისია სვანური **ჰერ-**, რომელიც მი-
ღებულია **ჰ** → **ჰ** (ვ. თოფურია) და **ნ** → **რ** გადაბგერებით (იხ. აქვე,
§ 12) — ქართ. **წენ-** : ზან. **ჰან-** : სვან. **ჰერ-** (←***ჰერ-**).

ს.-ქართვ. ***წენ-** „დაბარება, მიწვევა“ → ქართ. **წან-**, **წან-ა** : ზან.

ჰან- || **ჰან-დ-** : სვან. **ჰრ-** || **ჰერ-** ←***ჰენ-**.

ს.-ქართვ. **წენ-** ფუძეს შესატყვისება: ანდ. **წეე**, ბოთლ. **წეე**, ლოდ.

ცეე (← **წეე**), ჰამ. **წეეჟ**, ტინდ. **ცეე** (← **წეე**), ჰამ., ბავგ. **წეეჟ**, ახვან.

წეეჟე, კარ. **წეეჟ** „სტუმარი“ (← ეტ. „მოწვეული“)... ფორმალურად და-
ლესტნური ერთეულები უფრო ახლოს დგანან **წეეგ-** || **წეეგ-** ზმნურ ფუ-
ძებთან. ჰიპოთეტურად არც ქართველურ ენებში გამოირიცხება **წან-/წ-**
ეგ-, **ჰან-/ჰ-**, **ჰერ-/ჰ-** ფუძეთა ეტიმოლოგიური კავშირი.

სვან. **ჰერდელ** ბქ., **ჟერდელ** ქს „ერთგვარი მხალი გრძელღეროი-
ანი, მომჟავო“.

ქართ. **წერთხალ-ი** || **წართხალ-ი** „ხაქოლი, ერთგვარი მცენარე“.

ზან. —.

პრობლემურია ანლაუტის ჩვენება სვანურში. აქ ქართული **წ**-ს შესატყვისად ბალსქვემოური **ჭ** კანონზომიერად გვეჩვენება — **წ : ჭ → ჭ** (ვ. თოფურია), მაგრამ აუხსნელი გვრჩება ქვემოსვანური **ჟ**. იქნებ **ჭ → ჟ**, მით უმეტეს, პირიქითი **ჟ → ჭ** პროცესი სვანურში ბუნებრივია.

სვანურში შენიშნული **რთ → რდ** აქაც გამოჩნდება : **ჭერდელ** ←***ჭერთელ** (შდრ. ქართ. სერთუკ-ი → სვან. სურდუქ; იხ. აქვე, სვან. კანდრეჟ).

ფუძეთა შეპირისპირებისას ხ „ზედმეტად“ გამოჩნდება ქართულში — **წერთალ-** → **წერთხალ-** || **წართხალ-** (შდრ. **ხრჩობა** || **რჩობა**), თუ — **წერთ** + **ხალ-ი** = **მხალ-ი**?

ს.-ქართვ. ***წერთ-(ალ-)** „ხაქოლი“ → ქართ. **წერთხ-ალ-ი** → || **წართხ-ალ-ი** : სვან. **ჟერდ-ელ** || ← **ჭერდ-ელ** ←***ჭერთ-ელ**.

სვან. **ჰნ-**, ლე-**ჰნ-ა** ზს., ნე-**ჰნ-ა** ბქ., ნე-**ნ-ა** (←ნე-**ჰნ-ა**) ლშხ., ლე-**ნ-ა** || ნე-**ნ-ა** (←ნე-**ჰნ-ა**) ლნტ. „შარშან, შარშანწინ“.

ქართ. **წენ-**, **წენ-ი** (საბა).
ზან. (მეგრ.) **წან-ა** „წელი“, **წან-ას** „მომავალ წელს“, გე-**წან-ას** „მომავალი წლის დამდეგს“, **წან-ერ-ი** „ერთი წლისა“, **წან-ერ-ა** „ერთი წლის გოჭი“.

საერთოქართველური მასალის შეპირისპირებითი ანალიზით სვანურში ძირად **ჰნ-** გამოიყოფა, ხოლო **ნე-ა** კონფიქსია, რომელიც სხვა ნაწარმოებ სახელებშიც გამოჩნდება: **ნე-სგ-ა**, **ნე-გბ-ა**, **ნე-ფხუნ-ა**, **ნე-ქჭ-ა**...

გამოყოფილი სვანური **ჰნ-** ძირი უკავშირდება ქართულ **წენ-ს** და ზანურ **წან-ა-ს**. ცხადია, ქართ. **წ** : ზან. **წ** : სვან. **ჭ** ჰგულისხმობს **ჭ → ჭ** პროცესს სვანურში (ვ. თოფურია), ხოლო **ჭ → წ**-ს ზანურში. ასე რომ, ამოსავალში გვექნებოდა — ქართ. **წენ-** : ზან. **წან-ა** (←***ჰან-ა**) : სვან. **ჰნ-** (←***ჰენ-** ←***ჰენ-**).

ქართული **წენ-**თან, დროის მცირე მონაკვეთის უფრო მსხვილ ერთეულად გამოყენების შესაძლებლობასთან, დაკავშირებით ქართველურ ენებში შეგვიძლია მივუთითოთ სხვა პარალელზეც — შდრ. ქართ. **წამ-ი** : ზან. **ჭუმ-ე**, **ჭუმ-ან-** „ხვალ“, **ო-ჭუმ-არ-ე** „დილა“ : სვან. **ჰამ** „დილა“, **ჰამ-ს** „დილას“ (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. ***წენ-** „წელი“ → ქართ. **წენ-ი** : ზან. **წან-ა** ← ***ჰან-ა** : სვან. **ჰნ-** ← **ჰენ-** ←***ჰენ-**.

სვან. **ჰუნ-არ-** || **ჰუნ-არ-** || **ჰუნ-არ-**, ი-**ჰუნ-არ-** (ობ-**ჰუნ-არ-**, ან-**ჰუნ-არ-** ზს., ან-**ჰუნ-არ-** ზს., ან-**ჰუნ-არ-** ბზ., ან-**ჰუნ-არ-**ისგ ბქ.), ი-**ჰუნ-არ-** (← ი-**ჰუნ-არ-**) ლშბ., ი-**ჰუნ-არ-** (← ი-**ჰუნ-არ-** ← ი-**ჰუნ-არ-**) ლნტ. „ისმენს“.

ქართ. (ფშ., ხევს.) **ხუნ-ა** (ა. ჰინჭარაული) „ლაღადება“.

ზან. (მეგრ.) **ხონ-არ-** || **ხუნ-არ-**, **ხონ-არ-** || **ხუნ-არ-** „ხმა“.

უეჭველია **ხ** → **ჰ** გადასვლა სვანურში, რაც **ხ**-ს არტიკულაციის შეუსუსტებით აიხსნება. შეფარდება ქართ.-ზან. **ხ** : სვან. **ჰ** (← **ხ**) სხვა მაგალითშიც შეინიშნება, შდრ. ქართ. **მუნხვი** : ზან. **მუნხუ** : სვან. **მუჰ** ზს. „თხუნელა“, ქართ. **კეხი** : სვან. (უშგ.) **კეჰი**...

ს.-ქართვ. ***ხუნ-/ხონ-** „ხმა, ღაღადი, სმენა“ → ქართ. **ხენ-** : ზან. **ხუნ-** || **ხონ-**(არ-ი) : სვან. **ჰუნ-**(არ-ი) (←***ხუნ-**).

სვან. **ჰულ**, **ჰილ** ბზ., **ჰულილ** ბქ., **ჰილ** ლშბ. „ჯორი“.

ქართ. **ვირი-ი**.

ზან. **გურ-ინ-ი** || **გგრ-ინ-ი** || **გირ-ინ-ი** „ვირი“.

ქართველურ ფუძეთა ერთიანობა შენიშნულია (ივ. ჯავახიშვილი, ვ. თოფურია...). ჩვენი ვარაუდით, ამ შემთხვევაში ზანური **გ** საერთოქართველურ **გ**-ს ასახავს და არ არის ფონეტიკურ ნიდაგზე **ვ**-ს წინ გაჩენილი (ვ. თოფურია); სვანური **ჰ**-ც ძირეულია, და არა ფშვინვიერი შემართვა. თავკიდური **გ**-ს დაკარგვა ქართულში იშვიათად, მაგრამ მაინც დასტურდება: ქართ. **ანწლი** : სვან. **განჭჷ** (←***განჭლ-**), **რკო** ← **გრკო**, **რწყილ-ი** ← **გრწყილ-ი**...

ს.-ქართვ. ***გჷირ-** „ვირი, ჯორი“ → ქართ. **ვირი-ი** ← **გვირი-ი** : ზან. **გირ-ინ-ი** || **გგრ-ინ-ი** || **გურ-ინ-ი** (←***გვირ-ინ-ი**): სვან. **ჰილ** || **ჰილ** || **ჰულ** || **ჰულილ** (←***გჷილ**).

ს.-ქართვ. ***გჷირ-** ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში : ჩაჩნ. **გაურ** || **გოურ**, ინგ. **გოურ** (← ს.-ნახ. ***გჷარ**), დიდ. **გურო**, ჰუნზ. **გურო** „ცხენი“... და ბოლოს, აღდგენილი ***გჷირ-** ხომ არ არის ს.-ქართვ. ***ჰჷირ-ან-** „ცხენი, კვიცი“ არქეფორმის ნაირსახეობა? — იხ. აქვე: ქართ. (თუშ.) **ჰვირ-ან-**აყ-ი...

სვან. **ჰუნენ-** || **ჰუნენ-** || **ჰუნენ-**, ა-**ჰუნენ-**, ა-**ჰუნენ-** ბზ., ა-**ჰუნენ-** (← ა-**ჰუნენ-**) ბქ., ა-**ჰუნენ-** (← ა-**ჰუნენ-**) ლშბ., ა-**ჰუნენ-** (← ა-**ჰუნენ-**) ლნტ. „არწევს“.

ქართ. **წვენ-/წვინ-**, ა-**წვენ-**ს/ა-**წვინ-**ა.

ზან. —.

ა-**ჭუნ-**ი ზუსტი სტრუქტურული შესატყვისია ქართული ა-**წენ-**ს ზმნისა. კაუზატიურობის ნიუანსი ორივეგან ხელშესახებია, ამდენად ა-**ენ-** შეიძლება სვანურშიც გამოიყოს, როგორც ისტორიული მაწარმოებელი:

ა-**ჭუნ-**ი — ა-**წენ-**ს (შდრ. **წენ-**ს), ე. ი. სვან. **ჭუნ-** ←***ჭუნ-**. ამგვარი დაშვებით მარტივად გადაწყდებოდა **ენ-**ს სიგრძის საკითხიც ბალზემოურ დიალექტში; ძირეულმა **ენ-**მ კვალი დატოვა მომდევნო **ენ-**ს სიგრძის სახით რედუქციის მომდევნო საფეხურზე, შდრ. ქართ. **წენ- + -ენ- → წენ-** (ა-**წენ-**ს) : სვან. ***ჭუნ- + -ენ-** → **ჭუნ-** (ა-**ჭუნ-**ი).

ასახსნელია მნიშვნელობის გადაწევა სვანურში: წვენა → რწევა. ამოსავალია **დაძინების** პროცესი, საიდანაც განვითარდა რწევის შინაარსი: აწვენს → არწევს || აძინებს. ე. ი. დარწევით აძინებს ბავშვს. ძილი ~ დაწოლა საერთო სემანტიკური ველის სიტყვებია ჩვენს ენებში, — ქართ. **ძინ-**, **ძილ-** : ზან. **ჯირ-** „დაწოლა“, მაგრამ **ჯირ-ი** (ჭან.) „ძილი“ .., **ონჯირ-ე** „ლოგინი“ ← „საწოლი“...

ს.-ქართვ. ***წენ-**, ***წუნ-**/**წუნ-** „დაწოლა, დაწვენა; რწევა“ → ქართ. **წენ-**, **წენ-/წენ-** : სვან. **ჭწნ-** || **ჭუნ-** ←***ჭუნ-**.

სვან. **ჭწრ-**ია || **ჭერუნ-**და ბზ., **ჭერ-**ია ბქ., **ორ-**ია ქს. „ჭინკა“, „კუდიანი“.

ქართ. **უარ-**ი, **უარ-**ყოფა, **უარ-**ყოფითი, **უვარ-**ეს-ი.

ზან. (მეგრ.) **ფურ-**ი „ცუდი“, **უფურ-**აშ-ი „უარესი“.

საერთოქართველურ არქეტიპად აღდგება ***უარ-** ძირი, რომელსაც „ცუდი“ მნიშვნელობა ახასიათებდა. ნეგატიური, უარყოფითი შინაარსი ხელშესახებია სამსავე ქართველურ ენაში.

სვანურში განხორციელდა **უა** → **ო** ბგერათშერწყმის პროცესი, შესაბამისად: **ჭერ-** || **ჭერუნ-** || **ჭწრ-** || ← **ორ-** ←***უარ-**. ანლაუტური **ჭ** ზემოსვანურში ფშვინვიერ შემართვას ასახავს. საერთოქართველური **უარ-** ორი მიმართულებით იცვალა ქართულში: 1) **უნ-**ს ვოკალიზაციით — **უარ-** → **უარ-** და 2) **უნ-** → **ენ-** : **უ-უარ-**ეს-ი → **უვარ-**ეს-ი; ზანური **ფურ-** ←***ბურ-** ←***ვორ-**.

ს.-ქართვ. ***უარ-** „ცუდი, უარყოფითი“ → ქართ. **უარ-** || **ვარ-** : ზან. **ფურ-** ←***ბურ-** ←***ვორ-** : სვან. **ჭერ-** || **ჭერუნ-** || **ჭწრ-** || **ორ-** ←***უარ-**.

ბოლოთქმა

ქართველურ ენა-კილოთა ლექსიკის შედარებითი შესწავლა აჩვენებს, რომ სვანურის ძირითადი ლექსიკური ფონდი განსაკუთრებული სხვაობით არ გამოირჩევა დანარჩენი ქართველური ენებისაგან. ერთადერთია თ ე ვ - ზ ი ს, და საერთოდ წ ყ ლ ი ს ბ ი ნ ა დ ა რ თ ა, აღმნიშვნელი სიტყვების სიმცირე (უქონლობა), რაც მეორეულ ვითარებად გვესახება. ობიექტური მიზეზი ამისა მდგომარეობს ისტორიულად სვანური მეტყველების გავრცელების არეალის შეზღუდვაში; ზღვასთან (მდინარეებთან) კავშირის გაწყვეტამ (ივარაუდება ძველად სვანთა განსახლების უწყვეტი ზოლი კოდორისა და ბზიფის ხეობების გაყოლებებზეც ვიდრე შავ ზღვამდე, რაც მოგვიანებით გაწყვეტილ იქნა აფხაზი მოსახლეობის დასავლეთ საქართველოს მთიანი რაიონებიდან ზღვისპირა ტერიტორიებზე ჩამოსახლებით) ზეგავლენა იქონია სვანური ლექსიკის განვითარებაზე, რაც გამოიხატა წყლის ბინადართა აღმნიშვნელი სპეციფიკური ტერმინების მივიწყებაში.

სხვა დარგობლივი ლექსიკა სვანურში მეტად მდიდარია და აჩვენებს არაერთ არქაიზმს. ამიტომაც გაუგებარია გ. კლიმოვის დასკვნას იმის შესახებ თითქოს სვანურში არ მოიპოვებოდეს ბინადარ მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებული კულტურული ტერმინები, რომლებიც საერთო იყოს სხვა ქართველურ მონაცემებთან: "Терминов связанных с оседлой земледельческой культурой, сванский с другими картвельскими почти не разделяет.

Такие характерные основы, как *baga- "ясли", beχel- "амбар", *tes- "сеять", *tib- "косить" *sqa "улей", *cel- "косить" и некоторые другие, составляют исключительно грузинско-заснские явления" (იხ. Г. Климов, ЭСКЯ, გვ. 36). არადა, აქ დასახელებული ე. წ. ქართულ-ზანური ტერმინის ყველა შესატყვისი სვანურს მოეპოვება, შდრ.: ქართ. ბაგა : ზან. ბოგა : სვან. ბაგ ← ბაგა „ბირუტყვის სადგომად გამოყოფილი ადგილი ბოსელში, თავლაში ან ძველ სვანურ სახლში“; ქართ. ბედ-ელ-ი, ბედ-ო : ზან. ბალ-უ : სვან. ბალ ← ბან-უ „ბედელი; ბურეულის შესანახი დიდი კიღობანი“; ქართ. თეს-ლ-, თეს- : ზან. თას-ი, თას- (← თაშ-) : სვან. თაშ || თაშ „ყველი“ ← ეტ. „თესლი“, ლაშ- ← *ლა-თაშ- „თესვა“; ქართ. თივა, თიბ- : ზან. თიფ-ი, თიფ- : სვან. შდექუ ← შდიუ „ნამკალ-ნათიბის დიდი ზვინი“ (გ. როგავა); ქართ. სკა : ზან. სქა(ლ-) ← შქა(ლ-) : სვან. შგ-ერ- || შკ-ერ- „ფუტკრის ყრა“, ე. ი. „სკის გამოყოფა“; ქართ. ცელ-ი, ცელ- : ზან. ჩალ- → || ცალ- : სვან. მე(რ)-ჩილ „ცელი“... უფრო მეტიც, სვანურს ქართულთან ერთად მოეპოვება მიწათმოქმედების (მემცენარეობის) ისეთი ტერმინებიც, რომლებიც ზანურში არ ჩანს, არ არის გამოვლენილი, შდრ.: ქართ. წანდილ-ი : ზან. — : სვან. ჭანტი || ჭანტი ← ჭანდილ „წანდილი“ (→ რაჭ., ლეჩხ. ჭანტილ-ა „კორკოტი“); ქართ. სომ-ინ-ი „დი-

დი პური“ : ზან. — : სვან. **შამ || შამ** „თავთავიანი პურეული, ღომის შეჭამანდი“; ქართ. **მინას-** → || **მიმას-** „ირიგა“ : ზან. — : სვან. **მანწშ || მანწშ || მანწშ** „ჭვავი“ (→ საბასთან : **მანწშა** „შავი მჭადი“)...

საფუძველს მოკლებულია გ. კლიმოვის შემდეგი მსჯელობაც: "У сванского нет общих с другими картвельскими языками названий не только меди, бронзы, но и... железа, лошади и т. п." (იხ. იქვე, გვ. 36). საინტერესოა, რითი აიხსნება შემდეგი საერთოქართველური შეპირისპირებები, სადაც სვანურ მასალასთან ერთიანობა ეჭვს გარეშეა — ქართ. **რკინ-ა**, სა-**რკინ-**ეთ-ი (ტობ.) : ზან. **კინა**, **კინა-ხონა** „სახნისი“, ჭან. **ტი-კინ-ა**, **ი-კინ-ა || ე(რ)-კინ-ა** : სვან. **მგ-კრა-ა ← მგ-კინ-ა** „სახნისი“ (იხ. აქვე); ქართ. (ს)პილენძ-ი : ზან. **ლინჯ-ი** : სვან. **ბერეუ ← *ბი-ლეჯ** (იხ. აქვე); ქართ. **ცედ-**, მო-**ცედ-** (იხ. აქვე) : ზან. **ჩაჯ-ი** (შდრ. სვან. (← ზან.) **ჩაჯე** „ცხენი“) : სვან. **ფაშაღ || ფაშატ || ფაშტ-**ილ ← ***ბა-ჩაღ** ← ***მა-ჩედ** „ფაშატი“; ქართ. **ცხენ-ი** : ზან. **ჩხენ-**, **ჩხენ-იშ-ი** (ტობ.) = **ცხენ-ის-ი** : სვან. **შხირ** ← ***ჩხენ**, ლა-**შხირ** „ცხენისწყალი“ ← ეტ. სა-**ცხენ-**ო...

ჩვენს ხელთ არსებული სვანური მასალები არ გვაძლევს იმის შესაძლებლობას, რომ ვისაუბროთ განსაკუთრებულ ნასესხებ ლექსიკურ ფენებზე სვანურში. სვანური ლექსიკის ძირითადი ფონდი, ისევე როგორც ქართული და მეგრულ-ჭანური, გამოირჩევა საკმაო ერთფეროვნებითა და მონოლითურობით. მართალია, აქ გამოიყოფა სიტყვათა მთელი წყება, რომელიც ნასესხებია აფხაზურ-ადიღური, მეგრულ-ჭანური, (ზოგჯერ სომხური) ენებიდან, მაგრამ ამის საფუძველზე ვერანაირად ვერ კეთდება დასკვნა სვანური ენის ნარევიანობის, მით უფრო, ნაჯვარობის შესახებ (ნ. მარი).

სვანურის ძირითადი ლექსიკური ფონდი საერთოქართველური წარმოშობისაა და რეგულარულად იძლევა კანონზომიერ ფონეტიკურ-სტრუქტურულ-სემანტიკურ შესატყვისობებს სხვა ქართველური ენა-კილოების სათანადო მონაცემთა მიმართ.

საერთოქართველურ არქტიპთა ინდექსი

- *ა- „სადერივაციო პრეფიქსი“ 47
*აბაბა- „ვაი, ავაიმე“ 47
*აგ „სა-, -ეთ“ 48
*ა-გარ-ა „შემოღობილი ადგილი, სახლი, ბაკი“ 49
*ა-გურ- „აგური“ 49
*ალალ- „ზარნაშო“ 50
*ა-მ-(ა-) „ეს, ეგ“ 49
*ან „-იანი“ (სუფიქსი) 55
*ა-ნკერ „ეჭვი, ჭორი, ბუნდოვანი“ 50
*ა-ნტრ- „მრავალი, ბევრი“ 50
*ა-პინძ- „პატრონობა, მასპინძლობა“ 52
*არ- „არე; ჩრდილიანი ადგილი; აჩრდილი; მზის სხივი“ 422
*არგ-ან- „ხის ჯოხი, ცული“ 51
*ა-სალ-ა „ქეჩა, ჩოხა, პერანგი“ 224
*ა-სთაკუ- „ხვლეცი“ 54
*ა-სო „სხეულის ნაწილი“ 114
*ა-ტოლ- „ღიმი; ქლიავი ერთგვარი“ 51
*ა-ფთარ- „ნადირთა ღმერთი“ 54
*ა-ყ-არ- „საყრდენი, საკიდელი ძელი; ღირე“ 55
*აშკ- „ოჭრო, რკინა, სპილენძი“ 422
*ბაბ-ან- „ნიავი, რხევა“ 56
*ბაგ-ე „ტუჩი, ბაგე“ 168
*ბაგუ- „მარტყლის თბილი ფეხ-საცმელი (წინდა)“ 56
*ბად-, *ბად-ენ- „პერანგი, მოსასხამი“ 229
*ბაკ-ე „ობი“ 66
*ბალ- „თმა, ბეწვი“ 58
*ბან- „დაბნელება, ბნელი, ღრუბელი“ 74
*ბან-/*ბარ- „ფიცი, თქმა“ 164
*ბა-ო „ჩრდილი“ 63
*ბარ- „კლება“ 59
*ბარბ- „ბრბუნვა“ 72
*ბარც- „ბორძიკი, ბორძიკით სიარული (დაცემა)“ 58
*ბარცხ- „ფარცხი, ფოცხი, ფარცხვა“ 233
*ბასრ- „ბასრი, მჭრელი; მამრი“ 62
*ბატკ- „შინაური საქონლის ნაშიერი“ 62
*ბაქუ-||*ქუბ- „გამოქვაბული“ 240
*ბად-ა „ჭიაღუა, მუხვი“ 156
*ბაყლ- „ჩირქი, მუწუცი“ 243
*ბაყუ- „გარეული იხვის სახეობა“ 60
*ბაყუ- „თეძოს, ზურგის ძვალი; დლაყვი“ 241
*ბაჩ-ა „ფეტვი, ცერცვი“ 147
*ბაც-/*ცაბ- „შტერი, ცოფი, ბრმა“ 326
*ბაძგ-არ- „ცოცხა, შქერი“ 71
*ბაძუ- „მოზმა“, „მზმო“ 63
*ბაწკ-(ო) „მარტყლის ძაფი“ 61
*ბელ- „ფოთოლი, ყვავილი, ტოტი“ 57
*ბელ- „შვილი, ნაშიერი, ბავშვი“ 64
*ბერ-ა(-ო) „მუხლუხი“ 65
*ბერწყინ-/*ბრწყინ- „ნაპერწყალი; ბრწყინვა“ 382
*ბერგ- „ფეხი, ტერფი“ 232

*ბეტკ- „სალტე; ტკეჩი“ 66
 *ბედ-ო „ბედელი“ 60
 *ბ-/დ-ედ-(ო) „თედო, მხარი“ 59
 *ბექ- „მხარი; ბარძაყი“ 150
 *ბეს- „დედალი ცხვარი“; „უვარ-
 გისი ცხენი (ჭაკი?)“ 67
 *ბზალ- „აბრეშუმის ხე, თუთა“
 67
 *ბზღ-ილ-/*ბზღ-იტ- „პატარა,
 ყრმა; ტილი“ 71
 *ბილ-ბილ- „ყვავილი, მარცვალი“
 68
 *ბინ- „წყურვილი“ 69 247
 *ბ-ინ-, ბ-ინ-(ილ-) || ბ-ინ-(ულ-)
 „ამოსხმა; ამოსხმული (წყარო)“
 69
 *ბ-/დ-ინჭუ-ელ- „ჭიანჭველა“ 162
 *ბიც-(ა) „ქვა, მიწა“ 63
 *ბლიყ- „ჩიყვი“ 244
 *ბოლ- „ბოლი; ბოლება“ 69
 *ბოლ- „ხოხვა, ცოცვა“ 70
 *ბოლ-(ო) „ბოლო; აყირავება“
 70
 *ბონდ-ო „ჩენჩო“ 57
 *ბორძ- „ბრძოლა, ჭიდილი, რქე-
 ნა, ბორგვა“ 73
 *ბოდრ-ო „დიდი ფულურო“ 70
 *ბოყუ- „ხის ჭურჭელი“ 66
 *ბოძ- „ტერფი, საყრდენი“ 62
 *ბოწოწ- „ყვავილი, ხავსი“ 70
 *ბრტყ- „სიბრტყე“, *ბრტყ-ელ-
 „ბრტყელი“ 179
 *ბრყუ-ილ- „უსინათლო, და-
 ბრმავება“ 286
 *ბუდ-არ- „კანაფის, კვანძის... გუ-
 ლი, თესლი“ 68
 *ბუზ-/*ბზუ- „ბუზი, ბზული“
 71
 *ბუნდ- „ნისლი, ბინდი“ 69
 *ბურდ- „ფშენა, ლეწვა“ 72

*ბუ(რ)ძ-ლ- „ბუსუსი, ღინღლი“
 243
 *ბურწ-ალ- „ფიწალი, წალდი“
 239
 *ბუძ- „თარო“ 73
 *ბ-/დ-უძ-(ულ-) „ძუძუ“ 73
 *ბუწ- „თოხლი, ნეზვი“ 67
 *ბღუუ- „ბუ“ 270
 *გ- „გება“ 81
 *გ- „მოგება (საქონლის)“ 149
 *გაგ-(ამ-) „გამაგრება, მაგარი“
 88
 *გად-/*გდ- „გდება, ძილი“ 79
 *გაზ- „წვივი; წვივის ძვალი
 (ძარღვი)“ 76
 *გალ- „ძლიერება, ღონე“ 78
 *გალ- „ტენა, დანაყვა-ჩეჩქვა“ 80
 *გან- „განი, განიერი“ 79
 *გარ- „ერთგვარი ჭურჭელი“ 77
 *გარ-ო „ნახარში ქონი, ცხიმი“
 77
 *გარს-ალ- „ჭარი, კანი“; „თმა,
 ბალანი“ 77
 *გაც-ა „ღმერთი (ომის, იარა-
 ლის)“ 80
 *გაძ- „თოხი, მარწუხი“ 82
 *გაწ- „დაჭერა, მახე“ 83
 *გ-(ებ-) „სობა, წამოცმევა, გებება“
 81
 *გებ-გებ- „ქონი“ 89
 *გეზ- „გაგზავნა, სვლა; გზა, გეზი“
 105
 *გიდ-ო „ცხვარი, ბატკანი; ბურ-
 ვაკი“ 415
 *გიჟ- ← (*გეჟ-?) → || *გჟ-ამ-
 „გმობა“ 87
 *გლ- „მწუხარება, გლოვა, ტირი-
 ლი“ 87
 *გოლ- „თაფლი (ფიჭა)“ 86
 *გომ- „ბოსელი, გომური“ 86

*გოჟ-ო (←*გოზ-ო) „მკრთალი; ნელთბილი“ 76
 *გორ- „ფილთაქვა“ 85
 *გორ-გორ- „ბორბალი“ 83
 *გორძ-აბ-ა „მრგვალი“ 90
 *გოდ- „ნიგოზი“ 88
 *გრაკ-ალ- „მუხა“, *გრაკ-ო ||
 *გრკ-ო „რკო“ 84
 *გუგ- „გული, გუგა“ 88
 *გულ- „ველური მტრედი“ 86
 *გუშ- „დაგვიანება, დაყოვნება“ 189
 *გუშირ- „ვირი, ჯორი“ 425
 *გუმ- „დაცობა, გმანვა“ 81
 *დ-/*დ-ინ- „სულა“ 91
 *დაგ- „დადაგვა, გაქრობა, წვა“ 91
 *დალ- „ნადირობის, ნაყოფიერების (ქალ-)ღმერთი“ 92
 *დარ- „დარი, მარჯვე დრო; თვალთვალი, მზერა“ 91
 *დეგ- „დგომა, ადგილი“ 104
 *დერგ-ა „თხა, რომელსაც ჯერ თიკანი არ მოუგია“ 92
 *დიშ-ილ-ა „ლანძილი“ 321
 *დიგ-ა „მიწა, თიხა“ 93
 *დოდ- „ჭენება“ 96
 *დოდ-არ- || *დოყ-არ- „მსუქანი, ნოყიერი“ 93
 *დონლ- „ერკემალი, ცხვარი“ 95
 *დრე(ნ)ცხ- „სიმსუქნე“ 93
 *დურაყ- „წალი, ბერწი“ 94
 *დულ- „დულილი, ხარშვა“ 95
 *დუც- „დუცი“ 103
 *დღრ-ებ- „გახრწნა“ 96
 *ღვგ- „სადგისი; სობა, რჭობა“ 112
 *ე-ბგ-ურ- „მოდარაჯე“ 61
 *ე-გურ- „ენგური; ეგრისი“ 85

*ე-რ- „ერი“ 175
 *ე-რდ-ო „სამყოფი“ 190
 *ე-სპერ- „ისპირი“ 206
 *ე-ტელ- „ხისგან გამოჭრილი საკაცე; ვარცლი“ 98
 *ე-წერ- „ეწერი“ 98
 *ზაკუ- „თქმა, დარიგება“ 100
 *ზალ-(ა) „წყალი“ 183
 *ზა-მანე „წელი ახალი“ 101
 *ზან- „აზანი; ეთნონიმი“ 101
 *ზანდ- „შვრია“ 105
 *ზაბ- „ზეპვა, ცემა“ 102
 *ზარ- || *მ-ზარ- „ყინვა“ 153
 *ზატყ- „ძარღვიძირი; ძირმაგარას ძირი ძარღვი“ 187
 *ზაჟ- „გაზავება, განელება“ 146
 *ზელ- || *ზილ- „ზელა“ 100
 *ზერ-ან- „შურთხი“ 184
 *ზინდ- „საკვერავი, საწური“ 102
 *ზისხ-ა „ნიგვზის კაკლის გარეკანის წვენი“ 183
 *ზოლ- „ჩავარდნა, დარღვევა, დაშლა“ 185
 *ზორ- „ცემა“ 184
 *ზორბ-ა „დიდი, მსხვილი, მსუქანი“ 187
 *ზრიმ-ლ- || *ზრიმ-ტ- „ცვარი, წვეთი, ნამი“ 184
 *ზუთხ- „ზუთხი“ 105
 *ზურ-ინ- „ჭენება“ 186
 *ზუ-არ- „მრავალი ვაზი ერთად, ვენახი (დიდი)“ 103
 *ზლაჟ- „უზრუნველყოფა, დაზღვევა“ 182
 *ზღუელ- „დიდი წვიმა“ 186
 *თ- „თევა, თენება, ოგანათება“ 106
 *-თ(ა) „მრ. რ. და ბრ. ნიშ. (სუფიქსი)“ 106
 *თათჟ-რ- „თეთრი“ 109

***თალ-** „სოლი, სალტე“ 107
 ***თალ-** „გოჭი, ბურვაკი“ 109
 ***თალ-** „თოლია“ 296
 ***თამ-** „თამელი“ 296
 ***თარგ-** „ჭრა; თარგი“ 107
 ***თებ-ო** „გამონაყარი, ქერტლი, თებო“ 300
 ***თერ-ო** „კიდე, თარო; ქონგური, ნაპირი“ 302
 ***თერძ-** „პირველხვნა; საზღვრის მიჩენა კვალის გავლებით“ 182
 ***თეს-ლ-** „თესლი“, ***თეს-** „თესვა“ 108
 ***თიკ-** „გამოშვერილი, კბილი, დაკბილული“ 303
 ***თიკ-ან-** „ბატკანი, თიკანი“ 264
 ***თიხ-** „მობმა, 'მო'ზმული; ჭიპი“ 299
 ***თრემ-ლ-/*თრიმ-ლ-** „თრიმლვა, გრეხა, დამუშავება; თრიმლი“ 301
 ***თორ-** „მოხვევა, ჩაცმა, ჩასაცმელი = მოსახვევი“ 300
 ***თოშ-** „ყინული, თოვლ-ჭყაბი“ 109
 ***თურგ-უნ-** „სრესა, ზელა“ 295
 ***თუალ-** „თვალი“ 108
 ***თუალ-** „თელა, თვალი“ 320
 ***თ(უ)ელ-** „ქსელვა; თელვა“ 108
 ***თქ-** „არაყი“ 110
 ***თხ-** „სითხე, თხევა“ 110
 ***თხ-** „გადაკიდება, გადაფენა“ 112
 ***თხ-ეუ-** „ნადირობა (მგელზე)“ 111
 ***თხ-(ეუ)-** „გამოლევვა, წასვლა; დაკარგვა, მოშორება“ 296
 ***თხისუ-(ირ-)** „თიფთიკი, ქინქლი“ 112
 ***თხუნ-ელ-** „თხუნელა, ხვლიკი, ძლოკვი“ 306
 ***თხუს-** „კოჭი, წიხლი“ 114

***ი-ალ-** „იელი“ 421
 ***ი-ლაუ-** „ირემი; შველი“ 113
 *(**ი-)****შ-ელ-** „სალორე“ 114
 ***კ-/კ-აუ-** „დაკავება, შეკავება, აკრძალვა“ 133
 ***კაბ-** „თეთრი, შავთეთრი, ჭრელა“ 115
 ***კაბ-** „მყავე, დამყავებული; კუხი“ 118
 ***კად-ან-** „გახმობა“ 116
 ***კადობ-ე** „კბოდე“ 137
 ***კათხ-ა** „კათხა; კოთხო (ხის)“ 116
 ***კაკ-აბ-** „დირე, მორი“ 126
 ***კაკ-(ან-)** „ნაშიერი (ვირის, ცხვრის...)“ 117
 ***კალ-** „კონა“ 119
 ***კალ-** „ლეწვა, ფარცხვა“ 376
 ***კანთ-ურ-** „ნაშიერი, შვილი“ 118
 ***კაპ-** „ჯონი, ხის ტოტი“ 120
 ***კაფ-** „ჭრა, კაფვა“ 123
 ***კაც-** „კეცვა“ 121
 ***კაწ-** „წვივი, კოჭი“ 78
 ***კაწ-** „გაბრაზება, კაბასობა“ 120
 ***კედ-** „ნაპირი, კიდე, მხარე“ 116
 ***კელ-** „ზოგი, ზოგჯერ“ 120
 ***კელ-** „მომწყვდევვა, გაკვებება“ 171
 ***კენწ-** „წნელით კენწვლა; წნელი“ 123
 ***კერ-** „ტახი, დაუკოდავი ღორი“ 124
 ***კერ-ა** „კერია; კერის ქვა“ 119
 ***კერძ-** „განკერძობა, მირთმევა, დაძალება“ 387
 ***კ-(ეუ)-** „კევი, ცოხნა“ 122
 ***კ-(ეუ)-** „კევი“, „კვერი“ 123
 ***კეც-** „ტყავი (გამხმარი)“ 124
 ***კეც-(ენ-)** „ფშვინვა, ოხვრა“ 136

***კიკუ**- „თვალყურის დევნა“, „თვალთვალი“ 127
 ***კინტ**- „ნაჭერი, ნაფლეთი“ 127
 ***კინძ**- || ***კანძ**- „ბანდვა, აკინძვა“ 119
 ***კიც**- „კენკეშა; კიცნარა“ 137
 ***კიცხ**- „კიცხვა“ 124
 ***კლაკნ**- „კლაკნა, გორვა“ 130
 ***კ(ლ)ერტ**- „გლერტა“ 121
 ***კოკ-ელ**- „ქუსლი“ 128
 ***კოკ-ო**- „განმარტოებით მყოფი ვინმე ან რამე“ 135
 ***კოკონ-ა**- „გარეული იხვის სახე-ობა“ 129
 ***კო(ლ)თ**- „დუღილი“ 129
 ***კონცხ**- „მწვერვალზე ასვლა; მწვერვალი“ 122
 ***კონწ**- „მწვერვალი, კენწერო, თხემი, თეძო“ 131
 ***კობ**- || ***გობ**- „ჭურჭელი, სასმისი“ 128
 ***კორ-ა**- „ხის კოჭი“ 129
 ***კოწ**- „ცეცხლი, მღუღარე, ცხელი“ 89
 ***კსინ**- „ბღვერა, მრისხანება“ 293
 ***კუკ-ულ**- „კვირტი“ 130
 ***კურ-კურ**- „წვეთი“ 130
 ***კურცხ**- „ბელვა, თიბვა“ 137
 ***კუს-ენ-/*კუს-ინ**- „კვნესა“ 133
 ***კუტ**- „ჭურჭელი, სასმისი“ 132
 ***კუწ**- „ქოჩორი“ 132
 ***კუანძ**- „კვანძი, კალთა“ 125
 ***კუაწ**- „ერთგვარი მცირე ქოთან“ 125
 ***კუერ**- „რკინის ჩაქუჩი, კვერი“ 134
 ***კუერთხ**- „კვერთხი; კლაკნა, კრუნჩხვა“
 ***კ(წ)ეც**- „კვეცა, მოწყვეტა“ 128

***კუეც-ა**- „დოჭი, სურა, ქოთან“ 125
 ***კუილ**- „თივის ზვინი, საბძელი“ 127
 ***კუილ**- „კუნძი; ხის დაბალი სკამი“ 135
 ***კუირს-(ლ)**- „ქულა (მატყლისა)“ 131
 ***ლაგ**- „დადება/დადგმა, დაფასება“ 138
 ***ლანძუ**- „საკეტი, ფანჯარა, ურდული“ 141
 ***ლას**- „რბილი, თხელი მატყლი“ 175
 ***ლადუ**- „ლეღვი“ 146
 ***ლაყუა**- „შემოზღუდული ადგილი; ჯებირი; ბაკი“ 94
 ***ლად**- „მოხალვა, ლანძვა“ 138
 ***ლაჯ**- „ლაჯი, ფერდი“ 140
 ***ლეგ**- „შავი, ლეგა, ცუდი“ 140
 ***ლეს**- „ლესვა“ 139
 ***ლეღმ**- „ბზარი, ნაპრალი“ 74
 ***ლიგ(უ)**- „შტერი, გაშტერება“ 141
 ***ლობზ**- „შტერი, ლენჩი“ 96
 ***ლუილ**- „ბორბალი, ღერძი; ურემი“ 142
 ***მ**- „ადამ. კატ. აღმნიშვნ. მასდ. პრეფ.“ 144
 ***მაგ**- „დამაგრება, დარგვა“ 139
 ***მაზ-ა**- „მომწამლავი, მათრობელა (თაფლი)“ 145
 ***მალ**- „ტოროლა“ 150
 ***მანჭ**- „მანჭვა“ 145
 ***მ-ა(რ)დ-ა**- „საუფროსო, სამუშაო ფასი“ 144
 ***მართ**- „უკუღმართი, მცდარი; მარცხენა“ 161
 ***მარსლ**- „ნალეწი, დაფშვნილი ბალახეულის ხვაკი“ 147

***მა(რ)ცუ-** „მოცვი; მარცვლოვანი“ 154
***მარხ-** „ავდარი“; „მეხი“ 163
***მა-სათ-** (იხ. *სათ-)
***მა-სთ-** „მარტო“ (იხ. *სთ-) 148
***მაქუ-** „თივის ზვინი“ 153
***მაყუ-ალ-** „მაყვალი“ 158
***მაც-ალ-** „ირემი; მოზვერი“ 140
***მან-/*მან-ე** „მანვა, მანე“ 167
***მა-ხ-ე-** „ახალი“ 149
***მან-ე** „მჟავე“ 163
***მეგ(უ)-** „ტოლი, თანაბარი“ 151
***მეგუ-** „ტყავის თასმებიანი ფხსაცმელი“ 151
***მელ-** „შეტრუსვა“ 151
***მენ-** „სენაკი, სორო“ 152
***მენტ-ილ-** „თოლია“ 160
***მე(რ)ტყვ-ილ-** „ქუსლი“ 154
***მესკ-ულ-** „ცეცხლი, მნათობი“ 152
***მ-ე-ფ-ე** „მეფე“ 170
***მე-ჩ-** „ჭერი, სახურავი, სხვენი“ 141
***მეხ-(ელ-)** „ნაკვერცხალი, კვარი“ 163
***მზ-ნ-/*მზ-ინ-** „შეტყობინება, ცნობა“
***(მ)თხ-** „შემთხვევა, შეხვედრა, მთხვევა“ 111
***მინას-** „ჭვავი; ირიგა (მცენ.)“ 145
***მის-** „წვეტი“ 142
***მო-ყუას-** „მოყვარე, ახლობელი“ (იხ. ყუას-)
***მ-როწლ-(ე)** „ნახირი, საქონელი“ 72
***მულ-ო** „თხუნელა, მუხვი“ 155
***მურწ-** „წვერი, რქა“ 158
***მუწ-** „პატარა მწერი; კალია“ 161

***მუჭ-** „მუჭი, მუჭა; მუჭვა“ 157
***მუშუალ-ა** „ერთგვარი მცენარე“ 153
***(მ-)ცუერ-** „ძნებად შეკვრა, გროვება“ 172
***მ-წახ-ე** „ტკბილი, მწიფე“ 158
***მ-წყაზ-არ-** „სუფთა, ნათელი“, „წყლიანი“ 150
***(მ-)ხალ-** „ფხალი, მიწაფხალი“ 75
***მ-ხელ-/*მ-ხილ-** „გახელა, გამხელა“ 246
***მ-ხულ-** „ხვლიკი“ 247
***მვლ-ულ-** „მლილი, მწერი“ 156
***მვ-წუხ-** „საჭიროება; საჭირო“ 371
***ნაყარ-** „მარცვლის ბუდე; ჭენჭო, ნაჭუჭი“ 167
***ნა-ყარ-** „შტო, ნეკერი, რტო“ 168
***ნაყ-ორ-** „ნაყრი, დანაყრება; საჭმელი შეჭამანდი“ 168
***ნებ-** „ნები“ 64
***ნ-ელ-** „ნელი, ნელება“ 169
***ნენ-ა** „დედა“ 165
***ნენ-ალ-** „ენა“ 143
***ნე-სთ-არ-** „ნესტარი“, სთ- „შე-რჭობა“ 170
***ნესუ-** „ნესვი“ 169
***ნეც-** „წვრილად მტვრევა“ 171
***ნეძ-** „სოჭი, კობიტი“ 169
***ნე-ჭ-ა** „გადასაფარებელი, საფენი“ 171
***(ნ)თქ-** „შთანთქმა“ 110
***ნ(ი)ა-დაგ-** „ნოყიერი, ნიადაგი“ 188
***ნი-ბად-** „ნაბადი“ 56
***ნი-დგ-** „ნისკარტი“ 173
***ნინუ-ელ-** „მოზარდი“ 166
***ნის-ლ-** „ნისლი“ 155

***ნოგ-ა** „ხის ჭურჭელი, ღურკი“ 172
 ***ნოტ-** „წვიმიანობა, სინესტე“ 172
 ***-ო** „სადერივაციო სუფიქსი“ 220
 ***ოდნ-** (**ოდ-ენ?**) „ოდნავ, ძლივს“ 220
 ***ოდ-** „გველი“ 224
 ***პ-** „პობა, ხეთქვა“ 176
 ***პარ-** „გაპარვა, მალვა“ 178
 ***პას-ალ-** „ზვინი; ბოძი, პალო“ 176
 ***პეზ-ან-** „მსხვილი, სქელი, ქონიანი“ 177
 ***(პი-)ლექძ-** „სპილენძი“ 65
 ***პრაწ-** „პრაწვა (თვალის), დაქყეტა“ 179
 ***პურ-** „ხორბალი, პური“ 179
 ***პუსთ-** „ნეკნები, კიდურები“ 176
 ***ჟღალ-** ← ***ზღალ-** „ჭრელი, ჭრელთვალა“ 187
 ***ჟღაჟუნ-** ← ***ზღაჟუნ-** „გამჟღავნება, გააშკარავება“ 186
 ***რბ-ო** „ორმო“ 192
 ***რაწიჟ-** „არწივი; რუხი“ 189
 ***რბ-** „ცხოვბა, წვა“ 190
 ***რდ-** „ყოფნა“, ***ე-რდ-ო** 190
 ***რეგჟ-** „დამტვრევა, დანგრევა, დაცემა“, „მახე“ 188
 ***რ-ეჟ-** „მრავალი“ 175
 ***რე-ჯჟ-** || ***ჯ(ჟ)-** „ჯობნა, მორევა“ 191
 ***რის-** „პარსვა, ყვლეფა“ 191
 ***რიყ-ე** „რიყე (მიწა)“ 162
 ***რ-კინ-ა** „რკინა, იარაღი“ 159
 ***რ-კჟ-** „რკვევა, რჩევა“ 136
 ***(რ)კჟუნ-** „სრესა, ზელა“ 135
 ***როგჟ-** „ცერცვი“ 192
 ***რჩ-ოლ-** „რჩოლა, რქენა, ცემა, ამოკვრა“ 192

***რწამ-** „ჭოტი“ 193
 ***საგ-** „დამაგრება, ჩაკეტვა, სამაგრი“ 319
 ***სათ-** „გიშერი“ 313
 ***ს-ამ-** „ხმიანობა, გამოხმაურება“ 311
 ***სამ-** „ცეკვა, როკვა“ 207
 ***სამ-ალ-** „საზღვარი“ 315
 ***(ს)ა-მალ-** „ემმაკი, ქაჯი“ 195
 ***სარ-** „სრვა, ხოცვა“ 289
 ***სა-რცხ-ა** „ცირცხა“ 196
 ***სატ-ილ-(ია)** „ჭარხალი“ 196
 ***საჟ-ად-** „დამშვიდება; დაღლა, დასუსტება“ 290
 ***საჟან-** „დროება, ცხოვრება, ხანა“ 309
 ***სა-ჟარცხ-ალ-** „ურჩხული“ 194
 ***საჟ-ე** „ღერო, ჯოხი, ხალა, სამანი“ 197
 ***სელ-** „ბორბლიანი მარხილი“ 197
 ***სენ-ა** „განჯინა, წალო“ 195
 ***სერ-** „დასერვა; ფართო გრძელი ზოლი (სერი)“ 288
 ***სერ-ა/სირ-ა** „ქსოვილი მოსაკრავი“ 200
 ***სეტჟუ-** „დაშენა, სეტყვა“ 202
 ***ს-ეჟ-** „დაღლა, დაქანცვა“ 304
 ***სეჟ-/სიჟ-** „ჩხუბი, გაბუტვა, დასევა“ 305
 ***სთ-** „მორთვა, შექცევა, კეთება“ 298
 ***სთ-** „წყდომა, დავიწყება“ 302
 ***სთ-ერ-** „თამაში, გართობა“ 298
 ***სთექ-** „გასქელება, სისქე, სქელი“ 299
 ***სთVმ-** „სმა, თრობა“ 302
 ***სიბ-ა** „სარტყელი, საწელო, ხვანჯარი“ 304

***სილ-ა** „ჭურჭელი, სილა ჭურჭელი“ 303
 ***სიმ-ურ-** „წყალი; მყავე წყალი“ 199
 ***სინ(დ)-** „რელიგიით, ეთიკით შესაძლებელი, ნებადართული“ 305
 ***სისხამ-** „ადრე“; „წინაღლით“ 312
 ***სის-ან-** „ხარბად ჭამა“ 202
 ***სკჷ-/სკჷენ-** „ფიქრი, დაკავშირება ერთმანეთთან, შეკვრა“ 204
 ***სომ-** „პურის შეჭამანი“ 288
 ***სომ-** „ერთგვარი ქვა (სასროლი)“ 316
 ***ს-ო-ცხ-ალ-** „ცოცხალი“ 339
 ***სპერ-** „დახურული ჭურჭელი; სათავსი“, „მოკვეთა“ 205
 ***სპერ-** „სპერი (თემი)“ 206
 ***სტჷ-ან-** „ბეზღება“, „დაბრალება“ 297
 ***სულ-** „მთლიანად, სრულად, სულ“ 208
 ***სურ-** „სურვილი → || შური“ 309
 ***სუტ-** „გახდომა; წვრილი“ 208
 ***სჷ-** „დასმა, ჯდომა, ყოფნა, ყოლა“ 209
 ***სჷ-** „მოსათოკი, საბმელი“ 315
 ***სჷან-** „ხეების დასაცურებელი თხრილი“ 202
 ***სჷარ-/სჷირ-(ინ-)** „დასვრა; დასვრილის მოშორება, გასუფთავება“ 314
 ***სჷე** „ბედი; დარდი“ 310
 ***სჷე(ლ-)** „ფრთა, ხელი“ 310
 ***სჷელ-(ა)** „უშხამო გველი, ძლოკვი, ხვლიკი“ 314
 ***სჷერ-** „ჭრა“ 313
 ***სჷილ-(ა)** „ჭვავი“ 207

***სქ-(ალ-)** „სკა, ფუტკარი“ 291
 ***სხამ-** „შხამი, გესლი, ღვარძლი“ 340
 ***სხამ-** „კუკუხო“ 209
 ***სხჷამ-** „მოგლეჯა, ტაცება, ხელში ჩაგდება“ 343
 ***სხჷებ-** „ცეკვა, მოქნევა, ხტომა“ 210
 ***ს-გ-(ენ-)** „ხსენი“ 143
 ***ტამ-** „თლა, წაწვეტება“ 211
 ***ტამ-** „ერთგვარი (საყრდენი) ფიცარი“ 213
 ***ტამ-ელ-** „ტაფელა; გათლილი ჯიხვი“ 213
 ***ტალ-** „ლაქა“ 211
 ***ტაფ-(ელ-)** „თევზის სახეობა; ქვირითის ყრა“ 212
 ***ტან-** ← წ.-ქართვ. ***დ-ან-** „მამალი ღორი“ 213
 ***ტელ-(ეფ-)** „ბრტყელი, ფართო, ტრიალი (ადგილი)“ 214
 ***ტენ-** „ტენა, ჭყლეტა“ 219
 ***ტე(რ)ბ-** „ძირი, ტერფი; ფეხის ძირი“ 214
 ***ტეჷ-რ-** „ტევრი, ხშირი ტყე“ 212
 ***ტილ-** „ლოდი“ 215
 ***ტკებ-** „ტკებნა“ 126
 ***ტკებ-** „ტკობა, ფერება“ 115
 ***ტკიც-ინ-** „დაჭიმვა, გაბერვა“ 215
 ***ტონ-** „სატენით ამოჭრა“ 215
 ***ტრ-ელ-** „თამაში; ფერება“ 215
 ***ტჷარ-** „ანთება; შენთება“ 216
 ***ტჷერ-** „მტვერი“, ***მ-ტჷერ-** „მტვერვა“ 216
 ***ტყ-** || ***ტყ-(ებ-)** „დანთება, ცეცხლი; ცეცხლზე შეწვა“ 217
 ***ტყ-აჷ-** „ტყავი, ტყავება“ 218
 ***ტყაც-ან-** „ტყაცანი“ 219

***ტყე-ბ-** „მიწებება“ 177
 ***ტყირბ-** „ტყირბი, ელენთა“ 217
 ***ტყუალ-** „ტლაპო, ლაფი“ 218
 ***ტყ(უ)ებ-** „ცემა, ტირილი“ 219
 ***ტყუებ-(ერ-)** „ლაყე კვერცხი“ 217
 ***ტყუეც-/ტყოც-** „ელვა, ნათება, ნაპერწყალი“ 218
 ***უწყ-** „უწყება, შეტყობა, შეტყობინება, ხედვა“ 225
 ***ჟარ-** „ცუდი, უარყოფითი“ 426
 ***ჟარ-** „ურო“ 99
 ***ჟარდ-** „ყვავილი; სუმბული“ 165
 ***ჟარცხ-** (იხ. **სა-ჟარცხ-ალ-**)
 ***ჟაცა** „გრძელი ხის ჯონი, ბოძი“ 99
 ***ჟერკემ-(ალ-)** „ერკემალი, ვაცი“ 237
 ***ჟერძ-** „საყვედური, უარი, საბაბი“ 154
 ***ჟერწყუ-** „ფაშარი, ფშენადი; ქვირითი“ 231
 ***ჟეს-** „დალლა, დავსება“ 234
 ***ჟიდრ-** „ჩალის კონა; ხმელი თივის ბულული“ 164
 ***ჟინ-/*ჟნ-** „ვნება, თრობა/გაბრუება; მაჭარი, ღვინო, ნაღველი, ღვარძლი“ 223
 ***ჟინ(ა)** „ვინ“ 174
 ***ჟირც-(ელ-)** „ვრცელი, დიდი, მრავალი“ 238
 ***ჯაზ-** „ფილტვის, ღვიძლის ან ნაღველის მიერ გამოწვეული სისუსტე“ 227
 ***ჯათ-** „გამომცხვარი კვერი“ 178
 ***ჯათა** „გვერდის ფიცარი“ 241
 ***ჯათუ-** „ფერება, ქება, ტრაბახი“ 230

***ჯათქ-** „ორმო, ამოღრმავებული“ 226
 ***ჯარ-აგ-** „თევზი ზუთხისმაგვართა ჭგუფიდან“ 228
 ***ჯატ-** „ღართვა; ფთილა“ 228
 ***ჯატ-**, ***ჯატ-არ-** „ფატვრა, ხვრეტა; ფუტურო“ 247
 ***ჯაქ-ალ-** „წყლული, კეთრი“ 229
 ***ჯაშუ-** „ფაშვი, ფშვინვა“ 231
 ***ჯაჩუ-** „ფერება, ფათური“ 230
 ***ჯაც-** „ქსოვა, ქსოვილი“ 232
 ***ჯეთ-** „დასხმა, დაფეთება“ 235
 ***ჯეთ-/*ჯით-** „ჭრა, კრეჭა“ 235
 ***ჯენტხ-** „ჯენტხი“ 234
 ***ჯერ-** „ჯერდი“ 234
 ***ჯერ-** || ***ჯერ-ჯერ-** „ჯერფლი, დაფერფვლა, ჯერფლისჯერი“ 227
 ***ჯერ(ენ-)** „გახსნა, დაფჩენა“ 235
 ***ჯითილ-(ა)** „ფთილა, ბეწვი, თმა“ 236
 ***ჯითქ-** „ჯიფქი, გაფიფქვა, ფქვილი, ნაფქვი“ 236
 ***ჯის-ე** „ჯისი“ 237
 ***ჯიჩუ-** „გადასაფარებელი, სუფრა“ 238
 ***ჯიცხ-** „გაფიცხება“ 239
 ***ჯოთ-** „შვება, აშვება“ 244
 ***ჯოთქ-** „კანი, ხავსი“ 226
 ***ჯორხ-** „ჯორხიალი“ 240
 ***ჯოტ-(ორ-)** „ფუტურო“ 240
 ***ჯოფ-(რ-)** || ***ჯოფ-(ინ-)** „ადიღება“, „აქაფება“ 233
 ***ჯუთხ-ო** „მუწუკი (ხმელი)“ 242
 ***ჯუკ-** „ორთქლი, კვამლი“ 242
 ***ჯუც-** „ამობერილი“ 244
 ***ჯუცხ-** „ფუცხვი, ფოცხი“ 245
 ***ჯხ-ან-** „ჯხანა“ 397

***ფხ-**(იტ-), ***ფხ-** „ფხიანი, ფხოველი, ყოჩალი, მარჯვე“ 246
 ***ფხლევ-/*ფხლიზ-** „გაშლა, გახსნა; გაშიშვლება“ 246
 ***ფხრეწ-/*ფხრიწ-** „ფხრეწა, თხრა“ 246
 ***ქაბ-** „აქცევა, ქცევა“ 248
 ***ქად-** „ერბოიანი პური, ხაჭაპური“ 256
 ***ქათ-** „არაფულწრფელი ქცევა/საუბარი“ 248
 ***ქალ-** „მცირე ნაგებობა; კარავი“ 252
 ***ქან-ქან-** „უფესკრული, ხრამი; გვირაბი“ 242
 ***ქარ-** „კანაფი, სელი; ქერი“ 249
 ***ქართ-** „ქართველი, ქართული, ქართლი“ 250
 ***ქართ-(ა)** „ლობე, შემოლობვა; გამაგრებული, შემოლობილი ადგილი (ციხე-სიმაგრე)“ 261
 ***ქარსლ-** „ლენცოფა, ღვარძლა“ 260
 ***ქარ-ქალ-** „მსუბუქი, თხელი“ 249
 ***ქასრ-** „მამულა (მცენ.)“ 250
 ***ქატ-** „ქატო (მცენ.)“ 79
 ***ქაქ-** „ფაფა“ 250
 ***ქაშ-ან-** „ვიწრო გზა, ბილიკი, თხრილი“ 250
 ***ქაცუ-** „ქაცვი; კვლიავი“ 82
 ***ქეს-არ-** „ეჩო, ჭურჭელი“ 252
 ***ქეც-** „ჭრა, ხევა, გაწევა“ 251
 ***ქეც-/*ქეც-ეუ-** „ქცევა“ 198
 ***ქიდ-ან-** „ქედანი, ხოხობი“ 251
 ***ქიზ-** „ცახცახი, ხარხარი“
 ***ქინდ-Vრ-** „ქედი, კისერი“ 82
 ***ქინ-ქილ-** ← ***ქილ-ქილ-** „ბუსუსი, თმა“ 254

***ქირს-** „თოვა“, **ქირს-ლ-** „წვრილ-წვრილი ფიფქი“ 261
 ***ქირცა-** „ოსპი“ 253
 ***ქის-ორ-** „ნაცრისფერი“ 259
 ***ქიქ-** „ნამცეცი, ნამცეცა, მწერი“ 254
 ***ქოთ-** „რქენა, ჩხუბი, ხეთქება“ 329
 ***ქორ-** „სახლის ერდოზე სათვალთვალო სახლი“ 255
 ***ქორ-აფ-** „ტარხუნა, ნაცარქათამა“ 255
 ***ქოქ-** „ცარიელი; ფულურო“ 256
 ***ქუმ-** „ეტლით ან სხვა მოწყობილობით ტარება“ 257
 ***ქუნთ-ილ-** „ქონი, დუმა“ 260
 ***ქუ(რ)დ-ემ-ალ-** „გრდემლი“ 256
 ***ქურ-**, ***ქურ-ო** „ხელი, სახელური; ხელთათმანი“ 259
 ***ქურცხ-** „სარეველა“ 261
 ***ქუქ-** „ჩაცუცქება“ 258
 ***ქუხ-ორ-** „რუხი, ნაცრისფერი“ 257
 ***ქუალ-** „ქვა, კლდე, ჭიუხი“ 258
 ***ქუესთ-** „ციკანი“ 255
 ***ქუირ-ან-** „ცხენი, კვიცი“ 253
 ***ლამ-ენ-** „ლამე, ღამით (წუხელ); დაღამება“ 262
 ***ღედ-(ენ-)/*ღედ-(ინ-)** „განსჯა, სამართალი, ეჭვი, ძრახვა“ 264
 ***ღერდ-** „ლაპარაკი; ყბედობა“ 265
 ***ღეჭ-** „ღეჭვა“ 266
 ***ღისკ-(ინ-)** „მტრობა, დავა, ხელის შეშლა“ 266
 ***ღიუ-** „ამონაზარდი თესლიდან; ყვავილი, ღივი“ 270
 ***ღიძ-** „გაღიზიანება“, ***ღიძ-ო** „ღრძო“ 267
 ***ღომ-** „ღომი (მარცვალი)“ 268

***ღრ-ეჯ-/*ღრ-იჯ-** „ღრეჯა“ 267
 ***ღუნ-** „ღუნვა“, **ღულ-** „მოხრი-
 ლი, მოღუნული“ 269
 ***ღუ(რ)ჭ-(ა)** „შავი“ 269
 ***ღუარძ-ილ-** „ღვარძლა“, „ღვარ-
 ძლი“ 268
 ***ყაბ-** „აღმა“ 402
 ***ყამ-** „შიში“ 277
 ***ყამ-** „ყმა, ბავშვი, ბიჭი“ 277
 ***ყან-დ-** „ზადი, ჭუჭყი, სიღამბ-
 ლე“ 117
 ***ყარ-** „გადაყრა“ 273
 ***ყარ-** „ნეზვი, დედალი ღორი“
 275
 ***ყარ-** „გაყრა, შერჭობა“ 276
 ***ყ-არ-** „შეყრა, დამართება“ 276
 ***ყარ-** „ყროლა, სუნის დენა“ 405
 ***ყასრ-** (|| ***ყარს-(?)**) „ციხე-სი-
 მაგრე, სამეფო სახლი“ 278
 ***ყაჟ-** „ჩაყოფა“ 276
 ***ყაჟ-(ინ-)** „საფეთქელი, შუბლი“
 272
 ***ყაჟ-ნ-** „შეძლება, ძალა“ 275
 ***ყაჟ-/*ყეჟ-** „გაყოფა“ 286
 ***ყაჟ-/*ყჟ-(+ეფ)** „გამოყოფა,
 გაყოფა“ 285
 ***ყაფ-** „დაძველება, გახუნება, და-
 ლბობა“ 283
 ***ყაყ-**, ***ყაყ-ელ-** „ავი (თვალი),
 ფინთი, ქაჯი“ 274
 ***ყაც-** „გაშვება“ 276
 ***ყაძ-** „აკრძალვა“ 274
 ***ყერ-** „ყერო; კოშკი; წალო“ 282
 ***ყეს-** „მობმა, მოკიდება, დამაგ-
 რება“ 405
 ***ყ-ეფ-** „ყეფა, კბენა“ 406
 ***ყეფ-** „სუსხი; ცივი“ 275
 ***ყეჩ-** „ტეხა“ 284
 ***ყეჯ-ალ-** „ჯობი, რიკი“ 273
 ***ყინ-** „ყინული, ყინვა“ 134

***ყიყჟ-** „ჩიყვი“ 281
 ***ყოდ-ალ-** „შვილდ-ისარი“ 406
 ***ყორ-(ე)** „ყორვა, ყორე“ 411
 ***ყორყ-** „ყორყი, ყელი, ხორხი“
 287
 ***ყოჟ-ნ-** „დაყოვნება“ 279
 ***ყოშ-** „აყირო; ყინტორა“ 282
 ***ყუბ-არ-** „უშწიფარი, უნდილი“
 279
 ***ყუნტ-** „მოკუნტვა, დახრა“ 280
 ***ყურ-(ე)** „კიდე, ყურე, მხარე“
 408
 ***ყურს-** „განაბვა, დადუმება“ 281
 ***ყურძ-** (← წ.-ქართვ. ***ყურდ-**)
 „ყურძენი“ 280
 ***ყუბ-** „გროვება, შეკრება“ 281
 ***ყუას-** „მოყვრობა“ 282
 ***ყუ-(ედ-)** „თქმა; უკმაყოფილე-
 ბის გამოთქმა“ 274
 ***ყუ-(ენ-)** „მოცილება, მოშორე-
 ბა; პარსვა“ 285
 ***ყუიზ-ინ-** „სიმსუქნე; გასუქება“
 283
 ***ყუილ-** „ძვალი“ 284
 ***ყულ-ეფ-ყულ-იფ-** „გაყვლეფა“
 284
 ***უ-** „შიში, დარდი, გაშეშება“
 292
 ***უნ-** „შენება“, **უნ-** „შენობა“
 199
 ***უნჟ-** „გაჩენა/გაშვება; აძრო-
 ბა/ატყავება“ 290
 ***უიბ-** „წაწვეტებული ქვა, წვერი
 (ქვის); წისქვილი“ 295
 ***უოლთ-** „მოლტი“ 308
 ***უულ-** „წვნა, რთვა“, **უულ-ო**
 „ნართი, შულო“ 201
 ***უუშ-** „ნორჩი, თოთო“ 311
 ***უჟერ-/*უჟირ-** „რჩევა, მითითე-
 ბა, შვერა“ 294

***ჩა(რ)ბ-** „წვეტიანი საგანი; ნის-
კარტი“ 323
 ***ჩათ-** „რკინის რგოლიანი თასმა;
ლილი“ 306
 ***ჩი-ნ-** „ჩიტი; წიწკანა, მესკია“
292
 ***ჩირ-** „ჩირი, ქიშმიში“ 327
 ***ჩიუ-** „ჩივილი, თხოვნა“ 293
 ***ჩუთ-** „კავი, სახენელი; ამოსატე-
ხი“ 330
 ***ჩულ-** „სხვენი, სახურავი“ 291
 ***ჩუალ;** „ეშვი, დიდი კბილი“ 310
 ***ჩქ-(ეფ-), *ჩქ-** „ჩქერა, ჩქეფა,
ჩანჩქერი“ 148
 ***ჩხერ-/*ჩხირ-** „გაჩხერა“ 332
 ***ჩხერ-ი/*ჩხირი-ი** „ჩხირი“ 332
 ***ჩხიკუ-** „ჩხიკვი“ 341
 ***ც-** „ცემა, მიცემა; ჭმევა“ 328
 ***ცად-** || ***ცათ-** „გადაცდენა, წა-
სვლა“ 335
 ***ცალქ-** „დახრილი, მრუდე, კოჭ-
ლი“ 322
 ***ცაბ-ა** „ჩაღრმავებული ადგილი;
ჭიბი“ 323
 ***ცარ-** „ფქვა, ცრა“ 306
 ***ცარ-ე** „ცარიელი“ 421
 ***ცაც-** „მტვრევა, დაშლა, დანამ-
ცეცება“ 331
 ***ცაცხ-** „გაწყრომა, ცემა, შეწუ-
ხება“, „შენთება“ 323
 ***ცახ-** „საპარკე, მცირე პარკი,
ტომარა“ 336
 ***ცეგ-(ა)** „ცეკა, კალათი, ყუთი“
304
 ***-ცედ-** „ფაშატი, ჭაკი; ცხენი“
324
 ***ცენდ-** „კვეთა, კაფვა, თლა“
325
 ***ცერცუ-** „ცერცვი“, ***ცერცუ-**
ელ-ა 328

***ცეუ-** „დაცვა“ 225
 ***ცეუ-/*ციუ-** „ნათება, ცეცხლი,
წვა“ 312
 ***ციბ-** „მაღალი გვერდი“, „კედე-
ლი“ 337
 ***ციკ-** „რაიმე საგნის თავი, წვე-
რი, წვეტი“ 348
 ***ცილ-** „კანი, ქერქი“ 337
 ***ციმ-ორ-** „წვრილი თევზის სახე-
ობა“ 338
 ***ციფ-ო** „სუსტი, გამხდარი,
ჩამომდნარი“ 330
 ***ციქუ-** „გაგზავნა; მოციქული
(სტუმარი)“ 157
 ***ციყუ-** „ჯოხი შესარჭობი, წვე-
ტიანი, მჭრელი“ 344
 ***ციც-** „სიმინდის, ღომის სახეობა“
344
 ***ციც-ინ-** „კანის დასკდომა/გამაგ-
რება სიცივისაგან“ 338
 ***ცონ-** „დაზარება; მცონარება“
323
 ***ცორ-** „ჩაფლობა, ჩამოწყდომა“
330
 ***ცორ-** „მჩორე, ფალარათი“ 339
 ***ცოც-** „ცოცვა“; "coire" 329
 ***ცოცხ-** „ცოცხი“; ფესვი“ 327
 ***ცუალ-** „გამოცვლა“ 52
 ***ცუედ-ან-** „ცვედანი“ 329
 ***ცუელ-** „თელა“ 336
 ***ცქაბ-** „სიმკვირცხლე, სიცო-
ცხლე, შნო, ლაზათი“ 331
 ***ცქედ-, ცქერ-** „ყურება, მზერა“
198
 ***ცხამ-ლ-** „ჩხირი, ისარი, სატევა-
რი“ 343
 ***ცხ-არ-** „ცხელი, მცხუნვარე,
ცხარე, მწველი“ 318
 ***ცხაუ-** „მოწნული ჭურჭელი;
ცხრილი“ 332

***ცხედ**- „ღიდი ჭურჭელი“ 342
 ***ცხელი**- „ცხელი, გახურებული“ 160
 ***ცხენი**- „ცხენი“ 318
 ***ცხერი**- „დაკლება, გახდომა“ 333
 ***ცხიმ**- „აწმენდა, ხსნა, აწყობა“ 340
 ***ცხომ**-, ***ცხ-** „ცხოვნება, ცხება; ცხიმი“ 334
 ***ცხურაკ**- „სხურაკვლა, ხრუკვა, ხრაკვა“ 342
 ***ცხუედი**- „დაგვიანება, შეწყვეტა“ 343
 ***ცხვ(რ)ბ(აღლ-)** „მუწუკი, მუწუკთ გამოყრა“ 210
 ***ცხვრ**- „ერთგვარი პატარა პური“ 341
 ***ცვლ**- „უანგიანი მღვრიე წყალი, ჭაობი“ 327
 ***ცვტა**- „წვრილი, მოკლე თევზი; მცირე საზოგადოდ“ 337
 ***ძ**-, ***ძამ**- „წაღება, მძიმება“ 149
 ***ძაბ**- „ძაბვა, დაჭიმვა“ 345
 ძაგ**-/ძაგ**- „შეზიზღება, შეძულება; საძაგელი, ბილწი“ 180
 ***ძადენ**- „ნაყოფიერებისა და მოსავლიანობის ღმერთი“ 413
 ***ძალ**- „ძალა; ძლევა, გაძლება“ 166
 ***ძამალ**- „ციყვი; ვირთაგვა“ 415
 ***ძამ(არ-)** „ძმარი; დამარილება, გადაზედა“ 418
 ძარ**-/ძან**- „ვარცლი, გოდორი“ 413
 ***ძაჟრ**- „ქერისაგან დამზადებული სამარხვო შეჭამანდი (პური, ზეთი)“ 418
 ***ძაჟრა** „მუხა“ 416
 ***ძაძა** „ტომარა, ძაძა, ძონძი“ 345

***ძაწკ**- „ჩაფსკვნა, მსხვილძვალი“ 414
 ***ძაჯ(უ)**- „ნაწლავი, ძეხვი; ტიკი; ძახვა, ტენა“ 181
 ***ძეგუ**- „ბალახი, ბუჩქი“ 181
 ***ძეგუ**- „თონხა, მარგვლა; ცეხვა || ლეწვა“ 181
 ***ძერ(ა)** „ძერა“ 185
 ***ძეჟ(აღლ-)** „მძევალი“ 414
 ***ძელ**- || ***ძღ**- „ძღომა“ 350
 ***ძეძ**- „გადაადგილება“ 351
 ***ძიგურ**- „ეკალი, ძეძვი“ 351
 ***ძიღ**- „ყორვა, გავსება“ 347
 ***ძინ/ძნ**- „ტაბუს ახსნა; მკითხაობა, წინასწარმეტყველება“ 417
 ***ძინარ**- „ერთგვარი მცენარე სიმინდისებრთა სახეობიდან“ 351
 ***ძიჟ(ინ-)** „მძივი, ნიშანი, დამლა, შანთი“ 412
 ***ძიჯუ**- „გარეული ხარი; ჯიხვი“ 347
 ***ძრახ**- „ძრახვა; სირცხვილი“ 349
 ***ძურა**- „ძუკნა“, „ძუ“ 349
 ***ძულ**- „ღიდი“ 351
 ***ძულა/ძულ**- „ზღვა; დასველება“ 349
 ***ძუერ/ძუირ**- „გა-, შე-, და-წევა“ 420
 ***ძღერ**- „განავალი; შარდი“ 159
 ***ძღუ**- „ჩივილი“ 350
 ***ძვრ**- „გაკვირვება“ 166
 ***წ**- „მოწევა, მოსწრება“ 326
 ***წაბ**- „სიწითლე, წითელი“ 362
 ***წაბ**- „დაჭერა“ 375
 ***წად**- „ხედვა, დანახვა, ყურება“ 353
 ***წად**- „ნატვრა, წადილი“ 356
 ***წალ**- „ჭვარტლი, წალვა“ 353
 ***წალ**- „წალო, განჯინა“ 353
 ***წალ**- „ჭრა“ 363

***წამ-** „დაბარება, შეტყობინება“ 373
 ***წამ-** „ბეწვი, სხეულის თმიანი საფარი“ 381
 ***წამ-ას-** „გრება, წმასნა“ 357
 ***წან-** „კერვა, წვნა“ 354
 ***წანდ-ილ-** „წანდილი, კორკოტი“ 372
 ***წან-ეხ-/წან-იხ-** „წურვა, წნება“ 364
 ***წარ-** „რიგი, წესი“ 203
 ***წარ-** „კანი, გარეკანი“ 354
 ***წარ-** „კვალის გავლება; კვალი“ 355
 ***წარ-** „ბზარვა, ბზარი“ 363
 ***წარ-** „მიბმა, შეკვრა, დაკავშირება“ 375
 ***წარბ-** „წარბი“ 374
 ***წართ-** „ხვაგი, დახვაგება, დახუნძლვა“ 355
 ***წაჟ-(არ-)** „წავი“ 361
 ***წაქ-** „წვეთება, წვეთი; წაქი“ 358
 ***წაღ-ა** „ჩასაცემელი; ფეხსაცემელი“ 356
 ***წახ-** (იხ. ***მ-წახ-ე**)
 ***წბ-ერ-** „პრესა; გმანვა“ 391
 ***წებ-** „დაწებება“, **წებ-ო** „წებო“ 374
 ***წებ-არ-** „ხოვერა, სამყურა ბალახი“ 373
 ***წელ-** „გაწელება, დაჭიმვა“ 357
 ***წენ-** „დაბარება, მიწვევა“ 423
 ***წენ-** „წელიწადი“ 425
 ***წენ-წელ-** „ნაწლავი“ 379
 ***წენ-/წინ-** „საწენური“ 358
 ***წერთ-(ალ-)** „ხაქოლი“ 424
 ***წერ-კატ-** „წალკატი“ 359
 ***წერ-ო** „წერო“ 358

***წეჟ-/წიჟ-** „რბენა, სიჩქარე“ 388
 ***წეჟ-/წეჟ-ენ-/წეჟ-ინ-** „დაწოლა, დაწვენა; რწვეა“ 426
 ***წეწ-(ალ-)** „დავა, კამათი, კინკლაობა“ 391
 ***წეწკ-(ალ-)** „ციმციმი, კიაფი, ბჟუტვა“ 376
 ***წიბ-ო** „წვერი, პირი“ 352
 ***წიმ-(ედ-/ილ-)** „წმენდა, გასუფთავება“ 385
 ***წიმ-ოლ-** „მარცვლეული; ქერი“ 391
 ***წიბ-წა** „ყურძნის კურკა (თესლი)“ 360
 ***წირ-** „მიმართვა; მიძღვნა“ 380
 ***წი-რ-ან-** „წითელი; ჭერამი“ 392
 ***წირ-ახ-/წირ-ეხ-/წირ-იხ-** „გრება, გრეხილი; ღვლერჭი“ 370 377 381
 ***წირდ-** „წვეთავს, წვეთი“ 423
 ***წირ-ეკ-** „კლაკნა, გრება“ 365
 ***წიჟ-** „წივილი“ 221
 ***წიფხ-** „წნელი (შოლტი?)“ 355
 ***წიწ-** „წიწაკა, მარილი“ 362
 ***წიწ-ემ-** „წიწმატი“ 362
 ***წიწკ-ა** „ღობემძვრალა“ 420
 ***წიწკჟ-** „კვირტი; ნედლი; ყვავილი“ 380
 ***წკაბ-** „დაცემის ხმა“ 308
 ***წკებ-/წკაბ-** „მჭიდრო, შემჭიდროება“ 204
 ***წკებ-ლ-** „წკებლი“, ***წკებ-** „გაწკებლა“ 308
 ***წო-(ია)** „მწივანა ჩიტი“ 364
 ***წობ-** „წობი, წახნაგი, წვერი“ 363
 ***წორ-** „გასწორება, სწორი“ 369
 ***წორ-(ო)** „ცირცელი“; „ციცინო“ 365

*წიხ- „წინათ, ამას წინათ“ 366
 *წრიფ- „წვრილი, წრფელი; გა-
 ხდომა“ 365
 *წულ- „წვრილი, დაწვრილება“
 368
 *წუმ- „მტევანი, სახელური“ 388
 *წუნ- „წვრილი“ 205
 *წურ- „მიწურვა“ 366
 *წურ- „სითხე, თხევა“ 369
 *წურ- „გარე საფარი; კანი“ 387
 *წუწკ- „ბაგე, პირი“ 223
 *წუნ- „საჭიროება“ 371
 *წუედ- „წვეთი, ცვარი, წვეთე-
 ბა“ 222
 *წუ(ელ)- „წველა; ზელა“ 387
 *წუელ- „წველი, წბილი“ 367
 *წუენ- „წვენი; წვენის გამოყვა-
 ნა, წურვა“ 368
 *წუნენ- „გასინჯვა, წვენვა, ჭაშნი-
 კი“ 367
 *წუინდ-ლ- „ცინგლი“ 205
 *წუირ-ე „მიწა, ტალახი“ 221
 *წ(უ)-იტ- „წვრილი“ 203
 *წუ-იტ- „წვივის ძვალი; კანჭი“
 419
 *წყ- „მიბმა, დაკავშირება; მულ-
 მივი, ხანგრძლივი, გაბმული“ 389
 *წყაზ- (იხ. *მწყაზ-არ-)
 *წყენ-/*წყინ- „წყენა, მოწამ-
 ვლა, დაქანცვა“ 389
 *წყეფ/რ-წყუ (← რ-წყეფ-)
 „გამორწყვა, წყლის გამოდენა“
 317
 *წყონ- „მუხა“ 390
 *წყურ-ტ- „წყურტი“ 370
 *წყუერთ-/წყუერთ- „გამართვა,
 აბრეხა“ 364
 *წყუ-ილ- „წყვილი“ 370
 *წყუ-ილ- „საზარღული“ 390
 *კ-ამ- „კამა“ 384

*კან- „კნობა, გახდომა“ 385
 *კაუ- „ციმციმი“ 383
 *კელ- „შავი“ 379
 *კილ- „წილი; ტილი“ 378
 *კირ-ნ- „მოთმენა, შეკავება, და-
 კავება“ 383
 *კონ- „მოკლე“ 386
 *კორ- „დამონება, ყმა“ 386
 *კოუ- „ფიქრი; წუხილი“ 384
 *კუნთ- „ჭინთვა, კრუნჩხვა, კუნთვა“
 307
 *კუინტ- „რაიმე საგნის წვერი,
 ცხვირი“ 377
 *კუირ- „ჭვრეტა, მჭვრეტი, სა-
 ჭვრეტი“ 360
 *ხალ-(ა) „ჭოკი; წნელი (გრძელი)“
 400
 *ხარ- „მარცვლეულის (ჭირნახუ-
 ლის) შესანახი ნაგებობა“ 395
 *ხაშ-არ- „ხორკლი; თრთვილი“
 395
 *ხელ- „სასმისი, სმა“ 395
 *ხელ- „გახელება, გიჟი“ 396
 *ხ-(ელ-)/*ხ-(ილ-) „ხილვა, ხედ-
 ვა, ნახვა“ 393
 *ხ-ეუ-/*ხ-იუ- „ხევა“ 401
 *ხიწუ- „ხიწვი“ 245
 *ხიხუ- „თეთრი ყურძნის ჯიში“
 398
 *ხლ-ინ- „გაბრაზება, გახელება“
 399
 *ხონ- „დღესასწაული, დღეობა“
 271
 *ხორ- „შეკრება; ხორა“ 408
 *ხუკ- „უმწეობა, ავადმყოფობა;
 საპყარი“ 399
 *ხუნ-/*ხონ- „ხმა, ლალადი, სმენა“
 425
 *ხუ- „მტრობა, მტერი, განრისხება“
 399

***ხტ**- „დაშლა; ნგრევა“ 400
 ***ხტალ-(ე)** „კიდევ, შემდგომ, ხვალ“ 394
 ***ხტანჭ**- „ელვარება, გაწმენდა, კაშკაში“ 397
 ***ხტად**- „ცერცვი“ 397
 ***ხტეტნ**- „ხვეწნა, ფიცილი“ 271
 ***ხტეწ**- „ხვეწი, ამოსათლელი იარაღი; გუთანნი“ 263
 ***ხტირ-(ა)** „ხვალი“ 401
 ***ჯან**- „ძალა, შეძლება“ 403
 ***ჯაც**- „ხოცვა; ცვეთა“ 407
 ***ჯედ**- „ლიპი, მუცელი“ 404
 ***ჯერ**- „შტო, შვერილი სახელური“ 406
 ***ჯიუტ**- „შეღობვა, გადაღობვა“ 398
 ჯს-ოტნ-ნ**/ჯს-ენ**- „ხსოვნა, ხსენება; გახსნა, ახსნა“ 319
 ***ჯულ**- „თავთავი“ 409
 ***ჯუაბ**- „ღრმა, ჩაღრმავებული; ღრუ, ორმო“ 404

***ჯუამ**- „ხმა, მოხმობა“, „ლოცვა“ 410
 ***ჯუაშ**- „საიდუმლო, დაფარული; დაფარვა (ბარვა)“ 411
 ***ჯუსთ**- „წიხლი, ბარკალი (მჭილი)“ 409
 ***ჯუესთ-ან**- „ღრღნა, გამოხრა; მტვრევა“ 407
 ***ჯუილ-ა** „ბუჩქი, ჩირგვი“ 410
 ***ჯშ**- „წვა, დანახშირება“ 317
 ***ჯც-ე** „თეთრი, ჭალარა“ 403
 ჯიჯლ-(ო)** ←ძიძლ-ო** „ნამგალა (ფრინ.)“ 416
 ***ჯომ**- „უხეშად კერვა“ 419
 ***ჯტ**- (იხ. ***რე-ჯტ**-)
 ***ჯუემ-ენ**- „წასვლა, გაცლა, მოწყდომა“ 346
 ***ჯად**- „ცერცვი; ქონდარი“ 265
 ***ჯებ**- „ხბო“ 262
 ***ჯუიბ**- „ხვიმირი“ 271

გამოყენებული ლიტერატურა

- ილ. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ. 1973.
- ლ. ავალიანი, ზოგი არაბული ნასესხობისთვის ქართულ სალიტერატურო ენასა და დიალექტში. — კრ. ქართველური მემკვიდრეობა, ქუთ. 2002.
- მზ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, თბ. 1966.
- ა. არაბული, ზმნური და სახელური ფუძეთქმნადობის პრობლემა ქართველურ ენებში, თბ. 2001.
- გ. ახვლედიანი, ზოგადი და ქართული ენის ფონეტიკის საკითხები, I, თბ. 1938.
- გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბ. 1949.
- მ. ბერიძე, მეგრული (ივერიული) ენა, ტფ. 1920.
- თ. ბეროზაშვილი, მ. მესხიშვილი, ლ. ნოზაძე, ქართლური დიალექტის ლექსიკონი (მასალები), თბ. 1981.
- კლ. გაგუა, დრონაკლი ზმნები სვანურში, თბ. 1976.
- კლ. გაგუა, ერთი ტიპის დრონაკლი ზმნები სვანურში. — იკე, XVII, თბ. 1970.
- თ. გამყრელიძე, სიბილანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა უძველესი სტრუქტურის ზოგი საკითხი, თბ. 1959.
- თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბ. 1965.
- ლ. გელენიძე, ადამიანის ანატომია ფიზიოლოგიასთან დაკავშირებული ლექსიკა ძველ ქართულში, თბ. 1979.
- ბ. გიგინეიშვილი, ეტიმოლოგიური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში. — „მაცნე“ №1 (ენისა და ლიტ. სერია), თბ. 1979.
- ბ. გიგინეიშვილი, მასალები ქართული ენის ეტიმოლოგიური ლექსიკონისათვის. — „მაცნე“ №2 (ენისა და ლიტ. სერია), თბ. 1981.
- ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ. 1961.
- ტ. გუდავა, ზანური (მეგრულ-ჭანური) სრულხმოვნობის ახსნის ცდა. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, XI, №11, თბ. 1950.
- ტ. გუდავა, ქართულ-ზუნძური ლექსიკური შეხვედრების შესახებ. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, XV, №10, თბ. 1954.
- ტ. გუდავა, ხმაბადვის ერთი სახეობა მეგრულში. — ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XVI. სამეცნ. სესია (თეზისები), თბ. 1958.
- ტ. გუდავა, **ო-ს უ**-ში გადასვლის ზოგიერთი შემთხვევა ზანურ (მეგრულ-ჭანურ) ენაში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. XXV, №1, თბ. 1960.
- კ. დანელია, მეგრულ-ჭანური ლექსიკა ს. ს. ორბალიანის ლექსიკონში. — თსუ შრ., 245 (ენათმეცნიერება, 8), თბ. 1984.

- კ. დანელია, მეგრულ-ჭანური ლექსიკის საკითხები. — ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, II, თბ. 1991.
- ფ. ერთელიშვილი, სახელურ ფუძეთა ფონემატური სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები, თბ. 1980.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, I ბგერით მოვლენათა თანმიმდევრობა. — მიმომხილველი, I, ტფ. 1926.
- ვ. თოფურია, სახელთა დაბოლოების ისტორიისათვის სვანურში. - ტუმ, VII, ტფ. 1927.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, III. — საქართველოს არქივი, II, ტფ. 1927.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, II. — ტუმ, X, ტფ. 1930.
- ვ. თოფურია, სვანური ენა, I, ზმნა, ტფ. 1931.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან: ნე-, ნი-, ნა- პრეფიქსებისათვის. — ტუმ, VII, ტფ. 1938.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან, II: -ედ, -ურ, -რ აფიქსებისათვის. — ენიმკის მოამბე, V-VI, თბ. 1940.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან, III: -ენ, მ-, -არ-, სე-, -აქა აფიქსებისათვის. — თსუ შრ., XV, თბ. 1940.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, V: გ სონანტის გადასვლა ღვ, გვ, ქვ-დ. — ენიმკის მოამბე, X, თბ. 1941.
- ვ. თოფურია, მესამე ტიპის ვნებითის წარმოება ქართულში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, 1942, ტ. III, №9, თბ. 1942.
- ვ. თოფურია, ღ- თავსართიანი ზმნები ქართულში. — თსუ, შრ., XXVI, თბ. 1942.
- ვ. თოფურია, ზმნის უძველესი სუფიქსაციისათვის ქართულში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, 1942, ტ. III, №9, თბ. 1942.
- ვ. თოფურია, ბრუნების სისტემისათვის სვანურში სხვა ქართველურ ენათა ბრუნებასთან შედარებით. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, V, №3, თბ. 1944.
- ვ. თოფურია, რედუქციისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, I, თბ. 1946.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან IV: ხმოვანსართოვანი სახელები. — თსუ შრ., XXXI b, თბ. 1947.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხი. — იკე, XII, თბ. 1960.
- ვ. თოფურია, შრომები, III, თბ. 1979.
- ივ. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბ. 1957.
- გ. კარტოზია, რამდენიმე საერთოქართველური ფუძისათვის ქართულსა და მეგრულ-ლაზურში. — აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, II, თბ. 1979.

- გ. კარტოზია, რამდენიმე საერთოქართველური ფუძისათვის ქართულსა და მეგრულ-ლაზურში, II. — აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, V, თბ. 1986.
- ო. კახაძე, ბურეულის ზოგიერთი ტერმინის შესახებ ქართულში. — იკე, VIII, თბ. 1956, იკე, XII, თბ. 1960.
- ქ. ლომთათიძე, აფხაზური **აფსაა** || **აფსაატი** („ფრინველი“) სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. VI, №4, თბ. 1945.
- ქ. ლომთათიძე, **ლ/რ**-ს მონაცვლეობისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, XI, თბ. 1959.
- ქ. ლომთათიძე, მართვე და მისი ზანური შესატყვისი. — საზ. მეცნ. განყ. მოამბე, №1, თბ. 1961.
- ქ. ლომთათიძე, წინაენისმიერ სპირანტთა უძველესი სისტემისათვის ქართველურ ენებში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. 29, №2, თბ. 1962.
- ქ. ლომთათიძე, კომპლექსთაგან მომდინარე ბილაბიალური ხშულები ქართველურ ენებში, თბ. 1984.
- გ. მაჭავარიანი, ა ხმოვნის ლაბიალიზაციის შემთხვევები სვანურში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. 17, №4, თბ., 1956.
- გ. მაჭავარიანი, ხმოვანთა შესატყვისობის ისტორიიდან ქართველურ ენებში. — თსუ შრ., 69, თბ. 1958.
- გ. მაჭავარიანი, საერთო-ქართველური კონსონანტური სისტემა, თბ. 1965.
- ლ. ნადარეიშვილი, საერთო-ქართველური ლექსიკიდან სვანურში. — ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, V, თბ. 1981.
- მ. ნედოსასოვა, უცხო წარმოშობის ლექსიკა არაბულ ოთხთავში, თბ. 1978.
- ე. ოსიძე, სვანური ენის ლექსიკის შესწავლისათვის ისტორიული თვალსაზრისით. — კრ. ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ. 1987.
- ს. ყლენტი, სვანური ენის ფონეტიკის ძირითადი საკითხები, თბ. 1949.
- გ. როგავა, ხშულთა ოთხეულდობრივი სისტემისათვის კავკასიურ ენებში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. IV, №8, თბ. 1943.
- გ. როგავა, **წამალ**- სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, VI, №3, თბ. 1945.
- გ. როგავა, დისიმილაციური დეზაფრიკატიზაციის ერთი სახეობა ზანურში. — თსუ შრ., XXX b, თბ. 1947.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობიდან — მეგრ. **ღ** : ქართ. **გ**. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, X, №8, თბ. 1949.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ფონეტიკის ისტორიულ-მედარებითი შესწავლის ძირითადი საკითხები. — იკე, IV, თბ. 1954.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობიდან: ქართ. **ღ** : ზან. **ჭ**. — ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, I, თბ. 1959.
- გ. როგავა, ბგერათშესატყვისობათა დარღვევისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, XII, თბ. 1960.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის საკითხები, I, თბ. 1962.

- გ. როგავა, დეცესიურ-ჰარმონიულ კომპლექსთა სისტემისა და ისტორიისათვის ქართველურ ენებში. — „მაცნე“, №2, თბ. 1965.
- გ. როგავა, **წამ** და **წუთ** სიტყვათა ამოსავალი სემანტიკა. — „მაცნე“ (ენისა და ლიტ. სერია), №3, თბ. 1977.
- გ. როგავა, **წათე** — ლაზიკის მეფეთა სახელის წარმომავლობა. — კრ. ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ. 1987.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის საკითხები, II, თბ. 1984.
- მ. სუნიშვილი, ორი ქართული ფუძის სვანური შესატყვისის შესახებ. — კრ. ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ. 1987.
- ჰ. ფოგტი, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა, თბ. 1961.
- ჰ. ფოგტი, ზმნური სუფიქსები ძველ ქართულში. — მიმომხილველი, 4-5, თბ. 1968.
- ბ. ფოჩხუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ. 1974.
- ი. ქავთარაძე, ზმნის ძირითადი კატეგორიების ისტორიისათვის ძველ ქართულში, თბ. 1954.
- მ. ქალდანი, სვანური ენის ლაზამულური კილოკავის ფონეტიკური თავისებურებანი. — იკე. VII, თბ. 1955.
- მ. ქალდანი, სვანური ენის ფონეტიკა, I, უმლაუტის სისტემა სვანურში, თბ. 1969.
- ალ. დლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ. 1984.
- ა. შანიძე, უმლაუტი სვანურში. — არილი, ტფ. 1925.
- ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ. 1953.
- ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ. 1976.
- ა. შანიძე, თხზულებანი, I, თბ. 1984.
- ვ. შენგელია, ქართველური ეტიუდები, VI, **ჭკრ.**, VII. **დიჯნა**. — ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 54-ე სამეცნ. სესია, თბ. 1995.
- არნ. ჩიქობავა, **-ონ** სუფიქსი მეგრულში. — ტუმ, VI, ტფ. 1926.
- არნ. ჩიქობავა, მესამე პირის სუბიექტის უძველესი ნიშანი ქართველურ ენებში. — ენიმკის მოამბე, V-VI, თბ. 1940.
- არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ. 1938.
- არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, ტფ. 1936.
- არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბ. 1942.
- არნ. ჩიქობავა, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების შესავალი, თბ. 1979.
- არნ. ჩიქობავა, იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია, თბ. 1965.
- ბ. ჭარაია, მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან. — „მოამბე“, X, 1895; XII, 1895; I, 1896.
- ა. ჭინჭარაული, კიდევ ერთი ბერძნული წარმომავლობის სიტყვა. — ქართული ონომასტიკა, I, თბ. 1998.
- ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, ტფ. 1913; თბ. 1960.

- ი. ჯავახიშვილი, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, ტფ. 1937.
- ი. ჯავახიშვილი, საქართველოს, კავკასიის და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები, თბ. 1950.
- ს. ჯანაშია, შრომები, III, თბ. 1959; VI, თბ. 1988.
- В. И. Абаев, Осетинский язык и фольклор, т. I, М-Л. 1949.
- в. И. Абаев, Историко-этимологический словарь осетинского языка, I, М-Л. 1958.
- Т. В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов, Индоевропейский язык и индоевропейцы, т. I-II, Тбилиси, 1984.
- Т. Е. Гудава, Сравнительный анализ глагольных основ в аварском и андийских языках, Махачкала, 1959.
- Т. Е. Гудава, Консонантизм андийских языков, Тбилиси, 1964.
- Т. Е. Гудава, Историко-сравнительный анализ консонантизма дидойских языков, Тбилиси, 1979.
- И. А. Кипшидзе, Дополнительные сведения о чанском языке. - "Материалы по яфетическому языкознанию", III, С.-Пб., 1911.
- И. А. Кипшидзе, Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем, С.-Пб. 1914.
- Н. Я. Марр, Основные таблицы к грамматике древнегрузинского языка, С.-Пб. 1908.
- Н. Я. Марр, Грамматика чанского (лазского) языка с хрестоматией и словарем, С.-Пб. 1910.
- Н. Я. Марр, Яфетические элементы в языках Армений, ИАН, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, С.-Пб. 1911-1914.
- Н. Я. Марр, Яфетические названия деревьев и растений (pluralia tantum), I-III, С.-Пб. 1915.
- Н. Я. Марр, Грамматика древнелитературного грузинского языка, Л. 1925.
- Г. В. Рогава, К вопросу о структуре именных основ и категории грамматических классов в адыгских (черкесских) языках, Тбилиси, 1956.
- Б. Б. Талибов, сравнительная фонетика лезгинских языков, М. 1980.
- П. Чарая, Об отношении абхазского языка к яфетическим, материалы по яфетическому языкознанию, IV, С.-Пб. 1912.
- А. Цагарели, Сравнительный обзор морфологии иберийской группы кавказских языков, С.-Пб. 1872.
- А. Цагарели, Мингрельские этюды, вып. II., Опыт фонетики мингрельского языка, С.-Пб. 1880.
- G. Deeters, Das Kharthwelische Verbum, Leipzig, 1930.
- G. Deeters, Über einen n/r Wechsel im Georgischen: Sybaris, Wiesbaden, 1958.
- H. Vogt, Varia, Armenien et caucasique du Sud. — Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, IX, Oslo, 1938.

გამოყენებული ლექსიკონები

- მ. ალავიძე, ლეჩხუმური ლექსიკონი, ქართველურ ენათა ლექსიკა, თბ. 1938.
- ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი, შემდგ ა. ჭინჭარაული, თბ. 1969.
- ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, სვანური ლექსიკონი, თბ. 2000.
- ლ. კაიშაური, მთიულურის დარგობრივი ლექსიკა, თბ. 1967.
- ლ. ლეონიძე, მესაქონლეობის ლექსიკონი, თბ. 1925.
- ალ. მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბ. 1961.
- სტ. მენტემაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი, თბ. 1943.
- შ. ნიჟარაძე, ქართული ენის აჭარული დიალექტი (ლექსიკა), ბათუმი, 1971.
- ს.-ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, თხზულებანი, ტ. IV₁, თბ. 1965; ტ. IV₂, თბ. 1966.
- ნ. როსტიაშვილი, ინგილოური ლექსიკონი, თბ., 1978.
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტტ, I-VIII, თბ. 1950-64.
- ნ. ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი რუსული თარგმანითურთ, თბ. 1961.
- დ. ჩუბინაშვილი, საუნჯე ქართულის ენისა, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, 1887.
- ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბ. 1974.
- ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი, ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბ. 1938.
- ალ. ჭინჭარაული, ხევსურულის თავისებურებანი, თბ. 1960.
- ი. ჭყონია, სიტყვის კონა, 1910.
- პ. ხუბუტია, თუშური კილო, ლექსიკა, თბ. 1969.

* * *

- ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ. 1990.
- არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ. 1938.
- Г. А. Климов, Этимологический словарь картвельских языков, М. 1964.
- И. Ю. Алироев, Сравнительно-сопоставительный словарь отраслевой лексики чеченского и ингушского языков и диалектов, Махачкала, 1975.
- Сравнительно-историческая лексика дагестанских языков, М. 1971.
- С. М. Хайдаков, Сравнительно-сопоставительный словарь дагестанских языков, М. 1973.
- А. К. Шагиров, Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков, I, II, М., 1977.
- М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, I-IV, М. 1964-73.
- G. Klimov, Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages, Berlin · New York, 1998.
- L. Pokorny, Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch, I-II, Bern, 1959.

შემოკლებათა განმარტება

ადილ.	— ადილური ენა
ანდ.	— ანდიური ენა
ანთროპ.	— ანთროპონიმი
არჩ.	— არჩიბული ენა
აფხაზ.	— აფხაზური ენა
აფხაზ.-ადილ.	— აფხაზურ-ადილური ენები
ალ.	— ალულური ენა
აშხარ.	— აშხარული დიალექტი
აჭარ.	— აჭარული დიალექტი
ახვან.	— ახვანური ენა
ბაგვ.	— ბაგვალური ენა
ბაცბ.	— ბაცბური ენა
ბეჟ.	— ბეჟიბური ენა
ბზ.	— ბალსზემოური დიალექტი
ბოთლ.	— ბოთლიხური ენა
ბრ.	— ბრუნვა
ბუდ.	— ბუდუხური ენა
ბქ.	— ბალსქვემოური დიალექტი
გუდამ.	— გუდამაყრული
გურ.	— გურული დიალექტი
დარგ.	— დარგული ენა
დალ.	— დალესტური ენები
დიდ.	— დიდოური ენა
ზან.	— ზანური ენა
ზ. აჭარ.	— ზემოაჭარული
ზ. იმერ.	— ზემოიმერული
ზ. რაჭ.	— ზემორაჭული
ზს.	— ზემოსვანური
თაბ.	— თაბასარანული ენა
თიან.	— თიანური
თუმ.	— თუმური დიალექტი
ითუმკ.	— ითუმკალური დიალექტი
იმერ.	— იმერული დიალექტი
იმერხ.	— იმერხეული დიალექტი
ინგილ.	— ინგილოური დიალექტი
ინგ.	— ინგუშური ენა
იხ.	— იხილე
კაბ.	— კაბუჭური ენა
კარ.	— კარატაული ენა
კახ.	— კახური დიალექტი

კნინ.	— კნინობითი
კრიწ.	— კრიწული ენა
ლაკ.	— ლაკური ენა
ლეზგ.	— ლეზგიური ენა
ლეჩხ.	— ლეჩხუმური დიალექტი
ლაშხ.	— ლაშხური დიალექტი
ლხმ.	— ლახამულური
მეგრ.	— მეგრული დიალექტი
მეგრ.-ჭან.	— მეგრულ-ჭანური ენა
მესხ.	— მესხური დიალექტი
მთიულ.	— მთიულური დიალექტი
მოხ.	— მოხეური დიალექტი
მრ.	— მრავლობითი რიცხვი
მცენ.	— მცენარე
ნათ.	— ნათესაობითი ბრუნვა
ნახ.	— ნახური ენები
ოკრიბ.	— ოკრიბული
პოეზ.	— პოეზია
რაჭ.	— რაჭული დიალექტი
რუთ.	— რუთულური ენა
რუს.	— რუსული ენა
სახ.	— სახელობითი ბრუნვა
ს.-დად.	— საერთოდადესტნური ენა
ს.-ნახ.	— საერთონახური ენა
ს.-ქართვ.	— საერთოქართველური ენა
ტინდ.	— ტინდიური ენა
ტოპ.	— ტოპონიმი
უბიხ.	— უბიხური ენა
უდ.	— უდიური ენა
უშგ.	— უშგულური
ფერეიდნ.	— ფერეიდნული დიალექტი
ფშ.	— ფშაური დიალექტი
ქართლ.	— ქართლური დიალექტი
ქართ.	— ქართული ენა
ქვ. აჭარ.	— ქვემოაჭარული
ქვ. იმერ.	— ქვემოიმერული
ქიზიყ.	— ქიზიყური
ქისტ.	— ქისტური დიალექტი
ქსნის ხეობ.	— ქსნის ხეობის ქართლური
ქს.	— ქვემოსვანური
ლოდ.	— ლოდობერიული ენა
ყაბ.	— ყაბარდოული ენა
შდრ.	— შეადარე

ჩაჩნ.	— ჩაჩნური ენა
ჩბხ.	— ჩუბეხეური
წახ.	— წახური ენა
წ.-დალ.	— წინარედაღესტნური ენა
წ.-ნახ.	— წინარენახური ენა
წ.-ქართვ.	— წინარექართველური ენა
ჭამ.	— ჭამალალური ენა
ჭან.	— ჭანური დიალექტი
ჭებ.	— ჭებერლოური დიალექტი
ხევს.	— ხევსურული დიალექტი
ხვარშ.	— ხვარშიული ენა
ხინალ.	— ხინალულური ენა
ხუნძ.	— ხუნძური ენა
ჯავახ.	— ჯავახური დიალექტი
ჰინუხ.	— ჰინუხური
ჰუნზ.	— ჰუნზიბური ენა.

განალიზებულ ძირ-ფუძეთა საძიებელი

იბერიულ-კავკასიური ენები

ქართული

ა	აკრძალული 274	ასალა 52 ₁ 224	აცოცხლებს 338
ა- „პრეფ.“ 47	ალაგი 47	ასალი 224	აწვენს 426
აბაბაღ 47	ალალი 50	ასევილი 305	აწვინა 426
აბაზაგ- 48	ალო 47	ასეული 305	აწყენს 389
აბანო 47	აღნება 142	ასთაკვი 54	აწყინა 389
აბელი 47	ამ- 49	ასთაკუ 54	აჭინარი 358
აბოლავება 70	ამა 49	ასილა 303	ახალი 100
აბრტყელებს 179	ამაგინებს 138	ასო 114	ახელა 393
-აგ „სუფ.“ 47	ამაგრებს 138	ასპინძ- 52	ახო 8 222
აგარა 48	ამაგრებს 138	ასპინძა 52	ახარებს 23
აგარაკი 48	ამალი 194	ატკობს 115	აჟ- 8 222
აგღია 78	ამელვა 151	ატოლი 51	აჟო 8 222
აგება 80	ამოტოხვა 215	ატყავებს 218	ბ
აგებებს 80	ამოღერღავს 265	აუწყებს 225	ბაბანი 56
აგვიანებს 189	ამოღერღავს 265	აუქსნის 319	ბაგა 104
*აგურეთი 85 ₁	ამჟღავნებს 186	აფათურებს 229	ბაგე 168
აგური 49	ამტვრევს 216	აფთარი 52 53	ბაგვი 56
*აგურეთი 85 ₁	ამხელს 246	აფთი 47 235	ბად- 56
ადგილი 47 103	ამხილა 246	აფოფრება 233	ბადე 56
ადვილი 47	-ან „სუფ.“ 55	აფოფრილი 233	ბადენი 56 229
ადრე 47	ანატორი 53	აფსურტი 206	ბაკი 104
აერცელებს 238	ანგარი 48	აფსურტე 206	ბალანი 57
აზავებს 146	ანკრ- 50	აფსურტე 206	ბან- 164
აზანი 100	ანკრათ 50	აფსურტე 206	ბანცალი 58
აზანურ- 100	ანტრ- 50	აფსურტე 206	ბაო 63
აზნაური 100	ანტრად 50	აფსურტე 206	ბარ- 59
ათ- 361	აპობს 176	აფსურტე 206	ბარ- 164
ათერძვა 182	არგანი 51	აფსურტე 206	ბარბაცი 58
ათვალღერებს 108	არგუეთი 85 ₁	აფსურტე 206	ბარც- 58
ათი 361	არე 47 422	აფსურტე 206	ბარც-ბარცი 58
აიბურძღლა 243	არიელი 422	აფსურტე 206	*ბარცალი 58
აკიდო 47	არილი 47	აფსურტე 206	
აკრძალვა 274	არტალა 47 422	აფსურტე 206	
	არწივი 188	აფსურტე 206	
	ას- 8	აფსურტე 206	

ბასრი 61	*ბინ- 69	ბრტყელი 179	გაბიციება 62
ბატკი 62	ბინდ-ბუნდი 68	ბრყვილ- 286	გაბჟინება 153
ბალა 156	ბინდგელ- 73	ბრყვილი 286	გაგა 88
ბაყვ- 241	ბინდი 68	ბრყული 286	გაგალემა 78
ბაყვი 60	ბინული 69	ბრძ- 72	გაგამა 88
ბაყვი 240	ბინჭუელ(ა) 161	ბრძვ- 63	გაგამირება 88
ბაყლი 243	ბინჭველ- 73 161	ბრძვილი 63	გაგანება 88
*ბაჩა 146		ბრძოლა 72	გადაბელავს 57
ბაც-ბაცი 58		ბრძულ- 63	გადაგება 81
ბაცი 325	*ბირწალი 239	ბრძული 63	გადაეგო 81
ბაძგარი 71	ბიცი 62	ბრწყინ- 381	გადაეტყავება 218
ბაწკი 61	ბლიყი 243	ბრწყინავს 381	გადამინვა 69
ბახი 67	ბმა 63	ბრწყინვალე 381	გადასისნა 202
ბღუინვა 47	ბმო 63	ბუ 270	გადასმა 209
ბეზანი 177	ბნელი 74	ბუდარა 68	გადაცდა 334
ბეზუნა 177	ბოლ- 69	ბუზი 71	გადახიმვა 398
ბელ- 57	ბოლ- 70	ბუვი 269	გადმოალაგებს 138
*ბელანი 57	ბოლ- 70	ბულული 58	გაზ- 76
ბელვა 57	ბოლავს 69	ბუნდი 68	გაზა 76
ბელი 64	ბოლება 69	ბუნდოვანი 68	გაზავებული 146
ბენ- 74	ბოლი 69	ბურღვა 72	გაზები 76
ბერაო 65	ბოლიარი 70	ბურღნა 72	გავძვერ 419
ბერწი 72	ბოლო(ს) 70	ბურღო 72	გავწეწე 391
ბერწია 72	ბონდო 57	ბურღლი 243	გაზი 81
ბერჯ- 231	ბორბალი 83	ბურძგის 243	გაზი 76
„ბეტკ-“ 66	ბოლო 70	ბურჯ- 63	გათერძვა 182
ბელელი 60	ბოლო 70	ბუტკო 59	გათოშვა 109
ბელო 60	ბოყვ- 59	ბუცი 325	გათოშილი 109
ბეცი 325	ბოყვი 66	ბუძე 73	გაინძერ 419
ბეჭი 150	ბოჩოლა 59	ბუძო 73	გაიქეც 197
ბეხი 67	ბოცი 325	ბუძუ 73	გაიძვერა 419
ბზა 67	ბოძალი 63	ბუძულაჲ 73	გაიწერა 363
ბზარი 153	ბოძი 63	ბუწი 66	გალ- 78
ბზე 67	ბოძი 63	ბუწული 70	გალ- 79
ბზნილობა 417	ბოწოწო 70	ბუჯერი 73	გალ- 87
ბზუ- 71	ბოჭკო 61	ბლორო 70	გალა 78
ბზული 71	ბოჭკოვანი 61	ბძნა 417	გალანძული 138
ბზლილი 71	ბრ- 83		გალენგება 140
ბზლიტი 71	ბრბ- 71	გ	
ბიბილა 68	ბრბო 72	გ- 81	
ბიზოვანი 67	ბრბუნ- 71	გაბეცება 62	
ბიკად 65	ბრბუნვა 71		
ბინ- 69 247	ბრკე 65		

გალენგვილი 140
გალიგება 140
გალიგებულნი
140
გალხვა 181
გამზნილი 58
გამოვუბარე 59
გამოიყოფა 285
გამონასკრება
204
გამორწყვა 316
გამოსხვება 210
გამოფატრული
247
გამოძეგუვა 181
გამჟღავნებული
186
გამჭვირვალე 351
გან- 79
გან- 87
განავრცო 238
განაფეთნეს 235
განი 79
განიერი 79
განიყება 173
განკერძობული
386
განკიცხული 124
განლიგება 141
განპება 146
განპებული 146
განსტქდა 298
განცვიბრდა 325
გაპარვა 177
გაჟინება 173
გარა 77
გარდართხმა 111
გარდასუმა 208
გარდაქცევა 197
გარო 77
გასავათება 289
გასავათებული
289

გასივება 305
გასუტილი 208
გასწევს 388
გასწიეთ 388
გასწით 388
გატენილი 219
გატყიცინება
215
გაუყარა 275
გაფიქქული
236
გაქენცა 251
გაყავი 285
გაყეჩვა 283
გაყენიზება 283
გაშვება 290
გაშიშვლება
290
გაჩხერა 332
გაცა 80
გაცი 80
გაცოფდა 325
გაცოფდება
325
გაძ- 82
გაძეძგილი 414
გაძეწკილი 414
*გაწ- 83
გაწარი 82
გაწელვა 357
გაწელილი 357
გაწიფინება
361
გაწკებილი 204
გაწკებლა 307
გაწრეკა 365
განვანჭალება
397
განვანჭალეზუ-
ლი 397
განია 401
განივა 401
გგლის 87

გდ- 78
გდ- 80
გებ- 80
გებ- 81
გედი 251
გეზი 104
გელ- 18
გერსლ- 76
გერსლი 76
გვ- 189
გვიანი 189
გვირგვინი 83
გვირი 425
გვირისტი 170
გზ- 104
გზა 104
გზავნა 104
გი- 87
გივ- 87
გივობა 87
გიობა 87
გლ- 79
გლ- 87
გლა 79 87
გლერტა 121
გლოვ- 87
გლოვა 87
გმ- 87
გმან- 81
გობი 128
გოგორა 83
გოზი 88
გოზინაყი 88
გოლეული 86
გოლი 86
გომი 86
გომური 86
გოჟო 76
გორ- 83
გორა 85
გორგალი 83
გორგოლა 83

გორგოლაჭი
83
გორვალა 191
გორველა 191
გორო 85
*გორძაბა 90
გორძამა 89
*გოდ- 88
გოჯ- 76
გრაკალი 83
გრდემლი 256
გრკო 83
გუგა 88
გუდაუთი/ა
206
გუდაური 206
გულიო 86
გურჯაანი
გცონინ 322
გწყილი 322

დ

დ- 91
დაბნელება 74
დაგ- 91
დაბრყვილება
286
დადარილება
91
დადგა 103
დაეგდება 78
დაეწაფა 374
დავადგერა 103
დავასკვენი
204
დავიბენი 74
დავსებული
234
დაზორვა 184
დაზულევა 185
დათხევა 296
დათხოვნა 296

დაითხოვებს 296
 დაისვარა 314
 დაიფინა 235
 დაიცევ 225
 დაკუნტული 280
 დალი 92
 დამაგინება 138
 დამოწმება 373
 დამდილული 155
 დამცხტედება 342
 დამჰნარი 384
 დანამცეცება 331
 დანაყრება 167
 დანეცვა 170
 დანეცუა 170
 დანჩქერი 148
 დაოსებული 234
 დარ- 91
 დარილი 91
 დასევება 303
 დასევებული 303
 დასერვა 288
 დასერილი 288
 დასკენა 204
 დასხურკლვა 341
 დატენა 219
 დაუსვამს 208
 დაუშვი 290
 დაფეთებული 235
 დაფითა 235
 დაფოთებული 244
 დაფუთება 244
 დაფჩენა 235
 დაფჩენილი 235
 დაფხლენა 245
 დაქცევა 197
 დაღრეჯილი 267
 დაყაფება 282
 დაყაფული 282
 დაყტენა 284

დაყტენვა 284
 დაყოვნება 279
 დაყურსვა 280
 დაყურსული 280
 დაცვა 225
 დაციცინება 338
 დაციცინებუ-
 ლი 338
 დაცქეტა 198
 დაცხრა 333
 დაცხრომა 333
 დაძაბული 345
 დაძალება 165
 დაწაფება 374
 დახვალეობა 394
 დაჰუერთნი-
 დეს 406
 დგ- 103
 რდგ- 112
 დგ- 103
 *დგელი 104
 დერგი 92
 *დგძო 59
 დინ- 91
 დინგელი 38
 დინგი 172
 დინდგელ- 73
 დინე 94
 *დინჰველ- 73
 161
 დის 91
 დიშლა 321
 *დიჰა 93
 დოლი 95
 დოღრი 93
 დოყვ- 59
 დოყო 93
 დოყორო 93
 დოჩოლა 59
 *დოხლი 95

დრენციხი 92
 დრო 91
 დუჟი 173
 დუჟაყი 94
 დუჟტო 59
 დუჟ- 95
 დუჟილი 95
 დუჟი 102 103
 *დუჟუ 73
 დღვებ- 81
 დღრებ- 96

ე

-ეან „სუფ.“ 55
 ებგური 61
 ებრძვის 72
 ეგდო 78
 ეგრისი 84
 ეგურ- 85
 ეგურისი 85
 -ევ „სუფ.“ 55
 -ევან „სუფ.“ 55
 ეთხოვება 296
 ეკერძება 386
 ენგური 84
 ერბო 189
 ერგ- 97
 ერგასი 97
 ერდო 38 190
 ერთ- 148
 ერთვის 148
 ერთი 148
 ერი 174
 ერკემალი 237
 ერძო 38
 ერწყმის 389
 ესევა 305
 ესვრება 314
 ესია 305
 ესპერი 206
 *ეტელი- 97

*ეტელი 98
 ეტკბის 115
 ეტლი 97
 ეტყებება 177
 ეფეთება 235
 ეჩო 38 190
 ეწაფება 374
 ეწერა 98
 ეწერი 98

ვ

ვაკე 164
 ვარდ- 80
 ვარდი 165
 ვარია 99
 ვარიანი 99
 ვარიად 99
 ვარსკვლავი 152
 რვარცხ- 194
 ვარძ- 154
 ვარძმი 154
 ვას- 234
 ვასება 234
 ვასკვი 204
 ვასკულავი 152
 ვაშლი 153
 ვაცა 99
 ვაწვენე 366
 ვდეგ 103
 ვენაჯი 8 222
 ვერკამელი 237
 ვერკემალი 237
 ვერწყვი 231
 ვერწყუ 231
 ვიდრი 164
 ვინ 174
 ვინა 174
 ვინად 174
 ვინადთან 174

*ვინაჟი 222
ვირი 425
ვიჯმენ 346
ენ- 222
ენება 222
ენებს 222
ვრც- 238
ვრცელი 238
ვს- 234
ვუბრი 59
ვუწამე 373
ვშევ- 290
ვციქუ 156
ვციქუ 157
ვწანი 354
ვწეწავ 391

ზ

ზადენი 412
ზავ- 146
ზაკვ- 100
ზალა 183
ზამთარი 10
ზან- 100
ზანათი 101
ზანდ- 105
ზანდური 105
ზანი 101
ზაპ- 101
ზაპუნი 101
ზარ-ზრ- 153
ზატყი 187
ზელ-ზილ- 100
ზეპ- 101
ზეპვა 101
ზერანი 184
ზეწარი 354
ზვარა 324
ზვარი 103
ზვობა 324
ზინდალი 102
ზინდანი 102

ზისხა 183
ზმ- 346
ზოპ- 100
ზორ- 184
ზორბა 187
ზრიმლი 184
*ზრიმტი 184
ზრინ- 185
ზრინვა 185
ზრინტი 184
ზუთხი 105
ზუკი 172
ზულ- 185
ზულევა 185
ზღავ- 182
ზღავს 182
ზღვა 349
ზღვევა 182
ზღველა 186

თ

თ- 106
-თ(ა) „მრ.რ.
სუფ.“ 106
"თალ-" 295
თალი 107
*თალი 296
თამელი 296
თანა 173
თარგავს 107
თარგვა 107
თარგი 107
თარგი 228
თარგ- 182
თარგი 182
თაფლ- 343
თებო 300
თევ- 106
თევზი 357
თეთრდ- 109
თეთრი 109
თელ- 108

თელვა 108
თელი 108
თენ- 106
თეო 301
თერო 301
თერევი 301
თერძ- 181
თერძვა 181
თერძული 181
თერჯოლა 181
თესლი 107
თეძი 59
თეძო 59
თვალ- 320
თვალ-ი 108
თვალ- 108
თვლა 320
თვლემა 320
თიკანი 263
თიკერა 303
თიკვი 303
თიკი 303
თიხი 299
თიწა 93
თომი 296
თორ- 299
თორი 299
თორნი 299
თომ- 109
თორშია 109
თოხლი 95
თრგუნ- 294
თრგუნავს 294
თრემლი 301
თრიმლ- 301
თრიმლავს 301
"თქ-" 109
თქვირ- 299
თხ- 110
თხევ- 296
თხ-ევ- 110
თხევ-/თხივ-
110

თხევლა 110
თხევ- 111
თხისური 112
თხოვ- 296
თხოვნ- 296
თხრამლი 110
თხუნელა 306
თხუნელი 306
თხუსი 114

ი

იალი 421
-იან „სუფ.“ 55
იბრძვის 72
იბძნის 417
იდაყვი 113
იელი 421
იზრინვა 185
იზღვია 182
ითვალა 320
ითვლის 320
ითხველიდა
იკავებს 132
იკლაკნება 129
*ილავი 113₁
*ილევი 113
ილემი 113
იმანჭება 145
იმძიმა 149
იმძიმებს 149
იპარება 177
ირაო 113₁
ირემი 113
ირთავს 148
ირჩოლება 192
ისპირი 206
ისხუეპდა 343
იტკბარუნებს
115
იუწყე 225
იფერფლება
227

იფხანს 396
ილრიჯება 267
ილრძო 267
ილჟნიო 268
იშელი 47 113
იცავს 225
იცქიტება 198
იწვენეს 366
იწვნია 366
იწურება 366
იჭინთება 307
იხვივნიდი 271

კ

*კაბარი 118
კაბელა 115
კაბია 115
კადა 116
კადინა 115
კადონი 115
კავ- 132
კავი 154
კათხა 116
კაკაბი/ა 126
კაკან- 117
კაკანაჲ 117
კაკიბერა 126
კალ- 376
კალვა 376
კალო 376
კამპარი 118
კანაფი 249
კანთურა 118
კანჩხა 122
კანძი 119
კაპარი 118
კაპარჭი 120
კაპი 120
კარსე 278
კასრი 277
კაფ- 122
კაფვა 122

*კაც- 121
კაწ- 120
კაწარეთი 120
კაწარი 78
კბოდე 136
კედ- 116
კედარო 116
*კედე 116
კედელ- 116
კედერო 116
კევი 121 123
კევნა 121
კენწ- 123
კენწალი 123
კენწვა 123
კენწულ- 123
კენწლავს 123
კერა 118
კერატი 124
კერი 124 275
კერია 118
კერშილობა 124
კერძ- 386
კეტი 359
კეც- 121
კეცავს 121
კეცი 124
კეხი 425
კვანძ- 124
კვანძი 124
კვაწ- 125
კვაწია 125
კველა 134
კვერ- 179
კვერთხი 132
კვერი 133
კვერი 179
კვეც- 127 198
კვეცა 125
კვილი 127
კვილო 134
კვირსლი 130

კვიცა 125
კვენეს- 133
კვენესა 133
კვენესის 133
კტერთხი 132
კიდე 116
კიდე-განი 116
კილო 414
კილუ 414
კიკვა 126
კინტი 127
კინტუაები 127
კინტურა 118
კინძ- 119
კიცნარა 137
კიცხ- 124
კიცხავ- 124
კლაკნ- 129
კლთოდა 129
კლერტა 121
კოდ- 405
კოდალა 405
კოდალი 405
კოთი 129
კოთხო 116
კოკელი 128
კოკო 135
კოკობ- 130
კოკობი 130
კოკონა 128
კოკორ- 130
კოკორი 117
კოკორინა 128
კოლთ- 129
კოლთოდა 129
კომბალი 120
კოპალა 120
კოპე 128
კორა 129
კონწუხი 131
კოში 282
კოშია/ე 282
კოწ- 89

კოწლვა 89
კოწლისა 89
კოწოლი 89
კოწოლი 132
კოჭი 78
კოჭობაჲ 125
კოჭობი 125
კოჭობი 125
კოჭობ- 125
კოჭობა 125
კრეც- 127
კრძალ- 274
კსინ- 292
კსინავს 292
კსინვა 292
კუერი 133
კუზი 172
კუკული 130
კუკური 130
კუნეს- 133
კუნესა 133
კუნტ- 280
კუნწული/ა 131
კუნწუხი 131
კურ-კურ- 130
კურცხალი 137
*კუსენ- 133
*კუსენ- 133
კუტოჲ 131
კუწოლი 132
კუწუხი 132
კცენ- 136
კცენა 136
კცენოდა 136
კძალ- 274

ლ

ლა- „ბრეფ.“
77
ლაგ- 104
ლაგ- 138

ლაგება 138
 *ლაგინი 104
 *ლაზან- 101
 ლაზი 101
 ლაკვა 94
 ლანძ- 138
 ლანძავს 138
 ლანძვა 138
 ლანძვი 141
 ლანძკ 141
 ლასა 175
 ლაფარო 77
 ლაფერთხა 77
 ლალვი 146
 ლაყვა 94
 ლაჭყორ 390
 ლაჭები 140
 ლაჭი 140
 ლეგ- 140
 ლენგ- 140
 ლეს- 139
 ლესავს 139
 ლესული 139
 ლელვი 146
 ლელმა 74
 ლვილი 141
 ლიგ- 141
 ლიგვ- 141
 ლიგი 141
 ლილვი 141
 ლისა 173
 ლობჯანიძე 96
 ლოგინი 104
 ლურჯი 175
 ლხვ(ება) 181
 ლხტ- 181
 *ლჯუ- 181

მ

მ- „პრეფ.“ 144
 მაგარ- 138
 მაგარი 138

მაგე 149
 მაგინ- 138
 მაგრ- 138
 *მაგურელი 85₁
 მაენე 222
 მაზა 145
 მაზო 145
 მალ- 150
 მალაფი 149
 მალე 195₁
 მალულიკა 149
 მამხილებელი 246
 მანაშა 145
 მანგე 149
 მანვა 151
 მანჭ- 145
 მანჭავს 145
 მანჭია 145
 მარგველაშვი-
 ლი 85₁
 მარგველი 85₁
 მარდა 144
 მართ- 161
 მართო 148
 მარსლი 147
 მარტო 147
 მარტოხელა 147
 მარცვალ- 154
 მარცხულ- 154
 მასათი 312
 მასათო 312
 მასანთო 312
 *მასთ- 148
 მასკულავი 152
 მასპინძელი 52
 მაყვალი 158
 მაყული 158
 მაშა 146
 მაცალო 139
 მაცვი 154

მაცვილა 154
 მაცილა 154
 მაძუგი 180
 მახავს 167
 *მახე 149
 მახე 167
 მახვა 167
 მახვილი 167
 მაჯსოს 319
 მბორძალი 72
 მგზავრი 104
 მგლიან 87
 მგლოვიარე 87
 მგრგვალი 83
 მდგმური 103
 მდეგი 103
 მდინარე 91
 მდულარე 95
 მებრძოლი 72
 *მეგვი 151
 მეგრელი 84
 მეგრი 84
 მეგრული 84
 მეღგარი 103
 მეღეგი 103
 მევარძმე 154
 მეზვრე 103
 მეკენწული 123
 მეღ- 151
 მეღა 195₁
 მეღაფი 149
 მეღია 195₁
 მეღა 152
 მეღაჲ 152
 მენთილი 160
 მენჩი 140
 მერტყვილი 154
 მერჩი 140
 მეტკებება 115
 მეუზჯე 52₁
 მეუფე 170
 მეფე 170

მექვი 153
 "მეცხრე" 333
 მეწამული 361
 მეწველი 387
 *მეხელ- 163
 მეხი 162
 მეჭბორე 262
 მზ- 58
 მზაკვარი 100
 მზერ-/მზირ- 58
 მზირი 58
 მზნელი 58
 მზოპავი 100
 მზრალი 153
 მზულარი 185
 მთარი 10
 მთენი 106
 მთხველარი 110
 მთხუ- 111
 მთხუევ- 111
 (მ)თხუნელა 306
 მიითვალა 320
 მიიპარება 177
 მიიწურა 366
 მიეკრძვა 386
 მიეკრძოება 386
 მიმას- 144
 მინას- 144
 მინ- 69
 მისეგი 142
 მიტკებება 115
 მიუზლო 182
 მიუშვირა 293
 მიყარ-მოყარა 272
 მიწანება 423
 მიწურული 366
 მიწვივ 389

მკალავი 376
 მკალავიშვილი 376
 მკალი 376
 *მკევეარი 122
 მკვარი 121
 მკსინვარე 292
 მკუარი 121
 მკურისკევი 121
 მოალნე 142
 მობაყუა 240
 მოგვი 151
 მოდღრებული 96
 მოვსარ 289
 მოზვერი 324
 მოიწმევეს 410
 მოიწმობს 410
 მოიწადინა 356
 მოკუნტავს 280
 მოკუნტული 280
 *მოლაღვეური 146
 მოლაღური 146
 მომცემი 328
 მომჭირნე 382
 მონოსტა 172
 მორთო 297
 მოსაგრე 319
 მოსაფხანი 396
 მოსთუვნა 302
 მოსთულა 302
 მოსკუნა 204
 მოსრული 289
 მოსტუანვა 297
 მოსურნე 309
 მოსძვრა 419
 მოტყინარე 216
 მოუპრტყელე 179
 მოფისვა 237
 მოქცევა 197
 მოყვასი 282
 მოყმე 277
 მოცედი 324
 მოცვი 154
 მოცვ 154
 მოციქული- 157
 მოციქული 156
 მოძაგე 180
 მოწალული 353
 მოწირავი 380
 მოწლო 368
 მოწურწურებს 369
 მოჭინთული 307
 მჟღავნება 186
 მრავალი 174
 მრეველი 174
 მროწლე 72
 მრჩოლელი 192
 მსივანაჟი 305
 მსელივი 313
 მსტოვარი 297
 მსუნე 313
 მსუნაგი 47
 მსურს 309
 მტვერ- 216
 მტვერი 216
 მტვრ- 216
 მტვრევა 216
 მტკაველ- 115
 მტკაველი 115
 მუდო 155
 მურკნა 135
 მურწა 157
 მურწი 157
 მუსრ- 144
 მუწაკი 161
 მუწუხი 371
 მუჭა 157
 მუჭავს 157
 მუჭეული 157
 მუჭვა 157
 მუჭი 157
 მუჭკა 157
 მუხვი 425
 მფატრავი 247
 მფოფინარე 233
 მქადნელი 47
 მლამი 262
 მლამიობი 262
 მლილი 155
 მღრეჯი 267
 მღული 268
 *მღული 155
 მყათარი 402
 მყაფი 402
 მყენი 404
 მყესი 404
 მყეთარი 406
 მყეფია 406
 მყინვარი 134
 მყნობა 404
 მყოვარ- 279
 მყრალი 405
 მყრელი 275
 მყუვარ- 279
 მშურს 309
 მჩივანი 293
 მჩორე 339
 მცდარი 334
 მცველი 225
 მცვერ- 172
 მცვრევა 172
 მცთარი 334
 მცონარი 322
 მცხრალი 333
 მცხტედი 342
 მძაფრი 345
 მძევალი 413
 მძივი 412
 მძიმე 149
 მძღავრი 165
 მძლე 165
 მძნა 417
 მძნელი 417
 მძღნერი 159
 მძღრენი 159
 მწადია 356
 მწადს 356
 მწახე 158
 მწახი 158
 მწევეარი 122
 მწვისე 326
 მწვისი 326
 მწორო 365
 მწუხრი 366
 მწყ- 326
 მწყაზარი 150
 მწყემსი 326
 მწყეს- 326
 მწყესი 326
 მწყვილი 390
 მჭახე 158
 მჭახი 158
 მჭეველი 383
 მჭვირობელი 359
 მჭირნე 382
 მჭლე 384
 მხალი 74
 მხე 163
 მხელ- 246
 მხელივი 247
 მხილ- 246
 მხულივი 247
 მვეცი 407
 მვნე 402
 მვცე 403
 მვცოვანი 403
 მჯობნი 190
 *მჯტებნი 190
ნ
 -ნ 55
 ნაბაგევი 168
 ნაბალი 56

ნაბღ- 164
 ნაბღვა 164
 ნაბნ- 164
 ნაბერწყალი 381
 ნაგალი 79
 ნადული 95
 ნათერძი 181
 ნაკაპარი 120
 ნაკერი 168
 ნაკრძალი 182
 274
 ნამცეცი 331
 ნამწეცავი 407
 ნანული 166
 ნარღი 165
 ნარჩოლი 192
 ნასკვ 204
 ნაუბარი 164
 ნაუწყები 222
 ნაფარცხი 233
 ნაყ- 168₁
 ნაყავს 168₁
 ნაყარი 272
 *ნაყარი 167
 ნაყვა 168₁
 *ნაყორ- 168
 ნაყრ- 167
 ნაყრი 166
 ნაშთი 170
 ნაშხერი 317
 ნაცთი 334
 ნაძრახი 348
 ნაძრევით 166
 ნაწიბური 352
 ნაწნავი 354
 ნახშირი 317
 ნაწშირი 317
 ნები 64
 ნებოვანი 64
 ნეკარი 168
 ნეკერი 168
 ნეკნი 126
 ნელება 169

ნელი 169
 ნენაი 164
 ნენალ- 142
 ნენეი 164
 ნენეჲ 164
 ნერწყვი 317
 ნესვი 169
 ნესჟ- 169
 ნესოვანი 169
 ნესტარი 170
 ნეფე 170
 ნექვი 153
 ნეშთი 170
 ნეშტი 170
 ნეც- 170
 'ნეძი' 169
 ნეჭა 171
 ნეხვი 314
 ნთქ- 110
 ნთქავს 100
 ნიაგავი 188
 ნიადაგი 188
 ნიაგ-წულილი 168
 *ნიბადი 56
 ნიგოზი 88
 *ნიღგი 172
 ნინო 166
 ნინველება 166
 ნინველი 166
 ნიჟი 172
 ნისლი 155
 ნიჩაბი 323
 ნოგა 171
 ნოჟვა 173
 ნოსტვა 172
 ნოსტო 172
 ნოტიო 172
 ნოტო-ნოტო 172
 ნურგა 171
 ნურდა 38 171

ო

-ო „სუფ.“ 220
 ობური 194
 ოღნავ- 220
 ოღნავი 220
 ოღოღა 50
 -ოვან „სუფ.“ 55
 ოთურა 107
 ოლოლი 50
 ომანო 152
 ორთომელად 302
 ორთომელი 302
 ორკაბი 120
 ორო 422
 ორჩხოლი 194
 ოს- 234
 -ოსან „სუფ.“ 55
 ოსება 234
 ოჩოფეხები 99
 ოძელი 224
 'ოძი' 224
 ოძისი 224
 ოხარო 395

პ

პ- 176
 პარ- 177
 პასალი 176
 პაღტი 269
 პეზანი 177
 პილენძი 65
 *პილეძი 65
 პირსაჯოცი 407
 პიტალი/ო 178
 პკე 65
 პკურ- 130

პკურება 130
 პოზანი 177
 პრასი 199
 პრაწ- 179
 პრაწავს 179
 პრაწვა 179
 პრაწია 179
 პრკე 65
 პრტყელი 179
 პურ- 179
 პური 179
 პურტი 176
 პუსტი 176

ჟ

ჟვერ-ი 103
 ჟინი 173
 ჟონვა 173
 ჟღავნ- 186
 ჟღალი 186
 ჟღერი 186
 ჟუღი 173

რ

რაბო 192
 რათხ- 111
 *რაწივი 188
 'რბ-' 189
 რბილკეცი 124
 'რღ-' 190
 რეგვ- 188
 რემა 174
 რვილი 141
 რთ- 148
 -რთ- 297
 რთავს 297
 რთხ- 111
 'რთVშ-' 302
 რიკ-ტაფელა 212
 რიყე 162

რისტ- 191
 რისუვა 191
 რისხ- 340
 რკვევ- 135
 რკვი(ვ)- 135
 რკინა 14 159
 რკნ- 135
 რობა 192
 *როგველა 192
 რუჯ- 138
 რჩოლ- 192
 რჩოლა 192
 რჩოლილი 192
 *რწამოლი 193
 რწმოლი 193
 რწმული 193
 რწმუნი 193
 რწყ- 389
 რწყ(ამ-) 389
 რწყევ- 316
 რწყევა 316
 რწყვ- 316

ს

საბეჭური 150
 საბრჯე 231
 საგ- 319
 საგზალი 104
 საგიობელი 87
 საგმანი 81
 საგრ- 319
 სადაგი 91
 სადგისი 112
 სადგომი 103
 სადგური 103
 *საეად- 289
 სავათ- 289
 სავანი 308
 სავარცხალი 194
 საზანო 101
 საზეპელი 101

საზლა(ვ)ური 182
 საზღვევი 182
 სათევი 106
 სათვალე 320
 სათი 312
 საიფევიო 231
 საკვანძო 124
 საკინძველი 119
 საკინძი 119
 საკიცხავი 124
 სალესი 139
 სამ- 206
 სამ- 311
 სამა 206
 სამალი 194
 სამან- 315
 სამანა 315
 სამანე 315
 სამანი 315
 სამენე 152
 სამზნელი 58
 სამი 192
 სამკალი 376
 სამხილი 246
 საბკურებელი 130
 სარ- 289
 სარეგავი 188
 სარცხა 195
 სასთუმალი 54
 სასნა 202
 სასწორი 369
 სატილია 196
 საუბარი 164
 საუზმე 346
 საქუმელი 257
 საღერღელი 265
 საღეჭი 266
 საყარი 272
 საყე 197

საყე-ბურთი 197
 საყელეფი 284
 საყრელი 273
 საჩივარი 293
 საცერი 306
 საცვალი 51
 საციქტელი 156
 საძაგელი 180
 საძეგველი 181
 საძრახავი 348
 საძრახი 348
 საძრახისი 348
 საწადელი 356
 საწბერი 390
 საწენური 357
 საწნეხელი 364
 საწყალი 183
 საჭამი 383
 საჭვირალი 359
 საჭმელი 388
 საჭურველი 387
 სახიმ/ბი 398
 საცივი 398
 საწმარი 410
 საწმეველი 410
 საწოცი 407
 საჯ- 30
 სევ- 303
 სევ- 305
 სელი 196
 სენა 195
 სენე 195
 სერა 200
 სერე 188
 სერი 188
 სერი 200
 სეტყვ- 201
 202
 სეტყვა 201

სეტყვავს 201
 სეფე 170
 *სვ- 315
 სვ- 208
 სვამს 208
 სვანი 202
 სვარ- 314
 სვე 309
 სვე 310
 სვენა 313
 სველ- 336
 სველა 313
 სვერ- 313
 სტე 310
 სვილა 207
 სვილი 207
 სვირინ- 314
 სვირინდება 314
 სვრა 314
 სვრე 313
 სვრელი 313
 *სთ- 298
 სთ- 170
 სთუნ- 302
 სთქ- 298
 სთწმ- 302
 სიბა 303
 სიბრტყე 179
 სივ- 305
 სივრცე 238
 სითხე 110
 სილა 173
 სილა 303
 სილაჭურჭელი 303
 სიმ-სამი 311
 სიმური 198
 სიმუნე 402
 სინ-სილ- 305
 სიბრტყე 179
 სირა 200

სირი 86
სისან- 202
სისნ- 202
სისნა 202
სისქე 298
სისხამ 311
სიშტელი 290
სიში 291
სიცონილი 322
სიცხე 312
სიწლო 368
სიწულილე 368
სიწრფო 365
სიხელე 396
სკა 290
სკალატი 293
სკიჭი 327
სკიჯი 327
სკლატი 266 293
სკუ- 204
სკუნ- 204
სკული 204
სლოკინი 25
სნეკვა 172
სომი 315
სომინი 288
*სოცხალი 338
სპარაი 205
სპერ- 205
სპერვა 205
სპერი 206
(ს)პილენძ- 14
სპილენძი 65
სრ- 289
სრე 288
სრელა 288
სრვა 289
სრულ- 207
სრულიად 207
სტირიო 216
სტრიო 216
სტრან- 297
სუე 309

სუერ-⁷ 313
სულ 207
სულაც 207
სულ-სუნ- 309
სულულ- 208
სულწუნი 371
სურ- 309
სურვილი 309
სურის 309
სურო 258
სურულ 207
სუსხი 312
სუტ- 208
სუფევა 170
*სუციხი 312
*სქალ- 290
სქდება 298
სქელი 298
სყიდ- 369
სძალი 369
სძე 369
სწავლ- 369
სწარ- 354
სწორე 369
სწორება 369
სწორი 369
სწორ-წყვილე-
დი 369
სწრაფი 354
სწრახნი 370
სხამ- 340
სხამი 333
სხაპი 209
სხენი 143
სხვეპ- 343
*სხუაპ- 343
*სხუეპ- 210
სხუეპა 343
სხვირპლ- 210
სხრუპელი 210
სხურკლ- 341
სხურკლავს 341
სხურპლ- 210

სხურპლვა 210
სჯობს 190
*სჯუებს 190

ტ

ტაბ- 211
ტაბაკი 213
ტაბლა 213
ტაბო 213
ტალახ- 218
ტალი 211
ტაფ- 211
ტაფაობა 212
ტაფელა 212
ტაფელა 213
ტაფვა 211
ტაშირი 214
ტაშისკარი 214
ტახი 213
ტევერი 211
ტელაჟ 214
*ტელუ 214
ტელფი 214
ტენ- 219
ტენება 219
ტენის 219
*ტერბი 214
ტერფი 214
ტეფ- 375
*ტვერ- 216
*ტუარ- 216
ტიბაანი 55
ტილ- 214
ტილაპი 214
ტინი 214
ტკაცანი 219
ტკაცუნა 219
ტკბ- 115
ტკბება 115
ტკბილი 115
ტკებ- 206
ტკებ- 126

ტკიცინ- 215
ტკიცინა 215
ტკრციალია
219
ტლაპო 217
ტლუ 214
ტობი 212
ტობობა 212
ტომარაძე 345
ტოფობა 212
ტოხ- 215
ტრ- 216
ტრელ- 215
ტრელი 215
ტრელობა 215
ტრიობა 216
ტუარი 213
ტურფი 213
ტუტა 420
ტყავ- 218
ტყავება 218
ტყავი 218
*ტყალა 218
ტყე 258
ტყებ- 219
ტყება 219
ტყებდეს 219
ტყებ- 177
ტყვეპერა 217
*ტყვეც- 218
*ტყუებრი 217
ტყუერბი 217
ტყინ- 216
ტყინება 216
ტყირბი 217
ტყირპი 217
ტყობერაჟ 218
381
ტყვც- 318
ტყვციალი 318

უ

უარი 426
 უარყოფა 426
 უარყოფითი 426
 უბელო 57
 უბელო 64
 უბნ- 164
 უბრად 164
 უვარესი 426
 უზვი 324
 უზმა 346
 უზმო 346
 უმალ 195₁
 უმჯობესი 190
 უნჩხა 195
 უნჯ- 52₁
 ურდული 185
 ურო 99
 ურჩხა 195
 ურჩხული 194
 უფალი 170
 უყრის 275
 უშვერი 294
 უშვერს 293
 უცებ 195₁
 უცონველი 322
 უძლო 165
 უძლური 165
 უწკაბუნებს 308
 უწყ- 225
 უწყება 225
 უწყის 225
 უწყისი 225
 უჯმნა 346

ფ

ფაზარი 227
 ფათილე 178
 ფათირი 178
 ფათური 229
 *ფათჳორი 230

ფათქა 226
 ფანტელა 228
 ფანქალი 229
 ფანცი 232
 ფანძაკი 232
 ფანჯიკიძე 232
 *ფარაგა 228
 ფარგა 228
 ფარტენა 228
 ფარცხ- 233
 ფარცხავს 233
 ფარცხი 233
 *ფატ- 247
 ფატარ- 247
 ფატარ- 247
 ფატარავს 247
 ფაქლი 229
 ფაშვი 230
 ფაშვნიერი 230
 ფაჩუნი 230
 *ფაჩუნი 230
 ფაჩქა 146
 ფაჩქვა 146
 235
 «ფაც-» 232
 ფაცერკოდი 232
 ფაცერი 232
 ფაცი 232
 ფეთ- 235
 ფეთ- 235
 ფენთხი 239
 «ფერ-» 234
 ფერდი 234
 ფერთხელა 233
 ფერილი 227
 ფერო 227
 ფერფელ- 227
 ფერფლ- 227
 ფერფლი 227
 ფერჯი 232

ფთა 241
 ფთილა 236
 ფით- 235
 ფითილა 236
 *ფითქი 236
 ფისი 237
 ფიფქ- 236
 ფიფქი 236
 ფიჩვი 238
 ფიჩვ 238
 ფიცხ- 239
 ფიცხება 239
 ფიცხელი/ა 239
 ფიცხი 239
 ფიწალი 239
 ფოთ- 244
 ფოთქი 226
 ფოთქი 226
 ფორეჯი 228
 ფოროჯი 228
 ფორბ- 239
 ფორხავს 239
 ფორხიალი 239
 ფოტორო 240
 ფოფინება 233
 ფოფრ- 233
 ფრაველი 227
 ფრთა 241
 ფს- 237
 ფსელი 237
 ფსვენი 313
 ფუთ- 244
 ფუთხო 242
 *ფუქი 242
 ფურთხი 242
 ფუტი 240
 ფუტი 242
 ფუტურო 240
 ფუშნიერი 230
 ფუც- 244
 ფუცუცი 244

ფუცუნა 244
 ფუცუცი 244
 ფუც-ფუცი 244
 ფუცხვი 2
 ფუცხვ 244
 ფუცხი 244
 ფუცხუ 244
 ფშალა 152
 ფშვინ- 231
 ფშვინვა 230
 ფჩენ- 235
 ფჩინ- 235
 ფხალი 74
 ფხან- 396
 ფხანა 396
 ფხაწი-ფხუწი 246
 ფხეკ- 396
 ფხიანი 246
 ფხიტი 246
 ფხლეზ- 245
 ფხოველი 246
 ფხონი 246
 ფხრეწ- 246
 ფხრეწს 246
 ფხრიწ- 246
 ფხრიწა 246

ქ

ქაბნ- 248
 ქაბნა 248
 ქადა 256
 ქადაგი 47
 ქადება 47
 ქადილი 47
 ქადნ- 47
 ქათინ- 248
 ქათინაური 248
 ქალა 251
 ქანქანა 241

ქანქანი 241
ქანქლე 249
ქართ- 249
ქართა 260
ქართავ- 249
ქართული 249
ქარსლ- 259
ქარსლა 259
ქარსლი 77
ქარქლა 249
ქარქლი 249
ქასრა 250
ქატო 79
ქაქია 250
ქაქიე 250
ქაშანი 250
ქაჩ- 251
ქაცვი 82
ქედანი 251
ქელი 82
ქენდერი 403
ქენც- 251
ქენცვა 251
ქერელი 248
ქერი 248
ქესარი 252
ქეც- 197
*ქეც- 251
ქვა 258
ქვაბი 240
ქვესტი 255
ქვინახარი 250
ქვინთლი 260
ქვირანაყი 252
*ქვირანი 252
ქვირა-ქვირა 252
ქვირდემლი 256
ქვრდემლი 256
ქვირო-ქვირო
252
ქვი-ქვირი 252
ქვიჯა 85
ქვიჯე 85

*ქტალ- 258
ქიზ- 253
ქიზება 253
ქიზევება 253
ქიზინი 253
ქინდრ- 82
ქინდრები 82
ქინდრი 82
ქილა 254
ქილიკი 253
ქილიქი 253
ქილუქი 253
ქინქლი 254
ქირსლ- 261
ქირსლავს 261
ქირსლი 261
ქირცა 253
ქისონი 259
ქისორი 259
ქიქაბა 253
ქიქაო 253
ქიქი 253
ქიქილა 253
ქიხორი 259
ქოთ- 328
ქოთება 328
ქოთი 328
ქოთობა 328
ქოლ- 258
ქორაფა 255
ქორაფი 255
ქორედი 254
ქორი 254
ქოსტი 255
ქოქი 255
ქოქო 256
ქუაბი 240
ქუთაისი 260
ქუმ- 257
*ქუნთლურა
260
ქუნთურა 260
ქურანი 252

ქურო 258
ქურუხი 257
ქურცხი 261
ქშენა 292
ქცევ- 197
ქცევა 197

ლ

ლად- 264
ლამ- 262
ლამ-ე 262
*ლდენ- 264
ლდინ- 264
ლდინი 264
*ლედენ- 264
ლენდერი 403
ლერლ- 265
ლექავს 266
ლექვა 266
ლვანძვილა
267
ლვარძლა 267
ლვარძლი 267
ლვეზელ- 403
ლვეზელი 403
ლვეზილ- 403
ლვინო 8
ლვ- 270
ლივდება 270
ლივი 270
ლიზ- 267
ლისკინი 266
*ლიძ- 267
ლომი 268
ლონი 271
ლრეჯ- 267
ლრიჯ- 267
ლრძ- 266
ლრძო 266
ლრძობა 266
ლჟლი 268
ლჟნ- 268

ლუჭა 269
*ლძ- 267

ყ

ყაბა 272
ყავ- 276
ყავ- 285
ყამი 277
ყანდი 117
ყანდიაშვილი
117
*ყანდლ- 117
ყანდრი 117
ყარ-ყარ- 275
ყარ- 276
ყარ- 405
ყარა 272
ყარს 272 405
ყარსი 277
ყარ-ყარ- 272
ყარტლი 117
ყაფ- 282
ყაფა 272
ყაფარი 402
ყაყა 274
*ყაძალ- 274
ყევ- 285
ყევარი 285
*ყენ- 404
ყერო 281
«ყეს-» 404
ყეფ- 406
ყეფი 274
ყეფია 406
ყეფს 406
ყეჩ- 283
ყეჯალი 273
ყვავილი 270
ყვავის 270
ყვას- 281
*ყუაბი 281
ყვედრ- 274

ყვედრება 274
ყუნენ- 284
*ყუნენ- 285
ყვიბარი 279
ყვიბარო 279
ყვიერი 286
ყვილ-¹ 284
ყუნენ- 285
*ყუნენ(ინ-)¹ 283
ყვინი 272
ყვინია 272
ყვინიზი 283
ყუნე 272
ყუნეზი 283
ყვლენ- 284
ყვლენს 284
ყვლიფ- 284
ყვლიფა 284
ყივი 270
ყინ- 134
ყინავს 134
ყინელი 134
ყინული 134
ყინცვისი 205
ყინწვისი 205
ყიყვი 281
ყმა 277
ყმაწვილი
ყობი 281
ყოღალი 405
ყოვ- 275
ყოვა 275
ყოვინ- 279
*ყოვინა 275
ყოვინის 279
ყორ- 411
ყორე 411
ყორყი 286
ყოფ- 285
ყოში 282
ყრ- 276
ყრ- 405
ყრის 272

ყრმა 277
ყრუ 316
ყუბარი 279
ყუბარო 279
ყუფ- 279
ყუნტ- 280
ყურე 407
ყურს- 280
ყურძ- 280
ყურძენი 280
ყურწუმი 388
ყურჭი 269
ყურჭო 269
ყუჭი 269
ყც- 276
ყცოლა 276

უ

უ- 291
უბრძენება 63
უბრძვილება
63
უბრძვილება 63
უბერწყა 389
უფ- 290
უფეყრები 276
უფეყრი 276
უფავება 146
უმეფეთა 235
უმეყარე 276
უმენ- 199
უმენა 199
უმენი 199
უმერწყმული
389
უმესწრფა 365
უმეტენილი 219
უმეუცაცხანებს
323
უმეცდომა 334
უმეწირული
380

უმეწყალეა 183
უმეტონვა 354
უმეფ- 290
უმეფა 290
უმეფებელ-¹ 290
უმეფერ- 293
უმეფერ- 294
უმეფიღეერი 406
უმეფილი 386
უმეფილი 386
უმეფირ- 293
უმეთენა 32
უმეფ- 295
უმეფ-¹ 295
უმეფი 295
უმენა 199
უმეფი 291
უმეფიელი 290
უმეფი 327
უმეფი 327
უმოთი 312
უმოლტ- 308
უმოლტი 308
უმუანი 310
უმულ-¹ 200
201
უმულო 200
უმურდული 185
უმური 309
უმურო 202
უმურს 309
უმუყერ 197
უმუშა 311
უმხამი 340
უმხვერთი 308

ჩ

ჩავყავი 276
ჩათო 305
ჩათუა 305
ჩაიტყბარუნებს
115

ჩანთა 173
ჩანჩქერი 148
ჩარბი 323
ჩასაგვა 319
ჩასაგული 319
ჩასძვრა 419
ჩაქოღვა 258
ჩახვი 336
ჩახვა 336
ჩვილკეცი 124
ჩვიის 293
ჩვიილი 293
ჩინი 292
ჩინჩველა 328
ჩინჩლ- 329
ჩიორა 292
ჩირი 327
ჩიტი 292
ჩიჩხვი 327
ჩოთი 330
ჩორ- 339
*ჩუანი 310
ჩუთ- 329
ჩუთი 329
ჩული 291
ჩქეფი 148
ჩქეფს 148
ჩხერ- 332
ჩხერი 332
ჩხვინკი 340
ჩხიკვი 340
ჩხიკუ 340
ჩხირ- 332
ჩხირი 332

ც

ც- 328
ცავ- 225
ცათ- 334
ყცალ-¹ 327
ცალე 421

ცალქია 322
「ცაბა」 324
ცარ- 306
ცარ- 421
ცარიელი 421
*ცაც- 331
ცაცხან- 223
ცაცხანი 223
ცახ- 336
ცახე 336
ცახი 336
ცბიერი 195₁
ცღენა 334
ცღინა 334
*ცეგა 304
ცედ- 324
ცევ- 225
*ცევ- 312
ცეთ- 334
ცეკა 304
ცემ- 328
ცემა 383
ცემლი 383
「ცენდ」 324
ცენდარი 324
ცერ- 306
ცერცვ- 192
ცერცველა 192
328
ცერცვალა 192
328
ცერცვაძე 192
ცერცვი 192 328
ცეტა 337
「ცეც」 331
ცეცხლი 338
ცვალ- 51
ცვედანი 329
ცველა 336
ცვილი 16
ცთ- 334
ცთენილი 334
ცთომა 334

ცი- 312
ცია 312
ციაგი 312
ციაგობს 312
ციალი 312
ციატი 312
「ციბ」 337
*ციბ-ცაბ- 337
*ცივ- 312
ცივი 312
ციკა 348
ციკი 348
「ცილ」 327
ცილა 327
ცილი 337
ციმორი 338
ციმ-ცამი 311
ცინდალი 205
ცინტალი 205
ცირცხა 195
ციფო 330
ციქვ- 156
ციქუ- 156
ცილვი 344
ციცა 344
ციცაბი 337
ციცაბო 337
ციცელა 344
ციცინ- 338
ცმორა 338
ცმორი 338
ცონ- 332
ცორ- 330
ცორვა 330
ცორიალი 330
ცოტა 337
ცოფ- 325
ცოფი 325
ცოც- 329
ცოცვა 329
ცოცხალი 338
ცოცხი 327
ცოცხლობს 338

ცრევა 172
ცრის 306
ცუული 362
ცული 362
ცქაფი 331
*ცქედ- 198
ცქერ- 198
ცქეტ- 198
ცქეფია 331
ცქეტა 198
*ცქიდ- 198
ცქიმურა 338
ცქირ- 198
ცქიტ- 198
ცხავი 331
ცხარე 317
ცხარი 317
ცხედარი 342
ცხელი 160
ცხემლა 343
ცხემლები 343
ცხემლი 343
ცხემლიში 343
ცხენი 318
ცხერ- 333
ცხვარ- 318
ცხუედ- 342
ცხიმ- 333
ცხიმი 333
ცხომ- 318 333
ცხრ- 333
ცხრ- 341
ცხრება 333
ცხრეული 341
ცხრო 312
ცხუკი 341
ცხურკლ- 342

ძ

ძაბ- 345
ძაბავს 345
ძაბრა 416

ძაგ- 180
ძაგება 180
*ძადენი 412
ძაგრა 416
ძაგრი 418
ძალ- 165
ძალა 165
ძალი 165
ძალიერი 165
ძალოვანი 165
*ძამალ- 415
ძამლი 415
*ძანობი 413
ძარი 413
ძარო 413
ძაფი 345
ძაძა 345
ძაძები 345
ძახ- 181
ძახავს 181
ძე 413
ძეგვე 180
ძეგუ- 180
ძეგუი 180
ძეგლი 103
ძევ- 413
ძევალი 413
ძევარი 413
ძელქვა 10
ძერა 184
ძერი 184
ძელ- 350
ძეძ- 351
ძეძება 351
ძეწუკ- 414
ძეწუნ- 9
ძეწუნაძე 351
ძეხვი 181
ძველი 170
ძვერ- 419
ძვინ- 412
ძვინი 412
ძვრება 419

დიგვა 180
 დიგურად 351
 დივ- 412
 *დივინ- 412
 დინარად 351
 დინგელი 38
 *დივვი 347
 ძლევა 165
 ძლიერი 165
 ძმარი 417
 ძნ- 417
 ძობანი 413
 ძოლან 366
 ძოლანის 366
 ძოლი 366
 ძონძი 345
 *ძრალ- 348₁
 ძრახ- 348 348₁
 ძრახავს 348
 ძრახვა 348
 «ძრევ-» 166
 ძუგ- 180
 ძულ- 180
 ძურა 349
 *ძულა 349
 ძლ- 350
 ძლომა 350

წ

*წაბ- 362
 წად- 356
 წადილი 356
 წადინ- 356
 წავი 361
 წალ- 353
 წალ- 353
 წალა 353
 წალავს 353
 წალდი 362
 წალკატი 359
 წალო 353
 წამ- 361

წამ- 373
 წამება 373
 წამი 380
 წამი 424
 წამახული 167
 წამოყვედრება 274
 წან- 353
 წან- 423
 წანა 423
 წანდილი 372
 წაპწა 360
 წარ- 354
 წარ- 354
 წარაფი 354
 წარბი 373
 წართი 355
 წართხალი 424
 წარი 203
 წარმართი 161
 წატაფვა 211
 წაფ- 374
 წაქა 358
 წაქი 358
 წაქცევა 197
 *წაქ-წაქა 158
 წალა 355
 წახანაი 366
 წახანე 366
 წახნაგი 47 381
 წბერ- 390
 წბერვა 390
 წბერი 390
 წებ- 372 374
 წებარი 372
 წებო 374
 წევ- 326
 წევ- 388
 *წევილი 326
 წევს 406
 წელ- 357
 წელავს 357
 წელვა 357

წემბეწო 357
 წენ- 357
 წენ- 423
 წენი 224
 წენწული 379
 წერ- 354
 წერ- 359
 წერა 375
 წერაქვი 359
 წერეული 375
 წერთხალი 424
 წერი 454
 წერი 375
 წერილა 375
 *წერ-კატ- 359
 წერო 358
 წერტილი 47
 წელან 366
 წეწ- 391
 წეწკალი 375
 წეხან 366
 წვეთ- 107 221
 წვეთა 107
 წვეთი 221
 წველ- 387
 წველა 387
 წველი 367
 წველის 387
 წვენ- 368
 *წვენევ- 367
 წვენი 368
 წვივი 419
 წვი 419
 წვილი 326
 წვინ- 426
 წვინტლი 204
 წვირე 221
 წვიტი 203
 წვნევ- 366
 წვნევა 366
 წვნიკი 205
 წიბო 352
 წივ- 220

წი(ვ-) 388
 წივი 419
 წივილი 220
 წივის 220
 წითელ- 392
 წითელი 392
 წინოლი 391
 წინტალი 203
 წინწა 360
 წინწკალა 375
 წინწკალი 375
 წინწკლი 375
 წიპწა 360
 წირ- 380
 წირავს 380
 წირანი 392
 წირეხი 376
 წირვა 380
 წირტ- 422
 წირტად 422
 წიფინ- 361
 წიფხი 355
 წიქარა 392
 წიქორი 392
 წიწაკა 362
 წიწინდერა 362
 წიწკა 380
 წიწკანა 420
 წიწკვა 380
 წიწკვი 380
 წიწკი 380
 წიწმარიტი_ა 362
 წიწმატი_ა 362
 წკაპ- 308
 წკაპნი 308
 *წკეზ- 382
 წკეპ- 204
 წკეპ- 307
 წკეპა 307
 წკეპლ- 307
 წკეპლა 307
 წკეპლი 307

წკვერტ- 363
წკვერტი 363
წკვირტ- 363
წკიზ- 382
წკიპ- 204
წმასნ- 357
წმასნა 357
წმასნილი 357
წმასნის 357
წმახე 158
წმახი 158
წმედ- 385
წმიდ- 385
წმიდა 385
წნ- 354
წნეხ- 364
წნეხი 364
წნეხს 364
წნიხ- 364
წნიხა 364
წნული 354
წოია 364
წოიო 364
წოპი 363
წპერ- 390
წპერვა 390
წორო 365
წოწოქა 358
წოხ- 366
წოხან- 366
წრახნ- 370
წრახნა 370 381
წრახნილი 370
წრდ- 423
წრედ- 423
წრეკ- 365
წრეტ- 423
წრეხ- 370
წრეხს 370
წრიდ- 423
წრიტ- 423
*წრიფელი 365
წრიფი 365

წრიხ- 370
წრიხა 370
წრფ- 365
წრფელი 365
წრული 367
წრუმი 388
წრული 326
წრულილი 368
*წრუნიკი 205
წრურ- 366
წრურილი 368
წრურწურ- 368
წრურწური 369
წრუქი 358
წრუწკ- 223
წრუწკი¹ 223
წრუწკნის 223
წრუხ- 371
წრუხელ- 366
წრუხელის 366
წრუხილი 371
წყ- 389
წყალ- 183 367
წყალი 183 367
წყალი 367
წყალობა 183
წყალტუბო 358
წყენ- 389
წყვილები 369
წყვილი 369
წყინ- 389
წყნეთი 390
წყნორი 390
წყონ-¹ 390
წყურ- 386
წყურტ- 370
წყურტი 370

ჭ

ჭავლი 383
ჭამ- 383
ჭამა 383

ჭამს 383
ჭანი 382
ჭანტილა 372
ჭარო 358
ჭევ- 383
ჭევა 383
ჭველ- 383
ჭველი 383
*ჭეზ- 382
ჭელ- 378
ჭელნი 379
ჭემარო 392
ჭერამი 392
ჭერამო 392
ჭვალო 367
ჭვინტი 377
ჭვირ- 359
ჭვირი 359
ჭვირს 359
*ჭიზ- 382
ჭილ- 377
ჭილ- 378
ჭილი 377
ჭილ-ყვაფი 378
*ჭილ-ჭილა
377
ჭიმური 391
ჭიმბური 391
ჭინთ- 307
ჭინთვა 307
ჭინთი 307
ჭირნ- 382
ჭილვი 419
ჭი-ჭილა 377
ჭიჭკვი 380
ჭკა 378
ჭმახი 158
ჭნ- 384
ჭნავი 384
ჭნობა 384
ჭოვ- 384
ჭოვის 384
ჭონ- 354

ჭონვა 354
ჭონი 354
ჭონია 385
ჭორ-¹ 386
ჭორი 365
ჭორტი 386
ჭოჭ- 223
ჭუვ- 384
ჭუვილი 384
ჭუვის 384
*ჭუნთ- 307
ჭურ- 387
ჭურვილი 387
ჭური 387
ჭყანი 388
ჭყიჟორი 150

ხ

ხალ- 399
ხალა 399
ხარ- 23
ხარო 394
ხაშარი 395
ხბო 262
ხედ- 393
ხევ- 401
ხევს 401
ხელ- 393
ხელ- 395
ხელ- 396 398
ხელა 395
ხელედანი 395
ხელი 396
ხელობს 396
398
ხელსაჯოცი
407
ხემხო 398
ხვ- 399
ხვალ- 394
ხვალე 394
ხვანჭ- 397

ხვანჭალი 397
ხვანჭალიე 397
ხვანდა 397
ხტაშ- 411
ხვაშიადი 411
*ხვადა 397
ხვაწა 263
ხვევენ- 271
ხვევენა 271
ხვეწი 263
ხვილად 410
ხვილე 409
ხვირა 400
ხვლიკი 247
ხტნა 425
ხიბ- 398
ხივ- 398
ხიბ- 398
ხილ- 393
ხიწვი 245
ხიხვი 398
ხონი 271
ხონი (ტობ.) 271
ხონჭკა 269
ხონური 271
ხორა 408
ხოწი 263
ხსენი 143
ხუალ 394
ხუალე 394
ხუება 399
ხუკი 399
ხულა 394
ხუობს 399

ხ

ხადური 264
ხან- 402
*ხანდური 265
ხაც- 407
ხბო 262
ხბორ(ები) 262

ხელდარი 413
ხერი 406
ხეც- 407
ხვამფ-ი 404
ხვაფ- 404
ხვაფი 404
ხტარბალ- 264
*ხტაშ- 411
ხტაშიადი 411
ხტილად 410
ხვიმირი 270
ხვმირი 270
ხმა 410
ხმევა 410
ხმობა 410
ხნდური 264
ხოფი 404
ხოც- 407
ხოცავს 407
ხოცვა 407
ხსენება 319
ხსენი 143
ხსო- 319
ხსოვნა 319
ხუეზა 403
ხუერთნ- 406
ხუერთნა 406
ხუვილი 408
*ხულივ- 409
ხურთი/ა 409
"ხშ-ი" 317
ხც- 403

ჯ

ჯაჯანიძე 412
ჯევში 419
ჯტ- 190
*ჯტებ- 190
ჯვიჯვი 414
ჯილ- 346
ჯილა 417₁
ჯილე 346

ჯინი 413
ჯინჭველი 161
ჯიშკილა 421
ჯიწვი 347
ჯიჯგი 414
ჯიჯლი 415
ჯმენ- 346
ჯმნ- 346
ჯმნა 346
ჯმნილი 346
ჯობ- 190
ჯომ- 418
ჯომი 418

ჰ

ჰბრძავს 72
ჰგიობს 87
ჰერი 174

ზანური (მეგრულ-ჭანური)

ა

აგვარა 48
აგორა 48
აგრონი 84
აგური 85
აგურონი 85
აზიენს 146
ათარი 52
აკანო 50
აკოშირუ 289
ამ- 49
ამარი 49
ამბინუ 247
ანგვარა 48
ანგურა 49
ანგერი 85
ანთარი 52
ანტორი 53
არგუნე 6₁ 51
არდეზა 80
ართი 148
ართუ(ნ) 148
ატალი 97 98
ატარი 97 98
აფსარი/ე 206
აფსარუნტი 206
ახვამანს 410
ახვიენს 399
აფხაზა 100
აფხაზან 100
აჭარა 98
აჭარი 98

ბ

ბანჯი 59
ბაროუ 65
ბარუუ 65
ბარხ- 231

ბატკ- 126
ბატკი 62
ბალუ 60
ბაყვა 60
ბაჩქა 147
ბახ- 67
ბახი 67
ბახია 67
ბერ- 64
ბერე 64
ბერი 64
ბეტკი 66
ბეჩა 62
ბეხუ 231
ბეჯი 59
ბვაყვა 60
ბვაჩქა 146
ბივა 6₁
ბინ- 247
ბინეხი 8 222
ბინური 69
ბირტყა 179
ბირჩალ- 238
ბიჩა 62
ბიწკი 352
ბლოგინანქ 138
ბოგა 104
ბოგვ- 56
ბოგვი 56
*ბოლინი 229
ბოკა 66
ბოლო(ს) 70
ბონჯგერე 71
*ბორა 59
*ბორჩ- 58
ბორჯი 63
ბოტკი 62
ბოლო 156
ბოყვა 60
ბოყვი 240

ბოში 61
ბოჩ- 58
ბოჩქა 146
ბოწოწი 70
ბოჭკ- 61
ბოჭოჭი 70
ბოჯუ 63
ბჟინ- 58
ბჟი/გრაფა 153
ბჟი/გრაფილი 153
ბჟოლა/ი 67
ბჟღერამი 159
ბჟღერი 159
ბჟღირტი 71
ბრჭკინ- 382
ბუგი 56
ბუზალა 71
ბულა 69
ბუნ- 69
ბუჟალა 71
ბურბუ 71
ბურდუ 57
ბურდუ 70
ბურდლინი 74
ბურჭული 239
ბურჯ- 72
ბურჯაფი 72
ბურჯი 63
ბულუ 156
ბუყვინი 66
ბუყუნნი 66
ბუცხანს 233
ბუცხი 233
ბუძგური 243
ბუძგურია 243

ბუძი 73
ბუჯ- 63
ბუჯუნნი 66
ბლუ 269
ბცორი 306
ბცორუმ 306
ბძგიბლუ 346
ბწონგ 368
ბჭინახი 364
ბჭკომი 383
ბჯოგუ(ნ) 180
ბჯუმორუფ 417

გ

გ- 81
-გა 47
გაგაბი 88
გაგესქუა 100
გაზე 146
გაზი 146
გამანჯება 154
გამენაჭყანი 389
გასაჯოგე 180
გაფ- 81
გაფა 80
გეგნაჩირთუ 334
გეგნოწკურუ 366
გეგეშასხაპუ 210
გენდუღერი 95
გენუ 222
გეტკაბეს 115
გეფაფაღერი 227
გეფირფონდუ 233
გეფიჩხუ 239
გეფოჩუ 325
გეჭუჭინი 258

გექუქუ(ნ) 258
 გეჩხილონი 148
 გეჩხომაჲ 333
 გეწანას 424
 გეწურაჲ 369
 გენანგუ 396
 გვანგვალი 83
 გვირინი 425
 გინატყაბარუ(ნ) 218
 გიგიბერია 64
 გილეკვა-
 რთახუ(ნ) 132
 გინაჩქვანს 197
 გინკალუ 171
 გინობუნა 69
 გინოგაჲ 81
 გინორშუმაჲ 208
 გინოჩგლათირი 334
 გინოწკურუა 366
 გინობიბუა 398
 გინწკირუ 363
 გიონძგილუ(ნ) 347
 გიჟე 76
 გირი 77
 გირინი 425
 გიფთანე 106
 გო- 79
 გობე 128
 გობჟინაჲ 58
 გობჟინაფილი 58
 გოზგუნჯილი 200
 გოვიწკედი 352
 გოზღვარილი 186
 გოთიკონდუ(ნ) 303

გოლიგვინაჲ 141
 გონ- 79
 გონკალირი 171
 გონძლირი 350
 გონწკირილი 363
 გონწკერუა 363
 გონწოლირი 352
 გონჭალირი 357
 გონჭალუა 357
 გოჟვიბინაფილი 187
 გორ- 87
 გორაჲ 87
 გორგოლია 83
 გორისქონილი 191
 გორუჯილი 138
 გორწკიპილი 204
 გოტვენილი 219
 გოტკიჩინაფილი 215
 გოტყვაცუ 217
 გოფალირი 57
 გოფაჩხაჲ 239
 გოფითქილი 236
 გოფიჩხაჲ 239
 გოქანჩუ 251
 გოღვინჯგინაფ-
 ლი 267
 გოყვი 285
 გოშვებელუ 290
 გოჩა 80
 გოჩიჩინაჲ 338
 გოჩხირკინაჲ 341
 გოჩხირკონდუ(ნ) 341

გოციცინაჲ 338
 გოდვალუ 284
 გოდღვარილი 349
 გოწომინდუ 385
 გოჯი 76
 გოჭვი 388
 გოჭკვაბუ 307
 გოჭორთილი 355
 გოჭყვართი-
 ლი 363
 გოხილი 400
 გოჯოგელი 180
 გოჯვირინაჲ 277
 გოჯინილი 134
 გრკო 83
 გრ(უ-) 87
 გუ 86
 გუგოდგვიბინ-
 უანქ 346
 გუმონაკილი 396
 გგ 86
 გურგინი 83
 გურინი 425
 გურიშთი 170
 გურკალ- 84
 გურჯობა 90
 გუჯ- 77
 გუჯე 85
 გუჯუბა 89
 გუნგა 88
 გგჟე 76
 გგრი 77
 გგრინი 525

ღ

დადგინალი 103
 დარგა 92
 დაძგვაბუ(ნ) 346
 დგ- 103
 «დგ-» 112
 დგუდგ- 91
 დგუდგუნს 91
 დგუმური 103
 დგუნ 103
 დექექუ 249
 დეცორქუ 322
 დეჭიფარუ 365
 დეხა 93
 დიბურძლინუ 74
 დიბცხადი 342
 დიბძღვარი 349
 დიბჯონათ 279
 *დიკინა 159₁
 159
 დიმუნუ 74
 დიმჭკუ 161
 დირჩე 102
 დირჩინუ 403
 დიფაფალუ 227
 დიქაჩუ 251
 დიშქა 38
 დიცხირი 38
 დიჭკინდინუ 389
 დიხა 93
 დიხაჭუბერი 361
 დო- 92
 დოდგინუ 103
 დოვოდგინი 104
 დოვუწუმე 373
 დოლოგინეის 138
 დომიკონდი 279
 დორ- 91
 დოსაგურე 319
 დოსთუნ 302

დოუშქვი 290
დოდარღალუ 265
დოყორე 93
დოშიშონუ 202
დოჩინჩოლი 331
დოწკიზილი 382
დოჭკონდინუ 384
დოხვამა 410
დოყაშინი 404
დოყია 94
დოყორე 93
დოყოურშინელი 280
*დუგ-დუგ- 91
დურჩე 103
დულა 95
დულილი 95
დულუა 95
დუცხუ 38
დუყია 94
დღან- 264
დღან- 264
დღანა 264
დღახუ 271
დღვალ- 81
დღრჩე 102

ე

ედორია 91
ეთოტურაფილი 216
ელამჭუხერი 158
ენოჯეხილი 181
ერები 174
ერკინა 14 159
ეტურაფილი 216
ეშატოხუა 215
ეჯუმოლათა 417
ეჯემოლაფირი 417

ვ

ვაგამედღანა 264
ვადიშურუა 309
ვალ- 274
ვამიშინერს 305
ვარჭყვარა 231
ვაუჩხე/იჩხუა 323
ვალარღალუა 265
ვაშაშქვანს 290
ვაშინერს 305
ვენკორს 121
ვეციკინუა 348
ვეჭიჭოლათ 391
ვიგზალამ 104
ვით- 361
ვითი 361
ვინოხი 8 222
*ვნ- 8 222
*ვნე 8 222
*ვორ- 426
ვორო 99
ვოშქვი 156
ვოჩქვანქ 156
ვოჩქვი 156
ვოჯგინამ 190
ვოჯგინი 190
ვუფუტოლუანქ 228
ვფუტოლუნქ 228
ვძგიფი 346

ზ

ზალა 100
ზაპ- 102
ზგუნჯ- 200
ზელი 100
ზიკონ- 9

ზოთონჯი 10
ზომხა 10, 101
ზოკული 100
ზოკვ- 100
ზობ- 100
ზობინი 100
ზოლა 349
ზოჯ- 30
ზუკოლი 100
ზულა 349
ზღვა 349
ზღვარ- 349
ზღვალი 186
ზენთხი/უ 105

თ

-თა „სუფ.“ 106
თავადსქუა 100
თან- 106
თანათა 106
თანჯ- 182
თანჯუა 182
თანჯუნს 182
თარო 301
თარჯ- 182
თასი 107
თაში 107
თერჯ- 182
თვალ- 320
თვალუა 320
თვალუნს 320
თიკ- 303
თიკი 303
თილა 108
თინგ- 107
თილი 263
თიშქვი 109
თიშქვი 109
თოლ- 108 320
თოლი 108
თოლია 295
თოლპირჭალი 179
თოლფიჩალი 179
თოლხი 95
თონჯი 10
თომი 296
თორ- 299
თორგ- 107
თორია 299
თუთაბერი 64
თუთია 109
თუ(ლ-) 108
თულა 108
თუმბაგოხილი 400
თურ- 107
თუშქ- 109
თუშქი 109
თქ- 109
თხ- 110
თხვას- 112
თხვასილი 112
თხვაშ- 112
თხვაშილი 112
თხიმ- 111
თხინ- 296
თხომური 110
თხემ- 111
თე/ინგუნს 107
თენგ- 107
თეშქვი 109
თეშქვი 109
იბუძლინუ 74
იბურჯანს 72
ითხინუანს 296

იკერკელუ(ნ) 129
 იკვართხალუ(ნ) 132
 იკინა 159
 იკინანს 132
 იკინენს 132
 იკიროკუ(ნ) 129
 იმბოლუ(ნ) 70
 იმენდგეინოწკურ ილი 366
 ილოვი 113
 ილომი 113
 ინათიკინანს 303
 ინარუ/გ 169
 ინაციკუანს 344
 ინგირი 84
 ინგერი 84
 ინერი 134
 ინკორს 121
 ინონჯურე 419
 ინჭა 353
 იოი 421
 იოლი 421
 იპეჯანენ 177
 იჟვარჟვალუ(ნ) 183
 ირგუნს 87
 ირემი 113
 ირთუანს 297
 ირხინუ(ნ) 398
 ისამანჯელუანს 154
 ისოფუ(ნ) 206
 ისხუბუანს 343
 იფოცებუ(ნ) 325
 იფშქიშქილქ 291
 იშხანს 340
 იჭანუანს 423
 იჭიროკუ(ნ) 365
 იჭკვაჭკვე 375
 იჭყანუანს 389
 იხვამანს 410

იხუაფუ(ნ) 400
 იხუნს 400
 იხუუნს 400

კ

კად- 116
 კადა 116
 კადარი 116
 კავი 123
 კაკუბერი 64
 კალ- 171
 კალიფ- 122
 კალ-კალე 119
 კალ-კალეშა 119
 კამჭი 123
 კანკალე 119
 კანკალეშა 119
 კანჭ- 123
 კანჯო 119
 კაღვი 154
 კაღუ 154
 კაშ- 136
 კაში 124
 კაშია 124
 კაშუა 136
 *კაჩ- 136
 კელი 376
 კერა 118
 კერკელ- 129
 კეში 124
 კვალ- 135
 კვალია 133
 კვანცა 125
 კვარია 134
 კვართხალ- 132
 კვარკვალა 83
 კვარკვაშა 130
 კვარჩხანი 161
 კვარჩხენს 161
 კვარჩხი 161
 კვაჩა 125
 კველა 134

კვიკვილი 130
 კვილა 135
 კვე/ინჭიხე 131
 *კვირშ- 131
 კვირშა 131
 კვიც- 137
 *კვორჯა 125
 კიკინ- 126
 კილი 119
 კინ- 132
 კინა 159
 კინახონა 159
 კინჩხი 122
 კირა 118
 კირიბი 190
 კიროკ- 129
 კირო/აკილი 129
 კირონი 122
 კიფალ- 123
 კიფი/უ 249
 კიჩ- 121
 კიჩუ 137
 კნატ- 121
 კობალა 118
 *კობორა 115
 კობუ 118
 კოდუბე 137
 კოდუმე 136
 კოდუმეტკირი 214
 კოდუმე 136
 კოთხო 116
 კოკი 135
 კოკორი 117
 კოკორენა 128
 კოკუ 135
 კო(მ)ბო 118
 კომპული 120
 კონკერი 128
 კონწარი 120

კონჭი 78
 კოპა 128
 კოპალი 120
 კოპეშია 128
 კოპული 120
 კორ- 121
 კორთხო 116
 კორობა 115
 კოტო 131
 კოჭარი 120
 კოჭი 78
 კოჭო 132
 კოჭობი 89 125
 კოჭობი 125
 კოჭოყვარია 132
 კუნდალონი 117
 კუნდი 117
 კურა- 129
 კურაკიდი 129
 კურკა 83
 კურკუშა 130
 კუს- 133
 კუსაფი 133
 კუსინერი 133
 *კუფალ- 123
 კუშინ- 133
 კუშინუნს 133
 კუცი 137
 კუჭანი 131
 *კუჭკუჭი 132
 კუჭული 132
 კუჭუჭი 132
 კგ 83
 კგლი 119
 კგნჩხი 122
 კგრონი 122
 კგჩ- 121

ლ

ლა- „ბრეფ.“ 77
 ლაგე 140
 ლაგვა 141

ლაგვიმორია 77
 ლაგუჯი 77
 ლაკადა 116
 ლაკვატა 77
 ლაკუჩხა 77
 ლანჯი 169
 ლაპარტყია 179
 ლას- 139
 ლასირ- 139
 ლასირუმს 139
 ლატყვაჟია 77
 ლაყურში 77
 ლაჯი 169
 ლენჭკვა 317
 ლერჭყვა 317
 ლეჭყვა 317
 ლვილ- 141
 ლიბადი 56
 ლიგვალი- 141
 ლიგვალი 141
 ლინჯი 65
 ლიჯი 65
 ლობჟო 96
 ლოგ- 138
 ლოგინუა 138
 ლოგო 141
 ლოლ- 141
 ლორყო 94
 ლოლვი 146
 ლურყუ 94
 ლული 146

მ

მ(-ა) „პრეფ.“
 144
 მაბურჯე 72
 *მაგეჯი 149
 მაგრალი 85
 მაგრონი 85
 მაგუია 151
 მაგურალი 85
 მაგურონი 85

მაზუკოლარი
 100
 მაკერიშე 124
 მაკრონი 84
 მალ- 151
 მალულია 146
 მამჩვალე 225
 მან- 151
 მანგუ 151
 მანთილი 160
 მანილი 151
 მანუნს 151
 მანჩქოლარი 192
 მანჭკორა 231
 მანჯ- 154
 მანჯე 52
 მანჭყანს 316
 მარგალი 84
 მარგუალი 87
 მარგული 84
 მართინი 160
 მარულა 144
 მარჩხა 333
 მა(რ)წკინაია
 381
 მარხვა 163₁
 *მარხო 163
 მასკური 152
 მა(ს)პინჯე 52
 მასქური 152
 მატერბაია 211
 მაფა 170
 მაფალუ 57
 მაფაწკარი 170
 მაფაწყუ 170
 მაფხა 333
 მაქვალი 149
 მაქვენჯი 149
 მაჩხომა 144 333
 მაჩხრა 333
 მაწურაფუ 369
 მაჭვალუ 387

მაჭვარჭვა-
 ლუ(ნ) 369
 მაჭურჭუ-
 ლუ(ნ) 369
 მაჭყურტია
 370
 მახვა 163
 მახო 163
 მაყალე 285
 მბინ- 247
 მბოლ- 70
 მზოლა 349
 მთხოლარი
 306
 მებუჯოლერი
 63
 მეგაბოჩას 58
 "მელ-¹ 149
 მელულიე 146
 მენჯელი 165
 მენჯი 59
 მენჯოლი 165
 მერეხი 162
 მესთუ 302
 მეფოხერი
 239
 მეყვაფერი
 282
 მეწურაფა
 369
 მეჭორთუ(ნ)
 355
 მეჭუნს 388
 მეხულე 394
 მი- 174
 მიდაძგვაბუ
 346
 მიდლანუ(ნ)
 264
 მიდგმაჩქვი
 156
 მითოტურაფა
 216

მიკაარტყაბუ(ნ)
 177
 მიმბოლუ 70
 მინ 174
 მინი 174
 მინეფი 174
 მინთხუ 111
 მინჭვილუ 388
 მინჭუაფუ(ნ)
 388
 მინჯე 52
 მიოჭირინუნს
 375
 მიჟოლერენ 185
 მიჟულენ 185
 მიშაფურთუა
 161
 მიშინერს 305
 მიციცონდუ 338
 მიჭირინუნს
 375
 მიჯუმანს 149
 მკორ- 121
 მობშვილანქ 315
 მოგრ- 138
 მოგრო 138
 მოდა/ი 144
 მოზ- 145
 მონ/ლინალე 142
 მონტყოლირი
 217
 მონჭკი 61
 მონჯოლირი 165
 მონჯოლუნს 165
 მონთხუ(ნ) 111
 მოონჯლორუ(ნ)
 348
 მობინჯე 52
 მორთ- 161
 მოროხი 163
 მოროხია 162
 მორცხიმუა 340
 მოქვ- 153

მოქვა 153	მწილი 362	ნინალუა 142	ნძილუა 350
მოქვი 153	მწოლა 353	ნინძგი 172	ნწკარ- 203
მოლე 167	მჭიფა 365	ნირსი 155	ნწკარუა 203
მოშვილერი 315	მჭკირი 377	ნიტაფი 172	ნწკირ- 363
მოშვილუა 315	მჭკონი 396	ნიშონი 172	ნწკერ- 363
მოჩვი 154	მჭონა 158	ნიძვეი 172	ნწოლა 353
მოწვადილუ(ნ) 356	მჭონაჲ 158	ნიძგი 171	ნწოლუა 353
მოჭვეუნს 388	მჭრიფა 365	ნკალ- 121	ნჭალ- 357
მოჭირინაფა 375	მხოლურე 247	ნკორ- 121	ნჭყ- 316
მოხა 148	მჯაჯი 184	ნკორუა 138	ნჭყაფა 316
მოხანისა 148	ნ	ნოგრო 145	ნჯოლ- 165
მოხე 167	ნაბურჭულა 222	ნოზ- 145	ნჯუალა 190
(მ)პულაფი 69	ნაბუცხა 239	ნოზუა 145	ნჯუგ- 180
(მ)პულანს 69	ნათოლე 108	ნოზუნს 138	ნჯურ- 419
მსქა 290	ნაკა 164	ნორგო 165	ნგა 171
მსქიბუ 295	ნანა 164	ნორდი 165 ₁	ნგტაფი 172
*მტვარი 216	ნანდილი 164	ნორღვა 163 ₁	ო
მტვერი 216	ნანოზა 145	ნორცხვა 172	ო- „ბრეფ.“ 47
მუდუ 155	ნანჩქოლა 192	ნოტ- 172	ოაჭარე 98
მუნ- 74	ნაოფთერი 53	ნოტაფი 172	-ოზ „სუფ.“ 125
მუნარკვანი 135	ნარაფი 169	ნოტამისა 148	ობედი 47
მუნაფა 74	ნასკვა 204	ნოყორი 167	ობობო 47
მუნახვილუანს 393	ნაფსუმა 237	ნოშქეი 317	ობოჩუ 58
მუნწი 161	ნაფუტოლა 228	ნოშქერი 317	ობური 194
მუნჭკ- 145	ნახვ- 316	ნოჯვე 190	ოგანს 80
მუნჭკ-ია 145	ნახვაწა 263	ნოჯველი/ა 168	ოგაფა 80
მუნჭკილი 145	ნაჯვეიშა 418	ნოჯოლ- 168	ოგაფს 80
მუნჭკუნს 145	ნდულ- 95	ნოჯორი 168	ოგაფური 81
მურლული 155	ნე 222	ნოჯურ- 166	ოგდ- 80
მურლულია 155	ნეშთერი 170	ნოჯური 166	ოგზალონი 104
მურცხიმი 340	ნეძი ნ ₁	ნოჯური 166	ოგზალუ 104
მუყი 158	ნთქერ- 110	ნტირ- 121	ოგზოლი 104
მუჩვი 154	ნთქორ- 110	ნუგა 172	ოგორა 48
მუჩუ 154	ნთქურუნს 110	ნჩქოლ- 192	ოგორანს 87
მუჭკა 157	ნთხ- 110	ნჩქოლირი 192	ოგორუ 87
მუხუ 425	ნთხაფა 110	ნჩქოლირი 192	ოგური 49
მუყი 158	ნთხორ- 110	ნჩქოლუა 192	ოღვინანს 103
მუყია 158	ნიბოლი 56	ნძგილუა 347	ოღვიში 112
მჩინოჯი 322	ნიგა 171	ნძგილუნს 347	ოდიშარია 98
მჩქირი 292	ნინუ 166	ნძილ- 350	ოდიში 98
მცქა 290	ნინალ- 142		ოღოია 92

*ოდოლია 92
*ოდნეთ 220
*ოვორჩხოლი 194
ოზობინუში 100
ოთანუანს 106
ოთვალარი 320
ოთვალუ 320
ოგური 49
ოირემე 113
ოკანო 50
ოკანტო 121
ოკარტო 121
ოკიდოშა 47
ოკნატო 121
ოკრიბა 190
ომკორუ 121
ოკუშინაფუანს 133
ოლაგე 47
ოლასირუ 139
ოლე 47
ოლოლა 141
ოლოლი 50
ოლონტყეში 217
ომანე 152
ომბინუ 247
-ონ 55
ონგორე 48
ონდე(თ) 220
ონთორი 53
ონკალაშე 376
ონკეეში 376
ონტოლო 47
ონტოფო 212
ონტრო(დ) 50
ონტყოლეში 217
ონუ(ნ) 222
ონყორუ 272
ონცორუ 306
ონწარე 98
ონჯუა 190
ონჯლორე 348

ობინჯ- 52₁
ობინჯინანს 177
ობირტინუანს 179
ობობ 47
ობობო 47
ოჟიფალი 101
ოჟლირტინანს 71
ორა 47 422
ორგუალი 87
*ორგუნი 51
ორდო 47
*ორდა 190
ორთა 190
ორთომელი 302
ორთუმელი 54
ორთუ(ნ) 297
ორზოლი 104
ორო 47
ორტვინი 47
ორტოლე 51
ორჩხა 196
ორჩხე 47 331
ორჩხოლი 194
ორწყ- 225
*ო(რ)ჰყ- 225
ორჯგინანს 190
ოსაგურალი 319
ოსარა 224
ოსარე 52₁ 224
ოსვარუ 313
ოსთერუ 298
ოსორა 224
ოსვიტინანს 208
ოსკვუ 204
ოსქალე 290
ოსქუ 47 113
ოსხაპუ 210
ოტკიჩინუანს 215
ოტური 51
ოფარე 234
ოფაჩხაფე 239
ოფთორ- 53
ოფთორი 53

ოფოხუ 239
ოფსიმუ 237
ოფუცხუ 233
ოქიმო 257
ოქორიე 254
ოქუმო 257
ოლანჭკალი 266
ოლარღალუ 265
ოლინჯგინანს 267
ოყაჟო 281
ოყინუ 134
ოყონდინუ 279
ოყონუ 279
ოყორუ 272
ოშე 114
*ოშთრაკუ 54
ოშირუ 289
ოშკი 421
ოშურუ 309
ოშქვანს 290
*ოშქუ 114
ოშქურუ(ნ) 291
ოჩამალი 328
ოჩო- 99
ოჩ-ობინტრე 53
ოჩქვანს 197
ოჩხარი 338
ოჩხი 338
ოჩხუპურუ 210
ოციგუ 344
ოციკაფალი 344
ოცგრალი 306
ოძგვირინანს 166

ოდგიბალი 346
ოდგიბუ 346
ოდღუ 350
ოწვალე 367
ოწილოხუ 364
ოწინარი 357
ოწკ- 225
ოწკვირტინანს 203
ოწკიზანს 382
ოჭვალუ 387
ოჭიმოშუ 357
ოჭინარი 358
ოჭინახუ 364
ოჭიშუ 326
ოჭიშუანს 326
ოჭკომალი 383
ოჭკომონი 383
ოჭკორიე 359
ოჭოფალი 374
ოჭოფუ 374
ოჭუმარე 424
ოხარო 395
ოხვამე 410
ოხვამერი 410
ოხვამირი 410
ოხვამუ 410
ოხიბალი 398
ოხომალა 410
ოხომუ 410
ოხუშალი 407
ოჯგვიჯგვანანს 414
ოჯღირუ 159
ოცინუ 134
ოცონუ 279

პ

პატონსქუა 100
პატონჭკორალა 386
პეტრა 178

პეხუ 231
 პეჯი 177
 პინჭკუ 161
 პინჯალი 177
 პირჭ- 179
 პირჭალი 179
 პირჭინი 179
 პიჩვა 225
 პიჩვანი 225
 პკაშენქ 136
 პორჯა 124
 პროსქია 199
 პროჭ- 179
 პულ- 69
 პულა 69
 პურასქია 199
 პულვი 269
 პუხუ 269

უ

უარუნ 184
 უეშქილა 183
 უვაბუ 187
 უვარუვალი 183
 უვარუა 183
 უვერი 103
 უვიბალი 187
 უვორი 103
 უინ- 100
 უინო 100
 უინოთა 100
 უინოსქუა 100
 უიფ- 101
 უიფილი 101
 უიფუნს 101
 უიშხილა 183
 უოლ- 185
 უონეთი 101
 უოპ- 102
 უორ- 183
 უორბ- 187
 უორჟოლ- 183
 ურუნ 184

უულ- 185
 უუნთხი 105
 უუფ- 101
 ულართოლამი 187
 ულარი 187
 უღვარ-უღვალი 186
 უღირტალი 71
 უღირტი 71
 უღორი 187
 უფფ- 101

რ

რაგვაფი/ა 188
 რაგვი 188
 რაგვინი 188
 რაგი 188
 რგ- 87
 რგ(უ-) 87
 რგუალა 87
 რდ- 80
 რეკა 162
 რდ- 190
 რთ- 297
 რთომ- 302
 რთომი 296
 რისქონ- 191
 *რიყა 162
 რკვან- 135
 რკვანილი 135
 რკვანუა 135
 რკვანუნს 135
 (რ)კინა 14
 რკუ 83
 რობუ/ა 192
 როგ- 192
 როგავა 192
 როგვ- 192
 როჭო 188
 *როჭვი- 188
 რტუმოლი 216

რტყაპ- 177
 რუბა 192
 რუჯ- 138
 რუჯუა 138
 რშვ- 208
 რშონ- 319
 რშუმ- 208
 რჩე 403
 რჩინუ 403
 რჩქოლ- 192
 რცხიმ- 340
 რძლ- 350
 რწკინ- 381
 (რ)წკიპ- 204
 რწკიპუა 204
 რწკომი 193
 რწულე 368
 რჭყ- 316
 რხინ- 396
 398
 რჯვინა 190

ს

საგურ- 319
 საგურელი 319
 საგურუა 319
 სათანჯო 228
 სალი 196
 სამანჯელი 154
 საოდიშე 98
 საონჯლორო 348
 სვარ- 313
 სვარუა 313
 სვიტ 208
 სვიტალი 208
 სთ- 302
 სთერ- 298
 სთიქ- 298
 სთომ- 315

სინორი 315
 სინანგე 396
 სკვ- 204
 სკვილი 204
 სკვირი 204
 სკუაფა 204
 სობ- 207
 სომ- 316
 სოტელია 196
 სოტილია 196
 სოტოლია 196
 სოფ- 206
 სოფინი 207
 სუა(ლ-) 309
 სუჯი 258
 სქა 290
 სქალეფი 290
 სქანჯურე 407
 სქიბუ 295
 სქიმური 198
 სქური 198
 სხაპ- 210
 სხაპია 210
 სხაპუნს 210
 სხვაპ- 210
 სხუობ- 343
 სხუბ- 343
 სხუბაფი 343
 სხუბინი 343

ტ

ტაბანი 214
 ტაბუ 213
 ტაბუ 214
 ტავრ- 212
 ტალი 211
 ტარბ- 214
 ტაში 214
 ტაშისკარი 214
 ტაშირი 214
 ტები 211
 ტვენ- 219

ტვენუა 219
 ტიბუ 214
 ტიკინა 159
 ტილი 215
 ტიფუ 212
 ტკაბ- 115
 ტკაბუნა(ნ) 115
 ტკაპ- 126
 ტკარჩ- 219
 ტკარჩალი 219
 ტკაჩ- 219
 ტკაჩაფი 219
 ტკეები 218
 ტკილი 214
 ტკილამი 214
 ტკირი 214
 ტკიჩინ- 215
 ტკიჩონდუ(ნ) 215
 ტკოჩ- 218
 ტოლი 211
 ტოფალ- 212
 ტოფი 212
 ტოფუ 212
 ტოფუა 212
 ტოფე 212
 ტოხ- 215
 ტუბარი 213
 ტუბუ 214
 ტუბუნი 213
 ტურ- 216
 ტურაფა 216
 ტურფა 212
 ტყაბ- 218
 ტყაბარ- 218
 ტყაბარუა 218
 ტყა(ლ-) 258
 ტყაპ- 177
 ტყაჩუ 225
 ტყეებ- 218
 ტყეები 218
 ტყვაპაია 217
 ტყვაპარია 217

ტყვაჟაფა 77
 ტყვაფ- 219
 ტყვაფაფი 219
 ტყვაჩ- 218
 ტყვაც- 218
 ტყვაცი 218
 ტყილი 217
 ტყირბი 217
 ტყობერა 218
 381
 ტყოლ- 217
 *ტყოჩ- 218
 ტერბ- 211

უ

-უ(←-ო) „სუფ.“ 220
 უთხინუანს 296
 უკვიკინანს 126
 უკიკინანს 126
 უმენჯელუ 165
 უმინჯენს 52
 უმინჯური 52
 უმუნჭკუანს 145
 უნტრო(თ) 50
 უნჩქოლუანს 192
 უნჩხა 195/6
 უნჯ- 52₁
 უპირჭანს 179
 ურო 99
 ურჩხა 195/6
 ურჩხული 194
 უფუთორუანს 249
 უსკვირი 294
 უქუთოლუანს 248
 უჩხეჩხუანს 323
 უწკვირტანს 377
 უწკვირინანს 359

უწუმერს 373
 უწურუანს 369
 უჭანდუ 423
 უჭანდეფს 423
 უჭიშუანს 326
 *უჯგვიში 190
 უჯგვიში 190
 უჯგუში 190
 უჯგვანს 181

ფ

ფალ- 57
 ფალუა 57
 ფალუნს 57
 ფალური 227
 ფანთხი 233
 ფანჯიკ- 232
 ფარ- 234
 ფარხი 231
 ფარჯიკია 232
 ფაფალ- 227
 ფაფალი 227
 ფაჩ- 235
 ფაჩილი 235
 ფაჩუნს 235
 ფაჩქ- 235
 ფაჩქა 146
 ფენჯგირე 71
 ფითქი 236
 ფითქუა 236
 ფინახარი 250
 ფიჟვალი 227
 ფიჟვი 227
 ფირსა 237
 ფირფინაფა 233
 ფირჩა 238

ფირჩალი 238
 ფირჩე 238
 ფიშა 237
 ფიჩხ- 239
 ფიჩხაია 239
 ფიჩხი 239
 ფოთინი 229
 ფოთვორი 229
 ფოთქვი 226
 ფოთქი 226
 ფოკა 65
 ფოკვა 65
 ფოკვინაფა 65
 ფორა 59
 ფორეჯი 228
 *ფოროვი 228
 ფორონჯი 228
 ფოროჯი 228
 ფორტა 247
 ფორტვა 247
 ფორტო 247
 ფორჩ- 58
 ფორჩა 232
 ფორჩუა 58
 ფორჩხი 245
 ფორცხი 245
 ფორხ- 240
 ფოტ- 228
 ფოტრ- 247
 ფოფოჯი 233
 ფოქვა 240
 ფოქვე 240
 ფოქვეში 240
 ფოშქვ- 230
 ფოშქვინ- 231
 ფოჩა 232
 ფოჩო 325
 ფოჩქვინი 230
 ფოციანი 325
 ფოცხი 245
 ფსარ-ი/ოს 206
 ფსუა 309
 ფსუმა 237

ფსქა 290
 ფსქიბუ 295
 ფუთორი 229
 ფუთჭირი 226
 ფუთჭური 226
 ფუკი 242
 ფუჟი 227
 ფურ- 426
 ფურთ- 161
 ფურთინა 178
 ფურკი 242
 ფურნ- 239
 ფურხონი 239
 ფუსტული 243
 ფუტოლ- 228
 ფუტოლირი 228
 ფუტოლუა 228
 ფუტურამი 240
 ფუტურანს 240
 ფუტურელი 240
 ფუჭირი 226
 ფულუ 156
 ფუშქე 230
 ფუშქი 230
 ფუშქინ- 230
 ფუშქინუნს 230
 ფუზონი 230
 ფუზქონი 230
 ფუზხი 245
 ფშინ-
 ფშირაფ 289
 ფშქველა 152
 ფზონი 246
 *ფზიჰ- 246
 ფზორუე 247

ქ

ქაბულა 262
 ქავოზვილე 393
 ქანჩ- 251
 ქაფირი 250
 ქაქვ- 250

ქაქვირ- 250
 ქაშაფორჩუ 58
 ქაშორი 252
 ქაშემანკალუ 171
 ქაჩ- 251
 ქაცარი 82
 ქედარი 404
 ქენდერი 403
 ქეუჯიმოლე 417
 ქექ- 249
 ქექე 249
 ქვალონი 258
 ქვამჭარუ 359
 ქვანთილა 260
 ქვაქ- 250
 ქვაშთი 255
 ქვერჩხი 261
 ქვიბე 271
 ქვიბი 240
 ქვინჯე 85
 ქვირა 252
 ქვირან- 252
 ქვირჩხი 261
 ქვიშინი 252
 ქვიშორი 259
 ქვიჯე 85
 ქიაჩი 80
 ქიგებწკგდი 352
 ქიგუვოფაფალე 227
 ქიდიფონეს 279
 ქიდიფურშეს 280
 ქიდონი 251
 *ქიდორი 251
 ქილიქი 253
 ქილორი 251
 ქიმთაჩინხოლუ 331
 ქიმიჭირინუ 375
 ქიმეშაფორჩუ 325
 ქინდირი 82

ქინთუტურუ 216
 ქინთხაფე 110
 ქინქილი 252
 ქირქე 241
 ქირცა 253
 ქიქილი 254
 ქიქეთაძგვაბუ 346
 ქიშორი 259
 ქიხორი 257
 *ქოდუ 256
 ქოლო 251
 ქონდარი 264
 ქორ- 254
 ქორთა 261
 ქორთუ 249
 ქორთული 249
 ქოროფე 255
 ქოფე 270
 ქოქ- 250
 ქოქა 255
 ქოჩვი 82
 ქოჩი 328
 ქოცვი 82
 ქუა(ლ-) 258
 ქუალეფი 258
 *ქუდამური 256
 ქუდამქუ 290
 ქუთა 260
 ქუთა(ია) 260
 ქუთაიში 261
 ქუთეში 260
 ქუთოლა 248
 ქუთოლი 248
 ქუთუ 256
 ქულამური 256
 ქუნთილა 260
 ქუნცხი 261

ქუ(რ)თოლაფა 248
 ქური 258
 ქურცხონი 261
 ქუტია 79
 ქუფე 270
 ქუქ- 258
 ქუცი 82
 ქუჯი 258
 ქჩე 403
 ქჩინი 403
 ქჩუ
 ქვდაწვიზუ 382
 ქვთა 260
 ქვმასხუბუ 343
 ქვრთა/ი 260
 ქვრქე 241
 ქვხორი 257

ღ

ღანჰკ- 266
 ღანჰკუა 266
 ღანჰკუნს 266
 ღარღალი 265
 ღაჰ- 266
 ღაჰკ- 266
 ღღან- 264
 *ღღან- 264
 ღვანძგი 267
 ღვანძგირა 267
 ღვანჰკუნს 266
 ღვარძგელა 267
 ღვიზ- 267
 ღვიზალი 267
 ღვინი 8
 ღვინჯგალი 267
 ღინი 8 222
 ღინჯგ- 267
 ღინჯგალი 267
 ღირჯგ- 267
 ღომან- 262
 ღომარერი 262

ლომუ 268
ლორჭკა 269
ლუ 269
ლულ- 269
ლულა 269
ლუმა 262
ლუმუ 268
ღ 270

ყ

ყაზახისქუა 100
ყაჯ- 281
ყვ- 285
ყვაფ- 282
ყვილი 284
ყვილონი 284
ყვინი 272
ყვინგი 272
ყვირ- 286
ყვირერი 286
ყინი 134
ყოვნ- 279
*ყონდ- 117
ყონდ- 279
ყორ- 272
ყორი 275
ყორყელი 286
ყორში 277
ყოფ- 283
ყოყუ 274
ყუბერი 279
ყურდგი 47
ყურყელი 286
ყურყი 286
ყურშ- 281
ყურძენი 280

შ

*შალი 197
შელ- 207
შელებური 207

შენერი 305
შეყერი 197
შვან- 309
შვანი 308
შვარ- 313
შველა 313
შვებელუა
შვებია 290
შვებელანს
შვილ- 315
შვილა 207
შვონ- 202
შვონო 202
*შვუმ- 209
შთ- 170
*შთერ- 298
შიბი 304
შიბუა 304
შინ- 319
შინერ- 305
შინერს 305
შირ- 289
შირუა 289
შიშონ- 202
შიშონუნს 202
შკვ- 290
შოგურ- 319
შოგონი 308
შოთი 312
შომ- 316
შორ- 289
*შოყერ 197₁
*შოჩხარი 338
შუალ- 310
შულ- 303
შულად- 290₁
303
შულადა 303
შულადირი 303
შულიდ- 303
შულიდუნს 303
შუმ- 311

შუმოლი 315
შუმორი 311
შურ- 309
შურო 202
შურო 207
შუროთ 207
შუტ- 208
შქ- 217
შქ- 291
შქა(ლ-) 291
შქემბე 230
შქვ- 156
შქვარ- 294
შქვერთ- 308
შქვერთია
308
შქვიდ- 327
შვილი 386
შქიბუ 295
შქიშქილა
311
შქიშქილი
291
შქორ- 293
შქორთ- 308
შქორია 293
შქულდ-
შქურ- 291
შქურინი 291
შქუშქილა
311
შქეშქილა
311
შხამი 339
შხატა 240
*შხვაპ- 210
შხომ- 334
შხომი 340
შხურ- 334
შგ- 336
შემორი 315
შგრ- 289
შერილი 289

ჩ

*ჩაგა 304
*ჩავ- 225
ჩაკა 304
ჩამა 328
*ჩანდ- 325
ჩაჯი 324
ჩახვია 336
ჩვ- 225
ჩვარა 421
*ჩვახია 336
*ჩვირი 16
ჩვიჩხ- 327
ჩითალ- 334
ჩიკი 348
ჩიკუ 348
ჩილათ- 334
ჩინ- 322
ჩენორუა 322
ჩინჩ- 331
ჩირი 16
ჩიჩუა 329
ჩიხუ 383
ჩიხუა 283
ჩოლქ- 322
ჩოპა 324
ჩორ- 306
ჩორა 421
ჩორქ- 322
ჩოჩ- 329
ჩოჩხ- 323
ჩოხ- 336
ჩოხია 336
ჩუ- 225
ჩუალა 225
*ჩუდონ- 329
ჩუთ- 334
ჩუთალ- 334
ჩუთუ 329
ჩულათ- 334
ჩულეთ- 334

ჩუნ- 322
ჩუნაფა 322
ჩუნაფილი 322
ჩუბა 324
ჩუჩხ- 327
ჩქვ- 156 197
ჩქვა 310
ჩქვალეფი 310
ჩქვაფა 156
ჩქიმყურე 407
ჩქირი 292
ჩქიფი 323
ჩქიჯი 327
ჩქობი 323
ჩქოფო 331
ჩქუთი 330
ჩქუმალა 156
ჩქურთი 329
ჩქეფი 323
ჩხ- 148
ჩხანა 318
ჩხანჯი 332
ჩხაჟი 332
*ჩხაჯი 332
ჩხე 160
ჩხელ 160
ჩხენ- 318
ჩხენიში 218
ჩხვიკი 340
ჩხვირკი 340
ჩხვიჩხვი 327
ჩხირკინ- 341
ჩხიჩხ- 323
ჩხომ- 333
ჩხომი 318 333
ჩხორია 317
ჩხოლშია 318
ჩხურკ- 342
ჩხუბურელი 210
ჩხუბური 210
ჩხუბურუა 210
ჩხერკალი 341
ჩხერკინ- 341

ჩხეჩხ- 323
ჩხეჩხაფი 232
ჩეთალ- 334
ჩელათ- 334
ჩელათა 334
ჩენჩ- 331
ჩეინჩოლია 331
ჩეინჩოლუა 331
ჩენჩე 331
ჩერე 327
ჩერთუ(ნ) 334
ჩეჩ- 329
ჩეჩხ- 323

ც

ცანდ- 324
ცანდი 324
ცანდუა 324
ცანდუნს 324
ცი 336
ციგ- 344
ციკ- 344
ციკალი 344
ციკი 344
ცირ- 306
ცირუნს 306
ციტუ 337
ციყი 344
ციცანა 344
ციცინ- 338
ციცინაფა 338
ცორ- 306
ცორქ- 322
ცორქი 322
ცუ 336
ცქვირ- 198
ცქვირალი 198
ცქიმურა 338
ცქიმური 338
ცქირ- 198
ცქირ-პაპა 292
ცქურ- 339

ცქერ- 339
ცქეირანს
339
ცხად- 342
ცხადაფი 342
ცხადინი 342
ცხაჯი 332
ცხემლიში
343
ცხვად- 343
ცხიმ- 340
ცხერ- 341
ცხერა 341
ცგ- 336
ცგრ- 306

ძ

ძათა 106
ძანძ- 151
ძანძა 245
ძანძავა 245
ძანძილი 351
ძანძუა 351
ძანძუნს 351
ძაძ- 351
ძგვაბ- 346
ძგვაბინ- 346
ძგვიბ- 346
ძგვიბალი
346
ძგვიბინი 346
ძგვირ- 166
ძგვირინი 166
ძგიბ- 346
ძგილ- 347
ძგიფ- 345
ძგობ- 345
ძგობი 363
ძგუბ- 346
ძგუფ- 345
ძგებ- 346
ძგებილი 346

ძგებუნს 346
ძემური 415
ძია 412
ძიგირი 351
ძიგურ- 351
ძიგური 351
ძიგერი 351
ძონძა 345
ძონძეფი 345
ძონძი 345
ძურე 349
ძულე 350
ძღვ- 350
ძღვარ- 349
ძღვირ- 350
*ძღვუმ- 350
ძღირძღინი 350
ძღუმ- 350
ძღუმინი 350
ძღუმინუნს 350
ძერე 349

წ

წანა 224
წანას 224
წანერა 224
წანერი 224
წვათ- 107
წვათა 106
წვათანს 107
წვადილი 356
წვან- 368
წვანს 106
წვანჯი 106
წვერე 221
წვინა/ორი 361
წიმინდ- 385
წიმინდანს 385
წიმინდეფი 385
წინ- 357
წინარი 361
წირად- 423

წირიდ- 423
წირობ- 370
წირობილი 370
წირობხუა 370
წირღვი 419
წის- 367
წისაფა 367
წიქორი 392
წკაზ- 382
წკაზილი 382
წკაზუა 382
წკვეტერე 363
წკვენტი 377
წკვიტ- 203
წკვინტალი 203
წკვირ- 359
წკვირინი 359
წკიბი 352
წკიდ- 352
წკიზ- 382
წკიზილი 382
წკილი 362
წკინ- 381
წკინუნს 381
წკოდ- 353
წკოლი 363
წკობი 363
წკორ- 203
წკგდ- 352
წკგლი 363
წკურ- 366
წკური 387
წკოლა 353
წკონ- 368
წკონორ- 361
წკონუა 368
წკორიხ- 377
წკოდ- 356
წკოლა 356
წკობ- 366
წკობლე 366
წკობოლე 366
წკოდ- 423

წყ- 367
წყლუ 368
წყმ- 373
წყხორ-
წყრ- 354
წყრდ- 423
წყრეხი 377
წყრუა 354
წყრუნს 354
წყქი 358
წყლა 355
წყყ- 367
წყყურ 390
წყყურაუხი 390
წყგტი 370
წგლობ- 364
წგლობირი 364
წგრად- 423
წგრიდ- 423

ჭ

ჭა 353
ჭაბაკ- 374
ჭაბაკანს 374
ჭაბო 374
ჭაბუ 374
ჭალ- 357
ჭალა 354
ჭან- 423
ჭანაფა 423
ჭანდა 423
ჭარ- 353
ჭარგა 47
ჭარო 358
ჭარკოტი 359
ჭარკგტი 359
ჭარჭულია 47
ჭაფურია 372
ჭაჭკ- 376
ჭელ- 356
ჭემი 380
ჭერამი 392

ჭეფხე 355
ჭვ- 220
ჭვ- 388
ჭვათ- 107
ჭვათანს 221
ჭვათი 221
ჭვალ- 221
ჭვალა 367
ჭვან- 387
ჭვანხე 368
ჭვეთი 158
ჭვერე 221
ჭვერხი 221
ჭვიანს 381
ჭვიაფი 220
ჭვივ- 419
ჭვი- 220
ჭითა 392
ჭითალ- 392
ჭილა 354
ჭიმიდ- 385
ჭიმური 391
ჭიმჭა 360
ჭიმჭავ 79
ჭინჭა 420
ჭინჭალ- 379
ჭინჭკვი 380
ჭიპჭა 360
ჭირაკ- 365
ჭირაკილი 365
ჭირაკუა 365
ჭირინ- 375
ჭიროკ- 365
ჭიროხი 377
ჭიროხ- 370
ჭიფარ- 365
ჭიფე 365
ჭიფხე 355
ჭიღვ- 419
ჭიშ- 326
ჭიშაფა 326
ჭიჭამი 362

ჭიჭი 362
ჭიჭკა 420
ჭიჭკვი 380
ჭიჭოლი 391
ჭკა 378
ჭკაჟ- 382
ჭკეში 326
ჭკვაპ- 307
ჭკვაპაფი 308
ჭკვაპინი 308
ჭკვაპუა 307
ჭკვაჭკ- 375
ჭკვაჭკუა 375
ჭკვინტ- 377
ჭკვირ- 360
ჭკიჟ- 382
ჭკირი 377
ჭკოლა 384
ჭკომ- 383
ჭკომურა 383
ჭკონ- 384
ჭკონი 385
ჭკობ- 307
ჭკორ- 359
ჭკორი 386
ჭკუა 384
ჭკუმ- 383
ჭკუმუნს 383
ჭკუნს 383
ჭობ- 375
ჭობი 373
ჭოლი 367
ჭომ- 373
ჭომი 381
ჭონ- 354
ჭონახ- 364
ჭონი 354
ჭონიხ- 364
ჭორ- 355
ჭორა 354
ჭორბი 374
ჭორთ- 355
ჭორი 365

ჭორინ- 375
 ჭოდ- 374
 ჭოფილი 374
 ჭოფუნს 374
 ჭრიფარ- 365
 ჭუ- 364
 ჭუბ- 361
 ჭუბერი 361
 ჭუია 364
 ჭუმ- 373
 ჭუმან- 424
 ჭუმე 424
 ჭუმოშ- 357
 ჭურეხი 381
 ჭურჭა 420
 ჭურჭულ- 369
 ჭურჭული 369
 ჭყან- 389
 ჭყანა 389
 ჭყანი 388
 ჭყემ- 326
 ჭყემი 326
 ჭყვართ- 363
 ჭყვართუნს 363
 ჭყვენტერე 363
 ჭყვილი 369
 ჭყინ- 389
 ჭყვირ- 390
 ჭყვირი 389
 ჭყიჟორი 150
 ჭყიშ- 326
 ჭყიში 326
 ჭყოლ- 183
 ჭყოლობუა 183
 ჭყოლუა 183 367
 ჭყონი 390
 ჭყუ- 367
 ჭყურტი 370
 ჭყეჟორი 150
 ჭგლა 354
 ჭგმოშ- 357
 ჭგმოშ- 357
 ჭგმოშუა 357

ჭგ/ინახ- 364
 ჭგრინ- 375

ბ

ბ- 400
 ბაკ- 396
 ბამუციკი 344
 ბანგა 47 396
 ბარა 395
 ბარგა 396
 ბარინ- 396
 ბაჯი 397
 ბემხუ 398
 ბეფორჩა 232
 ბეჰკონდინერი 384
 ბეხუ 398
 ბვ- 399
 ბვათა 106
 ბვათახე 106
 ბვამ- 410
 ბვამა 410
 ბვამანს 410
 ბვამერი 410
 ბვანჯა 400
 ბვაწა 263
 ბველარი 247
 ბვეწი 263
 ბვილარი 247
 ბვილუა 393
 ბვილუნს 393
 ბვინჯა 400
 ბვიპი 404
 ბვიპია 404
 ბვირ-ბვილი 408
 ბვიხვილი 408
 ბვიჯა 400
 ბვიჯა 400
 ბვოლო 394
 ბვონჰკ- 397
 ბიბ- 398
 ბიბილი 398

ბიბულა 398
 ბიჰ- 246
 ბიჰვი 245
 ბიხვი 398
 ბობი 404
 ბობეწყარი 404
 ბოზო 403
 ბოლარი 247
 ბოლი 399
 ბოლო 394
 ბომ- 410
 ბომა 410
 ბონარ- 425
 ბონარი 425
 ბონჰკა 269
 ბონჰკაყვარია 269
 ბოფა 404
 ბოფი 404
 ბოშქორამი 395
 ბოშქორი 395
 ბოჩ- 407
 ბოჯ- 397
 ბოჯი 397
 'ბოჯი' 408
 ბრინ- 398
 ბუ- 271
 ბულა 394
 ბული 74
 ბულო 394
 ბულ-ბული 409
 ბუმა 410
 ბუნარ- 425
 ბუნარი 425
 ბუნს 400
 ბურჰკ- 397
 ბურჰკუმი 397

ბურჰკუმს 397
 ბუშ- 407
 ბუშუა 407
 ბუშუნს 407
 ბუჩ- 407
 ბჩე 403
 ბჩინი 403

ჯ

ჯაალი 413
 ჯაგვი 180
 ჯაგი 180
 ჯაგო 180
 ჯალ- 413
 ჯალი 413
 ჯაჯა 184
 ჯვამ- 346
 ჯვიშ- 418
 ჯვიშია 418
 ჯვიშუა 418
 ჯვიჯვალი 414
 ჯვირი 190
 ჯგუშ- 418
 ჯგუშია 418
 ჯგუშქ- 418
 ჯვიჯვიტია 414
 ჯგვრი 190
 ჯემური 415
 ჯეშე 214
 ჯვირ- 419
 ჯვიჰკ- 414
 ჯვიჯგ- 414
 ჯივა 412
 ჯიმორი 417
 ჯინ- 417
 ჯინი 413
 ჯინორ- 351
 ჯინორია 351
 ჯინს 106
 ჯინჯი 106
 ჯინჯილა 418
 ჯიქი 347

ჯიშქილა 321
ჯიჭონაია 9
ჯიხუა 181
ჯიხუნს 181
ჯიჯღუ 415
ჯოგ- 180
ჯოდელია 412
*ჯოვენე 416
*ჯოვჯი 418
ჯოლ- 166
ჯოლა 349
ჯორჯია 413
ჯოჭკ- 414
ჯროხ- 348
ჯუგ- 180
ჯუმ- 149
ჯუმადა 149
ჯუმენე 416
ჯუმორი 417
ჯუნჯი 418
*ჯურა 349
ჯუჯელია 412
ჯღირ- 159
ჯღირჯღუ 415
ჯღორ- 348
ჯღგრჯღგ 415
ჯხორ- 348
*ჯენი 413
ჯენჯი 418
ჯენუა 181

ჰ

(ჰ)ამ 49
ჰემინდორას 91

ბ

ბალ- 285
ბაშ- 404
ბაშუა 404

ბვალ- 274
ბვალ- 285
ბვერე 286
ბვილ- 284
ბვილე 284
ბვინგი 47 272
ბვირე 286
ბვირერი 286
ბვინერი 134
ბვინუ 134
ბვინუა 134
ბონ- 279
ბონიერი/ო 275
ბორ- 405
ბორად- 405
ბორადილი 405
ბორდუ(ნ) 405
ბორი 275
ბორიდუნს 405
ბორუა 411
ბორში 277
ბუბერი 279
ბუნგა 316
ბურგა 316
ბურე 407
ბურზენი 280
ბურუ 316
ბურშ- 280
ბურშინი 280
ბურძენი 280
ბურყელი 286

სვანური

<p>ა</p> <p>ა- „პრეფ.“ 47</p> <p>აბაბაღ 47</p> <p>აბაბაღა 47</p> <p>აბაბჰა 47</p> <p>აბაბე 56</p> <p>აბაჩატი 62</p> <p>აბაშე 56</p> <p>აბედ 47</p> <p>აბელატი 70</p> <p>-აგ „სუფ.“ 47</p> <p>აგორჰ 48</p> <p>ად- 421</p> <p>ადგიჰ 82</p> <p>ადლაჯე 138</p> <p>ადრა 421</p> <p>ადრი 91</p> <p>ადრინე 91</p> <p>ადლიტე 95</p> <p>ადღმე 95</p> <p>ადღუღინე 95</p> <p>ადღგტე 95</p> <p>ადშეგფნალე 308</p> <p>ადშეგფნალე 308</p> <p>ადცხტჰჰ 343</p> <p>ადწაბტირნე 352</p> <p>ადხიტირნე 401</p> <p>აზი 104</p> <p>ათაშეტიფ 316</p> <p>ათაშდგნ 302</p> <p>ათდაგან 91</p> <p>ათეჯტასკ 91</p> <p>ათენტრალი 108</p> <p>ათოჭირე 379</p> <p>ათოჭირი 379</p> <p>ათსერ 190</p> <p>ათჰაშტგმ 302</p>	<p>ათჰაშხუნ 318</p> <p>ათჰაძლირ 349</p> <p>ათჰაჭებიდ 354</p> <p>ათჰფაშტიდი</p> <p>ათჰყი 276</p> <p>ათჰჭირ 379</p> <p>ათჰყტიფ 316</p> <p>ათხარ 110</p> <p>ათხნა 111</p> <p>აკარზე 119</p> <p>აკარძე 119</p> <p>აკაჩე 121</p> <p>აკარზე 119</p> <p>აკარძე 119</p> <p>აკირცხე 137</p> <p>აკიშე 126</p> <p>აკტატ 47</p> <p>აკტედ 47</p> <p>აკჩე 121</p> <p>აკჩენი 121</p> <p>აკგრცხე 137</p> <p>ალა 49</p> <p>ალაგტენი 138</p> <p>ალაჯ 138</p> <p>ალაში</p> <p>ალგონი 138</p> <p>ალგტენი 138</p> <p>ალე 49</p> <p>ალი 49</p> <p>ალიპრ 49</p> <p>ალმინ 49</p> <p>ალმარ 49</p> <p>ალმარ 49</p> <p>ალტგნე 219</p> <p>ალჯენი 138</p> <p>ალჯი 138</p> <p>ამა 49</p> <p>ამატ 49</p> <p>ამახტ 399</p> <p>ამგანდნდა 78</p>	<p>ამგედლა 78</p> <p>ამღ 49</p> <p>ამღაგან 91</p> <p>ამნარდ 49</p> <p>ამნარილდ 49</p> <p>ამნემდ 49</p> <p>ამნემდ 49</p> <p>ამნემიშ 49</p> <p>ამნილ 49</p> <p>ამნოტუშტ 49</p> <p>ამნოშ 49</p> <p>ამსასდკგნ</p> <p>ამსასტკგნდა</p> <p>ამტყტჰსგ 47</p> <p>218</p> <p>ამტყტჰსკ 218</p> <p>ამშა 49</p> <p>ამშტარან 314</p> <p>ანგტჰმინე 87</p> <p>ანგტმე 87</p> <p>ანგტმინე 87</p> <p>ანთრო(ლ) 51</p> <p>ანკრ 50</p> <p>ანლგტნე 138</p> <p>ანტტარე</p> <p>ანტყტასგ 218</p> <p>ანტყტჰსგ 218</p> <p>ანუნჩტერე 172</p> <p>ანუნჩტერნე 172</p> <p>ანფხირჭტი 246</p>	<p>ანშგერ 290</p> <p>ანძღტინლე 350</p> <p>აპაპჰა 47</p> <p>აპტყენე 179</p> <p>აჰგენე 181</p> <p>აჰგერი 180</p> <p>აჰგტრე 180</p> <p>აჰომე 185</p> <p>აჰტმე 185</p> <p>-არ 55</p> <p>არ- 422</p> <p>არეკტე 190</p> <p>არდტნე 190</p> <p>არსგტე 190</p> <p>არტამ 47</p> <p>არშულ 51 52₁</p> <p>არშტილ 51 52₁</p> <p>ასკიბნატი 126</p> <p>ატაბე 211</p> <p>ატაშე 211</p> <p>ატჰარალი 215</p> <p>ატჰარე 215</p> <p>ატჰრჰლი 215</p> <p>ატჰრჰლი 215</p> <p>ატჰრჰლი 215</p> <p>ატჰრე 215</p> <p>ატყაბე 216</p> <p>ატყბე 216</p> <p>ატყბი 216</p> <p>აუშხე 225</p> <p>აუშხე 225</p> <p>ატენე 426</p> <p>ატენე 426</p> <p>ატუში 225</p> <p>აფსათ 52</p> <p>აფსად 52</p> <p>აფსათ 52</p> <p>აფსასდ 52</p> <p>*აფსდას 53</p> <p>*აფშდარ 53</p>
--	--	---	---

*აფშთარ 53
 *აფშთას 53
 აფხრიჭტი 246
 -აქ „სუფ.“ 47
 აქაჩ 251
 აქაჩე 251
 აქიე 251
 აყალე 276
 აყალტე 276
 *აყარ 55
 აყალტე 276
 აყბა 47
 აყტნე 279
 აყტრე 279
 აშარდე 289
 აშაწე 289
 აშარდე 289
 აშგრე 291
 აშგურანე 293
 აშგურანი 293
 აშგურანე 293
 აშგურანი 293
 აშგურანე 293
 აშდგუტ 54
 აშდრანი 300
 აშდრანი 300
 აშდმე 302
 აშწრე 289
 აშთქე 298
 აშირ 322
 აშთქე 47
 აშორე 306
 აშკ 421
 აშკრე 291
 აშკურანე 293
 აშკურანი 293
 აშკურემფე 307
 აშკფენალი 308
 აშკფენალი 308
 აშკფენალი 308
 აშტაკუ 54
 აშტექე 47 298
 აშტმე 302
 აშტრანი 300
 აშტ 114
 აშტე 312
 აშტონე 314
 აშტიდნე 314
 აშყტიდი 316
 აშყტიდა 316
 შყტიდი 316
 აშხალ 47
 აშხი 317
 აშხუნი 318
 აჩად 334
 აჩად 334
 *აჩტილ 52
 აჩუნჩურე 331
 აჩუმი 329
 აჩურე 331
 აჩურე 331
 აცყანი 344
 აცხურკუტინე 341
 აცხუდ 342
 აცხუდეინი 342
 აცყყერი 344
 აძგრენე 346
 აძღრე 349
 აწალატი 353
 აწლასტი 353
 აწრიხე 370
 აწუდე 368
 აწგრხე 370
 აჭადი 376
 აჭადი 376
 აჭალი 376
 აჭბიდე 374
 აჭბრხე 381
 აჭბრხი 381
 აჭკიტანე 383
 აჭკიტანე 383
 აჭკიტანე 383
 აჭკუარი 384
 აჭკურე 384
 აჭკურე 384
 აჭკური 384
 აჭტბერე 390
 აჭტბერე 390
 აჭტბერი 390
 ახაპ 176
 ახბირ 59
 ახერი 396
 ახიორე 401
 ახკენე 396
 ახპენი 176
 ახტყუბუ 218
 ახტალაგონ 138
 ახტორე 401
 ახყული 284
 ახყუიფ 285
 ახჭკუნე 383
 ახჭყარ 389
 აჯარ 55
 აჯანე 407
 აჯცე 407
 აჯანდურე 422
 აჰენი 426
 აჰონი 426
 აჰტენე 426
 აჰტენი 426
 აბედ 47
 ადგიჰე 82
 ადგგენი 88
 ადზიგი 103
 ადიზნე 91
 ადინე 91
 ადნაბნი 164
 ადყუიჩ 283
 ადყუიჩე 283
 ადცხუბუ 343
 ადჭაბ 373
 ადჭაბნე 374
 ადჭკენი 384
 ადჭერ 423
 ათეყაჩ 276
 ათჟირან 183
 ათჟირი 183
 ათუნაბნან 164
 ათყაჩ 276
 ათწეფნი 406
 ათწესაგ 411
 აკიმბე 126
 აკიმბი 126
 აკომბი 126
 ამებარ 59
 ამეწად 352
 ამწად 352
 ანკარ 50
 ანკარმან 134
 ანსკტერნე 204
 ანჟომან 185
 ანქაჩ 251
 ანქერთე 260
 ანქერთი 260
 ანშგურდენე 294
 ანშტონან 314
 ანშტონი 314
 ანსტრი 172
 ანძლტილნე 350
 ანძლტილნე 350
 ანძლტილნე 350
 ანწერ 423
 ანწუნრე 425
 ანწუნრი 425
 ანწუნრისგ 425
 არ 174
 -არ 55
 -არ 55
 არენსკტე 190
 არსგტე 190
 ასკირბი 126
 აფშირე 238
 აფხრიჭტი 246
 აყუნე 279
 აშგრე 291
 აშერე 289
 აშირე 306
 აშირე 306

აშკ 421
 აშკრე 291
 აშკრემფე 307
 აშხი 317
 აძღრე 349
 აწირხე 370
 აჭბიდე 374
 აჭებდე 374
 აჭირხე 381
 აჭირხი 381
 აჭკრუანე 383
 ახეპენი 176
 ახიორი 401
 ახრინე 398
 ახტეპ 176
 ახტესკურ 204
 ახტქირთ 260
 ახტყაბანხ 281
 ახშტარი 314
 ახხტერნი 400
 აჯარ 55
 -არ 55
 არ- 422
 აშტე 312

ბ

ბაბ- 56
 ბაბანიკ 56
 ბაგურ 61
 ბაგური 61
 *ბადენ 229
 ბადტე 57
 ბადტირ 61
 ბაღე 57
 ბაღე 57
 ბაჟ 58
 ბაჟიან 58
 ბაჟიან 58
 ბაჟიან 58
 ბარ- 59
 ბარღტე 70
 *ბარცხ- 233

ბარჯ 59
 ბატკ 62
 ბალ 60
 *ბალულ 155
 *ბალტილ 155
 *ბაყტე 241
 ბანტრან 61
 ბანტე 57
 ბანლე 57
 ბანლიდ 57
 ბანჟინ 58
 ბან- 59
 ბანრა 59
 *ბან(რ)ჟყტე 231
 ბანსარ 61
 ბანტკ 62
 -ბანტე 63
 *ბანტე 60
 *ბანშარ 61
 ბანჰ 62
 ბანჯტე 63
 *ბანჯტე 59
 -ბანტე 63
 ბანრღტე 70
 -ბანტე 63
 ბანჯტე 63
 *ბანგურ 61
 ბენ 64
 *ბენლე 57
 ბენლიდ 84
 ბენლოდილ 84
 ბენლოდ 84
 ბერ 84
 ბერეჟ 65
 ბერეჟ 65
 *ბერეჟტე 237
 ბეტკ 65
 ბეტკ 66
 ბეტკი 65
 *ბეტქტე 240
 *ბეტლტე 60
 ბეყტე 66

ბეყტილ 66
 ბეჩ 62
 ბეწტე 66
 ბეხ 67
 *ბეჯტე 59
 *ბეჯტე 63
 ბიბილ 68
 ბიდ 57
 ბიდ- 47
 *ბიდარ 68
 ბიდიარ 68
 *ბიდტე 57
 *ბილეჟ 65
 ბილტა 69
 ბიმბილ 68
 *ბინ- 247
 *ბინდტე 68
 ბინილ 69
 ბინტტე 68
 ბინულ 69
 *ბინჟკტე 161
 ბირტა 69
 *ბირშკ 161
 ბირჩელ- 238
 ბირწალ 239
 ბიწარ 239
 *ბიწტე 67
 ბირტა 69
 ბოლ- 70
 *ბოლ- 70
 ბოლო 70
 ბოყტე 66
 ბოჟოჟ 70
 ბოჟოჟოლ 70
 *ბოჯ 63
 ბოჯგ 71
 ბოჯგერ 71
 ბოღტე 57
 *ბოჯ 63
 ბჟღერ 71

ბჟღელ- 71
 ბჟღელ-მაბჟღელ 71
 ბროჟტე 72
 *ბრტყენ-
 ბრუჟტე 72
 ბუზულ 71
 ბუნალეთ 74
 ბუნტ 68
 ბურდ- 72
 ბუჟულ 71
 ბუღულ 155
 ბუღულ 155
 ბუღულ 156
 ბუყ 243
 *ბუყტე 243
 *ბუჟგულ 243
 ბუჯერ 73
 *ბუღარ 68
 *ბულა 69
 *ბუნდ 68
 *ბუწ 67
 *ბუტეჟ 63
 *ბუტილა 69
 *ბუტინდ 68
 *ბუტიყ 243
 ბლე 75
 ბლეჟ 74
 *ბლეტე 74
 ბლეჟ 74
 *ბლუტე- 270
 ბძღენ- 74
 ბგლ- 70
 ბგლ-ნეთ 74
 ბგნა-ლეთ 74
 ბგნ-ლეთ 74
 ბგნ-ლეთ 74
 ბგზგ 74
 ბგჯერ 73

ბ

გაგ 250
 გაგადა 91
 *გაგამ- 88
 გაგდა 91
 გაგდნ 91
 გაგზნ 91
 *გალ- 80
 განზ 76
 გაჟუ 76
 გარგალა 265
 გარგლა 265
 *გარო 77
 გარაშა 76
 *გარაშაჟ 76
 გარაშა 76
 გარჟ 77
 გარჟაშა 76
 გარჟაშა 76
 *გარაშაჟ 76
 გატ 79
 გატ- 78
 გატა 78
 გატულ 79
 გაწო 78
 გაჰარ 260₁
 გად- 78
 -გან 79
 გაზგალ- 265
 გაზგლ- 265
 გაზგლა 265
 გატ 79
 გა 79
 გაჩ 80
 გაჩაშ 80
 გაჭა 82
 გად- 80
 გაბ-/გობ- 80
 გაბ-/გობ- 81
 გაედ 251
 გაედ- 78

*გეზ- 105
 გემ 81
 -გენ 79
 გენ- 18
 *გერგალ- 265
 გეჩ 80
 გეჟ 81
 *გიდ 415
 *გიზ- 105
 გინდერ 82
 გინდორ 82
 გირგედ 83
 გირგოდ 83
 გიცარ 82
 გიცრულ 82
 *გიცურაილ 82
 გიცურილ 82
 გიჭ- 82
 გობ 128
 გოგორაშ 83
 *გოგოჭ 89
 გოგუერ 83
 *გოლ 86
 *გოჟო 76
 *გორანა 85
 გორგუედ 83
 *გოჭ-გოჭ 89
 *გოჯრა 88
 გუგუ 88
 გუმ 81
 გურ- 84
 გურან 83
 გურანა 85
 გურგუინ 83
 გურნა 85
 გუნანა 87
 «-გუ» 86
 გულ 86
 «-გულ»- 86
 გუნა 87
 გუნანა 87
 გუარ- 87

გუარნა 87
 გურნანა 87
 «-გულ»- 86
 გუნამ- 87
 გუნარ- 87
 გუნარნა 87
 გუნებ 128
 გუიგუ 88
 გუირ- 87
 გუირგუინ 83
 გუირნა 87
 გუიჭ 88
 გუიჯრა 88
 გუმ- 87
 გზგზ- 88
 გზგზ 88
 გზგზჭ 89
 გზჯანა 89
 *გVუნამ- 87

დ

დ- 91
 დაგ- 91
 დალ 92
 დარ- 91
 დარგ 92
 დაცხ 92
 დაჰარ 260₁
 დანგ 91
 დანლ 92
 დანრა 92
 დანჯუ 94
 დანცხ 92
 დანცხუ 92
 დანყუ 94
 დეგ- 91
 დერ- 91
 *დესხრა 103
 *დეშქა 103
 დეცხუ 93
 *დიგ 104

დინ- 91
 დინა 94
 *დირჩუ 102
 *დისხ 102
 *დიჯ 93
 -დიჯ 93
 დიდუამ 93
 დინა 94
 დომეყ 94
 დორყუ 94
 *დოლარ 93
 *დოლულ- 96
 *დოხუ 95
 დრ- 91
 *დრენცხუ 93
 დუდულ 73
 დუმეყ 94
 დურყუ 94
 «დულ» 95
 *დუძულ 74
 დუხ 95
 დუხუ 95
 *დურჩ 102
 *დურიჩ 102
 *დუილ- 95
 *დუილარ 93
 დლ- 95
 დლბ- 96
 დლეგ- 96
 დლმ- 95
 *დორეგ- 96
 დებჟი 96
 დებჟე 96
 *დგ 102
 დგტ 420

ე

ედგიჭ 82
 ედგიჭე 82
 ედზიგი 103
 ედზინე 91

ელშტონან 314
ელშტონი 314
ელჰაბნე 374
ეთშედენ 302
ეთყაჩ 276
ემწად 352
ენტადე 108
ენტადნე 108
ენკტერმან 134
ენჟომი 185
ენქეტოე 260
*ერ- 175
ერქ- 97
ერქელა 97 97₁
ერქელა 97
ესფემტდნი 235
ესქუქტი 258
ეცქე 197
ეხხტერნი 400

ზ

ზად 100
ზან 100
ზანარ 101
ზად-მახე 101
ზად 100
ზად || ზად 10₁
ზადმახე 10₁ 101
ზგ- 103
*ზელ- 100
ზერდ 102
ზერჩტ 102
ზესხრა 103
ზექ 103
ზერდ 102
ზზ- 104
ზიბრა 347
ზიგ- 103
ზიზ- 104
ზინ- 91
*ზინდ- 102
ზირჩტ 102

ზისხ 102
ზიჯ 181
ზტეხ 346
ზგზ- 104
ზენტხ 105

თ

თ- 106
თალ 107
*თალირ 109
*თამირ 109
თატ- 106
თას 107
თან 107
თანტ 107
თანტემ 107
თეთნე 109
თეთნე 109
თეჟ- 182
*თერჟ- 182
*თერჯ- 182
*თეტზ- 337
თეტრ- 108
*თეშტ 107
თეტრ- 108
თოდ 108
თომირ 108
თომურ 108
თუად- 108
თუეთნე 109
*თუელ- 108
*თუერ- 108
თუი 343
თქ- 109
«თქ-» 109
თქუმე 110
თქტიმ- 110
თქტიმე 110
თხ- 111
თხამ- 111
თხარ-/თხარ- 110

*თხას/შტ 112
თხარე 110
თხეკ- 110
თხერე 110
*თხეტლ- 111
*თხეტლე 111
თხეფ- 111
თხელ- 110
თხერე 110
თხისარ 112
თხისარ 112
თხისარ 112
თხისტ 112
თხისტარ 112
თხიშტ 112
თხუნ- 110
*თხუმი 114
*თხტუ 114
თხტას 112
თხტაშ 112
*თხტიშ 114
თგ 112
თგირ 112
თგგარ 112

ი

*იალ- 421
იანტექი 298
იბურდენი 72
იბურდი 72
იბურდონე 72
იბურდუინე 72
იბურჯიელ 72
იბურჯიელხ 72
იგგენი 88
იგტანე 87
იგტანე 87

იგტანე 87
იგტე 82
იზგალ 103
იზგალ 103
იზგალ 103
იზგე 103
იზნე 91
ითტიდი 108
ითქ-ფითქ 236
ითხარ 110
ითხტიარ 110
ითხტდარ 110
იკაფი 122
იკაფი 122
იკაფი 122
იკაჩი 121
იკარანკალ 129
იკარანკელ 129
იკარანკი 129
იკარანკალ 129
იკარანკალ 129
იკურთხანდიელ 132
იკტარემი 134
იკტენი 132
იკტეშალი 135
იკტი 132
იკტიპლ 135
იკტიდალი 135
იკტრემი 134
იკტჰალი 135
იკტჰალი 135
იკტჰე 135
იკტენი 136
*ილატ 113
ილზიგალ 103
ილტ 113
ილდედი 164
იმაჯე 149
იმაჯე 149
იმბანალ 164
იმბანალ 164
იმეჯარი 153

იმნარი 425
 იმშგტანე 156
 იმშგტანე 156
 იმშერალ 303
 იმშკტანე 156
 იმჯერი 153
 იმჯერი 153
 ინაყატულ 274
 ინყატ 274
 ინყატულ 274
 ინყატულ 274
 ინყატულ 274
 ინყატულ 274
 ინშდექი 298
 იამპხტ 399
 იჟომი 185
 იჟულინი 185
 იჟულინი 185
 იჟულინი 185
 იჟუმი 185
 იჟლუნე 182
 იჟლუნე 182
 ირაგე 189
 ირანე 189
 ირბიელ 189
 ირბიელ 189
 ირდუნე 190
 ირშგნე 290
 ისგდი 198
 ისგიდრალ 198
 ისგიდრალ 198
 ისგიდრალ 198
 ისენტყულ 201
 ისკიდი 198
 ისკიდარალ 198
 ისკორე 204
 ისკორე 204
 ისტ 114
 ისტბი 206
 იტელიელ 220
 იტელიელ 220
 იტნარი 425
 იტნარი 425

იტი 225
 იფანტტიელ 229
 იფდეელ 229
 იფშირი 238
 იფშდელ 229
 იფშდიელ 229
 იქანე 251
 იქანე 251
 იქტტი 258
 იქტი 258
 იქი 251
 იქი 251
 იქგრთე 260
 ილეშგალხ 266
 ილეშგალხ 266
 ილეშალხ 266
 ილუნე 271
 ილუნე 271
 იყტბი 281
 იყტი 283
 იშგრინ 290
 იშგრინე 290
 იშგიტანელ 292
 იშგიტანალ 292
 იშგურდენი 294
 იშგენი 319
 იშელდანი 320
 იშთხტ 114
 იშიალ 305
 იშიალ 305
 იშიალ 305
 იშკერე 290
 იშკიტანალ 292
 იშკუნთი 307
 იშკუნთი 307
 იშტ 114
 იშტალ 312
 იშტინი 314
 იშხი 317
 იშგლდანი 320
 იშგჯენი 319
 იჩახელ 323

იჩახიელ 323
 იჩახელ 323
 იჩახელ 323
 იცხტპი 343
 იცხტპენი 343
 იცხტპი 342
 იწაბურე 352
 *იწაბურიე 352
 იწბურე 352
 *იწბური 352
 იტპი 374
 იტბი 373
 იტბუნე 374
 იტბენე 374
 იტკნი 384
 იტურე 387
 იტტ- 387
 იტტემ 388
 იტტემე 388
 იტტემე 388
 იტტტალხ 391
 იბრინალ 398
 იბრინალ 398
 იბრინალ 398
 იბრინი 398
 იხული 395
 იხული 395
 იხურე 400
 იწმდანი 406
 იწმდანი 406
 იწმდანი 406
 იჰერ 423
 იჰრი 423
 იჰტნარი 425
 იშტალ 312
 იშტალ 312
 იტტ- 387

კ

კაბ- 315
 კაბ- 133
 კაბან 315
 კაბანდ 315
 კადარ 115
 კადარ 116
 კადარ 115
 კადარ 116
 *კადობე 137
 კათხ 116
 *კათხა 116
 კათხტაბანგ 116
 *კაკიბერ 126
 კალ 119
 კამილ 115
 კამინ 115
 კამპ 120
 კამელ 115
 კან- 117
 კანარ 117
 *კანდ- 117
 კანდრეტ 118
 *კანდურე 118
 *კანთურე 118
 *კანჯ- 119
 კანჯანბ 136
 კა(რ) 118
 კარზ- 119
 კარძ- 119
 კაფ- 122
 კაჩ 121
 *კაჭარ 78
 *კაჭარ 78
 *კაღ 376
 კალ 119
 კალ-კალუნ 119
 კალ-კალუნ 119
 კალუნ 119
 კალგენ 119
 კამპ 120

კანჭი 120
 კანკ 120
 კანდრ 124
 კანრჟ- 387
 კანრტ- 121
 კანრჩხ- 122
 კანტ- 132
 *კანტუი 121
 კანჩი- 121
 კანც-(ენ-) 136
 *კანჭ- 120
 კანკი 121
 კანრჩხ- 122
 კანფ 122
 კანკი 121
 კანრჩხ- 122
 კანფ- 122
 კბ- 115
 *კებ- 115
 *კედარი 116
 კენჩხ 124
 კედრ 124
 კერ 124
 კერ 133
 კერა 119
 *კერჯ- 137
 *კეტუი 121
 კეშ 124
 *კეც-(ენ-) 136
 კეჭ 425
 კეშ 124
 კიბ- 126
 კიბნ- 126
 კიკ- 126
 კიკბერ 126
 კიკუ- 126
 კიმბ- 126
 კინტ 127
 კინჯაბ 136
 კინჯაბ 136
 კირაჟ 127
 კირონ 122

კირტ 127
 კირტენ 122
 კიჩ- 127
 კიც 137
 კიცხ- 137
 კობ 128
 კოკო 135
 *კონჩხ- 122
 კონჩხარ 124
 კორჩხ- 122
 კობ 128
 *კოტუთ- 129
 კომდ- 129
 კომტ- 129
 *კოჭ- 89
 კობ 128
 *კრაკნ- 129
 კრანკ- 129
 კრანკ- 129
 კუკუმ 130
 კუკურ 130
 *კუ-კურ 130
 კუნკუტან 130
 კუნჭილ 132
 კურთხ- 132
 *კურჩხ- 137
 *კუს- 133
 კუტალ 131
 კუტალ 131
 *კუმ- 133
 კუჭილ 132
 კუნჭილ 132
 კუ- 132
 კუახ-ნესგ 169
 კუახ-ნესგილ 169
 კუნან- 135
 კუნარ- 134
 კუნც 133
 კუნში 179
 *კუნენ- 135
 კუნერ 133

კუნერ- 134
 *კუნენ- 136
 *კუნენ- 128
 კუნეც 133
 კუნეც- 133
 *კუნეცა 133
 კუნეჭ- 135
 კუნიკუ 135
 კუნილ 134
 *კუნილა 127
 *კუნირა 127
 *კუნიტ- 136
 *კუნიჩ- 128
 კუნიჭ- 135
 კუნ- 135
 *კუნირ-კუნეშა 131
 კუნირშა 131
 კურ- 134
 *კუშინაჟ- 292
 კც- 136
 კცენ- 136
 კგნჯაბ 136
 კგრცხ- 137
 კგც 137

ლ

ლაბანტ 63
 ლაბანტ 63
 ლაბანტ 63
 ლაგ- 138
 ლაგტანი 87
 ლაგტნი 87
 ლადა 144
 *ლაეჭერჟ 98
 ლაზგა 103
 *ლათაში 107

ლათხარ 110
 ლათხარ 110
 ლათხარ 110
 «ლაკარტ-» 121
 *ლაკერტ 121
 ლამედაგ 91
 ლანგ 164
 «ლანგურ-» 84
 ლანჭარ 98
 *ლანჯარ- 1411
 ლაბანტ 177
 ლაბანტჟ 177
 ლაბანტჟ 177
 ლაფაგარ 180
 ლაფაგარ 180
 ლაფიარ 180
 ლაფდარ 180
 ლარდა 190
 ლასკარ 203
 ლასკარ 203
 ლასტ 208
 ლაფცხირ 233
 ლაფცხირ 233
 ლაფცხირ 233
 «ლალტ-» 146
 ლაღფიარ 139
 *ლაყტ 94
 ლაყტრა 279
 ლაშენ(ა) 289
 ლაში 107₁
 *ლაში 175
 ლაშირა 306
 ლაშირა 318
 *ლაჩაჟ 139
 ლაჩჟ 139
 ლაცყან 344
 ლაცყან 344
 ლაჭკინან 359
 ლაჭუნდარ 368
 ლაჭარ 375
 ლაჭანდირ 376
 ლაჭანდირ 376
 ლაჭანდირ 376

ლაჭბიდა 374
 ლაჭირ 379
 ლაჭკიჟარი 359
 *ლაჭკიჟარი 359
 «ლაჭკორა» 390
 ლახაგიბე 80
 ლახატყიფე 219
 ლახდაგ 91
 ლახედაგ 91
 ლახლაჯ 338
 ლახლაჯ 138
 ლახმეჯალე 154
 ლახმეჯალენე 154
 ლახტე 141
 ლახტათგინ 112
 ლახტანი 141
 ლახტსტიბინ 206
 ლახლტერი 271
 ლახშემ 311
 ლახჭარი 375
 ლახჭყარ 389
 ლაჯტ- 411
 ლაჯტამ 410
 ლაჯტამ 410
 ლაჯტმი 410
 ლაჯ- 138
 *ლაჯგ- 140
 ლაგ- 138
 ლაზგა 103
 ლათქა 109
 ლათხტიარ 110
 ლათხტმარ 110
 ლაღასიარ 139
 ლამდაგ 91
 «ლანგურ-» 85
 ლანდსტიბნე 206
 ლანდსტიბნი 206
 ლას- 139
 ლასიარ 139
 ლანფცხნარ 233
 ლანშერ 289
 ლანშერა 289
 ლანში 107₁
 ლანშირა 306
 ლანშირა 306
 ლანტე 139
 ლანწიკტარი 359
 ლანწიკტარ 359
 ლანჭიბიდა 374
 ლანჭებდა 374
 ლანჭირ 379
 ლანხეთხაფ 111
 ლანხთხაფ 111
 ლანხტფაშტ-
 ტიფე 229
 ლანხლტერი 271
 ლანხჩაფ 325
 ლანხჩეფნი
 ლანხტესგნი 411
 ლაჯ- 138
 *ლაჯგ 140
 *ლაწიში 107₁
 ლაწი 107₁
 ლაწი 107₁
 ლაწხურ 318
 ლგ- 138
 ლეგ- 140
 ლეგემ 81
 ლეგეჭ 82
 ლეზიზ 104
 ლეზტებ 346
 ლეზგზ 104
 ლეთ 106
 ლეთი 106
 ლეთხრე 110
 ლეკარე 118
 ლეკანჭ 120
 ლეკარე 118
 ლეკეშგრი 124
 ლეკეშგრი 124
 ლემდაგ 91
 ლემეს 152
 ლემესგ 152
 ლემესკ 152
 ლემეფელი 182
 ლემეფელტი 182
 ლენა 424
 «ლენგურ-» 84
 «ლენგურ-» 84
 ლეჟოლენე 182
 ლეჟრი 183
 ლერთან 161
 ლერთენ 161
 ლერსგტენ 161
 *ლერჯტ- 141
 *ლერჯტნი 141
 *ლეს- 139
 ლესგ 140
 ლესკ 140
 ლესკა/არ 203
 ლესკტერ 204
 ლეტაფი 213
 ლეტეტერ 211
 ლეტეტერ 211
 ლეფეშტტე 235
 ლეფშდე 235
 ლეფშდე 235
 *ლეღმ 74
 ლეყუნხელა 280
 ლემგ 140
 ლემდორი 299
 ლემდორანი 300
 ლემდორანი 300
 ლეშოლდანი 320
 ლეშტრანი 300
 *ლეძგ 140
 ლეჭყარ 389
 ლეჭყარ 389
 ლეხდაგ 91
 ლეხთხაფ 111
 ლეხლტერი 271
 ლეხჩეფნი 325
 ლეხჭარი 375
 ლეხტასგ 411
 ლეჯტ- 181
 ლეჯტ- 411
 ლეჯტარ- 141
 ლეჯტარანი 141
 ლეჯტარანი 141
 ლეჟნა 424
 ლეთ 106
 ლეთი 106
 ლიამაშტ 399
 ლიბაჟინე 58
 ლიბაჟინე 58
 ლიბერ 59
 ლიბჟინე 58
 ლიბურჯიფელ 72
 ლიბურჯიფელ 72
 ლიგტანე 87
 ლიგტანე 87
 ლიგტანე 87
 ლიფერი 423
 ლიზგე 303
 ლიზნი 304
 ლითხრე 110
 ლითხელი 110
 ლითხუნე 110
 ლიკაფე 122
 ლიკაფე 122
 ლიკტეც 133
 ლიკტე 136
 ლიმშერალ 303
 ლინყატ 374

ლიჭტირი 419
 ლიჭტნორ 419
 ლიჭტნორე 419
 ლიჭინდტრე 422
 ლიჭინდტრი 422
 ლიჭინდტრე 422
 ლიჭიერე 423
 ლიჭიერი 423
 ლიჭირი 423
 ლნდერე 423
 ლნდმახტ 399
 ლნშტნლ 312
 ლნშტე 312
 ლობატყუეფ 219
 ლობთგგენ 112
 ლობმეჯალ 154
 ლობტყუეფ 219
 ლობტოგინ 112
 ლობფაშდტდელ
 ლუხნუ 201
 ლუკნე 135
 ლუკტანე 135
 ლუკტანარ 135
 ლუპყუნე 177
 ლუსდიგტ 200
 ლუსდღუგტ 200
 ლუსდტიგტ 200
 ლუსტიგტ 200
 ლუსტ 142
 ლუტტარ 216
 ლუტტანარ 216
 ლუშგურ 293
 ლუშგურანე 293
 ლუშგტირ 294
 ლუშგტრანე 293
 ლუშკტირ 294
 ლუშკტრანე 293
 ლუშხუნ 318
 ლუშხტინ 318
 ლუხორ 408
 *ღებჟე 96
 ლებდღენე 74
 ლგან 79

ლგან 79
 ლგანტ 78
 ლგენ 79
 ლგზგე 103
 ლგკაბ 132
 ლგკაუ 132
 ლგკჩე 121
 ლგდარე 115
 ლგკჩე 121
 ლგმაჟუე 146
 ლგმანუე 146
 ლგმშერე 303
 ლგნაჩდე 334
 ლგპეჟუნე 177
 ლგჟაგ 180
 ლგჟაგ 180
 ლგჟგენე 181
 ლგჟორე 184
 ლგჟორე 184
 ლგჟღერბან 187
 ლგჟღერბან
 187
 ლგტალურე 211
 ლგტალურე 211
 ლგტლურე 211
 ლგტყაბ 216
 ლგტყაბ 216
 ლგქართუ 249
 ლიქერთე 260
 ლგყაჯ 274
 ლგყაჯ 274
 ლგშგრე 291
 ლგშდიქ 303
 ლგშდმე 302
 ლგშდნე 302
 ლგშდრანე 301
 ლგშდრან 301
 ლგშკრე 291
 ლგშტიქ 303
 ლგშტმე 302
 ლგშტნე 302
 ლგშტრანი 301
 ლგჩნუ 324

ლგჩნუ 324
 ლგჩნუ 324
 ლგჩდინე 334
 ლგჩდინე 334
 ლგჩიდ 334
 ლგძგბენე
 346
 ლგძიკტ 347
 ლგწალატე
 353
 ლგწილხე
 364
 ლგწლატე
 353
 ლგწლიხე
 364
 ლგჭირხ 381
 ლგჭირხე 381
 ლგჭირხ 381
 ლგჭმნე 385
 ლგჭყარ 389
 ლგჭყარ 389
 ლგჭებერე
 390
 ლგხლიწე
 364
 ლგჟ 143
 ლგჯმარე 417
 ლგშდნე 302

მ

მ(ა-)
 „ბრეფ.“ 144
 *მაგ- 138
 *მაგერ 149
 მადა 144
 მათხაფ 111
 მათხაფ 111
 მათხეფ 112
 *მალ- 150
 მალატ 144

*მალალტ 146
 მანაშ 144
 მანაშ 144
 მანაშ 144
 მანგარ 149
 მანგერ 149
 მანგტამ 87
 მანზატ 145
 მანზატინან 145
 მანზანტინან 145
 მანსკრე 205
 მანჩხაფ 148
 მაჟუ- 146
 *მართენ 161
 მარშდ 147
 *მარშლ 147
 მატყ 238
 მატყტ 238
 მა- — -უნა 260
 მატინ 222
 მაფაშ 234
 მაფაშ 234
 მაფეშ 234
 მაფენდა 247
 *მაქაშდუნა 259
 მაქშდუნა 259
 მალლატ 146
 მაყალ 276
 მაყტგუნა 260
 მაშდ 147
 მაშდაშა 147
 მაშდნაშა 147
 მაშდაშტა 147
 მაშკ 150
 მაშტაშტა 147
 *მაშყიყარ 150
 მაშყიყა 150
 *მაჩალ 140
 *მაჩედ 324
 მაჩხ- 148
 მაჩხაფ 148
 მაჩხეფ 148

მეტყაბ 216
 მეტყაბ 216
 მეტყაბე 216
 მეფნარტ 281
 მეფნცხი 233
 მეფეშტე 235
 მეფეშტი 235
 მეფცხი 233
 მექართ 249
 მექართ 249
 მექაბი 248
 მექაბი 248
 მექაბი 248
 მექსანი 250
 მექგოთე/ი 260
 მელიჯ 267
 მეღღერილ 264
 მეღღეროლ 264
 მეღღეროლ 264
 მეღღიჯ 267
 მეღღიჯ 267
 მეყ 162
 მეყაჯი 274
 მეყერ 275
 მეშღბენე 297
 მეშღნე 302
 მეშღრანი 301
 მეშღრე 297
 მეშღღმე 302
 მეშღღღე 320
 მეშკუემფე 307
 მეშკუემფე 307
 მეშტაბნე 297
 მეშტნე 302
 მეშტრანი 301
 მეშტგმე 302
 მეშღღღანი 320
 მეშღღღანი 320
 მეჭე 328
 *მეჩხილი 160
 მეჩხიმ 333
 *მეჩხირი 160
 მეძლირ 349

მეძღღერ 349
 მეწეგ 371
 მეჭარაჭი 386
 მეჭახტი 158
 მეჭკამ 381
 მეჭკამ 381
 მეჭკეფე 382
 მეჭკიუე 383
 მეჭკოტე 383
 მეჭკეფე 382
 მეჭკარგე 382
 მეჭკარგე 384
 მეჭკარტე 383
 მეჭკარტე 383
 მეჭკინე 385
 მეჭკრაჟი 386
 მეჭკრაჟი 386
 მეჭყარ 389
 მეგ 162
 მეგარ 393
 მეგარე 393
 მეგარეჩხენ 393
 მეგნარ 393
 მეგნარეჩხენ 393
 მეგნარეჩხენ 393
 მეგიმ 163
 მეგიორ 163
 *მეგბალე 394
 მეგბელ 75
 მეგეფია 406
 მეგეფია 406
 მეგლანი 417
 მეგმარი 417
 მეგმღნე 302

ნ
 ნა- „ბრეფ.“
 ნაბან 164
 ნაბარჯ 231
 ნაბან 164
 ნაბურ 164

*ნადაგ 188
 ნაღიჯ 93
 ნაღმოყ 94
 ნაღრა 164
 ნაკ 164
 ნაკუნჩხენ 124
 ნამტყულ 154
 ნანგ 47 164
 ნანკომდ 129
 ნანკომტ 129
 ნანულ 166
 *ნანუელ 166
 *ნაჟალ- 166
 ნაჟარ- 165
 ნაფაცხ 233
 ნაფაცხტ 233
 ნაფაცხტ 233
 ნაქად(ტ) 72
 ნალჯენ 266
 *ნაყარ- 167
 *ნაყორ 168
 ნაყუნ 167
 ნაშგერ 290
 ნაშგურან 293
 ნაშგურან^ტ 293
 ნაშგურან 293
 ნაშღექ 203
 ნაშილ 305
 ნაშიხ 317
 ნაშკარ 290
 ნაშიხ 317
 ნაშონ 309
 ნაშონ 309
 ნაშხუნ 318
 ნაჩომ 329
 ნაცხამტ 340
 ნაჭარაჟ 386

ნაჭარაჟუნ 386
 ნაჭარაჟ 386
 ნაჭარაჟუნ 386
 ნახე 167
 ნაბოზ 93
 ნაღიჯ 93
 ნაღრა 164
 ნანა 164
 ნანოლ 166
 ნანულ 166
 ნაყუნ 167
 ნაყრ- 167
 ნაყროლ 166
 ნაშგერტ 290
 ნაშიალ 305
 ნაშიალტ 305
 ნაშიხტ 317
 ნაშყტ 317
 ნაშხტ 317
 ნაწხემტ 340
 ნაწხე 167
 ნაწყუნ 167
 ნაყუნ 167
 *ნეგ 64
 *ნეგაგა 168
 ნეგბტა 168
 *ნეგობა 168
 *ნეღრა 164
 *ნენა 164
 ნენზ 169
 ნენდ 169
 ნესგ 169
 *ნესგტ 169
 *ნესქტ 169
 ნეფე 170
 ნექჭა 373
 ნელაშდ 255, 263
 ნელემდ 263
 ნეშკა 170
 ნეცინ 170

ნეწულ 368
 *ნეწულ 368
 ნეწტიდ 368
 *ნეჭაბა 373
 ნეჭკა 170
 *ნეჯ- 169
 ნეჰნა 424
 ნენა 424
 ნეშკა 170
 ნიგბა 168
 ნიგობა 168
 *ნიდრა 164
 ნინ 142
 ნილამტ 255, 263
 *ნიშთილა 263
 *ნიძგ 173
 ნკელ- 171
 ნკელ- 171
 ნტყ- 179
 ნრტერ- 172
 ნრტრ- 172
 ნტყ- 326
 ნენირ 222
 ნენნრ 222
 ნენძგ 172

ო

*ოად- 421
 ოარ 174
 ოარ 174
 ოერ 174
 ოერტედა 97₁
 *ოერტქედა 97₁
 ოერქ 97
 ოერქდა 97
 ოერქედა 97₁
 ოერქედა 97
 ოერქედა 97
 ოეშხტამ 311
 ოენში 175
 ოერჟი 175

ო

ოდერ 91
 *ოდნ 220
 ოთგაბ 81
 ოთგიბ 81
 ოთზიზ 104
 ოთზგზ 104
 ოთიგჰ 82
 ოთიტი 225
 ოთიზინ 91
 ოთლაჯ 238
 ოთლგტინ 219
 ოთჟაგარ 180
 ოთრაგტინ 189
 ოთრანგტინ 189
 ოთყიძე 276
 ოთშდგმ 302
 ოთშხუნ 318
 ოთშხუნე 318
 ოთშგგანან 319
 ოთშგგენე 319
 ოთძლირ 349
 ოთწაბტირ 352
 ოთწტიდ 368
 ოთჰაბ 373
 ოთჰეზიდ 374
 ოთჰირ 379
 ოთჰირე 379
 ოთჰირისგ 379
 ოთჰირნე 379
 ოთჰუბერ 390
 ოთჰყერ 389
 ოთხიტერ 401
 ოლაჯ 138
 ორია 426
 ოსდარალ 91
 ოსფეშდტენ 235
 ოსყერ 275
 ოშხუნ 318
 ოხარ 395
 ოხარ 395

ოხეპ 176
 ოხთტად 108
 ოხლაგონ 138
 ოხნაჟარ 165
 ოხჟომან 185
 ოხსდუგტე 200
 ოხტყაბ 216
 ოხუნჩტერ 172
 ოხუნძდტილ 350
 ოხტეპ 176
 ოხტლანგტენ 138
 ოხტნაჟარ 165
 ოხტბ 176
 ოხტტყაბ 216
 ოხტბგერინ 346
 ოხფხირიჰ 246
 ოხქერტ 260
 ოხშუმენ 311
 ოხძგერგ 346
 ოხწტენ 366
 ოხჰეშდან 406
 ოხჰუნარ 425
 ოჰეჩ 407
 *ოჯ 224

პ

პ- 176
 *პარ- 178
 პარშან 176
 *პაშალ 176
 პაშან 176
 პაშტლ 176

პაჟტ- 177
 პაშდტ 176
 პაშტტ 176
 პენ- 176
 პენტყ- 177
 პეჟტ- 177
 პიჟ- 177
 პიჟტ- 177
 პიტ 178
 პონტყ- 177
 პტყენ- 179
 პუმ 179
 პტშლ 176
 პტიშლ 176

ჟ

ჟაგ 180
 ჟაგ- 180
 ჟაგარ 180
 ჟაგარ 180
 ჟაგენ- 181
 *ჟალ- 166
 *ჟალ- 165
 *ჟატყ 187
 ჟატ- 146
 ჟაჰ 181
 ჟაბ 180
 *ჟაბტ 180
 *ჟაბტ- 181
 ჟაბგენ- 181
 ჟათხ 181
 ჟაჰ 181
 ჟგ- 180
 ჟგენ- 180
 ჟგენ- 180
 ჟგენ- 181
 *ჟეთ 182
 ჟეთხ 181
 ჟეთხ- 181
 *ჟემან 184
 *ჟერან 184

*ქერთ- 182
 ქესლაჯე 138
 ქელ 238
 ქელტ- 182
 ქელტ- 238
 ქინა 184
 ქირ- 183
 ქიშხა 183
 *ქმან 184
 ქომ- 184
 ქონსგუზ 199
 ქორ- 184
 *ქორბ- 187
 ქოხკან 121
 ქორ- 184
 *ქრიმტ- 184
 ქრინტ- 184
 ქულინ- 185
 *ქურინ- 186
 ქულინ- 185
 ქუნან 184
 ქუნა 184
 ქუმ- 185
 ქლაერდ 186
 *ქლალ- 187
 *ქლატ 187
 *ქლატერდ 186
 ქლერ 186
 ქლიტ- 186
 ქლიტარ 186
 ქლიტარ-
 ბლიტარ 186
 ქლიტარ 186
 ქლიტარ-
 ბლიტარ 186
 *ქლტერ 186
 ქლგრბ 187
 ქლგრბ- 186
 ქგრ- 183
 ქგრ- 183
 *ქგყ 187
 *ქგჳ 181

რ

რაგტ 188
 რაგტ- 189
 რადაგ 188
 რადანგ 188
 *რაჰიტ 188
 რანგტ 188
 *რანგტ- 189
 რანჰტ 188
 რანგუ- 189
 რბ- 189
 რდ- 190
 *რებ 64
 რებტ 192
 რეგტ 188
 *რეგტ- 189
 რესგტ- 190
 რეჰტ- 189 190
 რეჰტ 188
 *რეჯგტ- 191
 *რიყე(?) 162
 რობ 192
 როგტ 191
 რსგტ- 189
 რუებ 192
 რშტელ- 51
 *რშტილ- 51

ს

*საბ- 207
 საბელ 64
 *სამ- 207
 სამალ 194
 სამალ 194
 სამეგტ 151
 სანა 195
 სანა 195
 სანტ 196
 სანტჩანტ 196
 სანყ 197

სგ- 197
 სგალატ 266
 293
 სგიდ- 198
 სგიმ 198
 სგიმრაშულ
 199
 სგირი 199
 სგირტ 200
 სგოჯ- 30
 სგურ 200
 *სგტიდტ
 200
 სგურ 199
 სგტირ 200
 სდუგტ 200
 სდუგტ 200
 სემი 192
 სენა 195
 სენა 195
 სეტყტ- 202
 სენტყტ- 201
 სეტ 196
 სეტჩეტ 196
 სიკცხანტ 124
 სიკცხანტ 124
 სკ- 197
 სკანტ 203
 სკარ- 203
 სკარობ 203
 სკარტ 203
 სკიბ 204
 *სკიბტ 204
 სკიდ- 198
 სკიმ 198
 სკირი 199
 სკორ- 204
 სკორ- 204
 სკტერ- 204
 სკტიბ 204
 სკდდგლ 204
 სკდდგლ
 204

სკგრე 205
 სკგრი 205
 სკგრილა 205
 სკგრილა 205
 სპან 205
 *სპერ 205
 სტუგტ 200
 სუბ- 206
 'სუდა' 207
 სურ- 208
 სურუ 207
 სტ- 208
 სტბ- 206
 *სტიმურ 199
 *სტიერო 200
 *სხამ 340
 სხაპ 209
 სხაპა 210
 *სხტაპ- 343
 სხტაპია 210
 სხტაპია 210
 *სხტეპ- 210

ტ

ტაბ- 211
 *ტაბ- 213
 ტალ- 211
 ტატრ- 211
 ტაფუტ 214
 ტახ- 213
 ტახრა 213
 ტანფ- 213
 *ტანფუტ 214
 ტან- 211
 ტანფუ 214
 *ტეტრ 212
 *ტეფუტ 214
 ტინ- 219
 ტიტანგ 47
 ტიტანგ 47
 *ტეებ- 126

ტკიბი- 215
 ტკეზი- 215
 ტლ- 211
 ტრელ- 215
 ტუარ- 215
 ტუპრ- 215
 ტუპრ- 216
 ტუპრდ 216
 ტუტრ- 216
 ტუტრდ 216
 ტურ- 215
 ტურ- 216
 ტურამდ 216
 ტურამდ 216
 ტყაბ- 216
 ტყაბ- 216
 *ტყარცქან- 219
 *ტყატეზ- 218
 ტყბ- 216
 *ტყეზ- 217
 ტყეზერა 381
 ტყენ 258
 *ტყირბ 217
 ტყლიბ 217
 ტყლიპ 217
 ტყტალ 217
 ტყტალ 217
 ტყტასგ- 218
 ტყტასკ 218
 ტყტანფ- 218
 ტყტანფ- 219
 ტყტესგ- 218
 ტყტეფ- 218
 ტყტეფ- 219
 ტყტიფ- 219
 *ტყტეცქ- 218
 ტყტფ- 218
 ტყტფ- 219
 ტგნ- 219
 ტყგრსგნ- 219
 ტყგრსგნა 219
 ტყგრსგნა 219

უ

*უმალი 195
 უმანი 195
 უმანუ 195
 უმან 195
 უფეშტა 235
 უფშდა 235
 უფშდა 235
 ულადტ 264
 ულანდ 264
 ულანა 268
 უშდილ 320
 უშდნა 302
 უშკ 223
 უშკტ 223
 უშტნა 302
 უშყ- 225
 უშხ- 225
 *უჟყ- 225
 *უჯ 224
 უშდნა 302
 უშხ- 225

უ

-ტ- „სუფ.“ 220
 *ტარ- 426
 *ტასალ 224
 ტედ- 221
 ტედდ 220
 ტედნ- 220
 ტედ- 220
 ტენანჯ 8 222
 ტერ 221
 *ტერე 221
 ტერდელ 424
 *ტე(რ)ჟყტ 231
 ტიდ 221
 ტილ 425
 ტინ- 222
 *ტინანჯ 222

ტისგტ 153
 *ტიშგტ 153
 ტიშკ 223
 ტიშკტ 223
 ტიჯ 224
 ტობურ 195
 ტორ 221
 ტოსარ 224
 ტოსარ 224
 ტონარ 395
 ტონარ 395
 ტყ- 364₁
 ტშხ- 225
 ტრ- 225

ფ

*ფათ 178
 ფათტ 236
 ფათქ 226
 ფათქუს 226
 ფანთქურ 226
 ფანთქური 226
 ფანთქური 226
 ფანთქურ/უის 226
 ფანქტის 226
 ფაჟ- 227
 ფარტ 227
 ფარფალ 227
 ფარფალა 227
 ფარხარ 231
 ფატან 56 229
 ფატან 56 229
 ფაქარ 229
 ფაქარტან 241

ფაქარტან 241
 ფაშ- 234
 ფაშანდ 234
 ფაშანტ 234
 ფაშგტ- 230
 *ფაშდა 241
 ფაშდილ 324
 ფაშდტ 229
 ფაშყტ 331
 ფაშლელ 232
 *ფაჩქტ- 230
 ფაცხ- 233
 ფანთტ 236
 ფანთქტ- 226
 ფარ- 227
 ფარტ 227
 ფარხ 231
 ფარჯიგ 232
 ფანყ 240
 *ფანყტ 241
 ფანშ- 234
 ფანშდტ- 229
 ფანშკტ- 230
 ფანშტტ- 229
 ფანში 232
 ფანჩ- || ფარჩ- 232
 ფანცხ- 233
 ფანშგტ- 230
 ფანცხ- 233
 ფელტ 234
 ფემფირ 233
 ფენთხ 233
 ფერთხ 77
 *ფერო 227
 *ფერფელ- 227
 ფეტ- 247
 ფეყტ 240
 ფეშ- 234
 ფეშა 234
 ფეშგ- 235
 ფეშგა 235
 ფეშგა 235
 ფეშგანა 235

ფემგნი 235
 ფემდტ- 235
 ფემდტ- 235
 ფემენი 234
 *ფემოთ- 235
 *ფემოთ- 235
 ფემკ- 235
 ფემკან 235
 ფემნი 234
 ფემტტ- 235
 *ფეჩქ- 235
 ფითტ 236
 ფითტ 235
 ფითქ 235
 ფიკტ 237
 ფიკტი 242
 ფიმფორ 233
 *ფირშილ 238
 ფისე 237
 ფიტ- 247
 ფიტე 247
 *ფიშე 237
 ფიშირ 238
 ფიშრობ 238
 ფიშტტ 244
 ფიშტტე 244
 ფიშტდ- 244
 ფიშტდე 244
 ფიჩქ 238
 *ფიჩქტ 238
 ფიწალ 239
 *ფოთქურ 226
 ფორბ- 239
 ფორბან 239
 ფორბან 239
 ფოტორ 240
 ფოქ 240
 ფოყ 240
 ფოყრა 240
 ფომდა 241
 ფოთქ- 226
 ფოლტ 234

ფონთხ 233
 ფონთხ 233
 ფრექ 241
 ფროტ 240
 *ფუქქ 240
 ფუთხტ 242
 *ფუკი 242
 ფუკტ 237
 ფუკტი 242
 ფუკტნირ 242
 ფუნთქტის 226
 ფურთხტ 242
 ფუსულ 243
 ფუყტ 243
 ფუყტ 243
 ფუშ 244
 ფუშდ- 244
 ფუშდე 244
 *ფუჩ 244
 *ფუჩხუ 245
 ფუცხტ 244
 ფუხტ 242
 ფუკტ 237
 ფუშდ- 244
 ფუშდე 244
 *ფუთქ- 226
 *ფხან- 246
 ფხაჭ 245
 ფხანჟა 245
 ფხანჭ 245
 ფხეჟ- 245
 ფხეჟა 245
 ფხეჟენი 245
 ფხეჟენი 245
 ფხერა 246
 ფხერჭ 245
 ფხერა 246
 ფხიჟ- 245
 ფხიჟე 245
 ფხირჭტ- 246
 ფხიტ 246
 *ფხლეჟ- 246

*ფხლიჟ- 246
 ფხრიჭტ- 246
 ფხგლ 247
 ფგნ- 247
 ფგსგლ 243
 ფგტე 247
 ფგტრ- 247
 ფგტრან 247
 ფგტგრ- 247
 ფგტგრან 247

ქ

ქაბნ- 248
 ქან 248
 *ქარ 249
 *ქართ 261
 ქართ. 249
 ქასგრ 250
 *ქატ 79
 ქატქან 241
 ქაქ 250
 ქაშან 250
 ქაშანგ 47
 ქაშან 250
 *ქაცტრაილ 82
 ქართ 249
 ქან- 251
 ქანბ- 248
 ქელ 251
 *ქელა 251
 *ქეშანი 252
 ქეშენი 252
 ქეშენი 252
 *ქეჩ- 251
 «ქიდ-¹ 251
 ქიზ 253
 ქილიქ 253
 *ქინდერ 82
 ქინქილ 254
 ქირს 261
 ქირს- 253
 ქირშა 261
 ქირც 253
 *ქირჩა 253
 ქიტ 254
 ქიქი 253
 ქიქილ 254
 ქიშორ- 259
 ქიშორა 259
 *ქიშტარ 259
 *ქიშდ- 328
 ქორ 254
 ქორან(შ)მარე 254
 ქოქ 255
 *ქოშო- 328
 ქსან- 250
 ქუბ 257
 *ქუბტ 257
 ქუთ 256
 ქუთუ 256
 ქუთუან 256
 ქუთუან 256
 ქუმ 257
 *ქუმო 257
 *ქუნთირ 260
 *ქურდიმლ 256
 ქურილ 256
 ქურმილ 256
 ქურუხუ 257
 *ქურჩხ 261
 ქუფ 257
 ქუფტ 256
 ქუფტარ 256
 ქუფტან 256
 ქუქტ- 258
 *ქუხურ(უ) 257
 ქუხტ 242
 ქუან 258
 ქუაჯ 258
 ქუნან 258

ქტუ 258
 *ქტუთ- 328
 ქტიშარ- 259
 ქტიშარაი 259
 ქტიშარაძე 259
 *ქტიშო- 328
 ქტქტ- 258
 ქქტ- 258
 ქშდ- 259
 ქჩ- 251
 ქგთხ 242
 ქგნაშ 248
 ქგნეშ 248
 ქგნეშარ 248
 ქგნთირ 260
 ქგნთგრ 260
 ქგნშარ 248
 ქგრო- 260
 ქგსა 261
 ქგსე 261
 ქგჩხ 261

ლ

ლაბნა 262
 ლამგნ- 262
 *ლანდერ 265
 ლაბენა 262
 ლანწუთიშ 263
 -ლანშდ 263
 -ლანშტ 263
 ლანგნ- 262
 ლედ 264
 ლედარ 264
 ლედერ 264
 ლენწიშ 263
 ლენწუშ 263
 ლეშგ- 266
 -ლეშდ 263
 ლეშკ- 266
 *ლირჯგ- 267
 *ლიტ- 270

*ლიშკ- 266
 *ლიჯ- 267
 *ლიჯო 267
 ლიჯუ 266
 ლიჯუ 266
 ლიჯუარ 266
 ლლიჯგ- 267
 ლომირ 268
 «ლოსკ» 267
 «ლოსკ» 267
 *ლუბ 271
 ლუმირ 268
 ლულ- 269
 ლულაძე 269
 ლუმ-ჟრ 268
 «ლუნ-» 268
 ლუჰ 269
 ლტ- 270
 *ლტარძგ 267
 *ლტარძგუ 267
 ლტატ 399
 ლტებ 270
 ლობრა 270
 ლტერ- 271
 *ლტიბ 271
 ლტინაშ 304
 ლტინელ 304
 ლგნ 271
 ლგნაღგნ 271
 ლგნაშრუ 271
 ლგნაგმურ 271
 ლგნაგურუ 271

ჟ

*ჟაბ- 402
 ჟაბა 272
 *ჟაბო 272
 ჟაბტ 272
 ჟალ- 276
 ჟალნ- 277
 *ჟალტ 277

*ჟამ- 277
 ჟამნ- 277
 *ჟანდ- 117
 ჟანსკუტ 273
 *ჟანჯგატუ 273
 ჟარ- 276
 *ჟარ 275
 *ჟარ- 276
 ჩარუ (ტობ.) 277
 *ჟარუ- 278
 ჟატ- 274
 *ჟატ 276
 ჟაფრან 274
 ჟაყელ 274
 ჟაჩ- 276
 ჟაჯ 274
 ჟარ- 276
 ჟატ- 274
 ჟანფრ 274
 ჟაჩ- 276
 ჟაჯ 274
 ჟანსკუტ 273
 ჟაყა 274
 *ჟენ 275
 ჟერ 275
 ჟერ 275
 ჟერ- 275
 ჟერ- 276
 *ჟეფრან 275
 ჟეჩ- 276
 *ჟეჩ- 284
 *ჟეჯგატუ 273
 ჟი- 276
 *ჟიტ 276
 *ჟიტოლ- 220
 *ჟიყუ 281
 *ჟიჩ- 284
 ჟიჰ- 276
 ჟი- 276
 ჟლ- 276

ყლატ 277
 ყოგ- 260₁
 *ყოდ- 260₁
 *ყოფ- 283
 ყოშ 277
 ყოშ 277
 *ყუბარ- 279
 ყუბლაძე 279
 ყუბლან 279
 ყუბლანაძე 279
 ყულანდ 284
 ყუნ- 279
 ყუნზ- 280
 ყუნზელ 280
 ყუნტ- 280
 ყუნტაძე 280
 ყუნტანაძე 280
 ყურ- 279
 *ყურყო 287
 *ყურძელ 280
 ყუყუ 281
 ყურყუ 286
 ყტ- 279
 ყტბ- 281
 ყტაბ 281
 ყტაბ- 281
 «ყტამ-» 281
 ყტასგ 282
 ყტანსგ 282
 ყტანსგ 282
 ყტანსკ- 282
 ყტანბ 281
 ყტანსგუ 273
 ყტგ- 260₁
 ყტელ- 284
 ყტეფ- 282
 ყტეფ- 285
 *ყტეშქუ 282
 ყტეჩ- 284
 ყტილ 285
 ყტილ- 284
 *ყტილევა 284

ყტილ- 220
ყტიყ 283
ყტირან 286
ყტირანა 286
ყტირყტი 286
ყტიფ- 285
ყტიყტი 281
ყტიი- 283
ყტილ- 284
ყტილაფ 284
ყტილან 284
ყტირ- 279
ყტისგ- 282
ყტიფ- 282
ყტიფ- 285
ყტიი- 283
ყჰ- 276
ყენსგ 273

უ

*უაგ- 319
*უათო 313
უამ 311
უამ- 288
*უამ- 311
*უამატი 315
*უამტი 288
უარ 288
*უარ- 289
უარდ- 289
უარდან 289
უარდი 289
*უატიად- 290
*უატიან- 309
*უაყე/ი 197
უათტი 312
უამ 288
*უამტი 288
უარ 288
*უაყე 197
უარ- 289

უნარდ- 289
უნარდან 289
უნარდი 289
უგ- 319
*უგაბტი 295
*უგანტი 295
უგბ- 290
უგებ- 290
უგერ- 290
უგერობ 290
უგილ 291
უგინი 292
უგინილ 292
უგირ- 291
უგირა 291
უგინილ 292
უგინიან- 292
უგომ- 293
უგრ- 291
*უგულტი 201
უგურ- 293
უგურ- 294
უგურდ- 294
უგუბა 295
უგუემ- 293
*უგუტიდტი 201
უგუტირ- 294
უდატილ 295
უდატილ 295
უდასტი 148
უდამ 296
უდამ 300
უდანა 296
უდარტი- 297
უდებ- 297
უდემ 300
*უდემტი 300
უდერ- 297
უდერ- 298
უდერ- 299
უდერტი 301
უდექ- 298
უდეხა 296

უდილ- 320
უდიმ 54 294
უდირ- 298
უდიქ 298₁
303
უდიქურა
303
უდიქურად
303
უდიქურან
303
უდიხე 296
*უდიხუნ 306
უდიხტი 299
*უდილო- 320
უდიომ 300
*უდიორ 301
უდიორ- 299
უდიომ 300
უდიორ- 299
უდირან- 300
უდირან- 300
უდიუკუნ 25
უდიულ 301
უდიურ 301
*უდიურგენ-
294
უდიურულდ
301
*უდიტიან- 297
*უდიტიელ-
320
უდიტიემ- 300
*უდიტიერ 301
უდიტიხტი 299
უდიტირ- 299
უდიგ- 170
უდიგან 25
უდიგლ 320
უდიგმ- 302
უდიგნ- 302
უდიგქ 303

უდეხე 296
უდელ 303
*უდელ 197
*უდელ 303
უდელლ 320
უდელლ- 320
*უდემუ 288
უდერ 303
უდერ- 289
*უდერ V 288
უდესტიამ 311
უდეს- 317
უდერ- 289
*უდთ 298
*უდთამი 296
*უდთერ- 298
*უდთექ- 299
*უდთიკ 303
*უდთიხი 299
*უდთრანტი- 301
*უდთრემტი- 301
უდთხ- 296
*უდთგმ- 302
*უდთგნ- 302
უდი 309
უდი- 305
უდიბ 303
*უდიბა 303
უდიგელ 304
უდიდ 305
უდიემბერ 64
*უდილა 303
უდიმბერ 64
*უდიმტი 315
უდირ- 306
უდიტი- 305
უდიმდან 305
უდიმდიქ 305
*უდიმხამ 312
უდიხ 317
უდიხ- 317

შიხუნდ 306
შიხულ 306
შიხუნდ 306
შიმიბერ 64
შირ- 306
შიშვილ 321
შიშვილ 321
*შიქეფტ- 307
შიქერობ 290
შიკილ 291
*შიკინატ- 293
შიკირა 291
შიკიტან- 292
შიკუნთ- 307
შიკუმ- 293
შიკუმფ- 307
*შიკუმფ- 307
შიკუმფ- 307
შიკური 294
*შიკვბ- 308
შიკვფენ- 308
შიოლდ 320
შიოლდ- 320
შიომ- 308
შიომა 308
შიომად 308
შიომრიას 308
შიონ- 309
*შიორ- 309
*შიოლდ- 320
*შიომ 288
შიონ- 309
*შიონ- 309
შიტამ 296
შიტატალ 295
შიტექ- 298
შიტეხა 296
შიტიმ 54
შიტიქ 303
შიტიქურან 303
შიტიხე 296

შიტორ- 299
შიტრან- 300
შიტკ- 170
შიტგმ- 302
შიტგენ- 302
შიუ 309
შიუა 310
*შიულ- 208
*შიუმ 316
შიუმ- 311
*შიუმი 316
შიუნ 310
*შიურ 208
შიურდუმ 185
შიუმსტამ 311
შიუმსტამ 311
*შიულ- 315
*შიუმ 315
*შიუ- 209
შიუ- 312
შიუათ 312
შიუალანშ 314
შიუარ 313
შიუარაბალე 313
შიუარაშბალე 313
*შიუნ 310
შიუნლ 313
შიუნარ- 314
*შიუმ 288
*შიუმელ- 309
*შიუმელა 314
შიუმენ- 315
შიუმენდვ 315
შიუმენდვ 315
*შიუმერა 313
*შიუი 309
*შიუიდა 207
შიუილ- 315
შიუიმ 315
შიუინ- 314
*შიუირინ- 314
შიუნლ- 315

შიუმ- 311
*შიუაშდი 305
*შიუქერ- 291
*შიუქეფ- 290
*შიუქიბტ 295
*შიუქინი 199
*შიუქირ- 292
*შიუქულო 201
*შიუქულ- 201
შიუტლ- 316
შიუტედ- 316
შიუტეფ- 316
შიუტეფ- 316
შიუტეფ- 316
შიუ- 317
*შიუამ 340
*შიუაბ- 209
შიუნარ 317
*შიუნენ 318
შიუიბ 317
-შიუირ 318
შიუუნ- 318
*შიუუეპ- 210
*შიუნ- 319
შიუგ- 319
შიუგლ- 320
*შიუგდაქ 305
შიუგილ 321
შიუგ- 319

ჩ

ჩად- 334
ჩალგან 322
*ჩალქ- 322
ჩამტირ 322
ჩანჩურ- 331
*ჩარ- 306
*ჩარი 421
*ჩატ- 225
ჩაჩხ- 323
ჩად- 334
ჩამტირ 322
ჩან 324
ჩანუ 324
ჩანფ- 325
ჩაჩხ- 323
ჩანუ 324
ჩაჩხ- 323
ჩანუ 324
ჩაჩხ- 323
*ჩაგელ 304
ჩედ- 334
ჩემტირ 322
*ჩენდ 324
ჩეპ 324
ჩეპა 324
*ჩერდ 324
ჩერთ 324
*ჩერჩტელა 328
*ჩეტ- 225
ჩეფ- 325
*ჩეფ- 328
ჩემ- 326
ჩეჩხ 327
*ჩეჩხტ 327
ჩიავ 47
ჩიდ- 334
*ჩიკტ 348
ჩილ 327
ჩიჟეაქ 47
*ჩიტ- 312
ჩიფ- 328
*ჩიფ- 328
ჩიფე 328
*ჩიფტ 330
ჩიმ- 326
ჩიჩტელა 328
ჩიჩტელა 328
ჩიჭგნდ 9
ჩიშდ- 328
*ჩომირ 322
*ჩონირ 323

*ჩორ- 330
ჩორგა 322
ჩორგამ 322
ჩოშ- 329
*ჩოჩ- 329
*ჩუღან- 329
ჩუთარად 329
ჩუთარამ 329
ჩუნჩ- 331
ჩუნჩურ- 331
*ჩუ- 222
ჩუალ 330
ჩუალობ 330
ჩუანლ 330
*ჩუელ- 51 336
*ჩუმირ 322
ჩუმეფ- 330
ჩუმეფნი 330
*ჩუმეჩ 327
ჩუილ 16
*ჩუილ 16
ჩუიფ- 330
ჩუიფე 330
ჩუფ- 330
ჩუშ- 329
ჩფ- 325
ჩფ- 328
*ჩქატემ- 293
*ჩქაშთი 305
ჩქიმ 331
*ჩქინი 292
*ჩქული 291
ჩქუა 310
ჩქუარა 310
ჩქუარარ 310
ჩშ- 326
ჩჩურ- 331
*ჩხაბ 332
*ჩხამტ- 343
*ჩხარ 318
ჩხანფ 331
ჩხენ- 332

*ჩხენ 318
ჩხეფ- 332
ჩხეფენი 332
ჩხეფნი 332
*ჩხიკუ 341
ჩხინ 333
ჩხინ- 332
ჩხირ- 332
*ჩხრეფ- 333
*ჩხურკლ- 342
ჩხენ- 332
ჩგლ- 334
ჩგფ- 328
ჩგფე 328
ჩგჭენდ 9

ც

ცაყ 344
ცაყ- 344
ცამრა 336
ცამტე 157
ცაყ 344
ცაყ- 344
ცამრა 336
*ცანტ 336
ცამრა 336
*ცეუზ 337
ციბ 337
*ციკუ 348
ცილ 337
ცირ 337
ციტ 337
*ციყუ- 344
*ციცა 344
ციცტ 88
ცუზ 357
*ცუზუ 337
ცუზუნარ 337
*ცუმეუ- 336
ცქ- 197
*ცქორ 339

ცქერ 339
ცყ- 344
ცყერ- 344
ცხამ 339
*ცხანტ 342
ცხანტ 340
ცხან- 340
*ცხედტ 342
ცხეკუ 340
ცხემ- 340
*ცხიკუ 340
*ცხიმ- 340
ცხმ- 340
ცხუ 343
ცხუდე 342
ცხურკუ- 342
ცხურკუნ- 342
ცხუანტ 342
ცხუან- 343
ცხუნან- 342
ცხუნან- 343
ცხუნედ- 342
ცხუნედნი 342
ცხუნედნი 342
ცხუი 343
ცხუიდე 342
ცყ- 344
ცც 344

ძ

ძამ- 345
ძამრა 345
ძებენ- 346
ძებ 363
*ძგილ- 347
ძგინ- 346
ძგუბ- 346
ძგუბ- 346

ძგუბენ- 346
ძგუბენ- 346
ძგვინ- 346
*ძეძ- 351
*ძიბრა 347
ძიგირ 351
ძიკურ 347
ძიკუ 347
ძინცხუ 415
ძინძლუ 415
*ძიკურა 347
*ძულა 349
*ძულდ 350
ძულტა 349
ძღერ 350
*ძღერტ 350
ძღირ- 349
ძღრ- 349
ძღუდ 350
ძღუღლ- 350
ძღურ 350
ძღუიდე 350
ძღუილ- 350
ძღულ- 350
ძღუდე 350
ძღუდ 350
ძღვრ- 349
ძგგვრ 351
ძგნერა 351
ძგძ- 351
ძგძინ 351
ძგძგ 351

წ

წაბ- 352
წაბუ- 352
წად- 352
წალ- 352
*წამეშო 357
წარუხან 355

წარუხან 355
 *წაჟარ- 361
 *წაჟერ 361
 წაქ 358
 წაქუ 358
 წაღ 355
 წაღარაღ 355
 წაბუ 352
 წაღ- 352
 წამაშუ 357
 წღ- 356
 *წებუ 352
 წღ- 352
 წღ- 352
 წემაშუ 357
 წემაშ 357
 წემბეშ 357
 წემეშ 357
 წენ- 358
 *წეფხან- 355
 წექ- 358
 წექუ 358
 წი-კარტ 359
 წი-კარტ 359
 წიკუ- 359
 წიღ- 364
 წიღორ 361
 *წიღორ-კატ 359
 წიღორ 370
 წიღორ- 370
 წიღ 367
 წიღერ 361
 წიღერ 361
 წიღარი 361
 წიღარუ 361
 წიღუ 358
 წიღუ 359
 *წიღაღ- 352
 წიღაღ 362
 წიღანტ 203
 წიღარ- 363
 წიღარა 363
 წიღარ- 363

წიღერ- 363
 წიღარა 363
 *წიღბუ 352
 *წიღინტუ 203
 *წიღბუ 204
 *წიღობ 363
 *წიღუნდღღ 205
 წიღურ- 359
 *წიღურ- 205
 წიღურუ 359
 *წიღურუ 359
 წიღუამ 381
 წიღუამ 381
 *წიღუამ 363
 *წიღუამ 203
 წღ- 352
 წღორ- 364
 წღ- 366
 *წღორ- 369
 წღარქ 358
 წღორ- 370
 წღარ 367
 წღუ- 367
 წღუან 367
 წღუან 367
 წღღ- 368
 წღენ- 366
 წღი 367
 წღიდ- 368
 წღიდ- 368
 წღინ- 369
 *წღორ- 369
 წღორ- 369
 წღ- 358
 წღარან 392
 წღარანი 392
 წღარნი 392
 წღარბ 370
 წღარბ- 370
 *წღუერ 361
 წღბი 371

ჰ

ჰაბ 373
 ჰაბ- 374
 *ჰაბ- 375
 ჰაბაღ 373
 ჰაბან 373
 ჰაბან 373
 ჰაბი 373
 ჰაღ- 376
 *ჰაღ- 356
 *ჰამ- 373
 *ჰამეშო 357
 *ჰანდიღ
 372
 *ჰანიბ- 364
 ჰანტი 372
 *ჰანტიღ
 372
 ჰარ- 375
 ჰარაჟ- 386
 ჰარარ 353
 ჰარბ 374
 ჰაფორ 372
 ჰაფურ 372
 ჰაფხურ
 373
 ჰაჟკუ 375
 ჰაბ 373
 ჰაბ- 373
 ჰაბ- 374
 ჰაბიდ- 374
 ჰაღ- 376
 ჰანტი 372
 *ჰანტიღ
 372
 ჰარ- 375
 ჰაჟკუ 375
 ჰაბი 373
 ჰაღ- 376
 ჰაღ- 376
 ჰანტი 372

ჰბ- 373
 ჰბ- 374
 *ჰბერ- 391
 ჰბიდ- 374
 ჰბუნ- 374
 *ჰბ- 374
 ჰბიდ- 374
 ჰბიდ- 374
 ჰემ 388
 *ჰენ- 423
 *ჰენ- 424
 *ჰენჰელ 379
 *ჰერ- 423
 ჰერამ 372
 *ჰერდ- 423
 *ჰერთელ 424
 *ჰერ-კატ 359
 ჰერებ 377
 *ჰეტენ- 426
 *ჰეთიშ 326
 *ჰეშ- 326
 *ჰეჰალ- 391
 *ჰეჰალ- 376
 ჰეჰკუ 375
 ჰიმა 380
 *ჰიმიღ- 385
 ჰინჰიღ 379
 ჰირ- 379
 *ჰირან 392
 ჰირებ 377
 *ჰირიბ- 370
 ჰირბ- 381
 *ჰიტელ- 220
 *ჰიფხან- 355
 ჰიფხიბერ 64
 ჰიჰკა 420
 ჰიჰკუ 380
 ჰიმა 380
 ჰორბ- 381
 *ჰკაბ- 308
 ჰკამ 381

*ჰკამ- 383
 *ჰკაპ- 308
 *ჰკაჟ- 383
 ჰკან 381
 *ჰკებჟ- 308
 ჰკეჟ- 382
 *ჰკინტ- 381
 ჰკიჟ- 382
 ჰკიჟე 382
 ჰკირნ- 382
 ჰკირ- 382
 ჰკრ- 382
 ჰკნ- 384
 *ჰკოტ- 384
 ჰკოტარ- 384
 *ჰკუმ- 383
 ჰკუნ- 383
 *ჰკუნთ- 307
 ჰკტარ- 384
 ჰკტარ- 384
 *ჰკტირ- 360
 *ჰკტირტ 360
 ჰკტნ- 384
 ჰკტრნ- 382
 ჰკტრნაჲ 382
 ჰკტრნა 382
 ჰკტრნაჲ 382
 ჰმინ- 385
 ჰომ 388
 ჰომარ 388
 ჰრ- 375
 ჰრ- 379
 ჰრჟ- 386
 'ჰუ-' 388
 ჰუბერ- 390
 *ჰუმ 388
 ჰურ- 387
 *ჰურ- 369
 *ჰულტ 419
 *ჰუტკ 222
 ჰტ- 388
 ჰტბერ- 390

*ჰუტელ 221
 *ჰუტელ- 367
 ჰუმ 388
 ჰუმ- 388
 *ჰუნ- 388
 ჰურ- 387
 *ჰურიე 221
 *ჰურიტ- 419
 ჰურიშ 226
 ჰყან 388
 ჰყარ- 389
 ჰყან 388
 ჰყარ- 389
 ჰყარ- 389
 ჰყენ- 390
 *ჰყენ- 389
 ჰყერ- 389
 *ჰყერ- 389
 ჰყერნი 389
 ჰყონ- 390
 *ჰყონ 390
 ჰყონარ 390
 'ჰყორ' 390
 ჰყრ- 389
 ჰყუნ- 390
 *ჰყუტილ 390
 ჰგბერ- 390
 ჰგმინ 391
 ჰგნჰალ- 391
 ჰგრემ 392
 ჰგტენდ 9

ხ

ხაბაჟა 58
 ხაბოლა 70
 ხაბჟა 58
 ხაბჟინე 58
 ხაბრე 59
 ხაგლი 78
 *ხაღტ 399
 ხათგი 112

ხათგენე 112
 ხათქე 109
 ხათხამ 111
 ხათხამ 111
 ხაკიჩი 127
 ხაკიე 127
 ხალ- 393
 ხალაჭი 138
 *ხალტ 400
 ხალაჯენი 138
 ხალჯი 138
 ხამჟელი 182
 ხანსარ 395
 ხანჰკერა
 384
 ხაბიჟ 177
 ხაბიჟტ 177
 ხაჟგენე 180
 ხაჟგენი 180
 ხაჟოლენე 182
 ხაჟოლენე 182
 -ხარ 394
 ხარაგტენე
 189
 ხარაგტენე
 189
 ხასგემ 197
 ხატაბენე 211
 ხატყტაფი
 219
 ხატყტაფი 219
 ხატყტაფი 219
 ხაუშხე 225
 ხაუშხი 225
 ხაუშხი 225
 ხაფაგტე 230
 ხაფაგტე
 230
 ხცაფაგტე
 230
 ხაფაგტე
 230
 ხაფიშ 234

ხაფენ 247
 ხაფენდა 247
 ხაფენდეს 247
 ხაფენდელს 247
 ხაყამნი 276
 ხაყლუნ 276
 ხაყტლე 276
 ხაყტლუნ 276
 ხაყტრე 283
 ხაყტურე 283
 ხაშარ 395
 ხაშგბე 290
 ხაშდარტე 297
 ხაშდირ 298
 ხაშყტე 316
 ხაჩხინა 332
 ხაჩხინე 332
 ხაცყე 344
 ხაცყენი 344
 ხაცყენა 344
 ხაწდუნ 356
 ხაწდუნ 356
 ხაწქტენე 358
 ხაწქტენე 358
 ხაჭარაჟი 358
 ხაჭბილა 374
 ხაჭკერა 384
 ხაჭრაჟი 386
 ხაჭრაჟი 386
 ხაჭყარნე 389
 ხაჭყარენი 389
 ხახერე 396
 ხან 405
 ხაბრე 59
 ხაგბე 80
 ხაგლი 78
 ხაგელი 78
 ხათქე 109
 ხაკიკ 126
 -ხარ 394
 ხაქტემ 190
 ხაყტრე 283
 ხაშგბე 290

ხონქარი 165
 ხონსკემ 197
 ხონსკრა 205
 ხონსკერა 205
 ხონჩხეფა 332
 ხონჩხვა 332
 ხონცინა 170
 ხონწულა 368
 ხორატი 408
 ხორატი 408
 ხორეთ 408
 ხოსგემ 197
 ხოსგიდარი 198
 ხოსდგუტი 200
 ხოსტგუტი 200
 ხოყერ 275
 ხოყიესგ 276
 ხოყიესკ 276
 ხოყი 276
 ხოყჷე 276
 ხოშგურ 294
 ხოშკურ 294
 ხოშხტნი 318
 ხოჩეშენი 326
 ხოჩეშე 326
 ხოჩეშენი 326
 ხოძგრგე 346
 ხოწონე 366
 ხოწტენე 366
 ხოწტრე 369
 ხოჭკეჷენი 382
 ხოჭკეჷენი 382
 ხოჭრე 379
 ხოჭრი 379
 ხოხალ 393
 ხოჯან 405
 ხოჯანე 405
 ხოჯანე 405
 ხოჯნე 405
 ხოჯტამე 410
 ხოჯტამი 410
 ხოჯტამი 410
 ხოჯტირი 419

ხრინ- 396
 ხრინ- 398
 ხუკუ 399
 ხულ- 395
 ხუ- 399
 ხუატ 399
 ხუასუ 208
 ხუერ- 400
 ხუეტნ- 271
 ხუეწ- 263
 ხუირ 400
 ხუორ- 401
 ხურ- 400

ჯ

ჯაბელ 402
 *ჯაბო 402
 *ჯაბტ 402
 ჯაბ-ჯაბწლ 402
 ჯაბ-ჯაბელ 402
 ჯაბ-ჯაბელ 402
 ჯად 403
 ჯადილ 403
 ჯადილდ 403
 ჯადტემ 403
 ჯამ- 402
 ჯამაშა 402
 ჯამშა 402
 ჯან- 405
 *ჯანეშა 403
 ჯან- 405
 ჯასგ 403
 ჯასგარ 403
 ჯასგარ 403
 ჯასგარ 403
 ჯასკ 403
 ჯასკარ 403
 ჯაფ 404
 *ჯასქ 403
 ჯაშ 404
 *ჯაჩ- 407

ჯაც- 407
 *ჯაცქე 403
 ჯანდ 403
 ჯან- 405
 ჯანფუ 404
 ჯანშუ 404
 ჯანც- 407
 *ჯედტ 404
 ჯემდ 405
 ჯემად 405
 ჯემანდ 405
 ჯემანტ 405
 ჯემეტ 405
 ჯერ 406
 ჯერ- 407
 ჯერ 406
 ჯერ- 407
 ჯერი 407
 ჯერი 407
 ჯეფ- 406
 ჯეფი 406
 ჯეფ- 406
 ჯემდან- 406
 ჯემდან- 406
 ჯემდე 406
 *ჯემტ 405
 ჯეჩ- 407
 ჯეჩენი 407
 ჯეჩნი 407
 ჯიჩ- 407
 ჯიჩე 407
 *ჯოლამ 405
 ჯორე 411
 *ჯორა 411
 ჯოყ 408
 ჯოყ 408
 ჯულ 408
 ჯური 408
 ჯუმდ- 409
 ჯტამ 409
 ჯტამ- 410
 ჯტამა 410

*ჯტამაიშ 410
 ჯტამაშ 410
 ჯტასგ- 411
 ჯტასკ- 411
 *ჯტაფ 404
 *ჯტაშქ- 411
 *ჯტწლა 410
 *ჯტელა 410
 ჯტესგ- 411
 ჯტესგენი 411
 ჯტესგნი 411
 ჯტესკ- 411
 ჯტესკენი 411
 ჯტილა 411
 *ჯტილა 410
 *ჯტირი 408
 *ჯშ- 317
 *ჯშუნ- 317 319

ჭ

«ჭ-» 149
 ჭაბ 412
 *ჯაბტ 412
 *ჯაგ- 118
 *ჯადენ 412
 ჭალ 414
 *ჯამალ 415
 ჭარ 413
 ჭატ 413
 *ჯატრ- 418
 ჭატრა 416
 ჭაჭკიამ 414
 ჭაჭკიამ 414
 *ჯაჯ 181
 «ჯაჯან» 412
 *ჯაბტ 412
 ჭწლ 414
 ჭწრ 412
 ჭწტ 413
 ჭაჭკიან 414

*ზეტ-ერ- 191
 *ზეტემენ- 346
 ზგერანგ 47
 ზგერანგ 47
 *ზეგუ 180
 *ზეგუ- 181
 *ზეგუგენ- 181
 ზემირ 415
 ზემერ 415
 *ვენა 184
 *ვერა 184
 *ვეტ 413
 *ვიბუ 412
 ვით 414
 ვილ 414
 *ვინერა 351
 ვინირ 415
 *ვინჯლუ 415
 *ვივურა 347
 *ვიჯლუ 416
 ვიპრა 416
 ვორა 416
 ვლ- 417
 ვმარ- 417
 *ვნ- 417
 ვორ- 418
 ვურლუ 419
 ვულუ 419
 ვუბა 412
 ვუარ- 418
 *ვუელინ 170
 ვუიდ 16
 ვუინელ 170
 ვუირ- 419
 ვუირ- 419
 ვულ 414
 ვულა 417₁
 ვუკ 420

ჰ
 ჰად- 421
 ჰადრა 421
 ჰამ 424
 ჰამს 42
 ჰარი 421
 ჰანდსკუ 54
 ჰანდეკუ 54
 ჰანდჰე 298
 ჰანთჰე 298
 ჰანუკ 421
 ჰანდ- 422
 ჰან- 422
 *ჰენ- 423
 ჰენდ- 422
 ჰერ- 423
 *ჰერ 175
 ჰერდელ 424
 ჰერია 426
 *ჰეტენ- 426
 ჰერუდა 426
 ჰილ 425
 *ჰიტელ- 220
 ჰიჰუ- 387
 ჰნ- 424
 ჰონ- 426
 ჰონია 426
 ჰუნარ- 425
 ჰუნარ- 425
 ჰურდუმ 185
 ჰუშკ 223
 ჰულ 425
 *ჰუედ 221
 ჰუნენ- 426
 ჰუილ 425
 *ჰუირე 221
 ჰუიჰ- 387

ზ
 გლჰი 138
 *გუჰ 114

აფხაზური ენა

ადთარ 53
 -ბა 64
 ა-ბას/ა-ბაჰა 60
 ა-ბაჰა/ა-ბაა 241
 ა-ბოტრა 48
 ა-ბჟგ 71
 -გა 48
 ა-გტარა 48
 ა-გრუა 85
 ა-ვაკტც 126
 ა-ვაწტც 126
 ა-ზა 223
 ა-თგლ 95
 აბა 64
 აიხაწო 263
 ალას(ა) 175
 აიმეტრა 185
 ა-მაყა 283
 ა-მშო 41
 ა-მცა 312
 ა-მჰაწო 263
 ა-ნაშა 169
 ა-ნცა 312
 ა-ჟ 103
 ა-ჟიენტებ 30
 105
 ა-ჟქტაწა 103
 ა-ჟემჟა 103
 აჟარა 48
 ა-ჟიგა 48
 ა-რ 174
 ა-რწიგრა 221
 ა-ტანგზა 223
 ა-ტგ(ნ) 9₁
 ა-ტგ(ნ) 223
 ა-ფა 64
 ა-ფთა 236

ა-ქტა 261
 ა-შთანწოგ 54
 ა-ჩა 147
 ა-ჩადა 324
 ა-ჩნდგნი 332
 ა-ც 42
 ა-წა 378
 ა-წოა 360
 ა-წოცა 126
 ა-წნ 366
 ა-წგს 420
 ა-ჭა 223
 ა-ხარა 395
 ა-ხუძ 397
 ჯაჯაჰ 413
 ა-ჯიგბ 413
 ა-ჰიარა 410

ადიღური ენა

აჭიგრ 221
 ბჟა 71
 დგსა 313
 ზანთხ 105
 იბა 64
 მაშგ 147
 ნაშ 169
 ბყგ 241
 სადა 224
 ტასგ 155
 ყა 277
 შულღუ 324
 ცა 42
 ცაყა 356
 ცოგა 12 41
 წა 378
 ჭოწ 223

ყაბარდოული ენა

ბჟა 71
 დგსგ 313
 ზ/სან 103
 მაჩ' 147
 ბყგ 241
 ტას 155
 ძა 42
 ცუგ 41
 წა 378
 ჰა 277

უბიხური ენა

აშე 224
 ბყგ 241
 ჯი 418

ნახური ენები

-აგ „სუფ.“ 48
 ასერ-ჩი 224
 ასთი 42
 ასო 224
 აშქ 421
 ასა(ნ) 224
 ბადერ 64
 ბადო 64
 ბალი 241
 ბარზალ 356
 ბარწყ 356
 ბედარ 229
 ბედირ 229
 ბედარ 229
 ბედერ 64
 ბოდ 229
 ბორშა 61
 ბორც 147
 ბოტ 270

ბოჯ 237
 ბუაგ/ბუოგ 237
 ბუარჩი 61
 ბუდა 270
 ბუორშო 61
 ბუოჯ/ჟ 237
 ბუბუკ 68
 ბშოკ 237
 ბშოტ 60
 ბშოტ 270
 გატრ 425
 გერძ 82
 გეგრავ 83
 გოგო 83
 გორგინ 83
 გოტრ 425
 გუორგინ^ნ 83
 გტარ 425
 დათა- 190
 დალქ 92
 დას- 209
 დაშუტ 313
 დახარ 395
 დაინ- 243
 დანთა 190
 დანა 92
 დეყარ 286
 დეშიტ 313
 დეშინ 313
 დილლ 95
 დის- 42
 დეღლა 92
 დოშუტ 313
 დობკ 155
 დობქ 155
 დჟეკს 217
 ეშ- 73
 ვენ 9₁ 223
 ვშოტ 60
 ზუნგათ 162

თანთ 162
 თარ- 320
 თეგ- 112
 კაგ 128
 კანათ 118
 კანთ 118
 კაჟ 118
 კექ (დახარ) 89
 კნათ 118
 კოგ 128
 კომბ/კულომა 118
 კორ 159
 კუონ 118
 კურკო 84
 კუჭ 131
 კუჭ/კუჭ 132
 კჰაკ 128
 ლიფ 113
 ლუჟ 113
 ლჟ 113
 მალა 174
 მარშ 231
 მარხა 163
 მარხუო 163
 მანგა 104
 მენ 174
 მილა 174
 მინა 174
 მოხ 163
 მოჯ 419
 მუწა-დუოლა 362
 მუწარ 158
 მუხ 163
 ნარს 169
 ეგზ 65
 ექსთე 42
 ექძ 65
 ოასა 224
 პეი 143
 სალოლოტრ 314
 სალუარ 314
 სალუორ 314

სემ 42
 სთატ 42
 სთიმ 42
 სთოჟ 42
 სიმ 42
 სოალპრ 314
 სტავ 42
 სულა 207
 ტანდა 211
 ტდედა 211
 უნ 223
 უნ-ხუო 223
 ფათარ 236
 ფხი 143
 ფჰარ-ჩ 111
 ფჰუ 111
 ქართ 261
 ქდერთ 261
 ქორ 254
 ქულ-გ 259
 ქუორ 254
 ლა(ნ) 262
 ლან 262
 ლაწ 263
 ლაჭ 273
 ლაჯ/ყ 273
 ყანოლ 283
 ყანა 283
 ყენა 283
 ყონ- 277
 ყტანძ- 268
 შალყა 54
 შარტყა 41
 შორშან 160
 შო/ულყა 54
 შურთხ 41
 შურთხან 41
 ჩა 41
 ჩიჟ/შ 41
 ცარგ 41
 ცარკ 41
 ცაცა 306

ცერგ 41
 ძუნგათ 162
 წა 353
 წამ 41
 წა(ნ) 353
 წანგა 41
 წეგენ 392
 წე-წამ- 385
 წემ-წამ-ღარ 385
 წონგ 41
 წონგა 41
 წოტ 367
 ჭანო 372
 ჭარ 354
 ჭარა 388₁
 ჭარე 388₁
 ჭაფ-დან 366
 ჭაფ-დე 366
 ჭალო^ნ 389
 ჭანუო 372
 ჭიმ 360
 ჭობ 361
 ჭოპ 361
 ჭოჭ 223
 ჭოჯ 223
 ჭონუა 372
 ჭუოჯ 223
 ჭყარა 388₁
 ჭყერ 388₁
 ჭყარ 388₁
 ხენ 400
 ხე^ნ 400
 ხინჟა 41
 ხინჰე 41
 ხინჯან 41
 ხინჯი 41
 ხე 400
 ჯანა 394
 ჯატ 93
 ჯენ 394
 ჯენო 394

ჯეგ 75
 ჯოტ 75
 ჯო/ჯო 75
 ჰაწუკ 420
 ჰანა 213
 ხოართხანლ 116
 ხუორთხანლ 116
 ხარჟი^ნ 269
 ხარჟი^ნ 269
 ხარჟა 269
 ხარჯან 269

**ხუნძური
ენა**

ახ 9 222
 ბაკ 104
 ბაჟარ- 166
 ბატე 231
 ბერჰ- 73
 ბეცავ 326
 ბიჩნ- 42
 ბიჯ- 401
 ბოლ' 213
 ბოტე 60
 ბოწი 67
 გაზა 82
 გარგადიზე 265
 გარგაზე 265
 გარგარ 265
 გირ- 79
 გორდო 254
 გურგინანბ 83
 კანან- 285
 ლ'ეზე 209
 ლ'ინ 199

მესედ 313
 მექაჲ 86
 მიწა 158
 მუყულუყ 287
 მუჩ 147
 მუჩ(-ჰური) 163
 ჟა 103
 ჟუნ- 185
 რატა 93
 რატა 162
 რატა 284
 რეზი 65
 როკენ 112
 როსა 61
 სანაი 42
 სუსუკუ 306
 სუსურ 207
 ტანწა 268
 ტორ 409
 ტორი 409
 ფურუცა 233
 ქტერ 259
 ყოტ- 286
 ჩედ 372
 ჩუთ/შუთ 54
 ცა 41, 311
 ცატუ 41
 ცი 41
 ცინ 42
 წად 222
 წამ/ნ 418
 წაყაბ 389
 წიბილ 360
 წინო 41
 წუმ 189
 წუნწარა 162
 ჰამ- 384
 ჰეტ 378
 ჰეჰერაბ 379
 ჰირი 354

ხაგ 304
 ხაღუბ 394
 ხილ 41 339
 ხუღზე 395
 ხუნ 155
 ჰაჰო 95
 ჰეწ 263
 ჰოლო 75
 ჰოქო 257
 ჰტე 111
 ჰაფ- 406
 ჰინჰ 420
 ჰორკენ 237
 ჰუჰ 273

ანდიური ენები

აკენ 237
 არკენ 237
 ახი 9, 222
 ავი 9, 222
 ბათანბი 229
 ბათან 229
 ბაჟარ 166
 ბაჟარიდ 166
 ბაჟარილ 166
 ბაჟარიდ 166
 ბაჟარირ 166
 ბართა 229
 ბართანბე 229
 ბატე 231
 ბათი 231
 ბაჯარუნ- 166
 ბელ'ულა 209
 ბერეცა 233
 ბესა- 42
 ბესაუბ 326
 ბეტე 60
 ბეტეი 60

ბეტო 60
 ბეშათ- 42
 ბეჩა 147
 ბეცჟე 233
 ბეცაი 233
 ბეცაუბ 326
 ბეწაურ 67
 ბეჰატუბ 379
 ბეჰედირ 379
 ბეჰერ 379
 ბეჰეტუბ 379
 ბეჰიდაბე 379
 ბეხუდუ 394
 ბილ'უ 209
 ბილტაბ 243
 ბილტადე 243
 ბილტამქტა 243
 ბილტანებ 243
 ბილტა^ნ 243
 ბიშ- 73
 ბიჰ- 73
 ბოლ'ონ 213
 ბოტა 231
 ბოყ- 286
 ბოშა 147
 ბოჩა 147
 ბოცორ 67
 ბოცჟე 326
 ბოწა 67
 ბოჰუ 270
 ბუყ- 286
 ბუყორ 286
 ბუშ- 73
 ბუცაი 67
 ბუწი 67
 ბუწირ 67
 ბუჰუ 270
 გაზა 82
 გალჰა 82
 გაჯა 82

გერგამობ 83
 გირგამუ 83
 გირგან 83
 გირ-დ- 79
 გორ-დ- 79
 გურგუმა 83
 ე^ნ 174
 ეტუ 174
 ზურდ- 185
 იმ 174
 იმალა 174
 ინგურ 254
 ინგურე 255
 ი^ნგო 255
 კანცარა 54
 კონტა 116
 კონჩუ 54
 კორკალობ 83
 კატან- 285
 კატანდ- 285
 კატანტა 116
 ლეზი 65
 ლ'ენ 199
 ლ'ერუ 310
 ლ'ირო 310
 ლ'უდა/ე 400
 ლ'უდი 400
 მაკა 104
 მაკტა 104
 მესედ 313
 მისედი 313
 მისიდი 313
 მისუდ 313
 მიყო 286
 მიჩ 147
 მიჰა 354
 მოკტო 104
 მოჩი 163
 მუმტუ 163

მუჩუ 163
მუჩუ 163
მუწა 158
ოჯი 9 222
ჟანა 103
ჟუჟი/ა 162
რატე/ი 284
რებცჟუ 233
რეზი 65
რეტეილ^ვ 217
რიხარ 95
რიჰა(რ) 95
როტი 284
სალ 41
სალი 41
სალუ 41
სან 42
სანი 42
სარტეჟუ 41
სატეჟუ 41
საბა 295
სენი 42
სიმი 42
სიმი 42
სინ^ნ 41
სოლ 41
სუსუკუ 306
სუსურ 207
ტ'არა 409
ტ'ორა 409
ტუქა 92
ტუქა 92
ტუქა 92
ფერცჟუ 233
ქარა 254
ქარი 254
ქორტა 257
ქოტა 257
ქუადუ 259
ქუად 259

ქუარტა 257
ლანე 268
ლან(ი) 268
ლან^ნ 268
ყორი 135
ყუნყა 287
ყუნყა 287
ყუნყატირ/ლ 287
შაგი 304
შანი 42
შებ(ა) 295
ში 41
შილი 41
შინდ 41
შუშუკე 306
შუშუ(ლ) 207
ჩა 254
ჩაგ(ი) 304
ჩილი 41
ჩილო 41
ცჟუ 423
ცჟუნი/ე 189
წა 222
წანი 418
წად 222
წარი 222
წყი 389
წყე 423
წყეკერ 264
წყეკერ 264
წყეტი 423
წყეტი 423
წყეტი 264
წყიბილ 360
წყიკარ 264
წყიკერ 264
წონ 418
წყუნ 41
წყუნი 189

წყუნო 41
ჰამდ- 384
ჰამმ- 384
ჰან- 384
ჰან 378
ჰანდი 378
ჰანტი 378
ჰანტი 378
ჰა-ჰან- 384
ჰეკე 264
ჰიყაბ 389
ჰონნი 378
ხად 60
ხალ'ა 395
ხარ 60
ხელა 395
ხიწუ 263
ხოდ 111
ხუდი 395
ხუწუ 263
ხუად
ჯაბ- 401
ჯაბ-დო 401
ჯად- 401
ჯარ- 401
ჯ'ედო 394
ჯიბ-/ჯებ- 401
ჯუნჯ 162
ჰალ 69
ჰალ 75
ჰალი 69
ჰად 69
ჰარა 69
ჰარკონ 237
ჰარქონ^ნ 237
ჰაწომ 237
ჰაჭომ 237
ჰემი 174
ჰემულ 174
ჰეწე 263
ჰეწუ 263

ჰილტი 310
ჰინგურ 254
ჰინგურ 255
ჰორქო 257
ჰორჰონ 237
ჰოქო 257
ჰუნგარ 255
ჰუნგა 255
ჰურ 400
ჰუად 111
ჰუე 111
ჰაბ- 406
ჰუქ 273
ჰურქ 273

დილოური ენები

აკ 84
ახ 9
ახი-ბაკ 9
ანჭუ 420
ბარუც 233
ბანლ'ა 231
ბაკ 104
ბარუს 233
ბაქდუ 326
ბელ'ო 213
ბეცაბ 326
ბილ^ვ 231
ბილ'ო 60
ბირუს 233
ბულ'ე 60
ბულ'ი 60
ბულ'უ 60
ბურუც 233
გურო 425
კაკა 84
კვიდი 280
კოდო 280

კული 280
 კული 280
 კული 116
 ლელ 310
 ლილ 310
 ლ^აორა 284
 მოკ^აო 104
 მუკო 104
 მუკოლ 104
 მუტ 211
 მუშას 163
 მუჭ 354
 დაყო 95
 დაყო 95
 დაზალ 182
 დოყო 95
 ოჭ 9
 ჟა 103
 რატა 93
 რატა 162
 რილ^აუ 93
 -რკა 84
 სელ 42
 სილა 42
 სიმ 42
 სინო 42
 სე 41
 სენუ 42
 სენუ 42
 ტალა 409
 ტარა 409
 ტერა 409
 ტეჟა 92
 ტიგა 92
 ქედა 254
 ქერა 254
 ქერუ 85
 ქორა 85
 ქორო 259
 ქულა 85
 ქურო 85

ქუტო 85
 ქუარტა 257
 ლუდე 394
 ლუდე 394
 ყანწა 268
 ყილ^აუ 116
 ყონწა 268
 ყაულე 135
 ყაური 135
 შაგ 304
 შეტ^აუ 356
 შიტა 356
 შიტ^აუ 356
 შოგ 304
 ჩიკე 264
 ჩიკი 264
 ცა^ა 418
 ცეკი 264
 ცემი 158
 ცენ 189
 ცოდ 189
 ცუ 189
 ცუმო 12
 ცუჰა 189
 წაყ- 389
 ჰედო 221
 ჰიდა 221
 ხარწუ 263
 ხაწე 263
 ხე-ხო 400
 ხო-ხე 400
 ხულ^ა 395
 ხულ^ალ 395
 ჰალტა 395
 ჰიბა 174
 ჰაფ- 406
 ჰელ 75

ლაკური ენა

ავე 222
 ბიშინ 209
 თილიკ 217
 თურლუ 155
 ლას 61
 ლისჰუნ 182
 ლიქა 284
 მურწ 158
 მუსი 313
 ნაკ 143
 ნაყ 95
 სი(ნ) 42
 სუს 207
 ტუტი 360
 ქაზა 82
 ქურქი 83
 ქუა 259
 ყაყარი 287
 ყურშალა 54
 ყუტილუ 257
 შინ 199
 ჩატ 372
 ცუშა 41
 წუნ 41
 ჰალი 409
 ხაუ-ტინ 396
 ხაუ-ჩინ 396
 ჯურუ 75
 ჰაფ- 406

დარგუული ენა

ანე 9 222
 ბაცის 182
 ბიჰეს 209
 გაძა 82
 დირინ^ატუ 155
 დულეკ 217

დურაცა/d

233
 ლალტა 86
 ლიგა 284
 ლუგი 409
 მილიე 156
 მიჩი 147
 მუსი 313
 მუჩი 147
 ნირლ 95
 ნიე 143
 ჟურუგა 83
 სიმი 42
 სინქა 42
 სუბ 61
 სუსულ 207
 ტუტი 360
 ურყული 135
 ლამფ- 406
 ყანწ 268
 ყაგა 116
 ყოყარი 287
 ყუყა 128
 შინ 199
 ცულა 42
 ძი/ძე 418
 წაყლი 389
 წი-ქა 378
 ჰაქა 189
 ხა 111
 ჯარა 75
 ჰიჰ 159

ლენგიური ენა

ახნა 394
 ბარხუნ 229
 ბურყუ 286
 კარაბ 241
 კუთა 257
 კეტა 257

კგკალ 84
 მურტ 158
 ნატუ 162
 ნექ 143
 რაკ 159
 სეტ 41
 სილ 207
 ს-ტალ 211
 ფიში 326
 ფიწ 41
 ქულ 259
 ყანწა 268
 ყილ 409
 ყულ 135
 ყუქ 116
 ჩილ 221
 ჩუხ 159
 ციფ 155
 ციფიწ 360
 ცუნ 182
 ცაულ 367
 ცაულარ 12
 ჭარ 354
 ჭატ 372
 ჭულატ 379
 ხარ-ხარ 75
 ხენწ 41
 ხუნ 396
 ჯუნ 396

არჩიბული ენა

ბარჯ 265
 ბატა 231
 ბეც- 326
 ბოტა 213
 გურგი 83
 დილიკ 217
 დილ'ტ 155
 დიყ 95
 ელ'ას 209

ლოქ 409
 მეწე 158
 მილიხუ 156
 მისირ 313
 მუყლაყ 287
 ნაბჯ 265
 ნატა 143
 ნატუ 162
 ეფზ- 182
 სამ 42
 ტუმმულ 360
 უნშალა 54
 ქულ 259
 ყანწა 268
 ყულ 135
 ცაორი 12
 ჭამუს 384
 ჭარგ 354
 ჭინ 378
 ხაწი 263
 ხტიმწ 41
 ჭილ 69
 ჰამფ- 406

ადულური ენა

ბტშეც 326
 დიქ 155
 დურუც 233
 ელ 69
 მალანტ 156
 მურტ 158
 დარჰუნ 229
 რაყ 95
 სელეზ 42
 სულენ 207
 სულ 207
 ტიბითარ 360
 უხას 182
 უხას 396
 ლამწ 263
 ყულ 135

ყურყ 287
 ყუყაყ 128
 შელ 367
 შუტ 61
 ჭარ 354
 ჭიდ/რ 378
 ხალ 60
 ხარ-ხარ 75
 ხეწუ 41
 ხუე 111
 ჯანი 394
 ჯილ 221

თაბასარანული ენა

ბიში 326
 ბტრყუ 286
 გერგმი 83
 დიქ 155
 დურუც 233
 კეკელ 84
 კულ 409
 კურაბ 241
 ლიტან 211
 მოლანჯ 156
 მუჩა 158
 ნექა 143
 ნიტე 265
 რიგი 265
 რუკ 159
 სეზ 42
 სილიბ 42
 სურსულ 207
 ტუმმულ 360
 ურძუზ 182
 უხუზ 396
 უჯუზ 396
 ყაბ/ვი 283
 ყამყ 128
 ყარყარ 287
 ყამყ 116

ყულ 135
 შალ 367
 შიდ 199
 შუე 41
 ჩურჩულ 54
 ჩუხ 159
 ცურუც 233
 ჭარ 354
 ჭირ 378
 ხალ 60
 ხარ 75
 ხოწ 41
 ხუე 111
 ჯილ 221

ბუდუხური ენა

ბუწ 41
 კაფ 84
 დონოტ 162
 ოსური 209
 სილ 42
 სელ-სელ 207
 ქურ 85
 ჭერ 354
 ხორ 111

რუთულური ენა

ბადუ 229
 ბგრყიდ 286
 ბგშ-თაგ 326
 გგტ 409
 მულგზ 156
 ნანქ 143
 ეფეს 182
 დიჭინ 384
 რიყ 95
 სან 42
 სკგელ 207

სგლა 42
სგნ 42
ტგმგლ 360
ყულ 135
ყტყტ 128
ყგრგბ 241
ჩილ 221
ჭარ 354
ხალე 60
ხარ 75
ხიწ 41
ხუქ 400
ხტე 111
ჯოლ 367

ხინალუღური ენა

ღალალ 217
ინჩე 221
კილ 409
კინაზ 280
კულლა 257
მის 313
მიწ 158
მოქტ 156
ნიკ 241
სილოზ 42
სგლქ 207
ფარხუნ 229
ფსგ 41
ფხრა 111
ქულ 259
ჩეშირი 209
ცატალ 367
წილი 182
წუმ 41
ჭარ 354

კრიწული ენა

ბეშაღ 326
კაფ 84

518

დიზაზ 182
ღუტულ 211
სილ-სილ 207
ქურ 85
ჭერ 354
ხარ-ხარ 75
ხტარ 111
წახური ენა
ბაღა 229
ბარკ/ყტ 241
ბირყინა 286
ბოშინა 326
გაღაღ 82
გგტ 409
ვეღა 233
ოგმგლ 360
კუკ 116
მუქ 156
დიყ 95
ღყყ 95
სიკგლ 207
სილი 42
სუნა 42
ყორხამ 287
ყუტა 135
ცირხ 159
ჭად 372
ჭარ 354
ჭინ 378
ჭიღე 221
ხარა 75
ხატ 60
ხოჩა 54
ხტა 111
ჯოლ 367

უღიური ენა

ბგლ 265
ეზ- 182
ოჟულ 360
მეკ 156
მის 313

მუშ 163
მუჭ 158
ნაყ 143
ნელ 265
ფენეცა 233
ულუხ 42
უყეღნ 241
ქანქან 128
ქულ 259
ქურ 85
ყოკ 287
შუვე 41
ცამ 41
ხა 111

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: ლ. ვაშაკიძე
თ. გაბროშვილი